LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ՀԱՆԳԻՍՏ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	Վ.ԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 1 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 1 Septembre 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3823

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՄԷԿ ԱՆՑԼԷՆ ՄԻՒՍԸ

Նորէն պղտորած են միտքերը այս երկրին մէջ, իբրեւ հետեւանք աշխատանքի ժամերու յաւելման, որու մասին հրամանագիր-օրէնք մը հրատարակուեցաւ առջի օր:

Խնդիրը ծանօթ է բոլորին: Պ. Տալատիէ, վարչապետ եւ նախարար ազգ. պաշտպանութեան, օգոստոս 21ին ճայնասփիւռ ճառ մը խօսելով, կը բացատրէր թէ անհրաժեշտ է աւելցնել աշխատանքի ժամերը, թէ՛ արտադրութիւնը բազմապատկելու եւ թէ երկրին պաշտպանութիւնը, մինչեւ անգամ խաղաղութիւնը ապահովելու համար:

Այս ճառը փոթորիկ յարոյց ժողովրդական ճակատի հոսանքներուն մէջ, եւ բացառիկ ժողովներ գումարուեցան, հրապարակային ցոյցեր կատարուեցան, բանաբանութիւններ պահանջուեցան ամէն կողմէ: Վարչապետը նախ ներկայանալով իր կուսակցութեան — արմատական — անոր կատարեալ հաւանութիւնն ստացաւ իր տեսակէտներու մասին: Ներկայացաւ նաեւ Խորհրդարանի ճախակողմեան կուսակցութեանց պատուիրակութեան, որուն բանաձեւի մասին կարգ մը վերապահումներ յայտնեցին արմատական ներկայացուցիչները:

Կը թուէր թէ փոթորիկը մեղմացած է. մանաւանդ որ պ. Տալատիէ միշտ կը շեշտէր թէ ոչ ժողովրդական ճակատը խախտելու միտք ունի, ոչ ալ 40 ժամուան օրէնքը չեղեալ համարելու:

Եւ ահա նորէն փոթորիկ: Նախարարական Խորհուրդը նիստ գումարելով հանրապետութեան նախագահին վերադարձէն անմիջապէս վերջը, քննեց ներքին եւ արտաքին կացութիւնը, եւ ստորագրել տուաւ հրամանագիր-օրէնք մը, աշխատանքի ժամերու յաւելման մասին:

Ստորագրութեան մելանը չցամքած, «հրդե՛հ, հրդե՛հ» կ'աղաղակեն ծայրագոյն ձախերը, ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութիւններն ու Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը:

«Իւմանիթէ» չեչտակի կ'ամբաստանէ պ. Տալատիէն, «ապօրէն» հռչակելով նոր հրամանագիրը.

— «Ապօրէն է այդ հրամանագիրը: Ան հրատարակուած է բռնաբարելով օրէնքը... Կ'ուզեն ապօրինաբար փոփոխել աշխատանքի շաբաթական տեւողութիւնը: Օրէնքով հաստատուած 40 ժամուան տեղ, կ'ուզեն հաստատել շաբաթը 44 ժամ եւ աւելի հրամանագրով, մինչդեռ կառավարութեան պաշտօնն է գործադրել օրէնքը, բայց ոչ թէ փոփոխել, աւելի պակաս՝ բռնաբարել զայն: Դեռ ամէնը այս չէ: Նախարարական խորհուրդին տուած որոշումներուն համաձայն, պիտի խափանուի նաեւ հաւաքական պայմանագրութեանց օրէնքը, նախ՝ նուազեցնելու համար յաւելուածական ժամերու վճարը, յետոյ ջնջելու աշխատաւորներուն տրուած բոլոր երաշխիքները»:

Բոլշեւիկ օրկանին եզրակացութիւնն այն է թէ պ. Տալատիէ կ'ուզէ «մէկ հարուածով ջնջել ժողովրդական ճակատին երկու հիմնական օրէնքները»: Հետեւաբար, «բանուոր դասակարգը իրաւունք ունի իր աջակցութիւնը մերժելու օրէնքի բռնաբարումի մը»:

Եւ ժողովնե՛ր, կոչե՛ր, յայտարարութիւններ, արթուն մնալու եւ միաձայնութեամբ գործի անցնելու, համաձայն տրուելիք պատուէրներուն...

Առաջին կոչը հրատարակեց փարիզեան շրջանի Սէնտիքաներու Միութիւնը, ազդարարելով թէ նոր հրամանագիրը բացէ ի բաց կը բռնաբարէ 40 ժամուան օրէնքին սկզբունքն իսկ: «Այս հրամանագիրը զոր նախարարական Խորհուրդը որոշած է գործադրել անմիջապէս, ճշմարիտ ապօրինութիւն մը կը կազմէ, բացարձակապէս անհանդուրժելի»:

Քիչ մը աւելի մեղմ, բայց նոյնքան վճռական լեզու մը կը գործածէ ընկերվարական օրկանը, «Լը Փոփիւլէր», առաջնորդութեամբ Լէոն Պլումի, ազդարարելով.— «Արթուն մնանք»: Օրէնսդրական նուրբ վերլուծումներ կատարելով, նախկին վարչապետը նորէն կը հարցնէ թէ կառավարութիւնը «ո՞ր մեծամասնութեան կ'ապաւինի, քուէարկել տալու համար իր ծրագրած օրէնքը»: Կը հարցնէ նոյնիսկ թէ Երեսփ. Ժողովին մեծամասնութիւնը խախտելո՞վ քուէ պիտի շահի:

Զափաւոր հոսանքները անշուշտ գոհ են. իսկ ծայրագոյն աջերը եղած «պատշաճեցում»ն ալ անբաւական կը նկատեն,— տեսակ մը կիսամիջոց: «Հաւաքական պայմանագրութիւնները բարեփոխելու համար օրէնք մը պէտք է. եւ որովհետեւ օրէնքներ չինող գործարանը վճարովի արձակուրդ առացած է, կառավարութիւնը հարկադրուած է Պիղատոսի դիրքը բռնել, մեղի ժամադրութիւն տալով Խորհրդարանի վերաբացման առեն»: (Լ'Էփօք):

Այսպէս, ուրեմն, նոր եւ աւելի սուր տագնապ մըն է որ կը բացուի, ճիշդ այն պահուն երբ աւելի քան մտայլ պատկեր մը կը ներկայացնէ միջազգային հորիզոնը, չեխական, սպանիական, իտալական, չինեւճափոնական թնճուկներով: Ճիշդ այն պահուն երբ սահմանէն անդին, հիթլէրական Գերմանիան ազդանշանի մը կը սպասէ անկէ, նոր անակնկալ մը սարքելու համար:

... կրնայ յանգիլ այս տագնապը.— Ամէն բանէ առաջ՝ փութացնելու Խորհրդարանին վերաբացումը, որու մասին կառավարութիւնը մերժեց թուական որոշել, հակառակ բոլոր ճնշումներուն:

Այս անգամ, եթէ պայքարը սաստկանայ եւ խափանարար ցոյցեր կատարուին, հաւանական է որ կառավարութիւնը ինք նախընտրէ ժամանակէն առաջ բանալ Խորհրդարանը, ճշտելու համար ... խանդավառութիւնները:

Այսպէս կամ այնպէս, բուռն երկիրն է որ կը վնասուի յարաճուն ցնցումներէն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՆ ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ՞ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՅ

Անգլիական դեսպանը Պերլին թռաւ նոր հրահանգներով

Անգլիական կառավարութիւնը երկու կարեւոր որոշումներ տուաւ առջի օր, իբրեւ արդիւնք բացառիկ խորհրդակցութեանց.—

1. Մեծն Բրիտանիա մեքենաբար օգնութեան պիտի չհասնի Չեխոսլովաքիոյ, եթէ այդ երկիրը յարձակուած կրէ:

2. Մեծն Բրիտանիա պիտի պնդէ որ Գերմանիա եւ Չեխոսլովաքիա հաւանին այդ պետութիւնը վերակազմել Զուիցերիոյ տիպարին վրայ, իբրեւ լուծում փոքրամասնութեանց հարցին:

Եթէ Գերմանիա չընդունի այս լուծումը, անգլիական կառավարութիւնը աւելի ազդու ձեռնարկներ պիտի կատարէ Պերլինի մէջ, հաւանաբար պ. Չէմպըրլէնի կողմէ Հիթլէրի ուղղուած նամակով մը:

Այս որոշումներուն վրայ քաղաքական շրջանակներու մէջ այժմ աւելի լաւատեսութեամբ կը դիտեն կացութիւնը:

Լոնտոնի մէջ կատարուած խորհրդակցութեանց կը մասնակցէր Պերլինի բրիտանական դեսպանը: Վարչապետը ունկնդրութեան ընդունեց նաեւ ամերիկեան դեսպանը, որ լայնօրէն ծանօթացաւ կացութեան: Խորհրդակցութիւններէն վերջը, Պերլինի բրիտանական դեսպանը օդանաւ նստաւ եւ իր պաշտօնավայրը վերադարձաւ նոր հրահանգներով: Իսկ վարչապետը Սկովտիա գնաց, հանգստանալու համար, Լոնտոն ձգելով ամէնէն կարեւոր նախարարները:

Նախարարական բացառիկ ժողովին կ մասնակցէին նաեւ բանակին, նաւատորմին եւ օդատորմիղին գլխաւոր վարիչները: Ժողովէն վերջը պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ թէ արտաքին նախարարը լայն տեղեկութիւններ հաղորդեց միջազգային կացութեան մասին եւ նախարարները իրենց կատարեալ համաձայնութիւնը յայտնեցին ձեռք առնուած միջոցներու եւ հետապնդուած քաղաքականութեան առթիւ:

Ինչպէս կը տեսնէք, պաշտօնական զեկոյցը աւելի բան մը չըսեր: Բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ նախարարները որոշած են որեւէ նոր յանձնառութիւն չստանձնել, բացի այն ազդարարութենէն զոր կրկնեց Սըր Ճոն Սայմըն, հետեւողութեամբ Չէմպըրլէնի մարտ 24ի ճառին: Ուրեմն, Մեծն Բրիտանիա կը մերժէ օգնութեան հասնիլ զինու զօրութեամբ, եթէ Չեխոսլովաքիա յարձակում կրէ: Թէեւ ճառը կը յիշեցնէր որ եթէ պատերազմ ծագի, չի կրնար սահմանափակուիլ միայն այն պետութիւններով որոնք օրինական յանձնառութիւններ ստանձնած են:

Պերլինի բրիտանական դեսպանը նոր եւ աւելի լուրջ փորձ մը պիտի կատարէ, միջնորդութեամբ համաձայնելու համար Գերմանիոյ հետ, դիւրացնելով անդլիացի բարեխօսին գործը: Դեսպանին հեղինակութիւնը աւելի բարձրացած է այժմ, քանի որ մասնակցեցաւ նախարարական գաղտնի խորհրդակցութեանց: Դեսպանը մանաւանդ Հիթլէրի պիտի հաղորդէ Չէմպըրլէնի անձնական տեսակէտները, հասկցնելով թէ պատերազմի կամ խաղաղութեան խնդիրը կախում ունի Հիթլէրի դիրքէն: Այս առթիւ փափկութեամբ պիտի յիշեցնեն Հիթլէրի թէ պատասխանատու պիտի ըլլայ ընդհանուր քաոսի մը, եթէ ելք մը չգտնէ:

Զրոյց կը շրջի թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա կը պատրաստուին հաւաքական ձեռնարկ մը կատարել Պերլինի մէջ: Այս լուրը չի հաստատուիր առ այժմ, բայց եթէ կացութիւնը աւելի ծանրանայ, Պերլինի անգլիական դեսպանը արտօնուած է աւելի ազդու լեզու մը գործածելու:

Ի՞նչ նոր զիջումներ կատարած են Չեխերը

Լոնտոնի ֆրանսական եւ ամերիկեան դեսպանները այսօր-վաղը նոր տեսակցութիւններ պիտի ունենան Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ: Յառաջիկայ շաբթու, Նիւրընպէրկի համագումարին ներկայ պիտի ըլլան Պերլինի անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան դեսպանները:

Անգլիոյ նախարարական Խորհուրդը հաւանութիւն յայտնեց լորտ Րընսիմէնի միջին բանաձեւին, որուն վրայ բանակցելու պատրաստ են Չեխերը, եթէ Գերմանները տրամադրութիւն յայտնեն: Ինչպէս ըսինք, այս վերջին ծրագիրը կը տրամադրէ Չեխոսլովաքիան վերակազմել Զուիցերիոյ նահանգային դրութեամբ: Երկիրը պիտի բաժնուի 15 - 20 շրջաններու, ինքնավարչական անկախութեամբ: Փրակայի կեդրոնական կառավարութիւնը իրեն պիտի վերապահէ ազգային պաշտպանութեան վերին հսկողութիւնը, ինչպէս եւ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ որպէսզի Հրեաները չհալածուին գերմանական շրջաններուն մէջ: Չեխական կառավարութեան հաւանութիւնը՝ այսպիսի ծրագրի մը՝ կը կազմէ շօշափելի զիջում մը, բայց նորէն չի գոհացներ Գերմանները, որոնց նուազագոյն պահանջն է կատարեալ հողային ինքնավարութիւն Պոհեմիոյ համար: Այս ծրագիրը չի համապատասխաներ նաեւ Հէնլայնի այն պահանջին որ կը տրամադրէ խզել Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան հետ կնքուած դաշնակցութիւնները: Անգլիոյ մէջ կը կարծեն թէ Չեխերու նոր զիջումը իսկապէս շատ կարեւոր է, եւ եթէ Գերմանները հաշտարար տրամադրութիւն ցուցնեն, կարելի է խաղաղութեամբ լուծել վէճը:

Ի՞նչ կը խորհին Փարիզի եւ Փրակայի մէջ

Ֆրանսայի նախարարական Խորհուրդն ալ առջի օր բացառիկ նիստ գումարելով, ամբողջ երեք ժամ զբաղեցաւ ներքին եւ արտաքին խնդիրներով: Կը նախագահէր հանրապետութեան նախագահը: Արտաքին նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց ոչ միայն չեխական տագնապին, այլ եւ սպանիական պատերազմի, ոչ-միջամտութեան եւ Մայր. Արեւելքի դէպքերու մասին: Բայց գլխաւոր խնդիրը չեխականն էր: Ժողովը հաւանութիւն յայտնեց հետապնդուած քաղաքականութեան, զոր անգլիական կառավարութեան պիտի հաղորդէ Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանը: Փարիզի մէջ ալ այն կարծիքն ունին թէ անգ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴՈՒՆԵՐ ԲԱԽԵԼԷ ԱՌԱՋ...

Չեմ գիտեր՝ ձեր ուշադրութիւնը եւս գրաւե՞ց,— մեր երկու թերթօնները կը վերաբերին այսպէս կոչուած «Հայկական դէպքերուն»:

Եւ, այս անգամ, մեր թերթօնները ուրիշ առաւելութիւն մը ունին,— կը շօշափեն մեր անցեալը, եղերական կատարած, թէ հերոսական դիմագրաւում:

Այս առաւելութեան հետ, սակայն, ես նկատեցի պարագայ մը որ զիս մըղեց դառն խորհրդածութիւններու:

Այսպէս, մեր երկու թերթօններու հեղինակները օտարներ են:

Զէյթուն եւ Բէմախ: Մէկուն հայկական դիմատուերը, հարիւրամեակի մը տեւողութեան, Տաւրոսի լեռնաշղթայի կողերուն վրայ, միւսին մթին խորութեանը մէջ՝ բարձրացո՛ղ կոյտը զանգերու: Հայկական բազուկ եւ հայկական պարանոց: Բայց, նկարագրուած օտարներէ:

Հոս ոչինչ կայ անպատեհ, անշուշտ: Եթէ հեղինակները ուզած ու կրցած են օտար ընթերցողին առջեւ դնել մեր թերութիւններուն հետ նաեւ մեր առաւելութիւնները,— վրդովումի պատճառ չունինք: Ընդհակառակն: Քանի որ դեռ մեր մէջ տիրական է այն միամիտ հաւատքը թէ՝ «պէտք է քարոզչութիւն կատարենք ի նպաստ Հայկ. Դատին», կամ «մենք մեզ ճանչցնենք օտարներուն», ապա ուրեմն երախտապա՛րտ ըլլանք նաեւ այս վէպերու հեղինակներուն...

Բայց, ես կ'ուզէի մատնանշել ուրիշ կէտ մը,— ինչո՞ւ միայն *օտարները* գըրած ըլլան *մեր* ցաւումը կամ վիշտը: «Միայն» ըսի, որովհետեւ մենք դեռ չունեցանք այդպիսի վէպեր որոնք մեր գրականութեան մէջ որոշ տեղ մը կաբենային գրաւել, թէ՛ որակով եւ թէ քանակով: Օշականն սկսաւ «Արգանդի Համբով»ը: Բայց, քալեց իր ընթրընտմով ու տարողութեամբ: Զըլպացուց, նոյնիսկ: Համաստեղի «Սպիտակ Ձիաւորը» ուրիշ յայտնութիւն մըն էր, անշուշտ, բայց, այդ երկու գեղեցիկ գործերն ալ անթերի չեղան:

Յետո՞յ: Ինչո՞ւ չունենայինք, *մեր կողմէ* գրի առնուած վան մը, Տարօն մը, Շապին Գարահիսար մը, Եդեսիա մը կամ Սուէտիա մը: Յուշեր շա՛տ:

Ու ա՛յդքան: Այդ յուշերը թերեւս ծառայեն վաղը, իբրեւ առաղձ վէպերու:

Երկու շաբաթ առաջ, մեր թերթօններէն մէկուն փորձերը կը սրբագրէինք Շ.ին հետ:

— Որքա՞ն մանրամասն ու ճիշդ նըկարագրած է, ըսաւ յանկարծ Շ., թողլով գրիչը:

— Այո՛, պատասխանեցի, որքա՞ն լաւ պէտք է ուսումնասիրած ըլլայ:

Այս պարագան երկրորդ ուշագրաւ առաւելութիւնն է օտարներու եւ երկրորդ թերութիւնը՝ մեր կեանքին նուիրուած մեր գործերուն....

Ինչո՞ւ: Իմ տպաւորութիւնս այն է, թէ մենք դադրած ենք ամբողջովին ու խորապէս *ապրելէ* մեր անցեալը,— ահիկա վիշտ ըլլայ թէ ցաւում:

Ու չվրդովուինք, եթէ վաղը հարկադրուած ըլլանք թարգմանաբար հըրատարակելու նաեւ մեր այսօրուան հոգեկինակը նոյնքան մանրազնին կերպով նկարագրող թերթօն մը՝ միշտ օտարի մը կողմէ գրի առնուած...

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ ՅԱՒԵԼՈՒԱԾԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

Տարեկան 100 ժամ աւելի

Կառավարութիւնը հրամանագիր օրէնք մը հրատարակեց, աշխատանքի ժամերու յաւելման մասին, համաձայն պ. Տալատիէի թելադրութեանց: Աշխատանքի նախարարը պիտի սահմանէ կատարուելիք չեղումները: 1938 մայիս 24ի հրամանագրով նախատեսուած յաւելուածական ժամերէն զատ, աշխատանքի նախարարը կրնայ, խորհրդակցելով գործատիրական եւ բանուորական կազմակերպութեանց հետ, աւելցնել աշխատանքի ժամերը: Այդ առթիւ վճարելի յաւելուածական աշխատավարձը պիտի ճշդուի նոր օրէնքով մը, Խորհրդարանին կողմէ: Նոր հրամանագիրը կը նախատեսէ տարեկան առաւելագոյն 100 ժամուան յաւելուածական աշխատանք: Ազգային պաշտպանութեան վերաբերեալ հաստատութեանց մասին որոշում տրուած էր արդէն եւ անգամ մը եւս կը հաստատուի:

Աշխատանքի նախարար պ. Փոմառէ այս առթիւ յայտարարութիւն մը ուղղելով մամուլին, բացատրեց թէ նոր հրամանագրին նպատակն է.— 1. Երկարաձգել աշխատանքի տեւողութիւնը, երբ անհրաժեշտ կը համարուի.— 2. Աւելի նուազ սակի մը վերածել յաւելուածական աշխատանքի վճարը: «Ոեւէ գործատէր որ կ'ուզէ յաւելուածական ժամերու իրաւունք ստանալ, այսուհետեւ պարզապէս իր մտադրութիւնը պիտի յայտնէ աշխատանքի քննիչին, յանձնարարեալ նամակով: Քննիչը պարտաւոր է երեք օրէն պատասխանել, եթէ հակառակ է: Իսկ եթէ համաձայն է, չեղումը պիտի արտօնուի մեքենաբար»: Նախարարը աւելցուց նաեւ թէ բացառիկ պարագաներու մէջ կարելի է հեռաձայնով ալ արտօնութիւն ստանալ, ստիպողական ապսպրանքներ հասցնելու համար:

⁂ Ընկերվարական եւ մանաւանդ համայնավար թերթերը ուժգնօրէն կը քննադատեն կառավարութեան հրամանագիրը: «Իւմանիթէ» կը գրէ առաջին էջին վրայ, խոշոր գլխագիրներով.— «Պ. Տալատիէ ապօրէն հրամանագիր մը կը հանէ 40 ժամուան օրէնքին դէմ, ահարկու նախընթաց մը ստեղծելով»: — «Երկու հարիւր ընտանիքները (ջոջեր) կը սաստկացնեն իրենց յարձակողականը» եւն: Լէոն Պլում ալ, որ քանի մը օրէ ի վեր չէր երեւար, կ'ազդարարէ իր հերթական խմբագրականին մէջ,— «Արթուն մնանք»:

Բանուորական խլրտումներն ու բողոքի ժողովները կը շարունակուին ամէն կողմ: Աշխատանքի Դաշնակցութեան վարիչ մարմինը բացառիկ նիստի հրաւիրուած էր երէկ իրիկուն:

⁂ Մարսէյլի նաւահանգստի բանուորներու տագնապն ալ ծանրակշիռ հանգամանք ստացաւ վերջին պահուն: Բանուորները մերժեցին համակերպիլ նոր կարգադրութեան՝ աշխատանքի ժամերու մասին: Ասոր վրայ գործատէրերն ալ մերժեցին գործադրել յաւելուածական վճարման մասին գոյացած համաձայնութիւնը: Հանրօգուտ շինութեանց նախարարը վերջին ազդարարութիւն մը ուղղեց բանուորներուն, որպէսզի համաձայնին, այլապէս նաւահանգիստը պիտի յանձնուի զինուորական իշխանութեան:

ՀՌՈՄԻ անգլիական դեսպանատան գործակատարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, սպանիական եւ չեխական հարցերու մասին:

ԴԱՐՁ ԴԷՊԻ ՄՇԱԿՈՅԹ

Ատենէ մը ի վեր հանրութեան մտքին մէջ յայտնի, բարեպատեհ իրողութիւն մը կայ· դարձ դէպի մշակոյթ, դէպի գիրքը մասնաւորապէս: Հրատարակչութիւնը նոր զարկ մըն է առած: Բացայայտ է որ եթէ հրատարակիչները հանրութեան բացարձակ անտարբերութեան առջեւ գտնուէին, պիտի չշարունակէին նոր գործեր տալ: Վերջին տարիներու ընթացքին յաջորդաբար շատ մը գիրքեր հրատարակուեցան: Այստեղ անոնց անուանական թուումը չէ որ պիտի ընեմ: Ցանկն անոնց, օրը օրին, օրաթերթերու եւ հանդէսներու «Ստացանք»ի բաժինին մէջ երեւցաւ, ու գումարը, այսօր, նկատելի թիւ մը պէտք է կազմէ:

Ասոնցմէ զատ վերհրատարակութիւններ եղան հիներու գործերէն: «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ» ընկերակցութիւնը իր տարուան գործունէութեամբ հրատարակած է տասը հատորներ, որոնք իրենց նոր տարազին տակ— քանի որ հին հրատարակութիւնները մեծ մասամբ փճացած, ուրիշներ ցրուած են դէս ու դէն— կրկին ու միշտ կը գտնեն սիրողներ որոնք կը գնեն ու կը կարդան:

Թերեւս գտնուին դժուարահաճ միտքեր որոնք ըսեն, թէ Զարդարեան մը, Զօհրապ մը կամ Սիփիլեան մը պէտք չունէին Ն. Գ. Բ.ին, ըլլալու համար ինչ որ են: Կարելի է: Բայց իրողութիւն մը կայ· անոնց գործերը ոչ միայն նոր ընթերցողներ ունեցան, այլեւ հին գրասէր հասարակութիւնը, որ այլեւս կասկած չունէր անոնց գործին մասին, կրկին կարդաց ու նորէն մտավայելքներ ունեցաւ:

Նախանշանները կը տեսնուին, հանրութեան մտքին մէջ, տեսակ մը նորարթնած վառ զգացումի մը դէպի գիրքը, ու այս երեւոյթը բարենշան է: Ժամանակ է թերեւս հաշուեկշիռ մը փորձելու, հետեւութիւն մը հանելու: Այս հետեւութիւնը կարեւոր է, որովհետեւ գրականութենէն անդին կ'անցնի: Դէպի գիրքը, դէպի երաժշտութիւնը, վաղը թերեւս, ինչո՞ւ չէ, դէպի թատրոնը, մէկ խօսքով դէպի հայկական մշակոյթը, դէպի մեր յաւիտենական գեղեցիկը, աւանդական ճշմարտութիւնը, այս դարձը՝ ժամանակի ստիպողական պահանջն է: Կ'արժէ անդրադառնալ այս կէտին, ու կը զգամ թէ ընթերցողը պատրաստուած է ատոր:

Շարունակ գանգատներ կը բարձրանան, ոչ միշտ հրատարակիչներուն կողմէ, թէ մեր մէջ հասարակութիւն չկայ գիրքին համար: Այս դիտողութիւնը որքա՞ն ճիշդ է: Ամէն բանէ դժգոհիլը, գանգատիլը Արեւելքցի վաճառորդին յատկանիշներն են, որմէ անմասն չենք մնացած նաեւ մենք:

Եթէ նկատի ունենանք մեր երէկը, պիտի տեսնենք որ մեր մշակոյթը լայն համեմատութեամբ գրքին էր կապուած: Պոլսոյ հայ գրավաճառները իրենց թաղը ունէին, ինչպէս այսօր Փարիզի հայ նպարավաճառները: Մեր հայրերը մեզմէ աւելի գրասէր էին: 1905—1920 շրջանի հասարակութիւնը միտքով, զարգացումով ու ճաշակով աւելի բարձր էր այսօրուան միջակ հասարակութենէն: Եղաւ ատեն մը, ճիշդ է, երբ գիրն ու գրականութիւնը հոգեւորականներուն, դպիրներուն կամ բարձր դասուն մենաշնորհն էին· բայց ատիկա հեռաւոր անցեալն է: Մեր տղայութեան շրջանին արդէն դպրոցի նստարաններէն, ուրտեղ քովէ քով էին քաղքենի բարձր դասուն եւ գաւառացիին զաւակները, մտքերու կրթութիւնն ու ազնուացումը հաւասարապէս կը բաշխուէին: Այդ օրերէն ծնած հայ մտաւորականութիւն մը, հայ մշակոյթով հետաքրքրուելու ատակ, մտացի ու եռանդուն հասարակութիւն մը կայ դեռ այսօր ցանուցիր ու համասփիւռ: Հակառակ սակայն այդ հաստատումին, հակառակ մեծ քաղաքներու ակնապարար հմայքներուն, հակառակ շարժանկարին ու ձայնասփիւռին, ես կը հաւատամ թէ կարելի է բիւրեղացնել այդ հասարակութիւնը, եթէ ոչ կոբիզի մը շուրջ, դէթ գրական արտադրութիւններուն շուրջ, կը բաւէ որ հայ գիրքը գնելու, հայերէն ընթերցումի վարժութիւնը հասուցուի իրեն, իր մըտքին յարմար սնունդի մատուցումով:

Ընթերցողին անձնասիրութիւնը փայփայելու համար չէ որ կ'ըսեմ թէ այդ հասարակութիւնը գոյութիւն ունի: Ստուարաթիւ ալ է ու արժանի իրեն համար մեր ընելիքին: Գրքի տագնապ մը, եթէ ունեցանք ու եթէ գոյութիւն ունի դեռ, ես կը վարանիմ զայն վերագրել հայ ստեղծագործ մտքի անգործութեան, կամ թէ հրատարակչական ձեռնարկներու չգոյութեան:

Արդարեւ, մեր մշակութային մակարդակը այսօր կէս դար ետ է մնացած իր շրջապատէն: Այս իրողութիւնը կորովի հակազդեցութեան մը կը կարօտի: Կ'անդրադառնանք, կը դիտակցինք ատոր· բայց տակաւին չտեսանք ոեւէ գործնական քայլ: Այս թէ ուրիշ գետիններու վրայ յամեցումը աղետաբեր պիտի ըլլայ մեզի: Բայց ահա ես ալ կուգամ գանգատի, դժգոհութեան ամուլ վիրապին բերանը: Մեր շրջանին զգալու ձեւն է այդ· ժխտ ու յարաթախանձ վերադարձ, պարզ կրկնութիւն ընդհանուր զգացումներու, թերանորոգ տպաւորութիւններ՝ յոգնած դժգոհութեան լծակին: Հազիւ քանի մը համադրական փորձեր՝ որոնք նոր ճամբաներու համար նոր մղումներ պիտի բերէին:

Ճիշդ է որ մեր նոր հրատարակութիւնները հասարակութիւն չունին այլեւս — եթէ հասարակութիւն ըսելով պէտք է ըմբռնենք անշահախնդիր մարդիկ որոնք կը կարդան միմիայն իրենց հաճոյքին համար, մտքի ու արուեստի վայելքը կը փնտռեն գիրքին մէջ — բայց ունին դեռ ընթերցողներ:

Գիտակից՝ այս իրողութեան, Ն. Գ. Բ.ը նոր գործունէութեան շրջան մը բանալու անհրաժեշտութիւնն է տեսած: Եւ ահա կը ծանուցանէ որ այսուհետեւ ոչ միայն հին անմահներուն իր յարգանքի հարկը պիտի շարունակէ հատուցանել, այլ եւ պիտի տայ հասարակութեան — որուն ուզածն ալ այդ է, որուն անգիտութիւնն ու անտարբերութիւնը նորերու ցանուցիր հրատարակութիւններու մասին ըմբռնելի է — պիտի տայ, կ'ըսէ, կենդանի հեղինակներու գործերը եւս, ու կը ստանայ, այսուհետեւ «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» յորջորջումը:

Աս ալ բարեդէպ ուրիշ երեւոյթ մը: Որովհետեւ եթէ գրասէր հասարակութիւն մը ունինք դեռ, անոր միտքը գրեթէ միմիայն հիներով, մեծերով, մեռածներով է որ կը զբաղի· նորերուն շատ ուշ, երբեմն յետ մահու միայն կը ծանօթանայ: Ուրեմն Հ. Գ. Բ. մատենաշարը, որուն 11րդ հատորը լոյս կը տեսնէ քիչ օրէն, առիթը կ'ունենայ ընծայել, ընթերցասէր հասարակութեան, համոզուելու անծանօթ նորերու արժէքին, տալ անոր՝ նոր որոնումներու ըմբռնումը, գիտեր ընելու հասութիւն ու ճաշակը որոնք գրասէր ընթերցողը կազմող յատկանիշներ են:

Ուրախառիթ ուրիշ երեւոյթ մը եւս: Գրասէր ու գրագէտ բարեկամներու խմբակ մը կազմուած է վերջերս, որ, շաբաթը անգամ մը, կը հաւաքուի գրական-մտաւորական մթնոլորտ ըստեղծելով: Այս հանդիպումներու ընթացքին զանազան նիւթերու շուրջ կարծիքներ կը փոխանակուին, քննասիրական տեղեկութիւններ կը հաղորդուին, իւրաքանչիւրը իր գաղափարը կը յայտնէ գրութեան մը ոգիին, ոճին կամ արժէքին մասին: Տուն դարձիդ, կրկին ձեռք կ'առնես գիրքը կամ թերթը· ու այս բոլորը շահ է մտքին համար:

Դարձ մը կայ, ինչպէս կը տեսնէք, դարձ մը ոչ միայն դէպի հիները, այլ առհասարակ դէպի գիրքը:

Բայց երբ հիներուն կ'ակնարկենք, դարձը պէտք չէ սխալ մեկնուի· դարձ մը կայ քիչերուն համար միայն, որոնք ճանչցած էին, յետոյ մոռցած կամ մոռնալու մօտ են, կամ անարդարօրէն արհամարհեցին զանոնք: Ընթերցասէրներու մեծ մասին համար խտ մը, նորութիւն մը եղան անոնք:

Հիմա, քան տարիէ ի վեր, նոր կեանք մը սկսած ենք ապրիլ օտարութեան մէջ: Մեծ ժողովուրդներու կեանքին հաղորդակից՝ նոր միջավայրերու ազդեցութեան տակ՝ բնական է որ ընկերային, հոգեբանական հակազդեցութիւններ կ'ունենանք· ի՛նչ ասպառ ապրիլը վաղուան գրականութեան համար:

Դեռ պիտի խօսինք այս մասին:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ

Բ.

Միւս կողմէ, կառավարութիւնը ձեռնարկեց «հիմնական բարենորոգումներ»ու, որպէսզի «անգամ մըն ալ չկրկնուի այդ խլրտումը», ինչպէս ժամանակին յայտարարեց Իսմէթ փաշա: «Բարենորոգում» ըսելով՝ ի հարկէ «փճացում» կը հասկնար: Այնպէս մը տարտղնել ու ճզմել Քիւրտերը, որ այլեւս չհամարձակին գլուխ բարձրացնել:

Արդիւ՞նքը: Պատասխանը տուաւ անողոք ժամանակը: Հազիւ հինգ տարի անցած, նոր բռնկում մը Արարատի շրջանին մէջ, եւ շատ աւելի բուռն ու տարածուն:

Տարօրինակ զուգադիպութեամբ, այդ միջոցին ալ (1930) Ֆէթհի պէյ հրապարակ իջած էր իբրեւ վարչապետական թեկնածու, կազմելով ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը: Իսմէթ փաշային ալ աթոռը կ'երերար լրջօրէն:

Նոյն պատմութիւնը: Ամբողջ բանակներ զբաղեցան ամիսներով, իրենց հետ ունենալով նաեւ նոր զէնք մը՝ սաւառնակը: Օգնեց նաեւ Ռուսը եւ ընկճուեցան Քիւրտերը:

Զսպումին կատարուելէն յետոյ, կը մնար հիմնական դարմանը, այն՝ ինչ որ չյաջողեցաւ 1925էն յետոյ: Անոր համար, Իսմիթ փաշա ձեռնարկեց խակապէս արմատական միջոցներու, վստահ՝ որ զէնքով անկարելի է մարել քրդական հրաբուխը:

Նախ փորձեց սիրաշահելու քաղաքականութիւնը, իրենց տեղերը վերադարձնելով հարիւրաւոր քիւրդ պէյերը զորս աքսորած էր արեւմտեան նահանգները: Բայց երբ շուտով տեսաւ որ անօգուտ է նաեւ այդ ընթացքը, փորձեց թրքական միջոցները՝ որ երեք մասի բաժնած էր—

Ա. Ցրուել քրդական մեծ զանգուածները, որպէսզի մեծամասնութիւն չունենան ոեւէ տեղ, նոյնիսկ պարզ գիւղի մը մէջ:

Բ. Շէնցնել Արեւելեան Նահանգները, անհրաժեշտ բոլոր շինարարութիւնները կատարելով:

Գ. Արտասահմանէն թուրք գաղթականներ բերել եւ զետեղել այդ շէնցած վայրերը:

Ծրագիրը մեծ էր եւ բազմածախս· բայց Իսմէթ փաշա որ նոր Թուրքիոյ ամէնէն կորովի եւ միաժամանակ ամէնէն յամառ պետական դէմքն է, ոչ մէկ արգելքի առջեւ կանգ առաւ: Սկզբունքով ուխտեալ հակառակորդ ըլլալով փոխառութեան, միւս կողմէ առձեռն դրամ չունենալով, դէզ մը նոր տուրքեր դրաւ ժողովուրդին վրայ եւ գործի անցաւ: Այսպէս է որ ձեռնարկեց երկաթուղիի լայն ցանցի մը շինութեան, իրականացնելու համար Չէսթըրի նշանաւոր ծրագիրը: Այս նպատակով բազմաթիւ անգամներ գնաց Արեւելեան Նահանգները, անձամբ ուսումնասիրեց կացութիւնը, ի մէջ այլոց կանգ առաւ Վան եւ մեծ ճառ մը արտասանեց «Հանրապետութեան բերելիք բարիքներ»ու մասին, որոնց մէջ էր ոչ միայն երկաթուղին, այլեւ համալսարան մը...

Անգարա վերադարձին, կազմեց նախագիծը եւ գործի անցաւ եռանդով:

Առաջին կէտին համար հրատարակեց տեղաւորման օրէնքը, որ բացէ ի բաց կը տրամադրէ թէ ոչ-թուրք լեզուով տարրերը չեն կրնար մեծամասնութիւն կազմել ոեւէ տեղ, եւ թէ կառավարութիւնը իրաւասու է ի հարկին տեղափոխութիւններ կատարելու, ուզած անձերը ուզած տեղը ղրկելով:

Օրէնքը, ի հարկէ, ընդհանուր էր, բայց գլխաւորը Քիւրտերը նկատի ունէր, քանի որ Անատոլուի մէջ հոտի համար իսկ Յոյն չկայ այլեւս, իսկ Հայերը վերածուած են 15—20,000նոց աննշան զանգուածի մը, այն ալ հազար կտոր եղած, հոս հոն ցրուած:

Հակառակ ատոր, Պոլսահայերը լուրջ դողի մատնուեցան, վախնալով որ իրենց մէկ մասը Անատոլու կը տարագրուի: Չէ՞ որ 1915ի տեղահանութիւնն ալ նման «օրէնք»ով մը կատարուեցաւ...

Միաժամանակ օրէնքը կը տրամադրէ թրքացման այլ միջոցներ·— արգիլել ոչ-թրքական մշակոյթը, կազմակերպութիւնները եւ նոյնիսկ մարզական միութիւնները: Ասոր փոխարէն, լայնօրէն տարածել թրքական մշակոյթը, շարք մը ձեռնարկներ կատարել:

Այս ձեռնարկներուն կատարումը կը վերաբերի ծրագրի երկրորդ մասին: Անոր համար կազմուեցաւ ընդհանուր քննչութիւն մը (ումում միւֆէթթիշլիք), լայն իրաւասութիւններով եւ մանաւանդ լայն միջոցներով:

Մեծ պետութեանց գաղթավայրերու քաղաքականութիւնը յայտնի է: Որպէսզի պաշտօնեաները հրապուրուին եւ այդ տեղերը երթան, անոնց կուտան յաճախ կրկնապատիկ թոշակ, ինչպէս եւ շարք մը առաւելութիւններ եւ մանաւանդ աստիճանի բարձրացման դիւրութիւն:

Իսմիթ փաշան նախ այս բոլորը ըրաւ աւելիով, բայց երբ տեսաւ որ թոշակի եւ աստիճանի խայծերը բաւական չեն մասնագէտներ հրապուրելու, դիմեց սիրական միջոցին— բռնի ղրկել: Ով որ յանձն չառներ գոնէ երկու երեք տարի երթալ Արեւելեան Նահանգները, անմիջապէս պաշտօնանկ կ'ըլլայ: Միաժամանակ կը զրկուի հանգստեան թոշակի իրաւունքէն,

Բնականաբար շատեր վախցան ու գացին, որովհետեւ հանգստեան թոշակը ուղղակի ապաստան է Թուրք պաշտօնեային, եւ անկէ զրկուիլ՝ կը նշանակէ անօթի մնալ վաղը: Եւ սակայն, բազմաթիւ անձեր ալ նախամեծար համարեցին հոլին տալ երկար տարիներու իրենց պաշտօնավարութիւնը քան երթալ հանրապետական սա «Եէմէն»ը, ինչպէս հիմա կը կոչեն Արեւելեան Նահանգները: Որովհետեւ, կատարեալ տանջարան մըն է ամէն տեսակէտով: Չկայ ոչ միայն կեանքի տարրական հանգստութիւն, այլ եւ անձնական ապահովութիւն, ինչպէս ինծի կը յայտնէր հոն գացած դատաւոր մը, պատմելով իր գլխուն եկած պատահար մը·

— Գիշեր մը, կ'ըսէր, յանկարծ դուռս զարկին երկու անծանօթներ եւ դաշոյնի ու ատրճանակի սպառնալիքին տակ պարտաւորեցին արձակել իրենց մէկ բանտարկեալ ընկերը: Հակառակ պարագային՝ ես գիտէի գլխուս գալիքը··· Եւ որովհետեւ չէի կրնար ինքնագլուխ ազատ արձակել բանտարկեալը, նախամեծար սեպեցի մեկնիլ յաջորդ օրն իսկ···

Միւս կողմէ, Անգարա դիմեց մարդոց հայրենասիրական ջիղին, բազմաթիւ հրատարակութեանց եւ բանախօսութեանց միջոցաւ շեշտելով թէ ամէն երիտասարդ պէտք է սրբազան պարտք նկատէ երթալ Արեւելեան Նահանգները եւ ծառայել յեղափոխութեան տարածման:

Ըսել կ'ուզեմ թէ կատարեալ շարժառում մը (մօպիլիզասիոն) յայտարարուեցաւ, ի խնդիր քրդական հարցի հաշուեյարդարին: Եւ յայտարարուեցաւ բացարձակ կարեւորութեամբ, իբրեւ օրուան ամէնէն հրատապ խնդիրը, զոր լուծելու է շուտով, «հարուածային կարգով», ինչպէս կ'ըսեն բոլշեւիկները:

ԴԷՏ

Ո՞Վ Է ՍԱԼԱՇԻ
(ՀԱՅԱԶԳԻ ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆԸ)

Հունգարիոյ Վերաքննիչ Ատեան վերջնապէս հաստատեց Հիթլէրական ներու առաջնորդին, Հայազգի Սալաշ (Սալաշեան) պատիժը,— երեք ամ բանտարկութիւն:

Անցեալ տարի Ապրիլին էր որ դրութիւն գրաւեց այս մարդը:

Սկիզբները իր շարժումը ո՛չ ընկ յին եւ ո՛չ ալ վարչական խնդիր եղաւ, այլ միայն ուղղագրական Պէտք է գիտնալ թէ հունգարական նուններու եւեւի «y»ը (Սալաշի գրուի Szallasy ձեւով) ազնուական թեան նշան է: Երկու «l» եւ կամ կու «s» հնութեան յատկանիշ մը ւեցնեն: Անունը իր կատարելութ կը հասնի, երբ կարելի ըլլայ տեղ մը անձայն «h» մը զետեղել:

Առաջին առթիւ թերթերը կարդա ժողովուրդ ըմբռնեց այն մեծ հա րութիւնը, որ հրամանատարը կը ընէր զանազան կուսակցութեան Ծայրայեղ աջակողմեան օրկանն Սալաշին գրեցին երկու «s»ով եւ ջաւորութեան «y»ով մը:

Կառավարական օրկանները խոհեմ վարուեցան, երկու «s»երը վերջաւորութեան «y»ը տալով, կայն երկու «l»երը զլանալով: Ա տականները միայն մէկ «s» եւ րիկ «y» մը շնորհեցին: Ընկերվար կան օրկանը զրկեց Սալաշին ազն կանութեան վերջին նշանէն ալ: համար միայն պարզ Szalasi մը գո թիւն ունի:

Գերմանացիները հասկցած էին Սալաշի իրենց փնտռած մարդն էր Դրամարկղները բացուեցան եւ փականուի աշխատանքը սկսաւ: Ս լաշի ներկայացուեցաւ իբր Ֆիւ (առաջնորդ) Մաճառներուն, ապա յի փրկիչը, նախախնամական որ Հունգար ցեղը պիտի ազատէ րէական տարրէն: Որովհետեւ որ թէ իշխանութեան գլուխ գալու կեանին իսկ Հրեաներուն հաշիւը ալի մաքրէր:

Գեղեցիկ, վայելուչ, ժպտուն մարդը գիտէր ամբոխները գրաւ գաղտնիքը եւ իր այս յատկութիւ լայնօրէն կ'օգտագործէր:

Սալաշի իր ասպարէզին այս կէ վրայ կը գտնուէր, երբ անյու դէպք մը պատահեցաւ: Երեւակա մը սեղանին վրայ փաստաթուղթ դրաւ, որոնցմով կը հաստատէր Սալաշի Հունգար չէ, եւ թէ իր անունով կը կոչուի Սալաշեան, ազնուականութենէ զուրկ ռամ կան անուն մըն է: Հարուածը ծան «գեղապաշտ»ի մը համար:

Վայրկեանի մը համար ընդհան վարանում մը տիրեց ազգ· ընկեր րական շարքերուն մէջ: Բայց Սալ վարպետօրէն անմիջապէս հակա փաստաթուղթեր ներկայացուց: մը վերջ ամէն մարդ հասկցաւ թէ կու հակառակորդներն ալ իրենց տերը միեւնոյն աղբիւրէն գտած այսինքն... Պաստափէշթի ոստի թենէն:

Անցեալ Յուլիս 6ին էր որ ատեանը «Հունգար Հիթլէր»ը պարտեց երեք տարուան տաժան աշխատանքի, վնասակար փրոփ կանտ ըրած ըլլալուն եւ պետութ ապահովութեան ու ընկերային կա

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

— Բայց անգամ մը որ Գերմանիան յաջողի Մերձաւոր Արեւելքի վրայ իշխել, այն ատեն իր արգելքները պիտի պարտադրէ, գիտել տուի:

Հիւպատոսը յօնքերը պռստելով՝

— Հայերը որոնք կը հարստանան հակառակ Թուրքերու···

— Գերմանիա կարուկ կերպով պիտի առարկէ, եթէ մենք կամ Միացեալ Նահանգները ծովային զինուորներ ցամաք հանենք, արգիլելու համար Թուրքերը գործադրելէ իրենց սիրական դարմանը — վուգուար, որ կը նշանակէ դէպք, դուք գիտէք անոնց չմեղանքը յաջորդական ջարդերու ընթացքին: Գերմանիա կը նախընտրէ որպէսզի Թուրքերը ամբողջութեամբ ի գլուխ հանեն այդ աղտոտ գործը, քան թէ յետագային ինք գործադրէ զայն:

— Ըսել կ'ուզէք, որ գերման կառավարութիւնը ջարդելո՞ւ կը մղէ, ըսի ես:

— Ո՛չ, ատ ըսել չեմ ուզեր: Այս երկրին մէջ գերման միսիոնարներ կան որոնք լաւ գործ կը կատարեն· անոնք ահագին աղմուկ կը յարուցանեն Գերմանիոյ մէջ, եթէ կասկածին որ իրենց կառավարութիւնը կը խաղայ այդ խաղը: Ոչ, Գերմանիա մտադրած է զբաղեցնել միւս կառավարութիւնները, երբ Թուրքերը յարձակին Հայերուն վրայ· եւ այդ բանը գիտեն Թուրքերը:

— Բայց ի՞նչն է ջարդի անմիջական շարժառիթը, հարցուց Ֆրէտ:

Հիւպատոսը խնդաց:

— Կայծ մը միայն կը բաւէ: Հայերը անթափ եղան: Անոնք չեն վարանիր գրգռելէ Թուրքերը, բան մը որուն համար զիրենք չես կրնար դատապարտել՝ բայց խելացութիւն չէ: Դրամական փոխատուութիւն ընողներէն մեծ մասը Հայեր են· Թուրքերը այդ գործով չեն զբաղիր կրօնական նկատումներով, բայց պատրաստ փոխառուներ են, ու հայ փոխատուները՝ որոնք չնչին փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն անշուշտ, աչքի կը զարնեն եւ ամբողջ ազգութեան անունը կ'արատաւորեն: Ու յետոյ Հայերը հրապարակով յոխորտացեր են, ըսելով թէ մօտ ատենի մէջ հայկական հին թագաւորութիւնը պիտի վերահաստատեն: Թուրքերը յաղթականներ են, գիտէք, եւ այդպիսի խօսակցութիւններէ չեն ախորժիր: Եթէ Հայերը կարենան դադրեցնել իրենց միջեւ տեղի ունեցող վէճերը, ակնթարթի մը մէջ իրենց անկախութիւնը կրնան վերստանալ· սակայն Թուրքերը շատ լաւ գիտեն հին ասացուածքը՝ «բաժանեա զի տիրեսցես», եւ կը ձգեն որ Հայերը միշտ վիճին, եւ ոչ ոք կը համարձակի միջամտել, որովհետեւ ուշ կամ կանուխ,— հաւանաբար շուտով — իրարու հետ պիտի պառակտին, առանձին ձգելով իրենց բարեկամները: Չէք կրնար զիրենք դատապարտել ասոր համար: Թուրքերը անոնց կրօնական նախապաշարումները կ'օգտագործեն եւ մէկ աղանդը միւս աղանդին դէմ կը լարեն:

Ջարդերը սկսած ատեն Հայ մը անգամ չպիտի հասկնայ թէ ո՞վ է բարեկամը եւ ո՛վ թշնամին:

— Ըսել կ'ուզէք որ պիտի սպանուին, ինչպէս շիշերը որ ջարդուփշուր կ'ըլլան պատի՞ն զարնուելով, եւ ատանց պատճառի, հարցուց Ֆրէտ:

— Այդպէս եղած է նախապէս եւ այդպէս ալ պիտի ըլլայ, ոչինչ կայ կասեցնող, պատասխանեց հիւպատոսը: Աշխարհը Հայերու մասին սխալ գաղափար ունի: Անոնք տաքարիւն ժողովուրդ մըն են՝ ազգային հպարտանքի խոր գիտակցութեամբ եւ կ'ատեն Թրքական հարստահարութիւնները որ կը կատղեցնէ զիրենք: Առտու մը Թուրքին մէկը պիտի ընտրէ Հայ մը եւ զգուշութիւնով պիտի անարգէ մարդուն կինը կամ աղջիկը, ու այս անարգանքին որպէս ամբողջացում թերեւս աղտ մըն ալ պիտի նետէ անոր երեսին: Հայը զայն պիտի սպաննէ, կամ պիտի փորձէ սպաննել: Հետեւա՞նքը· Իսլամի արիւն, թափուած կեավուր շունի մը կողմէ· ահա պատրուակը:

— Հայերը իրենց գլխուն գալիք փորձանքը չե՞ն գիտեր, հարցուցի ես:

— Ոմանք գիտեն, ոմանք կը գուշակեն, ոմանք ալ Վեզուվ լերան գիւղացիներուն նման, — ինչպէս մենք Անգլիացիներս 57 թուին Հնդկաստանի մէջ,— կը քնանան, խաղաղութիւն կ'ընեն եւ լաւայի մը վրայ նստած հարստութիւն կը դիզեն: Տարբերութիւնը այն է որ Հայերը բախտ պիտի չունենան:

— Ջէյթունի Աչք անունով մէկու մը մասին որեւէ բան իմացա՞ծ էք, հարցուց Ուիլ:

— Ոչ, պատասխանեց հիւպատոսը, անոր նայելով:

Ուիլ պատմեց մարդուն հետ մեր խօսակցութիւնը երէկ գիշեր՝ խանին մէջ, անոր ինքնութեան մասին մանրամասնութիւններ հաղորդեց, չմոռնալով սեւ վրանին մէջի Գնչուները, մասնաւորաբար արշալոյսի նմանող աղջիկը, որ զորշ մատակախանձի մը վրայ հեծած՝ կը մարզէր զայն բակին մէջ:

Հիւպատոսը գլուխը թօթվեց:

— Ատոնց ոեւէ մէկի մասին ոչ բան մը իմացայ, ոչ ալ տեսայ:

Նստած կը դիտէինք այն ճամբան ուր Անտոնիոսի եւ Կլէոպատրայի նաւերը հարիւրաւոր անգամներ ճախճախուտին մէջ մնացած էին: Հիւպատ ին պարտէզը մեր դիմացն էր, րուն ծաղիկներէն շատերը՝ զորս րոպան գրեթէ չի ճանչնար՝ բողբ լու վրայ էին:

— Եթէ այդ մարդը կրկին տես լու ըլլաս՝ պիտի կարենա՞ս զի ճանչնալ, Ուիլ, հարցուցի:

— Անշուշտ կը ճանչնամ:

— Այն ատեն նայէ:

Մատովս ցոյց տուի, որուն վր մարդ մը որ ծառերու շուքին պահուըտած էր, զգալով որ տեսնու ցաւ այլեւս, պահուըտած դուրս ելաւ: Պահուելու համար տրած վայրերուն մէջ թելադրակ բան մը կար, որովհետեւ այդ բոլ րը մահացու կերպով թունաւոր էին· անոնց մէջ պահուըտող մը զէնքը մահուան ճիրաններուն պահելու պէս եղած կ'ըլլար:

— Վստահօրէն անիկա է, ըսաւ Ո իլ:

Մարդը յառաջացաւ առանց հրաւ րի սպասելու:

— Ի՞նչպէս մտար այստեղ, ցուց հիւպատոսը: Մարդը խնդաց ձեռքը անփութօրէն դրաւ բազրիքին վրայ:

(Շար.)

Կսկծալի մահ մը

ՎԻԷՆ, 26 օգոստոս. — Ծաղիկ մըն ալ խամրեցաւ...։ Խամրեցաւ հրկիզուելով, թուչ մը հացի համար...։

Մեր լաւագոյն ու փառաւոր պատանիներէն էր, Խորէն Լուսարեան, հազիւ 20 գարուններ բոլորած։ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի լաւագոյն մարզիկներէն էր, համակրելի իր փոքր տարիքին։ Ու սիրուած էր գաղութիս բոլոր խաւերէն, առանց բացառութեան։

Հօր մեծցած ու հասակ նետած էր։ Նախակրթարանի յաջողագոյն վկայականէ մը ետք, քանի մը տարի ալ յաճախած էր գոլէճի գործնական բաժինը։ Սակայն, այս վերջին քանի մը տարիներս, մեր քաղաքի գործերուն բացութեան պատճառով իրեն յարմար գործ մը չկրցաւ ճարել, ու մտաւ այդ վտանգաւոր գործին — պայթուցիկի ու հրթիռի գործարանը։

Բազմանդամ ընտանիք, ու գրեթէ բոլորն ալ անգործութեան մատնուած էին։ Ծերունի հայրն ու եղբայրներէն մին հանած էին արդէն խախաղորդամին քանի գործարանէն, առաջինը անցեալ տարի, երկրորդն ալ այս տարուան սկիզբները։ Եղբայրներէն մին ալ օրական միայն չորս ժամ կ'աշխատէր։ Ծերունի հայր, մայր, եղբայրներ, հինգ հոգինոց ընտանիք մը։ Հաց պէտք էր։ Ի՞նչպէս ընէին։ Ու խեղճ պատանին կը մտնէ այդ վտանգաւոր գործին, 22 ֆրանք օրականով։ Ամէն անգամ կը պատասխանէ եղեր ծնողքին զգուշացումներուն.

— Գիտեմ, որ շատ վտանգաւոր է, բայց ի՞նչ ընեմ, հայրիկ։ Ձեզի համար պիտի աշխատիմ։ Զէ՞ որ դուք ծեր էք ու այլեւս չէք կրնար աշխատիլ։ Մանաւանդ եղբայրներս ալ անգործ են գրեթէ։

22 օգոստոս, երկուշաբթի կէս օրէն վերջ ժամը 5ի առեններ կը պատահի սրտաճմլիկ արկածը։

Մինակ կ'աշխատէր փոքրիկ տաղաւարի մը մէջ։ Պայթուցիկի փոշին յանկարծ կրակ կ'առնէ։ (Ճնշումի ոռոչ չափ մը ունի, որմէ եթէ պզտիկ աստիճան մը աւելի ըլլայ, անմիջապէս կրակ կ'առնէ)։ Խորէն չուզեր փախչիլ։ Կ'աշխատի մարելու։ Չի յաջողիր դժբախտաբար, ու բոցը շատնալով թեւերուն կը փաթթուի։ Ինքզինքը դուրս կը նետէ խելագար, ու պոռալով։ Կրակը բռնած է կէս մէջքէն վեր։ Դժբախտ պատանին թեւերը երեսը գոցած, «մայրի՛կ... մայրի՛կ...» կանչելով բոցավառ կը դառնայ մարգագետնին վրայ, իյնալով-ելլելով։ Բանուորուհիները կը լսեն սրտակեղեք ձայնը ու դուրս կը վազեն իրենց գործատեղերէն։ Շուտով կը հասնին, կը մարեն, տակաւին բոցերը կէս մէջքէն վար չհասած։ Բայց ո՛ւշ էր արդէն։ Անբախտ պատանին այրած էր կէս մէջքէն վեր։ Շուտով հիւանդանոց կը փոխադրուի։ Բժշկապետի քննութիւնը յոյս չի տար, որովհետեւ, այրելէն զատ թունաւորուած ու սաստիկ վախցած է եղեր...։ Եթէ այս վերջին երկու պատճառները չըլլային — ըսած է բժշկապետը — այրուածքները այնքան ալ մահացու չէին, եւ թերեւս կ'ազատէր։ 24 ժամ չէր կրցած միզել։ Ու անկէ ետք արիւն էր միզած։

Ու մեռաւ մեր շատ սիրելի Խորէնը, չորեքշաբթի առտու ժամը 9.30ին, սուգի մատնելով մեր ամբողջ գաղութը, ու խորունկ վէրք բանալով իր ծերունի ծնողքին ու եղբայրներուն սրտերուն մէջ։

Լալէն արցունքները չորցած, ծերունի մայրը կը պատմէր.

— Մայրի՛կ, ես պիտի մեռնի՞մ... Արդեօք կ'ազատի՞մ... Չէ մայրիկ, չեմ ազատեր, կը մեռնիմ...։ Եկուր քեզ համբուրեմ, դուն ալ զիս համբուրէ...»։ — «Շատ յորդորեցի, սիրտ տուի, թէ՝ շուտով կ'աղեկնաս, անուշի՛կ մանչս։ Օգուտ չըրաւ։ Նախազգացած էր մահը։ Համբուրեցի... համբուրեց ինքն ալ։ Ա՛խ, անուշի՛կ ձագուկս...»։

Թաղումը կատարեցինք այսօր, առաւօտեան ժամը 9.30ին։ Թէեւ գործի օր էր, բայց դարձեալ մօտ 250 հոգինոց բազմութիւն մը կը հետեւէր դագաղին։ Ու յանձնեցինք զինքը սեւ հողին, մէկ-մէկ ափ հողով վերջին մընաս բարեաւ արտասանելով մեր սիրելի Խորէնին։

Հանգիստ մատղաշ ոսկորներուդ, սիրելի՛ պատանի, ու այս քանի մը տողը, իբրեւ փունջ մը թարմ ծաղիկ։

Ն. ԳԱԼԷ

գին բերած վտանգներուն պատճառաւ։

Դատավարութեան ընթացքին, ընդհ. դատախազը ամբաստանեց զայն իբր գինեւոլ ըմբոստութիւն պատրաստող եւ հեղնեց Հունգարներու Ֆիւրէրին քառասյին գաղափարները։ Սալաշի համեստօրէն պատասխանեց.

— «Իմ գաղափարներս քառսայի՞ն կը թուին ձեզի։ Լաւ ուրեմն։ Գիտցէ՛ք որ Աստուած ալ աշխարհը քառսէն ստեղծեց»։ Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

ՏԷՍԻՆ, 28 օգոստ. (Յառաջ). — Օգոստոս 27ին, շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին Հ.Յ.Դ. Տան սրահին մէջ տեղի ունեցան զեկուցում եւ դասախօսութիւն մը, նորընտիր Ազգ. Մարմնի կողմէ։

Օրուան նախագահ պ. Գասպարեան ամփոփ զեկուցում մը տուաւ իրենց 48 օրուան գործունէութեան մասին։ Յայտնեց թէ՝ Միութեան առաջին գործն է եղած, համաձայն Ազգ. Սահմանադրութեան, յուլիս 17ին գաղտնի եւ ազատ քուէարկութեամբ ընտրուած 7 հոգինոց Ազգ. Մարմնի վրայ աւելցնել 4 հոգի եւս, համագումար 11 հոգի, նկատի ունենալով ընտրուած մարմնի ծանր աշխատանքները եւ գաղութիս համերաշխութիւնը։ (7ի ընտրութեան մասին տես «Յառաջ» թիւ 3789)։ Երկրորդ կարեւոր գործն է եղած դպրոցին բացումը եւ կիսաւարտ եկեղեցիի շինութիւնը։ Երրորդը եղած է արձանագրել մեր անգործներն ու կարօտ ընտանիքները, որպէսզի Նանսէնեան տուրքէն մեզ բաժին ինկած գումարը բաշխուի իրենց։ Դպրոցի բացումը պիտի կատարուի սեպտ. 1-ին՝ Հ.Յ.Դ. Տունը տրամադրելի ըլլալով մեզի։ Վարձուած են ուսուցիչ եւ ուսուցչուհի մը — օրիորդ Տ. եւ Օն. Իսրայէլեաններ։ Գալով եկեղեցւոյ շինութեան, յայտնեց թէ՝ անցեալ կիրակի օր տեղի ունեցած պատարագի առթիւ, որուն պատարագիչն էր Մարսէյլէն Լիոն հրաւիրուած Եղիշէ քահանայ Մխիթարեանը. անոր առաջարկին վրայ, տեղի ունեցաւ հանգանակութիւն մը եւ գոյացաւ 2425 ֆրանք։ Նոյն օրը Ազգ. Մարմնի կողմէն՝ ի պատիւ քահանային սարքուած հացկերոյթին մէջ, մասնակցութեամբ 30 հոգիի եւ ներկայութեամբ Լիոնի Կեդր. Ազգ. Մարմնի քարտուղար Գ. Մ. Շահրազեանի, հանգանակութիւնը շարունակուելով գումարը բարձրացաւ 2925 ֆրանքի։ Զեկուցաբերը յայտարարեց թէ հանգանակութիւնը պիտի շարունակուի ամբողջ Տէսինի մէջ եւ վստահ ենք որ շօշափելի արդիւնք մը պիտի ձեռք բերուի, եկեղեցիի շինութիւնը վերսկսելու համար։ Նոյնպէս յայտնեց թէ՝ Բարեգործականի միջոցաւ գտնուած է բարերար մը, որ յանձն առած է 20,000 ֆրանք տրամադրել Տէսինի եկեղեցիի շինութեան եւ յոյս ունինք որ շուտով պիտի ստանանք սոյն գումարը։ Ի գիտութիւն բոլորին յայտնեց թէ՝ անկէ տարիներ առաջ կազմուած «Եկեղեցաշէն» մարմինը իր քով եղած գումարը եւ պէտք եղած թուղթերը յանձնած է Ազգ. Մարմնին։

Զեկուցումը լրացած ըլլալով, բեմ հրաւիրուեցաւ Եղիշէ քահանան, որ խրախուսիչ ոգեւորութեամբ մը յորդորեց համերաշխաբար բոլորել իրենց ընտրած Ազգ. Մարմնին շուրջը, որպէսզի վերջինս կարենայ իր վրայ դրուած յոյսերն եւ յանձն առած դժուարին պարտականութիւնը կատարել։ Ցետոյ դարձեալ կոչ ըրաւ ներկաներուն, որպէսզի անոնք որ չեն մասնակցած հանգանակութեան, բարի ըլլան հոս մասնակցելու։ Այսպէս գոյացած գումարը բարձրացաւ 3450 ֆրանքի։ Կը մաղթենք նորընտիր Ազգ. Մարմնին եռանդ եւ կորով, անվհատ շարունակելու իր շինարար աշխատանքը։

Այս առթիւ զարմանալի է որ զեկուցման մէջ մոռցեր էին յիշել Տարօն-Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Տէսինի մասնաճիւղին անունը։ Այս մասնաճիւղն էր իսկական պատճառը Տէսինի մէջ Ազգ. Մարմնի մը կազմութեան։ Առանց անոր հրաւիրած խորհրդակցական ժողովին (Ա. Շահմուրատեանին օգնութեան հասնելու առթիւ), թերեւս դեռ շատ քնանար այս գաղութը, իր 16-18 զանազան միութիւններով։

Կ'ուզէի քանի մը խօսք ալ գրել սա արհեստով խառնակիչներուն եւ անոնց ղեկավար «չէֆիկ»ներու մասին։ Ազգ. Մարմին մը կազմելու համար նախնական քանի մը խորհրդակցական ժողովներուն մասնակցելէ եւ իրենց հաւանութիւնը տալէ վերջ, դաւաճիր ձեռքերէ զրկուած, վերջին պահուն կը հեռանան հնչակեաններ եւ քանի մը «Վերաշինաց»ներ եւ կը կազմեն թիւ 2 «Ազգ. Մարմին» մը, որ իրականին մէջ պարզապէս «Ֆրանքօ-արմէնիէն» միութեան մասնաճիւղն է (յաջորդը հանգուցեալ «Հօկ»ին)։ Ազգ. Մարմինները ամէն տեղ ալ կ'ընտրուին ժողովուրդի ազատ եւ գաղտնի քուէարկութեամբ ու ոչ թէ նշանակուիլ։ Ինչ կը վերաբերի պաշտօնական փաւերացման, մենք շատ լաւ գիտենք այդ փաւերացման արժէքն ու իրաւասութիւններու սահմանը։ Զակերտաւոր այդ «Ազգ. Մարմնի» նախագահն է մի ոմն Մինաս Սէֆէրեան, որ չէր ուզեր իր անունը քուէարկութենէն առաջ հայութեան տետրակներու մէջ գրել, ըսելով թէ՝ ես Հայ չեմ։ Իսկ քարտուղարն է պատանի ոմն՝ կարմրուկ Յ. Շահինեան։

Իբրեւ մօտէն իրազեկ եւ մասնակից բոլոր խորհրդակցական ժողովներուն ու ծանօթ բոլոր գաղտնիքներուն, հանրութեան ներկայացնելով այս ազգաւնաս խաղերը, կը զգուշացնեմ գաղութը չխաբուիլ այդ կարգի ապազգայնացած անձերէն եւ կազմակերպութիւններէն, որոնց ներկայացուցիչները հեռացուցան խորհրդակցական ժողովներուն մէջ բացէ ի բաց յայտարարել թէ՝ «մենք ոչ Ազգ. Մարմին կ'ուզենք եւ ոչ եկեղեցի», իսկ այժմ գաղութը պառակտելու համար ելեր եւ նշանակուիլ Ազգ. Մարմին կազմած են։

Վ. Հիւսեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՄԻԱՅՆ ԽՈԹԸ ՀՈԳԻ...

ՔԼԱՄԱՐ, 29 օգոստոս.— Կիրակի օր տարեդարձն էր ազգ. հերոս Անդրանիկի, ինչպէս ծանուցին թերթերը։ Այս առթիւ այցելեցի հերոսին գերեզմանը, եւ ի՞նչ տեսնեմ,— ընդամէնը եօթը հոգի հաւաքուած էին,— 4 տիկին եւ 3 այր, եւ մէկ քահանայ։ Մինչեւ ժամը 4 սպասելէ վերջ, պզտիկ հոգեհանգստեան արարողութիւն մը ցրուեցանք։ Բարեբախտաբար, եւ ի պատիւ այս երկրի ազնիւ ժողովուրդին, երբ մեր քահանան սկսաւ աղօթել, հարիւրէ աւելի Ֆրանսացիներ հաւաքուեցան եւ կրօնական երկիւղածութեամբ մինչեւ վերջ յոտնկայս եւ գլխաբաց մտիկ ըրին։ Երբ արարողութիւնը վերջացաւ, մտիկ ըրի իրարու մէջ փոխանակուած խօսակցութիւնները։ Մէկը կը կարծէր թէ մեր քահանան րաբունի մըն է, որ Հիթլէրի կողմէ աքսորուած Հրեայի մը անշուք տապանը օրհնելու եկած էր։ Բայց միւսը ուղղեց այս կարծիքը, դիտել տալով թէ՝ օրթոտոքս քահանայ մը ըլլալու է, որովհետեւ ձեռքը խաչ մը կայ եւ խաչի նշան կ'ընէ արարողութեան ժամանակ։

Որեւէ արձանագրութեան պակասը այսպիսի սխալ եւ այլանդակ մեկնութիւններու պատճառ կը դառնայ։ Կարելի չէ՞, մինչեւ որ իր շիրիմը շինուի, արձանագրութեամբ մը ծանօթացնել հերոսը օտարներուն եւ մեզ Հայերուս ալ։

Ուրիշ դիտողութիւն մը, — ինչո՞ւ այդչափ ծանր ծախքերով (40-50 հազար ֆրանք) շիրիմ շինել, չէ՞ որ ուշ կանուխ մեր հերոսին մարմինը իր վերջնական հանգիստը պիտի գտնէ մեր հայրենի հողին վրայ։ Արդէն Անտրանիկը անցաւ նուիրական հողին մօտենալով, օր մը Վոսփորն ալ պիտի չանցնի՞, Արարատի ստորոտը հանգստանալու համար։

Ես ճանչցած եմ հայ բարձրաստիճան զինուորական մը, որ ըլլալով հակառակորդը Անդրանիկի զինուորական մեթոտին, չէր վարաներ ըսել թէ եթէ Անդրանիկը գոյութիւն չունենար, մենք զայն պիտի ստեղծէինք առասպելական պատմութեամբ մը։

Յ. Իյնէճեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱԶՄԱԴԷՄ ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (18 Օգոստ.)։

— «Կար ատեն մը, երբ միջազգային դաւադիրներու Մոսկուա նստած խմբակը, որու անունն է Կոմինտերն կամ Երրորդ Միջազգային, վստահ էր, թէ մէկ գրոհով պիտի կարողանայ տապալել դրամատիրական կարգերը Եւրոպայի մէջ։

Համաշխարհային աշխատաւորութիւնը դրամատիրական շահագործումէն ազատագրելու իրենց վրայ առած առաքելութեամբ հպարտ բոլշեւիկները պէտք չէին զգար ուրիշներու փէշերուն տակ պահուըտելու, իրենց գործը աշխատանքը կատարելու համար։ Անոնք բացարձակ մարտահրաւէր կը կարդային դրամատիրական աշխարհին, զոր ներսէն պայթեցնելու համար ունէին Կոմունիստական Կուսակցութեան ճիւղաւորումները գրեթէ բոլոր երկիրներու մէջ, իսկ դուրսէն հարուածելու համար, ի պահանջել հարկին, նաեւ Կարմիր բանակին բռունցքը։

1920ին Ռուսերու պարտութիւնը ռուս-լեհական պատերազմին մէջ խորտակեց համաշխարհային յեղափոխութեան համար Կարմիր բանակին վրայ դրուած յոյսերը։ Իսկ Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի իշխանութեան գլուխ անցնիլը քանդեց բոլշեւիզմի զօրաւոր բոյները Իտալիոյ եւ մանաւանդ Գերմանիոյ մէջ։

Ստեղծուած նոր կացութիւնը ստիպեց բոլշեւիկները մշակել նոր գործելակերպ։

Բաց կռուի մէջ հակառակորդը իր ճակատէն հարուածելու այլեւս անզօր կոմունիզմը սկսաւ դիմել թիկունքային ռազմավարութեան՝ թիկունքէն գրաւելու հակառակորդին դիրքերը։

Բոլշեւիկը ամէն զգեստ հագաւ, ամէն դիմակի տակ մտաւ հասնելու համար իր նպատակին։ «Նպատակը կ'արդարացնէ միջոցը» բոլշեւիկեան ծիրարջակեան սկզբունքը գործադրութեան դրուեցաւ աւելի սանձարձակ կերպով, քան երբ եւ իցէ։

Եւ ահա ստեղծուեցան «Միացեալ ճակատները» կոմունիստներու եւ մինչեւ երէկ անոնց կողմէ «դաւաճան», հակայեղափոխական», «դրամատէրներուն վաճառուած լաքէյ» յայտարարուած ընկերվարականներու միջեւ։

Բոլշեւիկներու այս խաղն ալ բացուեցաւ եւ «Միացեալ ճակատները» ճարճատիլ սկսան հոս եւ հոն։

«Միացեալ ճակատի» ձախողանքէն ետք, բոլշեւիկներն այժմ իրենց նորագոյն խաղն է որ կը խաղան։ Անոնք մէկ կողմէ կը մտնեն անկուսակցական աշխատաւորական կազմակերպութիւններու մէջ եւ կը ջանան իրենց ձեռքն առնել այդ կազմակերպութիւններու ղեկավարութիւնը։ Իսկ միւս կողմէն կը ստեղծեն անմեղունակ անուններու տակ այնպիսի կազմակերպութիւններ, որոնք չեն կրնար կասկած հրաւիրել իրենց վրայ։ Եւ որովհետեւ Կոմունիստական Կուսակցութիւնը չի կրնար չքանալ հրապարակէն, առանց վտանգաւոր կասկածներու տեղի տալու, ուստի, վերաքննութեան կ'ենթարկուի կոմունիստական ծրագիր - կանոնագիրն իսկ եւ կը յարմարցուի տեղական պայմաններուն։ Այսպէս, օրինակ, Ամերիկայի Կոմունիստական Կուսակցութեան վերամշակուած ծրագիրը կը յայտարարէ թէ կոմունիստական կուսակցութիւնը կը ձգտի պաշտպանել Միացեալ Նահանգներու դեմոկրատիկ հաստատութիւնները ընդդէմ հակադեմոկրատիկ տարրերու։ Կատարեալ գայլ մը գառին մորթին տակ։

Հասարակութեան միամիտ մասի զգաստութիւնն այս ձեւով թմրեցնելէ ետք, բոլշեւիկները կը շարունակեն իրենց դաւադրական, քայքայիչ գործունէութիւնը։

Կոմունիստներու գործունէութեան նիւթական մեծ օժանդակութիւն ցոյց կուտան Հոլիվուտի շարժանկարի ճարտարարուեստի ներկայացուցիչները եւ կարգ մը հռչակաւոր դերասաններ։ Հոլիվուտէն ստացուած մեծ գումարները կը ծախսուին մանաւանդ Քալիֆորնիոյ երկրագործական շրջաններու մէջ կոմունիստական պրոպականդ մղելու եւ Սպանիոյ կարմիրներուն օգնելու համար։

Աւելցնենք, որ մեծերու օրինակը կապկելով, նոյնը կը փորձեն ընել եւ հայ կոմունիստները, որոնք հոս, Ամերիկայի մէջ Ամերիկահայ Յառաջդիմականներու Միութեան անուան տակ ծածկուած են, մինչ Ֆրանսայի մէջ Ֆրանսահայ Բարեկամութեան Կոմիտէ» դարձած են։

Ինչ մորթի տակ ալ մտնէ, գայլը միշտ նոյն գայլն է եւ անոր ժանիքները փշրելու համար պէտք է մորթազերծ ընել զինքը։

Դաւադիրներու դէմ պայքարելու համար պէտք է նախ զանոնք դիմակազերծ ընել»։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԿՌՓԱՄԱՐՏ ԿՈՒՍԷՆՎԻԼԻ ՄԷՋ

Երկուշաբթի, 15 օգոստոս Կուսէնվիլի մէջ տեղի ունեցաւ կռփամարտ մը որուն կը մասնակցէին հայրենակից պ. Հրանդ Մովսէսեան եւ իր փոքր եղբայրը՝ Ս. Մովսէսեան։ Երկուքն ալ նորահաս սերունդ, 22 եւ 17 տարեկան պատանիներ։ Թէեւ փոքրիկը պարտուեցաւ, բայց իր հակառակորդը արդէն 14 անգամ խաղարկութիւն ունեցած է եւ փորձառութիւն ձեռք ձգած, իսկ մերինին առաջին խաղն էր։ Ներկաները գնահատեցին իր լաւ ու ճարպիկ խաղարկութիւնը։ Իսկ երբ Հրանդ ելաւ խաղի վայրը, ամէն կողմէ, մեծ մասով Ֆրանսացիներ, կը բացագանչէին,— ահաւասիկ Թարզանը (այսպէս կը կոչեն զինք՝ Ֆրանսացիները՝ իր առողջ կազմուածքին եւ ճարպիկութեան համար)։ Իսկապէս իր վրայ դրուած յոյսը արժեցուց։ Խաղի առաջին շրջանին պաշտպանողական էր, երկրորդ շրջանին սկսաւ շատ ուժով յարձակողականի եւ այնպիսի չէչտակի հարուած մը տուաւ հակառակորդին որ գետին ինկաւ։ Երրորդ շրջանին Ֆրանսացին այլ եւս ի վիճակի չէր ինքզինք պահելու։ Երբ խաղը վերջացաւ, դատաւորը յայտարարեց թէ Թարզան յաղթական էր։ Բոլորս ուրախ զուարթ մեկնեցանք, մաղթելով յառաջդիմութիւն եւ կորով։

Յ. Ճիհանեան

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 2. ՔԵՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

— Բանի մը պէտք է ձեռնարկենք անյուշտ», կրկնեց Սիրանոյշ մեքենաբար։

«Ես չեմ գիտեր նոյնիսկ թէ ո՞ւր ենք», շարունակեց Ռուսուհին։ «Ես հոս օտարական եմ։ Բայց դուն պէտք է ճանչնաս այս կողմերը։ Ի՞նչ ընենք որ ըլլայ»։

Սիրանոյշ մտայոյզ նայեցաւ բարեկամուհիին։ Քիչ մը վերջը ըսաւ.

— Ամէնէն լաւը ա՛ն է որ դուն Ըրզրում երթաս Սալահէտտինի գիրովը, եւ խնդրես իշխանութիւններէն որ քեզի պաշտպանութիւն տրուի ծովեզերք երթալու։ Անկէց ալ Կ. Պոլիս կ'երթաս։ Դուն Վրացուհի ես, գիտես արդէն, եւ քեզի դէմ ի՞նչ կրնան ընել։

— Իսկ դո՞ւն, հարցուց Լուպովնա Կրապովիչ։

— Այո՛, ես — ես ալ չեմ գիտեր։

— Եթէ կը խորհիս որ ես միմինակ կը ճամբորդեմ այս խաւարակուռ մասերուն մէջ, կը սխալիս։ Առանց քեզի, սիրելի Սիրանոյշ, անկէց հոն քայլ մը չեմ առներ։

— Բայց, միտքդ բեր Գարա Սուի կիրճը։ Անանկ բան մը նորէն կրնայ պատահիլ։ Դուն պէտք է խուսափիս անկէց։

— Ճիշդ ասոր համար ալ պէտք է ես քովդ գտնուիմ, պատասխանեց Ռուսուհին։ Ուստի ուրիշ բան մտածէ։ Ի՞նչ կ'ուզես ընել։

— Ես ալ չեմ գիտեր դեռ։ Պէտք է նորէն տեղ մը Հայերու հանդիպիմ, չեմ ուզեր անոնցմէ բաժնուիլ։

— Այո՛, աս ալ գոնէ նպատակ մըն է. Ուստի պէտք է առաջ երթանք մինչեւ որ հասնինք քաղաք մը, ուր Հայ գտնուի։ Ամէն տեղ անոնք սա՛ խըռնուած խայտառակին պէս չեն անշուշտ, որուն այցելեցինք երէկ գիշեր։ Չէ՞ս ճանչնար մէկը, որ այս սահմանէն անդին բնակի, ուր ժողովուրդը տարագրուած չըլլայ եւ ուր Քիւրտ չգտնուի։

Սիրանոյշ կը մտածէր։

— Այո՛։ Ազգական ունիմ Այնթապ։ Հօրաքոյր մը։ Բայց Այնթապ շատ հեռու է, երեք, թերեւս չորս հարիւր քիլոմէթր, ճիշդը չեմ գիտեր։ Եւ յետոյ բարձր են լեռները եւ երկիրն ալ սարսափելի ամայի է։

— Ինչո՞ւ չէ։ Արդէն հիմա ապահովաբար երկու հարիւր քիլոմէթր թափառեցանք։ Եւ եթէ երկիրը ամայի է, աւելի աղէկ։ Արդէն մենք Քիւրտերու կամ այդ տեսակ բանի մը կը նմանինք։ Պէտք է ամէն դժուարութիւններու մէջէն ելլենք։ Դրամ ալ ունինք։ Սէ՛րդ իմ Սիրանոյշ։ Այնթապ կը չուենք։ Եղնասայլ մը կը գնենք եւ հանգիստ կ'երթանք։

— Եղնասա՞յլ մը կը գնենք ըսիր։ Մի՞թէ մեր ձեռքը կը թողուն։ Ամէն կողմ կ'առնեն մեր ձեռքէն։

— Սիրանոյշ, անխելք բաներ կ'ըսես։ Նախ մէկ անգամ միայն կ'առնեն մեր ձեռքէն եւ ոչ թէ ամէն կողմ... Քանի՞ սայլ է որ։ Եւ, յետոյ, դուն ես ըսողը թէ այս կողմերը ամայի են։

— Ո՛չ, Լուպա Լուպովնա, եզները խիստ դանդաղ կ'երթան։ Պէտք է ձի հեծնենք։

— Ձի՞։ Անկից առաջուան ձի հեծնելուն յիշատակը միտքը ինկաւ։ Ուրիշ բան մը չկա՞յ։ Ուղտ ըլլայ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ։ Թերեւս աւելի լաւ կ'ըլլայ։

— Ո՛չ, ուղտով ալ դոհ պիտի չըլլաս, Լուպա՛։ Պէտք է ձի ըլլայ, ձի։ Աւելի շուտ կ'երթանք։ Բայց ո՞ւր կրնանք ձի գտնել։

— Անգամ մը սա կալին մէջ կամնող Թուրքերուն հետ խօսէ։ Թերեւս դրամով ու անոյշ խօսքերով աւելի դիւրահաղորդ ըլլան քան սա՛ երէկ գիշերուան լիրբը,— սիրտ տուաւ Լուպովնա Կրապովիչ իր բարեկամուհիին։

— Իրաւունք ունիս։ Երէկ գիշերուան եղածին չափ դէշ բան չի կրնար մեր գլխուն գալ։

Սիրանոյշ ոտքի ելաւ եւ գնաց մինչեւ եզերքը կալին, որուն միւս կողմը գաղթականի քանի մը խրճիթներ կային։

Երէկ երկմտանիով յարդ մաքրող էրիկ մարդուն տեղ, հիմա այդ աշխատութիւնը ընողը կին մըն էր։ Սիրանոյշ պահ մը դիտեց զայն։

— Լա՛ւ,— ըսաւ ապա։— Անգամ մը պիտի փորձեմ։ Բայց դուն հոս կեցիր։ Մարդիկը պէտք չէ գիտնան թէ մենք երկու հոգի ենք։

Մարմինին փաթթած շրջազգեստին մէջէն քանի մը ոսկի առաւ, եւ կապեց ծայրը թաշկինակի մը, զոր գլխուն փաթթած էր եւ որուն մէկ ծայրը երեսը կը ծածկէր։

— Լա՛ւ, գնա՛։ Ես հոսկէ շարունակ կը նայիմ քեզի, եւ եթէ դէշ բան մը պատահի, կը հասնիմ ես։

Սիրանոյշ թողուց թաքստոցը խըրճիթներու նայող կողմէն, շրջան մը ըրաւ, մինչեւ որ ձիերուն ամբարէն ու կառքի անիւներէն իբրեւ ճամբայ ըլլալով կատուած նեղ գիծին վրայ եկաւ, որուն հետեւեցաւ կալին ուղղութեամբ։

Լուպովնա Կրապովիչ կը տեսնէր, թէ ինչպէ՛ս կինը նախ եւ առաջ անվստահօրէն դիտեց Սիրանոյշը, աշխատանքը շարունակելով հանդերձ։

Հոն հասնելով, կծկտեցաւ աշխատութեան վայրէն ոչ շատ հեռու։ Ցետոյ կեցաւ եւ քանի մը բառեր պոռաց, որոնց պատասխանեց Սիրանոյշ ձեռքի շարժումով մը։ Ի վերջոյ Թըրքուհին գնաց Հայուհիին կողմը եւ երկուքը կը խօսէին իրարու հետ։ Թըրքուհին ալ վերջապէս կոկոզ ըրաւ Հայուհիին քով, որ իրեն քսակ ծառայող թաշկինակին ծայրը ձեռքին մէջ առաւ։

Ուրեմն գործը լաւ կ'երթայ։ Փառք Աստուծոյ։ Թերեւս ուտելիք մըն ալ ձեռք բերենք, խորհեցաւ Լուպովնա Կրապովիչ, որ լարուած կը հետեւէր իր բարեկամուհիին մէն մի շարժումին։ Կը տեսնէր թէ ինչպէս երկուքն ալ ոտքի ելան եւ դէպի խրճիթներէն մէկուն դուռը կ'երթային։ Քիչ վերջը Սիրանոյշ կուզար ծրարով մը, զոր աւելացիներուն սովորութեան համեմատ գլխուն վրայ կը կրէր, դարձած առտնուան ուղղութեան վրայ դէպի ետ։

Մէկ քառորդ ժամէն հասած էր արդէն թաքստոց։ Նստաւ եւ ըսաւ.

— Գործը լաւ գնաց։ Այս իրիկուն երկու ձի պիտի ունենանք։ Նաեւ հարկ եղած պաշարը ճամբորդութեան համար։ Հոս արդէն բաւական բան կայ, — եւ մատով ցոյց տուաւ քովը դրած ծրարը։— Կինը Քրտուհիի տեղ դրաւ զիս, որ կ'ուզեմ Ալպիստան երթալ, որ մեր ճամբուն վրայ կը գտնուի։ Ըսի թէ զինուորական իշխանութիւնը գրաւած է մեր եղնասայլը։ Դուն ալ տալս կ'ըլլաս եւ քիւրտերէն միայն գիտես, ինչ որ կինը, որ Թրքուհի է, բնաւ չի հասկնար։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

լիական կառավարութեան կորուի դիրքը եւ չեխական կառավարութեան նոր զիջումները մեծապէս մեղմացուցած են կացութիւնը։ Այս տպաւորութիւնը արտայայտուեցաւ նաեւ Սակարանին մէջ, երբ պետական արժեթուղթերը բարձրացան եւ ֆրանքը ամուր մնաց։

Բայց եւ այնպէս, Ֆրանսայի զինուորական իշխանութիւնները իրենց աչքերը յառած են դէպի Հռենոս։ Առջի օր «Թան»ը ուշագրաւ տեղեկութիւններ հրատարակած էր գերմանական ռազմափորձերու մասին, Գերմանիա-Լիւքսէնպուրկ սահմանագլուխին վրայ։

Ֆրանսական կառավարութիւնը կը զգուշանայ որեւէ արարքէ որ կրնայ գրգռիչ համարուիլ Պերլինի մէջ։ Այս մտահոգութեամբ, անմիջապէս հերքուեցաւ այն զրոյցը թէ Ֆրանսա հաւաքական ձեռնարկ մը պիտի կատարէ Անգլիոյ հետ։ Բայց եւ այնպէս, ֆրանսական կառավարութիւնը հաւատարիմ կը մնայ իր զինակցութեան յանձնառութեանց եւ պիտի գործադրէ զանոնք, եթէ առիթը ներկայանայ։ Կ՚ըսուի թէ այս մասին բացորոշ յայտարարութիւններ ըրած է զօր. Վիւիլմէն, օդանաւային սպարապետը, Պերլին այցելած ատեն, որպէսզի Գերմանիա կասկածներ չունենայ։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, երբ մարաջախտ Կէօրինկ հարցուցած է թէ Ֆրանսա ի՞նչ պիտի ընէ, եթէ ընդհարում պատահի, զօր. Վիւիլմէն պատասխաներ է,— «Ֆրանսա յառաջ պիտի խաղայ»։

⁂ Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը, պ. Պենէշ, օգոստոս 30ին երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ գերմանական պատուիրակութեան երկու կարեւոր անդամներուն հետ։ Կառավարական շրջանակները կը յուսային թէ այս խօսակցութիւնը ճամբան հարթած է հաշտարար բանակցութեանց համար, բայց Գերմանները անմիջապէս յայտարարեցին թէ կացութիւնը չէ փոխուած։

Կը թուի թէ կացութիւնը այսպէս ալ պիտի մնայ, մինչեւ որ վերջնական արդիւնքի մը յանգին անգլիացի միջնորդին ձեռնարկները, նոր ծրագրի հիման վրայ։ Հէնլայնի կուսակցութիւնը միշտ կը պնդէ նախապէս առաջարկուած ութ կէտերուն վրայ։ Անգլիացի բարեխօսը ի զուր փորձած է համոզել որ քիչ մը բարեփոխեն իրենց ընթացքը։ Բարենշան կը համարուի որ Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը իր ձեռքն առած է խնդիրը եւ այսուհետեւ աւելի գործօն դեր պիտի կատարէ։

Գերմանական կառավարութիւն երկու նոր բողոքագիրներ ուղղեց, առաջինը՝ Հիթլէրի մէկ ծաղրանկարին առթիւ, որ պատերը փակցուած էր, միւսը՝ գերմանական զինուորներուն դէմ եղած վիրաւորական հրատարակութեան մը մասին։

Չեխական կառավարութիւնը ամէն միջոց կը փորձէ, ընդհարումները կանխելու համար։ Ներքին նախարարը հրամայեց իհարկէն ոգելից ըմպելիները արգիլել շաբաթ եւ կիրակի օրերը, որպէսզի գլուխները չտաքնան եւ դէպքեր չպատահին։ Թերթերն ալ իրենց լեզուն փոխած են Գերմանիոյ հանդէպ։

Խ. Միութեան դիրքը պատերազմի պարագային

Լաւատեղեակ աղբիւրներէ կը հաղորդեն թէ օգոստոս 22ին տեսակցութիւն մը տեղի ունեցած է Մոսկուայի գերմանական դեսպանին եւ պ. Լիթվինովի միջեւ։ Դեսպանը անհատապէս հարցուցած է թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնէ Խ. Միութիւնը, եթէ զինեալ ընդհարում մը պատահի Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ։ Պ. Լիթվինով պատասխաներ է թէ այդ պարագային Խ. Միութիւն հաւանաբար օգնութեան պիտի հասնի, հետեւելով Ֆրանսայի, համաձայն իր յանձնառութեանց։ Յետոյ դեսպանը բացատրած է թէ Չեխոսլովաքիոյ կարգ մը զինուորական շրջանակներուն վտանգաւոր դիրքը կրնայ միջամտելու ստիպել Գերմանիան։

⁂ Գերմանական մամուլը հետզհետէ աւելի կծու լեզու մը կը գործածէ Մեծն Բրիտանիոյ դէմ, զայն մեղադրելով թէ չուզեր վերջնապէս լուծել չեխական խնդիրը, այլ կը փորձէ անուշի կապել զայն, ինչ որ աւելի վտանգաւոր է։ «Նոր խրաւախոհութիւն մը ուրիշ բանի պիտի չծառայէ եթէ ոչ նոր սխալ մը աւելցնելու քսան տարի առաջ գործուած սխալին վրայ։»

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԷԶՈՒՎ ՀՐԱԲՈՒԽԻՆ փոքր կոնը փլաւ, իբրեւ հետեւանք նոր բորբոքումի մը։ Ահագին քանակութեամբ լաւա կը հոսի, ժամը 200 մեթր արագութեամբ, սպառնալով շրջակայ գիւղերուն։ Ահաւոր բորբոքումը կատարելապէս կը տեսնուի Նափոլիէն։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ մը եւս ջախջախեցաւ գիշերանց, Ռէնսի մէջ։ Օդաչուներէն մէկը ածխացաւ, միւսն ալ մեռաւ ստացած վէրքերէն։

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ քանի մը քաղաքներ գրաւեցին Հանքէուի ճամբուն վրայ։ Ցիասուն օդանաւեր կրակ տեղացին, սպաննելով 1000 հոգի։ — Մանչուրիոյ մէջ 7600 խորհրդային հպատակներ փոխեցին իրենց հպատակութիւնը դառնալով մանչու քաղաքացի։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ այն զինուորները որոնց երկամեայ ծառայութիւնը կը վերջանայ Սեպտեմբերին, պիտի արձակուին մէկ ամիս վերջը, հոկտեմբեր 30ին։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը 20 օր պայմանաժամ շնորհեց սահմանամերձ շրջանի Ֆրանսացիներուն (Իզօլա), որպէսզի կարենան փոխադրել իրենց գոյքերը։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Դ. ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Ֆր. կապոյտ խաչի Շրջ. վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ Դ. խումբին համար ընտրուած եւ պատրաստուած տղաքը պէտք է ներկայ ըլլան յառաջիկայ շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 3ին, ժամը 11ին gare Montparnasse: Ընկերութեան կողմէ արտօնուած է հաւաքուիլ Ancienne gare Hall d'entrée (մեծ սանդուղներէն բարձրանալով աջ կողմը)։

Տղաքը իրենց հետ պէտք է ունենան ՄԷԿ ԱՆԳԱՄ ճաշելու չափ ուտելիք։

ԵՐԳԻ ԵՐԵԿՈՅ ՏԻԿ. ԱՍՏՂԻԿ ԲԻԲԼԱՆԵԱՆԻ

Պերլինի Schubert Saalի մէջ, 104 Bülowstr., այս Ուրբաթ երեկոյ, (2 Սեպտեմբեր) ժամը 9ին։ Մուտք՝ 1—3 մարք։

ՑՈՒՑԱՍ կը ծախուի

42, Rue des Petits Carreaux. Փարիզ Mr. Pierre Marchalի խանութը։

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հայ Լէգէոնական Միութեան Մարսիլիոյ մասնաճիւղի վարչութիւնը 25 Սեպտեմբերին մեծ հանդիսաւորութեամբ պիտի կատարէ Արարայի ճակատամարտին սփաստնին 20րդ տարեդարձը փրատոյի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ։ Ներկայ պիտի ըլլան ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային պաշտօնական անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ հրամանատար Պլնուա Տ՚Անզի (փարիզէն)։

Հանդէսէն վերջ պիտի կատարուի լեգէոնական ընդհ. հաւաքոյթ մը։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ այս Հինգշաբթի 1 Սեպտեմբեր երեկոյեան ժամը 7.30ին սովորական հաւաքատեղին, կը դասախօսէ ընկ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ։

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

4 Սեպտեմբեր, կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու կրան փէն Պ. Լ. Խօթնեղբայրներու տնի օդասուն պարտէզին մէջ։

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. ՀԱՅԿ ՍԷՐԸՆԿԻՒԼԵԱՆ

Երգ, նուագ, պար եւ հաճելի անակնկալներ

Սէն Լուի Կ. Խաչի Սանուհիները եւ Պատ. Միութիւնը իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն հայկական երգերով, պարերով եւ կենդանի պատկերներով։ «Ալգազ»ի բարձրախօսով եւ միքրոյով պիտի երգուին հայկական եւ եւրոպական կտորներ։

Զովացուցիչ ըմպելիներ։ կարելի է ճաշը միասին բերել։

Մուտք 3 ֆրանք։ Մուտքի տոմսը կը ծառայէ նաեւ տեղի ունենալիք վիճակահանութեան։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել 15 եւ 18 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու։

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

4 Սեպտեմբեր կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէօտոնի անտառը (Թափի Վէր)

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Տ. ՕՆՈՍԵԱՆի։ Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։

Անձրեւի պարագային տեղի կ՚ունենայ Իսի լը Մուլինոյի «Երեւան» սրահին մէջ։ Մուտքը ազատ է։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ—ԽՆՋՈՅՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ Ի ՊԱՏԻՒ ԸՆԿ. ՏԻԳՐԱՆ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆԻ

3 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ

Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Պիտի խօսին՝ օրուան հիւր, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Ներկայացուցիչը եւ Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ։

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒԻՆ

Հ. Յ. Դ. Մատենադարանէն, նպաստաւոր պայմաններով, կը վաճառուին հետեւեալ գիրքերը.—

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ Հ. Յ. Դ. Պատմութիւն I հատ.	30 ֆրանք
» Հայկական շարժման նախապատմութիւն I և II հատ. միասին	20 »
» Բողոքը նորագոյն պատմութեան մէջ I հատ.	10 »
» Համաժողովրդական բանակ	3 »
» Աւգուստ Բեբել	3 »
ԶՈՄԲԱՐՏ՝ Սոցիալիզմը եւ Սոց. շարժումը 19րդ դարում	5 »
Ե. ՖՐԱՆԿԵԱՆ՝ մեր փիլիսոփայական Աշխարհայեացքը	12 »
Ն. ՀԱՆԳՈԵՑ՝ Մտածումներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին	4 »
ԼԷՎԻՆՍԿԻ (Թարգ. Կ. Ս.) Ընկ. Միջազգ. եւ Ճնշ. ժողովուրդները	4 »
ԴՈՒՄԱՆ՝ Նախադիծ Ժողովրդ. ինքնապաշտպանութեան	2 »
Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Հայ քաղաք. մտքի զարգ. եւ Հ. Յ. Դ.ը	5 »
ԶԷՅԹՈՒՆՑԻ՝ Զէյթունի անցեալէն եւ ներկայէն	4 »
ՊՐԱԿ. ՌՈՒՍ. ՄԻՈՒԹ. Փետրուարի 18	4 »
Լ. ՊԼՈՒՄ (Թարգ. Լ. Զ.) Պոլշեւիզմը եւ ընկերվարութիւնը	2 »
ՍԻԱՄԱՆԹՕ՝ Հայորդիները	2 »
ՔՐ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ՝ Յեղափոխականի մտքերը	4 »
Դ. ԲՐԱՆԴԷՍ՝ Հայաստանը եւ Եւրոպան	1 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Յեղափոխականներ (Վ. Գոլոշեան եւ Յ. Ագրիպասեան)	2 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Եւրոպացիների կարծիքը Հայկ. Դատի մասին	3 »
ՄԱՐ՝ Թիւրքական բանտերը	2 »
Վ. ԱՐԱՐԱՏՍԿԻ՝ Քաղաքական կուսակց. Ռուսաստանում	2 »
ՖՐԻՏ. ԷՆԳԵԼՍ՝ Գիտական Սոցիալիզմ	2 »
Ա. Զ.՝ Մեծ առաւօտը	1 »
ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԻ ՏԱՂԵՐԸ	1 Ֆր.
ՀԵՐՈՍԸ	1 »
ԱՊՍՏԱՄԲ ՍԱՍՈՒՆԸ	1 »
ԱՅՈՒՀԻՆԵՐԻՆ	1 »
ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ	1 »
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ	2 »
ՈՒՂԵՑՈՅՑ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ	1 »
ԹԱԼԷԱԹԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ	7 »

Ապսպրանքները կանխիկ, փոստի ծախք չկայ։

Կ՚ՈՒԶՈՒԻՆ Հայ կիներ գործ. նորոգելու համար։ Դիմել Պ. Աշճեանի, ժամը 9—11, 23 Rue Jean Mermoz Paris (8e.), մեթրօ St. Philippe du Roule. Tél. Balzac 28—96։

ՊՈՄՈՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պոմոնի եւ շրջանի Թաղական խորհուրդը մտահոգ՝ ֆրանսական վարժարան յաճախող հայ մանուկներու մայրենի լեզուի ուսուցման հարցով, ձեռնարկած է հիմնել հայերէն լեզուի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացք մը, Հինգշաբթի եւ կիրակի օրերը, շաբաթական երկու սպահ։

Դասաւանդութիւնը պիտի կատարէ ծանօթ ուսուցիչ Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ։

Կը հրաւիրենք ծնողները առանց դասակարգման խտրութեան, փութան արձանագրել տալ իրենց 7 տարեկանէն վեր պզտիկները այդ դասընթացքին։

Արձանագրութեան համար կարելի է դիմել կիրակի կէսօրէ առաջ եկեղեցւոյ բակը, իսկ սովորական օրերը 70 Bd. Vauquoise La Rosière, պ. Ճգնաւորեանի բնակարանը։

ԴԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette. angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame — PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Մ Ա Գ Ա Ղ Ա Թ Ն Ե Ր

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Փառատիպ հատոր մը, 300 էջ, ցկուած սակաւաթիւ օրինակներով։ Գլուխները այս հոյակապ քերթողագիրքէն.—

ՑԱՑԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ՚ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՆ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,
17, Rue Damesme, PARIS

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան։ Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն աղնիւ թուղթի վրայ։

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. ըստ երկրի)։ Դիմել միմիայն Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ։

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ"

ԺԴՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի շիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խուլեանէրեանի) եղերուած հայկական զոյգ եռագոյնով։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արդութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր. արտասահման՝ 6 ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine **Tél. Observatoire 13-45**

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ։

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ։ Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները։

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ իսկական օղին է։ Անզուգական, Անմրցելի, Անխարդախ։ Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով։ Հայ աւանդական սեղանին զարդ։

ՌԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անիսոնով պատրաստուած հայկական օղին է ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը։ Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ձեր ստամոքսը կ՚այրէ եւ գիշերները քունը կը խանգարէ եւ կը վնասէ ձեր առողջութեան։ Խմեցէք միայն ՌԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անուշ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած է։

Dalakupeian 8 Rue Suffren, Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 2 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 2 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3824

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

Ամենէ մը ի վեր, բայց մանաւանդ այս շաբթու բովանդակ աշխարհի աչքերն ուղղուած են Փրակա-Պերլին-Լոնտոն, սպասելով ելքի մը, որմէ կախում ունի խաղաղութիւնը:

Շաբթուան սկիզբը ընդհանուր էր յոռետեսութիւնը, բայց վերջին մէկ-երկու օրուան ընթացքին որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ, իբրեւ հետեւանք Մեծն Բրիտանիոյ գործօն եւ ազդու միջամտութեան:

Ինչպէս կը հաստատեն օրուան լուրերը, չեխական կառավարութիւնը նոր եւ շատ աւելի ծանր զիջումներ կատարած է, ընդունելով դաշնակցային պետութեան վերածել երկիրը, հետեւողութեամբ Զուիցերիոյ:

Անշուշտ այս ծրագիրը թելադրած է Մեծն Բրիտանիա, իր «բարեխօս»ին միջոցաւ, համոզելով Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը եւ ճնշելով Գերմանիոյ վրայ: Բացատրութեան չի կարօտիր թէ ինչո՛ Պերլինի անգլիական դեսպանը Լոնտոն հրաւիրուեցաւ, մասնակցելով նախարարական գաղտնի ժողովին, եւ յետոյ թռաւ Պերլին, ներկայանալու համար Գերմանիոյ արտաքին նախարարին:

Այս առթիւ, ուշագրաւ է որ Հիթլէր նախընտրած է քաշուիլ իր ամառանոցը, Պէրխթէսկատէն, ուր պիտի երթայ նախարարն ալ, դեսպանին զեկուցումը լսելէ վերջ:

Այժմ բոլորն ալ անհամբեր կը սպասեն հիթլէրական կուսակցութեան պատասխանին: Եթէ Հէնլայն ծրագրին սկզբունքն իսկ ընդունի, կացութիւնը մեծապէս մեղմացած պիտի ըլլայ: Այլապէս դժուար է նախատեսել հետեւանքները:

Իրագէտներ կը կարծեն թէ Հիթլէր կրնայ ի վերջոյ չափաւորութիւն յանձնարարել իր կուսակիցներուն, իրեն դէմ չհանելու համար Անգլիան: Ամէն պարագայի մէջ, դաշնակցային պետութեան ծրագիրը կրնայ նախարան մը համարուիլ հողային ինքնավարութեան, ինչպէս կը պահանջեն Գերմանները:

Ուրիշներ աւելի յոռետես են, աչքի առջեւ բերելով այս երկրին յարաճուն տագնապները, որոնք ջուր կը լեցնեն գերմանական ջրաղացին մէջ: Ինչպէս վարչապետն ալ կը չեշտէր, իբրեւ ազգ. պաշտպանութեան նախարար, Ֆրանսա պէտք է զօրաւոր ըլլայ, որպէսզի կարենայ կատարել իր յանձնառութիւնները:

Արդ, ճիշդ այս պահուն Տալատիէի դահլիճին դէմ պատերազմ հրապարակած է Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, «ապօրէն եւ չեղեալ» հռչակելով անոր վերջին հրամանագիրը, յանուն հինգ միլիոն բանուորներու... Իրողութիւն է որ Հիթլէր Աւստրիա մըտաւ, երբ Ֆրանսա դահլիճի տագնապ մը կ՚անցընէր:

Ամէն պարագայի մէջ, վճռական կը համարուի այս շաբաթ, ճգնաժամին լուծման կամ երկարաձգման տեսակէտով: Եւ նորէն ամէնէն գործօն դերը կ՚իյնայ Անգլիոյ, որ գիտէ անուշի կապել ամէնէն ծանրակշիռ խնդիրները, ի վնաս ուրիշներու:

Տաք միջադէպ մը վարչապետին եւ բոլշեւիկներու միջեւ

Վարչապետ պ. Տալատիէ առջի օր Երեսփ. Ժողովի զինուորական յանձնախումբին ներկայացաւ, բացատրութիւններ տալու համար 40 ժամուան օրէնքէն կատարուած չեղումներու մասին: Այս առթիւ վճռապէս յայտարարեց թէ Ֆրանսայի զինագործարանները պէտք է աւելի ժամեր աշխատին, որպէսզի կարենան կատարել իրենց յանձնառութիւնները Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ: «Ֆրանսա հարկադրուած է կա՛մ իրեն ինկած դերը կատարել իբրեւ մեծ պետութիւն, եւ կամ պատռել իր բոլոր յանձնառութիւնները եւ դառնալ երրորդ կարգի չէզոք մը: Ես Ֆրանսայի համար ընտրեցի մեծ պետութեան մը արտաքին քաղաքականութիւնը եւ վճռած եմ շարունակել զայն: Այս կը նշանակէ թէ Ֆրանսա պէտք է ի վիճակի ըլլայ կատարելու իր պարտաւորութիւնները եւ իր բանակը զօրաւոր ըլլալու է: Հետեւաբար, բացարձակ անհրաժեշտութիւն է աշխատանքի ժամերու յաւելումը ազգային պաշտպանութեան ճարտարարուեստութեանց մէջ»:

Վարչապետը իր ճառին մէջ կծու խօսքեր ուղղեց բոլշեւիկներուն որոնք կ՚ուզեն որ Ֆրանսա զօրաւոր քաղաքականութիւն մը վարէ, եւ սակայն կը մերժեն անհրաժեշտ միջոցները:

— «Տարօրինակ է եւ առեղծուածային՝ տեսնել թէ այն մարդիկը որ կ՚ուզեն Տօն Քիշոթի դերին մէջ ձգել զիս, ճիշդ անոնք են որ կը մերժեն յաւելուածական ժամերը՝ զինագործարաններու մէջ: Եւ սակայն, այս յաւելուածական ժամերը զոր կը մերժէք ամէն անգամ երբ կը պահանջեմ, անկասկած շատ աւելի օգտակար եւ ազդու պիտի ըլլան խաղաղութեան համար, քան շարք մը դիւանագիտական ծանուցագիրներու առաքումը: Կացութիւնը ծանր է, ես ոչ կ՚ուզեմ վրդովել հանրային կարծիքը, ոչ ալ քնացնել»:

Յանձնաժողովին համայնավար անդամներէն պ. Քորնավէն անգամ մը եւս քննադատելով կառավարութեան ընկերային քաղաքականութիւնը, դիտել տուած էր թէ ապսպրանքներ կը տրուին արտասահման, երբ Ֆրանսայի մէջ գործարաններ կը փակուին եւ բազմաթիւ գործադուլներ կան: Այս ակնարկին վրայ էր որ վարչապետը բարկացաւ: Բոլշեւիկ երեսփոխանը ուզեց շարունակել, բայց պ. Տալատիէ վճռապէս մերժեց վիճաբանութեան բռնուիլ, իբրեւ ազգ. պաշտպանութեան նախարար, եւ քաշուեցաւ: Մեկնելէ առաջ, պատասխանելով զանազան հարցումներու, ըսաւ թէ արձակելի զինուորները դրօշի տակ պիտի պահէ, եթէ այդպէս պահանջէ միջազգային կացութիւնը:

Յանձնաժողովը որոշեց նոր հարցարան մը ուղղել վարչապետին, արտաքին եւ զինուորական քաղաքականութեան գործակցութեան մասին:

⁂ Պ. Տալատիէ իր զեկուցման մէջ բաղդատական պատկեր մը ներկայացուց զլխաւոր պետութեանց պատերազմական կարողութեանց մասին, համեմատելով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, ինչպէս եւ Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան, Չեխոսլովաքիոյ եւ Հունգարիոյ զինուորական ուժը եւ ռազմական պաշարը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՉԵՂԵԱԼ ԿԸ ՀՌՉԱԿԷ ՆՈՐ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ

Բողոքի ցոյց այսօր, ուրբաթ Նասիոնի հրապարակին վրայ

ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐ ԱՄԲՈՂՋ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ

Նախարարական Խորհուրդին Երեքշաբթի օրուան հրամանագիր-օրէնքը՝ որ կ՚արտօնէ աւելցնել աշխատանքի ժամերը՝ ազգային պաշտպանութեան շինութեանց եւ անհատական ճարտարարուեստութեանց մէջ (տարեկան 100 ժամ), արդէն իսկ ըմբոստացուցած է բանուորական կազմակերպութիւնները:

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան վարչական ժողովը եւ փարիզեան շրջանի Սէնտիքաներու Միութիւնը բացառիկ նիստեր գումարեցին, ճշդելու համար իրենց դիրքը: Այս առթիւ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որուն համաձայն հրապարակային վիթխարի ցոյց մը պիտի կատարուի այսօր, ուրբաթ, ժամը 6ին, Նասիոնի հրապարակին վրայ: Բանաձեւը կը տրամադրէ որ ցոյցը տարածուի ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, հետեւեալ նշանաբանով,— «Ազգային օր 40 ժամուան եւ ընկերային օրէնքներու պաշտպանութեան համար»:

Միւս կողմէ, «լուսաբանական պայքար մը» պիտի բացուի ամբողջ երկրին մէջ, մասնաւորապէս գիւղացիներու եւ միջին դասերու մօտ, յայտարարութիւններով, տետրակներով, գրքոյկներով եւ բանախօսութիւններով: Յետոյ շրջանային խորհրդաժողովի մը պիտի հրաւիրուին Փարիզի բոլոր գործադուլները:

Աշխատանքի Դաշնակցութեան վարչական ժողովը որոշեց պատուիրակութիւն մը ղրկել վարչապետին, իմանալու համար անոր բուն դիտաւորութիւնը: Կազմակերպութեան կարծիքով, կառավարութեան նոր հրամանագիրը կը վտանգէ ընկերային օրէնքները: Այս առթիւ հրատարակած զեկոյցին մէջ, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը կը յայտարարէ թէ կառավարութեան հրամանագիրը կը խախտէ 40 ժամուան օրէնքին տառն ու ոգին: «Հետեւաբար Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը չեղեալ կը նկատէ այդ որոշումը եւ կը յայտարարէ թէ ուժ պիտի տայ այն բանուորներուն որ կը մերժեն գործադրել յաւելուածական ժամերը»: Ուստի կը հրաւիրէ բոլոր նահանգային կազմակերպութիւնները որ ստիպողաբար հրապարակային ցոյցեր կազմակերպեն, բացատրելու համար Աշխատանքի Դաշնակցութեան դիրքը:

Փարիզեան շրջանի Սէնտիքաներու Միութիւն ալ իր հրապարակած յայտարարութեան մէջ ապօրէն կոչելով կառավարութեան որոշումը, կը հրաւիրէ բանուորները «չընդունիլ այդ ապօրինութիւնը, իրենց բոլոր ուժով պաշտպանել 40 ժամուան շաբաթը զոր կ՚ուզեն թորփիլահարել: Յայտարարութիւնը դիտել կու տայ թէ «այն պահուն երբ հիթլէրական Գերմանիան ամենածանր կերպով կը սպառնայ աշխարհի խաղաղութեան եւ կը պատրաստուի բռնի ուժ գործածել Չեխոսլովաքիոյ անկախութեան դէմ, Սէնտիքաներու Միութիւնը ուրիշ բան կը պահանջէ քան ընկրկում եւ զիջում դրամատիրական ուժերուն առջեւ, րոնք կը սպառնան երկրին անդորրութեան եւ միութեան եւ ծանրապէս կը վտանգեն Ազգային Պաշտպանութիւնը»:

⁂ Համայնավար կուսակցութիւնը տեղեկատու ժողովի մը հրաւիրեց Փարիզի հինգ շրջաններու ընկերները, այս հարցերու առթիւ: Օրուան բանախօսները պաշտպանելով 40 ժամուան օրէնքը, կրկին եւ կրկին յայտարարեցին թէ կառավարութեան որոշումը ապօրէն է:

Ընկերվարական կուսակցութեան վարչական ժողովն ալ բացառիկ նիստ գումարելով որոշեց հրաւիրել բոլոր մասնաճիւղերը որ նպաստաւոր պատասխան տան հրապարակային ցոյցերու համար եղած կոչերուն:

⁂ Աշխատանքի նախարարը պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակելով, կը բացատրէ թէ օրէնքին չեղում չէ կատարուած եւ թէ կառավարութիւնը պարզապէս օգտուած է անոր զանազան տրամադրութիւններէն:

Բուռն յարձակումներ վարչապետին դէմ

»»»» ○ ««««

Մարսէյլի բանուորները ժողով գումարեցին Աշխատանքի Սակարանին մէջ, եւ այս առթիւ բուռն յարձակումներ կատարեցին պ. Տալատիէի դէմ: Օրուան գլխաւոր ատենախօսը յայտարարեց.

— «Մենք չենք կրնար չեղումներ ընդունիլ 40 ժամուան օրէնքին մէջ: Պ. Տալատիէ ոչինչ հերքեց իր ճառին մէջ ըսածներէն: Եւ սակայն հարկ է որ կատարէ այդ հերքումը, այլապէս բռնի կատարել պիտի տանք»:

Ուրիշ մը աղաղակեց, հեգնութեամբ.

— «Մենք ալ կ՚ուզենք որ աւելնայ աշխատանքի արդիւնքը: Այո՛, ընկերներ, Ֆրանսան աշխատանքի պէտք է լծուի: Բայց, ներկայիս ոչ յաւելուածական, ոչ ալ գիշերային աշխատանք»:

Երրորդ ատենախօս մը աւելի յառաջ գնաց.

— «Ապօրէն է պ. Տալատիէի հրամանագիրը: Մենք ալ պատասխանենք ապօրինութեամբ, մերժելով գործադրել զայն»:

Ի վերջոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, համաձայն օրուան ազդանշանին:

⁂ Մարսէյլի նաւահանգստի բանուորները կը շարունակեն ընդդիմանալ հանրօգուտ շինութեանց նախարարին կարգադրութեան: Բանակցութիւնները կը շարունակուին եւ եթէ վերջնապէս ձախողին, նաւահանգիստը զինուորական գրաւման պիտի ենթարկուի:

— • —

ԱՓՐԻԿԷԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ նոր պաշտօնատան հիմնարկէքը կատարուեցաւ Հռոմի մէջ, նախագահութեամբ Մուսոլինիի, որ ճառ չխօսեցաւ: Քաղաքական շրջանակներու մէջ այս լռութիւնը կը վերագրեն միջազգային կացութեան ծանրութեան, որ խոհեմութիւն կը հարկադրէ:

ՅՈՐԴՈՒՄԸ ծանր համեմատութիւններ առնացած ըլլալով դահլիճը բացառիկ նիստ գումարեց: Շատ մը գիւղեր հաղորդակցութենէ զըրկուած եւ հունձքերը փճացած են:

«ՀԱՅԵՐՈՒ ԱՊԱԳԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՁԵՌՔՆ Է»

Ֆրանսացիները խառնուելու իրաւունք չունին...

Պոյսոյ «Սօն Փոստա» թերթը հետեւեալ խմբագրականը կը հրատարակէ (25 օգոստոս).

Հաթայի գործերուն վերջին փուլը, այսինքն արձանագրութեան գործողութեանց հետեւանքները եւ ատոնց վերաբերեալ բախ-բաւներ վերջին օրերս Փարիզի թերթերուն մէջ կարգ մը արձագանգներ յառաջ բերին: Անգարայի համաձայնութեան Ֆրանսայի տեսակէտէն քաղաքական կարեւորութիւնը եւ թրքական բարեկամութեան արժէքը գնահատող ֆրանսական շրջանակին ընդհանուր վերաբերումը ուղղամիտ եւ նոյնիսկ բարեկամական է: Սակայն հանդէպ «փայցօ» ձայներ հանողներ ալ պակաս չեն: Այսպէս «Լ՚օմ Լիպր»ը խօսելով Հաթայի խնդրոյն վերջին հետեւանքներուն մասին, կանդ կ՚առնէ Հայոց վրայ եւ Հայոց Ֆրանսացիներուն ընծայած օժանդակութիւնները յիշելով, անոնց պաշտպանութիւնը կը պահանջէ: Ասիկա ուղած պահուն կը գրէ սա տողերը.—

«Անկասկած այսօրուան քէմալական Թուրքիան հին Թուրքիան չէ: Թուրքիա քանիցս յայտնեց թէ Հայոց մասին լաւ գաղափարներ կը սնուցանէ եւ իր ձեռնհաս թերթերով անոնց նոյն իսկ ցեղով Թուրք եղած ըլլալը ըսաւ: Այս հանդերձ, ապագային կնքուելիք դաշնագիրներուն մէջ՝ Հայոց պաշտպանութիւնը ապահովելիք յօդուած մը դրուիլը դժուար գործ մը չէ»:

Շնորհակալութիւն յայտնելով հանդերձ այսօրուան Թուրքիան հին Թուրքիան չէ ըսելով մեզի հանդէպ համակրութիւն ցոյց տալուն, դժբախտաբար պարտաւորուած ենք ըսել թէ՝ այդ յօդուածը գրող եւ մանաւանդ գրել տուող մտայնութիւնը, կատարելապէս Ֆրանսայի այդ ծթուած մտայնութիւնն է:

Հաթայի մէջ 30,000, Հալէպի մէջ ալ 60,000 Հայ գտնուիլը հաշուելով, ուզել որ ատոնց պաշտպանութիւնը Ֆրանսան ստանձնէ, ուրիշ բան չէ բայց եթէ կարծել որ Թուրքերը Հայ ուտելէ հաճոյք զգացող դեւ մըն են, եւ Ֆրանսան ալ աշխարհի բոլոր հարստահարեալները պաշտպանող հրեշտակ մը:

Ասիկա այն ծթուած մտայնութիւնն է որմէ կը կարծէինք որ Ֆրանսացիները այլեւս փրկուած են, բայց կը տեսնենք որ, գոնէ մաս մը ֆրանսացի գըրողներուն մէջ այս մտայնութիւնը դեռ կ՚ապրի:

Եթէ կարելի ըլլար տեսակցիլ այդ յօդուածը գրող խմբագրին հետ պիտի ըսէի.

— Դուք, ֆրանսացի գրողներդ, ոչ աշխարհի փոփոխութիւններէն տեղեակ էք եւ ոչ ալ կրնաք ըմբռնել թէ Ֆրանսա աշխարհի մէջ պաշտպանութեան հրեշտակ մը չէ: Թուրքիոյ հետ ապագային ինչ տեսակ դաշնագիրներ կնքուիլը առ այժմ յայտնի չէ, բայց եթէ Հաթայի խնդրին մասին կը խօսիք եւ այդ դաշնագիրները Հաթայի մասին կը խորհիք, սա գիտցէք որ դիւրին չէ Թուրքիոյ հետ դաշնագիր մը ստորագրել Հայոց Ֆրանսայի կողմէ պաշտպանութեան հիման վրայ: Թուրքիա ոչ իսկ վայրկեան մը կ՚արտօնէ այդպիսի գաղափարի մը յառաջ քշուիլը մինչեւ անգամ ակնարկութեամբ: Աշխարհի փոփոխութիւններէն այս աստիճան անտեղեակ գտնուիլը լաւ բան մը չէ: Դուք դեռ կը կարծէք որ նոր Թուրքիոյ դէմ կնաք ելլել ծթուած քաղաքականութեամբ: Ձեր գլուխը այնքան փտած է որ չորս կողմը անցած դարձածները ոչ կը տեսնէք եւ ոչ կ՚ըմբռնէք: Նոյն իսկ այս գլուխին Թուրքիա սա 15 տարուան մէջ «տանկ տանկ» քանիցս զարկած ըլլալով հանդերձ, ան տակաւին չի շարժիր, չզգար եւ չըմբռներ: Ձեր այս փտած գլուխները փոխեցէք, պարոն խմբագիր»:

Այս խօսքերը այդ խմբագրին ըսել լաւ կ՚ըլլար: Բայց արդեօք իրական արդիւնք մը կուտա՞ր: Ասիկա վճռել դժուար է:

Բայց այս ծթուած մտայնութեան դէմ միայն բաւարար չէ Թուրքիոյ հակազդեցութիւնը: Հայերը տեսան որ, Հաթայի մէջ առանց Թուրքերու նստած եղած առտեն մէկէն ի մէկ դարձեալ Թուրքերուն հետ գլուխ գլխի մնացին: Ուրեմն յայտնի չէ թէ աշխարհ դեռ քանի՞ կաղապարի պիտի մտնէ եւ դէպքերը մինչեւ ո՞ւր պիտի յանգին: Այս ծթուած եւ ծաւալապաշտ մտայնութեան Ֆրանսայի մէջ դեռ ապրող ներկայացուցիչներուն դէմ ոչ միայն մեզ Թուրքերուս այլ նոյնինքն Հայերուն փոխադարձելը շատ բարերարարիկ կ՚ըլլայ: Եւ ոչ միայն բարեբաստիկ կ՚ըլլայ, այլեւ խիստ պէտք կայ նման բանի մը: Թրքութեան շահերուն տեսակէտին չափ եւ գուցէ անկէ շատ աւելի յանուն Հայոց անդորրութեան եւ փրկութեան, նման ընթացք մը շատ բաղձալի է:

Թուրքիա բոլոր ծթուած բաները եւ մտայնութիւնները նետեց մէկդի: Ֆրանսացիներուն մէջ տակաւին հին գլխով ապրիլ ուզողներ եթէ կան, ատիկա իրենց գիտնալիք բանն է:

Միայն թէ Հայոց միջեւ պէտք չէ շարունակուի այդ ծթուած մտայնութիւնը: Հայերը պէտք է եւ կենան Թուրքը իրենց թշնամի ճանչնալէ եւ Թուրքիան կարծելէ ուժ մը որուն հետ կրնան չափուիլ:

Այս առթիւ սա ալ ըսեմ որ Հաթայի մէջ Թուրքերը վերատին դէմ առ դէմ եկած առտեն ֆրանսական գաղթային պաշտօնեաներուն օժանդակող Հայոց հետ, ամէն բանի հակառակ, անոնց հանդէպ բարեկամութիւն ցոյց տուին եւ պիտի շարունակեն ցոյց տալ: Ասիկա Հայերուն համար առիթ մըն է: Այս առիթէն օգտուելով ֆրանսական այդ ծթուած մտայնութեան դէմ որքան ուժով որ հակազդեն եւ հետեւաբար որքան Թուրքիոյ մօտենան, իրենց հաշւոյն այնքան լաւ չաժած կ՚ըլլան, որովհետեւ Հայոց ապագան Թուրքերուն ձեռքն է եւ ոչ թէ այն պաշտպանութեան տակ զոր Ֆրանսացիները կ՚երեւակայեն դնել դաշնագիրներու մէջ»:

⁂ Ալեքսանտրէթէն կը հեռագրեն թէ ընդհարում մը պատահեցաւ Թուրքերու եւ Արաբներու մէջ: Քանի մը հոգի սպաննուեցան, շատեր վիրաւորուեցան:

Ովքե՞ր են Սանճաքին հայ երեսփոխանները

Շրջանը հանրապետութեա՞ն պիտի վերածուի

Պէյրութի առմկավար օրկանը, «Զարթօնք», հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Սանճաքի հինգ հայ երեսփոխաններու մասին, որոնք ոչ թէ ընտրուած, այլ նշանակուած են Հալէպի կողմէ (24 օգոստ.).

Ալէքսանտրէթ.— Միհրան Քէշիշեան (Նուպարեանի ուսուցիչներէն, բնիկ եւ Յ. Դաւիթեան (երկրաչափ, Մելքոնեանի ուսուցիչներէն, բնիկ Քէսապցի):

Ալէքսանտրէթ.— Միհրան Քէշիշեան (Նուպարեանի ուսուցիչներէն, բնիկ Հասան Պէյլիցի) եւ Մարսէլ Պալիթ (կաթոլիկ):

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔՐՏԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ

Գ.

Արեւելեան նահանգներու ընդհանուր քննութիւնը, որուն կոչուեցան ամէնէն փորձառու վարիչները, կառավարեալ «սպայակոյտ» մըն է, օժտուած ամէն տեսակ մասնագէտներով, սկսեալ զինուորականէն մինչեւ երկրաչափը, մարզականէն մինչեւ ճարտարապետականը:

Կառավարութիւնը վճռած է չէնցնել այդ աւերակ ու ամայի վայրերը եւ ասոր համար միլիոններ ծախսեց ու կը շարունակէ ծախսել: Պատահաբար քանի մը թիւեր յիշեմ (առնելով պաշտօնական հրատարակութիւններէ), գաղափար մը տալու համար եղած ծախքերու կարեւորութեան մասին:

Պաշգալէի (Վան) մէջ պիտի շինուի կառավարչատուն մը՝ 41,246 ոսկի արժէքով: Մէկ մասը (11,748 ոսկի) պիտի շինուի 1938ի ընթացքին, միւսը՝ 1939ին: Առաջին մասին շինութիւնը նուազուրդի դրուած է արդէն::

Գարադալէի (Վան) մէջ ալ նման շինութիւն մը՝ 40,248 ոսկիով: Իսկ Վան քաղաքին մէջ ձեռնարկուած է շինելու նախակրթարանի շէնք մը՝ 49,719 ոսկի: Շինութիւնը պիտի սկսի քանի մը ամիսէն եւ պիտի աւարտի 1939ի ընթացքին:

Նման շինարարութիւններ ամէն կողմէ: Այսպէս, Աշգալէի մէջ (Էրզրում) կառավարչատուն մը պիտի շինուի 21,299 ոսկիով, մայրանոց մը՝ 12,397 ոսկիով (Էրզրում քաղաքին մէջ), ջուրի գետեղում՝ 22,000 ոսկիով (նոյն քաղաքին մէջ), նախակրթարան մը՝ 38,000 ոսկիով (Էլ Ազիկ, նախկին Էլ Ազիզը, Խարբերդ), խճուղի մը 26,107 ոսկիով (Տիարպաքըր Տիարպէքիր), եւն. եւն.:

Ինչպէս ըսի, միայն քանի մը թիւեր կը յիշեմ տասնեակներու մէջէն. բայց ասոնք ալ կը բաւեն հաստատելու համար թէ Անգարա միլիոններ կը թափէ Արեւելեան նահանգները, զարկ տալու համար անոնց տնտեսական կեանքին: Ու չեն ոչ միայն կառավարչատուն, զօրանոց, դպրոց, ճամբայ եւն., այլ եւ բազմածախս երկաթուղիներ եւ այլ գետեղումներ: Օրինակ՝ միայն Վանի լիճին ամբարտակումները արժած են մօտ մէկ միլիոն ոսկի: Եւ ծախքի դուռը դեռ բաց է կանակի վրայ, քանի որ անդադար նոր շոգենաւեր կը շինուին եւ ծրագիրներ կը մշակուին:

Վանի մէջ համալսարան մը հաստատելու ծրագիրն ալ՝ տարբեր:

×

Գանք ծրագրի երրորդ մասին՝ նոր բնակիչ գետեղելու խնդրին:

Տեսնելով որ քիւրտ ժողովուրդը անձուլելի է, Անգարա որոշեց արտասահմանէն Թուրք գաղթականներ բերել եւ գետեղել Արեւելեան Նահանգները: Ասոր համար միլիոններ ծախսեց մինչեւ հիմա, բայց յաջողութիւնը շատ քիչ եղաւ: Եկողները մեծ մասով չկրցան հաշտուիլ տեղական պայմաններուն հետ, որովհետեւ որոշ չափով զարգացած են, իբրեւ քաղաքացիները Պուլկարիոյ, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ նման աւելի քաղաքակիրթ երկիրներու: Անոնք կը նախընտրեն Սեւ ծովի եւ Միջերկրականի նահանգները, ուր աւելի տանելի են կեանքի պայմանները: Այնպէս որ ա-բեւելք գրկուածներուն մեծ մասը հեռացաւ, իսկ նոր բերուածները կը մերժեն երթալ, պայման դնելով տեղաւորուիլ Թրակիա եւ Իզմիրի շրջանը: Երբ Թուրք պաշտօնեան, բացարձակ հարկադրանքի տակ գտնուելով հանդերձ, կը դժկամակի երթալ, ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ պալքանցի առաջադէմ Թուրք գաղթականը հաւանի մշտապէս բնակութիւն հաստատելու շրջաններու մէջ, ուր ոչինչ կայ բացի աւերակներէ եւ մանաւանդ անապահովութենէ:

Ասոր վրայ է որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ տեղի տալ եւ եկուորները տեղաւորել Թրակիա: Ասոր համար կազմեց մասնաւոր ընդհանուր քննութիւն մըն ալ, ճիշդ արեւելեանին նման, այսինքն լայն իրաւասութիւններով եւ առատ դրամով:

Եւ սակայն, հակառակ ակներեւ ձախողանքին, դեռ չէ լքուած Արեւելեան Նահանգներու գետեղման ծրագիրը, ինչպէս կ'երեւի կատարուած շինութիւններէն: Այսպէս, միայն մէկ օրինակ յիշելով — միայն Տիարպէքիրի գիւղերուն մէջ 298 տուն կը շինուի գաղթականներու համար (կէօչմէն էվի), մօտ 150,000 ոսկի ծախքով:

Ասիկա միայն մէկ նահանգի մէկ մասին մէջ: Կարելի է երեւակայել բոլոր նահանգներուն մէջ կատարուած շինութեանց ընդհանուր պատկերը եւ մանաւանդ ծախքը: Օրինակ՝ Սարը-Գըշլա գաւառակին մէջ նուազուրդի դրուած է (11 Յուլիս 1938ի համար) 452 գաղթականական տուներու կառուցումը:

Դիտելի է, սակայն, որ շատ թեկնածու չկայ շինութեանց համար եւ կառավարութիւնը յաճախ կը ստիպուի յաւելուածական զոհողութիւններ կատարել: Օրինակ՝ ինքը կը հայթայթէ ատաղձը եւ կուտայ ապրանք եղած գինովը, առանց ոեւէ շահի:— Դիմեցէք այսինչ նահանգի իշխանութեան եւ ատաղձը պիտի ստանաք ապրանք եղած գինովը: Այսպէս կը յայտարարեն միշտ, յանձնառու գտնելու համար:

×

Ի՞նչ եղաւ արդիւնքը այս հսկայ ու բազմածախս ձեռնարկին, որուն հիմը դրուեցաւ 1930ի քրտական ըմբոստութենէն յետոյ:

Ոչ միայն չապահովուեցաւ ակնկալուած խաղաղութիւնը, այլ եւ հինգ տարի յետոյ բռնկեցաւ Տէրսիմը: Նորէն բանակներ զբաղեցան ամիսներով, դարձեալ ջարդ ու կախաղան, բանտարկութիւն եւ աքսոր: Աւելի ըլլալով, կառավարութիւնը ձեռնարկեց արմատական լուծումի մը: Նախ փոխեց Տէրսիմ անունը՝ «Թունճ էլի»ի վերածելով: Յետոյ այդ նահանգին տուաւ բոլորովին բացառիկ վարչաձեւ մը, մասնաւոր օրէնք մը մշակելով: Փոխուեցաւ ամէն ինչ, սկսեալ քաղաքային վարչութենէն մինչեւ դատավարութեան եղանակը: Նահանգապետ կարգուեցաւ զօրավար մը՝ դիկտատորական ամէն իրաւասութեամբ: Տեղական դատարանները դարձան խաֆնավար, անոնց վճիռներն ալ՝ անվերաքննելի: Այլ խօսքով՝ կատարեալ պաշարման վիճակ: Միաժամանակ, ռազմագիտական կէտերուն վրայ հաստատուեցան մեծ զօրանոցներ, ի հարկէ լեցուած ամէն ճիւղի զինուորներով:

Տիրող կարծիքը այն էր որ, այս անգամ վերջնական է խաղաղեցումը: Ըմբոստ պետերը բռնուելով կախաղան հանուեցան, մնացեալները ջարդուեցան կամ բանտարկուեցան, ժողովուրդն ալ դրուեցաւ շարժելու անկարող վիճակի մը մէջ: Եւ ահա Իսմէթ փաշա պարծանքով կը յայտարարէր Խորհրդարանի բեմէն.

— «Հանրապետութիւնը չի կրնար հանդուրժել որ կառավարութեան մէջ կառավարութիւն գոյութիւն ունենայ: Օսմանեան կայսրութենէն ժառանգ մնացած այս վէրքն ալ պիտի բուժենք արմատապէս, հնարաւորութիւն տալով Թունճ էլիի ժողովուրդին որ ազատի պէյերու եւ աւատապետներու չարագործումէն, աւազակներու անվերջ ասպատակութիւններէն, եւ կարենայ վայելել հանրապետական վարչաձեւին բարիքները:

Իրականացա՞ւ այս յոյսը, բուժուեցա՞ւ Օսմանեան վարչաձեւէն փոխանցուած «վէրք»ը: Պատասխանը թող տայ Իսմէթ փաշայի յաջորդը՝ Ճէլալ Պայար, նոյն Խորհրդարանին բեմէն, 29 Յունիս 1938ի նիստին.

—«Այս տարուան ներքին գործերուն մէջ կայ ուրիշ խնդիր մըն ալ, որուն մասին կ'արժէ կարեւորութեամբ խօսիլ ձեզի: Տէրսիմի խնդիրն է այդ: Անցեալ տարի զինուորական գործողութիւններ (առէրի հարէքեաթ) կատարուեցան: Այս տարուան ծրագրին համաձայն, ԱՒԵԼԻ ՇԱՏ ՈՒԺԵՐ ՀԱՒԱՔԱԾ ԵՆՔ ՀՈՆ: Մանր-մունր ընդհարումներ տեղի ունեցած են քանի մը տեղ:

Անցեալ տարուան շարժումները ծանօթ են ձեզի: Մեր գործադրած ծրագրով ՎԵՐՋՆԱԿԱՆԱՊԷՍ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾԵՆՔ ՏԷՐՍԻՄԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ: Այս մասին ուրիշ միջոցներ ալ ձեռք պիտի առնենք: Այս տարի Տէրսիմի մէջ մեծ ռազմափորձեր պիտի կատարէ մեր բանակը: Այս ձեւով, բանակը պարտականութիւն պիտի ստանձնէ Տէրսիմի համար, եւ ընդհանուր մաքրագործումով մը (թարամա) աջակցելով զսպիչ ուժերուն, ԱՐՄԱՏԱՊԷՍ ՊԻՏԻ ՓՐՑՆԷՆՔ ԱՅԴ ԽՆԴԻՐԸ:

Մեր բանակը պիտի գործէ հոն, մինչեւ որ Տէրսիմցիները հասկնան այս ճշմարտութիւնը: Եթէ նետեն իրենց ձեռքի զէնքերը եւ ապաւինին մեզի, մեր գիրկը կը բանանք եւ սիրով կ'ողջագուրենք զիրենք: Տէրսիմցիները պէտք է լսեն այս բեմէն բարձրացած ձայնը: Մեր ձայնին մէջ կան գթութիւն, ուժ եւ մեծութիւն: Մեր զայրոյթն ալ շատ է, մեր գութն ալ: Նախընտրութիւնը կը մնայ Տէրսիմցիներուն» (Ճումհուրիէթ՝ 30 Յունիս, Սօն Փոսթա, 7 Յուլիս 1938):

Դ.Է.Տ

«ՏԱՆԻՔԱՀԱՆԴԷՍ»...

Սիրելի Տարագ, «Յառաջ»ի էջերուն վրայ բացած դասարանիդ անձանձիր աշակերտներէն եմ:

Հայկական գեղեցկութիւններու վըրայ դուրդուրացող հաւատաւոր մը ըլլալուդ խորապէս կը գիտակցիմ:

Այս պատճառով, խորհեցայ գիր մը ղրկել քեզի, ուրախառիթ պարագայէ մը ներշնչուած:

Աչքդ լոյս, մենք ալ ունեցանք մեր... տանիքահանդէսը: Ցանպատրաստից հաւաքոյթ մը, որուն շարժառիթը փնտռել՝ դժուար է քիչ մը

Զրսի թէ, Աննիբալի հայրենիքին մէջ կը գտնուիմ: Պատմական Կարքեդոնի փլատակներու շուքին տակ՝ ուր ջերմութեան աստիճանը հեշտօրէն 45ի կը հասնի ամրան եղանակին...: Ասոր համար կամ ջուրին մէջ կը բնակինք եւ կամ տանիքներուն վըրայ: Միջին եզր գոյութիւն չունի:

Թունուզ է անունը այժմ, երբեմնի այդ խրոխտ Կարքեդոնին, որ հայրենասիրութեան ամենաբիւրեղացած մէկ օրինակը տուաւ Քրիստոսէ դարեր առաջ: Անոր կիները չէի՞ն որ, իրենց մազերը կտրելով աղեղի լար շինեցին, հռոմէական ամեհի դրօշներուն կարենալ դիմադրաւելու համար: Արդի կիներուն իրաւունքը չուտենք սակայն: Անոնք ալ կը կտրեն իրենց մազերը... որպէսզի մարդոց դիմադրելու կարողութիւնը խորտակեն անարգել...:

Նիւթէս շեղեցայ կարծեմ: Մաղթելի է որ, քու համբերութիւնդ ալ իմ օրինակիս չհետեւի:

Առանց հանդէսի մասին նախապէս խորհած ըլլալու, մեր տանիքը հոծ բազմութիւն մըն էր հաւաքուած: Ասեղ ձգելիք տեղ չկար...: Ես ըսեմ 600 հոգի, դուն ըսէ 60 հոգի, թող սա դիմացի նախանձոտն ալ՝ ... վեց հոգի: Թունուզի հայութեան հարիւրին տասը: Շատեր ոտքի մնացին... աթոռ չկենալուն համար: Ուրիշներ մեկնեցան տեղի չգոյութեան պատճառով: Կարգապահութեան հսկելու պէտքը չզգացինք երբեք: Ջերմութեան աստիճանը կարգադրած էր ամէն բան:

Հանդիսականներուն մէջ աչքի զարնող անձերէն ամենագլխաւորը... Թրքուհի մըն էր, իր երկու աղջիկներով: Իբրեւ հայրենակից շաբաթը երեք անգամ այցի կուգայ մեզի: Վերջին ծայր բարեկիրթ, անկեղծ եւ չիֆթէ-թէլլիի մասնագէտ մը վաւերական...: Ինչո՞ւ չէ, վարպե՛տ, ինչո՞ւ չէ...: Պոլսոյ Ըլմազներէն, Ճէպելլիներէն, Փաչաճիներէն, Քէչէճիներէն եօթը հարիւր իննսունը երեք հազար անգամ աւելի խակական մը, վստահ եղիր:

Եթէ մարդ ստիպուի, ցեղով, արիւնով եւ առհաւականութեամբ գազան ծնած արարածի մը հետ տուն տեղ ըլլալու՝ գիտէ թէ որո՛ւ հետ է գործը: Ինչքան ալ կենակցութիւնը մեղրածորան ըլլայ, դարձեալ խոհեմութիւնը ձեռքէ չի ձգեր, վստահ ըլլալով որ, դիմացինին սրտին մէջ բնազդական անկեղծութիւն մը կը քնանայ: Արիւնի հոտը իր քթին կը բուրէ, փափկանկատութիւն չի ճանչնար: Ընջոցը կը քաշէ բարեկամութեան վըրայ եւ կը փարատէ դիմացինը: Բայց, ի՞նչ ըսել սա մեր աւանակներուն, որ գազանութիւն կը փորձեն, փոխելով իրենց անունը, ազգութիւնը, կրօնը եւ ցեղային բոլոր յատկութիւնները: Ո եղմէ ո՞վ չէ լսած պատերազմի առեն առնուազն տասն անգամ, Տաճիկին սա այպանալից հեղնանքը.— «Լաւ մարդ ըլլայիր՝ կրօնքդ չէիր փոխեր»...: Ինչպէ՞ս կոչել ուրեմն մեր սա աւանակ-գազանները, որ պէտք եղածին պէս ոչ պիտի կրնան բղկտել, ոչ ալ ոքացի զարնել...: Բառ մը, ա՛խ բառ մը, վարպետ, եթէ կը հաճիս, որակելու համար այդ «նէ ժամու նէ ալ ճամի»ի ապետները:

Կարծեմ նորէն շեղեցայ նիւթէս:

Թող քու համբերութիւնդ անսասան մնայ:

Բերայէն, Ոսկեղջիւրէն, Զամլըճայէն, Գատըքէօյէն, Սկիւտարէն, Մեծ Կղզիէն խօսելէ վերջ, կարգը եկաւ երգեցողութեան: Լսած ըլլալով որ Թրքուհիին աղջիկները Պոլսոյ նորահնար բոլոր երգերն ալ կը գեղգեղեն անխտիր՝ առաջարկեցի քանի մը հատ երգել՝ «հայրենաբաղձութիւն», «հի՛ն յիշատակ», «անուշ անցեալ» կոչուած անօսր բառեր օգնութեան կանչելով: Զօրավար Կիւմիւշի Սանճաքի Հայերուն աչքերը համբուրելու պարագան ալ, կ'երեւի թէ մեծ դեր խաղցած էր քովս նստող կնամեծար բարեկամիս երեւակայութեան վրայ որ, կամաց մը ականջիս փսփսաց թէ տըրամադրութիւն ունի նոյնանման գործողութիւն մը փորձել մանկամարդ Թրքուհիներու աչքերուն վրայ...: Անտեղութիւն մը չստեղծելու համար, կամաց մը բարեկամիս թեւէն քաշեցի:

Անկէ վերջը երգերը սկսան: Եւ ահա՝ Ըստամպօլ գըզը, Եալօվա Զաւփգըն, Պէքլէտիմ տէ կէլմէտին, Էլինէն գօնեազ իչտիմ սկզբնաւորութեամբ երգերու շարան մը...:

Տրամադրութիւնս այնքան լաւ էր այդ օրը որ, աւելի շատ պիտի փափաքէի ազգ. վիճակահանութեան մէջ 5 միլիոն Ֆրանք կորսնցնել, քան թէ արդիականացած Թուրքիոյ երգերը լսելով՝ մաղձի չափ դառնօրէն յուսախաբ ըլլալ:

Եթէ փէսի տեղ գլխարկ գործածելը, արաբական գիրերուն տեղ լատինական տառ որդեգրելը, լէպլէպիի փոխարէն նուշ ուտելը ճաշակի խնդիր է՝ հապա արեւելեան եղանակները արտաքսելով տեղը հաղաղային Պիք-փազարի մը ստեղծե՞լը ինչի խնդիր է...:

Ամբողջ երգեցողութեան ընթացքին ջանացի քանի մը նմանցնել գտնել ք, չյաջողեցայ: Կաթոլիկներուն մեռելաթաղի շարականներէն մինչե՛ւ բողոքականներու Յովնան Մարգարէին երգը յիշեցնող խաղերու հանդիպեցայ անոնց մէջ: Իմաստէ բոլորովին զուրկ եւ կամ անճոռնի իմաստով բառեր հեծցուցեր են իրարմէ չորս ձայն տարբերութիւն ունեցող նօթերու վըրայ ու կը վազցնեն աննպատակ... մերթ պաղած ապուրի, մերթ ձիւնախառն անձրեւի տպաւորութիւնը ձգելով ունկնդիրին վրայ: Ժամանակ մը, տռռիկ տռռիկ, յուշիկ յուշիկ, ճոր-ճորալէն պարպարելէն, դերմարդու պէս հեւալով առաջ ընթանալէ վերջ, յանկարծ, կարծես թէ պոչին տակը ձիու ճանճ մտած քուռակի պէս կը սկսին խեղճ բառերը այնպէս մը վազել, այնպէս մը իրար հրմշտկել որ, կը ստիպուիս «ի խորոց սրտի» մը արտասանել՝ չըթայազերծ տարերքը հանդարտեցնելու համար...:

Ծնօտս ափիս մէջ խորհեցայ,— Ասոնք ամէն բան կրնան ըսել, բայց ոչ երգել: Թուրքը ամէն ինչով հարստացեր է, բայց հոգիով մնացեր է... աւուր հացի կարօտ: Մուրացկանի է վերածեր իր երգերը: Անօթի եւ մերկ չմնալու սիրոյն հագցուցեր է ինչ որ երեսին են նետեր:

Անարատ, ազնիւ եւ մարդկութեան քաղաքակրթութիւն ջամբող ցեղի մը վայե՞լ է հանդուրժել այս տեսակ խառնափնթոր Արշակաւանի մը եւ անուէր հպարտութեամբ դեռ յամառիլ «Թուրք երգեցողութիւն» կոչել զայն...: Դժուա՞ր է արդեօք, Սանասարեան խանն ու ազգային բոլոր կալուածները գրաւելէն վերջ, Զուրիցի փրոֆէսօր մը հրաւիրել եւ ապացուցանել տալ թէ, Զուհաճեանները, Կոմիտաս վարդապետները զտարիւն Թուրքեր են եւ անոնց յղացած եղանակներն ալ կուգան Թուրք նախապատմական ցեղին զուլալ ակունքէն...: Մանաւանդ որ, արտասահմանի հայկական տպագրութիւններն ալ պատրաստ են ոսկեղօծ ձեռքով ծափահարելու այս կարգի ոեւէ ձեռնարկ...:

Հանդէսը փակուած հռչակելու պէտքը չզգացինք: Ուզողը մեկնեցաւ: Մընացողները, համով հոտով եւ վաւերական Թուրքերէն եղանակ մը լսելու համար «Գօնեալը»ն ուզեցին երգել, բայց աղմուկ չհանելու ժամը հասած ըլլալով, իրենց ախորժակը Մարսիլիայ պահեցին:

Վ. ԾՈՎԱՍԱՐ

Յ. Գ.— Թունուզի հայութիւնը կը բաղկանայ 59 անդամներէ... նորածիններով միասին: Ասոնց մէջ զինուորի, սպայի, զօրավարի, նախարարի, վարչապետի, դեսպանի յարմար քաղաքացի անկարելի է գտնել...: Բոլորն ալ թագաւորցու են...:

ՆՈՅՆ

ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ԱՄԵԱԿԸ

Ամէն տարի երբ սեպտեմբեր ամիսը կը մտնենք, յիշողութիւնս կ'արթննայ եւ աչքիս առջեւ կը պատկերանայ 1915ի Ուրֆայի հերոսամարտը:

Հազիւ 9—10 տարեկան էի, երբ դպրոցի արձակուրդ պիտի ըլլար, եւ հանդէս մը կը կազմակերպուէր: Մեր դպրոցի տնօրէնն էր Անդրանիկ Ֆէրի Գօզաճեան: Կը յիշեմ դեռ ուսուցիչներէն Գրիգոր Վարժապետը զոր կը կոչէինք Կօթով Թաւ, Ալէքսան վարժապետը (Եէթմիշ Թել), պեխերը ցրուած ըլլալով: Մկրտիչ վարժապետը երաժշտութեան դաս կուտար:

Դեռ արձակուրդ չեղած մեզի ըսուեցաւ թէ անպայման դպրոցի ամէն աշակերտ պէտք է սեւ հագուստ կարել տայ, տարատ հագնի, որպէսզի գալիք հանդէսին մասնակցինք: Գրեթէ բոլորը, ունեւոր կամ ոչ, ամէն ընտանիք հայր կամ մայր յանձն առած էին իրենց զաւակները տեսնել այդ վիճակին մէջ եւ բան չէին խնայած, Անդրանիկ միշտ մեզի մարզանք կուտար: Նախ քան այդ հանդէսը, տեղի ունեցաւ Թլֆուտուրի բլուրին վրայ Թըրքական բարձր կարգի եւ մեր դպրոցի բարձր կարգի տղաներու մրցումը, չուան քաշել եւն.: Մեր տղաները յաղթեցին այդ օրը: Քանի մը շաբաթ վերջ արդէն դպրոցի հանդէսը պատրաստ էր եւ տեղի ունեցաւ Հայոց եկեղեցիին բակին մէջ, ընդարձակ տարածութեամբ: Խոշոր ծառի մը տակ վրան մը կանգնած էր որուն շուքին տակ նստած էին Ուրֆայի կառավարիչը եւ ուրիշ Թուրք երեւելիներ, իսկ բակին չորս կողմը լեցուած էր հայ ժողովուրդը: Դպրոցականներս զոյգ զոյգ կարգի շարուած, կը սպասէինք ազդանշանին: Պ. Անդրանիկ Ֆէրի Գօզաճեան մեզի հրամաններ կուտար, աջ-ձախ, ետ-առաջ ըսելով: Մեզ կը ծափահարէին Թուրք երեւելիներն ալ,

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

— Իմ թէզքէրէս Թուրքերուն տուածէն աւելի լաւ է, պատասխանեց ան անգլիերէն լեզուով: (Թէզքէրէն մասնաւոր եւ պաշտօնական արտօնագիր մըն է երկրին ներսերը ճամբորդելու համար):

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Արեւուն ճառագայթը պարտէզէն ներս ի՞նչպէս մտաւ: Որո՞ւն կամքով եկաւ հովը:

Ինքզինքին բնաւ պաշտօնական ձեւ չէր տար: Մեզմէ մէկը միջամտելէ առաջ (որովհետեւ ան կրնար մարդասպանութիւն գործել), ցատկեց ճեմելիքէն ներս եւ մեր դէմը կեցաւ: Անոր ներս ցատկած ատեն լսեցի փամփուշտներուն շառաչիւնը եւ փայտէ պատեանին մէջ պահուած ատրճանակին բըլթակը: Տեսայ նաեւ դաշոյնի մը երախակալը որ պահուած տեղէն դուրս ցցուած էր շապիկին վրայէն: Բայց շատ խոնարհաբար կեցաւ մեր առջեւ, սպասելով որ խօսինք:

Անմօթին մէկն ես դուն, ըսաւ հիւպատոսը:

— Իրա՞ւ. ի՛նչ բանէ պիտի ամչնամ:

— Քեզ ո՞վ բերաւ հոս:

— Երկու ոտք եւ զօրաւոր կամք մը: Դուք կը ճանչնաք զիս:

Հիւպատոսը գլուխը թօթուեց:

— Զին Պիթլիսի Գերմանացիին ո՞վ ծախեց:

— Դուն այն մա՞րդն ես:

—Ո՞վ կտրեց ցինի (Թաչուն) մը թեւերը եւ յիմարի մը տասը ոսկիի ծախեց իբրեւ Արարատի արծիւ մը:

Հիւպատոսը խնդաց:

— Այդ բանը ընող հանած վարածը դո՞ւն էիր:

— Օլիմ փաշան ո՞վ գետ նետեց եւ մէկ ժամէն աւելի ջուրին մէջ խրեց ողորդութեան ձողով մը, յետոյ մէջը նետեց ոստիկանները որոնք զինքը ձերբակալելու համար կը վազէին, որոնք վազեցին միայն Անգլիացի հիւպատոսին հասնելէն վերջը:

— Կը յիշեմ, ըսաւ հիւպատոսը:

— Ձեզի ըսի որ զիս կը ճանչնաք:

— Սակայն շատ չես նմանիր այդ մարդուն:

— Ոչ ալ այս օրուան հովը երէկուան փչող հովին կը նմանի:

— Անունդ ի՞նչ է:

— Այն ժամանակ Ալի էր:

— Հիմա՞ կ ինչ է:

— Աստուծոյ տուած անունը:

— Այո:

— Աստուած գիտէ:

— Հոս ի՞նչ կ'ուզես:

Բազուկները տարածեց մեր չորսին վրայ եւ ժպտեցաւ:

— Նայեցէ՛ք, չորս Անգլիացի մարդիկներ, մարդ ասկէ աւելի բան կըրնա՞յ ուզել:

— Դէմքդ շատ ծանօթ կը թուի, ըսաւ հիւպատոսը, հին յիշատակներ բերելով:

— Անտարակոյս: Պատերազմի ատեն Ձեր Վսեմութեան նամակը ո՞վ Ադրիանապոլիս տարաւ եւ գնդակ մըն ալ ստացաւ, բայց պատասխանը բերաւ:

— Ի՞նչ, դուն այն մա՞րդն ես, Գադիկ:

Մարդը փոխանակ պատասխանելու, բացաւ շապիկը եւ ներքնաշապիկը մէկ կողմ քաշելով, ցոյց տուաւ մազոտ կուրծքին վրայ ձախ ծիծին քով լերկ մաս մը. ի՛նչպէս եղած էր որ գնդակը ծիծը ծակելով սրտին մէջ չէր մըխուած. հրաշք պարզապէս:

— Գադիկ, Գադիկ, որքան ուրախ եմ. մօրուքով Գադիկ: Եթէ այդ սպին չըլլար, ոչ ոք քեզ պիտի չկրնար ճանչնալ:

— Բայց հիմա վստահաբար զիս կը ճանչնաք այլեւս, ուրեմն, ըսէք այս Անգլիացի մարդիկներուն, որ ես լաւ մարդ եմ եւ լաւ առաջնորդ: Ըսէք որ հետս Զէյթուն գան:

Հիւպատոսին դէմքը թեթեւ մը մթագնեցաւ:

— Ծառայութիւններուդ փոխարէն ո՞րքան պիտի ուզես, հարցուց:

— Ինչ որ էֆէնտին կը հաճի:

— Ձի մը ունի՞ս:

Գլխով հաստատական նշան ըրաւ:

— Ուրեմն քեզի եւ ձիուդ համար օրական երկու դրուշ, ձիուն եւ քու ուտելիքդ քու վրայ:

Մարդը համաձայնեցաւ ու նայեցաւ պայծառացած աչքերով:

— Ժամէ մը վերադարձիր, ըսաւ հիւպատոսը:

Առանց բառ մը պատասխանելու ցանկապատէն դուրս ցատկեց եւ տունին դարձուածքին մօտ աներեւութացաւ հանդարտ քայլերով, առանց ետեւը նայելու:

— Գադիկ, Գադիկ, Ադրիանապոլսի այդ նամակին պատմութեան մասին խօսիլը հիմա շատ ժամանակ պիտի առնէ: Թէեւ մասնաւոր տուեալներ չունիմ, բայց ինծի այնպէս կուգայ թէ Գադիկ հայկական հին թագաւորներէն կը սերի: Հիմա, լորտ Մօնթիւթէ, եթէ կը փափաքիք ձեր խաչակիր նախահայրերուն դղեակը փնտռել՝ բախտաւորուած էք:

— Գիտէք որ ատոր համար եկած եմ հոս, ըսաւ Մընթի: Իմ այս բարեկամներս հետաքրքիր են եւ ես որոշած եմ: Հիմա որ Ֆրէտին կամքը...

— Բայց ինծի համար առեղծուած է թէ ինչո՞ւ համար Գադիկ հիմա կ'ընտրէ ժամանակը, ուղորդական արշաւ մը առաջնորդելու, ըսաւ հիւպատոսը, ետեւ կռթնելով եւ մեզ դիտելով կիսախուփ աչքերով: Եթէ կայ մէկը որ գիտէ թէ փոթորիկը պիտի պայթի, ան ալ Գադիկն է: Ներսերը կրնայ բան մը պատահիլ: Կը յիշեմ, օրինակ համար, որ վերջերս զոյգ մը Գանիացիներ գացին առաջնորդողի մը հետ եւ պարզապէս կորսուեցան: Ամէն կողմ անիշխանութիւն կը տիրէ:

— Ի՞նչ ուրախութիւն պիտի զգանք եթէ մեր հինաւուրց դղեակը գտնենք, գողերու բոյնի մը վերածուած, ըսաւ Մընթի խնդալով:

Ես հիւպատոսին աչքերը կը դիտէի: Յուզուած էր ան, բայց ջարդի հաւանականութիւնը չէր միայն ատոր պատճառը:

— Կը մտածեմ թէ, ըսաւ ան եւ նոր սիկար մը վառեց, մինչ մենք կը սպասէինք որպէսզի խօսքը շարունակէ:

— Բարեկամներուս համար ես երաշխաւոր կ'ըլլամ, ըսաւ Մընթի:

— Ատ չէ: Առաջարկ ընելու իրաւունք չունիմ, պաշտօնական տեսակէտով. կը խօսիմ բացարձակապէս անպաշտօն հանգամանքով. իրականին մէջ առաջարկ մը չէ, պարզապէս գաղափար մը:

Կեցաւ, ինքզինքին վերջին պատեհութիւն մը տալու համար:

(Շար.)

շուշտ կեղծ: Մեր ծնողքները ուրախութենէն յուզուած, լաւագոյն օրերու կը սպասէին: Մէկ ամիս վերջ բանտարկուեցան մեր բոլոր ուսուցիչները, առաջին առթիւ մեր սիրելի Թիգրանիկը, իր ընկերներով, իբրեւ Դաշնակցական: Այդ ժամանակ չէի գիտեր թէ ինչ է եղածը կամ ինչ պիտի ըլլար: Երբ աչքս բացի, մայրս ձեռքէս բռնած մօրեղբօրս կը տանէր, ժամուն թաղը, ճիշդ Նշաննենց տունին դէմը (Դամիրճեանց Օվակիմի տունը): Դիմացի երկյարկանի շէնքը զոր Նշաննենց տունը կը կոչէին, զինուորական կեդրոնը եղած էր Հայերուն: Թաղին տուներուն մէջ արդէն պատրաստութիւն կը տեսնէին: Երբ որ եկեղեցիին զանգակները սկսան ղօղանջել, մէկ տունին մէջ պարապ փամփուշտները կը լեցնէին, երկրորդի մը մէջ զէնքերը կը իւղէին եւ կոտրածներ կը շինէին. իսկ մօրեղբօրս տունը չէի գիտեր թէ ինչ կը շինէին: Միայն կը յիշեմ որ բոլոր տուներէն աշտարակներ, դեղին մետաղներ պզտիկ պզտիկ կտրելով թիթեղէ տուփերու մէջ հողին հետ եւ ճերմակ փոշին վառօդին հետ խառնելով, կը լեցնէին, մէջտեղը հաստ թել մը կը դնէին եւ տախտակին վրայ կը դնէին, որպէսզի պաղի: Շատ վերջը հասկցայ որ այդ ռումբ էր. իսկ տունին գետնին տակը, նկուղին մէջ տասնեակ կիներ հաւաքուած՝ կ'աղօթէին որ Աստուած ազատէ: Մէկը ձեռքէս բռնած վար տարաւ եւ Ս. Գիրք մը տալով «քիչ մը կարդա» ըսաւ: Այդ միջոցին փողոցէն երգերու ձայն լսելով, ծնեցի փախայ:

Կարծես հարսնիք էր. երգերով եւ զէնք նետելով ուրախ զուարթ կ'երգէին, «Ամենայն տեղ մահը մի է»: Հայ պզտիկները եւ կիները կանգնած երիտասարդներու կողքին, նոյնպէս կ'երգէին: Այն ատեն Հայ աղջիկը նշանուած կը մնար առանց իր նշանածին երեսը տեսնելու եւ իր դէմքը ցոյց տալու: Ես գիտեմ որ 3-4 տարի աւելի նշանուած կը մնային, այդպէս առանց իրար տեսնելու: Բայց երբ կռիւը պայթեցաւ, հայ հերոսուհիները բացած էին իրենց դէմքերը, հագած էին շալվար, արծաթ գօտիներուն տեղ կապած էին փամփուշտակալներ եւ ձեռք ձեռքի տուած կ'երգէին «Կռուեցէք տղերք...»:

Տեսայ Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանը իր ընկերներով, Յ. Ռասթկալանեանը, Յովհաննէս Քիւփալեանը որ հազիւ 19 տարեկան, հեռադիտակը վիզէն կախած, զէնքը մէջքին կապած, հերոս Մկրտիչին ետեւէն կուգար: Իսկ զինուած երիտասարդները կը սպասէին հրահանգի: Տեսայ պատուելի Սողոմոն Աքէլեանը որ ռումբ մը բռնած իր ձեռքին մէջ, կ'ըսէր.— «Աստուած մեզի հետ է, դուք պիտի անցնիք Թուրքերու բոլոր միջոցները»: Աւա՜ղ, շատ կարճ տեւեցին այս բոլորը: Ուրփացին ճամբայ չունէր փախչելու: Կը մնար կարելի կորուստը պատճառել եւ պատիւով մեռնիլ, հաւատք չընծայելով Թուրքին խոստումներուն: Հայը իր պատիւը բարձր պահելու համար պատրաստ էր իր վերջին գնդակով վերջ տալ իր կեանքին: Եւ ահա ինկան մէկիկ մէկիկ: Կը տեսնէի թէ ինչպէս հայ աղջիկը իր կուրծքը բացած կը հրամայէր իր հարազատ եղբօրը որ վերջ տայ կեանքին: Տեսած եմ ինչպէս մէկը իր զաւակները՝ չորս հոգի մէկիկ մէկիկ ջուրը ձգելով, իր կինն ալ նոյն ջուրին մէջ խեղդամահ ըրաւ: Ուրիշներ ակնոցին մէջ ածուխ վառելով դուռները եւ պատուհանները գոցեցին եւ մուխին մէջ խեղդամահ եղան...

Կը բաւէ որքան աղօթեցինք: Մենք պէտք ունինք ուժի: Պէտք է միացնել բոլոր ուժերը, կուսակցական կամ ոչ-կուսակցական: Թշնամին մեզ կը չահագործէ, մինչեւ իսկ մեզ իրեն գործակից կը դարձնէ, մեր քթին խնդալով:

Չմոռնա՛նք անոնք որ վերջին անգամ պատիւով մեռնիլ գիտցան, զէնք ի ձեռին: Յարգանք բոլորին, նահատակ ժողովուրդին հերոսներուն եւ հերոսուհիներուն:

Ց. Կ. ԼԱՃԻԿԵԱՆ

Ինչե՛ր, ինչե՛ր կը պատմէ Հօկը Հօկի մասին

ԽՄԲ.— Մեր ձեռքն անցած է ընդարձակ թռուցիկ մը, տպուած՝ Մարսէյլի մէջ, 1938 Օգոստոս 23ին, հետեւեալ ստորագրութեամբ.— «Խումբ մը նախկին Հօկեաններ»: Խորագիրը՝ ՀՕԿԻ ՆԱԽԿԻՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒՆ.— ՐԻ՛ ԽԱԲՈՒԻՔ»: Կ'արտատպենք նոյնութեամբ, ի պէտս զարգացելոց.—

Ա.

Ընկերներ,

Խորհրդային Հայաստանի վերելքին սիրուած մեր բոլորիս սիրելի ՀՕԿը չէ եւս է: Շինարարական այդ հոյակապ կազմակերպութիւնը, որու զօրացման ու զարգացման համար արիւն քրտինք էինք թափեր եւ որ դեռ ընեիքներ ունէր, քանդեցին բարեկամի դիմակին տակ թաքնուած դաս մը դաւադիրներ:

Հակայեղափոխական, ժողովուրդի թշնամիներու խումբ մը՝ Շահվերտեան, Վարդանեան, Եսայեան եւայլն Երեւանէն, եւ անոնց հովանաւորութեամբ գործող հացկատակներու ուրիշ խմբակ մը՝ Թահմազեան, Գալճեան, Դաւիթեան եւն. Փարիզի մէջ սկսան երիտասարդ կազմակերպութեան վզին, եւ տղրուկի պէս ծծեցին անոր իւղն ու ծուծը, զատարկեցին անոր ֆինանսի ամբողջ գանձը, մամուլի բոլոր ֆոնտերը: Ձեւով Հայաստանեան, բանուորական եւ սակայն խորքով, համոզումով ու ապրումներով հակահայաստանեան, հակաբանուորական, Երեւանի գլխաւոր վարչութեան չինովնիկներն ու անոնց Փարիզի գործակատար ցեցերը, Հայաստանը, ՀՕԿը միջոց եւ իրենց դիրքն ու պաշտօնը նպատակ էին ըրեր ու այդ ուղղութեամբ ոչ մէկ անազնիւ միջոցի առջեւ կանգ չէին առներ վտարելու ՀՕԿի շարքերէն բոլոր այն տարրերը, որոնք որքան ալ ՀՕԿի կենսունակ ուժերը նկատուէին, այսուհանդերձ վըտանգաւոր էին, քանի որ համարձակութիւն ունէին արտնջալու դեկավարներու ծուռ գործին եւ բողոքելու կեղծ. Վարչութեան բարոյական ու նիւթական այլանդակ զեղծարարութեանց դէմ:

Կեղծիքն ու անարդարութիւնները ընդվզեցուցիչ էին: Անկարելի էր չընչել եւ կազմակերպութիւնը խեղդուելու վտանգի տակ էր: Ու յանուն կազմակերպութեան փրկումին, ղեկավարներու չիլ գործին դէմ բողոքելու պայքարի կրակը դեռ 1934ին Մարսէյլը վառեց, որուն հետեւեցաւ հերոսական Լիոնը, գործին տեղեակ Փարիզը ու գրեթէ Ֆրանսայի շրջանի գիտակից Հօկեաններու մեծ մասը: Կեդրոնի քըլիքը եւ Երեւանի գլխաւոր վարչութիւնը փոխանակ լրջօրէն քննելու բողոքողներու դիտողութիւնները եւ ընթացք տալու անոնց, ընդհակառակն սուեցուցին եւ վտարեցին զանոնք ըսպառնալով մնացեալ Հօկեաններուս թէ ով որ կը բողոքէ կամ բողոքողներուն կը մօտենայ, Հայաստան չկրնար երթալ. ահա չանթժամի զէնքը կեդրոնի քլիքին, որ ահուսարսափի մատնեց Հօկեաններս ու մենք լռեցինք, լռելեայն փորելով մեր կազմակերպութեան գերեզմանը եւ հիմա է միայն որ կը զգանք թէ ինչ սխալներ ենք գործեր. բայց... աւա՛ղ, ուշ է: Բողոքող Հօկեան ընկերները չյուսահատեցան սակայն:

ՀՕԿի 5րդ համագումարին, 1935, Մարսէյլի, Լիոնի, Փարիզի եւ այլ շրջաններու բողոքող Հօկեանները անհատապէս թէ հաւաքաբար հաստատեցին որ Ֆրանսայի ՀՕԿի կեդրոնական վարչութիւնը լաւ ձեռքերու մէջ չէ: Վարիչ-քարտուղարները ընդունակ են կեղծելու, ընկեր ընկերոջ դէմ կը լարեն, պայքար կը ստեղծեն եւ անմեղ ընկերները չանթժամի կ'ենթարկեն: Կազմակերպութեան գաղափարական գիծը մոռնալով չէրչիական հաշիւներով կը քալեն: Հաշիւները մաքուր չեն: Ներդաղթողներէն գումարներ կը գանձուէր, բայց մէջտեղ չկայ: Հօկ Օրացոյցի տպագրութեան ծախք ցոյց տրուած հաշիւը, 16,000 ֆրանք անմարսելի է, որ Հօկին եւ Խ. Հայաստանի պատկանեալ հարիւր հազարներ,— 400,000 ֆրանք — խլրացուցեր, ծծեր են Տրապիզոնցի երկու հայրենակիցները՝ շատ ծանօթ Հօկեան երկու ղեկավարները եւ որ վերջապէս բարեկամի դիմակով թէեւ թառեր են կազմակերպութեան գլխին, եւ սակայն հակառակորդներ են ու պիտի քանդեն կազմակերպութիւնը:

Ով որ ներկայ էր Համագումարին, նա գիտէ մանրամասնութիւնը: Ով որ հաշիւները մաքուր են, կը համարձակի ըսել, նա մաս կը կազմէ զեղծարարութեան: Խիղճ եւ զգացումէ զուրկ կեդրոնական վարչութիւնը բոլորովին տարբեր գոյներով ներկայացուց Համագումարի մէջ անցած դարձածները, որու դէմ բողոքի բանաձեւ ստորագրեցին 26 պատգամաւորներ, պահանջելով արտակարգ Համագումար: Սպասեցէք, պատասխանեց գլխաւոր վարչութիւնը ու ղրկեց իր լիազորը Շահվերտեան, որ ըրաւ այն ինչ որ կը թելադրէր իր չահագործող խիղճը: Ան վտարեց բողոքողները, իբր թէ լըռեցուց, ու ներդաղթի գործը Թահմազեան, Գալճեան հետ համախորհուրդ յանձնեց ծանօթ սրմսարներու, Թէմուրճեան եւ ընկերց որպէսզի գանձումը յաջողի եւ Հայաստան մեկնիլ փափաքող Հօկեաններէն ալ պահանջեց մեղայագիր: Եւ ի՞նչ չարաչահութիւն ներդաղթի անունով եւ ի՞նչ ըսուորնացուցիչ մեղայագրեր: Բարեբաղդաբար Երեւանը Փարիզ չէր: Հոն տեսնող աչքեր եւ կտրող ձեռքեր կային, տեսան ու կտրեցին: Շահվերտեան վերադարձաւ: Դէպքերը զարգացան, քննուեցան մարդոց գործերը: Հայաստանի կառավարութիւնը բացաւ տօսիէները ու ձերբակալեց Շահվերտեանն ու ՀՕԿի գլխաւոր վարչութեան բոլոր անդամները՝ ամբաստանելով զանոնք որպէս «Հակայեղափոխականներ, ժողովուրդի թշնամիներ եւ զեղծարարներ»: Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը ՀՕԿի գլուխը մաքրեց յետոյ հեռագրեց Ֆրանսայի ՀՕԿի 1937ի պատգամաւորական ժողովին թէ՝ «Հարցերի լայն քննութիւն, արդար որոշումներ եւ համերաշխ գործ, համակցութիւն ենք ցանկանում»: Համագումարը սակայն փոխանակ զգաստանալու, գլխաւոր վարչութեան անդամներու ձերբակալման եւ հեռագրի իմաստէն դաս մը հանելու, առնելու, ընդհակառակն Շահվերտեան-Վարդանեանի մեղսակից բարեկամ, ՀՕԿի դահիճ Գալճեանը լսեց եւ զայն Ստախանովեան հռչակեց:

Ասիկա սխալ մը, աններելի սխալ մը եղաւ, որ ըրին մեր ընկերները անգիտակցաբար, զոհ երթալով Գալճեան-Դաւիթեանի էնթրիկներու եւ ՀՕԿի լուծարքը այդ օրէն պատրաստեցին: Այս մասին յարմար է հոս դնել Երեւանէն վերջերս ստացուած նամակի մը մէկ հատուածը, որ շատ բան կ'ըսէ: Թող կարդան մեր ընկերները, կարդան ու խոկան, հասկնան դաւը ծանօթ քլիքին:

(Շարունակելի)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆՈՐ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ՎԱԼԱՆՍ, 29 օգոստոս.— Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան նոր մասնաճիւղ մը հիմնուելուն առթիւ, Կեդր. Վարչութեան նախագահ Տ. Բաղդասարեան օգոստոս 26ին Վալանս եկաւ, ընկերակցութեամբ զինակից Ազգին Մարտիրոսեանի, պետը Մարսէյլի շրջ. մասնաճիւղին առաջին հարիւրեակին:

Վալանսի մասնաճիւղի մարտիկները թիւով 11, զինուորական արժանիկոչումով, դիմաւորեցին իրենց պետը: Որքա՜ն յուզիչ էր տեսարանը, երբ հին մարտիկները, մէկիկ մէկիկ կը մօտենային բարեւելու: Ողջոյնի արարողութենէն ետք, գնդապետը խօսք առաւ մարտիկներուն, ծանօթացուց անոնց անուններուն, ծննդավայրին, ո՛ր ճակատներու կռիւներուն մասնակցած ըլլալուն: Ինչպէս միւս շրջանները, Վալանսի մարտիկներն ալ գտնուած են Կովկաս, Կիլիկիա, Փոքր Ասիա, մասնակցած են յարձակողական թէ ինքնապաշտպանութեան կռիւներու: Երկրորդ ժողովին, որ տեղի ունեցաւ դարձեալ Դաշնակցութեան ակումբը, պ. Բաղդասարեան քանի մը նորեկներուն անդամակցութեան ձեւակերպութիւնները լրացնելէ վերջ, համառօտ զեկուցում մը տուաւ Փարիզէն մինչեւ Մարսէյլ հաստատուած մասնաճիւղերուն մասին, որոնց անդամներուն թիւը այժմ կը հասնի 500ի, թէեւ շատ նեղ ձգուած են ընդունելութեան դռները:

Շաբաթ գիշեր տեղի ունեցաւ հրապարակային հաւաքոյթ մը, պետական թատրոնի վերնայարկը, ուր ներկայ էին միայն 60-70 հայրենակիցներ, իբրեւ հետեւանք հապճեպ կարգադրութեան: Բանախօսը գեղեցիկ ճառով մը բացատրեց թէ ապրելու համար անհրաժեշտ է ակռայի դէմ ակռայ: Այս է, դժբախտաբար, բնութեան օրէնքը: Ուստի գալիք անակընկալներու համար պէտք է պատրաստ գտնուիլ, օժտուած զինուորական եւ ռազմական գիտելիքներով: Այս անհրաժեշտութիւնն էր որ մեզ մղեց ամուր հիմերու վրայ դնելու այս Միութիւնը: Տասը հազարէ աւելի նախկին ռազմիկներ կան այժմ արտասահմանի մէջ: Այս առթիւ թուեց ֆրանսական նախկին ռազմիկներու Միութեան ընծայած աջակցութիւնը՝ անկանոն թուղթերու, գործադրկութեան, աքսորի խնդիրներու կարգադրման համար: Հաւաքոյթը փակուեցաւ գիշերուան ժամը 10.30ին: Պ. Բաղդասարեան կիրակի առտուն մեկնեցաւ Վիէն:

Սուրհանդակ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԾԵԾ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

«Արեւ»ի մէջ կը կարդանք (22 օգ.). Կիպրոսէն մեզի գրուած նամակէ մը կը տեղեկանանք այսօր՝ թէ անցեալ երկուշաբթի երեկոյ ցաւալի դէպք մը պատահած է Մելքոնեան Հաստատութեան արհեստանոցի բաժնին մէջ, որուն տղաքը սնունդի խնդրով ըմբոստացած եւ նոյն իսկ յարձակում գործած են մատակարարական բաժնի տեսուչ պ. Ալէմշահի վրայ: Այդ պահուն քաղաքէն հեռու գտնուած են արհեստանոցի եւ կրթական տնօրէնները ինչպէս նաեւ ընդհ. տնօրէն Տօքթ. Թօփճեան՝ որուն ներկայութիւնը պահանջած են աշակերտները, մերժելով ուրիշ ամէն միջամտութիւն:

«Յուսաբեր»ի թղթակիցն ալ հաստատելով այս լուրը, կը գրէ.—

Օգոստոս 15ի երեկոյեան ժամը 8ին Մելքոնեան կրթական հաստատութիւնը ի պատիւ իր վարիչներուն եւ բարեգործականին տխուր էջ մը եւս բացաւ յանձին Միքայէլ Ալէմշահին:

Աշակերտներ ճնշուած բռնակալական րէժիմէն եւ ընդվզած քաղցի անողոք գրգռութենէն, կ'ըմբոստանան ելմտական «տնօրէն» Միքայէլ Ալէմշահի դէմ, որուն արհամարհական ու վիրաւորիչ կեցուածքն ու արտայայտութիւնը հայ որբերու հանդէպ՝ կը վիրաւորէ աշակերտութեան արժանապատուութիւնը: Ալէմշահ երբ իր գրասենեակին մէջ ծանր ակնարկներով կը ջանար ոտնակոխել հայ որբին արժանապատուութիւնը, որբերը չդիմանալով այսքան ատելութեան ու անարդարութեան իրենց հանդէպ՝ կը յարձակին ու կը ծեծեն Ալէմշահը:

Անշուշտ լուրը կը տարածուի քաղաքին մէջ. հանրային կարծիքը կը յուզուի: Այսպէս է Բարեգործականը: Նիկոսիոյ Մելքոնեան կրթական հաստատութեան մէջ անիկա կը պահէ մեծափարթամ ընդհանուր, ներքին, ելմտական, կրթական տնօրէններ՝ որոնք իշխանավայել իրենց գոյութիւնը պահելու համար հայ որբին հացը կը խնայեն... անօթի պահելու եւ հլու հպատակ դարձնելու ստորին բնազդով: Ու հայ որբը կ'ըմբոստանայ: Բայց ո՞վ պիտի լսէ, Փարիզի Հ.Բ.Ը.Մ.ի չինական պարիսպնե՞րը...

ԱՏԻՍ ԱԲԱԲԱՅԻ ԴՊՐՈՑԸ

Ատիս Ապապայէն կը գրեն.—

«Յուսաբեր» լուր մը արտատպած էր, որուն համաձայն, իբրեւ թէ Ատիս Ապապայի հայ վարժարանի շէնքը գրաւուած է իտալական իշխանութենէն: Իրականութեան չի համապատասխաներ այդ լուրը: Իրականութիւնը հետեւեալն է: Մեր դպրոցի շէնքը կառավարութեան կողմէ վարձուած է եւ մեր տղաները ձրիաբար կ'ուսանին միեւնոյն շէնքին մէջ, ոչ միայն իտալերէն, այլեւ հայերէն, որուն համար մասնաւոր ուսուցիչ մը բերուած է Վենետիկի Մխիթարեան հայրերէն, հայր Վահան Յովհաննէսեան:

ԼՈՒՐԵՐ ՄՈՒՍԱ-ՏԱՂԷՆ

Պիթիասէն Պէյրութ հասած արժանահաւատ աղբիւրէ մը տուած լուրերուն նայելով, կը գրէ «Զարթօնք», Մուսա Տաղի շրջանը այժմ խաղաղ է եւ շուրջ 80 հայ ընտանիքներ ամառանոցի համար գացած են հոն:

Միեւնոյն լրատուին համաձայն, Անտիոքի շրջանին մէջ հասած են ֆրանսական նոր զինուորներ, 2000 հոգի, որոնք կը տեղաւորուին Սանճագի մէջ եւ նոր դիրքեր կը շինեն:

Ցարդ Անտիոքի շրջանին մէջ ոչ մէկ դէպք պատահած է եւ Հայերու հանդէպ Թուրքերուն վերաբերումը կը շարունակէ լաւ ըլլալ:

ԵՐԵՔ ԴՊՐՈՑՆԵՐ ՓԱԿՈՒԱԾ

Սան Փաուլօէն (Պրազիլիա) կը գրեն.—

Արուարձաններու մէջ երեք հայ դպրոցներ փակուեցան: Այս տխուր երեւոյթին պատճառներն են. ա) Հայերէն դաս առնելու իրաւունք ունեցող աշակերտներու խիստ փոքր թիւը, այնպէս որ հարկ չէ տեսնուած անոնց համար դպրոց պահել, բ) Նիւթական միջոցներու զգալի նուազումը եւ գ) Ուսուցչական հարցը — որ միշտ կրուախնձոր եղած է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ

Երուսաղէմի Հայ Երաժշտական Միութիւնը օգտուելով պ. Օ. Պէրպէրեանի ներկայութենէն, կազմակերպած է անոր գործերէն ունկնդրութիւն մը որ տեղի պիտի ունենայ Սեպտեմբեր 11ին, իրիկուան ժամը 9.45 (Պաղեստինեան ժամ) հետեւեալ յայտագրով (ռատիօ).— 1. Ժամերու խմբերգ՝ լարաւոր նուագախումբ եւ դաշնակ, 2. Ալագեազի երգեր ա) Գարուն, բ) Սէր, գ) Ես օր ձեր տուն, մեներգ. Տիկին Սօֆի Գարապաշեան: 3. Վարդանանք՝ լարաւոր նուագախումբ եւ դաշնակ:

ՀԱՅ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԱՋԷՅԻ ՄԷՋ

Հալէպի «Էլ Թէքատիմ»ի համաձայն, Աղէպի ոստիկան զինուորներու քարտուղար պ. Հիքմէթ Շատարեւեան գիշերուան ժամը 10ին յարձակման կ'ենթարկուի երեք Հայերու կողմէ:

Նախ վիճաբանութիւն կ'ունենան: Ցետոյ յարձակողներէն մէկը ատրճանակը կը հանէ եւ կը կրակէ: Գնդակը կը հանդիպի պ. Շատարեւեանի փորին եւ աղիքները դուրս կը թափին:

Ծանր վիրաւոր վիճակի մէջ Շատարեւեան կը փոխադրուի հիւանդանոց, ուր կը մեռնի:

Հալէպի «Էքլէր տիւ Նոռ» թերթն ալ այսպէս կը պատմէ դէպքը. իսկ ռամկավար թերթերը ըստ իրենց բարի սովորութեան սպանութիւնը կը վերագրեն Դաշնակցութեան: Շատարեւեանը կաթոլիկ էր եւ միշտ հեռու կը մնար հայկական կեանքէն:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 2. ՔԵՄԱԽԻ ԿԻՐՃԸ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

—Կը յուսամ որ այս անգամ պիտի կրնամ կառավարել ձին: Բայց ուտեստ չունիմ: Անշուշտ բան մը ձեռք բերէք:

Սիրանոյշ բացաւ ծրարը, որուն մէջ կար հաց եւ քանի մը լոլիկ, երկու ձու եւ սափոր մը ջուր:

— Փառաւոր բան է: Այսքան փայլուն ապրած չենք երկար ատենէ ի վեր, գոչեց Լուպովնա Կրապօվիչ դիտելով այս փռուած գանձը: Եթէ այսպէս երթայ, դիմանալը բան մը չէ:

Իրիկունը երկու աղջիկները ճամբայ ելան այդ փոքր գաղթակայանը երթալու համար: Երկու յոգնած ձիերը պատրաստ կեցած էին, սովորական փայտէ համետներով: Աջ ու ձախ պայուսակներով տեսակ մը օթակ հաստատած էին որ ապահովակ կը ծառայէր հեծնելու համար: Ուսելիքով ծրարները կապեցին ետեւը, իսկ Սիրանոյշ իր հեծած ձիուն աջեւօքը տեղ մը դըրաւ ջուրի սափորը, զոր կրնար բռնել ինքը:

— Միշտ Խարբերդի ուղղութեամբ բռնեցէք ճամբան եւ լաւ ուշադրութիւն ըրէք: Հոն ամէն բան պիտի գտնէք, որովհետեւ հիմա հոն ամէն կողմէ Հայեր գաղթած են, ըսաւ Թըրքուհին, երբ ամէն ինչ պատրաստ էր մեկնելու համար: Իր ամուսինը հոն էր գետինը նստած, բայց բանի մը չէր խառնուեր:

— Երբ Ուլաշ հասնիք, նայեցէք որ գետին վրայօք առնէք ճամբան, ըսաւ անիկա յանկարծ: Յետոյ կիւրին կ'երթաք եւ այնուհետեւ լեռան ճամբան կը բռնէք:

— Գիտեմ, պատասխանեց Սիրանոյշ: Արդէն Կեսարիա գացած ենք նոյն: Բայց ամուսինս երկու լուրդ բերցած: Բայց ամուսինս երկու անգամ Կիւրինի վրայով գացած է:

Տրտում տխուր հեծան ձիերը:

— Այսօր նախ ո՞ւր կ'ուզէք երթալ, հարցուց Թուրքը:

— Միայն մինչեւ քաղաք: Վաղ առաւօտ կանուխ ճամբայ կ'ելլենք:

Սիրանոյշ զարկաւ իր ձիուն որ յոգնած ու դժկամակ կը շարժէր բիրտ ոտունքները:

— Էվալլա՛հ, գոչեց Թուրքին նայելով: — Էվալլա՛հ, եղաւ Թուրքին փոխադարձ ողջոյնը:

Գիշերը դարձեալ իր հովանաւորութեան տակ առաւ երկու աղջիկները: Ձիերուն դանդաղ քայլերով լուռ կը յառաջանային: Քաղաքը աջ թողլով, գետը հասան եւ բռնեցին դէպի Հալաւ լեռը, դէպի Խարբերդ եւ Տիարպէքիր տանող ճամբան: Ոչ ոք կեցուց զիրենք, ոչ մէկուն հանդիպեցան, եւ քանի մը քիլոմէթր արդէն քաղաքը իրենց ետեւը ձգած էին: Նոր յոյսով առողջացած կը ձգտէին դէպի հեռաւոր նպատակը, Անթապ քաղաքը, այդ ատենուան պայմանները նկատի առնելով՝ գրեթէ անյոյս ձեռնարկ մը:

Սիրանոյշ կը յուսար Անթապի մէջ միջոց եւ ճամբայ գտնել իր ականաւոր եղած զարհուրելի կացութիւնը պարզելու կառավարութեան մօտ եւ այսպէս օգնելու հայրենակիցներուն: Այնպէս կը խորհէր թէ ճամբորդութեան համար կորսուած իւրաքանչիւր օրը կ'երկարաձգէր անհամար հայրենակիցներու տառապանքը: Սիրտը կը հատնէր որ առաջ երթայ եւ հասնի վայրկեան մը առաջ իր հեռաւոր նպատակին, հակառակ ամէն դժուարութիւններու: Իրենց ողորմելի կենդանիներուն վրայ աւելի կռկռած քան նստած, իրենց պատառոտած հագուստներուն մէջ երկու աղջիկները կը նմանէին Թուրք չինական կնոջ մը որ իր գիւղը կը վերադառնայ: Պարտաւոր էին միայն զգուշանալ որ ժանտարմա մը կամ ոստիկան մը Թուղթ չհարցնէ իրենց: Բայց Սիրանոյշ կը յուսար որ այդ պարագային իսկ իրեւ մահմետականուհի գործին մէջէն պիտի ելլէ անվնաս:

Իրենց ետեւն էր Գըզըլ Ըրմաքը: Ճամբան ոլորապտոյտ, դարձդարձիկ: Լուսինը կը բարձրանար եւ իր ճերմակ լոյսով կը լուսաւորէր դէպի հարաւ աշտարակներու պէս սլացող լեռնագագաթները: Լուռ էր ամէն ինչ: Հովը միայն կը հծծէր չորցած խոտերուն մէջ: Ձիերը կ'երթային իրենց ցնցող ոստոստումը: Սիրանոյշ բռնած էր ջուրին սափորը: Լուպովնա Կրապօվիչ ծունկերը շատ վեր քաշած նստած էր իր թամբին վրայ: Քիլոմէթր քիլոմէթրի վրայ ետեւ կը մնար, նոյն ձեւով, քնաթաթախ, թմրած: Այսպէս, մենաւոր ու լքուած, կը ձիավարէին մթին, ամայի երկրին մէջ դէպի հեռաւոր նպատակ մը, վտանգներէ պաշարուած, որոնց մեծութեան ու սարսափին գիտակից չէին իրենք:

3. ԱՅՆԹԱՊ

Ճերմակ, փոշոտ ճամբան, որ Մարաշէն դէպի հարաւ Այնթապ կը տանի, ցանցառ անօսր փիճիներով անտառոտ լերան վրայէն, յոտմիջօրէի արեւուն կիզիչ լոյսին մէջ կը փայլէր, հնձուած դեղին արտերը եւ լերկ ապառաժները այդ լոյսին տակ իրենց անմխիթար մենութեան մէջ ամենուն աչքին կը զարնէին: Հոս ու հոն ամբարձուղէշ նոճի մը կամ կիպարիս մը, սեւ ու անշարժ, կ'աշտանակէր պայծառերանգ, տաք օդին մէջ, եւ կաղամախիներու անջատ ջոկեր հովիւը գտնող հովին շունչին տակ իրենց նուրբ եւ փոշիի խաւով դրուագուած սաղարթները կը շարժէին, կարծես ողջի բռնուած:

Հեռուն կը շողշողային Այնթապ քաղաքին ճերմակ տուները երկայնանիստ պարտէզներու շարքէն դուրս, որոնք կը շրջապատէին զայն: Կարմիր սանիքներ, քանի մը աշտարակներ եւ ոչ սակաւ նրբաւարտ մինարէներ, անկենդան ու քարացած, կը բարձրանան կապոյտ անամպ երկինքն ի վեր:

Սիրանոյշ եւ Լուպովնա Կրապօվիչ ճամբու եզրը նստան ժայռի մը շուքին մէջ: Սըվազէն ձիով ճամբայ ելլելէն ի վեր գրեթէ ամիս մը անցած էր: Հիմա արդէն աւելի քան տասը օրէ ի վեր դարձեալ հետիոտն կ'երթային: Ցամաք ու չոր կերպարանքով, կարծես վիմատարր անզորութիւն մը կար իրենց երեսին վրայ, սարսափներու արձագանգ մը, զոր ուրիշ ոչ մէկ բանով այլ եւս կարելի չէր փոխել: Իրենց երկարատեւ ճամբաներուն վրայ ամէն օր գրեթէ դեհենական անդունդի մը բացուիլը տեսած էին, այնպէս որ արդահատելու ընդունակութիւնը անգամ բթացած էր անոնց մէջ:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

Գրքգ խաճ.— Խաչատուր Գարապաճաղեան (առեւտրական, բնիկ Պէյլանցի, առնուազն Հ.Բ.Ը.Մ. տեղական մասնաճիւղին:

⁂ Արաբերէն «Էլ Ինչա» թերթին համաձայն, Սանճաքի վարչութիւնը հանրապետութեան պիտի վերածուի, ունենալով երեք նախագահ եւ 40 անդամէ բաղկացեալ Խորհրդարան մը: Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ այս փոխանցման մասին համաձայնութիւն գոյացած է առնէ մը ի վեր եւ հիմա պիտի ճշդուին նախագահական թեկնածուները:

Հանրապետութեան նախագահ պիտի նշանակուի Հալէպ Էլիի պետ Ապտիւլկանի Թիւրքմէն, իբրեւ վարձատրութիւն այն ջանքերուն զոր թափեց Սանճաքին Թրքացման համար: Խորհրդարանի նախագահ պիտի ընտրուի Մէհմէտ Աբայը, որ ժամանակին անդամ էր Սուրիոյ Խորհրդարանին եւ անոր բաժէն կը պնդէր թէ Սանճաքցիները անքակտելիօրէն կապուած են Սուրիոյ, եւ թէ ի հարկին փողոց պիտի իջնէ իր հայրենակիցներուն հետ՝ կռուելու համար Սանճաքի Թրքացումին դէմ: Վարչապետութեան պիտի կոչուի ներկայ կուսակալ Տօքթ. Ապտիւրրահման Մէլէք: Ցայտնի չէ նախարարներուն թիւը:

Դամասկոսի Քրօնիկ թերթը այս առթիւ գրել կուտայ թէ Սանճաքի Խորհրդարանին մէջ պիտի բազմին Սուրիոյ նախկին նախագահ Սուպհի Պէրէքէթ եւ սուրիական Խորհրդարանէն ուրիշ անդամներ, որոնք մինչեւ հիմա չեն հրաժարած եւ կը շարունակեն ամսական ստանալ Սուրիոյ պետական գանձէն:

⁂ Անտիոքի մէկ ճաշարանին մէջ հայ սպասեակ մը (կառոն) արաբերէն ճաշացուցակ ներկայացուցած ըլլալով, Թուրք սպաներ չարաչար կը ծեծեն տղան եւ յետոյ բանտարկել կուտան:

Չեխական կառավարութիւնը կ'ընդունի դաշնակցային պետութեան սկզբունքը

Եւրոպայի գլխաւոր մայրաքաղաքները լաւատեսութեամբ կը սպասեն չեխական տագնապին լուծման, Փրակա ընդունած ըլլալով վերածել երկիրը, համաձայն Անգլիոյ թելադրութեան, դաշնակցային պետութեան մը:

Այս ծրագրով, Չեխոսլովաքիա պիտի վերածուի քանի շրջաններու (քանթոն), հետեւողութեամբ Զուիցերիոյ: Իւրաքանչիւր շրջան պիտի ունենայ 400.000էն 800,0000 բնակիչ: Ծրագիրը մշակած է անգլիացի միջնորդին պատուիրակութիւնը, համախորհուրդ Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին: Մանրամասնութիւնները անշուշտ գաղտնի կը պահուին: Պերլինի անգլիական դեսպանը գերմանական կառավարութեան հաղորդած է այս ծրագիրը: Երէկ կը սպասուէր Գերմաններու առաջնորդին՝ Հէնլայնի պատասխանին: Բարենշան երեւոյթ մը կը համարուի որ գերմանական մամուլը այժմ աւելի մեղմ լեզու կը գործածէ: Ամէն բան կախում ունի Գերմաններու ընթացքին: Լաւատեսներ կը յուսան թէ կարելի պիտի ըլլայ տագնապը լուծել գէթ առժամաբար, այլապէս կարելի չէ նախատեսել ելքը: Կը կարծուի թէ Հէնլայն գոնէ սկզբունքով հաւանութիւն պիտի յայտնէ նոր ծրագրին, եթէ Պերլին չընդդիմանայ: Անգլիացի միջնորդին գլխաւոր պատուիրակը, որ Լոնտոն գացած էր վերջերս, նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հէնլայնի հետ:

ՋԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՈՔՐ ԱՍԻՈՑ ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻ 16րդ տարեդարձին առթիւ, արտակարգ զօրահանդէս մը կատարուեցաւ Էնկիւրիի մէջ, խոշոր թնդանօթներու, հրասայլերու եւ օդանաւերու ցուցադրութեամբ: Ամբողջ երկիրը զարդարուած էր միլիոնաւոր դրօշներով եւ լոյսերով, երեքշաբթի օր (30 օգոստոս):

ԱՆԳԼԻԱ 400,000 ԹՈՆ ՑՈՐԵՆ պիտի գնէ Ռումանիոյ: (Երկու միլիոն ոսկի): Մէկ մասը ապրանքով պիտի վճարուի:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ կը շարունակուին Պաղեստինի մէջ: Զօրքը կրակի տուաւ շատ մը տուներ, որոնք իբրեւ Թաքստոց ծառայած էին ըմբոստներուն: Ական մը պայթեցաւ Հայֆայի ճամբուն վրայ, դծէն դուրս հանելով կառախումբը: Ուրիշ քաղաքի մը կայարանը ամբողջովին քանդուեցաւ:

ՀԱԹԻՆ ԳԻՆԸ քան սանթիմ պիտի աւելնայ, ցորենի գինը բարձրացած ըլլալով:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Դ. ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ Դ. խումբին համար ընտրուած եւ պատրաստուած տղաքը պէտք է ներկայ ըլլան այս շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 3ին, ժամը 11ին gare Montparnasse: Ընկերութեան կողմէ արտօնուած է հաւաքուիլ Ancienne gare Hall d'entrée (մեծ սանդուղներէն բարձրանալով աջ կողմը):

Տղաքը իրենց հետ պէտք է ունենան ՄԷԿ ԱՆԳԱՄ ճաշելու չափ ուտելիք:

ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՅԻՇԵՑՆԵՆՔ...

Կրկին կը խնդրենք մեր գործակալներէն եւ բաժանորդներէն.—

1.— ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՏԱՐԵԼ «ՇԷՔ ՓՈՍԹԱԼ»ով, Թիւ 1678-63 (Տես թերթին ճակատը): Այս ձեւը աւելի գործնական է եւ ԱԺԱՆ:

2.— Անոնք որ մեքենաբար սովորական «մանտա - փոստ» կը ղրկեն, ՊԷՏՔ ՉԷ ԱՆՈՐ ՎՐԱՅ ՆՇԱՆԱԿԵՆ «ՇԷՔ - ՓՈՍԹԱԼ»ԻՆ ԹԻՒԸ: Աւելորդ է եւ յամառական չէ եղած:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ծոյ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ վալպարեյի «Վարուժան» խումբը 3 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկեր Պետիկեանի բնակարանին մէջ: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Կ. Ճանիկեան:

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Ավինեօն) Համազգային Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը՝ 4 Սեպտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Պ. Վ. Մինասեանի բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ:

ՅԻՇԱՏԱԿ - ՄԱՏՈՒՌ

Այրի Տիկին Մառի Թէքէրճեան, որ շատ դժբախտ մայր մը եղած է, կորսնցնելով իր երկու սիրասուն զաւակները, ծաղիկ հասակի մէջ, անոնց անմոռանալի յիշատակին համար ամբողջ ընտանիքին կողմէ կառուցանել տուած է մատուռ մը՝ Պանեէօի փոքրիկ գերեզմանատան մէջ: Հ. Արխատակէս Մատուռին օրհնութիւնը պիտի կատարէ այս Կիրակի, 4 Սեպտ. ժամը 3ին գերեզմանատան մէջ:

ՊՈՄՈՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պոմոնի եւ շրջանի Թաղական խորհուրդը մտահոգ՝ ֆրանսական վարժարան յաճախող հայ մանուկներու մայրենի լեզուի ուսուցման հարցով, ձեռնարկած է հիմնել հայերէն լեզուի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացք մը, Հինգշաբթի եւ Կիրակի օրերը, շաբաթական երկու պահ:

Դասաւանդութիւնը պիտի կատարէ ծանօթ ուսուցիչ Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ:

Կը հրաւիրենք ծնողները առանց դաւանական խտրութեան, փութան արձանագրել տալ իրենց 7 տարեկանէն վեր պզտիկները այդ դասընթացքին:

Արձանագրութեան համար կարելի է դիմել Կիրակի կէսօրէ առաջ եկեղեցւոյ բակը, իսկ սովորական օրերը 70 Bd. Vauquoise La Rosière, պ. Ճգնաւորեանի բնակարանը:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ
3
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI
3 Septembre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3825

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀՈԳ ՄԸ ԵՒ ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԸ

Նոր սերունդին փրկութեան — ըսէք՝ հայացման — խնդիրը լրջօրէն կը զբաղեցնէ Մ. Նահանգներու հայկական շրջանակները:

Արդէն իսկ զանազան միջոցներ ձեռք առնուած են այնտեղ, այս առաջադրութեամբ եւ խրախուսիչ արդիւնքներով:

Մասնաւորապէս Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը բաւական հարթած է ճամբան, շնորհիւ «Ցեղակրօն Ուխտ»երու կազմակերպութեան, «Հայրենիք» շաբաթաթերթի (անգլիերէն) եւ ուրիշ ձեռնարկներու: Միւս հոսանքներն ու Բարեգործականը կամ Հայրենակցականներ ալ աշխատանքներ կը կատարեն, իւրաքանչիւրը իր հասկացողութեամբ:

Եւ սակայն, եղածը բաւական չի համարուիր:

Աւելի քան յիսուն տարուան գաղթականութիւն մը կը համրէ հազարաւոր զաւակներ եւ թոռներ, որոնք հայկական միջավայրէն կորուած, քշուեր են ամերիկեան համայնակուլ յորձանքին մէջ: Որքան ալ ծանր թուին դժուարութիւնները, անհրաժեշտ է կարելին փորձել, չարիքը սահմանափակելու համար:

Այս ժողովուրդը իր ցիրուցան բեկորները կը փնտռէր Թուրքիոյ խաւարակուռ աւերակներուն մէջ, երբ գինադադար կնքուեցաւ: Մինչեւ այսօր ալ կը փնտռէ:

Արդ, ինչո՞ւ անճրկիլ, երբ նոյնքան թանկագին բազմութիւն մը կը յածի աչքին առջեւ, լուսաւոր բայց լպրծուն պողոտաներու վրայ, ենթակայ՝ այլապէս վտանգաւոր ջարդի մը, — այլասերում եւ ձուլում:

Ի՞նչ նոր ծրագիրներ կ'որոճան Ամերիկայի մէջ:

Շատ մը թելադրութեանց կարգին, մէջտեղ դրուած է միջնակարգ վարժարանի մը ծրագիրը, — նման Պոլսոյ Կեդրոնականին, Թիֆլիսի Ներսէսեան վարժարանին, Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանին, Մխիթարեանց վարժարաններուն կամ Հայ Ճեմարանին (Պէյրութ):

«Հայրենիք» խմբագրականի մը մէջ քննելով այս ծրագիրը, գործադրելի չի գտներ զայն, եւ կ'առաջարկէ ուրիշ միջոց մը.

— «Հայ երկսեռ պատանիներն ու երիտասարդները հայկականէն զատ բոլոր ճիւղերուն լաւագոյն ձեւով կրնան հետեւիլ ամերիկեան հաստատութիւններու մէջ:

Մեր ջանքը պիտի ըլլայ լրացնել անոնց կրթութեան հայկական պակասը:

Ու ասիկա կրնանք ընել միմիայն հայկական ճիւղերու համար հաստատելով դասընթացք, դպրոց կամ դպրոցներ:

Զուտ հայկական ճիւղեր (մայրենի լեզու, հայ պատմութիւն, գրականութիւն եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն) աւանդող այս դպրոցը կամ դպրոցները կը մտնեն միայն անոնք, որոնք աւարտած են իրենց միջնակարգ կամ բարձրագոյն ուսումը եւ փափաք ունին ստանալու նաեւ համապատասխան հայկական կրթութիւն»:

Այս առթիւ, ուշագրաւ տեղեկութիւն մըն ալ կը հաղորդէ մեր պաշտօնակիցը.

Դաւեմի (Խարբերդ) Ուսումնասիրաց ընկերութիւնը հետեւեալ բանաձեւը քուէարկած է իր վերջին պատգ. ժողովին մէջ.

— «Այս մեծ գաղութի նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան գործը կը դրուի խոստմնալի հիմերու վրայ, եթէ Ամերիկայի մէջ հիմնուի միջնակարգ վարժարան մը հայ լեզուի, գրականութեան, պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան համար»:

Ընկերութիւնը որոշած է դիմել բոլոր Հայր. Միութեանց, որպէսզի նախաձեռնութիւնն ստանձնելով, գլուխ հանեն այս գործը, կեդր. Մարմնի մը միջոցաւ:

Մեր հասկացողութեամբ, մասնաւոր դասընթացքներ են որ պիտի հաստատուին:

Այստեղ, Փարիզի մէջ, կարգ մը ձեռնարկներ կատարուեցան այս ուղղութեամբ (Երիտ. Ակումբ, Երիտ. Միութիւն եւն.): Արդիւնքն ալ դնահատելի է, թէեւ շատ սահմանափակ, հաստատուած ըլլալով տրամադրելի դասախօսներու բարեհաճութեան վրայ:

Արդ, կարելի չէ՞ աւելի գործնական, նախապէս արդիւնական, եւրոպական հիման մը վրայ դնել այս գործը, հաստատելով տեւական դասընթացքներ, նախատեսուած ճիւղերուն համար, — մայրենի լեզու, Հայոց պատմութիւն, գրականութիւն եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն:

Ձեռնարկին յաջողութիւնն իսկ ամէն բանէ առաջ կը պահանջէ ընդունիլ վճարման սկզբունքը, թէ դասախօսներուն եւ թէ աշակերտներուն համար:

Որ եւ է եւրոպական հաստատութիւն ալ նոյն միջոցին պիտի դիմէր: Հերիք է որքան կորով սպառեցինք պատահական կամ տըռնավարի փորձերով:

Ժամանակ չկորսնցնելու համար, նախնական դրամագլուխը կրնան ճարել Հայր. Միութիւնները, իւրաքանչիւրը իր կարողութեան համաձայն:

Եթէ Ամերիկայի Հայրենակցականները ունեւոր են, այստեղ ալ միջոցներ չեն պակսիր, կը բաւէ որ հաւատան ձեռնարկին կարեւորութեան եւ խօսքէն գործի անցնին:

— Բայց ո՞վ պիտի ստանձնէ նախաձեռնութիւնը:

Մեր կարծիքով, նորէն Երիտ. Միութեանց կ'իյնայ այդ պարտականութիւնը:

Ձեռք ձեռքի տալով եւ իրենք իրենց մէջ կազմելով միացեալ հանձնախումբ մը, անոնք ամէնէն աւելի ընդունակ են հարթելու գետինը եւ կազմակերպելու գործը:

Կը բաւէ որ՝ նախ իրենք հաւատան սերունդի փրկութեան — իրենց իսկ փրկութեան — մարտակոչին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՉԵԽԱԿԱՆ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ

Բացառիկ ժողով իր ամառանոցին մէջ մասնակցութեամբ Հէնլայնի, Կէօրինկի, Կէօպելսի եւ Հէսի

Գրած էինք թէ չեխական կառավարութիւնը ընդունած է անգլիացի միջնորդին ծրագիրը, որ կը տրամադրէ դաշնակցային պետութեան վերածել Չեխոսլովաքիան, հետեւողութեամբ Զուիցերիոյ: Եւ անհամբեր կը սպասուէր Հէնլայնի կուսակցութեան (հիթլէրական) պատասխանին:

Այս մասին խորհրդակցելու համար, հինգշաբթի օր Հիթլէրի ամառանոցը գացին Գերմաններու առաջնորդը, Հէնլայն, մարաջախտ Կէօրինկ, Տոքթ. Կէօպէլս (նախարար քարոզութեանց) եւ Հիթլէրի մտերիմ խորհրդականը, Հէս: Անշուշտ գաղտնի կը պահուին խորհրդակցութեանց մանրամասնութիւնները, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Հիթլէր մերժած է լորտ Րընսիմէնի ծրագիրն ալ, իբրեւ անբաւական՝ գերմանեւչեխական հարցին վերջնական լուծման համար: Գերմանիոյ առաջնորդը իր մերժումը յայտնելով հանդերձ, դուռը բաց կը թողու, նոր բանակցութեանց համար, որ կրնան սկսիլ, երբ Հէնլայն չեխական կառավարութեան ներկայացնէ իր հակառաջարկները: Ինչպէս գիտէք, չեխական կառավարութիւնը կը հաւանի 20 — 23 շրջաններու բաժնել երկիրը, տեղական ինքնավարութեամբ, բայց Գերմանները կը պահանջեն հողային կատարեալ ինքնօրինութիւն:

Մինչ այս մինչ այն, խորհրդակցութիւններն ու ժողովները կը շարունակուին Փրակայի, Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ: Լորտ Րընսիմէն առջի օր այցելեց Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին, որ յետոյ ունկնդրութեան ընդունեց Ֆրանսական դեսպանը: Ֆրանսայի արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց Փարիզի գերմանական դեսպանը: Չեխ ազգային խորհուրդը կոչ մը ուղղեց սահմանամերձ շրջաններու կազմակերպութեանց, թելադրելով պահել իրենց պաղարիւնը, բոլոր պարագաներուն մէջ:

Պերլինի հիթլէրական գլխաւոր օրկանը առաջին էջին վրայ բաց նամակ մը ուղղելով լորտ Րընսիմէնի, կը թելադրէ այցելել չեխական բանտերը, տեսնելու համար Գերմաններու կրած տառապանքը: Եւ կ'աւելցնէ.

— «Ի՞նչ կ'արժեն ձեր հոգերը, բաղդատելով գնտանի մը խաւարին մէջ առատապող մէկ մարդու չարչարանքներուն հետ: Աստուած փրկէ մեր հայրենիքը եւ մեր ժողովուրդը»:

*** Լորտ Րընսիմէնի պատուիրակութիւնը Լոնտոնէն ստացաւ մէկ սրնտուկ կաղարդել դիմակ, վերջին դրութեամբ ...

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ իտալական կառավարութիւնը հաւաստիքներ տուած է իր բացարձակ չէզոքութեան մասին: Այս առթիւ Հռոմի անգլիական դեսպանատան գործակատարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, որուն պատասխանը գոհացուցիչ կը համարուի:

Անգլիոյ պաշտօնական շրջանակները լաւատեսութեամբ կը հետեւին կացութեան նիւէջներուն, հակառակ բոլոր աննպաստ իրողութեանց:

*** Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ պառակտում ծագած է Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններուն միջեւ: Չափաւոր տարրերը կ'ուզեն համաձայնիլ, բայց Հէնլայն անհաշտ կ'երեւայ, կռնակը տուած Հիթլէրի: «Տէյլի Հէրըլտ» կ'իմանայ թէ Հիթլէր հանրաքուէ պիտի առաջարկէ գերմանական շրջանին մէջ, միեւնոյնատեն թելադրելով Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ երաշխաւորութեան տակ դնել Չեխոսլովաքիան:

*** «Թան»ի թղթակիցը ուսումնասիրելով կացութիւնը, կը գրէ թէ՝ ինչ որ ալ ըլլայ մեծ պետութեանց վերջնական դիրքը, «Չեխերը պիտի կռուին եւ ջարդուին մինչեւ վերջին մարդը, փոխանակ ստրկութեան ենթարկուելու»:

ԻՏԱԼԻԱ Կ'ԱՐՏԱՔՍԷ ՕՏԱՐ ՀՐԵԱՆԵՐԸ

Վեց ամիս պայմանաժամ տրուած է

Իտալական կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց սեպտեմբեր 1ին, որով Իտալիայէն, Լիբիայէն եւ Եգէոսեան կղզիներէն կը վտարուին այն բոլոր օտար Հրեաները որ հաստատուած են 1919 յունուար 1էն վերջը:

Ահաւասիկ հրամանագրին գլխաւոր տրամադրութիւնները .—

ՅՕԴ. 1.— Ներկայ հրամանագիր օրէնքին հրատարակութեան թուականէն սկսեալ, օտար Հրեաներուն արգիլուած է բնակութիւն հաստատել իտալական թագաւորութեան, Լիբիոյ (Ափրիկէ) եւ Եգէական ծովու իտալական ստացուածքներուն մէջ:

ՅՕԴ. 2.— Ներկայ հրամանագրով, Հրեայ պիտի համարուի ան որ ծնած է հրէածին ծնողներէ, եթէ նոյնիսկ իր կրօնական դաւանանքը հրէական չըլլայ:

ՅՕԴ. 3.— 1919 յունուար 1էն ի վեր օտար Հրեաներու տրուած հպատակութիւնները պէտք է չեղեալ համարուին:

ՅՕԴ. 4.— Այն օտար Հրեաները որ ներկայ հրամանագրին հրատարակութեան թուականին Իտալիա, Լիբիա եւ Եգէականի իտալական ստացուածքներուն մէջ կը գտնուին եւ իրենց բնակութիւնը սկսած են 1919 յունուար 1էն վերջը, պէտք է հեռանան վեց ամսուան ընթացքին, սկսեալ հրամանագրին հրատարակութեան թուականէն:

Ուշագրաւ է որ հրամանագիրը չի յիշեր «կայսրութիւն» բառը կամ Եթովպիան:

Իրազեկներ 44.000 — 60.000 կը հաշուեն Իտալիոյ Հրեաներուն թիւը: Ցայտնի չէ թէ ո՛րքանը պիտի ազդուին այս հրամանագրէն:

*** Նոյն օրը հրատարակուեցաւ ուրիշ հրամանագիր մը, որ պարտաւորիչ կը դարձնէ պետական պաշտօնեաներու ամուսնութիւնը, եթէ կ'ուզեն աստիճանի բարձրացում ստանալ: Այն ամուրիները որ 30էն վեր տարիք ունին եւ չեն ամուսնանար, չեն կրնար պաշտօնի բարձրացում ստանալ: Ստորադաս պաշտօնեաներու (պետական) համար տարիք սահմանուած է 26, որմէ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱՐԿ ԿԸ ԲԱՆԱՆ ՅՈՒՇԻԿ - ՅՈՒՇԻԿ

Բարեկամ մը ունինք Լոնտոնի մէջ: Մինչեւ անգամ ընկե՛ր: (Տասը տարի առաջ կանոնաւորապէս կը վճարէր իր անդամատուրքը՝ Հ. Յ. Դ. Փարիզի կոմիտէին):

Անունը՝ Օլիվըր Պոլտուին, որդին Անգլիոյ երբեմնի վարչապետին:

Հայրը լորտութեան բարձրացաւ ընկերվարական — քիչ մըն ալ կարմիր — պայքարի մէջ էին շարունակ, երբ ան վարչապետ էր, ինք՝ երեսփոխան:

Հայրը լորտութեան բարձրացաւ անցեալ տարի, հանգստեան կոչուելով: (Ան էր որ բրիտանական գահը փրկեց սուր տագնապէ մը, երբ կը հրաժարէր նախորդ արքան, Էտուըրտ Ը.): Համաձայն աւանդական սովորութեան, տղան ալ դարձաւ ազնուական, եւ այժմ կը կոչուի դերկոմս Քովտէյլ:

Արդ, երբեմնի Օլիվըր Պոլտուինը, որ գիրք մըն ալ գրած է 1921ի փետրուարի ապստամբութեան մասին, վերջերս կարճ, շատ կարճ յօդուած մը տպեց «Տէյլի Սքէչ»ի մէջ (17 օգոստոս):

Լսա՛ծ ըլլալով որ Անգլիա մեծ գումար մը տրամադրած է Թուրքիոյ, Օլիվըր Պոլտուին կը յիշէ իր բանտարկութիւնը Երզրումի մէջ, 17 տարի առաջ: Յետոյ Մ. Քէմալի յաղթանակը՝ Յոյներուն դէմ, Փոքր Ասիոյ մէջ եւ Հայերուն դէմ՝ Կարսի մէջ, շարք մը գնահատական տողեր կը շարէ Աթաթիւրքի կատարած բարենորոգումներուն մասին, եւ կ'աւելցնէ.

— «Իր մէկ սեւ նիշն եղաւ Հայերու անընդհատ հալածանքը, որով գրեթէ ամբողջովին զանոնք հեռացուց Թուրքիայէն: Այս գործին մէջ ան աւելի անգութ չէր քան Թուրքիոյ նախորդ վարիչները. բայց այս պարագան կը ցուցնէ թէ ինքն ալ այնքան ազատագրուած չէր որքան կ'ուզէր որ ըլլար իր սեփական ժողովուրդը»:

Յետոյ նորէն մէկ նիւթէն միւսը ցատկելով, «ընտիր զինուոր եւ քաղաքավար բժշկի» կ'անուանէ Թուրքը, բայց, «արեւելեան ձեւով, — փափկանկատ՝ գերի սպաներուն հանդէպ, զանցառու՝ հասարակ զինուորներու բարօրութեան համար»:

Այս առթիւ, Թուրքերու անցեալ վայրագութեանց մեծ մասը կը վերագրէ անոնց կրօնաւորներուն մոլեռանդութեան: «Բայց նոյնիսկ այն ատեն Յուրքը միշտ պատրաստ էր զըլանիկ մը հրամցնելու ձեզի, սպանելէ առաջ»:

Եւ նորէն անձնական յիշատակ մը, — բանտէն արձակուելէ վերջ, թուրք շինական մը սուրճ հրամցուցեր է իրեն, ճամբուն վրայ: Երբ ինք հարցուցեր է պատճառը, թուրք ծերունին պատմեր է թէ իր տղան գերի ինկած ըլլալով Պաղեստինի մէջ, Անգլիացիները ազնուօրէն վարուած են անոր հետ:

Եզրակացութիւն.

— «Այսպիսի ժողովուրդով մը, յուսանք՝ ընդ միշտ ազատ՝ կազմակերպուած կրօնի մը աններողութենէն եւ վայրագութենէն, ժողովուրդ մը որ սկսեր է կրթուիլ եւ բան մը սորվիլ միւս երկիրներէն եւ ցեղերէն, որ ուտեստ կ'արտադրէ դաշտերով անմշակ մնացած արտերէ, Աթաթիւրք հրաշքներ կրնայ գործել»:

Ես ալ փորձեցի հաւատալ, գէթ մէկ վայրկեան, երբ թղթաբերը քթիս բերնիս զարկաւ Ալեքսանտրէթի նոր դէպքը, — սպանեակ Լեւոնի խոշտանգումը:

Եւ դէպքին հեղինակները բուն իսկ Աթաթիւրքի սաներն են, «ընդմիշտ ազատ՝ կազմակերպուած կրօնի մը աններողութենէն եւ վայրագութենէն»:

Իսկ դէպքը հազարէն մէկը, թերեւս ամէնէն աննշանը ...

ՎԱՀԷ

Սանճաքն ալ Անատոլու կը դառնայ...

Գրած էինք թէ հայ սպասեակ մը խոշտանգուած է Ալեքսանտրէթի մէջ, արաբերէն ճաշացուցակ մը ներկայացուցած ըլլալով: «Աղդակ» հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ այս մասին (27 օգոստոս).

— «Դէպքը տեղի կ'ունենայ Ալեքսանտրէթի մէջ, Սարգիս Գասպարեանի ճաշարանը, հրապարակ տեղ մը: Հալքի պետերէն մէկը ճաշի կ'երթայ եւ ցուցակ կ'ուզէ: Սպասեակը, Լեւոն անունով անվարժ երիտասարդ մը, արաբերէն ճաշացուցակ մը կը ներկայացնէ:

Հազիւ ցուցակը ձեռք առած, Հալքի պետը կրակ կը կտրի եւ պայրոյթով կը պոռայ.

— Այս ի՞նչ խայտառակութիւն է (ռէփազէլիք), մինչեւ ե՞րբ այս արաբերէնը. դեռ չկրցա՞ք հասկնալ թէ այս հողամասը թրքական է եւ հետեւաբար միայն թուրքերէնը տիրելու է հոս:

Այսքանով ալ չգոհանալով, ոտքի կ'ելլէ եւ բռունցքի հարուած մը կուտայ սպասեակին, բայց սպասեակը բնազդաբար առաջ կ'երկարէ ձեռքի դաւաթը, որ կը զարնուի յարձակողին ճակատին եւ կ'արիւնոտէ:

Պաշտպանութեան այս բնազդական շարժումը բաւական կ'ըլլայ կատարեալ ողբերգութիւն մը պարզելու: Հալքի պետը եւ ուրիշ Թուրքեր կը յարձակին տղուն վրայ, գետին կը պառկեցնեն եւ այնքան դէչ կը ծեծեն, որ խեղճը արիւններու մէջ կը մնայ: Եւ ինչ որ ամէնէն եղերականն է, տղուն ազնուորմ ճիչերուն վրայ հետաքրքիրներու խուռն բազմութիւն մը կը լեցուի հրապարակը, վայրկեաններով ականատես կ'ըլլայ այս վայրագութեան, բայց ոչ ոք կը համարձակի միջամտել: Կ'ըսուի թէ բազմութեան մէջ կը գտնուէր նաեւ օտար ծանօթ անձնաւորութիւն մը:

Վերջապէս կուգան ոստիկաններ եւ ձերբակալելով պահակաոց կ'առաջնորդեն Լեւոնը, առանց ծուռ անգամ նայելու Հալքի ամենազօր պետին: Հարցաքննութենէ վերջ, բժշկական քննութեան կ'ենթարկեն սպասեակ Լեւոնը: Բժիշկը տեղեկագիր կուտայ թէ վէրքերը բուժելի են 5 օրէն: Միւս կողմէ որպէս թէ կը քննէ Հալքի պետի դէմքին սկրտուքը եւ տեղեկագիր կուտայ թէ բուժելի է ... 15 օրէն:

Այս դայթակղութեան վրայ, Լեւոնին ազգականը երեք խնդրագիր կուտայ.— առաջինը մարզպանութեան, երկրորդը՝ գնդ. Քոլէի, երրորդը՝ կուսակալ Տոքթ. Մէլէքի: Միւս կողմէ, անձամբ կը ներկայանայ կուսակալին եւ դուրս կը թափէ ամբողջ դառնութիւնը.

— Պէյ էֆէնտի, կ'ըսէ, մեզի կ'աւետէիք թէ արդար (ատիլ) իշխանութիւն մը պիտի հաստատուի: Ա՞յս է արդար իշխանութիւնը, թէ պիտի դայ տակաւին: Կարսօն մը որ գրել-կարդալ իսկ չի գիտեր, ի՞նչպէս այսքան կը խոշտանգուի մեքենական արարքի մը համար ...:

Այս եւ ֆրանսական իշխանութեանց մօտ կատարուած բողոքներուն վրայ, ոստիկանութիւնը կը կանչէ ազգականը եւ կը յանձնարարէ Լեւոնը հեռացնել Սանճաքէն:

— Ոչ, կը պատասխանէ ազգականը, պիտի չմեկնի, թող մեռնի, թող գուբպան ըլլայ ...:

ՔՐՏԱԿԱՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԻՄԱՍՏԸ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Դերձախօս չէ՞ պատկերը:

1925ին Իսմէթ փաշա դրեթէ նոյն բառերով յայտարարեց քրտական շարժումին հաշուեյարդարը: Հինգ տարի չանցած, Արարատէն ձայն տուին թէ «սուտ է» այդ յայտարարութիւնը, թէ այդ շարժումը կայ ու կը մնայ:

1930ին, նոյն վարչապետը նոյն բեմէն յայտարարեց թէ Արարատի խլըտումը վերջինն է եւ թէ տերեւ չպիտի շարժի Արեւելեաննահանգներուն մէջ: Եւ խօսքէն գործի անցնելով՝ զինուորական հսկայ ծրագիր մը գործադրել սկսաւ, միաժամանակ ցան ու ցրիւ ընելով քիւրտ տարրը: Չանցած 5—6 տարի, այս անգամ ձայնը հնչեց Տէրսիմի լեռներէն, հերքելու համար հաշուեյարդարի երկրորդ ծանուցումը:

1936—37ին, նոյն վարչապետը նոյն բեմէն յայտարարեց թէ Տէրսիմը այլեւս պատմութեան անցած է, ոչ միայն իր յաւիտենական գլխացաւանքով, այլեւ անունով. Անկէ վերջ կայ միայն Թունճ էլի (պրոնզի երկիր) անունը, իբրեւ խորհրդանիշ թնդանօթին, այսինքն Թրքական ուժին...: Հազիւ տարի մը անցած, ահա նոյն լեռները կուգան բարձրաղաղակ պոռալու թէ ոչինչ փոխուած է:

Այնպէս որ, երբ 1938ին Ճէլալ Պայար նոյն բեմէն կը յայտարարէ թէ «վերջնականապէս պիտի լուծենք Տէրսիմի կացութիւնը», իրաւունք ունինք թերահաւատ գտնուելու եւ սպասելու որ վաղը, մէկ կամ քանի մը տարի յետոյ, ուրիշ շրջան մը գայ գործնապէս հերքելու այդ «վճռականապէս»ը:

Արդարեւ, քիչ մը խորը նայեցէք Ճէլալ Պայարի ճառին եւ հոն պիտի տեսնէք մէկէ աւելի խօսուն փաստեր:

1. Չորս-հինգ տեղ կը կրկնէ «Տէրսիմ» բառը, մինչդեռ օրէնքով «Թունճ էլի» է այդ նահանգին անունը: Կը նշանակէ անունն անգամ փոխուած չէ, ո՞ւր մնաց կացութիւնը...:

2. Իրականութիւնը կը ծածկէր Իսմէթ փաշա, երբ անցեալ տարի կը ծանուցանէր թէ կատարեալ է զսպումը եւ միայն կը մնայ բարենորոգումը: Ճէլալ Պայարի ճառէն յայտնապէս կ'երեւի թէ զսպիչ ուժերը Տէրսիմ մնացած են ամբողջ տարին եւ շարունակած հետապնդումը:

3. Շարժումը ոչ միայն չէ զսպուած, այլեւ այնքան ծաւալածէր այդ զսպիչ ուժերը որոնք անշուշտ քանի մը հարիւր կամ հազար հոգի չեն— չեն կրցած դիմադրել կացութիւնը եւ հարկ եղած է անոր օժանդակ տալ ԱՄԲՈՂՋ ԲԱՆԱԿ մը— 50,000 հոգի: Տարբեր իմաստ չունի ճառին այն հատուածը, ուր կ'ըսուի. «ԱՋԱԿՑԵԼՈՎ ԶԱՊԻՉ ՈՒԺԵՐՈՒՆ, բանակը ընդհանուր մաքրագործումով արմատէն պիտի փրցնէ նետէ այս խնդիրը»:

Ուրեմն, եթէ անցեալ տարի 10,000 զինուորի պէտք կար, այս տարի արդէն իսկ ՎԵՑԱՊԱՏԻԿ զինուորի պէտք կայ՝ խնդիրը «արմատէն փրցնելու» համար:

4. Կառավարութիւնը տկար կը զգայ ինքզինքը կամ մեծ կը նկատէ վտանգը, քանի որ միաժամանակ «գիրկ»ը կը բանայ ըմբոստներուն առջեւ, գթալու եւ ներելու խօսքեր կ'ընէ: Անկէ առաջ երբեք եղած չէր նման ազդարարութիւն մը: Ընդհակառակն, Իսմէթ փաշա չարունակ բռունցք կը ցուցնէր, յայտնելով որ հանրապետական օրէնքին թեւերը չուտովպիտի ճզմեն ամէն ինչ: Վերջ ի վերջոյ, որո՞նք են դիմացինները — փի մը աւազակներ: Արդ, ահազին կառավարութեան մը համար ամօթ չէ՞ «գիրկ» բանալ անոնց, «ողջագուրուել»ու խօսքեր ընել: Կը քաշէ թնդանօթը կամ հրացանը եւ կը սատկեցնէ տեղն ու տեղը...:

Կը թուի թէ փոխուած է կացութիւնը, որ Ճէլալ Պայար կը ստիպուի դէմ երթալ այս աւանդական կանոնին եւ իջեցնել առագաստները: Արդեօք անո՞ր համար որ Իսմէթ զինուորական է, իսկ ինքը՝ քաղաքային անձ (սիվիլ): Օսմանեան դրամատան Պրուսայի մասնաճիւղին պարզ տեղակալը:

X

Այս առթիւ փակագիծ մը:

Տէրսիմի անցեալ տարուան ըմբոստութեան ժամանակ, պարագլուխ Չէյխ մը անձնատուր եղաւ քանի մը հետեւորդներով: Երբ դատուելու համար ճամբայ կը հանուի Անգարա, ինչպէս ժամանակին գրեց «Ճումհուրիէթ»ի ականջալուր թղթակիցը, կը սկսի պոռալ - կանչել.

— Հապա զիս Աթաթիւրքին պիտի տանէիք, որպէսզի ներում տայ: Ա՞յս է ձեր խօսքը, ձեր խոստումը...:

Եւ չէյխը կախաղան տարուեցաւ, փոխանակ Աթաթիւրքի մօտ առաջնորդուելու: Խարէութեամբ ձեռք ձըգած էին զայն, եւ ամենայն անհոգութեամբ կը ծիծաղէին, երբ կը յիշեցնէր տրուած խոստումը...:

X

Ի՞նչ կը հետեւի այս բոլորէն:

Այն որ՝ մէկ կողմ դնելով հանդերձ օտար աղբիւրներու լուրերը, որոնք կընան չափազանցուած ըլլալ, բուն իսկ Թուրք պաշտօնական խօսողներու լոյսին տակ կը տեսնենք թէ քրտական շարժումը ոչ միայն չէ մարած, այլ ընդհակառակն կ'արծարծուի տարուէ տարի, հետզհետէ աւելի մեծ ու բազմածաւալ կարգադրութիւններ պարտադրելով Թուրք կառավարութեան:

Եւ հոս է արդէն վտանգին ահաւոր հանգամանքը: Կը նշանակէ թէ՝ մինչեւ հիմա թափուած ճիգերը եւ ծախսուած միլիոնները մազաչափ չեն կըրցած բարելաւել կացութիւնը: Արդ, ինչ որ չյաջողեցաւ ամբողջ 15 տարի եւ Իսմէթի նման կորովի ու ռազմագէտ զօրավարի մը ձեռքով, պիտի կրնա՞յ յաջողիլ անկէ վերջ, երբ գեկավարն է Ճէլալ Պայարի նման թուլամորթ քաղաքացի մը:

Ահա եղերական հարցականը որ ցցուած է նոր Թուրքիոյ առջեւ, այն ալ հանդիսաւոր վայրկեանի մը, ճիշդ այն միջոցին երբ կը պատրաստուի տօնելու Հանրապետութեան 15ամեակը, օտարներուն ցուցնելու թէ աշխարհի ամենամեծ յեղափոխութիւնը կատարուած է յաջողութեամբ, բոլորովին արդիական ու խաղաղ պետութիւն մը դարձած:

Անտարակոյս, զօրաշարժի ենթարկուած 50—60,000 զինուորները, այս կամ այն ձեւով, պիտի զգետնեն Տէրսիմի Քիւրտերը, բայց ասիկա չպիտի կազմէ «վերջնական լուծում» մը, արմատախիլ պիտի չընէ ցաւը: Սունկի նման, վաղը նորէն պիտի բուսնի ըմբոստութիւնը, հոն կամ ուրիշ տեղ մը: Որովհետեւ, 15 տարուան փորձը ցոյց տուաւ թէ Թուրքը կրնայ տաղել վէրք մը, բայց ոչ ներքնապէս փարատել ցաւը: Ատոր համար անհրաժեշտ են այլ յատկութիւններ, որոնցմէ զուրկ է Թուրքը: Գոնէ առայժմ:

Այս է պատճառը որ, հակառակ այնքան ջանքերու եւ ծախքերու, Արեւելեան Նահանգները դեռ կը մնան անբընակ եւ անապահով: Թուրք պաշտօնեան չերթար հոն, կամ կ'երթայ բայց շուտով կը փախչի: Թուրք գաղթականը չերթար հոն, նախընտրելով հանգստաւէտ եւ մօտիկ վայրերը: Իսկ տեղացի Քիւրտ ոչ կը զսպուի, ոչ ալ կը ձուլուի:

Ահա թէ ո՞ւր է ցաւը: Եւ անապահովութիւնը այնքան մեծ է որ, Կրթական նախարար Սաֆֆէթ Արըգան էրզրումէն վերադարձաւ, երբ յատկապէս ճամբայ ելած էրՎան երթալու եւ տեղւոյն մէջ համալսարան մը բանալու մասին քննութիւն կատարելու համար:

Կ'ըսուի թէ Վանի կողմերը տիրող անապահովութիւնն է պատճառը այս անակնկալ վերադարձին: Ճի՞շդ է: Չեմ գիտեր. բայց դրոյցին տարածումն իսկ յատկանշական է: Կը նշանակէ թէ իրենք Թուրքերն ալ համոզուած են թէ Արեւելեան Նահանգները միշտ կը մնան բռնկած, եթէ ոչ երեւութապէս, գոնէ ներքնապէս: Եթէ ոչ պաշտօնապէս, գոնէ գործնապէս:

Այս հրաբխային տեւական վիճակն է որ կը կազմէ մտահոգութեան բուն աղբիւրը:

ԴէՏ

ՅՈՒՇԵՐ ՎԱՐԴԳԷՍԷՆ

(ՕՍՄ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

1908ին բախտը Վասպուրականէն Տիգրանակերտ նետեց զիս: Դեռ անվարժ դիմանալու պանդխտութեան դառնութիւններուն, անձկութեամբ հայրենակից մը կը փնտռէի, սփոփուելու համար:

Քանի մը օր վերջ Ս. Կիրակոս եկեղեցւոյ բակին մէջ հանդիպեցայ Գալուստ Տանձօեանի. մէկը Վանի համեստ բայց յեղափոխական բոյլի մէջ ծրծուած երիտասարդներէն, արհեստով խիզարճի, որ կինն ու զաւակները Վան թողած՝ Տիգրանակերտ եկած էր անոնց ապրուստը ճարելու համար:

Շատ չանցած՝ Գալուստ իմացած էր որ տարաբախտ Վարդգէս Տիգրանակերտի բանտն է, եւ ամէն վտանգ արհամարհելով յաջողած էր անոր հետ յարաբերութեան մէջ մտնել ու իր ժամանակի մեծագոյն մասը նուիրած էր անոր պէտքերը հոգալու (ուտելիք, ճերմակեղէն, ծխախոտ եւն.): Ցաջողած էր մինչեւ անգամ երկտողներ հասցնել անոր, ճերմակեղէնները բաշտցող պահապանի միջոցով:

Թէեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը անմիջապէս դտած էր միջոցը հարկ եղած խնամքը կանոնաւորաբար հասցնելու իր այս մեծ գործիչին, սակայն պանդուխտ եւ համեստ երիտասարդի մը այս անակնկալ եւ ինքնաբուխ ծառայութիւնը խորապէս յուզած էինՎարդգէսը եւ իրական մխիթարանք մը եղած:

Ինչպէս յայտնի է, Վարդգէս 101 տարի բանտարկութեան դատապարտուած՝ Վանէն երեք ընկերներով Պաղըր-Մատէն աքսորուած էր, զինքը Վանի բանտէն փախցնելու փորձին ձախողումէն վերջը: Այս դատապարտութիւնը կարծես բաւական չըլլար, կ'ուզէին նոր դատապարտութեան մը եւս ենթարկել զայն, Վանի բանտը այրելու փորձին կազմակերպումը անոր վերագրելով: Այս դատը տեսնելու համար էր որ բաժնելով իր ընկերներէն, Պաղըր-Մատէնէն Տիգրանակերտի բանտը փոխադրած էին զայն առժամապէս:

Վարդգէս, որ սկսած էր վերադտնել իր քայքայուած առողջութիւնը, այս բանտի համեմատաբար նուազ տաժանելի պայմաններուն շնորհիւ՝ կը ջանար որքան կարելի էր երկար մնալ Տիգրանակերտ: Ուստի դատավարութիւնը ձգձգելու համար պահանջած էր որ վկաները Տիգրանակերտ գային Վանէն: Միաժամանակ միջոցներ ձեռք առած էր, իր ընկերներն ալ իր քով փոխադրել տալու համար:

Արդարեւ, Վարդգէսին յատկացուած էր առանձին լուսաւոր սենեակ մը, երկրորդ յարկը, որուն պատուհանը կը նայէր կառավարչատան ընդարձակ բակին վրայ, ուրկէ ժողովուրդի երթեւեկութիւնը ազատ էր ցերեկ ատեն: Հսկողութիւնը չատ թոյլ էր բակին մէջ: Այնպէս որ պատուհանին տակն էր որ կ'երթար Գալուստ, որոշեալ ժամուն (երբեմն ընկերանալու բախտը ես ալ ունէի), տեսակցելու Վարդգէսի հետ:

Վարդգէս արտօնուած էր պտտելու բանտի չրջափակէն ներս, որ առիթ տուած էր իրեն չփման մէջ մտնելու բանտարկեալներու հետ (մեծ մասը Թուրքեր, Արաբներ, Քիւրտեր ու Զազաներ) եւ մողական ազդեցութիւն գործել անոնց վրայ: Այն աստիճան որ, իրենց մէջ պատահած վէճերու եւ անհամաձայնութեանց պարագային իրեն կը դիմէին, իբրեւ իրաւարարի եւ իր վճռին կ'ենթարկուէին սիրով:

Զարմանալի էր տեսնել թէ ինչպէ՛ս բոլորը՝ գող, աւազակ, մարդասպան՝ ոտքի կը ցատկէին, երբ ան երեւար ու խոր յարգանքով կը բարեւէին եւ թէ ինչպէ՛ս իւրաքանչիւրին ուղիղ, բարոյացուցիչ ու մխիթարական խօսք մը ունէր ըսելու:

Վարդգէսի հմայքը շուտով տարածուած էր նաեւ քաղաքի հայութեան բոլոր դասակարգերու՝ մանաւանդ երիտասարդութեան վրայ: Անոր քաջարտութեան, աննման ժողովրդասիրութեան եւ յեղափոխական անձնուէր գործունէութեան մասին կը պատմէին առասպելական դրուագներ: Ան դարձած էր դերբնական էակ մը զոր տեսնելու համար հոգի կուտային: Շնորհիւ անոր ներկայութեան, երիտասարդութիւնը կ'արթննար իր խոր քունէն անակնկալ խանդավառութեամբ, յեղափոխական գրականութիւնը կը տարածուէր փոթորկելով հոգիները: Տասներեք խումբեր կազմուած էին արդէն ու կը զինուէին, հակառակ խիստ աննպաստ պայմաններուն: Մեծ հրճուանքով էր որ կը լսէր Վարդգէս այս պարթօնքի մասին:

Պէտք է յիշել որ այս բոլորին մէջ Գալուստ ունէր իր պատկառելի դերը: Ան էր տարածողը պատմուած դրուագներուն, ան էր իր ականատեսի պատմութիւններով եւ իր անպաճոյճ բայց կրակոտ ճառերով ոգեւորութիւն տեղծողը:

Վարդգէսի ազդեցութիւնը նկատելի էր ազգային հաստատութիւններէն ներսն ալ:

Ուսուցչական ժողովի մը մէջ, Ս. Կիրակոս եկեղեցւոյ դպրոցի տեսուչը առաջարկեց որ չափահաս աշակերտներու ընթերցանութեան համար յեղափոխական չունչ պարունակող գիրքեր ճարուին: Քանի մը ուսուցիչներ սկսան խօսիլ հակառակիլ այս առաջարկին, բայց երբ տեսուչը յայտարարեց թէ այս յանձնարարութիւնը կուգայ Վարդգէսէն, ստիպուեցան համակերպիլ անձայն եւ դպրոցական գրադարանը շուտով լեցուեցաւ Րաֆֆիի, Ահարոնեանի, Ծերենցի եւ այլն երկերով:

Ի՞նչ խօսք որ Վարդգէս իր աչքն ունէր Առաջնորդարանի եւ Թաղականութեանց մէջ ալ:

Վերջին չաբաթները Վարդգէս կորսնցուցած էր իր սովորական զուարթութիւնը: Այդ օրերուն Վասպուրականի մէջ տեղի ունեցած զանգուածային ձերբակալութեանց եւ խուզարկութեանց մասին լուրեր ստացած էր եւ չատ մտահոգ էր: «Կացութիւնը անհելի է այնտեղ», կ'ըսէր, բայց կը նախազգամ որ երկար չի տեւեր եւ լաւ բան մը պիտի պատահի»: Իր նախազգացումը չէր խաբած զինք: Քանի մը չաբաթ վերջ մունետիկը Տիգրանակերտի չուկային մէջ կ'աւետէր Սահմանադրութեան հռչակումը եւ քաղաքական յանցաւորներու ազատ արձակումը:

Գալուստի հետ բանտը վազեցինք Վարդգէսի արձակուիլը տեսնելու: Հետզհետէ մեծ բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ բակին մէջ, Վարդգէսը ընդունելու համար:

Ո՛րքան յուսախաբ եղանք, երբ ան պատուհանը գալով չատ զուարթ տրամադրութեամբ յայտնեց որ թէեւ իրրեւ քաղաքական դատապարտեալ իր 101 տարուան վճիռը չեղեալ համարուած է, բայց Վանի բանտը այրել տալու փորձը քրէական յանցանք կը համարեն, որու համար կը ջանան բանտը պահել զինքը, մինչեւ նոր դատավարութիւն: Ցայտնեց նաեւ խիստ գայրալից՝ թէ բանտապետը փութացած էր իր քով առաջարկելու որ եթէ իրեն 15 ոսկի նուէր տայ, այս դատն ալ պիտի փակուի եւ անմիջապէս ազատ պիտի արձակուի եւ թէ ինք վըռնտած էր զայն, «Ազատ բերանդ ոսկորի կտոր մը իսկ պիտի չձգեմ, եւ այսօր իսկ դուրս պիտի գամ», պատասխանելով:

Ու պահարան մը նետեց պատուհանէն, Գալուստին յանձնարարելով որ անմիջապէս կուսակալին տանի եւ պատասխանի սպասէ: Կարդացինք գրութիւնը: Քանի մը տողով կը փաստէր թէ բանտը այրել տալու իր նպատակը քաղաքական էր, որովհետեւ այս կերպով կ'ուզէր ազատիլ ու չարունակել կռիւը բռնակալութեան դէմ, որ այժմ տապալած է: Ու կը պահանջէր որ անմիջապէս ազատ արձակեն զինք եւ իր հետ Պաղըր - Մատէն աքսորուած իր ընկերները: Կուսակալին բարապանը «ճամբըմա պազարըդ» պատասխանած եւ ճամբած էր Գալուստը:

Ժամերը կը սահէին եւ դեռ ոչ մէկ նպաստաւոր կարգադրութիւն:

Ցանկարծ տեսանք որ երկու չէկ կառքեր բակը մտան: Իւրաքանչիւր կառապանի կողքին նստած էր զինուոր մը: Կառքերը նախ գացին եւ կեցան կուսակալին պաշտօնատան առջեւ եւ կէս ժամ վերջ եկան կեցան բանտի դռան առջեւ: Թուրք սպայ մը կառքէն իջնելով բանտը մտաւ, ձեռքը թուղթ մը: Կառքերուն մէջ կը սպասէին ռուսական եւ անգլիական հիւպատոսները՝ որ կուսակալին գացած եւ ստիպած էին ստորագրել Վարդգէսի եւ ընկերներու ազատ արձակման հրամանագիրը:

Չէինք կրնար երեւակայել որ Վարդգէսի համար եկած են:

Քանի մը վայրկեան եւս եւ ահա տեսանք որ բանտի դռնէն քայլերը դուրս կը նետէր մեծ յեղափոխականը, գաւազանը ձեռքը: Թեթեւօրէն կաղալով, կարմիր ֆէսը գլխուն եւ ամբողջովին ճերմակ հագած: Ներսէն բանտարկեալներու բազմութիւնը «երթաս բարով»ի ցոյցեր կը կատարէր պաղատելով որ զիրենք չմոռնայ: Շատերու այտերէն արցունքի կաթիլները կը հոսէին: Շատեր կը պոռային— «Վարդգէս էֆէնտի, դուն կ'երթաս, մեր վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ»: Իսկ դուրսի բազմութիւնը «կեցցէ Սահմանադրութիւնը, կեցցէ պ. Վարդգէս» խելայեղ բացագանչութիւններով կը թնդացնէր օդը:

Հիւպատոսները կառքերէն վար իջնելով՝ բարեւեցին Վարդգէսը, թեւը մտնելով կառքը դրին եւ հակառակ անմիջապէս ժողովուրդի մէջ ըլլալու իր ջերմ փափաքին՝ միասին քաղաքէն դուրս իրենց բնակարանները տարին իբրեւ հիւր:

Հայութիւնը անհուն անձկութեամբ կը սպասէր թէ ե՞րբ քաղաք պիտի մտնէ Վարդգէս: Եւ ահա յայտարարուեցաւ թէ յաջորդ օրը Ս. Կիրակոս եկեղեցւոյ մէջ նահատակներու յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի՝ որուն ներկայ պիտի ըլլայ Վարդգէս: Դժուար է նկարագրել այն եռ ու զեռը որ տիրեց քաղաքի հայութեան մէջ եւ այն խանդավառ ընդունելութիւնը որ ընծայուեցաւ Վարդգէսին: Քաղաքին դռնէն մինչեւ եկեղեցին տանող փողոցները լեցուեցան ծաղիկներով եւ կանանչ ոստերով, պատուհանները զարդարուեցան գորգերով ու ծաղկեայ պսակներով: Ամբողջ հայութիւնը թափեցաւ փողոց, պատուհաններն ու տանիքներու վրայ: Ծաղիկներու տեղատարափ մըն էր որ կը թափէր վերէն ու վարէն Վարդգէսի կառքին վրայ, որ յամրօրէն կը յառաջանար դէպի եկեղեցին: Խելայեղ բացագանչութիւններ քաղաքը կը թնդացնէին, ապշութեան մատնելով մահմետական ժողովուրդը: Ծնողներ ուրախութենէն կ'արտասուէին բարձրաձայն, եւ կիներն ու ծերունիները բազկատարած կ'աղօթէին:

Այս բազմութեան մէկ մասը Վարդգէսին ետեւէն եկեղեցին խուժեց: Միւսները ստիպուեցան մնալ բակին մէջ եւ յարակից փողոցները:

Պատարագի վերջաւորութեանը հասաւ քաղաքի զինուորական հրամանատարը, խումբ մը սպաներով եւ նուագախումբով:

Նախ խօսեցաւ Վարդգէս, յետոյ խորանը բարձրացաւ ծերունի հրամանատարը, համբուրուեցաւ Վարդգէսի հետ եւ փառաբանեց այն գործակցութիւնը որ բերաւ հայութիւնը Իթթիհատին՝ բռնակալութիւնը տապալելու

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ՋԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՈՐԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

— Կը խորհիմ թէ դուք չորսդ մինչեւ ո՛ր աստիճան յառաջ պիտի երթաք քաան, երեւան հայեր կեանքեր փրկելու համար:

— Այդ մասին մտահոգուելու պատճառ չունիք դուք, ըսաւ Ուիլ:

— Ըսէ՛ք ինչ որ ունիք ձեր մտքին մէջ, աղաչեց Մընթին, իր երկար սրունքները աթոռի մը վրայ դնելով եւ սիկարէթ մը հրամցնելով:

— Միջամտելու օրինական իրաւասութիւն չունիմ. բացարձակապէս ոչ մէկ իրաւասութիւն: Հայերը ջարդուելու պարագային,—մարդիկ, կիներ եւ փոքր երախաներ — բան մը պիտի չկարենամ ընել: Աղմուկ պիտի հանեմ անշուշտ. հիւպատոսարանը դաղթականներու առջեւ բաց պիտի ձգեմ: Շատ մը սպառնալիքներ պիտի ընեմ, բայց չատ լաւ գիտեմ որ մեր կառավարութիւնը չպիտի ուզէ կատարել: Թուրքերը երեւսի քաղաքավար պիտի ըլլան եւ ետեւէս պիտի խնդան, գիտնալով որ անզօր եմ ես: Բայց եթէ դուք չորսդ...

— Այս, չարունակէ, ի՞նչ:

— Դուրս թափէ՛, ստիպեց Ուիլ:

— ... երկրին ներսերը գտնուիք՝ որուն վստահ եմ, ու ձեր գտնուած ճիշտ տեղը չկրնամ գտնել՝ Հայերին համար մասնաւորաբար պատասխանատուութեան պիտի մատնուիմ: Կը հասկնա՞ք թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզեմ:

— Անշուշտ, ըսաւ Ուիլ: Մընթին կոմս մըն է. մինչ երկուքս մարդկային ընկերութեան պատահական անդամներ ենք: Կը հասկնամ:

— Հաւանական է որ Միացեալ Նահանգներու Խորհրդարանը ձեզի ի նըպաստ քայլեր առնէ, Պրն. Եէյքս:

— Մի հաւատաք այդ տեսակ բանի, ըսաւ Ուիլ խնդալով: Խորհրդարանի անդամներն ու Իրլանտացի ծերակուտականները Մընրոյի վարդապետութեան եւ Ուաշինկթընի ազդարարութեան վրայ ձայն չեն բարձրացներ, աշխարհի ներքին մասին մէջ դժուարութեան մատնուած խեղճ Եանքիի մը համար:

— Բայց ամերիկեան մամո՞ւլը:

— Անոնք պիտի կարծեն որ ատիկա անգլիական ծրագիր մըն է Միացեալ Նահանգներն ալ գործին մէջ խառնելու եւ Իրլանտացիներէն վախնալով չարժումին չպիտի մասնակցին: Ոչ. միայն Անգլիոյ մասին պէտք է յուսալ:

— Լաւ, ըսաւ հիւպատոսը, ես իմ կարծիքս ամբողջութեամբ յայտնեցի: Եթէ ձեր մեկնելէն վերջը ջարդերը սկսին եւ եթէ գիտնամ չորսիդ երկրին որ կողմերը գտնուիլը, մեր դեսպանին կրնամ լաւ առիթ մը հայթայթել որպէսզի գործի ձեռնարկէ: Թուրք կառավարութիւնը կրնայ ջարդը կասեցնել հոն՝ ուր դուք կը գտնուիք: Այսպէսով կրնան կեանքեր փրկուիլ:

— Բայց անգամ մը որ սկսին, պիտի կրնան կեցնե՞լ, հարցուցի ես:

— Կրնան փորձել:

— Ըսել կ'ուզէք որ վարձենք Գազիկը եւ ճամբորդութիւնը կատարենք, եւ մնանք հո՞ն վուզուաթ(ը) (դէպք) ժամանակ, մինչեւ որ կարենանք փըրկուիլ, ըսաւ Մընթին:

— Չեմ կրնար ըսել թէ այդ տեսակ կ'ուզեմ, բայց ատ ըսել կ'ուզեմ: Փրկութեան գալով՝ որքան երկարի այնքան լաւ կ'ըլլայ, կը կարծեմ:

— Պահուինք, որպէսզի մեզ որսան, հէ՞:

— Աստուած պահէ. ի՛նչ պիտի պատահի եթէ անօրէնները մեզ դերի վարեն որպէս փրկագին:

— Այդ բանն ալ կրնայ պատահիլ, ըսաւ հիւպատոսը չոր կերպով: Բլուրներու վրայ պիտի ելլեմ եւ սրտաճմլիկ լուրեր պիտի ղրկեմ որպէսզի օգնութեան հասնին, միայն իմ բոլոր պարտականութիւնս հոս, միսիոնին մէջն է: Բայց ասոնք պարզապէս յիմարութիւն են, լաւ կամ դէշ: Հիմա, կը յիշէ՞ք թէ ինչ պատահեցաւ դըժբախտ Վայնըրին, այն որ յոյն աւազակներուն կողմէ պատանդ տարուած էր: Փոխանակ դրամի ազատարարներու խումբ մը ղրկեցին եւ...

— Զարըղ Վայնըր իմ բարեկամս էր, ըսաւ Մընթին անմիջապէս: Ֆրէտ չատ զուարթ երեւոյթ մը ստացաւ եւ Ուիլ ինծի նայելով գլխով ըրաւ:

— Ցիշեցէք որ, ըսաւ հիւպատոսը, եւրոպական դիւանագիտութեան ներկայ վիճակին մէջ չենք գիտեր թէ ինչ կրնանք ընել կամ ինչ չընել. բայց եթէ չորսդ բլուրներուն վրայ չգտնուիք, հաւատացէք որ Թուրք կառավարութեան այնքան մտածել կուտամ՝ որ այդ նահանգին մէջ ջարդ տեղի չունենայ:

— Գազիկը կանչեցէք, ըսաւ Մընթին եւ այդպէսով «այո»ի եւ «ոչ»ի վիճաբանութիւնը վերջ գտաւ: Վտանգի հաւանականութիւնը խումբին ամենավերջին մտածումը կը կազմէր ապահովաբար:

— Ճամբորդութեան թուղթերը ինչպէ՞ս պիտի ընենք, հարցուց Ուիլ: Ամերիկեան հիւպատոսը ինծի ըսաւ որ առայժմ բան մը չանեմ:

Հիւպատոսը մատները չփելով.

— Քիչ մը աւելի պիտի արժէ, այս է ամէնը: Առանց թուղթի ալ կրնաք երթալ, բայց աւելի լաւ է բռնութեան ենթարկուիք:

Կանչեց Քավասը, հիւպատոսարանի համազգեստաւոր սպասաւորը, եւ զայն Գազիկին ետեւէն ղրկեց: Երկու վայրկեան վերջ Ջէյթունի աչքը, ճերմակ մէկ ծայրըլպատին մէջէն փողը քառակուսի պատուհանի մը մէջէն մեզ կը դիտէր. յետոյ մօտենալով անգամ մըն ալ ճեմելիքին բազրիքին վըրայէն ցատկեց. այս մարդը կարծես սովորական կերպով տեղ մը մտնելը կ'արհամարհէր: Իր աչքերը կը մատնէին առաջնորդողի պաշտօն մը փնտռելու փափաքը, բայց մինչեւ իրեն խօսք ուղղելնիս՝ յարգալից կերպով կեցաւ:

— Այս պարոնները որոչեցին ըլլայ պաշտօնի կոչել, յայտարարեց հիւպատոսը:

— Մաշալլա՛հ: (Փառք Աստուծոյ): Քրիստոնեային համար անսովոր բացատրութիւն մըն էր այս:

— Անոնք կը փափաքին լեռներուն մէջ թաքուած դղեակ մը գտնել, ալ եւ փարաղ որսալ եւ Ջէյթունը տեսնել:

— Ես զիրենք պիտի առաջնորդեմ այնպիսի դղեակներ, որոնք Անգլիացիներու կողմէ բնաւ տեսնուած չեն մինչեւ այժմ: Անոնք պիտի սպաննեն բոլոր արջերն ու խոզերը: Իրենց կեանքերուն մէջ չտեսած մարգանքը պիտի տեսնեն հոն:

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

Սիրելի Արազ.— «Հետաքրքիր ընթերցող»ը կը թուի մոռցած ըլլալ, թէ անդրադարձած ենք արդէն այս էջերուն մէջ բեղմնաւոր բառին սխալ գործածութեան: Այդ բառին բուն ձեւն է բեղուն, ինքնին ածանց, եւ կրկնածանց — բեղնաւոր — ձեւին մէջ, ուր սպրդեր է յանկարծ օտար մարմին մը, մ գիրը, ինչպէս փուշ մը կամ կոպիճ մը նեղ կօշիկի մէջ: Ուրեմն, հարկ է գրել բեղուն կամ բեղնաւոր եւ վտարել այդ օտար մարմինը, մ գիրը, որ կրնայ հաւանաբար սղոսկած ըլլալ գաղափարողներու (կաղապարող, ընդօրինակող) անուշադրութեան հետեւանքով: Բայց անուշադրութի՛ւն, պ. ընթերցողը իր հետաքրքրութեան նոպային մէջ թոյլ կուտայ որ «գաւազանը չաչէ կոնակին վրայ»: Կը խորհիմ թէ ծոյլ եւ անուշադիր աշակերտին կռնակին վրայ գաւազանը չի չաչեր, այլ կը կոտրի: Ինչ որ կը չաչէ խարազանն է, կամ մտրակը, ըստ ուղիղ բանի, խարազանը որ դիւանագիտութեան պէս ճկուն է, ամէն կողմ կը դառնայ, Դրախտին մէջ Եւան խաբող օձին լեզուին նման:

Ինչ նոր վճիռ ալ տրուի, եւ ո՛ր անկիւնէն ալ բղխի այդ վճիռը, ամէն բառը պէտք է միշտ գրուի, ըստ սովորութեան, Է գիրով, ոչ թէ Ե: Ճիշդ է թէ ամենայն Եով է, եւ ածանցական այն ինալով, բառին ծայրը ինկող Ե, զոր պէտք է չեշտել, կը դառնայ իր սուր համազօրին, Է, քանի որ, մանաւանդ «ամէն» բուն գրականին մէջ չէ գործածուած բնաւ, այլ ժառանգութիւն է դարձած մեր նոր գրականին, եւ կ'ըլլայ ամենայն ա՛յն ատեն միայն, երբ գրենք գրաբար կամ գործածենք, ըստ այնմ, զայն: Եթէ «ամէն» ձեւը հոլովումի կամ բարդութեան ենթարկուած ատեն՝ Է գիրը փոխուէր Ի գիրին, անշուշտ Եով գրելու առաջարկը աւելի ուժ կը ստանար, իբրեւ անփոխ, բայց այս պատճառաբանութիւնը հոս ի զօրու չէ, քանի որ ամէն բառին Է գիրը այդ փոփոխութեան չենթարկուիր: Տարօրինակ է նաեւ պնդել՝ թէ ամենայն եւ համայն միեւնոյն աղբիւրէն կամ արմատէն չեն: Ընդհակառակն: Նոյն արմատական են երկուքն ալ: Մանաւանդ այն մասնիկը, այս մասին, անհերքելի ապացոյցն է, եւ համ միեւնոյնն է ինչպէս ամենայնին «ամէն»ը, կամ խտացած ամ ձեւը, հ գիրով չնչուած զօրացած, ինչպէս՝ զօր — հզօր, ողի — հոգի: Չէ՞ որ այդ գիրը (հ) շունչ է, ուժ է, — հեծել, հծծել, հեծեծել, հառաչել, հրաման (էմր), եւ ուրիշ հասարակ կամ յատուկ անուններ, որոնք կրնան փոփոխակի գրուիլ հով կամ առանց հի:

Համայն եւ ամենայն, հետեւաբար նո՛յն արմատը եւ նոյն աղբիւրը ունին: Հ գիրին ներկայութիւնը կը բացատրուի, ինչպէս ըսինք, փոփոխակներու դրութեամբ.— նոր օրինակներ՝ ի պէտս յապաղկոտներու—արդ, յարդ, հարթ, զարդ: Հով, զով, ծով: Այլուրքն հանդերձ:

Կրկնենք.— «Ամէն»ը պէտք է գրել Էով. եւ կուգայ երբ կ'ըսենք ամենայն: Բայց ծայրը (այն) յապաւելով, ձայնաւորը սուր կուգայ ինքնին: Չէ՞ որ «մեկին» (պարզ) եղած է «մէկ» (ին ածանցականը ինկած եւ նախորդ ձայնաւորն ալ սուր (է) ձեւով եկած: Կամ, ուրիշ ձեւով, «մէկ» եղած է մեկին, այսինքն ծայրի չեշտուած Է գիրը Ե գիրին փոխուած է, ծայրէն հեռանալով: Այս տեսութեամբ, դժուար չէ ընդունիլ որ «ամենայն» նախնականձեւ չէ, այլ գրական, հետեւաբար յետսամուտ (ետքէն եկած), բուն ձեւը, նախնականը, ժողովրդականը՝ «ամէն» է, Է գիրով, եւ այն մասնիկին յաւելումով, եղած Ե: Կ'ըսենք արդէն, ի հաստատութիւն մեր դրութեան, «մէն», «մէն միակ», «մէն մի»: Այս «մէն» ձեւը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ՝ մեր «ամէն»ը....:

Կրնանք դեռ երկարել, յիշեցնելով մանաւանդ, թէ բոլոր այն բառերը (մանաւանդ միավանկ) որոնք Է կամ Ե հնչումին միջեւ կը տարուբերուին, Էով կը գրուին — մէտ, վէժ, դէգ, հէք, սէգ, դէտ, պէտ, տէգ, եւ փաղանգը նոյնօրինակներուն, ընդունելով հանդերձ թէ այս միավանկ բառերը արմատներ են խոլ բառերու — միտիլ, դիտել, սիգալ (հպարտանալ), պիտոյ, տիգարուն, հիքութիւն, եւն.:

Սիրելի Արազ, կը տեսնե՞ս արդեօք անպատեհութիւնները... բանասիրականին, որ մինչեւ իսկ կը մղէ մեզ կանգ ընելու մեր բուն պարտականութիւնը մեր դասարանին հանդէպ, մանաւանդ դպրոցական նոր տարին գրեթէ առաջին դասին:

ՏԱՐԱԶ

համար: Դրուատեց Հայ եւ Թուրք եղբայրակցութիւնը եւ մաղթանքներ ըրաւ Ազատութեան, Արդարութեան եւ Հաւասարութեան իրագործման համար:

Յաջորդ քանի մը օրերուն համրագրութիւններով Վարդգէսին ներկայացան ժողովուրդի ներկայացուցիչները, խնդրելու որ ազգային հաստատութիւններու մէջ երկար ատենէ ի վեր տիրող անկանոնութիւններուն դարման մը գտնէ եւ ան տիրաբար, արագօրէն ու արդարօրէն լուծեց բոլոր խնդիրները, համաձայն ժողովուրդի ցանկութեան:

Շուտով հասան Պազըր Մատէնի իր ընկերները եւ խնդրեցին որ իրենց հետ իր սիրելի Վասպուրականը վերադառնայ:

— Վասպուրականը պէտք չունի ինծի, հոն շատ ընկերներ կան. Կարին պէտք է երթամ եւ անկէ Պոլիս. գործի ատեն է, տղե՛րք, եւ ժամանակը կարճ: Ողջոյններս տարէք Վասպուրականին:

Ու գնաց Կարին եւ անկէ ալ Պոլիս՝ Օսմ. Խորհրդարանի բեմը, ուր տարիներ եւս պայքարելու քաջ ու անվեհեր, իր պաշտած ժողովուրդի համար՝ մինչեւ որ այս անգամ նենգ Իթթիհատի ձեռքով քշուեցաւ դարձեալ դէպի Տիգրանակերտ, այլեւս անդարձ կորսուելու համար:

Փա՛ռք իր անմահ յիշատակին:

Գ. ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԱՆՔԵՐԸ

«Իզվեստիա» իր օգոստոս 29ի թիւով կարգ մը տեղեկութիւններ կը հաղորդէ Հայաստանի հնութիւններու մասին: Կարգ մը վանքեր, ինչպէս Սեւանի, Ախտայի եւ Սանահինի շրջաններու մէջ, պիտի վերանորոգուին իրենց նախկին ձեւով, մասնաւոր ուշադրութիւն դարձնելով 6րդ դարու կառուցումներու վրայ: Այս առթիւ թերթը կ'ըսէ թէ Հայաստանի վարիչները «վանդալական» վերաբերմունք ցոյց տուած են կարգ մը հին կիսաւեր վանքերու, զանոնք վերածելով մթերանոցներու: Որոշուած է ամէն գնով պահպանել այս հնութիւնները:

Ինչե՛ր, ինչե՛ր կը պատմէ Հօկը Հօկի մասին

Բ.

Ահա Երեւանէն հասած նամակը. —

«... Հետաքրքրւում էք իմանալ «Հօկի լուծարք»ի պատճառները: Մանրամասնութիւններ չգիտեմ, բայց ծանօթ եմ մեր երկրում — Խ. Հայաստան — կատարուած անցքերին: Ինձ թւում է թէ գաղթահայը, ի մասնաւորի նրա Խ. Հայաստանի բարեկամ աշխատաւորութիւնը չի հետեւում խորհրդային մամուլին: Սրանով բացատրւում է հասարակական եւ պետական հասկացողութիւնների բացակայութիւն, ինչ որ ներելի չէ: Հոս, Խ. Միութեան բազմամիլիոն աշխատաւորութիւնը լարի նման թրթռում եւ լուրջ հետեւում է մամուլին: Կուսակցական, հասարակական ոեւէ երեւոյթ, սա կամ նա պատասխանատու ընկերոջ վերաբերմամբ թերթի մէջ տպուած քննադատական երկու տող իր արժէքն ունի: Հոս՝ մարդկանց դատում են գործից, այն ինչ ձեր աշխարհում գործը մոռացել է ու անհատն է պաշտւում: Սա մի ցաւոտ երեւոյթ է: Այն օրերին — Խանջեանի անձնասպանութեան — երբ տրոցկիստական շարժման պարագլուխներն էին պատժւում, երբ մամուլը պայքար էր բաց արել ընդդէմ խափանարարների եւ պաշտօնական օրգան «Պրաւդա»ն դիմակազերծ էր անում միջազգային սպուրժուազիայի լաքէյ, Փարիզում ապրող մի Զօպանեան՝ յայտարարելով նրան խառնակիչ եւ Խ. Միութեան հակառակորդ, նոյն պահին Փարիզի Հօկի կեդրոնական վարչութեան քարտուղար Գալճեան սիրալիր յարաբերութիւններ է պահել հակախորհրդային Զօպանեանի հետ, նարտի սեղանում: Սա աններելի եւ անթոյլատրելի երեւոյթ է:

Մի այլ հանգամանք: Երբ Հօկի գլխաւոր վարչութեան համարեայ բոլոր անդամներին՝ Շահվէրտեան, Վարդանեան ընկերք ամբաստանել են «հակայեղափոխական, ժողովուրդի թշնամիներ», Ֆրանսիայի Հօկերը պէտք էր հասկանային ԲԱՆԸ ԻՆՉՈՒՄՆ Է ԼԻՆԵԼԸ ու անմիջապէս փոխէին ղեկավարութիւնը տեղ տալով նորերին, մաքուրներին: Սա չի եղել, ոչ միայն չեն արել այդ, դրա հակառակը Ֆրանսայի Հօկի կեդրոնական վարչութեան նոյն պատասխանատու քարտուղարը հրապարակային ելոյթներում պաշտպանել է ամբաստանուած մարդկանց, որոնք արձանագրել են Փարիզ հրատարակւող «Ակօս» թերթում, որի գրածները համարւում են լուրջ: Կրիտիկական նման մօմէնտում երբ մի բարեկամ կարծուած կազմակերպութեան վարիչը սիրալիր յարաբերութիւններ է պահում հակախորհրդային մարդկանց հետ, երբ Խ. Հայաստանի պաշտօնական, հաստատուած ամբաստանութիւնների դէմ հերքումի, ամբաստանուած մարդկանց պաշտպանելու հրապարակային ելոյթներ է ունենում ու մասամբ, կազմակերպուած զանգուածը չի բողոքում եւ դէմ չի շպրտում իր վարիչին, հասկանալի է որ նրա բարեկամութիւնը, ներկայ հանգամանքներում դառնում է կասկածելի, ուստի եւ լուծարքի որոշումը բնական եւ անհրաժեշտ:

Մի այլ սխալ: Լուծարքից յետոյ Ֆրանսայի Հօկը պարտաւոր էր ենթարկուելու Ժողկոմխորհի պետական որոշման: Սա եւս չի եղել, այլ դրա հակառակը՝ նոյն Հօկի կենտրոնը մասնաւոր հրահանգներ է ուղարկել իր մասնաճիւղերին թէ «լուծարքի որոշումը Ֆրանսայի Հօկերին չի վերաբերում եւ թէ Հայաստանի կառավարութիւնը իրաւունք չունի մեզ լուծելու»: Բա՛, միթէ՞ սա ներելի է, որ մի կազմակերպութիւն երբ գործում է Հայաստանի անունից եւ չի ուզում ենթարկել նրա կառավարութեան որոշման: Եւ դեռ հարցնում էք թէ ինչի՞ լուծւեց Հօկը: Կարճ: Ինքնաքննադատութիւնների բացակայութիւնը, քաղաքական զգաստութեան պակասը եւ սա վերջին անկարգապահութեան ակտը, գալիս են միանգամայն հաստատելու թէ՝ հակախորհրդային Զօպանեանների մտերմութիւնը Հօկի վարիչների հետ, ի՞նչ աւերներ են գործում եւ Հօկեան դրասենեակներում: Աւելին չեմ ասի, քէից շատ հասկացէք»:

Նամակագիրը իր քանի մը տողով ըսած եւ հասկցուցած է արդէն շատ բան: Ամէն Հօկեան, Խ. Հայաստանի անկեղծ բարեկամ կը կարդայ իրականութիւնը եւ կը ճանչնայ այլ եւս Հայաստանի թաղնուած թշնամիները, Ֆրանսայի Հօկի կեդրոնական վարչութեան հացկատակ զազրելի քլիքը, որ իր կողմնապահութեամբ, շահադիտական յետին նպատակներէն տարուած արհամարհեց ամէն ազնիւ առաջարկ եւ իր հակահայաստանեան ելոյթներով ստիպեց Խ. Հայաստանի մեր կառավարութիւնը, որ լուծէ ՀՕԿը: Հօկերու լուծարքին մէջ պատասխանատուութեան մեծ բաժինը Ֆրանսայի կեդրոնի վիզն է փաթթուած, տրուած ըլլալով որ ան կեդրոնն էր նաեւ Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Սուրիոյ, Հարաւային Ամերիկայի Հօկերու, պարտաւոր էր շրջահայեաց եւ լուրջ գործել: Բայց այս մարդիկը հետաքրքրողը գործը չէր, այլ իրենց աթոռը, հացը եւ նոր: «Եթէ 50 մասնաճիւղէն 5 հատ ալ մնայ, մեր խօսքը պիտի ըլլայ», յայտարարած էր Գալճեան եւ շրջաբերականի մը մէջ ալ կ'ըսէր. «Եթէ գիտցանք պատրոշել ու կտրել նետել թարախոտ վէրքը, գիտնանք նաեւ խնամել մարմնի առողջ մասերը»: Ակնարկը իր հակահօկեան եւ հակահայաստանեան դիմակը պատռող «վտարուած Հօկեաններ»ու մասին էր: Բայց հիւանդին վատառողջ վիճակը մտահոգիչ էր եւ ահա տարիներու քննութիւնը, գիտակից վիրաբոյժներու — Խ. Հայաստանի կառավարութեան — խոր ուսումնասիրութիւնները եկան փաստերով հաստատելու թէ ճիւղապաշտ բժիշկը չէ կրցեր պատրոշել եւ վատաբար կտրեր է մարմնի առողջ մասերը, մինչդեռ բուն թարախոտ վէրքը թաղուեր է Ֆրանսայի Հօկի կեդրոնական վարչութեան վարիչ քարտուղարներու հիւանդոտ գանկին մէջ: Գանկը մտահոգիչ է ու կը սպառնայ վարակել մարմնի միւս մասերը ու թունաւորել ամբողջ օրկանիզմը — Խ. Հայաստանի բարեկամական շրջանակը — Ուստի գործողութիւնը անհրաժեշտ էր եւ Հայաստանի վիրաբոյժները նշտրակի մէկ հարուածով կտրեցին գանկը, լուծեցին ՀՕԿը: Լուծարքէն յետոյ ի՞նչ կը մնար ընել մեզի, ենթարկուիլ: Բայց Գալճեան հակառակեցաւ, մասնաւոր շրջաբերականներով, իրեն յատուկ ասուտներով նորէն քնացուց մեզ թէ՝ լուծարքը մեզի չի վերաբերիր, թէ բողոքողներու խօսքին մի հաւատաք, թէ մխիթարական նոր լուրեր ունինք, օրաթերթ պիտի հրատարակենք, եւն. ու տարի մը եւս շահագործեց մեզ, ամսական, մամուլի ֆոնտ, «Պէպօ» ֆիլմ ու իր մանածը ներկելէ վերջ՝ արտակարգ համագումարի հրաւիրեց մասնաճիւղերը: Հօկի փրկութեան սիրոյն առաջարկուած արտակարգ համագումարներուն հակառակեցաւ, բայց հիմա յօժարեցաւ որպէսզի հիմնէ «Ֆրանկօ-Հայկական Ընկերակցութիւն»ը:

Ընկերներ, համագումարի կազմութիւնը, զեկոյցները, լուծուած Հօկի ծրագրի փոփոխման անհամ խնդիրները, Հօկի տարիներու բարոյական ու նիւթական լիւ հաշուետուութեան խուսափումի մանրամասնութիւնները զանց կ'ընենք առայժմ: Մեզ հետաքրքրողը Գալճեանի կազմել ուզած նոր «Ընկերակցութիւն»ն է, որուն կ'ուզէ անդամագրել նախկին Հօկեանները, Խ. Հայաստանի բարեկամները:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԹՈՒՐՔԻԱ

Տերսիմի պաշտամբութեան առթիւ

«ՔԱՆԴԵԼՈՎ ՉԻ ՎԵՐՋԱՆԱՐ»

Նախկին իթթիհատական մը, Մուհիտտին Պիրկէն, խմբագրապետ «Սօն Փոստա» թերթին, կը գրէ օգոստոս 18 թուականով.

«Այս տարի, բանակը Տերսիմի մէջ կը կատարէ ռազմափորձերը: Ասիկա մէկ նոր փուլն է այն գործողութեան, որով պետութիւնը կ'ուզէ Տերսիմը դարձնել մէկ մասը այսօրուան արդիական Թուրքիոյ: Բարեկամ Սուրիոյ թերթերուն համաձայն, Տերսիմի մէջ ամբողջ Քրտութիւնը ըմբոստացած է եւ Թուրքիան տեղէն շարժած: Մինչդեռ ամենօրեայ կեանքէն եւ ամենօրեայ դէպքերէն զատ ուրիշ բան չկայ Տերսիմի մէջ: Այս կեանքը եւ դէպքերն ալ ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ դարերու ընթացքին փտած կրօնական աւատականութեան մը խեղդուկ մնացորդը, որ կ'աշխատի տակաւին ապրիլ ներկայ Թուրքիոյ շրջանակին մէջ: Այս տարի ռազմափորձ մը, գալ տարի՝ աւելի խիստ միջոցներ, միւս տարին՝ աճցանի քիչ մը աւելի սեղմուած բերաններ, եւ վէրքը կը փակուի կ'երթայ:

Խնդիրը հոս չէ: Տերսիմի մէջ աւատականութեան մը ջնջումը՝ միայն քանի մը տարուան ծրագրեալ աշխատանք մըն է ներկայ պետական դրութեանց միջոցներուն եւ այսօրուան Թուրքիոյ ազգային կազմին համար: Թուրքիա պիտի ընէ ասիկա եւ այս գործը ժխտական ձեւովը պիտի լուծէ:

Բայց ժխտական վիճակ մը կատարեալ լուծում մը չէ. կատարեալ լուծում մը միայն դրական ձեւով կրնայ ըլլալ: Տերսիմի մէջ փտած աւատականութիւնը քանդելով չի վերջանար գործը: Հարկ է տեղը հաստատել նաեւ շէն շրջան մը, նման արեւմտեան Անատոլուի, հիւսիսային Անատոլուի եւ հարաւ-արեւելեան Անատոլուի:

Հինէն ի վեր, մեր մտաւորականները ունին խօսք մը զոր կը կրկնեն անդադար.— Էֆէնտիմ, այսպէս չըլլար, մարդ ղրկենք Արեւելք: Եւ կը կարծեն թէ մեծ իմաստութիւն մը կը յայտնեն: Ասիկա հին եւ իր հնութեան չափ սխալ տեսակէտ մըն է, որ աշխարհը կը տեսնէ ոչ թէ «գործ»ի, այլ «մարդ»ու վիճակով: Հարկ չկայ համբելու սխալ ըլլալուն փաստերը: Եթէ կառավարութիւնը փորձէ «մարդ» այսինքն «կատարեալ մարդ» ղրկել արեւելք եւ այս իմաստութիւնը ածողներն ալ ամէնէն «կատարեալ մարդիկ»ն եղած ըլլան, երբ նման առաջարկ մը ուղղուի իրենց, պատասխանը սա է.

— Ես չեմ կրնար երթալ...

Մէկուն փորը կը ցաւի, միւսին՝ գլուխը... մէկուն տղաքը պէտք ունին դպրոցի, միւսին ընտանիքը Պոլիս կը գտնուի, եւն:

Ենթադրենք թէ այս բոլոր կատարեալ մարդիկ ամէնէն հայրենասէր եւ անձնուէր անձերն են, բոլորն ալ պատրաստ են երթալու Տերսիմի լեռները կամ անդին, աւելի հեռուն, վայրեր, ուր մարդկային ոտքը չէ կոխած: Եւ բոլորն ալ գացին: Ասոնք ի՞նչ պիտի ընեն հոն: Իրենց ըսելիքը՝ վերջ ի վերջոյ խօսքն է (լաֆ): Թերեւս գեղեցիկ խօսքեր ընեն, հիմնալի տեսութիւններ պարզեն, բայց այս բոլոր խօսքերը պիտի արձագանգեն լեռնէ լեռ եւ պիտի կորսուին:

Արեւելքի մէջ երբեք պակաս չեն եղած լաւ խօսքը, խոր իմաստութիւնը եւ անձնուէր մարդը: Ամէնէն գեղեցիկ իմաստութիւնները այդ կողմէն աշխարհ եկած են: Հակառակ ասոր, մէջտեղն է Արեւելքի վիճակը:

Ո՞վ մարդ պիտի ղրկէ արեւելք: Պետութիւնը, չէ՞: Բայց պետութիւնը ուրկէ՞ հասկնայ որ մարդը կատարեալ է: Մարդիկը սեխ չեն որ ծանրութենէն եւ հոտէն դատելով գաղափար կազմենք ներսի մասին: Յետոյ, եթէ համալսարան աւարտած բոլոր գիտուն երիտասարդները արեւելք ղրկենք ամէն տարի, պիտի տեսնենք որ վերադարձին նորէն տգէտ դարձած են:

Ո՛չ, սխալ է այս տեսակէտը: Մարդու փոխարէն գործ եւ դրամագլուխ ղրկելու ենք ոչ միայն Տերսիմ, այլ եւ ամբողջ արեւելեան եւ կեդրոնական Անատոլուի շատ մը տեղերը: Գործը ինքնին կը ստեղծէ իրեն եւ շրջապատին հարկ եղած օգտակար մարդը. ստեղծագործ, շինարար տարրը: Դրամագլուխը պետութեան նման չէ. ան շատ լաւ գիտէ փնտռելով գտնել իրեն պէտք եղած օգտակար տարրը եւ արեւելք ղրկել: Պետութիւնը չի կրնար ընտրել. դրամագլուխը կ'ընտրէ: Արդէն պետութիւնը չի կրնար մարդ ստեղծել, մինչդեռ դրամագլուխը անպայման կը ստեղծէ: Ոչ թէ նախ գիտութիւն յետոյ գործ, այլ նախ գործ յետոյ գիտութիւն:

Քաղաքակրթութեան պատմութիւն՝ կը նշանակէ դրամագլուխի պատմութիւն: Մինչեւ որ դրամագլուխ չհաւաքուի տեղ մը, քաղաքակրթութիւնը չի կրնար զարգանալ: Ինչպէս որ չէ զարգացած: Քաղաքակրթութիւնը կը բարձրանայ՝ շնորհիւ գործարաններու երկնաբերձ ծխնելոյզներուն:

Հետեւաբար, արեւելեան Անատոլուն շէն եւ քաղաքակիրթ շրջան մը դարձնելու համար, պէտք է մէկ կողմէ երկաթուղի տանինք հոն, միւս կողմէն ալ՝ գործ եւ դրամագլուխ: Ճիշդ է թէ երբ երկաթուղին տեղ մը կ'երթայ, գործը եւ դրամագլուխն ալ հոն կ'երթան. բայց ասիկա բաւական չէ: Այդ կողմերը դեռ խիստ շատ գործի, խիստ շատ դրամագլխի պէտք կայ:

Ոչ թէ հին իմաստութեամբ, այլ նոր գլուխով, կեանքի եւ քաղաքակրթութեան նոր ոգիով կրնանք հիմնել նոր Թուրքիան»:

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Նոյն իսկ Լուպովնա Կրապովիչ, որ բնականէն հակամէտ էր հեգնօրէն համակերպելու կեանքի արտաքին պարագաներուն, իրենց ամէն մէկ քայլափոխին հանդիպած բարբարոսութեան ի տես, ա՛յնքան սարսափահար եւ ընկճուած էր որ հազիւ թէ տակաւին կը խօսէր:

Իրենց երկար ճամբորդութեան նպատակակէտ քաղաքը տեսնելով, երկու աղջիկները նստան վհատ ու թախծոտ, եւ ապշահար իրենց առջեւ կը նայէին անթարթ: Թէ իրենց թափառական վիճակին ծայրը եկած էր եւ ինչ ատենէն իրենց ծանօթ մարդոց մէջ պիտի գտնուէին, ամէն օր ամէն ժամ, ա՛յնքան երկար ատեն, իրենք զիրենք վտանգներէ պաշտպանուած զգալէ վերջ, այլ եւս ոեւէ մխիթարական ազդեցութիւն չէր գործեր անոնց ա՛յնքան նեղմացած տրամադրութիւններուն վրայ:

Պահ մը վերջ ոտքի վրայ էին: Իրարու հետ ա՛յնքան նոյնացած, սերտիւ կապուած էին, որ երկուքն ալ, առանց բառ մը արտասանելու, նոյն իսկ առանց իրարու նայուածք փոխանակելու, միեւնոյն բանը կ'ընէին:

Ամլազէն ճամբայ ելած ատենուան իրենց ցնցոտիներուն տեղ ուրիշ նոյն ձեւով ցնցոտիներ հագան, զոր ճամբան հաւաքած էին: Այլեւս իրենց մերկ ոտքերը անզգայացած, բրտացած էին ճամբուն քարերուն դէմ, գետիններուն կիզիչ տաքին դէմ եւ փուշին խաւ կապած էր անոնց վրայ: Անոնց մարմինները գրեթէ անզգայ դարձած էին ցաւին դէմ, եւ շատ լալէն արցունքներին չորցած ու բորբոքած էր: Գիսախռիւ գլուխնին աղտոտ թաշկինակով մը ծածկած, եւ անով երեսնին ալ մասամբ ծածկուած, թել թել եղած ճերմակեղէններով մորթերնին պատած, իւրաքանչիւրը ծրար մը կռնակին վրայ, կ'երթային անբարբառ դէպի քաղաքը, առանց ոեւէ ուշադրութիւն ընելու իրենց հանդիպած սակաւաթիւ մարդոց, առանց գրեթէ զանոնք տեսնելու:

Բուն քաղաքին մէջ ըլլալէ վերջ միայն Սիրանոյշ գիտակցեցաւ, թէ ինք պիտի հարցնէր հասնելու իր ազգականին, հօրը քենեկալին, Յովհաննէս Արամ անունով մէկու մը բնակարանը:

Բայց Այնթապ քաղաքին մէջ ալ կեանքը մեռած կը թուէր: Փողոցները կ'երեւէին միայն Մահմէտականներ, Թուրքեր եւ քանի մը Արաբներ, զինուորներու եւ Քիւրտերու հետ խառնուած: Սիրանոյշ Լուպովնա Կրապովիչի հետ իջաւ խան մը, որուն բակը խճողուած էր կառքերով եւ ախոռները լեցուած էին ձիերով ու ջորիներով: Բակին շուրջ տարածուած առաջին յարկին վրայ անկիւն մը մութ սենեակ մը գտան, նկուղի ձեւով, որ պատուհանի նմանող պզտիկ ծակէ մը լոյս կ'առնէր: Յարկին ճմլիքը տասանող դուռը կոտրած էր եւ տակի ծխնիին վրայ կախուած՝ չէր գոցուեր: Աղջիկները սրբեցին աղտն ու փոշին, եղածին չափ, եւ նստան գետինը իրենց ծրարներուն վրայ: Միշտ բաւական դրամ ունէին, որովհետեւ իրենց հագուստ կապուստով Քրդուհիի կամ Թրքուհիի կը նմանէին, եւ որովհետեւ Սիրանոյշ իրենց ո՛ւրկէց եկած ըլլալուն վրայ հարցումներուն զանազան պատասխաններ կուտար, պարագաներուն յարմար, երբեմն ըսելով թէ պարսկական սահմանագլուխէն կուգային, կամ Պիթլիսէն քշուած էին, կամ մահմէտական մուհաճիրներու կարաւանի մը կը պատկանէին երբեմնի եւրոպական Թուրքիայէն Անատոլու գաղթած, — բոլոր այս ձեւերով աժան կ'ելլէին ամէն ծախքերու տակէն: Իրենց լեզուն ալ չէր մատներ զիրենք, որովհետեւ Սիրանոյշ դիւրութեամբ կը խօսէր արեւելեան Անատոլուի գիւղացիներու գաւառաբարբառը եւ քիչ մը նոյնիսկ քիւրտերէն:

Խանին մէջ ոչ ոք կարեւորութիւն կուտար կամ կը զբաղէր այս երկու ցնցոտազգեաց կիներով: Երբ իրիկուն ըլլար, Սիրանոյշ փողոց կ'ելլէր, յուսալով թէ Հայու մը կը հանդիպի: Երկար ատեն կը թափառէր առդին անդին: Քաղաքին 35,000 հայ բնակիչներէն ոչ ոք կը տեսնուէր փողոցները: Վերջ ի վերջոյ միտքը դրաւ Յոյնի մը հարցնել, բայց այդ վերջինը ոեւէ պատասխան չտուաւ իրեն, այլ գլուխը դարձնելով առաւ քալեց, նոյն իսկ առանց թշնամական ակնարկ մը նետելու անոր վրայ: Երբ Սիրանոյշ այլ եւս դէպի խան դառնալու վրայ էր, աղայ մը քովէն անցաւ, գրեթէ տասը տարեկան պատանի մը, որ Սիրանոյշի մօտէն, քանի մը քայլ գնաց, գաղտագողի զանիկա դիտելով: Սիրանոյշ անտարբեր էր: Կէս ճամբան, Մարաշի մէջ իմացած էր որ Այնթապէն շատ Հայեր արդէն տեղահան եղած էին: Բայց միեւնոյն ատեն գիտէր որ Հայոց մէկ մասը տակաւին իր ճակատագրին կը սպասէր, եւ հետեւաբար անկարելի չէր որ անոնց մէջ գտնուէր նաեւ իր ազգականը՝ Յովհաննէս Արամ:

Յանկարծ պատանին անոր քովիկը կամաց մը ըսաւ հայերէն.

— Գիտեմ ես Յովհաննէս Արամի բնակած տեղը: Եթէ կ'ուզես, ետեւէս եկուր, ես պիտի տանիմ քեզ:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

վերջ պէտք է ամուսնանան, եթէ կ'ուզեն աստիճանի բարձրացում ստանալ: Այս տնօրէնութիւններն եղած են ծնունդները բազմապատկելու համար: Հրամանագիրը միայն 10 առ հարիւր կը սահմանէ կիներու համեմատութիւնը՝ պետական պաշտօնեաներու համար:

…րդ հրամանագիր մը կ'արտօնէ զօրաշարժի պարագային զինուորական իշխանութեան յանձնել այն բոլոր հաստատութիւնները որ կրնան օգտագոր - ծուիլ բանակին համար: Միեւնոյն ատեն ենթասպաներու թիւը պիտի աւել - նայ:

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ ԿԸ ՎՏԱՐՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱՅԷՆ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Ֆաքիր Թահրա պէյ (Գրիգոր Գալֆա- եան - Ճարտարապետեան) ութ օր պայմանաժամ ստացած է, Ֆրանսայէն հե- ռանալու համար: (Պայմանաժամը լրացած է արդէն): Ծնած Պոլիս, 1900ին, Գրիգոր Գալֆայեան Փարիզ եկաւ 10 — 12 տարի առաջ եւ մեծ համբաւ հա - նեց, զարմանալի փորձերով,— գամերու վրայ պառկիլ, գոց դագաղի մը մէջ մնալ, մարմինը այրել, կարել եւն.: Շատ մը գիտնականներ չհաւատացին իր գիտութեան, իսկ Պ. Փօլ Հէօզէ հրապարակաւ խաբեբայ կոչեց Ֆաքիրը, գիրք մըն ալ գրելով,— «Ֆաքիրներ, խաբեբաներ եւ ընկ.»:

Երբ իր արեւը խաւարիլ սկսաւ, Ֆաքիր Թահրա գնաց Նիս, ուր հաստատ- ուեցաւ փառաւոր ապարանքի մը մէջ, «Վիլլա Թահրա», գլխաւոր պողոտային վրայ: Տարիքն առած կիներ կամ դիւրահաւան տիպարներ կը չարունակէին շրջապատել զինքը:

Անցեալ տարի, Ֆաքիրը չնդալից ազդեր հրատարակելով, կը ծանուցա- նէր թէ ազգ. վիճակահանութեան տոմսակներ կը ծախէ (1/10), անպատճառ ապահովելով շահը, շնորհիւ իր գերբնական կարողութեանց: Իր ձեռքով ընտրուած այս տոմսակները կ'արժէին 15 ֆրանք, 10ը՝ տոմսակ, մնացեալ չորսը՝ ծախք:

Դատական իշխանութիւնը չէր կրնար միջամտել, նկատելով որ Ֆաքիրը լրացուցած է օրինական ձեւակերպութիւնները: Բայց չարք մը տեղեկագիրներ հասած ըլլալով ներքին նախարարութեան, որոշուեցաւ Գրիգոր Գալֆայեանը արտաքսել Ֆրանսայէն:

Այս վճիռէն վերջը, Ֆաքիր Թահրա անհետացաւ Նիսէն: Կ'ըսուի թէ Փա- րիզ եկած է:

Արտաքսումի հրամանագիրը արձակուած է փետրուար 4ին, իսկ իբրեւ վերջնական վճիռ Ֆաքիրին հաղորդուած՝ օգոստոս 22ին:

40 ժամուան քննուկը

Բանուորական խլրտումները կը շարունակուին, աշխատանքի ժամերու յաւելման հրամանագրին հետեւանքով: Երէկ, ուրբաթ, Աշխատանքի Դաշնակ- ցութեան ծրագրած բողոքի ժողովը տեղի ունեցաւ Ձմեռնային մարզարանին մէջ, Նասիոնի հրապարակը ոստիկաններու յառկացուած ըլլալով: Այս առթիւ ճառեր խօսեցան համայնավար, ընկերվարական եւ արմատական կուսակցու- թեանց եւ ուրիշ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները:

*** Աշխատանքի նախարարը իր քով կանչելով 12 շրջանային քննիչներ, ճշգրիտ հրահանգներ տուաւ նոր հրամանագրին գործադրութեան մասին: Այս առթիւ բացատրեց թէ 1938 յուլիսի ընթացքին 1630 յաւելուածական ժամերու խնդրանքներէն մերժուած են միայն 14ը, ուրիշ խօսքով, 1.177.654 ժամեր ար- տօնուած, 16.944 ժամեր մերժուած են:

*** Փարիզեան շրջանի շինութեանց բանուորները ժողով գումարելով, ո- րոշեցին անմիջապէս բանակցութիւն առաջարկել գործատիրական կազմակեր - պութեանց, հաւաքական պայմանագիրներու մասին: Տասնըհինգ օր պայմանա- ժամ տրուած է, պատասխանելու համար: Ի հարկին գործադուլ պիտի հռչա- կեն: Լիոնի շինութեանց բանուորներն ալ սպառնալից դիրք բռնած են:— Փա - րիզի սեղանաւորական հաստատութեանց պաշտօնեաները բողոքագիր մը ուղ- ղեցին իրենց վարչութեանց, անընդունելի գտնելով Թոշակի յաւելումները: Թուլէզի կերպասեղէնի հաստատութեանց բանուորները անբաւական գտնելով իրաւարարին վճիռը, որ 3 առ հարիւր յաւելում կը տրամադրէ փոխան 12ի, առաջարկեցին 9 առ հարիւր, պայմանաժամ տալով մինչեւ սեպտեմբեր 8: — Հանքային գործատէրերն ու բանուորները համաձայնութիւն մը կնքեցին, ո- րուն շնորհիւ երկու միլիոն թօն պիտի աւելնայ արտադրութիւնը, կէս միլիառ ֆրանք չահեցնելով երկրին:

ՑԱՆՑԱՌ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՏԱՆԱԽԱՅԻՆ նախարարը ժողովի հրաւիրեց մասնագէտները, միջոցներ խորհելու համար արկածներու դէմ որոնք յաճախադէպ են դարձած վերջերս: Առջի օր օդանաւ մը եւս խորտակուեցաւ Տաքսի մէջ: Օդաչուն, գնդ. Թուռ, անդամ ապայակոյտի եւ ծանօթ իր քաջագործութիւններով, մեռաւ անմիջա- պէս, կինն ալ՝ ստացած վէրքերուն հետեւանքով:

ԱԻՍՏՐԻՈՑ հիթլէրական լիազօրը հրամայեց փակել բոլոր անհատական եւ դաւանական դպրոցները, պետութեան յանձնելով կրթական գործը: Վիէն- նայի մէջ 14 նախնական դպրոցներ սահմանուեցան Հրեաներուն, մէկ ալ բարձ- րագոյն: Դպրոցական պաշտօնէ զրկուած են բոլոր երէցները, փաթէրաները եւ մայրապետները:

ԺԻԽՈԱ ԼԵՌՆԵՐՈՒ աղմափորձերը վերջացան մեծ յաջողութեամբ: Կը մասնակցէին 20.000 զինուորներ: Պելժիոյ մէջ ալ ռազմափորձեր կը կատար- ուին:

500.000 ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆՆԵՐ պիտի համախմբուին Նիւրընպէրկի մէջ, տա- րեկան համագումարին առթիւ: 350.000 հոգի պիտի բնակին վրաններու տակ: Հարիւրաւոր կառախումբեր շարժման մէջ դրուած են:

ՍՈՒՐԻՈՑ վարչապետը արտաքին գործերու պաշտօնատունը հրաւիրուե- ցաւ առջի օր, խորհրդակցելու համար դաշնագրի մասին: Հրաւիրուած էր նա- եւ Արեւելքի ֆրանսական բանակին նախորդ հրամանատարը, զօր. Հէօցին - կէր: Երկրորդ ժողով մը պիտի գումարուի երեքշաբթի օր:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՁԽԱՋԱՋԵԻԵԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ «Մշակոյթի Օր»ը կը տօնուի հոկտ. 8ին, մեծ պատրաստութեամբ, քաղաքին լաւագոյն սրահներէն մէկուն մէջ:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ծ.Չ. կոմիտէի ժողովի կը հրաւիրէ Վ.պպարէյի «Վ.արու- ժան» խումբը 3 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկեր Գետիկեանի բնակարանին մէջ: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Կ. Ճանիկեան:

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

4 Սեպտեմբեր, Կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու Կրան Փէն Պ. Լ. Խօթնեղեանի տան օգաստն պարտէզին մէջ:

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. ՀԱՅԿ ՍԻՐՈՒՆԿԻՒԼԵԱՆ

Երգ, նուագ, պար եւ հաճելի անակնկալներ

Սէն Լուի Կ. Խաչի Տանտիկինները եւ Պատ. Միութիւնը իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն հայկական երգերով, պարե- րով եւ կենդանի պատկերներով: «Ալգազ»ի բարձրախօսով եւ միք- րոյով պիտի երգուին հայկական եւ եւրոպական կտորներ:

Զովացուցիչ ըմպելիներ: Կարելի է ճաշը միասին բերել:

Մուտք 3 ֆրանք: Մուտքի տոմսը կը ծառայէ նաեւ տեղի ունե- նալիք վիճակահանութեան:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել 15 եւ 18 Թիւ ճանբակառքերը եւ իջ- նել Սէն Լու:

Դ Ա Շ Տ Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

4 Սեպտեմբեր Կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ Մէօտոնի անտառը (Թափի Վէր)

Կը խօսի զինակից Պ. ԵՓՐԵՄ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Տ. ՕՆՈՍԵԱՆի: Ձրի պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ Իսիլոյք «Խրիմեան» սրա- հին մէջ: Մուտքը ազատ է:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ—ԽՆՋՈՅՔ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Ի ՊԱՏԻՒ ԴՈԿՏ. ՏԻԳՐԱՆ ԲՈՂՈՍԵԱՐԵԱՆի

3 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ Գեղարուեստական խնամուած բաժին

Պիտի խօսին՝ օրուան հիւր, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Ներկա- յացուցիչը եւ Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԼՃԵԱՆ:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Դ. ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ Դ. խումբին համար ընտրուած եւ պատրաստուած տղաքը պէտք է ներկայ ըլ- լան այս շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 3ին, ժամը 11ին gare Montparnasse: Ընկերութեան կողմէ արտօնուած է հաւաքուիլ Ancienne gare Hall d'entrée (մեծ սանդուղներէն բարձրանալով աջ կողմը):

Տղաքը իրենց հետ պէտք է ունենան ՄԷԿ ԱՆԳԱՄ ճաշելու չափ ուտելիք:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Ավինեօն) Հա - մազգային Միութեան ընդհ. անդա - մական ժողովը՝ 4 Սեպտ. Կիրակի կէ- սօրէ վերջ ժամը 2ին, Պ. Վ. Մինաս - եանի բնակարանը: Կարեւոր օրա - կարգ:

Հ. Թ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վ.ալանսի Մաս- նաճիւղին Ընդհ. ժողովը՝ 5 Սեպտեմ- բեր, Երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 8 30ին սովորական ճաշարանին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ըն- կերներու ներկայութիւնը պարտա- ւորիչ է:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս կիրակի, 4 Սեպտ.ին առա- ւօտեան հոգեհանգիստ պիտի կա- տարուի Պուլվար Ըստոյի Հայոց Մատրան մէջ ի յիշատակ Մուշի խոթալու գիւղացի Մեսրոպ Տէր Մկր- տիչեանի, որ Օգոստոս 19ին կնքեց իր մահկանացուն 40 տարեկան հա- սակին մէջ:

Հանգուցեալը ծառայած է Թրքա- կան եւ Ֆրանսական բանակներուն մէջ:

Կը խնդրուի իր հայրենակիցնե- րէն եւ զինակիցներէն ներկայ գտ- նուիլ հոգեհանգստեան արարողու- թեան:

Վարդանուշ Տէր Մկրտիչեան

ՊՈՄՈՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Պոմոնի եւ շրջանի Թաղական խորհուրդը մտահոգ՝ Ֆը - րանսական վարժարան յաճախող հայ մանուկներու մայրենի լեզուի ուսուց- ման հարցով, ձեռնարկած է հիմնել հայերէն լեզուի եւ Հայոց պատմու - թեան դասընթացք մը, Հինգշաբթի եւ Կիրակի օրերը, շաբաթական երկու սլահ:

Դասաւանդութիւնը պիտի կատարէ ծանօթ ուսուցիչ Պ. ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱ - ՍԱՐ:

Կը հրաւիրենք ծնողները առանց դա- ւանական խտրութեան, փութան ար - ձանագրել տալ իրենց 7 տարեկանէն վեր պզտիկները այդ դասընթացքին:

Արձանագրութեան համար կարելի է դիմել Կիրակի կէսօրէ առաջ եկեղեց - ւոյ բակը, իսկ սովորական օրերը 70 Bd. Vauquoise La Rosière, պ. Ճգնաւոր- եանի բնակարանը:

Մ Ե Ծ Ս Ր Ա Հ

ՔԱՂԱՔԻՆ ԿԵԴՐՈՆԸ

ՎԱՐՁՈՒ ԿԸ ՏՐՈՒԻ ՀԱՐՍԱՆԻՔ- ՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ:

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆ:

SALONS JUVENIA.

51 Rue Saint Ferréol, MARSEILLE

Ներքնայարկ՝ Tél.: DR-74 - 07

ՊԱՐԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ամէն ժամ, ժամադրութեամբ:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demesme — PARIS (13)

ԴԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ Cinema Casinoի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Հաղորդակցութիւն՝ Gare du Nord. ժամեր՝ 7.43 եւ 8, 9.

Տեղի կ'ունենայ 5 Սեպտեմբեր, Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին,

Տէրտէրեան եւ Սէթեան ընկերութիւն

Փարիզի մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացնէ

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՄԱՐՏԻՐՈՍՈՒԹԻՒՆԸ

«A QUI LA FAUTE» ԱՆՈՒՆՈՎ

Այս ժապաւէնը պատրաստուած է Ամերիկայի մէջ: Կը պատ- կերացնէ 1915—1916ի հայկական արհաւիրքը:

Յայտագրին մաս կը կազմէ նաեւ

LA SULTANE DE GRENADE

Արաբական եւ սպանիական հին պատմութենէն

Ձեր տոմսերը գնեցէք նախապէս, խճողումի տեղի չտալու համար:

Կիշէն կը բացուի ժամը 8ին

Մուտք 5 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

×

ՇԱՎԻԼԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԿՈՂՄԷ

ԱՅՍՕՐ, 3 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

ՇԱՎԻԼ Salle Patinի ՄԷՋ (114 Grande Rue)

«ՍԻՆԷ ՍԵԹՕ» պիտի ներայացնէ

ԵՆՏՔԵՐ «ԱՆՈՒՇ» ՕՓԵՐԱՅԷՆ

հայերէն երաժշտութեամբ

ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐՆԵՐ

հայերէն տառերով մեծ տրամ

կէս ժամ զաւեշտ, անդադար խնդալ:

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères. à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 2̶15 ֆրանք 110 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ 4 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 4 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3826

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՒԱՔԵԼ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵԼ

Վերջերս առիթ ունեցանք գրելու «Յուսաբեր»ի մէկ խմբագրականով, որ կը թելադրէր հաւաքել եւ կորուստէ փրկել մեր «հոգեւոր տարագիրները» .— ժողովրդական երգեր, զրոյցներ, աւանդութիւններ, հէքեաթներ, առակներ, առածներ, ասացուածքներ, նոյնիսկ բառեր: Ինչպէս եւ թարգմանել՝ ինչ որ օտարներ հրատարակած են հայ ժողովուրդին, անոր պատմութեան, լեզուին, գրականութեան եւ արուեստի մասին: Ու վերջապէս աշխարհաբարի վերածել հայ պատմիչները :

Այս առթիւ, առանց մերժելու սկզբունքը, յայտնեցինք մեր մտածումները՝ ծրագրին գործնականացման մասին:

Մեր տեսակէտով, աւելի գործնական է ոչ թէ նոր կազմակերպութիւն մը հիմնել, այլ օգտագործել եղածները,— Մխիթարեանց վանքերը, Երուսաղէմի վանքը, Համազգայինը, Հ. Յ. Դ. Թանգարանը, Նուպարեան Մատենադարանը, Ռումանիոյ Հայ Մշակութային հիմնարկութիւնը, Մ. Նահանգներու Կրթական հիմնարկութիւնը եւն. :

Մինչեւ այսօր ուրիշ թելադրութիւն չլսեցինք այս մասին, բայց կը կարծենք թէ լաւագոյն եղանակն է այս, եթէ սկզբունքով հաւանութիւն յայտնեն յիշուած հաստատութիւնները :

Մեր պաշտօնակիցը նոր խմբագրականով մը կը հնչեցնէ ուրիշ ազդանշան մը,— «Տարածե՛նք» (27 օգոստոս):

— «Չի բաւեր ունենալ, չի բաւեր հաւաքել, պէտք է նաեւ տարածել»:

Այս հարցն ալ չօշափեց «Յառաջ», յիշեցնելով ողբալի վիճակը՝ հայկական հրատարակութեանց սպառման,— դեղնած դէզերը որ կը մնան փոշիներու տակ, Փարիզէն, Վիէննայէն, Վենետիկէն մինչեւ Եգիպտոս եւ Ամերիկա :

«Յուսաբեր» իր կարգին կը մատնանշէ այդ պարագան, մէկ այլ եզրակացութեամբ .

— «Չի բաւեր միայն կարդալ, պէտք է մանաւանդ տարածել : Այլապէս պիտի գայ ժամանակ մը, ուր հայ գիրքը պիտի ունենայ մագաղաթի դերն ու դիրքը .— պիտի տպուի քանի մը տասնեակ միայն, ունեւորներուն համար, եւ կամ բնաւ պիտի չտպուի: Մեզ կը թուի, թէ դէպի հոն չէ որ կ'երթանք: Մենք մեզի տուած ենք առաքելութիւնը առաջաւոր տարր ըլլալու : Կա՛մ պէտք է հրաժարինք այդ առաքելութենէն եւ կամ պէտք է արժեցնենք զայն»:

Եւ շարք մը խորհրդածութիւններէ վերջ, կը ներկայացնէ առաջարկ մը, ուրիշներէ թելադրուած.

— «Կազմել Համադաշնակցութիւն մը, մասնակցութեամբ հայ հրատարակիչներու, գրավաճառներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու: Համադաշնակցութեան համար սահմանել երեք գլխաւոր կեդրոններ,— զոյգ Ամերիկաներուն համար՝ Պոսթըն, Եւրոպայի համար՝ Փարիզ, Մերձաւոր Արեւելքի համար՝ Գահիրէն: Հայերէն բոլոր հին ու նոր հրատարակութիւնները կեդրոնացնել այս երեք «կեդրոն»ներուն մէջ, ու ձեռնարկել տարածման գործին, բարոյական օժանդակութեամբը մեր մամուլին »:

Թելադրուած «Համադաշնակցութիւն»ը պիտի դառնայ պաշտպան հրատարակիչ հեղինակներու համար: Պիտի վերատպէ այն գործերը որ սպառած են եւ կը փնտռուին: Պիտի հրատարակէ գրական ժողովածուներ, բառարաններ, դասագիրքեր, հանրագիտարաններ, թարգմանութիւններ՝ օտարներէ եւ հայ պատմիչներէ, նոյնիսկ թերթեր եւ հանդէսներ, «անոնց ղեկավարութիւնը յանձնելով ձեռնհաս անձերու, այնպիսի ձեւով մը որ աշխատանքները կատարուին եւ առաջ տարուին, ընդհանուր ղեկավարութեանը տակ՝ այս կամ այն մասնագէտին»:

Ինչպէս միշտ, այս պարագային ալ աջակցութեան պիտի հրաւիրուին բոլոր հանրային օրկանները,— մամուլ, դպրոց, Հայրենակցականներ, ընկերակցութիւններ, «նոյնիսկ ազգային իշխանութիւններ »:

Մեր պաշտօնակիցը ինքն ալ տաք չերեւար այս առաջարկին հանդէպ, հետեւեալ հարցումը սահեցնելով, իբրեւ եզրակացութիւն .

— «Ո՞վ պիտի գլխաւորէ սակայն Համադաշնակցութեան այս ձեռնարկը »:

Մեր կարծիքով, չափէն աւելի շողշողուն ծրագիր մըն է այս, բոլորովին անիրագործելի՝ ներկայ պայմաններուն մէջ:

Այդպիսի կազմակերպութիւն մը կրնան պարտադրել պետութիւնները, այն ալ միահեծան երկիրներու մէջ, ինչպէս օրինակներ ալ կան :

Մենք, ամբողջ 15 տարի վիճելէ, իմաստութեան գոհարներ ցանելէ վերջը, տակաւին իրար չենք հասկնար, աւելի հիմնական եւ տիպողական հարցի մը շուրջը,— միացեալ ճակատ՝ յանուն դաւութիւններու ինքնապաշտպանութեան եւ Հայկական Դատի :

Երբ այս է անողոք իրականութիւնը, ի՞նչպէս հաւատալ թէ կարելի պիտի ըլլայ քով քովի բերել հրատարակիչն ու գրավաճառը, մամուլի ներկայացուցիչն ու հեղինակը, կազմելու համար առաջարկուած «Համադաշնակցութիւնը »:

Փորձառութիւնը կ'ապացուցանէ թէ մեծ ժողովուրդներու, պետութեանց մէջ անգամ, յաճախ համեստ ծրագիրներն են որ կը յաջողին, քան փայլուն եւ չնդալից առաջադրութիւնները:

Ուրեմն ի՞նչ ընել, ծալապատիկ նստիլ եւ բազկատարած աղօթե՞լ, որպէսզի հայերէն գիրքը հրատարակիչ եւ մանաւանդ գնորդ գտնէ, ծաղկեցնելով գրական անդաստանը, կորուստէ փրկելով հին գանձերը եւ նոր տաղանդները :

Փորձենք մենք ալ տեսակէտ մը յայտնել :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԵՐ ԿԸ ՀԱՒԱՆԻ ԲԱՆԱԿՑԻԼ ՀԻՄ ԲՌՆԵԼՈՎ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Անգլիացի միջնորդին վերջին փորձը

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Հիթլէրի ամառանոցին մէջ կատարուած խորհրդակցութենէն վերջ, Գերմանիոյ առաջնորդը մերժած էր չեխական կառավարութեան վերջին ծրագիրը, առանց սակայն փակելու բոլոր դուռները: Գերմանիա, հետեւաբար եւ Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրական կուսակցութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնած են իբրեւ հիմք ընդունելու անգլիական միջին ծրագիրը, նոր բանակցութեանց համար: Ուրեմն ամէն յոյս կորսուած չէ տակաւին :

Անգլիացի միջնորդը ուրբաթ օր մէկուկէս ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին՝ Պ. Պենէշի հետ եւ անմիջապէս վերջը գիկոյց մը հրատարակեց, որ կը բաղկանայ 53 բառէ եւ կ'ըսէ .— «Ազատ բանակցութիւններ տեղի ունեցան նախագահին եւ Գերմաններու ներկայացուցիչներուն միջեւ եւ պիտի շարունակուին երկուշաբթի օր»: Ուրիշ աղբիւրի մը համաձայն, Հէնլայնի կուսակցութեան երկու ներկայացուցիչները յայտնած են հանրապետութեան նախագահին թէ անգլիական ծրագիրը թէեւ ամբողջովին ընդունելի չէ, բայց կրնայ նիւթ ծառայել յառաջիկայ բանակցութեանց: Միւս մանրամասնութիւնները առ այժմ գաղտնի կը պահուին :

Հէնլայն, Գերմաններու առաջնորդը, Չեխոսլովաքիա վերադարձաւ, անհրաժեշտ հրահանգներն ստանալով Հիթլէրէն, անոր ամառանոցին մէջ: Կ'ըսուի թէ Հիթլէր հետեւեալ հրամանը տուած է.

— «Շարունակեցէք եւ բանակցութիւններ վարեցէք. բայց եթէ խզում պատահի, հանրաքուէ պահանջեցէք »:

Կը հաստատեն թէ լորտ Ռընսիմէն գիտէր այս պարագան, երբ հրատարակեց իր գիկոյցը :

*** Գերմանական մամուլը կը շարունակէ ազդարարել թէ խաղաղութիւնը կախում ունի չեխական կառավարութեան ընթացքէն: Այս առթիւ կը շեշտեն թէ Ֆրանսա եւ Մ. Նահանգները պէտք է հասկնան որ անհրաժեշտ է խզել Չեխոսլովաքիոյ զինակցութիւնը Խ. Միութեան հետ: Համպուրկի գլխաւոր թերթը, «Ֆրէմտէմպլաթ» կ'ազդարարէ, խօսքերն ուղղելով մասնաւորապէս Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի .

—«Գերմանիոյ համար անհանդուրժելի է իր սահմանագլուխին վրայ տեսնել փոքր պետութիւն մը որ ունի 3.500.000 Գերմաններ եւ որ հակագերմանական զինակցութիւններ կնքած է: Մընրոյի վարդապետութեամբ, Մ. Նահանգները անշուշտ պիտի մերժէին, եթէ իրենց դրացիներէն մէկը այդպիսի զինակցութիւն մը կնքէր ոչ-ամերիկեան պետութեան մը հետ: Հետեւաբար, Մ. Նահանգները պէտք է ըմբռնեն Մընրոյի վարդապետութեան գերմանական տեսակը, որ սահմանուած է Գերմանիոյ շահերուն համար ապահովելիք մը նկատել իր հարաւային -արեւելեան անմիջական դրացիներուն հակագերման զինակցութեանց քաղաքականութիւնը»:

Իսկ Պերլինի «Անկրիֆ»ը, որ քարոզութեանց նախարարին՝ Տօքթ. Կէօպելսի օրկանն է, հետեւեալ ազդարարութիւնը կ'ուղղէ Ֆրանսայի .

— «Ֆրանսա Չեխոսլովաքիոյ ամէնէն սերտ զինակիցն է, թէ քաղաքական եւ թէ զինուորական տեսակէտով: Ան կրնայ քաջալերել չեխական յամառութիւնը: Կրնայ նաեւ ստիպել որ Փրակայի կառավարութիւնը ճշմարիտ հաշտեցողութեան տրամադրութիւն մը յայտնէ գերմանական պահանջներուն հանդէպ, կարելի դարձնելով բանակցութիւնները»:

Միւս թերթերն ալ նոյնիմաստ ազդարարութիւններ կ'ուղղեն :

*** Չեխական տագնապին առթիւ յիշուեցաւ Զուիցերիոյ դաշնակցային դրութիւնը, որ կ'առաջարկուէր նաեւ Չեխոսլովաքիոյ համար:

Ի՞նչպէս կազմակերպուած է Զուիցերիան :

Երկիրը բաժնուած է 25 դերիշխան նահանգներու (քանթոն) եւ կէս նահանգներու, իւրաքանչիւրը իր կառավարութեամբ, խորհրդարանով եւ օրէնքներով: Այս նահանգներուն պաշտօնական լեզուն է ֆրանսերէնը, գերմաներէնը, իտալերէնը կամ ռոմանը (լատիներէնէ ածանցուած լեզու մը): Իւրաքանչիւր շրջան իրեն յատուկ բարքեր եւ սովորութիւններ ունի, ազդուած ըլլալով այն երկիրներէն որոնց լեզուն կը խօսի (Ֆրանսա, Գերմանիա կամ Իտալիա) եւ սակայն, ոչ մէկ երկիր այնքան ազգային է եւ միացեալ որքան Զուիցերիան: Նահանգներուն միջեւ կապակցութիւնը կ'ապահովեն երկու ժողովներ,— Ազգային Խորհուրդ եւ Դաշնակցային Խորհուրդ:

«Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն»

Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը հովուական թուղթ մը ուղղելով կղերին եւ հաւատացեալներուն, յանձնարարեց աղօթել աշխարհի խաղաղութեան համար: Արքեպիսկոպոսը կ'ըսէ.

— «Կարգ մը պետութեանց գլուխներուն վարած քաղաքականութիւնը կը սպառնայ անդունդին ափը առաջնորդել զանոնք: Հաւանական է որ սեպտեմբերը տագնապալի ամիս մը դառնայ Եւրոպայի խաղաղութեան համար: Անշուշտ Չեխոսլովաքիան վտանգի պատճառ մըն է: Բայց, ինչպէս ըսած եմ ուրիշ առթիւ, յիմարութիւն եւ կեղծիք է խորհիլ կամ խօսիլ այնպէս իբրեւ թէ պատերազմը անխուսափելի ըլլար: Բայց եւ այնպէս, երբ մարդ մը կը նախընտրէ դահավէժի մը ծայրագոյն ափը նստիլ, կրնայ վար իյնալու վտանգին ենթարկուիլ, եթէ նոյնիսկ ամենափոքր արկած մը պատահի,— քարի մը անկումը, քամի մը, գլխու պտոյտ մը»:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ առեւտրական չոգենաւային վարչութիւնը որոշեց ութ շոգենաւ ապսպրել Անգլիա, իւրաքանչիւրը 5000 թոն տարողութեամբ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԷԿ ԺԱՄ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ ՄԷՋ

Ծըռ -ըռ ...
— Նարդունին հո՞ղ է :
— Ոչ, արձակուրդի գացած է:
— Ե՞րբ գնաց:
— Երեք շաբաթ առաջ :
— Ե՞րբ կուգայ :
— Չեմ գիտեր:
— Ո՞ւր գացած է :
— Էվիան -Ժընեւ - Լոզան :
— Դաշնագի՞ր ստորագրելու :
— Ստորագրուած դաշնագիրները յիշեցնելու Ազգերու Դաշնակցութեան:
— Իսկ «լօրըռի՞ն»:
— Հիմա աւելի շատ կ'այրի կը մրկի, անոր համար, տեսնելով որ մէկ զուիցերիական ֆրանքը 12 ֆրանսական կ'արժէ ...
— Առջի օր ազդ մը եւ յօդուած մը ղրկեցինք իր անունով. խնդրեմ կարգադրեցէք :
— Բայց չէ՞ որ նամակը անոր ուղղուած է :
— Հոգ չէ բացէք, ուշ կը մնայ :

×

Ծըռ - ըռ.
— Գեւոնեանը ինչո՞ւ չի պատասխաներ մեր նամակներուն :
— Հոս չէ, օդափոխութեան գացած է :
— Ե՞րբ կուգայ :
— Երբ որ լաւ մը կազդուրուի :
— Հիւանդութիւնը անցա՞ւ :
— Հեռզինեան կը դարմանուի :
— Ե՞րբ կը վերադառնայ:
— Չեմ գիտեր: Հաւանաբար այս ամսու :
— Երբ որ գայ, ըսէք թող մեր հաշիւը ղրկէ :
— Շատ լաւ:
— Այս շաբթու ժողով ունի՞ք :
— Չեմ գիտեր :
— Հանդէս մը սարքած ենք, բանախօս մը ճարեցէք :
— Օ՛լ րայթ!

***

Ծըռ -ըռ.
— Ընկեր Իշխանեանը կրնա՞ք հեռաձայնին կանչել :
— Հոս չէ:
— Ո՞ւր գնաց :
— Արձակուրդի :
— Ի՞նչ կ'ըսէք, ո՞ւր:
— Չեմ գիտեր :
— Ե՞րբ կը վերադառնայ :
— Չեմ գիտեր:
— Նամակ մը գրած էի, ղրկեցի՞ք:
— Ղրկեցինք ինչ որ կար, իր տուած հասցէով :

×

Ծըռ - ըռ.
— Ձեր հասցէով կարեւոր նամակ մը գրած էի ընկեր Վահան Համբարձումեանի, պատասխան չստացայ :
— Չորս - հինգ նամակներ կը սպասեն Համբարձումեանի ... այցելութեան :
— Ինչո՞ւ իրեն չէք ղրկեր :
— Փարիզ չի գտնուիր, նոր հասցէն ալ չեմ գիտեր:
— Բայց ստիպողական էր նամակս:
— Կը ցաւիմ :

×

Նամակ մը գաւառէն :
— Ձեր միջոցաւ գիրք մը ապսպրեր էի Հրանտ - Սամուէլին, չեմ ստացած մինչեւ հիմա :
— Գրատունը գոց է, Հրանտն ալ օդափոխութեան գացած, էքս - լէ - Պէն :

×

Տիկին մը՝ խմբագրին գրասեղանին առջեւ.
— Մեր տղան ալ օդափոխութեան պիտի երթա՞յ Կ. Խաչի այս խումբին հետ :
— Չեմ գիտեր :
— Ի՞նչպէս չէք գիտեր, ձեր տիկինը Կ. Խաչին անդամ չէ՞, նամակը անոր գրած էի:
— Ան Կ. Խաչ, ես «Յառաջ», ի՞նչ գիտնամ :
— Գիտնալու էք :
— Կը ջանամ գիտնալ աւելի վերջը:

×

— Ես աւելի պատկերազարդ բաներ գիտեմ: Հնչուն շարժանկար:
— Ան ալ դուն պատմէ :

Վ.Ա.Հ.Է.

ԻՏԱԼԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ ՎՏԱՐՈՒՄԸ

Ընդհանուր զարմանք պատճառեց իտալական կառավարութեան այն հրամանագիր - օրէնքը որ վեց ամիս պայմանաժամ կուտայ 1919 յունուար 1էն վերջ հաստատուած օտար Հրեաներուն՝ երկրէն եւ գաղթավայրերէն հեռանալու համար: Տակաւին քանի մը շաբաթ առաջ, իտալական կառավարութիւնը կը հաւաստէր թէ իր ցեղային վարդապետութիւնը հալածանք չի նշանակեր :

Իրագէկներ 44.000 կը հաշուեն Իտալիոյ Հրեաներուն թիւը, իսկ նոր օրէնքին ենթակայ (օտար) 9 — 10.000 հոգի, որոնց շատերը հպատակ դարձած են եւ Իտալիա կ'ապրին քսան տարիէ ի վեր: Բայց հեռանալու դատապարտուած Հրեաներուն ամենամեծ մասը կը կազմեն անոնք որ Իտալիա մտան 1931 — 1935ին, Գերմանիայէն եւ Աւստրիայէն: Կան նաեւ քանի մը հարիւր լեհ Հրեաներ, որոնք Իտալիա գացած էին ուսանելու համար եւ հոն հաստատուեցան:

Հրամանագիր - օրէնքին հրատարակութենէն անմիջապէս վերջը բազմաթիւ Հրեաներ դիմեցին անգլիական, ֆրանսական, պելժիական եւ հարաւ. ամերիկեան հիւպատոսարանները, հասկնալու համար թէ կրնա՞ն այդ երկիրները երթալ :

Օրէնքին ենթակայ Հրեաներու մեծ մասը բարեկեցիկ են եւ կը բաղկանան հանրածանօթ բժիշկներէ, տնտեսագէտներէ, փաստաբաններէ, որոնք կը գործեն Հռոմի, Միլանի եւ ուրիշ կեդրոն քաղաքներու մէջ: Կան նաեւ հրեայ դասախօսներ իտալական համալսարաններու մէջ: Մաս մըն ալ կ'ապրի իբրեւ հաստատ: Անոնք այն բախտաւորներն են որ Գերմանիայէն մեկնեցան, երբ կարելի էր միասին տանիլ իրենց հարստութեան 75 առ 100ը կամ դրամ չահեցան վաճառականութեամբ եւ սեղանաւորութեամբ եւ յետոյ գործէ քաշուեցան : Այս մարդոց համար ամէնէն կարեւոր խնդիրն է դրամի հարցը: Իտալական օրէնքով, երկրին մէջ բնակող օտարականները մեծ գումարներ կրնան փոխադրել միայն այն հաշուակցական դրասենեակներուն հետ որ կը կարգադրեն օտար երկիրներու հետ եղած առեւտրական վճարումները: Միջազգային թնճուկ մըն ալ այս հարցէն պիտի ծագի: Յետոյ, մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ կալուածներու խնդիրը :

Ուսուցիչները եւ ուսանողներն ալ...

Իտալական կառավարութիւնը նոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն յառաջիկայ տարեշրջանէն սկսեալ համալսարաններու եւ ուրիշ վարժարաններու դուռները կը փակուին հրեայ ուսանողներուն, ուսուցիչներուն եւ դասախօսներուն առջեւ :

Թերթերը կը գրեն թէ իբր 20.000 հրեայ ուսանողներ եւ աշակերտներ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀՐԱՇԱԳԵՂ ՁԻԱՒՈՐԸ

«Աշխարհում երեք սրբութիւն կայ, որոնց համար մահը դառնում է անմահութիւն.— հայրենիք, ցեղային պատիւ եւ սէր»:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Երէկ էր կարծես: Այն պայծառ ու յստակ պատկերը զոր կը շրջանակեն անմահութեան մշտադալար դափնիներ, լոյսի երիզներ ծխածանագոյն աստղերով:

Ան մնաց դրոշմուած աղջնակի երեւակայութեանս անբիծ կապոյտին վըրայ: Եւ ժամանակի թանձր փոշին չկրցաւ զայն ծածկել մոռացումի անյստակ մթութեան մէջ:

Առաջին անգամ երբ հանդիպեցայ անոր, կարծեցի տեսնել հին հեթանոս հերոս մը, լայնաթիկն ու մարմնեղ: Ահեղ ու հոյակապ ձիաւոր մը արի արանց սերունդէն սերած: Գրաւիչ ու ներդաշնակ էին ձին ու ձիաւորը: Եւ նման էին այն միաձոյլ արձանին որ կը խորհրդանշէ.— Վրէժը, պայքարը եւ յաղթանակը:

Օդը ցուրտ էր ու մռայլ, եւ ձմեռնային թոյլ ու միօրինակ անձրեւ մը կ'իջնէր, թրջելով սալայատակը, որ կը դըրդար անդուսպ երիվարին դոփիւններուն տակ: Պահ մը ինծի թուեցաւ որ, Ս. Սարգսի հրեղէն ձին էր, իր պաշտելի ձիաւորին հետ, որ վրնջելով փրփրադէզ բաշերով ամպերու անտես հովանիներէն արշաւեր վար իջեր էր, Տիգրանակերտի հայկական թաղամասին մէջ:

— Սքանչելին Սեբաստացի Մուրատն էր այդ դիւցազնական ձիաւորը, որուն պատկերը, յստակ ու լուսաշող երանգներով, յաւիտենական դափնիներով եզերուած կը ցոլցլայ յիշողութեանս կանանչ դալարուտքին վրայ: Կարծես, երէկ էր...:

Այն ատենները, Թուրքիոյ մեծ ոստանէն կը շարունակուէին շռայլօրէն հոսիլ ազատութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան ուխտերն ու կոչերը: Ժողովուրդը քաղցր յոյսեր կ'ապրէր: Գալիք ապահով օրերու հեռանկարը կը գինովցնէր Տիգրանակերտցի Հայը, որ սրտովին կառչած իր հայրենի հողին եւ աւանդութիւններուն, նոր աւիւնով մը կը զօտեպնդէր ինքզինքը, արդար եւ սեփական իրաւունքներու տիրանալու ցանկութեամբ: Անոր ազգային ներուժ կեանքը որ կը կրէր արմենական հարազատ դրոշմ. գաղափարական ինքնագիտակցութեան խորունկ ակօսներով բացուած էր արդէն յեղափոխական զարթօնքէն ի վեր: Մենք մեր մանկունակ հասակէն կը լսէինք միշտ զգուշաւոր ու խորհրդաւոր փսփսուքը մեր ծնողքներուն, ձմեռնային երկար գիշերներուն ներքնասենեակներու մութ անկիւնները մտերմական գաղտնի զրոյցներ բարեկամներու հետ գլուխ գլխի:

— Ալեկոծ մարտնչումներն ու բոսոր յաղթանակներն էին փէտայի հայդուկներուն — անխոցելի Գէորգ Չաւուշին, աննման Հրայրին, Քաջ Սանին, Անդրանիկին, Մուրատին:

— Հայդուկը — այդ անընկճելի մըտատիպարը դրուեր էր ժողովուրդի հոգին: Ան երգերով փառաբանած էր անոր անխորտակելի կամքը, խրախուսած էր անոր փոթորկոտ կեանքին խիզախ ապրումները: Անհնարին կըսկիծով լացեր էր անոր անդարմանելի կորուստը, եւ յաւերժացուցեր էր անոր պաշտելի անունը իր սուրբերուն հետ...:

Ահ, անոնք, ազատութեան սիրահար՝ ուխտեալ զինուորները,— անձնուրացներ, կեանքէն տարամերժուածներ լեռները բարձրացեր էին: Քարերու ու ծերպերու մէջ ապաստան փնտռեր էին: Զմրան անգութ բուքին՝ անողորմ սառնամանիքին՝ ընտանեկան ջերմիկ բոյներէ զուրկ մութ ու խոնաւ քարանձաւներու մէջ գիշերեր էին, քարի մը վրայ հանգչեցնելով իրենց յոգնած ու տանջուած գլուխները: Օրերով, գիշերներով հալածական ու անսուաղ անցեր էին արիւնոտ կիրճերէ, մագլցեր էին անդունդներէն ապառաժները: Կռուեր ու խուճապի մատներ էին անհամեմատ սպառազինուած թշնամի խուժանները: Եւ օր մը հերոսաբար ինկեր էին զարհուրելի ու անհաւասար ճակատամարտի մը մէջ զէնքը իրենց կուրծքին սեղմած՝ բաց աչքերով ու գոհ...:

Եւ այսպէս՝ ժողովուրդը աստուածացուցեր էր զանոնք իր սրտին մէջ, եւ կը նուիրէր անոնց ինչ որ ունէր սուրբ ու սիրագին:

Այդ օրերուն էր, 1909ի ձմրան: Տիգրանակերտցի Հայը՝ առանց դասակարգի խտրութեան, աննկարագրելի խանդավառութեամբ ընդունեց Մուրատը, յեղափոխական մեծ հայդուկը, որ հրաշքով ճողոպրեր էր մահուան ցանցերէն եւ ահա իր սիրած ժողովուրդի ծոցը՝ ազատօրէն կը վայելէր անոր ազնիւ ասպնջականութիւնը: Եւ ամէն տեղ, շուկաներու հրապարակներու վրայ, տուներէն ներս, ճամբաներուն անկիւնները երբ մարդիկ, այր, կին, ծեր, երիտասարդ, իշխար մօտ գային, խօսակցութեան նիւթը Մուրատն էր: Կը պատմէին անոր սխրալի գոյներով քաջագործութիւնները, որոնց՝ եղբայրօրէն մաս կը կազմէր Մուրատի ձին: Այս հէքեաթային խելացի անասունը իր տիրոջ լեզուն կը հասկնայ, վտանգի պահերուն կը պաշտպանէ զայն իր շատ զարմանալի բնազդովը, անդունդներէն կը ցատկէ, ոչ-ոքի կը ձգէ որ ոտք դնէ իր ասպատակին վըրայ: Եւ կը շարունակուէին տակաւին շատ անօրինակ պատմութիւններ:

Իր բանախօսութեան օրը, տեսնելու արժանի էր, այն ծովածաւալ երկսեռ բազմութիւնը՝ ուս ուսի, որ լեցուած էր Ս. Կիրակոսի հսկայ ժամուն ներսն ու դուրսը: Բոլորը կը տենչային տեսնել ու լսել վերապրող հերոսը: Ժողովուրդը խելայեղ կը ծափահարէր, եւ ... կը հառաչէր: Մեր մամիկները ուրախութեան արցունքներ կը թափէին: Դասերը խճողած էին դպրոցական խումբերը: Ոգեւորութիւնը աննախընթաց էր: Մենք հոն երգեցինք երգեր: Տառապանքի ու բանտի երգեր, կռուի ու յաղթութեան երգեր, ազատութեան երգեր:

Եւ այդ խնդով ու արտասուքով օծուն մթնոլորտին մէջ, կը սաւառնէին թերեւս, հոգիները ինկած՝ հաւատաւոր զոհերուն — աքսորավայրի ու կախաղանի, կրակի ու սուրի անմոռանալի մարտիրոսներուն ...:

Կարճ ժամանակամիջոց մը, ան մնաց Տիգրանակերտի մէջ: Անհանդիստ եղան Թուրք փաշաներն ու բէյերը: Զրոյց հանեցին թէ «Դաշնակ Մուրատը եկեր է եւ գաղտնի կազմակերպութեամբ պիտի կոտորէ քաղաքին իսլամները: Եւ այս առթիւ դիմում ըրին կուսակալին: Այս վերջինը մասնաւոր կերպով իր մօտ կանչեց Մուրատը եւ խնդրեց որ մեկնի քաղաքէն, որպէսզի Թրքական յուզումը խաղաղի:

Մեծաւոր Թուրքերը կը սոսկային մէկ հատիկ հայ փէտայիի մը անունէն: Անոր գնդակը վրիժառու էր եւ անվրէպ, գիտէին եւ կը խոստովանէին այս բացայայտ ճշմարտութիւնը:

Այսպէս էր որ, մեր ափ մը քաջարի հայդուկները տարիներով՝ ահ ու սարսափի մէջ պահեցին Թուրք ու քիւրտ վայրագութիւնները, զսպեցին կամայականութիւնը անոնց վաւաշոտ կիրքերուն եւ մարդակեր բնազդներուն, եւ մղեցին բանակներ իրենց գլխաւորներով միասին: Մեծ եղաւ անոնց զարմանահրաշ առաքինութեան եւ հըմայքին մոգական ուժը, եւ ահաւոր:

Մեկնումի օրերն էին: Իրիկուն մը դպրոցէն դարձիս, արտակարգ պատրաստութիւն մը կար մեր տանը մէջ, խումբ մը ջերմեռանդ ու գաղափարական Արմենուհիներ հաւաքուեր էին մեզի, եւ տեսակցութիւն մը խնդրեր էին Մուրատէն: Չէր մերժած:

Ես այդ վերջին անգամը մօտէն տեսայ զինքը: Լսեցի իր մեղմ եւ անոյշ ձայնը: Ականջ դրի իր քաղցր ու համոզիչ շեշտին: Յուզուած էր: Ընդունելութիւնը շատ սրտագին էր: Յարգանք, նուիրում ու երկիւղածութիւն կար հոն:

Կծկուած էի սենեակին ամէնէն վարի անկիւնը, դրանը մօտ: Հիացիկ աչքերով կը դիտէի զինքը: Ան եկեր էր արիւնի եւ հուրի աշխարհէն ուր կ'ապրէին եօթը գլուխով վիշապներ, — Գերմարդը ճակատեր էր անոնց դէմ, եւ յաղթեր էր...

Ան զովեց Տիգրանակերտի յառաջապահ Արմենուհիները, խրախուսեց.

— «Դուք վաղուան մայրերն էք» ըսաւ. դուք պիտի բարձրացնէք ազգը...»:

Պաշտելի սերմնացան, քու խօսքերդ — մարգարիտներ թանկագին — ինկան մաքուր ու արգաւանդ հողի մը վրայ, ծիլ արձակեցին, թեւ տուին հոգիներու, եւ տարիներ վերջ՝ հունձքը առատ եղաւ...:

Ա՜հ, այն օրը յոյսի, վերածնունդի երջանիկ օր — երբ առաջին անգամ տեսայ զինքը, կենդանի արձան մըն էր ցեղին ասպետական ոգիէն ձուլուած, արմենական կուրծքին ծլած հոտով ծաղիկն էր Հրաշագեղ ձիաւորը: Ան կը մնայ աղջնակի յիշատակներուս ծաղկազեղ դալարուտքին վրայ, լուսարձակ ու տիրական...:

Երէկ էր, կարծես...:

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

Ամէն զառիվեր՝ զառիվար մըն ալ ունի:

** Այսօրուան հաւկիթը վաղուան հաւէն նախամեծար է:

** Առանց գամի տախտակը՝ հովը կը տանի:

** Աքաղաղը մեռաւ, աչքը մնաց աղբանոցը:

** Առանց թերութեան բարեկամ փնտռողը՝ առանց բարեկամի կը մնայ:

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐ

Իրապէս մոռցուա՞ծ է 1920 օգոստոս 10ը:

Մտածումի քմայքով մը ազգս կ'երեւակայեմ հպարտ, ամբարտաւան, ինքնակամ: Ի՞նչ արժէք ունին անոր համար Սեվրը, ոսկի գրիչը, «փոքր դաշնակից» անուանակոչումը, մեծ քաղաքագէտներու մեղրածոր ժպիտները եւ ձեռքի սեղմումները:

Մեծն – Տիգրանի դահուն մէկ արծաթէ դամն իսկ այդ բոլորին հետ չենք փոխանակեր:

Այնպէս չէ՞, Ազգդ իմ:

Խաբեցի՞ն մեզ: Յուդայէն աւելի դուեհիկ ձեւո՞վ մատնեցին մեզ թշնամիին: Դատապարտելով իսկ մեր արիւնը ծծող տզրուկները, նոր, աւելի զզուելի տզրուկնե՞ր ներմուծեցին մեր աշխարհէն ներս: Շինարար, ազնուական ազգ մը թափառաշրջիկնե՞րու վերածեցին: Ջրատած ուղեղներով դրականութի՞ւն ըրին ի տես մեր անպատմելի թշուառութեան: Լաւ, լաւ. ահա մենք ալ կ'արհամարհենք զիրենք եւ քար լռութիւն մը կը պահենք այն միակ օրուան մասին, երբ պաշտօնապէս հանդիպեցանք եւ պաշտօնապէս դաշնակցեցանք...:

Այսպէս կ'երեւակայեմ քեզ, Ազգդ իմ:

Բայց,

Երբ կը կարդամ թէ Յիսուս իսկ դարձաւ եւ տրտում ու ծանր նայուածքով չափեց հասակը ուրացող Պետրոսին, քու զոռոզ կեցուածքդ արդար չի թուիր ինծի:

Յիշատակելի օր մը չէ՞, պատմական մեծ արժէք ունեցող թուական մը չէ՞ օգոստոս 10ը: Այդ օրն էր սակայն որ մեր լիազօր պատուիրակները հագան իրենց նոր կօշիկները, անցան իրենց համար մասնաւորապէս Ամերիկայէն բերուած «հայկական գորգի» մը վրայէն, ձեռք առին ոսկի գրիչ մը, եւ, համաշխարհային անուններու կողքին ի վար ստորագրեցին, ի դիմաց «փոքր դաշնակից» Հայաստանի: Ստորագրեցին Մեծ եւ Միացեալ Հայաստանի փաստաթուղթը, մինչ «Փէյլոզոփ» Րիզա Թէվֆիքանկիւնը կեցած էր գլխահակ: Ստորագրեցին թերեւս տրտում (երբեմն յաղթութիւններ կան ծանր արցունքով), որովհետեւ «մեծ դաշնակից»ներուն եւ մեր միջեւ մէկուկէս միլիոնի դիակներ կային փռուած, եթէ հաշուենք ջարդը, աքսորը եւ կամաւորները: Այդ խենթ տղաքը որոնց բոսորագոյն արիւնը թափեցաւ ամէն ճակատի վրայ, եւ որոնցմէ «անծանօթ զինուոր»մը իսկ չունեցանք մենք մինչեւ այսօր:

Մոռնալ, մոռնալ.— պիտի ըսէր Տէրեանը, բայց ներէ ինծի, անիրաւուած ազգդ իմ, որ փոքրիկ պատմութիւն մը յիշեցնեմ քեզի:

X

Դատաւոր մը կար քաղաքի մը մէջ: Այդ մարդը Աստուծմէ չէր վախնար ու մարդէ չէր ամչնար: Եւ նոյն քաղաքին մէջ որբեւայրի մը կար որ անոր կուգար ու կ'ըսէր.— Իրաւունք ըրէ ինծի ու ազատէ զիս իմ ոսոխէն:— Դատաւորը չէր ուզեր մտիկ ընել երկար ատեն, բայց օր մը մտքէն ըսաւ. — Թէեւ Աստուծմէ չեմ վախնար ու մարդէ չեմ ամչնար, բայց այս որբեւայրին իրաւունք ընեմ որ ամէն ատեն չգայ թախանձել եւ զիս այսքան ձանձրացնել:

Ու հիմա ըսէ ինծի, մեծ եւ հպարտ ազգդ իմ, ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ այսքան ճառերու, հանդէսներու, հրաւէրներու մէջ փոքր տեղ մըն ալ վերապահենք օգոստոս 10ին: Ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ սթափենք պետական մարդիկը որ վերյիշեն «ոսկէ գրիչ»ը: Գէթ մեր նոր սերունդներու ինքնասիրութիւնը փայփայելու համար կրկնել տանք այդ մարդոց սրտառուչ դրուագները մեր դիւցազնավէպին, ու զովքը այն խենթ, այն հերոս տղոց որ ճակատէ ճակատ կը վազէին, «սուրբ պատերազմ»ին բոցը իրենց աչքերուն:

Ապրիլ 24ին թող զօղանջեն հայ եկեղեցիներու ծանր զանգակները: Սուգերնին թող անցնին մեծաշուք մահերգներով: Թող չմոռցուի երբեք, երբեք:

Մայիս 28ին թող ծածանին եռագոյնները: Թող վարդեր մաղուին եւ ստուարներ արձակուին: Հեթանոս Նաւասարդի վայել տօնական շքեղութեամբ թող հանդիսաւորուի Ազատութիւնը Հայոց Ազգին:

Բայց՝

Օգոստոս 10ին թող փրփրի եւ ցայտէ Ազգանշանեան Տոհմի մեր ցեղային քինախնդրութիւնը: Հսկայ թմբուկներ թող առնեն մեր մանչերը, հսկայ փողեր թող առնեն մեր աղջիկները, եւ, իբրեւ նոր օրերու «ազատարար բանակ» թող անոնք երկար, օհ, խիստ երկար թմրկահարեն եւ փողահարեն պատշգամներուն տակը այլազան ազգերու պետական մարդոց, մինչեւ որ ճաղատ գլուխներ ստիպուին դուրս ցցուիլ, երդուելու որ պիտի կատարեն իրենց խոստումը...

Արդարութի՛ւն այս խաբուած, այս ծախուած Փոքր Դաշնակիցին:

Ի ձայն փողի եւ թմբուկի այդ օրը, միմիայն այդ օրը հրաւիրենք օտարը որ խօսի մեզի: Ու մեր երիտասարդութիւնը՝ իբրեւ հարազատ ժառանգորդ՝ թող պահանջէ այն որ իրն էր եւ իրն է... պատմական անուրանալի կոթողներով, պատմական մշտավառ արիւնով, պատմական երդումներով, ստորագրութիւններով իրն եղած մեծ ժառանգութիւնը՝

Հայաստանը:

Թշնամին կրնայ մոռնալ, պէտք է որ մոռնայ օգոստոս 10ը, բայց դուն, իմ իմաստուն ազգս, ի՞նչպէս կրցար մոռնալ այդ թուականը: Ի՞նչ փոյթ քեզի Լոզանը, այդ պզտիկ անկիւնը պզտիկ երկրի մը, երբ քու անունդ ոսկէ գրիչով մը գծուած է Սեւրի պատմական, անմոռանալի անունին:

Դուն, որ տօներու ցնծահանդէս ունիս այնքան այլազան, այնքան գունազեղ:

ՍԵԶԱ

Պատկերներ ժարթէն տը լա Ֆրանսէն

ԱՌԱՒՕՏ ՄԸ

(ՇԸՆԱՆՍՕՅԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ)

Առաւօտ մը, հինգ հոգի — երկու այր եւ երեք կին — ճամբայ ելանք Հեռիոն, դէպի Շընոնսօ (այցելելու դղեակը) եւ անկէ Մոնթրիշար քաղաքը (այցելելու աւանդական բերդն ու արդիական աւազախը): Մօտաւորապէս քսանեւհինգ քիլոմեթր երթ մը:

Հակառակ մեր տեսած ճարտարապետական, արձանագործական, նկարչական, զարդագործական, կահագործական հրաշալիքներուն՝ մէջս անջնջելի տպաւորութեամբ մը դրոշմուեցաւ բնութեան գլուխ գործոցը՝ Առաւօտը:

Յամրաբար կը բարձրանանք բարձունքէ բարձունք ու մեզի հետ, մեր ձախէն, յամրաբար կը բարձրանայ Արեգակը, լուսեղէն թարմութիւնով: Օդին մէջ ճառագայթները կը բեկբեկին, կը թրթռան անհուն լարերու նման եւ լուսերգութեան մը նուագատօնը լսելի է մթնոլորտին մէջ, ամէն կողմէ: Միջոցին մէջ մաքրութիւն մը, պտուղներու եւ ծաղիկներու, հողերու եւ ջուրերու բոյրերով աղի մաքրութիւն մը տարածուած է ու կը պարուրէ մեզ: Լոյսեր, մերկ աղջիկներու նման, նստած են թուփերու մէջ, ծառերու վրայ, իրենց գոգը լեցուցած թռչուններ, որոնց ճռուողիւնը կը թափի մեր հոգիներուն մէջ: Մերթ ծիծեռնակներու ողկոյզ մը կը բարձրանայ օդին մէջ: (Ուրիշ ճամբու մը վրայ, տեսայ բազմախումբ ծիծեռնակներու թառը՝ բազմաթիւ հեռագրաթելերու վրայ՝ այնքան նման ձայնագրութեան գիծերու վրայ գրուած նօթերուն):

Կը շնչեմ օդը լիաթոք ու կ'առնեմ համբոյր ընկոյզներուն, խնձորներուն, տանձերուն, դեղձերուն, խաղողներուն:

Շնչելու ճաշակով հրաւականալով՝ մերթ կ'երկարենք մեր ձեռքերը, ճամբուն եզերքը ինքնամատոյց կանգնած ծառերուն, որոնց ճիւղերը ծանրութեամբ խոնարհած ու երբեմն ալ կոտրած են::

(Պտղառատ մարդը, ինչպէս ծառը, կ'ըլլայ խոնարհ ու յաճախ մէկ կողմէն կը կոտրի այդ խոնարհութեան մէջ):

Կը շնչեմ մանաւանդ Արեւը: Մերթ աչքերս կը փակեմ ու այնպէս կը քալեմ: Հաւատացէ՛ք, կը զգամ Արեւին հրակէզ ձեռքը որ կը շօշափէ ճակատս, այտերս, կը շարժէ մատները դէմքիս վրայ, կը խաչակնքէ Աստուծոյ նման: Հոգիս շրթունքներուս վրայ, կը համբուրեմ այդ Աջը եւ պատանիի մը թեթեւութեամբ կը յառաջանամ ոլորապտոյտ ու բարձրացող ճամբուն վրայ:

Արշալոյսներ ու առաւօտներ պէտք է ճաշակել հոգեւին՝ որպէսզի մեր կեանքին Օրը սկսի եւ տեւէ լոյսով, մաքրութեամբ ու գործունէութեամբ:

Միջօրէ մը

(ԹՈՒՐԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՇՏԱՐԱԿԷՆ)

Բարձրացած ենք երեք հարիւր աստիճան: Կը գտնուինք եօթանասուն մէթր բարձրութեան վրայ: Վարը՝ Թուր քաղաքն է իր միագոյն սեւ տանիքներով որոնց վրայ կ'երեւէին լուսահեղեղը: Երկնասլաց աշտարակէն դիտելով ստորը, կը կարծուի թէ շարժում եւ աղմուկ չկայ ոչ մէկ մասի մէջ: Շէնքերու ամբոխը ծալապատիկ նստած, յոգնած ու քրտնած, կը խոկայ: Տեղ տեղ եկեղեցիներ, Սէն Մարթէնը, Սէն Սաթուրնէնը, Սէն Թ'էթիէնը, կը յայտնուին, ինչպէս նաեւ Մեծն Կարոլոսի կիսաքանդ աշտարակները, թանգարանը ու թատրոնը: Միւսները դաճաճներու համակրելի բազմութիւն մը, առաւել կամ նուազ խմբուած հսկայ Մայր եկեղեցիին շուրջը: Աստուածաշնչական խաղա-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (11)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Անիկա խօղ բառն ալ մէջտեղ նետեց. իբր թէ ինքն ալ Օսմանցիներուն նախապաշարումն ունենար այդ կենդանիին հանդէպ. եւ սակայն իր մէջքի փամփշտակալը խոզի կաշիէ շինուած էր:

— Մեծ քանակութեամբ փամփուշտի պէտք պիտի ունենան, ըսաւ:

— Ճամբուն վրայ գտնուող գողերը ուրիշ ի՞նչ բան պիտի ուզէին որ հետերնին առնեն անոնք:

— Թուրք սպասաւոր պէտք չէ որ ունենան: Թուրքերը Զէյթունի մէջ կամուրջէ մը վար կը նետեն. ես ինքս պիտի ճարեմ սպասաւորներ, որ զիրենք ապահով ետ պիտի դարձնեն:

Ինծի այնպէս թուեցաւ թէ ատիկա ըրած ատենը շունչ մը քաշեց:

Այս խօսքերը ըսողը եթէ Թուրք մը ըլլար, պիտի աւելցնէր, «Ինշալլահ» (եթէ Տէրը կամենայ):

— Երկու ամսուան ճամբորդութեան մը պատրաստուեցէք: Ե՞րբ եւ ուրկէ՞ պիտի սկսի ճամբորդութիւնը, ըսաւ ան:

Հիւպատոսարանէն ճամբայ ելլելը անպատեհ պիտի ըլլար:

— Տարսոն՝ Եէնի Խանէն, ըսաւ Ուիլ:

— Ատ լաւ է, հրաշալի: Անմիջապէս Զէյթունցի սպասաւորներ պիտի ղրկեմ Եէնի Խան: Լաւ վճարեցէք անոնց: Ձի ունի՞ք: Ուղտերը օգտակար չեն ըլլար, ոչ ալ կառքերը, թէ ինչո՞ւ՝ վերջը կ'իմանաք: Ջորիները աւելի լաւ են:

—Ես գիտեմ թէ ուրկից կրնաք վարձել ջորիները. եւ իւրաքանչիւր ջորիին մէյմէկ Թուրք ջորեպան, ըսաւ հիւպատոսը:

— Լաւ ուրեմն, յարեց Գազիկ, ձեռքերը բարձրացնելով: Ի՞նչ է տարբերութիւնը: Եթէ քանի մը Թուրքեր Զէյթունի կամուրջին վրայէն իրենց վախճանին հասնին...

Շատ դժուարութեամբ կրցաւ ըսել այսքանը որպէս մեր ստորադաս պաշտօնեան: Թուրք ջորեպանները գետնամած պիտի աղաչէին անչուշտ որպէսզի իրենք վարձենք:

— Ուրեմն վաղ առտու պատրաստ եղիր, հրամայեց Մընթի:

Սակայն Զէյթունի Աչքը մեզի ուրիշ անակնկալ մըն ալ ըրաւ:

— Ես ձեզի ճամբուն վրայ պիտի հանդիպիմ, ըսաւ ան, հաւասարէ հաւասար խօսողի շեշտով մը: Ծառաներ Եէնի Խանին առջեւ ձեզի պիտի ըսպասեն: Անոնք խօսք մը անգամ պիտի չընեն, բայց լաւ պիտի աշխատին: Մեկնեցէք երբ որ կ'ուզէք, ճամբուն վրայ լաւ տեղ մը ձեզի պիտի սպասեմ. ոչ թէ շատ այլ առատ փամփուշտ առէք հետերնիդ: Ցտեսութիւն ուրեմն, պարոններ:

Մեզի գլխով ըրաւ, խոնարհեցաւ հիւպատոսին առջեւ եւ ցանկապատէն ցատկեց: Ցետոյ պատուհանին մէջ նայելով՝ «Ես Զէյթունի Աչքն եմ» ըսաւ յոխորտանքով, ու գնաց: Ծառան զոր հիւպատոսը ղրկեց հետեւելու համար անոր, տասը տասնըհինգ վայրկեանէն վերադարձաւ, յայտարարելով թէ զայն կորսնցուցեր էր նեղ փողոցի մը բազմութեան մէջ:

Անոր վարուելակերպը կրկին վիճաբանութեան նիւթ դարձաւ, պէ՞տք էր անիկա առնել թէ ուրիշ մէկը, կարդապահութեան աւելի վարժ: Բայց հիւպատոսը ամբողջ ժամ մը համոզեց մեզ պատմելով Անրիխանպոլիս դըրկուած նամակին մասին, որու պատասխանին ստացումով շատ հաստ խաղաղութիւնը:

— Ծանր կերպով վիրաւորուեցաւ. ետ վերադարձած ատենը ճամբան գըրեթէ մեռած էր: Չեմ գիտեր թէ ինչպէ՛ս բուժուեցաւ: Համաձայնուած գինէն տասնոց մը անգամ աւելի չպիտի ուզէ առնել:

— Բախտերնիս փորձենք, յարեց Ուիլ. եւ բոլորս ալ համաձայնեցանք:

— Մէկ բան կայ, ըսաւ հիւպատոսը: Իմացայ որ օրիորդ Կլօրիա Վանտէրման անունով մէկը, դէպի Մարաշի միսիոնը ճամբայ ելած է...

— Հրաշալի է, յարեց Ուիլ:

— Գեղեցիկ է, եթէ ատ ըսել կ'ուզէք, ըսաւ հիւպատոսը: Շատ անխոհեմ բան է որ առանձին ճամբորդէ, իրեն ընկերացող ունենալով միայն չորս Հայեր: Կարելի է ապահով տեղը հասնի, բայց պիտի ուզէի որ... իրեն հոգ տանէիք:

— Վառեակնե՛ր, է՛հ, գոչեց Ուիլ ուրախացած:

— Գուզո՛ւ, էչ. խնդաց Ֆրէտ եւ աթոռը ետ քաշեց, զավաքին զարմացական աչքերուն առջեւ:

ԳԼՈՒԽ Գ.

Ուստի փոխանակ մէկի երկու սենեակ վարձեցինք Եէնի Խանի մէջ, մէկզ չունենալով իրարու մօտ պառկիլ, ինչպէս առհասարակ սովորութիւն է Փոքր Ասիոյ հարուստներուն մօտ: Հոն աճապարեցինք տեսնելու համար գնչու աղջիկը, բայց վրանը մէջի բնակիչներով միասին անյայտացած էր... Երբ Գնչուներուն մասին հարցուփորձեցինք՝ ժողովուրդը թըքաւ նողկանքով: Լաւ իսլամ մը պէտք է արհամարհէ բոլոր կեավուրները, բայց գնչուի նման կեավուր մը որ մասնաւոր կրօնք մը չունի, յարգուելու տեսակէտէն խոզէն վար կը դասուի:

Մընթին իր հետ խոշոր աման մը մըսելի փուշի բերաւ. պարագայ մը որ մեր ժողովրդականութիւնը զօրացնելու պատճառ դարձաւ, վասնզի մեր սենեակներուն համար երեք օրուան չափ գործածելէ վերջ մնացածը սիրաշար? միւսներուն տրամադրեց: Ֆրէտ մեր կայանին համար բան մը չըրաւ,— մատը մատին չթաթխեց իր պայքէ նամը պատրուակելով, եւ սկսաւ հոն դեգերիլ, մինչեւ որ ծայրայեղ կերպով սիրահարեցաւ խանին հետ զանն ալ իրեն հետ:

Այդ առաջին իրիկունը ան իր երգեհոնիկը (concertina) պատշգամ բերելով սկսաւ զանազան կտորներ նուագել, ու թէեւ չեմ գիտեր թէ այդ խաժամուժը նուագէն պիտի խորժեր թէ ոչ, բոլորն ալ մեր մտերմութենէն գոհ էին:

Ֆրէտ շատ մը լեզուներ կը խօսի այնքան սահուն՝ որքան կրցայ համբել Անիկա ձեռքերուն վրայի մատները: Նախ սկսաւ հէքեաթներ պատմել, ուր պարսկերէն, յետոյ Թուրքերէն, ժողովուրդը շունչը բռնած մտիկ կ'ընէր եւ երբեմն կ'ընդմիջուէր մթութեան մէջ «ահ»երով, «ուհ»երով:

(Շար.)

Վերջալոյս մը

(ՊԼԵՐԵԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ)

Օթոքարը կ'իջնէ բարձունքէն։ Ու մեր ձախ կողմը, վարը, վերջալոյս...։

Իսկ ես մեծ սիրահար վերջալոյսներու...

(Եթէ նկարիչ ըլլայի, միայն վերջալոյսներ պիտի նկարէի)։

Երկինքը ծով, ովկէանոս... Խաղաղական ովկէանոս ...

Ամպերն ու ամպիկները կը գեղխոլմբեր ... Փոլինէզիա ու Միքրոնէզիա...

Իսկ մենք կարծես օդանաւի մէջ ենք ու կ'անցնինք Ովկէանիոյ ծովերուն եւ կղզիներուն վրայէն։

Կեդրոնական մեծ կղզիի մը մէջէն կը տեսնուի հրեղէն լիճ մը ուրկէ լոյսի ճառագայթումներ կը բարձրանան դէպի վերին երկինք։ Բարձրերը գտնուող ամպերը ունին նաեւ կրակով շինուած աշխարհագրական շրջագիծ, բազմաթիւ խորշերով, ինչպէս հրաւանդաններով։

Կը թեւե՛նք, կը թեւե՛նք մենք ծովերուն ու կղզիներուն վրայ...։ Վառ յարափոփոխ հրաշանկարչութիւն։ Կղզիներուն մէջ կ'երեւին մարմարէ սալայատակներ, յետոյ սեւ խաղողներու կուտակումներ, վարդենիներու հրդեհներ։ Ծովերուն մէջ բռնկած լուտասներ, բռնկած նաւեր, բռնկած ջուրեր ...

Սրբութիւն մը կ'անցնի երկնակամարէն։

Ծառերը կ'աղօթեն։

Օդանաւը կ'իջնէ վերջալոյսին վրայ, Ովկեանիոյ վրայ, ջուրերուն եւ կղզիներուն վրայ։ Լճափեւ գետափը կը հասնինք ու մեր առջեւ կը գտնենք սկուտեղ մը՝ վրան լեցուն վարդի անոյշ։

Եւ իբրեւ միակ ընթրիք՝ ցուցամատս կ'երկարեմ ու մատիկ մը կ'առնեմ այդ երկնաշէն վարդի անոյշէն։

Ու գիշեր մը կը քնանամ Ովկէանիոյ մէջ։ Ահա թէ ինչու այնքան հեռու եմ հիմա բոլորէդ եւ ահա թէ ինչու այնքան հեռուէն կը լսուի ձայնս։

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԱԿԸ ՋՈՒՐԻՆ

Ալ ժամն եկած է դիմել ակը ջուրին,
Մեր միութեան, մեր ցեղային խըմբումին։
Ո՛վ Տէր, նայէ՛ մեզի, գոնէ ա՛յս անգամ։
Նիւթ մը դարձած են շողարձակ։
Շողդ ու շաղ
Կը բեկբեկեն մեր սըրտին մէջ, կը հըրճուին
Սիրոյդ բոցով, արբեցութեամբդ ափուէտ։
Թէ չի բաւեր հերոսին կամքն ինքնագոհ,
Թո՛ղ կըրակն ալ յոյսիդ ըլլայ ձեռընտու։
Միութիւնը ո՛չ միայն ոյժ, այլ յոյս է։
Դուն, մըշտընջեան ակը ջուրին ու յոյսին,
Ցաւերուն մէջ անգամ կապոյտ մարգարիտ
Կուտաս հոսիլ հեղեղին հետ զուգընթաց։
Որպէսզի քու ալիքիդ մէջ կենդանի
Սուզուի հոգին յուսահատին, ու դուրս գայ
Նըպատակին ուժով նորոգ թըրծըւած։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՁԻԵՍՏ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ

Ինչպէս գրած էինք, Լոնտոնի «Թայմզ»ը բացառիկ թիւ մը նուիրած էր Թուրքիոյ, օգոստոս 9ին, 40 էջ եւ պատկերազարդ։

Հարեւանցի ակնարկ մը այս հրատարակութեան վրայ ցոյց կուտայ, թէ թրքական պրոպականտը ինչքան ծրագրուած ու մեթոտիկ ճիգեր գործ կը դնէ Թուրքիան ճանչցնելու արեւմտեան աշխարհին, իբրեւ արդիական, յառաջադէմ, արեւմտացած ու խաղաղասէր երկիր մը, ուր ժողովուրդը կ'աշխատի երջանկօրէն մեծ ու հանճարեղ առաջնորդի մը — Աթաթիւրքի ղեկավարութեան տակ։

Այս թիւին հրատարակման առթիւ ողջոյնի եւ խրախուսանքի խօսքեր կ'ուղղեն Անգարայի անգլ. դեսպան Սըր Փըրսի Լօրէն եւ Լոնտոնի թրքական դեսպան պայ Ֆէթհի Օքեար։

Գաղափար մը տուած ըլլալու համար, թարգմանաբար կը ներկայացնենք Թուրք մամուլի բաժինը.—

Սուլթան Ապտիւլ Համիտի ժամանակ Թուրք թերթերը ենթակայ էին խիստ գրաքննութեան, անոնց թոյլատրուած էր հրատարակել միայն պաշտօնական ղեկոյցները եւ հակիրճ գովարանական տեղեկութիւններ պաշտօնական անցքերու մասին։ Նոյնիսկ վէպը արգիլուած էր, որովհետեւ ան «կը գրգռէր երեւակայութիւնը»։ Ու եւ է փորձ մշակելու հանրային կարծիքը կը ճնշուէր այն ենթադրութեամբ, թէ տոոր հետեւանքը վարչակարգին անպատեհ է, իսկ օտար երկիրներու յաջողութեանց կամ դժբախտութեանց մասին որ եւ է հրատարակութիւն արգիլուած էր այն առարկութեամբ, թէ խնդրոյ առարկայ երկիրը կրնայ այդ գրութեանց մէջ քննադատութիւններու նիւթ ըլլալ իր մասին, որու հետեւանքով Սուլթանին յարաբերութիւնները այդ երկրի հետ կրնան վտանգուիլ։ Բացառութիւն կը կազմէին միայն շատ հեռաւոր երկիրներ, որոնք Թուրքիոյ հետ ուղղակի գործ չունէին, ինչպէս Ամերիկա ու Ծայր. Արեւելք։

1908ի երիտասարդ Թուրքերու յեղափոխութենէն ետք այս սեղմումները վերցուեցան, եւ մամուլի նորատաց ազատութիւնը չուտով այլասերեցաւ ու վերածուեցաւ քաոսի։ Այս վիճակը շարունակուեցաւ, բացի միջանկեալ ժամանակաշրջանէ մը, մինչեւ Հանրապետութեան հաստատումը։

Եթէ օրաթերթերը պիտի ազրէինքմալական վարչակարգի տիրապետութենէն ետք, պարտաւոր էին կարգ կանոնի մտնել եւ ոչ միայն ընդունիլ նոր վարչակարգը, այլեւ դառնալ անոր պաշտպանութեան երկրին մէջ։ Թերթերը ընդ առաջ գացին այս պատեհութեան, մեծ մասը համոզումով, մնացեալն ալ խոհեմութենէ մղուած։ Անոնք աստիճանաբար տիրացան յարաճուն ազդեցութեան, եւ եթէ նոյնիսկ իրենց պաշտպանած քաղաքականութիւնը թելադրուած էր իրենց, այսուհանդերձ անոնք իրական ճիգ մը փորձեցին հրապարակ դնելու լաւ տպագրուած ու լուրերով ճոխ թերթեր, երբ 1928ին Կազի Մուսթաֆա Քէմալ յանկարծ ջնջեց արաբական տառերը եւ հրամայեց գործածել լատինական այբուբենը։

Թերթերու սեփականատէրերը, որոնք ընդհանրապէս միաժամանակ խմբագիրներն էին, իրենք վիրենք դըտան ծանր հարցի մը առջեւ։ Իրենց խմբագրական կազմի անդամներէն քիչերը միայն գիտէին Թուրքերէն գրել նոր տառերով, հետեւաբար այժմ ի՞նչպէս պիտի կարենային թերթ հրատարակել, եւ հրատարակելէ ետք ալ, ի՞նչպէս պիտի կրնային ծախել ու ընթերցող ունենալ, երբ ժողովուրդը յանկարծ անգրագէտ դարձած էր, լատինական տառին անծանօթ ըլլալով։ Այս դժուարութեան յաղթահարեցին հնարամտութեամբ։ Խմբագրական ամէն յօդուած եւ ամէն կարեւոր լուր վերածելով քանի մը տողի՝ տպագրեցին մեծատառ, անոնց կցելով պարզ նկարներ։ Ժամանակ մը այսպէս շարունակեցին եւ հրապարակ ելան գըրական հանելուկներու ձեւով, եւ ժողովուրդը քիչ քիչ սկսաւ լուծել զանոնք։ Սկիզբները ամէն տպագրուած բառ կը գրուէր արաբերէն, ինչպէս մինչեւ այժմ ալ կ'ընեն եւ պիտի շարունակեն ընել, մինչեւ որ նոր սերունդը գործի անցնի եւ ձեռագիրները սկսի գրել լատինական տառերով՝ տպագրիչին յանձնելէ առաջ։ Թերթերէն ոմանց սպառումը իջաւ կէսի, շատերունը մէկ չորրորդի, եւ հինգ տարի ետք միայն վերստացաւ 1928ի նախկին վիճակը։

Այսօր թերթերը պատճառ ունին օրհնելու տեղի ունեցած փոփոխումը։ Ժողովուրդը, ամէն հասակի ու ամէն խաւի — կը կարդայ զանոնք, մինչ հին օրերու մէջ միայն սակաւաթիւ մարդիկ էին, որ կը կարդային արաբական գիրերը։ Այսօր միայն Սթամպուլի մէջ օրական թերթերը կը սպառին 100.000 օրինակ, իսկ պատերազմէն առաջ կը սպառէին հազիւ 30.000։ «Ճիւմհուրիյէթ» առաջին տեղը կը գրաւէ սպառելով 25000, յետոյ կու գայ «Թան»ը (Միլլիյէթ) (18000) եւ «Աքշամ»ը (15000)։ Էնկիւրիի մէջ կիսապաշտօնական «Ուլուս» ունի օրական 12000 օրինակ սպառում։ Զորսն ալ ունին արդիական տպագրական մեքենաներ։ Ամբողջ երկրին մէջ կը հրատարակուին 123 Թուրք թերթեր եւ 140 պարբերականներ։ Օրաթերթերու մեծ մասին գինն է հատը 5 ղրուշ, որ 20 անգամ աւելի սուղ է քան նախապատերազմեան օրերու թերթերու գինը։

Հրապարակագրութիւնը Թուրքիոյ մէջ այժմ դարձած է բարձրօրէն պատասխանատու եւ յարգելի կոչում մը։ Նախարարները միշտ ալ մատչելի են ընկալեալ թերթերու խմբագիրներուն, իսկ վարչապետը կանոնաւորաբար կ'ընդունի զանոնք։ Կիրարկուած ըսկըզբունքը այն է, որ խմբագիրներուն պէտք է տեղեկացնել անցուդարձերը եւ թողուլ, որ անոնք իրենց կարողութիւնը գործածեն կարեւոր լուրերը հրատարակելու ժամանակի եւ ձեւի մասին։ Իրենց օրական առաջնորդողներու մէջ խմբագիրները կրնան չինարար քննադատութիւններ ընել, Հանրապետութեան կարգուսարքի թոյլատրած սահմանին մէջ, ինչպէս նաեւ երեւան հանել վարչական ղեղծումները եւ անկարգութիւնները։ Կարեւոր լ'երթերը բոլորն ալ ունին, մանաւանդ Պոլսոյ մէջ, խմբագրական կազմերու կողքին մասնաւոր գրագէտ մը, որ թեթեւ ու զաւեշտական ոճով յաճախ սուր քննադատութիւններ ու մեկնութիւններ կը տպէ, ինչ որ թոյլատրելի պիտի չըլլար քաղաք. հանդիսաւոր գրութիւններու մէջ։

Զենք ըսեր, թէ թրքական մամուլի ազատութիւնը կը նմանի Անգլիոյ մէջ թերթերու վայելած ազատութեան։ Պէտք է յիշել, սակայն, որ Թուրքիա տակաւին յեղափոխութեան ընթացքի մէջ է, եւ մինչեւ նոր պետութեան չափահասութեան տարիք թեւակոխելը այս ազատութիւնը աստիճանաբար կրնայ աճիլ։ Գրաքննութիւն չկայ, բայց որոշ աչքով վերհսկողութիւնը պիտի շարունակուի դեռ տարիներ։ Այս գրութիւնը կարելի է նկատել երջանիկ միջինը այն սանձարձակ ազատութեան, զոր կը վայելէ կարգ մը երկիրներու մամուլը եւ այն անողոք գրաքննութեան, որուն ենթակայ են ուրիշ երկիրներու թերթերը։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԿՈՒՊՐԻՆ

Կուպրին, որուն մահը հաղորդած էինք անցեալ օր, նախապատերազմեան Ռուսաստանի ամէնէն նշանաւոր գրագէտներէն մէկն էր։ Նախապէս սպայ էր։ Զորս տարի ծառայելէ վերջ, նուիրուեցաւ գրականութեան եւ օրագրութեան։ Եղած է նաեւ գաւառական դերասան, թղթատարական պաշտօնեայ, երգեցիկ՝ եկեղեցւոյ մէջ, վարպետ՝ գործարանի մը։ Այս այլազան թափառումներու ընթացքին առիթ ունեցաւ պտտելու երկիրը եւ ուսումնասիրելու ժողովուրդին բարքերը, ինչ որ օգնեց իրապաշտ կնիք մը դընելու իր վէպերուն վրայ։ (Աղջիկներու փոսը, Մենամարտը, Հեղուկ Արեւ եւն.)։ Բոլորովին տարբեր հանգամանք մը կը ներկայացնէր իր «Սուլամիթ»ը, (Սողոմոնի կեանքէն), որ ռուսական բնագրէն հայերէնի թարգմանուեցաւ ընկեր Ա. Արեղեանի կողմէ, «Ծակատամարտ»ի մէջ, եւ յետոյ լոյս տեսաւ առանձին հատորով։

Բոլշեւիկեան յեղափոխութենէն քիչ վերջը, Կուպրին ալ արտասահման ապաստանեցաւ։ Երկու ամիս բանտարկուած էր բուռն յօդուածի մը հետեւանքով, գրադարանը աւարի տրուած, տունը քարուքանդ։ Այնպէս որ, երկար ատեն բուռն ատելութեամբ լեցուած էր խորհրդային իշխանութեան դէմ եւ Փարիզի մէջ կ'աշխատակցէր աջակողմեան թերթերուն։ Բայց, իբրեւ իսկական Ռուս, չկըցաւ դիմանալ հայրենիքի կարօտին եւ Ռուսաստան վերադարձաւ երկու տարի առաջ, մասնաւոր արտօնութեամբ։ Այնտեղ ալ մեռաւ, 68 տարեկան հասակին մէջ։

Իր կարեւոր գործերը թարգմանուած են Ֆրանսերէնի։

Հեքիաթ

ԽՄԲ. — Թէհրանի «Ալիք»ին իրանագէտ աշխատակիցը կը շարունակէ բնագրէն թարգմանել Սաադիի հէքեաթները։ Ահաւասիկ նմոյշ մը եւս.—

Պատմում են, որ մի նենգ ու չար մարդ քարով խփեց մի բարեպաշտ տէրվիշի գլխին, տէրվիշը այդ միջոցին վրէժ լուծելու հնար չունենալով՝ քարը վերցրեց եւ պահեց իր մօտ։

Մի անգամ թագաւորը բարկացած ժամանակ բռնել տուեց այդ մարդուն, որ զինուորական էր եւ գցել տուեց հորի մէջ, այդ ժամանակ տէրվիշն եկաւ եւ նոյն քարը գցեց նրա գլխին։

— Ո՞վ ես դու, հարցրեց մարդը, եւ այս քարը ինչո՞ւ նետեցիր իմ գըլխին։

— Ես այս ինչ մարդն եմ, պատասխանեց տէրվիշը, եւ սա էլ նոյն քարն է, որ դու իմ գլխին խփեցիր։

— Բայց այսքան ժամանակ որտե՞ղ էիր, հարցրեց նա։

— Պաշտօնիցդ քաշւում էի, իսկ այժմ, երբ քեզ հորի մէջ գտայ, օգտուեցի առթից, պատասխանեց տէրվիշը։

Հասած բախտի, երջանկութեան, անարժանին եթէ տեսնես,

Արդարադատ մեծ Արարչին խոհեմութեամբ դու յանձնիր քեզ։

Եթէ չունիս մարդ յօշոտող ու գիշատիչ ճանկեր սրած,

Ինչքան էլ որ կարողանաս, վատ մարդկանցից միշտ հեռու կաց։

Ախոյեանի հետ կռւողը, որի ձեռներն են պողպատի,

Իր թոյլ բազուկն ու թեւերը լոկ վէրքերով պիտի պատի,

Սպասիր, թող ժամանակը ամուր կապի ձեռները իր,

Ու միասին, ընկերներով, դու էլ նրա հոգին հանիր։

✕

Ամրուլէյսի ճորտերից մէկը փախել էր։ Գնացին փնտռելու, գտան եւ յետ բերին։ Վէզիրը, որ ատում էր նրան, ուզեց սպանել տալ, որպէսզի միւս ճորտերը այլեւս նման քայլ չանեն։ Մեղադրեալը գլուխը Ամրուլէյսի առաջ գետին դնելով ասաց.

Ինչ պատիժ էլ տալու լինես, որպէս օրդար, խելացի,

Ի՞նչ կարող եմ ասել ճորտս, քանզի տէրն ես իմ անձի։

— Բայց քանի ես քո տանն եմ մեծացել, չէի ուզել, որ ահեղ դատաստանի օրը իմ արիւնը քո վրայ ընկնի, իրաւունք տուր, որ ես վէզիրին սպանեմ, այն ժամանակ դու վէզիրի արեան վրէժն առնելու համար ինձ սպանել տուր, որպէսզի իմ մահավճիռը օրինական լինի։ Թագաւորը ծիծաղեց եւ հարցրեց վէզիրին.

— Ի՞նչ խորհուրդ ես տալիս.

— Ով աշխարհի տէր, բացականչեց վէզիրը, ի սէր քո հօր գերեզմանի, ազատիր այս սրիկային, որ իմ գլխին մի փորձանք չբերի։

Թէ պատահի լաւ քար գցող պարսատիկին ընկեր լինես,

Անմարժ ձեռքովդ գցած քարից քո գլուխը պիտ ջարդես.

Իսկ թէ ուզես թշնամուդ դէմ բանեցնել նետ ու աղեղ,

Զգոյշ եղիր չըծառայես նրա բռնած նշանի տեղ։

✕

Պատմում են, որ մի չահագէտ ու չարամիտ մարդ խեղճերից փայտ էր գնում չնչին գներով եւ վաճառում հարուստներին բարձր արժէքներով։ Բարեպաշտներից մէկը նրա վերաբերմամբ ասաց.

Մի՞թէ օձ ես, որ ում տեսնում, ում հանդիպում խայթում ես,

Կամ չար մի բո՞ւ, որ ուր նստում, ուր բնակւում - քանդում ես.

Թոյլերին ու տկարներին գուցէ ոյժով կը յաղթես,

Բայց Աստուծոյ արդարադատ ատեանի մօտ անզօր ես,

Հողից ծնուած մարդ էակին անգթաբար մի ճնշիր,

Նրանց զանգատ - բողոքները երկինք կ'երթան, երկնչիր։

Լսելով այս խօսքերը, չահագէտը շատ զայրացաւ, բայց որ եւ է ուշադրութիւն չդարձրեց նրա ասածներին։

Մի գիշեր խոհանոցից կրակն անցաւ նրա փայտի պահեստը, ամբողջ ըստացուածքը վառուեց, այնպէս, որ նրա փափուկ անկողինը՝ տաք մոխրի փոխուեց։

Պատահաբար, նոյն բարեպաշտ մարդը անցնում էր նրա տան մօտով այն պահին, երբ նա զարմացած ասում էր իր բարեկամներին, թէ չի կարողանում բացատրել, արդեօք ինչի՞ց առաջացաւ իր տան մէջ այդ հրդեհը։

— Զունեւոր մարդկանց սրտերը վառող կայծերից, ասաց բարեպաշտ մարդը։

Զգուշացիր մարդկանց սրտի հառաչանքից ու վէրքերից,

Նրանք վերջը կ'անյայտացնեն, կը կործանեն քեզ քո հիմքից.

Քո վարմունքով դու աշխատիր ժողովրդին չզրգռել,

Ապա թէ ոչ նա կարող է ողջ աշխարհը ձեւափոխել։

Թարգմ. Ա.

Կը խնդրուի ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՎ չուղղել խմբագրութեան կամ վարչութեան վերաբերեալ նիւթեր, որպէսզի յապաղումներ չպատահին։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 3. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Սիրանոյշ ծռեցաւ անոր նայեցաւ։ Բայց ան արդէն երեսը դարձուցած դացած կեցած էր ծաղարարի մը խանութին առջեւ։ Սիրանոյշ ճամբան շարունակեց։ Քանի մը քայլ վերջ նոյն աղան նորէն տեսաւ իր առջեւը, որ քիչ մը աւելի արագօրէն անցնելով կողմնակի փողոց մը ծռեցաւ։ Սիրանոյշ անոր հետեւեցաւ մեքենաբար։ Դրեթէ քառորդ ժամ վերջ, որուն միջոցին ինքը հայ տղուն ետեւէն կ'երթար առանց աչքի զարնուելու, տղան կեցաւ՝ կոնակը տունի մը դրան տըւաւ եւ կսաւ սուլել։ Երբ Սիրանոյշ մօտը եկաւ, տղան անոր կողմը քայլ առնելով կամաց մը ըսաւ, դարձեալ հայերէն.

— Իմ կեցած տեղս Յովհաննէս Արամի տունին դուռն է։

Աս ըսելով առաւ քալեց եւ մօտի անկիւնին ետեւը աներեւոյթ եղաւ։ Բարձրացող լուսինին աղօտաջահ լոյսին մէջ լաւ տեսանելի էր այն տունը որուն առջեւ կը գտնուէր Սիրանոյշ։ Բայց պատուհաններուն փեղկերը գոցուած էին եւ ներսը բոլորովին անձայն կը թուէր։ Պահ մը վերջ պատուհաններէն մէկուն առջեւ գնաց, որ երկաթեայ ծանր վանդակով ծածկուած էր։ Զարկաւ, եւ կարծեց հիմա սառեցաւ, թէ աղմուկ մը կայ ներսը։ Դէպի դուռը դառնալով սկսաւ զգուշաւորութեամբ տեսանելի ընել ինքզինք։ Վերջապէս փոքրիկ փեղկ մը բացուեցաւ եւ կանացի ձայն մը հարցուց, ո՞վ է այն։

— Յովհաննէս Արամը հոս չի՞ բնակիր։ Ես իր կնոջը մօտաւոր ազգականուհին եմ, Սիրանոյշ Զուհաճեան Գալահիսարը Շարքիէն,.. պատասխանեց հայուհին։

Զուսպ աղաղակ մը լսուեցաւ նախ, յետոյ ինկան քանի մը շղթաներ, զոյգ մը կղպանք ետ դարձուեցան, եւ դուռը ճեղ մը բացուեցաւ։

— Սիրանոյշ։ Դո՞ւն ես իրօք, Սիրանոյշ, եղբօրս աղջիկը,— հարցուց յուզիկ ձայն մը։ Ուսկի՞ց կուգաս։

— Հօրաքոյրս Մելինէ՞ն ես դուն, Թո՛ղ ներս գամ։ Սըվազէն կուգամ եւ ոչ աւելի հեռուէն, թո՛ղ ներս գամ։

Դուռը ամբողջովին բացուեցաւ եւ Սիրանոյշ արդէն շեմին վրայ էր, Քանի մը քայլ առնելէ վերջ՝ ծանրօրէն ինկաւ գետինը եւ սկսաւ հեկեկալով լալ, անարտօսր հեկեկանք մը. հեծկլտուք մը, որ իր ամբողջ մարմինը ոտքէն անդին կը նետէր։

Դուռը գոցեցին, եւ զայն ներս առնող կինը անոր կողմը դառնալով ինք ալ հեծկլտաց անոր քովը։ Բառ մը չըսաւ, այլ սպասեց նոպան վերջանալուն։ Եւ ահա յանկարծ ոտքի կ'ցաւ Սիրանոյշ։

— Ողբալ չունիմ, չեմ կրնար լալ։ Կ'այրիմ կարծես,— ըսաւ։ Դրան ճամբէն քալեց դէպի տունին անլոյս բակը, ուր հաւեր ու ծաղիկներ կային թաղարներու մէջ, եւ որ սալաքարերով յատակուած էր։ Մէջտեղը կեցաւ շփոթած, այլայլած։ Հօրաքոյրը իրեն մօտեցաւ, ձեռքերը դնելով անոր ուսերուն վրայ, Եւ ուշադիր երեսը նայելով, ըսաւ.

— Դուն Սիրանո՞յշն ես։ Շատ պզտիկ էիր, սա՛ չափ փոքր աղջնակ մըն էիր երբ քեզ վերջին անգամ տեսայ։ Բայց պատմէ նայիմ, ո՞ւրկից կուգաս։ Տարագրուեցա՞ր, դո՞ւրս հանեցին քեզ։ Ի՞նչպէս թողուցին որ հոս գաս։ Մենք ամէնքս կը կարծէինք թէ դուն Եւրոպա կը գտնուիս ապահով։ — Եւ իրեն քաշելով անոր անշարժ երեսը համբուրեց զայն։

Սիրանոյշ կարծես քարացած վիճակէ մը կ'արթննար։ Ձեռքովը ճակատը բռնեց։

— Ո՞ւր է Լուսաւորչեան,— կը մրմնջէր եւ անգիտակից բոլորտիքը կը նայէր։— Պէտք է երթամ բերեմ Լուսիան։— Լռեց դարձեալ, եւ նայեցաւ խորունկէն իր հօրաքրոջ, արդէն տարիքն առած, բարձրահասակ կին մը։

— Եկո՛ւր, եղբօրս զաւակը, եկո՛ւր, հանգստացիր։ Ծաշէ եւ քնացիր։

— Ո՛չ, անօթի չեմ եւ յոգնած ալ չեմ։ Պէտք է երթամ բերեմ Լուսիան, Թողէք որ երթամ։ Ան ալ պէտք է քու տունդ գայ։ Միշտ անբաժան ընկերուհիս եղաւ եւ խնամք տարաւ ինծի։ Մենք միս մինակ էինք, Լուսիան եւ ես։

— Այո՛, կրնայ գալ, բայց զգուշութի՛ն, մարդ չտեսնէ։ Հիմա ո՞ւր է ան։

— Պիտի երթամ ես բերեմ զայն։ Արդէն կը գտնեմ ճամբան։ Հեռու է։ Քաղաքը խանի մը մէջ կը սպասէ։ Բայց մեզ ներս պիտի առնե՞ս, երբ նորէն գանք։— Եւ իր խորունկ թուխ աչքերը, անձկոտ, պատասխան կը փնտռէին իր ազգականուհիին դէմքին վըրայ,

— Անշուշտ։ Ես անձամբ պիտի ըսպասեմ ձեզի։ Դուռ զարնելու հարկ չկայ։ Միայն թէ կամաց մը քերէ պատուհանին վրայ, զոր առկից առաջ զարկիր եւ պիտի բանամ ես։ Մէկ հատիկ եղբօրս զաւակն ես դուն, անոր կը նմանիս, լուրջ եւ անկեղծ, նոյն աչքերով։ Փա՜ռք Աստուծոյ որ ան չտեսաւ այս աղիտալի ժամանակը։

— Այո՛, առոր ալ փառք տալու է։ Բայց Աստուած չկայ,— շեշտեց Սիրանոյշ։ Թող հիմա որ երթամ Լուսիան կանչեմ։ Հիմա իմ մասիս հոգ կ'ընէ։

Յովհաննէս Արամի կինը տունէն դուրս հանեց իր եղբօրորդին։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

կան իտալական դպրոցներուն մէջ եւ մօտ 400 փրոֆէսէօրները՝ համալսարա - նական 1800 դասախօսներուն մէջ, առանց հաշուելու օգնականները եւ դասախօսները: (Ընդհանուր թիւը 1500 ուսուցիչ): Հրամանագիրը բացառութիւն կը հաստատէ այն ուսանողներուն համար որոնք գրեթէ վերջացուցած են իրենց շրջանը :

Տրուած որոշման համաձայն, իրենց պաշտօններէն պիտի զրկուին նաեւ հրէածին գիտնականները, գրագէտները եւ արուեստագէտները :

Ֆաշական վերադոյն խորհուրդը յառաջիկայ նիստին մէջ պիտի լուծէ հետեւեալ հարցը,— «Հրեաներու դիրքը Իտալիոյ մէջ՝ փաշական տեսակէտով»:

Նոր հրամանագրին 3 յօդուածին համաձայն, արդէն վարձուած հրեայ ուսուցիչները պիտի արձակուին հոկտեմբեր 16էն սկսեալ, իսկ անկախ հրէածին ուսուցիչները այլեւս պիտի չկրնան պաշտօնավարել նոյն թուականէն սկսեալ: Հրեաներ այլեւս չեն կրնար անդամ ըլլալ գիտական, գրական եւ գեղարուես - տական ակադեմիաներու :

*** Իտալիոյ Հրեաներու մասին կատարուած մարդահամարը կը շարունակուի տակաւին: Մինչեւ հիմա ճշդուած են 84.000 հոգի, իբրեւ հրէածին: Երբ մարդահամարը վերջանայ, ընդհանուր թիւը 85.000էն շատ վեր պիտի չըլլայ :

1919ին Հրեաներու թիւը կը հաշուէին 62.000: Անկէ ի վեր ուրիշ 20.000 Հրեաներ ալ մտած են Իտալիա, 12.000ը՝ 1933էն վերջը: Մնացեալ 8000ին մեծ մասը հպատակ դարձած է: Բոլորն ալ ստիպուած են հեռանալ Իտալիայէն, մինչեւ վեց ամիս :

Աշխատանքի Դաշնակցութեան զօրաշարժը ժամերու յաւելման դէմ

Ուրբաթ գիշեր տեղի ունեցաւ փարիզեան շրջանի սէնտիքաներու միու - թեան սարքած ժողովը՝ իբրեւ բողոք այն հրամանագիր - օրէնքին դէմ որ կը տրամադրէ աւելցնել աշխատանքի ժամերը.— տարին հարիւր ժամ: Տեղական թերթերը եւ քուէարկուած բանաձեւը քանի մը տասնեակ հազար կը հաշուեն ունկնդիրներուն թիւը, իսկ «Իւմանիթէ» 50.000 հաշուելով, կ'ըսէ թէ տասնեակ հազարաւոր բանուորներ դուրսը մնացած ըլլալով, ցոյցեր կատարեցին փողոցին մէջ, հետեւեալ բացականչութիւններով.

— «Անկցի՛ ապօրինութիւնը.— Մի՛ խախտէք մեր քառասուն ժամերը.— Բանտարկեցէ՛ք երկրին ապահովութեան դէմ դաւադրողները»:

Ձմեռնային մարզարանին սրահը զարդարուած էր մարտական կոչերով.

— «Բոլորս միանանք պաշտպանելու համար ժողովրդական Ճակատին ընկերային օրէնքները»:

— «Ելեկտրական բանուորները կը պահանջեն ճակատիլ դրամատիրական դիկտատուրային դէմ, յարգել 40 ժամուան օրէնքը եւ հաւատարիմ մնալ 1935 յուլիս 14ի երդումին»:

Մինչ «էնթէրնասիոնալ»ը կը թնդար, բազմութեան մէջ կը լսուէին նաեւ հետեւեալ կանչերը.— «Հրաժարեցէք, Տալատիէ», — «Մենք պիտի պաշտպանենք մեր 40 ժամերը»էին.:

Առաջին ճառը խօսեցաւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը, իբրեւ նախագահ: Բացատրեց թէ բանուորութիւնը վճռած է դիմադրել: «Կառավարութիւնը ամենաթեթեւ մեղադրանք մը իսկ չուղղեր տնտեսական մեծ ընկերակցութեանց որոնք հակաֆրանսական պայքարներ կը կազմակերպեն: Մարդիկ ժամերը երկարաձգելու մասին կը խօսին, երբ գործազուրկներու թիւը կէս միլիոնը կ'անցնի»:

Փարիզեան շրջանի սէնտիքաներու միութեան ներկայացուցիչը յայտարարեց.

— «Մենք յանձն կ'առնենք դիմադրել մինչեւ ծայրը, մեր բոլոր միջոցներով: Կառավարութիւնը անգամ մը եւս տեղի տուաւ դրամի, թնդանօթի վաճառականներու եւ ժողովրդական Ճակատի թշնամիներու ճնշումին: Զարմանալի է որ ճիշդ այն պահուն երբ այնքան ծանր է արտաքին կացութիւնը, այսքան բացորոշ յարձակում մը կը կատարեն աշխատաւոր բազմութեանց դէմ: Մենք կ'ընդունինք մեր ամբողջ պարտականութիւնը, բայց, առանց ընկերային օրէնքներուն, չկայ ներքին խաղաղութիւն»:

Շինութեանց բանուորներու ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ «պայքարը սկսած է եւ իրենք պատրաստ են ի հարկին գործադուլ հռչակելու»:

— «Ֆրանսան աշխատանքի՞ լծել: Այո, բայց տեղաւորելով գործազուրկները եւ գործազրկութեան դատապարտելով շահագէտներն ու ջոջ գործատէրերը: Շարժե՛նք մեր բոլոր ուժերը»:

Համայնավար ներկայացուցիչը, Ժաք Տիւքլօ, դեր - նախագահ՝ երեսփ. ժողովին, պահանջեց նիստի հրաւիրել խորհրդարանը: Եւ բացագանչեց.

— «Պ. Տալատիէ գտե՞ր է ժամանակը իրարու դէմ հանելու բանուորական դասակարգերը, ճիշդ այն պահուն երբ 1.500.000 զինուորներ դրօշի տակ առնուած են Գերմանիոյ մէջ»:

Ուրիշ մարտական ճառերէ վերջը, բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որ կը բողոքէ կառավարութեան որոշման դէմ, «չեղեալ» համարելով զայնոք եւ կ'ոգորէ շարժել բոլոր բանուորական ուժերը, յարգել տալու համար ընկերային օրէնքները: Այս առթիւ, կը յանձնարարուի Աշխատանքի Դաշնակցութեան ուշադրութեամբ հետեւիլ դէպքերու ընթացքին եւ ամէն միջոց ձեռք առնել, ապօրինութեան դէմ ճակատելու համար :

*** Գաւառի մէջ ալ ժողովներ գումարուեցան նոյն բովանդակութեամբ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՂԻԼԿԱՐԻՈՅ Թագաւորը Մուսոլինիի այցելեց հինգշաբթի օր եւ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ իր երկրին եւ պալքանեան պետութեանց կացու - թեան մասին :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ երեք հոգի մահուան, մէկ հոգի ալ 10 տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան, սպաննած ըլլալով բոլշեւիկ աղջիկ մը, որ մտած էր գիւղը, Կոմսոմոլսկի մէջ (Ուկրայնա): Աղջիկը պղծուած եւ յետոյ հոր մը նետուած էր :

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակը ճեղքելով Հանքէուի ճակատը, պաշարեց 100.000 չինական զինուորներ :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ պտուղներու շուկային մէջ, Հայֆայի եւ Թել Ավիվի միջեւ, խաղողի սնտուկի մը տակ պահուած ռումբ մը պայթեցաւ, վիրաւորելով ինը Հրեաներ: Ուրիշ սպանութիւններ ալ կատարուեցան նոյն օրը :

ՊԵՐԼԻՆԻ մէջ կացինով գլխատուեցաւ 36 տարեկան երիտասարդ մը, Քիւլման, իբրեւ լրտես: Գաղտնի նամակներ փոխադրած էր Լեհաստան, հուշակաւոր լրտեսի մը յանձնարարութեամբ :

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ հռչակեցին Լիլի հանրակառքի պաշտօնեաները, բողոքելով 37 ընկերներու արձակման դէմ:— Լիոնի մէկ արուարձանին հանրակառքի կարմիր պաշտօնեաները պաշարեցին ոստիկանական պահականոցը: Խլրտումները կը շարունակուին զանազան շրջաններու մէջ :

ՎԻԷՆՆԱՅԻ «Թէլէկրաֆ» թերթը, որ ամենամեծ սպառումն ունէր Աւստրիոյ կցումէն առաջ, դադրեցուց հրատարակութիւնը, չկարենալով դիմանալ նոր կարգուսարքին :

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի

42, Rue des Petits Carreaux. Փարիզ Mr. Pierre Marchalի խանութը:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ «Ճամբրիկեան» սրահին մէջ՝ կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՈՒՐՖԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 23ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹԻՒ

4 Սեպտեմբեր, կիրակի ամբողջ օրը Սէն Լու կրան Փէն Պ. Լ. Խօթնեղեայի տան օդասուն պարտէզին մէջ:

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԷ Պ. ՀԱՅԿ ՍԷՐԸՆԿԻՒԼԵԱՆ

Երգ, նուագ, պար եւ հաճելի անակնկալներ

Սէն Լուի Կ. Խաչի Ցանոտհինները եւ Պատ. Միութիւնը իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն հայկական երգերով, պարերով եւ կենդանի պատկերներով: «Ալգազ»ի բաքձրախօսով եւ միքրոյով պիտի երգուին հայկական եւ եւրոպական կտորներ:

Զովացուցիչ ըմպելիներ: Կարելի է ճաշը միասին բերել:

Մուտք 3 ֆրանք: Մուտքի տոմսը կը ծառայէ նաեւ տեղի ունենալիք վիճակահանութեան:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Առնել 15 եւ 18 թիւ հանրակառքերը եւ իջնել Սէն Լու:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

4 Սեպտեմբեր կիրակի առաւօտէն մինչեւ երեկոյ
Մէօտոնի անտառը (Թափի Վէր)

կը խօսի զինակից Պ. ԵՓՐԵՄ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Տ. ՕՆՈՍԵԱՆի: Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Անձրեւի պարագային տեղի կ'ունենայ Իսիի «Իրիմեան» սրահին մէջ: Մուտքը ազատ է:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՀԽԱՋԱՋԵՒԵԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ «Մշակոյթի Օր»ը կը տօնուի Հոկտ. 8ին, մեծ պատրաստութեամբ, քաղաքին լաւագոյն սրահներէն մէկուն մէջ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Ավինեօն) Համազգային Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը՝ 4 Սեպտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Պ. Վ. Մինասեանի բնակարանը: Կարեւոր օրակարգ:

Հ. Օ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղ՛ն ընդհ. ժողովը՝ 5 Սեպտեմբեր, երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն:

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին գրասենեակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկուշաբթի եւ Շաբաթ ժամը 15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):

Տեսչութիւն

ՅԻՇԱՏԱԿ - ՄԱՏՈՒՌ

Այրի Տիկին Մառի Թէքէրճեան, որ շատ դժբախտ մայր մը եղած է, կորսնցնելով իր երկու սիրասուն զաւակները, ծաղիկ հասակի մէջ, անոնց անմոռանալի յիշատակին համար ամբողջ ընտանիքին կողմէ կառուցանել տուած է մատուռ մը՝ Պանթէօնի փոքրիկ գերեզմանատան մէջ: Հ. Արիստակէս Մատուրին օրհնութիւնը պիտի կատարէ այս Կիրակի, 4 Սեպտ. ժամը 3ին գերեզմանատան մէջ:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Domesme — PARIS (13)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գէորգ Թարաճեան, 29—30 տարեկան, Ամասիացի, հօր անուն՝ Յարութիւն, մօր անուն՝ Մարիամ : 4—5 տարի առաջ նիս մեկնած է, ուրկէ թուլոն անցած ըլլալ կը կարծուի: Կը խնդրուի յիշեալ երկու վայրերու հայութենէն որ եթէ ճանչցողներ կան, իմացնեն հետեւեալ հասցէին.— Mme. Mariam Tarakdjian, 10 bis— Allée Yvonne, Clamart :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գրիգոր Նահապետեան խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իր սիրեցեալ կողոջ՝ ԱՆՆԻԿ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆԻ (ծնեալ Զաքրեան) դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Օգոստոս 27ին, Hôpital Brocaի մէջ եւ թաղումը կատարուեցաւ Օգոստոս 30ին, Իվրիի գերեզմանատան մէջ:

⁂

ՎԻԷՆ.— Լուսարեւեան ընտանիքը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ բոլոր ընկերներուն, ազգականներուն, բարեկամներուն եւ ծանօթներուն, մեր սիրելի որդւոյն եւ եղբօրը՝ ԽՈՐԷՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ իրենց յայտնած ցաւակցութեան համար :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բազմաչէնի Հայր. Միութեան Վիէնի Մասնաճիւղը բոլոր անդամներու կողմէ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հայրենակիցներ այրի Տիկին Հեղինէ եւ Պ. Յովհաննէս Կիւլվարդեանի, Պ. Պ. Կարապետ եւ Պետրոս Մուրատեանի եւ իրենց բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, եղբօր, փեսային, աներձագներուն եւ ազգականին՝ Պ. ԿԻՐԱԿՈՍ ԿԻՒԼՎԱՐԴԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Ամերիկայի մէջ, արկածի մը հետեւանքով:

⁂

Խաչիկ Երեմեան խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ԽՈՐԷՆ ԼՈՒՍԱՐԵՒԵԱՆի մահուան առթիւ իր պարագաներուն:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 6 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3827

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԻՏԻ ՅԱՋՈՂԻ՞Ն ՄԱՐԵԼ ՀՐԱԲՈՒԽԸ

Չեխական տագնապը հասած է իր ամէնէն վճռական, բուն բառով՝ արկածալի հրջանին :

Այսօր – վաղը կը սպասուի Չեխիոյ Գերմաններու Առաջնորդին՝ Հէնլայնի վերջնական պատասխանին, որուն ձգձգումը աւելի մթագնեց հորիզոնը, շաբաթէն կիրակի :

Նոյն անհամբերութեամբ կը սպասուի, նաեւ, Գերագոյն Առաջնորդին՝ Հիթլէրի բանախօսութեանց, որոնք ութ մասերու բաժնուած են, Նիւրընպէրկի համագումարին առթիւ :

Զարմանազան ենթադրութիւններ կ'ըլլան, այս առթիւ, եւ չնախատեսուած արտայայտութիւններ կը վերագրուին Մեծն Գերմանիոյ Առաջնորդին :

Ամէն պարագայի մէջ, կասկած չկայ թէ Հիթլէր իր ճառերուն մէջ ուղղակի կամ անուղղակի պիտի շօշափէ նաեւ չեխական խնդիրը : Եւ շատեր առոր կը վերագրեն Հէնլայնի պատասխանին յապաղումը :

Ուրեմն, սպասելով հեռագիրներուն, որոնք անընդհատ կը բաշխին այս մէջոցին, փորձենք ներկայացնել տագնապին էլեւէջները :

Չեխական կառավարութիւնը ամիսներով խորհրդակցելէ վերջ, մշակեց նոր կանոնագիր մը, ընդլայնելով ազգութեանց իրաւունքները : Գերմանները անընդունելի հռչակեցին զայն, բուռն յայտարարութեամբ մը որ տեղի ունեցաւ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին առջեւ (17 օգոստոս) : Գերման գլխաւոր պատուիրակը, Հէնլայնի փոխանորդը, պարզապէս «ծաղրանկար» կոչեց չեխական ծրագիրը, եւ աղդարարեց .

— « Մենք անքարոյական եւ կեդրոնական Եւրոպայի տեւական խաղաղութեան համար վտանգաւոր կը գտնենք իրերու այս վիճակը : Անդունդ մը կայ մեր եւ ձեր տեսակէտներուն միջեւ : Մենք ուշադրութեամբ կը հետեւինք դէպքերու ընթացքին եւ գիտենք որ Զուտէթի Գերմաններուն համբերութիւնը այնքան լայն չէ որքան միրինը » .

Այս խօսքերն արտասանուած ատեն, արդէն Փրակա կը գտնուէր անգլիացի բարեխօսը, լորտ Ռընսիմէն, տեսակցութիւններ սարքելով, նիւթեր հաւաքելով, ուսումնասիրութիւններ կատարելով :

Երկու օր վերջը, օգոստոս 19ին, չեխական կառավարութիւնը շարք մը նոր զիջումներ կը կատարէր, բարձր պաշտօններ սահմանելով Գերմաններուն՝ կառավարչական, դատական, թղթատարական, ելմտական եւն. վարչութեանց մէջ :

Գերմանները նորէն դժգոհ մնացին, խաբուսիկ խայծեր համարելով նոր զիջումները :

Այդ միջոցին, անգլիացի բարեխօսը մասնաւոր տեսակցութիւն մը կ'ունենար Հէնլայնի հետ, բոլորովին գաղտնի պահելով մանրամասնութիւնները :

Վերջին շաբաթներու ընթացքին, լորտ Ռընսիմէն աւարտած ըլլալով իր ուսումնասիրութիւնները, աւելի գործօն դեր կատարել սկսաւ :

Նախ օգանաւով Լոնտոն ղրկեց իր գլխաւոր օգնականը : Յետոյ, իր թելադրութեամբ, Լոնտոն հրաւիրուեցաւ Պերլինի բրիտանական դեսպանը, մասնակցելով նախարարական խորհուրդին : Ինք, լորտը, բազմապատկեց իր տեսակցութիւնները Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, Գերմաններու պատուիրակներուն եւ միւս փոքրամասնութեանց ներկայացուցիչներուն հետ :

Իբրեւ հետեւանք, այս անգամ ասպարէզ իջաւ հանրապետութեան նախագահը ինք, Տոքթ. Պենէշ, իր ձեռքն առնելով ամբողջ գործը :

Այս անցուդարձէն վերջն էր որ ծանուցուեցաւ թէ չեխական կառավարութիւնը հաշտարար քայլ մը եւս առած է, հաւանելով երկիրը վերածել դաշնակցային պետութեան, բաժնուած՝ 20 -- 25 հրջաններու :

Բոլոր թերթերը հաղորդեցին այս տեղեկութիւնը, սակայն մէջտեղ չդրուեցաւ նոր ծրագիրը : Ու մինչ անհամբեր կը սպասուէր վերջնական եզրակացութեան մը, տեղի ունեցաւ գաղտնի խորհրդակցութիւն մը, Հիթլէրի ամառանոցին մէջ, մասնակցութեամբ օրուան երեւելիներուն, — Հէնլայն, Կէօպէլս, Կէօրինկ, Հէս եւն. (Սեպտեմբեր 1 եւ 2) :

Եւ ահաւասիկ նոր բարդութիւն մը, ճիշդ այն պահուն երբ կը բացուի Նիւրընպէրկի տարեկան համագումարը, մասնակցութեամբ 600,000 պատգամաւորներու (հիւրերով եւ այցելուներով՝ մէկ միլիոն) :

Քիչ անդին պիտի կարդաք երեք ճառեր, որոնք միեւնոյն բովանդակութիւնն ունին, — ոչ մէկ իրաւախոհութիւն : Մենք հաստատ կը մնանք Հէնլայնի ծրագրին ութ կէտերուն վրայ :

Ի՞նչ են այդ ութ կէտերը, որոնք մշակուեցան 1938 ապրիլ 24ին, Քարլսպատի մէջ .—

1. Կատարեալ հաւասարութիւն Գերմաններու եւ Չեխերու .— 2. Զուտէթեան Գերման կուսակցութիւնը պատասխանատու է այդ հաւասարութեան ստացման համար .— 3. Գերմանաբնակ շրջանները պէտք է ճանչցուին իբրեւ այդպիսին .— 4. Կատարեալ դերմանական ինքնավարութիւն այդ շրջաններուն մէջ .— 5. Պաշտպանութիւն այդ շրջաններէն դուրս գտնուած բոլոր Գերմաններուն .— 6. Հատուցում 1918էն իվեր Գերմաններու դէմ եղած անիրաւութեանց համար .— 7. Միայն եւ միայն գերման պաշտօնեաներ գերմանաբնակ շրջաններուն մէջ .— 8. Կատարեալ ազատութիւն դաւանելու գերմանական սկզբունքները եւ աշխարհահայեացքը :

Հրաբուխը մարելու գերագոյն փորձն է որ կը կատարուի այժմ, անընդհատ բանեցնելով դիւանագիտական մեքենան :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՊՆԴԵՆ ԻՐԵՆՑ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Հիթլէր խենց առաջնորդ հռչակելով, անջատում կը պահանջեն

Շաբաթ օր անհամբեր կը սպասուէր Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրականներու Առաջնորդին՝ Հէնլայնի պատասխանին, բայց 24 ժամ եւս կորսուեցաւ : Յաջորդ օրը, կիրակի, հիթլէրականները իրենց առաջին հրապարակային յայտարարութիւնն ըրին յանդուգն ճառերով որ նորէն կը ծանրացնեն կացութիւնը : Անոնք հրապարակաւ յայտարարեցին թէ իրենց գերագոյն Առաջնորդը կը ճանչնան Ատոլֆ Հիթլէրը, եւ կը մերժեն որ եւ է իրաւախոհութիւն, պնդելով իրենց հիմնական ծրագրին ութ կէտերուն վրայ :

Ցոյցը տեղի ունեցաւ Հէնլայնի վերադարձին առթիւ, հիւսիսային շրջանին մէջ : Հազարաւոր Գերմաններ բարեգալուստի գացած էին այս առթիւ, եւ կիները ու աղջիկները ծաղիկներ կը սփռէին, Առաջնորդը դիմաւորելով իբրեւ յաղթական : Երեք հրապարակային ժողովներ սարքուեցան, հունձքի տօնին առթիւ : Աշի մէջ, որ Հէնլայնի կեդրոնն է, Առաջնորդը կանգնեցաւ ամպիոնին վրայ, իսկ իր փոխանորդներէն երեսփոխան մը, Կէօրկ Վոլնէր, հետեւեալ ճառը խօսեցաւ .

— « Որ եւ է իրաւախոհութիւն չենք ընդունիր մեր պայքարին մէջ : Քարլսպատի մէջ (Քարլօ Վարի) մշակուած ինքնավարութեան ութ կէտերը միայն սկզբնաւորութիւն են ու կը ներկայացնեն մեր նուազագոյն պահանջները : Զուտէթեան Գերմանները մինակ չեն այս պայքարին մէջ : Անոնց կռնակը կը գտնուին 76.000.000 Գերմաններ : Գերմանիա պատերազմ չուզեր, այլ կը պահանջէ որ 3.500.000 Զուտէթեան Գերմանները, որոնք կենսական մասը կը կազմեն գերման մեծ ժողովուրդին, վայելեն իրենց լիակատար իրաւունքները : Մենք կ'ատենք պատերազմը, մենք մեր պայքարը կը վարենք օրինական միջոցներով : Ուստի Չեխերը պէտք չէ նորէն դրաւեն մեր գիւղերը գաղտնի զինուորներով : Չենք հասկնար թէ ինչո՛ւ այսպիսի պատրաստութիւններ կը տեսնուին, մինչ Փրակայի մէջ բանակցութիւններ կը կատարեն եւ լորտ Ռընսիմէն բարի խրատներ կուտայ իրենց : Հարցին խաղաղ կարգադրութեան նախապայմանը այն է որ 1918էն վերջ սահմանամերձ շրջաններու մէջ հաստատուած Չեխերը անմիջապէս հեռանան » .

Ուրիշ ժողովի մը մէջ, հիթլէրական ծերակուտական մը խօսելով, Հիթլէրը կոչեց «մեր Առաջնորդը» եւ բացագանչեց .

— « Մենք կ'ուզենք որ մեր հայրենիքը միանայ մայր Գերմանիոյ » :

Իսկ երրորդ ժողովին մէջ խօսեցաւ հիթլէրական երեսփոխան մը, Սանտնէր եւ յայտարարեց .

— « Ի զուր մեզ կը մեղադրեն թէ կը խանգարենք խաղաղութիւնը : Եւրոպայի պատմութեան մէջ անշուշտ չկայ ժողովուրդ մը որ այնքան գիտակից ըլլայ իր պատասխանատուութեանց որքան մերինը : Մենք երբեք չենք ուզած որ եւ է բան խլել չեխ ժողովուրդէն կամ պետութենէն : Մենք կը պնդենք մեր պահանջներուն վրայ եւ կը մերժենք որեւէ իրաւախոհութիւն : Կ'ազդարարենք չեխ վարիչներուն թէ դժուարաւ պիտի համաձայնին մեզի հետ, եթէ երկուքը Գերմանները շարունակեն հալածուիլ Փրակայի փողոցներուն մէջ : Բայց եւ այնպէս, մենք պիտի շարունակենք բանակցիլ, խաղաղ ելք մը յանդելու համար : Մենք կ'ողջունենք մեր Առաջնորդը, Ատոլֆ Հիթլէր » :

Երեք ժողովներուն մէջ ալ խանդավառութեամբ երգուեցաւ հիթլէրական քայլերգը, որ արգիլուած էր մինչեւ հիմա : Չեխական օրէնքով, այս կարգի արարքները ենթակայ են տուգանքի եւ բանտարկութեան, բայց ոստիկանութիւնը չմիջամտեց, որպէսզի խռովութիւններ չծագին :

*** Անգլիացի բարեխօսը անմիջապէս հեռաձայնին դիւեն անցնելով, այս նոր դէպքերը հաղորդեց իր կառավարութեան : Իսկ իր գլխաւոր օգնականը երկու ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հէնլայնի հետ, արդիւնքը հաղորդելով լորտ Ռընսիմէնի եւ բրիտանական դեսպանին : Անգլիական շրջանակներու մէջ տակաւին չեն յուսահատած եւ ամէն միջոց կը փորձեն, համաձայնութեան մը յանգելու համար : Փրակայի մէջ ալ հանդարտութեամբ կը սպասեն բանակցութեանց ելքին : Կ'ըսուի թէ լորտ Ռընսիմէն պիտի փորձէ մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունենալ Հիթլէրի հետ, որ Նիւրընպէրկ մեկնած է արդէն, կուսակցական համագումարին առթիւ եւ իր առաջին ճառը պիտի խօսի այսօր, երեքշաբթի :

ՄԵԾՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ 10ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Ի՛նչ անակնկալներ սարքած է Հիթլէր

Երէկ, երկուշաբթի, 5 սեպտեմբեր, բացուեցաւ հիթլէրական կուսակցութեան տարեկան համագումարը, Նիւրընպէրկի մէջ : Տասներորդն է այս համագումարը : 1926էն մինչեւ 1933 տեղի ունեցած են միայն հինգ համագումարներ : 1933ի ընդհ. ժողովը կը կոչուէր «Յաղթանակի համագումար», 1934ինը՝ «Կամքի Յաղթութիւն», 1935ինը՝ «Ազատութեան», 1936ինը՝ «Պատիւ», փառաբանելու համար Հռենոսեան շրջանին վերագրաւումը, իսկ 1937ինը՝ « Աշխատանքի համագումար» : Այս տարուանը հռչակուած է Մեծն Գերմանիոյ համագումար, քանի որ տեղի կ'ունենայ Աւստրիոյ կցումէն վերջը : Այս առթիւ ութ ճառ պիտի խօսի Հիթլէր :

Առաջին անգամ ըլլալով, Առաջնորդին առջեւ թափօր պիտի կազմեն բոլոր նահանգներու Գերմանները, Վիէննայէն մինչեւ Քէօնիկսպէրկ : Վեց հարիւր հազար հոգի պիտի մասնակցին համագումարին : Վերջին ընդհ. ժողովին ատեն, կը մասնակցէին 33 շրջաններ, Տանցիկն ալ հաշուելով : Այս տարի ներկայացուցիչներ պիտի ունենան 40 շրջաններ, Աւստրիան ալ մէջն ըլլալով :

Կուսակցութեան բազմազան կազմակերպութիւնները Նիւրընպէրկ ղրկած են հատընտիր պատուիրակութիւններ : Գործատէրերը պարտաւոր են վճարովի արձակուրդ շնորհել իրենց այն պաշտօնեաներուն որ պատգամաւոր ընտրուած

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՇԱԿԱՒԱՆ

— Կռնակդ ինչո՞ւ ծուռ է, հարցուցեր են ուղտին :

— Ո՞ր կողմս շիտակ է, պատասխաներ է *տէրվիշ* անասունը :

Այս առածը միտքս ինկաւ, երբ կարդացի «խումբ մը ճախկին Հօկեաններ»ու անաթեման՝ Հօկի կեդր. վարչութեան դէմ (ե՛ւ Փարիզի ե՛ւ Երեւանի) :

Անշուշտ ինծի չիյնար դատել արդարն ու մեղաւորը :

Այս վարկաբեկիչ փոխասացութիւնները կը շարունակուին քանի մը տարիէ ի վեր, եւ կը կարծեմ թէ դեռ ամէն բան չէ ըսուած :

Ի՞նչ կ'ըսեն Մարսէյլի «քողոքականները» իրենց թռուցիկով, որ կը բռնէ Յառաջի մէկ էջին կէսը, մանր տառերով .—

1. *Հակայեղափոխական, ժողովուրդի թշնամիներու խումբ մը՝* Շահվէրտեան, Վարդանեան, Եսայեան եւայլն Երեւանէն, եւ անոնց հովանաւորութեամբ գործող *հացկատակներու ուրիշ խմբակ մը՝* Թահմազեան, Գալճեան, Դաւիթեան եւն. Փարիզի մէջ, «տզրուկի պէս ծծեցին անոր *խղճն ու ծուծը* (ճիշդ այսպէս տպուած է), դատարկեցին անոր ֆինանսի ամբողջ գանձը, մամուլի բոլոր փոնտերը » :

2. *Ֆրանսայի կեդր. վարչութիւնը լաւ ձեռքերու մէջ չէ . վարիչ - քարտուղարները ընդունակ են կեղծելու, ընկեր ընկերոջ դէմ կը լարեն... Հաշիւները մաքուր չեն : Ներգաղթողնե-* [illegible] *թեան ծախք ցոյց տրուած հաշիւը, 16.000 ֆրանք, անմարսելի է : Հօկին եւ Խ. Հայաստանի պատկանեալ հարիւր հազարները — 400.000— խրացուցեր ծծեր են Տրապզոնցի երկու* հայրենակիցները (*կ'ակնարկէ Գրիգոր Վարդանեանի եւ Արսէն Եսայեանի) եւն.* :

3. Ի՛նչ չարաշահութիւն ներգաղթի անունով եւ ի՛նչ ստորնացուցիչ մեղադրանքներ : Բարեբախտաբար Երեւանը Փարիզ չէր... Հայաստանի կառավարութիւնը բացաւ *տուփէ*ները եւ ձերբակալեց Շահվէրտեանն ու Հօկի գլխաւոր վարչութեան բոլոր անդամները, ամբաստանելով զանոնք որպէս « հակայեղափոխականներ, ժողովուրդի թշնամիներ եւ զեղծարարներ » :

4. *Ամբողջ ինը ամիս Հօկի վարիչ - քարտուղար կոչեցեալը չկրցաւ պատասխան մը ստանալ երկրէն : Զկրցաւ, չեն տար, որովհետեւ զինքը կը ճանչնան հակառակորդ* :

5. *Գալճեանի եւ իր քանի մը համախոհներուն նպատակն է ճանչցնել իրենց ընկերակցութիւնը (Ֆրանքօ - Արմէնիէն կոմիտէ) նախ տեղական կառավարութեան եւ յետոյ Նանսէնեան գրասենեակին ու հիմնել Փարիզի մէջ երրորդ Գաղթականաց Օֆիս մը* :

6. *Ի՞նչ եղան «Պէպօ» ֆիլմէն գոյացած հազարները, ո՞ւր մնաց ապրիլ 10ին հրատարակուելիք թերթը եւ այս առթիւ հաւաքուած գումարները* :

7. *Հօկի վարիչները քաղաքէ քաղաք, տունէ տուն կ'այցելեն, համոզելու նախկին Հօկեանները որ անդամակցին Ֆրանքօ - Հայ ընկերակցութեան* :

8. *Հօկը լուծուած է 1937 դեկտեմբեր 8ին, բայց ինը ամիս վերջը, 1938 օգոստոս 27ին Մարսէյլի մէջ թէյասեղան մը սարքելով, հրաւիրագիրները կը կնքուին լուծուած Հօկի կնիքով* :

Ու վերջապէս կոչ մը Փարիզի խորհին գոյքերը, թուղթերը, կնիքը, ձեռագիրները, «ամբողջ արխիւները » :

«Քիչ գրոյս շատ իմացիր», պիտի ըսէր մեծ հայրս :

ՎԱՀԷ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ

«Սանճաք»ը «Հաթայ» կը հռչակուի միաձայն...

Ալեքսանտրէթի շրջանին երեսփ. ժողովը, որ կազմուած է համաձայն Թուրքիոյ պահանջին, կեդծ մեծամասնութեամբ եւ նշանակովի, բացուեցաւ ուրբաթ օր, Անտիոքի մէջ, նախագահութեամբ երիցագոյն երեսփոխանին՝ Մուհամմէտ Ատալըի : Ներկայ էին ընդ. Քոլէ՝ մարզպանին պատուիրակը, Ճէվատ Աճըքալըն՝ Թուրքիոյ ներկայացուցիչը, եւ Տոքթ. Ապտիւլրահման՝ Սանճաքին կուսակալը, ինչպէս եւ օտար հիւպատոսները, զանազան պաշտօնատարներ եւ երեւելիներ : Նախագահ ընտրուեցաւ Ապտիւլկանի Թիւրքման, Անտիոքի Թուրք երեսփոխանը, փոխ-նախագահ՝ Վասի Մինիր Գարապէյ, դարձեալ Թուրք երեսփոխան մը եւ Մաարուֆ, Անտիոքի ալէվի երեսփոխանը :

Նախագահը ճառ մը խօսելով մեծարանք յայտնեց Թուրք ժողովուրդին եւ նախագահ Աթաթիւրքի, ինչպէս եւ ֆրանսական կառավարութեան, որոնք համաձայնութեամբ լուծեցին Սանճաքին փշոտ խնդիրը : Յետոյ զանազան համայնքներու երեսփոխանները խօսք առին, բաղձանք յայտնելով որ յաջողի բոլոր տարրերու միացումը : Ապա տեղի ունեցան հաւատարմութեան երդումը եւ պետութեան վարիչին ընտրութիւնը : Միաձայնութեամբ նախագահ ընտրուեցաւ Թէյֆուր պէյ Սոքմէն, Ամըքի մեծ կալուածատէրը եւ գլխաւոր մղիչը Սանճաքին թրքական շարժման : Թէյֆուր պէյ հինգ տարիէ ի վեր Թուրքիա կը բնակէր, ուր Անթալիոյ երեսփոխան ընտրուեցաւ : Աթաթիւրքի անձնական բարեկամն է :

Պետութեան նախագահին ընտրութենէն վերջ, երեսփ. ժողովը բանաձեւ մը քուէարկեց, որ երախտագիտութիւն կը յայտնէ Սանճաքին ֆրանսական եւ Թուրք ներկայացուցիչներուն : Երեսփոխան Սուպհի Պէրէքէթի առաջարկութեամբ, նոր պետութեան անուն ընտրուեցաւ Հաթայը : Նոյն երեսփոխանը առաջարկեց նաեւ մասնաւոր դրօշ մը ընտրել եւ «Հաթայի Նախագահ» բացատրութեան տեղ գործածել «Նախագահ Հանրապետութեան», բայց երկու առաջարկներն ալ մերժուեցան :

Ժողովէն վերջը, երբ զնդ. Քոլէ եւ Թուրքիոյ ներկայացուցիչը դուրս կ'ելլէին, ընդունուեցան ժողովուրդին ծափերով : Այս առթիւ զինուորական պատիւներ ընծայուեցան մէկ վաշտ Մարոքեան արձակաղէններու եւ մէկ վաշտ Թուրք զինուորներու կողմէ : (Հավաս) :

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵՆԷ զրկուեցան 57 Գերմանացիներ, մեծ մասը Հրեայ, մէջն ըլլալով երախտաւոր դրագէտ մը, Էռնէստ Կլազէր, որ հեղինակն է «Չ.որդ Դասը» վէպին եւ ուրիշ գործերու : Մինչեւ հիմա հպատակութենէ զրկուած երեւելիներու թիւը կը հաշուէն 2000 :— Պերլինի ոստիկանութիւնը հրամայեց փակել քաղաքին ամենամեծ դերձակներէն մէկուն վաճառատունը (Հօֆման եղբարք), ամբաստանելով թէ խախտած են գիներու օրէնքը : Այս առթիւ 50.000 մարք տուգանք սահմանուեցաւ : Այս հրեայ դերձակները այլեւս պիտի չկրնան իրենց արհեստը ի գործ դնել Գերմանիոյ մէջ :

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՀԱՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Խ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի երկրորդ նստաշրջանը տեւեց ընդամէնը 12 օր եւ փակուեցաւ օգոստոսի 22ին:

Երկու տարի առաջ, նոր սահմանադրութեան հրապարակուելու օրերին, երբ դեռ ոչ ոք կը նախատեսէր նրա այնքան հաշմանդամ իրականացումը, շատերի մօտ հաւատք արթնացաւ, թէ թերեւս Մոսկովեան միապետութիւնը թոյլ տայ իր շուքի մէջ մի համեստ ժողովրդական ներկայացուցչութեան գոյութիւնը:

Այդ հաւատքին ոյժ էին տալիս ստալինեան ագռաւները, որոնք առ ժամանակ ընդմիջելով իրենց կռկռոցը Տրոցքիի, Զինովիեւի, Կամենեւի, Պեստակովի եւ ուրիշների դաւաճանութիւնների մասին, փոխ էին առել սոխակների լեզուն եւ քաղցր դայլայլներ էին հնչեցնում ապագայ Գերագոյնի «գրանդիօզ, (փառաշուք) պատմա-համաշխարհային» դերի մասին: Խորհրդային լրագրողները դրամատիրական աշխարհի մասին սուտեր թխելու հմուտ մասնագէտներ են: Մէկը նրանցից — սահմանի այս կողմն աշխատաւորութեան բաժին ընկած սովի ու համատարած բռնութեան սուտը հրամցնում է «Իզվէստիայի», «Պրաւդայի» եւ այլոց ընթերցողներին գրեթէ ամէն օր, առաւօտեան թէյի հետ իբրեւ լաւ կշտացնող կարկանդակ: Նպատակը հասկանալի է, թէյի հետ յաճախ շաքար չի լինում, սրճարան գնացող քաղաքացին ստիպուած է տնից մի սրուակ կաթ գրպանում ունենալ, որովհետեւ սրճարաններում «ժողովուրդի թշնամիների ջանքերով կաթը բացակայում է (Վեչերնայա Մոսկվա 23 օգոստոս): Պատահում է, ամբողջ նահանգներ մնում են առանց լուցկիի կամ մայրաքաղաքում իսկ մի հասարակ բան - ծրար ու նամակի թուղթ գտնել չի լինում (Իզվեստիա, 27 օգոստոսի):

« Ամենաերջանիկ » աշխատաւորն իրաւունք չունի նման փոքրիկ անյարմարութիւններից դժգոհելու, երբ Վարշաւայի, Բերլինի ու Լոնտոնի փողոցները լիքն են քաղցից գետին փռուած բանուորների դիակներով »:

[illegible] չդնացին, երբ նոր սահմանադրութեան առթիւ ծաղրեցին ու խստօրէն քննադատեցին ֆաշական ու կիսա-ֆաշական երկիրների խորհրդարանները, « որոնք պարզապէս խրտուիլակներ են, հիւլէի չափ իսկ պատասխանատուութիւն չունին պետութեան ղեկավարութեան մէջ եւ կանչւում են հաղուադէպ ու կարճատեւ նիստերի, միայն չէֆերի որոշումներն ու յայտարարութիւնները լսելու համար»:

Ուրեմն, ուզում էին ասել, իրենց ըալիք ժողովրդական ներկայացուցչութիւնը իրապէս պիտի ղեկավարէ մեծ Միութիւնը եւ տեւականօրէն զբաղուի նրա բնակիչների կեանքի բարելաւումով:

Ի՞նչ տեսանք, Գերագոյն Խորհուրդը իբրեւ ղեկավար ղէկրոյի հաւասարեւ: Երկու նստաշրջանները — յունուարի եւ օգոստոսի, միասին տեւեցին ընդամէնը 16 օր, օրական երկուական ժամ ժողովներով: Եթէ՝ ինչպէս երկրորդն առաջինից յետոյ, երրորդ նստաշրջանը բացուի 7 ամիս վերջ, նշանակում է 16 ամիսների ընթացքում Գերագոյնը աշխատած կը լինի ամսական երկու ժամ: Այսպիսի ծանր աշխատանքի համար ստալինեան «դէպուտատ»ներն ստանում են ամսական 600 րուբլի թոշակ, ձրի ճանապարհորդութիւն, նստաշրջաններին յաւելեալ վարձատրութիւն օրեկան 100 րուբլի, բացի պաշտօնատներում, գործարաններում ու երկրագործութեան մէջ իրենց շահած դրամից:

Եթէ Գերագոյն Խորհրդի արձանագրութիւններից հանենք Առաջնորդին ուղղուած սիրաբանութիւնները, օրակարգում դրուած հարցերի հետ կապ չունեցող ինքնագովութիւններն ու անէծքները «վնասարարների» հասցէին, տակը կը մնայ միայն 40 հռետորի անուն աւելի քան 1100 ժողովականներից: Սակայն չի կարելի ասել, թէ մէկն ու մէկը նրանցից ոչինչ չարեց: Ոչ ամէնքն էլ մի մարդու պէս հարիւրաւոր անգամներ Ստալինի անունը լսելուն պէս իրենց տեղերէն ցատկեցին ու «խանդավառօրէն ծափահարեցին»: « Դեպուտատ»ները նոյնիսկ յատուկ լռութեան գործիքներ են կապում ականջներին, որպէսզի Ստալին բառը բաց չթողնեն:

Ո՞ւր է տարբերութիւնը Գերագոյն Խորհրդի եւ Մեծ Սուրի երկրում այնքան այպանուած Րայխստակի, Սէյմի (Լեհաստան) եւ ուրիշների միջեւ: Նա չկայ եւ բնական օրէնքով չի էլ կարող լինել, որովհետեւ ֆաշական վարչաձեւերի տակ, լինեն նրանք սեւ թէ կարմիր, ժողովրդական ներկայացուցչութիւնները նման են խաւարում տնկուած ծաղիկի, դատապարտուած թառամելու ու չորանալու:

×

Պետական նախահաշուի քննութեան առթիւ ղեկուցանող ֆինժողկոմ «ելմտ. նախարար) Զվէրեւից յետոյ, սովորութիւն դարձած յաջորդական կարգով ամբիոն բարձրացան Ռուսաստանի, Ուկրայինայի, Բելոռուսիայի, Վրաստանի, Ադրբէյջանի, Հայաստանի եւ այլն ներկայացուցիչները: Բոլորի ճառերը, բացի անունների ու թւերի տարբերութիւնից, գրեթէ բա- [illegible] ...ւյն դեր - յաջողութիւններին ենք ունեցել, ոչնչացրել ենք ժողովրդի ամէն գոյնի թշնամիներին, «Դաշնակներն» էլ յիշւում են սրանց մէջ, մենք էլ աւելի պիտի յառաջ երթանք, կեցցէ «Առաջնորդը»: Միեւնոյն դեղատոմսով 10 դեղագործի էլ պատուէր տաս, նոյն դեղը կը ստանաս, խորհրդային «հանրապետութիւնների» ներկայացուցիչները միմեանց կրկնեցին, որովհետեւ բոլորին տրուած էր միեւնոյն դեղագիրը « Մեծ բժշկի» :

Հայկական Խ. Ս. Հ. գործավարների խորհրդի նախագահ Արամ Փիրուզեանն ասում է:

— « Ստալինեան երկու հնգամեակների ընթացքում Հայկական Խ. Ս. Հ. ժողովրդական տնտեսութիւնն ունեցել է հսկայական նուաճումներ: Անցեալում յետամնաց երկրից այժմ նա դարձել է արդիական քաղաքակրթութեան երկիր: Երկու հնգամեակներում Հայաստանի ժողովրդական տնտեսութեան մէջ մուծուած է 1.253 միլիոն րուբլի (իսկ Վրաստանում միայն վերջին հնգամեակում 2.240 միլիոն րուբլի, աւելացնում ենք մենք): Ճարտարարուեստի կառուցումների վրայ այդ գումարից ծախսուած է 590 միլ. րուբլի:

Հայաստանի պետական նախահաշիւը առաջին հնգամեակի սկզբին հաւասար էր 22.6 միլիոն րուբլի, 1937 թւին 338 միլիոն րուբլի էր եւ այս տարի աճել է մինչեւ 388 միլիոն րուբլի, (Վրաստանինը — 1.068 միլիոն րուբլի, Ադրբէյջանինը 915 միլիոն րուբլի): Հայաստանում խորհրդային իշխանութեան օրով ծնունդ են առել արդիւնաբերութեան նոր ճիւղեր, քիմիական, չաղախի, հիւսուածեղէնի, ծխախոտի, կաշեգործութեան, մսամշակութեան, օճառագործութեան, բամպակամաքրութեան, կօշկակարութեան եւ հանդերձեղէնի: Կառուցուած են Կիրովականի քիմիական Կոմբինատը (գործարանախումբը), Դաւալուի չաղախի գործարանը, Լենինականի հիւսուածեղէնի եւ մսի կոմբինատը, Երեւանի պահածոյի, մեքենագործութեան եւ ուրիշ խոշոր արդիւնաբերական հիմնարկութիւնները: Կառուցւում է համամիութենական նշանակութիւն ունեցող արհեստական ճգախէժի գործարանը: Ծանր եւ թեթեւ ճարտարարուեստի իբր զուգընթաց, արտակարգ կերպով զարգացել է Հայաստանում ուտեստեղէնի ճարտարարուեստը: 1913 թուի հետ համեմատած նա կրկնապատկուել է աւելի քան 20 անգամ: Երեւանի պահածոյի գործարանը 1937 թւին բաց է թողել 18 մ. տուփ պահածոյ: Հսկայական չափով աճել է ելեկտրական ոյժի արտադրութիւնը: Քանաքեռգէս, Ձորագէս, Լենգէս, Երեւանգէս (Գէս - ռուսերէն երեք բառերի՝ պետական ելեկտրական կայան - առաջին տառերն են) եւ սրանցեան աւելի թոյլ ելեկտրակայաններ ծառայում են Հայաստանի ծաղկող ճարտարարուեստին, տալիս են լոյս եւ նրա հետ քաղաքակրթութիւն քաղաքներին ու գիւղերին» : Այստեղ բաց ենք թողնում տասը տողանոց մի գովաբանութիւն Ստալինին:

— « Խորհրդային իշխանութեան օրով արմատապէս փոխել է Հայաստանի գիւղատնտեսութեան դէմքը, փոքրիկ բաժան բաժան եւ Դաշնակներից աւերուած (մեծ պատերազմի, ռուսական փլուզումի, Թուրք և մեծամասնական [illegible] Դաշնակ-թիւնը ներենք, նկատի ունենալով Մեծ Սուրի երկրում նրան շրջապատող պայմանները) գիւղական տնտեսութիւնները դարձել են զօրաւոր ընկերվարական տնտեսութիւններ: Հողերի 96 տոկոսը պատկանում է կոլտնտեսութիւններին: Ընկերվարական դաշտերում բանում են հազարաւոր երկրագործական մեքենաներ: 1933 թւի հետ համեմատած 1937 թ. նրանց թիւը եռապատկուել է: Եղջերաւոր անասունների թիւը վերջին 4 տարիների ընթացքում աճել է խոշորների՝ 48, մանրերինը՝ 97 տոկոսով, ձիերի թիւը 24, խոզերինը 207 տոկոսով:

Պետական եկամուտների հարիւրին 90ը ստացւում է շրջանառութեան տուրքից (գործառնութեանց տուրք): Ընկերվարական ճարտարարուեստից ստացւում է 54 միլիոն շահ»:

Վնասարարներին նուիրուած դատարկաբանութիւնները բաց ենք թողնում ու անցնում Հայաստանի մշակութային ու պետական խնամատարութեան վերաբերեալ մասին. «Հայաստանի տնտեսական կարողութեան եւ աշխատաւոր զանգուածների կեանքի նիւթական բարօրութեան աճման հետ միասին, բուռն թափով, աճել ու ծաղկել է նաեւ մշակոյթը — ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական: Զարգացում են գեղարուեստը, գրականութիւնն ու գիտութիւնը:

Պետական նախահաշուի մէջ ընկերային եւ մշակութային ձեռնարկների ծախքերը գրաւում են առաջնակարգ տեղ, 1933 թւին նրանք հաւասար էին՝ ամէն մի բնակչին 43 րուբլի, 1938ին արդէն 210 րուբլի: Ներկայումս Հայաստանում կայ 512 տարրական, 190 կիսամիջնակարգ եւ 140 միջնակարգ դպրոց, որոնց մէջ սովորում են 265 հազար երեխաներ, այսինքն ազգաբնակութեան 24 տոկոսը: Բարձրագոյն ընդհանուր եւ տեխնիքական դպրոցները 8 հատ են, 5 հազար ուսանողներով: Այս տարի նրանք բաց թողին 778 բժիշկ, ճարտարագէտ, գիւղատնտես, անասնաբոյժ եւ մանկավարժ »:

Ընդհատենք այստեղ Ա. Փիրուզեանին, բերելու համար մեր հարեւանների դպրոցական գործին վերաբերեալ թւերը, քաղելով Բակրաձէի եւ Ալիեւի Կրեմլում արտասանած ճառերից: Վրաստանում կան 4437 տարրական, կիսա - միջնակարգ եւ միջնակարգ դպրոց 700 հազար աշակերտութեամբ: 18 բարձրագոյն դպրոցներում սովորում է 20 հազար ուսանողութիւն:

Ադրբէյջանում 3333 ամէն տեսակի դպրոցներ 577.756 աշակերտով, որոնց մէջ բուն Ադրբէյջանցիները 339.557 հոգի են: 10 բարձրագոյն դպրոցներում հաշւում է 9728 ուսանող, այդ թւում 5671 Ադրբէյջանցի: Համեմատութիւններ անել ցանկացողին ասենք, որ հիմնուելով երկու ընդհանուր քուէարկութիւնների թւերի վրայ, այժմ Հայաստան ունի 1 միլիոն 113 հազար, Վրաստանը 3 միլիոն 418 հազար, եւ Ադրբէյջանը 2 միլիոն 958 հազար բնակիչ:

— «Խորհրդային իշխանութեան ժամանակաշրջանում աննախընթաց աճում է ունեցել հայ գրականութիւնը, առանձնապէս գնահատելի են մեր յաջողութիւնները Մարքս - լենինեան գրականութիւն թարգմանելու եւ հրատարակելու [illegible] լինի գործերը» եւ միայն այսքանը: Եղների ու խոզերի մասին նա աւելի մանրամասն է խօսել քան գրականութեան:

« Ժողովրդական առողջապահութեան Հայաստանի պետական նախահաշւում յատկացրած ենք 57 միլիոն րուբլի: Նոր հիւանդանոցներ, բուժարաններ, ծննդաբերութեան տների եւ մսուրների կառուցման վրայ ծախսելու ենք 26 միլիոն րուբլի: Կազմակերպուած են — բժշկական ճեմարան, բժշկական արհեստագիտական դպրոց եւ դասընթացքներ որոնց մէջ ուսանում են մօտ 3000 հոգի»:

Այնուհետեւ Փիրուզեան փառաբանում է Ստալինեան ազգային քաղաքականութիւնը եւ ամենօրեայ հոգածութիւնը մարդկանց երջանկութեան համար: Եւ վերջացնում է յայտարարելով.

— «Հայ ժողովուրդը ընկերվարական հայրենիքի միւս ժողովուրդների հետ մի մարդու պէս ոտքի կը կանգնի՝ խորհրդային կառավարութեան եւ [illegible] մեր երջանիկ հայրենիքը: Թող իմանան Ճափոն, Գերման եւ Իտալացի Ֆաշականները, որ խորհրդային ժողովուրդներն այսօր աւելի քան երբ եւ իցէ համախմբուած են Լենին - Ստալինի կուսակցութեան եւ հարազատ ու սիրելի առաջնորդ Ստալինի շուրջը (բուռն ծափեր)»:

Մինչդեռ Վրաստանի եւ Ադրբէյջանի «վարչապետներն» իրենց ճառերում բաւականին տեղ յատկացրին համամիութենական մի քանի գործավարութեանց քննադատութիւններին եւ պահանջներ ներկայացրին իրենց հանրապետութիւններում կատարուելիք աշխատանքների մասին, Հայաստանի գործավարների խորհրդի նախագահը վարքի բարձր թուանշան փնտռող աշակերտի նման ոչ մի չարութիւն չարեց: Բայց Հայաստանը պէտք ունի մի քանի մեծածախս կառուցումների, որոնց մասին յիշեցնելու պարտականութիւնը կատարեց «դեպուտատ» Արուշանեանը, Ազգութեանց Խորհրդում:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՓՈՔՐ ԱՍԻՈՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Այս յօդուածն ալ կը թարգմանենք «Թայմզ»ի բացառիկ թիւէն, նուիրուած Թուրքիոյ: Գրողն է՝ Համիտ Զիւպէյր Քէօսէ, տնօրէն հնութեանց թանգարանի.—

Թուրք ժողովուրդներու բազմաթիւ շփումները օտար քաղաքակրթութիւններու հետ, իրենց թափառումներու եւ աշխարհակալութեանց ընթացքին, անոնց յարումը զանազան կրօններու, ինչպէս մանիքէականութիւն, քրիստոնէութեան նեստորական աղանդ, մահմետականութիւն, ինչպէս եւ անոնց դիրքը Արեւելքի եւ Արեւմուտք ճիշդ մէջտեղը՝ բացառապէս հետաքրքրական կը դարձնեն անոնց փոլքլորը (ժողովրդական զրոյց):

Փոքր Ասիոյ «փոլքլոր»ը արժանի է մասնաւոր ուսումնասիրութեան: Ունի չափազանց հարուստ երակ ժողովրդական բանաստեղծութեան, որ կազմուած է ներդաշնակ քնարերգութենէ, մեծապէս տարբեր գրական քնարերգութենէ, որ կը հետեւի արաբական ու պարսկական ձեւերուն:

Այս քնարերգութիւնները, եղերերգական կամ կրօնական, տոփական կամ վարդապետական, կ'երգուին կամ կ'արտասանուին շրջիկ երգիչներու կողմէ, որոնք ծանօթ են աշըգ անունով: Իսլամ կրօնք ունեցող Թուրքերու գըզըլ պաշ աղանդին մէջ, աւելի ճիշդը Ալեվիներու մէջ, աշուղները կը վերցնեն այն մասը, որ հեթանոս Թուրքերու մէջ կը ստանձնէր շամանը կրօնական արարողութեանց առեն, եւ կը բաղկանար երաժշտութենէ, պարէ ու միաժամանակ աղօթքէ: Երբ երկու աշըղներ կը հանդիպին հաւաքոյթի մը մէջ, իրարու հետ մրցումի կը մտնեն, ունկնդիրները կը զուարճացնեն հանելուկներ առաջարկելով եւ յետոյ ըզ-ուարճախօսութեանց իսկական ճակատամարտ մը ցուցադրելով:

Կեդրոնական Ասիոյ Թուրքերու մէջ տակաւին գոյութիւն ունին ժողովրդական դիւցազներգութեանց բազմաթիւ մնացորդները: Փոքր Ասիոյ մէջ Քէօրօղլուի աւանդավէպը, որ բաղկացած է յուզիչ արկածներու հիանալի շղթայաւորումէ մը, մինչեւ այսօր ալ ժողովրդականութիւն ունի, իսկ Պաթթալ Կազիի եւ Սուլթան Տանիշմէնտ Կազիի հեքեաթները կը պատմեն արաբական ու թրքական աշխարհակալութեանց սկզբնական դրուագներու մասին Փոքր Ասիոյ մէջ: Առակներ ու երեւակայական վէպիկներ մինչեւ այժմ ալ կը պատմուին օձախներու շուրջ հէքեաթ պատմողներու կողմէ, որոնք մէտտահ կը կոչուին «գիւղական» սրճարաններու մէջ: Այս հէքեաթները լեցուն են հրաշագան կենդանիներով, յաւերժահարսներով, հսկաներով եւ չար կամ բարի ոգիներով: Ասոնք կը սկսին նախ միօրինակ ներածումով մը, յետոյ կուգայ հէքեաթը, ապա վերջաբան մը, որու մէջ պատմողը կը զգուշացնէ ունկնդիրները, թէ չհաւատան իր պատմածին ոչ իսկ մէկ բառին:

Պէտք է յիշել նաեւ օրթա օյունին: Ասիկա բացօթեայ ներկայացում մըն է, խաղացուած կեդրոնը զետեղուած փոքր բեմի մը վրայ, որուն շուրջը շրջանակի ձեւով հաւաքուած է ունկնդիր հասարակութիւնը: Ասոր զուգընթաց ունին խեղկատակութիւններ եւ հոպխտական խաղեր, զորս կը կատարեն հարսանիքներու առեն, ուր յաւիտենական կեսուրը կը ժպտի, կուլայ կամ կը յանդիմանէ, իսկ հարսը, ուրախ է կամ տխուր, խոժոռ է կամ տխմար, ըստ կացութեան պահանջին:

Ժողովրդական պարերը տեղի կունենան գիւղական աշխատանքներու առեն, ինչպէս լուացքի կամ հունձք քաղելու առեն: Կան նաեւ գիւղական կոպիտ ու անմշակ տրամաներ, ուր գլխաւոր դերակատարները կը հագուին գայլի ու գառնուկի նման, կամ նմանութիւնը կ'ընեն ուղտի եւ կամ անձրեւի համար աղօթք մատուցանելու ձեւերը կը ծաղրեն:

Ժողովրդական քնարերգութեանց, հէքեաթներու եւ առածներու լեզուն զարմանալի կերպով խորիմաստ եւ սահուն է: Թրքական առածները լեցուն են ճաշակով ու համ ու հոտով: « Աստուած բոյն կը շինէ կոյր թռչունին համար»ը շատ գեղեցիկ է: Ուրիշներ օրինակ՝ «ճշմարտախօսը ինը քաղաքներէ կը վռնտեն» կամ «ուղտին հարցուցին թէ որն է լաւ, սարն ի վեր թէ սարն ի վար, եւ ան պատասխանեց. երբ բեռը կռնակս է, նման տանի երկուքն ալ», նմոյշներ են գիւղացիական սրամտութեան:

Զուտ փոքր ասիական երկու հասարակութիւններ յիշատակութեան արժանի են: Ասոնք են Գարակէօզը եւ Հօճա Նասրէտտինի առակները: Գարակէօզը վայրագ բայց հնարամիտ ստահակ մըն է, որու արկածները նոյնքան հեռու են հաւանականութենէ կամ ընթացիկ բարոյականութենէ, որքան Արեւմուտքի մէջ միւթը Փընչի արկածները: Հօճային օգնականը Հաճի Էյվատ, որդրագիր մըն է, այն ի մտաւոր որ կարդալ ու գրել գիտէ — մերթ անոր ընկերն է, մերթ մեղսակիցը, եւ երկուքի միջեւ տեղի ունեցող խօսակցութիւնը չափազանց զուարճական է, շատ քիչ անգամ միայն անպատշաճ: Յոյները, Արաբները, Հայերը եւ միւս օտարականները բոլորն ալ կը ներկայացուին Հօճայի կատակներուն մէջ, մասնաւորաբար օտարներու Թուրքերէն խօսիլը եւ կատարած սխալները կը մատնանշուին ծիծաղելի ձեւերով:

Հօճա Նասրէտտին էֆէնտի պատմական դէմք է: Անոր գերեզմանը կը գտնուի Փոքր Ասիոյ ներսերը, Ակշէհիրի մօտ: Ան կը պատկերացուի որ-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Քնանալու քիչ միջոց ունեցաւ, ու երբ առտու եղաւ, չորս Զէյթունցի սպասաւորները, որ ըստ իր խոստումին ղրկած էր Գադիկ, անոր շուրջը հաւաքուած կ'աղաչէին որ տակաւին սպասէ:

Գնաց նախաճաշելու Պոլսարացի խանի մը հետ, անդին կապերտներու հակի մը վրայ նստած՝ ըմպելով թարաշխարհիկ թէյը, սամովարի պէս ամանի մը մէջ պատրաստուած:

Այդ եւ յաջորդ օրը հազիւ կրցանք քիչ մը քնանալ, ու մինչ Մընթին, Ռիլը եւ ես Զէյթունցի ծառաներուն կ'օգնէինք մեր բեռները կարգի բերելու համար, Ֆրէտ սրած իր լեզուներու հրաշապարգեւը շատ մը ազգերու հրապուրուած մարդոց վրայ, անոնց կը հրամցնէր լոնտոնեան տաղեր եւ «Հազարումէկ Գիշերներ»էն զանազան պատմութիւններ, ի փոխարէն իրենց Նարաւանի պատմուածքներուն:

Երկրորդ օրը Մընթին գնաց ջորիներուն մասին կարգադրութիւններ ընելու: Թուրքերը կը նախընտրէին մէկ հոգիի հետ առանձին սակարկել, քան բազմութեամբ: Նոյն իրիկունը վերադարձաւ իր հետ բերելով տասներկու ջորիներ եւ չորս ջորեպաններ:

— Իւրաքանչիւրիս մէկ մէկ ջորի, երկերկու ջորի ալ բեռներուն համար, ուրիշ չկրցայ գտնել: Բեռները քակեցէք եւ աւելի փոքր ըրէք:

Ֆրէտ այդ իրիկունը մեզ հետ նըստաւ, իր եւ Մընթի սենեակին միջեւ գտնուող փայտածուխի վառարանին մօտ եւ ըսաւ.

— Ամէն մարդ կ'ըսէ թէ ճամբուն վրայ աւազակներ կը գտնուին. Հիւսիսակողմը Զէրքէզեան Դուրէն, կամ դէպի արեւելք, ամէն կողմ նոյն բանն է: Միւս կողմէ սենեակին մէջ մարդ մը կայ որ բոլորովին հագուստներէն մերկացուած եւ ծեծուած է, խորհելով թէ հագուստներուն մէջ դրամ պահած է: Երբ հոս հասաւ առանց հագուստի ծուէն մը ունենալու իր վրայ, դեռ իր պրկուած ձեռքին մէջ կը պահէր ամբողջ դրամը: Իսկական մարդիկ մը... Ի՞նչ: Երեւակայեցէք իր կոխը: Մինչ զինքը կը մորակէին հանգուցուած չուաններ:

— Գադիկի մասին ի՞նչ իմացաք:

— Ոչինչ. բայց վուգուարի (դէպք) մասին շատ բան: Թէեւ տարտամ, սակայն բան մը կայ օդին մէջ: Նկատեցէք որ Թուրք ջորեպանները հակառակ անոր որ մեր Զէյթունցիներուն հետ միասին կ'աշխատին, բայց իրարու բան չեն խօսիր: Իսլամները իրարմէ չեն բաժնուիր եւ Հայերն ալ կատարեալ լռութիւն կը պահեն: Փորձեցի զիրենք մօտիկ ընել եւ հարցուփորձել, թէեւ վտանգաւոր էր այդ քայլը, որ եւ է բացատրութիւն չկրցի ստանալ: Դիտեցի սակայն որ լարուած վիճակը աւելի կը տարածուի: Ինծի հանդէպ քաղաքավար են, բայց քանի մը անգամ իմացայ շաֆգալը բառը, ձեր մասին գործածուած:

Կը նշանակէ գլխարկ կրող, լուրջ ծաղրանք չի նշանակեր, այլ տեսակ մը արհամարհանք:

Մընթին զինքը մօտիկ ըրաւ իր մութ, շնորհալի ժպիտը դէմքին: Իր վիճաբանիլը տեսած չէի, այս անգամ ալ չվիճաբանեցաւ, այլ ուղղակի խանին բակը գնաց, մենք ալ պատուհանը ելանք դիտելու: Նախ աչքէ անցուց մեր ջորիներու բազմութիւնը եւ հրաւիրեց ծիւրտ հրամանատար մը որ քննէ կենդանիներէն մէկուն ուռած կրունկը: Ի վերջոյ կանչեց Զէյթունցի մը եւ անոր մաքրել տալով բակէն հաւաքուած իր կօշիկներուն տակի աղտեղութիւնը, դանդաղ քայլերով վեր բարձրացաւ ու մեր մօտ նստաւ:

— Շատ իրաւացի էք Ֆրէտ, ըսաւ հանդարտութեամբ:

Յանկարծ մթութեան մէջ օգնութեան աղաղակ մը բարձրացաւ անգլերէն լեզուով եւ երեքս մէկտեղ ոտքի ցատկեցինք: Ֆրէտ իր անխնամ սեխերը վեր ոլորեց գոհունակ կերպով ու հանդարտ նստաւ:

— Մէկը սխալմամբ հոդ եկած եւ ծուղակը ինկած է. տէր կը սպասէ. նստէք, ըսաւ:

Հնազանդեցանք իրեն, բայց օգնութեան աղաղակը տակաւին կը շարունակուէր:

— Կը յիշէ՞ք այն մարդը որուն մասին հիւպատոսարանին մէջ խօսեցայ. —Փիթըր Միչըլ անասունը, ան որ իր հաշուոյն միսիոնարութիւն կ'ընէ, որ օրագիր կը բռնէ, որուն մէջ տիկիններուն կը պարսաւէ: Լաւ, Ռաճփիւթանայէն թալիւքտարի մը (փէնճապի բառ մը՝ հողատէր), եւ Փրուսիացի յանձնառուի մը,— որ Պաղտատ երկաթուղագծին համար աշխատաւոր կ'արձանագրէ — ասոնց երկուքին եւ աւելէն ինկած է:

Ինծի չարտօնեցին որ զինքը ազատեմ, հիմակ կը տեսնեմ թէ ինչու ... արդարութեան մասը, անոր գործը շատ մը պիտի լմնցնէ: Նստէք դուք, տխմարներ: Դուք գաղափար չունիք թէ ինչ գրած է Օր. Վանտէրմանի մասին: Զգեցէք ճզմեմ, կ'ուզեմ ճզմել:

— Հոս եկուր, ըսաւ Մընթին, իր կրած պատիժը բաւական է:

Բայց Ռիլ մեզմէ առաջ դուրս նետուեցաւ, սանդուղներէն վար վազեց գլխիվայր, այնպէս ինչպէս կ'ընեն Պօտուանի մարզադաշտին վրայ: Մինչեւ մեր հասնիլը, տեսանք որ անիկա հեծած էր գետնատարած մէկու մը վրայ, որ սեղմուած կոկորդէն մէջէն կովու մը պէս կը բառաչէր, եւ Ռաճփութ մը ու Գերմանացի մը, իւրաքանչիւրը վեց ոտք բարձր հասակով միջամտելու թէ ոչ միջամտելու մասին կը մտածէին: Գերմանը բաւ հասնելու տրամադիր չէր. Ռաճփութը ընդհակառակն:

— Ինչո՞ւ զինքը կը ծեծէք, հարցուց Մընթին:

— Կօթ ին Հիմմէլ. ո՞վ պիտի չծեծէր: Իր օրագրութեան մէջ իմ մասին գրեր է որ աշխատաւորները կը չարչարեմ:

— Կը չարչարէ՞ք թէ ոչ, հարցուց Մընթի մեղմութեամբ:

— Քրէնյթ - պլիթզըն: Ձեր ինչ գործն է: Ի՞նչ իրաւունքով կը գրէ որ Ֆրանսացի ժողովուրդը ինծի համար եկեղեցիին մէջ աղօթէ:

Հնդիկ հողատէրը այս ամբողջ խօսակցութեան ընթացքին աչալուրջ կանգնած էր վարազի մը պէս, պատրաստ մեր ամէնուս համար կռուելու եւ կէս զարմացումով զինքը կը դիտէր: Քանի մը անգամ կէս քայլ մը առաջացաւ, հաստատելու համար ծեծելու իր իրաւունքը, Մընթիին նայեցաւ եւ կրկին տեղը կեցաւ:

(Շար.)

Ինչե՛ր, ինչե՛ր կը պատմէ Հօկը Հօկի մասին

(Գ. եւ վերջին մաս)

...ատենք ընկերակցութեան թաքուն ...պատակը, ցոյց տանք Գալճեանի ...ք բանքը: Հօկի նախկին վարիչը ...ուած է որ— ինչպէս կը հաստա- ...ն իր մտերիմները— Խ. Հայաստա- ...ն կառավարութեան վստահութիւնը ...չ կրնար վայելել այլեւս այն օրէն ...երբ զինքը հովանաւորող- ...բոլորն ալ ամբաստանուած են ...«հակայեղափոխական, ժողո- ...«ժողովուրդի թշնամիներ» եւ ՀՕԿն ալ լու- ...խզելով ամէն կապ Փարիզի հետ: ...Խ. Հայաստանի բարեկամներու ...կազմուէր— ինչ որ բո- ...թիւն մը փափաքն էր եւ է— Գալճեան չէ ...պիտի մնար այդ կազմակերպու- ...թեան մէջ կամ գլուխը. ուստի մերժեց ...Բարեկամներու Միութեան առաջարկ- ...եւ հիմնեց «Ընկերակցութիւն»ը, ...մօտէն կամ հեռուէն ոեւէ կապ չու- ...եւ չի կրնար ունենալ Խ. Հայաս- ...Բարեկամներու Միութեան մը ...ներկայացուցիչներուն հետ: Մէկը՝ Ընկերակ- ...ցութիւնը տեղական հանգամանքունի, ...միւսը՝ Բարեկամներու Միութիւ- ...նը անմիջապէս կ'ուզէ կապ հաստատել ...Հայաստանի եւ գաղութահայութեան ...մէջ, որ խզուած է շնորհիւ դասս մը ...տիկարներու: Բոլորս տեսնենք թէ ...ամբողջ 9 ամիս ՀՕԿի վարիչ քարտու- ...ղար կոչեցեալը չկրցաւ պատասխան ...մը ստանալ Երկրէն: Չկրցաւ, չնա ...որովհետեւ զինքը կը ճանչնան ...հակառակորդ: Ուրեմն կռթնելով դեռ ...իր սուտերը կլլող կարգ մը միա-

միտներու համբանքին, Գալճեանի եւ իր քանի մը համախոհներուն նպատակն է ճանչցնել իրենց Ընկերակցութիւնը նախ տեղական իշխանութեան, յետոյ Նանսէնեան Գրասենեակին ու հիմնել Փարիզի մէջ երրորդ Հայ Գաղթականաց Օֆիս մը, այսինքն ժառնալ Հայաստանի չինարարութիւնը եւ գրաւել սրմապարներու յատուկ գործով: Այս նպատակով արդէն կ'աշխատին:

«Ի՞նչ ընենք եղբայր, Հայաստանը մեզ չի ճանչնար, ինը ամիս է պատասխան չեն տար, պէտք է այլեւս մենք մեզի նայինք, գաղութահայութեան հող տանինք» կը փսփսայ Գալճեան ու մեկնած է գաւառ այդ ուղղութեամբ մտքեր պատրաստելու: Իր համախոհները հասկցած են զինքը եւ հող կը պատրաստեն: Իր բարեկամ Ցակոբ Գոփուսուզեանի (Լիոնէն) «Ցառաջ»ի մէջ երեւցած յօդուածները կատարեալ արգասիքն են Գալճեանի մտքերուն եւ ըսաւ մի զարմանաք, եթէ վաղը ուրիշ շարք մը Ցակոբներ, Գալճեանի մտերիմներ, արձագանգ ըլլան Գոփուսուզեանին: Ամէն գնով խաբել նախկին Հօկեանները, յաջողցնել Ընկերակցութիւնը եւ հասնիլ Օֆիսի կազմութեան, «Թուղթ տալ»:

Հասնելէ յետոյ իր այս նպատակին, արդէն տիրացած կ'ըլլայ ՀՕԿի չէնքին, արխիւներուն, գոյքերուն, արդէն կատարած կ'ըլլայ իր հակահայաստանեան պարտականութիւնը, ցրուած կ'ըլլայ ՀՕԿի նախկին անդամները, որոնք կը փափաքին «Խ. Հայաստանի Բարեկամներու Միութիւն» մը կազմել, ու դիւային քրքիջով կրնայ յոխորտալ:

— «Դուք երկրի մէջ իմ ընկերներս, բարեկամներս պատժեցիք, ՀՕԿը լուծելով խանութս գոցեցիք, ես ալ հոս ձեր բարեկամները բաժան բաժան ընելով վրէժս լուծեցի»:

Ահա թաքուն նպատակը «Ֆրանքօ-Հայ Ընկերակցութեան» եւ ահա հակահայաստանեան հրէշային միտքբանքը ՀՕԿի դահիճ Գալճեաններուն: Ով որ կ'ապրի կը տեսնէ, կը համոզուի վաղը՝ բայց ուշ կ'ըլլայ:

ԻՆՉ ՊԷՏՔ Է ԸՆԵԼ

ՀՕԿի նախկին անդամները, Խ. Հայաստանի եւ Խ. Միութեան բոլոր բարեկամները, Վերաշինական Միութիւնները, Պետական Կարմիր Խաչ եւայլն եւայլն, ով որ վերջապէս ինքզինք Հայաստանի բարեկամ կը կարծէ, պէտք է զգոյշ ըլլայ եւ միանգամայն ու վերջնականապէս խզէ իր կապը Գալճեաններու հետ, եթէ չփափաքիր որ ինքն ալ կասկածելի դառնայ Հայաստանի կառավարութեան առջեւ: Որովհետեւ փաստերով հաստատուեցաւ որ այս մարդիկը՝ «ստախօս, զրպարտիչ, զեղծարար, շանթաժիստ եւ քանդիչ» ինչպէս կ'ըսէին բողոքող Հօկեանները, բարեկամ չեն Հայաստանի: Երկու տարի է Դաշնակցական ոգի մամուլը «Հայաստանը դժոխք» եւ Վրացեան-Ջամալեան «Խ. Միութեան սահմանադրութիւնը փաշական սահմանադրութիւններէն աւելի վատ» ներկայացուցին, ո՞ւր էին ՀՕԿի քարտուղարները, այդ զրպարտութիւններուն դէմ յօդուած մը գրեցի՞ն, լուսաբանական ժողով մը սարքեցի՞ն. ոչ եւ ոչ: Գուցէ առարկուի թէ դրամ ու թերթ չկար, բայց ի՞նչ եղան Պէպօ Ֆիլմէն գոյացած հազարները, ո՞ւր մնաց Ապրիլ 10ին հրատարակուելիք թերթը եւ այդ առթիւ հաւաքուած գումարները: Ձեկան, չուզեցին, բայց հիմա երբ տեսան թէ իրենց գոյութիւնը վտանգի տակ է, Գալճեան-Դաւիթեան գաւառ վազած են: Քաղաքէ քաղաք, տունէ տուն կ'այցելեն համոզելու նախկին Հօկեանները, որ անդամակցին Ֆրանքօ-Հայ Ընկերակցութեան, որ Հայաստանի հետ յարաբերութիւն պիտի մշակէն, թերթ պիտի հրատարակեն՝ մեղրածորան խօսքեր: Բոլոր նախկին Հօկեաններուն չնչտակի եւ կտրուկ պատասխանը պիտի ըլլայ՝ մենք ձեզ կշռեցինք, պակաս գտանք, ձեր խունկն ու մոմը ձեզի, մեր ժամը մի գաք: Հեռացէք մեր շրջանակէն, դուրս մեր պարտէզէն: Ով որ չի տար այս պատասխանը տըկար մըն է: Ով որ կը լռէ կամ լռելեայն կ'օժանդակէ ՀՕԿը քանդելէ յետոյ Խ. Հայաստանի բարեկամներու ցրուումին պատճառ դարձողներուն, նա կը դաւաճանէ ե՛ւ իր համոզումներուն ե՛ւ Հայաստանի հիմնական շահերուն: Այո՛, ժամանակն է որ Խ. Հայաստանի անկեղծ բարեկամները իրար հասկնան, միանան ընդդէմ հաստատուած դաւադիրներու եւ փոխան ընկերակցութեան, որ շահակցական է, հիմնեն իրենց սրտին մօտիկ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ: Ահա միակ ելքը եւ օգտակարը, մնացեալը ուժերու ջըլատում է:

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՆԱԽԿԻՆ ՀՕԿԵԱՆՆԵՐ

Յ. Գ.— Վերջին պահուն տեսանք թէյասեղանի մը հրաւիրագիրը, որ տեղի պիտի ունենայ եղեր, Շաբաթ երեկոյ Մարսէյլի Բարեգործականի սըրահին մէջ: Պ. Գալճեանը փառաբանելու մտօք սարքած սեղանի հրաւիրագրերը կնքուած են ՀՕԿի պաշտօնական կնիքով: Բոլորս գիտենք թէ Հայաստանի կառավարութիւնը ՀՕԿը լուծած է 8 Դեկտեմբեր 1937ին, մինչդեռ 5 ամիս յետոյ՝ 27 Օգոստոս 1938ին Մարսէյլի մէջ տեղի ունենալիք թէյասեղանին լուծուած ՀՕԿի կնիքով հրաւիրագրեր կը ստորագրուին: Ասիկա վստահութեան զեղծում, չարաշահութիւն եւ մի՞թէ խաչագողութիւն չէ՞: Այս արարքը անգամ մը եւս չի՞ գար հաստատելու մեր ըսածներու ճշմարտութիւնը: Ասով չի՞ հաստատուիր թէ նախկին ՀՕԿի գոյքերը վըտանգի տակ են եւ իրաւունք չունի՞ն ՀՕԿի այն գիտակից վարչութիւնները, որ կը մերժեն գոյքերը: Այս կէտը Խ. Հայաստանի կառավարութեան եւ մասնաւորապէս Խ. Միութեան Փարիզի դեսպանատան ուշադրութեան կը յանձնենք, որ թոյլ չտան իրենց անունով եղած չահագործումներու եւ լուծուած ՀՕԿի գոյքերը, պաշտօնաթուղթ, կնիք, ձեռագրեր, ամբողջ արխիւները գրաւելով՝ ըստ Ծրագիր-Կանոնագրի տրամադրութեան, փոխադրեն Հայաստան: ՆՈՅՆՔ

...ի դէր, մօրուսաւոր մարդ մը, որ կ'երէր հսկայական ապարոշ եւ խո...լ ակնոցներ: Սովորական հրատարակութիւններու մէջ կը պատկերացնեն զայն էշու վրայ նստած, խուրջինները իր ուսը ձգած այն թիւր գաղափարով, թէ այսպէսով կը թեթեւցնէ խեղճ կենդանիին բեռը:

Հօճայի պատմութիւնները բազմաթիւ են: Ասոնցմէ ոմանք ծանօթ են այս երկրին (Անգլիոյ), որովհետեւ ոչ միայն ունին ուժեղ զաւեշտական երանգ, այլ նաեւ դիւրըմբռնելի են եւ ունկնդիրի մտածողութիւնը չփոթեցնելու երկիմաստութեան գիծը կը կրեն: Ինչպէս են առհասարակ, իրլանտական զաւեշտաբանութիւնները: Ասոր սքանչելի մէկ օրինակն է այն պատմութիւնը, թէ հօճան գիշեր մը պատուհանէն դուրս նայեցաւ, եւ խորհեցաւ թէ իր պարտէզին մէջ գող մը տեսաւ. «Աղեղս տուր», պոռաց իր կնոջը, եւ արձակեց նետը պարտէզին մէջ, իր աչքին երեւցած իրին վրայ: Իբր չշարժեցաւ, Նասրէտտին օգնութիւն աղաղակեց: Դրացիները հաւաքուեցան, բայց տեսան որ Հօճային նետը ծակած էր պարտէզին մէջ կախուած իր շապիկը: Երբ անոնք յանդիմանեցին զինք, թէ զուր տեղը աղմուկ ու խուճապ կը ձգէ, ան պատասխանեց. «բայց պէտք է ես շնորհակալ ըլլամ Աստուծոյ, որ իմ շապիկիս մէջ չէի»:

Այս բոլոր պատմուածքներու հեղինակը իրապէս միայն Հօճան ըլլայ թէ ոչ, փաստը այն է որ ան կը մնայ կեդրոնական դէմքը գիւղացիական Թուրքիոյ փոքլորին, եւ ամէն օր շարունակ կը յիշուի գիւղացիութեան կողմէ եւ անոր կը հայթայթէ տարօրինակութիւններու անսպառ շտեմարան մը:

«Շան պէս կը սատկեցնեն քեզ»

«Աղդակ»ի մէջ կը կարդանք.—

Մեր խելօք - Դաւիթ կարգ մը թերթերը այնպէս կ'ուզեն ցոյց տալ, թէ բան տեղի չունենար Սանճաքի մէջ, թէ հայ ժողովուրդը հանգիստ է բարեխնամ նոր վարչութեան տակ: Չենք զարմանար: Նոյն մարդիկը չէ՞ն որ մօտ 20 տարիէ ի վեր կը շարունակեն «դրախտ» տեսնել խորհրդային «դըժոխքին մէջ...: Ուրեմն, կը մնայ մեզի քանի տարի ալ սպասել, որ տեսնեն ու հասկնան Սանճաքի կացութիւնը: Մինչ այդ, շարունակենք տալ պատկերը Սանճաքի նոր վարչութեան: Ահա պատմութիւն մը, առանց մեկնութեան:

Գրըք - Խանի եւ Համամի միջեւ կը գտնուի Ճիրճիմ կոչուած գիւղը: Այս գիւղը երեք տարի առաջ կը պատկանէր Շէֆիք անուն Թուրքի մը, որ չկարենալով վճարել պարտքերը, ըստիպուեցաւ ծախել գիւղը աճուրդով: Գնումը կատարած էին Ֆուատ եւ Պաւէլ Մկրտիչ եղբայրները.— վերջինը Սուրիոյ մամուլի դիւանի տնօրէն— ու կը շահագործէին հողերը: Այս տարի, իրենց փոխանորդ կարգած էին Հայ մը, Պ. Հայկ Սէֆէրեան:

Թրքական զօրքերու մուտքին յաջորդ օրն իսկ, նախկին գիւղատէրը՝ Շէֆիք պէյը կը ներկայանայ Հայկին ու կ'ըսէ.

— «Եթէ անգամ մըն ալ քեզ տեսնեմ գիւղին մէջ, տեղն ու տեղը կը սպաննեմ: Պէտք է անմիջապէս կորսուիս երթաս:»

Ջուր կ'անցնին Հայուն արդար բողոքները: Երբեմնի սնանկ եւ այժմ անպատկառ Շէֆիքը կը կրկնէ իր սըպառնալիքները: Ի վերջոյ, Հայը խոհեմութիւն կը սեպէ դալ Հալէպ եւ կացութիւնը պարզել գիւղատիրոջ՝ Պ. Ֆուատ Մկրտիչին:

Կը բողոքեն Սանճաքի կուսակալին: Բողոքագիրը կը փոխանցուի Գրըք-Խանի գայմագամին, որ իր կարգին կը փոխանցէ Ռէհանիէի միւտիւրին եւ այս վերջինն ալ... ժանտարմաներուն:

Ընթերցողը կարծէ թերեւս, թէ ժանտարմաներուն հասնելէ վերջ խնդիրը կը հասնի տրամաբանական ելքին: Այսինքն՝ օրէնքի պահապանները կը վռնտեն Շէֆիք պէյ կոչուածը եւ գիւղը կը յանձնեն տէրերուն: Այդպէս ըլլալու համար, պէտք է որ օրէնքէ նմանող բան մը դեռ մնացած ըլլար Սանճաքի մէջ: Իրականութիւնը այն է, որ ժանտարմաներու ներկայութեան իսկ տեղի կ'ունենայ հետեւեալ խօսակցութիւնը Շէֆիք պէյի եւ Հայկ Սէֆէրեանի միջեւ, որ պահ մը միտքին յայսեր ունենալով վերադարձած էր գիւղը.—

Թուրքը.— Դուն դեռ այստե՞ղ ես: Քեզի չըսի՞ որ կորսուիս երթաս:

Հայը.— Ես խեղճ աշխատաւոր մըն եմ: Օրավարձքս զատ, զոր չեմ ստացած ութ ամիսէ ի վեր, 50 սուրիական ոսկիի չափ ալ ծախք ըրած եմ: Պատրաստ հունձքէն գոնէ տուր իմ բաժինս:

Թուրքը.— Հէքեաթ լսելու ատեն չունիմ:

Հայը.— Հէքեաթ չէ պատմածս: 8 ամիսներու քրտինքիս արդար պահանջն է: Մեղք եմ: Իմ իրաւունքս տուր, անկէ ետք գիւղը ինչ կ'ուզես ըրէ:

Թուրքը.— Ես ըսի ըսելիքս: Եթէ անգամ մըն ալ տեսնեմ քեզ այս տեղերը («այս տեղերը» Ռէհանիէի պահականոցին առջեւն է), քեզ շան պէս կը սատկեցնեմ:

Այս խօսակցութեան ներկայ եղող ժանտարմանե՞րը ինչ կ'ընեն, հարցնէք թերեւս: Օ՛, շատ պարզ է: Օդերը տաք են: Արեւուն տակ ոտքի կենալը տաժանք է: Իսկ անախորժ խօսակցութիւններ մտիկ ընելը՝ ալ աւելի տաժանելի: Մօտակայ սրճարանին մէջ պաղ այրան մը միշտ նախընտրելի է՝ Թուրքի եւ կեավուրի վէճերը մտիկ ընելէն...

Տարի մը շարունակ քրտինք թափող եւ իր ձեռքերովն իսկ ոսկեգոյն հասկերը կամնող Հայկը, Հալէպ է հիմա, ձեռքերը պարապ: Իսկ սնանկացած Շէֆիքը՝ տէրն է անաշխատ վաստակին...

Դարերո՜վ եղած է այսպէս: Հայկերը քրտինք թափած են, իսկ Շէֆիքները յափշտակած, պարզ անոր համար, որ Հայկերը... Հայկ են, իսկ Շէֆիքները Շէֆիք:

Ասիկա այսպէս է: Ասիկա տխուր է, ողբերգական: Մեր ճակատագիրն է կարծես: Ալ վարժուեցանք:

Բայց, ի սէր Ալլահին, կարգ մը մարդիկ թող դադրին այլեւս ողբերգութիւնը եղերագաւեշտի վերածելէ իրենց ապուշ եւ ննդամիտ «խոհեմութիւններով»...

ՄԱՄՈՒԼ

ՈՉ ՄԷԿԸ ԿԱՅ, ՈՉ ԱԼ ՄԻՒՍԸ

«Աղդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (26 Օգոստոս).

— «Ուշագրաւ է խմբագրականը, զոր «Սօն Փոսթա» նուիրած է Տէրսիմի քրտական ըմբոստութեան: (Ցառաջ.— Արտատպեցինք Շաբաթ օր):

Ուշագրաւ, նախ, իր ստորագրութեամբ: Մուհիտտին Պիրկէն նորելուկ գրիչ մը չէ, այլ հասուն օրագրող մը որ ժամանակին վարած է Իթթիհատի օրկանին՝ «Թանին»ի խմբագրապետութիւնը, ինչպէս նաեւ ղրկուած է Ատրպէյճան, իբրեւ Թուրանականութեան քարոզիչ: Այլ խօսքով, մէկն է որ անցուցած է տաք ու պաղ օրեր եւ գիտէ թէ ի՞նչ իմաստ ունին նման խըլրտումները:

Ի՞նչ կ'ըսէ այս փորձառու խմբագիրը դէպքի մը մասին, որուն զսպման համար Անգարա շարժման մէջ դրած է ահագին բանակ մը.— աւելի քան 100 հազար զինուոր, «սարօքն հանդերձ», սկսեալ հրասայլերէն մինչեւ սաւառնակ եւ ապահովաբար նաեւ հեղձուցիչ կազեր:

Հասկնալի է որ նախ կանոնական տուրքը պիտի տայ օրուան խիստ վարչութեան, յայտնելով թէ եղածը «Թուրքիան ցնցող» ընդհանուր ըմբոստութիւն մը չէ, ինչպէս կը գրեն սուրիական թերթերը, այլ դիւրաւ կարգադրուելիք գործ մը.

«Այս տարի՝ ռազմափորձ մը, գալ տարի՝ աւելի խիստ միջոցներ, յաջորդ տարին՝ աքցանի ծայրերու քիչ մը աւելի պրկում, եւ այս վէրքը կը փակուի կ'երթայ»:

Ուշադրութիւն ըրէք որ այս հաւաստիքն իսկ տեսակ մը ահազանգ է, քանի որ կ'ընդունի թէ՝ լաւագոյն պայմաններուն մէջ անգամ, զսպումը առնուազն երեք տարուան կը կարօտի:

Բայց նախկին իթթիհատական պետը, մօտէն ծանօթ Ենիչէնի եւ այլ պատմութեանց, անմիջապէս կ'աւելցնէ թէ «ժխտական լուծումը»— հասկցէք՝ ջարդ ու քանդում— որուն պիտի դիմէ Թուրք հանրապետութիւնը, հիմնական դարման մը չի կազմեր:

«Ժխտական լուծում մը՝ կատարեալ լուծում չէ: Կատարեալ լուծում մը կարելի է միայն ԴՐԱԿԱՆ ձեւով»:

Խօսուն չէ՞ այս խոստովանութիւնը:

Ուրեմն 13 տարիէ ի վեր կատարուած ձեռնարկները, որ հսկայական դրամ եւ արիւն քամեցին երկրէն, բանի չեն ծառայած, իբրեւ «ժխտական» եւ հետեւաբար «անկատար» լուծում:

Ուրեմն օրօր կը կարդար Իսմէթ փաշա, երբ ճիշդ երեք անգամ պաշտօնապէս ծանոյց քրտական խնդրին հաշուեյարդարը: Եւ կամ անոր յաջորդը՝ Ճէլալ Պայար, երբ անցեալ Մայիսին խորհրդարանին բեմէն կը յայտարարէր թէ բանակը այս անգամ «արմատէն պիտի փրցնէ այդ խնդիրը»: Ըստ Մուհիտտինի, որ այս պարագային աւելի արժանահաւատ է, նախ զսպումը արմատական լուծում մը չպիտի բերէ, յետոյ երեք տարիէն առաջ չի կրնար տեղի ունենալ:

Ուրեմն հարիւրաւոր կախաղանները ծառայեցին միայն աւելի հրահրելու կրակը:

Ի՞նչ ընելու է «դրական» ու «կատարեալ» լուծում մը ապահովելու համար:

Հիմնուած անցեալի դառն փորձառութեանց վրայ, «Թանին»ի նախկին խմբագրապետը կ'առաջարկէ «գործ եւ դրամագլուխ» ղրկել ոչ միայն Տէրսիմ, այլ եւ բոլոր Արեւելեան նահանգները, որոնք նոյնպէս մէկ մէկ հրաբուխ են, ինչպէս ցոյց տուին Սասունի եւ Արարատի քրտական ըմբոստութիւնները, կամ կը ցուցնեն այս անգամ ալ ծայր տուած բռնկումները, հոգ չէ թէ մասնակի:

Ուրկէ՞ ղրկել, սակայն, երբ ոչ մէկը կայ, ոչ ալ միւսը: Իբրեւ հետեւանք տնտեսական աննախընթաց տագնապին, զարհուրելի թշուառութիւն կը տիրէ ամէն կողմ, եւ գաւառներէն անդադար մարդ կը հասնի Պոլիս եւ կեդրոն քաղաքներ, գործ ճարելու համար: Եւ յաճախ 30—40 դըշ. օրականով, ինչ որ դրամ չէ Թուրքիոյ մէջ, ուր ամէն ինչ «կրակի գին» ունի:

Կը պակսի նաեւ դրամագլուխը: Ճիշդ է, պիւտճէն ամէն տարի աւելի կ'ուռենայ, բայց հազիւ կը բաւէ հոգալու պատերազմական ծախքերը, որոնք անոր ՀԱՐԻՒՐԻՆ 90ը կը կազմեն: Նոր տուրք ալ կարելի չէ դնել, քանի որ եղածն անգամ անտանելի է: Զտեսա՞ք, միայն Պոլսոյ մէջ քանի մը հարիւր արհեստաւորներ քակեցին իրենց մեքենաները, չենթարկուելու համար գործառնութեան յաւելուածական տուրքին: Կառավարութիւնն ալ հարկադրուեցաւ տեղի տալ, մասամբ գոհացնելով ցուցարարները:

Փոխառութի՞ւն: Դոնրացէքի շատ յուզիչ արարողութիւններ կատարեցին, բայց բացող չգտան: Ամէնէն «մտերիմ բարեկամ»ն իսկ՝ Անգլիան, դրամի փոխարէն մեքենայ եւ զէնք տուաւ, ինչ որ բանի չի ծառայեր հեռաւոր Տէրսիմի կամ Արեւելեան Նահանգներուն մէջ:

Պիտի ըսէք թէ երկաթուղիի ցանցը, որ գործ եւ դրամագլուխ կը նշանակէ, ամէն կողմ տարածուած է եւ շուտով պիտի հասնի նաեւ Էրզրում, վաղն ալ մինչեւ Վան երկարելու համար: Մուհիտտին Պիրկէն, որ աւելի ծանօթ է այդ ձեռնարկին ամբողջ արժէքին, պատրաստած է արդէն պատասխանը.

«Ասիկա բաւական չէ: Այդ կողմերը պէտք ունին դեռ խիստ շատ գործի, խիստ շատ դրամագլուխի»:

Եւ եթէ չըլլար գրաքննութեան աքցանը, անտարակոյս աւելի բաց պիտի խօսէր, ըսելու համար թէ այդ բազմածախս երկաթուղիները միայն զինուորական նպատակներով կը շինուին, իսկ տնտեսական տեսակէտով գրեթէ արժէք չունին: Թէ այդ շոգեկառքերը ի՞նչ պիտի փոխադրեն, երբ անմարդաբնակ վայրերէ կ'անցնին, երբ ոչինչ կայ փոխադրուելիք: Մէջտեղն է Անգարա - Սիվազ գիծը: Միայն ցանցառ թիւով ճամբորդներ կը փոխադրէ, առ ի չգոյէ բեռան, որով միայն կըրնայ սնանիլ գիծ մը»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 3. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

— Զգուշացի՛ր որ մէկը չտեսնէ քեզ, այլապէս՝ խեղճս կուգան եւ մեզ ալ բանտը կը նետեն:

— Անհոգ եղիր: Ամիսներէ ի վեր հոգիս ձեռքիս մէջ է: Եւ ահա կ'երթար Սիրանոյշ, Լուսինէն Կրապովիչը բերելու:

Երբ բարեկամուհիին հետ եկաւ, տեսաւ տունը լուսնկային շուքերուն մէջ, մթագին ու սեւաթոյր: Ոչ ոք դռնէնք ճամբան բռնած էր, եւ իրենց ծրարները խանը ձգած էին: Համաձայնուած նշանին վրայ Սիրանոյշին հօրաքոյրը բացաւ դուռը եւ երկու աղջիկները մտան ներս, նրբանցք մը, որ ներքին բակը կը տանէր: Մելինէ Արամ լոյս վառած էր բակին վրայ դընուած սենեակի մը մէջ որ դուրս նայող պատուհան անգամ չունէր, եւ դէմքը դրուած էր երկու պնակ ուտելիքներով:

Աղջիկները հոն գտան քանի մը կիներ ալ իրենց զաւակներով, ծեր մարդ մը եւ վիրաւոր տղայ մը:

— Ամէն օր կը սպասենք տեղահան ըլլալու,— ըսաւ Մելինէ:— Զենք կըրնար դուրս ելլել, անմիջապէս վրանիս կը յարձակին: Հօրեղբայրդ եւ քանի հոգիի չափ ուրիշներ բանտն են եւ հարիւր երեսուն ընտանիքներ արդէն աքսորուած են:

— Մե՞նք ինչ պիտի ըլլանք, մեր զաւակնե՞րն ինչ ձեւն պիտի բերեն,—հարցուց փոքր տղոց չարքին մէջ տեղ անկիւնը նստող կիներէն մէկը:— Հետերնիս այնքան բան միայն պէտք է տանինք որքան դրամ մը կրնայ կրել: Հապա ես հինգ պզտիկներովս ինչպէ՞ս քայլ մը կրնամ առնել:

Սիրանոյշ նստած էր հողին վրայ իր ազգականուհիին քով, որ իր մէկ ձեռքը բռնած էր: Միւս կողմն ալ Լուսինէն Կրապովիչ:

— Ես ծեր եմ,— ըսաւ Մելինէ Արամ,— եւ տղաքս մեծ են: Բայց չեմ գիտեր թէ ուր են: Մէկն Ամերիկա է, ան հոն ապահով է: Միւսները Թուրք բանակին համար զինուոր գացին, հիւսիսի կողմերը: Բայց ամիսներէ ի վեր ոեւէ լուր չունիմ անոնցմէ: Եւ ամէնէն պզտիկը, Մարիցա ամուսնացած է Ատանա: Ատանացիք պաշտպան մը ունին յանձին Ճէմալ փաշայի, երբեմնի Ատանայի վալի, այժմ Սուրիոյ ընդհանուր կառավարիչ, այնպէս որ Մարիցա թերեւս վախնալիք տեղ չունի: Աստուած զրկեց քեզ ինծի, Սիրանոյշ: Քանի որ ամուսինս արդէն մեռած պէս է, եւ եղբայրս մեռած, դո՛ւն եկար,— եւ թեւերուն մէջ առնելով դրկեց աղջիկը:

Երկրորդ օրը Արամին տունը պահուըտած քանի մը Հայեր եկան, իմանալու համար թէ Սիրանոյշ արդեօք մխիթարական ոեւէ լուր բերա՞ծ է:

Ներսը քաշուած սենեակ մը նստած էին, եւ թեթեւ մը իրարու հետ կը փսփսային, երբ Մելինէ երկու աղջիկները անոնց բերաւ: Երէկ Արամի մեծ տունին մէջ գտնուած կիներուն այրերն ու ազգականներն էին ասոնք, մինչ ընտանիքին արու անդամները ուրիշ տեղեր պահուըտած էին:

— Հեռուէն կուգաս, Սիրանոյշ Զուհաճեան,— ըսաւ մարդոցմէ մին:— Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ: Ի՞նչ կայ չկայ: Ամէն կողմէ մենք զարհուրելի լուրեր կ'առնենք: Ամբողջ կայսրութեան մէջ միեւնոյն հիւանդութի՞ւնը ճարակած է:

Սիրանոյշ լուռ մէկէն միւսին երեսը կը նայէր: Ի՞նչ պատմէր այս դըժբախտներուն: Գոնէ պիտի կրնայի՞ն ասոնք խուսափիլ իր ճակատագրէն: Ասոնք ալ շատ չանցած պիտի կրե՞ն իրենց սեփական մարմնին վրայ նոյն սարսափը՝ որուն ինք ականատես եղաւ իր երկար թափառումի միջոցին:

— Ի՞նչ ըսեմ ձեզի, ի՞նչ կրնամ ըսել,— պատասխանեց:— Դժբախտութիւնը այնքան մեծ է որ չեմ կրնար նկարագրել:

— Չե՞ս կրնար պատմել տեսածներդ: Միւս Հայերը արդէն կամ մեռած էին կամ անապատին մէջ՝ ուր կը մեռնին: Ասիկա գիտենք մենք: Եթէ ըսեմ՝ տեղեկագիր մը ղրկենք Հալէպի գերման հիւպատոսին, եւ հոն գտնուող Ամերիկացիներուն, արդեօք կրնա՞նք օգտուիլ: Գերման հիւպատոս Տօքթ. Ռէօսլէր(*) արդէն անգամ մը բանեցուցեր է իր ազդեցութիւնը: Ինք անձամբ Մարաշ փութալով մեծ չարիքին առաջքը առաւ: Ան շատ շիտակ մարդ է, եթէ կրնայ՝ կ'օգնէ մեզի: Բարեկամ է նաեւ Հալէպի նախորդ վալիին, որ հիմա Գոնիա փոխադրուած է: Անոր տեղ եկած է Պէքիր Սամի պէյ, զոր չենք ճանչնար: Դուն ալ խօսէ ուրեմն: Թերեւս քու ականատեսի վկայութիւնդ օգնութիւն ընծառէ մեզի:

Սիրանոյշ անբարբառ կը խորհրդածէր: Խօսողը թերեւս իրաւունք ունէր: Փորձ մըն է վերջապէս:

—Լա՛ւ,— ըսաւ պաղ ձայնով մը:— Պիտի պատմեմ ձեզի իմ աչքովս տեսածներս եւ փորձածներս:

Դադար մը տուաւ:

— Թերեւս չէք գիտեր որ ես Դաշնակցական եմ: Մեր ամբողջ կուսակցութեան պէս ես ալ տարիներէ ի վեր աշխատեցայ Թուրքերուն խելքը տուն բերելու եւ համաձայնութեան մը գալու համար: Ես ալ, ինչպէս մենք ամէնքս, հաւատացած էինք Երիտասարդ Թուրքերուն խոստումներուն: Հիմա այս ամէնը ոչինչ: Չեմ գիտեր ի՛նչ անցաւ դարձաւ: Արդեօք խենթութի՞ւն եկաւ Թուրքերուն վրայ, արդեօք հրամա՞ն մը եկաւ Գերմանացիներէն, որոնց կ'անսան: Չեմ գիտեր: Շատ Թուրքեր մեր կողմն էին, մեր բարեկամներն էին:

— Վան աճապարեցի երթալ, հօրեղբօրորդիս Մարտիկը ազատելու, որ հոն համաձայնութեան համար կ'աշխատէր, որպէսզի Հայերը Թուրքերուն կողմը մնան եւ ապստամբութեան չսկսին, ինչ որ Ռուսերուն գործին կուգար: Այդ տեսակ ծրագիրներ մըշակուած էին զանազան կողմերէ: Իմացայ որ Հայերը բռներ են զայն եւ սպաններ են: Ուզեցի երթալ հասկնալ եւ ազատել: Երբ ես Վան հասայ, կըռիւին տաք միջոցն էր արդէն, Հայերը Թուրքերուն դէմ, եւ Թուրքերը պարտաւորուած էին քաշուիլ: Հայերը եւ Ռուսերը զիս ալ ձերբակալեցին եւ Մարտիկին եւ ուրիշներու հետ մահուան դատապարտեցին իբրեւ դաւաճան Հայ Ազգին դատին: Սա ընկերուհիս եւ Թուրք մը ազատեցին մեզ երկուքս, Մարտիկն ու զիս:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(*) Այս մասին տեսնել նաեւ Վերֆէլի Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը երկհատոր չքնաղ հերոսապատումին մէջ, հայերէնի թարգմանուած եւ հրատարակուած Սոֆիայի «Մասիս» Հրատարակչականին կողմէ.— ԵՏԱՆ:

էն, առանց հաշուելու տարեկան արձակուրդները:

Համագումարին կը մասնակցին 1500 ուսանողներ, գրագէտներ եւ արուեստագէտներ, 53.000 անդամներ՝ հիթլէրական երիտասարդութենէն (մանչ եւ աղջիկ), 80.000 ներկայացուցիչներ հարուածային (փոթորիկ) խումբերէն, 27.000 անդամներ մարտական խումբերէն, 12.500 հոգի մեքենաշարժ վաշտերէն, 150.000 քաղաքական վարիչներ, 16.000 ներկայացուցիչներ՝ «Ուժ ուրախութեամբ» կոչուած կազմակերպութենէն, 8000 հոգի գործարաններէն, 4000 ներկայացուցիչներ արտասահմանի Գերմաններէն, 13.000 զինուորներ զանազան զօրամասերէ, առանց հաշուելու մեկուսի կազմակերպութիւնները, դիւանագէտները, թղթակիցները, ականաւոր օտարականները:

Ժողովին բացումէն առաջ Նիւրընպէրկի մէջ կանգնած էին 2750 վրաններ կամ տաղաւարներ, 360.000 հոգիի համար: 180.000 երկաթէ մահճակալներ շտկուած են դպրոցներու եւ քաղաքապետական հաստատութեանց մէջ: Հրաւիրուած են նաեւ օտար դեսպանները, որոնց տրամադրութեան տակ մասնաւոր կառախումբ մը դրուած է: Կ'ըսուի թէ Ֆրանսական դեսպանը միայն մէկ օր պիտի մնայ:

Ուրիշ ազդարարութիւններ

Արտասահմանի Գերմաններու 6րդ համագումարին փակման առթիւ, բուռն ճառ մը խօսեցաւ Ռօքթ. Կէօպէլս, քարոզութեանց նախարարը: Այս առթիւ ազդարարեց.

— «Մենք կը ճանչնանք մեր թշնամիները, եւ կը յուսանք թէ անոնք ալ շուտով առիթ պիտի ունենան ճանչնալու մեզ: Մենք այն վաւերը չենք որ կառավարեցին կայսերական կամ մարքսեան Գերմանիան: Առանց հրացան մը արձակելու, Աւստրիան այսօր մաս կը կազմէ մեր երկրին: Այլեւս չկայ մէկը որ կարենայ անգիտանալ մեզ: Ազգային - ընկերվարական Գերմանիան ինքզինքը պարտադրեց իբրեւ մեծ պետութիւն եւ իր դերը կը կատարէ միջազգային գործերու մէջ: Աշխարհ կը նախանձի մեր Առաջնորդին: Անոր վարած Գերմանիան երբեք անձնատուր պիտի չըլլայ: Այդ Գերմանիան վստահ է իր ապագային վրայ, որովհետեւ ունի մարդ մը որուն կը հնազանդինք բոլորս»:

Ֆրանքօ-ամերիկեան ցոյց մը

Ամերիկեան յիշատակարանի մը բացման առթիւ, կարեւոր ճառեր խօսեցան Ֆրանսայի արտաքին նախարարը եւ Փարիզի ամերիկեան դեսպանը, Փուանթ - տը - Կռաւի մէջ: Պ. Պոնէ յայտարարեց.

— «Երբեք ձեր եւ մեր վարիչները չեն ընդունած այն գաղափարը թէ պատերազմը ճակատագրական է կամ թէ կրնան անտարբեր մնալ, եթէ աշխարհ բռնկի, սպառնալով կործանել քաղաքակրթութիւնը ... Ամէն պարագայի մէջ, Ֆրանսա հաւատարիմ պիտի մնայ իր կնքած դաշնագիրներուն, իր ստանձնած յանձնառութեանց»:

Իսկ ամերիկեան դեսպանը շեշտեց.

— «Ամերիկացիները գիտեն որ մարդիկ աւելի երջանիկ կ'ապրին իբրեւ ազատ քաղաքացիներ քան ստրուկներ: Մենք գիտենք թէ ի վերջոյ պարկեշտութիւնը լաւագոյն քաղաքականութիւնն է: Գիտենք թէ իմաստութիւն է յարգել մեր միջազգային յանձնառութիւնները: Մենք գիտենք որ ո եւ է ցեղ գերագոյն չէ ուրիշ ցեղէ մը»:

Տեղական թերթերը մեծ կարեւորութիւն կուտան այս արտայայտութեանց, որ կը զուգադիպին չեխական տագնապին եւ Նիւրընպէրկի համագումարին:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ Պ. Էտուառ Սուլիէ, նախկին դեր - նախագահ երեսփ. ժողովին, մեռաւ ծանր հիւանդութենէ մը վերջը: Ծնած էր 1870ին, Պուաթօ: Անդամ՝ հանրապետական միութեան, եղած է եռանդուն բարեկամ մը հայ ժողովուրդին, մասնակցելով անոր վիշտերուն եւ ուրախութիւններուն: Յաճախ կ'երեւար հայկական հանդէսներու մէջ, իբրեւ բանախօս՝ անկախութեան տօնին, Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակին եւն.:

ՅԱՒՈՎ Կ'ԻՄԱՆԱՆՔ թէ ինքնաշարժի արկած մը անցուցած է Պ. Աստուածատուր Վաչեանց, 75 տարեկան: Պուլվառ Կրընէլէն անցած ատեն, ինքնաշարժ մը կը զարնուի մեր բարեկամին, գետին տապալելով զայն: Պ. Վաչեանց անմիջապէս հիւանդանոց կը փոխադրուի, նախնական դարմաններն ստանալով: Բարեբախտաբար վէրքերը ծանր չեն:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ ազատած ըլլալով դաշնագրի կապանքներէն, որոշեց պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատել, ինչպէս Պուլկարիան:

ՌՈՒՊԷԻ հիւսուածեղէնի բանուորները որոշեցին գործադուլ հռչակել Սեպտեմբեր 8ին:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ երիտասարդ թագաւորը մահափորձի մը ենթարկուեցաւ Աղեքսանդրիոյ մէջ: Հանդէսէ մը վերադարձած ատեն, ատրճանակ պարպուեցաւ հարեւան շէնքի մը տանիքէն եւ անցորդ մը վիրաւորուեցաւ թեթեւապէս: Դաւադիրը, որ ձերբակալուեցաւ անմիջապէս, իրաւագիտական ուսանող մըն է, Սուրիացի Սաֆիր, 20 տարեկան:

ԳՆՉՈՒՆՆԵՐՈՒՆ դէմ խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին Եուկոսլավիոյ մէջ, նկատելով որ անոնք մանուկներ կ'առեւանգեն, արիւնալի կռիւներ կը սարքեն, գողութիւններ կ'ընեն եւն.:

ՊԱՐՏԱԻՈՐԻՉ զինուորութիւնը ընդհանուր հանգամանք ստացաւ Իրաքի մէջ, քաղաքներէն մինչեւ ցեղախումբերու շրջանները: Կառավարական հրամանագիր մը 120ի վրայ մէկ զինուոր կը սահմանէ քրտական շրջաններու համար, որոնց վարչական կազմակերպութիւնը սկսաւ վերջերս:

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ, Ամերիկացի աշխարհահռչակ օդաչուն որ Մոսկուա գացած էր վերջերս, Փրակա թռչելով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ չեխական հանրապետութեան նախագահին հետ: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մասնաւոր կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան:

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ ԻՆԿԱՒ Լոնտոնի մէկ արուարձանին վրայ եւ անմիջապէս բռնկեցաւ: Ածխացան օդաչուն եւ վեց ուղեւորներ, իսկ 25 հոգի ալ վիրաւորուեցան:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները ժողովի կը հրաւիրուին 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ «Ճաթիկեան» սրահին մէջ՝ կարեւոր օրակարգ:

Վ.ԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու բնակարանը:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Հ. Ց. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վ.ալանսի Մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը՝ 5 Սեպտեմբեր, երկուշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Ֆուքպոլի Յանձնախումբը հաղորդելով 1938—39 եղանակի բացումը, Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ հին ու նոր խաղացողները, 8 Սեպտ. Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Chope du Nord սրճարանի գետնայարկը, Metro Gare du Nord:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գէորգ Թարագճեան, 29—30 տարեկան, Ամասիացի, հօր անունը՝ Ցալութիւն, մօր անունը՝ Մարիամ: 4—5 տարի առաջ Նիս մեկնած է, ուրկէ Թուլոն անցած ըլլալ կը կարծուի: Կը խնդրուի յիշեալ երկու վայրերու հայութենէն որ եթէ ճանչցողներ կան, իմացնեն հետեւեալ հասցէին.— Mme. Mariam Tarakdjian, 10 bis— Allée Yvonne, Clamart:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

IE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameswe, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 7 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 7 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3828

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՂԱԿ ՄԸՆ ԱԼ ԿԸ ՔԱԿՈՒԻ

Կը թուի թէ վարագոյրը կամաց կամաց պիտի իջնէ նաեւ չեխական ողբերգութեան վրայ, ծայրագոյն զոհողութիւններու գնով։ Ծուռով նորագատ հանրապետութիւնը պիտի ստանայ դէմքը մը, բոլորովին տարբեր՝ այն կարգուսարքէն որ հաստատուեցաւ յաղթականներուն կամքով։

Եւ նորէն յաղթականները իրենք են որ կատարել կուտան այս արմատական կերպարանափոխութիւնը, յանուն խաղաղութեան։ Ինչպէս որ, քսան տարի առաջ, Չեխոսլովաքիա մը ստեղծեր էին յանուն արդարութեան...

Երկու պարագաներուն մէջ ալ, նոյն կոպիտ հոգեբանութիւնն է որ կը ցցուի,— բռունցք ունի՞ս, դիմացիր, այլապէս համբուրէ սուրը որ ահա կը շողայ գլխուդ վրայ։

Երբ կայսրութիւններ կործանեցան դղրդագին փլուզումներով, օրուան յաղթականները կը յաւակնէին նոր պետութիւններ ստեղծել համաձայն չնդալից նշանախօսքի մը,— ազգերու ինքնորոշման իրաւունք։

Իրականին մէջ, նորէն իրենց աշխարհակալութեան շահերն էին որ կը հետապնդէին, քարտէսներ փոխելով, ժողովուրդներ տեղափոխելով, անբնական սահմաններ ստեղծելով,— ի խնդիր իրենց ապահովութեան։

Այսպէս նաեւ Չեխոսլովաքիան,— երկիր մը՝ բազմաթիւ այլացեղ ժողովուրդներով, որոնք արուեստականօրէն կապուեցան միեւնոյն դրօշին տակ, իբրեւ ցորենի խուրձեր։

Ոչ իսկ տասնամեակ մը ժպտեցաւ նորահաստատ պետութեան։ Երէկուան հալածականները, նոյն դրօշին տակ ամփոփուած ժողովուրդները սկսան ծուռ նայիլ իրարու, դառնալով հետզհետէ աւելի պահանջկոտ։

Եւ, հինգ տարի առաջ, երբ Գերմանիան ոտքի կը կանգնէր աննախընթաց կարգուսարքով մը, երբ կը վերակազմէր իր բոլոր ուժերը, յարաճուն եւ սպառնացայտ, աչքերը աւելի բացուեցան։ Բնականաբար ամէնէն առաջ խլրտեցան Գերմանները, 3,500,000 հոգի, սրելով իրենց ժանիքները, ապաւինած 75 միլիոննոց ազգակից պետութեան մը աջակցութեան, սահմանին վրայ։

Ինկապէս ալ, սահմանին վրայ կանգնած է ուժ մը, որ երբեք այսքան զօրաւոր եղած չէր, թէ քաղաքական եւ թէ զինուորական տեսակէտով։ Ուժ մը, որ կը ձգտի ոչ միայն մէկ մականի տակ ամփոփել հարեւան երկիրներու Գերմանները, այլեւ զանոնք վարել նորագոյն վարդապետութեամբ,— ազգային-ընկերվարութիւն։ Բուն բառով՝ հիթլէրականութիւն։

Իսկ միջազգային երաշխաւորութիւննե՞րը։ Հապա դաշնագիրնե՞րը։

Այդպիսի չիւղերու կը կառչին անճարները միայն, պարզապէս քրքիջներ արձակել տալու համար զօրաւորներուն եւ յաղթականներուն...

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՖՐԱՆՔԵՒԳԵՐՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻՆ ՎՐԱՅ

Երէկ հետեւեալ պաշտօնական զեկոյցը հրատարակուեցաւ.

Նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը եւ իբրեւ հետեւանք Գերմանիոյ կողմէ մեր հիւսիսային - արեւելեան սահմանագլուխին վրայ կատարուած գործքի եւ մթերքի յաւելման, կառավարութիւնը հարկ դատեց կարգ մը ապահովութեան միջոցներ ձեռք առնել։

Այսպէս, մասնաւորաբար իրենց լրիւ համրանքին մէջ պահելու համար բերդապահ զօրքը, դրօշի տակ կանչուեցան պահեստիներ։ Արձակուրդ ստացած սպաներն ու զինուորներն ալ հրաման ստացան իրենց պահակազօրքերուն միանալու։

Պարզապէս զգուշութեան անխուսափելի միջոցներ են որ ձեռք կ՚առնուին եւ հանրային կարծիքը պէտք չէ մտատանջութեան մատնուի, մանաւանդ որ անոր պաղարիւնը խաղաղութեան պահպանման կենսական տարրերէն մէկն է։

Ամէն պարագայի մէջ, վերջին լուրերու համաձայն, ընդհանուր կացութիւնը զգալի մեղմացում կը ցուցնէ։

**** Այս որոշումը հաղորդուեցաւ Պ. Տալատիէի կողմէ, որ նախապէս տեսակցութիւն մը ունեցած էր արտաքին նախարար Պ. Ժորժ Պոնէի հետ։

Աւելի վերջը հրատարակուած զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ ամբողջ պահեստի դասեր չեն կանչուած, այլ «միայն կարգ մը մասնագէտներ, առանց նկատի առնելու անոնց պատկանած դասերը։ Մասնագէտներ որոնք յատկապէս մարզուած են վարելու Մաժինոյի գիծը։ Հրաման ստացած են միանալու իրենց զօրամասերուն, բռնելու համար իրենց յատկացեալ դիրքերը»։

*** Տեղական թերթերը կը գրեն թէ այս կարգադրութիւնը զարմանք պատճառած է Պերլինի մէջ։ Գերմանիոյ պաշտօնական գործակալութիւնը հրատարակելով Ֆրանսական զեկոյցը, հետեւեալ տողերը կը գրէ.— «Ֆրանսական կառավարութեան ձեռք առած միջոցները զարմանալի են մանաւանդ անոր համար որ, զեկոյցը կը յիշէ ընդհանուր կացութեան մեղմացումը։ Գերմանիա երբեք չէ ժխտած ու եւ է մէկուն իրաւունքը՝ անհրաժեշտն ի գործ դնելու իր ազգային պաշտպանութեան համար։ Այս դիրքը կը վերաբերի նաեւ Մաժինոյի գծին ամրութեանց շինութեան։ Միւս կողմէ, Գերմանիա կրնար իրեն համար ալ պահանջել նմանօրինակ իրաւունք մը, ի նախատեսութիւն որ եւ է պատահականութեան։ Ահա թէ ինչու, պաշտպանութեան նմանօրինակ միջոցներ ձեռք առած է իր արեւմտեան սահմանագլուխին վրայ։ Ինչպէս որ Գերմանիա ունմիջական եւ նպատակաւոր սպառնալիք մը չէ համարած Ֆրանսայի կողմէ ժամանակին ձեռք առնուած միջոցները, նոյնպէս Ֆրանսա չի կրնար իբրեւ որ եւ է սպառնալիք համարել գերմանական անօրինութիւնները. եւ Ֆրանսա լաւ կ՚ընէ որ զգուշանայ կարգէ դուրս անօրինութիւններէ»։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԵՐԸ ՏԵՂԻ ԿՈՒՌԱՆ ՉՈՐՍ ԺԱՄՈՒԱՆ ԺՈՂՈՎԷ ՄԸ ՎԵՐՋ

Ի՞նչ պիտի ըլլայ Քոռանիւէյնիտակսն դաշինքը

Չեխական կառավարութիւնը արտակարգ ժողով մը գումարեց երկուշաբթի գիշեր, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին եւ որոշեց շատ աւելի լայն զիջումներ կատարել, գրեթէ ամբողջութեամբ ընդունելով Գերմաններու պահանջները։ Ժողովը տեւեց չորս ժամ։ Կառավարութիւնը անելի մատնուած էր, նկատի առնելով գերմանական զօրաշարժը, ինչպէս եւ Անգլիոյ ու Ֆրանսայի ճնշումը։

Շատ բան չի հասկցուիր այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցէն. բայց իրազեկներ կը հաստատեն թէ Չեխերը պարզապէս ընդունած են Քարլսպատի ժողովին հռչակաւոր ութ կէտերը, որոնց ամփոփումը հաղորդած էինք երէկ։ Չեխական կառավարութիւնը այլեւս վերջնական կը նկատէ նոր ծրագիրը, որուն տրամադրութեամբ արտաքին քաղաքականութիւնը ինք պիտի վարէ, արգիլելով հիթլէրական քարոզութիւնները, այլ մանաւանդ անխախտ պահելով իր զինակցութիւնը՝ Խ. Միութեան հետ։

Հաւանական է որ ծրագիրը հրատարակուի քանի մը օրէն, չեխ ժողովուրդին ուղղուած յայտարարութեան մը հետ։ Այս յայտարարութիւնը անհրաժեշտ է, փարատելու համար ժողովուրդին մտավախութիւնները։

Արժանահաւատ աղբիւրներու համաձայն, նոր ծրագիրը կը տրամադրէ ինքնավար շրջաններու բաժնել երկիրը, երեքը յատկացնելով Գերմաններուն։ Այս տրամադրութիւնը արդէն յայտնուած էր անցեալ շաբթու. բայց մանրամասնութիւնները շատ աւելի անդին կ՚երթան, իբրեւ հետեւանք Հիթլէրի պատասխանին որ չհրատարակուեցաւ եւ լորտ Ռընսիմէնի միջամտութեան։ Ցուտեններ կը կարծեն թէ Գերմանները այս ծրագիրն ալ պիտի մերժեն, բացարձակապէս պնդելով իրենց բոլոր պահանջներուն ամբողջական ընդունելութեան վրայ։ Այս առթիւ կը հաստատեն թէ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը այլեւս պիտի չհանդուրժեն որ Չեխերը նոր զիջումներ կատարեն։

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Չեխերուն կատարած ամէնէն մեծ զիջումը այն է որ գերման ոստիկաններ ստանձնեն գերմանական շրջաններուն բարեկարգութեան հոգը։ Ամէն պարագայի մէջ, բոլոր աղբիւրներն ալ կը հաստատեն թէ Չեխերը գերագոյն զոհողութիւններ կատարած են։ Այժմ կը մնայ վերսկսիլ բանակցութիւնները, Գերմաններուն հաղորդելով նոր ծրագիրը։

Մինչ այս մինչ այն, Չեխերն ալ զգուշական միջոցներ ձեռք առած են։ Զինուորական օրէնք կ՚առաջարկէ երեք տարուան բարձրացնել զինուորական ծառայութիւնը, նկատի առնելով Գերմանիոյ պատրաստութիւնները։

*** Լորտ Ռընսիմէն նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին հետ, որ ունկնդրութեան ընդունեց նաեւ Սլովաքները, լսելու համար անոնց պահանջները։ Հէնլայն, Գերմաններուն առաջնորդը, իր կարգին տեսակցութիւններ ունեցաւ իր խորհրդականներուն եւ գործակալներուն հետ, որոնց երկուքը երէկ պիտի ներկայանային չեխ վարչապետին։

*** Արմատական պաշտօնաթերթը կը գրէ թէ Գերմանիոյ ապայակոյտին անդամները չափաւորութեան խորհուրդներ տուած են Հիթլէրի, ժամանակները յարմար չգտնելով զինուորական գործողութեան մը համար։

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ԱՐԱԲԵՐԷՆ ԿԸ ՍՈՐՎԻՆ

Իտալիոյ նախարարական խորհուրդը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն այսուհետեւ արաբերէնը պիտի ուսուցուի բոլոր միջնակարգ վարժարաններուն մէջ։ Կը նշանակէ թէ Իտալիա ամէն կերպով պիտի զօրացնէ իր իսլամասիրական քաղաքականութիւնը։ Մուսոլինիի լեզուն սորվեցնելով հազարաւոր իտալացի պատանիներու, կառավարութիւնը նոր եւ աւելի ուղղակի կապ մը կը հաստատէ իսլամական աշխարհին հետ։ Ուսուցիչները անշուշտ պիտի ըլլան Լիբիացիներ, Եգիպտացիներ, Սուրիացիներ, Պաղեստինցիներ եւ Արաբներ, ինչ որ պիտի ծառայէ նոր կապեր հաստատելու արաբական շարժման հետ։ Ուշագրաւ է որ, ճիշդ այն պահուն երբ Թունդ հակահրէական պայքար մը կը վարէ, Իտալիա յայտնապէս կը զօրացնէ իր իսլամական քաղաքականութիւնը։

Հրեաներու արտաքսումը Իտալիոյ մէջ

Իտալական թերթերը կը գրեն թէ հակահրէական նոր հրամանագիրները մեծ գոհունակութիւն պատճառեցին Հռոմի, Նափոլիի, Թորինոյի եւ Միլանի մէջ։ Միայն Թորինոյի մէջ 90 հրեայ ուսուցիչներ եւ 1500 ուսանողներ զրկուեցան ուսուցանելէ կամ ուսանելէ, ամառուան արձակուրդէն վերջը։ Տակաւին յայտնի չէ թէ արտօնութիւն պիտի տրուի՞ մասնաւոր դպրոցներ հաստատելու հրեայ մանուկներուն համար։

Նոր հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ, որուն համաձայն բոլոր փրոֆէսէօրները, ուսուցիչները, դասախօսները եւ ուսանողները դպրոցներու վերաբացումէն առաջ պարտաւոր են ապացուցանել թէ զտարիւն Իտալացիներ են։ Մանրակրկիտ հարցումներ պիտի ուղղուին իրենց նախահայրերու, ազգանունութեանց եւ կրօնի մասին։ Փիզայի մէջ պաշտօնէ արձակուեցաւ հրեայ բժիշկ դասախօս մը, որ վերջերս իր արիւնը տրամադրած էր հիւանդ արիա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅՍՏԱԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Շիրին, չափազանց չիրին թերթ մը ունինք Ամերիկայի մէջ — «Կոչնակ Հայաստանի»ի։ Օրկան՝ պատուելինեբու, բարեպաշտներու, դպիրներու եւ փարիսեցիներու, «տունը մնացած» խնլօքներու եւն.։

Այս շաբաթաթերթը բան - գործ ըրած է միշտ բարի խրատներ տալ հայ հասարակութեան, անոր սորվեցնելով ոչ միայն բարեկրթութիւն, առողջապահութիւն, մարզանք, վազանք, քաղաքագիտութիւն, կրօնասիրութիւն, գիտութիւն, այլեւ.. Հայաստանասիրութիւն։

Այդ մտահոգութեամբ ալ, թէեւ բարի-քրիստոնեայ, յաճախ սխալներ կ՚արձակէ բոլոր անոնց դէմ որ յուզումնալից տեղեկութիւններ կը հրատարակեն Հայաստանի կացութեան մասին։

Այսպէս, կաթողիկոսին սպանութեան պատմութիւնն ալ խանգարեց իր քունը։ Եւ «Կոչնակ», ինչպէս միւսները, կեցած տեղը հերքեց զայն։

Բայց ահա նոր եղանակ՝ մը,— (նոր բա՞ն իմացաւ արդեօք).

...Այժմ եւս մենք պիտի նախընտրենք սպասողական դիրքը։ Մինչեւ իսկ պահ մը պիտի ենթադրենք թէ չարաղէտ լուրերը հիմնաւոր են։ Անկարելի բան չէ, որ հայ չէկիստներ քանի մը հազար րուբլի զանձելու համար գիշերանց Վեհարանէն ներս խուժելով կաթողիկոսին մահուան պատճառ դարձած ըլլան, այս կամ այն ձեւով։ Մեր ժամանակակից պատմութեան էջերուն վրայ արձանագրուած կան այդ կարգի ուրիշ դէպքեր ալ։ Զօրօրինակ՝ Աղթամարի մէջ՝ Խաչատուր կաթողիկոսին, եւ յետոյ՝ տեղակալ Արսէն վարդապետին սպանումները։ Հայկական հանրապետութեան օրով՝ Էջմիածնի կալուածներուն գրաւումը։ Աւելի մօտերս՝ Ամերիկայի Առաջնորդին խողխողումը։

Այո, ենթադրենք թէ տարուոյս ապրիլ 6ին խուժդուժ ձեռքեր կենդրիսերին ազգիս Ընդհանրական Հայրապետը։ Ենթադրենք թէ Խորհրդային Հայաստանի ժողովուրդը ազէկ օր մը չի տեսաւ տասնը եօթը տարուան մէջ, եւ միշտ ենթարկուած է Մոսկուայի կամքին ու քմայքին։

Այո,— ենթադրենք այս բոլորը։ Ուրեմն ի՞նչ ընենք։

Այս հարցումին պատասխանը պէտք է ըլլայ յստակ»։ (13 օգոստոս)։

Ես կ՚առաջարկեմ, իբրեւ առաջին յստակ պատասխան, անմիջապէս քանի մը լեզուներու թարգմանել հետեւեալ երգը եւ տարածել, «կիտէյիմ, կիտէյիմ, կիւզէլ տիյարա»ի եղանակով.

Բոցավառ ողջո՜յն, արե՛ւ Սթալին,
Քանի կը դառնես դուն մուրճը սալին,
Եւ կը դարձնես խելքիդ բանալին,
Մեր սրտին սուրբն ինքնին կը հալին։
Զա՛րկ, Հանճարափայլ, տրորէ գլան,
Անգլին արեւիդ Թող մատաղ ըլլան,
Տեր, երիտասարդ, զրադէտ, վարպետ,
Եւ կամ Ամենայն Հայոց Հայրապետ։
Եւ մի՛, մի՛ նեղուիր, եթէ մեր Դաշնակ
Եղբարք մոլորեալք կ՚արձակեն սլաք,
Մենք, Պայծառափայլ, ահա դեռնամած,
Մեր աչքերն ուղղած առ Մեծն Աստուած,
Կը գոչենք — Ամէ՛ն։

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԻ ՍԱՆՃԱՔԸ

Թուրքիոյ ժողովրդական (Հալք) կուսակցութիւնը յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին, Հաթայի (Սանճաք) երեսփ. ժողովին բացման առթիւ։ Յայտարարութիւնը հետեւեալ տրամադրութիւնները կը պարունակէ, իբրեւ ուղեգիծ գործունէութեան.—

— Հաթայի Թուրք համայնքին վստահող եւ անոր միակ ներկայացուցիչը՝ Հալք կուսակցութիւնը պարտականութիւն կը նկատէ Հաթայի զաւակներուն ներկայացնել գլխաւոր գիծերը ծրագրի մը, որուն հետեւելով Հաթայի համար երջանիկ ապագայ մը պիտի պատրաստէ.

1.— Հաթայի վերաբերեալ միջազգային յանձնառութիւններուն ամբողջական գործադրութիւնը ապահովել։ Հաթայի ժողովուրդը նուիրական տարր մը նկատել, առանց կրօնի ու ցեղի խտրութեան։ Օրէնքին առջեւ հաւասարութիւն։

2.— Ինչ որ ալ ըլլան կրօնքն ու ցեղը, բոլոր Հաթայցիներուն պատիւը, իրաւունքը, հարստութիւնը, հաւատքը, գործը եւ տունը պիտի պաշտպանուին։

3.— Վարչական խնդիրներու մէջ մեր սկզբունքն է ուժ տալ տեղական իշխանութեանց եւ ժողովուրդը ուղղակի կառավարութեան կապել։

4.— Պետական վարչութեան մեր գլխաւոր ուղին պիտի ըլլայ հանրապետական, ժողովրդական, աշխարհիկ, մշակութային, ազգայնական եւ յեղաշրջական։

5.— Հաթայի ապահովութիւնն ու ներքին անդորրութիւնը մեր գործունէութեան մեկնակէտն է։ Դրացի երկիրներու հետ լաւագոյն յարաբերութիւններ հաստատել, հաշտ ապրիլ, ահա մեր հիմնական նպատակը։

6.— Հակակշռուած պիւտճէ մը, քիչ ծախք, շատ գործ, մեր հիմնական ուղղութիւնը պիտի կազմէ։ Ուժ պիտի տանք գիւղացիներուն եւ Հաթայի բնական հարստութիւնները պիտի շահագործենք։

7.— Կարճ ատենի մէջ ճամբաներ, կամուրջներ եւ նաւահանգիստներ պիտի շինենք եւ ճահիճները պիտի ցամքեցնենք։

8.— Ուշադրութեամբ պիտի զբաղինք երկրին առողջապահական գործերով։ Հիւանդանոցներ պիտի բանանք եւ պիտի պայքարինք ջերմին դէմ։ Երկրագործութեան վարկ տալու համար երկրագործական դրամատունը մեր ձեռքը պիտի առնենք։

9.— Միջազգ. յանձնառութեանց սահմանին մէջ փոքրամասնութեանց իրաւունքները յարգելով, երկրին պահանջին համաձայն դպրոցներ պիտի բանանք, նախակրթութիւնը պարտաւորիչ պիտի հռչակենք։

10.— Տուրքերուն մէջ հարկատուներուն կարողութիւնը նկատի պիտի առնուի։ Պիտի ջանանք այս կարողութիւնը աւելցնելու համար անոնց հասոյթները աւելցնել։

11.— Հաթայը դրաւիչ պտոյտի երկիրի մը պիտի վերածենք։ Պատմական յիշատակութիւնները երեւան պիտի հանենք եւ քաղաքները պիտի բարեզարդենք։

ՏՈԼԱՐԸ անսովոր բարձրացում մը ունեցաւ առջի օր, հասնելով 37 ֆրանքի (նախապէս 36·80 էր)։ Ֆրանքը եւ անգլիականը տկար են (178·29)։ Մեծ քանակութեամբ ոսկի եւ տոլար կը գնուի Եւրոպայի մէջ։ Չեխական տագնապն ալ կ՚ազդէ հրապարակին վրայ։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ արգիլուեցաւ օտարալեզու նշանատախտակներ գործածել։ Արգիլուած է նաեւ օտար անուններ գործածել առեւտրական արտադրութեանց համար։ Միայն գերմաներէն անունները արտօնուած են։

ՏԱՐԱԾԵՆՔ...

Չի բաւեր միայն ունենալ, չի բաւեր միայն հաւաքել, պէտք է նաեւ տարածել: Պէտք է չահարկել մեր դրամագլուխը, պէտք է շրջանառութեան մէջ դնել զայն, օր մը տոկոսով միասին վերադարձնելու համար ցեղային գանձարանին:

Ժողովուրդները հրապարակ կը փնտռեն այսօր (ինչպէս կը փնտռէին երէկ), ո՛չ միայն տնտեսական շահեր ապահովելու, այլ եւ իրենց լեզուն եւ մշակոյթը պարտադրելու համար ուրիշներուն: Չեն գոհանար այլեւս արտածելով իրենց հողերուն բերքը, իրենց գործարաններուն արտադրանքը, կ'ուզեն տարածել նաեւ մտաւորական բերքը, իբրեւ տեսակ մը պատուաստ: Վասնզի ի՞նչ պիտի ըլլայ իմաստը հաւատութեան մը, զոր կղպանքի տակ կը դնեն, արեւի լոյս չցուցնելով անոր, պահելով զայն շրջաբերութենէ դուրս, այնպիսի ձեւով մը, որ ո՛չ շահ բերէ, ոչ վնաս:

Ոգեկան ու մտաւորական բոլոր արժէքները պէտք ունին տարածուելու, կեանքի բովին մէջ մտնելու, որպէսզի ծառայած ըլլան իրենց կոչումին, գոյութեան իրենց պատճառին: Երկաթէ շրջանակներ չկան այսօր, ինչպէս չկան երկաթէ սահմաններ, երկիրներն ու ժողովուրդները իրարմէ բաժնող, քաղաքակրթութիւններն ու մշակոյթները իրենք իրենց մէջ առանձնացնող: Երկիր, ժողովուրդ, քաղաքակրթութիւն, մշակոյթ, արուեստ եւ գրականութիւն իրարու կապուած են եւ իրարմով զօրացած: Մրցումի մէջ են բոլորն ալ, աւելի շատ եւ աւելի շուտ տարածուելու, աւելի շատ բազմութիւններ նուաճելու մտահոգութեամբ:

Ցաւով մեզի՝ իրողութիւնն այն է, որ մեր գրականութիւնը չի տարածուիր ո՛չ միայն դուրսը, սահմաններէն անդին, այլեւ ներսը, սահմաններէն ասդին: Չենք ըսեր, թէ չի կարդացուիր, բայց չի տարածուիր ինչպէս որ պէտք է: Հանրային գրադարանները, դրամէ անհատներու բարեացակամութիւնը, փոխ գիրք առնելու եւ տալու սովորութիւնը պատճառներ են, որ մեր գիրքերը, մեր թերթերը քիչ թէ շատ կարդացուին, բայց չտարածուին:

«Մեր գրականութիւնը» տեսակ մը Բիւզանդիոն է, ուր իրենց դիւրին մուտքը գործած են օտար անանուն հեղինակներէ թարգմանութիւններ, ժողովրդային վէպեր, անհամ եւ անչի բանաստեղծութիւններ, ո՛չ անունդի, ո՛չ ալ մարսողութեան ծառայող թերթօններ, բախտացոյցներ, դուշակարաններ, երազահաններ, տաղարաններ: Ասոնք գրականութեան մէջ կը մտնեն քովնտի դուռներէ, դաղտագողի, քիչ մը վախվխելով, քիչ մը ամչնալով, բայց անգամ մը մտնելէ վերջ՝ կը մնան հոն իբրեւ մակաբոյծ, ու կը մնան աւելի երկար, քան ազնուագոյն արտադրանքը հայ որոնող եւ ստեղծագործող մտքին:

Գրականութեան պիտակին տակ լայն շահաստան մը բացուած է հիմա, ուր քիչ մը ամէն մար դկը փութայ շահարկել իր ունեցածը, բայց մանաւանդ չունեցածը: Ու բնականօրէն ընկրկած, ետ քաշուած են իրական արժէքով գործերը, տեղ բանալու համար առօրեային եւ անցաւորին: Այսպէս է որ մեր գրականութիւնը կը դառնայ դէտ տեսակ մը անդիկի ճնշումին տակ: Բարեխառնութեան սահմանը հետզհետէ կ'իջնէ, եւ աւելի պիտի իջնէ, եթէ հանդուրժենք որ գրականութեան մէջ ալ չարունակէ իր աւերը գործել չուկայի հոգեբանութիւնը:

Մեր քննադատները, քննադատական մտածողութեան մեծ ու փոքր «առաքեալ»ները, անոնց հետ՝ նաեւ ինքը— Մեծ Համբը հոգածու չեն մաքրելու գրականութեան մեր «արտ»ը եկամուտ տարրերէ, մակաբոյծներէ, քովընտի դուռներէ մտնող այն անանուն ու անծանօթ «լաչակաւոր»ներէն, որոնք իբրեւ ծառայ կուգան հոն, բայց իբրեւ տէր կը մնան:

Մեր ձեռքին տակ գտնուած թիւերը ցոյց կուտան, որ Զօհրապի, Ինտրայի, Սրմաքէշխանլեանի եւ ասոնց նմաններուն գործերը հազիւ միայն քանի մը հարիւր սպառում ունեցած են, քանի մը տասնեակ տարիներու ընթացքին, մինչ թերթօնային վէպի մը կամ բախտացոյցի մը, երազներ մեկնող դուշակարանի մը, մինչեւ անգամ «խոհանոցի գրքի» մը սպառումը երբեմն հասած է քանի մը հազարի, անալ մէկ կամ երկու տարուան մէջ: Պէտքի՞ մըն է որ կը համապատասխանեն այս հրատարակութիւնները. հոգեկան կամ մտաւորական վայելքի՞ մըն է որ գոհացում կուտան անոնց ընթերցումն ու գործածութիւնը: Չենք ուզեր այս տխուր հաստատումն ընել, բայց չենք կրնար նաեւ ուրանալ մերկ, սառն իրողութիւնները:

Արդ՝ պէտք է մտածել դարմանի մը մասին, հակազդելու համար իրականութեան մը, որ կրնայ սպառնական դառնալ վաղը, եւ կրնայ ճակատագրական ըլլալ մեր գրականութեան ապագային համար:

Տարի մը առաջ, Ժորժ Տիւհամէլի գլխաւորութեամբ, մտաւորական դասը ահաղանգ հնչեցուց Ֆրանսայի մէջ, ողբալով գրքին անկումը, սպառման նուազումը, ընթերցումի եւ հետաքրքրութեան պակասը, ճաշակի խաթարումը: «Ֆրանսական գիրքը կը մեռնի՛»: Երկրի մը մէջ, ուր գրական երկի մը սպառումը երբեմն միլիոնի կը հասնի, այս ահաղանգը մէկէ աւելի թելադրական կողմեր ունի մեզի համար: Չենք գիտեր, թէ ի վերջոյ ի՞նչ միջոցներ որոշեցին ձեռք առնել գրքի, գրականութեան պաշտպաններ Ֆրանսայի կամ այլ երկիրներու մէջ: Բայց առենն է որ մենք անդրադառնանք վտանգին, կանխենք զայն, մաքրենք հայ գրականութիւնը իր փուշերէն եւ տատասկներէն, եւ, ունենալէ եւ հաւաքելէ ետք, նաեւ մտածենք մեր ունեցածն ու հաւաքածը տարածելու մասին:

Բարեբախտաբար՝ գրականութիւնը քաղաքականութիւն չէ: Կարելի է անոր բովանդակութեան մասին վիճիլ, բայց կարելի չէ դէմ ըլլալ անոր: Արդ՝ վէճէ դուրս այս հարցին մէջ մենք բոլորս կը մտածե՞նք միատեսակ: Կը մտածե՞նք, թէ հայ գրականութիւնը պէտք է տարածուի հնարաւոր բոլոր միջոցներով: Թէ՝ պէտք է որ մտնէ անիկա ամէն տունէ ներս, իբրեւ անհրաժեշտ կարասի մը, իբրեւ առօրեայ սնունդ, իբրեւ «դէն հոգեւոր»: Թէ՝ ... չմեռնելու համար պէտք է որ ապրի անիկա (քիչ մը լափլիզեան եղաւ այս ճըշմարտութիւնը· բայց մենք անոր կը վերադարձնենք այն արժէքը, զոր ամէն ճշմարտութիւն ունի իր մէջ, մինչեւ իսկ ամէնէն աւելի լափլիզեան նըկատուածները):

Չի բաւեր միայն կարդալ· պէտք է մանաւանդ տարածել: Այլապէս պիտի գայ ժամանակ մը, ուր հայ գիրքը պիտի ունենայ մագաղաթի դերն ու դիրքը.— պիտի տպուի քանի մը տասնեակ միայն, ունեւորներուն համար, եւ կամ բնաւ պիտի չտպուի: Մեզ կը թուի, թէ դէպի հոն չէ որ կ'երթանք: Մենք մեզի տուած ենք առաքելութիւնը առաջնորդ տարր ըլլալու: Կամ պէտք է հրաժարինք այդ առաքելութենէն եւ կամ պէտք է արժեցնենք զայն:

Այս առթիւ կ'ուզենք քանի մը մատնանշումներ ընել:

Անկախ բովանդակութենէն, խորքի եւ ձեւի արժէքներէն, հայ գիրքը պէտք է ըլլայ աժան, իբրեւ վաճառելի ապրանք: Այս մանրամասնութիւնը, թերեւս աննշան, թերեւս նոյնիսկ անարդար իբրեւ պահանջ, ամենամեծ չափով մը պիտի նպաստէ հայ գրականութեան տարածումին:

Ուրիշ մանրամասնութիւն մը, որ շատ աւելի աննշան է, բայց որ անպայման իր դերն ու նպաստը պիտի ունենայ տարածման գործին մէջ, ծաւալի, չափի միօրինակութիւնն է: Մատենադարան պահողներուն համար ուղղակի տառապանք է տասը գիրք ունենալ, տասը տարբեր չափերով ու ծաւալով (չենք ըսեր՝ հաստ կամ բարակ, կ'ըսենք՝ ծաւալի, չափի նոյնութիւն):

Երրորդ մանրամասնութիւնը՝ տըպագրութեան խնամքի պակասն է: Զըգենք ուղղագրութիւնը, կէտադրութիւնը եւ այլ այս կարգի «մանր-մունըր» բաներ, բայց անկարելի է որ չընդունինք, թէ խնամուած տպագրութեամբ եւ ազնիւ թուղթով գիրքերը սպառման աւելի շատ հաւանականութիւններ կը ներկայացնեն, քան անոնք որ հրապարակ կը նետուին իբրեւ «էժանագին ապրանք», առանց ճաշակի եւ առանց հոգածու ձեռքի մը խնամքին:

Հայ գրքի սպառման նպաստող միւս մանրամասնութիւնը՝ այսպէս կոչուած՝ տարածել գիտնալու «գիտութիւն»ն է: Մշակուած չէ մեր մէջ այս «գիտութիւն»ը: Օտարներու մօտ արդէն ընդհանրացած, մեր մէջ դեռ մուտք գտած չէ նոր հրատարակութեանց կամ վերատպումներու «ամսօրեայ տեղեկատու»ի դրութիւնը: Մեր օրաթերթերը, ի սէր գրականութեան, կրնային կատարել «տեղեկատու»ի այդ դերը, յանձն առնելով այսպէս սովորութիւնը հայրգքի ձրի ռէքլամը ընելու, ինչ ձեւով որ յարմար կը թուի իրենց:

Կը մնայ դեռ վերջին, թերեւս ամէնէն կարեւոր մանրամասնութիւնը ի խնդիր հայ գրքի եւ գրականութեան տարածման: Կան բազմաթիւ առաջարկներ, որոնցմէ մէկն է հետեւեալը.

Կազմել համագաշնակցութիւն մը, մասնակցութեամբ հայ հրատարակիչներու, գրավաճառներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու: Համագաշնակցութեան համար սահմանել երեք գլխաւոր կեդրոններ,— զոյգ Ամերիկաներուն համար՝ Պոսթընը, Եւրոպայի համար՝ Փարիզ, Մերձաւոր Արեւելքի համար՝ Գահիրէն: Հայերէն բոլոր հին ու նոր հրատարակութիւնները կեդրոնացնել այս երեք «կեդրոն»ներուն մէջ, ու ձեռնարկել տարածման գործին, բարոյական օժանդակութեամբ մեր մամուլին:

Հեղինակներուն տալ դիւրութիւնը՝ գտնելու պատրաստ հրատարակիչ մը, յանձին այս համագաշնակցութեան: Ձեռնարկել վերատպելու բոլոր այն գործերը, որոնք սպառած են եւ որոնց պահանջը կը զգացուի մեր հրապարակին վրայ: Ծրագրել, կազմել եւ հրատարակել գրական ժողովածուներ, բառարաններ, դասագիրքեր, հանրագիտարաններ, մեր կեանքին հետ կապ ունեցող օտար երկերու թարգմանութիւններ, մեր պատմիչները՝ աշխարհաբարի վերածուած, նոյն իսկ թերթեր եւ հանդէսներ· անոնց ղեկավարութիւնը յանձնելով ձեռնհաս անձերու, այնպիսի ձեւով մը որ աշխատանքները կատարուին եւ առաջ տարուին «ընդհանուր ղեկավարութեանը տակ» այս կամ այն մասնագէտին: Մզել հանրային բոլոր օրկանները,— մամուլ, դպրոց, հայրենակցականներ, ընկերակցութիւններ, նոյնիսկ ազգային իշխանութիւններ,— իրենց օժանդակութիւնը բերելու այս գործին, նիւթապէս եւ բարոյապէս: Համագաշնակցութիւնը կրնայ, առաջին հերթին, ձեռնարկել պատրաստելու հայ կեանքի հանրագիտարան մը:

Դէմ չենք նման առաջարկի մը:

Աւելի լաւ է մաշիլ, քան ժանգոտիլ: Ժամանակ է որ մեր եռանդը մաշի, փոխանակ ժանգոտելու: Մենք հաւատք ունինք մեր ժողովուրդի ձեռնըհասութեան վրայ:

Ո՞վ պիտի գլխաւորէ սակայն համագաշնակցութեան այս ձեռնարկը:

«Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ՋԳԱՍՏԱՑԷ՛Ք. ՊԱՐՈՆՆԵՐ...

Պատուելիները գործի վրայ են նորէն: Պորտ ընկերութեան կողմէ կանոնչ տոլարներով «վճարովի արձակուրդ» ստացած, կ'ուզեն ծառայել անոր: Եւ ահա խումբ-խումբ քաղաքէ քաղաք:

Պատուելիներու այս խումբը, Զըւիցերիացի, Ֆրանսացի, Գերման (Խարբերդի ծանօթ Էհյմանը) ինչպէս նաեւ Հայեր, այս օրերուն մեր քաղաքը (Լիոն) կը գտնուին: Ու այս առթիւ ջերմեռանդական ժողովներ, պաշտամունքներ, քարոզներ: Եթէ իրենց աշխատանքն ու խօսքը միայն քրիստոնէական քարոզութիւններով սահմանափակուէր՝ ըսելիք չունէինք, բայց, երբ խնդրոյ առարկայ կ'ընեն ցեղի մը անցեալն ու քաշած տառապանքները՝ զայն դասաւորելով իրենց ուզած ձեւով եւ բթամիտ հասկացողութեամբ, չենք կրնար լռել նոյն իսկ «յանուն Քրիստոսի»:

Պատուելիական ժողովներէն մէկուն ներկայ եղեր են քանի մը հայ բնակիչներ հետաքրքրութեան համար: Ֆրանսացի պատուելի մը խօսեր է եւ հայ տիմար մըն ալ... թարգմաներ է... Ի՞նչ... ճիշդ ու ճիշդ տխրահռչակ Տոքթ. Պարթլըի միտքերը,
— Թուրքը յանցաւոր չէ որ Հայեր ջարդեց, այլ, յանցաւորը Հայերն են, վասնզի, ոչ միայն Քրիստոսի պարտադրած առաքելութիւնը չէին կըցեր ստնել իբր քրիստոնեայ, այլ եւ կատարեալ անհաւատներ են եղեր եւ... «Տէրը իր բարկութեամբ պատժեր է զանոնք...»:

Արդար չէ՞ք գտներ «Քրիստոսի Թուքով» Թքնել այս քարոզիչի երեսին, ըսել՝ արդար զայրոյթով՝ թէ «անպատկա՛ռ, բերանդ չչորցա՞ւ, լեզուդ քիմքիդ չփակա՞ւ, երբ արտասանեցիր այս բառերը»: Եւ դուն, հայանուն թարգմանիչ, ինչպէ՛ս չսարսռացիր զայն թարգմանած ատենդ...

Կրնայինք Քրիստոսի խօսքերով պոռալ այս թշուառականներուն,— «Կեղծաւոր Փարիսեցիներ ու դպիրներ, դուք որ ուղտը պոչով կը կլլէք, եւ այրիին վերջին լուման կը յափշտակէք, դո՛ւք, որ ալիւրի, հացի եւ կանանչ տոլարներու համար ծէս փոխած էք եւ Քրիստոսը կը քարոզէք ամէնէն ճշմարիտ քրիստոնեաներուն մէջ, բան մը ըրած ըլլալու համար, ճշմարի՛տ ճշմարի՛տ, ամէնէն առաջ օր մը դուք ձեր կեղծիքի ու սուտի աւազանին մէջ պիտի թաղուիք ու փոչիանաք...»:

Չեմ կրնար զանց առնել անուն մը այս քարոզիչ երանելիներու մէջէն, Խարբերդցիներու ծանօթ Մըսթըր Էյմանը: Այս այն ողորմելին է, որ գերմանական հաստատութեան մօտ չորս հարիւր (400) չափահաս որբերը Բուրք կառավարութեան յանձնեց, ջարդել տալու համար եւ... անամօթաբար դիտեց անոնց լացն ու չարչարանքը իր պատշգամէն, ճամբու դնելով բոլոր իրեն դիմողները հետեւեալ յայտարարութեամբ.

— «Գացէք զաւակներս, Քրիստոսի քով պիտի երթաք...»:

Այս այն քրիստոնեա՛յ պատուելին է, որ Թուրքին եաթաղանէն ազատելու յոյսով տասնեակ մը չափահասներու խաքստոցը մատնեց «սուտ չխօսելու համար...»: Եւ դեռ ինչե՛ր այս պատուելիին ձեռքով, անոր գիտութեամբ, լոյսին ու մութին մէջ, Խարբերդի մէջ թէ Խարբերդէն դուրս: Ու հիմա նոյն պատուելին նորէն Խարբերդցիներու մէջ, նորէն բեմի վրայ, քնարեր քարոզներով... Բայց այդ պատուելին, եւ միւս պատուելիները, իրենց քարոզներուն մէջ՝ թող յիշեն Եհովայի խօսքը՝ «Իմ անո՞ւնս, Ես եմ վրէժխնդրութիւնը...»:

Խարբերդի նորագոյն պատմութեան մէջ, եղերական դէպքերու այն օրերուն, երկու օտար անուններ կան, որոնք սեւով պէտք է արձանագրուին: Մէկը՝ վտահամբաւ Պարթըլը, միւսը՝ Էյմանը: Ամերիկացի կամ օտար մարդասէր եւ ազնիւ միսիոնարներու մէջ, այս երկուքը կազմեցին սեւ արատը միսիոնարական կազմակերպութեան:

Ո՞վ չիգիտեր, ո՞վ չէ լսած այն տըխուր դերը, զոր կատարեց Պարթըլը, մեր տարագրութեան սկզբնական օրերուն: Ամերիկեան միսիոնարութենէն, ինչպէս նաեւ կառավարութենէն չարունակաբար հեռագիրներ կ'ուղղուէին հարցնելով վիճակը Խարբերդի եւ շրջանին հայութեան: Կը խոստանան կարեւոր օգնութիւն, ազդու միջոցներ, եթէ իրապէս սպառնացող վըտանգ մը կայ, բայց, (քրիստոնեայ) Պարթըլը, առանց խղճահարութեան «բարձի թողի» կ'ընէր եւ կը հաւաստէր թէ, «Խարբերդի եւ շրջանին հայութեան ոչ մէկ վտանգ չսպառնար, ոչ մէկ դէպք ծագած է, թէ Հայերը հանդիստ, խաղաղ իրենց առօրեայ գործերով կը զբաղին,» եւն.: Մինչդեռ, ճիշդ նոյն պահուն արիւնը գետի նման կը հոսէր եւ բազմաչարչար կարաւանները անապատի ճամբան բռնած էին:

Ու ի՞նչ ողբերգութիւն...: Տարիներ վերջը, երբ Խարբերդը իր ամբողջ շրջանով քանդուած էր ու անոր վերջին մնացորդները գաղթական դարձեր էին, նոյն պատուելի Պարթըլները, յանդգնեցան հայկական բեմ բարձրանալ եւ... իրենց կարծիքը (ջարդերու մասին) բանաձեւել հրապարակաւ, թէ, «Աստուած այսպէս կամեցաւ, որպէսզի, հայ կիներ եւ հայ օրիորդներ Թուրք հարէմները մտնան եւ զանոնք «քրիստոնեայ» դարձնեն»:

Մի հարցնէք թէ քանի՞ թուրք քրիստոնեայ դարձաւ հայ կիներու եւ օրիորդներու թուրք հարէմներու մտնելով: Հարցուցէք միայն թէ, ինքը իր կաթնեղբայր Էյմանը 30—40 տարի Խարբերդ ապրելով եւ հայ կիներն ու օրիորդները հարէմ ղրկելով քանի Թուրք քրիստոնեայ դարձուցին:

Օ՛, Ֆէրիտա՛, Ֆէրիտա՛...

Ու... ահա տարիներ վերջ, երբ անհակատագիրը— որուն մէջ մեծ բաժին ունին բոլոր տեսակի պատուելիները— մեզ ցամաքէ ցամաք ցրուած է, երբ հազար ցաւեր, հազար հոգեր եւ մտատանջութիւններ չըթայեր են մեզ, երբ «դար»ը սըրընթաց կը քալէ ու մարդիկ հարկադրուած են քալել, աւելի ճիշդ՝ վազել անոր ետեւէն, ահա, խումբ մը պատուելիներ, ըլլան անոնք օտար թէ հայ, բեմ կը բարձրանան հայհոյելու մեզի, նախատելու մեզ, սպառնալու մեզի «Քրիստոս»ով:

Ու կը մտածեմ,—Անո՞նք են յանցաւոր, որ, մեր մասին իրենց ուզած ձեւով բանաձեւ կը հանեն, կը ծիծաղին մեր տառապանքին վրայ, թէ մենք, մեր ժողովուրդը, որ յիմարաբար ամէն չանքարող մաւիկ ընելու դլուխ ունի...

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ

Նամակներ Ծայր · Արեւելքէն

ԳՈՅԺ ՄԸ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԼՈՒՐԵՐ

ԽԱՐՊԻՆ (Մանչուրիա).— Օգոստոս 13ին Խարպինի մէջ, երկար եւ տաժանելի հիւանդութենէ վերջ մեռաւ մեր հին ընկերներէն Կարապետ Մըլքիկեանը:

Հանգուցեալը Տիգրանակերտի Քըջանէն էր, հին Դաշնակցական մը, անխոնջ աշխատող եւ միշտ յուսալից: Վերջերս Խարպինի հայ գաղութի վարչութեան անդամ ընտրուած էր: Իր ետին կը թողու այրի Տիկին Մարիամ եւ փոքրիկ Վերգինէն:

Ընկերը ունէր շատ սրտաճմլիկ վերյիշումներ թրքական սարսափներէն:

Ըլլալով զինուոր, 1915ի գարնան Երզնկա կ'ուղարկեն:

Հայաջինջ սարսափելի աքսորը արդէն բանակի հայ զինուորներուն ալ կանչը կը հասնի: Քանի մը ընկերներով կ'որոշեն փախչիլ, եւ կը սպասեն յարմար առիթի մը: Բայց թշնամին կը կանխէ եւ յանկարծ զինաթափ կ'ընէ, տարբերելով թէ, ըստ բարձրագոյն հրամանի Հայերը միայն բանուորական վաշտերու մէջ (ամէլէ թապուրի) պիտի ծառայեն:

Ընկերը կը բողոքէ.

— Ըստ Օսմ. Սահմանադրութեան մենք ալ հայրենիքի հաւասար զաւակներն ենք, ի՞նչ է մեր յանցանքը եւ ինչո՞ւ այս խտրութիւնը, մենք մեր պարտականութիւնը հայրենիքի հանդէպ լի ու լի կը կատարենք:

— Օլան խընզըր կեավուր, Հայը.

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

— Բաւական է, ըսաւ Մընթին:

— Դուք ո՞վ էք որ հետս այդպէս կը խօսիք, ընդմիջախօսեց Գերմանացին:

— Ան որ պիտի սպասէ... որպէսզի ... այլեւս չզարնէք ...

Մընթիին ձայնը իր փափկութիւնը կորսնցուցած էր:

— Պա՛հ, դիւրին է ըսել այնպէս չէ՞: Դուք չորսդ մէկի դէմ:

— Մէկի դէմ հինգ հոգի, գոչեց Բաճփութը նոր յուզումով մը: Ցետոյ ցատկելով իմ քովէս անցաւ ու կեցաւ Մընթիին եւ Գերմանացիին միջեւ: Այս վերջինը պատեհութենէն օգտուելով մէկդի քաշուեցաւ:

— Լորտ Մոնտիւէ, գնդապետ Սահիպ Պահատուր, պատրաստ սպրամ:

Անիկա խոնարհութիւն չըրաւ, այլ կեցաւ Մընթիին աչքերուն մէջ նայելով: Այս բառերը արտաբերած ատեն կարծէք հրաման մըն էր որ կ'արձակէր հազարաւոր մարդոց եւ կը լսուէր սուրերու չկահիւնը ընդհանուր բարեւի կանգնած զումարտակին:

— Աչքերուդ մէջ նայած ժամանակս իսկ ճանչցայ քեզ, Բիւսթէմ խան: Ինչո՞ւ կը ծեծէիք այս մարդը:

— Սահիպ Պահատուր, որովհետեւ իր գիրքին մէջ գրած է որ Ֆրանսացի ժողովուրդը եկեղեցիին մէջ ինծի համար աղօթէ, գրած է նմանապէս իմ ադնուական անունս, կ'ըսէ թէ... իր ըսածը չպիտի կրկնեմ, պատշաճ չէ:

— Ի՞նչ գիտես որ իր օրագրութեան մէջ գրած է, հարցուց Մընթի:

— Այդ Գերմանացին կարդաց: Ինքն ու ես նստած կը վիճաբանէինք թէ ինչպէս Թուրքերը մտադրած են ջարդել Հայերը, բան մը որու մասին ամբողջ աշխարհը գիտէ: Կ'ըսեն որ այդ բանը չուտով տեղի պիտի ունենայ: Գերմանացին ըսաւ ինծի թէ այդ մարդը իրեն ըսեր է որ «ես մէկը կը ճանչնամ որ այդ դէպքին առաջին անգամ ան պիտի չարչարուի», ասոնք ըսելով անոր կարդացեր է օրագրութեան մասեր: Գերմանացին զայն յայտարարեր է որպէս Հայերու բարեկամ մը:

— Գիրքը ո՞ւր է, հարցուց Մընթի:

— Գերմանացիին քովն է:

— Գերմանացին իրաւունք չունի իր մօտ պահելու զայն:

— Երթամ բերեմ:

Բուսթէմ խան մթութեան մէջ կորսուեցաւ եւ Մընթին վերադարձաւ մեր պատրաստած կայանը: Բակին մէջ առանձին էինք:

— Մինչըլ, եթէ քեզ ապագայ յարձակումներէ պաշտպանելու ըլլանք, պիտի վառե՞ս այդ գիրքդ, հարցուց Մընթին:

Մարդը լալով պատասխանեց որ ամէն բան ընելու պատրաստ է:

Ցետոյ Բուսթէմ խանը վերադարձաւ իր հետ բերելով նախատական այդ խոշոր հատորը:

Ֆրէտ ու ես խելճ մարդը տարինք մեր «խոհանոց»ին մօտ. Ուիլ առաւ գիրքը: Բուսթէմ խան ուրիշներուն փայտի դէզէն քիչ մը գողնալով կրակ մը վառեց, որուն մէջ իր գիրքը իր իսկ ձեռքով նետեց դժբախտ Փիթըր Մինչըլ:

— Դուք բաւական տարէց էք, ու գիտնալու էք որ այս տեսակ օրագրութիւն չի պահուիր, ըսաւ Մընթին, ածխացած թերթերը խառնելով:

— Ամէն պարագայի մէջ ես մարտիրոս մըն եմ, պատասխանեց Մինչըլ:

Մինչ այդ մարդը այլեւս ոտքի կըրնար մնալ ու այդ հարուածէն չուտով ինքզինքը գտած էր, Մընթին զիս ղըրկեց սենեակը անոր մօտ, որ Գերմանացիին սենեակին քովիկն էր ու մինչեւ Ուիլն գալը Գերմանացիին հետ խօսակցեցանք:

Աւելի վերջը երբ մեր ձեռքէն եկածը ըրած էինք «մարտիրոս Մինչըլ անասունին», ինչպէս զայն կը կոչէր Ֆըրէտ, Ուիլն ու ես գտանք Բուսթէմ Խանը, որ նստած էր Ֆրէտին եւ Մընթիին հետ, Մընթիի սենեակին մէջ՝ փայտատածուխի կրակարանին չուրջ, ծխողներու հովին մէջ թաղուած: Մեր ներս մտնելը խանգարեց վայրկեանին վեհութիւնը, ու ան ըսաւ.

— Գնդապետ Սահիպ Պահատուր, ըսաւ խօսքն ուղղելով Մընթիին, ասպետական լիակչիռ քաղաքավարութեամբ, այդ օրերուն դուք յաճախ կը խօսէիք այս կողմերը ձեր նախահայրերէն մնացած դղեակի մը մասին: Կը յիշե՞ք, Բաճփութանայի մէջ ձեզի ընտանեկան յարկիս աւերակները ցոյց տուած ատենս կեցաք մօտս, Սահիպ, բարձրունքներուն վրայ եւ ուխտեցիք օր մը փնտռելու երթալ այդ Խաչակիրներուն բոյնը, ինչպէս կը կոչէիք զայն:

— Մեր այս ճամբորդութեան անմիջական պատճառը ճիշդ այդ է:

— Ահ, ըսաւ Բաճփութ, ու վայրկեան մը լուռ մնաց:

Ֆրէտ Օքս սկսաւ քթին մէջէն երգել. այն տարօրինակ համոզումն ունի որ այդպէս ընելով բուռն հետաքրքրութիւնները կը մեղմանան:

—Գնդապետ Սահիպ, երախայութենէս ի վեր, երբ ես փոքր պուզա մըն էի եւ հասակս հալիծունկերուս կը հասնէր, անգլիերէն կը խօսէի եւ այն ատենէն սկսայ ծառայել բրիտանացի սպաներուն: Թէեւ մեծ բան մը չէի գիտեր, բայց կ'երդնում Աստուծոյ մարգարէին մօրուքին անունով, որ գիտէի թէ երբ բրիտանացի գնդապետ Սահիպ մը «անմիջական նպատակի» մասին կը խօսի՝ հոն անպայման շատ կարեւոր նպատակներ պահուած կ'ըլլան:

— Կրնայ ըլլալ, Մընթին ըսաւ մեղմութեամբ: Կը յիշեմ որ դուն միշտ մատակալից մանրամասնութիւններու հետեւող մըն էիր, Բիւսթէմ խան:

— Ժամանակին ձեր բարձրութիւնը վստահութիւնը կը վայելէի:

Մընթին ժպտեցաւ:

— Անիկա տարիներ առաջ էր: Ինչ կ'ընես հոս, Բիւսթէմ խան:

— Բաւական պարզ խնդիր մը: Ինչպէս գիտէք, Սահիպ, մեր ժողովուրդը սերունդներ առաջ բոլորն ալ Սիւնի էին: Մենք իսլամութեան վերջին դարերուն ընդհանրապէս իսլամ ծնողներէն աւելի բծախնդիր ենք. Պարսկաստանի ճամբով դէպի Մէքքէ ուխտի երթալ առանձին: Երբ այս կողմերը հասայ, կորսնցուցի կարգ մը մարդոց հետ խօսելու պատեհութիւնը, մարդիկ որոնք կրնային լոյս սփռել ինծ իմ կրօնքիս վրայ: Այսպէս իմ ուղեւորութիւնս թուլցաւ ու չքացաւ

(Շար.)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Եգիպտահայ թերթերէն առնելով, գրած էինք թէ ցաւալի դէպք մը պատահած է Կիպրոսի Մելքոնեան հաստատութեան մէջ: «Աղգակ»ի թղթակիցն ալ հետեւեալ ձեւով կը պատմէ դէպքը (27 օգոստոս).

Ընդհանուր տնօրէն Պ. Թօփճեան օգափոխութեան գացած էր: 80է աւելի որբուհիներ կը մնային Նիկոսիոյ մէջ, Պ. Ալեմշահի փոխ - տնօրէնութեան ներքեւ: Որբերը մէկ ամսուան համար լեռ տարուած էին օդափոխութեան: Քանի մը արհեստաւոր չափահաս որբեր միայն կը մնային հաստատութեան մէջ, կարգ մը աշխատանքներ կատարելու համար:

Պ. Ալեմշահի տնօրէնութիւնը չափազանց բաղձալի դրութիւն մը ստեղծած էր, որմէ մեծապէս կ'օգտուէին որբուհիները: Գոհացուցիչ սնունդ, առատ պտուղ, պաղպաղակ, պտոյտներ եւն. որոնք տարիներ շարունակ զլացուած էին որբերուն: Պ. Ալեմշահի այդքան առատաձեռնութիւնը եւ որբուհիներուն հանդէպ ցոյց տուած անսահման բարեացակամութիւնը կը կրկնապատկեն որբերու կասկածները:

Եւ երբ օդափոխութեան ղրկուած որբերը կը վերադառնան Նիկոսիա, անմիջապէս կը փոխուի ճաշացուցակը եւ առատաձեռն Ալեմշահ կը սկսի ճառել խնայողութենէ: Օրերով պտուղի երես չեն տեսներ որբերը: Կը դիմեն Ալեմշահին, կը խնդրեն, օգուտ չըներ: Ընդհակառակն պատիժներու կ'ենթարկուին բողոքող որբերը:

Ասոր վրայ, որբերէն 8 հոգի երեկոյեան կ'երթան Ալեմշահի բնակարանը եւ կը խնդրեն լսել իրենց բացատրութիւնները: Ոչ միայն կը մերժուին, այլեւ կը վռնտուին:

Որբերը կ'ընդդիմանան, եւ ահա կը սկսի կանոնաւոր ծեծկուք մը: Ալեմշահ հողաթափը կը վերցնէ եւ կ'իջեցնէ որբերու գլխուն: Այս վերջինները փայտեր կ'առնեն եւ Ալեմշահը կը պառկեցնեն բազկաթոռի մը վրայ, կը ծեծեն, կը պատռեն հագուստները եւ կտորներն ալ կը տանին իրենց հետ:

Օգնութեան կը փութայ ուսուցիչ մը եւ կ'ազատէ տնօրէնը. որբերն ալ կը հեռանան:

Այն ատեն Ալեմշահ ուսուցչին ցոյց տալով պատռուած հագուստները, կ'ըսէ. «Մալէզեանին նուէր պիտի տանիմ ասիկա»:

Քիչ վերջ որբանոց կը հասնի նաեւ Մահտէսեան, բայց որբերը չեն ընդունիր զայն:

Գրգռուած որբերը քարկոծած են նաեւ Ալեմշահի բնակարանը եւ ջարդ ու փշուր ըրած ապակիները:

Ընդհ. տնօրէն Թօփճեան կը հասնի շուտով եւ յարձակող որբերը կանչելով կ'ըսէ. «Տղաք ինչո՞ւ այդչափ շատ ծեծեցիք Պ. Ալեմշահը, կրնար յանկարծամահ ըլլալ...»:

Ութ որբերը վռնտուած են հաստատութենէն:

ՆՈՐ ԴԱՒ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ԿԵԴՐ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ԴԷՄ

Կոտոշաւոր սրիկայ մը, Ցոլհաննէս Շահին Գայա, որ Ղալաթիոյ եկեղեցին կողոպտելէ վերջ արձակուեցաւ էվգաֆին կողմէ, իբրեւ գեղծարար, կը շարունակէ մնալ հիմնադիր տնօրէն Կեդր. վարժարանի: Այդ հանգամանքով հետեւեալ նամակն ստացած է Պոլսոյ կուսակալէն.

— «Մասնաւոր վարժարաններու կանոնագրին եւ անոնց մասին տրուած հրահանգներու համաձայն, Թաղ. Խորհուրդներուն դպրոցի վերաբերեալ գործերուն միջամտելը արգիլուած է. մինչ ուսուցիչներու բողոքներէն հասկցուած է որ Թաղ. Խորհուրդը դրամական խնդիրներու մէջ դպրոցին հանդէպ դժուարութիւններ կը յարուցանէ եւ այս կերպով դպրոցին ներքին գործերուն կը խառնուի:

«Թաղ. Խորհուրդները, Վագըֆներու տեսչութեան հակակշռին տակ պատրաստած իրենց եկեղեցիին պիտաձէներէն դպրոցին յատկացուած գումարը, այդ մասին եղած հրահանգին համաձայն, հիմնադրին կամ տնօրէնին անունով պարտաւոր են դրամատուն մը ի պահ դնելու. որով, այս մասին անհրաժեշտ ձեռնարկները կատարելով, եկեղեցիի պիտաձէն եւ այլ տեղերէ դպրոցին եղած յատկացումը, ինչ գումար է թէօրկըրըղկանայ,անոր ամբողջովին դրամատուն յանձնումը պէտք է ապահովել եւ դպրոցը փրկել իր ենթարկուած անձկութենէն:

Նոյնպէս պէտք է արգելք ըլլալ Թաղ. Խորհուրդին դպրոց գալով դպրոցական գործերուն միջամուխ ըլլալուն. հակառակ պարագային, կը յայտնեմ թէ, օրինական հետապնդում պիտի կատարուի Թաղ. Խորհուրդին դէմ»:

ՀԱԼԷՊԻ ԱԶԳ. ՄԱՅՐԱՆՈՑԸ

Հալէպի ազգային Կիւլպէնկեան մայրանոցի խնամակալութիւնը հրատարակած է իր 1938ի առաջին վեց ամսուան հաշուեկշիռը (1 յունուար 1938 — 31 յուլիս 1938) որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Ազգային Կիւլպէնկեան մայրանոցին մէջ ցարդ տեղի ունեցած ծնունդներու թիւն է 628, մանչ՝ 316, աղջիկ՝ 312: Ցարդ դարմանատուն դիմողներու թիւը եղած է 1918: Մայրանոցը ունի մասնաւոր բժիշկ մը, 3 վկայեալ հիւանդապահուհիներ, 2 օգնական հիւանդապահուհիներ եւ 4 աշխատաւորներ: Անկողիններու թիւն է՝ Ա. կարգ 2, . կարգ 4 եւ Գ. կարգ 10:

Նորոգութեան համար ծախսուած է 223 ս. ոսկի, կահ կարասիներ 278, լոյս, ջուր եւ վառելիք՝ 632, սնունդէն՝ 646, թոշակներ՝ 835, դեղօրայք՝ 100, գրենական եւ տպագրական՝ 31 ս. ոսկի:

Գոյացած հասոյթներն են՝ նուէրներէ՝ 19 ոսկի, դարմանատունէ՝ 122: ծննդաբերութիւններէ՝ 1466, բարերարէն՝ 2056: Սնտուկի մէջ պատրաստ դրամ ունի 419 ս. ոսկի, սուրիական դրամատան մէջ 1013 ս. ոսկի:

Մայրանոցը մնայուն եկամուտ կամ հաստատուն կալուածներ չունի: Անոր հիմնարկութեան թուականէն սկսեալ, չորս տարուան համար միայն, Նիւ Եորքի Կիւլպէնկեան Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւնը կ'օժանդակէ տարեկան 250 անգլ. ոսկիով:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊՈԼԻՍ ԿԸ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԻ

Ֆրանսացի ճարտարապետի մը յանձնուած է Պոլսոյ վերաշինութիւնը: Այս առթիւ «Ֆիկարօ» կը գրէ թէ ճարտարապետը, Պ. Լէօն Փրօ քաղաքը պիտի օժտէ մեծ կամուրջներով, պեռնուղիներով, ստորերկրեայ ինքնաշարժի կայաններով եւն.: Աթաթիւրք հսպարտ՝ էնկիւրիի հիմնական վերաշինութենէն եւ Նեղուցներու վերադինման շնորհիւ ալ վստահ, կ'ուզէ պատշաճեցնել այդ քաղաքը յարաճուն շրջագայութեան պայմաններուն:

Ցատակագիծերը կանոնաւորապէս կը ներկայացուին Աթաթիւրքի, որուն հիւանդութիւնը ընդհատած է ճարտարապետին գործունէութիւնը:

Մէկ պայման դրուած է Ֆրանսայի ճարտարապետին ազատ գործունէութեան.— տեղի չտալ կոպիտ տեղահանումներու այդ քաղաքին մէջ, ուր պզտիկ կալուածները բացառիկ կերպով արդէն կտրատուած են:

Ցետոյ պէտք է նկատի ունենալ քաղաքին դէպի Սեւ Ծով ծաւալումը, նախատեսել կարեւոր նաւահանգիստի համգամանքը երկաթուղիներով, յետոյ ոչ միայն յարգել հին Ստանպոլի կարգը, այլ նաեւ արժեցնել, աւելի կարկառուն դարձնել մզկիթներուն դիրքը:

Այս վերջին կէտին համար ճարտարապետին գործը դիւրացուցած են արդէն յաջորդական հրդեհները, լափելով Սարայ Պրունիի շուրջ գտնուող բոլոր փայտաշէն տուները, որոնք յատկապէս շինուած էին այդ նիւթով՝ դիմանալու համար երկրաշարժներու:

Դիւրին պիտի ըլլայ, պարզապէս շէնքերու բարձրութիւնը սահմանափակելով, Այա Սոֆիայի եւ Սուլթան Ահմէտի մզկիթները աւելի ցայտուն դարձնել երկաթուղիով կամ շոգենաւով հասնող ճամբորդներուն համար: Նոր հրամանագիր մը, արդէն իսկ, շատ մը տուներու վերին յարկերու քանդումը կը հրամայէ: Միեւնոյն ատեն պեղումներ պիտի կատարուին: Հիմակուընէ արգիլուած է պեղումներու յատկացուած շրջանակին մէջ շէնք շինել: Այս առթիւ կը յուսացուի կարելի հետքեր երեւան հանել Կոստանդինուպոլսի պալատէն: Հակառակ շրջածչչուկներուն, շրջապատող մեծ պարիսպները կամ Բիւզանդիոնի աշտարակները քանդելու խնդիր չկայ:

Հաղորդակցութիւնները պիտի դիւրացուին քաղաքին երեք կարեւոր թաղամասերուն միջեւ, Ստանպոլ, Բերա եւ Ոսկեղջիւր: Գարաքէօյի կամուրջը հարիւր մեթրի չափ դէպի Ոսկեղջիւրի կողմը պիտի տեղափոխուի, ուրկէ մեծ պողոտայ մը պիտի երկարի մինչեւ Բերա:

Ոսկեղջիւրի բերանը շատ նեղ ըլլալով վաճառաշահ նաւահանգստի մը համար, հարկ դատուած է ուրիշ նաւահանգիստ մը հաստատել Սարայ Պրունիի միւս կողմը, ուրկէ պիտի մեկնին սեփական եղերքի երկաթուղիին հետ հաղորդակցութիւն հաստատող նաւերը:

Բազմաթիւ գետնուղիներ ու կամուրջներ պիտի շինուին, խճողումէ ազատելու համար մանաւանդ նեղ փողոցները, ուր վանդակապատ պատուհաններու ետին «Հիասթափուածներ»ու ստուերները կը յածէին տակաւին հազիւ քանի տարի առաջ...

ՏԷՐՍԻՄԻ «ՋԱՊՈՒՄԸ» ԵՒ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ

Թուրքիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Տէրսիմի ռազմափորձերուն առթիւ, ուր գացած էր ինք ալ.

— «Էլ Ազըզի ռազմափորձերուն վերջին փուլերուն հետեւեցայ: Ինչպէս գիտէք, այս ռազմափորձերուն մասնակցեցան արդիական բոլոր սպառազինութիւններով օժտուած երեք զօրագունդ եւ երկու հեծելագունդ:

Մեր հրամանատարական բարձր մարմինը կը շարունակէ ամէն օր նոր զէնքերով աւելի կատարելագործուած մեր բանակը հասցնել յաղթանակի դպրոցին բարձր փորձառութեամբ ու դասերով:

Ֆրաթի վրայ (Եփրատ) տեսնուած կարգապահութիւնը, մեր սպաներուն ընդունակութիւնը եւ ճարտար ղեկավարութիւնը, օդին մէջ ու ցամաքին վրայ նոր զէնքերուն յաջող գործածութիւնը զօրաւոր վկայակ մըն է, որ ցոյց կուտայ թէ մեր մեծ ազգը իրաւունք ունի իր բանակով պարծենալու եւ իր ազգային ճակատագիրը կապելու անոր: Մասնաւորաբար աւելցնեմ թէ այդ ուժերը՝ Տէրսիմի ծանօթ սեպ ու դժուարամատոյց լեռներուն եւ ժայռերուն մէջ իրենց յանձնուած զսպողական պարտականութիւնը կատարած են, ու մեծ մասը երկար հեռաւորութիւն մը կարելէ վերջ, Էլազըզի եւ Բալուի միջեւ գտնուող ռազմափորձերու մարզը հասած են: Հակառակ ասոր, զինուորները յոգնութեան ո եւ է նշան ցոյց չեն տուած: Հոս կ'ուզեմ յիշատակել նաեւ թէ բանակին առողջապահական եւ ճակատի ետեւի կողմին սպասարկութիւնները շատ լաւ կատարուած են: Ինծի պարծանք ազդող հայեացքներս մատուցի Հանրապետութեան նախագահ եւ հերոս բանակին վերին հրամանատար ու պետին՝ Աթաթիւրքի:

Հոն գտնուած միջոցիս, Տէրսիմի զսպողական գործողութեամբ ու վերաշինութեան եւ բարեկարգութեան ծրագրով զբաղեցայ: Մտիկ ըրի զինուորական եւ քաղաքային իրաւասու անձերու տեղեկութիւնները եւ խորհրդածութիւնները: Կատարուած զսպողական գործողութիւնը վճռական ու դրական արդիւնք մը տալու վրայ է:

Կարճ ատենէն, հանրային կարծիքին առջեւ մանրամասնօրէն պիտի պարզեմ Տէրսիմի ցարդ անցուցած փուլերը եւ անկէ ետքը որոշուած բարենորոգումները: Հիմակուընէ կրնամ ըսել թէ հին ատեններ եղածին պէս հաւաքական յեղուզակութեան առաջքը առնուած է:

Պարք կը համարեմ մեր բանակին եւ ոստիկան - զինուորներուն այդ դժուարամատոյց լեռներուն մէջ ցոյց տըւած հերոսական գործունէութիւնը ներկայացնել մեր ազգին գնահատանքին»:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

**Ագռաւին հարցուցեր են թէ ո՞վ է ամէնէն գեղեցիկ. «ձագերս» պատասխաներ է:

** Ամէն թռչունի միս չուտուիր:

** Աչքն ու կերպարանքը ճերմակ չունի՝ բամպակի վաճառման վնաս ունի:

** Աշխարհը վերջ չունի. ամէն մարդու իր աշխարհը վերջ ունի:

Նոր Թոյլ վարիչները չեն կրնար յեղափոխութեան պտուղը վայելել, եւ իշխանութիւնը կ'անցնի բռնակալէ բռնակալ բոլշեւիկ կուսակցութեան: Անոնց առաջին գործը կ'ըլլայ երկրիշահը զոհել իրենց կուսակցութեան վեհերէն: Կը ստորագրեն Պրէստ-Լիտովսկի ստորնացուցիչ դաշնագիրը, որու ամենամեծ զոհը մենք Հայերս եղանք:

Երզնկայի ռուս բանակը կազմալուծուելէն վերջ, Կարապետ կը մնայ անմահ հերոս քաջն Մուրատի գունդին: Խաղաղ ժամանակ շատ համեստ, կռուի ժամանակ միշտ յառաջապահ դիրքերու մէջ, իսկ նահանջի ժամանակ վերջապահ գունդի մէջ կը մնայ: Թուրք բանակին Կովկաս խուժելէն վերջ ակամայ գաղթականի ցուպը կ'առնէ եւ մինչեւ Մանչուրիա կը հասնի: Ես իրեն հետ ծանօթացայ 1918ին: Ամբողջ 20 տարի կեանքը քարշ տալով փակեց աչքերը, հայրենիքի կարօտով:

Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի ընկեր, թէեւ քու մարմինդ Մանչուրիոյ օտար հողին յանձնեցինք, բայց քու հոգիդ թող թռի մայր հայրենիք, խառնուելով այնտեղ ինկած անհամար հողիներուն երամին:

** Խարպինի գաղութը իր պարտականութիւնը կատարեց լի ու լի, բայց ամէն խնամք ու բժշկութիւն ի դերեւ ելան:

Շնորհիւ նորընտիր երիտասարդ հոգեւոր հովիւ Առողիկ վարդապետ Ղազարեանի, Խարպինի թառամած հայ կեանքը սկսաւ կենդանանալ: Իր անձնական ղեկավարութեամբ եւ ուսուցմամբ ռուսախօս հայ երիտասարդութիւնը սկսաւ հայերէն խօսիլ: Այս տարի տօնեցին Վարդանանցը, Ապրիլեան սգատօնը, Մայիսեան տարեդարձը: Խարպինի Հայ Երիտասարդական Միութեան պատուոյ նախագահը՝ Առողիկ վարդապետ, անխախտ հայ գաղութի վստահութիւնը եւ յարգանքը կը վայելէ իր անկողմնակալ ընթացքին համար: Իր ղեկավարութեամբ կազմուեցաւ եկեղեցական Ցանձնախումբ մը որ, Հայկ. Կոմիտէին օժանդակելով, ձեռնարկած է մեծ հանգանակութեան մը: Արդիւնքը շատ գոհացուցիչ եղաւ եւ շուտով Խարպինի հայ եկեղեցին կ'ունենայ հասութաբեր կալուած մը, որ պիտի ապահովէ եկեղեցւոյ եւ դպրոցի ծախքերը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 3. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ցուսահատեցայ, որովհետեւ Վանի կռիւը տեսակ մը հայկական ապըստամբութիւն նկատեցի եւ վախցայ հետեւանքներէն: Եւ երկար ատեն այն գաղափարին ծառայեցի, թէ բոլոր եղածները հետեւանք են այդ ապստամբութեան»:

Ցանկարծ ոտքի ելաւ Սիրանոյշ եւ ձեռքերը զալարեց:

«Այո, ապստամբութիւն մըն էր, բայց զանազան պատճառներ ունէր: Ռուսիոյ կողմէ ղրկուած մարդիկ ամէն ուղղութիւններով ամէն ծակ ու ծուկ կը պրպտէին Հայ Ազգը ապըստամբութեան մղելու ոչ միայն Վանի մէջ, այլ նաեւ Ուրմիոյ մէջ եւ ամբողջ Ատրպէյճան գաւառին մէջ, Թուրք զինուորներուն յառաջխաղացումին դէմ դժուարութիւններ յարուցանելու եւ օժանդակելու ռուս զինուորներուն: Ռուսական այս մեքենայութիւնները, որոնց դէմ մենք, Մարտիկ ու ես պայքարած էինք ամէն ուժով, իրաւ է որ աչքի զարնող յաջողութիւն մը չունեցան: Բայց այս չափը բաւական էր, Թուրքերը դրդուելու համար որ յուսահատական միջոցներ ձեռք առնէին, եւ սակայն բոլորովին թերի էին նախապատրաստութիւնները Ռուսերուն սպառնադին արշաւանքին դէմ: Սաչափը ըսեմ որ Էրզրումի Թնդանօթներուն համար անհրաժեշտ սայլակները տակաւին Տրապիզոն կը սպասէին հանդարտօրէն... Եթէ մեծ սահմանի վրայ հայկական ապստամբութիւն մը պայթէր, Թուրքերը Թուրքեւռուսական այդ սահմանային մարզերուն մէջ օր մը անգամ չէին կրնար դիմանալ:

Հետեւաբար վտանգը յետաձգուեցաւ անոնց համար:

«Վանի-Վալին Ճէվտէթ պէյ, զաւակը մեր ժողովուրդին պատուական բարեկամին՝ Թահիր Փաշայի, սարսափահար եղած, ոչ մէկ բանի առջեւ ընկրկեցաւ՝ սպառնացող վտանգը փարատելու համար: Սպաննել տուաւ Վանի երեսփոխան Վռամեանը, իբրեւ ապստամբներուն պարագլուխ նկատելով: Մեր Դաշնակցական կուսակցութեան ուրիշ չորս ղեկավարներ, յանուանէ Իշխան, Վահան, Կոտոտ եւ Միհրան, հրաւիրանքով մը, խարդախօրէն կանչեց տարաւ մենաւոր գիւղ մը եւ հոն սպաննել տուաւ ընկերացող ժանտարմաներուն ձեռքով:

— Այս դէպքերը բնականաբար ռուս գրգռողներուն գործին կուգային: Նախ իբրեւ գրգռումի միջոց հայկական զգացումները հրահրելու համար, եւ յետոյ անոնց ուզած բանն է որ տեղացի հայ ղեկավարները մէջտեղէն վերնան, որպէսզի իրենք դիւրաւ կարենան անոնց տեղը անցնիլ եւ ուզածնուն պէս ղեկավարել շարժումը: Փոքր արձակազէն հայ խումբեր կազմուելով սկսան ամէն կողմ ցրուիլ: Հայ բնակչութենէն մասեր միացան անոնց, ուրիշներ ոյժ տուին, եւ երբ Թուրքերը՝ ընդհանուր ապստամբութեան մը վախէն բռնուած պաշտպանողական միջոցներ ձեռք կ'առնէին եւ զարհուրելի միջոցներու կը դիմէին Հայերուն դէմ, ահա բոցավառեցաւ կրակը: Շատ Հայեր այն կարծիքէն էին բարեմտօրէն, թէ իրենց հիմը ինքնապաշտպանութիւն է լոկ: Ուրիշներ սակայն գիտէին, թէ Թուրքերուն դէմ կռիւ ծրագրուած եւ նախապատրաստուած էր եւ իրենց բոլոր ուժովը կը հրահրէին հայկական դիմադրութիւնը: Այսպէս մին կ'ազդէր միւսին վրայ: Իւրաքանչիւր կողմ ինքզինք կը կարծէր միւսներէն վտանգուած, եւ, ըստ այնմ, ծայրայեղ միջոցներու կը դիմէր: Ճէվտէթ պէյ Վանի հայաբնակ թաղին դէմ թնդանօթ շարժումի մէջ դըրաւ: Հոն մենք մեզ յաջողութեամբ պաշտպանեցինք Թուրքերուն դէմ, որոնք պարտաւորուեցան ետ քաշուիլ: Բայց այս յաջողութիւնը սուղի նստաւ մեզի»:

Սիրանոյշ լռեց եւ իր աչքերը կը յառէին, առանց բան մը տեսնելու, իր ունկնդիրներուն փոքրիկ խումբին վրայ:

«Այս յաջողութիւնը սուղի նստաւ մեզի», կրկնեց մեղմօրէն: «Հայերը Վանի մէջ ոտքի ելած են: Ամբողջ երկրամասին մէջ կռիւներ: Թուրքերը պարտաւորուեցան Վանը վրայ տալ: Ռուսական գունդերը կ'երեւան: Թուրքերուն վախը թէ Հայերը ամէն կողմ երկրին ներսերը պիտի ապստամբին, անոնց համար ամենալաւ պատրուակը եղաւ: Անգլիական վարձկաններէ եւ ռուսական տաքգլուխներէ առաջնորդուած, այս մեքենայութիւններուն դէմ Թուրքերուն անազորոյն ընթացքէն գրգռուած, Հայերը ինքնապաշտպանութեան դիմած էին, այո, ոտք ելած էին Թուրքերու դէմ, եթէ կ'ուզէք, եւ անտարակոյս օգնութիւն եւ նախապահնորդ տուած էին Ռուսերուն... Բայց ասով Հայերուն թշնամիներուն զէնք տրուած եղաւ, բոլոր Հայերուն դէմ ելլելու եւ սոսկալի կերպով առիթը օգտագործելու:

— Վանի մէջ զիս եւ ուրիշները ձերբակալողները, որոնք շատերը սպաննեցին, կարգ մը աւազակներ էին Կովկասէն եկած, Ռուսիոյ վարձկան, եւ որոնք ընդհանուր ջարդին ատեն ալ փութացին երթալ Ռուսերուն մօտ, ակնկալելով թէ իրենց ըրածին համապատասխան պիտի վարձատրուին: Այո, անոնք Հայ էին, բայց միմիայն իրենք զիրենք եւ իրենց շահը մտածողներ: Ահա ասոնց ձեռքը ինկած է ինք ես եւ Մարտիկ: Բայց ինչ որ ընդհանրապէս եւ վերիվերոյ կը պատմուի Վանի ապստամբութեան մասին, սուտ է: Անշուշտ որ հայկական ապըստամբութիւն մը ծրագրուած եւ նախապատրաստուած էր: Ռուսիա, ինչպէս նաեւ Անգլիա եւ Ֆրանսա աշխատեցան այդ մասին, բայց ճիշդ այն ժամանակին՝ երբ Թուրքերը իրենց վատթար ու անազորոյն փոխադարձ միջոցները կը գործադրէին, ապստամբութիւնը չէր ծագած տակաւին: Մեր յանցանքը այն է որ բուն ժամանակին եւ առանց երկդիմութեան Թուրքերուն կողմը չանցանք, որ բուն ժամանակին չփորձանք Պոլսոյ մէջ ձեռք անցընել մեզի յարմար դիրքը, որ կասկածելի հայ տարրերու հնարաւորութիւն տըւինք իբրեւ Թուրքիոյ թշնամի դեր խաղալու, երկրին դէմ ծրագիրներ դարբնելու եւ Թուրքերուն դէմ Հայ ժողովուրդին մէջ գրգռութիւններ առաջ բերելու:

— Վանէն գացի ծննդավայրս, Գարահիսար: Գիտէք որ Հայերը Գարահիսարի մէջ միշտ քաջ եւ սրտոտ եղած են: Կ'ուզէի արգիլել որ մի գուցէ հոն ալ Վանի մէջ եղածին նման ժողովուրդը գրգռուի եւ ապստամբութեան մը համար աշխատուի:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

կաններու։ Եօթը պաշտ ունի եւ ապրուստի միջոցներէն մէկն էր ղատախօսութիւնը ։

Ծերակուտական Ֆէտէրծոնի, Իտալիոյ արքայական ակադեմիային նախագահը, յանձնաժողով մը կազմեց, որպէսզի ուսումնասիրէ Հրէական հարցը՝ հին Հռոմէն մինչեւ մեր օրերը։ Տեղեկագիրը պիտի կարդացուի նոյեմբերին, Ակադեմիայի բացման նիստին մէջ ։

*** «Թան»ի թղթակիցը կը գրէ թէ հակահրէական տնօրինութիւնները ահագին անդրադարձումներ պիտի ունենան Իտալիոյ տնտեսական կեանքին վրայ։ Շատ մեծ թիւ մը չեն կազմեր Հրեաները — վերջին մարդահամարով՝ 70.000 — բայց անոնց շատերը նշանակելի դեր կը կատարեն սեղանաւորութեան, վաճառականութեան, ճարտարարուեստութեան, ապահովագրութեան, համալսարանի, թատրոնի եւն. մէջ։ Առանց բոլորովին տիրական, ղեկավար դեր մը կատարելու, անոնք գգալապէս կը նպաստեն երկրին տնտեսական եւ մշակութային կեանքին։ Այժմ ձեռք առնուած միջոցներով, կը խզուի համատարածութիւնը ։

Նիւրընպէրկի համագումարին բացումը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երկուշաբթի օր տեղի ունեցաւ Նիւրընպէրկի հիթլէրական համագումարին բացումը, մասնակցութեամբ 600,000 պատգամաւորներու։ Հիթլէր հասած էր առաւօտ։ Երբ ընդունելութիւնը կը կատարուէր քաղաքապետարանին մէջ, բոլոր եկեղեցիներու զանգակները կը ղօղանջէին։ Քաղաքապետը բարի գալուստ մաղթելով, փառաբանեց Մեծն Գերմանիոյ միութիւնը։ Հիթլէր շնորհակալութիւն յայտնելով, փառաբանեց գերմանական ուժը։ Քաղաքապետը այս առթիւ հաղորդեց թէ Նիւրընպէրկ փոխադրուած են գերման - հռոմէական սրբազան կայսրութեան թագին գոհարները եւ ուրիշ խորհրդանշաններ, որոնք 1808էն ի վեր կը պահուէին Հօֆպուրկի պալատին մէջ, Վիէննա ։

Կ'ըսուի թէ Հիթլէր իր ամէնէն կարեւոր ճառը պիտի խօսի համագումարին փակումէն վերջը, շօշափելով նաեւ չեխական խնդիրը ։

*** Զօր. Ֆրանքօ եւս պատուիրակութիւն մը ղրկած է Նիւրընպէրկ, համագումարին առթիւ։

*** Ֆրանսայի զինուորական զգուշութեանց լուրը Հիթլէրի հաղորդուեցաւ Նիւրընպէրկի օփերային մէջ, ուր գացած էր լսելու Վակնէրի երաժշտութիւնը։ Լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ, խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը կազմելով։ Թէեւ Գերմանիա արդէն դրօշի տակ առած է բազմաթիւ պահեստիներ, բայց հաւանական է որ քանի մը դասեր եւս կանչէ։ Անցեալ մայիս 21ի տագնապէն ի վեր, որ կրնար պատերազմի յանգիլ, Գերմանիա կը փութացնէ իր զինուորական պատրաստութիւնները ։

*** Ռումանիոյ մէջ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին չեխական տագնապին ելեւէջներուն, դիտել տալով թէ երկիրը չի կրնար անտարբեր մնալ, եթէ ընդհարում պատահի։ Ռումանիա անդամ ըլլալով Փոքր Համաձայնութեան, տրամադիր է պաշտպանել Չեխոսլովաքիան, աջակցութեամբ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ ԱՆՌԻ ՊԷՐՆՇԹԱՅՆ, որ Ֆրանսացած Հրեայ մըն է, Մուսոլինիի վերադարձուց անոր տուած պատուանշանը, Ս. Ղազարոս, իբրեւ բողոք անոր հակահրէական քաղաքականութեան դէմ։ Այս առթիւ հեռագիր մը ուղղելով, թատերագիրը կ'ըսէ թէ 1923ին փառաւոր պատիւներու արժանացաւ Հռոմի մէջ, քաղաքին բոլոր առաջնակարգ թատրոնները ներկայացուցին իր մէկ թատերախաղը, եւ անկէ ի վեր ալ կը ներկայացուին իր գործերը, բայց, այլեւս պատիւ մը չի սեպեր իրեն տրուած պատուանշանը, «երբ Իտալացի անբասիր քաղաքացիներ կը հալածուին յանուն նորահնար ցեղապաշտութեան մը»։

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնականները գրաւեցին Քորպէրա քաղաքը, որ մեծ արժէք ունի ռազմագիտական տեսակէտով։ Հանրապետական զեկոյցը կ'ըսէ թէ ապստամբները ծանր կորուստներ կրած են։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ թագաւորը եւ թագուհին Լոնտոն գացին եւ քանի մը օր հիւր պիտի մնան Անգլիոյ արքունիքին ։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ապստամբ խումբ մը գրաւեց Թուլքարէմի կայարանը, սպաննելով երկու հրեայ պաշտօնեաներ եւ վիրաւորելով ուրիշներ ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ...
(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան։ Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը ապուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ։

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. ըստ երկրի)։ Դիմել միմիայն Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ։

ՍՔԱՆՉԵԼԻ ԱՌԻԹ

ԾԱԽՈՒ Է ԿՕՇԿԱԿԱՐԻ ԳԵՂԵՑԻԿ ԱՇԽԱՏԱՆՈՑ ՄԸ, լրիւ գործիքներով եւ լաւ յաճախորդներով, հիմնուած 22 տարիէ ի վեր։ Տարեկան վարձք՝ 3000 ֆրանք, 6 տարի պայ։

Դիմել՝ **Simon Kevorkian, 140 Rue St. Maur, Paris 11e. Tél. Oberkampf 88—59**։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 6 Ավընիւ տ'իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ՊԱՆԵՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է, ներկայանալ անդամատետրով։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Ցիամանթօ» ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու բնակարանը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ «Րաֆֆի» խումբի (Մարսէյլ քաղաքի) բոլոր պատանիները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր, 7 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆ ԼՈՒԻ խումբերու ժողովը՝ այսօր, Չորեքշաբթի, 7 Սեպտեմբեր երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ պատանիներու ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը։

Սոյն ժողովներուն ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,
Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խսկէնտէրեանի) եռերուած հայկական զոյգ եռագոյնով ։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուցարձանով ։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները ։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

«ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ»

Երգիծական նոր հատորը (**208** էջ)

Ծանօթ դէմքեր եւ ժողովրդական տիպեր։ Վարդապետան մը ժպիտի, խինդի, ծիծաղի եւ հեգնութեան լաւագոյն նուէրը ինքզինքին ու բարեկամին.

«Խնդալ գիտցիր որ առողջութիւնն ու բախտն ալ քեզի խնդան» Մէտիզիւս

«Իւրաքանչիւր ժպիտ հոգիին մէջ լոյս մը կը վառէ» Ասկլէպիոս

«Ծիծաղը սրտին արեւն է» Հանու - Հիբա

Հատորին գինն է Ֆրանսա եւ գաղութներ 20 ֆր., արտասահման 25 ֆր.։

Դիմել հեղինակին.— 21, Rue Ampère, Cachan, Seine, France:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Ֆութպոլի Յանձնախումբը հաղորդելով 1938—39 ի շրջանակի բացումը, Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ հին ու նոր խաղացողները, 8 Սեպտ. Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Chope du Nord սրճարանի վերնայարկը, Metro Gare du Nord։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գէորգ Թարագճեան, 29—30 տարեկան, Ամասիացի, հօր անուն՝ Յարութիւն, մօր անուն՝ Մարիամ ։ 4—5 տարի առաջ Նիս մեկնած է, ուրկէ Թուլոն անցած ըլլալ կը կարծուի։ Կը խնդրուի յիշեալ երկու վայրերու հայութենէն որ եթէ ճանչցողներ կան, իմացնեն հետեւեալ հասցէին.— Mme. Mariam Tarakdjian, 10 bis— Allée Yvonne, Clamart։

Ժամացոյցի եւ զոհարեղինաց վաճառատուն
ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Métro: Louis Blanc et Jaurès
201, Rue du Fbg. St. Martin

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Cours Lafayette. angle Garibaldi

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ
(Քերթուածներ)
ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

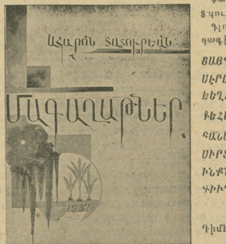

Փառաւորեալ հատոր մը, 300 էջ, տպուած սակաւաթիւ օրինակներով։ Գլուխները այս հոյակապ քերթուածագիրքէն.—

ՑԱՑԳԱՔԱՂԱՔ
ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ
ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ
ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ
ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ
ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԽԱՐՈՁ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

Հ. ՋԱՐԴԱՐԵԱՆ
ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՌ ՏԻւ ՆՈՌ)
Tél. Trudaine 42—69
Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20։
Աշակերտները ժամադրութեամբ։

Etude de Mᵉ BERNARD WAHÉ
(17e ANNÉE)
Licencié en Droit de la Faculté de Paris
Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales
JURISCONSULTE
de
Droit Français et International Privé
Mandataire en Justice
59 rue Lafayette. Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ։ Խորհրդակցութիւն իրաւագէտ. ամէն տեսակ խնդիրներու։ Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ։ Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն։ Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն։ Ծախերու եւ դատախօսութիւններու խմբագրութիւն։ Փողոցային արկածներու ենթարկուած չքաւորներուն կուտայ կանխավճար առանց տոկոսի եւ միջնորդչէքի։ Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—10 եւ 5—7։
Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

ԿՈՒԶՈՒԻ 14—15 տարեկան հայ աղջիկ մը գործ գործել նորոգել սորվելու համար։ Դիմել Պ. Աշճեանի ժամը 9—11, 23 Rue Jean Mermoz Paris (8e.), մէթրօ St. Philippe du Roule Tél. Balzac 28—96։

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆԻ ԵՒ ՈՒՏԵՍՏԵՂԷՆԻ ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ունինք մեծ մթերք ֆրանսական, անգլիական եւ չեխոսլովաք կերպասներու։ Փափաքողները կրնան ղրկել իրենց գնած ապրանքները։ Ընտրելութ եւ Ռոյալ գրի մեքենաներ։ Կը գնենք ու կը ծախենք օտար դրամներ։ Կը ստանձնենք ապրանքներու embal-lago եւ ապահովագրութիւն։ Փոխադրութիւն ամէն տեսակ ապրանքներու եւ պակաժներու։

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**
Tél. Opéra 67-77

ՐԱՔԸ ՏԻԻԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառնով պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻԻԶը, Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որ ծեր ստամոքսը կ'այրեն, գիշերները քունը կը խանգարեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան։ Խմեցէք ՐԱՔԸ ՏԻԻԶը որուն անուշ բոյր, կազդուրիչ եւ անվնաս ըլլալը հաստատուած է։

Dalakupeian 8 Rue Suffren, Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: (ԼԻՈՆ) *M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.*

MARSEILLE, (ՄԱՐՍԷՅԼ) *M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.*

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 փրանք	110 փրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 8 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 8 Septembre 1938

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3829

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԱՓԵՏՈՒՐ «ՀԱԹԱՅ»Ը

Այսպէս ուրեմն, Ալեքսանտրէթի շրջանին առաջին երեսփ. ժողովը գումարուելով սեպտեմբեր 2ին, «միաձայնութեամբ» որոշեց շրջանը կոչել Թուրքերու նորելուկ բառով, «Հաթայ» (Հիթիթ բառէն):

Այս միաձայնութիւնը ո՛րքան կը յիշեցնէ միւսը, պոլշեւիկեանը, նոյնքան կեղծ եւ չնդալից:

Յետոյ, ժողովը ինքնավար շրջանին նախագահ հռչակեց ջոջ կալուածատէր մը, Թայֆուր Սէօքմէն, որ բուն կազմակերպիչն է թրքական շարժման եւ մտերիմը՝ Աթաթիւրքի: Երբ դեռ Սանճաքը Թուրքիոյ չէր յանձնուած, այս մարդը կը բնակէր Թուրքիա, եւ ահա հինգ տարի վերջը կը վերադառնայ իբրեւ տէր-տիրական ինչպէս Ամըքի իր կալուածներուն, նոյնպէս խորհրդարանին:

Ուշագրաւ է որ փոխ-նախագահներէն մէկն ալ Թուրք է, իսկ միւսը՝ Ալէվի: Ուրեմն ոչ մէկ Արաբ՝ դիւանին մէջ:

Անշուշտ նոյն «անաչառութեամբ» կազմուած է նաեւ վարչական իշխանութիւնը,— միշտ զգացնելով թրքական գերակշռութիւնը: Զէ՞ որ 40 երեսփոխաններէն 22ը Թուրքեր են, իսկ միւսներն ալ աջէն-ձախէն հաւաքուած նշանակովի խրտուիլակներ, մէջն ըլլալով հինգ հայ ներկայացուցիչները:

Ուրեմն, ինքնավարութիւնը կը քալէ՛ արդէն, առաջնորդութեամբ «Հալք»ի, որ կը նշանակէ Էնկիւրի, եւ ընդ հովանեաւ թուրք զօրքին, որ դեռ կը մնայ իր դիրքերուն վրայ, բարեկարգութեան հսկելու համար:

Ժողովին բացման առթիւ, Մ. Քէմալի հիմնած կուսակցութիւնը, «Հալք» (Ժողովուրդ) յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որ ինքնին բաւական է բանալու ամէնէն լաւատեսներուն իսկ աչքերը:

Յայտարարութիւնը կը բխի կուսակցութեան հիմնական ծրագրէն,— հանրապետական, ժողովրդական, աշխարհական, ազգայնական եւ յեղաշրջական:

Անշուշտ Ազգերու Դաշնակցութեան հռչակաւոր բանաձեւն ալ նկատի ունեցած են, այս յայտարարութեան առթիւ, ինչպէս կ'ապացուցանէ առաջին կէտը.—

Ապահովել Հաթայի վերաբերեալ միջազգային յանձնառութեանց գործադրութիւնը: Հաթայի ժողովուրդը նկատել նուիրական տարր մը, առանց կրօնի եւ ցեղի խտրութեան: Հաւասարութիւն օրէնքին առջեւ:

Գործունէութեան ծրագրին մնացեալ կէտերը կարելի էր հրատարակել թրքական որ եւ է նահանգի մէջ:

Արդ, ի՞նչ է, այսօր, «ինքնավար» շրջանին կացութիւնը, այն օրէն ի վեր երբ 2500 թուրք զինուորներ ներս մտան, նոյնքան Ֆրանսացիներու հետ (5 յուլիս 1938):

Նախ ընդհանուր խուճապ ոչ-Թուրքերու մէջ,— Արաբ, Ալէվի, Հայ (նաեւ շատ մը Թուրքեր): Քսան հազարէն աւելի կը հաշուեն հեռացողներուն թիւը:

Յետոյ սրտաբեկութիւն մը՝ մնացողներուն մէջ, որոնց մէկ մասը համակերպած է, միւսը ճար մը կը փնտռէ:

Զօրքին տեղաւորման հետ զուգընթաց, թրքական թաթը աւելի զօրացաւ, իր կամքը պարտադրելով ոչ միայն վարչական, այլեւ տնտեսական հաստատութեանց մէջ: Պաշտօնեաներ արձակուեցան, երբեմն խմբովին, երբեմն հատ-հատ: Անշուշտ աւելի արմատական պաշտօնանկութիւններ պիտի կատարուէին, եթէ այս կամ այն պարագային միջամտած չըլլար մարզպանին պատուիրակը, զնդ. Քոլէ:

Ընդհանուր ապահովութեան տեսակէտով, ճիշդ է որ մեծ դէպքեր չպատահեցան: Բայց մասնակի պարագաներն ալ արդէն թունաւորած են մթնոլորտը: Տեղ մը սպանութիւն, ուրիշ տեղ մը ծեծ եւ խոշտանգում, եւ կամ անճոռնի նախատինքներ՝ Հայերու եւ Արաբներու դէմ: Մէկ խօսքով՝ ճնշում եւ հալածանք, որ այսպէս կը ձգտի մէկ նպատակի,— զզուեցնել եւ քշել ոչ-Թուրքերը, անոնց տեղ Թուրքեր տեղաւորելու համար: Այսինքն՝ բազմապատկել թրքական համրանքն ու գերակշռութիւնը:

Եթէ հաւատանք վերջին լուրերուն, Էնկիւրի ուրիշ ծրագիր մը եւս կը հետապնդէ,— հայկական կամ արաբական հրոսախումբերու առասպելներ յերիւրել, որպէսզի անապահովութիւնը պատրուակ բռնելով, աւելի երկար պահէն թրքական զօրքը: (Այս օրերս նորէն հրապարակ դրած են հայ «քոմիթէճի»ներու փոխադրութեան խնդիր մը, որ մէկ տարուան պատմութիւն է, վերէն վար սուտ):

Փորձեցինք տալ կացութեան աղօտ մէկ պատկերը:

Այս առթիւ, ինքնին կը ծագի հիմնական խնդիրը,— ուրեմն ի՞նչ ընել, մնա՞լ թէ գաղթել:

Բնականաբար դժուար է վճռական կարծիք յայտնել, այսքան հեռուէն: Մանաւանդ որ չունինք ընդհանուր ղեկավարութիւն մը, հարցը քննելու համար անհրաժեշտ ձեռնհասութեամբ:

Բազմաթիւ նկատումներ կը մղեն աւելի պաղարիւն մնալու, ուրիշ խօսքով՝ ոտքի հողը չկորսնցնելու: Մանաւանդ որ, հոգատար իշխանութիւնը, որքան ալ կրաւորական դիրք մը բռնած ըլլայ, տակաւին հրաժարած չէ իր պատասխանատուութիւններէն: Եթէ Թուրք զօրքը պիտի մնայ սահմանուած ժամանակէն անդին, պիտի մնայ Ֆրանսականն ալ: Եւ դեռ ուրիշ պարագաներ որոնց մասին ժամանակը չէ խօսելու:

Նորութիւն մը յայտնած պիտի չըլլայինք, ըսելով թէ բուն Եւրոպայի կացութեան ծանրութիւնն է որ կապած է հոգատար իշխանութեան ձեռքերը, որոնք իսկապէս թոյլ, չափազանց թոյլ կը շարժին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԵՐՈՒՆ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Աննախընթաց զիջումներ Գերմաններուն

Չեխական կառավարութիւնը Գերմաններու պատուիրակութեան յանձնեց իր նոր ծրագիրը, որ վերջնական կը համարուի եւ որուն պատասխանին կը սպասուի ժամէ ժամ:

Նոր ծրագիրը կը բաղկանայ 9 գլխաւոր կէտերէ: Վաւերական տեղեկութեանց համաձայն, ամէնէն կարեւոր զիջումն այն է որ երկիրը պիտի բաժնուի զանազան շրջաններու, քանթոն կամ ժուփա: Այս շրջաններէն երեքը գերմանական պիտի ըլլան,— մէկը՝ հիւսիսային Պոհեմիա, 600.000 Գերմաններով, երկրորդը՝ Պոհեմիոյ անտառային շրջանը՝ 700.000 բնակիչներով, իսկ երրորդը՝ Մորավիոյ հիւսիսային կողմը, 500.000 բնակիչներով (գերման): Անշուշտ կեդրոնական իշխանութիւնը վերապահուած է Փրակայի, արտաքին քաղաքականութեամբ, ելեւմուտքով, բանակով, ոստիկանութեամբ (որոշ չափով): Բայց, առաջին անգամ ըլլալով գերման զինուորները իրենց պարտականութիւնը պիտի կատարեն գերմանական շրջաններուն մէջ: Պիտի կազմուին զուտ գերմանական զօրամասեր, մինչդեռ հիմա գերման զինուորները կը ցրուեն չեխական բանակին մէջ: Այս երկրային զօրամասերուն հրամանատարները պիտի ըլլան գերման զօրավարներ, որոնք անշուշտ պիտի մասնակցին ազգ. պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդին: Գալով պետական պաշտօնեաներուն, բոլորն ալ գերմանացի պիտի ըլլան գերմանական շրջաններուն մէջ:

Ահաւասիկ ծրագրին գլխաւոր կէտերը.—

1.— Պետական պաշտօններու, ելեւմուտքի, տնտեսութեան, հայթայթումներու մէջ ազգութիւնները ներկայացուցիչներ պիտի ունենան համաձայն իրենց թիւին:

2.— Իբրեւ սկզբունք, պետական պաշտօնեաները իրենց պաշտօնը պիտի կատարեն իրենց պատկանած ազգութեան շրջանին մէջ: Կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ հատուցանել այն վնասները զորս անցեալին կրած են զանազան ազգութիւններ՝ պետական պաշտօններու համեմատութեան տեսակէտով:

3.— Կառավարութիւնը պիտի վերահաստատէ նախկին սկզբունքները՝ ազգային ապահովութեան պաշտօնները բաշխելու համար տեղական վարչութեանց եւ կեդրոնական վարչութեան միջեւ:

4.— Կառավարութիւնը կանոնագիր մը պիտի մշակէ լեզուական իրաւունքի մասին, բոլոր լեզուներու հաւասարութեան հիման վրայ:

5.— Կառավարութիւնը լայն ձեռնարկ մը պիտի կատարէ, կազմակերպելու համար տնտեսական օգնութեան գործը, գերմանական այն շրջաններուն մէջ որ մասնաւորապէս վնասուած են: Այս առթիւ 700 միլիոն քուրոնի փոխառութիւն մը պիտի կատարուի, շատ նպաստաւոր պայմաններով:

6.— Բոլոր ազգութեանց իրաւունքներու հաւասարութիւնը պիտի ապահովուի ազգութեանց ինքնավարութեամբ, յետագային հաստատելով շրջանային դրութիւնը (Ժուփա): Այսպէս, գերման ազգութիւնը ինք պիտի կառավարէ այն շրջանները ուր մեծամասնութիւն կը կազմէ գերման բնակչութիւնը: Այն բոլոր գործերը որոնք անպատճառ պետութեան հետ կապուած չեն, պիտի յանձնուին այդ ինքնօրէն վարչութեանց, պետութեան հողային սահմաններուն ամբողջութիւնը եւ միութիւնը ապահովելու պայմանով:

7.— Մասնաւոր դրասենեակներ պիտի հաստատուին, կարգադրելու համար զանազան ազգութեանց վերաբերեալ գործերը, պետութեան կեդրոնական վարչութեանց մէջ: Այդ դրասենեակներուն վարիչները պիտի ըլլան պատկան ազգութեան ներկայացուցիչները:

8.— Քաղաքացիներու ազգային իրաւունքները պիտի պաշտպանուին մասնաւոր օրէնքներով: Զանազան ազգութեանց երեսփոխանները իրաւունք պիտի ունենան բողոքելու իրենց ազգութեանց շահերուն հանդէպ կատարուած անիրաւութեանց դէմ:

9.— Այն կէտերը որոնք օրէնսդրական միջոցներ չեն պահանջեր, պիտի գործադրուին անմիջապէս: Անհրաժեշտ համարուած նոր օրէնքները պիտի մշակուին կառավարութեան կողմէ, գործակցութեամբ գերմանական կուսակցութեան ներկայացուցիչներուն: Յետոյ այս ծրագիրները խորհրդարանին պիտի ներկայացուին, որպէս զի գործադրութեան յանձնուին կարելի եղածին չափ շուտ:

Այս նոր ծրագիրը ղրկուած է Գերմաններու առաջնորդին՝ Հէնլայնի, որ Նիւրընպէրկ կը գտնուի այժմ, կուսակցական համագումարին առթիւ: Պատճէն մըն ալ յանձնուած է անգլիացի բարեխօսին, լորս Ըռնսիմէնի, որ անմիջապէս Լոնտոն ղրկեց զայն:

Առջի օր Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը ունկնդրութեան ընդունեց գերմանական կուսակցութեան ներկայացուցիչները, որոնք յետոյ տեսակցութիւն մը ունեցան լորտ Ըռնսիմէնի հետ:

Իրագեկներ կը հաւատեն թէ այս ծրագիրն ալ անբաւական կը համարուի Գերմաններուն կողմէ, մանաւանդ այն կէտը որ գերմանական երեք շրջաններ կը նախատեսէ: Հէնլայն կը պահանջէ մէկ ինքնավարութեան վերածել ամբողջ գերմանական երկրամասը:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ ՃԱՄԲԱՅ ՊԻՏԻ ԲԱՆԱՅ խորհրդային ուժերուն եւ ի հարկին զօրքին, եթէ ընդհարում պատահի,— կը գրէ թերթ մը: Օգնելու համար Չեխոսլովաքիոյ: Ասոր փոխարէն, Խ. Միութիւնը յանձն առած է մինչեւ 25 տարի խնդիր չհանել Պեսարապիոյ մասին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստը զինուորական գրաւման ենթարկուեցաւ օգոստոս 30 թուակիր հրամանագրով մը, որ յետաձգուած էր նոր բանակցութեանց առթիւ եւ որ պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուեցաւ երէկ, չորեքշաբթի: Հրամանագիրը գործադրելի է անմիջապէս, ուրիշ խօսքով՝ զինուորներ եւ նաւազներ պիտի բանեցնեն նաւահանգիստը, քանի որ բանուորները չեն ընդունիր առաջարկուած պայմանները:

ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ արտաքսուած Հրեաներուն բնակավայր մը պիտի յատկացուի Եթովպիոյ մէջ, կը գրեն իտալական թերթերը: Մասնաւոր ծրագիր մը կը պատրաստուի այս մասին:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՂԹ ԵՐՐՈՐԴ

— Հովուական թուղթերդ վերջացա՞ն:

— Ոչ տակաւին: Կը սպասեմ որ առաջին երկուքը արդիւնաւորուին:

— Այն ատեն ստիպուած ես տարիներով սպասել: Ցանէ աջ ու ձախ, եթէ շատ մը խրատներ քարի կամ աւազի վրայ թափին, ուրիշներ ալ մշակելի հողի վրայ կ'իյնան:

— Լաւ ուրեմն: Ահա թուղթ երրորդ:

Տարիներէ ի վեր, սովորութիւն եղած է ծանուցանել խոշոր գիրերով եւ օրերով,.. Կը նախագահէ Ա., կը խօսի Բ.:

Իմ կարծիքով, «նախագահութիւն»ը հովանաւորութիւն մը կ'ենթադրէ,— շուք, տարիք, հանգամանք, դիրք: Վերջապէս հով մը, արժանավայել եւ հանդիսաւոր:

Ընդհանրապէս նախագահը աւելի ծանր կը կշռէ քան բուն բանախօսը:

Արդ, ինչ որ «կը նախագահէ» կը կոչենք մեր մէջ, պարզապէս հանդէսին բացումը կատարողն է: Երբեմն ալ՝ ինքն իր գլխուն բանախօս:

Այսպէս չէր Օսմ. Սահմանադրութեան կամ զինադադարի շրջանին, երբ հրապարակային բանախօսութիւններ կը կատարուէին:

Այն ատեն եթէ հարկ ըլլար «կը նախագահէ» գրել, նախագահը կ'ըլլար Զօհրապ, Ակնունի, Զարդարեան կամ Տաղաւարեան: Այլապէս, հանդէսին կազմակերպիչ Միութիւնը իր անդամներէն մէկը կ'ընտրէր, բացումը կատարելու համար, երկու խօսքով:

— Բայց նորերը ի՞նչպէս պիտի վարժուին բեմին, եթէ «նախագահելու» պատեհութիւնն ալ կորսնցնեն:

— Թող բեմ ելլեն իբրեւ բանախօս: Փոխանակ ըսելու՝ «կը նախագահէ», ինչո՞ւ չգրել,— կը խօսին Ա., Բ. եւն.:

Ուրիշ պարագայ մը:

Ատեն մը ի վեր թերթերու մէջ կը հանդիպիմ հետեւեալ բացատրութեանց,— «Կը նախագահէ Հայրենակից Ա., կը խօսի Հայրենակից Բ., կ'երգէ Հայրենակից Գ.»:

Հանդէսին նկարագրութեան առեն ալ, կը հանդիպինք նոյն բառերուն,— ողջունեց Հայրենակից Մ., անուրդը կատարեց Հայրենակից Տ. եւն.:

Ինչո՞ւ այսպէս ամէն բան կապել ծննդավայրի, ըլլայ իսկ հայրենակցական հանդէսի մէջ: Եթէ նախագահը, բանախօսը, երգիչը եւ երգչուհին կամ արտասանողը արժանիք մը ունին, թող պատկանին ամբողջին, եւ ոչ թէ հայրենակցական հանգամանքին:

Անիրա՞ւ եմ:

ՎԱՀԷ

ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ԾԱՒԱԼՈՒՄԸ

Քիւրտերը 85,000 մաւզեր հրացա՞ն ունին

ՀԱՅ ԿԻՆԵՐՆ ՈՒ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՒԱՔԵՆ ՈՒ ԿԸ ՏԵՂԱՓՈԽԵՆ

«Ազդակ» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Տէրսիմի ապստամբութեան մասին, օգոստոս 25 թուականով.—

Նախապէս Տէրսիմի մէջ կռուող թրքական զինուորները ամբողջովին պարտուած ըլլալով, Թուրք կառավարութիւնը այս անգամ երեք զօրաբանակ նոր ուժ փութացուց: Ըստ երեւոյթին, ռազմափորձեր ընելու կուգան, մինչդեռ բուն նպատակը Քիւրտերուն դէմ կռուիլն է, ինչպէս պաշտօնապէս խոստովանեցաւ նաեւ վարչապետ Ճէլալ Պայար:

Նախապէս Տէրսիմի մէջ կը կռուէր 9րդ զօրաբաժինը (Ֆըրքա), բաղկացած մօտ 10.000 հոգիէ: Այս զօրաբաժինը ամբողջովին կոտորուեցաւ ու քայքայուեցաւ, եւ հարկ եղաւ տասնապատիկ թիւով նոր զինուոր ղրկել:

Այս ուժերէն զատ, Էլ Ազիզ եկաւ ընդհ. սպայակոյտի պետ Մարաջախտ Ֆեվզի Չաքմաք եւ պէտք տեսաւ սպառնալիքներով Տէրսիմցիներուն ցրուելու մասնաւոր յայտարարութիւն մը:

Յայտարարութիւնը բնականաբար լեցուն է խարեպատիր խօսքերով.— Թրքական ուժերը պիտի քաշուին առանց գնդակ մը արձակելու, Տէրսիմցիներուն ուզածին պէս վարչութիւն մը պիտի հաստատուի, տուրք պիտի չառնուի, հալածանք պիտի չըլլայ, եւն. եւն.:

Բայց այս խոստումներու իրականացման համար, պայման է որ Տէրսիմցիները յանձնեն 85.000 բարեփոխուած (մուսաւէլ) մաւզէր հրացան, որոնց գոյութիւնը կառավարութիւնը հաստատած է պաշտօնապէս:

Միւս կողմէ, Մարաջախտը յայտարարութիւն մը ուղղեց Էլ Ազիզի ժողովուրդին եւ պաշարման վիճակ հռչակեց, ազդարարելով թէ մահուամբ պիտի պատժուին բոլոր անոնք որ կապ կը պահեն Տէրսիմցիներուն հետ կամ ռազմանիւթ կը հայթայթեն անոնց:

Պահեստի զօրաբաժին մը տեղաւորուած է Էլ Ազիզի նահանգին մէջ: Կարգ մը կասկածելի անձեր ալ աքսորուած են արեւմտեան նահանգները: Զօրաբանակներն ալ Եփրատ գետը անցնելով սկսած են յարձակում գործել Տէրսիմի վրայ:

Նկատելով որ Եփրատի վրայ միայն Բերդակի կամուրջը կայ, երկու զօրաբաժիններ թնդանօթի մարտկոցներ դետեղած են միւս շրջաններու անցքերուն վրայ, եւ Եփրատի ամբողջ երկայնքը զինուորական շղթայ մը հաստատուած է, սկսեալ Քիւրտ Էմլիքէն (ուր կը միանան Բալու եւ Մանզուր գետակները) մինչեւ Աշուան (ուր կը միանան Եփրատը եւ Երզնկայի գետակը):

Այս բոլոր նախազգուշութեանց նպատակն է արգիլել Տէրսիմցիներուն յարձակումները՝ Էլ Ազիզի եւ Մալաթիոյ ուղղութեամբ:

Բանակի հրամանատարութեան կարգադրութեամբ, Էլ Ազիզ, Մալաթիա, Սվազ, Երզնկա եւ Էրզրում նահանգներէն արգիլուած է երթեւեկը դէպի Տէրսիմ:

Ֆեվզի Չաքմաք կը բնակի Էլ Ազիզի երկաթուղիի կայարանը, մասնաւոր վակոնի մը մէջ: Կայարանը եւ վակոնը շրջապատուած են զինուորական ուժերով եւ գնդացիրներով:

Այս օրերս պիտի գայ նաեւ Պատերազմական գործավար Զօր. Քեազըմ Էօզալփ:

Բանակին գործածած հրացանի գնդակները փոխուած են ամբողջովին եւ չեն յարմարիր Տէրսիմցիներու հրացաններուն: Այս կարգադրութիւնը եղած է, որպէսզի ըմբոստները չկարենան օգտագործել իրենց գտած գնդակները: Բայց ասկէ առաջ պարտուած 9րդ զօրաբաժնին գնդակները կը յարմարէին եւ այդ զօրաբաժինին բոլոր զէնքերն ու ռազմանիւթը գրաւուած են Տէրսիմցիներէն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ

Իրաւունք չունի՞մ արդեօք գերման առեղծուած բառը փոխանակելու գերման հրաշքը բացատրութեամբ:

Ու այս ըսելով կ'ակնարկեմ իր այն «տեւտոնեան» պարթօնքին, այն տիտանեան վերելքին, որուն ականատես կ'ըլլանք աւելի քան հինգ տարիէ ի վեր:

Պատմութեան մէջ հազուադէպ է որ պարտութեամբ ուժաքամ ու ընկճուած ազգ մը, այնքան տարօրէն պայմաններու տակ կարենայ յանկարծ ոտքի կանգնիլ, նոր հաւատքով մը բեցալսրիլ, նուաճել կորսնցուցած դիրքերը եւ իր կամքը պարտադրել երէկուան յաղթականներուն: Գերման այս «յարութիւնը» թերեւս կարենանք բաղդատել Թ'ուրքիոյ նոյնքան անսպասելի վերածնունդին հետ:

Այս երկու երկիրներն ալ ապացոյց կուտան այն պատմական իրողութեան թէ պարտութիւնները յաճախ շատ աւելի չինիչ են ու փրկարար, քան շատ մը դիւրին ու անարժան յաղթանակներ. «Իկիտին ըէֆսինէ կիւճ կէլէն հագգընտա խայըրը տըր...» «Ինչ որ տղամարդուն արժանապատուութիւնը կը վիրաւորէ, բարերար է իր համար:»

Ըսուած է.— Հիթլէր և հիթլէրականութիւնը արդիւնք են Վերսայլի դաշնագրին. Հիշդ ինչպէս Քէմալ եւ քէմալականութիւնը իրենց յաջողութիւնը կը պարտին Սէվրի դաշնագրին:

Բնական երեւոյթ պարզապէս. կաղ մը ներգօր թափը, դէպի դուրս իր դիմադրական ուժը միշտ համեմատական է իր կրած արտաքին ճնշումներուն: Նոյնը եւ ազգի մը, ժողովուրդի մը պարագային, պայմանաւ որ իր բարոյական զսպանակը կոտրած չըլլայ բոլորովին:

Բայց ինչ որ գերման նացիական շարժումին փառատոֆսալ, առեղծուածային հանգամանք մը կուտայ, ատիկա ունի շարք մը պատճառներ:

Նախ Հիթլէրի անձնաւորութիւնը:

Երկրորդ Գերմանիոյ ռամկավարընկերվար — համայնավար վիթխարի կազմակերպութիւնները՝ յանկարծ չքացան առանց ոեւէ հակազդեցութեան, առանց նոյնիսկ կրաւորական դիմադրութեան: Քանի մը տասնեակ միլիոն ժողովրդավար քուէներ ծծուեցան, հալեցան զորշ շապիկներու հեղեղին տակ: Տեւտոն դարբինը մուրճն ու մանգաղը մէկ օրէն միւսը կռեց ու վերածեց կեռ խաչերու:

Այո, Հիթլէր չփոթեցուցիչ երեւոյթ մըն է: Ոչ միայն օտարական մըն է, ոչ միայն չափազանց համեստ է իր ծագումով, այլեւ իր մտաւոր պատրաստութեամբ: Իր զարգացումը երբեք բաւարար չէ դինքը դնելու այն պետական ճակատագրական, եւ ինչո՞ւ չէ, միջազգային այն բարձր ու փափուկ դիրքին վրայ ուր կը գտնուի:

Բայց կ'երեւի իր յաջողութեան եւ հմայքին գաղտնիքը իր պարզութեան, իր տարրականութեան մէջն իսկ է: «Մտաւորականութիւնը» ինչպէս նաեւ «հմտականութիւնը» մարդիկ կը մղէ աւելի շրջահայեաց, զգոյշ, խոհեմ շարժելու, դիւանագիտութեամբ բաւականանալու:

Հիթլէր պետական մարդ ըլլալէ առաջ եւ քաղաքական գործիչ ըլլալէ աւելի առաքեալ, ներշնչեալ, զանգուածներ շարժող մոլեռանդի տիպար մըն է: «Ֆիւրըր» այսինքն առաջնորդն է: Մտաւոր տարրէն աւելի իր մէջ գերակշիռ են կիրքը, խանդավառութիւնը որ կը հասնի մոլեռանդութեան: Բոլոր տարերային անհատականութեանց նման ան չեշտ, յստակ ու կտրուկ նպատակ մը կ'ընտրէ, որուն կը ձգտի իր ուժերուն ամբողջ թափով, առանց թարթափելու:

Իր ծրագիրը նորութիւն մը չէ ինքնին: Ան հին համագերմանականներուն իտէալն է պարզապէս, Վերսայլի խաբանը, դատակնիքը սրբագրելու վրէժառականութեամբ մոլեգնած:

Բայց հին համագերմանականութիւնը եթէ իմացական մարզանք, կամ շատ շատ քաղաքական - տնտեսական խաղ մը եղաւ, Հիթլէրի մէջէն ան վերածուեցաւ հրաբորբ կրօնքի մը, տիւնամիքէ խեչալի մը, որ ակադեմական ամպիոնէն իջաւ ժողովրդական բեմը, ու դիւանատուներէն իջաւ փողոց, դէպի ամբոխը:

Ստոյգ է արդարեւ, որ առանց պարտութեան, առանց յետպատերազմեան աղէտներուն, առանց համաձայնականներու բրտութեան, Հիթլէրի կոչը արձագանգ պիտի չգտնէր ժողովուրդի մը սրտին մէջ: Ան կը հասնէր հոգեբանական ճշգրիտ պահուն, երբ յուսակտուր եւ դառնացած ազգ մը նոր ճամբայ, նոր ելք, նոր բառ կը փնտռէր:

Եւ Հիթլէր բերաւ այդ նոր բառը:

Ծանօթ է իր հռետորական տաղանդը: Ան կը գործէ խօսելով: Իր ճառը ինքնին գործ մըն է. հոգ է իր ազդեցութեան, հմայքին ակունքը:

Գերմանիոյ մէջ տարածուած է նըկար մը, որ կը ներկայացնէ «Առաջնորդ»ը՝ երբ կը ճառէ սեղանի մը առջեւ, մինչ իր շուրջը, հիացումով վերացած, կ'ունկնդրեն իր համախոհները: Տակը գրուած է «Ի սկզբանէ էր Բանն...»: Այս նկարը յատկանշական է, պերճախօս, ան կ'ամփոփէ Հիթլէրի պատմութիւնը:

Եւ այդ պատմութիւնը կը պատկերացնէ անգամ մըն ալ այն մարդկային իրողութիւնը, զոր Կիւստավ Լը Պոն այնքան յամառօրէն կրկնեց եւ փաստեց — թէ ժողովուրդները շատ աւելի կ'ապրին զգացական - յուզական շարժառիթներով, քան տրամաբանական ու պայծառ շարժառիթներով. թէ գաղափարէն աւելի կիրքն է որ կրնայ հրահրել ու շարժման մէջ դնել զանգուածները. թէ քաղաքական ոեւէ ծրագիր մեռած տառ կը մնայ, երբ չի խօսիր ժողովուրդի մը յոյսերուն, երազներուն եւ տենչերուն:

Արդ, ըսուած է, եւ իրաւամբ, թէ հիթլէրականութիւնը վարակեց Գերմանիան կրօնքի նման:

Իսկապէս այդ շարժումը իւրացուցած է նորայայտ կրօնքի մը մեթոտները, անոր գործելու, քարոզելու եղանակը, եւ մանաւանդ անոր մոլեռանդութիւնը եւ զոհողութեան ոգին:

Նպատակ.— Գերմանիան, գերման ցեղի միութիւնը եւ ամբողջականութիւնը. եւ «Գերմանիա, գերման - արիական ցեղ» բառերը նացիական հոգին մէջ միսթիքի, սրբութեան, գերիրական խորհուրդի իմաստ ունին: «Հայրենիք», «Ցեղ», «Ազգութիւն» բառերը, որ ուրիշ երկիրներու մէջ կարծէք արժեզրկուած, նորոյթէ ինկած, զօս գաղափարներ կը յիշեցնեն, հոն հրաբորբ, թարմ ու երիտասարդ խորհրդանշաններ են, որոնց առորադրուած է ուրիշ ամէն մտածում:

Ու այդ գաղափարները իրենց գերագոյն արտայայտութեան հասցնելու համար զանգուածի հոգիին մէջ, Հիթլէր կը դաւանի թէ կոչ պէտք է ուղղել ամբոխի մոլեռանդութեան:

— «Պէտք է գործել մոլեռանդօրէն, ով որ,—կ'ըսէ Հիթլէր,— ով որ կ'ուզէ շահիլ զանգուածը, ճանչնալու է այն բանալին, որ կը բանայ անոր սրտին դուռը: Ու զանգուածը վարակող ոեւէ բարոյական թոյնի դէմ պէտք է հակազդել հակաթոյնով:»

Ու կ'եզրակացնէ.

— «Գերմանիոյ համար ապագայ կայ այն ատեն միայն, երբ զանգուածը շահուած է ազգային գաղափարին: Մեր շարժումին ամենակարեւոր, ամենաբարձր ձգտումն է արդէն նուաճումը այդ զանգուածին մեր շուրջ, մեր շարքերուն մէջ:

Ժողովրդական բազմութիւնները շահելու, իրենց ծրագրով խանդավառելու, զայն գործօն ուժի վերածելու համար հիթլէրականութիւնը չխնայեր ոչ մէկ միջոցի առջեւ:

Քարոզութիւնը դէպի դուրս եւ դէպի ներս կը տարուի ամէնէն յամառ, բուռն ու հետեւողական թափով: Ոչ մէկ տեղ պրոպականտը այնքան դիտականապէս կազմակերպուած չէ, որքան հոն, բացառութեամբ Խ. Միութեան: Որոշ, կտրուկ նշանախօսքեր յանկարծ կ'ողողեն մամուլը, բեմը, շարժանկարը եւ ձայնասփիւռը: Ամբոխը հոգեբանօրէն պաշարուած էգաղափարներու որոշ մթնոլորտի մը մէջ, զոր ստիպուած է շնչել, իւրացնել:

Ու գերման մամուլը տարօրինակ ապաւորութիւն մը կը թողու օտար ընթերցողի մը վրայ: Իր բարեխառնութիւնը միշտ տենդի աստիճանին վրայ կը պահուի: Զէզոք, կրաւորական, պաղարիւն կեցուածքներ ներելի չեն. միահամուռ ու հրաբորբ համանուագի նման, գերման թերթերը կը հնչեցնեն միշտ մարտակոչ, ահազանգ կամ դրականեան պատգամներ, որոնք բարձրէն կը թելադրուին:

Մոռցուած չեն այն ապշեցուցիչ յաղթական արդիւնքները, զոր նացիզմը ձեռք բերաւ շնորհիւ իր այդ կազմակերպուած պրոպականտին, ընտրական պայքարներու, հանրաքուէի, ու Սարի վերադրաւումի պարագային:

Բայց միայն «Բան»ը չէր որ ապահովեց Հիթլէրի յաղթանակը:

ՍԱՐԱՍԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

*** Աւելի լաւ է փորին պարտական մնալ հացով, քան նպարավաճառին՝ արծաթով:

** Բարեկամը գլխուդ, թշնամին՝ ոտքիդ կը նայի:

** Բարեկամին տունն աւլէ, թշնամիիդ դուռը մի զարներ:

** Գայլին կոչունքի գացողը՝ շունը մէկտեղ տանելու է:

** Գաղտնիքս իմ ստրուկս է, երբ փախչի ինէ՝ տէրս կը դառնայ:

** Գործ չակող սուտը՝ գործ աւրող իրաւէն լաւ է:

ԱՅԳԵԿՈՒԹՔԻ ԵՐԳԵՐ

Այգեկո՛ւթք:

Տե՛ս, տղա՛ս, ահա այգիներ, իրարու մօտ թառած՝ լեռնակողերու եւ աննուխաբոյլ բլուրներու վրայ՝ հարուստ եւ արեւահամ ողկոյզներով կը ժպտին լուռ ու մունջ:

Ահա, գեղին առջեւէն վազող յորձանուտ գետէն հեռու, դաշտահովտի մը մէջ ջրարբի այգիներ՝ դալարաւէտ թուփերով կը հսկեն խողաններ քոտոտ: Խոպան արտեր՝ իրենց խոր լռութեան հեւքին մէջ կը նային ակնապիշ՝ խորհուրդներու մեհեան բնութեան:

Նայէ տղաս, քիչ մը վեր Միրաքենց պարտէզներուն մօտ՝ դեղնագոյն սարահարթներուն վերեւ տարտղնուած են նոնոշիկ այգիներ, որ իրենց ցածլիկ հնձաններով հողեզուարթ կեանքի մը գինին կը կաթկթեն չուրջդ:

Ես կը լսեմ նաեւ մեր գեղի բլրակողերէն վազող ջուրերու կարկաչիւնը որ շատ կը նմանի խռոված հոգիները պարուրող մեղեդիներուն:

Հէ՜յ, հէ՜յ, չէ՞ որ գեղացի եմ, եւ, այգեկութքի առթիւ միտքս ինկան շա՛տ շա՛տ բաներ: Այո կը մտաբերեմ այն կանանչազգեղ մարգագետիններու եւ ահեղամռունչ ձորակներու խորերէն հասնող գլգլուն եւ ալետատուն ձայները բազմալար, որ կաս - կապոյտ միջոցին մէջ կ'արձագանգէին հնչականօրէն:

Զուլալ ջուրեր, պաղ աղբերակներ ժայռերէն արտահոսող, զով, ջինջ ու թափանցիկ, ունին իրենց հոգեթով ձայներն ու երգերը անմահական:

Ու այս յարաճուն զուարթութեան մէջ կը բացուի այգեկութքի եղանակը մեր գեղերուն մէջ: Այդ օրերուն երկինք ու երկիր իրար կը հասկնան, կայ նիհար ու դալուկ արեւ, կայ նաեւ յիղակարծ թոնթնացող անձրեւ:

Այգիներուն մէջ կայ աշխատանքի եռուզեռ մը, երիտասարդ հարսներ եւ աղջիկներ գունաւոր լաչակներով սքօղուած, գողնոց իրենց առջեւ՝ որթատունկերը կը կթեն խնդութեամբ:

Ցղամարդիկ, ալ աւելի չարքաշգործի կը լծուին, թէ կթեն եւ թէ կողով կը լեցնեն էշերուն բառնալու տուն ղըրկելու համար:

Եւ ինչ ողկոյզներ արեւահամ, սեւ, ճերմակ, մելանագոյն: Մեղրամոմի գոյն ողկոյզները աւելի ճկլլան ու հիւթեղ կ'երեւին: Անոնք կը նմանին պարմանի աղջիկներու ծիծերուն որ կը հալին, կը հալին քաղցրաբոյր մեղրի հանգոյն...:

Կէս օր, այգիներուն մէջ դադար կը տրուի: Հնձաններուն մօտ կը հաւաքուին բոլորն ալ ճաշի ժամանակ: Ո՞վ կրնայ երեւակայել այն դիւթական պահը որ կը ստեղծուի հնձաններու քիւին տակ: Երջանկութիւն բազմաբոյր որ կը կախարդէ մեծ ու պզտիկ:

Կը ճաշեն ուրախ զուարթ:

Զովասուն արեւ մը նարօտ կապած կը կորսուի յանկարծ ամպերուն մէջ, կրկին դուրս կը նետէ վէտվէտուն ճառագայթները լուսաբորբ, որ կը շոյեն կարմրախայտ երեսներով ամօթխած հարսներուն եւ սիրասուն աղջիկներու մազերուն հիւսկէնները անխնամ:

Հնձաններու մօտ են այրերը ուրախ եւ հպարտ, հոգեկան բաւարարութիւն մը կը զգան իրենց մէջ, վասնզի բնութիւնը անչափելի բարիքներով օժտած է իրենց քրտնաթոր աշխատանքը: Այգիները լաւ են ու բեղուն, կեանք ու ծիծաղ պարունակող եղեմական գինին պակաս չէ: Կը խօսին ու կը հառաչեն, կ'երգեն մեղմ ձայնով, յաճախ իրենց յօրինածները: Չէ՞ որ գեղացին ալ բանաստեղծ է, իր ամբողջ կեանքը բնութեան անսրբելոտ մեհեաններուն մէջ պտտցնելով բանաստեղծ կը դառնայ: Ան կ'երգէ առուղի նման, կը սիրերգէ իր սիրականին հետ:

Հնձաններէն հեռու մորենիներու կըլոր ստուերներուն տակ կը նստին հարսներն ու աղջիկները, այրերէն բաժնուելով: Անոնք բնութեան գեղեցկաշունչ միջոցին՝ լայն կը բանան սիրավառ կամ կոյս սիրտերը, երազներ կը պատմեն ու սիրային երգեր կը մրմնջեն...:

Նմոյշ մը այգիներու մէջ աշխատող գեղջուկին սիրազեղ երգերէն.

Բ՞ուսկէ կուգաս, վե՛րի էգուն
Կոզ մը խաղող փրցուր fnfnւն
Պաչիկ մը տուր պապուտ հոգուն:
Ա՜խ ըլէի ըլէի (ըլայի)
Փնչիկ մը մազ ըլէի
Եարիս fէնfուլն ըլէի
Պիտակ նակտին բուսնէի:
Ա՜խ ըլէի ըլէի
Խաղողի ողկոյզ ըլէի
Եարիս բերնին հալէի
Սիրող սիրտը լուայի:

Ես երանութեան մէջ ընկղմած՝ աղջիկներ կ'երգեն:

Ու ի՞նչ սքանչելի տաղեր, սիրոյ շարական, հովուերգութիւն լեռնաթաղաւորէ սիրազեղ հոգիներու մէջ: հնձաններուն մօտ, մորենիներու թուփերուն տակ: Մեղմ զեփիւռներ, սլացիկ քամիներ կ'արձագանգեն այս կենսուրախ երաժշտութեան ձայնալիքները, ու սրտեր կը բացուին կոյս վարդերու նման, եւ սիրոյ խունկը կը թաղաւորէ, սիրազեղ հոգիներու մէջ:

Իրիկունը կը մօտենայ, աշխատանքը կը յառաջանայ զուարթօրէն: Արեգակը իր դաշն շողերը կը հաւաքէ յամրօրէն եւ կ'երթայ լուծուելու լեռներու ամայութեան մէջ: Ահա զով ստուերները որ կը վազեն, տեղ տալով խորախորհուրդ մութին: Գեղի լուսնկան կը բանայ իր լուսարձակ աչագատները, կը լուսաւորէ նազանքով, հազար նազանքով: Այգիներուն մէջ կան տակաւին աշխատողներ: Լուսնի լոյսին տակ կեանքը եւ երեւոյթները փոխակերպուած են, դրացի առուներուն մէջ վխտացողգորտերուն կռկռոցը եւ ջաղացքներուն «չախրտուքը» ներդաշնակութիւն կը ստեղծեն, հմայելով ունկնդիրները: Հունա, երկայն օձ մը իր պսպղուն շապիկին մէջ, ցանկապատերուն տակ կը սողայ թոյն սրսկելով: Այս գեղանոյշ տրամադրութեամբ գեղացիները կը շարունակեն կթել այգիները, լուսնի լոյսին տակ, այգեկութքի երջանկաբեր վայելքն ըմբոշխնելով:

Եւ, դուն գիւղ իմ սիրական... այսօր մեծութեանս մէջ, բնապաշտ հոգիս քու աւերակ այգիներուդ փառքն է որ կ'որոնէ այս «քաղաքակիրթ»մայթերուն վրայ, վերյիշումներու այս տողերը սիրտս կ'ասղնտեն ու ես կը լռեմ անշարժ, կ'երգեմ տխուր սաղմոսն այգեգութքի եւ գինիներուն բարկ, քչիկ մը զովացնելու համար վտարանդի հոգիս:

Այգեկութքի ժամանակն է այսօր, սակայն ես հեռու, շատ հեռու եմ մեր նոնոշիկ այգիներէն:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

ՄԵՐ «ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ»Ը

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ցաճախ գրութիւններ երեւցան «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջ, Հայ Մշակութային Միութեան մասին, իր կազմակերպած հանդէսներուն եւ դասախօսութիւններուն առթիւ:

Ներկայ յօդուածին նպատակն է աւելի ընդարձակ գիծերով ներկայացնել [illegible] «Յառաջ»ի լայն ու դիւանակից [illegible] չանակին եւ հայ հանրային կարծիքին աւելի մօտէն ծանօթացնել միութիւն մը՝ որ կոչուած է օգտակար եւ [illegible] կան դեր կատարել արտասահմանի հայ երիտասարդութեան մտաւոր կեանքին մէջ: Մեր, երիտասարդներուս հոգիէն բխած, մեր հոգեկան տուայտանքներուն եւ [illegible] բաղձանքներուն մէջէն ծնած, գիտակից շարժում մըն է այս, արտայայտութիւն մը՝ պարտականութիւններու, որ միշտ հնչած է մեր ականջներուն, մինչեւ որ դարձած է անդիմադրելի հրաման մը, պահանջ մը:

Այս Միութիւնը արձագանգն է նաեւ այն անկեղծ ու յուզիչ կոչին՝ զոր մեզ ղղրած հնչեցնելէ տարիներէ ի վեր մեր ղեկավար մտաւորականութիւնը, պաշտօնական ... մեր ... եւ ... Միութեան ... ներուն մէջ տեսնելու երիտասարդական առողջ կազմակերպութիւն մը որ կրթած հայ ցեղի զարմանալի փառատարած մշակոյթին խորհրդանիշ պիտի ըլլար նոր մտաւոր աշխարհներու եւ հինին միջեւ, բերելու եւ նոր սեցնելու, հին անդրաստանին մէջ, իր որդիը զով ու կազդուրիչ՝ թարմ մտածումներուն, առողջ տեսակէտներուն եւ ըմբռնումներուն, զոր ներկայ զարգացումը կը ծնի:

Միրելի «Յառաջ», քու սրտառուչ կոչերուդ, քու հոգիդ տառապանքին եւ ամէն օր փրթող կանչերուդ մէջ արձագանգն է այս Միութիւնը, եւ այս պէտք էինք յայտարարել այս յօդուածին ճակտին, ի պատիւ քեզի:

Նոյնպէս, անմիջապէս պէտք է ըսենք հոս ուրիշ գաղափար մըն ալ, շատ կարեւոր: Թող հանրը կարծիքը լաւ ըմբռնէ զայն ու միշտ աչքի առջեւ ունենայ:

Այս Միութիւնը, ինչպէս իր անունն ալ կը հաստատէ, զուտ մշակութային է:

Գիտակից եւ պարկեշտ ընթերցողի համար, այսքանը անշուշտ բացատրութեան չի կարօտիր:

Ամէն պարագայի տակ, այն բուռն երիտասարդները որ կազմած են զայն եւ հոգեւին նուիրուած անոր զօրացման ու յաջողութեան, պէտք եղածը չափ եղած են հայ իրականութեան շուրջ կաթայ ին մէջ: Անոնց դերը ամուր են եւ վարժուած չըլլալ դուլելու այն ծանկամիտ ու թոյն նենուէն որոնք անպայման պիտի ծագին իրենց դէմ, հոն ի դուր փրփռելով եւ փորձելով տեսնել, որ եւ հակում կամ նախապաշարութիւն:

Ուրեմն՝ այս առ ի գիտութիւն բոլոր մրհեստավ խնդրողներուն: Մշակութային միութիւնը ծնունդն է արտասահմանի հայ երիտասարդութեան մտաւոր եւ հոգեկան պահանջներուն եւ կոչուած, առանց յաւակնութիւն մը դնելու այս մտածումին մէջ, անոր վերձակուած առաքելութեան:

Այժմ տեսնենք թէ ի՞նչ ձեւով արդարացուց իր գոյութիւնը եւ թէ մանաւանդ ի՞նչ յոյս կը ներշնչէ ապագային համար:

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Անցնող քանի մը շաբթուան մէջ մտածեցի առանց Մէքքէ հանդիպելու հայրենիք վերադառնալ: Հոս հոն թափառեցայ յուսալով որ նախկին ջերմեռանդութիւնս կը զարթնու իմ մէջ կրկին, սակայն ոչինչ կը գտնեմ: Ու հիմակ, Սահիպ, ձեզի կը հանդիպիմ. — Ես, Րիւթէմ Խան, ներշնչումի պակասէն մեղկ վերջաւորութեան մը մատնուած: Եւ աղօթեցի: Գնդապետ Սահիպ պահապանը, կը հաւատամ որ դուք Աստուծոյ չնորհն էք:

Լամբարով լուսաւորուած մթութեան մէջ Մընթիին աչքերը մերիններուն փնտռեցին: Մենք նշան չըրինք: Մեր մէջէն միայն ինք կը ճանչնար Րաճփութը, ուստի բացարձակ իր գործն էր:

— Ի՞նչպէս կ'ուզես այնպէս ըրէ, ըսաւ Ուիլ: Մնացեալներս ալ գլխով հաւանութիւն տուինք:

— Րուսթէմ խան, մենք դէպի ներսերը կը ճամբորդենք, այն կասկածելի յոյսով որ ծովեզերեայ քաղաքէ մը մեր բացակայութիւնը կրնայ կերպով մը օգնել Հայերուն, ըսաւ Մընթին:

Րաճփութը վայրկենապէս ոտքի ցատկելով բարեւի կեցաւ:

— Այդչափը կը բաւէ: Գնդապետ լորտ Մօնթախիէ Սահիպ, հաւատարմութիւնս կը մատուցանեմ: Արիւնս քեզի կը պատկանի, պատրաստ այդ դատին համար թափուելու: Կեանքդ գլխուս վրայ...քու պատիւդ իմ կեանքիս վրայ... քու գացած ճամբադ իմ ճամբաս է ու Տէրը իմ վկաս:

— Ցախուռն մի ըլլար, Րուսթէմ խան: Մենք շատ հաւանաբար դէրի բռնուինք քու կրօնակիցներէդ, ու երբ դուն Հայերը պաշտպանես՝ անոնք քեզ հաւատուրաց պիտի կոչեն: Ու յետոյ Հայերը քեզի ի՞նչ կ'ըլլան:

— Ա՜հ, Սահիպ, բաց վէրքին մէջ սուր խթան մը կը մխէք: Տեսեր եմ ես թերահաւատութիւն, ոճրագործութիւն, գողութիւն, տանջանք, կողոպուտ, անգթութիւն, բոլորն ալ կատարուած Աստուծոյ անունով: Հայերունը վերջին սպառնալիքն է: Ուխտագնացութեան ձեռնարկեցի գութ ու շնորհ փնտռելու համար: Որքան որ սուրբ վայրին մօտեցայ այնքան համոզուեցայ, որ գթութեան տունը երկրիս վրայ է. սակայն հոս աւելի անհաւատութիւն կը տեսնեմ: Երեք գիշեր առաջ գիս տեղ մը տարին եւ առաջարկեցին դէթ Հայու մը հարստութեան մէկ երրորդը՝ եթէ սուրս դըժբախտ անօգնականին կոկորդը խոթէի, յանուն գթառատ ու բարի Աստուծոյ: Սոսկալի ջղայնացայ երբ այդ տիմարը իր գրքին մէջ գրեց ու պատժուեցաւ ահա: Սահիպ Պաշտօնր, ես անպաշտպաններուն կողմն եմ եւ վստահ եմ որ դուն ու քու բարեկամներդ ալ այնպէս էն: Ես քու մարդն եմ:

— Մեր ծրագրին մէջ կռուիլ չկայ, ըսաւ Մընթի:

— Սահիպ, իրական զինուորներուն համար միշտ գործ կայ:

— Ի՞նչ կ'ըսէք տղաք: Թողո՞ւնք որ հետերնիս գայ:

— Ես իմ հաշուոյս կը ճամբորդեմ, սահիպ: Լաւ կենդանի մը ունիմ, եւ լաւ զինուած եմ:

— Անշուշտ, թող հետերնիս գայ. կը սիրեմ զինքը, ըսաւ Ուիլ:

— Ես ալ զինքը կ'արտօնեմ որ յետոյ Անգլիա գայ. պայմանաւ որ վըստահեցնէ զիս հրապարակով «Աստուծոյ պարգեւը» կոչելու, յարեց Ֆրէտ:

Իրենք այս խօսակցութեան մէջ թողլով «մարտիրոս անասուն Միլլին» մօտ վերադարձայ, տեսնելու համար թէ ուրիշ օգնութեան մը պէտք ունէ՞ր: Կը ձանձրանար ան: Քովի սենեակին մէջ ձայներ կային: Գերմանացին անգլերէն կը խօսէր բազմութեան մը որ կիսաբաց պատուհանէն կը տեսնուէր:

Անոնց իւրաքանչիւրը մէյ մէկ լըրտեսէ, ըսաւ ան: Այն մարդը զոր ծեծեցի՝ անոնց խումբէն է: Դուք ինքներդ տեսաք թէ ինչպէս օգնութեան հասան անոր, թէ ինչպէս Հնդիկը ըսպառնալիքով մոլորեցուցին: Անգլիացիներուն գործելու եղանակը այսպէս է: («Անիծեալ ըլլան», ձայն մը լսուեցաւ): Գրքի մը մէջ կը նօթագրեն ու երբ յանցանքի վրայ կը բռնուին՝ կ'այրեն զայն, ինչպէս տեսաք: Գիրքը աչյուելէն առաջ տեսայ ես: Լրտեսը ծեծեցի որովհետեւ անոր մէջ գրած էր տեղեկագիրներ, բացատրելով թէ ինչպէս վարուելու է անհաւատներու հետ՝ ա՛յն ատեն որուն մասին գիտէք արդէն: Ձեզի կ'ըսեմ որ անոնք ամէնքն ալ լրտեսներ են, մէկը միւսէն դէշ: Անոնք ի նպաստ Հայերուն կ'աշխատին, արտասահմանէն միջամտութիւն խնդրելու համար:

Այդ մարդուն խօսքերը անմիջապէս վտանգի մթնոլորտ մը ստեղծեցին մեզ հանդէպ, որուն որպէս անմիջական արդիւնք հազիւ պատեցայ սուինահար ըլլալէ բակէն անցած ատենս եւ պահուըտելով արապայի մը ետեւ, մէկու մը կողմէ զոր չկրցայ տեսնել:

— Բոլոր հրապուրանքը անօգուտ է, ըսի Ֆրէտին, փայտածուխի կրակարանին մօտ հաւաքուած մեր խումբին քով վազելով: Գրեթէ չնչատ՝ լսածներս պատմեցի: Աստու չեղած հոս պիտի գան ու սպաննեն մեզ, վերջացուցի:

— Պիտի ընե՞ն այդ բանը, ըսաւ Մընթին:

Արեւածագէն երկու ժամ առաջ մեկնեցանք, որուն համար մեր թուրք ջորեպանները շատ ուրախացան, վասնզի արեւածագին ճամբայ ելլելը շատ ուշ կը նկատեն, ոչ շատ կանուխ ատկայն խանին ծառաներուն համար, որոնք բաւական լաւ գիտեն Եւրոպացիներուն սովորութիւնները, որոնք կանգնած դրան առջեւ՝ նուէր կը սպասէին: Մենք ալ շատ կանուխ չէինք թշնամիին համար որ բացը կանգնած աղտեղութիւն կը նետէր մեր վրայ եւ Գերմանացին զայն կը քաջալերէր բերանիքէն: Ֆրէտ յանկարծակիի բերելով զայն աղբի կտոր մը ճիշդ երեսին նետեց: Ցետոյ խանին տէրը մեր ետեւէն դուռը գոցեց ու մենք դէպի ծանօթը ճամբայ ինկանք:

ԳԼՈՒԽ 4

Ձիւնը որ կը սպառնար լեռներուն վրայ՝ չտեղաց եւ օդը մաքրուեցաւ: Մեր մեկնումէն ժամ մը վերջը խանն ալ պարպուեցաւ. մեր ետեւէն կը լըսէին ձիերու եւ ջորիներու չարաչար զանգակներուն ձայները: Բայց անոնք դարձան դէպի հիւսիս, անցնելու համար նշանաւոր Զէրքէզեան դուռնէն, մինչ մենք բռնեցինք բաց դաշտի ճամբան, որ լերան հետ զուգահեռական կ'ընթանայ:

(Շար.)

ԱՆՑՆՈՂ ՏԱՐԻՆ .— Կարճ վերաքաղ մը, ընդհանուր պատկեր մը գծելու համար :

Անցեալ Նոյեմբերէն սկսած, այսինքն 9 ամիսներու ընթացքին կատարուած աշխատանքի պատկեր մըն է հետեւեալը .—

Րաֆֆիի Ցոբելեանը.— Մշակութային Միութիւնը կազմակերպած է, հրյին միութիւնը կազմակերպած է, հըրապարակով գաղութիս բոլոր միութիւնները, անմահ վիպասանին հաբեհլեանը, անմահ վիպասանին յոբելեանը: Տօնած է երբեւիցէ յոբելեանը: Տօնած է երկրամեայ յոբելեանը : Տօնած է երբեմն հանդէսներու մէջ. բուն յոբելեանը սրահի մը հրապարակով, հանդէսներու մէջ. բուն յոբելեանին որուն հրաւիրած է գրագէտ Պ. Ա. Զօպանեանը Փարիզէն եւ Րաֆֆիի ձօնուած թատերական ներկայացում մը յոբելեարին մէկ երկին ԽԵՆԹԻՆ: Զայն յատկապէս Թատրոնի վերածած էր Գ. արք. Խաչատուրեան, գրագէտ առաջնորդը որ առաջին եւ, գրագէտ առաջնորդը որ առաջին օրէն իր ամբողջ համակրանքն ու վըստահութիւնը տուաւ այս միութեան :

Նուագահանդէս.— Հազիւ քանի մը շաբաթ վերջ այս զոյգ հանդէսներէն, Մշակութայինը ձեռնարկած է Գ. Ա. Մշակութայինը ձեռնարկած է Գ. Ա.- Մշակութայինի նուագահանդէսին: Իր միամեա հանդէսին: Իր միամեայ կեանքին փայլուն գործերէն մէկն է այս», թէ իր մեծ ազդեցութեամբը հայ եւ օտար հասարակութեան վրայ եւ թէ իր կազմակերպութեամբ: Հայ երաժշտական արուեստը չէր կրնար աւելի գեղեցիկ կերպով ներկայացուիլ: Այդ փառաւոր հանդէսը առիթը տուաւ անհուն հպարտութեամբ լեցնելու մեր հոգիները եւ խոր ու անմոռանալի յիշատակ մը ձգելու մեզ հիւրընկալող ազնիւ ազգին մտքին մէջ: Հոն էր որ մեծ պետութեանց հիւպատոսները, ինչպէս հիացմունքը յայտնեցին այս եւ բեւութայէս խեղճ բայց հոգիով ու մշակոյթով մեծ ժողովուրդին: Հոն էր որ Թուրք հիւպատոսը իր յոյն պաշտօնակցին ներկայութեան իր մասը խածաւ .... :

Ընենք թէ այս հանդէսը փառաւոր գործ մըն էր նաեւ իր կազմակերպութեամբ: Նկատի առնելով միայն անոր բարոյական եւ գեղարուեստականարժէքը՝ Միութիւնը ամէն բան չըեղ եւ անթերի ուզած էր ընել: Մարսիլիոյ ամենափառաւոր սրահը՝ ուր հազարաւորներ կը սեղմուէին, ծայրէ ի ծայր լեցուն էր, կարգապահութիւնը, ինչպէս նուագածութիւնը անթերի: Ով որ գաղափար ունի գաղութներու մէջ կազմակերպուած հանդէսներու նիւթական վիճակին վրայ, կրնայ երեւակայել կազմակերպութեան մը ոյժը, երբ ըսենք թէ նախատեսուած 15.000 ֆրանքի պիւտճէն գոցուեցաւ եւ բան մըն ալ աւելցաւ .... :

Ասուլիսներ եւ դասախօսութիւններ ·

— Այս մեծ ձեռնարկներուն կողքին Միութիւնը իր օժանդակութիւնը ընծայած է առ հասարակ բոլոր ազգային մշակութային հանդէսներուն, անխտիր, — Երաժշտ. միութեան, Պ. Ա. Պարթեւեանի ղեկավարութեամբ տուած երգահանդէսին, եւ վերջերս մեծ գրագէտ Պ. Արշակ Զօպանեանի Ցոբելեանին :

Նոյնպէս գլուխ հանած է Ասուլիսներու եւ դասախօսութիւններու շինիչ եւ փայլուն շարք մը: Ամէն շաբաթ կանոնաւորաբար իր անդամները մղած է ուսումնասիրելու նիւթեր եւ ներկայացնելու հանրութեան: Օգտուած է տեղական բոլոր պիտանի ոյժերէն, հրաւիրելով դասախօսելու Միութեան տան մէջ, հրաւիրած է քաղաքէս անցնող ու դարձող բոլոր մտաւորականները: Իր հիւրերն ու դասախօսները եղած են Պ. Պ. Նշան Պէշիկթաշլեան, Գ. արք. Խաչատուրեան, Ց. Օշական, Շ. Նարդունի, Վ. Իշխանեան, Ա. Զօպանեան, եւայլն :

Ճշմարիտ մշակոյթի վառարան մը, հիւրանոց մը որ բաց եղած է բոլորին:

Եւ ահա գլուխ կը հանէ իր սիրտին ամէնէն չատ խօսող իր առաքելութեան հիմնական մասը կազմող ուրիշ գործ մը :

Հրատարակութիւն՝ տաղանդաւոր գրագէտ Պ. Շ. Նարդունիի ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ գրքին:

Իր սեփական միջոցներով հրատարակելով մեր ներկայ գրական սերունդին ամէնէն կարկառուն մէկ դէմքին գործը, Մշակութային Միութիւնը ապացոյցը կուտայ, ոչ միայն իր առողջ եւ զօրաւոր կազմակերպութեան, այլ մանաւանդ հաւատքը կը ներշնչէ գեղեցիկ ձգտումներու եւ կը պարզէ այն ուղին որուն կ'ուզեն հետեւիլ այս տղաքը :

Արդարեւ, հրատարակչական այդ գործին մէջ կ'ուզէ տեսնել այս Միութիւնը իր ճիգերուն պսակումը: Որովհետեւ Մշակութայինի գործն է այդ, ինքնին մեծ նպատակ մը:

Այս հատորին պիտի յաջորդեն ուրիշներ, թէ ծանօթ գրագէտներու անտիպ երկեր եւ թէ անծանօթ սկսնակներու արժէք ներկայացնող փորձեր: Մենք պիտի երթանք ու գտնենք զանոնք ու հրատարակենք մեր ծախքերով: Պիտի քաջալերենք արդէն ծնած արժէքները ու մութէն դուրս հանենք նորեր: Պիտի ստեղծենք շարժում մը, խանդավառ ու վերանորոգող՝ արտասահմանեան այս միօրինակութեան ու ամքածութեան մէջ:

Որո՛ւն որ սիրտին մօտ է այս գործը, թող գայ մեզի: Բոլոր հայրենակիցներու տրամադրութեան տակ ունինք տոմսեր, գիրենք անդամ արձանագրելու, ըլլան անոնք հեռակայ վայրերու մէջ թէ Մարսէյլ: Կրնան դիմել նաեւ ստանալու համար վերի յիշուած գիրքը, նոյն հասցէին,—

Union Culturelle Arménienne, 2 rue Philipe de Girard, Marseille :

ՆՈՒՐՀԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ ՀԵՌԱՑՈՂ ՀՐԵԱՆԵՐԸ ՄԱՆՐ ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ՛Կ'ԵՆԹԱՐԿՈՒԻՆ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Պերլինի թղթակցին հաղորդած տեղեկութիւններուն համաձայն՝ գերման կառավարութիւնը ծանր տուրքերու կ'ենթարկէ արտագաղթող Հրեաները :

Միայն յուլիս ամսուան եկամուտները արտագաղթի տուրքերէն եղած են աւելի քան երկու միլիոն անգլ. ոսկի, մինչ անցեալ տարուան նոյն ամսուան հասոյթը հազիւ կը հասնէր 500 հազար սթերլինի:

Այս եռամսեայ տարեշրջանի միայն չորս ամսուան —ապրիլ - յուլիս— հասոյթը անցած է հինգ միլիոն ոսկին, մինչ ամբողջ եկամուտը անցեալ եռամսեայ տարուան հասած էր միայն 6.750.000 սթերլինի :

Գերմանական երկրէն արտագաղթող մը պարտաւորուած է իր հարստութեան 25 առ հարիւրը իբրեւ տուրք վճարել կառավարութեան, իսկ մնացեալ 75 տոկոսին համար իրեն կը տրուի արտահանելու իրաւունք, բայց այս իրաւունքը նպատակին չի ծառայեր, որովհետեւ այդ գումարը մեռեալ կը մնայ մասնաւոր գերմանական ղրամատան մը մէջ, որմէ իրական արժէքովը դուրս հանել անհնարին է արտագաղթողին համար :

Գերմանիայէն փախչող Հրեաները բոլոր պարագաները հաշուելով՝ տուրքի եւ այլ ձեւերով կը կորսնցնեն իրենց ունեցածը գրեթէ ամբողջութեամբ: Իրենց կը մնայ միայն իրենց կարողութեան 8 առ հարիւրը, երկրէն դուրս ելլելէ ետք :

ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԻ ՄԸ ՍԼԱՔՆԵՐԸ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԴԷՄ

Պէյրութի «Եըլտըզ» թրքական թերթը, որ վերջերս քննադատեց«Ազդակ»ը Սանճաքի մասին ըրած հրապարակութեանց համար եւ այս առթիւ գնահատեց «Զարթօնք»ի «խղճամիտ» ընթացքը, այս անգամ ալ (26 օգոստոս) իր սլաքները կ'ուղղէ «Յառաջ»ին :

Ցիշեցնելէ յետոյ թէ «Յառաջ» խմբագրականով մը կը պարզէ Սանճաքի Հայերուն «որպէս թէ» կրած ճնշումները Թուրքերուն կողմէ, «Եըլտըզ» գիտել կուտայ ·

— «Յառաջ» բարբանջանք կը գոչէ կարգ մը Թրքական թերթերու հրատարակութիւնները: Մինչդեռ բուն բարբանջանքը ինք ըրած է: Հաթայի թրքական համայնքը կասկած չի վերցներ: Թիւրք օղլու թիւրք այդ հոգիրը, դաժան դարձուածքի մը հետեւանքով, ճակատագիր փոխելու վտանգին ենթարկուեցան թէեւ, բայց կարելի եղաւ չուտով փարատել այս վտանգը: Այլեւս նորոյթէ դադրած են ջարդի ու տարագրութեան յանկերգները, զոր այնքան յաջողութեամբ կըգործածէին՝ աշխարհի հանրային կարծիքը պղտորելու համար: Ասոնք այլեւս քաղաքական անարժէք ապրանքներ են: Եթէ կան մարդիկ որ կը մտատանջուին այն հաւանականութենէն թէ Հաթայ պիտի վերադարձուի բուն տիրոջը, կրնանք յայտնել թէ անտեղի են այս մտահոգութիւնները »:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՎԻՆԵՈՆ, (Յառաջ) .— Այս տարի ալ հանդիպումներ ունեցանք Դաշնակցական ընկերներու հետ: Եկած էին ընկերներ Վալանսէն, Լիոնէն, Մարսէյլէն եւ ուրիշ տեղերէ: Ունեցանք մտերմական եւ կուսակցական խօսակցութիւններ:

Անցեալ տարի 5 մայիսին զինուորական քննութեան կանչած էին 21էն 33 տարեկան երիտասարդները եւ ընդունուեցան 45 հոգի: Քննութենէն վերջը հազարապետը իր քով կանչելով մեզ, բացատրեց զինուորութեան պայմանները: Այս բացատրութենէն 5 — 6 ամիս վերջը զինուորցուները ստացան իրենց տետրակները :

*** Հօկի լուծումէն ի վեր մեր գաղութը խաղաղ վիճակ մը ունի: Գաղութը ունի երկու կազմակերպութիւններ, Հ. Ց. Դ. Մուրատ խումբ եւ Թաղային խորհուրդ, որ կ'աշխատին համերաշխօրէն :

*** Երկու տարի առաջ ունէինք միայն երկու - երեք սեփական գործ ունեցողներ: Այժմ ունինք տասը սափրիչ, դերձակ, կօշկակար եւն.: Ամէնքն ալ գոհ են իրենց վիճակէն: Ունինք նաեւ բաւական թիւով բանուորներ: Անգործներ չունինք :

Սէն Սաթուրնէն որ Ավինեոնէն 10 քիլոմեթր հեռու է, կամ 12 ընտանիքներ, հաստատուած 1920էն ի վեր : Կ'աշխատին Թուղթի գործարանը: Գործատէրը տրամադրած է ձրի տուն եւ ափ մը հող, բանջարեղէն մշակելու համար: Ունի Համազգայինի մասնաճիւղ մը 20 անդամներով, որ կը պահէ ծաղկոց մը 15 պզտիկներով, ղեկավարութեամբ տիկին Ժիրայր Կարապետեանի: Դաս կ'առնեն շաբաթը երկու պահ, հինգշաբթի եւ կիրակի օրերը:

Ավինեոնը կամ Փօնթէն ինչո՞ւ խոր քունի մատնուած են :

Լեւոն Օվիկեան

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԱԶԳ. ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

Քոնսթանցայի (Ռումանիա) ազգ. վարժարանը չորս դասարանէ բաղկացած տարրական նախակրթարան մըն է: Ունի 136 աշակերտներ եւ 6 ուսուցիչ, որոնցմէ 3ը Հայ եւ 3ը Ռումէն:

Կալացի վարժարանը ունի ընդամէնը 40 աշակերտ, երկու ռումէն եւ երկու հայ կրթական մշակներով, որոնցմէ մին՝ տնօրէն՝ Ս. Սրենց :

Դպրոցին տարեկան պիւտճէն է 240 հազար լէյ,որ կը ճարուի բացառապէս բուռ մը ազգայիններուն նուէրներով:

Այս գումարէն 50.000 լէյը կը հայթայթէ Հայ Տիկնանց Միութիւնը :

Դպրոցը ո եւ է հաստատուն հասոյթի աղբիւր չունի :

Պուքրէշէն, Քոնսթանցայէն, Կալացէն զատ՝ հայ վարժարաններ կան նաեւ Պազարճըգի եւ Սիլիսթրէի մէջ :

Առաջինը ունի շուրջ 100 աշակերտ, բաժնուած մանկապարտէզի մը եւ չորս տարրական դասարաններու մէջ: Ունի 4 ուսուցիչ՝ հայ եւ ռումէն: Տընօրէնի պաշտօնը կը կատարէ քահանան, նոյն վարժարանին երբեմնի աշխարհական տնօրէնը (Հմ. Զարգարեան):

Սիլիսթրէ աւելի փոքր գաղութ մըն է, ունի դպրոց մը, ուր կ'ուսանին շուրջ 40 աշակերտներ :

Աչքի զարնող երեւոյթն այն է, որ ռումանահայ վարժարաններու աշակերտութեան թիւը համեմատական չէ գաղութի հայութեան թիւին հետ :

Գոյութիւն ունեցող դպրոցներուն մէջ կ'ուսանին շուրջ 700 աշակերտ:

Ուրեմն 20—25.000 հաշուող ռումանահայութիւնըմայրենի լեզուովկրթութիւն կուտայ միայն 700 աշակերտի, մինչ Պուլկարիոյ Փլովտիւ քաղաքին 8 —10.000 հայութիւնը միայն իր սեփական վարժարանին եւ Միխիթարեաններու մօտ ունի աւելի քան հազար աշակերտ :

Այս համեմատութեամբ, ռումանահայ վարժարանները պէտք է ունենային առնուազն 2000—2500 աշակերտ, փոխան 700ի :

ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻ ՄԱՏՈՒՌԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն. —

«Կրթական տեսչութեան տեղեկութիւն տրուած ըլլալով թէ շէնքին մէջ աղօթատեղի կայ եւ պաշտամունք տեղի կ'ունենայ, յանձնարարուած էր փակել զայն, նկատելով որ կրթական յարկերը պէտք չէ որ կապ եւ յարաբերութիւն ունենան եկեղեցիներու եւ կրօնական հաստատութեան հետ:

Բացատրուած է թէ շէնքին մէջ աղօթատեղի չկայ, այլ անկէ բոլորովին անջատ եւ բաւական հեռու , որբանոցի յարակից պարտէզին մէջ կը գտնուի մատուռ մը, որ բաց է ամէնուն առջեւ եւ հոն կատարուած արարողութեանց ներկայ կ'ըլլան ոչ միայն որբուհիները, այլեւ ժողովուրդը: Ասկէ զատ, որբանոցը կուսանաց վանք կամ մայրապետանոց չէ, այլ հոն կը խընամուին ու կը դաստիարակուին անոնք ու անպաշտպան որբուհիներ որոնք կը պատրաստուին ընտանիքներ կազմելու :

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱԳԱՆ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայրենիք» խմբագրութիւնը կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (20 օգոստ.) ·

— «Մեր ժողովուրդի ապագան ապահովելու միակ հիմնական միջոցը մեր նոր սերունդն է :

Կրցա՞ծ ենք հայ նոր սերունդը շահագրգռել մեր ժողովուրդի ապագայով այն աստիճան, որ ան եւս մտահոգուի ու ազգապահպանման միջոցներու մասին խորհի :

Ահա հարցում մը, որ իրեն պիտի տայ ամէն մէկ հայ եւ մանաւանդ ամէն մէկ ազգային կազմակերպութիւն :

Հարցումը տալէ յետոյ ալ՝ ամէն անհատ ու հաւաքականութիւն պիտի ջանայ գտնել անոր ճիշդ պատասխանը :

Այս որոնումին արդիւնքը չենք կարծեր որ ամբողջովին դրական ըլլայ : Ոչ ոք կրնայ ձեռքը խղճին վրայ դնել ու յայտարարել թէ՝ մեր նոր սերունդը պատրաստ է իր ուսերուն վըրայ կրելու ազգապահպանման հոգը դէթ այն համեստ չափով, որ կը կրէ ներկայ չափահաս սերունդը:

Այս է անխուսափելի եզրակացութիւնը ամէն մէկ լուրջ խորհրդածութեան :

Ու այս է ամէնէն աւելի մտահոգիչը՝ մեր ժողովուրդի ապագայ ապահովութեան տեսակէտէն:

Ժողովուրդի մը չափահաս սերունդը լաւատեսութեամբ կրնայ նայիլ այն պարագային միայն, երբ իրեն յաջորդող սերունդը պատրաստ կը գտնէ՝ բռնելու իր տեղը:

Այս ըմբռնումով մենք լաւատես ըլլալու հիմք չունինք դեռ:

Ու այս դրութեան պատասխանատուները միայն եւ միայն մենք՝ չափահասներս ենք, որովհետեւ չենք կրցած լրիւ կերպով կատարել մեր պարտականութիւնը՝ հանդէպ մեր նոր սերունդին հայեցի դաստիարակութեան, որուն շնորհիւ միայն հայութեան ապագայի խաւլքը կը մտնէ նորերու միտքին ու սիրտէն ներս :

×

Ի՞նչ ըրած ենք մենք՝ կապելու համար մեր զաւակները մեզի ու մեր միջոցով հայութեան :

Այս հարցումին պատասխանելու համար՝ մենք կ'առնենք ամերիկահայ գաղութը իբր օրինակ, ընդունելով որ աւելի կամ նուազ չափով պատկերը նոյնն է այն բոլոր վայրերուն մէջ, ուր մեր ժողովուրդը կ'ապրի իբր եկուոր :

Պէտք է ընդունինք որ Ամերիկահայութիւնը վերջին հինգ տարիներու ընթացքին բացաւ իր աչքերը եւ տեսաւ իր զաւակներուն սպառնացող աճաւոր վտանգը :

Իբր հետեւանք այս սթափումին, մենք ունեցանք կազմակերպութիւններ եւ հրատարակութիւններ, որոնք կեանքի կոչուեցան ամերիկահայ նոր սերունդին համար:

Մայրենի լեզու սորվելու համար բացուած դպրոցները համեմատաբար աւելի չատցան վերջին տարիներուն ու աւելի ալ կանոնաւորուեցան:

Նոր սերունդին համար հրատարակուող պարբերականներն ու գրքոյկները, մեծաղոյն մասով անգլերէն, կատարեցին իրենց բարերար դերը՝ հետաքրքրութիւն ստեղծելով դէպի մեր ժողովուրդի անցեալ ու ներկայ կեանքը :

Ասիկա խիստ անհրաժեշտ էր, բայց չարաչար սխալած պիտի ըլլայինք, եթէ գոհանայինք այսքանով:

Հետաքրքրութիւն ստեղծելը նախապայմանն է բուն աշխատանքին,— մեր նոր սերունդին հայ ոգի ներշնչելուն, հայ պատմութեան, գրականութեան, մշակոյթին, հայ երկրին ծանօթացնելուն: Այս աշխատանքին շնորհիւ է որ մեր նոր սերունդը պիտի սկսի զգալ, ապրիլ ու գործել իբր Հայ :

Եթէ չկատարուի այս աւելի հիմնաւոր աշխատանքը, զուր պիտի անցնին մինչայժմեան թափուած ջանքերը, պիտի մարի նաեւ ստեղծուած քիչ մը հետաքրքրութիւնը:

Հնարաւո՞ր է նման հիմնական աշխատանք, որմէ ստացուելիք արդիւնքը կասկածէ վեր ըլլայ:

Այո՛ :

Այո՛, միայն մէկ պայմանով,— որ այդ աշխատանքը տարուի միահամուռ ջանքերով, նիւթական ու բարոյական ուժերու միացումով, ընտանիքի եւ ազգային բոլոր կազմակերպութիւններու գործակցութեամբ:

Մեր նոր սերունդը հայ մեծցնելու նախանձախնդիր բոլոր տարրերը պիտի գտնեն գործակցիլ՝ անխտիր բոլորին համար կենսական ու անյետաձգելի նպատակ մը իրականացնելու համար :

Կրօնական քաղաքական եւ ընկերային համոզումներու տարբերութիւնները պէտք չէ խանգարեն համագործակցութիւնը՝ այս կենսական գետնին վրայ :

Ամէն զոհողութիւն պիտի ընենք, որպէսզի ունենանք հայութեան ապագայով մտահոգուող, ազգապահպանման համար ամէն ճիգ թափելու պատրաստ ու ատակ նոր սերունդ մը:

Նոր սերունդ մը, որ հիմնովին ծանօթ ըլլայ մեր ժողովուրդի անցեալին, ապրի իբր Հայ ներկայիս եւ մտածէ Հայութեան ապագայի մասին:

Այս ամէնը կարելի է միայն միայն մէկ միջոցով, որ է ՀԱՅ ԼԵԶՈՒՆ:

Հայ լեզուի հիմնական իւրացումն է որ հնարաւոր կը դարձնէ հայ պատմութեան, գրականութեան, մշակոյթի, Հայաստանի աշխարհագրութեան, հայ աւանդութիւններու, սովորութիւններու, բարքերու ծանօթացումը: Ու այս իրեն հետ կը բերէ հայ ոգին:

Այս գլխաւոր միջոցը՝ հայ լեզուն յայն զանգուածներուն մատչելի դարձնելու համար, անհրաժեշտ է որ նոր սերունդին միջնակարգ եւ բարձր կրթութիւն ստացած մասը պատեհութիւն ունենայ ընդհանուր կրթութեան համապատասխան չափով տիրանալու նաեւ հայկական ճիւղերուն»:

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՑԱՐՑԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Բայց հոն ալ արդէն գործը չատ առաջ գացած էր: Ահագին բաներ պատահեր են, որոնց մասին դեռ որոշ լուր առած չէի: Թէ Գարահիսարի մէջ, Վանի մէջ եղածին նման, ոտքի ելեր են, այն հաւատքով թէ զուտ իրենց կեանքը կը պաշտպանեն: Ես խօսեցայ: Ես փորձեցի որ կառավարութիւնը մեզի թոյլ տայ նոր կեդրոններ սեղափոխութիւնը անձամբ մենք կարգադրենք եւ գործադրենք:...

— Մեր նոր բնակավայրերը երկինքն են, եւ հոն երթալ կը մնայ մեզի,— ըսաւ Մելինէ Արամ իր վճիտ ձայնովը, երբ Սիրանոյշ շունչ մը կ'առնէր:

— Բայց այս ամէնը կարեւորութիւն չունի, սա տարբերութեամբ Թուրքերը սակայն հիմ բռնեցին արդարացնելու համար իրենց ոճրագործի արարքը :

— Երզնկայի եւ Ակնայ միջեւ, Քէմախի կիրճին մէջ մորթուեցան, ըսպաննուեցան վեց հազար հոգի, թերեւս ա'լ աւելի, գրեթէ միմիայն կիներ ու տղաքներ: Մենք ալ հոն էինք, եւ անպատմելի նեղութիւններով միայն կրցանք ազատուիլ: Նախճիրը Քիւրտերուն կողմէ գործուեցաւ, բայց վայն ի գլուխ հանեցին Թուրք կանոնաւոր զինուորներ, հեծելազօրքի մէջ թէ կիսաբաժնին պատկանող Թուրք կանոնաւոր զինուորներ: Ես իմ աչքովս տեսայ զանոնք, եւ տեսայ թէ ինչպէս անոնց սպաներն ալ իրենց մէջ էին:

— Մենք յաջողեցանք լերան վրայով Սփաղ պրծիլ: Անկէց Ուլաքի եւ Կիւրինի վրայով ձիով գացինք Ալպիսթան եւ լերան մէջէնՄարաշի վրայով հասեկանք: Այս ճամբուն վրայ ինչե՛ր տեսանք, ինչե՛ր, չի նկարագրուիր:

Սիրանոյշ կեցաւ իր մանրապատմութեան մէջ եւ երեսը ծածկեց ձեռքերովը: Ամբողջ մարմինը կը դողար ջերմ բռնածի պէս: Ներկաները լուռ ու մունջ, եւ կիսամթին սենեակին մէջ որ ճեղքէ մը միայն լոյս կ'առնէր իբրեւ զուռ ծառայող վարագոյրի մը վրայէն, ուրիշ բան չէր լսուեր այլ ծանրակիր շունչը մարդոց եւ ջղաձգական հեծկլտուքը աղջկան:

Լուսաշնա Կրապովիչ նստած էր լուռ, Սիրանոյշի քով: Չէր կրնար հայերէն բառերուն հետեւիլ, բայց կը գուշակէր թէ ինչի վրայ կը խօսուի, եւ իր մտածումը կ'անդրադառնար այն բաներուն, որ իր քաջութիւնն ալ խորտակած եւ տրամադրութիւնները փըճացուցած էին:

Վերջապէս նորէն սկսաւ Սիրանոյշ·

— Շատ դժուար է ինծի համար, որ աղջիկ մըն եմ՝ այլերուդ խօսիլ այն բաներուն վրայ, որոնց ականատես եղանք ամէն կողմ շարաթներէ ի վեր : Բայց պէտք է խօսիմ: Պէտք է ամէն բան ըսեմ կամ ոչինչ:

Ձայնը խռպոտեցաւ եւ գրեթէ կը փսփսար բառերը, որոնք չորցած տերեւներու պէս մութ ու տաք սենեակին մէջ կը թափէին, մահուան երկիւղով ապչահար նստող մարդոց միջեւ:

— Խօսէ՛, Սիրանոյշ Զուհաճեան, ինչ որ կ'ըսես՝ քեզի չի պատկանիր, այլ գործողին, ըսաւ Մելինէ Արամ եւ շոյեց աղջկան գլխիկոր երեսը:

Սիրանոյշ կամաց կամաց ինքզինքը ժողվեց եւ շուարողի, վրդովողի ակնարկ մը նետեց շուրջը: Ցետոյ սկսաւ դարձեալ մեղմ, ընդհատ, ընդհատ:

— Թուզլա Խանի մէջ տեսանք հարիւրաւոր մարդիկ, որոնք պատռտած շանկերով ճամբուն վրայ փռուած էին: Ուրիշ դէզ մը, իրարու կապուած մարդիկ, սպաննուած էին դաշոյններով եւ թուրերով: Ամենուրեք մեռած կիներ եւ տղաքներ, ոմանք յոգնութենէ, ոմանք զարնուած:

— Հանդիպեցանք շարք շարք կիներու եւ աղջիկներու, որոնք կռչտաբար ճամբէ ճամբայ կը քշուէին: Հրէշ ժանտարմաները անոնց գլուխին կ'իջնէին,ու երբ խեղճերը քիչ մը ետքը նորէն ոտքի ելլէին եւ քանի մը քայլ առնէին, միեւնոյն տեսարանը կը կրկնուէր: Այն որ այլեւս չէր կրնար քալել, պարզապէս տեղն ի տեղը կը սպաննուէր: Անգամ մը միայն տեսանք թէ ինչպէս ժանտարմա մը հիւանդ կնոջ մը եղնասայլ մը ճարեց եւ օգնեց անոր որ ելլէ նստի:

Նորէն կեցաւ Սիրանոյշ, եւ վերսկսաւ, այս անգամ արագ եւ միօրինակ, ճիշդ տենդահարի պէս·

— Ամէն սպասումի վայրերուն մէջ, Թուրք գիւղացիներ անխտիր կը բռնաբարէին գիշերը կիներն ու աղջիկները: Անոնց աղաղակները դեռ ականջիս մէջ կը լսեմ, եւ բան մը չէինք կրնար ընել: Քանի՛ քանի՛ անգամներ կը հանդիպէինք կարաւան փոխադրող զինուորներու, որոնք նոր ժանտարմաներու կը յանձնէին իրենց բերածները եւ այդ ժանտարմաներն ալ միւսներուն աչքին առջեւ կը բռնաբարէին զանոնք:

— Ճամբուն վրայ տեղ մը, ուր ցից զառիվայր մը դէպի ձորը կը խոնարհի, աչքովնիս տեսանք որ քսան աղջիկներ ինքզինքնին վար նետեցին՝ խալըսելու համար զարհուրելի աղէտքէն:

Սիրանոյշ դողդղաց, մարմինը փուշ փուշ եղաւ եւ ընդհատեց յանկարծ : Ունկնդիրներուն խումբէն խորունկ հեծկլտուքներ: Պահ մը վերջ շարունակեց ·

— Եղկելիները գրեթէ ոչինչ կը ըստանային իբրեւ ուտելիք: Նքթած կըմախքներու պէս հոս ու հոն կը սողոսկէին: Տեղ մը չորս ժանտարմաներ իրենց առջեւէն կը քշէին գրեթէ յիսուն կիներ, ասոնք բոլորովին մերկ պարտաւորուած էին քալել:Իրենց անգօր մարմինները հարուածներէն ծակած ծակծկուած, ոտքերնին արիւնամած զուղձ մը եւ կիզիչ արեւուն տա՛կ այդ մերկանդամ Հայուհիները: Ամէնքն ալ տարիքոտ կիներ էին, որոնց հետ ամէն տեսակ կատակներ ալ կ'ընէին ժանտարմաները, մինչեւ որ ճամբուն եզերքը տարին խողխողեցին զանոնք:

— Օր մը կ'անցնէինք խումբ մը Հայերու առջեւէն, որոնց մօտէն ահա կ'անցնէրթափոր մը երեսունի չափ ճամբորդի կառքերու, որոնց մէջ կային Թուրք սպաներու կիներ: Կառքերը մէկէն ի մէկ կեցան, եւ նմանապէս Հայերն ալ կեցան: Ճիշդ այդ պահուն կ'երթայինք մեր ճամբուն եզերքէն Փրատհի հաղուստով: Ճամբորդի կառքերէն մէկուն մէջ գտնուող կիներէն մին յանկարծ վեցհարուածեան մը հանելով եւ վեր բարձրացնելով՝ զարկաւ գետին տապալեց մօտը կեցած Հայերէն մին, բարձրաձայն խնդալով հանդերձ :

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(19)

Այնպէս որ Թիւրքերը նեղութիւն պիտի չկրեն, ինչպէս կը յուսայ կառավարութիւնը։ Ցետոյ, գնդակներու հետ կը գրաւեն նաեւ հրացանները ։

Արեւելեան Տէրսիմի աշիրէթները իրենց ընտանիքները տեղաւորած են Գուբթու Տէրէսի կոչուած 60 քիլոմեթր երկարութեամբ վայր մը որ կը գտնուի Մազկերտի նահանգին հիւսիսէն անցնող Սուլթան Պապա, Տիւզկիւն Պապա լեռներուն եւ Իգսուր լեռնաշղթային միջեւ։ Այս վայրը ոչ միայն անառիկ է, այլ եւ շատ լաւ պաշտպանուած է օդային յարձակումներու դէմ ։

Ընտանիքները այսպէս տեղաւորելէ յետոյ, Քիւրտերը 7000 հոգիով անցած են Թուրք բանակին կռնակը՝ Տէրսիմի հարաւ-արեւելեան ուղղութեամբ ։

Արեւմտեան Տէրսիմի աշիրէթներն ալ իրենց ընտանիքները տեղաւորած են Ալի Պօղազի մէջ, որ միացման կէտն է Զմչկածագի Գըրգլար լեռան եւ Մանզուր լեռան։ Այս վայրն ալ բացարձակապէս անառիկ ու ապահով է ։

Այս շրջանի աշիրէթներն ալ յարձակումներ կը կատարեն Թրքական ուժերուն վրայ՝ Տէրսիմի հարաւ-արեւմտեան ուղղութեամբ։ Այս ճակատին վրայ, Գօչ Ուշագը աշիրէթին պետերը՝ Իպրահիմ Զատէ Սէյիտ Խան եւ Գօփօ Հիւսէյին ազա յարձակում գործած են Մալաթիոյ եւ Էլ Ազիզի նահանգներուն վրայ։

Օվաճըք նահանգի Մազգուստան, Արսլանան, Պիթան եւ Փեզգուրան աշիրէթներն ալ քաշուած են Մանզուր լեռները եւ կը յարձակին Երզնկայէն եկած ուժերուն վրայ ։

*** Կառավարութիւնը բոլոր գիւղերու ծերոց ժողովներուն հրահանգ տըւած է արձանագրել եւ նահանգներուն կեդրոնները ղրկել Էլ Ազիզի եւ Երզնկայի նահանգներուն մէջ գտնուող բոլոր հայ կիները ։

Քաղաքներու եւ գիւղաքաղաքներու մէջ գտնուող հայ կիները եւ աղջիկներն ալ կ՚արձանագրեն ։

Ուրիշ մանրամասնութիւններ՝ վաղուան թիւով ։

Հիթլէրի առաջին յայտարարութիւնը կուսակցական համագումարին մէջ

«ՁԵԶԻ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՆԱՄ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՆԱՀԱՆԳՈՎ, ԻՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔՈՎ» — «ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՁԻ ՎԱԽՆԱՐ ՊԱՇԱՐՈՒՄԷ, ՇՆՈՐՀԻՒ ՔԱՌԱՄԵԱՅ ԾՐԱԳՐԻՆ» — «ՊՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՎՏԱՆԳԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ԵՐԲԵՔ» — ՈՉ ՄԷԿ ԽՕՍՔ ՉԵԽԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ ։

Նիւրընպէրկի կուսակցական համագումարին բացման առթիւ, Հիթլէրի առաջին յայտարարութիւնը կարդացուեցաւ երեքշաբթի օր, մեծ հանդիսաւորութեամբ։ Ահաւասիկ յայտարարութեան գլխաւոր կէտերը ․

— « Ընկերներ, քանի մը չարաթ առաջ անգլիերէն թերթ մը կը գրէր թէ կ՚ուզեմ դաշինք մը կնքել զանազան պետութեանց հետ, այլապէս պիտի չկրնամ ներկայանալ կուսակցութեան համագումարին։ Ես այդպիսի միտք ունեցած չեմ։ Ես ձեզի կը ներկայանամ ոչ թէ դաշինքով մը, այլ գերմանական եօթներորդ նահանգով, իմ սեփական հայրենիքով (Աւստրիա)։ Մեծագոյն Գերմանիան է որ կ՚երեւայ, առաջին անգամ, Նիւրընպէրկի մէջ։ Եթէ նախկին պետութեան խորհրդանշանները գերմանական այս վաղեմի քաղաքը փոխադրուած են, անոնց հետ միասին եկած են վեցուկէս միլիոն Գերմաններ, հոգեպէս միանալով մեր ժողովուրդի միւս բոլոր կիներուն եւ այրերուն հետ։ Շնորհիւ ընկեր Կէօրինկի ձեռք առած կորովի միջոցներուն, հակառակ վերջին տարիներու պակասաւոր հունձքին, մենք յաջողեցանք ապահովել մեծաքանակ պահեստ մը։ Այդ պահեստը եւ նոր հունձքը կը փարատեն Գերմանիոյ պարենաւորման բոլոր հոգերը։ Բայց եւ այնպէս, պէտք է տնտեսել։ Մենք կ՚ուզենք հաստատել հացահատիկի պահեստ մը որ Գերմանիան ապահովէ որ եւ է նեղութեան դէմ։ Գերմանիա այժմ կը տառապի միայն երկու տնտեսական հոգերէ, — ընդհանրապէս բանուորներու եւ մասնագէտ բանուորներու պակասը՝ մասնաւորապէս ճարտարագործութեան մէջ եւ աշխատաւորներու պակասը հողագործութեան մէջ։ Ժողովրդապետական կոչուած երկիրները փոխանակ Գերմանիոյ տկարութիւնը տեսնելու այս բանին մէջ, լաւ կ՚ընեն որ մտածեն իրենց գործազուրկներուն վրայ։ Գերմանիա ոսկեդրամ չունի։ Մեր կուսակցութեան տնտեսական փարդապետութիւնը կը յայտարարէ թէ արտադրութեան յաւելումն է որ կը կազմէ միակ եւ ճշմարիտ յաւելումը աշխատավարձքի։ Շնորհիւ իր ներքին յարաճուն արտադրութեան, Գերմանիան դարձած է գնորդ մը օտար ինչպէս եւ գերմանական արտադրութեանց։ Ընդհանուր առումով, գերմանական տնտեսութիւնը այնպէս մը կառուցուած է որ կրնայ ամէն վայրկեան դիմանալ, անկախ՝ ուրիշ երկիրներէ։ Այժմէն պէտք է թաղել Գերմանիոյ պաշարման գաղափարը, զէնք մը որ անզօր է բացարձակապէս։ Ազգային - ընկերվարական պետութիւնը գիտցաւ օգտուիլ մեծ պատերազմին փորձառութիւններէն »։

Յայտարարութիւնը չէշտելէ վերջ թէ Գերմանիա «զօրաւոր բարեկամներ» ունի, Հիթլէր ակնարկեց Իտալիոյ հակահրէական քաղաքականութեան, — «Կարծեմ կրնանք ըսել թէ որքան երջանիկ ենք որ ուրիշ եւրոպական պետութիւն մըն ալ մեր տեսակէտներն ընդունեց այնքան սքանչելի վճռականութեամբ, իբրեւ հետեւանք իր սեփական փորձառութեանց եւ իր սեփական միջոցներով։ Ժողովուրդներու կործանման բոլշեւիկեան վտանգը կը ցցուի աւելի քան երբեք սպառնալից՝ աշխարհի մէջ։ Հազարաւոր պարագաներու մէջ կը տեսնենք այս համաշխարհային ժանտախտին հրէական մանրէին հետեւանքները »։

Կրկին եւ կրկին փառաբանելէ վերջը ազգային - ընկերվարական կուսակցութեան կատարած նուաճումները՝ ներքին թէ արտաքին ճակատի վրայ, յայտարարութիւնը գոհարանութիւն կը յայտնէ «Ամենակարողին, որ օգնեց մեծ յաջողութիւն մը շահելու, առանց կորսնցնելու մեր հայրենակիցներուն արիւնը եւ կեանքը» (կ՚ակնարկէ Աւստրիոյ կցման)։ Յայտարարութեան ընթերցումը վերջացաւ մոլեգին ծափերով, մանաւանդ երբ Հիթլէր յայտարարեց թէ Գերմաններու կայսրութիւնը այսուհետեւ կը զանուայ Մեծն Գերմանիա։ Ցետոյ երգչախումբը երգեց Պէթհովէնի օրհներգը, — « Երկինք պատմեն զփառս Յաւիտենից »։

Կը թուի թէ Հիթլէր չեխական խնդիրը պիտի շօշափէ աւելի վերջը, թերեւս փակման ճառին մէջ ։

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ․ պարգեւախաղի 9րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի գիշեր, Պոնի մէջ (Տիժոն)։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 634.438 թիւը ։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 1.000.000 ֆրանք․— 780.465, 1.208.741, 993.022, 372.920 ։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 ֆրանք․ — 729.910, 896.255, 487.176, 1.073.889, 714.070, 006.045:

58.047 վերջացող բոլոր տոմսակները շահեցան 100.000 ֆրանք։

03.770, 61.307 վերջացող թիւերը շահեցան 80.000 ֆրանք։

31.413, 59.611 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք։

4.237, 8.276, 9.890, 7.816 վերջացող թիւերը շահեցան 20.000 ֆրանք ։

121 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք ։

939 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք։

79 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք ։

05 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք ։

89 վերջացող թիւերը շահեցան 220 ֆրանք ։

4 վերջացող թիւերը շահեցան 110 ֆրանք ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէին ընդհ․ ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ՊԱՆԵԷԹ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, իր Ակումբին մէջ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Թազմիկ» խումբի ժողովը՝ 9 Սեպտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։

Գաւառ

ՍԷՆ ԺԷՌՕՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՊՈՄՈՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ ըլլալ ճիշդ ժամանակին։

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ վաղը, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8ին։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 11 Սեպտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊՈՒԱԼՈՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու բնակարանը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ պատանիներու ժողովը 8 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը։

Սոյն ժողովին ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ Յառաջդիմասիրաց Միութեան դպրոցի հայերէնի դասախօսութիւնները կը սկսին Հինգշաբթի, 8 Սեպտեմբերին։

Կը խնդրուի ծնողներէն որ ղրկեն իրենց զաւակները որոշուած թուականին եւ սովորական ժամուն։

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Ֆութպոլի Յանձնախումբը հաղորդելով 1938—39 Եղանակի բացումը, Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ հին ու նոր խաղացողները, 8 Սեպտ. Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 9ին, Chope du Nord սրճարանի գետնայարկը, Metro Gare du Nord։

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Կ. Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի Մասնաճիւղի անդամներն ու ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները Ընդհ. ժողովի, այս Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, հայրենակից Լեւոն Տօնիկեանի բնակարանը, 52, Rue Gustave Courbet, Bagneux, Փորթ տ'Օրլէանէն առնել օթօպիւս եւ իջնել Grange-Ory կայարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՊԱՏԱՐԱԳ

Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ «առաջիկայ» Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, Ս. Խաչի տօնին առթիւ, Գեր. Տ. Տիրան վարդապետ Ներսոյեան, նորընտիր օգնական հոգեւոր հովիւ, հանդիսաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցւոյն մէջ։

Նորին Գերապատուութիւնը պիտի նախագահէ նաեւ իրիկուան Խաչվերացի արարողութեան։

Սկզբնաւորութիւն Ս. Պատարագի՝ ժամը 10ին։

Սկզբնաւորութիւն Խաչվերացի արարողութեան՝ ժամը 16.30ին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սեպտ. 11ին, Կիրակի առաւօտ, Ս. Խաչի օրուան առթիւ, Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ հանգուցեալ ԽԱՉԻԿ ԳՈՐԻԿԵԱՆի մահուան առ բեղարձին առթիւ։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ մարզպանը, կոմս տը Մարթէլ, որ Ֆրանսա կը գտնուէր, Պէյրութ վերադարձաւ օդանաւով ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ զինագործարանները կը բանին գիշեր ցերեկ։ Պահեստիները դրօշի տակ պիտի մնան 12—16 շաբաթ։ 45 տարեկանէն վար այն պահեստիները որոնք նախապէս ութ շաբաթ մարզանք պիտի կատարէին, այժմ պիտի ծառայեն երեք ամիս ։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ կողմէ պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ վարչապետին, աշխատանքի ժամերու յաւելման հրամանագրին առթիւ։ Պ. Տալատիէ նորէն շեշտեց թէ անհրաժեշտ է զարկ տալ արտադրութեան, երկարաձգելով աշխատանքի ժամերը։ Կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ միջին բանաձեւ մը գտնել, վէճը հարթելու համար ։

ԿԱՐԵՒՈՐ ԿՈՉ

1929 սեպտեմբերին հիմ դրուեցաւ ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ հրատարակչականին, որուն նպատակն էր «հաւաքել եւ հրատարակութեան տալ արեւմտահայ նահատակ կամ մեռած գրողներու երկերը»։

Ուրախ ենք յայտնելու, որ անցած տասը տարիներու ընթացքին, հակառակ տնտեսական անօրինակ տագնապին, կրցանք լոյս ընծայել տասը լաւագոյն հատորներ ծանօթ գրողներու։

Արդ, կը գտնուինք գործունէութեան նոր շրջանի մը սկիզբը։ Նահատակ կամ մեռած գրագէտներուն հրատարակութիւնը վերջացած չէ անշուշտ։ Եւ սակայն մեր նոր կեանքը ունի նաեւ իր նոր պարտադրութիւնները։ Անցեալի անսպառ նիւթերու կողքին, արդէն կազմուած է Արտասահմանի նոր գրականութիւն մը, գրական բոլոր սեռերով։ Հրատարակչական ուրիշ որ եւ է մարմին գոյութիւն չունի այդ նոր հոգը ստանձնելու համար։ Նկատի ունենալով ուրեմն օրուան պահանջները, Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ հրատարակչական մարմինը նպատակայարմար կը գտնէ ինքզինքը կոչել այսուհետեւ՝

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ իր գոյութեան տալով աւելի ընդարձակ եւ ընդհանուր իմաստ մը։

Առանց երբեք շեղելու իր հիմնական նպատակէն, կ'ընդարձակէ իր գործունէութեան դաշտը, եւ կ'առաջարկէ հրատարակել նաեւ երիտասարդ կամ տարէց, կենդանի հեղինակներու գործերն ալ, պահանջին եւ կարելիութեան սահմանին մէջ։

Յաջորդ հատորը, իր մատենաշարին 11րդը, առաջին փորձն է այս ուղղութեամբ, որուն պիտի հետեւին ի հարկին ուրիշներ ալ, շնորհիւ ընթերցողներու բարոյական եւ նիւթական քաջալերութեան, ինչպէս մինչեւ հիմա։

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ

ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

«ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ»

Մատենաշարին 11րդ. հատորը

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա. հատոր, արտասահմանի գրողներ, տպագրուած շքեղ թուղթի վրայ եւ բազմաթիւ նկարներով։ 232 էջերէ բաղկացած ԺՈՂՈՎԱԾՈՅ մը, ուր քով քովի եկած են իրենց արձակներով ու քերթուածներով խումբ մը գրողներ։

Հատորը կ'արժէ Ֆրանսա, գաղութներ եւ Պալքաններ 25 ֆր., միւս երկիրներ՝ 40 սէնթ։

Այժմէն կարելի է տալ ապսպրանքները միշտ կանխիկ՝ գինը, լով կեդրոնական հասցէին.— M. Barsamian, 121 Rue Marcadet, Paris (18e.)։

Մասնաւոր զեղչ գրավաճառներուն եւ մեծաքանակ գնողներուն։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dameame, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

IL PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 9 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 9 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3830

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

«ՕԴԸ ԼԱՒ ՉԷ»...

Տեղական թերթի մը թղթակիցը կը գրէ թէ Հիթլէր ունկնդրութեան ընդունելով օտար դեսպանները, Նիւրընպէրկի մէջ, ըսեր է անոնց,— «Օդը լաւ չէ ...»:

Այս խօսքն արտասանուած ըլլայ թէ ոչ, բան մը չի փոխուիր մայլ իրականութենէն:

Արդարեւ, եթէ անձրեւ կուգայ Նիւրընպէրկի մէջ, խանգարելով համագումարին առթիւ սարքուած բազմազան թափօրները, անձրեւաբեր կամ ձիւնաբեր «հողմունք» նոյնպէս կուտակուած են քաղաքական հորիզոնին վրայ:

Ահաւասիկ երկու նոր դէպքեր,— «Թայմզ»ի խմբագրականը եւ գերմանեւ-չեխական սահմանին վրայ պատահած դէպքը:

Շատ աւելի ծանրակշիռ է առաջինը, «Թայմզ»ի սեպտեմբեր 7 թուակիր խմբագրականը, իբրեւ մէկ արտայայտութիւնը Մեծն Բրիտանիոյ եթէ ոչ պաշտօնական, գոնէ քաղաքական շրջանակներուն:

Ճիշդ է որ Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը փութաց գեկոյց մը հրատարակել, մերժելով խմբագրականին պատասխանատուութիւնը: Բայց մտահոգութիւնը չէ փարատած:

Միշտ լայնախոհ եւ ծանրագլուխ, Լոնտոնի «Թայմզ»ը անշուշտ բան մը գիտէր որ հրապարակ նետեց Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանը Հիթլէրի յանձնելու գաղափարը, ճիշդ այն պահուն երբ չեխական կառավարութիւնը կը հրատարակէր իր չորրորդ ծրագիրը, իբրեւ վերջնական:

Այն օրէն ի վեր որ Լոնտոն հաւանեցաւ «բարեխօս» մը ղրկել Փրակա, պատկառելի պատուիրակութեան մը հետ, չեխական թնճուկը լուծելու համար, բրիտանական կառավարութիւնը տիրաբար ձեռք առած է այս խնդիրը:

Անգլիա դաշինք չունի Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, եւ մինչեւ վերջն ալ մերժեց յանձնառութեան տակ մտնել: Միեւնոյն ատեն, առաջին օրէն իսկ յայտնեց թէ լորտ Ռընսիմէն պիտի գործէ իր անհատական պատասխանատուութեամբ:

Եւ սակայն, այս բոլորը դիւանագիտական խաղեր են, բուն իրականութիւնը ծածկելու համար: Ոչ մէկ տարակոյս՝ որ բարեխօսը կը գործէ կոնակը տուած իր կառավարութեան: Ան միշտ հեռաձայնին կամ հեռագրին գլուխն է, եւ ի հարկին պատուիրակներ կը ղրկէ Լոնտոն, խորհրդակցելու համար: Եւ ան է որ գիջումէ գիջում առաջնորդեց չեխական կառավարութիւնը, յանգելով չորրորդ ծրագրին:

Մինչ այս մինչ այն, քաղաքական շրջանակներու մէջ անհամբերութեամբ կը սպասեն Հիթլէրի պատասխանին, որ կ'ուշանայ: Թէեւ, արտայայտութիւններ կան որ շատ բան կը խօսին իր մտադրութեանց մասին:

Այսպէս, իր երկրորդ ճառին մէջ, աշխատանքի թափօրին առթիւ, Հիթլէր ազդարարեց.

— «Արիւնը աւելի հզօր է քան թշնամի ուժերը եւ ինչ որ գերմանական կ'ուզէ ըլլալ, պէտք է պատկանի Գերմանիոյ»:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ԲԱՐՁՈՒՆՍ ԼԵՐԱՆՑ

Լեռնանի ափերէն մեկնելով, մեր կառքը անմիջապէս կը մտնէ կիրճերու դիւային երախներուն մէջ, երբ կատաղի պատուհաններով շրջանակուած՝ լեռները կը փոխակերպուին գեղանկար կտաւներու:

Եւ ես պահ մը ինքզինքս կ'երազեմ երազանքի մը մէջ, արքայական պալատի մը ներս, ուր աջիդ ու ձախիդ՝ պատերը զարդարուած են կանանչապատ նրբանկարներով:

Սալաճէն վար, յանկարծ, սառուցածաչնչական տեսարան մը երկինքի մէջ, — կը հաւատաս որ բացուած է երկինքը, մինչ շլացուցիչ սպիտակութիւն մը կը շողայ արեւին մէջ: Եւ երազի կլլութիւն մը: Հրաշապատում եւ հէքիաթային հանդիսութի՛ւն մը տեղի կ'ունենայ կարծես լեռներէն վեր, կապոյտին խորութեան մէջ: Ամպերը կը թրթռան, շուշաններ կը բանան, աղամանդ կը կոտրէ, անճառելի պայծառութիւն մը կը ստեղծէ: Պահ մը կը խաբուիս տեսնել հարսի մը սպիտակ գլուխը, ու լսել երգեցողութիւն մը երկինքին մէջէն: — Մոն-Պլա՛նն է, կը գոչեն ուղեկիցներս:

Արշալոյսին հետ քով քովի, գրեթէ կծկուած, հիացի՛կ կը դիտենք այս հրաշալի տեսարանը, մինչ կառքը կը սուրայ լեռներուն տակէն, կարծես անդունդի մը մէջէն, երբ ա՛լ աւելի կը բարձրանայ, մեր գլխուն վրայ կը կախուի սպիտակափառ Մոն-Պլանի գագաթը: Շատեր ենեղեցին գմբէթի կը նմանցնեն զայն, երկինքի կապոյտին մէջ կորսուած գանգակատան մը, որ հիմա կ'ըսես պիտի ղօղանջէ, համատարած երաժշտութեամբ մը սրբագործելով սպիտակ միջոցը:

×

Քիչ վերջ լերան վրայ ելած ենք արդէն: 2500 մեթր բարձրութեան վրայ: Լեռնեակ մը, լարուղիէն առկախ, արագօրէն կը բարձրացնէ մեզ հովերուն ու սառնարաններուն մէջ: Ապշութեամբ կը դիտեմ շուրջս ու մտովի կը խօսիմ լերան հետ. — Ի՜նչ սպատամբութիւն է այս, ցամաքային ի՜նչ ալեկոծութիւն, Սպիտա՛կ-Լեռ, դո՞ւն ալ զգուեցար քաղաքակրթութեան ցածութենէն եւ մեր Տէր-Անգիղին պէս ցնցելով ուսերդ՝ վեր նետեցիր գլուխդ, վե՛ր, դէպի երկինք: Թէ ուզեցիր, ջրհեղեղէն վախցած հին մարդկութեան մը նման, ազատել գըլուխդ տիղմի ծովին մէջ խեղդուելու վտանգէն: Տե՛ս, եղեւինե՛րը, մոմի պէս ուղիղ, ուրիշներ՝ արծիւի պէս թեւ բացած, կ'աշխատին վեր բարձրանալ կողերէդ: Հո՛ն, զաղուն եղեւին մը, իր ընկերներէն հեռու ինկած, ժայռի մը եզերքը, ոտք կը կորսնցնէ կարծես, պիտի սահի վար, պիտի գլտորի անդունդ: Ուրիշ եղեւին մը, յոգնած ու զօսացած, արագիլի պէս լերկ գլուխը տնկած, վերջին ճիգ մը կ'ընէ բարձրանալու: Հոգ անգամ չէ, խրո՛խտ լեռ, զանկդ կը մխրճես ամպերուն մէջ եւ կը մտմտա՛ս,— Եհովային գա՞հը պիտի յափշտակես, ժա՞մ պիտի հանես՝ ցած մարդկութի՞ւնը պիտի կործանես, թէ կը թելադրես որ զանանները փորձ մը ընեն դէպի երկինք նայելու, որ ինկածները ճիգ մը ընեն ոտքի կանգնելու, որ նոր հորիզոններու ցանկութեամբ՝ մարդիկ լքեն իրենց աղտոտ անկողինները եւ բարձրանա՜ն, բարձրանա՜ն:

Ես, Սպիտա՛կ-Լեռ, զաւակն եմ Արարատի, այն միւս հսկային, որ մեր նախահայրերուն ու հայրերուն առջեւ վեհօրէն բարձրանալ, վեր բարձրանալ բոլոր վատութիւններէն եւ ստորնութիւններէն, դժբախտութիւններէն ու յուսահատութիւններէն, — ահա թէ ինչո՛ւ համար չի մեռնիր իմ ժողովուրդս: Ես, լեռնցի՛, կը հասկնամ լերան իմաստութիւնը ու կ'ողջունեմ քե՛զ, Մոն-Պլան, բոլոր դժբախտութիւններուն ու տառապանքներուն յաղթահարելու Հայկազանց ատենութիւններով ու կամքով,— լե՛ռ, լե՛ռ, լե՛ռ, մենք ևս քեզի նման լեռ մը ունինք մեր հոգիներուն մէջ, սառնասրտօրէն բարձր եւ յաւիտենապէս սպիտակ:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ԹԱՅՄԶ» ԿԸ ԹԵԼԱԴՐԷ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՅԱՆՁՆԵԼ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

Մեծ յուզում Լոնտոնի, Փրակայի եւ Փարիզի մէջ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՁԵԿՈՅՑԸ

Օր նոր, անակնկալ նոր: Մինչ անհամբերութեամբ կը սպասուէր Գերմաններու պատասխանին, չեխական կառավարութեան վերջին (չորրորդ) ծրագրին առթիւ, Լոնտոնի «Թայմզ»ի մէկ խմբագրականը ռումբի պէս պայթեցաւ, ամէնէն առաջ յուզելով Անգլիոյ քաղաքական շրջանակները:

«Թայմզ» ընդհանրապէս արտայայտիչը կը համարուի բրիտանական կառավարութեան տեսակէտներուն: Արդ, սեպտեմբեր 7ի խմբագրականով, այս թունդ պահպանողական օրկանը կը թելադրէր որ Չեխոսլովաքիա Գերմանիոյ յանձնէ գերմանական շրջանը, միանգամ ընդ միշտ լուծելու համար տագնապը: Լուրը մեծ իրարանցում պատճառեց Անգլիոյ քաղաքական շրջանակներուն մէջ, անոր համար որ «Թայմզ»ի խմբագրապետը բարեկամն է վարչապետ Պ. Չէմպըրլէնի եւ շատ մը նախարարներու, ինչպէս եւ սերտ յարաբերութիւններ ունի Լոնտոնի գերմանական հոսանքին ազդեցիկ անդամներուն հետ:

Խմբագրականին ընթերցումէն անմիջապէս վերջը, Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը գեկոյց մը հրատարակեց, որ կը յայտարարէ թէ «Թայմզ»ի թելադրութիւնը «երբեք չի ներկայացներ Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան տեսակէտները»:

Անգլիոյ մէջ հաղուադէպ է որ թերթի մը անունը յիշուի պաշտօնական գեկոյցի մը մէջ: Նոյնպէս հաղուադէպ է որ հերքում հրատարակուի, իբրեւ գեկոյց արտաքին նախարարութեան: Եթէ այս անգամ բացառութիւն եղաւ, կը նշանակէ թէ կառավարութիւնը շատ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէ այս ճշդումին:

Պաշտօնական գեկոյցէն շատ առաջ, «Թայմզ»ի խմբագրականը կայծակի արագութեամբ տարածուած էր ի սփիւռս աշխարհի: Գերմանական թերթերը անմիջապէս արտատպեցին զայն եւ ձայնասփիւռը հաղորդեց ամէն կողմ: Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանը լուրը հեռագրեց արտաքին նախարարութեան եւ իրիկուան դէմ մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ, բացատրութիւն խնդրելու համար: Արտաքին նախարարն ալ իր կարգին տեսակցութիւն մը ունեցաւ «Թայմզ»ի խմբագրապետին հետ:

Աւելորդ է ըսել թէ խմբագրականը մեծ զայրոյթ պատճառեց Չեխերուն, թէ Լոնտոնի եւ թէ իրենց երկրին մէջ: Չեխերը կը կարծեն թէ՝ հակառակ պաշտօնական հերքումին, խմբագրականը կրնայ աւելի պահանջկոտ դարձնել Հիթլէրը: Եւ եթէ հաստատուի որ խմբագրականը Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան քաղաքականութիւնը կ'արտայայտէ, Չեխերուն կը մնայ կռուիլ իրենց անկախութեան համար: Լոնտոնի չեխական դեսպանը Անգլիոյ արտաքին նախարարին ներկայացաւ երէկ, լուսաբանութիւններ պահանջելու համար:

Այս փոթորիկէն անմիջապէս վերջը, Անգլիոյ վարչապետը Լոնտոն վերադարձաւ Սկովտիայէն, կարճ կապելով իր արձակուրդը:

Փրակայի բանակցութիւնները ընդհատուեցան երեւ միջադէպի մը

Ուրիշ ծանրակշիռ դէպք մըն ալ պատահեցաւ նոյն օրը:

Գերման պատուիրակները որոշեր էին իբրեւ բանակցութեանց հիմ ընդունիլ չեխական նոր ծրագիրը, երբ դէպքեր պատահեցան սահմանագլուխին վրայ, ընդհատելով բանակցութիւնները:

Գերմանական կուսակցութեան գեկոյցին համաձայն, երբ խորհրդակցութիւններ կը կատարուէին չեխական ծրագրի մասին, Մորաւքա Օսթրավայէն հեռագիր մը հաղորդեց թէ պետական ոստիկանութիւնը «անլուր յարձակումներ կատարած է եւ գերման երեսփոխաններ խոշտանգուած են ոստիկաններու կողմէ»: Պատուիրակութիւնը ընդհատեց իր խորհրդակցութիւնները եւ որոշեց տեղեկացնել վարչապետին թէ հարկադրուած է ընդհատել բանակցութիւնները, իբրեւ հետեւանք այս դէպքերուն»: Զեկոյցը կ'եզրակացնէ թէ կառավարութիւնը պէտք եղածին պէս տէր չէ կացութեան:

Ուրիշ աղբիւրներու համաձայն, չորեքշաբթի առտու բազմութիւն մը հաւաքուած էր Մորաւքա Օսթրավայի դատարանին առջեւ, ուր 82 նացիներ կը դատուէին զէնքի մաքսանենգութեան համար: Բազմութեան մէջ կը գտնուէին չորս գերման երեսփոխաններ: Հեծեալ ոստիկանութիւնը փորձեց պարպել հրապարակը, եւ բազմութիւնը սկսաւ ինքնութեան թուղթեր ցուցնել: Չեխերը կ'ըսեն թէ մէկը բռնած ըլլալով ձիու մը սանձերը, կենդանին խրտչեցաւ եւ ձիաւորը հարկադրուեցաւ իր խարազանը շարժել, ակամայ զարնելով մարդու մը: Իսկ նացիները կ'ըսեն թէ ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ բազմութեան վրայ, թէ երեսփոխան մը խոշտանգուեցաւ խարազանով, իսկ ուրիշ մը պատին զարնուեցաւ:

Դէպքէն անմիջապէս վերջը, վարչապետը քննութեան ձեռնարկեց եւ խոստացաւ պատժել յանցաւորը, ամէն հաւաստիք տալով Գերմաններուն: Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը յուսան թէ բանակցութիւնները պիտի վերսկսին, երբ հարթուի միջադէպը:

*** Հէնլայն, Գերմաններուն առաջնորդը, որ Նիւրընպէրկի համագումարին գացած էր, Հիթլէրի հետ խորհրդակցելու համար, Չեխոսլովաքիա վերադարձաւ: Գերմանական շրջանակներուն մէջ անընդունելի կը համարին նոր ծրագիրն ալ, իսկ չեխական կուսակցութիւնները կը տրտնջան թէ կառավարութիւնը շատ յառաջ գնաց, գիջումէ գիջում իյնալով: Հիթլէր երկար տեսակցութիւններ ունեցաւ Պերլինի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն հետ:

ՀԱՑԸ 3 ՖՐԱՆՔԻ պիտի ծախուի այսօրուընէ սկսեալ (ուրբաթ), փոխան 2.85ի, կառավարութիւնը 308 ֆրանք որոշած ըլլալով ցորենին գինը (մէկ կենդինարը):

ՈՒՐԻՇ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Երկու Քրտուհիներ ալ կը մասնակցին

ԽՄԲ.— Երէկ շարք մը լուրեր հրատարակեր էինք Տէրսիմի ապստամբութեան մասին: Նոյն աղբիւրէն կը հաղորդենք նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնները.

— Քիւրտերը դիւրութեամբ կ'ապահովեն իրենց ուտելիքը, առատօրէն ունենալով իւղ, պանիր, «չէօքէլէկ», չորթան եւ «քօլիկ» կոչուած շատ սննդարար տեսակ մը ճակնդեղ: Արդէն Տէրսիմցիները շատ սակաւապետ մարդիկ են:

Սաւառնակները եւ հրասայլերը (թանք) բնաւ բանի չեն ծառայեր. անոնց ռմբակոծումէն թէեւ կը կոտորուին շատ մը կենդանիներ, բայց մարդկային կորուստ չկայ: Քրտական մասնաւոր խումբեր շարունակ կ'անցնին թրքական զօրամասերու թիկունքը եւ կը գրաւեն անոնց պաշարը եւ ռազմամթերքը: Ի մէջ այլոց ամբողջովին զինաթափած են շրջիկ ոստիկան-զինուորներու գունդը որ մինչեւ Տէյիմէն Տէրէ յառաջացած էր:

25րդ զօրաբաժինն ալ որ մինչեւ Մանզուր (Մնձուր) գետի Լերթիկ ձորը հասած էր, պարտուելով ետ փախաւ: Գունդին հրամանատարը՝ Իսմայիլ Հաքքը եւ հետեւորդները գերի բռնուեցան Սէնճիքի մէջ եւ տարուեցան Սէյիտ Րըզայի գիւղը՝ Աղտար: Սէյիտ Րըզայի եղբօրը՝ Սէյիտ Քըկոյի որոշումով, գերիները գնդակահարուեցան անցեալ տարի նահատակուած Շէյխ Հասանի գերեզմանին վրայ: Շէյխ Հասան մեծ եղբայրն էր Սէյիտ Րըզայի:

Հետեւեալ գաւառակներու կեդրոնները ամբողջովին գրաւուած են Քիւրտերուն կողմէ.— Փլումէր, Մազկիրտ, Թուրչմէք Մէմէքի, Գալան եւ Բոլոր: Այդ կեդրոններու ոստիկան-զինուորներու բոլոր զէնքերը եւ ռազմամթերքը անցած են Քիւրտերու ձեռքը:

Սէյիտ Րըզայի կինը՝ Էլիֆ խաթուն, որ աղջիկն է Տիապ աղայի, իր փոքր տղան Ճէլալ Ալպարը միասին առած, սուզի հագուստով կը պտտի գիւղերը եւ կը խրախուսէ ռազմիկները:

Ի վիճակի եղող բոլոր Քրտուհիներ կ'օգնեն այրերուն, թիկունքէն ճակատ փութացնելով ուտելիք եւ ռազմանիւթ:

Նշանաւոր Անի խաթուն, որ Տիապ աղայի քոյրն է եւ Ֆէրհատան աշիրէթին պետը, Տէրսիմի կռիւներէն քանի մը օր առաջ կ'երթայ Էլ Ազիզ եւ կը տեսակցի Տէրսիմի զինուորական կառավարիչ եւ ընդհ. քննիչ զօր. Ապտուլլահ Ալփի հետ: Քրտուհի ղեկավարը կը յայտնէ թէ զինուորական առաքումը ո եւ է շահ պիտի չապահովէ, եւ թէ այս առթիւ ծախսուելիք դրամով կարելի է արդարօրէն գոհացնել Տէրսիմցիներուն փափաքները: Կ'աւելցնէ թէ անմեղ տղոց եւ կիներու կոտորածը շատ գէշ ազդած է Քիւրտերուն վրայ: Յետոյ կը խնդրէ որ միջնորդէ Մարաշախտ Ֆէվզի Չաքմաքի մօտ:

Իր կարգին, Զօր. Ապտուլլահ Տէրսիմ կը ղրկէ Անի խաթունը՝ կարգ մը հրամաններ հաղորդելու համար Քիւրտերուն: Հասկնալով հետապնդուած ծրագիրը, Քրտուհին այլեւս չի վերադառնար եւ Տէրսիմցիներուն կ'ըսէ թէ Թուրք կառավարութիւնը կ'աշխատի բնաջնջել քրտութիւնը: Ինքն ալ կը զինուի, իր աշիրէթին հետ կը քաշուի Խօզան գաւառակը եւ 300 հոգինոց ուժով մը գիշերանց կը յարձակի ոստիկան-զինուորներու գունդի մը վրայ՝ որ կը գտնուէր Սարը Սալթըք լերան ստորոտը:

Նոյն շրջանի Լաչինեան աշիրէթն ալ կը միանայ իրեն եւ երկու ուժերը կը յաջողին ամբողջովին գերի բռնել ոստիկան-զինուորներու գունդը:

60ը անցած այս յաղթանդամ քրտուհիին քաջութիւնը մեծ կորով կը ներշնչէ Տէրսիմցիներուն:

Կացութիւնը Մարսէյլի նաւահանգիստին մէջ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, կառավարութիւնը զինուորական վարչութիւն հռչակեց Մարսէյլի նաւահանգիստին մէջ, բանուորները մերժած ըլլալով ընդունիլ հանրօգուտ չէնութեանց նախարարին կարգադրութիւնը:

Նոր հրամանագրին գործադրութիւնը սկսաւ երէկ, հինգշաբթի: Ի՞նչպէս պիտի կատարուի զինուորական գրաւումը: Նախ կը կարծուէր թէ կառավարութիւնը դրօշի տակ պիտի առնէ նաւահանգստին բանուորները: Բայց յետոյ ճշդուեցաւ բուն կացութիւնը: Այս առթիւ, շատ կարեւոր խնդիր մը կը յուզուի,— ի՞նչ պիտի ըլլան օտար բանուորները, որոնք ամբողջին առնուազն 60 առ. հարիւրը կը ներկայացնեն: Յետոյ, ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ բանուորներու արհեստակցական միութիւնը: Եթէ ան յամառի անհաշտ ընթացք մը բռնել եւ որեւէ կարգադրութիւն չընդունիլ, եւ եթէ ծովային զինուորներն ալ չարժումին միանան, կացութիւնը չափազանց պիտի ծանրանայ:

Ոստիկանական հսկողութիւնը զօրացած է նաւահանգստին մէջ, ոչ միայն բարեկարգութիւնը պահպանելու, այլ եւ աշխատող բանուորները պաշտպանելու համար:

*** Բանուորները առջի օր ժողով գումարելով որոշեցին ընդունիլ կառավարութեան պայմանները: Նաւահանգստին վարչութիւնը յանձնուեցաւ մասնաւոր յանձնաժողովի մը, որուն նախագահը ծովակալ մըն է, իսկ անդամները՝ զօրավար մը եւ նահանգային ոստիկանութեան ընդհ. քարտուղարը: Բացի զօրաշարժի ընդհանուր հրամանէն, 900 ֆրանսացի բանուորներ անհատական զօրակոչ ստացած են: Այժմ բանուորներու մարդահամարը կը կատարուի: Եթէ զօրակոչի ենթարկուած բանուորները մերժեն հնազանդիլ յանձնաժողովի հրամաններուն, կրնան բանտարկուիլ 3էն մինչեւ հինգ տարի: Գալով օտար բանուորներուն, որոնք մեծամասնութիւն կը կազմեն 7000էն վրայ (1500ը բոլորովին օտար), զօրաշարժի ենթակայ չեն, բայց եթէ չներկայանան, պիտի զրկուին աշխատանքի պայմանագրէն, ինչ որ կրնայ յանգիլ վտարման: Կարգ մը որոշումներ ստացածաբար պիտի գործադրուին:

Նաւահանգիստներու բանուորական միութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակելով, զարմանք յայտնեց կառավարական որոշման առթիւ, անդործադրելի հռչակելով զայն, բայց չի կարծուիր որ շարժումը ծաւալի:

Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութիւնները Հռենոսի մէջ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը գրէ Սթրազպուրկէն, երեքշաբթի օրուան թիւով.—

Կը թուի թէ Գերմանացիները չեն փորձեր գաղտնի պահել իրենց զինուորական տենդագին գործունէութիւնը սահմանագլուխին վրայ, Սարէն մինչեւ Պազէլ: Երեք օրուան պտոյտի մը ընթացքին, որ վերջացաւ երէկ, ինքնաշար-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱՌԵՂԾՈՒԱԾԸ

Բ.

Հիթլերական քարոզութեան մաս կը կազմեն այն վիթխարի ցոյցերը, համաժողովրդական հանդէսները, որոնց մէջ նացիականութիւնը կը մրցի բոլշեւիկեան վարպետութեան հետ :

Ու այս ամէնուն զուգընթաց նոր վարչաձեւը չի մոռնար ընկերային բարենորոգումները, նպատակ ընտրելով բարելաւել ցեղին որակը եւ քանակը ու միանգամայն բարձրացնել մանաւանդ աշխատաւոր զանգուածներու կենցաղի մակարդակը :

Արդարեւ, անտեսելու չէ որ հիթլերական շարժումը իրապէս կը կռթնի ժողովրդական աշխատաւորական խաւերուն վրայ: Կայսերական շրջանին, պետութեան ողնայարը կը կազմէին բրուսիական մեծ հողատիրութիւնը, բարձր ճարտարարուեստը եւ զինուորական սպայակոյտը: Արդ հիթլերական պետութեան մէջ ատոնք կորսնցուցած են իրենց կարեւորութիւնը : Պետութիւնը ինքզինքը կը դաւանի ապրդասակարգային, բայց իրականին մէջ գիւղացի - բանուոր, մանր քաղքենի խաւերէն կ'առնէ իր ուժը, իր տարրերը :

Միանգամայն բրուսիական մտայնութիւնը, որ տիրող չեշտն էր հոհէնցոլերեան Գերմանիոյ, մեղմացած է, աւելի ճիշդ հակակշռուած է հարաւային Գերմանիոյ աւելի ճկուն, աւելի մարդկային ոգիով: Նացիականութեան օրրանն է հարաւը: Միւնիխը կը կոչուի այսօր «Շարժումին մայրաքաղաքը»: Շթութկարտը ընտրուած է իբրեւ հաւաքատեղի «Արտասահմանեան Գերմաններու Համաժողովներուն» որուն վեցերորդ նստաշրջանը դեռ նոր փակուեցաւ համապետական հանդիսաւորութեամբ :

Վստահ կարելի է ըսել որ Աւստրիոյ կցումէն վերջ,— այսօր Աւստրիան կը կոչուի Օսթմարք՝ Արեւելեան մարզ,— հարաւի ազդեցութիւնը աւելի պիտի զօրանայ ի հեճուկս փրուսիական տիրակալութեան :

Հետեւաբար հասկնալի է թէ ինչո՞ւ նոր Գերմանիոյ ներքին քաղաքականութիւնը առաւելապէս ընկերային — աշխատաւորական բարենորոգումներ կը հետապնդէ :

Հիթլեր ինքզինքը կը դաւանի ընկերվարական, բայց ոչ մարքսեան ըմբռնումով, այլ աշխատող ժողովուրդին առաջնորդը ըլլալու հանգամանքով: Կէօրինկ զինքը անուանեց «Գերմանիոյ առաջին գործաւորը»:

Նոր Գերմանիան գործազրկութեան հարցը լուծեց, ինչպէս ծանօթ է, — պարտադիր աշխատանքի օրէնսդրութեամբ եւ համապետական ձեռնարկներու կազմակերպութեամբ: Ասիկա կատարեալ աշխատանքի հանրային զօրաշարժ մըն է, զինուորական կարգապահութեամբ եւ մեթոտներով: Աշխատանքի բանակը կ'ամբողջացնէ զէնքի բանակը :

Ի նպաստ աշխատաւոր դասակարգին կը գործէ նաեւ պետական այն վիթխարի կազմակերպութիւնը որ սահմանուած է վարելու ժողովուրդի դրօսանքը, հաճոյքը եւ օդափոխական ճամբորդութիւնները, (Փրանսական «Միօռ է Լուսաւոր» օրկանին համազօր): Գերմանական կազմակերպութիւնը կը գործէ «Քրաֆթ Տուրխ Ֆրոյտէ,— Ուժ՝ ուրախութեան միջոցաւ» նշանաբանին տակ: Ղեկավարն է նախկին գործաւոր մը Ռոպէրթ Լէյ:

Իր մէկ ճառէն կ'առնեմ հետեւեալ հատուածը·

— «Ի՞նչ մարդի մէջ է որ ժողովուրդները իրար լաւագոյնս կը հասկնան·— Ուրախութեան մէջ երբ անոնք կը խնդան : Երբ մարդ կը խընդայ, այդ պահուն է որ անոր սիրտը կը բացուի, դուք կրնաք այն ատեն իրեն խօսիլ տարբեր նիւթերու մասին, կրնաք բանակցիլ իրեն հետ : Բայց նախ եւ առաջ անհրաժեշտ է որ մարդուն սիրտը բանաք եւ իրեն ուրախութիւն շնորհէք: Խնդալը հասարակաց լեզու մըն է, ամէն ոք զայն կը ճանչնայ, ամէն ոք կը գործածէ այդ լեզուն: Ասպա ուրեմն, հարց կուտամ ես ինծի.— Կարելի չէ՞, արդեօք, ուրախութեան գաղափարի վրայ, ամէն ազգի ինքնուրոյն նկարագիրը յարգելու պայմանաւ, ապահովել միջազգային գործակցութիւն մը: Թէ մէկուն համոզումը աջ է, միւսինը՝ ձախ, թէ մին իր ընկերային կարգը այսպէս կը տնօրինէ, միւսը՝ այնպէս, ատ մեզ չի շահագրգռեր· մենք չենք ուզեր մեր իրաւակարգը պարտադրել իրենց: Չըգիտենք թէ ատիկա լաւ կ'ըլլա՞յ·իրենց առաջնորդներուն կ'իյնայ դատել ատիկա: Մեր ազգային - ընկերվարութիւնը արտածումի նիւթ չէ: Մենք կ'ուզենք միայն, որ բոլոր ժողովուրդներն ալ հասնին իրենց հողի ճանաչողութեան, որ կարենան ազատօրէն աշխատիլ իրենց տան մէջ, ու տալ վայելեն «ապրելու ուրախութիւնը »:

Գաղափարներու այն կարգին մէջ յիշենք պաշտօնական ուրիշ օրկան մը, որ «Շէօնհայթ տէր Արպայթ — Աշխատանքի գեղեցկութիւնը» նշանաբանին տակ, պաշտօն ունի հսկելու հանրային կամ մասնաւոր աշխատանոցներու ոչ միայն առողջապահական պայմաններուն վրայ :

«Պարզ զարդարանքի հարց մը չէ ասիկա, այլ միջոց մը աշխատանքին տալու իր բարձրագոյն արժանաւորութիւնը, — ըսած է Հօրսթ Տրեսլեր, ղեկավարը այդ կազմին :» Մենք պիտի կանգ չառնենք, մինչեւ որ իր ամենագեղեցիկ բարդաւաճումին չհասցնենք գերման ժողովուրդի կեանքը »:

Այս տեղեկութիւնները կարծեմ բաւական կը լուսաբանեն այն հարցը թէ ինչպէս Եւրոպայի ամէնէն ուժեղ ընկերվարական կամ համայնավարական կազմակերպութիւնները այնքան հեշտութեամբ կրցան դրօշ ու գոյն փոխել :

Եթէ ատիկա կը բացատրուի մասամբ քաղաքական պահով, կամ գերման ժողովուրդի հպատակութեամբ, բայց հիթլերականութեան ցեղապաշտ խէժը ու ընկերային քաղաքականութիւնն ալ իրենց մեծ դերը ունեցան :

ՍԱՐԱՍԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ ԾՈՎԸ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի զինուորական թղթակիցը, զօրավար Թէմփըրլի, քննելով Միջերկրական Ծովու առաջնակարգ կարեւորութիւնը բրիտանական կայսերական շահերու տեսակէտէ, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ.—

Միջերկրական Ծովը եղած է բրիտանական կայսրութեան կենսական երակներէն մին նոյն օրէն ի վեր, երբ մենք գրաւած ենք Հնդկաստանը, Մալթ· Արեւելքի մեր հողամասերը եւ Հարաւային Խաղաղականի մէջ մեր երկու մեծ գաղթավայրերը (Աւստրալիա ու Նոր Զելանտա): Այս ծովու կարեւորութիւնը աւելի եւս չեշտուած է այն օրէն ասդին, երբ կառուցուած է Սուէզի Ջրանցքը :

Թէեւ ռազմագիտական պատճառներ միշտ ալ մղած են մեզ զօրաւոր եւ ուժեղ ըլլալ Միջերկրականի մէջ, բայց արտաքին խնդիրներու յարափոփոխ վիճակը միշտ ալ շրջած է ծանրութեան կեդրոնը եւ նոր կացութիւններ ու խնդիրներ առաջադրած :

Այժմ, անգամ մը եւս մենք ստիպուած ենք հաշուի նստելու մենք մեզի հետ եւ նկատի առնելու մեր կացութիւնը, որովհետեւ հաւասարակշռութիւնը դարձեալ խանգարուած է Եթովպիոյ պատերազմին եւ Իտալիոյ հետ մեր յարաբերութեանց լարման հետեւանքով, որու հետ ցարդ մենք կապուած էինք ամենաջերմ բարեկամութեան կապերով :

Յայտնի է, որ Իտալիա որքան շատ մխրճուի Եթովպիոյ մէջ, այնքան շատ կախում կ'ունենայ Սուէզի Ջրանցքէն : Այս պայմաններու մէջ եթէ պատերազմ մը ծագէր երկու երկիրներու միջեւ, մենք կրնայինք խեղդամահ ընել Իտալիոյ արեւելեան ափրիկեան կայսրութիւնը պարզապէս ու միմիայն Սուէզի Ջրանցքը փակելով անոր առջեւ: Նմանապէս կրնայինք, որքան ատեն մենք Միջերկրական ծովու մէջ տիրական դիրք ունինք, խափանել անոր յարաբերութիւնը Լիբիոյ հետ : Հետեւաբար, Եգիպտոսը եւ Ջրանցքը կը կազմէին արեւելեան Միջերկրականի մէջ կացութեան բանալիները :

Իտալիոյ ռազմագիտական դիրքը չափազանց դժուարին է Միջերկրականի մէջ: Ան գրեթէ ամբողջապէս կախում ունի իր ծովային առեւտուրէն, թէ ուտեստի եւ թէ հում նիւթերու տեսակէտէ: Իտալիոյ քաղաքական յարաբերութիւնները այնպէս են Ֆրանսայի եւ Եուկոսլավիոյ հետ, որ չի կրնար այս երկիրներէն ցամաքի ճամբով պաշար ստանալ, իսկ ցամաքէն սահմանակից միւս երկիրներն են միայն Զուիցերիան եւ Գերմանիան (Աւստրիա) :

Կարելի է որ Գերմանիա այս սահմաններէն ղրկէ Իտալիոյ պաշար պատերազմի պարագային, բայց Գերմանիա ինքն ալ ինքնաբաւ երկիր մը չէ եւ շատ քիչ բան կրնայ տրամադրել իր բարեկամին : Իտալիոյ բնականոն ճանապարհը վաճառականութեան համար ծովն է, եւ եթէ խափանուի այս ճամբան կամ ծովային ճամբան ցամաքայինով փոխարինել փորձուի, իր ունեցած երկաթուղիները անբաւական պիտի ըլլան հողալու անոր փոխադրական կարիքները, որոնք միշտ ալ կատարուած են երկու միջոցով :

Իսկ ռազմամթերքի համար անհրաժեշտ նիւթեր ճարելու հարցին մէջ Իտալիա շատ յուսահատական դիրքի մը մէջ գրուած է: Ան ամբողջովին կախում ունի արտաքին աշխարհէն եւ դրսէն պէտք է ներածէ քաուչուկ, բլաթին, թիթեղ, նիքէլ, անագ, ինչպէս նաեւ հանքածուխ, պղինձ, բամպակ, երկաթ, մանկանէզ, քարիւղ, բուրդ եւ գինի :

Իր ծովային առեւտուրի մեծագոյն մասը տեղի կ'ունենայ Ճիպրալթարի եւ Սուէզի Ջրանցքի վրայով: Երկուքն ալ կատարելապէս մեր տրամադրութեան տակ են: Երրորդ խողովակը Սեւ ծովն է եւ Տարտանէլը: Այստեղ՝ Ռուսիոյ, Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ վերաբերմունքը Իտալիոյ հանդէպ նըկատառութեան կարեւոր կէտ մըն է : Ռումանիան է որ այսօր կը հայթայթէ գլխաւորաբար Իտալիոյ քարիւղը, որով շարժման մէջ կը դրուին անոր նաւերը, օդանաւերը եւ նոյնիսկ բանակները: Ռուսիա կրնայ հայթայթել քարիւղ եւ եգիպտացորեն: Բայց Թուրքիա կրնայ փակել դուռը կատարելապէս Տարտանէլի մէջ :

Այս դժուարութիւնները բոլորն ալ յայտնի են իտալական սպայակոյտին: Այս պատճառով ալ ան ուրիշ ելք չունի, եթէ ոչ դժուարութիւններ յարուցանել մեր առջեւ Եգիպտոսի ու Պաղեստինի մէջ, որոնք, ինչպէս ըսի, կը կազմեն կացութեան բանալիները :

Կը թուի թէ Իտալացիներն ալ որդեգրած են այս տեսակէտը, քանի որ Եգիպտոսի մէջ կայ 100.000նոց իտալական գաղութ մը, որ կրնայ Իտալիոյ վարկին բարձրացման մէջ ազդու դեր խաղալ, ինչպէս նաեւ Իտալիա կը պահէ մեծ բանակ մը Լիբիոյ մէջ: Պաղեստինի եւ Արաբական երկիրներու մէջ կը մղեն ուժգին հակաբրիտանական պրոպականտ մը, եւ զուր չէ որ Մուսոլինի Լիբիոյ ռազմական ճամբայի բացումը կատարելու ատեն յայտարարեց, թէ ինք Իսլամի Պաշտպանն է :

Լիբիոյ մէջ իտալական ռազմական ուժերը անցեալ տարի մէկ զօրաբանակէն բարձրացուցին երկուքի, այժմ ընդամէնը 40—50.000 հոգի : Այս բանակը ունի հզօր օդանաւային հատուած մը : Այս բանակի ներկայութիւնը Լիբիոյ մէջ երեք նպատակի կը ծառայէ, առաջին՝ սպառնալ Եգիպտոսի, երկրորդ՝ տպաւորութիւն ձգել միջին Արեւելքի վրայ, երրորդ՝ ծովէն Լիբիան մեկուսացման ենթարկելու պարագային այնտեղ ունենալ շօշափելի պահեստի զինուորական ուժ մը :

Այս պահակազօրքի ներկայութիւնը անտարակոյս սպառնալիք մըն է նաեւ Թունուզի հանդէպ, ինչ որ Ֆրանսայի ուշադրութենէն վրիպած չէ : Թունուզի մէջ իտալական բնակչութեան թիւն է 100.000, որ աւելի է քան այնտեղի Ֆրանսացիներու թիւը : Անշուշտ Ֆրանսական պահակազօրքի թիւը պատկառելի է Հիւսիսային Ափրիկէի մէջ եւ անկէ յաճախ զօրք կը բերուի մայր երկիր բանակը զօրեղացնելու կարիք զգացուելու պարագային, բայց միշտ խառնակութիւն եւ անհանդստութիւն կը տիրեն Հիւսիսային Ափրիկէի մէջ, եւ Լիբիոյ մէջ իտալական մեծ բանակի մը ներկայութիւնը պատճառ պիտի դառնայ, որ Ֆրանսա չկարենայ ուզած վայրկեանին այնքան դիւրութեամբ զօրք տեղափոխել այլ ճակատներ :

Առանց զատ, Իտալացիները կը շինեն այժմ նաւային կայան մը Լերոսի մէջ (Երկոտասան կղզիներէն մին), միայն 20 մղոն հեռու Փոքր Ասիոյ ծովեզերքէն, ինչ որ մտահոգիչ է չափով մը Թուրքիոյ համար : Լերոսը 550 մղոն հեռու է Հայֆայէն, այնքան Երուսաղէմէն, իսկ 370 մղոն՝ Կիպրոսէն : Թէեւ ճիշդ է որ այս կարեւոր նաւահանգիստները օդային ռմբակոծման տակ իյնալու չափ մօտ են իտալական կայանին, բայց նոյնքան ճըշմարիտ է, որ Լերոսը եւս փոխադարձաբար հաւասարապէս վտանգուած է օդային յարձակման մը պարագային :

Մեր դիրքը Միջերկրականի մէջ հըզօրութեան բազմաթիւ տարրեր ունի· ճիշդ է, Մալթան միայն 70 մղոն հեռու է Սիկիլեան ափէն եւ ենթակայ է օդանաւային յարձակման, բայց պատերազմի մը պարագային մենք կրնանք ամբողջապէս լքել Մալթան եւ զայն չգործածել իբր նաւային կայան : Եգիպտոսի եւ Պաղեստինի մէջ մեր ունեցած զինուորական ուժերը եւ մեր կայանները կրնան լիուլի գոցել այս անպատեհութեան ստեղծած բացը:

Պէտք է յարել նաեւ որ Լիբիայէն դէպի Եգիպտոս իտալական արշաւանք մը կորստաբեր ու գրեթէ անիմաստ է, քանի որ երկու սահմանագլուխներու միջեւ տարածուած է 200 մղոն լայնութեամբ անապատ մը, որ խիստ դժուար է, եթէ ոչ անհնարին, ճեղքել անցնիլ եւ յետոյ ազդուօրէն յարձակիլ Եգիպտոսի վրայ : Նախ՝ անհնարին է անապատի մէջ ստանալ ո եւ է մթերք, ջուր, մեքենայ, կազմած եւն., երկրորդ՝ անապատէն անցնիլ փորձող զօրամասերը ենթակայ են օդային յարձակման մեր կողմէ : Հողագրական այս պատնէշը մեծ խոչընդոտ մըն է առջեւ իտալական մեծամտութեանց Եգիպտոսի հանդէպ :

Այս բոլորը հաշուի առնելէ ետք, կարելի է ըսել այսուհանդերձ որ Միջերկրականը այժմ այն կիզակէտն է, ուր խառնուած են բազմաթիւ ռազմական եւ այլ հարցեր, որոնք կենսապէս կը շահագրգռեն բրիտանական կայսրութիւնը :

Նորէ՛ն սպառնալիք

Թուրքերէն «Կէնչլիք» կիսամսեայ թերթը, որ թուրք համալսարանի ուսանողութեան կողմէ կը հրատարակուի, «Հայ երիտասարդները չեն սիրեր մեզ» խորագրին տակ կը գրէ·

— Վերջերս բոլոր երիտասարդներուն վիճաբանութեան նիւթը կը կազմէ այն օտարութեան հոտը, որ հիւանդութեան մը նման տարածուած է հանրային վայրերու, դրօսատեղիներու եւ մինչեւ իսկ սրճարաններու մէջ: «Կէնչլիք» թերթին Թուրքերէն չխօսողներու մասին ըրած հրատարակութիւններն ալ նոր թափ մը տուած են երիտասարդներու մտածումներուն :

Անցեալ կիրակի օր, զանազան ֆաքիւլթէներէ, հասուն եւ խելքը գլուխը ինը ուսանողներ նոյն նիւթին շուրջ բուռն վիճաբանութիւն մը կը կատարէին :

Մէկ մասը անհրաժեշտ կը նկատէր կրկնութիւնը երիտասարդութեան կըրակոտ այն շարժումին որ ցոյց տըրուեցաւ Ռազկրատի եւ Վակօն-Լիի դէպքերուն, իսկ մեծ մասը այս ձեւը իբր վերջին միջոց ճիշդ կը գտնէր : Մէկ մասն ալ կը խորհէր պաշտօնական դիմումներ կատարել, շահագրգռուողներ շարժման մղել բայց դարձեալ գործօն դերը մեր վրայ առնել : Ուրիշ մէկ մասն ալ արմատական եւ հիմնական կը գտնէր հրատարակութիւններ կատարել, մասնաւոր կոմիտէներ կազմելով յարատեւօրէն աշխատիլ, փոքրամասնութեանց սիրցնել մեզ :

Այս վերջին կարծիքը մեծամասնութեան կողմէ քննադատուեցաւ եւ ըսուեցաւ թէ մինչեւ հիմա հետապնդուած այս խաղաղ թափանցումը ապարդիւն մնացած է եւ ասկէ յետոյ սպասելի անկենդան շարժում մը տխմարութիւն պիտի ըլլար···

Այս ինը երիտասարդները բանաւոր գաղափարներ կը յայտնէին եւ առողջ որոշումներ կուտային···

Երբ վիճաբանութիւնը փոխադրուեցաւ Թուրքերէն չխօսող փոքրամասնութեանց վրայ, գաղափարները աւելի յուզումնալից եւ ոգեւորող վիճակ մը ստացան··· Հրեաները՝ շատ մը երկիրներէ վտարուած եւ իրենց մասին գործած երկիրներուն բարոյականը խանգարող այս մարդիկը, երբ Թուրք հայրենիքին մէջ միլիոններու տէր կը դառնան, մայր երկրին լեզուն չեն խօսիր եւ ուրիշ ազգի մը լեզուն՝ ֆրանսերէն կամ սպաներէն կը խօսին: Ինչ կը նշանակէ ասիկա : Այս ապերախտութեան կարելի չէ հանդուրժել: Ասիկա ստորնութիւն է···

Յոյները՝ Թուրքիոյ մէջ ծնած մեծցած, Թուրք օրէնքէն եւ հարստութիւններէն օգտուող այս հայրենակիցներուն յունարէն խօսիլը, գործնապէս ոչ մէկ կապ ունեցած Յունաստանով շահագրգռութիւններն ինչ իմաստ ունի : Եթէ Հելլէն են, բաց է իրենց ճամբան, կրնան երթալ··· Եթէ այս հայրենիքը մնալ կ'ուզեն, ինչո՞ւ վտանգ մը պիտի դառնան Թուրք ազգին Թուրք գոյութեանը համար: Թուրքեւհելլէն բարեկամութեան մեր ազգային գոյութեանն ու ապահովութեանը մէջ սահման մը կայ : Հելլէն փոքրամասնութեանց հանդէպ ալ ուշադիր ըլլալու ենք:

Իսկ կարգ մը Թուրքերու յունարէն խօսիլը՝ յիմարութիւն մը, դաւաճանութիւն մըն է կ'ըսէին:

Երբ վիճաբանութիւնը մեր հայ եղբայրներուն անցաւ, խնդիրը փոխուեցաւ : Ըսուեցաւ թէ մեր մշակոյթին մօտիկութիւն ցոյց տուած են, մեր վարչաձեւին խիստ կապուած են, նոյնիսկ իրենց տուներուն մէջ Թուրքերէն կը խօսին:

Վիճաբանող երիտասարդները համոզուած էին, իրենց բարկութիւնը եւ ոխը անհետացած էր : Ինը համալսարականներէն մէկը կը թուէր հայ մտաւորականներէն Թուրք մշակոյթին ծառայողները, ուրիշ ընկեր մը Հայերուն Թուրք ըլլալը կը յայտնէր եւ մեծ մաս մը կ'ըսէր թէ Հայերը աշխատասէր եւ եռանդուն մարդիկ են:

Երիտասարդները ամբողջութեամբ Հայերու բարեմասնութիւնը պարզապէս իրարու քարոզած ատեն, տարիքոտ Թուրք մը, որ բաւական ատեն մտիկ կ'ընէր երիտասարդները, ինք երիտասարդներուն դարձաւ եւ անկեղծ լեզուով մը ներողութիւն խնդրելով· «Երիտասարդնե՛ր, ըսաւ, կեանքիս մէջ ինծի ամենամեծ երջանկութիւնը տուաւ լսելը երիտասարդներ, որոնք

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ· թարգմ· Ա· ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Մեր ջորիներուն ոտքերը կը թաղուէին ութ ինչէկ տիղմի մէջ:

— Երանի թէ միակ ձախորդութիւնը ատ ըլլար, ըսաւ Մընթին: Ձիւնն ու անձրեւը կարող են ջարդը յետաձգել: Յապաղումը կրնայ ջնջում նշանակել:

Բայց անձրեւի ոեւէ հաւանականութիւն չկար: Փոքր Ասիոյ գարունը, անոյշ ու քաղցր բուրմունքով մեր շուրջը կը տարածուէր: Սեւ ճակատագիրը ինչ որ ալ թխսելու ըլլար ժողովուրդի մը գլխուն, մարդկօրէն անկարելի էր սակայն տրտում զգալ բնութեան հրաշալիքներուն առջեւ:

Մեր Զէյթունցի Հայերը— լեռնականներ՝ դէմքերնին ուղղած դէպի իրենց բլուրները— մեր ետեւէն կուգային քալելով ցեխին մէջէն: Թուրքերը, կենդանիներուն տէրերը՝ որ ուրիշ մէկը մեզի համար վարձած էր, թառած բեռներուն վրայ ստոյիկեան լռութեամբ, ուշադրութիւն կ'ընէին որ պէտք ջորիները շատ չծանրաբեռնուին ու չմսին: Արդարեւ անոնք առաջին անգամն ըլլալով փորձեցին մեր խօսակցութիւնն ընդմիջել այն ատեն միայն երբ կեցանք հիացած Տաւրոսեան լեռնաշղթային տեսարանին վրայ: Այն ատեն մէկը մեզ մօտենալով ըսաւ թէ ջորիները հովէն կը սառին: Զէյթունցիներուն հանդէպ իրենց արհամարհանքը կատարելապէս կը բացատրուէր դրութեան տարբերութիւնով:

Անոնք հեծած կը ճամբորդէին, Հայերը կը քալէին: Հակառակ ատոր Հայերը նուազ կը վախնային, ու յորդած գետէ մը անցած ատեննին երբ ջորիի մը առջեւի ոտքը ժայռերուն մէջտեղ մնալով խեղդուելու վտանգին մատնուած էր, Հայերն էին, ոչ թէ Թուրքերը, որ սուզուելով սառած ջուրին մէջ ազատեցին կենդանին:

Թուրքերը չարունակ աւազակներու վախով մտալլկուած էին, այդ էր միակ պատճառը որ անոնք կը հանդուրժէին Րուսթէմ Խանի մեծխօսիկութեան, որ ինքզինքին փոխադրութեան սպայի հանգամանքը տուած էր՝ հեծած իր հոյակապ զամբիկին վրայ :

Մեզի ըրած խոստումը կատարեց,— լաւ ձի նայող մըն էր եւ լաւ զինուած· իր ատրճանակին տեսքը, կաշիէ պատեանին մէջ զետեղուած զէնքը ու երկար բաճպուլ Թուրքը, շատ հաւանաբար գործածուած Թուրքերուն պատկառանք ազդելու համար միայն, պատճառ եղան որ Թուրքերը չըլլեն ու չփախչին :

Իր իրեղէնները բեռցուած էին երկու ջորիներու վրայ ու յանձնուած էր Հայ տղու մը խնամքին· այս տղան այնքան կը վախնար մեր Թուրքերէն որքան Թուրքերը աւազակներէն: Սակայն մեր հարցումին թէ ի՞նչ տեսակ մարդիկ են եւ ի՞նչ ազգէ այդ աւազակները, անոնք ցուցուցին Րուսթէմ Խանի նիհար ծառան: Իրիկուն մը առաջ Թուրքերէն մին Մընթին մատնանշած էր երկու Զէրքէզներ ու Քիւրտ մը, այնպէս համբաւաւոր որ բոլոր այս ճամբաներուն աւազակութիւնները իրենց մենաշնորհն են դարձուցած: Ու հիմակ նոր ամբաստանութիւն մը:

— Աւազակները բոլորն ալ Հայեր են— բոլոր Հայերը աւազակ են, վըստահեցուցին մեզ լրջութեամբ:

Երբ ճաշելու համար քիչ մը կանգ առինք, անոնք մերժեցին մեր Զէյթունցիներուն հետ ճաշել, թէեւ արտօնեցին ազնուօրէն անոնց հաւաքուիլ կրակին շուրջ եւ փասթըրմայէն (արեւին մէջ չորցուած միս) առին մէյ մէկ կտոր: Հազիւ ճաշը վերջացուցած՝ մինչ մենք կը ճաշէինք տակաւին, Իպրահիմ՝ իրենց տարէց գլխաւորը, նոր խնդրանքի մը համար մեզ մօտ եկաւ: Իր դէմքին վրայ ընդվզեցուցիչ բան չկար, քանի որ մեր կերակուրները մենք մեր ձեռքով կը պատրաստէինք:

— Ճամբեցէք այս Հայերը· մենք Թուրքերս անոնց կրկինը կ'արժենք, ըսաւ ան, տեսակ մը ստիպումով:

— Աստուծոյ մարգարէին մօրուքը վկայ, ո՞վ իրաւունք տուաւ որ ճամբորդութեան հետեւող ծառաները խորհուրդ պարտադրեն, գոռաց Րուսթէմ Խան:

— Անոնք միւս զոռող մարդոց հետ համաձայնած են ձեզ ծուղակը ձգելու համար, պատասխանեց Իպրահիմ:

Րուսթէմ Խան Թուրքը այնպէս մը շառաչեց որ իր առջեւը ժայռին վրայ ինկաւ:

— Վախը կը փնտռեմ ես: Բոլոր կեանքիս ընթացքին վախին ետեւէն եմ ինկած ու չեմ գտած:

— Փէէի (շատ լաւ) ըսաւ Իպրահիմ չոր կերպով, ըսել ուզելով որ երբ բան մը պատահի պէտք չէ իր վրայ յոյս դնել, որովհետեւ ինք մեզի ազդարարած էր:

Կիսաւարտ Պաղտատ երկաթուղիին զուգահեռ ուղղութեամբ կը ձիավարէինք: Յաճախ կը տեսնուէին հըսկիչներ եւ մեքենագէտներ: Անգամ մը խօսելու համար բաւական մօտեցանք Գերմանացիի մը որ խումբին պետն էր եւ իր ճոխ կայանը իր գործին մօտ հաստատած էր եւ բազմաթիւ զինուած Թուրք պահակներ ունէր :

— Առ ի նախազգուշութիւն աւազակներո՞ւ, հարցուց Մընթին: Բայց չիմացայ թէ Գերմանացին ինչ պատասխանեց:

Րուսթէմ Խան խնդալով գլուխ մէկ կողմ տարաւ :

— Սահիպ, այստեղերը իւրաքանչիւր Գերմանացի պահակ մը ունի պաշտպանուելու համար իր իսկ մարդուցմէն: Ճամբորդութեանս ընթացքին ատեն մը արձանագրուած գործաւորներու պահակախումբին պետն էի, ատոր համար գիտեմ:

Գերմանացին ծայրայեղ կերպով մը տաժողուած էր գիտնալու համար թէ ո՞վ ենք եւ ի՞նչ էր մեր նպատակը: Յայտնեց մեզ իր անունը՝ Հանս Ֆոն Բէշլինկուրկ, յայտնապէս մեզ տպաւորելու համար:

— Եթէ ձեր երթալիք ուղղութիւնը ինծի յայտնէք, ձեզ կրնամ առաջնորդել գեղեցիկ կայան մը, ուր իւրաքանչիւր օթեւանի մէջ ամէն հանգստաւէտութիւն կրնաք գտնել, ըսաւ:

Բայց մեր մտադրութիւնը իրեն չյայտնեցինք: Աւելի վերջը, մեր ճաշած ատենը եկաւ եւ մեր Թուրքերէն շատ մօտէն հարց ու փորձեց, բայց անոնցմէ ալ չկրցաւ բան մը իմանալ, քանի որ անոնք մեր նպատակէն անտեղեակ էին:

— Ինչո՞ւ համար հայ ծառաներու հետ կը ճամբորդէք, հարցուց վերջին անգամ, մեր հեռանալէն առաջ:

— Կը սիրենք զանոնք, ըսաւ Մընթին :

(Շար.)

ազգային հարցերու մասին այնքան զգայուն եւ բանաւոր կը մտածեն: Մեր երկրին ապագան պողպատեայ բերդի մը նման կը տեսնեմ: Բայց կ'ուզեմ ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել կատարեալ անկեղծութեամբ հաւատացած ձեր կարծիքներուն վերջին մասին վրայ»:

Ինը երիտասարդները եւ բոլորս, իսկոյն մտիկ կ'ընէինք այս տարեց մարդը, որուն դէմքէն կը հասկցուէր թէ այս հայրենիքին համար յոգնած ու ջանքեր թափած էր:

Շարունակեց.

—«Մեր ժամանակներուն Հայերը Թուրք էին: Տարբերութիւնը մեր անուններն էին: Մեր հայ հայրենակիցները մեր ազգային գոյութեան մինչեւ հիմը քշած էինք: Հայերուն կրնային մեր պետութեան ամէնէն փափուկ գերքերը յանձնել: Դպրոցի սեղաններու վրայ անոնց հետ կ'ընկերակցէինք առանց գոյգն տարբերութիւն մը ըղձալու: Իւրաքանչիւրը Թուրք ընկերոջ քով հայ ընկերներ ունէր... Ձեզի կը հարցնեմ. ձեզմէ ո՞վ հայ բարեկամ մը, ընկեր մը, հայ դրացի մը չունի...»

Ինը ընկերներս զարմացումի մէջ մնացինք... Մեզմէ ո՛չ մէկը ինչպէս որ հայ ընկեր մը չունէր, մեր դպրոցներուն մէջ ալ հայ ուսանող մը չէինք ճանչնար:

Տարիքոտ մարդը դարձեալ շարունակեց.

—«Մի զարմանաք: Նորահաս հայ երիտասարդները երբեք իրենց հայրերուն եւ մեծ եղբայրներուն ոգին չեն կրեր: Երբ դուք անոնք կը գնահատէք, երիտասարդ Հայերը ձեզ չեն սիրեր: Համալսարանի երիտասարդներ, ուշադիր եղէք...»

Տարիքոտ մարդը որուն երկրին մեծ ծառայութիւններ մատուցած ըլլալը հասկցած էինք, գլխարկը դնելով հեռացաւ:

Քիչ առաջ Հայերը գնահատող երիտասարդները վարանումի մէջ էին: Բայց տարիքոտ մարդը ճիշդ ըսած էր: Հայ երիտասարդները մեզմէ հեռու կը մնային, մեզ չէին սիրեր: Ի՞նչ էր ատոր պատճառը:

Ինը երիտասարդներէն մէկը, որ ազդուած էր, խիստ լեզուով մը խօսիլ սկսաւ.

— «Ընկերներ, պատմութիւնը չարձանագրեր ազգ մը, որ իր վրէժը Թուրք ազգին նման ժամանակին եւ ատենին առած ըլլայ: Մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ, օտար ազգերու քաջալերութեամբ եւ քանի մը «միքրոպ» Հայերու ազդեցութեամբն ու թելադրանքովը Թուրք ազգին գոյութեան դէմ կատարուած յարձակումներն ու դաւադրութիւնները Թուրք ազգը կոխոտեց ու ջնջեց: Եթէ այսօրուան հայ երիտասարդները իրենց գլխուն մէջ կը պահեն այդ պատմական դէպքերը, վա՜յ այդ դըլուխներուն...

Այսօրուան Թուրքիան նոր պատմութիւն մը եւ հաւատք մը առաջ բերաւ: Թուրք երիտասարդը Հայ չի ճանչնար, Թուրք հայրենակից գիտէ: Մեր մէջ տեղ գրաւողները, Թուրք ոգիէն, Թուրք մշակոյթէն եւ Թուրքի սրտէն օգտուողներ բարօր եւ երջանիկ կեանք մը պիտի ապրին Թուրք երկրին մէջ: Հայ երիտասարդներուն համար մեր դիրկը իր ամբողջ ջերմութեամբ բաց է, պէտք է մեր սիրոյն եւ հաւատքին մասնակցին: Սա պէտք է գիտնալ որ Թուրք ազգին զուրգուրանքին չափ հարուածն ալ մեծ է...»:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ԽՆՋՈՅՔԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Շաբաթ երեկոյ (սեպտեմբեր 3) Շահրիկեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Վասպուրականի հայրենակցական միութեան խնջոյքը, ի պատիւ ընկ. Տիգրան Բաղտասարեանի:

Ընտրեալ բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը:

Միութեան վարչութեան կողմէ Պ. Յար. Շալճեան ներկայացուց օրուան հիւրը, հակիրճ բանախօսութեամբ մը բանալով խնջոյք հանդէսը:

Սեղանակիցներու մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմէին երիտասարդներ, որոնք կը յայտնաբերէին աւելի մեծ հետաքրքրութիւն եւ խանդավառութիւն:

Քանի մը երգերէ եւ արտասանութիւններէ վերջ, խօսք տրուեցաւ ընկ. Ա. Մարտիրոսեանի, որ թուեց այն մեծ դերը զոր կատարած է ընկ. Տ. Բաղտասարեանը Շատախի հերոսամարտի օրերուն, շեշտելով միաժամանակ անոր արժանիքները իբրեւ սպայ եւ կազմակերպիչ: Զինակիցներու ջանքերուն արդիւնքն է Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը, աւելի քան 500 անդամներով: Եւ իր խօսքը վերջացուց նոր յաջողութիւններ ու եռանդ մաղթելով:

Սեղանակիցները երգեցին «Մենք անկեղծ զինուոր ենք» եւ ուրիշ երգեր: Պ. Վ. Տէր Վարդանեան երգեց «Անուշ»էն, Տիկին Զաթիկեան «Սայաթ Նովայ»էն, իսկ Տիկին Ն. Քիպրիթճեան «Օմար Խայեամ»էն:

Հետզհետէ խօսք տրուեցաւ նաեւ ուրիշ սեղանակիցներու: Պ. Յ. Պալիկեան գեղեցիկ ճառով մը յիշեց գնդապետին արժանիքները, խօսքը վերջացուց մաղթելով յարատեւութիւն:

Զօրպաճեան եղբայրներ եւ Պ. Յովհաննէս իրենց թառով եւ երգերով աւելցուցին խանդավառութիւնը: Միսաք Ալտօեան երգեց «Վարդն է բացուել» երգը, ուրիշներ երգեցին «Պէպօ»էն, սեղանակիցներ՝ ազգային, հայրենասիրական եւ այլ երգեր:

Պ. Յովհ. Հացագործեան յուզուած շեշտով մը խօսեցաւ Բաղտասարեանի գործունէութեան մասին, վերյիշելով Շատախի, ինչպէս նաեւ Սուրմալուի շրջանի կռիւները, եւ առաջարկեց խմել օրուան հիւրերու՝ Տէր եւ Տիկին Բաղտասարեաններու կենացը:

Սեղանակիցները երգեցին «Կռուեցէք տղերք», «Ձայն մը հնչեց» եւ ուրիշ երգեր, յետոյ խօսք տրուեցաւ Պ. Կարօ Ուշաքլեանի, որ կարճ եւ իմաստալից ճառով մը գնահատեց Պ. գնդապետին հրատարակած թերթը («Ռազմիկ») եւ գիրքը:

Ընկ. Յարութիւն Խանոյեանը թուեց Նորահաս երիտասարդութեան դըժբախտ պարագաները եւ յայտարարեց թէ՝ ան պէտք ունի մարտական ղեկավարներու, որ յոյս ներշնչեն տարագիր երիտասարդութեան եւ առաջնորդեն դէպի շինարար աշխատանք, ապահովելու համար ժողովուրդին ազատութիւնն ու անկախութիւնը:

Ընկեր Ս. Կարապետեան երգեց Անդրանիկին նուիրուած երգ մը, որմէ ետք, վերջին խօսքը տրուեցաւ օրուան հիւրին: Պ. Բաղտասարեան շընորհակալութիւն յայտնելով համակրական արտայայտութեանց առթիւ, յայտարարեց.— «Ես համեստ զինուոր մը եղած եմ եւ ջանացեր եմ կատարել իմ մարդկային պարտականութիւնը միայն, իբրեւ փոքրիկ ազատենչ ժողովուրդի մը զաւակը:

Ես գոս ալ, ձեր մէջ կը գտնեմ այն սրբազան հաւատքը, զոր հայրենիքի դաւանանք կ'ուզեմ անուանել: Առանց այդ դաւանանքի հայ ժողովուրդը չէր կրնար տոկալ եւ պիտի չկրնայ ապրիլ:

Ու քանի կայ այդ դաւանանքը, վստահ եղէք, որ կան նաեւ հաւանականութիւններ ու փաստեր թէ պիտի իրականանայ մեր մեծ իտէալը»:

Ապա իր խօսքը մասնաւորելով Վասպուրականցիներուն, թելադրեց միշտ վերյիշել Վանի եւ Շատախի հերոսամարտերը եւ զանոնք սորվեցնել նաեւ նոր սերունդին:

Կոչ ըրաւ նաեւ երիտասարդներուն կազմակերպուելու եւ պատրաստ գըտնուելու, ի հարկին նոր նուաճումներ ապահովելու համար:

Ճառէն անմիջապէս վերջը Պ. Բաղտասարեան մեկնեցաւ Վիէն:

Թղթակից

ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 6 սեպտեմբեր, (Յառաջ).— Անցեալ կիրակի Մէօտօնի անտառին մէջ, Թափի Վէրի գեղեցիկ դաշտին վրայ տեղի ունեցաւ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան դաշտահանդէսը: Հակառակ աննպաստ օդին, կոկիկ բազմութիւն մը հաւաքուած էր: Երկու ծառերու վրայ կը ծածանէին զոյգ եռագոյններ, որոնց մէջտեղ երկաթ թելով մը կախուած էր ազգային հերոս Անդրանիկի նկարը եւ իր կտակը խոշոր տառերով,— «Գործս կէս մնաց»:

Կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Եփրատ» նուագախումբը հասնելով, հանդէսը բացած «Մեր Հայրենիք»ով: Յետոյ ռազմիկներէն Եփրեմ Նազարեան գրաւոր ուղերձ մը կարդաց, որ շեշտելով կամաւորներու միութեան նպատակը, կ'ըսէր.— «Մենք 1915ին տեսանք հայկական կոտորածը, տեսանք հայ մանուկին յափշտակումը մօր գրկէն եւ սուինահարումը, տեսանք ուրիշ բարբարոսութիւններ: Մենք վերապրողներս պէտք է կազմակերպուինք, մէկդի դնելով կուսակցական մոլեռանդութիւնները: Մենք պէտք ունինք կազմելու ազգային միացեալ ճակատ, որպէսզի կարենանք գործել, երբ առիթը ներկայանայ»: Ապա սկսան պարերը, տեւելով մինչեւ իրիկուն: Եղան նաեւ մեներգներ: Ողջ աքաղաղ մը եւ շիշ մը շամփանեա վիճակահանութեան դրուելով, շահեցաւ զինակից Վասիլ Խէչոյեան:

Թղթակից

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 5 սեպտ.— Կիրակի կէսօրէն վերջ հազարի մօտ բազմութեան մը ներկայութեան Հ. Մ. Ը. Մ. ԽԱ. խումբը նախորդ եղանակին մնացած ախոյենական մրցումով մը բացումը կատարեց նոր եղանակին:

Նախորդ եղանակին ընթացքին Հ. Մ. Ը. Մ.-ը շնորհիւ իր բազմաթիւ յաջողութիւններուն, Ֆութպոլի Ֆրանսական Դաշնակցութեան օրէնքին տրամադրութեան համաձայն, պէտք էր պատուոյ դասակարգ բարձրանար: Սակայն վերջին պահուն քաղաքիս համանուն Դաշնակցութեան մասնաճիւղը, չենք գիտեր ինչ նկատումներով չեղեալ հռչակեց Հ. Մ. Ը. Մ.-ին կարգին բարձրացումը, առարկելով թէ դեռ մէկ մրցում եւս կայ կատարելիք, պատուոյ դասակարգի (Հ. Մ. Ը. Մ.-էն մէկ կարգ բարձր) C. S. Municipalին դէմ, ու անոր յաղթելու պարագային միայն հնարաւոր պիտի ըլլայ անոր կարգը բարձրանալ:

Հակառակ այս անարդարութեան, մեր տղաքը երկու շաբթուան ընթացքին, կրկնակի եւ լուրջ փորձերէ վերջ, այդ օրը կազմ եւ պատրաստ ճակատեցան իրենց հակառակորդին դէմ ու յաղթեցին 2—1ով: Մրցումը սպասուածին չափ լաւ չեղաւ, պատճառը օրուան սաստկաշունչ քամին էր որ թեթեւ գնդակը կը տանէր ամէն ուղղութեամբ, առանց ժամանակ ձըգելու ներդաշնակ խաղարկութեան մը համար: Առաջին կիսախաղին Ֆըրանսական խումբը շահեցաւ 1—0, երկրորդ կիսախաղին էր որ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի խումբը իր բացարձակ տիրապետութեամբ նշանակեց 2 կէտ եւ յաղթեց 2—1: Հոս տեղն է յիշել հակառակորդ խումբէն կը խաղար, Ռէմօն Տիւռանը, որ Օ. Մարսէյլէն եօթը տարի խաղացած է եւ չորս անգամ ալ Ֆրանսայի ազգային խումբին մէջ, ան հակառակ իր խումբին կրած պարտութեան, ջերմապէս շնորհաւորեց մեր խումբը, իր խաղարկութեան եւ կարգապահութեան համար:

Այդ մրցումին Հ. Մ. Ը. Մ.-էն անթերի խաղացող եւ շնորհաւորութեան արժանի են բերդապահ պատանի Մընացականեան, հերթապահներէն Մըճոյեան (խմբապետ), միջնապահ Թէքէեան եւ յառաջապահներէն Թովմասեան եւ նոր կեդրոնական յառաջապահ Վարդան: Այս յաղթութեամբ, ուրեմն Հ. Մ. Ը. Մ.-ը պէտք է պատուոյ դասակարգ բարձրացած ըլլայ: Կը յուսանք թէ մարզական Դաշնակցութիւնը այլեւս նոր դառնութիւններ չի պատճառեր Հ. Մ. Ը. Մ.-ի եւ անոր համակիրներուն:

Վարդան Քիւփէլեան

« ԱՐԱԲՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ ԵՐԵՍ ԴԱՐՁՈՒՑԱԾ ԵՆ ՍՈՒՐԻԱՅԷՆ »

« Ճիւմհուրիյէթ »ի Պէյրութի թղթակիցը երկար յօդուած մը յատկացուցած է Սուրիոյ ներքին տագնապին, այդ թերթի օգոստոս 25ի թիւին մէջ: Աւելորդ է ըսել թէ թղթակիցը « շատ դժուար դիրք»ի մը մէջ կը տեսնէ Դամասկոսի կառավարութիւնը եւ կը շեշտէ թէ «Տօքթ. Շահպանտարն է Սուրիոյ իրական պետը»:

Անցնելով Թուրք եւ սուրիական յարաբերութեանց, թղթակիցը կ'ըսէ թէ սուրիական կառավարութիւնը թերթերուն հաղորդած է զեկոյց մը, որ խօսելով Լիբանանի եւ Սուրիոյ թերթերուն միջեւ կատարուած վիճաբանութեանց մասին, կը շեշտէ թէ «զգուշանալու է այնպիսի հրատարակութիւններէ որոնք կրնան յարաբերութիւնները խանգարել բարեկամ եւ հարեւան պետութեանց հետ »:

Արաբներու եւ Հայերու միջեւ կը շարունակուին բարեկամութեան փըսփսուքները եւ նոյնիսկ ցոյցերը: Միայն թէ ինքնին հերքուած եղաւ այն աղմկալից հրատարակութիւնը թէ Արաբները եւ Հայերը չեն մասնակցիր Հաթայի ընտրութեանց, քանի որ Արաբներն ալ, Հայերն ալ ճըղեցին իրենց երեսփոխանները: Կը նշանակէ թէ՝ հակառակ անոր որ Վաթանի զանգուածը ամէն միջոցի դիմեց արգիլելու համար Հաթայի առաջացումը դէպի բնականոն կացութիւնը, ո եւ է արդիւնք ձեռք չբերուեցաւ, եւ ոչ միայն Հայերը, բայց իսկ Արաբները երես կը դարձնեն Սուրիայէն»:

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՅՍ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆԸ

«Ազդակ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (31 Օգոստոս).

Սանճաքի եւ Թուրքիոյ թերթերը քանի մը օրէ ի վեր կը գրեն թէ արաբական հրոսախումբեր Սուրիայէն Սանճաք մտած եւ ապստամբութեան ձեռնարկած են: Այսպէս, հրոսախումբ մը յարձակած է Այրանճը Շարքը եւ Եէնի Քէօյ գիւղերուն վրայ, աւերած է կալերը, կրակի տուած թըրքական քանի մը տուներ եւ Թուրք մըն ալ սպաննած:

Միւս կողմէ, Սանճաքի պաշտպան միութիւնը զէնք կը բաժնէ եղեր Բէհանիէի շրջանի Պէտէվիներուն, իսկ Հալէպի նահանգին մէջ՝ կարգ մը Արաբներ զէնք կ'արձակեն Թուրքերուն դէմ:

Աւելի ըլլալով, Պէյրութի թրքական օրկանը՝ «Եըլտըզ», «սատոյգ» աղբիւրէ քաղելով կը գրէ թէ 40 հայ քօմիթէճիներ, որոնք ընդհանուր պատերազմին հրոսապետ եղած են հայկական զունդերու մէջ, երկու քամիոնով Դամասկոսէն Հալէպ փոխադրուած են, անկէ ալ երթալու համար Սանճաքի սահմանամերձ շրջան մը՝ Համամ:

Հարկ կա՞յ ըսելու թէ բոլոր ասոնք թխածոյ լուրեր են: Այսպէս, երկու արաբ թերթեր ճշդեցին թէ իրողութիւնը գլխովին հակառակն է, քանի որ յարձակողը թրքական հրոսախումբ է, իսկ սպաննուածը՝ արաբ, ինչպէս կը ցուցնէ անունը.— Նայիֆ Թաֆարին:

Արդէն, տրամաբանական ալ չէ թըրքական պատմութիւնը: Այն միջոցին երբ ամէն բան եղած վերջացած է եւ 2500 զինուորներ կը սպասեն կազմ եւ պատրաստ, ի՞նչ իմաստ ունի հրոսախումբեր պարտցնել Սանճաքի մէջ, եւ մէկ-երկու Թուրք սպաննել: Չէ՞ որ ասիկա կրնայ շատ սուղի նստիլ, պատրուակ հայթայթելով Թուրքերուն եթէ ոչ տասնապատիկ թիւով Արաբներ մեռցնելու, գոնէ աւելի խստացնելու ճնշումը:

Ո՛չ, Արաբները ներկայիս ամէնէն աւելի քարոզութեան եւ քաղաքական ձեռնարկներու նուիրած են իրենց ջանքերը, այն նկատումով թէ ամէնէն առաջ կարգադրուելու է սուրիական դաշնագրի խնդիրը, որ հիմնաքարն է իրենց անկախութեան:

Ինչ կը վերաբերի Հայերուն, հոս արդէն իսկ կը գտնուինք զառանցող հէքեաթի մը առջեւ: Արդարեւ, ինչպէս երէկ կը շեշտէինք, «Դաշնակ» 40 քօմիթէճիներու առաքման լուրը մօտ ՈՒԹ ԱՄՍՈՒԱՆ պատմութիւն է, հրատարակուած ըլլալով «Ճումհուրիյէթ»ի 7 Յունուար 1938ի թիւին մէջ, Արեւելեան Նահանգներու ընդհ. քննիչ Թահսին Իւզէրի ստորագրութեամբ:

Անդրադառնալով այդ սուտին, դիտել կուտայինք ատենին.

«Թուրքերը դիտմամբ կը ստեն, որպէսզի դրդեն Թուրք հանրային կարծիքը, պոռալ տան Թուրք ուսանողներուն, եւ այս արուեստական պոռչտուքին կռթնած՝ ոտք կոխեն Ժընեւի մէջ: Անոնց նպատակն է նոր զիջումներ ապահովել: Որո՞ւ հոգը թէ այս ապահովումը կը կատարուի ի գին գլխէն զարնուած գաղութի մը մըտումին: Դիւանագիտական ռազմավարութիւնը կանգ չառներ ոեւէ միջոցի առջեւ: Բաւ է որ հասնի նպատակին:

«Միամիտները կամ կամաւոր կոյրերը կրնան հաւատալ թէ ամէն ինչ պայմանաւորուած է մեր ընթացքով, եւ եթէ գաւառի հարսերու նման մունջ նստինք կամ քանի մը բերան շողոքորթութիւն ընենք, հայ եւ Թուրք բարեկամութիւնը ինքնին կը գոյանայ եւ մեր վիճակը կը դառնայ դրախտային («Ազդակ», 27 Յունուար 1938):

Հիմա երբ նոյն զարշելի հէքեաթը նոյն բառերով կը կրկնուի իբրեւ քաղուած «սատոյգ» աղբիւրէ մը, շատ աւելի իրաւունք ունինք կասկածելու թէ կը գտնուինք թրքական նոր խաղի մը առջեւ, եւ թէ արաբական ու հայկական հրոսախումբերու մասին եղած հրատարակութիւնները նպատակ ունին գետին պատրաստելու, իբրեւ կռուան ծառայելու բանաձեւուելիք նոր պահանջներուն: Ապա թէ ոչ, մարդ պէտք է ամչնայ կրկին Հալէպէն ճամբայ հանելու 40 հոգինոց քօմիթէճիներու խումբ մը, որ ութ ամիս առաջ ճամբայ ելած էր, այն ալ շատ արագ միջոցով մը՝ քամիոնով...:

Ո՛չ, ինչպէս այն ատեն, հիմա ալ Թուրքերը գիտակցաբար կը ստեն, ի խնդիր քաղաքական ռազմավարութեան:

Ինչի՞ կը ձգտի այս պանթուրքառազմավարութիւնը: Որոշ տեղեկութիւններ կը պակսին: Միայն կայ զեկոյց մը, որ եթէ ճիշդ չէ, գոնէ ուշագրաւ է:

Ըստ Ֆրանքօ-Թուրք համաձայնութեան, անմիջապէս որ կազմուի Սանճաքի կառավարութիւնը եւ գործի ձեռնարկէ, երկու կողմի զինուորական ուժերը պիտի հեռանան աստիճանաբար: Արդ, որքան ալ հանդիսաւորապէս ընդունուած այս պայմանը, Անգարա կ'աշխատի յաւերժացնել իր ուժերուն ներկայութիւնը եւ ատոր համար պատրուակ կը փնտռէ: Իսկ ի՞նչ աւելի լաւ պատրուակ, քան սա հայկական քօմիթէճիներու մաշած յանկերգը: Օրուան պահանջին յարմարցնելու համար, արաբական հրոսախումբի պատմութիւն մըն ալ կը փակցնեն պոչին եւ հրապարակ կը հանեն, յետոյ ալ Թուրքերէն թերթերուն եւ Թուրք ուսանողներուն պոռալ տալու համար.

— Հայերը եւ Արաբները կը թալլեն թըրքական հողերը, կ'այրեն տուները, կը ջարդեն մազլում Թուրքերը: Մեր բանակը պէտք է մնայ հոն, մինչեւ որ ապահովուին մեր ազգակիցներուն կեանքն ու ինչքը...:

Եւ կամ— ո՛վ գիտէ— նպատակն է աւելի առաջ երթալ եւ ուղղակի Սանճաքին կցումը պահանջել:

Եւ վերջապէս, թերեւս կ'ուզեն ազդել Փարիզի ֆրանքօ-սուրիական բանակցութեանց վրայ, որոնց անմասն չէ Սանճաքի խնդիրը»:

* * *

Օր. ԱՆԱՀԻՏ ԳԱՐԱՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Եւ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱԲԷԼԵԱՆ
Նշանուած
Թարար 28 օգոստ. 1938 Լիոն

* * *

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍՐՏԵՐՈՒ ԵՐԳԸ (բանաստեղծութիւններ), գրեց՝ Արմէն Անոյշ: Տպ. Պէյրութ, 1938: Գին՝ 50 սէնթ: Հասցէ.— B. P. 321, Damas (Syrie):

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Յետոյ Թրքուհիներէն շատերը կառքերէն իջնելով դեռատի աղջիկներէն ուզածնին փնտռեցին, տուն իրենց հետ տանելու համար: Կը տեսնէինք, թէ ինչպէս մայր մը գամի պէս գամուած էր իր երկու աղջիկ զաւակներուն, որոնցմէ մին կ'ուզէին իրենց հետ տանիլ Թրքուհիները:

Ժանտարմաները երեքը իրարմէ զատեցին բրտօրէն, եւ մայրն ու մէկ աղջիկը պարզապէս անդին նետեցին ճամբուն միւս կողմը, զառիթափին դէմ, կիրճէն վար, ուր երկու ողորմելիները ջախջախուեցան մնացին: Երկրորդ աղջիկը յանկարծ անոնց ետեւէն ցատկեց, եւ ո՛հ, աւա՜ղ, Թուրք ժանտարմաները Թրքուհիներուն հետ մէկտեղ կեցած կը դիտէին քահ քահ խնդալով, թէ ինչպէս ջախջախուած մարմինները կիրճին խորը դեռ իրենց իրենց վրայ կը դառնային, այդ եղկելիներուն մահուան ցնցումներուն վրայ հեղնութիւններ կ'ընէին...

— Ճամբուն երկայնքէն, ժանտարմաներէն քշուած անօթի ծարաւ խումբերը միշտ ոեւէ տեսակ մահուան մը մատնուած էին, առանց ոեւէ օգնութեան այս կիսավայրենի գազաններուն՝ Թուրք ժանտարմաներուն լըրբութեան եւ կոշտութեան դէմ, եւ անոնց մէջ կը տիրէր այնպիսի յուսահատութիւն մը, որուն նմանը ոչ մէկ տեղ կրնայ տեսնուած ըլլալ: Տեսանք կիներ, որոնք իրենց զաւակներուն ոտքերէն պիրկ բռնած, անոնց գլուխը ժայռի մը կը զարնէին որ ջախջախուի... Ուրիշներու հանդիպեցանք, որոնք մեզ տեսնելով ծունկի կ'իյնային եւ կ'աղաչէին կը պաղատէին որ մենք զարնենք զիրենք:

— Ճամբան մէկ ուրիշ տեղ մը պատառոտ զգեստներով կին մը փռուած էր արիւնի լճի մը մէջ: Փորը ճեղքած էին եւ այդ զարհուրելի վէրքին մէջ, փորոտիքներուն միջեւ անոր նորածին զաւակը ծածկած էին, որ տակաւին կը շարժէր՝ երբ մենք ձիով կ'անցնէինք քովէն: Այս զազրագործութիւնը ընող ժանտարմաները մեր կողմը դարձած կը պոռային խնդալով, թէ «իրենք Ամերիկուհիներէն լաւ դայեակ չէի՞ն...» Սիրանոյշի ձայնը դարձեալ կերկերեցաւ, գէշութիւն կուգար վրան: Շատ բաներ պոռալով կ'արտասանէր յուսահատութենէն: Յետոյ նորէն կը փսփսար, որպէս թէ կը մենախօսէր:

— Ամբողջ ջրհորներ տեսանք մինչեւ բերանը դիակներով լեցուած: Քշուածներուն կարաւանին մէջ այլեւս էրիկմարդ մնացած չէր գրեթէ: Լեռներուն մէջ յաճախ արդէն կը տեսնէինք դէզերով մորթուած եւ ծայրատուած առնական դիակներ: Շատերուն աչքերը դուրս փորուած էին եւ լեզունին փրցուած: Յաճախ ալ մարմինները սարսափելի այրուածքներ ցոյց կուտային:

Սիրանոյշ յանկարծ լռեց եւ այրած աչքերով կը սեւեռէր առջեւը, բազուկները իրարու մէջ փաթթած կ'երերար ետ ու առաջ, կարծես անհանդուրժելի ցաւերէ բռնուած: Իր ունկնդիրներէն շատերն ալ կուլային: Ուրիշներ հագուստին ծայրերը բերաննին դրած էին չփղձկելու համար:

Վերջապէս ըսաւ Սիրանոյշ մեղմօրէն.

— Մենաւոր վայրերու մէջ յաջողեցանք խօսիլ այս դժբախտ տարագիրներուն հետ: Ամէնքն ալ կը պատմէին մեզի, թէ տագնապելով ստիպելով քաղաքներէն եւ գիւղերէն դուրս վըտարեցին զիրենք, աչք բանալ չտուին որ չորս կողմերնին նային, եւ երկար ճամբորդութեան համար քիչ շատ պատրաստութիւն մը տեսնէին: Չթողուցին որ հետերնին բան մը առնեն: Կառավարութիւնը պիտի պահէ ամէն ինչ, ըսուած էր իրենց, այսինքն՝... ամէն բան պիտի գողցուէր: Քանի տեղեր թոյլատրուեցաւ դրամ ունենալ կամ եղնաւայլեր տրամադրուեցան, սակայն անիրաւական. Կառավարական պաշտօնատարներ թոյլ տուին դրամի փոխարէն ճամբորդի յատուկ կառք բռնել: Բայց սկիզբները միայն այդպէս եղաւ: Քանի մը օրէն ժանտարմաները պարզապէս առին տարին կենդանիներն ու կառքերը, այնպէս որ բան մը չմնաց տարագիրներուն: Կիները պիտի շալկէին իրենց զաւակները չըդիմանալու աստիճան: Ուրիշներ զանոնք կը յանձնէին մահմետական կիներու եւ այրերու, եւ շատերը տուին անոնցմէ իսլամութեան մէջ դաստիարակելու համար:

— Ով որ ուզէր իսլամ ըլլալ, յաճախ կը մերժուէր, բայց ոչ միշտ: Ինչ ինչ տեղեր կրօնափոխութիւնը չէր թոյլատրուէր, բայց նուազագոյն հարիւր հաւատուրացներ տեղ մը մէկ անգամէն ընդունուեցան: Իսլամ կրօնաւորները բոլոր այս եղածներուն գրեթէ չէին մասնակցեր, ստիպումը կ'ըլլար պաշտօնական իշխանութիւններուն կողմէ:

— Այսպէս, ճամբաներուն վրայ կը յորդորէին կիներն ու աղջիկները, թէ պէտք է իսլամանան, եւ իրենց քաշածները անմիջապէս պիտի դադրին: Կը բաւէ միայն որ «Այո՛» մը ըսեն, եւ անմիջապէս ապահով բնակութիւն պիտի տրուի իրենց եւ պիտի հոգացուին ամէն կերպով: Բայց շատ քիչեր միայն այս տեսակ առաջարկի մը համակերպեցան: Ամենամեծ մասը նախամեծար համարեցաւ իբրեւ քրիստոնեայ մեռնիլ ամէնէն սարսափելի չարչարանքներու տակ, քան թէ ընդունիլ գիրենք չարչարողներուն կրօնքը:

— Ամէն մի փոխադրութեան ատեն, յաճախ նոյնիսկ ճամբայ ելլելէ առաջ, կիներէն ու աղջիկներէն ամէնքէն աղուորները կը զատէին, եւ կը բաշխուէին սիրողներու, իսլամ ընտանիքներու մէջ: Որովհետեւ տարագրուածներուն թիւը երթալով աճելով կ'ըլլար, քաղաքներուն տուները, դադարի կեդրոնները, այսինքն կարաւանին ամէն կենալուն՝ գերեվաճառութեան շուկայ կը բացուէր: Ժանտարմաները դրամը կը գրպանէին եւ կը ստիպէին իգական սեռի պատկանողները՝ առանց առարկութեան գնողին ետեւէն երթալ:

— Երբ քշուածներէն տուն յափշտակեցին անոնց զգեստները, դրամը, զարդեղէնները, ուրիշ բան չէր մնար՝ եթէ ոչ անոնց մարմինին վրայի լաթերն ալ գողնալ: Լեռան մը մէջ գիշերը սաստիկ ցուրտին դէմս ելաւ աղջիկ մը, երկար կարաւանին մէջ, միակ եւ վերջին կտոր մը զգեստով, այսինքն՝ մէ՛կ շապիկով: Մարմինը բոլորովին կապուտցած էր ցուրտէն, բայց որո՛ն հոգը:

Թարգմ. ԵՍԱՆ

(Շար.)

(20)

ժով անցայ Հռենոսի Հոչակաւոր խճուղիէն, ինչպէս եւ արեւելեան գլխաւոր եւ երկրորդական ճամբաներէն: Ամբողջ պտոյտի ընթացքին, այն վայրկեանէն որ մաքսային սովորական գործողութիւնները կատարեցի Քէհլի մէջ (Սթրազպուրկի կամուրջին գերմանական կողմը) մինչեւ նորէն Ֆրանսա մտնելս, որ եւ է փորձ չկատարուեցաւ կառքս կեցնելու կամ թուղթերս քննելու:

Արտասովոր գործունէութիւն կը տիրէ կայարաններուն մէջ, ուր գրեթէ բոլոր կանոնաւոր երթեւեկները ընդհատուած են, բացի հեռագնաց կառախումբերէն: Անցեալ ուրբաթ օրէն ի վեր անընդհատ կառախումբեր կը հոսին, զօրք եւ հանդերձանք փոխադրելով: Շթութկարտի կայարանին մէկ պաշտօնեան, որ այդ գծին վրայ կ'աշխատի 1902էն ի վեր, ինծի ըսաւ թէ այսպիսի գործունէութիւն տեսած չէր 1914էն ի վեր:

Հռենոս հասած զօրքը մեծ մասով կը բաղկանայ թնդանօթաձիգներէ եւ օդաչուներէ, որոնք ազատօրէն կը տեսակցին քաղաքացիներու հետ: Գլխաւոր կայարանները խճողուած են ռազմական նիւթերով,— գլխաւորաբար ծանր թնդանօթներ: Զօրքի կեդրոնացումը աւելի աչքի կը զարնէ լեռնային շրջաններուն եւ Սեւ Անտառին եռեւը: Ամբողջ գիւղեր զինուորական իշխանութեան յանձնուած են, եւ սպաներն անգամ չեն գիտեր թէ որքան ժամանակ պիտի մնան: Երկու ընդարձակ եւ արդիական օդակայաններ շինուած են անտառին մէջ, ստորերկրեայ անցքերով:

Աշխատանքի թափօրը եւ Հիթլէրի ճառը

Նիւրընպէրկի համագումարին Բ. օրը, չորեքշաբթի, նուիրուած էր աշխատանքի ճակատին: Այս առթիւ թափօր մը կազմուեցաւ, առաջնորդութեամբ 1200 երաժիշտներու որոնք անընդհատ կը հնչեցնէին աշխատանքի քայլերգը.— «Մենք մեր սիրտերուն մէջ կը կրենք հայրենիքը»: Թափօրին կը մասնակցէին 40.000 երիտասարդներ եւ 20000 աղջիկներ, զորչ համազգեստներով եւ դիմապահ գլխանոցներով, բահեր բռնած իրենց ուսերուն վրայ: Առաջին անգամ ըլլալով թափօրին կը մասնակցէին Աւստրիոյ չորս նահանգներուն աշխատանքի ճակատին ներկայացուցիչները, 1000 հոգի: Թափօրը անցած ատեն եկեղեցիներու բոլոր զանգակները կը հնչէին: Այս առթիւ տեղի ունեցաւ աւանդական երդումը.

— «Կ'երդնունք, մեր Առաջնորդին առջեւ, թէ երբեք պիտի չմոռնանք մեր ձեռքերուն ցաւը եւ այն խանդը որ կը բոցավառէ մեր սրտերը, երբ կ'աշխատինք գերմանական հողին վրայ, կէս տարի: Մեր ամբողջ կեանքը պիտի դառնայ գերագոյն ծառայութիւն մը Գերմանիոյ համար»:

Երդումը կը կրկնէին հազարաւոր բերաններ: Զօրավարի մը ճառէն վերջ, Հիթլէր խօսք առնելով յայտարարեց.

— «Բահը, զոր կը կրէքձեր ուսերուն վրայ, խորհրդանշանն է մեր համերաշխութեան, ապահովելու համար մեր անկախութիւնը: Այս բահը նոր հողեր կը ստեղծէ եւ կ'երաշխաւորէ մեր վաղեմի երկիրը ամէն տեղ,— հիւսիսի, արեւելքի, հարաւի մէջ: (Պահ մը կանգ առնելէ եւ ձայնը բարձրացնելէ վերջ). Նոյնիսկ արեւմուտքի մէջ դուք սահմանուած էք երաշխաւորելու պետութեան ապահովութիւնը եւ գոյութիւնը: Դուք կը ներկայացնէք ամէնէն ազնիւ նշանաբանը,— «Մա՛րդ, օգնէ դուն քեզի եւ Աստուած պիտի օգնէ քեզի»:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱՐՁԱՊԵՏԻՆ ԴԷՄ անարգական խօսքեր արտասանուեցան Նանսիի մէջ, երբ 1500 բանուորներ թափօր մը կազմեր էին քաղաքին կեդրոնին մէջ, բողոքելու համար աշխատանքի ժամերու յաւելման դէմ:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ եւ վարչապետին տեսակցութենէն վերջ, համաձայնութիւն գոյացաւ որ կառավարութիւնը նախապէս տեղեկութիւն հաղորդէ բանուորական կազմակերպութեանց, երբ անհրաժեշտ համարուի երկարաձգել աշխատանքի ժամերը: Բանուորական կազմակերպութիւններն ալ յանձն առին մինչեւ հինգ օր հաղորդել իրենց պատասխանը եւ թելադրութիւնները, երբ ժամերու յաւելման խնդիր ծագի:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ընդհարում մը պատահեցաւ Ակրայի շրջականները, անգլիական զօրքին եւ ապստամբներուն միջեւ: Բազմաթիւ ըմբոստներ սպաննուեցան:Ական մը պայթեցաւ Սուրիոյ սահմանին վրայ, սպաննելով երեք անգլիացի զինուորներ: Եաֆայի մէջ հրոսախումբ մը գրաւեց քաղաքապետարանը, 20.000 ֆրանք յափշտակելով: Ուրիշ խումբ մը աւարի տուաւ ոստիկանական պահականոցը, գրաւելով 14 հրացան եւ ռազմանիւթ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ պաշտօնանկ եղաւ արտաքին գործավարին օգնականը, Սդոմոնիաքով, որ Պուլկար մըն է եւ նախապէս եղած է առեւտրական ներկայացուցիչ Գերմանիոյ մէջ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ գերեզմանին ուխտագնացութիւնը յետաձգուած է 18 Սեպտեմբերին:

ԿԸ ՎԱՃԱՌՈՒԻՆ

Հ. Յ. Դ. Մատենադարանէն, նպաստաւոր պայմաններով, կը վաճառուին հետեւեալ գիրքերը.—

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ՝ Հ. Յ. Դ. Պատմութիւն I հատ.	30 ֆրանք
» Հայկական շարժման նախապատմութիւն I և II հատ. միասին	20 »
» Բողոքը նորագոյն պատմութեան մէջ I հատ.	10 »
» Համաժողովրդական բանակ	3 »
» Աւգուստ Բեբել	3 »
ԶՈՄԲԱՐՏ՝ Սոցիալիզմը եւ Սոց. շարժումը 19րդ դարում	5 »
Ե. ՖՐԱՆԿԵԱՆ՝ մեր փիլիսոփայական Աշխարհայեացքը	12 »
Ն. ՀԱՆԳՈԵՑ՝ Մտածումներ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին	4 »
ԼԷՎԻՆՍԿԻ (Թարգ. Կ. Ս.) Ընկ. Միջազգ. եւ Ճնչ. ժողովուրդները	4 »
ԴՈՒՄԱՆ՝ Նախագիծ ժողովրդ. ինքնապաշտպանութեան	2 »
Գ. ԳԻՒԶԱԼԵԱՆ՝ Հայ քաղաք. մտքի զարգ. եւ Հ. Յ. Դ.ը	5 »
ԶԷՅԹՈՒՆՑԻ՝ Զէյթունի անցեալէն եւ ներկայէն	4 »
ՊՐԱԿ. ՈՒՍ. ՄԻՈՒԹ. փետրուարի 18	4 »
Լ. ՊԼՈՒՄ (Թարգ. Լ. Զ.) Պոլշեւիզմը եւ ընկերվարութիւնը	2 »
ՍԻԱՄԱՆԹՕ՝ Հայորդիները	2 »
ՔՐ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ՝ Յեղափոխականի մտքերը	4 »
Դ. ԲՐԱՆԴԷՍ՝ Հայաստանը եւ Եւրոպան	1 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Յեղափոխականներ (Վ. Փօլօշեան եւ Յ. Ագրիպասեան)	2 »
Հ. Յ. Դ. (հրատ.) Եւրոպացիների կարծիքը Հայկ. Դատի մասին	3 »
ՄԱՐ՝ Թիւրքական բանտերը	2 »
Վ. ԱՐԱՐԱՏՍԿԻ՝ Քաղաքական կուսակց. Ռուսաստանում	2 »
ՖՐԻՏ. ԷՆԳԵԼՍ՝ Գիտական Սոցիալիզմ	2 »
Ա. Զ.՝ Մեծ առաւօտը	1 »
ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐԻ ՏԱՂԵՐԸ	1 Ֆր.
ՀԵՐՈՍԸ	1 »
ԱՊՍՏԱՄԲ ՍԱՍՈՒՆԸ	1 »
ԱՅՈՒՀԻՆԵՐԻՆ	1 »
ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ	1 »
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ	2 »
ՈՒՂԵՑՈՅՑ ԸՆԿԵՐՆԵՐԻՆ	1 »
ԹԱԼԷԱԹԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ	7 »

Ապսպրանքները կանխիկ, փոստի ծախք չկայ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Շրջանային ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ՊԱՆԵԷԹ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, իր Ակումբին մէջ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Թագվիկ» խումբի ժողովը՝ 9 Սեպտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Տարզպետ» խումբի ժողովը, 9 Սեպտ., Ուրբաթ գիշեր ժամը 9ին, ընկեր Թորոս Թորոսեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՍԷՆ ժԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Ներկայանալ անդամատետրով: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՊՈՄՈՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Վարանդեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ ըլլալ ճիշդ ժամանակին:

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) «Ակնունի» ենթակոմիտէին ըդհ. ժողովը՝ այսօր, Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8ին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 11 Սեպտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու բնակարանը:

1939 «ԿՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ»

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ Օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ:

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ: Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ:

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խոկէնտէրեանի) եղերուած հայկական զոյգ եռագոյնով:

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ:

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուշարձանով:

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սերէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր: Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Լեւոն Տօնապետեան (Առաքելեան) Խարբերդի Մօրենիկ գիւղէն, Տէր եւ Տիկին Տ. Տօնապետեան, Տէր եւ Տիկ. Գ. Գաբրիէլեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Գ. Սանփանեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Ճանիկեան, Տէր եւ Տիկին Լ. Ահարոնեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Առաքելեան (Հալէպ), Տէր եւ Տիկ. Յովհ. Առաքելեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Ս. Թորոսեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Ղ. Տօնապետեան (Ամերիկա), Այրի Տիկին Մ. Տօնապետեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Կ. Տիրատուրեան (Ամերիկա), Տրէ եւ Տիկին Խաչ. Գաբրիէլեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Խ. Ալէմեան (Ամերիկա), Mme. et Mr. Mayousse, Mlle. B. Nourry, Mme. et Mr. André, կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը իրենց կնոջ, մօրաքրոջ, հարսին, ազգականին եւ սանամօր

ՏԻԿԻՆ ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Առաքելեան)

ծնեալ Կիրակոսեան 1907, Խարբերդ, մեռած 6 սեպտ. 1938 Վալանս, Hôpital Généralի մէջ:

Թաղումը տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 7ին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Աղաւնի Ղեւոնդեան, զաւակը Լեւոն եւ եղբայրք Մասիս, Արայ Ղեւոնդեան կը ծանուցանեն թէ՝ իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ հօրեղբօր, հանգուցեալ՝ ԳԱՍՊԱՐ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԻ (ԹԱՇՃԵԱՆ) մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ ճայնաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Հ. Յովհաննէս վարդապետ Զախաճեան, Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ, (92, Rue d'Aubagne), յետ Պատարագի պիտի կատարուի Հոգեհանգստեան արարողութիւն, իսկ կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին, Սէն Փիէռ գերեզմանատան մէջ պիտի օրհնուի իր դամբարանը:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Կ. Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի Մասնաճիւղի անդամներն ու ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները Ընդհ. ժողովի, այս Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, հայրենակից Լեւոն Տօնիկեանի բնակարանը, 52, Rue Gustave Courbet, Bagneux, Փորթ տ'Օրլէանէն առնել օթօպիւս եւ իջնել Grange-Ory կայարանը: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՄԱՐՍԷՅԼ. Լ. Ղեւոնդեան.— Տպագրութեան յանձնուած են ձեր գրութիւնք եւ ազդը:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Վալանսի Մասնաճիւղը իր խորին վշտակցութիւնը կը յայտնէ զինակից Լեւոն Տօնապետեանի, իր տիկնոջ՝ ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

ՎԱԼԱՆՍ.— Զ. Ռ. Մ. Մարզականի Վալանսի Վարչութիւնը եւ Համազգայինի Մասնախումբը իրենց խոր վշտակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր Լեւոն Տօնապետեանի եւ պարագաներուն, իր տիկնոջ՝ Տիկին ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆԻ մահուան առթիւ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍՔԱՆՉԵԼԻ ԱՌԻԹ

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 10 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 10 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3831

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԾԱՂԻԿՆԵՐ ԱՓԻՆ ՄԷՋ, ՄՈՒՐՃԸ ԳԼԽՈՒՆ

Ինչքա՛ն խօսուն է Թուրք համալսարանական ուսանողութեան օրկանին՝ «Կէնչլիք»ի վերջին յօդուածը, որ արտատպուեցաւ երէկ «Յառաջ»ի մէջ. (Հայ երիտասարդները մեզ չեն սիրեր)։

Յատկապէս ներշնչուած եւ խմբագրուած, այդ յօդուածն ալ կուգայ լուսաբանել Էնկիւրիի հիմնական քաղաքականութիւնը՝ ոչ-Թուրք հատուածներու հանդէպ, — կազմալուծում եւ ձուլում՝ բոլոր «օրինական» միջոցներով։ Ժպիտներ եւ ծաղիկներ ցանելով անոնց գլխուն, բայց միշտ մուրճը, ի հարկին դանակը պատրաստ՝ իրենց ափին մէջ։

Կը չափազանցե՞նք։ Բարեհաճեցէք դատել ձեր աչքերով ու խելքով։

Ուսանողական օրկանը կը պատմէ թէ վերջերս վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցած է, քննելու համար «այն օտարութեան հոգին, որ հիւանդութեան մը պէս տարածուած է հանրային վայրերու, զբօսատեղիներու, մինչեւ իսկ սրճարաններու մէջ»։

Թափանցիկ է ակնարկը. — ինչո՞ւ Թուրքերէն չեն խօսիր ոչ-Թուրք հայրենակիցները։

Վիճաբանութեանց ընթացքին, որոնց կը մասնակցին եղեր ինը հոգի, կարծիքներ կը յայտնուին Հրեաներու, Յոյներու եւ Հայերու մասին։ Եւ մասնաւորապէս կը գնահատուին Հայերը, որոնք «սրտօրէն կապուած են մեր մշակոյթին ու փարչաձեւին, եւ նոյնիսկ իրենց տուներուն մէջ Թուրքերէն կը խօսին»։

Երբ այսքան սիրալի՛ր արտայայտութիւններ կ'ըլլային Հայերու մասին, տարեց Թուրք մը, «որ այս հայրենիքին համար յոգնած եւ ջանքեր թափած է», խօսք առնելով կ'աղաղակէ.

— «Մեր ժամանակներուն Հայերը Թուրք էին։ Տարբերութիւնը մեր անուններն էին։ Մեր հայ հայրենակիցները մեր ազգային գոյութեան մինչեւ խորքը քշած էինք։ Հայերուն կրնայինք մեր պետութեան ամէնէն փափուկ դիրքերը յանձնել։ Դպրոցի սեղաններու վրայ անոնց հետ կ'ընկերակցէինք առանց դոյզն տարբերութիւն մը զգալու։

... Նորահաս հայ երիտասարդները երբեք իրենց հայրերուն եւ մեծ եղբայրներուն ոգին չեն կրեր։ Երբ դուք զանոնք կը գնահատէք, երիտասարդ Հայերը ձեզ չեն սիրեր։ Համալսարանի երիտասարդնե՛ր, ուշադիր եղէք ...»։

Ուսանողները կը փրփրին եւ ամէնէն տաքարիւնը ճառ մը կը խօսի, փաստարկելով Թրքական վրէժխնդրութիւնը.

— «Թուրք ազգը կոխոտեց եւ չքացուց օտար ազգերու քաջալերութեամբ եւ քանի մը «միքրոպ» Հայերու ազդեցութեամբն ու թելադրանքովը թուրք ազգին գոյութեան դէմ կատարուած յարձակումներն ու դաւադրութիւնները։ Եթէ այսօրուան հայ երիտասարդները իրենց գլխուն մէջ կը պահեն այդ պատմական դէպքերը, վա՛յ այդ գլուխներուն ...»։

Ուսանողը շարունակելով իր ճառը, կը յայտարարէ թէ «Թուրք երիտասարդը Հայ չի ճանչնար, միայն Թուրք հայրենակից գիտէ»։ Ու վերջապէս կը սպառնայ, իրենց «դիրկը ամբողջ տաքութեամբ բանալով հայ երիտասարդներուն համար».

— «Սա պէտք է գիտնալ որ թուրք ազգին գուրգուրանքին չափ հարուածն ալ մեծ է»։

Անդիէն ուրիշ ձայն մը, այս անգամ աւելի հասուն մարդու մը կողմէ որ կը կոչուի Փէյամի Սաֆա, գրագէտ - հրապարակագիր, աշխատակից հռչակաւոր «Ճիւմհուրիյէթ»ի.

— «Կարգ մը քրիստոնեայ - թուրք հայրենակիցներ ինչո՞ւ կը յամառին, ինչո՞ւ չեն ուզեր թուրքերէն խօսիլ... Կը վախցուի որ օր մը գէշ դէպք մը ծագի ...»։

Ահա թէ ինչպէս կը թանձրանայ մթնոլորտը, հետզհետէ անշնչելի դառնալով։ Եւ այս՝ ճիշդ այն պահուն երբ Թուրք վարիչներն ու գրիչները նոր Գուրան մը կը քարոզեն Պոլսէն մինչեւ Ալեքսանտրէթ, «ցեղակից եւ եղբայր» հռչակելով Հայերն ու Թուրքերը, «որոնք դրախտի պիտի վերածեն նախնիքներէն իրենց ժառանգ մնացած Հաթայը»։ («Եէնի Կիւն», 15 օգոստոս)։

«Յառաջ»ի ընթերցողները օրը օրին եւ մանրամասնօրէն ծանօթացած են ձուլման, Թրքացման միւս «օրինական» միջոցներուն, — բռնագրաւում կալուածներու եւ ազգ. եկամուտներու, անոնց մատակարարութիւնը Էվգաֆի կողմէ, ջնջում ազգ. վարչութեան բոլոր իրաւասութեանց, նոյնիսկ դպրոցներէն ներս չընդունելով Թաղականներ կամ հոգաբարձուներ, այլ ճանչնալով միայն անհատ հիմնադիրներ։ Եւ վերջապէս ամէնէն արմատականն ու հրէշայինը, — թէք միւթէվէլլի, — անհատ մատակարար, իւրաքանչիւր թաղի համար։ Բուն բառով՝ բոլոր ազգ. հաստատութեանց, դպրոցներու, եկեղեցիներու, կալուածներու եւն. յանձնումը հատընտիր սրիկաներու, որոնք զանոնք պիտի վարեն տիրաբար, պատասխանատու ըլլալով միայն Էվգաֆին, իբրեւ նշանակովի եւ ամսականաւոր պաշտօնեաներ։

Այս բոլոր տնօրինութիւնները սահմանուած են փութացնելու, ժամանակէն առաջ իրականացնելու ոչ միայն համայնական դրութեան կազմալուծումը, այլեւ ոչ-Թուրք հատուածներու Թրքացումը։

Կը թուի թէ եղածն ալ բաւական չի համարուիր, եւ այժմ կ'ուզեն գրգռել, բորբոքել Թուրք ուսանողութեան եւ երիտասարդութեան արիւնածարաւ ախորժակները, ահուսարսափ տարածելով անոնց միջոցաւ։

Չէ՞ որ համալսարանական օրկանն ալ կը պատմէ թէ՝ վիճաբանութեանց ընթացքին առաջարկուեցաւ վերսկսիլ նախկին «կրակոտ շարժումը»։ Ըսել կ'ուզէ՝ փողոցային ցոյցեր սարքել, կոտրել - թափել, սպաննել եւ զարնել, ինչպէս երբեմն։

Ուրեմն միշտ մուրճը գլխուն, ծաղիկներով ծածկուած ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՉՈՐՍ ԱԶԳԵՐԸ ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

4,000,000 հոգիով միացեալ ճակատ մը

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՎԵՐՍԿՍԻ՞Ն

Նոր փորձանք մը եւս չեխական կառավարութեան գլխուն։ Գերմաններէն զատ, ուրիշ երեք ազգութիւններ ալ, Հունգարները, Լեհերը եւ Սլովաքները ժողով գումարելով, որոշեցին պետութեան վերակազմութիւնը պահանջել, դաշնակցային հիման վրայ։ Այս չորս ազգութեանց ամէնէն գործօն տարրերը այժմ կը ներկայացնեն միացեալ ճակատ մը առ նուազն 4.000.000 անդամներով, կանգնած գերմանական ծրագրին ութ կէտերուն վրայ (Քարլսպատի ծրագիր)։ Հունգարական, լեհական եւ սլովաքեան կուսակցութիւնները միշտ ընդդիմադիր էին կառավարութեան, բայց մինչեւ հիմա առանձին ձգած էին գերմանական կուսակցութիւնը։ Միացեալ ճակատը կազմուեցաւ սեպտեմբեր 8ին, երբ Չեխոսլովաքիոյ Հանրապետութեան նախագահն ու վարչապետը կրակի ենթարկուած էին չորս կողմէն, թէ «Թայմզ»ի խմբագրականով եւ թէ սահմանագլուխին վրայ ծագած միջադէպով։ Միեւնոյն օրը, երկրին բոլոր կողմերէն բողոքներ կը հասնէին կառավարութեան, պնդատելով Գերմաններուն եղած զիջումներուն դէմ, որոնք պարտադրուած են Անգլիոյ կողմէ։ Ժողովուրդը հանդարտեցնելու համար, մամուլին յանձնարարուեցաւ բացատրել թէ նոր ծրագիրը վերջնական է։ Հանրապետութեան նախագահն ալ ձայնասփիւռ ճառ մը պիտի խօսի այսօր, շաբաթ, իրիկուան ժամը 6ին, նոյն բովանդակութեամբ։ Ճառը պիտի խօսի նախ չեխերէն, յետոյ գերմաներէն։

Ամէն պարագայի մէջ, շատ զօրաւոր է ընդդիմութիւնը եւ ելքը կործանաբար կը համարուի, եթէ նոր զիջումներ կատարուին։ Չեխական կառավարութիւնը բացատրած է անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն թէ այլեւս նոր զիջում չի կրնար կատարել։ Այդ պարագային մէջ, անելը կատարեալ պիտի ըլլայ, եթէ փոքրամասնութիւնները տեղի չտան։

Չեխերուն յուզումը եւ բողոքները

Անցեալ օր աւելի քան մէկ միլիոն ստորագրութեամբ հանրագրութիւն մը յանձնուեցաւ կառավարութեան, որպէսզի ամուր մնայ։ Կառավարութեան աջակից կուսակցութիւնները հրապարակային ժողովներ գումարեցին ամբողջ երկրին մէջ։ Հիւսիսային շրջաններուն մէջ գործարանները փակուեցան եւ բազմաթիւ քաղաքներէ հեռագիրներ ուղղուեցան հանրապետութեան նախագահին եւ վարչապետին։ Ուրիշ կարեւոր շրջանէ մը պատուիրակութիւն մը ղրկուեցաւ հանրապետութեան նախագահին։ «Փրավօ Լիդու», ընկերվարական օրկանը, կը գրէ.

— «Գաղտնիք չէ թէ նոր առաջարկները եղած են Անգլիոյ ճնշումով. բայց վերջնական են եւ աւելի հեռուն պիտի չերթանք»։

Փրակայի սրճարաններուն մէջ սովորական դարձած է հետեւեալ խօսակցութիւնը.

— Գիտէ՞ս ինչու կը վերադինուի Չէյմպըրլէնի կառավարութիւնը։

— Այո, որովհետեւ գիտէ որ Հիթլէր մինակը չի կրնար խօսք հասկցնել Պէնէշի (Հանրապետութեան նախագահը)։

Մինչ այս մինչ այն, փորձեր կը կատարուին բանակցութիւնները վերսկսելու համար, քանի որ չեխական կառավարութիւնը ազդու միջոցներ ձեռք առած է, Մորաւսքա Օսթրավայի միջադէպը կարգադրելու համար։ Սեպտ. 8ին պաշտօնանկ եղան երկու ոստիկաններ, այդ միջադէպին հետեւանքով։ Թէեւ քննութիւնը կը ցուցնէ թէ գերման երեսփոխան մը կամ ուրիշ մը վիրաւորուած չէ։ Գերմանական կուսակցութիւնը բողոքագիր մը ուղղեց կառավարութեան, պնդատելով թէ 82 նացիներ, որոնք բանտարկուած են իբրեւ մաքսանենգ, խոշտանգուած են բանտին մէջ։ Կառավարութիւնը հիւանդանոց ղրկեց ամբաստանեալներէն հինգը, այս մեղադրանքը հերքելու համար։ Գերմանները կը շարունակեն շահագործել դէպքը և կը ջանան ժամանակ շահիլ մինչև երկուշաբթի օր, 12 սեպտեմբեր, երբ Հիթլէր պիտի խօսի իր վերջին ճառը։ Անգլիացի միջնորդն ալ քննիչ մը ղրկեց դէպքին վայրը, ստուգումներ կատարելու համար։ Գերմանները նոր խնդիր մը եւս կ'արծարծեն, ըսելով թէ իրենց կուսակիցներէն մէկը սպաննուած է նոյն քաղաքին մօտերը։ Իսկ Չեխերը կը պատասխանեն թէ սպաննեալը լրտեսութեամբ եւ զէնքի մաքսանենգութեամբ ամբաստանուած ըլլալով, անձնասպան եղած է։ Բայց եւ այնպէս, գերման կուսակցութիւնը սուգի օր հռչակեց շաբաթ օրը (այսօր)։ Սեւ դրօշներ պիտի պարզուին այս առթիւ եւ սպաննեալը պիտի թաղուի իբրեւ նահատակ։ Բոլոր համակիրները սեւ փողկապ եւ երիզ պիտի կապեն, որպէսզի կուսակցութիւնը կարենայ ստուգել թէ ո՛ր Գերմանները հակառակ են իրեն։

Հակառակ այս յուզումնալից երեւոյթներուն, հիթլէրական մամուլը բաւական մեղմացուցած է իր լեզուն։

Անգլիոյ իրարանցումը եւ Իտալիա

Անգլիոյ դահլիճը բացառիկ նիստ պիտի գումարէ երկուշաբթի օր, որ ճակատագրական կը համարուի։ Այդ օրն է որ Հիթլէր պիտի խօսի իր վերջին ճառը, Նիւրընպէրկի համագումարին մէջ, անշուշտ շօշափելով չեխական խնդիրը։ Միեւնոյն օրը ճառ մըն ալ Մուսոլինին պիտի խօսի, Թրիէսթէի մէջ։ Թէեւ բրիտանական դահլիճը պիտի գումարուի ժամը 11ին, բայց կը հաւատեն թէ «նիստ պիտի կատարէ» ամբողջ օրը, կազմ եւ պատրաստ՝ ի հարկին անմիջական միջոցներ ձեռք առնելու։ Միեւնոյն ատեն, Անգլիոյ ներքին տորմիղին մարտանաւեր պիտի յածին հիւսիսային ծովուն մէջ։ Իսկ Միջերկրականի նաւատորմը նոր ուժեր ստացաւ քանի մը օր առաջ, ի նախատեսութիւն անակնկալներու։

Ամիսներ առաջ, ծրագիրներ որոշուած են, բրիտանական օդատորմիղին մեծ մասը ֆրանսական կայաններ ղրկելու համար։ Կ'ըսուի թէ այս ծրագիրը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« Է՞Ր ՉԵՂԱՆՔ...»

Լափուէյ, լենն ափը, ճաշարանը նստեր՝ կը ճաշէինք։ Ներս մտան հինգ անգլիացի արիներ։ Աւելի ճիշդ կ'ըլլար ըսել... արշաւեցին, — այնքան աղմկալի էր իրենց մուտքը։ Հազիւ ներս մտած՝ ճաշարանը վերածուեցաւ խաղարանի։ Սկսան անճոռնի կատակներ ընել սպասարկող օրիորդին հետ։ Հեգնանքով կրկնեցին ֆրանսերէն բառեր։ Մէկը սուլեց։ Միւսները «ձայնակցեցան»... ոտքի հարուածներով։

Դիտելով այս բոլորը՝ խորհեցայ թէ ի՞նչ բան զիրենք այսքան կոպիտ ու արհամարհոտ կ'ընէր՝ դէպի օտար շրջանակը։

— Այն պզտիկ դրօշը անգլիական, զոր կը կրեն իրենց կուրծքերուն վրայ, — եզրակացուցի։

Ըլլալ հզօր ժողովուրդի մը զաւակը, — այս գիտակցութիւնը ի՛նչպէս արհամարհել կուտայ օտարը կամ շուրջինը...

Անոնց մեկնումէն վերջ, խորհեցայ մեր մասին։

Օրինակ, ըսի մտովին, այս ճաշարանը եկած ըլլային հինգ հայ արիներ։

Ներս պիտի մտնէին՝ իրենց մատներուն վրայ կոխելով։ Կռնկուած։ Ու՝ լո՛ւռ։ Պիտի ըլլային չափազանց համեստ։ Եւ, եթէ առիթ տրուէր, ցոյց պիտի տային իրենց բոլոր արժանիքները, — երգ, պար, ժպիտ։

Այս պզտիկ ու պատահական հանդիպումը պիտի վերածուէր ... «մեզի հանդէպ համակրանք ստեղծելու» աշխատանքի մը։ Եւ, երկու օր վերջ, նոյն այդ պզտիկ պատահարը պիտի դառնար ... մեծատա՛ռ թղթակցութեան նիւթ։ Պիտի արտատպէին նաեւ մեր միւս թերթերը ...

Ի՞նչ բան, շարունակեցի մտածել, մեր արիները — ու նաեւ մեզ՝ ամէնքս, — պիտի մղէր ու կը մղէ այսպէս շարժելու։

— Դրօշի պակասը մեր կուրծքերուն տակ։

Ես այնքան չեմ ցաւիր որ թշնամին խլած է մեզմէ մեր հայրենիքը. բայց, խորապէս կ'ափսոսա՛մ որ մեր կուրծքերուն տակէն խլած է այն՝ զոր «դրօշ» որակեցի փոխաբերաբար։ Դրօ՛շ, — ինքնավստահութիւնն է ան։ Ինքնավստահութիւնը։ Սեփական կա՛մքը։

Ատոր համար ալ, դեռ կը ժպտի՛նք։ Դեռ կը ջանանք համակրա՛նք շահիլ...

Մինչդեռ, կ'ուզէի որ քաղաքակիրթ մարդկութիւն կոչուած այս նենգ ու պոռնիկ բազմութեան մէջ, մե՛նք եւս, վերջապէ՛ս, սկսէինք քալել կոպիտ ու անտարբեր՝ մենք մեզ պարտադրելու նիգով, քան թէ համակրանքներ ստեղծելու միամտութեամբ...

Անհրաժեշտ կը գտնեմ նաեւ շրջել մեր այդ միամտութիւնը բնորոշող նշանաբանը։ Եւ, փոխանակ մենք մեզ ճանչցնելու, սկսինք

— Ճանչնալ Եւրոպան։

Այդ «Եւրոպա»ն կը գտնէք, իր շահով էութեամբ, նոյնիսկ վաճառորդուհիներուն մէջ։ Մտէք խանութէ մը ներս, — ժպիտ, ծեքծեքում։ Կը դառնան ձեր շուրջ ու լեզու կը թափեն։ Կը մտածէք, — ի՛նչ յարգանք ունին դէպի մարդը։ Դէպի մա՞րդը, թէ անոր ... քսակը։ «Հայասիրութեան» ժպիտը ուրիշ նպատակ չունէր...

Որ եւէ պողոտայի վրայ, կատու մը կամ շնիկ մը կը տեսնէք։ Ու յանկարծ շքեղազարդ տիկին մը թեւաբաց կ'իյնայ վրան, հոգին լեզուին ծայրը բերած.

— Qu'il est gentil...

Նոյն այդ բացատրութիւնը, սակայն, կը գործածեն նաեւ ... մարդուն համար։

Եզրակացութիւնը հանեցէք դուք։

Ո՛ւր էր որ, ... 1938ի՛ն ալ, անգամ մը եւս բարձրանար Քամառ Քաթիպայի հզօր աղաղակը.

— Է՞ր չեղանք Հայերս գող, մարդասպան,
Որ մարդու կարգ դասէր մեզ անարգ
Եւրոպան ...

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՇԱՀՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցւոյ երգչախումբին կողմէ	200
Նախորդ գումար (փակուած)	771
Ընդհ. գումար	971

*** Շավիլէն Մ. Ս. 50 ֆրանք կը նուիրէ Կ. Խաչի օդափոխութեան կայանին, 50 ֆրանք Պէյրութի Մամըլ-բէյնի բուժարանին (այժմ Ազունիէ)։

ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԽՕՍԵՑԷՔ, ԵԹԷ ՈՉ...

Թուրք հրապարակագիր մը, Փէյամի Սաֆա, կը գրէ Ճիւմհուրիյէթի մէջ (4 սեպտեմբեր).

— «Կարգ մը քրիստոնեայ մեր Թուրք հայրենակիցները ինչո՞ւ տակաւին կը յամառին, ինչու դեռ չեն ուզեր Թուրքերէն խօսիլ։ «Կէնչլիք» թերթէն կ'իմանանք թէ երիտասարդութիւնը, իրաւացի ըլլալով, շատ կը ջղայնանայ ասոր համար։ («Կէնչլիք»ի վերջին թիւին մէջ այս մասին երեւցած գրութիւնը հրատարակած էինք երէկ)։

Կը վախցուի որ օր մը գէշ դէպք մը յառաջ գայ։ Հրեաները, Հայերը, Յոյները վաճառականութեամբ կը զբաղին այս երկրին մէջ։ Իրենց յաճախորդներուն հարիւրին 90ը խալիս Թուրքեր են։ Եթէ կողմերուն միջեւ այս պատճառաւ ձգտում մը յառաջ գայ, իրենք վնասով դուրս կուգան։ Որովհետեւ, կ'ըսուի թէ, այլեւս զօրաւոր եւ անհաճոյ հոսանք մը առաջ եկած է ասոնց հետ առեւտուրը դադրեցնելու համար։ Գործին մինչեւ հոս հասնիլը ոչ - խալիս մեր հայրենակիցներուն համար երբեք լաւ բան մը չէ։ Պէտք է որ իրար Թուրքերէն խօսելու հրաւիրեն։ Եթէ չեմ սխալիր։ Աստուածաշունչն ալ, Աւետարանն ալ դժոխք չեն տանիր Թուրքերէն խօսողները»։

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿ ՄԸ ԵՒ ԴԵՂԱԳՈՐԾ ՄԸ ձերբակալուած են Պէյրութի մէջ, իբրեւ մեղսակից Թմրեցուցիչներու մաքսանենգութեան։ Մեծ քանակութեամբ քոքային եւ մորֆին գտնուած է հայ բժիշկին դարմանատան մէջ («Ազդակ» կը յիշէ միայն սկզբնատառերը, Մ. Ս. Տ.)։ Հալէպի մէջ ալ 70 տարեկան հայ վաճառականի մը (Ն. Կ.) գործատեղին խուզարկուելով, 50 կրամ քոքային գտնուած է։ Քննութիւնները կը շարունակուին։

12 ԹՐՔԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐ Եգէականի բացերը ելան առաջնորդութեամբ «Եավուզ»ի, ռազմափորձեր կատարելու համար։

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ իր 102րդ նստաշրջանը բացաւ երէկ, ուրբաթ։ Ֆրանսայի եւ Լեհաստանի արտաքին նախարարները յետաձգեցին իրենց մեկնումը, չեխական տագնապին առթիւ։ Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը պաշտօնապէս հաղորդեց թէ պատուիրակ մը պիտի մասնակցի ընդհ. ժողովի նիստերուն։ Առաջին անգամ է որ Ամերիկա պաշտօնապէս կը հետաքրքրուի Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովներով։

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՀՐԵԱՆԵՐ հրաժարեցան լրագրական ասպարէզէն, Իտալիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք նոր օրէնքին։

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

« ՀԻՒԱՆԴ ՄԱՐԴԸ »

Կանխենք հաւանական շփոթութիւն մը,— խորագիրս չի վերաբերիր Օսմանեան Կայսրութեան, զոր վարժուեր էինք կոչել այս անունով։

Կ'ակնարկեմ նոր Թուրքիոյ ղեկավարին։

Տարիներու յեղեղումէ մը վերջ, այլեւս ստոյգ է որ Աթաթիւրք լուրջ հիւանդութենէ կը տառապի։ Եւ անհաւանական չէ որ օր մը յանկարծ փակէ իր աչքերը։

Մինչեւ Իսմէթի անկումը, կրնար նուազ վտանգաւոր ըլլալ այս մահը՝ նոր Թուրքիոյ համար։ Իսմէթի «հրաժարում»էն ասդին, սակայն, Թուրքիոյ մէջ այնքան մեծ փոփոխութիւն մը յառաջ է եկած, որ Աթաթիւրքի մահը կրնայ երկիրը ենթարկել ներքին մեծ ցնցումներու։

Անշուշտ, դժուար է ճշդիւ նախատեսել այդ բոլորը։

Բայց, հիմք ծառայեցնելով կարգ մը բացայայտ եւ կարեւոր իրողութիւններ, կարելի է, կը խորհիմ, որոշ չափով նախատեսել հաւանականութիւններ։

Երկու շաբաթ առաջ, այս սիւնակներուն մէջ լոյս տեսան մանրամասնութիւնները այն պայքարին, զոր տարիներէ ի վեր կը տանին՝ իրարու դէմ՝ Թուրքիոյ երկու տիրական դէմքերը,— Աթաթիւրք եւ Իսմէթ։

Այսօր, Իսմէթ «չկայ»։ Չկայ՝ այն իմաստով, որ «ինկած» է այլեւս, եւ դարձած՝ «սովորական քաղաքացի մը»։

Եւ, հետեւաբար, տէր ու տիրական է Աթաթիւրք։ Աւելին,— իշխանութեան բերած է Ճէլալ Պայարը, որ, դեռ մինչեւ պատերազմ, Պրուսայի մէջ, դրամատան մը երկրորդ գանձապահն էր։ Դիրքերու ու համբաւի հասաւ իր բացարձակ ենթակայականութեան շնորհիւ։ Ու հիմա Աթաթիւրքն է որ տուն կուտայ ամէն բան։ Հիմա Քէմալի բացարձակ դերակայութիւնը կայ, նաեւ, դառնելով երեւոյթներէն, անշուշտ, արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Այնքան, որ Բիւշտիւ Արաս ստուեր մըն է դարձած, մինչ առաջ, ուղղակի կապուած վարչապետ Իսմէթի, սանձարձակ կը գործէր՝ մէկ մայրաքաղաքէն միւսը նետուելով։

Աւելի լաւ ըմբռնելու համար, սակայն, այս պայքարին ամբողջ տարողութիւնն ու այսօրուան ներքին վիճակը, հարկ է մատնանշել պարագայ մը։

Իսմէթ ինկաւ, բայց իր դահլիճը նոյնութեամբ մնաց։ Այսինքն՝ իշխանութեան վրայ մնացին այն բոլոր գործավարները, որոնք տարիներէ ի վեր վստահութիւնն էին վայելած Իսմէթի։ Շարժած էին անոր հետ համախորհուրդ։ Ուրեմն եւ՝ լռելեայն քաշած էին անոր կողքին ու, հետեւաբար, գոնէ երբեմն, Աթաթիւրքի հակառակ։

Զանց առնենք Բիւշտիւ Արասը, որ թութակ մըն է պարզապէս, եւ, Իսմէթի անկման յաջորդ օրը, Սոֆիայի կայարանին մէջ, պուլկար լրագրողներուն ղողահար կը յայտարարէր թէ «իր մեծ պետը միայն գիտէ թէ ինք պաշտօնին վրայ պիտի մնա՞յ կրկին»։

Դահլիճին մէջ կը մնան, սակայն, երկու դէմքեր, որոնք ոչ միայն ենթարկուողներ չեն, այլեւ Իսմէթեան թեւի ամենէն խիզախ եւ ամենէն տիպական վարիչներն են եղած։ Անոնցմէ մին Ալին է։ Իսկ միւսը՝ ներքին գործավար Շիւքրիւ Քայան։

Ալին սարսափը դարձաւ, տարիներ շարունակ, բոլոր անոնց որ նոր վարչաձեւին ու մանաւանդ Իսմէթի ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան դէմ էին։ Անխնայ հարուածեց ու մաքրեց։ Սպառնաց նոյնիսկ Քէմալի, ու երբեք չվարանեցաւ զէնքի դիմել Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ անգամ։ Երեք Ալիներու տեսանը ամէնէն աւելի անով ստացաւ իր ուժն ու իր «համբաւ»ը։ Ատեն մը, ազգային պաշտպանութեան գործավար էր։ Յետոյ եղաւ հանրօգուտ շինութեանց գործավար։ Ու ցարդ կը մնայ այդ պաշտօնին վրայ։ Նոր Թուրքիոյ մէջ, հանրօգուտ շինութեանց գործավարութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ բացառապէս պատերազմական նպատակներու ծառայող շինութեանց ղեկավարութիւն մը,— երկաթուղի, գործարան, կամուրջ, ճամբայ եւայլն։ Արդ, աւելի քան տասը տարի է, որ Իսմէթի այս քաղաքականութեան դէմ չեշտուած դժգոհութիւն մը կայ։

— Այս սերունդը, կ'ըսեն դանդատողները, առանձին չի կրնար այսքան ծանր բեռ տանիլ։ Թուրքիոյ նման յետամնաց ու ընդարձակ երկիր մը փոխադրութեան արդիական միջոցներով օժտելու նիւթական ծանր բեռը ինչպէս կարելի է միայն մէկ սերունդի ուսերուն վրայ բեռցնել...։ Ալի Ջէթին Քայա, առանձնելով հանրօգուտ շինութեանց գործավարութիւնը, իր անձով սանձուած սարսափը հակադրեց այդ դժգոհանքին, ու իր անյողդողդ վճռականութեամբը ուզեց իրականացնել Իսմէթին փայփայած այդ ծրագիրը։

Այս անձը, կ'ըսէի, այսօր եւս կը մնայ դահլիճին մէջ։

Աթաթիւրք ի՞ր կամքովը զայն «պահեց», թէ չկրցաւ Իսմէթին հետ աւլել նաեւ զայն,— հարցում մըն է, որուն պատասխանը չափազանց հետաքրքրական է՝ Քէմալ — Իսմէթ պայքարի ներկայ վիճակի բնորոշումի տեսակէտէն։

Զմոռնանք, որ Իսմէթի «ժամանակաւոր հանգիստ»էն մինչեւ «վերջնական հրաժարում»ը շաբաթներ սահեցան, ու դահլիճի վերակազմութեան շուրջ հակասական լուրեր հաղորդուեցան Էնկիւրիէն։ Կը նշանակէ թէ, այդ շաբաթներու ընթացքին, նոր դահլիճի կազմութեան շուրջ երկարատեւ ու լուռ պայքար մը մղուեցաւ։ Քէմալ Աթաթիւրք, որ, խառնուածքով ինքնիշխան է, ինչպէս նաեւ՝ փորձառութեամբ դժգոհ՝ ինքնակամ դահլիճէ կամ գործավարներէ, բնականաբար ուզած է առիթը օգտագործել՝ բոլորովին ազատուելու համար ոչ միայն անձնապէս Իսմէթէն, այլեւ՝ անոր թեւ ու թիկունք հանդիսացող Ջէթին Քայայէն։ Բայց, չէ յաջողած։

Երկրորդ դէմքը, Շիւքրիւ Քայա, որ պատրաստութեամբ բոլորէն վեր կը մնայ, կը վայելէ Իսմէթի անվերապահ վստահութիւնը։ Այսպէս էր գոնէ մինչեւ Իսմէթի անկումէն քիչ առաջ։

Սոր ամէնէն բացորոշ ապացոյցը այն է, որ Իսմէթ զայն ըրաւ ու պահեց ներքին գործավար։

Թուրքիոյ մէջ, ուր իշխանութիւնը միշտ ստիպուած է տեւականօրէն հսկել ներքին կեանքին, տրամադրութիւններուն եւ խմորումներուն վրայ, ներքին գործերու ղեկավարութիւնը կը յանձնուի այն անձին, որ կը վայելէ նոյն իշխանութեան ղեկավարին բացարձակ վստահութիւնը։

Յիշեմ եւ ուրիշ կարեւոր փաստ մը։

Հալքի յայտնի անդամներէն մին է Րէճէպ Փէքէր։ Պատրաստուած եւ ուժեղ դէմք մը։ Ատեն մը ազգային պաշտպանութեան գործավար եղաւ։ Յետոյ՝ Հալքի ընդհանուր քարտուղար։ Այս անձն էր որ սկսաւ, համալսարանին մէջ, «Յեղափոխութեան դասընթացք»ը։ Անգամ մը, նոյնիսկ, Պոլսոյ մէջ, խօսելով քէմալականութեան մասին, շատ կծու խօսքեր արտասանեց համայնավարութեան հասցէին, երբ Իսմէթ տակաւին կը սիրաբանէր Մոսկուայի հետ...։

Օր մըն ալ, յանկարծ, Աթաթիւրք ստորագրեց հրամանագիր մը՝ իբրեւ Հալքի նախագահ։ Պաշտօնանկ կ'ըլլար Հալքի ընդհանուր քարտուղար Րէճէպ Փէքէր, ու այդ պաշտօնը «առժամաբար կը վարէր վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւն», ըստ Էնկիւրիէն հաղորդուած կարճ զեկոյցին։

Միանգամայն, անմիջական հիմնական փոփոխութիւն մը կը մտցուէր պաշտօնապէս, եւ Հալք կուսակցութիւնը, դադրելով առանձին ու ինքնավար կուսակցութիւն մը ըլլալէ, կը մտնէր ներքին գործավարութեան իրաւասութեան մէջ։ Եւ, իբրեւ գործադրութիւն՝ արագօրէն օրինականացուած այս որոշման, ներքին գործավար Շիւքրիւ Քայա կը դառնար, մեքենաբար, Հալքի ընդհանուր քարտուղար։

Պատճա՞ռ։

Որովհետեւ, Հալքը, որ իշխանութեան պատուանդանն է, Րէճէպ Փէքէրի ղեկավարութեան եւ իր ինքնավար վիճակով սկսած էր մտատանջել Իսմէթ - Ջէթին Քայա — Շիւքրիւ Քայա հոյլը։ Միանգամընդմիշտ ազատուելու համար Րէճէպ Փէքէրով խմորուող եւ Քէմալէն հովանաւորուած այդ ներքին ընդդիմութենէն, վերոյիշեալ եռրորդութիւնը, յեցած, ի հարկէ, իրեն ենթակայ ուրիշ բազմաթիւ տարրերու, պարտադրեց Քէմալը որ Րէճէպ Փէքէրի պաշտօնանկութիւնը ստորագրէ եւ իր նախագահութեան տակ եղած Հալքը օրինապէս յանձնէ Իսմէթի աջ բազուկին, — Շիւքրիւ Քայայի։

Ներկայիս, ուրեմն, Քէմալ Աթաթիւրք, թէեւ հեռացուցած Իսմէթը, ունի դահլիճ մը, որ ամբողջովին կը պահէ իր Իսմէթեան կազմը եւ որուն կը շարունակեն մաս կազմել Ալի Ջէթին Քայան եւ Շիւքրիւ Քայան։

Եւ, իրականին մէջ, նաեւ ասոնք են որ տուն կուտան վարչապետ Ճէլալ Պայարին, որ, յայտնապէս մնացած է մուրճին ու սալին միջեւ, ջանալով, կ'երեւի, «հաւասարակշռութիւնը» պահել։

Արդ, ինչքա՞ն կը տեւէ այս «հաւասարակշռութիւնը» եւ մանաւանդ ի՞նչ չեր կրնան պատահիլ, եթէ հիւանդ մարդը յանկարծ մահանայ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՃԱՌ ՄԸ ԵՒՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ազգութիւնների Խորհրդում Օգոստոս 11ին Տ. Առուշանեանի արտասանած ճառից բաց ենք թողնում առաջին երեք քառորդը, որի մէջ յիշատակուած են Գործավարների Խորհրդի նախագահ Ա. Փիրուզեանի աւելի մանրամասն ճառից բերուած ապացոյցները Հայաստանի «յաջողութիւնների» մասին,— պետակ. նախահաշուի աճում, մշակութային յառաջդիմութիւն, ձգախէժի, չղախի, քիմիական եւ ուրիշ գործարանների կառուցում, կովերի ու խոզերի բազմացում եւայլն։ Վերջին քառորդում միայն հայ «դեպուտատը», Ստալինի բազմաբառ գովքն անելուց առաջ, մի քանի խօսքով կանգ է առնում Հայաստանի չբաւարարուած կարիքների վրայ։

«Հայաստանի ժողովուրդը Ստալինի հանճարեղ ղեկավարութեամբ եւ Անաստաս Իւանովիչ Միկոյեանի անմիջական օգնութեամբ ոչնչացրեց դաշնակների եւ փաշիզմի տրոցկիստ-բուխարինեան գործակալների մնացորդները։ Մենք ինքնավստահ շինում եւ ամրացնում ենք ընկերվարական Հայաստանը։

Ընկերներ, ես անհրաժեշտ եմ համարում ձեր ուշադրութիւնը դարձնել մի քանի հարցերի վրայ, որոնք չեն արտացոլուած 1938 թուի պետական նախահաշուի մէջ։ Կարծում եմ, որ ծանր ճարտարարուեստի ժողովրդական գործավարութիւնը պիտի լուծէ Սեւան լճի ղարաւոր ջրային պաշարի օգտագործման խնդիրը։ Հաշուի պիտի առնէ Գիւմիւշի ջրաելեկտրական կայանի կառուցման կարեւորութիւնը։ Օգտագործելով կաղբերի զարգացած արդիւնաբերութիւնը, պէտք է կազմակերպել Հայաստանում ինքնաշարժերի եւ արհեստական մետաքսի արդիւնաբերութիւնը։ Փիրզօուղանում չեն շահագործւում պղնձի, մոլիբդենի հարուստ հանքերը։

1938 թւին անհրաժեշտ դրամական միջոցներ չտրամադրուեցին Լենինականի գուլպայագործարանի եւ Երեւանի կարի գործարանի վերակառուցման եւ ընդարձակման համար։ Թեթեւ ճարտարարուեստի Միութենական գործավարութիւնը պէտք է նկատի առնէ այս։ Տարիներ է ինչ Հոկտեմբերեանի պահածոյի գործարանի շինութեան առաջադրութիւնը մնում է անհետեւանք, մինչդեռ նրա համար ոռոգեալ անապատ հողերի վրայ տնկուած են ծաղկեալ այգիներ։

Մեր զօրացած սննդեղէնի ճարտարարուեստը հսկայական պահանջ ունի ապակեղէնի։ Միայն Երեւանի պահածոյի գործարանին 1937 թւին պէտք է եղել 18 միլիոն ապակետուփ։ Որպէսզի մեր հանրապետութեան բոլոր պահածոյի գործարանները բաւարարուեն ապակեղէնով, անհրաժեշտ է նախատեսել Հայաստանում մեծ ապակեգործարանի հիմնումը։ Պէտք է ուշադրութիւն դարձնել նաեւ տեղական վառելանիւթի արտադրութեան վրայ. ընկերվարական գիւղատնտեսութեան կարիքները պահանջում են սկսել տեղում տորֆի (կիզահող) մշակութիւնը։

Միութենական հողային ժող. գործավարութիւնը պարտաւոր է աւելի արագ թափով տանել ոռոգման եւ ջրբաշխման աշխատանքները, որոնք հսկայական նշանակութիւն ունին Հայաստանի պետական եւ համայնական տնտեսութիւնների բերքատուութեան համար։ Քանաքեռի ջրաելեկտրակայանը ամբողջ ուժով գործի մէջ դնելուց առաջ պէտք է վերջացնել Հրազդանի ափերին ամրացումը։

Հայկական Ս. Խ. Հ. ամենայետ ընկած մարզը բնակարանների եւ համայնական շէնքերի շինարարութիւնն է։ Երեւանի, Լենինականի եւ Հայաստանի 11 նոր շրջանների (նոր սահմանադրութեամբ Հայաստանը բաղկացած է 11 գաւառներից) քաղաքային շինարարութեան հարցերը պիտի նկատի առնուին ամբողջութեամբ եւ բաւարարուին անհրաժեշտ դրամական միջոցներով»։

Համեստ են Առուշանեանի «պահանջները» թէ ձեւով եւ թէ բովանդակութեամբ։ Բայց յայտնաբերում են մի ցաւոտ երեւոյթ, այն, որ մէկը, ո՞վ գիտէ, տարիներից ի վեր արգելք է լինում Հայաստանի շինարարութեան անհրաժեշտ նիւթական միջոցներ տրամադրելուն։ Թւում է թէ Խանջեանի «ինքնասպանութեան» եւ հայ մեծամասնականների հալածանքների մէջ Հայաստանի համամիութենական դրամական միջոցներից «զրկելը» նոյնպէս դեր է խաղացել։ Ստալինեան աշխարհում սովորութիւն է, ուժեղ հակառակորդը արդարութիւն պահանջող թոյլին ոչնչացնում է, նրան հակայեղափոխական, տրոցկիստ, ազգայնական կոչումը փակցնելով ու «ինքնասպանելով»։ Ընդգծենք, որ դաշնակցային հանրապետութիւնների ներկայացուցիչները եթէ քննադատեցին Միութեան այս կամ այն ժողովրդական գործավարութիւնը, քննադատեցին նրա ընդհանուր պակասութիւններն երեւան բերելով։ Ուկրայինայի, Բելոռուսիայի, Վրաստանի, Ադրբէյջանի եւ Անդրկասպեան «դեպուտատները» չյիշատակեցին անգամ փաստ՝ Մոսկուայի իշխանաւորների հանդէպ իրենց հանրապետութեանց ցոյց տրուած թերացումի կամ անուշադրութեան։ Հայաստանը թեթեւօրէն տարբերւում Կրեմլում իր հարեւաններից, անշուշտ վերին հաւանութեամբ, որովհետեւ հակառակ այսօրուան հայ վարիչների «յաջողութիւններով» կուրծք ծեծելուն, իրապէս, նկատի ունենալով բնութեան մեր հայրենիքին տուած հնարաւորութիւնները, շատ քիչ բան է եղած այնտեղ։ Միայն սպիտակ ածուխի առատութիւնն ու օգտագործելու դիւրութիւնը թոյլ են տալիս Հայաստանին դառնալ բարձր ճարտարարուեստի մի երկիր, եթէ միայն կեդրոնի կառավարութիւնը նրան տրամադրէ այնքան նիւթական միջոցներ, որքան նա տրամադրում է օրինակ, Հայաստանի չափ բնակչութիւն ունեցող անապատային Տաճիկիստանին։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Երբ ծովը դէպ հասակը մարդուն, միեւնոյնն է մէկ կամ հազար կանգուն։

** Երբ գեղեցիկ կին մը տեսնես, դարպաս ըրէ անոր։ Եթէ աղքատը ունեւորէն ողորմութիւն ուզէ, ամօթ չկայ ատոր մէջ։

** Թոյնէն բժշկութիւն ակնկալէ, օտարէն անկեղծութիւն մի ակնկալեր։

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

Սիրելի Արազ.— Բանասիրականին խուժն ու խրուտը ձգելով, դառնանք մեր պարզուկ դասերուն։ — Նշմարեցի՞ր արդեօք վերջին նորոյթ մը — զօրասիւն... Մեզ։ Ո՞ւրկէց հանեցին այս արտառոց բացատրութիւնը։ Հայ բարբառը զինուորական, մարտական, կազմակերպական բառերով այնքան հարուստ է, որ պէտք չունի բնաւ ֆրանսերէնին Colonneը... «զօրասիւն» խեղճ բառով թարգմանելու։ Եթէ Colonneը ընդդապէս կը թարգմանեն, ո՞րքան դժուար բան էր անոր պարզ ձեւը «գունդ»ի վերածելու։ Ի՞նչ ըսել է.... զօրասիւն, զօրքի սիւն... Ահաւասիկ պաշար մը ունինք զինուորական կամ բանակի վերաբերեալ բառերու։ Զօրաբանակ, զօրաբաժին (division), զօրագունդ (régiment), վաշտ (bataillon), գունդ (Colonne), ջոկատ (détachement), գումարտակ (գում արմատէն, որմէ կուգայ գումարել — ընդդապէս — եւ գումարել, գումարել)։ Եւ տակաւին ուրիշ մանրամասնութիւններ, զոր դանց կ'ընենք, ըստ մեր սովորութեան, չխճողելու համար դասին պարզութիւնը։ Ըսուածը շատ իսկ է աննախանձ եւ միամիտ հետեւողին համար։

Անկեղծօրէն ըսէք, խնդրեմ.— կարգադրման ձեւը մեր թրվոոին, աչխոյժ Մեծաքանչին յարմար կուգա՞յ միթէ։ Չենք ըսեր կարգադրում, այլ կարգադրութիւն, հետեւաբար՝ կարգադրութեան (ոչ թէ ... «կարգադրման» դժուարին ձեւը)։ Կը գործածենք «լրացում» (լրացումի կամ լրացման), որովհետեւ նախ՝ որ «լրացութիւն» չունինք, եւ յետոյ՝ բաղաձայնի խճողում չկայ, դիւրահնչիւն է։ Հայ հաստատական լեզուին մէջ ամէն բան կանոնի վրայ հիմնուած է. սովորութեան եւ բացառութեան պարագան կը ներուի, բաւական է որ լեզուին ներդաշնակութեան դէմ չմեղանչէ, կարգադրման, մեղանչման, մեղադրման եւ «ի նմին սակի» եղող ձեւերուն պէս։

Ընկճել բային արմատականն է դուռք — յծորդ տառերու փոփոխութեան օրինքով դուռք արմատականին Գ տառը եղեր է համազօր Կ, ինչպէս սրդէն Ռուսահայերը կ'ըսեն — կուչ էի գալիս (ծունկի եկած էի), Ճ տառն ալ համազօր Ձ եղած։

Քանի որ սովորութիւն եւ բացառութիւն ըսինք, ահա օրինակ կը բերենք — մարդ մարդասանք, դովք դովասանք ձեւերը, զոր կարելի է եւ պէտք իսկ է գործածել համարձակօրէն եւ աներկիւղ։ Այս, ասել բային արմատն է «ասաց» — փոխասաց, ժամասաց, քարոզասաց, եւն. բայց ժողովուրդը սասանէ արմատ մըն ալ գտեր ու անկէց բառ շիներ է։ Տես վերը։

Ներկ, մերկ, լերկ, հերկ, հերթ, չերտ, բերք, եւ այս կարգի բառերը Ե ով կը գրուին փոխանակ Է ով գրուելու, քանի որ ծայրը կը գտնուի իրենց ձայնաւորը եւ չեշտելու համար կարծես այդ ձայնաւորը Ե ի տեղ պէտք էր Է ըլլար։ Սակայն պէտք է խորհիլ, չէ՞։ Որպէսզի պատրանքի չենթարկուինք։ Բոլոր այս բառերուն Ե գիրը բնաւ չի փոխուիր, ոչ հոլովումի, ոչ բարդութեան մէջ եւ իրենց բայերն ալ անփոփոխ կը պահեն նոյն (Ե) ձայնաւորը, ներկել, հերկել եւն.։ Թող որ այդ բառերը բոլորովին միավանկ չեն, այլ կէս — միավանկ ։ Ա-

---

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԷԼԵԱՆ

— Ձեզ նեղութեան պիտի մատնեն անոնք։ Մենք բոլոր երկաթուղագծին վրայ աշխատող հայ գործաւորները ճամբեցինք։ Վստահելի չեն, գիտէ՞ք։ Մեր գործակալները դուրս ելած են թուրք գործաւոր արձանագրելու։

— Հայերը ի՞նչ ըրած են։

— Ո՛հ, չէ՞ք գիտեր։

— Կը հարցնեմ ահա։

Գերմանացին ուսերը թօթուեց։

— Մէկ բան պիտի ըսեմ ձեզ եւ պիտի լուսաբանուիք։ Հայ գրագիր մը ունէի որ ամբողջ օրը վրանիս մէջ կ'աշխատէր. շաբաթ մը առաջ տեսայ որ անձնական թուղթերս կը կարդար։ Այս բանը կը հաստատէ թէ Հայու մը չես կրնար վստահիլ։

— Ի՛նչ մեծ ապացոյց, ըսաւ Մընթին անժպիտ. բայց Ֆրէտ խնդաց մեր հեռացած ատեն. եւ Գերմանացին մեր ետեւէն յառած մնաց եւ նոր յուզումներ ուրուագծուեցան իր լուրջ դէմքին վրայ։

Կէսօրէն վերջ անցանք գիւղէ մը ուր երկու հարիւրի մօտ Հայեր— այր ու կիներ— հաւաքուած էին եկեղեցիի մը մէջ, այնքան ընդարձակ որ այդ թիւին երեք անգամը կրնար պարունակել։ Անոնցմէ մէկը մեր գալը տեսաւ, ու ահա բոլորն ալ դուրս թափուելով մեր քով եկան, խորհելով որ պաշտօնական անձնաւորութիւններ ենք։

— Էֆէնտի՛, ըսաւ եկեղեցիին երէցը, դողդղացող ձեռքը Մընթիին թամբին վրայ դնելով, այս գիւղին Թուրքերը իրենց սպիտակ հագուստները կը լուա՛ն։

Թարսուսի մէջ իմացած էինք թէ այս արարողութիւնը ինչ կը նշանակէր։

— Կը նշանակէ, էֆէնտի, թէ անոնք կը հաւատան որ իրենց նպատակը սուրբ է։ Ի՞նչ պիտի ընենք, ի՞նչ պիտի ընենք։

— Ինչո՞ւ Թարսուս երթալով բրիտանական հիւպատոսին պաշտպանութիւնը չէք խնդրեր, թելադրեց Ֆրէտ։

— Բայց Թարսուսի մեր բարեկամները կ'ըսեն որ քաղաքներուն մէջ կացութիւնը աւելի գէշ պիտի ըլլայ։

— Ան ատեն լեռները ելէք, խորհուրդ տուաւ Մընթին։

— Ինչպէ՞ս կրնանք, պարոն, ինչպէ՞ս կրնանք։ Տուն, տեղ, երախաներ, ստացուածք ունինք։ Մեզ կը լլկեն։ Եթէ մեզմէ քանի մը հոգի լեռը բարձրանալ փորձէն, այդ քայլը վարը մնացողներուն փճացումին պատճառ պիտի դառնայ։

— Այն ատեն երկուքով, երեքով փախէք լեռները։ Եթէ իմ խորհուրդս կ'ուզէք՝ ահա այս է։

Շատ խելացի խորհուրդ մը կը թըւէր ասիկա։ Բլուրներուն զառիվայրերը կարծես ծածկուած ըլլային մրտենիի թուփերու գորգով մը, որուն մէջ ամբողջ բանակներ կրնային դարանակալ պահուած մնալ. անոր վրայ Քարա-Տաղի սեպաձեւ ժայռերը կը բարձրանան՝ ժայռոտ ու ահաւոր, հանգիստի համար թէեւ ոչ շատ յարմար, բայց պահուելու համար ձեռնտու վայրեր։

— Բնաւ գիս պիտի չկրնաք հաւատացնել թէ դուք՝ Հայերդ պահուած մթերքներ չունիք, ըսաւ Մընթին։ Լեռները ելէք, մինչեւ կատաղութիւնը վերջանայ։

Սակայն ծերունին գլուխը ցնցեց ու ժողովուրդը անմիջապէս անոր համակերպեցաւ։ Անոնք մեր Զէյթունցիներուն չէին նմաներ եւ տխուր յուսահատութեան մը մատնուած էին եւ հրաժարած իրենց անձերէն, ինչպէս կրօնական մոլեռանդութիւնը իսլամին մօտ։

Դարերու յառաջացուցած այդ անշարժութիւնը մէկ անգամէն յաղթել այդքան ուշ ժամու մը, անկարելի էր եւ բան մըն ալ չէինք կրնար ընել, ուստի շարունակեցինք մեր ճամբան արդէն թշուառութեան եզրին հասած։ Մեր Զէյթունցիները օդափոխութեան դացողներու նման ուրախ էին եւ կ'ուզէին մեզ ալ ուրախացնել երգելով իրենց տարօրինակ եղանակները։

Այդ օրը իմացանք որ վառեակը, ինչպէս զայն կը կոչէր Ուիլ, այդ կողմերը կը գտնուի, ուստի այդ գիշերը գահվէի մը մէջ անցուցինք. տեղ մը որ խանին բոլոր անպատեհութիւնները ունի։ Հոն օրիորդին մասին լուր անգամ չունէին։ Յաճախորդները, որոնք մեզմէ դատ երեսուն հոգի կ'ըլլային՝ մեծ սենեակին տախտակամածին վրայ տեղաւորուած, միայն գողերու մասին կը խօսէին, որոնք կը գործէին ամէն ուղղութեամբ։ Իւրաքանչիւրը սկսաւ մեզ առանձին հարցուփորձել իմանալու համար թէ ճամբան ինչպէս ապահովութեան չենք ենթարկուած եւ տէրն ենք մեր բոլոր գոյքերուն. ու երբ յատնեցինք որ բնաւ աւազակներու չհանդիպեցանք, անոնք մեր վրայ թշնամի անվստահութեամբ նայեցան։ Օրիորդ Կլորիա Վանտէրմանի մասին մեր հարցումներուն անոնք ուսերնին շարժեցին։

Իպրահիմին ու իր ընկերներուն գիշերուան մէջ փախչելու վախը չունէինք բնաւ, որովհետեւ Զէյթունցիները աչալուրջ կը հսկէին անոնց վրայ, վասնզի անոնք մեր հաշւոյն կ'աշխատէին, կը ժպտէին ու բառ կը փոխանակէին Թուրքերուն հետ, հասկնելու համար թէ գթալնուն համար ալ այդպէս կ'ընէին։

Մեր այս Զէյթունցիները տարբեր տրամադրութեամբ մարդիկ էին քան այն հեզահամբոյր Հայերը, որոնց հողերուն վրայէն թրքական կրունկներն են կոխկրտեր։ Եթէ զինուած չըլլայինք մենք ու եթէ ԱնկլօՍաքսոններու հանդէպ ցոյց տրուած յարգանքը չըլլար, այդ գիշեր անոնց վրայ տասնեակ անգամներ բոլոր խաժնիճաղանճ բանակը յարձակում գործած կ'ըլլար։

— Կը մտածեմ թէ արդեօք ուրիշ վայրերու Հայերը լեռնականներու մեղքերուն համար պիտի չտառապի՞ն, ըսաւ Ֆրէտ, երբ սենեակին մէկ անկիւնը փառաւոր կրակի մը առջեւ կը տաքնայինք։

— Սխալ կարծիք, պատասխանեց Ուիլ։ Ուշ կամ կանուխ մարդիկ կը յանդգնին ապահովել ազատութեան հանդէպ իրենց սէրը, եւ ատոր ձախուէր կերպով արտայայտելուն համար չես կրնար զանոնք դատապարտել։ Այս Զէյթունցիները սրտոտ մարդիկ են. հակառակ պարագային ես գըլխարկս կը ծամեմ։

— Բայց եթէ մենք ալ սրտոտ մարդիկ չըլլայինք, գէթ ինքզինքնիս պաշտպանելու համար, մեր Զէյթունցիները իրենք զիրենք այդ գիշեր կոպիտ որոշումի մը մէջ պիտի գտնէին։

(Շար.)

...չեն չէշտուիր այնքան ուժ-
...ան զուտ միավանկները, ինչ-
..., մէտ, հէք: Բայց ներկ,
...էս, միս այս կարգին պատկանող-
...միայն կը շեշտուին:
...բեւակի միայն կը շեշտուին: Ե
...կը գրենք Եով, որովհետեւ
...բային (նետել) արմատականն
...կը գրենք էով, որովհե-
...էջէս» կը գրենք էով, որովհե-
...բային արմատականն է Ի (կի-
...Մէր (սիրել), սեր (սերիլ):
...մեզ, դեր կը գրենք Եով,
...իրենց ինքնայատուկ է Եը,
...խով գրուած, ինչպէս՝ կը
...», որովհետեւ՝ միզել, կը
...(տիրել), պէտք (պիտի)
...), դէզ (դիզել), բայց կը
...բել, ձեռք, եռք, եւն. թէ
...գուք կրնաք այլեւս խորհր-
...եւ գտնել պատճառը, վերը
...նման: Մի դժուարիք,
...խորհեցէք, ձեր՝ պարզութիւնը
...եւ այնուհետեւ աւելի վարժ
...կանոնի ընթանալու:
...մըն ալ ուրեմն, եւ վերջա-
...չարքը.— Բոլոր այն բա-
...որոնք մեր հին գրականէն նոյ-
...մուտ գործած են մեր նոր
...մէջ՝ կը պահեն իրենց հին
...բնականաբար, ինչպէս՝ ա-
..., հեզ (հեզել, կամ հեզն՝
..., իսկ այն բառերը՝ որոնք փո-
...թեամբ կամ ծայրատուած, կտ-
...մուտ գտած են նորին մէջ,
...մենայնէն ամէն, բարեդէպ
...թեան այս պարագան պէտք
...ըլլայ նոյնիսկ հինին մո-
...որոնց կարգէն են
...:

ՏԱՐԱԶ

հաւաքելով նաեւ ձեռագիրներու յի-
շատակարաններն ու յիշատակագրու-
թիւնները, ամբողջութեամբ կամ քաղ-
ուածաբար, Ե. դարէն մինչեւ ԺԹ
դար: Որքան գիտեմ, ներհուն բանա-
սէրը տեսած է աւելի քան 7000 ձեռա-
գիր, միջնորդաբար կամ ուղղակի:

Արդ, աչքի առաջ ունենալով արդէն
մասամբ տարուած աշխատութիւն
մը, կը կարծեմ թէ աւելի գործնական
քայլ մը պիտի առնուէր այս ուղղու-
թեամբ, եթէ հնարաւորութիւն ստեղ-
ծուէր Հ. Ակինեանի լրացնելու իր աշ-
խատանքը, այսինքն աջակցութիւն
ընծայուէր անձամբ ուսումնասիրելու
այն ձեռագրական մեծ եւ փոքր հաւա-
քածոներն ալ, որոնք կը գտնուին Եւ-
րոպայի եւ Ասիոյ զանազան քաղաքնե-
րու մէջ, գրադարաններու մէջ եւ մաս-
նաւորներու քով:

Ասոր համար անհրաժեշտ է, սա-
կայն որ հիմնարկութիւններն ու մաս-
նաւորները բարեհաճին նախ բանալ ի-
րենց հաւաքածոները՝ ուսումնասիրո-
ղին առջեւ: Եւ ապա ունեւորներ կամ
հասարակութիւնը տրամադրէին նիւ-
թական միջոցներ, կատարելու ուղե-
ւորութիւններ եւ պրպտումներ գրա-
դարաններուն մէջ, կարճ կամ երկար
տեւողութեամբ:

Այսպէս անգամ մը պատրաստելէ
ետքը ցուցակը, դիւրին պիտի ըլլայ
այնուհետեւ համադրելու ցանկաց-
ուած նիւթերը ընդօրինակելով կամ
լուսանկարելով, եւ կատարելու ու-
սումնասիրութիւններ:

Կ'իմանամ թէ Հ. Ակինեան պատ-
րաստած է նաեւ Հայոց Գրականու-
թեան պատմութիւն մը, սկիզբէն մին-
չեւ ԺԹ դար: Կը մնայ նոր նիւթերով
լրացնել զայն եւ լոյս ընծայել:

Այս առաջարկին իրագործումը մեծ
գումարի չի կարօտիր, ոչ ալ տարի-
ներով թափառումի:

...ԱՋԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՂԱՒԱՔԵ՛ՆՔ

...ինայէն բղթակից մը կը գրէ.—
...առաջի մէջ անդրադառնալով
...արերի առաջարկութեան՝ կը
...նոր առաջարկութիւններ ի նը-
...հայ մշակոյթի նշխարներու հա-
...եւ ուսումնասիրութեան: Ան-
...ժամանակն է ուշադրութիւն
...հայ մշակոյթին կարող ան-
...գրաւոր աւանդներու, բայց
...ութիւն պիտի ըլլայ, եթէ
...գործնական քայլի ծեծուէին
...ամանական հարցեր:
...էք որ Հ. Ներսէս Ակինեան 30
...է վեր հետամուտ է ցուցակա-
...եւ ուսումնասիրելու հայ մա-
...թեան ամէն աւանդ, որոնք
...ուած են գրով եւ կը պահուին
...արաններու մէջ եւ մասնաւորնե-
...: Որովհետեւ ոչ անհատն եւ
...հաւաքական ոյժը ի վիճակի են
...նախաւոր պատրաստութեան
...երկելու աւանդի համադրու-
..., կարեւոր է նախ ցուցակագրել
...մը մէջ հրապարակի վրայ
...ած ձեռագիրները, եւ այսպէս
...նալ, թէ ի՞նչ ունինք եւ ո՞ւր
...: Նկատի առնելով այս պարա-
...Հ. Ակինեան ջանք տարած է ման-
...օրէն ցուցակագրել եւ ըստ բո-
...կութեան դասաւորել ամէն
..., հեղինակութիւն եւ թարգ-
...թիւն, արժէքաւոր կամ ա-
..., տալով իւրաքանչիւր գըր-
...խորագիրը, սկզբնաւորութիւնն
...վերջաւորութիւնը, մատնանշելով
...թեան ժամանակն եւ ձեռագրին
...տեղը: Միեւնոյն ժամանակ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐՏԱՍԱՐԴ ՕԴ. ՆԱՒՈՐԴՆԵՐ

«Խորհ. Հայաստան» (18 օգոս-
տոս) կը գրէ թէ մօտ օրէն Երեւանի
օդանաւային կայանը կուտայ իր նոր
շրջանաւարտները:

Երեւանի օդանաւային կայանը ա-
ռաջին անգամ շրջանաւարտ տուաւ
1936ին: Երիտասարդ այդ օդաչուները
այժմ կը կատարելագործուին Մոս-
կուայի եւ այլ կեդրոնական քաղաք-
ներու մէջ, մինչ Երեւանի օդանաւա-
յին կայանը կը հասցնէ տարուէ տարի
նոր եւ թարմ ուժեր:

Կայանին պետն է Ա. Խուրշուդեան:
Թռիչքներու վարիչը՝ Եակովլեւ, մար-
զիչ՝ Սոկոլով, Մեշչերիակով եւ Ա-
բայանց, մեքենագէտ՝ Կոտով, մեքե-
նավար՝ Վարդանեան, Բարսեղեան,
Թոքմաչեան, Կարլիկեան, ճամբարի
պետ՝ Ս. Բալայեան:

Այս տարուան խոստմնալից ուսա-
նողներէն յիշատակենք Օր. Ռոզա
Սարգսեան, Վ. Աբրահամեան, Ռ. Մի-
նասեան:

Անկարգելով երկնէջքի մարզանքնե-
րուն մէջ, որոնց կը մասնակցին բան-
ուորները, իրենց ազատ ժամերուն, ա-
ռանց կտրուելու իրենց աշխատանքէն,
ուշքի կը զարնեն Ս. Աւետիքեան, Ա.
Վարդանեան, Ն. Մինեւասի, Ե. Մի-
քայէլեան, Ս. Կարապէտեան:

ԿՐԹԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

«Խորհ. Հայաստան» (21 օգոստ.)
խմբագրականով մը դառնօրէն կ'ող-
բայ.— «Արձակուրդները վերջանա-
լու վրայ են: Տասը օր վերջ կը հնչեն
մեր դպրոցներուն զանգերը: Բայց
Հայաստանի կրթական գործավարու-
թիւնը այս տարի անպատրաստ կը դի-
մաւորէ ուսումնական տարին: Հայաս-
տանի մէջ ոչ մէկ դպրոց ստացած է
ուսումնական ծրագիրները: Անմխի-
թար վիճակի մէջ կը գտնուի դասա-
գիրքերու հրատարակութեան գործը:
Միայն օգոստոս ամսուն պէտք է լոյս
տեսնէր 18 գիրք, մինչդեռ հրատա-
րակուած է միայն 5 գիրք: Կրթական
գործավարութիւնը, դասագիրքերը
լրիւ չխմբագրուած, կը ղրկէ տպա-
րան, իսկ տպարանը «տխլուած է»
ընդունիլ, «որպէսզի գործը կանգ
չառնէ»: Հայ գրականութեան 10րդ
դասարանի ծաղկաքաղը տակաւին
յանձնուած չէ տպարան, միւս կողմէ

կրթական գործավարութիւնը դեռ
չկրցաւ վճռել թէ Կորքիի Մայրը վէ-
պէն պէ՞տք է հատուածներ առնել,
«Եգոր Բուլիչեւ»էն նմոյշներ տալ:

Նոյն անմխիթար վիճակը դպրոց-
ներու վերանորոգութեան գործին մէջ:
Ալլահվերդի շրջանի Ուզունլար գիւղի
միջնակարգ վարժարանը չէ նորոգ-
ուած, որովհետեւ կը պակսի փայտը
եւ կրթական գործավարութեան շի-
նարարական բաժնի պետ Այվազեան
հետաքրքրութիւն անգամ ցոյց չի
տար: Վեդիի դպրոցները վերանորո-
գութեան կը կարօտին, անհրաժեշտ է
շինել 44 նոր դասարաններ, պէտք կայ
գրասեղաններու եւ գրատախտակնե-
րու: Տեղական կառավարութեան ներ-
կայացուցիչը, Մամեդով, մտածած
անգամ չունի այդ մասին:

Մանիսի միջնակարգ վարժարանին
կահաւորումը ձգուած է իր բախտին,
— գրասեղաններուն կէսը քանդուած
է, պատուհաններուն ապակիները
ջարդուած, բայց կահաւորման բաժ-
նի վարիչին հոգն անգամ չէ»:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Սերգօ Համբարձումեան, որ ծանրու-
թիւն վերցնելու համաշխարհային ա-
խոյեան հռչակուած է, օգոստոս 15ին
Մոսկուայի մէջ, ի ներկայութեան
Կրեմլի պալատին երեսփոխաններուն և
Հայաստանի վարչապետ Փիրուզեանի,
նոր փորձեր կատարեց եւ երկու ձեռ-
քով բարձրացուց 130 քիլօ 300 կրամ:

** Օգոստոս 16ին, կէս գիշերին,
հրդեհ ծագեցաւ Երեւանի հացի գոր-
ծարանին մէջ,— վնասուեցաւ շմե-
քենականացուած մասը: Այսուհան-
դերձ հացի պատրաստութիւնը կանգ
չառաւ:

** Օգոստոսին բազմամբոխ արշաւ
մը կատարուեցաւ դէպի Արագածի
գագաթը (4096 մեթր): Կը մասնակ-
ցէին 1083 երիտասարդներ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՎԻԷՆ.— Ժամանակին գրուեցաւ թէ
Վիէնի մէջ քանի մը հայ խանութներ
(սափրիչ, կօշկակար, դերձակ), փակ-
ման հրահանգ ստացած են տեղական
ոստիկանութենէն: Մեր հայրենակից-
ները ամէն կողմ դիմեցին, մինչեւ իսկ
ուղեցին փաստաբաններ վարձել: Բայց
փաստաբանները յանձնարարեցին
դիմել հայկական վերին մարմինին:

Մինչեւ այսօր կերպով մը կ'աշխա-
տէին, բայց այսօր ոստիկանութեան
քարտուղարը ներկայացած է և ազդա-
րարած է վերջին անգամ որ անմիջա-
պէս փակեն խանութները:

Ինծ ըսին թէ ժամանակին դիմում-
ներ եղած են զոյգ օֆիսներուն, բայց
մինչեւ այսօր ոչ եւ է լուր եկած չէ:
Ի՞նչ պիտի ըլլայ 7—8 ընտանիքներու
վիճակը: Անոնք իրենց վերջին լուման
տրամադրած են եւ այսօր մէ-
կէն կը վտանգուին իրենց խանութնե-
րը:

Ինչո՞ւ ազդու դիմումներ չեն կա-
տարեր զոյգ օֆիսները:

Ռ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԻԱՄԻՏՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՂՆԵՐԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդա-
ծութիւնները կ'ընէ այս խորագրով
խմբագրականի մը մէջ (6 Օգոստոս).

— «Հայաստանի Խորհրդային իշխա-
նութիւնը եւ Կոմունիստական Կուսակ-
ցութիւնը արտասահմանի մէջ ռամ-
կավարներու եւ հայ բոլշեւիկներու ե-
ռանդուն աջակցութեամբ տարիներ
շարունակ շահագործեցին հայ գա-
ղութներու, եւ մասնաւորապէս ամե-
րիկահայ գաղութի հայրենաբաղձ ըղ-
ձացումները: Ռամկավարներու եւ
բոլշեւիկներու հակակշռին տակ գըտ-
նուող Հայրենակցական Միութիւննե-
րու եւ տխրահռչակ Հօկի միջոցով
Հայաստանի օգնելու պատրուակով
այս գաղութէն հանուեցան հսկայա-
կան գումարներ, որոնց ամենաչնչին
մէկ մասը հազիւ թէ ծախսուած է
խղճուկ նոր աւաններու շինութեան
համար:

Հարիւր հազարաւոր տոլարներու
հասնող գումարներու մեծագոյն մասը
վատնուեցաւ այս երկրին մէջ կամ բա-
ժին եղաւ Հայաստանի Խորհրդային
իշխանութեան եւ Կոմունիստ Կուսակ-
ցութեան ամենակուլ երախին:

Հայրենաբաղձ բազմութիւնները
կուտային իրենց ճակտի քրտինքի
արդար վաստակը՝ ոմանք այն միա-
միտ հաւատքով, թէ իրենց տուածին
վերջին սէնթն իսկ կը ծառայէ հայրե-
նաշէն գործին, իսկ ուրիշներ, պակաս
միամիտներ, թէեւ համոզուած որ ի-
րենց տուածին միայն չնչին մասը կը
ծառայէ նպատակին, դարձեալ գոհ
էին գէթ նուազագոյն չափով հայրե-
նիքին օգտակար լինելու գիտակցու-
թեամբ:

Այսօր, սակայն, կացութիւնը հիմ-
նովին փոխուած է: Խորհրդային Մի-
ութիւնը ալ աւելի ամուր պատնէշ քա-
շած է իր եւ դուրսի աշխարհի միջեւ:
Խորհրդային պետական մարմիններէն
զատ ուրիշ ոեւէ մարմին այլեւս կապ
չունի արտասահմանի հետ: Խորհրդա-
յին սահմաններէն հսկայական զանգ-
ուածներով դուրս կը վտարուին բոլոր
օտարականները, որոնք տասնեակ տա-
րիներէ ի վեր բնակութիւն հաստատ-
ուած էին Ռուսիոյ մէջ:

Կտրեց իր բոլոր կապերը արտա-
սահմանի հետ նաեւ Խորհրդային Հա-
յաստանը: Հայաստանի Խորհրդային
կառավարութեան կողմէ լուծարքի են-
թարկուեցաւ տխրահռչակ Հօկը եւ
յայտարարուեցաւ, թէ Հայաստան
այլեւս դուրսի օժանդակութեան պէտք
չունի:

ՆՍՏԱՑԱՆՔ

ԴԱՂՏՆԻ ՃԱՄԲԱՆ (բանաստեղծու-
թիւններ), գրեց Ժաք Ս. Յակոբեան:
1938, Գահիրէ: Գին 15 ֆրանք: Հաս-
ցէ.— C)o Pharmacie S. Hagopian, 85,
rue Choubrah, Le Caire (Egypte):

ԱՐԵՒԱԳԱԼ, պարբերաթերթ գրա-
կանութեան եւ արուեստի: Հրատ.
Հայ Մտքի Տան: Ա. տարի, Թիւ Է,
Յունիս - Յուլիս: Տարեկան բաժնեգին
40 ֆրանք: Հասցէ.— Գ. Կաւվարենց,
17, Rue Hadji Stamou, Dourghouti, A-
thènes (Grèce):

Օր. ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ
եւ
Պ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
Նշանուած

Մարսէյլ, 4 սեպտ. 1938

Այս ամէնը բաւ էր համոզելու հա-
մար պարկեշտ հայրենասէրները, թէ
այլեւս ի զուր են, ներկայ պայմաննե-
րու տակ, Հայաստանի վերաշինու-
թեան օգնելու համար ըլլալիք ճիգերն
ու զոհողութիւնները:

Բայց այդ բաւ չէր ծուռ հաշիւնե-
րով ուրիշներու հայրենասիրութիւնը
շահագործող անձերու եւ կազմակեր-
պութիւններու համար: Այդ կարգի
կազմակերպութիւններու շարքին մէջ
պատուոյ առաջնութիւնը կը պատկանի
Համա-Խարբերդցիական Միութեան:
«Հայրենիք»ի մէջ մեր ընթերցողները
կը գտնեն Համա-Խարբերդցիականի
գալիք Պատգամաւորական Ժողովի
առթիւ այդ Միութեան հրատարակած
կոչին մէկ մասը, զոր արտատպած ենք
Բամկավար մամուլէն:

«Ստոյգ է թէ՝ Խ. Հայաստանի վեր-
ջին դէպքերուն պատճառով՝ Նոր Խար-
բերդէն տակաւին լուրեր չկրցինք ըս-
տանալ», ըսուած է այդ կոչին մէջ:
«Մենք ի հարկէ պատշաճ քայլեր ա-
ռած ենք սակէ առաջ մեր յարաբերու-
թիւնը կանոնաւորելու համար Նոր
Խարբերդի հետ»:

Թէ ի՛նչ են եղած Համա-Խարբերդ-
ցիականի կողմէ առնուած այդ քայլե-
րը, կոչը չըսեր: Բայց որ այդ քայլե-
րը ոչ մէկ արդիւնք տուած են, այդ
ակներեւ է, վասնզի, քիչ մը վարը կո-
չը հրատարակողները կ'ըսեն թէ «Յու-
նիս 17ին մասնաւոր հեռագիր մը զար-
կինք, որու պատասխանը քաղաքական
պատճառներու հետեւանքով՝ տակա-
ւին ստացած չենք»:

Կրնանք վստահեցնել այդ կոչը կար-
դացողները, թէ Համա - Խարբերդ-
ցիականը իր հեռագրի պատասխանը
կրնայ ստանալ՝ եթէ երբեք ստանայ՝
Հայաստանի ոեւէ մէկ ուրիշ վայրէն,
բայց ոչ Նոր Խարբերդէն, որովհետեւ
Նոր Խարբերդը այլեւս Օրժոնիկիձէ
կը կոչուի:

Այս պարագան որքան մեզ, նոյնքան
Համա - Խարբերդցիականի կոչը հրա-
տարակողներուն ծանօթ է: Բայց, ի-
րենց միամիտ հետեւորդները խաբելու
համար, Համա - Խարբերդցիականի
վարիչները ոչ միայն այս մասին չեն
խօսիր իրենց կոչին մէջ, այլեւ յանդգ-
նութիւնն ունին ըսելու, թէ «արդէն
միջոցներ ձեռք առած ենք մասնաւոր
ներկայացուցիչ մը ղրկելու Նոր Խար-
բերդ, որպէսզի իր ականատեսի հան-
գամանքով եւ Խ. Հայաստանի կառա-
վարութեան ցուցմունքով մեր յառա-
ջիկայ գործունէութեան ուղեգիծը
ճշդենք»:

Մենք վստահ ենք, որ Համա - Խար-
բերդցիականի ամէնէն կոյր հետե-
ւորդն իսկ պիտի խնդայ այս վրդովիչ
կեղծիքին վրայ: Յունիս 17էն մինչեւ
Օգոստոս 20ը պարզ հեռագրի մը պա-
տասխան ստանալ չկրցող պարոնները
կը վստահեցնեն, թէ իրենք մասնաւոր
ներկայացուցիչ պիտի ղրկեն Հայաս-
տան: Եւ կ'ակնկալեն որ գտնուին
մարդիկ, որոնք հաւատան իրենց այս
կեղծ ու պատիր խօսքին»:

...Ր ՀԱՅԱՋՆՋ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

...երհնդ տարեկանէն վեր այ-
...սպաննելով, մատղաշ կիներն
...ջիկները ծախելով, գրկում-
...եւ բոլորովին անխնամ մը-
...երբեւ հետեւանք պզտիկ տղոց
...ովը եւ սպաննուելովը, տակաւ
...կը նօսրանար կը փոքրա-
...էն մի կարաւանի թիւը, այնպէս
...էրէն տարագրուածներուն հա-
...էկ երրորդը կրնայ հասած ըլլալ
...ղեպքի սահմանները կամ հօս
...ա:

Ա՜խ, ան ի՛նչ զարհուրելի տե-
...էր— զատարկ վայր մը գետինը
...ած տարագիրներու խումբի մը
...ը: Անօթի ծարաւ, վրանին բնաւ
...չկար, հիւանդ, մասնաւորապէս
...ու եւ փորհարութենէ բռնուած,
...նկ հարիւրաւորներ նստած, երկն-
...չոր հողին վրայ, հազիւ մէկ-եր-
...վերմակ՝ տակը մտնելու համար:
...ը դիակներու պէս էին իրենց

մայրերուն թեւերուն մէջ, մայրերն ալ
որդէն մարդկեղէն ուրուականներու
վերածուած: Եւ այս ողորմելի շարքը
յանկարծ պարտաւորուեցաւ ճամբայ
ելլել հարուածներու տակ: Շատեր ի-
րենց եղած տեղը մնացին, ամէն հար-
ուածի դէմ անզգայ, աւելի մահուան
մօտ կամ արդէն անոր գիրկը:

Եւ այս բոլոր եղածները մէկ կամ
երկու անգամ չտեսանք: Հօս կամ հոն,
այլ շարունակ, հարիւր եւ աւելի ան-
գամներ, ամենուրեք, Սըվազէն մին-
չեւ հօս մեր ճամբուն չորս հարիւր
քիլոմէթր տարածութեան վրայ: Կըր-
նանք այս ամէնուն համար վկայու-
թիւն տալ եւ կրնանք ցոյց տալ այն
վայրերը, ուր այս բաները գործուե-
ցան, կրնանք գտնել եւ մէջտեղ հանել
անթիւ անհամար փոսերը, որոնց մէջ
կը հանգչին չարչարուողներու, ան-
պաշտպան ու անօգնական սպան-
նուածներու ոսկորները:

— Եւ այս ընողները ամէնքը Թուրք
ժողովուրդը չեն: Տեսայ թէ ինչպէս
մինչեւ իսկ Քիւրտեր իրենց ականա-
տես եղած աղէտքին վրայ արցունք
թափելով, երեսնին միւս կողմը կը
դարձնէին: Մեր Հայերէն իսկ լսեցի
որ տեղ տեղ Թուրք բնակչութիւնը ար-
դահատանք ցոյց տուած է տարա-
գրութեան դատապարտուածներուն,
թէ Թուրք հոգեւորականութիւնը այս
բարբարոսութիւններուն չէ մասնակ-
ցած: Ո՞վ է ուրեմն որ այս ամէնը կա-
տարեց:— Կառավարութի՛ւնը, կա-
ռավարութի՛ւնը միայն: Երիտասարդ
Թուրքերը, «Միութիւն եւ Յառաջդի-
մութիւն» կուսակցութիւնը, այն՝ որ
մեր օժանդակութեամբը միայն գործի
գլուխ անցած է: Եւ այս կուսակցու-
թիւնը դաւաճանեց մեզի, հիմակ ալ
կը փճացնէ: Եւ մեզք որ մեր մէջ ալ
միաբանութիւն չի տիրեր, չտիրեց:
Արդեօք այսկերպով մե՞նք ալ պատաս-
խանատու ենք այս զարհուրելի դէպքե-
րուն: Բայց հիմա այլեւս ամէնքս
պէտք է Հայ Ազգին հետ ըլլանք, մեր
ժողովուրդին հետ ըլլանք, անոր հետ
փրկուինք կամ փճանանք:

Սիրանոյշ արագ, մեղմ, շտապով
այսպէս խօսեցաւ իբրեւ վերջաբան:

Բերանը չորցածի պէս էր եւ ամբողջ
մարմինը նորէն սկսաւ դողալ: Ի վեր-
ջոյ ոտքի ելլելով քայլ առաւ, վրդո-
ված ու գլխիկոր, իր առջեւ լացող
ունկնդիրներուն մէջէն վեր վար, ձեռ-
քերը կուրծքին վրայ պնդած:

— Փճանա՛լ, ըսաւ մէկէն ի մէկ,
կեցած տեղը:— Պէտք փճանանք, մին-
չեւ որ այս ամէնը ուրիշները իմանան
ու մեզի օգնութեան հասնին...

Այսչափ: Ձեռքի յուսահատ շարժու-
մով մը պոռաց բարձրաձայն!— Ա՜խ,
այլեւս չեմ կրնար: Կ'աղաչեմ կը պա-
ղատիմ ձեզի, զիս մինակ թողէք:

ՀԱԼԷՊ

Հալէպ քաղաքին վրան կը թխէր
սուրիական ամրան կիզիչ արեւը: Ա-
րաբական ոճով ներքին բակերը շըր-
ջապատող ճերմակ գուռները, որոնք
դէպի դուրսը, դէպի փողոցը քանի մը
փոքր պատուհաններ միայն ունէին,
մեռելատիպ կը մնան անկենդան, մի-
ջօրէի տաքին մէջ: Անապատէն եկող
հովը փողոցներէն կը քշէր կրափոշիի
գորշ ու ճերմակ ամպեր: Նահր-էլ-Քա
վայքի աղտոտ ջուրը, դանդաղօրէն եւ
դժկամակ, կը սողոսկէր օձի պէս քա-
ղաքին մէջէն, ցամքելու համար ոչ

շատ հեռի հարաւի կողմը: Քաղաքին
տանիքներէն բուլթ եւ գուլ խառնակու-
թեան վերեւ մութ շուքի մը պէս կը
բարձրանար միջնաբերդը դարաւոր
կոպիճներով, փխրուն հողով բարձրա-
բերձ սա կարկնաձեւ բլուրին վրայ,
իբրեւ ծիծաղելի սպառնալիք մը, իբ-
րեւ հուսկ յետին ամբարտաւանութիւն
մը անկարող դարձած Թրք. կառա-
վարութեան: Բայց տակաւին կ'ապրէր
այդ միջնաբերդէն օժանդակութիւն
սպասող ուժը— Երիտասարդ Թուրքե-
րու կառավարութիւնը, «Միութեան եւ
Յառաջդիմութեան» համար Կոմիտէն:
Ո՛չ թէ ոեւէ բարոյականի մը շուքին
կապուած, այլ ինք առանձինն իրեն հա-
մար ընչաքաղց, բոլորովին անդիտակ
ու անծանօթ այն հիմերուն, սկզբունք-
ներուն, որոնց վրայ այսօր կրնան ապ-
րիլ ու զարգանալ ժողովուրդներ եւ
ազգեր: Այդ Կոմիտէին, այդ ուժին
նախատիպարն էր ամայի անապատը,
ուր բիրտ ուժին եւ բռնակալութեան օ-
րէնքը միայն արժէք ունէր, եւ իր մի-
ակ հետապնդումն էր համաթրքու-
թեան մը օդապատկերը, որ չծնած վի-
ժեցաւ:

Վերջին Հայ ընտանիքներն ալ Այն-
թապէն տեղահան եղած էին, եւ յոգ-

նաբեկ կարաւանը կը շուէր լեռնային
քարուտ երկրամասին մէջէն դէպի հիւ-
սիսը Հալէպ: Անոնք կրնային հա-
րուստ կոչուիլ բաղդատմամբ անոնց՝
որոնք իրենցմէ առաջ չուած էին այդ
ճամբէն շատ աւելի հեռուներէ: Իրենց
մօտ տակաւին դրամ ունէին, եւ մեծ
մասը իրենց գոյքերուն աննշան մնա-
ցորդները միայն, զոյգ մը վերմակ,
խոհանոցի քանի մը անհրաժեշտ ա-
նօթներ, քիչ մը ճերմակեղէն եւ հա-
գուստեղէն, ձի մը, ջորի մը կամ է-
շու մը վրայ բեռցնելով ճամբայ ելան:
Շատ պզտիկ տղաքը եւ խեղանդամ
մարդիկն ալ տեղ գտած էին յաճախ
նոյն գրաստներուն վրայ: Հազարի
չափ հոգի, ինչպէս հազարաւորներ ի-
րենց հայրենակիցներէն իրենցմէ ա-
ռաջ, հիւսիսային Սուրիոյ հրաբորբոք
տաքին մէջէն լուռ ու մունջ, լերկ ու
բացարձակապէս անստուեր բլուրնե-
րու վրայէն կը գաղթէին դէպի Հա-
լէպ, որ Դամասկոսէն վերջ այդ ապա-
կի երկրին ամէնէն հարուստ քաղաքն
էր, որչափ որ սակայն կարելի է հա-
րուստ կոչուիլ, այնքան վրդովումնե-
րէն վերջը:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

Հօրս յիշատակին

6 Սեպտեմբեր 1935... լման չորս
տարի է որ, կը բացակայիս մեզմէ,
հայր:

Այս դառն մահուանդ տարեդարձին
առթիւ է որ կուգամ յարգել յիշա-
տակդ, քանի մը խօսք ըսելու ոչ մի-
այն իմ անունով, այլեւ բոլոր անոնց
որոնք չմոռցան իրենց համեստ բարե-
րարին յիշատակը:

Կը յիշեմ, հայր, գործի վերջին օրդ
էր, այն կառքը որ գործատուն կ'ա-
ռաջնորդէր քեզ, իմ ճամբուս վրայէն
կ'անցնէր, գլրոց դացած պահուս:
Վերարկուիդ օձիքը վեր, մինչեւ կզա-
կըդ առնուած էր, երբ նշմարեցիր
զիս:— «Կանուխ չէ՞, Լեւոն», գոռ-
գոջեց ձայնդ ականջիս... աւա՜ղ, գոր-
ծի վերջին օրդ եղաւ այդ օր: Նոյն
օրը ժամը 11ին, ութ ամիսներ մահիճ
գամուելու դատապարտութիւնը ու-
նէիր վրադ...

Մեծ փափաք ունէիր որ շարունա-
կեմ ուսումս: Բարեբախտաբար ունիմ
մայր մը, որ կը հսկէ քայլերուս: Որ-
քան բծախնդիր՝ հայրենի աւանդու-
թեանց, նոյն կերպով ալ մայրս
կ'աշխատի որ քու համեստ բարերարի
կոչումէն մազաչափ շեղում մը չկա-
տարուի մեր մէջ:

Այս բոլորէն վերջ, մօր եւ դաւկի
սկզայուն սերտը պիտի մնայ վտարան-
դի գերեզմանիդ մշտենջենական
պաշտպանը, մինչեւ որ օր մը աճիւնդ
քու հայրերուն պանթէոնը փոխա-

դրուին մեր հայրենիքին մէջ, եւ հոն
ամէն տարի մայր եւ որդի դանք ար-
ցունքով լեցուն մեր սափորը պարպե-
լու գերեզմանիդ վրայ:

Լ. Գեւոնդեան

ԽՄԲ.— Ստորագրող պատանին, որ
մէկ տարիէ ի վեր հայրենասիրական
գրութիւններ կը ղրկէ Յառաջի (ֆրան-
սերէնէ հայերէնի թարգմանուած),
ուզած է յարգել իր վաստակաւոր հօր
յիշատակը, անոր մահուան տարեդար-
ձին առթիւ: Հանգուցեալը, Գասպար
Տէր Ղեւոնդեան, ուսուցչական պաշ-
տօններ վարած է Խարբերդի մէջ եւ
Մարսէյլի մէջ հաստատուելէ վերջն
ալ, միշտ կը հետաքրքրուէր հանրա-
յին գործերով: Մահէն առաջ տետրակ
մըն ալ հրատարակեց,— «Խօսք կ'ու-
զեմ», գաղութներու կազմակերպու-
թեան մասին, 10.000 ֆրանքի գումար
մը տրամադրելով:

(Շար.)

հանդարտօրէն փորձուեցաւ մայիս 21ի չարաշուք չարթուն, երբ անխուսափելի կը համարուէր պատերազմը :

Բրիտանական դահլիճին երկուշաբթի օրուան դումարումը առաջին լրիւ եւ պաշտօնական նիստն է յուլիսէն ի վեր, երբ խորհրդարանը փակուեցաւ : Վարչապետը հինգշաբթի օր վերադառնալով Սկովտիայէն, երկուքուկէս ժամուան խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ նախարարներուն հետ : Նոյն օրը արտաքին նախարարին ներկայացան խորհրդային դեսպանը եւ լեհական դեսպանատան գործակատարը :

*** Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Գերմանիա ճափոնի բարոյական աջակցութիւնը խնդրած է, չեխական տագնապին առթիւ : Գալով Իտալիոյ, արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը զեկուցում մը հրատարակեց, որ հետեւեալ ուշագրաւ կէտերը կը պարունակէ .—

1.— Իտալիա առանց վերապահութեան կը վաւերացնէ Չեխոսլովաքիոյ գերման կուսակցութեան ուղեգիծը, այնպէս ինչպէս սահմանուեցաւ անցեալ յունուարին, Քարլսպատի ծրագրին ութ կէտերով :

2.— Իտալիա համաձայն չէ չեզելու այդ ութ կէտերէն եւ բացորոշապէս հակառակ է գերմանարնակ շրջանին Գերմանիոյ կցման :

3.— Իտալիա կը կարծէ թէ տակաւին կարելի է խաղաղ լուծում մը, եթէ Փրակայի կառավարութիւնը տեղի չտայ «ազգամտենչ ժողովրդապետութեանց» ճնշումին :

4.— Իտալիոյ կարծիքով, ամենամեծ վտանգը այժմ կը բխի ժողովրդապետական հոսանքներէն, որոնք իրենց հրամանները կը ստանան Փարիզէն եւ Փրակայէն :

Հռոմի ֆրանսական դեսպանատան գործակատարը Իտալիոյ արտաքին նախարարին ներկայացաւ հինգշաբթի օր, լուսաբանութիւններ խնդրելու համար, չեխական տագնապին առթիւ :

Ամէն պարագայի մէջ, Իտալիա հաւատարիմ կը մնայ Հռոմ - Պերլին առանցքին, սպասելով դէպքերու ընթացքին :

ՍԱՆՃԱՔԻ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ ՃԱՌԸ

Ինչպէս գրած էինք, սեպտեմբեր 2ին տեղի ունեցաւ Հաթայի (Սանճաք) երեսփ. ժողովին բացումը : Այս առթիւ հետեւեալ ճառը խօսեցաւ Ապտիւլ Կանի Թիւրքմէն, երեսփ. ժողովին նախագահը .

— « Այս հողամասը, որ Հաթայ անունը կը կրէ, Թրքական մայր հայրենիքին անբաժանելի եւ նուիրական մէկ մասն է : Իր պատմութիւնը անքակտելի կերպով միացած է Թուրք ազգին պատմութեան : Թուրք ժողովուրդը մեծ ջանքեր թափեց մեր անկախութիւնը ապահովելու համար : Այս երջանկաւէտ արդիւնքին գլխաւոր հեղինակը Թուրք ազգին Մեծ Ղեկավարը եղաւ, որուն անսահման յարգում կը յայտնեմ այս բեմէն եւ ամբողջ աշխարհի առջեւ :

Ֆրանսական կառավարութիւնը հասկցաւ թէ Թուրքիոյ բարեկամութիւնը կարելի է շահիլ միայն Հաթայի ազատութիւնն ու անկախութիւնը ապահովելով : Այս անկախութիւնը միեւնոյն ատեն համաշխարհային խաղաղութեան ազդակ մըն է : Մեր ազատագրութեան իրականացումը պիտի պահպանէ համաշխարհային խաղաղութիւնը եւ երկու մեծ ազգերուն միջեւ բարեկամական կապերուն ամրապնդման պիտի ծառայէ : Ընկերներ, երջանիկ եմ համաշխարհային կարծիքին առջեւ յայտարարելով թէ Անկախ Հաթայի ազգ. երեսփ. ժողովին բացումը նոր անգամ մը կ'աւելցնէ քաղաքակիրթ ազգերու ընտանիքին : Մեզի համար պարտականութիւն մըն է այս հանդիսաւոր վայրկեանին մէջ մեր երախտագիտութիւնն ու անսահման սէրը յայտնել Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ ժողովին, հանրապետական կառավարութեան եւ մեծ ղեկավար Աթաթիւրքի, որ ազատագրեց եւ հիմնեց մեր երկիրը : Նմանապէս մեր անկեղծ զգացումներուն հաւաստիքը կը ներկայացնեմ Ֆրանսական խորհրդարանին, կառավարութեան եւ Ֆրանսայի յարգելի նախագահին : Դարաւոր կապեր կը կապեն մեզ՝ Իրաքի, Սուրիոյ եւ Լիբանանի ժողովուրդներուն երջանկութեան : Անկեղծ մաղթանքներ կ'ընեմ այդ երկիրներուն, տոգորուած բարեկամական եւ լաւ դրացնութեան զգացումներով : Ընկերներ, մեր երկրին, խաչալներուն եւ աշխատանքին միակ նպատակն է Հաթայի ժողովուրդին բարօրութիւնը եւ երջանկութիւնը : Հաթայցիներուն կը շնորհաւորեմ հազարումէկ դժուարութիւններով ձեռք ձգուած անկախութիւնը, ու սրտանց յաջողութիւն կը մաղթեմ Հաթայի երեսփոխանական ժողովին» :

*** Ուրիշ ճեւակերպութիւններէ վերջ, խօսք առին փոքրամասնութեանց ներկայացուցիչները : Հինգ հայ երեսփոխաններէն Իսա Գազանճեան բսաւ (համաձայն Անատոլուի գործակալութեան հեռագրին) .

— « Երեսփ. ժողովին բացումը լուսաւոր առիթ մը կը նկատեմ հայ համայնքին նոր կացութեան հանդէպ ունեցած հաւատարմութիւնը եւ երկրին յառաջդիմութեան համար աշխատելու կամքը յայտնելու : Մենք, Սանճաքցիներս կը հպարտանանք որ Թուրքիոյ ու Ֆրանսայի նման երկու մեծ պետութեանց միջեւ բարեկամութեան հող մը կը կազմենք : Մեզի հանդէպ մեծ վստահութիւն ցոյց կը տրուի անկախութեան հռչակումով : Հայ համայնքը, զոր ներկայացնելու պատիւը ունիմ, այս հայրենիքին համար հարկ եղած ոչ մէկ զոհողութեան առջեւ պիտի ընկրկի : Բոլոր Հայերը իրենց եղբայրներուն՝ Թուրքերուն հետ ձեռք ձեռքի տուած անկեղծօրէն պիտի գործակցին :

Մենք ալ գաւակներն ենք աշխարհի վրայ քաղաքակրթութիւն տարածող մեծ ընտանիքին : Աթաթիւրք, արդի ժամանակներու ամենամեծ դէմքը, չէ՞ր որ բսաւ թէ Թուրք եւ հայ ցեղերը մէկ ընտանիքի կը պատկանին եւ եղբայր են : Ան որ Մեծ Ղեկավարին այս սկզբունքէն կը շեղի, դաւաճանած պիտի ըլլայ անոր : Հետեւաբար, մեր մեծագոյն նպատակն է աւելի զարգացնել Թուրք եւ հայ ցեղերուն միջեւ գոյութիւն ունեցող եղբայրութիւնը » :

*** Թուրք թերթերը կը գրեն թէ նոր պետութեան նախագահը, Թայֆուր Սէօքմէն զաւակն է Ռէյհանիյէի Թուրք աշիրէթին պետ Մուսթաֆա փաշայի : Մեծ հայրն էր Հայտար պէյ, որ 1876ին այդ շրջանակը Եգիպտոսի Իպրահիմ փաշային դէմ պաշտպանելով Սրվազ զացած էր : Հայրը Մուսթաֆա փաշա Երիմի պատերազմին մասնակցած եւ մեծ ծառայութիւններ մատուցած է հայրենիքին : Թայֆուր Սէօքմէն իր ուսումը ստացած է ծննդավայրին Գրքք Խանի մէջ եւ ապարակին մէջ երկրագործութեամբ զբաղած է : Անկախութեան պայքարին սկիզբէն ի վեր ազգ. դատին համար գործնապէս աշխատած է զանազան ճակատներու եւ մարզերու մէջ :

ՔԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱՏԱՂԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ ՄԸ կը մղուի Սպանիոյ մէջ, տեղատարափ անձրեւի մը տակ, Եբրոյի ճակատին վրայ : Հինգշաբթի օր 100 թնդանօթներ մահ սփռեցին ռազմադաշտին վրայ, բլուրի մը գրաւման համար : Միեւնոյն ատեն ազգայնական օդանաւերը կրակ կը տեղային երկինքէն : Ազգայնականները երկու անգամ ետ մղուեցան մեծ կորուստներով, բայց երրորդին յաջողեցան :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստին աշխատաւորներէն 500 հոգի սկսան աշխատիլ համաձայն նոր հրամանագրին, որ զինուորական վարչութեան կը հաստատէ : 200 քաղաքային պահակներ, 50 հեծելանաւորդ ոստիկաններ եւ ուրիշ բազմաթիւ պաշտօնեաներ կը հսկեն բարեկարգութեան : Միեւնոյն ատեն կը շարունակուին բանակցութիւնները :

ՀԱՆՔԱԳՈՐԾՆԵՐՈՒ Միութեան ազգ. խորհուրդը 7ի դէմ 21 ձայնով հաստատեց սեպտեմբեր 1ի համաձայնութիւնը : Այս առթիւ, բողոքներ եղան բոլշեւիկներու միջամտութեան դէմ եւ որոշուեցաւ պահել միութեան արհեստակցական անկախութիւնը :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵՍՕ ՔԱՃԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ժողովը 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, իր Ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՍԷՆ ԺԷՌՕՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՊՈՄՈՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին «Վարանդեան» սրահին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ ըլլալ ճիշդ ժամանակին։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 11 Սեպտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին «Խաժակ» Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ԳՈՒԱԼՈՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վաղարշեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 10 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Արապեաններու բնակարանը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՄԱՐՍԻԼԻԱՀԱՅ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ԶԽԱՋԱՋԵԼ

Մարսէյլի մէջ «ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»ը կը տօնուի ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9ին, Կիրակի երեկոյ, մեծ պատրաստութեամբ, ԲՕԼԻԶԷի շքեղ սրահին մէջ։ Պիտի հրաւիրուին բոլոր հայ պաշտօնական մարմիններն ու կազմակերպութիւնները։

Ցայտագիր եւ մանրամասնութիւններ յառաջիկային։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, Ե. ՈՒՍԱՂԷՄ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան։ Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ։

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. ըստ երկրի)։ Դիմել միմիայն Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ։

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Մարսէյլ - Փրատոյի Մայր Եկեղեցիի Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ 11 Սեպտ., Կիրակի օր, Խաչվերացի տօնը պիտի կատարուի մեծ հանդիսութեամբ։ Երեկոյեան ժամերգութեան Անդաստանի մասը եկեղեցիի պարտէզին մէջ, ծաղիկներու արարողութեամբ, ժամը 4ին։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Աղաւնի Ղեւոնդեան, զաւակը Լեւոն եւ եղբայրք Մասիս, Արայ Ղեւոնդեան կը ծանուցանեն թէ՝ իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ հօրեղբօր, հանգուցեալ՝ ԳԱՍՊԱՐ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆի (ԹԱՇՃԵԱՆ) մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ ձայնաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Հ. Յովհաննէս վարդապետ Ջուհաճեան, Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ, (92, Rue d'Aubagne), յետ Պատարագի պիտի կատարուի Հոգեհանգստեան արարողութիւն, իսկ կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին, Սէն Փիէռ գերեզմանատան մէջ պիտի օրհնուի իր դամբարանը։

×

Սեպտ. 11ին, Կիրակի առաւօտ, Ս. Խաչի օրուան առթիւ, Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ հանգուցեալ ԽԱԶԻԿ ԳՈՐԻԿԵԱՆի մահուան տարեդարձին առթիւ :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Վալանսի Կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Լ. Տօնապետեանի եւ պարագաներուն, իր տիկնոջ մահուան առթիւ :

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Կ. Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի Մասնաճիւղի անդամներն ու ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները Ընդհ. ժողովի, այս Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, հայրենակից Լեւոն Տօնիկեանի բնակարանը, 52, Rue Gustave Courbet, Bagneux, Փորթ տ'Օրլէանէն առնել օթոպիւս եւ իջնել Grange-Ory կայարանը : Խիստ կարեւոր օրակարգ :

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Շնորհիկ Եազտանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սրբուհի Եազտանեանը, Հաճի Մարիամին թոռը, Շապին Գարահիսարի շրջանէն : 1917ին աքսորուած է Եոզկատի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ առեւանգուած Կարնեցի Թուրք զաղթականի մը կողմէ Գուրպան անունով : Իմացնել հետեւեալ հասցէին . Chenorhik Hazdanian, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), կամ «Յառաջ»ի միջոցով : »

Le Gérant : H. STEPHAN
17. Rue Dameame. PARIS (13)
A. DER (AGOPIAN)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.

1er PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	2?5 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 11 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 11 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3832

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

Անցեալ կիրակի ամփոփեր էինք «Յուսաբեր»ի մէկ թելադրութիւնը, .

—«կազմել Համադաշնակցութիւն մը, մասնակցութեամբ հայ հրատարակիչներու, գրավաճառներու եւ մամուլի ներկայացուցիչներու: Համադաշնակցութեան համար սահմանել երեք գլխաւոր կեդրոններ,— ցոյց Ամերիկաներուն համար՝ Պոսթըն, Եւրոպայի համար՝ Փարիզ, Մերձաւոր Արեւելքի համար՝ Գահիրէն: Հայերէն բոլոր հին ու նոր հրատարակութիւնները կեդրոնացնել այս երեք «կեդրոն»ներուն մէջ, ու ձեռնարկել տարածման գործին, բարոյական օժանդակութեամբը մեր մամուլին »:

Այս առաջադրութեամբ ծրագրուած Համադաշնակցութիւնը պիտի դառնայ պատրաստ հրատարակիչ – հեղինակներու համար, առանձնելով ամէն տեսակ հրատարակութիւններ, բառարանէն մինչեւ դասագիրք, թերթէն մինչեւ թարգմանութիւն եւն.:

Ըսինք, անմիջապէս, թէ իրագործելի չէ այս շողշողուն ծրագիրը, ներկայ պայմաններուն մէջ:

Անշուշտ բաւական չէ մերժել առաջարկ մը: Եթէ չես հաւնիր, դուն ծրագիր մը առաջարկէ:

Խոստովանինք թէ՝ մենք ալ ելք չենք տեսներ, ինչպէս մեր ընդհանուր հոգերուն, նոյնպէս այս մտահոգութեան առջեւ,— հաւաքել եւ տարածել հայկական մշակոյթին գանձերը:

Ուրեմն, ինչ որ պիտի փորձենք բանաձեւել, խորհրդածութեանց, թելադրութեանց սահմանէն անդին չի կրնար անցնիլ:

Ինչ որ թելադրեր էինք հայկական ստեղծագործութեանց գանձերը հաւաքելու պարագային, կը պատշաճի նաեւ զանոնք տարածելու հարցին: Ուրիշ խօսքով՝ օգտագործել, զօրացնել եղած միջոցներն ու կազմակերպութիւնները, փոխանակ նոր ծրագիրներ որոնալու, որոնք ոչ միայն իրագործելի չեն, այլեւ կրնան դուռ բանալ նոր վիճաբանութեանց:

Երկու չարաթ առաջ մատնանշեցինք այն կազմակերպութիւններն ու հաստատութիւնները, որ կրնան աջակցիլ հաւաքելու աշխատանքին, համախմբուելով նոր ծրագրի մը շուրջը:

Այս առթիւ, կ՚ուզէինք անգամ մըն ալ չեշտել թէ՝ շատեր թիւրիմացութեան մէջ են, կարծելով որ կանդ առած է մշակոյթի աշխատանքը,— արտադրութիւն կամ հրատարակութիւն:

Ընդհակառակն, կարելի է ըսել թէ թերեւս երբեք այսքան բանուկ եղած չէր տպագրական մեքենան, Հայկական Արտասահմանի մէջ:

Խնդիրը այն էր, մինչեւ անգամ գրասէրներ հազիւ կը հետաքրքրուին հին կամ նոր հրատարակութիւններով:

Հայկական գիրքը եթէ «լքեալ գոյք» է դարձեր, ժողովուրդէն առաջ, պատասխանատու են անոր «ուսումնական» կոչուած դասերը, որոնք ընդհանրապէս շատ վերէն կը նային հայկական արտադրութեանց վրայ: Եւ կամ ունին հիւանդագին նախասիրութիւններ: Երբեմն ալ ժխտական, վարկաբեկիչ ընթացք:

Այստեղ ալ «չերտաւորումներ» կազմուած են, եւ մէկը միւսին հրատարակութեան չի մօտենար: Մթնոլորտ կը ստեղծէ, նախապաշարումներ կը սարքէ:

Ցետոյ, իսկապէս ողորմելի համրանք մը կը կազմեն անոնք որ համ կ՚առնեն ուսումնասիրութիւններէ, հին ու նոր գանձերէ, ազգային մշակոյթի հիմնական տարրերէն:

Ամէնէն աւելի թեթեւ, գիւրին գրականութիւնն է որ յաճախորդ կը ճարէ: Այն ալ շողշողուն ռէքլամներու գնով, կամ ատանդաբար:

Մինչեւ այսօր ալ, կը փնտռուին Պոլսոյ մէջ կատարուած թարգմանութիւններ, եւրոպական թերթօն - վէպերէն մինչեւ «Ղարիպ»ները »:

Այնքան գեղեցիկ ձեռնարկ մը, «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներու» հրատարակութիւնները ունեցա՞ն ակնկալուած սպառումը: Ուրիշ որ եւ է ժողովուրդի մէջ, քանի մը տպագրութիւնը անբաւական պիտի գար, այդպիսի հրատարակութեանց համար:

Զոր ու ցամաք համարուած ճիւղ մը, ազգագրութիւն, մատենագրութիւն կամ պատմութիւն, տարիներէ ի վեր կը մշակուի Մխիթարեանց վանքերուն մէջ եւ այլուր: Բազմաթիւ հատորներ կը մնան փոշիներու տակ,— մեծ մասով՝ ճիշդ այն շարքէն որուն հրատարակութիւնը անհրաժեշտ կը դնէ «Յուսաբեր»: Եթէ օր մը կարելի ըլլար տեղեկութիւններ հրատարակել անոնց սպառման մասին, ապահովաբար պիտի կարմրէինք:

Դեռ ունինք անհատական հրատարակութիւններ,— մանաւանդ օրապէս տաղանդաւոր երիտասարդներու արտադրութիւնները, որոնց տպագրական ծախքն անգամ չէ ճարուած, տարիներու ընթացքին:

Երբ այսքան մռայլ է կացութիւնը, կը նշանակէ թէ մենք պարտաւոր ենք նախ «ուսումնականները» ցնցել, որպէսզի արժանապատուութեան խնդիր դարձնեն հայերէն գրքին սպառումը, տարածումը:

Որ եւ է նոր կազմակերպութիւն պիտի չկրնար բարելաւել կացութիւնը, առանց այս հոգեփոխութեան, ինչպէս եւ ճաշակի ազնուացման:

Ազդանշան մը, ամէն բանէ առաջ,— տարագիր ուսումնական, ի՞նչպէս կրնաս պարծենալ ազգային մշակոյթով, երբ կաթիլ մը իւղը շատ կը տեսնես անոր հաւաքման, տարածման, զարգացման համար:

Անշուշտ շատ աւելի արդիւնաւոր կը դառնայ աջակցութիւնդ, երբ ոչ միայն դուն ինքդ գիրք մը գնես, այլեւ աջակցիս հաստատութեան մը, գնորդներ եւ բարեկամներ ճարելով, այստեղ եւ ամէն տեղ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՎԵՐՍԿՍԱՆ

«Գերմանիա պատրաստ է ուեւէ բանի համար»

Գերմանական կուսակցութեան եւ չեխական կառավարութեան բանակցութիւնները վերսկսան երէկ, շաբաթ, վերջին ծրագրի հիման վրայ: Ճամբան հարթելու համար, չեխական կառավարութիւնը կարգ մը պատժական տնօրինութիւններ կատարած էր Մորաւսքա Օսթրավայի դէպքին առթիւ, արձակելով կարգ մը վարչական եւ ոստիկանական պաշտօնեաներ: Բանակցութեանց վերսկսումը հաղորդուեցաւ գերման ներկայացուցիչներուն եւ չեխ վարչապետին տեսակցութենէն վերջը, ուրբաթ օր: Հէնլայնի փոխանորդը առտուն տեսակցած էր անգլիացի միջնորդին հետ ալ, որ թելադրած էր վերսկսիլ բանակցութիւնները: Անգլիացի միջնորդը յուսալից կ՚երեւայ, մանաւանդ որ Պերլինի անգլիական դեսպանն ալ իր կարգին տեսակցութիւն մը ունեցած էր Հիթլէրի հետ, Նիւրընպէրկի մէջ:

Չեխական կառավարութիւնը նոր մանրամասնութիւններ հրատարակեց իր վերջին ծրագրի մասին, որուն գլխաւոր կէտը հաղորդած ենք արդէն: Ծրագիրը կը տրամադրէ կատարեալ ինքնավարութիւն ազգային երկրամասերու մէջ, անշուշտ ապահովելով պետութեան գերիշխանութիւնը, հողային ամբողջութիւնը եւ անկախութիւնը:

Պետութեան վարչական պաշտօնէութիւնը եւ ոստիկանութիւնը պիտի տեղափոխուին. այնպէս որ մինչեւ տասը տարի ազգային շրջաններու բոլոր պետական պաշտօնեաները պիտի բաղկանան մեծամասնութիւն կազմող ազգութիւններէն: Այն շրջաններուն մէջ ուր տարբեր ազգութիւնները իրար խառնուած են, պետական եւ հանրային պաշտօնները պիտի բաշխուին համեմատութեան սկզբունքով:

Գերմանները վճռապէս կը մերժեն մասնաւորաբար ոստիկանութեան վերակազմութեան կէտը, շատ երկար գտնելով տասը տարուան պայմանաժամը: Անոնք ուժգնօրէն կը պահանջեն անյապաղ հեռացնել չեխ ոստիկանները գերմանական շրջաններէն: Հէնլայնի օրկանը կը գրէ այս առթիւ.

— «Մենք շատ լաւ գիտենք թէ վերջերս մեծ թիւով չեխ ոստիկաններ ղրկուած են գերմանական քաղաքները եւ գիւղերը: Գիտենք նաեւ որ այս ոստիկանութեան պետերը կը վայելեն իրաւասութիւն մը եւ գործելու ազատութիւն մը որ եզական է ժողովրդավար պետութեանց պատմութեան մէջ: Պետական ոստիկանութեան խնդիրը պէտք է լուծուի արմատապէս եւ արագօրէն, եթէ չեն ուզեր որ դառնայ վառօդի գլխաւոր հնոց մը Ներքին անդորրութեան եւ Եւրոպայի խաղաղութեան համար»:

Ինչպէս գրած էինք, Հէնլայնի կուսակիցները որոշած են ազգային յուղարկաւորութեամբ թաղել իրենց մէկ ընկերը, որ անձնապահ եղած էր, իրբեւ լրտես ամբաստանուած ըլլալով: Ասոր դէմ Չեխերն ալ կը պատրաստուէին ցոյցեր կատարելու, բայց կառավարութիւնը արգիլեց:

*** Հիթլէր ուրբաթ օր ճառ մը խօսելով 180.000 քաղաքական գործիչներու առջեւ, յայտարարեց.

— «Մասնաւորապէս հանդիսաւոր է ժամը: Տասնըհինգ տարի առաջ, տեղի կ՚ունենար կուսակցութեան առաջին համագումարը: Նիւրընպէրկի մէջ քանի մը հազար էինք այն ատեն: Այսօր կարելի չէ բաղդատել մեր ուժին աճումը: Ի՛նչ բաներ փոխուեցան Գերմանիոյ մէջ: Հաւատքն էր որ գործեց այս հրաշքը: Մենք հաւատք ունէինք այն ատեն եւ պիտի ունենանք ցորչափ կ՚ապրինք: Գիտէք թէ ո՛րքան տաժանելի եղաւ պայքարը: Դուք երբեք տարակոյս չունեցաք Գերմանիոյ ապագայի մասին, եւ մանաւանդ պահեցիք ձեր հաւատարմութիւնը ինծի հանդէպ: Այն պահուն երբ ամպեր կը կուտակուին երկնքի վրայ, կրկնակի երջանկութիւն կը զգամ շուրջս տեսնելով ազգային - ընկերվարական միլիոնաւոր պահակները, անսասան եւ մոլեռանդ: Անոնք որ իրենց յոյսը դրած են Գերմանիոյ տկարութեան վրայ, չարաչար պիտի սխալին: Գերմանիան զօրաւոր է եւ պատրաստ ամէն բանի: Գերմանիան վճռած է անձնատուր չըլլալ ո եւ է մէկուն առջեւ»:

*** Նորագոյն վիճակագրութեան մը համաձայն, Չեխոսլովաքիոյ մէջ բուն Չեխերը կը կազմեն 7.480.000 հոգի, Գերմանները՝ 3.300.000 —3.500.000, Սլովաքները՝ 2.345.000, Հունգարները՝ 720.000, Ռութէնները՝ 568.000, Լեհերը՝ 100.000:

«Երջանիկ եւ ազատ երիտասարդութեան» ցոյցը Մոսկուայի մէջ

Կարմիր «Երիտասարդութեան Միջազգային Օրը» տօնուեցաւ Մոսկուայի մէջ, սեպտեմբեր 7ին, մեծ հանդիսաւորութեամբ: Աւելի քան կէս միլիոն երիտասարդներ ու երիտասարդուհիներ թափօր կազմեցին եւ անցան Կարմիր Հրապարակէն եւ Լենինի դամբանին առջեւէն: Թափօրը ունէր բազմաթիւ նշանատախտակներ, որոնց վրայ կային երիտասարդական շարժման պէսպէս նշանաբաններ: Բոլոր նշանաբաններու իմաստը այն էր, թէ «Յաղթական ընկերվարութիւնը Ռուսիոյ մէջ յառաջ կ՚ընթանայ աներկիւղ, ամենուրեք համայնավարական ճամբով»:

«Փրավտա» գրած է առաջնորդող մը այս հանդիսութեանց առթիւ, ուր, չեշտելէ ետք միջազգային լարուած մթնոլորտի եւ մռայլ կացութեան վրայ, կ՚ըսէ թէ փաշականները վայրի գազաններու նման բզկտեցին հանրապետական Սպանիոյ խաղաղ բնակչութիւնը, կը ջանան խեղդամահ ընել Չինաստանը, կցեցին բռնի ուժով Աւստրիան եւ այժմ ալ կը սպառնան Չեխիոյ, որպէսզի շուտով միահամուռ յարձակում գործեն Խորհրդային Միութեան վրայ:

«Փրավտա», գովաբանելէ ետք խորհրդային երկիրներու «ազատ ու երջանիկ երիտասարդութեան» վայելած բարիքները, կ՚ըսէ թէ աշխարհի մնացեալ մասերուն մէջ նոր սերունդին ուրիշ բան մնացած չէ, եթէ ոչ անօթութիւն, անխիղճ շահագործում, բանտերու եւ կեդրոնացման կայաններու մէջ մեկուսացում, հակափաշականներու սպանութիւն եւ ուրիշ բանութիւններ:

Թափօրը զարդարող ցուցատախտակներու մէջ աչքի կը զարնէր հետեւեալ վերտառութիւնը.— «Քեզի կը խոստանանք, ընկեր Սթալին, ըլլալ կատարեալ ու անթերի աշակերտներ»:

Թափօրը տեւեց աւելի քան երկու ժամ: Լենինի դամբարանէն թափօրը ողջունեցին խորհրդային բարձր պաշտօնատարներ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՓՐԻԿԵՑԻՆ, ՉԸՐՔԷԶԸ ԲԱՅՑ ՈՉ ՀԱՅԸ

Նոր գիրք մը լոյս տեսաւ այս օրերս,— «Արեւելքի զինուորներու Ոսկեմատեանը»:

Գիրքը չեմ տեսած տակաւին: Բայց, Թան ի երէկուան գրախօսականը որոշ գաղափար կուտայ անոր բովանդակութեան մասին, որ մեծապէս կը շահագրգռէ նաեւ մեզ:

Ինչպէս կ՚երեւայ գրախօսականէն, ամբողջ արեւելեան ճակատի կռիւներն են որ կը նկարագրուին, սկսելով 1915 փետրուարէն, երբ թրքական զօրաբաժին մը կը յաջողէր Սուէզի ջրանցքը հասնիլ: Այնուհետեւ իրարու կը յաջորդեն Պաղեստինի, Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Կիլիկիոյ գրաւումը, քէմալական շարժումը, Ֆէյսալի անկումը, Տիւրզիներու մեծ ապստամբութիւնը (1915) եւն.:

«Թան»ի գրադատը պարծանքով կը յիշէ ֆրանսական զօրքին քաջագործութիւնները:

Կը յիշէ հրամանատարներն ու սպաները, զօրավարներ Կուռօն ու Կամլէնը, Տիփիէօն, Հէօցինկէրն ու Վէկանը, խումբ – խումբ սպաներ, հաբիբրապետ Անտրէայէն մինչեւ հոչակաւոր Քոլէն, որոնք փայլեցան արեւելեան ճակատին վրայ:

Կը յիշէ դրուագներ՝ գաղթային զինուորներու անհատական կամ խմբովին քաջութեան, նախաձեռնութեան եւ հերոսութեան:

Կը յիշէ, վերջապէս, Չէրքէզ հեծելազօրքը, շեշտելով թէ մօտ քսան էջ յատկացուած է անոնց:

Ու կը վերջացնէ.

— «268 սպաներ եւ 9000 զինուոր ներ մեռած են Պաղեստին – Սուրիոյ եւ Արեւելքի ռազմադաշտին վրայ: Ի գին տաժանելի զոհողութեանց, մեր բանակը յաջողեցաւ ֆրանսական խաղաղութիւնը հաստատել, եւ, ընդհանուր ապահովութեան արթուն պահակը մնալով հանդերձ, աջակցիլ երկրին օգտագործման, կազմել եւ մարզել բնիկ զօրամասեր որոնք աւելի վերջը պիտի ստանձնեն առանձին պետութեանց պաշտպանութիւնը»:

— «Փինդ աղէկ խօսեցար», պիտի ըսէր մեր գիւղացին:

Բայց, սիրելի գրադատ, երբ կը թղթատէիր այդ ոսկեմատեանը, երբեք աչքիդ չզարկա՞ւ ուրիշ բան մը, ուրիշ բառ մը,— Հայ:

Անշուշտ գիրքը չէ անտեսած հայ ռազմիկներու այնքան արի եւ անձնուէր գործակցութիւնը Արեւելքի բանակներուն, Պաղեստինի ճակատէն մինչեւ Կիլիկիա, Արարայէն մինչեւ Մուսա լեռ:

Չի կրնար անտեսած ըլլալ, նաեւ, Մարաշն ու Եդեսիան, Հաճընը եւ միւսները, որոնք մատա՛ղ գացին, անհուն հաւատքով մը, յետոյ զանգուածօրէն կոտորուելու կամ գիր ու գան փոշիանալու համար:

Պարոն գրադատը միայն մէկ տեղ բարեհաճեր է յիշել «լեգէոնական վաշտերը»,— տժգոյն խօսք մը որ ոչինչ կը բացատրէ:

Է՛հ, շատ չտեսնենք «Թան»ի այս կոյրիտ ամնցառութիւնը: Թերեւս գրադատը ինքն ալ յանցանք չունի:

Չար բերաններ կ՚ըսեն թէ այս թերթը 1920 — 21ին, 20.000 ֆրանք սպահանջած էր, Հ. Հ. պատուիրակութեան մէկ զեկոյցը հրատարակելու համար,— ընդամէնը 20 — 30 տող:

Աշխարհ փոխուեցաւ, մենք մնացինք մանուկ:

ՎԱՀԷ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎՃՌԱԿԱՆ ԴԻՐՔԸ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը մասնաւորապէս պնդած է որ անգլիական կառավարութիւնը վերջին պահուն ազդու ծանուցագիր մը ուղղէ Հիթլէրի, անոր երկուշաբթի օրուան ճառէն առաջ, որպէսզի աւելի հրապարակայ կացութիւնը: Ֆրանսա կ՚ուզէ նաեւ որ Անգլիա հասկցնէ թէ ի հարկին վճռական միջոցներու պիտի դիմէ, շարժման մէջ դնելով իր բանակը, նաւատորմը եւ օդատորմիղը: Այս առթիւ Փարիզի մէջ դիտել կուտան թէ 1914ին Անգլիոյ վարանոտ ընթացքն էր որ քաջալերեց Գերմանիան, պատերազմի մղելու համար աշխարհը: Ֆրանսացիները կ՚ուզեն որ Անգլիա չկրկնէ միեւնոյն սխալը, անորոշ դիրք մը բռնելով Գերմանիոյ հանդէպ:

Ուրբաթ օր Լոնտոնի Ֆրանսական դեսպանը երկու անգամ այցելեց Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան, անոր ուշադրութիւնը հրաւիրելու համար այս կէտերուն վրայ: Ֆրանսական կառավարութիւնը այն համոզումն ունի թէ միայն Անգլիոյ վճռական դիրքը կրնայ կասեցնել Հիթլէրը: Նոյնիսկ Լոնտոնի մէջ կը խոստովանին թէ Անգլիոյ նախարարներուն փափկանկատ ճառերը եւ բրիտանական դեսպանին ազդարարութիւնները չեն ազդած Հիթլէրի եւ անոր արտաքին նախարարին վրայ: Անգլիոյ արտաքին պաշտօնատունը հասած բոլոր զեկուցումները այն տպաւորութիւնը կը ձգեն թէ Հիթլէր եւ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ չեն հաւատար որ Անգլիա գործօն միջամտութիւն կատարէ:

Իրազեկներու կարծիքով, անգլիական կառավարութիւնը սկզբունքով հաւանութիւն յայտնած է Ֆրանսայի, թէ անգամ մը եւս պէտք է ազդարարութիւն ուղղել Հիթլէրի, քանի կացութիւնը աւելի ծանրացած չէ: Հաւանական է որ նախարարական խորհուրդի երկուշաբթի օրուան բացառիկ նիստին մէջ, յայտարարութիւն մը խմբագրուի, ուղղուելու համար Հիթլէրի: Կ՚ըսուի թէ յայտարարութիւնը պատրաստ է արդէն, վարպետ ձեւքով մը խմբագրուած, եւ վերջնական քննութեան պիտի ենթարկուի վաղը: Մինչ այս մինչ այն, Պերլինի անգլիական դեսպանը, որ միշտ Նիւրընպէրկ կը մնայ, պիտի փորձէ նոր ունկնդրութիւն մը ստանալ Հիթլէրէն: Լուրի մը համաձայն, անգլիական կառավարութիւնը պիտի յայտարարէ թէ վերջնական կը նկատէ չեխական չորրորդ ծրագիրը: Անգլիական կառավարութիւնը այնքան ճնշեց չեխական կառավարութեան վրայ որ, ինքզինքը բարոյապէս պատասխանատու կը նկատէ այս ծրագրին համար:

*** Քանի մը օրէ ի վեր վրդովիչ զրոյցներ կը շրջին հրապարակին վրայ, զգուշական միջոցները: «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը Մէցէն ուղղած հեռագրի մը մէջ կը գրէ թէ ընդհանուր լաւատեսութիւն կը տիրէ զինուորական ֆրանսական նոր զօրակոչի մը մասին: Կառավարութիւնը արդէն հաղորդեց իր շրջանակներու մէջ, Մաժինոյի ամբողջ գծին վրայ, Լիւքսէմպուրկէն մինչեւ Զուիցերիոյ սահմանագլուխը: Այս լաւատեսութիւնը հիմնուած է ձեռք առնուած ինչպէս եւ ծրագրուած զգուշական միջոցներու վրայ: «Ֆրանսական բանակը գիտակից է իր ուժին: Լաւատեսութիւնը եւ պաղարիւնը միայն բարձր հրամանատարութեան եւ սպայակոյտին յատուկ չէ, այլեւ հասարակ զինուորին: Անշուշտ կարելի չէ խօսիլ զգուշական միջոցներու մանրամասնութեանց մասին: Բայց կարելի է յայտարարել այստեղէն, սահմանագլուխէն քանի մը մղոն հեռու եւ Մաժինոյի գծին ճիշդ կռնակէն, թէ Ֆրանսայի դուռը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

2.— Փարիզ - Մարսէյլ - Միջերկրական

Ի՛նչ հարստութիւն,— մենք մեզի հետ ենք կառախուցին մէջ, միայն չորս ընկերներ: Ուրեմն, կը բաժնենք հարստութիւնը,— անկիւն մը Տիկին Պալըկեանին, անկիւն մը ընկեր Ց. Պալըկեանին, անկիւն մը Տոքթ. Սիվըրիհիսարեանին, անկիւն մը «էն պատըռւիկ Մայիկին», որ անապատայ վանք կը մնէր, օր կորեկէ կուտ մը կ'ուտէր, ինք կը գրէր, ինք կը կարդար, չիմ իբրկուն աղօթք կ'անէր»: Եւ որպէսզի վկայուի թէ մեր տունին մէջ կ'ապրինք, Տոքթ. Սիվըրիհիսարեան հանգիստւոր եղանակով մը կը հագնի... հոգաթափնները եւ պատուհաններուն վարագոյրները կը քաշէ վար, մինչ Տիկին Պալըկեան կը պարպէ... մասունը,— հրամմեցէ՛ք, վանքի հաւ եւ օրհնեալ խաղող, նոյնիսկ տաք սուրճ՝ ջերմոցի մէջ: Հիմա եկուր ու տէր մի պոռար.

— Կեցցէ՛ Հայոց Թագաւորութիւնը:

Կարծես սեղան են շարեր պալատի մը մէջ,— ի՛նչ բազմութիւն, ի՛նչ բազմութիւն: Կուժերու մէջ կը գլգլայ Տարօնի գինին, որ սուրբի աչքերու պէս կը բոցավառի՝ երբ տանուտէրը փարջ փարջ կը պարպէ: Այնքան գսարթ են կոչնականները, որ Տոքթ. Սիվըրիհիսարեան ոտքի կ'ելլէ եւ կ'երգէ.

Հանոնց տունը բոլորպար,
Խումար մէջը կը խաղար:
Հէրօն ուտէր, գիրանար,
Մրկօն խըմէր, բախմանար:

Եթէ պատահի, որ Տոքթ. Սիվըրիհիսարեան հերքում ղրկէ՝ ըսելու համար թէ ինք բնաւ բնաւ չերգեց Փարիզ - Մարսէյլ ճեպընթացին մէջ, այն ատեն երգողը Պալըկեանն էր: Թերեւս ալ ե՛ս էի, լաւ չեմ յիշեր, այնքան գինովցած էինք մեր ուրախութենէն,— ո՞վ չի գինովնար, երբ շրջապատուած է այսպիսի ընկերներով, որոնց հետ իմ եղբայրական կապս չեմ փոխեր բեռներով ոսկիի հետ,— որ կրնանք երգած ըլլալ կամ չըլլալ: Իրողութիւն է որ չիմացանք թէ ի՛նչպէս ճեպընթացը, ամբողջ գիշեր մը հարսնեւորի պէս զար - զընդը զար - զընդը պարելէ վերջ P L Mի գիծերուն վրայ, մեզի պարգեւեց, բազմաշողանջ Աւինեոնի առջեւ, սքանչելի արշալոյս մը:

Քիչ վերջ՝ վէճ մը:

Տոքթ. Սիվըրիհիսարեան ինծի կ'արգիլէ Ալճերիա մեկնիլ: Պալըկեան կ'առաջարկէ թէ պատշաճութեան դէմ է Ալճերիա մեկնելու խօսքն իսկ ընելը:

— Արձակո՞ւրդ կ'ուզես ընել, Թագաւորութեան մը չափ լա՛յն է մեր Մարսէյլը: Կը մնաս Մարսէյլ:

Ցամաք մանուկի մը պէս կը կրկնեմ.— Պիտի երթա՛մ, Ալճերիա պիտի երթամ:

Պալըկեան, այս անգամ բոլորովին լուրջ, կը յայտարարէ.

— Մարսիլլիոյ քաղաքապետն ալ մենք ենք, ոստիկանապետն ալ մենք ենք, այստեղ այլեւս մեր իշխանութեան տակ կը գտնուիս:

— Մանաւանդ որ, կ'ըսէ Տոքթ. Սիվըրիխարեան, շոգենաւ ալ չկայ, ամիսը մէկ անգամ կը մեկնի: Ցեառյ անցագիր չունիս:

— Ընկեր Նշան Կակոսեանը անցագիր ալ կը չինէ, շոգենաւ ալ կը չինէ, եթէ հարկ ըլլայ՝ օդանաւ ալ կը չինէ ինծի համար:

Երբ ճեպընթացը կանգ կ'առնէ Մարսիլլիոյ կայարանը, դուրս կը նետուիմ՝ կայարանը ձգելով Մարսիլլիոյ «քաղաքապետ»ն ու «ոստիկանապետ»ը: Կը վազեմ Կակոսեանին մօտ:

— Ընկեր Կակոսեա՛ն, Պալըկն ու Տոքթէօրը ըսին թէ դուն անճարակ մարդ մըն ես, շոգենաւի տոմսակ մը անգամ չես կրնար ճարել՝ Ալճերիա ղրկելու համար զիս:

— Առա՞նկ ըսին: Սպասէ՛, կէս ժամ վերջ Պաւ Նօայլ կը բերեմ տոմսակդ: Այսօր կէսօրին իսկ քեզ շոգենաւ պիտի դնեմ:

Ու մեկնեցաւ: Տիկին Կակոսեան հայկական կարկանդակ ու պատուական թէյ բերաւ: Ահա հասաւ տոքթէօրը: Ոտքս ոտքիս վրայ նետեցի եւ սկսայ փրթթ ընել:

— Տոմսակը առաջուընէ առեր պատրաստեր էր ընկեր Կակոսեանը, ըսի յաղթական:

Չհաւատաց:

— Եկուր երթանք ու կը տեսնես: Պաւ Նօայլի առջեւ ընկեր Կակոսեան յայտարարեց.

— Տոմսակը պատրաստ է:

Այսքա՛ն: Աւելի կարճ ըսելու ուրիշ խօսք չգտաւ ապահովաբար, բայց այնքան ցուրտ շեշտով ըսաւ, որ կարծես նշանակէր.

— Ի՞նչ գործ կայ, որ ես պիտի չկարենայի յաջողցնել՝ համարձակութիւն տալու համար ձեզի որ ըսէք թէ Կակոսեանը տոմսակ չի կրնար ճարել:

Մաս ունէի այս յաղթանակին մէջ, ուստի ըսի.

— Տեսա՞ք, դուք Մարսէյլցի, մենք Փարիզցի:

Եւ էյֆէլեան կեցուածք մը առի:

Քիչ վերջ ինքնաշարժ մը նաւահանգիստ կը տանէր զիս, Պալըկը եւ Կակոսեանը: Այս վերջինը ճամբան վար իջաւ, խոստացաւ որ մեզի կը հասնի շուտով:

«Վիլ տ'Օրան», հսկայ շոգենաւ մը, կանգնած է քարափին կպած: Հրճուանքէս չեմ գիտեր ի՛նչ ընելս եւ անհամբերութիւն ցոյց կուտամ: Սեւերն շոգենաւ կը մտնեն շարունակ,— հայրենիք կը վերադառնան: Տխրութիւն մը կ'իջնէ վրաս յանկարծ: Մարդկային այս բեկորներն իսկ հայրենիք ունին, ուր կը վերադառնան ե՛րբ որ ուզեն: Հողամաս մը որ իրենցն է, ուր կ'ապրին ու կ'աճին, ոչ ոք կ'արգիլէ որ չխօսին իրենց լեզուն...: Կ'աշխատիմ վանել այս տխուր խորհրդածութիւնները: Եւ սակայն կ'ուշանայ ընկեր Կակոսեան, որ պիտի տար «պատրաստ» տոմսակս: Շոգենաւը սկսաւ մեկնումի պատրաստութիւն տեսնել: Չկայ Կակոսեանը: Պալըկեան խոհուն նայուածք մը կը սեւեռէ շոգենաւին վրայ, լուռ է եւ հանդարտ: Սկսայ կասկածիլ,— արդեօք խա՞ղ մը խաղացին գլխուս: Մե՛ղք Փարիզցի, որ կը յոխորտայիր:

Այլեւս համոզուած եմ, խաբեցի՛ն զիս: Պալըկեան կը խնդայ անմեղութեամբ, բայց բան մը չեմ հասկնար իր տուած ապահովութենէն: Բուն ապահովութիւնը կը փնտռեմ իր իմաստուն աչքերուն խորը: Կը տեսնեմ այլեւս որ ինք եւս անհանգստութիւն ցոյց կուտայ Կակոսեանի ուշացումին պատճառով: Շոգենաւը սկսաւ վերցնել կամուրջները: Հիմա պիտի հնչէ մեկնումի վերջին սուլիչը: Յանկարծ Ֆրանսացի պաշտօնեայ մը կը մօտենայ ինծի եւ կը հարցնէ թէ ի՞մս է իր ձեռքի անձնագիրը: Զարմա՛նք, այո՛, իմս է անձնագիրը: Կը յանձնէ շոգենաւի տոմսակը՝ ներողութիւն խնդրելով որ չէ կրցած ճանչնալ աւելի կանուխ: Կը համբուրուինք Պալըկեանի հետ ու կը ցատկեմ վերջին կամուրջին վրայ:

— Հեռագրե՞մ Պօղոսին, ետեւէս կը պոռայ Պալըկեան:

— Ո՛չ, մի՛ հեռագրեր, անակնկալ կ'ուզեմ ընել:

Սուլեց շոգենաւը: Մեքենաներն ըսկսան ճռնչել, մինչ դարձող պտուտակին, բարձրացող խարիսխին եւ ճամբորդներու աղմուկին մէջ միաժամանակ կը լսուէր ճաշի զանգակին ձայնը:

Ճիշդ կէսօր էր:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐ

Զանազան ազգութեանց պատկանող քանի մը հոգի՝ գաւառական քաղաքի մը հիւրանոցին մէջ նստած էինք: Խօսակցութիւնը կը դառնար արձակուրդներու մասին: Մէկը ըսաւ.

— Հետաքրքիր է գիտնալ թէ իւրաքանչիւր ազգ, ընդհանուր կերպով, ի՞նչպէս կ'անցընէ իր տարեկան արձակուրդը:

Ներկաներէն մին պատասխանեց.

— Ֆրանսացի իւրաքանչիւր ընտանիք, մեծամասնաբար, իրեն համար օդափոխութեան վայր որոշած է դաշտային, լեռնային կամ ծովեզերեայ գիւղ մը, քաղաք մը: Ամէն տարի կ'երթայ նոյն քաղաքը, կը բնակի նոյն սենեակը, առեւտուր կ'ընէ նոյն նպարավաճառէն, կը յաճախէ նոյն սրճարանը, կը նստի նոյն տեղը, կ'ընէ նոյն խօսքերը, կը խմէ նոյն գինին, կը դիտէ նոյն տեսարանները, կը կարդայ նոյն լրագիրը, կը քալէ նոյն ճամբաներէն, կը շնչէ նոյն օդը: Մեծ անհանգստութիւն կը զգայ եթէ այդ նոյն բաներէն հարկադրուի փոքրիկ բան մը փոխել: Իսկ եթէ լսէ որ կայ ուրիշ քաղաք մը ուր կեանքը աւելի խնայողական է, կայ ուրիշ սենեակ մը որ տասը ֆրանք աւելի աժան է, ուրիշ նպարավաճառ մը որ աւելի ազնիւ է (այսինքն իր գիները աւելի վար), ուրիշ սրճարան մը ուր բաժակ մը գինին հինգ սանթիմ աժան է, ուրիշ խօսքեր կան որոնք աւելի շահեկան են, ուրիշ տեսարաններ ուր ջերմութիւնը նուազ է, ուրիշ լրագիրներ որոնք իր գործին դատը աւելի լաւ կը պաշտպանեն, ուրիշ ճամբաներ կան որոնք աւելի կարճ են, ուրիշ օդեր կան որոնք աւելի շնչելի են՝ անմիջապէս կը փոխէ շատ բան կամ ամէն բան եւ ամբողջ տարի մը կը խօսի այդ քաղաքափոխութեան, գիւղափոխութեան, գինեփոխութեան, գունափոխութեան, դատանափոխութեան, օդափոխութեան եւ մեծ յեղափոխութեան մասին:

Երկրորդ ներկայ մը ըսաւ.

— Ամերիկացիները իրենց տարեկան արձակուրդի ընթացքին յաճախ կ'այցելեն օտար երկիրներ: Խմբովին կը նստին ուղեւորքերը (օթոքար) եւ երեք օրուան մէջ կը տեսնեն ամբողջ Փարիզը, չորս օրուան մէջ ամբողջ Նահանգ մը, եօթը օրուան մէջ ամբողջ երկիր մը, մէկ ամսուան մէջ ամբողջ Եւրոպան եւ երկու ամսուան մէջ բովանդակ աշխարհը, նոյնիսկ լուսինէն մաս մը: Կը նետեն աչք մը, ամէն բանի վրայ ու կ'անցնին, կը նետեն բառ մը՝ ու կ'անցնին (կառքով), ըլլուութիւն մը՝ ու կ'անցնին: Կը դնեն իրենց տեսած քաղաքներէն բացիկներ, որոնք կը ներկայացնեն իրենց տեսած դղեակները, կամուրջները, արձանները, նկարները, հրապարակները, եկեղեցիները, զանազան տեսարանները, որպէսզի իրենց տեղը դառնալէ վերջ դիտեն մանրամասնօրէն: Ամերիկացիներ կան, որոնք իրենց քանի մը ամսուան արձակուրդի ընթացքին չեն կոխած իրենց այցելած երկրին հողին վրայ: Շոգենաւի մէջ են, շոգեկառքի մէջ, վերելակի մէջ պանդոկի մէջ, թանգարանի մէջ, դղեակի մէջ, նաւակի մէջ, անկողնոյ մէջ: Միշտ մէջ: Յաճախ տոպրակի եւ դարակի մէջ: Ու երբ մէջն են, չեն տեսներ դուրսը, իսկ երբ դուրսն են չեն տեսներ մէջը: Ամէն բան կը տեսնեն ու բան մը չտեսած կը վերադառնան:

Մեր մէջ գտնուող միակ Ֆրանսացին ըսաւ.

— Գործիս բերումով յարաբերութիւն ունիմ բազմաթիւ Հայերու հետ: Մօտէն կը ճանչնամ զիրենք՝ պարկեշտ, պատուաւոր եւ ընդունակ մարդիկ են: Ունին անշուշտ տարօրինակութիւններ ալ, որոնց մէկը իրենց արձակուրդ անցընելու ձեւն է: Իրենց օդափոխութեան գացած վայրին մէջ իրենց առաջին գործը կ'ըլլայ ստուգել թէ սմբուկ կա՞յ թէ ոչ: Եթէ չկայ՝ բերել կուտան, եթէ կայ՝ կը ստուգեն որ մեծաքանակ առնելու պարագային քանի՞ի կուգայ: Եւ անգամ մը որ ճարեցին սմբուկը, անկէ կը չինեն առնուազն հարիւր տեսակ կերակուր: Իրենց արձակուրդը կ'անցընեն սմբուկ ուտելով: Հետաքրքրուած ու գրած եմ անունները: Քանի մը հատը յիշեմ.— սմբուկի տապակ, սմբուկի թօթուրտուք, սմբուկ՝ փորը պատռած, սմբուկ՝ փորը լեցուած (յղի սմբուկ), սմբուկ՝ որուն համար նուաղեցաւ կրօնաւորը, սմբուկ՝ որուն հաւնեցաւ թագաւորը, սմբուկով պանիր, սմբուկով միս, սմբուկով անոյշ, սմբուկով թթու, սմբուկով լոլիկ, սմբուկով դդում, սմբուկով խմոր եւայլն: Անգամ մը հայ բարեկամի մը հետ, Էքս-ան-Փրովանսի մէջ ճամբայ ելանք քաղաքին պատմական վայրերը այցելելու համար. ճամբան բարեկամս սմբուկ տեսնելով առեւտրականի մը մօտ՝ ըսկսաւ երկար բարակ խօսակցութեան, քննեց, սակարկեց, սակառներ լեցուց, կշռեց, վճարեց ու ամէնէն վերջը հրաժարեցաւ պատմական վայրերէն եւ սմբուկները բեռցուցած, մեծ ուրախութեամբ վերադարձաւ տուն: Հայերը իրենց արձակուրդի ընթացքին շատ կը հետաքրքրուին նաեւ որթատունկի տերեւներով. կը դնեն, կը կապեն, պահածոյի կը վերածեն, բրինձով կը փաթթեն, մերթ ալ միսով, կը պատրաստեն կերակուր մը, որուն կ'ըսեն տոլմա: Հայ մը երբ բացօթեայ վայրի մը մէջ տեսնէ աղբիւր մը, կամ եթէ գեղեցիկ տեսարանի մը հանդիպի կ'ըսէ.— մե՜ղք, տոլմա մը ըլլար ուտէինք: Ի՛նչ հրաշալի կերպով տոլմա կ'ուտուի այստեղ: Ու հետեւեալ օրն իսկ ակին կամ այդ սիրուն դաշտագետնին մօտն է Հայը՝ բազմաթիւ ընտանիքներով՝ սրբազան գործողութեան մը մէջ.— տոլմա ուտել: Հայերը արձակուրդ ըսելով կը հասկնան բացօթեայ տեղ մը ուտել սմբուկ, չէյ ֆէօֆթէ կամ աստուածաշունչ տոլմա:

Ուրիշ մը հարցուց.

— Թուրքե՞րը ինչպէս կ'անցընեն արդեօք իրենց տարեկան արձակուրդը:

— Բայց Թուրքերը ամբողջ տարին արձակուրդի մէջ են:

— Ո՞վ կը ծախսէ եւ ո՞վ կ'աշխատի իրենց համար:

— Իրենց համար կ'աշխատին եւրոպական դիւանագիտութիւնները, ճնշուած ժողովուրդները, ինչպէս նաեւ գիպուածին ու բախտին անիւները: Անոնց համար կը ծախսեն Անգլիացիները, մերթ Ֆրանսացիները, երբեմն Համայնավարները կամ Գերմանները: Այս գետնին վրայ անպակաս է մրցումը: Եւրոպական ազգերը կը դժկամակին իրենց աշխատաւորներուն տասնհինգ օր վճարովի արձակուրդ կամ աշխատավարձի յաւելում ընել, սակայն, սիրով կ'ապահովեն Թուրքերու երկարատեւ արձակուրդը եւ ծախքերը:

Եւրոպացի մը ըսաւ.

— Օր մըն ալ, վստահաբար, անգլի աշխարհը պիտի ղրկենք յաւիտենական արձակուրդով...

— Կը վախնամ որ ձեր արձակուրդներէն վերջը կատարուի անոնց այդ արձակուրդը, որ ինծի ալ անխուսափելի կ'երեւայ վերջ ի վերջոյ:

Դառնալով մեր բուն նիւթին՝ ներկաներէն մին պատմութիւնը ըրաւ երեք Անգլիացի բարեկամներու մէկ արձակուրդին: Ահաւասիկ.

— Երեք Անգլիացի ընկերներ՝ Մըստըր Ճօն, Մըստըր Պուլ եւ Մըստըր Ճէյմս, արձակուրդի առթիւ կուգան Ֆրանսա եւ կը բնակին կեդրոնէն հեռու, բոլորովին հանդարտ գիւղի մը մէջ որ կը կոչուի Լիւշար, նպատակ ունենալով նստիլ միայն, հանգչիլ, բացարձակ անտարբերութեամբ անցընել իրենց ամիսը: Երեք ընկերները, հաւատարիմ իրենց ուխտին, ամէն օր, կ'ածիլուին, կուտեն, կը բազմին թիկնաթոռներու մէջ ու առանց բառ մը փոխանակելու կը հանգչին մինչեւ յաջորդ ճաշը, մերթ ծխելով միայն: Սիէսթին կատարելագործուած մէկ ձեւը: Անգամ կ'անցնին օրեր ու շաբաթներ: Անգամ մը, կէսօրէ մը վերջ, երբ հաւատարիմ իրենց սովորութեան՝ սենեակին մէջ բոլորուած, ընկղմած աթոռներու մէջ, բացարձակ քար լռութեան մը մէջ կը շարունակէին իրենց հանգիստը՝ յանկարծ դուրսէն կը լսուին ինքնաշարժի մը թաւալման աղմուկը եւ սուլոցը: Քիչ վերջ, ինքնաշարժը հեռացած ըլլալով՝ կրկին լռութիւն կը տիրէ դուրսը: Այս անկարեւոր դէպքէն քառորդ ժամ մը վերջ Մըստըր Ճօն յամրաբար, ծուլօրէն կը բանայ բերանը ու կ'ըսէ աթոռին խորէն.

— Ֆորտ...

Ըսել կ'ուզէ որ քիչ առաջ անցնող ինքնաշարժը «Ֆորտ» գործարանին արտադրութիւնն է, հանած ձայնէն ու աղմուկէն հետեւցնելով անշուշտ:

Բառը բռնող չըլլար: Կը ցնդի օդին մէջ: Լռութիւն լռութեանց: Ժամ մը վերջ, սակայն, Մըստըր Պուլ, դանիկը բերնէն հանելով կ'ըսէ.

— Ռօ՛լս-Ռո՛յս:

Կ'ուզէ ըսել ինքն ալ որ ինքնաշարժը «Ֆորտ» մը չէր, այլ «Ռոլս» մը:

Լռութիւն, լռութիւն:

Ժամուկէս վերջ, Մըստըր Ճօն, կը ծռէ բերանը եւ կ'ըսէ.

— Նօ՛, Ֆո՛րտ:

Ըսել կ'ուզէ թէ ձեր կարծիքը սխալ է ու ես կը պնդեմ ըսածիս վրայ:

Երեք քառորդ ժամ վերջ, Մըստըր Պուլ, ինք ալ իր կարգին կը պնդէ լակոնական կերպով ըսելով.

— Նօ՛, նօ՛... Ռօ՛լս, Ռօ՛լս:

Ու դարձեալ լռութիւն:

Այս անգամ, երրորդ Անգլիացին՝ Մըստըր Ճէյմսն է որ ոտքի կ'ելլէ ու կը խօսի.

— Ես չեմ սիրեր վիճաբանութիւն:

Այսքան մը կ'ըսէ ու կ'ելլէ սենեակէն, կը կապէ պայուսակը եւ բաժնուելով իր ընկերներէն, կը մեկնի ուրիշ գիւղ մը կատարեալ խաղաղութեան մէջ ըլլալու համար:

Ժպիտը երեսին վրայ՝ լռակեաց ծերունի մը՝ ըսաւ վերջապէս.

— Այս բոլորը զանազան ազգութեանց պատկանող անհատներու տարեկան արձակուրդի ձեւերն են, շատերը ծիծաղելի, սակայն, ամէնքն ալ անմեղ ու յատկանշական: Կան, սակայն, հրէշային արձակուրդներ ալ, անոնք պետութեանց արձակուրդներն են: Պետութեան մը համար խաղաղութիւնը արձակուրդի շրջան է ու պատերազմը աշխատանքի շրջան: Պետութիւնները իրենց աշխատած ժամանակ՝ կը գործեն ոճիրներ, իսկ արձակուրդի ժամանակ՝ կը պատրաստուին ոճրագործութեանց՝ իրենց բազմատեսակ ու դիւային սպառազինութիւններով: Փոխանակ արձակուրդ տալու՝ բոլոր ժողովուրդները պէտք է գիտակցութեան գան եւ պետութիւններուն վերջնական արձակուրդ մը տան: Սպասելով այդ երանելի օրուան՝ մէյ մէկ բաժակ գինի խմենք վիճաբանութիւն չսիրող Մըստըր Ճէյմսի յիշատակին, մաղթելով որ պետութիւնները օրինակ առնեն նմանօր ծայրագոյն, անըրմանելի կարգոյն խաղաղասիրութենէն:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ՑԱՆԿԱՅԻ՛...

Դարձրնէի՛ գէթ մէկ անգամ
Ժամանակին անիւը ետ.
Թախանձագին կը ցանկայի
Երջանկութիւն մը լուռ ու խոր:

Կը ցանկայի՛ որ վայելեմ
Արեւ, գարուն, հունձք, յարատեւ,
Կը ցանկայի՛ որ ըմպէի
Ցըյագ սերմին, բերքին հեշտանք:

Կը ցանկայի՛ որ հաւաքեմ
Ոսկեայ, մաքուր սըրտի գանձեր,
Աշխարհային թօթափեմ հոգ,
Նետուիմ, ցատկեմ դէպի երկինք:

Կը ցանկայի՛ գոտեմարտիլ
Յակոբին պէս հրեշտակին հետ,
Բռնադատել Բարձրեալը, որ
Անէծքի տեղ օրհնենք տայ ինծ:

Բայց ընդունա՛յն է ամէն իղձ.
Ժամն որ անցնի, յաւէտ հանգչի:
Ան որ կեանքին վրձնողն է մեծ
Շուտ կը գոցէ դուռն երենից:

Թարգմ. գերմ. է ***

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷՆՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Կերանք եօղուրտ (թրքական մածուն՝ կաթով չինուած) միակ կերակուրը երկրին, որով Անկլօ-Սաքսոն մը կը կերակրուի, ուրիշ ինչ ուտելու յարմար բան որ կայ, Թուրքերը կը փճացնեն զանոնք իրենց եփելու եղանակովը: Արշալոյսէն առաջ ճամբայ ելած ատեննիս քահվէին սեփականատէրը ազդարարեց.

— Բոլոր ճամբու երկայնքին վտանգաւոր աւազակներ կան: Այս ըսելով գլուխը այնպէս մը ցնցեց որ փէսը քիչ մնաց վար իյնար:

Ֆրէտ մեր հաշիւը մաքրեց: Կրկին սկսաւ մարդը.— Հայերը խիղճ չունին, չար ժողովուրդ են: Այո, դուք զէնք ունիք, բայց անոնք ալ ունին, եւ անոնք ձեզ յանկարծակիի բերելու առաւելութիւնն ունին: Ամէնողորմած Ալլահը թող վկայ ըլլայ որ ձեզ կ'ազդարարեմ:

— Ազդարարութենէն աւելի ուրիշ վկայութիւններ պիտի ըլլան, տրտնջաց Ռուսթէմ Խան ճամբայ ելլելով: Այդ մեւսները, որ ամբողջ գիշերը զէնքերը սրեցին եւ աւազակներու մասին խօսեցան, երեք օրէ ի վեր այդ քահվէին մէջ կը սպասեն, որպէսզի ջարդերը սկսին:

Այդ առտուն Ռուսթէմ Խանի խորհուրդին վրայ մեր Թուրք ջորեպանները մեր առջեւը ձգեցինք. անոնց ետեւէն հետեւողն կ'երթային Զէյթունցի մարդիկը, հրաշալի քալուածքով. մենք ամէնէն վերջը՝ հեծեալ, հետեւելով մեր ձախ կողմի լեռնաշղթային վրայ, բայց զգոյշ ոեւէ պատահարի մասին:

— Վերջին անգամ Թուրքին մէկը ինծմէ յափշտակեց կլատսթընեան մախաղս: Ոչ. Հայերը միայն անպարկեշտ են: Թուրքերուն ըրածը տեսակ մը հնազանդութիւն է իրենց մարգարէին որ կը հրամայէ կեավուրներէն օգտուիլ: Ատիկա գողութիւն չէ, բոլորովին ուրիշ բան է: Իպրահիմ տապակին վրան է նստած եւ ուշադրութիւն կ'ընեմ: Դուք ալ զգոյշ եղէք, ըսաւ Ֆրէտ:

Այդ առտուն շատ մը մարդոց մօտէն անցանք, որոնք ամէնքն ալ մեր կողմը կուգային, բայց անոնց մէջ Հայեր չկային: Անոնց ոչ մէկուն հետ խօսքի չբռնուեցանք. որովհետեւ մեր Զէյթունցիները իրենք զիրենք գերադասու դիրքի մը վրայ դրած՝ կը պոռային բոլոր անցորդներուն:

Ատիկա շատ լաւ նախազգուշութիւն մըն է այնպիսի երկրի մը մէջ ուր ամէն մարդ զինուած կը քալէ ու ո եւ է մէկը կրնայ աւազակ մը ըլլալ: Անցորդները մեզմէ խուսափելու համար կէս մղոնի վրայ շրջանակներ կազմեցին. ու երբ մեր ջորիները մօտեցնելով իրենց մօտեցանք խօսելու համար, մեր այս քայլը ուրիշ բանի վերագրելով յանդուգն վերաբերում մը ցոյց տուին: Կատակի համար քանի վայրկեանի չափ զանոնք հետապնդեցինք, սակայն հրաժարեցանք այն ատեն միայն երբ անոնցմէ մէկը մացառի մը ետեւ պահուըտելով սկսաւ կրակել մեր վրայ ատրճանակով մը, աչքերը գոց:

—Խորհէ այն սուտերու մասին զորս պիտի պատմէ անիկա այս իրիկուն քահվէին մարդոց,— մինակս երկվեցնակ մը աւազակ սպաննեցի: Եկէք միւս խումբն ալ հետապնդենք, քահվէի մարդոց աւելի մեծ հաճոյք պատճառելու համար, խնդրեց Ուիլ:

— Աւելի լաւ կ'ըլլայ որ ատանկ բան չընենք, ըսաւ Ուիլ: Վերջը պիտի ըսեն որ մենք հայ ոճրագործներ ենք: Կայծը մենք չըլլանք:

Իրաւունք ունէր, ուստի ինքզինքնիս զսպեցինք: Ժամ մը վերջը ուրիշ կերպ դժուարութեան մը մատնուեցանք: Հանդիպեցանք Նիօ-Ֆաունլէնտի շուներուն չափ մեծղի շուներու, որոնք յարձակելով մեր հետեւող Զէյթունցիներուն վրայ, չէին ուզեր քարերով ու փայտերով մէկդի քշուիլ. քիչ մը հեռացան միայն այն ատեն երբ կենդանիները իրենց վրայ քշեցինք:

— Սպաննենք անպիտանները, պոռաց Ուիլ հրճուալից: Ու երբ այդ գործողութեան կը պատրաստուէի, Մրնթին պոռաց.

— Աստուծոյ սիրոյն, չըլլայ որ ատանկ բան ընէք:

Ու իր կենդանին քշեց հսկայ սեւ խառնածին շան մը վրայ, որ մեր մարդոց մէկուն շապիկը սկսած էր պատռել: Շունին տէրը տեսնելով որ անոր զոհը Հայ մըն է, փոխանակ կանչելու սկսաւ աւելի քաջալերել կենդանին՝ երկայն ձողի մը կռթնած:

— Հիւպատոսը ըսաւ որ այս կողմերը մարդիկ շունին աւելի հոգ կը տանին քան թէ մարդոց: Կէս ժամուան մէջ մեր ճամբուն վրայ բազմութիւնը կը խռնուի: Զէյթունցիները կենդանիներուն վրայ առէք, մեր ետեւ:

Ռուսթէմ Խանը մեր այս— իր բառով— փափկասրտութեանը համար շատ դժգոհ էր: Սակայն իւրաքանչիւրս իր կենդանիին ետեւը մէյմէկ մարդ նստեցուց. այն ատեն շուները որոշեցին որ կատակը չէր արժեր այլեւս: Բայց շուները հետապնդելը եւ Հայերուն կենդանիներուն վրայ բարձումը ժամանակ խլեց. այնպէս որ ջորեպանները մեզմէ կէս մղոն առաջ անցած էին հոն ուր ճամբան երկու բլրակներու միջեւ կը մխրճուի: Ցեառյ սարսափահար եւ աղաղակելով սկսան դէպի ետ վազել, կարծես հազարաւոր ոգիներ զիրենք կը հետապնդէին: Զիրենք բանի կեցուցինք, եւ անգամ մը մեզ մօտ, իրենց սարսափը նուազեցաւ: Կ'առաջարկէին ատկէց անդին չերթալ այլեւս, գրուած չէ աւելի առաջ երթալ, կ'առարկէին: ...

— Էրմէնի, ըսաւ Իպրահիմ: Ու երբ խնդացինք ատոր վրայ, մօրուքը ա... փեց, երդում ընելով որ կէս մղոն անդին հարիւրաւոր Հայեր ճամբուն եզերքը պահուըտած են: Ուրիշներ հազարաւորներու մասին կը խօսէին:

Ի վերջոյ կենդանիները քշեցինք Մրնթին ու ես, հետախուզելու համար: Բլրակներուն մէջէն անցնելով տակաւին հարիւր եարտ ալ յառաջացանք աստիճանաբար ճախճախուտ տեղ մը՝ երբ մեր ջորիները իրենց սեռակիցներուն ներկայութիւնը զգացին: Մենք մէկը չէինք տեսներ, բայց կենդանիները իրենց ականջները անկեցին եւ սկսան ճանաչումի իրենց պատրաստութիւնները տեսնելու,— զգալու պատրաստուիլ:

Յանկարծ Մրնթին ճամբայէն յիսուն եարտ հեռու գտնուող մացառներուն մէջ շարժումներ նշմարեց ու իմ էշս ալ անոր այդ դատումը հաստատեց զռալով: Այս ձայնին պատասխանեց անմիջապէս զռալու եւ վրնջելու համանուագ մը անտեսանելի անասնանոցի մը մէջէն, ուրկէ դուրս եկան կենդանիներուն տէրերը,— վեց մարդ բոլորն ալ ժպտադէմ եւ մեր կարծիքով՝ անզէն, նոյն վեց գնչուներ որ իրենց վրանը լարած էին Տարսոնի խանին բակին մէջտեղը: (Շար.)

11 — 5 — 38

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ՁԱՒԱԿԸ

ՉԵՆՔ ՄՈՌՑԱԾ ՈՉ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ, ԵՒ ՈՉ ՀԱՑ

Կ'ըսեն թէ դուն պիտ' չըկրնաս դիմանալ
Երէ երբեք երկրորդ խոռշակ մը ժեռուտ'
Գահավէժի քու դալաւոր թիկունքին.
Թէ առ յաւէտ պիտ' ջնջուին այս երկրէն
Քու յիշատակն եւ քու անունն աղուական.
Կ'ըսուի նոյնպէս թէ դուն երբեք չես սերտած
Պատմութեան էջն, եւ չե՛ս շարժած ի հարկին՝
Զէնք զէնքի դէմ. թէ աղօթած ես միայն,
Եւ Հայցած գութ՝ երկնի պէտպէս սուրբերէն,

կամ, այգին մէջ, երբ լոյսն սիւզով է ծիծղուն
Հիւսած քերթուած եւ սրբնգած հօրովել:
Մինչ ես կ'ըսեմ թէ դուն շահա՛ծ ես վէրքերդ
Քու բազուկիդ եւ քու սրտիդ պատիւով,
Թէ դուն երբեք չե՛ս խոնարհած քու հոգիդ
Ոչ դաշոյնի եւ ոչ լախտի լուծին տակ.
Թէ դուն երբեք չես աղերսած օգնութիւն,
Երբ բերդերուդ ամայութեան վըրայ մութ՝
Կը բարձրանար եւ կը հսկէր փէտային.
Թէ դուն, մայր իմ, դաւաճանած չե՛ս երբեք
Ռազմադաշտին մէջ ինկած քու զաւակին,
Թէ սեղմած ես քու սիրական ծոցին դէմ
Մեր պարտութիւնն՝ մեր յաղթութեան հետ մէկտեղ:

Մենք ողջունած եւ համբուրած ենք վէրքերդ,
Ինչպէս մարտէն դարձող զինուորն իր երկիրն,
Մենք ծնրադիր խոնարհած ենք մեր լայնշի
Սուրն ու նակատն քու վեհապանծ վշտին դէմ.
Որպէսզի դուն ըլլաս ուռքի՛ եւ ազատ
Մենք մեկնած ենք դէպի զուպար զոհուելու,
Ճանչցած ենք մահն՝ ուր կը նախրեն արծիւներն,
Եւ ուր կ'ոռնայ ջրվէժին ժայթքն ու մորմոքն.
Եւ սարէ սար մենք պարզած ենք մեր հովոտ
Եռագոյններն եւ թուրերուն փայլը բորբ,
Անգղը ինչպէս իր պիրկ թեւերն այգին դէմ:

Հանդուրժած չե՛նք որ հերիւնեն քու հոգին,
Ու գիտցած ենք պատշաճ պահուն, ո՛վ մայր իմ,
Զինել մեր խօսքն եւ ամրոցել մեր բըռունցքն,
Ստրկացած եւ փոքրացած չե՛նք երբեք,
Մեր թշնամին նախ սեղմած ենք մեղմ լեզուով,
Ու ապա մեր թուխ մատներուն կոշտ կողմով.
Նայէ՛ դուն մեզ. լայն նակատներ եւ մութ աչք,
Միշտ ապըստամբ, միշտ անհանդարտ, երբե՛ք վատ,
Պատռած ենք քեզ մեր պատիւով եւ անունմբ,
Եւ ի հարկին՝ մեր վեհապանծ զրկումով,
Չենք մուրացած ո՛չ օգնութիւն եւ ոչ հաց:

Կուգանք մենք քեզ, մայր հայրենիք, բա՛ց թեւերդ,
Մենք կը դառնանք անապատէն եւ ծովէն,
Ատաղերու պէս շողարձակ է մեր հայեացքն,
Եւ մեր քալուածքն ասպետական եւ անհեղ.
Կուգանք մենք քեզ, վըտարանդի եւ անհայր,
Կեանքէն ծեծուած եւ Աստուծմէն նախատուած՝
Սրտե՛ր որբի, որոնց խորքին կը տեգուին
Ապրելու տենչն եւ վըրէժի քա՛րն ու ժայթքն,
Որոնց եզրէն կը ցըցուին սեղմ շարքերով
Առնելութեան եւ բարկութեան ակռաներն,
Սուրբ զրքին պէս ծանր ու հաստափոր քէնն ու ոխն:

Կուգանք մենք քեզ, մայր հայրենիք. խնդիր չէ՛
Եթէ շէնքերդ խորտակուած են եւ այրած,
Եթէ կ'իշխեն սահմաններուդ եւ կեանքիդ
Օտարականն եւ բռնութիւնն ապօրէն.
Պիտ' հասնի օրն, երբ ռումբի պէս քու փոքրիկ
Մարմինն պայթի՛ բռնակալին ափին մէջ,
Եւ սարէ սար, հորիզոնէ հորիզոն
Կանգնին լայնշի մարմիններով հայդուկներն,
Եւ լսուին կուռ դըռոյթներն ու վըրնջիւնն
Նըժոյգներուն, որոնց թամբին յայտնուի՝
Ազատութիւն եռագոյնով պարուրուած:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

Եղիշէին փրկութեան համար

Պատմական մեծադղոյն Թուականի մըն էր, ինչպէս է գրող գիտէին հա-յարհնդհարիւրամեակը, որ Տարօնի Սոխակին համբաւը իր շողարձակումը կը գտնէր ծաղկահիւս յաղթակամարի մը համաստեղութեան մէջ,— բարձ-րացուած Սահակի եւ Մեսրոպի յիշա-տակի պանծացման համար — մինչ ան կոմիտաս վարդապետի հետ կը դղր-դացնէր Մայր եկեղեցւոյ հոյակէն տաճարը, մեր երանեալ հայրապետնե-րու հոգեցունց եւ մեծասքանչ տաղե-րով:

Հայուն Աստուածը,— որ կը բնակի, կ'ըսեն, Տարօնի մէջ— կուտայ իր եր-կրպագուներուն՝ իմաստութիւն, նա-հատարդեան մարգիկներուն՝ յաղթա-նակի դափնիներ խլելու կամք ու կո-րով, լարախաղացներուն՝ ճկունու-թիւն եւ չարխափան կարողութիւն, հայրենիքի պաշտպան բազուկին՝ Հե-րակլեան ուժ: Իսկ մեր Շահմուրատ-եանին տուած էր քաղցրանուագ ձայն: Դեռ ութ տարեկանին, արդէն ճանչ-ցուած երգիչ մը, ան կը թնդացնէր Ս. Կարապետի տաճարին կամարները:

Մեր երգիչը ոչ իսկ ազգային դաս-տիարակութիւնը լրացուցած, դժբախ-տութիւնը կ'ունենար մօրթին վրայ կրելու ցեղին տառապանքը: Անշուշտ, եթէ բախտը իրեն դէմ չհանէր Ֆուատ ալէյի պէս զարգացած եւ գեղարուես-տասէր անձ մը— Կարսի կուսակալը— այսօր Շահմուրատեան գոյութիւն պի-տի չունենար: Այն ժամանակ Կարմիր Սուլթանն էր Թուրքիոյ ցամաքներուն եւ ծովերուն տէրը: Թուրքերը այն-քա՞ն վարժուած էին ցարական չինով-նիկներէն փոխանցուած կալանաւորնե-րուն կեանքը տնօրինելու իրենց սի-րական «փատիշահ»ին նախասիրած ձեւով...

Եւ սակայն, Տարօնցի պատանին յանդուգն, նոյնիսկ բախտախնդրական փախուստի մը կը ձեռնարկէր, ու յա-մառ եւ դժնդակ ճիգերու շնորհիւ, վերջապէս կը հասնէր իր երազներուն: Ան կը ճանչնար փառքը իր բովանդակ լրումին մէջ:

Այդ երէկ էր, սակայն, աւա՜ղ:

Շահմուրատեան իր կարգին սուղ պիտի վճարէր հայ երգը ծաղկեցու-ցած ըլլալու մեղքը: Այժմ ան եւս կը ճանչնայ քառսուած միտքերուն ամ-բարիչ գառադեղը...

Տարօրինակ աղերս մը, համագոյու-թիւն մը կայ մարդկային հոգիներուն միջեւ: Օ՜հ, կ'ուզէք նախախնամու-թեան վերագրեցէք այդ հոգեմխռու-մը, կ'ուզէք համաստեղութեանց ա-ռեղծուածային մէկ բաղակցութեան: Մեծ գաղափարախօսը՝ Միք. Վա-րանդեան, հազիւ քանի մը օրուան կեանք ունեցաւ այն դժբախտութենէն ատքին, որ անողոք լռութեան մը կը դատապարտէր խօսքի եւ գրիչի վար-պետը: Շահմուրատեանի աստղը, որ իր լոյսը կը ստանար Կոմիտասի ակէն, վարպետին մահէն ետք խաւարեցաւ բոլորովին:

Կոմիտասի յուղարկաւորութեան նախորդ առտուն միասին էինք եկե-ղեցին: Զէր ուզեր բաժնուիլ իր մեծ գործակիցին քովէն, որուն հետ այն-քան Թանկագին պահեր ապրած էր նախապատերազմեան երանելի օրե-րուն: Լուռ, մտամփոփ, աչքերը կի-սափակ եւ ձեռքերը կուրծքին վրայ խաչաձեւ, կը խոկար ծանրօրէն: Հար-ցուցի թէ վարդապետը յաճախ եր-գա՞ծ է եկեղեցին: Հաստատական պատասխան տուաւ: Ցեռոյ ձայնին հանդիսաւոր շեշտ մը տալով, յարեց.

— Տեսնո՞ւմ էք վարդապետին, նրա ֆիզիքական գոյութիւնը վերջ գտած է, բայց ինչ որ կը մնայ նրա-նից, դա իր կատարած գործն է:

Գո՞րծ.. մի՞թէ ինքն ալ մաս չէ ունեցած առոր մէջ, մի՞թէ քաղաքէ քաղաք, գաղութէ գաղութ չէ տարա-ծած հայ չունչը, հայ հոգին, իր դիւ-թական ձայնով բազմութիւնները խանդավառելով:

Շահմուրատեա՜ն, անուն մը հոյա-կապ, որ իր ճառագայթները սփռած էր ամէն ուր որ հայութիւն կար: Այ-ժըմ, ան ալ փուլ եկած է «Անտունի»ի այդ տան նման, դադրած երազելէ հայրենի ոսկեծիր հորիզոնը, որպէս թէ Լեթէի ցնորաբեր ակէն ըմպած ըլ-լար...: Դադրած է եւ իր հոգին ան-պարդիծ բարձունքները չափելէ, դարձած Կոմիտասի կենդանի ուր-ուականը...: Տժգոյն, անժպիտ, մա-զերը ալեւոր, շարժումները եւ քայ-լերը մոլորուն, դէմքը պարուրուած այն առեղծուածային ծամածռու-թեամբ, զոր մահն ու տառերը միայն կը ճանչնան...: Իրաց վախճան, ո-րուն վրայ որքան ալ իրատես կամ փի-լիսոփայական աչքով նայելու ըլլանք, չենք կրնար զսպել մեր սրտի ճմլու-մը: Ah! quantum mutatus ab illo...

Հիմա, մինչ ժանտ յիմարանոցի մը չորս պատերուն մէջ, Շահմուրատեա-նի միտքը կը թափթափի անյատակ Տարտարոսի մը մէջ, իր երգը, սա-կայն, դեռ կը խօսի ձայնագրի մէջէն Հայրենակարօտ բազմութիւններու սր-տին, ինչպէս նաթալի երկրին աղբիւր-ներուն կարկաչը դեռ կը դգուէ ա-կանջները մեղմայոյղ զեփիւռին սոյ-երով, կը վարարէ ռունգերը բազմե-րանգ հազրեվարդերու բոյրերով:

Երգիչներ շատ ենք ունեցեր, եւ ու-նինք ալ տակաւին, Թերեւս աւելի հռ-չակաւոր միջազգային հրապարակի-րայ, ինչպէս սա մէկը, «Մեֆիստոֆել-թըն Օփերայի» աստղը, բայց շատ քի-չերը կրցած են թովել ժողովուրդին հոգին: Շահմուրատեանի երգը կը թը-թռայ բոլոր շրթներուն վրայ, կը յա-փշտակէ արեւելեան երաժշտութեան սիրահարներն անգամ, անոնց իր ձե-ւով երգելու փորձութիւնը կը ներշըն-չէ: Այս հայրենադուրկ, աստանդական կեանքին մէջ, ե՞րբ կ'ունենանք նոր Շահմուրատեան մը:

Անտարակոյս աւելի ջերմ եւ սիրա-ցեղ գուրգուրանքի մը արժանի է այն, որ ժպիտին ու արցունքին այնքան ներդաշնակ բաղակցութեամբ, երգի տաճարի մը վերածած է հայկական հոգին, իր իսկ կեանքին գնով...

Պ. ԱՐԱՄ

ՄԻՏՔ ԵՒ ՍՐՏԻՒՄ

ՋԻՒԱՆՇԻՐԻ «ՎՐԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»Ը

ԺԷ. եւ ԺԸ. դարերուն, երբ Վրաս-տան կ'ապրէր իր աւատապետական քաղաքակրթութեան ոսկեդարը, վրա-ցերէնէ հայերէնի կը թարգմանուէին պատմական, փիլիսոփայական եւ աստուածաբանական բովանդակու-թեամբ շարք մը մատենագիրներ, — Ջիւանշիր, Եւագր, Յովհաննէս Դա-մասկացի, Յովհաննէս Կլիմաքս եւ ու-րիշներ: Թարգմանչական այս աշխա-տութիւնները կ'ապացուցանեն հայ եւ վրաց ժողովուրդներու մշակութա-յին կապը անցեալին մէջ:

Վրացերէնէ հայերէն այս թարգմա-նութեանց շարքին մէջ պատկառելի տեղ կը գրաւէ մասնաւորաբար Ջի-ւանշիրի «Վրաց Պատմութիւնը», որ ըստ ակադեմական Բրոսէի՝ գրուած է վրաց Արչիլ Բ. թագաւորին օրով (688 — 718), իսկ ըստ Փրոֆ. Ի. Ջա-ւախաշվիլիի՝ գրուած է աւելի ուշ:

Ջիւանշիրի այս պատմութիւնը մեզի կուտայ պատմական ինքնատիպ եւ արժէքաւոր տեղեկութիւններ Վրաս-տանի, ինչպէս եւ Անդրկովկասի, Հիւս. Կովկասի ժողովուրդներու յա-րաբերութեանց մասին: Ճիշդ է, այդ տեղեկութեանց մեծ մասը խառն է ժո-ղովրդական զրոյցներով եւ աւանդու-թիւններով, սակայն հայ եւ վրացի հին պատմիչներու հաղորդած ծանօ-թութեանց հիման վրայ՝ դժուար չէ զատել աւանդական մասը պատմական իրական փաստերէն եւ լուսաբանել Անդրկովկասի պատմութեան որոշ մութ անկիւններ: Ի մէջ այլոց, Ջի-ւանշիրի այս պատմութեան մէջ կը յիշատակուի Անդրկովկասեան ժողո-վուրդներու այնքան ծանօթ աւանդու-թիւնը թէ Հայերը, Վրացիները, Աղ-ուանները եւ Հիւս. Կովկասի կարգ մը ժողովուրդները մէկ հօր զաւակ են. «Ցիշատակ արասցուք այժմ զի Հայոց եւ Վրաց եւ Ռանաց (այսինքն Աղուանից), Մովկանաց եւ Եգերաց՝ հայր մի էր սոցա, Թորգոմ կոչեց-եալ, որդի Թիրասայ ...»(*):

Ջիւանշիրի այս պատմութեան ամ-բողջական բնագիրը մեզի չէ հասած դժբախտաբար: Մեզի հասած է անոր հայերէն թարգմանութիւնը, կատար-ուած՝ ԺԲ. դարուն, խմբագրական մեծ փոփոխութիւններով եւ ժամա-նակագրական յաւելումներով:

Պատմագիտութեան մէջ, մինչեւ վերջերս, յայտնի էր Ջիւանշիրի պատմութեան հայերէն թարգմանու-թեան միայն երկու օրինակ,— մէկը էջմիածնի Մատենադարանի Թիւ 1722 հոչակաւոր ձեռագիրը, գրուած ԺԳ. դարուն Սարգիս գրիչի կողմէ, (այս ձեռագիրը այժմ կը գտնուի Հայաս-տանի Պետական Կեդր. Մատենադա-րանին մէջ եւ կը կրէ 1302 Թուահա-մարը), իսկ միւսը գրուած՝ 1830ին, «Ճառընտիր»էն արտագրուած, որ գտնուեցաւ Կարապետ Միքայէլ մօտ: Այս օրինակները հրատարակուած են հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով, հայերէնը՝ Հ. Ա. Թիրոյեանի կողմէ, 1884ին, Վենետիկ:

Այս տարի, երբ Հայաստանի Պետ. Կեդր. Մատենադարանի ձեռագիրնե-րուն մէջ գտնուած պատմական էջերու գրացուցակը կը կազմուէր, տեսնուե-ցաւ որ Ջիւանշիրի Պատմութեան մե-զի ծանօթ այս օրինակներէն զատ, մատենադարանին մէջ ունինք ուրիշ ե-րեք օրինակ,— մէկը ընդօրինակուած՝ Վանի մէջ 1868ին, Գրիգոր գրիչի կող-մէ (տես Պետ. Կեդր. Մատ. Թիւ 3070), երկրորդը՝ 1840ին, Հաղբատցի Արիստակէս Երզնկեանի կողմէ (տես Պետ. Կեդր. Մատ. Թիւ 7084), եւ երրորդը՝ Փրոֆ. Քերովբէ Պատկան-եանի կողմէ (տես Պետ. Կեդր. Մատ. Թիւ 3052): Այս օրինակներէն զատ, Պետ. Կեդր. Մատենադարանին դիւա-նաթուղթերու բաժնին մէջ ունինք Ջի-ւանշիրի անարժէք ուրիշ օրինակ մըն ալ: Կատարուած ուսումնասիրութիւն-ները ցոյց տուին որ այս նոր գտնուած երեք օրինակները արտագրուած են Թիւ 1302 ձեռագրէն եւ նոր բան մը չեն աւելցներ ծանօթ օրինակներուն վրայ:

Այս բոլոր ձեռագիրները ունին ընդ-հանուր յատկանիշ մը, անոնց վերնա-գիրներուն եւ յիշատակարաններուն մէջ չէ շարժանագրուած թէ աշխա-տութիւնը կը պատկանի Ջիւանշիրին, (միայն բնագիրին մէջ մէկ տեղ յիշ-ուած է Ջիւանշիրի անունը), եւ յե-տոյ բոլոր ձեռագիրները կը մնային թերի,— պատմութեան բնագիրը կը վերջանար թերի նախադասութեամբ:

Արդ, վերջերս, Պետ. Կեդր. Մատե-նադարանին նոր ժողովածուին մէջ գտանք Ջիւանշիրի գործին արժէքա-ւոր մէկ ուրիշ եւ արժէքաւոր օրի-նակը, գրուած՝ Բաղէշի մէջ, 1634ին, Միքայէլ գրիչի կողմէ: Պէտք է ար-ձանագրել որ, միջին դարերուն, հայ մշակոյթի կարեւոր կեդրոններէն մէկն էր Բաղէշը, մեզի հասած են մեծ թի-ւով ձեռագիրներ, մատենագրական վաւերաթուղթեր, որոնք գրուած են Բաղէշի մէջ, յատկապէս այդ նոյա-տակով հիմնուած դպրոցներու մէջ:

Ջիւանշիրի ձեռագրին այս նոր օրի-նակը հետաքրքրական է քանի մը տե-սակէտով: Նախ կը հերքէ այն սխալ կարծիքը, որ տարածուած է պատմա-գիտական աշխարհի մէջ, թէ մեծ չա-փով պակասաւոր է Ջիւանշիրի պատ-մութիւնը: Այժմ կը հաստատուի որ Ջիւանշիրի մեզի ծանօթ բնագիրէն կը պակսի միայն մէկ տող: Երկրորդ, նոր ձեռագրին փաստով՝ կարելի է համոզուած ըսել թէ այդ պատմու-թիւնը կը պատկանի Ջիւանշիրին: Ձեռագրին յիշատակարանին մէջ պար-զօրէն արձանագրուած է թէ «... Ջի-ւանշիրի Վրացիաց հնաճառ պատմա-գրող»ին աշխատութիւնն է: Եւ վեր-ջապէս այս նոր ձեռագիրը, մեզի ծա-նօթ միւս օրինակներուն հետ համե-մատելով, ցոյց կուտայ գրչական որոշ տարբերութիւններ, որոնց շնորհիւ կարելի է ուղղել հրատարակուած օ-րինակներուն սխալները:

Ջիւանշիրի այս նոր ձեռագիրը, ինչպէս կը տեսնուի ձեռագրին յիշա-տակագրութենէն, բերուած է Աղթա-մարէն: Գտնուած է Այգեստան գիւղի բնակիչ Մոզա Նշանի մօտ: Աղթա-մարէն Երեւան բերուած եւ էջմիածնի մատենադարանին յանձնուած է 1916ին: Ձեռագիրը զետեղուած է նոր ժողովածուին մէջ եւ այդպէս մնացեր է մինչեւ այժմ առանց ուսումնասի-րութեան ենթարկուելու:

Այս նոյն ձեռագրին մէջ, Ջիւանշի-րի Պատմութենէն զատ, կան հետեւեալ պատմական արժէքաւոր նիւթերը.

1.— Գեղարքունեաց Մելիքներու պայմանագիրը, կնքուած, 1513ին, Տաթեւի վանքին հետ, անոր կալուած-ներուն տիրապետութեան իրաւունքը վերահաստատելու մասին (թերթ 4ա — 5ա):

2.— ԺԳ. դարու երկրորդ կէսի պատմագիր Ստեփաննոս Օրբելեանի «Պատմութիւն Նահանգին Սիսական» (թերթ 5ա— 243 ա):

3.— Ը. դարու երկրորդ կէսի պատ-մագիր Ղեւոնդի Պատմութիւնը (243ա —- 319 ա):

Թէեւ Պետական Մատենադարանը ունի աւելի հին օրինակներ քան այս ձեռագիրները յիշեալ Պատմութիւննե-րէն, սակայն նոր ձեռագիրը արժէքա-ւոր է անոր համար որ գրչական որոշ տարբերութիւններ ունի, եւ այդ տե-սակէտով՝ ի՛նչ խօսք որ մեծ կարեւո-րութիւն կը ներկայացնէ մեր պատմա-գրութեան համար (Քաղուած՝ Աշ. Աբ-րահամեանի ուսումնասիրութենէն, «Խորհ. Հայաստան», 24 օգոստ.):

(*) Համառօտ Պատմութիւն Վրաց, տպ. Վենետիկ, 1884, էջ 8:

ԽՉԵՐ ՀԱՅԱՁԻՆՉ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 3. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Երբեմն ժամեան հարուստ կամ բա-րեկեցիկ ընտանիքներէ բաղկացեալ այս խումբը, որոնց զրեթէ ամէնքըս-ալ կամ նուազ բարձր կրթութիւն ստացած էին, մէկ մասը մանաւանդ բարձրագոյն դաստիարակութենէ ան-ցած, որոնք իրենց ամբողջ կեանքին մէջ վարժուած էին սպասաւորներ ու-նենալու, որոնցմէ շատերը ոչ միայն հայերէն, թուրքերէն եւ արաբերէն կը խօսէին, այլ նաեւ ֆրանսերէն եւ գեր-մաներէն կամ անգլերէն, ոմանք այս եւրոպական լեզուներէն մէկէ աւելին իսկ հմուտ, ահա այս մարդիկն են որ հիմա կը թափառին լալեան, կարծես Աստուծմէ եւ ամբողջ աշխարհէն մոռցուած ու լքուած, դէպի անապա-տը:

Իրենց տուեր Թողուցին հանգստա-ւէտ, յաճախ փարթամ տուներ, որոնց բակերուն մէջ հոսուն ջուրը կը պըղ-պջակէր մարմարեայ աւազաններու մէջէն, եւ հազարմեթեան ծաղիկներ ման կուգային, իրենց խիզին ու պա-տազհճրէ՛ալրէն պատերուն շուրջ, որոնց զով ու տաքուկ սենեակները բստ եղանակի ծածկուած էին ճոխ գորգերով, եւ ուր ճաշերը կը դրուէին ընդհանրապէս արծաթահիւս ծածկոց-ներով սեղաններու վրայ ֆրանսական յախճապակեայ ամաններու մէջ: Ճեր-մակ, փայլուն սանդուխներուն վրայ, այդ հարուստ տուները շրջապատող սիւնազարդ սրահներուն, գեղաքան-դակ լայն պատուհաններուն մէջ հիմա մենաւոր կը խաղար քամին, սսուեր-ները անձայն կը սողոսկէին ողորկ գետիններուն վրայ, ընտանի կենդա-նիներ կը մոլորէին, կամ տեղացի ու գիւղէն եկող բռնաբարիչներ այդ տուներուն մէջ գացած հանգիստ կ'ը-նէին...:

Եւ բուն սեփականատէրը, որ ամե-նափոքր յանցանք մը անգամ չունէր, որուն զաւակները Թուրք օսմանեան բանակին մէջ Թուրք կայսրութեան թշնամիներուն դէմ կը կռուէին, եթէ սակայն մինչեւ հիմա արդէն սպան-նուած չէին իբրեւ հայ զինուորներ ի-րենց Թուրք «ընկեր»ներէն Թուրք ըս-պաններուն» հրամանով,— ո՛հ, ահա, այդ սեփականատէրը, այդ տունե-րուն, օջախներուն տէրը կը թափառէր անհայրենիք, նոյնիսկ անհրաժեշտ պիտոյքներէն զուրկ, մինակ կամ, բախտաւոր դիպուածով, իր ընտանի-քին մնացորդին հետ, անապատէ ա-նապատ, յապաղկոտ այլ աներկբայ մահուան դէմ առ դէմ: Սակայն ար-դէն քանի քանի այդպիսի սեփականա-տէրներ «պաշտօնապէս» ժառատեն-դէ մեռած կ'ըլլային բանտին մէջ, մինչ իրականութիւնը այն էր թէ այդ եղկելիները չարաչար տանջանքներու կ'ենթարկուէին, մինչեւ որ տառա-պահիւծ մարմինը այլեւս ի վիճակի չըլլար իր դերը կատարելու, եւ այդ միջոցին ալ անոնց կիներն ու մանչե-րը, աղջիկներն ու քոյրերը կը մատ-նուէին ամենացած խայտառակութիւն-ներու, անբանական արարքներու, սպանութեան, սովի ու ծարաւի, մարմ-նաւոր եւ հոգեկան ամէն տեսակ չար-չարանքներու եւ վիշտերու,— եւ այս ամէնը՝ առանց փրկութեան ոեւէ յոյ-սի:

Այսպիսի յիշատակներով եւ անյու-սութեան մէջ Այնթապի վերջին հայ ընտանիքները դէպի Հարաւ կը չուէին:

Հակառակ կարճ հեռաւորութեան, -- հազիւ աւելի քան հարիւր յիսուն քիլոմէթր,— երեք շաբաթէ ի վեր ճամբան էին: Սկիզբները իրենց ունե-ցած քիչ մը, պաշարը սպառելու վրայ էր արդէն, բայց սովը չէր որ տառա-պանք էր իրենց համար, ոչ ալ ծարա-ւը՝ չարչարանք: Զիրենք քշողները ա-նանկ մը ըրած էին որ օգնութեան ո-եւէ միջոցէ զուրկ գտնուին: Ճամբուն զանազան տեղերը օրերով պարտաւոր-ուած էին արեւուն կիզիչ ճառագայթ-ներուն տակ առանց շուքի գետիննե-րուն վրայ պառկիլ: Յաճախ մինչեւ իսկ հօրերէն ջուր քաշելը արգիլուած էր իրենց: Նոյնիսկ Թուրք ժանտար-մաները տակաւին վստահ չէին, թէ Այնթապի կարաւանը Հալէպի վրա՞յօ՞ք պէտք է ճամբայ քալէր, ուր Վալի Պէ-քիր Սամի պէյ յաճախ սիրով մտիկ կ'ընէր Հայերուն տրտունջները եւ ու-ժին ներած չափով կ'օգնէր թշուառա-ներուն, մինչեւ որ վերջերը ինքն ալ Իթթիհատի մեքենայութիւններուն զոհ ըլլալով, աքսորուեցաւ Թոքաթ իր կալուածին մէջ:

Հալէպի տուներուն առջեւ կեցաւ Թափորը, որպէսզի քաղաք առաջ-նորդուի այն ատեն միայն երբ մութը կոխէ:

Մելինէ Արամ, Սիրանոյշին եւ Լու-սվինա Կրապովիչի ընկերակցու-թեամբ, ջուրին քաշելով բերաւ Հայե-րուն շրջանակին մէջտեղը: Խեղճ կինը բռնադատուած երկար ատեն ճամբայ քալելու, անսովոր սնունդի ենթարկ-ուելու, շարունակ զինուորներէն կամ ժանտարմաներէն յարձակում կրելու վախէն ալ շմորած, եօթանասուն տա-րեկան հասակին մէջ իսկ ա՛յնքան կայտառ այս կինը հիմա իր հին կա-ցութեան շուքը անգամ չէր: Սիրա-նոյշ եւ Լուսվինա Կրապովիչ օգնեցին անոր որ ջուրէն իջնէ: Մելինէ նստաւ ջուրին պախուրձէն բռնած:

Մահուան նուիրուածներուն այս խումբին մէջ տարօրինակ հանդար-տութիւն մը կը տիրէր: Ոչ կատակ ոչ ծիծաղ, ինչպէս երբեմն ուրիշ տեղեր կ'ըլլար, որովհետեւ խեղճերը տակա-ւին տեսակ մը անխատկցութեան մէջ էին թէ ի՛նչ պատահեր է իրենց: Ա-նոնց առջեւ կը բարձրանար քաղաքը իր մզկիթներով եւ մթատուներ մէջ-նաբերդով: Այս վերջինը կարծես ու-նեցք մըն էր, ելոք, դիտակի մը շրջանը ընդ պարտէզներու նեղ ժապաւէնի մը վրայ:

— Լո՛ւպա, Լուպա՛ Լուպովնա, հոս Հալէպ դուն մեզմէ պէտք է բաժ-նուիս: Ինչ իմաստ կայ որ մեզի հետ փճանաս: Ասկից մեզմէ ի՞նչ օգուտ: Կը մնայ միայն քեզի դիմել Վալիին, որ բնիկ Կովկասցի է ան ալ:

Ռուսուհին, ձեռքերը ծունկին տակ ծալլած, անշարժ անդրաւ պառկած էր, նայելով ճերմակ շողի քօղով մը ծած-կուած կապոյտ երկինքին մէջ: Արեւը չկատարող շառայլներ կ'արձակէր դէպի ճերմակ քաղաքին տանիքներուն վերեւ եւ դաշտագետինէն ուրուականի պէս ցցուող բերդին պատերն ու կըղ-մինարները կապոյտ կարմիր կը ներ-կէր: Պատասխան չտուաւ Սիրանոյշին իրեն ուղղած բառերուն: Դէմքը երի-թացած, աչքերը խորը փոսերուն մէջ ինկած, այնպէս որ այտոսկրները եր-կու կողմերէն կը տնկուէին: Իր մար-մինը միշտ նրբաւարտ եղած էր, բայց հիմա կարծես արդէն չինուած ոսկոր ու ներդ էր միայն:

Թարգմ. ԵՏԱՆ.

(Շար.)

լաւ կղպուած եւ փակուած է ։ Գիծը այժմ ամբողջովին բռնուած է եւ գլխաւոր ամրացեալ դիրքերուն բոլոր «բացերը» լեցուած են ։ Ապահովութեան տակ առնուած է նաեւ երկրորդական գիծը, Մէցի եւ Մաժինոյի գծին միջեւ ։ Ամէն կերպով ապահովուած են Մէցի շրջանին աճարկու ամրութիւնները եւ ոչ մէկ բան բախտին ձգուած է ։ Արագօրէն յառաջ կը տարուի արձակուած երկու դասերու վերակոչը ։ Այսօր մինչեւ իրիկուն վերադարձան արձակուրդ ստացած զինուորներ, բոլորն ալ չէնչող եւ ինքնավստահ ։ Ֆրանսական սպայակոյտին համար գաղտնիք չէ որ Գերմանացիները մեծ ուժերով գրաւած են Սիկֆրիտի գիծը եւ տենդագին թափով յառաջ կը տանին աշխատանքները, լրացնելու համար Հռենոսի վերագրաւումէն ի վեր սկսած ամրութիւնները ։ Այդ դիրքերուն վրայ դրուած զինուորներուն թիւն ալ ծանօթ է եւ կ'արդարացնէ Ֆրանսայի ձեռք առած զգուշական միջոցները » ։

*** « Մաթէն »ի մէջ երեսփոխան մը յիշեցնելով թէ երկամեայ զինուորութեան օրէնքը ի զօրու է միայն մինչեւ 1939ի վերջը, կ'առաջարկէ այժմէն միջոցներ ձեռք առնել, օրէնքը երկարաձգելու համար, ճիշդ այն պահուն երբ 1.350.000 զինուորներ ռազմափորձ կը կատարեն Գերմանիոյ մէջ, սահմանին վրայ ։ Իտալիոյ մէջ զինուորութիւնը մէկ տարի է Ֆրանսայի մէջ, եւ բացառիկ օրէնքով մըն էր որ երկարաձգուեցաւ ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵՆԷՆ պատուիրակութիւն մը գացած է Գերմանիա, Նիւրընպէրկի համագումարին առթիւ, մասնաւոր հրաւէրով ։ Պատուիրակութիւնը պաշտօնապէս ընդունուեցաւ Գերմանիոյ երիտասարդական ճակատի առաջնորդին՝ Պալտուր Ֆոն Շիրախի կողմէ, որ մինչեւ Իրաք եւ Իրան այցելած էր վերջերս, հանդիպելով նաեւ Ընկիւրի ։ Պատուիրակութեան նախագահը, Մահմուտ Ֆաուզ, պատասխանելով բարի գալուստի ճառին, յոյս յայտնեց թէ աւելի սերտ յարաբերութիւններ պիտի հաստատուին երկու երկիրներու երիտասարդութեանց միջեւ ։ Օտար թղթակիցներ այս առթիւ դիտել կուտան թէ Նիւրընպէրկի ցուցահանդէսին մէջ, շարք մը պատկերներ Միջին Դարու արաբ ժողովուրդները կը ներկայացնեն իբրեւ թշնամիները Եւրոպայի, սեմական ժողովուրդներու տիրապետութեան տակ ։

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԻՒԼԷՄԱՆԵՐՈՒ ժողովը, որ գումարուած էր գլխաւորաբար կրօնական դաստիարակութեան վերաքննութեան համար, զբաղեցաւ նաեւ քաղաքական խնդիրներով ։ Այս առթիւ բուռն բողոքներ եղան Պաղեստինի կացութեան մասին ։ Համագումարը պահանջեց որ վագըֆներու վարչութիւնը յանձնուի իւլէմաներուն ։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ Միութեանց համագումարը հաստատեց Օսլոյի միջազգային խորհրդաժողովին որոշումը, որ կը մերժէ ընդունիլ խորհրդային արհեստակցական կազմակերպութիւնը ։ Տեղեկաբերը կ'առաջարկէր վերաքննել այս որոշումը, բայց համագումարը մերժեց 1,260,000ի դէմ 2,619,000 ձայնով ։

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ համաձայնական խմբակցութիւնը առաջարկեց բացառիկ ժողովի հրաւիրել ձախակողմեան պատուիրակութիւնը, նկատի առնելով միջազգային կացութեան ծանրութիւնը, մանաւանդ որ խորհրդարանը փակուած կը մնայ ։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ 700 հոգի ձերբակալուեցան Լէնինկրատի մէջ, ամբաստանուած ըլլալով թէ չարաշահութիւններ կը կատարէին անհրաժեշտ նիւթերու արժէքին վրայ ։

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱՅԻ ԴԷՄ նոր թղթածրար մը հասաւ Ալփ - Մարիթիմի (Նիս) նահանգապետութենէն, որ կը պահանջէ առանց այլեւ այլի երկրէն արտաքսել ամբաստանեալը ։

« ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՆՐԱԿԻՆ ՉԷ որ ուզողը պղծէ, երբ այնպէս կամենայ»— այս յայտարարութիւնն ըրաւ հանքագործներու ազգ. միութեան անդամներէն մէկը, բողոքելով բոլշեւիկներու միջամտութեան դէմ ։ Ինչպէս գրած էինք, Միութեան համագումարը դատապարտելով համայնավար կուսակցութեան ոտնձգութիւնները, կ'ուզէ անխախտ պահել արհեստակցական անկախութիւնը ։

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ Փարիզ հասաւ Փրակայէն, իր կնոջը հետ, Լոնտոն երթալու համար ։

ՄՆԱՆԿԱՑԱԾ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ պէտք չէ որ առեւտուր ընեն Ֆրանսայի մէջ, յայտարարեց Ռուանի կօշիկի վաճառականներու ազգ. դաշնակցութեան նախագահը ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՆԱՒԱՀԱՆԳԻՍՏԻ բանուորները կը շարունակեն աշխատիլ զինուորական վարչութեան տակ ։ Երկու հազարը անցած է աշխատողներուն թիւը ։ Միեւնոյն ատեն յառաջ կը տարուին բանակցութիւնները, համաձայնութեան մը յանգելու համար ։

ՋՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ յառաջխաղացութիւնը կասեցաւ, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու ։ Ռմբակոծութիւնները կը շարունակուին մոլեգնօրէն ։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒՆ վիճակը երթալով կը ծանրանայ ։ Բոլոր յարկաբաժիններէն դուրս կը քշեն Հրեաները, որպէսզի երթան հաստատուին հրէջանոցը ։ Վիէննայէն հեռացած են 60.000 Հրեաներ, բայց դեռ կը մնան 200 հազար հոգի, բոլորովին անելի մատնուած ։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ է

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔ
(Նշխարներ Ատափազարէն)
ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆԻ
Յառաջաբան՝ Շ. Նարդունի

Պատկերներ Ատափազարի կեանքէն եւ գաւառական խոնարհ դասակարգին ապրումներէն ։ Գրուած երգիծական շունչով եւ հայրենապաշտութեամբ ։

Իր գիւղը կամ քաղաքը կորսնցուցած ամէն տարագիր իր հոգիին խօսող կէտ մը պիտի գտնէ անպայման ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

«ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ»

Երգիծական նոր հատորը (208 էջ)

Ծանօթ դէմքեր եւ ժողովրդական տիպեր ։ Վարդաստան մը ժպիտի, խինդի, ծիծաղի եւ հեգնութեան լաւագոյն նուէրը ինքզինքին ու բարեկամին.

«Խնդալ գիտցիր որ առողջութիւնն ու բախտն ալ քեզի խնդան» Մէտիգիւս
«Իւրաքանչիւր ժպիտ հոգիին մէջ լոյս մը կը վառէ» Ասկլէպիոս
«Ծիծաղը սրտին արեւն է» Հանու - Հիթա

Հատորին գինն է Ֆրանսա եւ գաղութներ 20 ֆր., արտասահման 25 ֆր. ։ Դիմել հեղինակին.— 21, Rue Ampère, Cachan, Seine, France:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն իր շրջանի բոլոր ընկերները ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ 13 սեպտեմբեր, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ ։

Գաւառ

Վիէնի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 11 սեպտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին «Խաժակ» ակումբին մէջ ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է ։ Ներկայանալ անդամատետրով ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՄԱՐՍԻԼԻԱԶԱՑ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ՁԽԱԶԱՋԵՒԵԼ

Մարսէյլի մէջ «ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»ը կը տօնուի ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9ին, կիրակի երեկոյ, մեծ պատրաստութեամբ, ԲՕԼԻՋԷի շքեղ սրահին մէջ ։ Պիտի հրաւիրուին բոլոր հայ պաշտօնական մարմիններն ու կազմակերպութիւնները ։

Յայտագիր եւ մանրամասնութիւններ յառաջիկային ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ...
(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)
ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան ։ Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն աղնիւ թուղթի վրայ ։

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. ըստ երկրի) ։ Դիմել միմիայն Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ ։

1939 "ՅՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ"
Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԷԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ օգոստոս 30ին լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Յոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խուկէնտէրեանի) եռերուած հայկական ղոյղ եռագոյնով ։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով ։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները ։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք ։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր ։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԽԱՉՎԵՐԱՑ

Մարսէյլ - Փրատոյի Մայր Եկեղեցիի Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ 11 Սեպտ., Կիրակի օր, Խաչվերացի տօնը պիտի կատարուի մեծ հանդիսութեամբ ։ Երեկոյեան ժամերգութեան Անդաստանի մասը եկեղեցիի պարտէզին մէջ, ծաղիկներու արարողութեամբ, ժամը 4ին ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այրի Տիկին Աղաւնի Ղեւոնդեան, զաւակը Լեւոն եւ եղբայրք Մասիս, Արայ Ղեւոնդեան կը ծանուցանեն թէ՝ իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր եւ հօրեղբօր, հանգուցեալ՝ ԳԱՍՊԱՐ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆԻ (ԹԱՇՃԵԱՆ) մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ ձայնաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցանէ Հ. Յովհաննէս վարդապետ Չուխաճեան, Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիին մէջ, (92, Rue d'Aubagne), յետ Պատարագի պիտի կատարուի Հոգեհանգստեան արարողութիւն, իսկ կէսօրէ յետոյ ժամը 3ին, Սէն Փիէռ գերեզմանատան մէջ պիտի օրհնուի իր դամբարանը ։

×

Սեպտ. 11ին, Կիրակի առաւօտ, Ս. Խաչի օրուան առթիւ, Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ հանգուցեալ ԽԱՉԻԿ ԳՈՐԻԿԵԱՆի մահուան տարեդարձին առթիւ ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Սէն Ժիւլիէն-Սէնթ Ալպանի Հ. Յ. Դ. «Վրէժ» խումբի ընկերները իրենց խորին վշտակցութիւնը կը յայտնեն ընկեր Լեւոն Ցօնապետեանին իր տիկնոջ՝ ՏԻԿԻՆ ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՑՕՆԱՊԵՏԵԱՆի մահուան առթիւ ։

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն ։

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին դրասենեակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկուշաբթի եւ Շաբաթ ժամը 15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):

Տեսչութիւն

ՑՈՐՇԱՏԵՏՐ

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ Հայրենակցական Միութեան Կ. Վարչութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի Մասնաճիւղի անդամներն ու ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները Ընդհ. ժողովի, այս Կիրակի, 11 Սեպտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, հայրենակից Լեւոն Տօնիկեանի բնակարանը, 52, Rue Gustave Courbet, Bagneux, Փորթ տ'Օրլէանէն առնել օթոպիւս եւ իջնել Grange-Ory կայարանը ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Շնորհիկ Եազտանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սրբուհի Եազտանեանը, Հաճի Մարիամին թոռը, Շապին Գարահիսարի շրջանէն ։ 1917ին աքսորուած է Եոզկատի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ առեւանգուած Կարնեցի Թուրք զաղթականի մը կողմէ Գուրպան անունով ։ Իմացնել հետեւեալ հասցէին. Chenorhik Hazdanian, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), կամ «Յառաջ»ի միջոցով ։ »

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼՈՒՌԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette. angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

17. Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 13 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3833

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆԴՈՒՆԴԻՆ ԱՌՋԵՒ...

Այս տողերը գրած ատեն, որ եւ է տեղեկութիւն չունէինք Հիթլէրի ճառէն, որ պիտի խօսուէր երէկ, երկուշաբթի իրիկուն, Նիւրընպէրկի համագումարին փակման առթիւ:

Առանց այդ ճառին ալ, չափազանց թանձրացած էր մթնոլորտը, շաբաթ օրէն աւելին, երբ ոչ միայն Առաջնորդը ինք, այլեւ իր փոխանորդները սկսան կրակ տեղալ ամէն ուղղութեամբ.

— Մենք պատրաստ ենք: Մենք վախ չունինք ո եւ է մէկէն: Ջենք փախնիր պայքարումէն... Ապահոված ենք երկրին պարենաւորումը... Կարօտ չենք որ եւ է մէկուն...

Հիթլէր ինք երկու անգամ բացորոշ ակնարկներ սահեցուց երկու հերթական ճառերու մէջ, ազդարարելով.

— «Գերմանիան միացեալ պիտի մնայ, ինչ որ ալ պատահի»: —«Կան ուրիշ Գերմանացիներ որոնց տակաւին արգիլուած է մեր մէջ ըլլալու երանութիւնը: Մեր սիրտերը կը տրոփեն անոնց համար, ինչպէս անոնց սիրտերը մեզի համար: Մենք անոնց հանդէպ ունինք պարտականութեան զգացում մը որ կ'արտայայտուի մէկ բառով. — Գերմանիա»:

Անշուշտ շատ աւելի բաց խօսած պիտի ըլլար երէկ, երկուշաբթի, արձակելով ազդանշան մը որմէ կախում ունի խաղաղութեան ճակատագիրը:

Կը թուի թէ Լոնտոնի մէջ բաւական բան գիտեն Հիթլէրի բուն մտադրութեանց մասին, քանի որ Նիւրընպէրկի համագումարէն ի վեր այդ քաղաքէն չէ հեռացած Պերլինի բրիտանական դեսպանը: Ապացոյց՝ Լոնտոնի արտաքին նախարարութեան յայտարարութիւնը, որ հրատարակուեցաւ Հիթլէրի ճառէն ճիշդ 24 ժամ առաջ:

Թերեւս առաջին անգամ է որ Մեծն Բրիտանիա կը շեղի աւանդական քաղաքականութենէն, իր անսասան խորհրդապահութենէն, այնքան բացորոշ ազդարարութիւններ ուղղելով, հոգ չէ թէ առանց պաշտօնական հանդամանք տալու անոնց:

Լոնտոն ոչ միայն աւանդամոլ, այլեւ չափազանց բծախնդիր է այսպիսի պարագաներու մէջ:

Շաբաթ օր, երբ թերթերը կը գրէին թէ Անգլիա պաշտօնական յայտարարութիւն մը պիտի ուղղէ Հիթլէրի, Ֆրանսայի ճնշումով, արտաքին նախարարութիւնը փութաց վճռապէս հերքել: Յետոյ, կիրակի օր, ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, անոնց պարզեց կառավարութեան տեսակէտները, որոնք ամփոփուած են քիչ անդին:

Ի՞նչ կ'ըսէ այդ անպաշտօն յայտարարութիւնը.—

1. Անգլիա չի կրնար մեկուսի մնալ, եթէ պատերազմ ծագի եւ վտանգուի Ֆրանսայի ամբողջութիւնը:

2. Գերմանիա պէտք չէ պատրանքներ սնուցանէ, կարծելով թէ կրնայ զինուորական արագ եւ յաջող գործողութիւն մը կատարել, առանց Անգլիոյ միջամտութեան:

3. Անգլիացի բարեխօսը Փրակա կը գտնուի տակաւին, եւ կրնայ նոր յաջողութիւններ շահիլ, եղած զիջումներէն ալ անդին անցնելով:

Իբրեւ կազդուրիչ պարագայ, յայտարարութիւնը միեւնոյն ատեն կը յիշեցնէ թէ այս քաղաքականութեան մասին համերաշխ են ինչպէս Ֆրանսայի, նոյնպէս բրիտանական գաղթապետութեանց եւ Մ. Նահանգներուն հետ:

Ուրեմն, Անգլիա ճշդած է իր դիրքը, եւ անձկութեամբ կը սպասէ Գերմանիոյ պատասխանին: «Վերջը չըսէք թէ չլսեցինք», ըսել կ'ուզէ Լոնտոն, իբրեւ մունետիկ ընտրելով թերթերը:

Այս ազդարարութիւնը պիտի կրնա՞յ կանխել փոթորիկը, որ անխուսափելի կը համարուի, եթէ Հիթլէր մարտական խօսք մը արտասանէ կամ որ եւ է անակնկալ դէպք պատահի:

Ջենք ուզեր վճռական գուշակութիւն մը կատարել:

Հակառակ բոլոր պայթուցիկ ճառերուն եւ ուրիշ վրդովիչ իրողութեանց, կը թուի թէ կարելի պիտի ըլլայ ելք մը գտնել, գոնէ ժամանակ շահիլ, այս անգամ ալ:

Արդարեւ, Չեխոսլովաքիոյ Գերմանները գրեթէ ամբողջութեամբ ապահոված են իրենց պահանջները, քանի որ Փրակայի վերջին ծրագիրը կ'ընդունի Քարլսպատի ութ հռչակաւոր կէտերը: Դեռ աւելին ալ կրնան ստանալ,— ինչպէս կը հաւաստէ բրիտանական յայտարարութիւնը — լորտ Ռընսիմէնի ճնշումով եւ նոր ստանալիքներով: Ուրիշ խնդիր, եթէ ամբողջ իրարանցումը պարզապէս պատրուակ է, գերմանաբնակ երկրամասը մայր երկրին կցելու համար, ինչպէս եղաւ անճար Աւստրիան:

Այդ պահանջը կը հրջի բերնէ բերան, բայց պաշտօնապէս թուղթի վրայ արձանագրուած չէ, իբրեւ հիմնական պայման: Հէնլայնի կուսակիցները կը պահանջեն կատարեալ ինքնավարութիւն, եւ Անգլիոյ բռնած դիրքը հոն կը տանի արդէն, քանի որ բանակցութիւնները չեն ընդհատուած:

Արդ, շատ ալ հեռու չէ ճամբան, ամբողջական ինքնավարութենէն մինչեւ անջատում, որ կրնայ յետաձգուիլ, նոյն ինքն Հիթլէրի կամքով:

Միւս կողմէ, տրամադրելի միջոց մը եւս կը մնայ,— հանրաքուէ, ինչպէս կը թելադրուէր Աւստրիոյ պարագային:

Ուրեմն, տակաւին յոյս կայ որ փրկուի խաղաղութիւնը, գերագոյն ճիգով մը, միշտ ճնշելով չեխական կառավարութեան վրայ, որ ստիպուած է համակերպիլ, գոնէ եղածը պահելու համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԵԾ ԻՐԱՐԱՆՑՈՒՄ ԼՈՆՏՈՆԻ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

«Անգլիա չի կրնար մեկուսի մնալ» եթէ ընդհանուր պատերազմ ծագի

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հիթլէրի ճառէն 24 ժամ առաջ, անգլիական կառավարութիւնը կիրակի օրն ի բուն խորհրդակցութիւններ կատարեց, կանխելու համար որ եւ է ծանրակշիռ անակնկալ: Խորհրդակցութիւններէն անմիջապէս վերջը յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ, ոչ թէ իբրեւ պաշտօնական զեկոյց, այլ իբրեւ լուսաբանութիւն մամուլի ներկայացուցիչներուն: Այս առթիւ մասնաւորապէս կը շեշտուի թէ այդ յայտարարութիւնները կը ներկայացնեն Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին նախարարութեան ամէնէն վաւերական տեսակէտները:

Ահաւասիկ այդ յայտարարութիւնը, որ կը սահմանէ Անգլիոյ դիրքը՝ չեխական տագնապին եւ ընդհանրապէս միջազգային կացութեան հանդէպ.

— «Այս երկրին մէջ այն յարաճուն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ կը մօտենանք տագնապալի կացութեան մը որմէ պատերազմ կրնայ ծագիլ: Առաջին օրէն իսկ, բրիտանական կառավարութիւնը ըմբռնեց Չեխոսլովաքիոյ կացութեան ծանրակշիռ հետեւանքները: Սակայն եւ այնպէս, կառավարութիւնը համոզուած է թէ կարելի է կարգադրել Չեխոսլովաքիոյ Գերմաններու խնդիրը, խաղաղ բանակցութիւններ կատարելով: Ասոր համար էր որ Փրակա ղրկուեցաւ լորտ Ռընսիմէն: Լորտը որոշ յաջողութիւններ գտած է մինչեւ այսօր: Ան յաջողեցաւ շահիլ երկու կողմերուն ալ վստահութիւնը եւ օգնեց անելներ լուծելու եւ բանակցութեանց վերսկսումը ապահովելու: Չեխական կառավարութեան նոր առաջարկները շատ հեռուն կ'երթան ,գոհացնելու համար Գերմաններու պահանջները, շատ աւելի յառաջ քան կարելի էր յուսալ: Դեռ անհրաժեշտ են շարք մը բանակցութիւններ, լուսաբանելու եւ բարեփոխելու համար այդ առաջարկները: Նոյնիսկ անկարելի չէ նոր անել մը: Բայց որ եւ է պատճառ չկայ մէկդի դնելու ներկայ բանակցութիւնները եւ աւելի բուռն լուծումներ փնտռելու: Որ եւ է բռնի փորձ պիտի դատապարտուի ամբողջ աշխարհի մէջ: Կրնան ճախողանքներ պատահիլ, բայց լորտ Ռընսիմէն հոն է տակաւին, եւ կրնայ օգնել: Հետեւաբար, ինչ դժուարութիւններ ալ ծագին, պատճառ չկայ որ միջնորդութիւնը մէկդի դրուի:

Կը հարցնեն թէ Գերմանիոյ մէջ լիովին կ'ըմբռնե՞ն բրիտանական կառավարութեան դիրքը: Երկու կարեւոր յայտարարութիւններ եղան յանուն բրիտանական կառավարութեան,— մէկը՝ վարչապետին բերնով, երեսփ. ժողովին մէջ, մարտ 24ին, միւսը՝ Սըր Ճօն Սայմընի կողմէ, օգոստոս 27ին: Բրիտանական կառավարութեան կարծիքով, անկարելի է ծուռ մեկնել այդ յայտարարութեանց իմաստը: Մարտ 24ին առաջին յայտարարութենէն բացորոշ կ'երեւար թէ կառավարութիւնը կը նախատեսէ ոչ միայն ուրիշ երկիրներու, այլեւ այս երկրին մասնակցութիւնը, եթէ պատերազմ ծագի, եւ թէ մենք չենք կրնար մեկուսի մնալ, ընդհանուր պատերազմի մը պարագային որ կրնայ վտանգել Ֆրանսայի ամբողջութիւնը: Գալով Սըր Ճօն Սայմընի ճառին, ան ամբողջովին տարածուեցաւ Գերմանիոյ մէջ եւ տպաւորութիւն գործեց, բայց յիշողութիւնները կը տկարանան, ուստի անհրաժեշտ է չեշտել որ գերմանական կառավարութիւնը պատրանքներ չսնուցանէ բրիտանական կառավարութեան դիրքի մասին. եւ մասնաւորապէս չկարծէ թէ Չեխոսլովաքիոյ դէմ կարճ եւ յաջող պայքար մը կրնայ գլուխ հանուիլ առանց Ֆրանսայի եւ նոյնիսկ Անգլիոյ միջամտութեան:

Բրիտանական կառավարութեան տեսակէտները հաղորդուած են Գերմանիոյ իրաւասու շրջանակներուն: Բրիտանական գաղթապետութիւններն ալ կատարելապէս տեղեակ պահուած են ամբողջ տագնապի ընթացքին: Յետոյ, այս տագնապի շրջանին, բրիտանական կառավարութիւնը պահած է իր պատմական եւ աւանդական յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ,— իր ամենամօտ հարեւանը — ինչպէս եւ Եւրոպայի միւս մեծ ժողովրդապետութեանց հետ, որոնց ապահովութիւնը եւ ամբողջութիւնը սերտօրէն կապուած են Մեծն Բրիտանիոյ ապահովութեան հետ: Մ. Նահանգներու կառավարութեան եւս լրիւ տեղեկութիւններ հաղորդուած են: Ամերիկեան դեսպանը այցօրտեսակցութիւններ ունեցաւ թէ լորտ Հըլիֆաքսի եւ թէ վարչապետին հետ: Ինչ կը վերաբերի Հէռ Հիթլէրի վաղուան ճառին (երէկ), բոլորս ալ անոր կը սպասենք որոշ անձկութեամբ, բայց Հէռ Հիթլէր քանիցս յայտնած է իր խաղաղասիրութիւնը եւ սխալ պիտի ըլլար ենթադրել թէ անկեղծ չէ»:

Դիւանագիտական գործունէութիւնը եւ զինուորական զգուշութիւններ

Հակառակ այս հաւաստիքներուն, երէկ մինչեւ ուշ ատեն մեծ մտահոգութիւն տիրէր բոլոր գլխաւոր մայրաքաղաքներուն մէջ: Միեւնոյն ատեն զինուորական զգուշութիւններ ձեռք առնուած են, նոյնիսկ Մ. Նահանգներու կառավարութեան կողմէ: Ամերիկեան կառավարութիւնը 10.000 թոննոց յածանաւ մը ղրկեց անգլիական ջուրերը, ուր կայմ եւ պատրաստ պիտի սպասէ առնուազն մէկ շաբաթ: Ուրիշ մարտանաւ մըն ալ կը սպասուի սեպտ. 20ին: Երկու մարտանաւերը պիտի ծառայեն ամերիկեան հպատակները տեղափոխելու բրիտանական կամ ֆրանս. այն շրջաններէն որ կրնան վտանգուած համարուիլ:

Ինչպէս ըսինք, Անգլիոյ նախարարները կիրակի օրն ի բուն զբաղեցան չեխական տագնապով, հակառակ աւանդական սովորութեան: Արտաքին նախարարը չհեռացաւ իր պաշտօնատունէն, եւ բազմաթիւ տեսակցութիւններ ունեցաւ հին ու նոր պաշտօնակիցներու, ինչպէս եւ ամերիկեան դեսպանին հետ: Իսկ երէկ, երկուշաբթի, դահլիճը բացառիկ ժողով գումարեց, մինչեւ իրիկուն հսկելով, իմանալու համար Հիթլէրի տրամադրութիւնները:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, որ Ժընեւ գացած էր, մասնաւոր տեսակցութիւններ ունեցաւ Խ. Միութեան եւ Ռումանիոյ արտաքին նախարարներուն հետ, եւ անմիջապէս Փարիզ վերադարձաւ, մասնակցելու համար նախարարական խորհուրդին: Հակառակ Նիւրընպէրկի մէջ խօսուած բուռն ճառե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸ ՀԱԹԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ»

«Սօն Փօսթա»ի մէջ, այս խորագրին տակ, Թանինի նախկին խմբագրապետ Պ. Մուհիտտին Պիրկէն կը գրէ.

— «Ես, խելքս հասած օրէն ի վեր, այսինքն քաղաքական կեանքին ներսէն թէ դուրսէն ուշադիր հետեւիլ սկսելէս ի վեր, Թուրքիոյ մէջ եւ Թուրքիայէն դուրս Հայերը մասնաւորաբար մէկ հարցի մը ետեւէն վազող դտայ.— Ռամկավարութեան հարցը: Ապտիւլ Համիտի «զօմպա» նետող Հայերուն ուզածը այս էր: Օր մը, օտար միջամտութիւն առաջ բերելու նպատակով Ղալաթիոյ մէջ ըմբոստութեան շարժում մը (Օ. Խ. Օսմ. դրամատան դէպքին կ'ակնարկէ) կատարող Հայերն ալ նոյն բանը կ'ուզէին: 908ի յեղաշրջումէն վերջ, երբ գործնապէս քաղաքական կեանք մտայ, մինչեւ ընդհ. պատերազմը ո'ր Հայուն հետ որ խօսակցեցայ, անկէ միշտ նոյն խօսքը լսեցի.

— «Ռամկավարութիւն (ժողովրդապետութիւն) կ'ուզենք, «փաշա»ներուն, «պէյ»երուն, «աղա»ներուն բռնապետութենէն զզուեցանք: Անոնք մեզ կը կեղեքեն» կ'ըսէին: Մասնաւորաբար Քիւրտերու հետ խառն ապրող Հայեր, քիւրտ աւատապետութեան դէմ բուռն կերպով կը յարձակէին եւ միաժամանակ թէ Ապտիւլ Համիտի եւ Իթթիհատի վարչութիւնները կ'ամբաստանէին, իբրեւ այս «փաշա»ներուն, «աղա»ներուն եւ «պէյ»երուն օժանդակողներ: Սուրիոյ, Իրանի եւ Թուրքիոյ մէջ որ հայ կազմակերպութեան ծրագրին նայինք, անոր մէջ կամ ընկերվարութիւնը կամ ռամկավարութիւնը կը գտնէք: Դաշնակները, Հնչակները, սատիճան սատիճան, կամ Հայերու յատուկ տեսակ մը ազգ. ընկերվարութենէ կը խօսին, եւ կամ ռամկավարութեան գաղափարականը իբր դրօշ կը կրեն:

Նշանաւոր «քօմիթէճի» Փաստրմաճեան, որ միջոց մը ծայրայեղ իթթիհատական մըն էր, 913ի վերջերը, օր մը հետեւեալը ըսաւ ինծի.

— Մեզ ձեզմէ բաժնող միակ հարցը ռամկավարութիւնն է: Մենք Իթթիհատէն ռամկավարութիւն սպասեցինք, չգտնելով այսօր այլեւս անոր դէմ ենք:

Եթէ ինծի հարցնէք, իրականին մէջ Հայերը իրենց ուզածը քիչ մը գիտէին, իսկ իրենց այս փափաքները ձեռք բերելու համար հետեւելիք ճամբան երբեք չէին գիտեր, բայց եւ այնպէս անիրաւ չէին երբ կը բողոքէին Անատոլուի «էշրաֆ փաշա»ներուն դէմ: Միայն թէ, Իթթիհատի վարչութիւնը, երկիրը կարենալ բռնելու համար, մէջտեղը ատոնցմէ տարբեր ուժ չկրցաւ տեսնել: Աւատապետութեան զօրաւոր եղած վայրերու մէջ, Հայերը Իթթիհատին զանգուածօրէն, վստահելի օժանդակութիւն մը ցոյց տուին: Իթթիհատը անոնց չկրցաւ վստահիլ:

Եղածը եղաւ: Ընդհ. պատերազմը, ինչպէս ամբողջ աշխարհի մէջ, Թուրքիոյ մէջ ալ ռամկավարական շարժումը զօրացուց: Իսկ անկախութեան պայքարը տիրող ուժի մը հանդամանք տուաւ այս շարժումին: Այսօր Թուրքիան ոչ թէ «էշրաֆ»ն ու «միւթէկալլիպ»ն, այլ Հալք կուսակցութիւնը եւ ռամկավար Թուրք պետութիւնն է որ կը վարեն:

Այն եզրակացութիւնը որուն կ'ուզեմ յանգիլ, կ'ենթադրեմ թէ Հայերը այլեւս հասկցած պիտի ըլլան.— Ռամկավար Հաթայը Թուրքիոյ ձագուկն է: Այնտեղի Հալք կուսակցութիւնն ալ, այստեղի Հալք կուսակցութեան մէկ պատառիկն տարբեր բան մը չէ: Նոյն իտէալները ունի: Հաթայի մէջ Սուրիոյ, Արեւելեան Անատոլուի եւ մանաւանդ Տէրսիմի նման բռնապետներ գոյութիւն չունին, որով Հաթայի նոր պետութիւնը եւ այդ պետութեան պատասխանատուութիւնը ստանձնելու պատրաստուող Հալք կուսակցութիւնը, «սախա էշրաֆ է, սախա չէ» ըսելով չպիտի գործէ, այլ Հաթայի կեանքը պիտի վարէ այնպիսի օրէնքներով, որոնք բոլորին համար միեւնոյն իրաւունքը կը ճանչնան:

Հետեւաբար, եթէ Հայերը ռամկավարութիւնը կը սիրեն, եթէ իրենց իտէալը իսկապէս ռամկավարութեան իտէալն է, այդ պարագային իրենց ամէնէն բնական տեղն է Հալքին կողքին գտնուիլ, այն կուսակցութեան որ արեւելքի մէջ ռամկավարութեան յեղաշրջումին դրօշակիրն է եւ զայն, կարելիութեան սահմանին մէջ, բարձրերը ծածանած է:

Թուրքիոյ մէջ աւատապետութեան դէմ բողոքող Հայերը, Սուրիոյ իրական աւատապետութեան մէջ — մէջտեղը օտար խառնուելուն — իրենք զիրենք միջոց մը հանգիստ զգացին: Բայց աւատապետ Սուրիոյ ծայրայեղ ազգայնականները երբ սկսած են զօրանալ, Հայերը նոր սխալի մէջ իյնալը տեսնելու չպիտի ուշանան: Հաթայի մէջ կացութիւնը այսօր բոլորովին տարբեր է:

Սուրիայէն բաժնուած այս երկիրը, բարձրացող Թուրք ռամկավարութեան տիրապետութեանը տակ անցած է:

Եթէ Հայերը ժողովրդապետական են, իրենց համար պատմական վայրկեանը հնչած է.— Հաթայի մէջ ժողովրդապետութեան հետ ձեռք ձեռքի տալ:

Յուսանք որ, հայ մտաւորականները գոնէ այս անգամ, չեն սխալիր: Հայ փոլիթիքաճիները, գոնէ այս անգամ, ուղիղ ճամբան տեսնելով, յարատեւութեամբ եւ եռանդով այս ճամբէն պիտի ընթանան:

** Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.— Կիլիկիոյ Սահակ կաթողիկոսին տեղեկութիւն տրուած էր ասկէ առաջ թէ, Թուրք զինուորներու Հաթայ մտնելէն վերջ, Թուրք եւ հայ ժողովրդային բարւոք յարաբերութիւնները չեն խանգարուած, այլ անկեղծօրէն կը շարունակուին: Հայերը, սովորականին պէս, կրցած են ապահովութեամբ ամառանոցները օդափոխութեան երթալ եւ հոն հանգիստ ժամանակ անցընել ծ

Կաթողիկոսը գոհունակութեամբ տեղեկանալով այս իրողութեան, յանձնարարած է Անտիոքի առաջնորդ Խադ. արքեպ.ի որ յորդորէ իր թեմին ենթակայ հայ ժողովուրդը ,որպէսզի բարեացակամութեամբ վարուի իր Թուրք հայրենակիցներուն հանդէպ, առանց խօսքով կամ գործքով ո եւ է կասկածի տեղի տալու, եւ ամէն առթիւ ընծայէ իր հայրենակցութեան եւ անկեղծ բարեկամութեան ապացոյցները:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ արգիլեց օդանաւային թռիչքները Հաննովեան շրջանին վրայ: Այս հրամանը ի զօրու է սեպտեմբեր 20էն սկսեալ:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ հաղորդակցութեանց նախարարը հրամայեց կիներն ալ վարժեցնել կառախումբեր վարելու, պաշտօնի կոչելով ընդունակ տարրեր:

ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԱՆՁԵՐՆ ՈՒ ՎԱՐՉԱՁԵՒԸ

Գիտակցաբար զանց առի, նախորդ յօդուածիս մէջ, այն արտաքին ազդեցութիւնը, որ անպայման իր դերը ունեցաւ Իսմէթի «պաշտօնանկ» հռչակուելուն մէջ:

Իսմէթ թէ՛ անհատական շեշտուած կորով, թէ՛ հզօր հեղինակութիւն ունի, եւ թէ՛ խաժամ շրջապատ ունի,— մէկ օրէն միւսը Աթաթիւրքին մէկ հրամանովը աթոռ չտալու համար:

Արեւելքէն արեւմուտք անկլինադարձը, զոր ըրաւ Թուրքիան՝ խորհրդային դեսպանին փոխարէն անգլիական դեսպանին ցուցամատը նախընտրելով, անշուշտ դեր ունեցաւ անկումին մէջ այն վարչապետին, որ թուրքեւխորհրդային զինակցութեան կամ գործակցութեան մարմնացումն էր եղած Թուրքիոյ մէջ: Անոր հրաժարման օրերուն էր, որ թերթերը կը շեշտէին Ճէլալ Պայարի... «անգլիասէր» ըլլալու արժանիքը:

Դառնալով բուն նիւթին, աւելցնեմ, որ նոյն այդ Ճէլալ Պայարը բոլորովին զուրկ է անհատական անհրաժեշտ արժանիքէ ու հեղինակութենէ՝ պահելու համար այն հաւասարակշռութիւնը, որուն կ՚ակնարկէի նախորդ յօդուածիս վերջաւորութեան:

Եւ այդ հաւասարակշռութիւնը պիտի պահեն, աւելի շատ, բուն իսկ պայքարող կողմերը, մինչեւ այն ատեն, երբ փոխադարձաբար իրար հարուածելու յարմար առիթները ներկայանան:

Արդ, պարզ է, ուրեմն, որ այդ պայքարը վերջացած չէ Իսմէթի անկումովը: Այլ՝ փոխած է ձեւը, ու առայժմ Աթաթիւրք յաջողած է Իսմէթը միայն անձնապէս հեռու պահել իշխանութենէ:

Նկատի ունենալով, սակայն, Իսմէթի խառնուածքը, արժանիքները, կապերը, հեղինակութիւնն ու Թուրքիոյ ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան մասին նախասիրութիւնները, շատ տրամաբանական պիտի ըլլար հաւատալ թէ աթոռէն հրաժարելով հանդերձ, ան երբեք հրաժարած չէ ո՛չ այդ պայքարէն, ո՛չ ալ նորէն աթոռին գալու ցանկութենէն:

Անշուշտ, միւս կողմէ, Աթաթիւրք պիտի ուզէ ստեղծուած պատեհութիւնը օգտագործել՝ աւելի նուազեցնելու համար, կուսակցական թէ պետական կեանքին մէջ, Իսմէթի յենարանները, եւ աւելի զօրացնելու համար իր դիրքը՝ հետզհետէ հեռացնելով միւս ճակատին պատկանողները եւ հետզհետէ աւելցնելով իրեն ենթականերուն թիւը՝ զանազան պաշտօններու մէջ:

Ասիկա, սակայն, ինքնին երկուութիւն է Հալքէն ներս: Երկուութիւն մը, որ օրէ օր պիտի խորանայ: Ճիշդ է որ նոր Թուրքիոյ մէջ եւս՝ հին Թուրքիոյ նման՝ բոլոր տիտղոսաւորները, անխտիր, նոյն ստրկային ոգին կը կրեն,— ենթարկուիլ զօրաւորին: Բայց, նոյն այդ հոգեբանութիւնը կը մղէ զիրենք իրենց քիթը լաւ բանալու՝ գալիքը հոտոտելու եւ ըստ այնմ դիրք բռնելու համար:

Այդ ճշդումին մէջ անպայման դեր կրնայ խաղալ նաեւ Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը, քանի որ դիրքերու վրայ գտնուողները կրնան խորհիլ թէ «Գետը» այսօր կայ, բայց վաղը յանկարծ կրնայ չըլլալ...

Այս բոլորին հետ՝ կրկին յիշենք նաեւ այն իրողութիւնը որ՝ թէ՛ ներքին գործավարութիւնը եւ թէ՛ Հալքի ղեկավարութիւնը կը գտնուին Շիւքրիւ Քայայի ձեռքը: Կը նշանակէ՝ Իսմէթ դեռ ուժեղ յենարաններ ունի, եւ, եթէ նոյնիսկ Շիւքրիւ Քայա, փորձէ Քէմալի ջուրի երթալ այժմ, այսուհանդերձ Իսմէթի անձին հանդէպ եղած նախասիրութիւնը անհնարին պիտի ըլլայ այնքան դիւրաւ ոչնչացնել:

Աթաթիւրքի հաւանական մահուան պարագային, իբրեւ նախագահ յաջորդելու կոչուած անձերու յիշատակումին մէջ—զոր ըրին իրադէկ օտար թերթեր — Իսմէթի անունին գոյութիւնը եւս ցոյց կուտայ թէ վարչապետութենէ «ինկած» այդ անձը վաղը կրկին գերագոյն դիրքի վրայ իսկ տեսնելու հաւանականութիւնը կայ ...

Այս խորացող պայքարը իր լրումին պիտի գայ, անշուշտ, այն օրը, երբ Աթաթիւրք մեռնի:

Լաւ է, անշուշտ, որ այդ մահը պատահի քիչ մը աւելի ուշ: Վասնզի, որքան երկար տեւէ, այնքան պիտի շեշտուի կողմերու հակամարտութիւնը, մինչ ցարդ անձերու միջեւ էր պայքարը:

Այդ պարագային է, որ Աթաթիւրքի մահէն վերջ երկու կողմերը պիտի իջնեն հրապարակ, եւ՝ հակախմբեանները պիտի ջանան իրենց դիրքը պահել, մինչ Իսմէթ պիտի ձգտի վերադառնալու իշխանութիւնը:

Ըսել չեմ ուզեր թէ այդ ճակատումը կրնայ անպայման ըլլալ կամ շատ մեծ ըլլալ ու փոթորիկ ստեղծել: Թէեւ, անհաւանական չէ որ ճեղքը փաստ դառնայ եւ յառաջ գայ լուրջ տագնապ մը, բանալով բոլոր վարագոյրները:

Զմոռնանք Ֆէթհիի շարժումը՝ երբ ան առանձին կուսակցութիւն կ՚ուզէր կազմել, Րէճէպ Փէքէրներու լուռ եւ ուժեղ ընդդիմութիւնը, «Թան»-«Ճիւմհուրիյէթ» հակադիր հոսանքները, եւ, մանաւանդ, ժողովրդային զանգուածներու մէջ բուն դժգոհանքը նոր վարչաձեւին կարգ մը բարեփոխումներուն դէմ, ինչպէս նաեւ արտաքին հակադիր ազդեցութիւնները:

Թուրքիոյ աշխարհագրական դիրքին բերումով՝ այդ ազդեցութիւնները միշտ ալ դեր են կատարած ոչ միայն քաղաքականութեանց ճշդումին, այլեւ դաշինքներու կազմութեանց մէջ: Քեամիլ ու Սայիտ փաշաներու անկումներն ու բարձրացումները տեւապէս հետեւանքն են եղած այդ ազդեցութեանց:

Ցարդ, նոր Թուրքիան զգալի չափով գերծ էր այդ միջամտութենէն: Թէեւ քիչ եղաւ դերը՝ նոյն այդ ազդեցութեան՝ նաեւ Իսմէթի անկումին մէջ: Բայց, քանի առանցքներու պայքարը կը շեշտուի, այնքան կը շեշտուին, նաեւ, օտար թափանցումները:

Եթէ Անգլիա փոխառութիւն կ՚ընէ կամ նաւահանգիստ կը շինէ, ապահովելու համար, իրեն ի նպաստ, Թուրքիան եւս՝ ընդդէմ գերմանական նուաճումին դէպի Ասիա, իր կարգին ներքին կուլիսներ ու քաղաքական «խարխուլ»ներ ստեղծելու չի՞ ձգտիր Գերմանիան, իր ճամբան դիւրացնելու համար: Քաղաքական կեանքին մէջ իրողութիւններ կան, բայց տեսականութիւններ չկան: Մանաւանդ, երբ հզօր ուժեր պայքարի մէջ են, ու փոքրերը — որոնց կարգին նաեւ Թուրքիան — ենթակայ են անոնց այդ պայքարին:

Պերլին — Հռոմ առանցքը միասնաբար, ու Պերլին եւ Հռոմ՝ առանձին, տարիներէ ի վեր ամէն ճիգ կը թափեն՝ Թուրքիոյ քաղաքական տարրերուն մէջ հող պատրաստելու համար իրենց: Իսմէթի անկման օրերուն չէ՞ր որ Պոլսոյ սակարանը անակնկալ փոթորիկ մը ունեցաւ (թրքական ոսկիի անկման զրոյցը) եւ Թուրք ոստիկանութեան պրպտումներուն եզրակացութիւնը այն եղաւ, թէ «փաշական - գերմանական մատ կայ գործին մէջ»:

Սալիհա Ջէքէրիա, դեռ երկու տարի առաջ, Իզմիրի շրջանէն իր կրած տպաւորութիւններուն մէջ կը յիշէր շատ յատկանշական պարագայ մը, — «Այս շրջանի գիւղերուն մէջ այն համոզումն է գոյացած թէ փաշականութիւնը կրօնք կը բերէ »...

Ներքին պայքարին ու խմորումներուն հետ, կը շարունակուին նաեւ այս աշխատանքները: Դրա՛մ: Ինչե՛ր կարող է գործել մանաւանդ Թուրքիոյ մէջ, որուն ամէնէն յատկանշական ներկայացուցիչներն իսկ — Իսմէթ ըլլան, Եունուս Նատի թէ Իւսթիւնտաղ — իրենց դիրքերն ու ազդեցութիւնները կ՚օգտագործեն՝ հարստութիւններ եւ կալուածներ դիզելու համար:

Օտարը շատ լաւ կը ճանչնայ Թուրքին նաեւ այս «արժանիքը»:

Անկէ զատ, դուրսի մեծ ուժերու այդ պայքարը՝ նաեւ Թուրքիոյ վրայ, սկսած է արդէն: Սանճաքը անոր զոհն է: Անգլիական փոխառութիւնը անոր արդիւնքը: Իսկ մենք փորձով գիտենք թէ Հռոմ - Պերլին առանցքը կը նախընտրէ վարչաձեւեր ու դաշինքներ տապալել (Ֆրանքօ, Նահաս փաշա, Վենիզէլոս):

Իր կարգին, հետաքրքրական է, անշուշտ, պատասխանը այն հարցումին թէ Աթաթիւրքի մահուան պարագային ո՞ր դէմքերը կրնան երեւան գալ իրարու դէմ, եւ նոր վարչաձեւը ի՞նչ ճակատագիր կրնայ ունենալ:

Առաջին հարցումը մեր առջեւ կը դնէ երկու դէմքեր,— Իսմէթ եւ Ֆէթհի: Առաջինը որքան ուժեղ, երկրորդը նոյնքան անկամ:

Ֆէվզի Չաքմաք կրնայ միայն մէկ պայմանով գրաւել Քէմալի աթոռը,— կացութիւնը փրկելու եւ ներքին խոշոր տագնապ մը կանխելու համար:

Չեմ յիշեր Քեազըմ Եօզ Ալփը, որ Ազգ. Մեծ Ժողովին նախագահն էր ու հիմա պատերազմական գործավար, բայց անուն մըն է միայն եւ ոչ թէ անհատականութիւն մը:

Անտեղի չէ նաեւ երկրորդ հարցումը:

Բայց, յանդուգն բան կ՚ըլլար փորձել պատասխանել նաեւ անոր, որովհետեւ ասիկա պիտի նշանակէր գուշակութիւններ ընել:

Ինչ որ անժխտելի է՝ հետեւեալն է. — Թուրքիան միշտ ալ անձերէ կառավարուած է: Համիտ, Էնվէր - Թալէաթ եւ Քէմալ - Իսմէթ: Ու երբ ջնջուած են առաջինները, իրենց հետ ջնջուած են նաեւ խիստ միապետութիւնն ու իթթիհատական հզօր կարծուած իշխանութիւնը: Համիտէն վերջ, Րէշատի եւ Վահտէթթինի օրով «սուլթանութիւն»ը որակում մըն էր միայն ...

Նոր վարչաձեւը ունի յենարան մը կամ երկու սիւներ, որոնք իրար կը հարուածեն, թէեւ զիրար կը լրացնեն:

Կարելի չէ վճռապէս ըսել թէ անոնցմէ մէկուն «անկումին» ու միւսին մահացումին հետ կանգուն կը մնա՞յ նաեւ այդ երկուքին ուսերուն վրայ կանգնած նոր իրաւակարգը:

«Հիւանդ մարդը»,—թերեւս եւ արտայայտութիւնն ըլլայ «հիւանդ վարչաձեւին»: Թերե՛ւս...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«ՅԱՂԱԳՍ ԹՐՔԱԳԻՒՏ ՃԻՒԱՂՈՒԹԵԱՆ»

Տէր Խմբագիր.— Խարբերդի ձեր Թղթակցին հաղորդած տեղեկութիւններուն համաձայն, հանգուցեալ Կարապետ Մըլքիկեան մէկը եղած է այն հէք Հայորդիներէն, որոնք յաղթական — պարտեալ անխտիր — պատերազմի ընթացքին՝ մասը կազմեցին քաղաքակիրթ աշխարհին կողմէ սարքուած մարդազոհին: Երզնկայի եւ Ուրֆայի միջեւերը, իբրեւ բանուորական վաշտ ծառայող հայ զինուորներուն մէկ կարեւոր մասը, Էնվէրի կարգադրութեամբ, կը զատեն Թուրքերը եւ կը տանին մեկուսացած վայր մը, ուր համազարկի կ՚ենթարկուին, եւ ոռոնցմէ, եղերական պարագաներու տակ, պրծելով խոյս կուտայ նոյն Կարապետ Մըլքիկեան, քան եւ աւելի տարիներէ վերջ Խարբերդի մէջ նոյնքան հիքարար վախճանելու համար:

Ո՛հ, յաւիտենական ողբերգութիւնը հայկական եղեռնին իր անհեղամոռնչ արձագանգներով, որոնք դժուար թէ վերջ գտնեն աշխարհի այս հանգամանքներուն մէջ...

Ձեր Թղթակցին համառօտակի նկարագրած այդ Թրքագիւտ ճիւաղութեան աւելի գունաւոր պատկերը կայ Ֆրանց Վերֆէլի Մուսա Լերան հերոսապատումին մէջ իբրեւ միջանկեալ դրուագ մը, որ դէպքին հարազատութեան կամ վաւերականութեան անհերքելի փաստն է: Պատուականն Վերֆէլ այդ փախստականը կ՚անուանէ Սարգիս Կիլիկեան, վիպային նկարագիր տալով ճշմարիտ պատմութեան, բայց կը թուի թէ Թղթակցին պատմական եւ ոչ-վիպային նկարագրութեամբ, հրէշային մարդասպանէն հրաշքով ճողոպրող անձը նոյն ինքն դժբախտ Կարապետ Մըլքիկեանը պէտք է ըլլայ:

Տէր Խմբագիր, թոյլ տուր ինծի, որ անմահանուն Վերֆէլի եղերերգած այդ Թրքագիւտ ճիւաղութեան նկարագրականը արտադրեմ, քաղելով զայն հայերէն թարգմանութեան Ա. հատորէն.—

ԵՏԱՆ

Պատերազմէն քիչ առաջ էր: Մարդ ո՞ւր կրնայ փախչիլ ռուսական Կովկասէն.— Դէպի թրքական Կովկաս....: Մէկ ամիս վերջ Սարգիս արդէն հասկցած էր որ շատ անհաշիւ գործ տեսած էր եւ գլուխը դժոխքին հետ փոխանակած: Երբ Էրզրումի մէջ կ՚ուզէր աշխատանք մը գտնել, բռնեցին ոստիկանատուն տարին զինքը: Որովհետեւ ճիշդ տեղին զօրահաւաքութեան չէր ենթարկուած, ոչ ալ օրինական պէտքը վճարած, իբրեւ զինուորական փախստական դատապարտուեցաւ մէկ նիստի մէջ երեք տարի շղթայակապ աշխատանքի: Ուրեմն, հազիւ թէ ռուսական գնդակէն փախած էր, ահա թրքականը դիւրաւ կ՚ընդունէր զինքը: Էրզրումի բանտին մէջ արարածներուն անքննելի արձանագործը, Եհովան, վերջին ձեռքը դրաւ Սարգիս Կիլիկեանի վրայ: Մեծ պատերազմը կանխող ամիսները վերջ տուին բերդարգելութեան: Թէեւ քննիչ բժիշկը զայն անկարող յայտարարած էր, Կիլիկեան Էրզրումի հետեւակ զօրագունդի մը մէջ արձանագրեցին անմիջապէս: Իր զօրագունդը պատերազմին առաջին ամսուան մասնակցեցաւ Էնվէր փաշայի կովկասեան յիշատակելի արշաւանքին, որուն ընթացքին Թուրքիոյ պատերազմական քնքուշ ու փափկամարմին աստուածը ոչ միայն ամբողջ զօրաբանակ մը կորսնցուց, այլ ինքն ալ քիչ մնաց գերի բռնուէր իր սպայակոյտին հետ: Սպայակոյտին փախուստը ապահովող, եւ այսպէս Էնվէրի ազատութիւնն ու կեանքը փրկող զօրախումբը գրեթէ ամբողջովին կը բաղկանար Հայերէ, եւ Հայ մըն էր որ այդ սպարապետը շալկելով տարաւ գիծէն դուրս: Կիլիկեան այդ քաջերո՞ւն մէջ էր արդեօք թէ ոչ — խնդիրը այն է թէ այդ ազատութեան հետքին անմիջապէս յաջորդեց Էնվէրի երախտագիտութիւնը հանդէպ համօրէն Հայ ազգին: Բայց ... շատ չանցած, կարդացուեցաւ այդ պատերազմական նախարարին հրամանը, որ բոլոր Հայերը անարգօրէն դուրս կը շպրտէր զօրագունդերուն մէջէն, կ՚առնէր անոնց զէնքերը եւ Ինշաաթ Թապուրներուն մէջ մնալու նուաստութեան կ՚ենթարկէր զանոնք: Սկսան հալածուիլ անոնք բոլոր անկիւններէն, հրացանը կ՚առնէին անոնց ձեռքէն, եւ կը քշէին զիրենք, ողորմելի եւ ցնցոտապատ, դէպի հարաւ - արեւելք, Ուրֆայի բլրոտ մարզին մէջ: Հոն կը պարտաւորուէին, անօթի եւ ամէն ժամ ոտնահարութեան սպառնալիքին տակ, քար կոտրել եւ քաշել տանիլ ճամբու մը շինութեան դէպի Հալէպ: Մասնաւոր հրաման մը մինչեւ իսկ կ՚արգիլէր անոնց՝ մինչեւ իսկ կռնակի վրայ քարերուն սուր բեւեռին դէմ բարձ մը դնելը, երբ անոնց ուսերը եւ վիզերը արդէն արիւնլուայ եղած էին սատանիկ տաքին աշխատութեան առաջին ժամերուն իսկ: Մինչ միւսները կը հեծեծէին ու կ՚ողբային, Սարգիս Կիլիկեան անձայն անշշուկ կը զարկէր գետինը քարահանքէն մինչեւ ճամբուն մասը, եւ ճամբուն մասէն մինչեւ քարահանքը, իբրեւ թէ մարմինը երկար ատենէ ի վեր մոռցած ըլլար ցաւին ինչ ըլլալը:

Օր մը, հարիւրապետը Ինշաաթ Թապուրներուն բոլոր մարդիկը իր ներկայութեան բերել տուաւ: Անոնց մէջ կը գտնուէին դիպուածաւ կամ իբրեւ պատժապարտ նաեւ քանի մը Մահմետականներ: Շարքերէն զատեցին զանոնք: Անդէն Հայերուն շարքը սակայն քալեց երկու սպաներու առաջնորդութեամբ գրեթէ ամբողջ ժամ մը իրենց կեդրոններէն հեռի, եւ հասաւ սիրուն հովիտ մը, որ կը բոլորուէր երկու բլուրներու միջեւ: «Ճարմէլիքի բլուրներն են», եղեց բարեմիտ Հայուն մէկը, որ այդ երկրամասին բնիկ էր, եւ հաճոյք մը զգաց անուանելով զանոնք այդ [illegible]: Բայց այս հովիտին գիրգ մարմանդին վրայ զիրենք ընդունողը չէր միայն թիմը, ծոթրինը, խնկունին, ցերդն ու պատրինջը, այլ նշանակալից կերպով նաեւ կռուի կարգ ու պաշտօն ջոկատ մը մեկուսի: Հայերը ոչինչ չէին գուշակեր: Երբ բլուրին կռնակին դէմ երկար կարգով կեցուցին զիրենք, նորէն բան մը չէր անցներ անոնց միտքէն: Բայց, յանկարծ, անոնց այլեւայլի եւ պատրաստութեան՝ կրակը շաչեց աջ թեւին վրայ: Ճիչեր կը կտրատեն օդը, ոչ այնքան մահուան տագնապի ճիչեր, այլ ապշութեան ճիչեր, անչափելի խորաթափանց ցուցումի մը պոռթկում: Սարգիս Կիլիկեան արթնամտութեամբ մը ինքզինքը գետին նետեց: Գնդակները վրան կը ճչէին: Երկրորդ անգամ մըն ալ խուսափեցաւ թրքական մահէն: Գիտակներու եւ անօգնական սպաննուածներուն տակ մնաց պառկած, սպասելով խաւարին: Իրիկուն չեղած՝ Էնվէրեան ազգային քաղաքականութեան այս ծաղկազարդ մեռելատանը նոր այցելութիւն մը ընդունեց: Ան կողմերուն գիւղապատանները չէին ուզեր ժամանակէն առաջ թողուլ որ մեռնողներուն վրայ գտնուած բաները, որոնք այլեւս հասարակաց սեփականութիւն էին: Մանաւանդ անոնց զինուորական կօշիկներուն աչք տնկած էին: Իրենց դժուարին աշխատութեան ատեն, մէկ կողմէն ալ կ՚երգէին մէկը այն երգերէն, որոնք ծնունդ էին տեղահանութեան: Կը սկսէր սա նմանաձայն տողով.— «Քէսէ քէսէ, սիւրիւր եարլարա».— «Սպաննելով սպաննելով կը քշեն զանոնք»:

Կարգը եկաւ Կիլիկեանին կօշիկներուն: Լարեր պրկեց մասնները՝ երբ կօշիկը կը քաշէին, դիտմամբ կեցնելու համար: Մեռելի գող Տաճիկները յանդնօրէն ինկած կը քաշէին ոտքերէն, քիչ մնաց կացինով պիտի փրցնէին ու կտրէին, անպատճառ ձեռք անցնելու համար կօշիկը: Վերջապէս այդ «սիւրտուրի» յաճախորդները հրաժարեցան, նոր երգ մը իրենց շրթունքին վրայ.— «Հէփ կիթտի, հէփ գիթտի»:

Սարգիս Կիլիկեանի ահաւոր թափառականութիւնը սկսաւ այս գիշերէն: Ցերեկները կ՚անցընէր ամայի անհարթ թաքստոցներու մէջ, գիշերները անծանօթ հետքերու վրայէն կը վազէր ճախճախուտ արտերու մէջէն: Ոչինչով կը կերակրուէր, այսինքն ինչով որ կ՚աճէր հողին վրայ: Շատ քիչ անգամ կը համարձակէր մօտենալ գիւղ մը, խոր մութին մէջ հայկական դուռ մը զարնելու համար: Իրաւ որ, եւ հիմա կը հասկցուէր, Սարգիսն ունէր դեւի մարմին գերմարդկային ուժերով: Կաշի ոսկոր կմախք մը, ինչ որ էր ինքը, չէր մեռած ճամբան, այլ Ապրիլի առաջին օրերուն կը հասնէր Տէօրթ Եօլ, հին Հայրենիքը: Առանց վտանգը նկատի առնելու, Կիլիկեան իր հայրենի տունը գնաց, ուրկէ քսան տարի առաջ հեռացած էր: Տունը իր հօր արհեստին համապատասխանող մնացած էր, ժամագործ ոսկերիչ մը կը բնակէր հոն: Խարտոցի եւ կռանի ձայները խանութէն դուրս կը խուժէին: Սարգիս ներս մտաւ: Սարսափահար ժամագործը ուզեց զինքը դուրս վռնտել անմիջապէս, երբ Սարգիս իր անունը տուաւ: Ասոր վրայ տունին նոր Հայրը խորհրդակցեցաւ իր ընտանիքին հետ: Փախստականին քնանալու տեղ մը ցոյց տրուեցաւ մեծ սենեակին մէջ, ուր իր հօր եւ բոլոր ընտանիքին մորթուելուն ահաւոր դէպքը պատահած էր: Քսան տարի ետքը տակաւին պատին վրայ գնդակ-

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Քիչ հեռուն տեսանք կիներ որոնք վար կ՚առնէին երկար, ցած եւ սեւ վրան մը, ու անոնց միջեւ կային բաւական թիւով ձիեր՝ մեծ մասը առանց պախուրցի եւ լլխաւորուած դնչու մանուկներու խումբով մը: Մէկը գորշ մատակի մը վրայ ուղիղ նստած, սրարշաւ եւ կոխկրտելով թուփերը դէպի մեզ կուգար:

— Ես այդ ձին նախապէս տեսած եմ, ըսի:

— Ու անոր վրայ հեծած աղջիկը կը փնտռէ մէկը, որուն իր սիրտը կը պատկանի, ըսաւ Մընթին ժպտելով: Բախտաւոր մարդը դո՞ւն ես:

Աղջիկը ձին սանձելով մեր վրայ երկար հայեացք մը ձգեց, ձեռքով աչքերը փակեց, բայց ցոյց տալով իր շլացուցիչ սպիտակ ակռաները կարմիր շրթներուն ընդմէջէն: Յանկարծ իր ժպիտը չքացաւ եւ տխուր յուսալքում մը ուրուագծուեցաւ իր դէմքին վրայ եւ հեռացաւ սրարշաւ: Ըստ երեւոյթին երկու մարդոց ներկայութիւնը դեռատի աղջկան վրայ նուազ ազդեցութիւն գործեց: Վեց գնչուները կանգնած յիմարօրէն մեզ կը դիտէին, մինչեւ որ անոնցմէ մէկը վերջապէս ձեռքերը վեր վերցուց, ափերը դէպի մեր կողմը: Այս ձեւը նկատեցինք որպէս խաղաղութեան նշան մը:

— Մեզի՞ կը սպասէիք հոս, հարցուց Մընթի անգլերէն լեզուով: Անոնց ամենատարէցը — փոքր մարդ մը ծռած սրունքներով— խորհելով որ իր անունը հարցուցին՝ պատասխանեց.

— Կրիկոր Ժախր:

Անորոշ ձայնով մը Մընթին փորձեց անոր հետ խօսիլ արաբերէն, յետոյ հնդկերէն, սակայն ապարդիւն: Ի վերջոյ փորձեց կրցածին չափ թուրքերէն հարցնել, որուն գնչուն անմիջապէս պատասխանեց գերմաներէն լեզուով: Մընթին անգլիական բանակին մէջ եղած ժամանակ օրական երկու կամ երեք փէնի աւելի կը ստանար այդ լեզուն քիչ մը գիտնալուն համար, ուրեմն ճամբան հարթուած էր:

— Գաբրիկ մեզի պատուիրեց հոս սպասել ու ձեզ իր մօտ տանիլ, ըսաւ Կրիկոր Ժախր:

— Ո՞ւր է Գաբրիկը, հարցուց Մընթի, ու մարդը անորոշ կերպով ժպտեցաւ, աւելի յատկանշական քան եթէ ուսերը թոթուէր:

— Գաբրիկին խօսքին կը հնազանդինք իր առնելին, ըսաւ, ու կարծես թէ այդքանով ամէն բան ըսած եղաւ:

Յետոյ միջադէպ մը տեղի ունեցաւ: Րուսթէմ Խանը ձիարշաւ մեր մօտ եկաւ զէնքին պահպանակը բաց վիճակի մէջ եւ իր թուրը շաչեցնելով: Ու տեսայ Ուիլը որ ոտքը կենդանիին ասպանդակներուն վրայ դրած բլուրներուն մէջէն մեզ կը դիտէր հետաքրքիր բայց սարսափահար, թէ մի գուցէ ջորեպանները խռովութիւն մը յարուցանեն: Ձիերը ուրիշ մէկն ալ տեսաւ:

Կիներու հաւաքուած տեղէն սուր աղաղակ մը փրթաւ ու ամէն ոք ետեւ դարձաւ, նմանապէս Կրիկոր Ժախրը: Արեւելքի աղջիկը, շողշողուն ակռաներով ու բոցավառ աչքերով, ձիուն վրայ դէպի Ուիլը կը սուրար:

— Մակա՛, պոռաց Կրիկոր, եւ կարգ մը անհասկնալի բառեր: Բայց աղջիկը կարեւորութիւն անգամ չտուաւ: Վայրկեան մը վերջ ան Ուիլին մօտ կեցած կը խօսէր անոր, ու մենք բարձունքէն կ՚իմանայինք Ֆրէտին պոռալը հեղնական զուարթութեամբ:

— Զար է ան աղջիկը, ըսաւ Կրիկոր անգլերէն լեզուով: Կարծեմ իր բոլոր գիտցած անգլերէնը այդ էր:

— Դուն անոր հա՞յրն ես, հարցուց Մընթին, որուն Կրիկոր պատասխանեց աղճատ գերմաներէնով մը.

— Սատանային աղջիկն է ան, որ ողջ ողջ պիտի չարչարուի:

Յանկարծ Ֆրէտ օգնութեան աղաղակ բարձրացուց: Կենդանիները ետ քշեցինք, մեզի կը հետեւէին Գնչուները: Իսկ Րուսթէմ Խանը պահակ մնաց անոնց եւ կայքին միջեւ, անխնամ սեւ մօրուքը ցցած: Մեր Թուրք ջորեպանները որոշած էին վերջապէս խռովութիւն ստեղծել եւ իրենց մտրակները կ՚իջեցնէին Ջէյթունցիներուն վրայ որոնք ճարպիկ խաղով մը անոնց երիկամունքներուն կը փակցնէին: Ջէյթունցիները յետոյ իւրաքանչիւր Թուրքի մէկ ոտքէն բռնած ցեխին մէջ թաթխեցին: Իպրահիմ ակռաները ցուցնելով պառկած տեղէն կրցաւ հասնիլ մինչեւ հոն ուր պահած էր զէնքը, բայց կ՚երեւի մտածեց անիկա առնելէ առաջ:

Այնպէս կը թուէր որ այդ չորս Ջէյթունցիները գիտէին նախապէս թէ ճամբորդութեան ընթացքին միջադէպ մը ինչ կը նշանակէր:

Ուիլ այս խրախանցումին մէջ բոլորովին անմասն կը մնար. անիկա աղջիկէն զատ ուրիշ ոչ ոքի եւ ոչինչի աչք ունէր. ոչ ալ աղջիկը Ուիլէն զատ ուրիշի, եւ ոչ ոք իրաւունք պիտի ունենար զանոնք դատապարտելու: Ուիլ նստած էր իր ջորիին վրայ արեւմտեան կովպոյներուն յար եւ նման, գլխին՝ կովարածի գլխարկ մը որ զինքը գեղեցիկ երիտասարդի մը վերածած էր: Աղջիկը տրամադիր կը թուէր սիրաբանելու աշխարհային տիրոջը, պատասխանելով անոր հարցումներուն այնպիսի եղանակով մը որ սեւէ մէկը պիտի փափաքէր որպէսզի աւելի երկարէին հարցումները: Բայց տարօրինակը այն էր որ Կրիկոր Ժախր, աղջկան ենթադրեալ հայրը, կարծես անոր բրածներուն վրայ ունեցած բարկութիւնը կորսնցուց ու կռնակը դարձուց:

Այդ միջոցին երկվեցեակ մը գնչուհիներ սկսան ճամբայ ելլել, Րուսթէմ Խանի ուշադիր պաշտպանութեամբ, որ համոզուած էր թէ ոճիր տեղի պիտի ունենար: Գնչուները իրենց հետ կը բերէին լաւ ձիեր: Անոնք սկսան Կրիկոր Ժախրի ներկայութեան կինները վար առնել եւ բառնալ կենդանիներուն, բեռներուն բերած կենդանիներուն, մէջ բան չձգելու համար շատ ուշադիր շարժումով: Եւ Կրիկորի խօսքին վրայ երկու կախարդ ծերեր մեզ մեր թամբերուն վրայէն վեր բարձրացնելով մեզ օդին մէջ բռնեցին եւ թամբերը լաւ կենդանիներուն վրայ տեղաւորեցին: Բայց այր մարդու մը կիներ կողմէ փոխադրուիլը՝ ցեխէն պաշտպանուելու համար, արժանապատուութեան դէմ է, մանաւանդ այնպիսի կիներու որոնք կատաղի թշնամի են [illegible] մարդոց, ուստի աւելի [illegible], մինչեւ որ զիս կրկին թամբերուն վրայ դրին:

Մընթին խնդիրը լուծեց, ձիավարելով մաքուր տեղ մը ճամբուն մօտ, ուր խոտերուն վրայ կրնայինք կենալ:

(Շար.)

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐՈՒՆ ՁԱՅՆԸ

Մեր լեզուն

Ցեղասպանող մը Թուրքի այն կարգ-ադրութիւնները, զորս կը ներ-կայացնեն մեր մատենագրական դասը եւ մեր մեծ գրողները: Այսօր կ'ուզեմ խօսիլ մեր անմահ լեզուի մասին, զոր անոնք պանծացուցած են իրենց տաղանդի եւ բանաստեղծութիւններուն մէջ:

Հայերէնը ամենագեղեցիկ լեզուն է, հարուստ եւ ազնուական: Մէջը կը պարունակէ ամէն ինչ որ հին Հայաստանը մը կ'ազնուացնէ, հաստատուն մը կրթական միջավայրին մը գեղեցիկ ինքնուրոյն աւանդներ: Անոր համար է որ մատենագրական աւխարհին կ'ընծայէ ամենամեծ վկայութիւնը մեծ եւ ամբողջական քաղաքակրթութեան մը:

«Հայերէնը, կ'ըսէ Ժաք տը Մորկան իր «Հայ Ժողովուրդի պատմութիւն» գրքին մէջ, հնդեւրոպական է, սակայն կը պատկանի արիական ընտանիքին արեւմտեան ճիւղին, կազմելով զուգահեռաբար յունարէնէ եւ լատիներէն, որոնց շատերը անհետացած են այսօր եւ որոնք կը գործածուէին միջերկրական-արեւելեան աշխարհներուն մէջ, մեր Թուականէն քանի մը հազար տարիներ առաջ»:

Մեր լեզուն ունի ճոխ եւ ուժ, ճկունութիւն եւ քաղցրութիւն: Ան գիտէ միացնել երբ պէտք է պարզութիւնը, բնականութիւնը նոյնիսկ մեծութեան: Ան կը պատշաճի գեղեցկութեան ամենալուրջ եւ ամենանուրբ բացատրութիւններուն ու գաղափարներուն, ամենապարզ զգացումներուն եւ մտածումներուն:

Ան թէնամի է մթութեան եւ չփոթութեան: Ան ունի տիրապետութիւն մը կէտ առ կէտ, պարզութիւն մը գեղարուեստ, պայծառութիւն մը կատարեալ:

Հայերէնը իր նպատակին կ'երթայ միակ համբով մը, որ ամէնէն ուղիղն է: Ան կը հետեւի գաղափարի տրամաբանական օրէնքներուն: Բառերը կը կարգաւորուին նախադասութեան մէջ, ինչպէս կարծիքները կը կարգաւորուին մտքին մէջ, հետեւելով բանականաբար մէկը միւսին:

Վոլթէր բսած է. «Ամենագեղեցիկը լեզուներէն այն է, որ ունի ամենաքիչ հիւսուածքը»:

Լեզուն, պատիւը, փրկութիւնն է ժողովուրդի մը, փառքը տեւական եւ կենդանի եկող ու գալոց սերունդներուն, պաշտպանութիւնը ազգային: Հայերէնը կը բաղկանայ նիւթական եւ բարոյական ժառանգութիւններէ զորս մեզի փոխանցած են մեր նախահայրերը կը տեսնուէին: Կիլիկեան երկու օր այդ փախստողը անցուց :Փառաւորոյ, միջանկեալ, Հրազէն մը եւ ոստանիքէ ճարեց անոր համար: Անէկէ մը միայն ուղեց եւ մուծը կո-խելուն պէս աներեւոյթ եղաւ: Երկու դէշերը արդէն Գօտէյսային գիւղին մէջ երկու զասալքի հանդիպեցաւ, որոնք լուրջ եւ վստահելի ծանօթներու կերպարանքով Մուսա լեռը յանձնարարեցին իրեն իբրեւ փորձուած առաջնորդ մը:

(ՖՐ. ՎԵՐՖԷԼ, Մուսա լերան քառասուն օրերը, Ա. հատոր, էջ 277—280):

նիքը: Մենք պատասխանատու ենք այս կրկնակի ժառանգութեանց պահպանումին, եւ մեր առաջին պարտականութիւնն է անձեռնմխելի պահել զանոնք: Ամօ՜թ մեզի, եթէ յաջորդ սերունդը նուազում մը կրէ իր նիւթական եւ մտային հարստութեանց:

Լեզու մը պատիւն է ժողովուրդի մը: Պատիւը որ կը միացնէ Հայրենակիցները իրարու, առանց դասու կարգի եւ դաւանանքի խտրութեան: Պատիւը որ կ'ալրեցնէ սիրալիր զգացումները:

Ինչպէս ընտանիքի մը մէջ, բոլոր անդամները կը ձգտին պահել աւան-դութիւնը, ժողովուրդի մը հաւատարիմներն ալ պարտաւոր են պաշտպանել այս պատիւը: Ընտանեկան պատուիրը կը վերաբերի բոլոր անդամներուն: Ով եւ է մէկը որ զայն կ'արատաւորէ, փնաս կը բերէ իր եղբայրներուն ու քոյրերուն պատիւին իսկ: Միջակոյթը եւ կատարելագործման բաղձանքը կ'աւելցնեն ժողովուրդի մը փառքը:

Ճշմարիտ հայրենասէրները կը սիրեն եւ կը պաշտեն իրենց լեզուն, ինչպէս կը սիրեն իրենց ազգ. դրօշը: Անոնք կը հպարտանան իրենց ցեղով, ինչպէս իրենց լեզուով: Անոնք կը հըպարտանան դարերու ընթացքին կատարուած մշակոյթի նուաճումներով:

Սիրեցէք եւ ուսումնասիրեցէք ըսքանչելի Հայ լեզուն, զօրաւոր եւ չարքաշ, ինչպէս զինք ստեղծող ցեղը: Ցիշեցէք որ մենք զայն ստացանք մեր հայրերէն եւ պարտաւոր ենք զայն փոխանցելու մեր որդիներուն:

Լ. ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԼՈՒՍԱՏԵՍ ՎԱՐՉԱՊԵՏ

ԽՄԲ.— Նախկին իթթիհատական Մուհիտտին Պիրկէն կը գրէ Սօն Փօսթա թերթին մէջ.—

Ճէլալ Պայար լաւատես անձ մըն է: Բոլոր անոնց պէս՝ որ խոր մթութեան մէջ, ասկէ 20 տարի առաջ, ելած էին ի խնդիր ազատագրման ճամբու մը, ազգին համար: Ան ալ այդ կարաւանին յառաջապահներէն էր: Նման ժամանակի մը մէջ, յոյսի համար երեւակայելի բոլոր հորիզոններուն փակ մէկ չըջանին՝ նման ճամբայ մը փնտռելու համար, մարդ որչա՛փ լաւատես նկարագիր մը պէտք է ունենայ: Ճէլալ Պայար ալ նոյնքան լաւատես եղողներէն էր: Արդէն կեանքի մէջ յաջողելու համար առաջին պայմանն ալ աս չէ՞: Այս լաւատեսութիւնը չէ՞ որ մեզի կ'արգիլէ փախնիլ դժուարութիւններէ եւ փախուստ: Ո՛վ որ լաւատես չէ, տխուր կ'ապրի եւ կը փախնայ նոյնիսկ առաջին դժուարութիւններէ: Թէեւ կեանքի մէջ ամէն ոք պէտք է լաւատես ըլլայ, բայց մանաւանդ պէտք է որ լաւատես ըլլան պետական անձերը, այն ազգերուն մանաւանդ՝ որոնց ցաւը մերինին նման շատ է եւ դատը մեր՝ մերինին նման մեծ:

Ճէլալ Պայար Եգէականի ուղեւորութենէն շատ գոհ դարձաւ: Այս անգամ ալ Տէքիրմէն դարձին՝ օրագրողներուն նոյն ոգիով գոհ եւ լաւատես յայտարարութիւններ ըրաւ: Եգէականի այգիներուն ողկոյզները իր աչքին մէջ առնելով լուսանկարչական գործիքին առջեւ ժպտաչութեն վարչապետին գեղեցիկ լուսանկարը բոլոր յօդուածներուն կը յանձնարարէ տեսնել: Ճէլալ Պայար, Իշ Պանգասըի մէջ, տնտեսական գործավարութեան մէջ եւ վարչականութեան մէջ ամբողջ այս լաւատես ոգիով եւ ժպտուն դէմքով յաջողեցաւ: Կեանքի մէջ եթէ յաջողիլ կ'ուզէք, անոր նման կեանքին խնդալով նայեցէք, եւ ուժին, առատութեան եւ առողջութեան խորհրդանիշ ողկոյզ մը ձեր ափին մէջ առած ասենք, գոհ եղէք եւ խնդացէք, աշխարհը ձեռք անցուցածի պէս:

Նոյն վարչապետը այս անգամ նշանաւոր Տէքիրմէն դարձաւ: Հոն երեք զօրաբանակներ գործողութեան մէջ տեսաւ եւ տեսաւ անոնց լեռները բարձրանալը, անդունդները գիլ անցնիլը, մէկ բառով, քաղաքակիրթ Թուրքիոյ՝ բնութեան եւ նախնականութեան դէմ մղած պայքարը: Իսկ ամպոպող դարձին՝ վարչապետը գոհ է եւ հպարտ:

Ան չէ՞ գիտեր միթէ որ կատարած տասը գործին քով դեռ հարիւր եւ նոյնիսկ հազար գործ կայ: Ճէլալ Պայար անշուշտ գիտէ թէ դեռ շատ տարիներ պէտք է հօսին Եփրատ եւ Մուրատ գետերը՝ որպէսզի քաղաքակիրթ երկիր մը դառնայ Տէքիրմ: Ան շատ լաւ գիտէ թէ Եգէականի մէջ առատութեան եւ լաւ առեւտուրի պայմաններուն փոխարէն կարգ մը չրջանակներու մէջ կարգ մը բերքերու մէջ կարգ մը թերիներ կան:

Բայց բոլոր ասոնց հակառակ Ճէլալ Պայար լաւատես է: Որովհետեւ մէկ կողմէ ասիկա խանդուածքի խնդիր է եւ միւս կողմէ մտքի վարչութեան տակ գտնուած յաջողութեան ապահովարութիւն մը: Ի բնէ երկչոտ եղող անձին բերնէն ելած բանը լաւատեսութեան բառերը յայտնի կ'ըլլան: Ճէլալ Պայար առանց չէ: Լաւատես ըլլալուն համար լաւատես է: Վախնալ չգիտնալուն համար, յանդուգն ըլլալու պէս, այո՛, լաւատես պէտք է ըլլալ: Այս տողերն ալ լոկ այս պէտքը չեչտելու համար կը գրեմ եւ այս տողերը ինծի ներշնչող ալ Ճէլալ Պայարի վերը յիշուած լուսանկարն է:

Մեզ մտաւորականներուս եւ դանդաղաններուս գաղափար եւ զգացում տալու պաշտօնը ունեցողներուս համար պարագ մըն է ասիկա կրկնել: Երբոր ձեր չուրջը դիտէք, ամէն ինչ աղէկ տեսէք եւ դուք ձեզ ուժով զգացէք: Այն ատեն ամէն դժուարութեան կը յաղթէք: Այն օրը որ դժուարութիւնը մեր օձիքին կառչած է, այն օրը պարտուած ենք: Անպայման պէտք է լաւատես ըլլանք նաեւ, որպէսզի ան իր օձիքը, ընդհակառակը, մեր ձեռքէն չփրկէ: Ասիկա մեզի համար կեանքի էն մեծ զէնքն է, բնաւ չեմ չափազանցեր: Այս երկրին պէտք եղած ուժը այս է: Զանդուածը յոռետես չէ, բայց մտաւորականներուն մէջ յոռետեսութիւնը շատ զօրաւոր կեր-պով կը տիրէ:

Լաւատես Աթաթիւրքին առաջին Անգարան ամէն բանէ զրկուած էր: Միայն մէկ բան ունէր: Լաւատեսութիւն: Ճէլալ Պայար այս առատութեան իր ոգիով օգնողներէն մէկն եղաւ: Անոր կեանքին մէջ, իբր գործի մարդ շատ կարեւոր գեղեցիկներու մէջ յաջողած է: Ինչո՞ւ: Ի մէջ այլոց սա բանին համար:— Ցոռետես չէ, լաւատես է:

Ո՛ւր էր թէ մասնաւորաբար երիտասարդութիւնը իրեն օրինակ առնէր լաւատես վարչապետը:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՂԱԶՈՒԻՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Թէհրանի Ալիք թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Ղազուինի հայ գաղութի մասին.—

«Ղազուինի մէջ կան 54 հայ ընտանիքներ, ընդամէնը 214 հոգի, որոնց 110ը այր, 104ը կին:

Այրերու մեծ մասը արհեստաւորներ են,— սափրիչ 8, մասնագէտ երկաթագործ 9, ներկարար 4, մեքենավար (շոֆէր) 2, նուագող 1, դերձակ 2, մասնագէտ բամպակամշակութեան 1, օճառագործ 1, հիւսն 5, պանիրի մասնագէտ 1, կօշկակար 4, խոհարար 1, հաշուապահ 2, ատամնաբոյժ 1, զանազան տեսակի արհեստաւորներ 8 եւ բանուոր 11 հոգի:

Վերոյիշեալ գաղթականներուն մէջ կան նաեւ կիսաւարտ ուսանողներ: Գաղթականներու ժամանումը կը շարունակուի, ամէն օր նորանոր խումբեր կը հասնին Ռուսիոյ դարվազէն: Եկողներու վիճակը անմխիթար է: Կառավարութեան եւ հայ համայնքի բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը անդնահատելի է: Այս ուղղութեամբ կոչեր ուղղուած են հասարակութեան:

ՄԱՐԶՈՒԱՆԻ ԳՈԼԷՃԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Սօն Փօսթա (Օգոստոս 27) կը գրէ թէ գոցուած է Մարզուանի նշանաւոր ամերիկեան գոլէճը որ կէս դարէ ի վեր կը գործէր այդ քաղաքին մէջ, ունենալով նաեւ բազմաթիւ հայ աշակերտներ:

Թուրք թերթը փակման իբրեւ պատճառ կը ցուցնէ այն պարագան որ գոլէճը միայն 40 աշակերտ ունէր, մինչ նախապէս հարիւրաւոր աշակերտներ կը դիմէին հոն: Միւս կողմէ կը չեչտէ թէ «դպրոցին վարիչները հաստատութեան նպատակին դէմ ընթացքներ ունեցան, ինչ որ սարսեց հանրային համակրանքը:»

Գոլէճի վարչութիւնը Հալէպ Էվլին նուիրած է իր ձոխ գրադարանը: Գալով ընդարձակ շէնքերուն, կառավարութիւնը կը խորհի գնել եւ կրթական նպատակներու յատկացնել: Մարզուանցիները խոստացած են 25,000 ոսկի տրամադրել, եթէ գիշերօթիկ միջնակարգ վարժարան մը բացուի գոլէճին տեղ:

Այս ձեւով կը փակուի ամերիկեան պատմական հաստատութիւն մը, ինչպէս փակուեցան այնքան ուրիշներ, ամերիկեան, անգլիական թէ ֆրանսական:

ԴՈՒԻՆԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

«Խորհ. Հայաստան» (26 օգ.) կը գրէ թէ հնագիտական պեղումներ կատարելու համար Դուինի մէջ, Սմբատ Տէր Աւետիսեանի ղեկավարութեան տակ գիտական արշաւախումբ մը, 50 հոգիէ բաղկացեալ, օգոստոս 15էն սկսեալ կը գործէ Հայաստանի հին մայրաքաղաքին աւերակներուն մէջ: Լէնինկրատէն յատկապէս Դուին մեկնած է հնութեանց ճարտարապետ Տոկարսկի:

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՎԱԶՐԻԿ

Նուէր Դուպմանին

Ահեղ եւ անհաւասար կռիւ էր Վանում: Մենք ստիպուած եղանք բաժանուել իրարից: Վազգէնը իր ընկերներով մնաց Արարուց թաղում, իսկ ես մի քանի հոգով Այգեստան անցայ:

Հարկաւոր էր մի առժամանակ մեր հետքը կորցնել: Երեք-չորս օրից ի վեր տեղաւորուել էինք ընդարձակ պարտէզի խորքում կծկուած մի փոքրիկ տան մէջ: Ուշ աշուն էր ու ցուրտ, լայն փայլատով ծածկուած քուրսին, թոնիրի վրայ, տան կեդրոնում հաճելի տեսք ունէր, ջերմութիւնը խիստ ախորժելի էր: Քուրսու առաջ կուճուած՝ նստած էր մօտ ութսունամեայ մի ծերունի, սպիտակ երկար մօրուքով, որ ոլոր մոլոր կախուած էր կրծքին, նրա թաւ ու երկար յօնքերի տակ խոր ընկած անփայլ էին, համարեա հանգած: Գլուխը կրծքին քարշ՝ նա անդադար քաշում էր «տէրողորմեա»-յի սեւ հատիկները համաչափ չըխկոցով: Ծերունու կողքին տեղ էր բռնել մի վեց-եօթ տարեկան երեխայ, հիւանդոտ ու դունատ, որ հանդարտ խաղում էր փոքրիկ, բրդոտ կատուի հետ, շոյելով նրա գլուխը, պոչը, թիկունքը: Տաք ու փափուկ քուրսու վրայ կատուն մրմռում էր երջանիկ խաղաղութեամբ:

Տանտիկինը մի ջահիլ այրի էր, որի ամուսինը վաղուց մեզ հետ էր եւ մի քանի օր առաջ սպանուեց մի ընդհարման ժամանակ: Գաղտնիքը ծածկել էին ծերունուց, բայց ջահիլ կինը գիտէր:

Զարդուած ու տխուր, նա այնուամենայնիւ առաւօտից երեկոյ ոտքի վրայ էր՝ մեր պէտքերը հոգալու եւ իր փոքրիկ տնտեսութիւնը վարելու համար

Դրսում ցուրտ էր:

Պարզկայ գիշերից յետոյ պարտէզի ծառերի տերեւները թափուել էին եւ դեղին սփռոցով պատել գետինը:

Մերկ ճիւղերի վրայ դեռ երեւում էին հատ-հատ տերեւներ, որոնք ցուրտ հովի առաջ թրթռում էին մեղմիկ հեծեծանքով, ապա պոկւում, ֆրֆռալով վար ընկնում՝ այլեւս երբեք չբարձրանալու համար:

Վհատեցուցիչ եւ անյոյս մի բան կար այդ մերկ ու լալկան ծառերի, այդ գունատ տերեւների, նրանց օրհասական, խղճուկ խշշոցի մէջ, ամէնքը կարծես հողեւ լսելի մրմունջով լուռ լալիս էին իրենց մահուան ցաւը գորշ հողի գրկում:

Նոյն մահը փչչացող օձերի պէս սողում էր նաեւ փողոցներում եւ անխտիր խայթում էր, ում կարող էր:

Մոլորուած գնդակները չաչում էին սյս ու այն անկիւնից, ծառերի տակից, պատերի յետեւից, չաչում էին եւ կեանքերը քաղում:

Կռիւ էր, փողոցից փողոց, տնից՝ տուն:

Եւ անգամ, երբ լսւում էր դրսից մի հրացանի պայթիւն, ծերունին թողնում էր «տէրողորմեա»ն, բարձրացնում էր իր ալեզարդ գլուխը, մարած ու միշտ խոնաւ աչքերը երկինք էր ուղղում եւ մրմնջում.

— Քեո կամքնի տէ՜ր... մեղա՜յ, մեղա՜յ... ի քեզ տէր յուսացայ, մի ամաչեցից յաւիտեան, մեղա՜յ, մեղա՜յ...

Միեւնոյն ժամանակ լսւում էր հաստ-հաստ շների անկանոն ու այլանդակ ոռնոցը, եւ մայրն ու փոքրիկը նայում էին իրար լռութեամբ:

Փողոցներում անցուդարձը խափանուած էր, ազատարդի երեւալը հաւասար էր պետական յանցանքի: Հաւղեւ հազ ռեւէ սրտոտ կին համարձակւում էր գլուխը դուրս հանել, անցից տուն անցնել: Մեզ էլ ընկերներից լուր բերողը միշտ մի կին էր, բայց նա էլ դժբախտաբար չկար մի երկու օրից ի վեր, ես չգիտէի թէ ո՞ւր է Վազգէնը, ի՞նչ է անում, քաղաքո՞ւմն է, թէ խոյս է տուել, անկարող էի նաեւ իմ անելիքը որոշել:

Անհամբերութիւնը թունաւոր գեռւոնի պէս կրծում էր հոգիս եւ ես աչքս չէի կարողանում դռնից հեռացնել: Իցի մի օր անցաւ, երեկոն մօտ էր արդէն եւ ոչ ոք չեկաւ:

Մտածում էինք գիշերով դուրս ընկնել ինչ եւ պատահելու լինէր:

Այս կացութիւնը անտանելի էր:

Իմ մտքերն ընդհատեց դրան ճռճռոցը, շէմքի վրայ յայտնուեց ութ-ինը տարեկան մի երեխայ:

— Վազրի՜կը, Վազրի՜կը... կոչեց քուրսու առաջ նստած փոքրիկը, բայց ճողեց կատուն ու մնաց բերանաբաց: Ծերունին գլուխը չբարձրացրեց:

— Դո՞ւն ես Վազրիկ, ասաց ջահիլ կինը, անտարբերութեամբ, արի տաքացի՛, ազա՛ս:

Ես դժգոհ էի, սպասում էի մեր բանբերին, եւ յայտնուեց այս երեխան, ակամայ դժկամակութեան մի հայեացք նետեցի վրան: Ներս մտնողի փոյթը չէր, նա մի վայրկեան կանգ առաւ դրան առաջ, ուշադրութեամբ մեզ նայեց, ապա համարձակ քայլերով առաջ անցաւ, տեղ բռնեց քուրսու առաջ: Մտքերս դարձան Վազրիկի շուրջը, այս երեխայի եւ մեր մէջ նմանութիւն կար, նոյն անհանգիստ արկածալից կեանքը, նոյն կռիւները միայն երեխայական չափով:

Ո՞վ չէր ճանաչում Վազրիկին, նա յայտնի էր ամբողջ Այգեստանում:

Գունատ այտեր ունէր եւ հաստ չըրթունքներ, որ նա սղմած էր պահում իրար վրայ, երբ սաստիկ զայրացած էր կամ երբ մի չարաճճի միտք ունէր գլխում: Սեւ աչքերի վրայ խիտ վարքաշ ընկած յօնքերը նրա հայեացքը դարձնում էին խորամանկ ու քննող: Թւում էր թէ Վազրիկը միշտ մի չար բան է մտածում, կամ միշտ ոխ ունի մէկի դէմ:

Նրա վիզի չրթունքը միշտ թաց էր եւ Վազրիկը ստիպուած էր միշտ թեւովը սրբել, կամ փնչացնելով վեր քաշել քթը:

Ես նրան շատ էի տեսել Այգեստանի փողոցներում եւ ամբոխաբար միշտ հեւ ի հեւ, քրտնաթոր վազելիս, երբեմն ճանկռտուած երեսով, պատառոտուած զգեստներով, մերթ գլխաբաց, յաճախ ոտաբոբիկ: Երբ Վազրիկը այդպէս Վազում էր, հաստատ կարելի էր ասել, որ կամ հասակաւոր մէկը հալածում է նրան, կամ ինքն է ընկել մի ուրիշի յետեւից:

Նա մշտական պայքարի, անվերջ կռիւների մէջ էր:

Եւ բոլոր այդ կռիւների, բոլոր հալածանքների պատճառը միշտ ինքն էր, Վազրիկը:

Ոչ ոք քարերով նրա պէս չէր հարուածում կատուներին, շներին, հաւերին, փողոցների պատերից կախ ընկած խնձորենիների պտուղներին:

(1)

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՁԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական ագբիւրէ պատմուած)

— Սիրանոյշ իրաւունք ունի,— պարզեց Մելինէ իր ալ միտքը, ինչո՞ւ դուն ալ մեր տունէն դաս դէպի տարագ մահը: Ասկից մեզի ի՞նչ օգուտ, սիրելի աղջիկս: Տէր Աստուած քու սիրտդ չարժէր է Սիրանոյշին քով մընալ եւ զայն ապահով իմ քովս բերել: Ահա այդ պարտականութիւնը կատարեցիր եւ իմ վերջին աղօթքս քեզի համար պիտի ըլլայ: Երանի թէ աղօթքս օր մը քեզի օգտակար ըլլայ: Բայց հիմա օգտուէ առիթէն եւ աճապարէ օձիքդ ազատել:

Լուպովնա Կրապովիչ միշտ լուռ կը մնար: Կարծես իր նայուածքները յամառօրէն բան մը կը փնտռէին տարաբախերանց, պայծառ երկինքին մէջ:

— Պահանջէ Պէքիր Սամի պէյի հետ խօսիլ: Սալահէտտինի նամակը առ եւ գնա: Դարձիր Պոլիս: Հոն բաւական դրամ ունիմ, որ ամբողջ քեզի պիտի ըլլայ, քոյրի՛կ:— Եւ Սիրանոյշ փաթթուեցաւ կարծես փայտացած ռուս աղջկան:

Լուպովնա Կրապովիչ գլուխը կը չարժէր երկու կողմին վրայ, առանց իր դիրքը փոխելու: Ցատակագիծ մը կ'որոճար, որուն մասին չէր համարձակեր իսկ խօսք մը ըսել Սիրանոյշին: Կարելի չէ՞ արդեօք Սալահէտտինը Կ. Պոլսոյ մէջ գտնել եւ անոր իմացնել Սիրանոյշին բնակավայրը: Այսպէս կը փրկուէր աղջիկը եւ այս զարհուրելի ինքնազոհութիւնը վերջ մը կը գըտնէր: Բայց ինչպէ՞ս կրնար իր բարեկամուհիին հետքը չկորսնցնել: Ապահովաբար ան— Սիրանոյշ— անապատ պիտի երթար: Ո՛րչափ ատեն դեռ հոն պիտի կրնար ապրիլ: Եւ ո՞ւր կարելի պիտի ըլլար գտնել զայն: Հայերուն նամակները չէին ընդունուիր, չէին ղըրկուիր թղթատարութեան կողմէ: Բայց թերեւս կարելի կ'ըլլար լուր առնել սակ դրամի համար հոգի տուող Ա. րաբներուն կամ գերման զօրքերուն կամ սպաներուն ոեւէ մէկուն միջոցաւ: Բառ մը միայն կը բաւէր, թէ ո՛ւր կը գտնուի եւ ո՛ւր կ'ուզեն տանիլ զինքը:

Բայց Լուպովնա Կրապովիչի աչքին այնքան մեծ կարեւորութիւն չունէին այս դժուարութիւնները: Հայերը որոշ տեղ մը չէին քշուիր, այլ կանխամտածութեամբ տեղէ տեղ կը ղրկուէին, եւ ըստ այնմ երթալով պիտի քիչնայ անոնց թիւը մինչեւ որ ողջ մէկը չմնայ: Լուպովնա Կրապովիչ այս բանը չէր գիտեր, եւ չէր գիտեր նաեւ թէ ինչ կը նշանակէ բիւրաւորներ բացարձակապէս քարոտ անապատի մը մէջէն քալեցնել, ուր հազիւ երբեմն դաշտային մշակութիւն կը տեսնուի, ան ալ քիչ ու ցանցառ, եւ բնակիչներն ալ մշակոյթի ամէնէն ցած աստիճանի վրայ կը գտնուին, գրեթէ Խափշիկներէն վար, որոնք, իրենց մեծադղորդ զանգուածին մէջ, աւելի անբան անասուններու կը նմանին քան թէ խորհող, զգացող մարդոց, որոնք, իրենք իսկ, իրենց կեանքը կը սպառեն աւելի իբրեւ հալածական կենդանի, միշտ միւսներու հետ կռուի մէջ, եւ այնպիսի բնութեամբ մը որ իր կեանքին անտանելի դժուարութիւններով միայն կրնայ ձեռք բերել:

— Սէ՛րդ իմ Սիրանոյշ, սիրելի՛,— ըսաւ յանկարծ Լուպովնա Կրապովիչ, կարծես երազէ մը արթնցած,— ուղածդ պիտի ընեմ: Միշտ քու վրադ պիտի մտածեմ, միշտ:— Եւ անթարթ կը նայէր Հայուհիին:— Միայն թէ բան մը պէտք է խոստանաս ինծի: Լուր կ'ուզեմ ուր երթալուդ վրայ, կ'ուզեմ գիտնալ թէ ի՛նչպէս ես: Ձեմ կարող բոլորովին քեզմէ բաժնուիլ: Թերեւս, ո՛վ գիտէ, թերեւս պիտի կրնաս տակաւ այս բոլոր բաներուն: Թերեւս Եփրատի վրայ կամ ուր որ քեզ տանին, գտնես տեղ մը ուր կարենաս կեանքդ վարել: Այլեւս մինակ չես: Մելինէն քովդ է: Խօսք տուր որ լուր պիտի տաս եւ ես ալ պիտի փորձեմ ազատել զիս:

— Անշուշտ ես կ'ուզեմ խոստանալ քեզի: Ո՛հ, Լուպա Լուպովնա, չեմ գիտեր դեռ կ'ընկճուի սիրտս քու իմ սիրոյս քաշածներուդ համար: Եթէ գիտնամ որ դուն ապահով ես, այս ամէնը աւելի դիւրաւ պիտի քաշեմ: Փառք Աստուծոյ որ կ'ուզես ազատել քեզ,— եւ ողջագուրեց բարեկամուհին, գրեթէ խռովայոյզ:

Այդ միջոցին անցնող Թուրք ժանտարմա մը իր փայտէն կոթովը սաստիկ հարուած մը տուաւ անոր ուսին:

— Շիտակ կեցիր, անհաւատ քած, չե՞ս տեսներ որ ամէնքը կը քալեն եւ բրածդ շատ կ'ըլլայ: Հոս ֆէյֆ ընել կ'ուզես:— Եւ դաւազանը վերցուց նորէն իջեցնելու համար:

Սիրանոյշ գետին ինկաւ Լուպովնա Կրապովիչի հետ: Եւ դժուարաւ ոտքի ելաւ:

— Ես քեզի ի՞նչ ըրի: Ձե՞ս տեսներ որ արդէն անմիջապէս պատրաստ ենք քալելու,— ըսաւ մեղմօրէն:

Մելինէ ժանտարմային եւ Սիրանոյշին միջեւ նետուեցաւ:

— Ես ծեր եմ: Ինծի զարկ, եթէ պիտի զարնես:

— Աս ալ կ'ընեմ, բայց այն միւսները աւելի պէտք են մեզի... պատասխանեց ժանտարմա, խնդալով եւ դաւազանը չաչեցուց պառաւին ուսերուն վրայ, խեղճը ինկաւ ծունկին վրայ:

— Առի՞ր հիմա, էշ կնիկ: Սպասէ՛ որ Մէսքենէ երթանք: Մինչեւ հիմա մարդու տեղ չէինք դներ ձեզ, բայց հիմա ուրիշ կերպ պիտի վարուինք:— Եւ ձեռքի սպառնական չարժումով, Իթթիհատի ժանտարման հեռացաւ:

Խեղճ Մելինէ կամաց կամաց եւ հեծեծալէն ոտքի ելաւ, աղջկան օգնելովը որ, ան ալ, հեկեկալով կուլար:

Մելինէ բռնեց նորէն իր ջորիին պախուրցը եւ միացաւ ուրիշներուն որոնք արդէն չարժումի մէջ էին: Սիրանոյշ լալով, կ'երթար քովէն, անոր ետեւէն ալ Լուպովնա Կրապովիչ:

— Հանդարտէ՛, աղջիկս,— ըսաւ Մելինէ:— Տես.—

Ձախորդ օրեր ձմրան նման կուգան ու կ'երթան...

— Աշուղ Ծիվանին կ'երգէ այսպէս: Եւ իրաւունք ունի: Այս ամէնը կ'անցնի կ'երթայ: Հող մի ըներ ինծի համար եւ, ա՛խ, սիրելի աղջիկս, քեզի համար ալ հոգ մի ըներ:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(23)

ՎՐԻՊԱԿ.— Հինգշաբթի օր տպուած այս թերթօնին մէջ կարդալ «Հեծեւլաշօրքի 86րդ կիսաբաժնին», ուղղելով «Հեծելազօրքի մէջքէ կիսաբաժինը»:

րում, Փարիզի մէջ ալ կը կարծեն թէ ի վերջոյ ողջմտութիւնը պիտի յաղթէ, քանի որ չեխական կառավարութիւնը շատ լայն զիջումներ կատարած է: Ֆրանսական կառավարութիւնը անկարելին կը փորձէ, խաղաղօրէն լուծելու համար տագնապը, Անգլիոյ գործօն աջակցութեամբ: Կը կարծուի թէ Լորտ Րընսիմէն պիտի կրնայ նոր յաջողութիւններ շահիլ, դիւրացնելով տագնապին լուծումը:

*** Կը հաստատուի թէ Խ. Միութիւնը կարեւոր պատրաստութիւններ տեսած է Աւստրիոյ անակնկալ կցումէն ի վեր, արեւմտեան սահմանին վրայ: Այդ կցումէն ի վեր, Բիէլի եւ Սպիտակ Ռուսաստանի զինուորական շրջանները մանաւոր կարգուսարքի մը ենթարկուած են, առանց աղմուկի: Այդ շրջաններուն զօրքը վերակազմուած է, որպէսզի կարենայ շարժիլ արագօրէն: Աւստրիոյ կցումէն ի վեր ճամբաները փութոյ պնդութեամբ յարդարուած են Մոսկուայի եւ արեւմտեան սահմանագլուխին միջեւ: Նոյնպէս վերակազմուած են երկաթուղիները: Նոր դասերու զօրակոչը յառաջ կը տարուի արագօրէն: Աշնանային ռազմափորձերը վերջացան այդ շրջաններուն եւ Մոսկուայի մէջ, մանաւորապէս փորձելու համար մեքենաշարժ ուժերը:

*** Բանակցութիւնները կը շարունակուին Փրակայի մէջ: Լորտ Րընսիմէն կիրակի օր ունկնդրութեան ընդունեց 2000 Գերմաններ, չափաւորութեան յորդորներ տալով անոնց: Գերմանները անգլիացի միջնորդին խրատները լսելէ վերջը, բաժնուեցան, թնդացնելով իրենց ազգային քայլերգը, «Գերմանիա ամէն բանէ վեր»:

Կը կարծուի թէ գերմանական պատուիրակութիւնը նոր զիջումներ պահանջելով, մանաւորապէս պիտի առաջարկէ հանրաքուէ կատարել: Լորտ Րընսիմէնի ներկայացած առեն, 2000 Գերմանները աղաղակեցին,— «Լո՛րտ, ազատէ՛ մեզ»:

Դժբախտաբար ընդհարումներ ալ պակաս չեն: Կիրակի օր 200 Գերմաններ ցոյց մը կատարեցին Բարլսպատի մէջ, պահականոցի մը առջեւ: Ոստիկանները փորձեցին ցրուել, սակայն ծեծ կերան: Ոստիկանները զէնք պարպելու հրաման չունենալով, հարկադրուեցան պահականոցները քաշուիլ, եւ Գերմանները շարունակեցին ցոյցերը: Այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան նաեւ ընկերվարական Գերմաններու հետ: Ուրիշ ընդհարում մըն ալ պատահեցաւ արեւմտեան սահմանին վրայ, Էկէրի մէջ, երբ 2000 Գերմաններ պաշարեցին Չեխերը եւ արգիլուած երգեր երգեցին: Տասներկու հոգի վիրաւորուեցան իրենց զլուխներէն: Նոյն օրը բազմաթիւ ժողովներ գումարուեցան, հանրաքուէ պահանջելու համար: Հիւսիսային շրջանին Ռիխէնպէրկի աւանին մէջ, լուր տարածուեցաւ թէ Հիթլէր կուգայ: Ահագին բազմութիւն խառնուած էր փողոցներուն մէջ եւ ընդհարում մը պատահեցաւ Չեխերուն հետ, տեւելով 15 — 20 վայրկեան: Ոստիկան մը գետին փռուեցաւ, թեթեւապէս վիրաւորուելով:

ԿԷՕՐԻՆԿ ԵՒ ԿԷՕՊԷԼՍ ԿՐԱԿ ԿԸ ՏԵՂԱՆ

«Անմշակ ժողովուրդ մը որուն ծագումն իսկ յայտնի չէ...»

Մարաջախտ Կէօրինկ, Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, որ իր վրայ կը միացնէ ուրիշ աւելի բարձր պաշտօններ, շատ բուռն ճառ մը խօսեցաւ շաբաթ օր, Նիւրընպէրկի համագումարին առթիւ: Փառաբանելով Գերմանիոյ ուժը, մարաջախտը կրկին ազդարարեց.

— «Մենք չենք վախնար պաշարումէն: Քաղաքական ներկայ լարուած կացութեան մէջ, մարդիկ շատ կը խօսին այդ մասին: Երբ ես Առաջնորդին կողմէ հրաւիրուեցայ վարելու քառամեայ ծրագիրը, մէկ բան բացորոշ երեւցաւ ինծի,— պէտք է ապահովել գերման ժողովուրդին սնունդը, ինչ որ ալ պատահի, նոյնիսկ եթէ պատերազմի բռնուի: Կրնամ աւետել ձեզի թէ դժուարութիւնները հարթուած են: Առաջնորդը աւետեց արդէն, իր առաջին յայտարարութեան մէջ: Քառամեայ ծրագրին նպատակն է ամէն միջոց ձեռք առնել, ապահովելու համար Գերմանիոյ պարենաւորումը, զայն անկախ դարձնելու համար ամբողջ աշխարհէն: Հող. նախարարը ջանաց պաշար ամբարել բոլոր ճակատներուն վրայ: Աւելցուցինք արտադրութիւնը, այլ մանաւանդ պարենաւորումը: Ես տնօրինեցայ կարգ մը զրկանքներ պարտադրել ձեզի: Հացը լաւ չէ, բայց ատոր փոխարէն այս պաշարներն ունինք: Բարին Աստուած օգնութեան հասաւ մեզի: Հունձքը յաջող է»:

Այսպէս շարք մը հաւաստիքներ տալէ վերջ, Կէօրինկ յարձակեցաւ Չեխերուն եւ ուրիշներու վրայ:

— «Մարդիկ խոստումներ տուած են որոնք երբեք չեն կատարուած: Աշխարհ նորէն կը թնդայ պատերազմի աղաղակներով: Նորէն յանցաւոր կը հանեն Գերմանիան եւ Իտալիան, որոնք երկու Առաջնորդներ ունին գերագոյն պատասխանատուութեամբ: Խնդիրը այն չէ թէ ո՛վ աւելի կը շաղակրատէ խաղաղութեան մասին, այլ թէ ո՛վ աւելի բան կ'ընէ խաղաղութեան համար: Անգլիան, որ այնքան կը շատախօսէ խաղաղութեան մասին, լաւ կ'ընէ որ բարեկարգութիւն հաստատէ Հրեաներու իր հին երկրին մէջ: Մենք վարժուած ենք Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ մղուած այս ատելաւոր պայքարին: Մենք կը սպասենք այն բաներուն որ անխուսափելի են: Գերմանիա եւ Իտալիա Եւրոպայի մէջ, Ճափոն Ասիոյ մէջ կը կազմեն միակ պատուարը համայնավարութեան համաշխարհային ժանտախտին դէմ: Չէխարշաւին մէջ, մենք առաջինները հասանք: Մենք գիտենք թէ անհանդուրժելի է որ անմշակ ժողովուրդ մը, որուն ուրկէ եկած ըլլալն ալ յայտնի չէ, կարենայ հարստահարել մեծ ժողովուրդ մը:

*** Նոյնքան բուռն ճառ մը խօսեցաւ նաեւ Տօքթ. Կէօպէլս, ձաղկելով ժողովրդապետական երկիրները եւ համայնավարութիւնը: Այս առթիւ ըսաւ.— «Մենք ոեւէ մէկէն վախ չունինք: Մենք ուրիշ աշխարհէ մը կու գանք: Մենք պնդուացուցինք եւ արդիացուցինք աշխարհը: Մենք չենք ուզեր նուաճել աշխարհը, այլ կ'ուզենք պաշտպանել մեր երկիրը: Մենք վստահելի բարեկամներ գտած ենք եւ պիտի գտնենք: Քանի կ'աւելնայ տագնապը, այնքան կ'աճի մեր ապահովութեան զգացումը»:

Իսկ Հիթլէր աչքէ անցընելով կուսակցութեան քաղաքապահ զօրքը, յիշեց թէ «ուրիշ Գերմանացիներ կան որոնց կ'արգիլեն մեր մէջ ըլլալ: Մենք պարտաւորութիւններ ունինք անոնց հանդէպ: Մեր սիրտերը կը տրոփեն անոնց համար, եւ փոխադարձաբար»:

*** Շարաթ իրիկու ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ Պ. Պէնէշ, Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը, խաղաղութեան եւ չափաւորութեան կոչ մը ուղղելով ժողովուրդին: «Ես միշտ լաւատես եմ եղած, ըսաւ, եւ այսօր աւելի զօրաւոր է իմ լաւատեսութիւնս քան որեւէ առեն: Պզտիկ զոհողութիւն մը չէ որ կը կատարէք, բայց զոհողութիւնը պէտք է կատարուի յօժարութեամբ, ապացուցանելու համար Եւրոպայի եւ Ամերիկայի, եւ մանաւորապէս Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի թէ մենք կ'ըմբռնենք մեր պարտականութիւնը: Ես կը հաւատամ գերման ժողովուրդին իրական տենչին, ինչպէս գիտեմ Չեխերուն եւ Սլովաքներուն եւ միւս բոլորին տենչերը՝ գործակցութեան եւ խաղաղութեան համար: Անցեալին մէջ երբեք աւելի մեծ եղած չէ ձեր իւրաքանչիւրին պատասխանատուութիւնը քան հիմա: Հանդարտ եղէք, ամուր պահեցէք ձեր ջիղերը: Հանդարտօրէն զբաղեցէք ձեր առօրեայ աշխատանքով,— ահա ինչ որ ձեզմէ կը պահանջէ ձեր երկիրը: Զարամտութեամբ կամ զրգռութեամբ պատահած ընդհարում մը կրնայ սպառնալ խաղաղութեան, ոչ միայն այս երկրին մէջ, այլեւ ամբողջ Եւրոպայի: Մենք ջանացինք ազգութեանց խնդիրը լուծել ստուգաճաբար: Եւրոպական եւ համաշխարհային դէպքեր, որոնցմէ չէինք կրնար մեկուսանալ, հարկադրեցին մեզ փութացնել մեր աշխատանքը: Փոխեցինք մեր թափը, բայց ոչ այն ոգին որով մեր պետութիւնը կը ջանայ լուծել այս մեծ խնդիրները»:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷԹ ՊՕԽԱՓՕԼՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն իր շրջանի բոլոր ընկերները ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ 13 Սեպտեմբեր, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ակնունի» ենթակոմիտէն, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը: կարեւոր օրակարգ:

«ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

«ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

«ՎՌԱՄԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքավայրը:

«ԻՇԽԱՆ» խումբի ժողովը՝ 15 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին:

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին:

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ Պատանեկան խումբերու ժողովը՝ 14 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը: *Կը խօսի Ընկ. Դ. ՓԻԼԻՊՈՍԵԱՆ:*

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Դամբ. Բերբիէ) Պատանեկան խմբակի ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը: *Կը խօսի Ընկեր Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ: Նիւթ՝* «Մարզանքի օգուտները»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 14 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: *Կը խօսի Ընկ. Տ. ԹԱԴՈՍԵԱՆ:*

ՓՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ Պատ. խումբերու ժողովը՝ 15 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին: *Կը խօսի Ընկ. Ա. ՄՍՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:* Նիւթ՝ «Հայաստանի աշխարհագրութիւն»:

Վերոյիշեալ ժողովներուն ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ՍԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տ. Հ. կապոյտ խաչի Անկէնի Մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր երիտասարդ եւ անձնազոհ անդամին՝ *ՕՐ. ԱՐՓԻՆԷ ՓՕՅԱՃԵԱՆ*ի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

— Շնորհիկ Եազտանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սրբուհի Եազտանեանը, Հաճի Մարիամին Թոռը, Շապին Գարահիսարի շրջանէն: 1917ին աքսորուած է Եոզկատի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ առեւանգուած Կարնեցի Թուրք գաղթականի մը կողմէ Գուրպան անունով: Իմացնել հետեւեալ հասցէին. Chenorhik Hazdanian, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), *կամ «Յառաջ»ի միջոցով:* »

Ժան ու Ֆիլիր Աղազարեան խոր կսկիծով կը ծանուցանեն զաւակէտ մահը իրենց թանկագին մօր

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

Թաղման արարողութիւնը պիտի կատարուի այսօր (երեքշաբթի) ժամը 11ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ (15, Rue Jean Goujon).

Թաղումը պիտի կատարուի Փանթէն Փարիզէնի գերեզմանատունը:

ՅԱՌԱՋ — Մեր խորին ցաւակցութիւնները երիտասարդ արուեստագէտին այս դառն կորուստին առթիւ:

Le Gérant : H. STEPHAN

17 Rue Damesme. PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dames**m**e, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 14 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 14 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3834

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՄԱՏԱՐԱԾ ԱՆՈՐՈՇՈՒԹԻՒՆ

Նիւրէնպէրկի համագումարը փակուեցաւ դղրդագին ճառով մը, որ թէեւ կը յորդի սպառնալիքներով, բայց բոլորովին չի փակեր բոլոր դուռները :

Հակառակ այս խրոխտութեան, քաղաքական շրջանակներու մէջ աւելի սեւ կը տեսնեն կացութիւնը, իբրեւ հետեւանք Հիթլէրի կարգ մը վճռական յայտարարութեանց :

Այսպէս, «Առաջնորդ»ը ոչ միայն կ՚ազդարարէ թէ Գերմանիա անտարբեր չի կրնար մնալ չեխական տաղնապին հանդէպ, այլ եւ մէջտեղ կը դնէ ճկուն նշանախօսք մը,— Ազգերու ինքնորոշման իրաւունք : Եւ կը յայտարարէ.

— « Եթէ Զուտէրթեան Գերմանները չեն կրնար ստանալ իրենց ինքնորոշման իրաւունքը, պիտի ստանան մեր միջոցաւ : Պէտք է վերջ գտնէ իրենց անհանդուրժելի կացութիւնը : Եթէ Փրակա կը կարծէ թէ այս կարգուսարքը կրնայ տեւել, բոլորովին կոյր է : Ես չեմ ուզեր որ 3.000.000 Ֆրանսացիներ մեզի յանձնուին հարստահարուելու համար, ոչ ալ 3.000.000 Անգլիացիներ, այլ կ՚ուզեմ որ դադրի Չեխոսլովաքիոյ 3. 500.000 Գերմաններուն հարստահարումը : Կ՚ուզեմ որ այդ հարստահարութիւնը տեղի տայ ինքնորոշման իրաւունքին : Ես Գերմաններ է որ կը պաշտպանեմ : Ես չեմ ուզեր երկրորդ Պաղեստին մը տեսնել Գերմանիոյ սահմանագլուխին վրայ : Խեղճ Արաբները անպաշտպան են եւ իրենց բախտին ձգուած : Չեխոսլովաքիոյ Գերմանները ոչ անպաշտպան են, ոչ ալ իրենց բախտին ձգուած » :

Այս յայտարարութիւնը արդէն կը նշանակէ հանդիսաւոր յանձնառութիւն մը : Եւ ճիշդ այդ է որ աւելի կը մթագնէ հորիզոնը :

Հիթլէր անջատումի խօսք չըներ : Բայց մասնաւոր արժէք մը չունի այդ զգուշութիւնը. քանի որ իր պահանջած ինքնորոշումը ամէնէն կարճ եւ ապահով ճամբան է, 3.500.000 Գերմանները անջատելու եւ մայր-հայրենիքին միացնելու համար :

Ի՞նչ տարակոյս որ Լոնտոնի մէջ շատ լաւ կ՚ըմբռնեն այս պարագան, եւ խորապէս մտահոգ՝ անընդհատ կը ճնշեն Փրակայի վրայ, որպէսզի նոր, շատ աւելի լայն զիջումներ կատարէ : Նոր բանակցութիւններն ալ այդ հիման վրայ է որ կը կատարուին, բարեխօսութեամբ լորտ Ռընսիմէնի :

Անգլիական թերթ մը այս առթիւ դիտել կու տայ թէ բրիտանական կառավարութեան վերջին ազդարարութիւնները այնքան ալ տպաւորութիւն գործած չեն մասնաւորապէս Հիթլէրի վրայ, որ վճռած է գլուխ հանել 3.500.000 Գերմաններու ազատագրումը, ուրիշ խօսքով՝ չեխական պետութեան անդամահատումը :

Զարգացուցիչ ախտանշան մը եւս կը մատնէ սեպտեմբեր 12ի ճառը :

Հիթլէր ոչ միայն կը շօշափէ Գերմաններու ազատագրման խնդիրը, այլ եւ կը յիշեցնէ թէ չեխական պետութիւնը ստեղծուած է յատկապէս Գերմանիոյ դէմ գործելու համար, «քաղաքական եւ զինուորական առաքելութեամբ» : Այս առթիւ, ան վկայութեան կը կանչէ ֆրանսացի նախարար մը :

Այս դիտողութիւնը անշուշտ կապ ունի այլապէս փշոտ հարցի մը հետ, — չեխեւխորհրդային զինակցութիւնը, որուն ջնջումը կենսական պահանջ մըն է Պերլինի համար :

Գերմանիա նոյնքան ծուռ կը նայի Ֆրանքեւխորհրդային զինակցութեան, որ յաջորդեց չեխականին, իբրեւ լրացուցիչ օղակ : Բայց, առ այժմ չուզեր խնդիր ունենալ Փարիզի հետ, ինչպէս կ՚ապացուցանէ Ալզաս - Լորէնի մասին եղած նոր յայտարարութիւնը (հրաժարում) :

Այս ամբողջ լաբիւրինթոսին մէջ, միայն ազգութեանց խնդիրը չէ որ կը պղտորէ մթնոլորտը :

Արեւմտեան Եւրոպայի համար բուն հարցը գերակշռութեան պայքարն է : Ան դնելով հանդերձ Չեխերը, չուզեր թոյլ տալ որ Պերլին գերմանական շրջանը կցէ եւ կազմէ միակտուր, անպարտելի զանգուած մը՝ Հիւսիսային ծովէն մինչեւ Ադրիական եւ Պալքանները, ձեռք ձեռքի՝ ֆաշական Իտալիոյ հետ :

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՊՐԻՄ - ՄԵՌՆԻՄ . . .

Դէմդ ելլողը միեւնոյն հարցումը կ՚ընէ քեզի.

— Ի՞նչ է կարծիքդ, պատերազմ պիտի ըլլա՞յ . . .

Ու այս հարցական նշանը, դամոկլեան սուրի մը նման, կախուած կը մնայ Եւրոպայի վերեւ : Թերթերը կը խլուին՝ տպարաններէն հազիւ դուրս ելած : Պողոտաներուն վրայ, փապուղին մէջ — միշտ նոյն մռայլ դէմքերը :

— Ի՞նչ կ՚ըսես, կը հարցնէր մեզմէ մին, այս առտու, խմբագրատան

— Գերմանացիները պիտի քալե՞ն Չեխոսլովաքիոյ վրայ . . .

Գիտցածս այն է, որ ամբողջ Եւրոպան այս օրեր «ապրիմ - մեռնիմ» կը խաղայ : Կ՚ուզէք՝ ամբողջ աշխարհը :

Ֆրանսացիները ուրիշ հարցում մը կ՚ուղղեն՝ երբ շափրակները կը փետտեն.

— Il m'aime, il ne m'aime pas? . . .

Ճիշդ այդպէս ալ՝ Չեխոսլովաքիան, քաղաքական ծաղիկը բռնած, կ՚ըսէ ինքնիրեն՝ Ֆրանսային ակնարկելով.

— Զիս կը սիրէ՞, թէ չես սիրեր . . .

Ֆրանսան, իր կարգին, նոյն ծաղիկը ձեռք նոյն հարցումը կ՚ընէ, Անգլիոյ ակնարկելով.

— Զիս կը սիրէ՞, թէ չի սիրեր . . .

Անգլիան, որ 1914ին կը լռէր, բայց . . . կը բոբոքէ այս անգամ, մանաւանդ տակէն կը նայի Ամերիկայի.

— Զիս կը սիրէ՞ թէ չի սիրեր . . .

Անդին, Հիթլէր Մուսոլինիին ու Միքատոյին կը նայի :

Բօզվէլթ, որ տասն եւ հինգ օր առաջ ազդարարութիւններ կ՚ընէր Գերմանիոյ, անապարեց նշդել թէ «յանձնառութիւններ չունի հակահիթլէրական պետութեանց հետ». ըսել ուզեց.— Սիրելի Անգլիա եւ Ֆրանսա, աղուոր էք, սիրուն էք, բայց ձեզ համար ես տրամադիր չեմ . . . մեռնելու :

Անգլիան, իր կարգին, բրաւ իր նշդումը, — « մեկուսի չեմ կրնար մնալ, եթէ Ֆրանսայի ամբողջութիւնը վտանգուի » :

Ու Ֆրանսա, բնականաբար, Չեխոսլովաքիոյ յայտնեց թէ.

— Զիքը շատ կը սիրէ, բայց, աւելի պիտի սիրէ եթէ իր «քէյֆ»ը չաւրէ . . .

Ըլլալու եւ չըլլալու հարց մը վերջապէս : Ոչ միայն մեծերուն, այլեւ փոքրերուն համար : Ու ոչ միայն պետութիւններուն, այլեւ ամէն անձի համար :

Ամէնքս, անխտիր, ծաղիկ կը փետտենք հիմա :

Ու կը խորհիմ թէ, նորէն մեր մեծամասնն է որ նախընտրելի կը մնայ, իբրեւ արտայայտութեան ձեւ, միւս լեզուներէն, Եւրոպայի ներկայ կացութիւնը բնորոշելու տեսակէտէ.

— Ապրիմ - մեռնիմ . . .

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԵՐ ԻՆՔՆՈՐՈՇՈՒՄ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ Ի ՀԱՐԿԻՆ ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ

Վերջնականապէս հրաժարած է Ալզաս Լոռէնէն

« ԵԹԷ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ՉԵՆ ԿՐՆԱՐ ՍՏԱՆԱԼ ԻՐԵՆՑ ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ, ՊԻՏԻ ՍՏԱՆԱՆ ՄԵԶՄԷ ».— « ԵԹԷ ՓՐԱԿԱ ԿԸ ԿԱՐԾԷ ԹԷ ԱՅՍ ԿԱՐԳՈՒՍԱՐՔԸ ԿՐՆԱՅ ՏԵՒԵԼ, ԿՈՅՐ Է ».— « ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՕԹԸ ՄԻԼԻՈՆ ՉԵԽԵՐԸ ՍՏԵՂԾԱԾ ՉԷ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ ԱՌՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՅՈՒԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ».— ՆՈՐԷՆ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԴԷՄ — ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ.— « ՆՈՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆ ՄԸ ՉԵՆՔ ՈՒԶԵՐ ՄԵՐ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ».— ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԱՀԱՐԿՈՒ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՇԻՆԱԾ Է :

Երկուշաբթի գիշեր բովանդակ աշխարհ սրտատրոփ անձկութեամբ կը սպասէր Հիթլէրի ճառին, որ կրնար ճակատագրական հետեւանքներ ունենալ : Անթելը եւ հեռագիրը կը բանէին անընդհատ : Թերթերը բացառիկ թիւեր հրատարակեցին գիշերը ուշ ատեն : Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ նախարարները անհամբեր կը սպասէին իրենց գրասենեակներուն մէջ :

Հիթլէր խօսեցաւ մօտ երկու ժամ, Նիւրէնպէրկի համագումարի ընդարձակ սրահին մէջ, ուր 20.000 հոգի ոտքի ցատկեցին, երբ ներս կը մտնէր : «Հայլ»ները (կեցցէ) կը թնդացնէին սրահը : Առաջնորդը հագած էր նացի պաշտօնատարի համազգեստը, ճերմակ շապիկով ու օձիքով եւ սեւ փողկապով : Ձայնը սկսաւ նախ հանդարտ, յետոյ աստիճանաբար բարձրացուց շեշտը : Ըստ սովորութեան գործածեց շատ մը բուռն արտայայտութիւններ. բայց ընդհանրապէս չափաւոր կը համարուի ոճին, քանի որ բոլոր դուռները չի փակեր :

Պարզելէ վերջ ազգային - ընկերվարական կուսակցութեան ծագումը, ինչպէս եւ անոր հակաբոլշեւիկ եւ հակահրէական պայքարները, Հիթլէր բարձրաձայն յայտարարեց թէ իր կուսակցութեան շնորհիւ էր որ իրականացաւ Գերմանիոյ միութիւնը եւ լուծուեցան այնքան բարդ խնդիրներ :

— « 1933ին երբ մենք իշխանութեան գլուխ անցանք, մեր նպատակը չէր մէկ դասակարգ փրկել ի վնաս ուրիշի մը, այլ գերման ժողովուրդը փրկել բոլոր դասակարգերէն : Հարկ էր միութիւն հաստատել ուսումնական եւ ձեռական աշխատաւորներուն միջեւ, տնտեսական եւ քաղաքական վարիչներուն միջեւ : Այդ գործը գլուխ հանելու համար, անհրաժեշտ էր ազգին մէջէն վտարել օտարոտի տարր մը, Հրեաները : Եթէ մեզի հարցնեն թէ ինչո՛ւ այնքան մոլեռանդօրէն կը պայքարինք Հրեաներուն դէմ, մէկ պատասխան ունինք,— մեզ վարելու չի կրնար կոչուիլ օտար ցեղ մը, որ ոչ մէկ հասարակաց կապ ունի մեզի հետ : Ինչ որ ուզեցինք եւ գլուխ հանեցինք վերջին վեց տարիներու ընթացքին, կատարեցինք ի շահ ամբողջ գերմանժողովուրդին : Բայց եւ այնպէս, կ՚ապրինք աշխարհի մը մէջ որ հակառակ է մեզի : Այսօր մենք միեւնոյն դաւադրութիւնը կը տեսնենք ժողովրդապետութեանց եւ համայնավարութեան միջեւ : Մեր նախկին հակառակորդները, Մարքսեան եւ ազատական, միացեալ ճակատ կազմեցին մեզի դէմ : Կաթոլիկներու կեդրոնի կուսակցութիւնը մեզի դէմ պայքարեցաւ յանուն քրիստոնէութեան եւ դաշնակցեցաւ անաստուած համայնավարութեան հետ : Բոլշեւիկներն ալ դաշնակցեցան ամէնէն թունդ յետադիմականներուն հետ, մեզի դէմ կռուելու համար : Գարշելի էր տեսարանը : Միեւնոյն բանը կը տեսնենք այսօր, երբ այսպէս կոչուած ժողովրդապետութիւնները կը զինակցին Մոսկուայի համայնավարութեան հետ, մեզի դէմ ճակատելու համար : Աշխարհի պատմութեան արինոտ մէկ հեղնութիւնը չէ՞ ժողովրդապետութեանց կողքին տեսնել ամէնէն արիւնուշտ բռնակալութեան ներկայացուցիչը, Մոսկուան : Մարդիկ միշտ կը խօսին իրաւունքներու հաւասարութեան մասին եւ ամէնէն տարրական իրաւունքները կը զլանան 75 միլիոն ժողովուրդի մը : Ամբողջ տասնըհինգ տարի այդ իրաւունքները մերժեցին գերման ժողովուրդին, թէեւ այդ շրջանին նացիներ չէին Գերմանիոյ վարիչները : Երբ Գերմանիա ետ կը պահանջէ իր գաղթավայրերը, կը պատասխանեն թէ կարելի չէ այդպիսի ճակատագրի մը յանձնել նոյն գաղթավայրերը : Բայց երբ ուրիշներ արեան բաղնիքներ կը սարքեն իրենց գաղթավայրերուն մէջ, բնիկները խելքի բերելու համար, կ՚ըսեն թէ քաղաքակրթութիւն կը տարածեն : Գերմանիա եւ Իտալիա խճողուած են բազմամարդ բնակչութեամբ եւ տարիներով հանդուրժեցին Հրեաներու բնակութեան՝ իրենց հողերուն վրայ : Երբ կը սկսինք Հրեաները արտաքսել այդ հողերէն, մարդիկ ողբ ու կոծ կ՚արձակեն : Բայց նոյն ժողովրդապետութեանց մէջ կը զգուշանան հոգալ Հրեաները : Կ՚ըսեն թէ տեղ չունին : Կ՚ըսեն թէ ժողովրդավար համաշխարհային կայսրութիւններ, որոնք միայն քանի մը բնակիչ ունին իւրաքանչիւր քառակուսի քիլոմեթրի վրայ, չեն կրնար տանիլ այդպիսի բեռ մը . . . Ի՛նչ երկդիմի բարոյական : Ահա բացէ ի բաց կը խոստովանիմ,— ես կը նախընտրեմ նախատուիլ մէկու մը կողմէ որ չի կրնար գողնալ ինծմէ, քան գողութեան ենթարկուիլ մէկու մը կողմէ որ, իբրեւ փոխարինութիւն, գովեստներ կը շռայլէ ինծի : Մենք կը նախատուինք այսօր, բայց ի վիճակի ենք արգիլելու որ ուրիշ տան Գերմանիան :

Ժողովրդապետական խօսքերը անհանդուրժելի կը դառնան մեզի համար ճիշդ այն պահուն երբ մեր ժողովուրդին մէկ մեծ մասը, որ երեւութապէս անպաշտպան է, անընդհատ յարձակումներու կ՚ենթարկուի : Կ՚ակնարկեմ Չեխոսլովաքիոյ : Այդ երկիրը ստեղծուած է ժողովրդապետական սկզբունքով :

Այս պետութեան բնակիչներուն մեծամասնութեան պարտադրեցին Վերսայլի մէջ շինուած կարգուսարքը եւ սոխպեցին հպատակիլ : Իբրեւ ճշմարիտ ժողովրդավարներ, սկսան անմիջապէս հարստահարել բնակիչներուն մեծամասնութիւնը, խոշտանգել եւ իրաւունքներէ զրկել : Ցետոյ փորձեցին ապացուցանել թէ Չեխոսլովաքիան ունի զինուորական եւ քաղաքական մասնաւոր առաքելութիւն մը : Ֆրանսայի օդանաւային նախկին նախարարը, Պ. Փիէռ Քօ վերջերս կը բացատրէր թէ Չեխոսլովաքիան սահմանուած է պատերազմի պարագային յարձակելու եւ օդանաւերով ոչնչացնելու գերման ճարտարարուեստ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱԹԱՅԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻՄՆՈՒԱԾ Է ՔԵՄԱԼԱԿԱՆ ԿԱՐԳՈՒՍԱՐՔԻՆ ՎՐԱՅ

Անատոլուի գործակալութիւնը կը հաղորդէ Անտիոքէն, (7 սեպտ.).—

Հաթայի երեսփ. ժողովի երէկուան նիստին մէջ վարչապետ Տօքթ. Ապտիւրրահման Մէլէք կարդաց կառավարական յայտարարութիւնը, որուն ամփոփումը հետեւեալն է.

— « Ցարգելի ընկերներ, ուրախ եմ որ Հաթայի առաջին եւ պատմական երեսփ. ժողովին կը ներկայանամ իբրեւ առաջին վարչապետ :

Անշուշտ գիտէք թէ որքան դժուար եւ պատասխանատու պաշտօն մըն է որ կը յանձնուի ինծի, պայքարի երկար շրջանէ մը վերջ երկիրը բարձրացնելու համար : Բայց մեր սրտերուն մօտիկ Աթաթիւրքի լոյս ու հաւատք բաշխող ներշնչեալ գործքերը եւ Թուրքին հոգիին մէջ արմատացած կամքն ու անձնուիրութիւնը մեզի այս բոլոր դժուարութեանց յաղթելու ուժ կուտան :

Մեր ծրագրին ոգին եւ հիմը քէմալական վարչաձեւն ու իր անհրաժեշտ տարրերն են : Թոյլ տուէք որ կարգ մը մասերը ներկայացնեմ ձեզ.— Հաթայի վերաբերեալ միջազգային յանձնառութիւնները յարգել եւ անոնց գործադրութիւնը ապահովել :

Երկրին ներքին ապահովութեան համար անհրաժեշտ ազգ. կարգապահութիւն կազմակերպել, ինչ որ մեր գործունէութեան հիմնաքարը պիտի ըլլայ :

Առանց կրօնքի եւ ցեղի խտրութեան բոլոր հայրենակիցները օրէնքին առջեւ հաւասար նկատել :

Դրացի երկիրներուն հետ ալ յարաբերութիւններ մշակել, օտար երկիրներու հետ առեւտրական համաձայնութիւններ կնքել եւ ազգային տնտեսութիւնն ու ճարտարարուեստը պաշտպանել, մեր գլխաւոր սկզբունքները պիտի ըլլան :

Իբրեւ առաջին գործ, պիտի աշխատինք երկրին առողջապահական վիճակը բարելաւել, բնակչութիւնը աւելցնել, գիւղերն ու քաղաքները բարեզարդել, ընկերային կեանքը յեղաշրջական ոգիին պատշաճեցնել եւ միջազգային յանձնառութեանց սահմանին մէջ ուժ տալ ազգ. դաստիարակութեան եւ ուսուցման : Հաւասարակշռուած պիւտճէով մը պիտի ջանանք երկրագործութիւնը գիտական միջոցներով զարգացնել, հանքային հարստութիւնները շահագործել, թրանզիթ առեւտուրին զարկ տալ, երկիրը գեղեցկացնելով զբօսաշրջիկներու տեսական այցելավայր մը դարձնել, նոր ճամբաներ կառուցանել, Իսկէնտէրունի նաւահանգիստը Միջերկրականեան լաւագոյն նաւահանգիստի մը վերածել, ճահիճները ցամքեցնել եւն. :

Ցարգելի ընկերներ, այսօր երբ կառավարութիւնը դէպի բարօրութիւն իր առաջին քայլը պիտի նետէ, հարկ է որ ըսեմ թէ ամբողջովին մոռացութեան կը յանձնէ մեր ետեւը մնացող անցեալի տխուր եւ խաւար գործունէութիւնը այն տարրերուն, որոնք պահ մը հայրենիքին շահերը մոռնալ ուզեցին » :

*** Երեսփ. ժողովը նոյն նիստին մէջ ընդունեց հիմնական օրէնքը, դրօշի օրէնքը, կառավարական հաստատութեանց կազմակերպութիւնը եւ պարտականութիւնները ճշդող օրէնքը, հիմնական օրէնքը եւ ջերմի բոյն Ակկէօլի ցամքեցման վերաբերեալ օրինագիծերը :

*** Ծախքերու օրէնքին յարակից ցանկին համաձայն, Երեսփ. ժողովի նախագահը պիտի ստանայ 400 ոսկիի ամսական, երկու փոխ - նախագահները 300ական ոսկի, միւս երեսփոխանները 100ական, Հաթայի նախագահը 1000 եւ իբր նախագահութեան ծախք 500, նախագահական մասնաւոր դիւանի տնօրէնը 150, վարչապետը 400, գործավարները 300ական, խորհրդականները 200ական ոսկի :

*** Երեսփ. ժողովին մէջ դրօշի օրէնքին ընդունուելէն վերջ, Հաթայի նախագահ Թայֆուր Սէօքմէն ընկերակցութեամբ Ճէվատ Աչըքալընի, Թուրք հիւպատոս Ֆէթհի Տէնլիի, վարչապետին, գործավարներուն եւ հրաւիրեալներուն, Երեսփ. ժողովի շէնքին պատշգամը բարձրանալով, Հաթայի դրօշը պարզեց, թնդանօթի եւ նուագախումբին ձայներուն մէջ, մեծ հանդիսութեամբ :

Հաթայի դրօշը կարմիր է եւ վրան կայ սպիտակ մահիկ եւ աստղ : Թրքական դրօշէն տարբերութիւնը այն է որ աստղն ալ կարմիր է եւ ունի ճերմակ շրջագիծ :

*** Դահլիճը կազմուած է այսպէս.— վարչապետ՝ Տօքթ. Ապտիւրրահման Մէլէք, որ մինչեւ հիմա կը վարէր կուսակալութիւնը :

Վարչապետը ինք պիտի ստանձնէ նաեւ ներքին, արտաքին եւ ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնները : Դատական նախարար Ճէմիլ Եուրթման, տնտեսական, ելմտական եւ մաքսային նախարար Ճամիլ Պաքի, հաղորդակցութեան եւ երկրագործական՝ Քէմալ Ալբէր, կրթական եւ առեւտրական՝ Ահմէտ Ֆայիք Թիւրքմէն :

Նախարարութեանց խորհրդականներն են.— Պաշտպանութեան համար՝ Ինայէթ Միւրսալօղլու, արտաքին՝ Պէսիմ Թէճէր, դատական Ֆէյզի Աթաման, հանրօգուտ շինութեանց՝ երկրաչափ Քէչիչեան, երկրագործական՝ Մահմուտ Քավկաս, ելմտական՝ Հուրի Րատ, տնտեսական՝ Ճէլալ Ազզուլ, կրթական՝ Մարտիրոս, առողջապահական՝ Տօքթ. Սըտըք Օսման :

ԽՄԲ.— Յաջորդով նոր սահմանադրութիւնը :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՆ ԼՈՆԿԷ, Կարլ Մարքսի թոռը եւ ընկերվարական կուսակցութեան վաղեմի գործիչը, մեռաւ անցեալ օր, զոհ երթալով ինքնաշարժի արկածի մը, Էքս լէ Պէնի մէջ : Ծնած էր 1876ին, Լոնտոն : Հայրը անդամ էր Փարիզի Կոմունային : Ցառաջիկային վերապահելով ներկայացնել իր կեանքն ու գործը, ըսենք թէ ողբացեալ ընկերվարականը համոզուած ախոյեան մը եղած է Հայկական Դատին, մասնակցելով բոլոր հայանպաստ ձեռնարկներուն եւ «Փրօ - Արմենիա»յի խմբագրութեան : Բացի անհամար յօդուածներէ, ունի նաեւ գիրք մը՝ «Սուլթանը եւ մեծ պետութիւնները» (1906) : Մեր եղբայրական վշտակցութիւնը այրի տիկին Լոնկէի, որ միասին էր արկածի պահուն եւ վիրաւորուեցաւ աջ թեւէն :

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 19րդ ընդհ. ժողովը բացուեցաւ երկուշաբթի օր, շատ մռայլ մթնոլորտի մը մէջ : Նախագահ ընտրուեցաւ Իրլանտայի ներկայացուցիչը, Ի. տը Վալէրա : Փոխ-նախագահներուն մէջ կը գտնուի Թուրքիոյ ներկայացուցիչը :

ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ

Քաղաքական ծանր մթնոլորտի մը մէջ կը շնչէ հայ ժողովուրդը: Եւ ոչ ոք կրնայ ըսել, թէ մինչեւ ե՞րբ պիտի տեւէ այս կացութիւնը, որ երթալով կը բարդանայ:

Քաղաքական այս անապահովութիւնը կրկնակի կերպով կը ճնշէ հայութեան ճակատագիրը: Հայը կը տուժէ այս խառնակ, սպառնական կացութենէն այնպէս ինչպէս ուրիշ այլ ժողովուրդ: Յետոյ՝ յաւելեալ կերպով՝ կը տուժէ ու կը տառապի իբրեւ հայ, այսինքն՝ ցիրուցան, անտէր ու անկազմակերպ ազգ:

Զենք կրնար խուսափիլ, իբրեւ ժողովուրդ, ընդհանուր, համարակաց ճակատագրէն: Բայց, կրնանք մեղմացումի, ինքնապաշտպանութեան միջոցներու դիմել, մեզի վիճակուած յաւելեալ դառնութիւններուն տոկալու եւ անոնց դէմ պայքարելու համար:

Արդ, կը մտածե՞նք այս ուղղութեամբ: Հաւաքական ձեռնարկներ կ'ընե՞նք, մեր այս նուաստ, փորձանուտ կացութիւնը փոխելու եւ բնականոն պայմաններ ստեղծելու համար:

Գիտենք, թէ կարելի է այս առթիւ յիշել մեր մօտիկ անցեալի պատմութիւնը. հայ քաղաքական ու ազատագրական պայքարը, որուն միակ նպատակը եղած է հայ ժողովուրդին համար բնականոն կեանքի ստեղծումը. որ ձգտած է փոխել մեզի պարտադրուած ճակատագիրը. հայրենիք ստեղծել եւ ազատ կեանք, որպէսզի վերջ դնէ այն յաւելեալ տառապանքը, որ կը ծանրանայ մեր ժողովուրդին գլխուն, պարզապէս հայ ըլլալուն համար. այսինքն հայրենազուրկ, հալածական, ցիրուցան եւ անպաշտպան:

Մեր ճակատագիրը փոխելու, հայ հայրենիքի ազատութեան եւ հայութեան իրաւունքներու վերահաստատման այս կենսական խնդիրն է, որ «հայ դատ» կոչած ենք. հետապնդած ենք զայն համազգային ուժերով եւ կուսակցական նախաձեռնութիւններով: Ըրած ենք այս բոլորը, կերպով մը, մասնակի կամ ընդհանուր, աշխատած ենք, երբեմն միացեալ եւ երբեմն անջատ ուժերով: Բայց, երէկ, առնուազն երկու տասնեակ տարիներ առաջ, ու յետոյ, լաւ, կամ, անվիճելի ըլլալու համար, բոլորս նուազեցուցած մեր աշխատանքը, կամ ձգած կուսակցութեանց կամ մասնակի կազմակերպութեանց:

Արդ, քաղաքական այս ընդհանուր, չփոթ ու ծանր կացութեան մէջ, ի՞նչ կ'ընենք այս ուղղութեամբ, իբրեւ հաւաքականութիւն: Իբրեւ ազգ մը, որ դատ մը ունի, որուն լուծումէն կախում ունի իր ճակատագիրը, այսօր ու վաղը մանաւանդ, որովհետեւ վաղը ապահովաբար աւելի ծանր օրեր պիտի ապրինք, եթէ շարունակուի մեր անտէր ու անկազմակերպ վիճակը:

Կա՞յ հայ դատ. եւ եթէ կայ, ո՞վ է անոր տէրը եւ ո՞վ պիտի փնտռէ անոր լուծման ճամբաները. զոհողութիւններ ստանձնէ եւ համապատասխան միջոցներ ձեռք առնէ, ազգովին ու հաւաքական, միակամ ջանքերով:

Մտածենք այս հարցերու մասին ու տանք պատասխանը, եթէ գտնենք:

Կենանք հոս, սակայն, այս համազգային ու կենսական հարցէն ետք, խորհելու համար մեր առօրեայ հոգերուն վրայ, ոչ նուազ հրատապ ու ոչ նուազ կարօտ՝ անմիջական լուծումներու:

Քանի մը ամիսէ ի վեր ծանր տագնապի մատնուած է մեր ժողովուրդի մէկ բեկորը: Սանճագի հայութիւնը: Հայրենի դարաւոր հող մը, որ մեր աչքերուն առջեւ կը սահի մեր ոտքերուն տակէն դառնալով, դիւանագիտական սակարկութիւններու զոհ երթալով:

Ծանր, խուճապային օրեր ապրեցաւ մեր ժողովուրդի այդ թանկագին բեկորը: Յետագային մեղմացաւ խուճապը, բայց մնաց վտանգը իր բոլոր դակ ծանրութեամբ ու մղձաւանջով:

Գրեցինք, դիմումներ ըրինք, բողոքեցինք ու լռեցինք: Բայց, տագնապը կը մնայ ու պիտի տեւէ, գուցէ ընդգրկելով վաղը աւելի լայն սահմաններ եւ աւելի խոշոր զանգուածներ:

Կը զգա՞նք մեծութիւնը տագնապին, որ կայ ու պիտի գայ դեռ վաղը: Զենք պնդեր հակառակը: Թերեւս, կը զգանք չափով մը. կ'ըմբռնենք վտանգը եւ հարուածը՝ որ կը տրուի մեր ժողովուրդի սրտին:

Բայց, ի՞նչ նշանակութիւն ունի զգալն ու ըմբռնելը տագնապին, երբ չենք շարժիր ու աշխատանքի չենք լծուիր: Երբ չենք լարեր մեր ամէն կարգի ուժերը, մեղմելու տագնապը եւ դիմագրաւելու գալիք վտանգը: Մէկդի դրինք քիչ վերը հայ դատը, բայց չենք կրնար անոր մէկ պզտիկ բեկորը, Սանճագի դատը՝ մէկդի դնել, որ կը պահանջէ անմիջական հոգածութիւն եւ արագ ու անմիջական լուծում:

Առանձի՞ն, անտէ՞ր պիտի մնայ դարձեալ այս դատն ալ, մեր ապիկարութեան, մեր անհասկացողութեան եւ անգործութեան հետեւանքով:

Քաղաքական ստոյգ տագնապ, տնտեսական անհուն թշուառութիւն եւ անստոյգ ու վտանգաւոր վաղորդայն մը.— ահա Սանճագի հայութեան կեանքը:

Ու ժողովուրդ մը, որ կը տեսնէ այս բոլորը, առանց տագնապին համապատասխան ջանքերու:

Պիտի շարունակուի՞ այս կացութիւնը, թէ պիտի գայ սթափումը: Սթափումը եւ ապա աշխատանքը՝ կազմակերպուած՝ մշակուած ծրագրով, առանց խուճապի, բայց առանց դանդաղութեան. հաւաքական, ազգային, ընդհանրական ջանքերով, միակ եւ գերագոյն նպատակ ունենալով Սանճագի հայ բեկորին կեանքի ապահովութիւնը, հնարաւոր բոլոր ձեւերով ու միջոցներով: Վտանգը մեր դուռը կը բախէ եւ մենք կը դիտենք պատուհանէն. պիտի շարունակե՞նք դիտել թէ դատել եւ գործի անցնիլ, վայրկեանի պահանջներուն համաձայն: Այնպէս ինչպէս վայել է փորձ, տաք ու պաղ տեսած ժողովուրդի մը, որ պատմութիւն ունի եւ պատմութիւն կը ստեղծէ:

Գործենք այնպէս սակայն, որ վաղը պատմութեան դատակնիքը չդրուի մեր ճակտին, եթէ ուշ մնանք:

Եթէ վտանգը խորտակէ մեր դուռը եւ մենք խաղաղեցնենք մեր խիղճը, տաք արցունքներով:

խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի

ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՈՒՄՆԵՐ

Դաստիարակութեան վերագրուած դերը, անոր նպատակին սխալ ըմբռնումը, շատ մը երազներ ոչնչացուցած, շատեր յուսախաբութեան մատնած է յաճախ, մանաւանդ այս վերջին տարիներու տնտեսական աննախընթաց տագնապի միջոցին:

Մտաւորականներ կը գանգատին, ցաւ կը յայտնեն որ արհեստաւոր մը, պարզ գործաւոր մը իսկ իրենցմէ լաւ կը վարձատրուի, եւ թէ իրենց մէջ անգործութիւնը ալ աւելի է:

Եւ դառնութեամբ կը հետեւցնեն թէ դաստիարակութիւնը զուրկ է օգտակարութենէ եւ իրենք պարապ տեղը այնքան յոգնած, ժամավաճառ են եղած:

Անոնք կը մոռնան սակայն թէ ուսման նպատակը շահախնդրական ըլլալէ վեր է: Նիւթական դիրքերու հասնելու պատուանդան մը չէ ան: Սակայն աւելորդ է ըսել՝ կեանքի դժուարին պայքարը յաջողապէս մղելու ամենէն կարեւոր ու օգտակար գործիքն է ան. ուստի սերտ առնչութիւն ունի նիւթական բարօրութեան հետ:

Չկայ գործունէութեան տեսակ մը ուր սրամտութիւնը օգտակար չըլլայ: Ամէն օր, ամէն գործի մէջ կը տեսնենք մշակուած ու անմշակ մտքի տարբերութիւնը, մին խելքին ուժովը, հնարամտութեամբ, խոհեմութեամբ կը յաղթէ դժուարութեանց, իսկ միւսը ձախորդութեան կը մատնուի:

Խելք ամէն մարդ ունի, եւ հաւասար չափով, բնականաբար: Տարբերութիւնը կը կայանայ որակին մէջ: Եւ այդ որակն ալ գործն է դաստիարակութեան, որ չի կրնար չափազանց ըլլալ երբեք, այդ որակին լաւութիւնը երբեք չափազանց չըլլալով: Անհեթեթ է ուրեմն անօգուտ ժամավաճառութիւն համարել զայն: Եթէ յանցանք մը ունի, ան ալ երբեմն յաւակնոտ ու մեծամիտ ընելն է, մանաւանդ երբ թեթեւ է եւ հարեւանցի:

Ու երբ յաւակնոտութեան հետեւանքն է ընկերային արմատացած այն վնասակար նախապաշարումը, թէ գրելով աշխատիլը պատուաբեր, իսկ գործիքով աշխատիլը անպատուաբեր է, ինչ որ կը կաշկանդէ գործելու ազատութիւնը:

Մարդ որքան ալ ուշիմ, զօրաւոր կամքի տէր ըլլայ, կը ներկայանան պարագաներ որոնց դէմ չի կրնար պայքարիլ, կամ չի կրնար յաղթել: Արդ, անոնց խաղալիկն ու զոհը չըլլալու համար ինքը անոնց կը յարմարի, այսինքն՝ կը գործէ ոչ թէ ըստ իր փափաքին, այլ ըստ անոնց պահանջին:

Աւելորդ է ըսել անշուշտ թէ այդ պարտաւորութիւնը հաճելի բան մը չէ: Արդարեւ, երջանկութեան կարեւոր պայմաններէն մին է սիրած գործովը պարապիլը: Սակայն նիւթական անձկութիւնը մի՞թէ չսիրուած գործով մը պարապելէն աւելի դժբախտ չըներ մարդը: Անկէ զատ, սիրած գործին համար մարդ կրնայ միշտ ժամանակ գտնել:

Սոյն նախապաշարումով ասպարէզը արժանապատուութեան խնդիր մը կ'ըլլայ: Բայց մի՞թէ ասպարէ՞զն է որ մարդը պատուաւոր կ'ընէ: Եթէ այդպէս ըլլար, պատուաբեր համարուած ասպարէզներու մէջ մարդկային ցեղն անարգողներ այնքան շատ չէին ըլլար:

Նախ անհատական եւ յետոյ ընկերային մեծ բարիք մը պիտի ըլլար այդ նախապաշարումին վերնալը: Ամէն մարդ կրցած ամէն տեսակ աշխատանքը եթէ կատարէր, անգործութիւնը այս համեմատութիւնը չէր ստանար անշուշտ:

Արտասահմանի հայութիւնը ստիպուած թօթափեց այդ լուծը իր վրայէն, եւ այդպէս կրցաւ պահել իր գոյութիւնը, հակառակ այնքան կաշկանդիչ, արգելիչ միջոցներով շրջապատուած ըլլալուն:

Այսօր դժուար է պատահիլ հայու մը որ շատ մը գործեր փորձած չըլլայ յաջողելէ առաջ: Որքան մտաւորականներ, նախկին որքան հարուստներ արհեստաւոր են եղած. քանիներ բանուորութիւն կ'ընեն: Եւ այդ ապացոյց մըն է ուշիմութեան, մտքի ճկունութեան եւ կորովի կամքի. յատկութիւններ որոնք մարդը արժանի կ'ընեն իրական յարգանքի:

Ինչպէս ամէն բանի մէջ, մարդիկ նախ իրենց անձնական շահը նկատի կ'ունենան, նոյնպէս ալ երբ կ'ուսանին ոչ թէ ընկերութեան բարիքին, այլ իրենց օգտին, հաճոյքին համար է: Արդ, իբրեւ ուսումնական իրաւունք չունին աւելի պահանջկոտ ըլլալու ընկերութենէն, որ ոչինչ կը պարտի իրենց, ընդհակառակն, շատ անգամ իրենք են որ կը պարտին անոր:

Քիչ շատ քաղաքակիրթ ամէն երկրի մէջ ջանք չեն խնայեր ուսումը կարելի եղածին չափ տարածելու եւ կարելի եղածին չափ մեծ թիւով մարդիկ մասնակից ընելու անոր օգտին ու հաճոյքին: Եւ այդ ջանքին մէջ պէտք է տեսնել մարդասիրական բարձր պարտականութիւն մը:

Հայը՝ այնքան ուսումնատենչ, որ սիրայօժար կատարած է միշտ այդ պարտականութիւնը, եւ ինչ դժուարին, աննպաստ պայմաններու մէջ, ինչ զոհողութիւններով, մանաւանդ Թուրքիոյ մէջ, ուր ամէնէն հեռաւոր, աննշան գիւղերն անգամ օժտած էր դպրոցներով, հիմա, լուսաւորութեան որրաններուն մէջ չէ որ պիտի ընդունի դաստիարակութիւնը անօգուտ ժամավաճառութիւն նկատելու անհեթեթ կարծիքը:

Ն. Մ. Տ.

ՏԷՐՍԻՄԻ ՀԱՐՑԸ Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԼՈՒԾԵՆՔ

«Ուլուս»ի խմբագրապետ Պ. Ֆալիհ Րըֆքը, որ վարչապետին վերջին Էլազըզ (Խարբերդ) ճամբորդութեանը ընկերացած էր Անգարայէն, կը գրէ վերի խորագրին տակ.

«Էլազըզէն Մուրատ գետի վրայ շինուած նոր կամուրջը տեսնելու համար Փէրթէք կ'երթանք: Մեր դիմացը կը գտնուին Տէրսիմի սեւ, լերկ լեռնակոյտերը: Ճամբան լսած մէկ խօսքս կը մտաբերեմ. «Տէրսիմ արշաւանք կ'ըլլայ, յաղթանակ չըլլար»:

Տէրսիմի մէջ պետական հեղինակութիւն կազմելու ջանացող Օսմ. վարչութեան կիրարկած դրութիւններէն մէկն էր՝ զարնել եւ քշուիլ, միւսը՝ «բէյ»երուն եւ «աղա»ներուն հետ յարմարիլ:

Անգործութիւնը նստելով եւ տեղաւորուելով կարելի է հաստատել: Իսկ յարմարելու ձեւը կը նշանակէ «բէյ» եւ «աղա»ները անգամ մըն ալ պետական հեղինակութեամբ զօրացնել եւ ժողովուրդին վրայ անոնց կեղեքումն ու ճնշումը աւելցնել: 1877ին երբ Օսմանցիներուն եւ Ռուսերուն միջեւ ձգտուած վիճակ կար, Էրզրումի ռուս հիւպատոսին հետ բանակցելու գացող Տէրսիմի «աղա»ները, միեւնոյն ատեն կառավարութեան զայմագամներ էին:

Տէրսիմի մէջ երկու տեսակ հող կայ: Մշակելի մասը ուր կը ցանուի, կը հնձուի եւ բերքը իր վրայ ապրող բնակչութիւնը կը կերակրէ: Լեռնոտ մասը որ ներկայիս միայն աւազակներու ապաստանարան մըն է: Ժողովուրդն ալ երկու տեսակ է.— Մէկ կողմը «բէյ»եր. «աղա»ներ եւ «սէյիտ»ներ, միւս կողմը իրենց մարմինն ու հոգին անոնց տրամադրած ընկճուած, անգիտակից եւ անմեղ հօտը:

Ընդհ. քննիչ Իպրահիմ Թալի 1929ին Հօզաթ - Օվաճըգ ճամբուն վրայ, երբ մերկ, խեղճ Տէրսիմցիներուն կ'ըսէ թէ հանրապետական կառավարութիւնը իրենց էլազըզի դաշտին մէջ հող, լծկան, հունտ, տուն եւ ամէն բան պիտի տայ, տարեց այրերէն մէկը աշիրէթի պետին գտնուած կողմը նայելով — կարծես թէ պիտի լսէ — ցած ձայնով կ'ըսէ. «էֆէնտի, գիտենք, մենք ալ կ'ուզենք գալ, լծկանի եւ զաւակներու տէր ըլլալ, բայց — աչքովը աշիրէթապետին գտնուած կողմը ցոյց տալով— եթէ ասանք լսեն, մեզ կը սպաննեն»:

Տէրսիմի աւազակութիւնը, խաղաղութեան շրջանին, դաշտերու մէջ ճակտի քրտինքով ապրող 150 հազար հայրենակիցին անգորրութեանն ու աշխատանքի արդիւնքին կը սպառնայ: Իսկ զօրաշարժի եւ պատերազմի ժամանակ, ամէնէն կարեւոր ճամբաները կրնայ անապահով վիճակի մը ենթարկել: Տէրսիմի խնդիրը պէտք էր լուծել:

Նախ պէտք էր հաշուեյարդարի ենթարկել աւազակութիւնը, վերջ տալ «աղա»ներու եւ «սէյիտ»ներու շրջանին, ժողովուրդին հող տալ եւ սկսիլ նոր սերունդին դպրոցներու մէջ դաստիարակութեան, մէկ խօսքով Տէրսիմէն ազատելու համար Տէրսիմը փրկել պէտք էր: Ընդհ. քննչութիւնը այս նպատակով կազմուած է:

Հանրապետական վարչութիւնը ըսկսած է թափանցել Տէրսիմի լեռներուն, կամուրջներ, զօրանոցներ, պահականոցներ, դպրոցներ, կառավարական պաշտօնատուներ եւ բնակարաններ շինելով: Այլեւս ասիկա ոչ թէ արշաւանք մը, այլ հիմնաւորուիլ էր: Կազմակերպութեան սկսելէն մինչեւ հիմա 9 զօրանոց, 4 գիւղախումբի պահականոց, 3 ռումբարտակի պահականոց, 5 կառավարական պաշտօնատուն, 92 պաշտօնեայի եւ սպայի տուն, 10 դպրոց, 420 քիլոմեթր ճամբայ (խճուղի եւ հողի յարդարում), 684 մէթր երկարութեամբ 9 պէթօն կամուրջ շինուած կամ շինութեան մէջ են: 1000 քիլոմեթր հեռաձայնի նոր գիծեր շինուած են:

Հանրապետական կառավարութիւնը ասոնց եւ այլ կարգի երկրագործական եւ վարչական բարենորոգումներու համար մօտ 3ուկէս միլիոն ոսկի ծախսած է: Փէրթէքի պէթօն կամուրջներէն մէկուն գլուխը կանգնած, մեր քաղաքակրթութեան առթած հպարտութեամբ, Մուրատ գետը կը դիտեմ: Հոս, մարդիկ որոնց պետութիւնը պաշտօն եւ պատասխանատուութիւն յանձնած է, գլխաւորութեամբ յարգելի զօրավար Ապտուլլահ Ալփտօղանի, Աթաթիւրքի վարչաձեւին արժանի ծառայութիւններ մատուցած են:

«Աղա»ներն ու «Սէյիտ»ները, երբ այս ձեռնարկները տեսան, այս անգամ չկասկածեցան թէ պետութիւնը ինչպէս պիտի յաջողի եւ այս պատճառով կարգ մը պահականոցներ կողոպտելու նման յուսահատական յարձակումներ գործեցին: Ահա այս տարի Էլազըզի ռազմափորձերուն եկող զինուոր. ուժերը, այս ըմբոստ շրջանները ծայրէ ծայր մաքրեցին եւ անցեալ տարուան զսպողական շարժումը ամբողջացուցին: Մինչեւ հիմա հաւաքուած զէնքերուն թիւը 12 հազարի կը մօտենայ: Միւս կողմէ քննչութիւնը փայտաշէն կամուրջները պէթօնի վերածելով, առժամեայ պահականոցներու տեղ զօրանոցներ շինելով, ճամբայ եւ դպրոց բանալով, կը շարունակէ լուծել Տէրսիմի հարցը:

Տէրսիմի հարցը խառնակ չէր, ընդհակառակն պարզ էր եւ պարզութեան համեմատութեամբ դժուարին էր: Որովհետեւ ոչ մէկ ատեն զուտ զօրական հարց մը չէ եղած: Առաջին շրջանէն ի վեր կը պահէ իր շինարարութեան, մշակոյթի եւ տնտեսութեան հարց մը ըլլալու բնոյթը:

«Տէրսիմ արշաւանք կ'ըլլայ, յաղթանակ չըլլար» խօսքը լսած ատեն, մեր վարչապետը, Ճէլալ Պայար, ժպտելով պատասխանեց.

— «Բայց հանրապետական վարչութիւնը ամէն արշաւանք յաղթանակի համար կը կատարէ»:

ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԽՕՍԵԼՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

«Ժամհուրիյէթ»ի խմբագրապետ Պ. Եունուս Նատիի երէց որդին, Նա[illegible] Նատի, որ բաւական ատենէ ի վեր կ'աշխատակցի իր հօր թերթին, նոյնիսկ խմբագրականներ գրելով, վերի խորագրին տակ կը գրէ (6 սեպտ.).

«Կէնչլիք» թերթի վերջին թիւին մէջ «Թուրքերէն խօսելու»թեան սին գրութիւնը ուշադրութեամբ կարդացի: Ուղղակի Աթաթիւրքի յեղաշրջումէն ծնունդ առած նոր սերունդին այսպէս ազգ. հարցերու մասին ցոյց տուած նախանձախնդրութիւնը հպարտութեան արժանի է: Ալ կը նուազին թեթեւսոլիկ եւ այլասերած այն թիփերը որոնք ժամանակ մը Պէյօղլուի մէջ հրեայ վաճառորդ աղջիկներու հետ կը ջանային ֆրանսերէն խօսիլ, ծաղրաններու մէջ ծառայող ռուս կիներուն ֆրանսերէն լեզուով իրենց ցաւերը կը ճչէին հասկցնել: Ասոր փոխարէն, այժմ սկսած ենք շահիլ ուժեղ երիտասարդական զանգուած մը, որուն մօտ ազգային եսի զգացումը կը կատարելագործուի եւ միայն իր երակներուն ազնուական արեանը մէջ կը փնտռէ իր կատարել փափաքած նուաճումներուն համար պէտք ունեցած ուժն ու զօրութիւնը:

Անոր կուռ ձայնը՝ մեր վաղուան ապահովութեան գլխաւոր հիմը կը կազմէ:

Լեզուի խնդիրը, հինէն ի վեր մեր բոլորս զբաղեցնող ցաւ մըն է: Հանրապետութեան հռչակումը 15 տարի մօտենալուն հակառակ, դեռ մեր մէջ

ՅՈՒՍԱԲ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (19)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Տեսնելով որ կենդանիներէն վար իջած ենք, գնչուները մտային խորամանկ փոփոխութեան մը ձեռնարկեցին, որ բարբարոս ժողովուրդներու յատուկ է: Գնչուին, Քօզաքին եւ բոլոր ժողովուրդներուն համար, որոնց գործը առաւելապէս ձիու հետ է— ձիուն վրայ հեծնելը կը նշանակէ գործողութեան մասնակցիլ. եթէ ձիուն վրայ չես.— մէկ կողմ կեցիր եւ «ձգէ որ Ճորճը ընէ»:

Կրիկոր Ժաիր աղմկայարոյց եւ բոլորովին տարբեր մարդ մը եղաւ ու իր հրամաններուն վրայ իր մարդիկը առանց պատճառի յարձակեցան մեր դժբախտ ջորեպաններուն վրայ: Մինչեւ մեր միջամտելը անոնք արդէն բոլոր Թուրքերը երեսի վրայ պառկեցուցած էին,— անոնց կ'օգնէին մեր Զէյթունցիները,— եւ բանի ու ճարտարօրէն կը խուզարկէին զանոնք, յափշտակելու համար դանակ, ատրճանակ ու դրամ:

Թուրքը երբ ուրիշի մը ծախքով ճամբորդութեան կ'ելլէ, իր դրամը վրան չառներ, ուստի դրամ չգտան գնչուները, բայց զէնքի զարմանալի զանազանութիւն մը գրաւեցին. անոնք, այդ գնչուները, զէնքի ընկէց ընելու մասնագէտներ էին: Մակա Ժաիր վայրկեան մը Ուիլլի հանդէպ ունեցած հետաքրքրութիւնը կորսնցուց ու իր ձին քշեց հոն ուր կը կարծէր թէ առատ աւար կրնար ստանալ: Առանց վարանելու հրամայեց ծեր կիներէն մէկուն որպէսզի իրենց յանձնէ մարգարտազարդ ատրճանակ մը, զոր անմիջապէս իր կուրծքին վրայ պահեց: Ինչպէս կ'երեւէր այդ ատրճանակը ծերունի Իպրահիմին աչքին լոյսն էր, որուն համար ան շատ աղաղակեց, բայց ատիկա իր վերջին տեսնելը եղաւ: Մեր միջամտութեան վրայ երբ Իպրահիմ ոտքի ելլելով զայն ետ ուզեց, Մակա թքաւ անոր երեսն ի վար: Խնդիրը վերջացնելու համար Մընթին անոր փոխարժէքը ազնուօրէն եւ վայրկենապէս վճարեց: Որպէս մեր ծառաները, անշուշտ այդ Թուրքերը պաշտպանելու պարտաւորուած էինք ու այդ զէնքին զատ ստիպուեցանք վճարել նաեւ հինգ դանակներուն փոխարժէքը, որոնց վերստանալու յոյսը յաւէտ չքացած էր:

Մընթին Թուրքերուն դրամական հաշիւը կարգադրելով զիրենք մեզ հետ ճամբորդելէ ազատ ձգեց, որովհետեւ եթէ իրենք ուզէին իսկ ճամբորդութիւնը շարունակել մեզ հետ, միւսներուն կողմէ պիտի չթոյլատրուէին:

Ու երբ Իպրահիմ իր ջորիին վրայ հեծած իր դէմ դասաւորեց խումբը, մոռցաւ բոլոր քաղաքավարական կերպերը ինչպէս նաեւ իրենց ազատ կամքով եղած վճարումը:

— Մաշալլա՛հ, (փառք Աստուծոյ), աղաղակեց ան, ջղայնութենէն լորձունքոտելով շրթունքներն ու մօրուքը. այս բանի համար հիմա երթամ Հայերուն վճարել պիտի տամ. շափգալըներն ալ թող ինձմէ զգուշանան: Եա Ալի՛, եա Մօհամմէ՛տ, Ալլահ՛ու:

— Կարծեմ ասոնք պարկեշտութիւն ըսուած բանը չունին, ըսաւ Մընթին զամբանային ձայնով մը, անոնց հեռանալը դիտելով:

— Ինչո՞ւ:

— Ցուսանք որ անոնք հիւպատոսին ներկայանալով երդուըննան թէ իրենց դրամէն քառասուն փարա անգամ չեն ստացած: Այս կերպով հիւպատոսը պիտի հասկնայ թէ հեռացած գացած ենք:

— Լաւատե՛ս, յարեց Ուիլ: Այդ հիւպատոսը Անգլիացի է. ան անոնց խօսքին տառացիօրէն պիտի հաւատայ ու պիտի հետեւցնէ որ լաւ մարդիկ չենք մենք:

Վայրկեան մը գորշ մատակախանձին վրայ հեծնող աղջիկը Ուիլլին քովէն հեռանալով հրամաններ կ'արձակէր կիներու եւ ճչացող երախաներու բազմութեան, որ կարծէք այդ բանին վարժուած՝ կը հնազանդէին անոր: Կրիկոր Ժաիր ու իր մարդիկը կանգնած մեզ կը նայէին. մինչ Կրիկոր իր գլուխը կը թօթվէր, ըսել ուզելով թէ Թուրքերուն մեզ ազատ ձգելը քաղաքական դէշ հարուած մըն էր:

— Այդքան կիներու բազմութեամբ եւ կենդանիներով ճամբորդելէ չէ՞ք վախնար. իմացանք որ ճամբուն վրայ աւազակներ կան, ըսաւ Մընթին:

— Մե՛նք ենք աւազակները, էֆէնտի, պատասխանեց Կրիկոր, համեստութեամբ, մինչ միւսները ապուշ ապուշ կը ծիծաղէին:

— Կը լսէ՞ք զինքը, բարկացաւ Ռուսթէմ Խան, աւազակ մը որ իր գողութիւններուն համար կը պարծենայ սահիպներու ներկայութեան: Այսպէ՛ս է ապականութիւնը, արեւին մէջ կը հոտի՛:

Ուրիշ լեզուով մը ուրիշ բան ալ ըսաւ ան, որ գնչուները հասկցան. որովհետեւ Կրիկոր սկսաւ քալել կարծես խթանուած ըլլար եւ հայհոյելով անոր. իսկ Մակա Ժաիր թողլով կիներու ամբոխը մէկ կողմ քշեց իր ձին ու անոր վրայ սուր նայուածք մը նետեց: Այդ ժամէն սկսեալ այդ երկուքը իրարու թշնամի դարձան: Ռուսթէմ Խան, որ ժամանակին նոյնիսկ՝ հիմա ալ խուլամ եղած էր, չսքօղուած կիներու հանդէպ յարգանք ու հիացում չէր տածեր: Եւ քանի որ գնչուները իրենք զիրենք Հնդկաստանէն եկած կը դաւանէին, հետեւաբար շատ արդարացիօրէն պէտք է որ հնդկական նախատիպին հետեւէին: Ռուսթէմ Խան այնպէս կը հաւատար թէ ինք որպէս խուլամ աւելի դերակշիռ է. իսկ Մակա Ժաիր հակառակը կը կարծէր:

Իրարանցումը պիտի շատնար, եթէ Մընթին իր աշխոյժ ու անհանդարտ նոր ձիին բաշէրէն բռնած՝ թամբին վրայ չնետուէր:

— Ցառա՛ջ, Ռուսթէմ Խան. առջեւ ինկիր եւ թող որ այդ սուր աչքերդ մեզ որոգայթներէն պաշտպանեն, ըսաւ Մընթին հրամայական եղանակով մը:

Ռաճփութը հնազանդեցաւ, բայց Ուիլլին առջեւէն անցած ատենը անոր կապոյտ աչքերուն մէջ նայելով, ազդարարական կերպով մը մատը բարձրացնելով ըսաւ.

— Քիւպատա՛ր, սահիպ:

Յետոյ իր ձին քշեց, իր պարտականութիւնը կատարած մէկու մը նման:

— Ատ ի՞նչ կը նշանակէ, հարցուց Ուիլ:

— Քիւպատա՛ր կը նշանակէ՝ զգուշացիր, ըսաւ Մընթին: Երթանք, ինչ կը սպասենք:

Այդ միջադէպը Ուիլլին Ռաճփութին հետ դժուարելուն պատճառ դարձաւ:

(Շար.)

Թուրքերէն չգիտցող հայրենակիցնե-
րը կան :

Ցակաւին կարգ մը հանրային վայ-
րերու մէջ, երբեմն երբեմն, կը տես-
նուի որ Թուրքերէնը շուքի մէջ կը մը-
նայ, փոքրամասնութեանց կողմէ
փոքրամասնութեան մէջ կը թաղուի :
Քերականական սխալներով լեցուն
«Թապէլա»ներ, ձեռքի ծանուցումներ,
յայտագիրներ պակաս չեն : Սախպ-
ուած ենք մեր «կէնչլիք» թերթի ըն-
թերցողներուն հետ ընդունելու թէ այս
մասին թոյլ կը գտնուին կուսակալու-
թեան ու քաղաքապետութիւննե-
րը : Բայց ինչպէս ըսինք որ այս գոր-
ծը կանոնի մը մէջ դնելով արմատա-
պէս լուծենք : Ահա ամբողջ հարցը
այս է, եւ կը կարծեմ թէ, այս մասին
ընդհանուր գաղափար մը մէջտեղ չէ
գրուած :

Նախ սա ըսենք որ, կարգ մը մեր
հայրենի ընկերներուն փողոցը, հան-
րակառքի մէջ, հոս հոն օտար լեզու
խօսողներու արդարութիւններ ընե-
լը սխալ ընթացք մըն է : Կը սխալին
անոնք որ կը կարծեն թէ այսպիսի ա-
նիմաստ յորդորումներով արդիւնք մը
պիտի կրնան ձեռք բերել : Որովհետեւ
կայ մը չկայ կարգ մը մարդոց օտար
լեզու խօսելուն եւ մեր դատին միջեւ :
Մեր դատը՝ Թուրքիոյ մէջ Թուրքերէն
լեզուի տիրապետութեան դատն է :

Տիրապետող լեզու, պաշտօնական
լեզու ըսել է, ընդհանուրին խօսող լե-
զուն ըսել է : Թրքահպատակ հայրե-
նակիցները, իրենց մասնաւոր յարա-
բերութեանց մէջ ուզած լեզունին կր-
նան խօսիլ : Բայց հանրային կեանքի
մէջ Թուրքերէնը հիմնական պայման
է : Ցաւալի է որ, օտար երկիրներ
հաստատուած Թրքահպատակ Հրեա-
ներուն մէկ մասը, դեսպանատուննե-
րու միջոցաւ մեր պետութեան ուղղած
իրենց խնդրագրերը Ֆրանսերէն, գեր-
մաներէն կը գրեն : Եւ աւելի տարօրի-
նակը, ինչպէս քանի մը տարի առաջ
ըսեր էի, այս գրութեանց պաշտօնա-
կան ընթացք կը տրուի :

Պաշտօնական յարաբերութեանց
մէջ տեսնուած այս անհոգութիւնները
այսպէս արձանագրելէ վերջ, կը կար-
ծեմ թէ այլեւս մեր փողոցը հանդի-
պած տեսարաններուն թոյլատու չպի-
տի գտնուինք : Փողոցը, հանրային
կեանքին գլխաւոր բեմն է : Խանութի
մը «Թապէլա»ն իր բոլորին խօսող
յայտարարութիւն մը տեղ կրնայ գրա-
ւել : Ծանուցումներն ու ամէն կարգի
հրատարակութիւններն ալ այդպէս
են :

Այս կարգի գրութեանց քերականա-
կան սխալները, մեր լեզուին եւ հետե-
ւաբար մեր ազգային եսին դէմ անար-
գանք կը նշանակէ : Այս սխալները
գործողները խստիւ պատժել՝ պէտք է
որ քաղաքային եւ քաղաքապետական
վարիչներուն պարտականութիւնը
կազմէ :

Վաճառատուններու ճաշարաններու,
գրասենեակներու մէջ աշխատող հայ-
րենակիցներն ալ, պայման է որ իրենց
դիմող յաճախորդները մեր լեզուով
դիմաւորեն : Եթէ իրենց դէմը գտնը-
ւող անձը Թուրքերէն չի գիտեր, մի-
այն այդ պարագային հասկցողու-
թեան համար ուրիշ լեզուի մը կարելի
է դիմել :

Բացի պաշտօնական եւ ընդհ. յա-
րաբերութեանց պարագաներէն — ո-
րոնք դժբախտաբար նկատի չեն առ-
նուիր — հայրենակիցները իրենց մի-
ջեւ ուզած լեզուներով կրնան խօսիլ :
Իրենց մէջ փոքրամասնութիւն ու-
նեցող երկիրները միւսներէն զանազա-
նող ընկերային բացորոշ տարբերու-
թիւններ կան : Եւ այս վիճակը ոչ մի-
այն մեզի, այլ ամբողջ պալքանեան
ազգերուն յատուկ է : Եթէ մեր մօտ
յոյն փոքրամասնութիւն կայ, Յու-
նաստանի, Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ
մէջ ալ նկատելի թուով Թուրք փոք-
րամասնութիւններ կ'ապրին : Ինչպէս
հոս Յոյները, հոն ալ Թուրքերը դըպ-
րոցներ, ընկերային կազմակերպու-
թիւններ, թերթեր ունին : Պալքանեան
ազգերուն մասնայատուկ այս միասին
ապրելու պարագան հաշտ աչքով եւ
նոյնիսկ գոհունակութեամբ պէտք է
դիմաւորենք : Որովհետեւ Պալքանեան
Համաձայնութիւնը, ապագայի հա-
մար աւելի մեծ յոյսեր խոստացող
կազմակերպութիւն մըն է եւ սակայն
մասնաւորաբար զայն հիմնող ազգե-
րուն իրարու հետ աւելի սերտ կերպով
միացումը պիտի իրականացնէ :

Գալով այն մարդկային բազմու-
թեան, որ հակառակ Սպանիացի հըլ-
լալուն սպաներէն, հակառակ Ֆրան-
սացի հըլլալուն Ֆրանսերէն կը խօսի,
անոր մինչեւ հիմա եղածին պէս ապ-
րիլ շարունակելը՝ մեզի վնասելէ աւե-
լի օգուտ կ'ապահովէ : Այս ճշմար-
տութեան լաւ պէտք է հաւատանք :

Թուրքի չափ Թուրքերէն գիտնալով
հանդերձ օտար ոգի մը կրելը միթէ
լեզուն գրոշմուած կերպով օտար մնա-
լէն աւելի վնասակար չէ՞ :

Ուրեմն, եզրակացութիւն.— Անհա-
տական կեանքի չխառնուինք : Հանրա-
յին կեանքի մէջ մեր ամբողջ եռանդո-
վը ջանանք մեր Թուրքերէնը իր ար-
ժանի յարգանքի դիրքին բարձրացնել :

ՈՐՈ՞ՆՔ ԿՐՆԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻ ԸԼԼԱԼ Խ. Ս. Հ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Խորհ. Սոց. Հանր. Միութեան Գե-
րագոյն Խորհուրդը սկսած է արդէն
նոր օրէնքներ շինել : Այդ օրէնքներէն
կուտանք հպատակութեան օրէնքը.

ՅՕԴ.— ԽՍՀ Միութեան սահմանա-
դրութեան 21րդ յօդուածին հիման
վրայ ԽՍՀՄ քաղաքացիներու համար
սահմանուած է միութենական միութե-
նական քաղաքացիութիւն : Միութե-
նական հանրապետութեան իւրաքան-
չիւր քաղաքացի կը ճանչցուի ԽՍՀՄ
քաղաքացի :

ՅՕԴ. 2.— ԽՍՀՄ քաղաքացի կը
ճանչցուին :

ա) Բոլոր անոնք, որոնք մինչեւ 1917
Նոյեմբեր 7 եղած են նախկին ռուսա-
կան կայսրութեան հպատակ եւ խոր-
հրդային քաղաքացիութիւնը չենկոր-
սնցուցած :

բ) Անոնք, որոնք օրինական ձեւով
ստացած են խորհրդային քաղաքացի-
ութիւն :

ՅՕԴ. 3.— Օտարները, առանց ազ-
գութեան եւ ցեղի խտրութեան, ԽՍՀՄ
քաղաքացի կ'ընդունուին իրենց խնդ-
րանքով եւ ԽՍՀՄ Գերագոյն Խոր-
հուրդի նախագահութեան կողմէ, կամ
այն Միութենական Հանրապետու-
թեան Գերագոյն Խորհուրդի նախա-
գահութեան կողմէ, որու սահմանն-
րուն մէջ կ'ապրին :

ՅՕԴ. 4.— ԽՍՀՄ քաղաքացիութենէ
հրաժարիլը թոյլ կը տրուի ԽՍՀՄ
Գերագոյն Խորհուրդի նախագահու-
թեան կողմէ :

ՅՕԴ. 5.— ԽՍՀՄ քաղաքացիի կամ
քաղաքացուհիի ամուսնութիւնը ԽՍՀՄ
քաղաքացիութիւն չունեցող անձի հետ
քաղաքացիութեան փոփոխութիւն չի
տեղծեր :

ՅՕԴ. 6.— Ծնողներու քաղաքա-
ցիութեան փոփոխութեան պարագա-
յին, որու հետեւանքով երկուքն ալ կը
դառնան ԽՍՀՄ քաղաքացի կամ եր-
կուքն ալ կը հրաժարին ԽՍՀՄ քաղա-
քացիութենէ, համապատասխան կեր-
պով կը փոփոխուի անոնց 14 տարեկա-
նին չհասած երեխաներու քաղաքացի-
ութիւնը : 14 տարեկանէն մինչեւ 18
տարեկան երեխաներու քաղաքացիու-
թեան փոփոխութիւնը կը կատարուի
միայն իրենց կամքով : Այլ պարագա-
ներու մէջ, 18 տարին չլրացած երե-
խաներու քաղաքացիութիւնը տեղի
կ'ունենայ միայն ընդհանուր կարգով :

ՅՕԴ. 7.— ԽՍՀՄ քաղաքացիութենէ
զրկումը տեղի կունենայ :

ա Դատարանի վճիռով՝ օրէնքով
նախատեսուած պայմաններու մէջ :

բ) Իւրաքանչիւր մասնաւոր պարա-
գայի մէջ ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհուր-
դի նախագահութեան հրովարտակով :

ՅՕԴ. 8.— Անոնք որ կ'ապրին ԽՍՀՄ
հողամասերուն վրայ, այս օրէնքին ու-
ժով ԽՍՀՄ քաղաքացիներ չեն ճանչ-
ցուիր եւ այլ պետութեանց հպատա-
կութեան ապացոյց չունին, անոնք կը
ճանչցուին անհատներ առանց քաղա-
քացիութեան :

ԽՄԲԱՆԿԱՐ ՄԸ Հ. Յ. Դ. ՍԷՆ ԼՈՒԻ ՊԱՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ
(Յաջորդով՝ Կ. Խաչի Սանուհիներու խմբանկարը : Այս առթիւ կարդալ ստորեւ հրատարակուած թղթակցութիւնը) :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ ՍԷՆԼՈՒԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Նոր սերունդին փըր-
կութեան համար մեր գաղութին մէջ
ալ ջանքեր պակաս չեն : Ունինք Հ. Յ.
Դ. Պատ. եւ սանուհիներու Միութիւն-
ները, որոնց առաջինը երեք տարի ա-
ռաջ գրեթէ դադրած էր շօշափելի
աշխատանքէ :

Շնորհիւ Հ. Յ. Դ. ենթակոմիտէի
ջանքերուն, Միութիւնը այսօր նոր
թափ առած կը քալէ, իր կողքին ու-
նենալով Կ. Խաչի սանուհիները :

1936 — 37 շրջանին 45ը չէր անցներ
անդամներու թիւը, իսկ ներկայիս կը
հաշուէն 81 անդամներ, 10էն 17 տա-
րեկան, որոնց 56 պատանիներ եւ 25
սանուհիներ :

Բոլորն ալ ֆրանսական դպրոցները
կը յաճախեն : 26ը աւարտած են նա-
խապատրաստական դպրոցները : Քի-
չերը միայն կրցած են տեղաւորուիլ
բարձր դպրոցներու մէջ : Իսկ ջախջա-
խիչ մեծամասնութիւնը Ֆրանսական
հպատակ ըլլալով, միւս կողմէ ծնողք-
ներու անձկութեան պատճառով, կը
հետեւին զանազան արհեստներու :

Ընդհանրապէս այս է նաեւ միութե-
նէն դուրս գտնուած նոր սերունդի վի-
ճակը : Անշուշտ մեզի համար մխիթա-
րական չէ այս պարագան : Բայց, կայ
ուրիշ կէտ մը, որ ազգային պահպան-
ման տեսակէտով բարեբախտութիւն
է :

Թաղիս ազգ. դպրոցին (որ ժամա-
նակ մը մինչեւ 15 տարեկան աշա-
կերտներ ունէր) եւ գիշերային դաս-
ընթացքներու շնորհիւ, միութեան
անդամներու 81էն 62 տղաք, հայերէն
գիել - կարդալ գիտեն : Իսկ ներկայիս
ի՞նչ կը սորվին այս հայորդիները :
Ակնունի ենթակոմիտէն ինչպէս ազգ.
գործերու մէջ, նոյնպէս այս ճակա-
տին վրայ միակն ըլլալով իր կարելին
չի խնայեր այս տղոց զարգացման հա-
մար :

Շաբաթը երեք օր, (ժողովներէն
զատ) տղաքը հաւաքոյթներ կ'ունե-
նան հետեւեալ կարգով : Երեքշաբթի
կայծակ խումբին, 14էն 17 տարեկան :
Չորեքշաբթի Փոթորիկ խումբին, 10-
էն մինչեւ 13 տարեկան, հինգշաբթի
սանուհիներուն կ'աւանդուին իրենց
տարիքին համապատասխան նիւթեր,
— Հայոց պատմութիւն, գրուագներ
վերջին յիսուն տարուան ազատագրա-
կան պայքարէն, հայերէն ուղղա-
գրութիւն, նամակագրութիւն, ազգ.
եւ յեղափոխական երգեր : Երբեմն ալ
վիճաբանական ժողովներ :

Կ'ըսեն թէ մէկ ծաղիկով գարուն
չիգար : Գիտնալով հանդերձ որ մեր
տարած աշխատանքը, իր շատ մը թե-
րութիւնները ունի, պիտի ուզէինք որ
Մարսիլիոյ միւս շրջաններն ալ օրի-
նակ առնէին Սէն Լուէն, եւ իրենք ալ
քիչ մը աշխատանք թափէին, յանուն
նոր սերունդի փրկութեան :

ԱՆԱՆՈՒՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Թագաւոր մը երբ ժողովուրդին
այգիէն խնձոր մը ծռի ուտէ, մանկլա-
ւիկները ծառն արմատէն կը խլեն :

** Թշուառութիւնը բարեկամու-
թեան փորձաքարն է :

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՎԱԶՐԻԿ

Բ.

Եւ ամէն մի ձգուած քարից ծագում
էր մի կռիւ, մի ծեծ, մի հալածանք :
Ահա թէ ինչո՛ւ Վազրիկը միշտ ստիպ-
ուած էր անդադար վազել կամ ազատ-
ւելու, կամ իր կրած ռեւէ վիրաւո-
րանքի համար վրէժխնդիր լինելու հա-
մար : Անթիւ անգամ նա ծեծ է կերել
ուրիշներից, եւ նոյնքան էլ ծեծել :
Երեսի վրայ էլ տեղ չկար, որ ճան-
կռուած չլինէր, շրթունքներն ու յօն-
քերը քարերով պատառոտուել էին ու
ոլիացել, եւ Վազրիկը շարունակում
էր իր արկածալից կեանքը եւ գոհ էր :
Եթէ ռեւէ չարաճճի խաղի համար
նրան վիրաւորում էր մի հասակաւո-
րը, Վազրիկը հատուցանում էր իր ու-
ժեղ թշնամու փոքրահասակ եղբօրը
կամ որդուն :

Վազրիկը ներել չգիտէր, օրերով ու
շաբաթներով կը սպասէր, մինչեւ որ
հանդիպէր այդ փոքրիկներից մէկն ու
մէկին : Բռնում էր առաջները փողո-
ցում, եւ հատուցանում էր նոյն չա-
փով, ինչ չափով ինքն էր ստացել, մի
ապտակ, կամ մի բռունցք, ո՛չ աւել,
ո՛չ պակաս :

Վրէժխնդրութեան մէջ սա նրա ան-
խախտ սկզբունքն էր :

Հարուածում էր, եւ գոհի առաջին
ճիչի հետ՝ նետիպէս առաջ էր ձգւում,
անյայտանալու համար :

Վազրիկը այծեամի պէս վազել գի-
տէր եւ նա վազում էր :

Եւ ոչ ոք նրա պէս չէր ճանաչում
Այգեստանի բոլոր ծակ ու ծուկը, բո-
լոր անկիւնները, ուր կարելի էր ա-
պաստանել, պատերի այն ցածլիկ մա-
սերը, որտեղից կարելի էր ներս ընկ-
նել պարտէզները առանց ձեռք ու ոտ-
քը փշրելու : Նա շատ լաւ ճանաչում էր
մանաւանդ այն խուլ, ոլորապտոյտ ու
մթին շաւիղները, որոնցմով կարելի
էր խոյս տալ առանց նկատուելու : Կա-
մուրջներ գիտէր, որոնց տակ կարող
էր ամբողջ օրով թաղնուել, եթէ հարկ
լինէր :

Եթէ հայ երեխաները նրանից ակ-
նածում էին ու դողում, Թուրք լա-
մուկները նրան ատում էին եւ սոս-
կում նրա ներկայութիւնից, որովհե-
տեւ Վազրիկը տանել չէր կարող, երբ
տեսնէր Թուրքին հայի ծեծելիս : Վեր-
ջին դէպքում նա սովորաբար միանում
էր նոյնիսկ իր թշնամի հայի հետ եւ
հարուածում ընդհանուր թշնամուն :

Այսպէս էր ահա այն երեխան, որ
ներս ընկաւ մեզ մօտ : Ես հաւատացած
էի, որ չնայելով քաղաքի այս դժո-
խային վիճակին, նա դարձեալ հնար է
գտել մէկին ծեծել եւ ապաստանել է
այստեղ մինչեւ մութն ընկնի :

— Վազրիկ, էլի ո՞ւմն ես ծեծել,
հարցրի ես ժպտալէմ, որ խօսակցու-
թեան մէջը մտնեմ եւ մի կերպ ժամա-
նակս սպաննեմ : Պատասխանի փոխա-
րէն նա նայեց ինձ խոժոռ աչքերով եւ
քիթը վեր քաշեց ուժգին փնչացնելով :

Վազրիկը պատասխանելու ցանկու-
թիւն չունէր :

Համակերպուեցի եւ անձնատուր ե-
ղայ իմ ծանր մտքերին : Չէի նայում
քուրսու կողմը, ուր չխկում էր ծե-
րունու «տէր ողորմեան» եւ ուր երկու
փոքրիկները քաշքշում էին իրար ու
բարձրաձայն քրքջում : Դրսից դարձ-
եալ մերթ ընդ մերթ լսւում էին հրա-
ցանների ձայները, ծերը ամէն անգամ
կրկնում էր իր սաղմոսը, շները ոռ-
նում էին հրէշաւոր ու մահասարսուռ
ոռնոցներով : Երեխաները շարունա-
կում էին խաղալ, ըստ երեւոյթին
մոռցած շրջապատի բոլոր սարսափը :
Ես նայում էի նրանց եւ մտքիս մէջ
կրկնում «երանի՜ քեզ, մանկութիւն» :

Խաղի ընթացքին յանկարծ փոքրիկ
երեխայի ձեռքը թափով դպաւ Վազրի-
կի կրծքին :

— Մ՛անե, մ՛անե... (մի ընկր) ճչաց
Վազրիկը կատաղած : Ես մնացի զար-
մացած, նրա ձայնի մէջ կար խորին
պայրոյթի եւ սպառնալիքի շեշտ : Ըն-
կերը վախեցած՝ ձեռքը ետ քաշեց օ-
ձից խայթուածի պէս, կծկուեց ու
խեղճացաւ, մինչդեռ Վազրիկը շըր-
թունքներն իրար վրայ սեղմած, նա-
յում էր նրան չար, անողորմ հայեաց-
քով : Թւում էր թէ Վազրիկը կրծքի
վրայ մի վէրք ունէր, մի ցաւոտ
վէրք, որին ընկերը դիպաւ անզգու-
շութեամբ ու կսկծացրեց :

Նոյն վայրկեանին կատուն վերստին
թռաւ քուրսու վրայ, երկու երեխա-
ները մէկէն ձեռքերնին մեկնեցին դէ-
պի կենդանու փափուկ մորթին եւ ըս-
կսեցին քաշքշել :

Կատուն դժգոհեց, ճչաց ու փա-
խաւ, երեխաները ծիծաղեցին բարձ-
րաձայն եւ մոռացան անախորժ միջա-
դէպը : Վերստին սկսեց խաղը, վե-
րստին նրանք քաշքշեցին իրար եւ
յանկարծ էլի մի անգամ լսուեց Վազ-
րիկի ձայնը՝

— Մ՛անե, մ՛անե կասեմ...

Նայեցի, այս անգամ Վազրիկը սար-
սափելի էր, նա ատամները կրճտա-
ցնում էր, բռունցքները սեղմել էր
կատաղաբար, իսկ աչքերից թոյն էր
կաթում : Ճկլուած ու երկիւղից ոչն-
չացած ընկերը խոհեմութիւն համա-
րեց քաշուել քուրսու միւս ծայրը,
անգամ մեր ներկայութեամբ վախե-
նում էր Վազրիկից :

Երեխաների խաղն էլ չվերսկսուեց,
գլուխները քարշ ձգած՝ նրանք իրար
էին նայում գաղտագողի կերպով եւ
լուռ էին : Կատուն այժմ համարձակ
բարձրացաւ քուրսու վրայ, տեղաւոր-
ուեց իր ուզածի պէս եւ հանդարտ
մռռում էր : Ծերունին վաղուց նիր-
հում էր նստած տեղումը եւ նրա «տէր
ողորմեա»յի ձայնը դադարել էր :
Տանտիկինը գլուխը քաշ ձգած՝ հան-
դարտ կարկատում էր մի հնոտի,
մերթ ընդ մերթ կրկնելով «խախանտ
կացէք տղեկներ» : Ես նկատեցի, որ
Վազրիկը մի քանի անգամ լուսամու-
տին նայեց, ըստ երեւոյթին նա ան-
հանգիստ էր : Երեկոն վրայ հասաւ,
առաջին ստուերները կախուեցին եւ
տունը կամաց կամաց մթնեց :

Տանտիկինը կարը ցած թողեց, վեր
կացաւ ճրագը վառելու, լամպը դա-
տարկ էր, վերցրեց, գնաց ներքնա-
տուն նաւթ ածելու : Որդին հետեւեց
նրան, Վազրիկից նա խոյս էր տալիս,
թէկուզ մի քանի րոպէով :

Նոյն վայրկեանին Վազրիկը գող կա-
տուի նման շուրջը նայեց, տեսաւ խը-
ռմփացող ծերունուն, թռաւ տեղից
շտապով, վազեց դէպի ինձ, ծունկ չո-
քեց առաջս եւ կուրծքը դէմ տալով
փսփսաց.

— Քակի՛ր, էսա տեղ բան կայ.

Հասկցայ, սիրտս թունդ եւ հիաց-
մունքով լի դէպի այս փոքրիկ զինուո-
րը, դողդոջուն ձեռներով քանդեցի
նրա կոճակները եւ կրծքի վրայից հա-
նեցի նամակներ, «Դրօշակ» եւ այլ կա-
րեւոր թղթեր :

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 3. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Տէր կինը լռեց : Սիրտը տեղի կու-
տար ցաւէն : Տեսաւ իրեն մօտ գեղանի
աղջիկը, իր եղբօրը մէկհատիկ զաւա-
կը, մահուան մէջ, եւ այս տեսակ
մահուան մէջ : Եւ ձեռքէն բնաւ բան մը
չէր գար՝ անոր կարենալ օգնելու հա-
մար :

Լուպովնա Կրապովիչ այնքան բոցա-
վառ առելութեամբ մը լեցուած էր,
որ իր սիրտը կը սպառնար ցատկել կե-
ցած տեղէն : Այո՛, կ'ուզէր Պէքիր Սա-
մի պէյին երթալ, բնիկ Չէրքէզ, ո-
րուն հայրը ռուս զօրավար եղած էր,
եւ կ'ուզէր ինք իրրեւ Կովկասուհի
խօսիլ անոր հետ, եւ թոյլ տար առանց
Թուրք ժանտարմայի մը հետ Մէլքնէ
երթալ : Թերեւս կարենար ձեռք բերել
սակայն :

Հայոց երկար կարաւանը քաղաքին
շուրջ բերուեցաւ եւ յետոյ, որովհե-
տեւ գիշեր եղած էր, քանի մը լայն
փողոցներէ տարուեցաւ իբրեւ թէ պա-
րապ խան մը, բայց տարագիրներուն
կէսը անգամ չէր կրնար պարունակել.
Հակառակ ատոր, խեղճերըրոնդստ-
ւեցան խուժել, իրարու վրայսեղմուած
խուժել, իրարու վրայ սեղմուած
ներքին բակը, ստուերի տեղատարա-
փի մը տակ էին, այնքան սեղմուած որ
ետեւէն եկողները չէին կրնար տեղ
գտնել եւ ահավին պաղակներ օդը կը
թնդացնէին, մինչեւ որ հրաման եկաւ
դադրեցնել այդ զաղանաբարոյ ճըն-
շումը եւ խան մտնելէ վերջ յուսահատ
վիճակով արևուն քարինք մտնող խեղ-
ճերուն մէկ մասը ուրիշ շէնք մը տա-
նիլ : Բնականաբար նայող փնտռող
չկար, թէ այդ ճնշումին եւ փոխա-
դրութեան պահուն մայրերը իրենց զա-
ւակներէն եւ միեւնոյն ընտանիքին ան-
դամները իրարմէ կը զատուէին :

Սիրանոյշ, Մելինէ եւ Լուպովնա
Կրապովիչ Հայերուն առաջին կէսին
հետ խան հասնողներէն էին : Այդ դի-
բար իրարու ետեւէ հրմշտկող ամբո-
խին մէջ կը կենային : Տարտամ լոյսին
մէջ կը տեսնէին թէ ինչպէս առաջին
հասնողները նեղ եւ կէս մը փլած սան-
դուխներէն միշտ աւելի վեր չէնքին
տափարակ տանիքին վրայ կ'ելլէին :
Բայց անհանդուրժելի գարշահոտու-
թիւն մը գրաւեց անոնց ուշադրութիւ-
նը, եւ նայուածքը բնազդաբար ուղ-
ղուեցաւ անմիջական շրջակայքը : Սա-
կայն բարձր յարկերով խանին բակին
տիրող մութին մէջ չէին կրնար բան
մը որոշել տարագիր ընկերներուն կեր-
պարանքներէն զատ, այն ալ տեղ տեղ
գրաստներուն կանակէն ընդմիջուած :
Յանկարծ կակուղ բան մը զգացին ի-
րենց ոտքերուն տակ եւ ողբակոծ
վնկվնկոց մը դէպի վար նայիլ տուաւ
անոնց :

Ըստ երեւոյթին կեցած էին մարդա-
չափ բարձրութեամբ դէզի մը առջեւ,
—— ամբոխ տարագիրներուն, որ աջ ու
ձախ կը տարուբերէր, հոսանքէ տար-
ւածի մը պէս : Իսկ իրենք— երկու աղ-
ջիկները— կարծես տակէն վեր կը
մղուէին անդիմադրելի կերպով : Ի-
րենց առջեւ կանգնած էր ծերուկ կինը
Մելինէ Արամ : Ամէն կողմէ հետզհետէ
աւելի կը սաստկանար առաջ քշող հո-
սանքը իրենց տառապանքի ընկերներն-
րուն, եւ այս ճնշումը երթալով անդի-
մադրելի կը դառնար, ստիպուած էին
կամաց կամաց տեղ փոխել :

Առջեւօք գտնուող Սիրանոյշ յան-
կարծ մշտուքի մը վրայ ինկաւ : Սար-
սափահար ճչելով նորէն վեր ցատկեց :
Ինկած էր դէզ մը դիակներու խորը,
որոնց մարմինը պայթեցաւ իր անկու-
մին սաստկութեան տակ, այնպէս որ
ձեռքերը, թեւերը եւ մարմինին վերին
մասերը մածուցիկ եւ գարշահոտ հե-
ղուկով մը ծածկուեցաւ :

Բակին ամբողջ ներքին մասը մեռած
Հայերու մարմիններով խճողուած էր,
որոնց միջեւ կը սողոսկէին մեծ ու
պզտիկ տղաքներ, իրենց մայրերու դի-
ակներուն վրայ եւ միւս մեռածներուն
հագուստներուն մէջ, ռեւէ ուտելիք
փնտռելու համար :

Ամէնէն առջեւ գտնուողները անըն-
կարագրելի, խելակորոյս տագնապի
մը ենթարկուեցան, հասկնալով թէ
ո՛ւր, ի՛նչ բանի առջեւ կը գտնուին,
եւ սարսափով ետ ետ մղուեցան : Այն-
քան ուժգին եղաւ այս մղումը որ ե-
տեւէն դէպի առաջ ճնշողները չկրցան
առաջ վարել իրենց շարժումը եւ կե-
ցան : Մելինէ խնդիրը իմանալով, յան-
կարծ բուռն ուժով մը ետ քաշեց իր
եղբօր աղջիկը եւ ինք անցաւ անոր տե-
ղը :

— Մեռելները ինծի աւելի մտերիմ
են քան թէ քեզի, զաւակս : Թո՛ղ, ես
կրնամ անոնց հետ համաձայնիլ :— Եւ
Սիրանոյշն ու Լուպովնա Կրապովիչը
իր ետեւը անցուց եւ ինք քշեց ջորին
դէպի մեռածներուն դէզը : Ինքն ալ
բռնուեցաւ նոյն սարսափէն՝ ինչպէս
քիչ առաջ Սիրանոյշ, երբ զգաց թէ
ինչպէս իր ոտքերը կը խրէին մեռելա-
կոյտերուն մէջ, եւ ջորին խրխնջելով
եւ դժկամակօրէն կը հետեւէր իրեն :
Մելինէին բոլորտիքը կը ծփար հալա-
ծականներուն ամբոխը, կը վժար կ'ա-
լեկոծէր աղէտքը, թշուառութիւնը,
որ ա՛լ աւելի ահաւոր կը դառնար, որ-
քան տառապողները կ'ըլլային երբեմ-
նի աւելի բարձր, բարեկիրթ եւ զար-
գացած դասակարգէ : Երբ կարաւանին
մէջ, որուն պարտաւորուած էին հե-
տեւիլ, օժանդակութեան նոյնիսկ ան-
նշան, կամ յոյժ տկար առիթ մը ներ-
կայանար, նոյն զարգացած դասակար-
գին պատկանող անձերն էին որ իրենց
ձեռքէն եկածը կ'ընէին հակառակ
չարչարանքին եւ իրենց համար անսո-
վոր այս թափառական գնացքին :

Բայց Մելինէ չէր կրնար աւելի յա-
ռաջանալ դժբախտութեան այս ճնշող
ամբոխին մէջ մխուած զամուած, մա-
նաւանդ որ իրեն համար անանցանելի
պատի մը պէս կ'երեւէր դիակներուն
դէզը, որուն վրայէն հարկ էր քալել
մութին մէջ... : Ջորին պարտասումէն
քամակարեկ եղած էր, չէր կրնար իր
սրունքները մեռելներուն մարմիննե-
րուն մէջէն ազատել, որքան ալ պառա-
ւը սանձէն քաշէր : Ինք ալ հետզհետէ
կը զգար ինքզինքը աւելի խորը խրած
իր մեռած հայրենակիցներուն կա-
կուղ, խմորատիպ, ջերաջերմ զանգ-
ւածին մէջ : Ու, այս ամէնուն վրայ,
լսե՛լ մանուկներուն ողբ ու կոծը, ա-
ղաղակը, մանուկներու, որոնք այդ
զարհուրելի շեղջակոյտին մէջ ամէն
կողմ կը սողոսկէին, կը սպրդէի՛ն :

Խանին այս խճողուած ու խծկուած
բակին զարհուրագին վիճակին մէջ,
անօգնական լքուածմարդկային անթիւ
գունդի մը հայհոյչներուն եւ սրտակե-
ղէք ճիչերուն մէջ, ամէնուն վերեւ ա-
նողոք ու անսթափ դարող մահքուն
ու հեղձուցիչ աղջամուղջին մէջ, կը
զգար Մելինէ Արամ, թէ հասկացողու-
թեան մը ռեւէ փորձ անօգուտ էր :

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

տը։ Անշուշտ խօսքը կը վերաբերի սա ծանօթ պայթուցիկներուն որոնք քաղաքակրթիչ հանդամանք ունին (ծիծաղելի)։ Այդ երկրին մեծամասնութիւնը լուութեան դատապարտուած է։ Եթէ ո եւ է մէկը բողոքէ այս վիճակի դէմ, լուութեան կը դատապարտուի բռնութեամբ։ Եթէ մենք որ եւ է կապ չունենայինք այս հարցին հետ, պարզապէս այս կացութիւնը պիտի համարէինք իբրեւ մէկ պատկերը ժողովրդապետական սկզբունքի գործադրութեան։ Բայց մենք հարկադրուած ենք մասնակցիլ այս հարցին, որովհետեւ հարստահար-ուած ժողովուրդներուն մէջ կան 3.500.000 Գերմաններ,— գրեթէ այնքան բնակիչներ որքան ունի Տանըմարքան։ Այս Գերմանները ուժգնօրէն բողոքեցին։ Ամենակարողն Աստուած զանոնք չստեղծեց հպատակելու համար պետութեան մը որ կ'ատեն։ Աստուած 7.000.000 Չեխերը չստեղծեց որպէսզի հսկողութիւն մը ընեն 3.500.000 Գերմաններու վրայ եւ իրենց խնամակալութեան տակ պահեն զայն։ Անհանդուրժելի են այդ երկրին մէջ տիրող պայմանները։ Քաղաքականօրէն, 3.500.000 բնակիչներ զրկուած են ինքնորոշման իրաւունքէն։ Տնտեսապէս անոնք դէպի կործանում կ'առաջնորդուին ծրագրեալ քաղաքականութեամբ մը։ Իրենց նպատակն է ջախջախել զանոնք։ Ոչ մէկը կրնայ ժխտել այս ճշմարտութիւնը։ Փաստերը մէջտեղն են։ Կ'ուզեն ոչնչացնել Զուտէթեան Գերմանները։ Անոնց հետ կը վարուին վիրաւորիչ եղանակով մը։ Անոնց թոյլ չեն տար երգել կարգ մը երգեր որովհետեւ հաճելի չեն Չեխերուն։ Անոնք կը խոչընդոտուին, որովհետեւ իրենց բարեւելու եղանակը հաճելի չէ Չեխերուն։ Կը յայտարարեմ ժողովրդապետութեանց ներկայացուցիչներուն թէ մենք չենք կրնար անտարբեր մնալ այս բոլորին հանդէպ։ Պէտք է վերջ տալ այս վիճակին։ (Մնացեալը յաջորդով)։

Ճառին տպաւորութիւնը եւ Չեխոսլովաքիոյ դիրքը

Հիթլէրի ճառը խառնակ տպաւորութիւն մը գործեց։ Մ. Նահանգներուն մէջ այն կարծիքն ունին թէ Գերմանիա չուզեր բռնութեան դիմել, այլ կը ձգտի հարցը լուծել նոր բանակցութիւններով։ Անգլիոյ մէջ Հիթլէրը բանակցելու տրամադիր գտնելով հանդերձ, կը կարծեն թէ կացութիւնը չէ բարեփոխուած։ Ֆրանսայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ սփոփանք պատճառեց սա պարագան որ Հիթլէր անմիջական գործողութեան մը ազդանշանը չի տար, թէեւ սպառնալիքը փարատած չէ։ Իտալիոյ մէջ ալ կը կարծեն թէ Հիթլէր սպառնալից դիրք մը բռնելով հանդերձ, պիտի փորձէ իր նպատակին հասնիլ խաղաղ միջոցներով։ Նախարարական խորհուրդը երկուշաբթի օր ամբողջ երկու ժամ գումարեց պատերազմական պաշտօնատան մէջ, նախագահութեամբ Պ. Տալատիէի։ Այս առթիւ արտաքին նախարարը պարզեց միջազգային կացութիւնը։ Ժողովէն վերջը, ներքին նախարարը կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդեց մամուլի ներկայացուցիչներուն։ Այս առթիւ գնահատելով ժողովուրդին պաղարիւնը, յայտնեց թէ հաւատարմութեան ջերմ հաւաստիքներ ստացած է հիւսիսային Ափրիկէէն եւ միւս գաղթավայրերէն։ Պատասխանելով կարգ մը հարցումներու, նախարարը յայտարարեց.

— «Ամէն հաւանականութիւն նկատի առինք ժողովին մէջ»։

Այս յայտարարութեան առեն Հիթլէր չէր խօսած տակաւին։

*** Հանրաքուէ կատարելու խնդիրը նորէն արծարծուած ըլլալով, չեխական կառավարութիւնը հաղորդեց անգլիական կառավարութեան թէ չի կրնար ընդունիլ այդ ծրագիրը։ Կը կարծուի թէ կացութիւնը աւելի ծանր է այժմ, մանաւանդ որ ամէն օր անախորժ դէպքեր կը պատահին Չեխոսլովաքիոյ մէջ, Չեխերու եւ Գերմաններու միջեւ։

Զինուորական զգուշութիւններ

Նախարարական խորհուրդէն անմիջապէս վերջը, կառավարութիւնը կարգ մը զգուշական միջոցներ ձեռք առաւ։ Ազգ. պաշտպանութեան նախարարը տեսակցութիւններ ունեցաւ զօրավարներ Կամլէնի (սպարապետ), Ժոռժի եւ Պիյեօթի հետ (զինուորական կառավարիչ Փարիզի)։ Կարճ խօսքով, կառավարութիւնը ուշադրութեամբ կը հետեւի դէպքերու ընթացքին եւ ի հարկին պիտի փութացնէ խորհրդարանին վերաբացումը։ Հսկողութիւնը սաստկացած է սահմանագլուխին վրայ։

Սահմանակից երկիրներն ալ իրար անցած են։ Հոլանտական կառավարութիւնը որոշեց զօրացնել ազգային պաշտպանութեան միջոցները, աւելցնելով սահմանապահ զինուորներուն թիւը։ Պելժիական դահլիճը ժողով գումարեց ժամը 4էն 11, եւ որոշեց զինուորական միջոցներ ձեռք առնել։ Կարգ մը տեղափոխութիւններ կատարուեցան գերմանական սահմանին վրայ։ Զուիցերիական կառավարութիւնն ալ արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ սեպտեմբեր 12էն սկսեալ, մանաւանդ ամրութեանց շրջանին մէջ։ Ժողովուրդին յանձնարարուեցաւ չմօտենալ այդ շրջաններուն, ուր ականները կազմ եւ պատրաստ վիճակի մէջ դրուած են։

ԻՏԱԼԻՈՅ մէջ կը գտնուին 630.000 բնտանիքներ, իւրաքանչիւրը առնուազն 7 ողջ զաւակներով, ինչ որ կը նշանակէ համագումար 5.000.000 մանուկ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստի վէճը վերջապէս կարգադրուեցաւ, շնորհիւ հանրօգուտ շինութեանց նախարար Պ. դը Մոնզիի ջանքերուն։ Բանուորները յաւելում եւ ուրիշ կարգ մը առաւելութիւններ ստացան։

ՆԵՂՈՍԻ ՅՈՐԴՈՒՄԸ կը շարունակուի, մեծ մտահոգութիւն պատճառելով Եգիպտոսի մէջ։ Կը վախցուի որ թումբերը չկարենան երկար դիմանալ թանձր, տղմոտ հեղեղի ահարկու ճնշումին։ Վերջին լուրերու համաձայն հեղեղը իր բարձրագոյն աստիճանին հասած է Գահիրէի եւ Ստորին Եգիպտոսի մէջ։ Ուրիշ չորս գիւղեր եւս պաշարուած են ջուրերէն։

Կ. Խաչի վերջին խումբը կը վերադառնայ

Կ. Խաչի կողմէ օդափոխութեան ուղարկուած տղոց վերջին կարաւանը Փարիզ կը հասնի այսօր, սեպտեմբեր 14ին, ժամը 4ին (կ.վ.), Մոնփառնասի կայարանը։

Լիոնի եւ միւս քաղաքներու տղաքը Լիոն կը հասնին 16 սեպտեմբեր, Ուրբաթ, գիշերուան ժամը 22.40ին։

Իսկ Մարսէյլի խումբը Մարսէյլ կը հասնի 16 սեպտեմբեր, ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10ին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 16 սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն։

ԱՆԻԷԹ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Ջաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Ջաւալեան», «Մուրատ», «Մջօ», «Սէրէմճեան» եւ «Արզութեան» խումբերու ընկերները 17 սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Խրիմեան» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Երջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 16 սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 քուռ Լաֆայէթ, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, կարեւոր օրակարգ։

ԱՎԻՆԵՕՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Պար Սանթրալի սրահը, կարեւոր օրակարգ, ներկայ պիտի ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը, կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ակնունի» ենթակոմիտէն, 16 սեպտ., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը, կարեւոր օրակարգ։

«ԶԵՒԱՐԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

«ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

«ՎՌԱՄԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքավայրը։

«ԻՇԽԱՆ» խումբի ժողովը՝ 15 սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին։

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ Պատանեկան խումբերու ժողովը՝ 14 սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը, կը խօսի Ընկ. Գ. ՓԻԼԻԿԵԱՆ։

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բերթիէ) Պատանեկան խմբակի ժողովը՝ 16 սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը, կը խօսի Ընկեր Ն. ՍԱՆՈՒԿԵԱՆ, նիւթ՝ «Մարզանքի օգուտները»։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 14 սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ։ Կը խօսի Ընկ. Տ. ԹՍՂՈՅԵԱՆ։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ Պատ. խումբերու ժողովը՝ 15 սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին։ Կը խօսի Ընկ. Ս. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ, նիւթ՝ «Հայաստանի աշխարհագրութիւն»։

Վերոյիշեալ ժողովներուն ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ։

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի շիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խակէնտէրեանի) եզերուած հայկական զոյգ եռագոյնով։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով։

Թերթիկներուն մէջ պետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միքիաէլեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Շնորհիկ Հազդանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սիրուհի Հազդանեանը, բաղիշեցի Չըրփանցի շրջանէն։ Բնիկ Շոյլխարցի։ 1917ին աքսորուած է Եռզկատի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ առեւանգուած կարծեցի թուրք գաղթականի մը կողմէ Գուրպան անունով։ Իմացնել հետեւեալ հասցէին.

Chenorhik Hazdanian, 11, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), կամ «Յառաջ»ի միջոցով։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Կ. Խաչի խըրիմեան դպրոցի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան կոմիտէի, Հայ կամաւորներու միութեան, երիտասարդաց միութեան բոլոր անդամները, նաեւ բոլոր ծնողքները, 16 սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր սրահին մէջ, Օրակարգ՝ դպրոցի ընդարձակման կամ հողի մը գնման հարց։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔ

(Նշխարներ Աստափազարէն)

ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆԻ

Յառաջաբան՝ Շ. Նարդունի

Պատկերներ Աստափազարի կեանքէն եւ գաւառական խոնարհ դասակարգին ապրումներէն։ Գրուած երգիծական շունչով եւ հարազատութեամբ։

Իր գիւղը կամ քաղաքը կորսնցուցած ամէն տարագիր իր անձին խօսող կէտ մը պիտի գտնէ անպայման։

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER HAGOPIAN

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ
LYON: ԼԻՈՆ M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.
MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 79
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 15 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 15 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3835

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԴԷՊՔԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԸ

Քառասունչորս ժամ վերջը, շատ աւելի մռայլ է կացութիւնը, իբրեւ հետեւանք արիւնալի դէպքերու, որոնք յանգեցան վերջնագրի մը եւ բանակցութեանց խզման :

Երէկ երիկուան դէմ ծանօթ էին արիւնալի ընդհարումները, որ պաշարման վիճակ հրատարակել տուին չեխական կառավարութեան, գերմանական 12 շրջաններու մէջ: Եւ սակայն, դեռ որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէր Փարիզի մէջ: Այն աստիճան որ, կէս գիշերէն վերջը, երբ Թղթակիցները անհամբեր կը սպասէին, պաշարելով Պ. Տալատիէն, վարչապետը պատասխանեց. — «Իմ տպաւորութիւնս այն է թէ կացութիւնը կը բարւոքի: Չափաւորութեան եւ խոհեմութեան յորդորներ տուինք Չեխերուն եւ կը յուսանք թէ պիտի լսեն մեզ: Հանգիստ ձգեցէք զիս եւ գացէք պառկեցէք»:

Այս տպաւորութեամբ ալ, վարչապետը վերջին պահուն աւելորդ սեպեց խօսիլ այն ճառին մասին, որուն համար մեծ պատրաստութիւններ տեսնուած էին Փրակայի մէջ (ճառը պիտի ուղղուէր չեխ ժողովուրդին, Ֆրանսերէն):

Քանի մը ժամ վերջը, դէպքերը դահավէժ ընթացք մը առած էին, գերմանական վերջնագրին մերժումով եւ բանակցութեանց խզումով : Եւ հիմա կը գտնուինք վրդովիչ հարցականի մը առջեւ,— Պատերա՞զմ թէ խաղաղութիւն :

Վերջին լուրերը արդէն կը խօսին չեխական զօրաշարժի մասին.— Տասը դաս: Փարիզ եւ Լոնտոն կը շարունակեն բացառիկ միջոցներ ձեռք առնել, անձկութեամբ սպասելով ճակատագրական ելքին, իսկ Պերլին կազմ եւ պատրաստ կեցած է, միջամտելու համար, եթէ նոր անկարգութիւններ պատահին :

Չեխական կառավարութիւնը կը պահէ պաշարման վիճակը, բայց կարելի չէ բացարձակապէս ապահով նկատել այս տնօրինութիւնը, քանի որ դիմացը կը գտնուի յեղափոխական ուժ մը, իսկ սահմանին վրայ՝ մղիչ ազդակ մը:

Հիթլէր օգնութիւն խոստացաւ հանդիսաւորապէս: Կարելի պիտի ըլլա՞յ կասեցնել իր միջամտութիւնը, հրաշագործ բանաձեւ մը ճարելով, վերջին պահուն:

Ահա բուն խնդիրը, որ սոսկալապէս լարած է աշխարհի ուշադրութիւնը:

ՈՂԲԱՑԵԱԼ ԺԱՆ ԼՈՆԿԷԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, մահացու արկածի մը զոհ գնաց Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան վարիչներէն քաղաքացի Ժան Լոնկէ, նախկին երեսփոխան:

Հանգուցեալը ծնած էր 1876 մայիս 10ին, Լոնտոնի մէջ: Հայրը, Շարլ Լոնկէ, որ Քլէմանսոյի գործակիցը եղած էր «Ժիւսթիս» թերթին հրատարակութեամբ, Լոնտոնի մէջ կը յաճախէր Կարլ Մարքսի տունը, եւ այս առիթով ալ ծանօթացաւ ու ամուսնացաւ անոր աղջկան հետ, որմէ ծնաւ Ժան:

Ժան Լոնկէ իր մանկութեան օրերէն իսկ ինքզինք գտաւ ընկերվարական մթնոլորտի մէջ: Ամառները իր արձակուրդը կ'անցընէր Անգլիոյ մէջ եւ յաճախ առիթը ունէր գտնուելու Հարտիի, Էնկըլըսի, Լիպնէխտի շրջանակին մէջ :

1895ին եկաւ Փարիզ եւ մտաւ իրաւաբանական համալսարանը, միշտ գործօն հետաքրքրութիւն ցոյց տալով դէպի ընկերվարական շարժումը: Գործակցեցաւ Ընկերվարական Շարժում պարբերաթերթի հիմնումին :

Տրէյֆիւսի դատը եւ անոր զուգընթաց ստեղծուած եռուն հանրային պայքարը պատճառ դարձան, որ Ժան Լոնկէ յարի ընկերվարականներու Ժորէսեան թեւին: Ալլըմանէյի հետ հիմնեց ընկերվարական կուսակցութեան ձախ թեւը, միշտ մնալով «հականախարարականներու» պարագլուխ: (Ընկերվարականներու մէկ թեւը, որ դէմ էր ընկերվարականի մը դահլիճին անդամակցելուն):

1901ին իրականացաւ Ֆրանսայի ընկերվարականներու միութիւնը: Այնուհետեւ Լոնկէ ամբողջ կեանքը նուիրեց այս կուսակցութեան աշխատանքներուն: Եղաւ գործիչ, քարոզիչ, թեկնածու ընտրութեանց ատեն: Մասնակցեցաւ կուսակցական կարեւոր բոլոր խորհրդաժողովներուն: 1905ին ընտրուեցաւ կուսակցութեան Գործադիր Մարմնի անդամ եւ այնուհետեւ միշտ մնաց այդ պաշտօնին մէջ:

Լոնկէ կոչումով հրապարակագիր էր եւ այդպէս ալ մնաց մինչեւ մահը: 1901էն սկսեալ աշխատեցաւ «Փըթիթ Ռէփիւպլիք»ին, 1904 «Իւմանիթէ»ին: Կը գրէր արտաքին քաղաքականութեան հարցերու շուրջ: Ջերմ միջազգայնական մըն էր: 1913ին եղաւ Միջազգայինի անդամ :

1914ին ընտրուեցաւ Սէնի շրջանին երեսփոխան :

Պատերազմէն ետք, ընկերվարական կուսակցութեան ծոցին մէջ ծագած պառակտումներու եւ պայքարներու ընթացքին Լոնկէ միշտ ալ մնաց առաջին գիծերու վրայ, եռանդուն, գործօն, անխոնջ: 1932ին վերընտրուեցաւ խորհրդարանի անդամ, (1919ին կորսնցուցած էր): 1936ին դարձեալ կորսնցուց այս աթոռը, համայնավարի մը տեղ տալու համար :

Եղած է նաեւ Շաթընէյի քաղաքապետ եւ անդամ Սէնի նահանգային խորհուրդի :

Լոնկէ հրատարակած է մէկէ աւելի գիրքեր:

1900ին լոյս տեսած է իր «Սուլթանը եւ մեծ պետութիւնները» երկը, 1906ին՝ «ընկերվարական շարժման զարգացումը Ֆրանսայի մէջ», 1908ին՝ «Ահաբեկիչներ եւ ոստիկաններ», 1913ին՝ «Գերման ընկերվարականները պատերազմի եւ զինապաշտութեան դէմ»:

Անսիքլոփէտի Սոցիալիսթի մէջ 1913ին լոյս տեսած է Լոնկէի մէկ կարեւոր աշխատութիւնը՝ «Միջազգային ընկերվարական շարժումը»:

1918ին լոյս տեսաւ Լոնկէի «Մարքսի վարդապետութեան միջազգային քաղաքականութիւնը» երկարաշունչ աշխատութիւնը :

*** Հայ ժողովուրդին եւ մասնաւորապէս Դաշնակցութեան հետ իր բարեկամութիւնը կը սկսի համիտեան շրջանէն, երբ ոչ միայն կը մասնակցէր բոլոր հայանպաստ շարժումներուն, այլեւ կ'աշխատակցէր «Փրօ Արմենիա» թերթին, հանգուցեալ Փիէռ Քիյառի, Փրէսանսէի եւ ուրիշներու հետ: Վերջին տասնամեակի ընթացքին ալ, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին, յօժարութեամբ կը պատասխանէր ինչպէս հրաւէրներու, նոյնպէս զանազան դիմումներու: 1930ին պաշտօնապէս մասնակցեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան քառասնամեակի տօնակատարութեան, աւելի վերջը՝ ընկեր Մ. Վարանդեանի սգահանդէսին եւ ուրիշ հաւաքոյթներու: Բարեկամ էր նաեւ Կովկասեան ժողովուրդներու, մասնաւորապէս Վրացիներուն :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՐԱՑԱՒ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՊԱՇԱՐՄԱՆ ՎԻՃԱԿ

Գերմանական կուսակցութեան վերջնագիրը

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԽԶՈՒԵՑԱՆ ԵՒ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ

Հիթլէրի ճառէն անմիջապէս վերջը, երեքշաբթի օր շարք մը արիւնալի դէպքեր պատահեցան Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջաններուն մէջ: Առաջին առթիւ սպաննուեցան 12 հոգի, որոնց ութը Չեխեր են, չորսը Գերմանացիներ: Շատ աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն վիրաւորները: Այս դէպքերուն հետեւանքով, չեխական կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հրատարակեց 12 շրջաններու մէջ: Գերմանական կուսակցութիւնը անմիջապէս վերջնագիր մը ուղղեց, պաշարման վիճակը ետ առնելու համար, վեց ժամ պայմանաժամ տալով: Վերջնագիրը կ'ըսէր թէ հետեւանքներուն ամբողջ պատասխանատուութիւնը չեխական կառավարութեան վրայ պիտի իյնայ, եթէ վերջնագրին պայմանները չընդունուին: Չեխ վարչապետը խորհրդակցեցաւ Փրակայի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն հետ, յետոյ ժողովի հրաւիրեց նախարարական խորհուրդը, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին: Նիստը տեւեց վեց ժամ :

Գերմանական վերջնագիրը վարչապետին յանձնուեցաւ ժամը 5.30ին, Հէնլայնի պատուիրակներէն Քարլ Ֆրանքի կողմէ: Կարճ խորհրդակցութենէ մը վերջ պայմանաժամը երկարաձգուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր: Կառավարութիւնը նախ անընդունելի նկատեց վերջնագիրը, բայց յետոյ հաւանեցաւ քննել, պայմանաւ որ Գերմանները յանձն առնեն ապահովել բարեկարգութիւնը: Ժամը 11ին վարչապետը իր մօտ հրաւիրեց Պ. Ֆրանքը, կացութեան մասին խորհրդակցելու համար. բայց գերման պատուիրակը պատասխանեց թէ պիտի ներկայանայ Հէնլայնի փոխանորդը, Պ. Քունդ: Խորհրդակցութիւնները շարունակուեցան կէս գիշերէն վերջն ալ, եւ առտուան դէմ, ժամը 4ին, հեռագիրը կը հաղորդէր թէ Հէնլայն խզած է բանակցութիւնները, լուծելով իր պատուիրակութիւնը եւ չեղեալ համարելով իր առաջարկած ութ կէտերը: Գերմանացիները այժմ կը պահանջեն հանրաքուէ, իբրեւ միակ ելքը: Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակներուն ինչպէս եւ Իտալիոյ մէջ ալ այս տեսակէտը կը տիրէ: Գերմանացիները պարզապէս գերմանաչեխ հարց մը կը նկատեն ամբողջ խնդիրը, մերժելով որ եւ է արտաքին միջամտութիւն :

*** Չեխական կառավարութեան յանձնած վերջնագրին մէջ, Հէնլայնի կուսակցութիւնը կը գանգատէր թէ կառավարութիւնը չէ խորհրդակցած իրենց հետ, թէ բազմաթիւ ոստիկաններ եւ ոստիկան - զինուորներ ղրկուած են գերմանական շրջանները, թէ շատ մը Գերմանացիներ սպաննուած կամ վիրաւորուած են պետական ոստիկաններու կամ սահմանապահներու կողմէ են.: Իբրեւ եզրակացութիւն, վերջնագիրը հետեւեալ պայմանները կը դնէր, բանակցութիւնները շարունակելու համար .—

1.— Անմիջապէս վերցնել պաշարման վիճակը: 2.— Պետական ոստիկանութիւնը անմիջապէս ետ կանչել գերմանական շրջաններէն, բարեկարգութեան հոգը յանձնելով քաղաքապետներուն եւ գիւղապետներուն, որոնք օժանդակ ուժեր պիտի կազմեն: 3.— Զօրանոց վերադարձնել զինուորները են.:

Այս վերջնագիրը շատ ծանր տպաւորութիւն գործեց ամբողջ երկրին մէջ եւ ժողովուրդը անձկութեամբ կը սպասէր կառավարութեան պատասխանին : Շատեր անխուսափելի կը համարէին զօրաշարժը, իբրեւ միակ պատասխան :

Արդարեւ, պատերազմի վտանգը մօտալուտ կը համարուի Փրակայի մէջ: Նախարարները ժողով կը գումարեն գիշեր ցերեկ: Զինուորներ կը պտտին փողոցներուն մէջ: Կառախումբերն ու ինքնաշարժները անընդհատ զինուոր կը փոխադրեն դէպի գերմանական շրջանները: Լորտ Րընսիմէնի պատուիրակութիւնը բրիտանական դեսպանատունը փոխադրուեցաւ :

*** Երեքշաբթի օրուան դէպքերը իսկապէս ծանրակշիռ հանգամանք ունէին եւ պաշարման վիճակը, որ նախապէս սահմանափակուած էր հինգ շրջաններու վրայ, տարածուեցաւ 12 շրջաններու մէջ (Պոհեմիա): Այս նահանգը ունի 105 շրջաններ: Պաշարման վիճակի ենթարկուած շրջանները ունին 90.000 չեխ եւ 400.000 գերման բնակիչներ :

Դէպքերէն մէկը պատահեցաւ Չեխսկի Կրումլովի մէջ, ուր ամբոխը սուլիչներ փչելով սկսաւ քարկոծել ոստիկան - զօրքը: Այս առթիւ ձերբակալուեցան 25 հոգի, որոնց վրայ դանակներ եւ ատրճանակներ գտնուեցան: Աշի մէջ, որ Հէնլայնի կեդրոնատեղին է, 8000 հոգի ցոյց մը կատարեցին, խորտակելով չեխական արձանագրութիւնները եւ գետնի փռելով ոստիկան մը: Դպրոցական աշակերտներն ալ մասնակցեցան ցոյցերուն: Ուրիշ քաղաքի մը մէջ բանուորները գործադուլ հռչակեցին, իսկ աշակերտները դպրոց չգացին: Փէրշթայնի մէջ 1500 հոգի թշնամական ցոյցեր կատարեցին, եւ զանգակատունէն ատրճանակ պարպեցին ջոկատի մը վրայ, սպաննելով զինուոր մը: Նիւէքի մէջ 4000 հիթլէրական Գերմաններ խորտակեցին գործակցական խանութի մը ապակիները, ինչպէս եւ ընկերվարական կուսակցութեան տան դուռները:

Ընդհարումները երէկ ալ շարունակուեցան, հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն: Բնականաբար երկու կողմերն ալ իրարու վրայ կը ձգեն պատասխանատուութիւնը :

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ խորհրդարանը լուծուեցաւ նախագահական հրամանագրով մը որ դիկտատորական իրաւասութիւններ կու տայ կառավարութեան, նկատի առնելով միջազգային կացութեան ծանրացումը :

ԼԻՈՆԻ շինութեանց բանուորները ընդհ. գործադուլ հռչակեցին : Փարիզի շինութեանց բանուորներն ալ նոյն տրամադրութիւնը կը ցուցնեն:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Կառավարութիւնը արթուն կը հսկէ խաղաղութիւնը պահպանելու համար

ԿԱՐԳ ՄԸ ՆԻՒԹԵՐՈՒ ԱՐՏԱԾՈՒՄԸ ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ.— ԱՒԱԶ ՊԻՏԻ ԱՄԲԱՐՈՒԻ ՏՈՒՆԵՐՈՒ ՄԷՋ.— ՑՈՅՑԵՐԸ ԵՒ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ Կ'ԱՐԳԻԼՈՒԻՆ.— ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ :

Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարելով, որոշեց անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել, համաձայն կացութեան պահանջներուն: Ներքին նախարարը հաղորդեց իր տնօրինութիւնները՝ մայրաքաղաքին եւ արուարձաններու պաշտպանութեան համար: Այս առթիւ հաղորդուեցաւ թէ մեծաքանակ աւազ ամբարուած է, շէնքերու մէջ բաժնուելու համար, իբրեւ զգուշութիւն օդանաւային յարձակումներու դէմ: Աւազը պիտի տեղաւորուի շէնքերու ամէնէն բարձր յարկերուն կամ ձեղնայարկերուն մէջ, մարելու համար հրդեհները, երբ հրձիգ ռումբեր իյնան: Աւազի բաշխումը պիտի սկսի մօտերս, ոստիկանական տեսչութեանց միջոցաւ :

Ուրիշ հրամանագիր մը կ'արգիլէ բոլոր հրապարակային ժողովներն ու ցոյցերը: (Համայնավարները ժողով մը սարքած էին երէկ, բայց արգիլուեցաւ: Կուսակցութիւնը բողոքեց):

Կառավարութիւնը որոշեց արգիլել կարգ մը նիւթերու արտածումը, զանոնք անհրաժեշտ համարելով ազգային պաշտպանութեան համար: Այդ նիւթերուն մէջ մասնաւորապէս կը յիշուին բուրդը, մորթը եւ կաշին, խոզակը, բամպակի աւելցուքները, կանեփը, վուշը, երկաթի եւ պողպատի կտորները, հում մետաքսը, սիզալը եւն.: Աւելորդ է ըսել թէ արգելքը ժամանակաւոր է, եւ կախում ունի դէպքերու ընթացքէն: Իբրեւ առաջին գործողութիւն, Լիլի մաքսային վարչութիւնը արգիլեց բրդեղէնի, երկաթեղէնի եւն. արտածումը, չեղեալ համարելով տրուած բոլոր արտօնագիրները :

Ելմտական նախարարութիւնն ալ իր կարգին անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առած է, որպէսզի դրամական տագնապ չծագի: Այս մտահոգութեամբ հրահանգներ տրուած են Պանք տը Ֆրանսի: Ձեռք առնուած միջոցները առայժմ չեն կաշկանդեր ելմտական եւ դրամական ազատութիւնը: Այս առթիւ կը յանձնարարուի որ քաղաքացիները նոյն վստահութեամբ յանձնեն իրենց աւանդները, փութացնեն տուրքերու վճարումը եւ արձանագրուին ազգ. պաշտպանութեան պարտաթուղթերուն :

*** Անգլիական կառավարութիւնն ալ արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, ի նախատեսութիւն պատերազմի: Վարչապետը ոչ միայն ժողովի հրաւիրեց նախարարական խորհուրդը, այլեւ մասնաւոր խորհրդակցութիւններ կատարեց բանակի, նաւատորմի եւ օդատորմիղի վարիչներուն հետ, անհրաժեշտ հրահանգները տալով: Ամէն օր խուռն բազմութիւն մը կը հաւաքուի արտաքին գործերու պաշտօնատան առջեւ, ժամէ ժամ լուրի սպասելով, հակառակ ոստիկանական արգելքին: Չեխական վերջնագիրը եւ բանակցութեանց խզումը շատ ծանր տպաւորութիւն գործեցին անգլիական կառավարութեան վրայ: Նախարարները միշտ ժողովի մէջ են, եւ միայն ճաշի ատեն դադար կ'առնեն: Սպայակոյտին վարիչներն ալ անընդհատ կը խորհրդակցին: Բացի զինուորական զգուշութիւններէն, ներքին նաւատորմիղն ալ ռազմափորձեր կը կատարէ Հիւսիսային ծովուն բացերը :

Փ

ՈՒՐԻՇ ԻՆՉԵ՞Ր ԸՍԱՒ ՀԻԹԼԷՐ

« ՍՆԱՄԷՋ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ ՄԸ ՉԷ ՈՐ Կ'ԸՆԵՄ .— ԽԱՉ ՔԱՇԱԾ ԵՆՔ ԱԼԶԱՍ - ԼՈՐԷՆԻ ՎՐԱՅ .— ԲԱՆԱԿԻՆ, ՕԴԱՏՈՐՄԻՂԻՆ ԵՒ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՆ ԶՕՐԱՑՈՒՄԸ .— 278.000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ԳՈՐԾԱԾՈՒԱԾ ԵՆ ԱՀԱՐԿՈՒ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՇԻՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ .— ՊՈՂՊԱՏԷ ՊԱՏՈՒԱՐ ՄԸ .— ՋՈՒՏԷԹԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ՈՉ ԱՆՊԱՇՏՊԱՆ ԵՆ, ՈՉ ԱԼ ԻՐԵՆՑ ԲԱԽՏԻՆ ԶԳՈՒԱԾ :

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակած էինք Հիթլէրի ճառին առաջին մասը: Ահաւասիկ մնացեալին ամփոփումը.—

— «Փետրուար 2ի ճառիս մէջ ըսի որ եթէ Փրակա կը կարծէ թէ կրնայ տեւել ներկայ վիճակը, այն ատեն բոլորովին կոյր է: Ըսած եմ արդէն թէ այլեւս թոյլ պիտի չտամ որ շարունակուի **3.500.000** Գերմանացիներու հարստահարութիւնը եւ կը խնդրեմ որ օտար դիւանագէտները նկատի ունենան թէ սնամէջ սպառնալիք մը չէ այս :

Ազգային ընկերվարական պետութիւնը մեծ զոհողութիւններ կատարեց: Ան չփայփայեց վրէժխնդրութեան գաղափարը, ընդհակառակն: Ֆրանսա կորզեց Ալզասը եւ Լորէնը գերմանական հին կայսրութենէն 17րդ դարուն, խաղաղութեան ատեն: 1870ին Գերմանիա ետ առաւ զայն: Մեծ պատերազմէն վերջը Ֆրանսա նորէն ետ առաւ զայն: Մեզի՝ Գերմանացիներուս համար մեծ նշանակութիւն ունի Սթրազպուրկի մայր եկեղեցին, բայց մենք խաչ քաշած ենք այդ բոլորին վրայ: Ոչ մէկը պիտի կրնար բռնադատել մեզ որ հրաժարէինք այդպիսի իրաւունքներէ, եթէ մենք այդպէս ուզած չըլլայինք: Մենք այդ բոլորը վրայ տուինք միանգամընդմիշտ, դադրեցնելու համար Ֆրանսայի հետ եղած յաւիտենական կռիւը: Մենք միեւնոյն քայլերն առինք ուրիշ սահմանագլուխներու համար: Մենք գերագոյն զոհողութիւնը կատարեցինք, խաղաղութիւնը պահպանելու եւ հաշտութեան ճամբան բանալու համար: Շատ կարեւոր պարագայի մը մէջ մենք մերժեցինք զէնքի դիմել ուրիշ պետութեան մը դէմ: Պատճառը այն չէր որ չէինք կրնար բրիտանական նաւատորմին 35 առ հարիւրէն աւելի մարտանաւ չինել, այլ որովհետեւ կ'ուզէինք մեղմացնել կացութիւնը: Մենք անմիջապէս համաձայնութիւն մը կնքեցինք Լեհաստանի հետ. համաձայնութիւն մը որ շատ աւելի կ'արժէ քան բոլոր նաւային համաձայնութիւնները:

Գերմանիա ամէն կողմ ունի սահմաններ, զորս կը նկատէ անփոփոխելի: Աւստրիա նկատուեցաւ Գերմանիոյ համար տկարութիւն մը, բայց այսօր ես կ'ուզեմ ուղղել այդ սխալը: Գերման ժողովուրդը չի կրնար հանդուրժել որ 3.500.000 հոգի տառապին, առանց իր կողմէ անոնց մասին բան մը ընելու:

Մենք կ'ըմբռնենք, որ Բրիտանիա եւ Ֆրանսա պաշտպանեն իրենց սեփական շահերը, եւ ես կրնամ վստահեցնել Փարիզի ու Լոնտոնի պետական դէմքերը, թէ մենք ալ վճռած ենք պաշտպանել մեր սեփական շահերը, բոլոր պարագաներուն մէջ: Ես կ'ուզեմ յիշեցնել անոնց Ռայխստագի առջեւ խօսած ճառս 1933ին... «Ես յանձն կ'առնեմ ամէն վտանգ, ամէն նեղութիւն եւ ամէն հալածանք քան կը հրաժարիմ այսպիսի պարտականութեան մը կատարումէն»: Ոչ մէկ պետութիւն աւելին ըրած է խաղաղութեան համար քան Գերմանիան:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ)

ՊՈԼՍՈՅ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն «Հայրենիք»ի)

Թուրք մամուլը վերջերս մասնաւոր հպարտանքով արտատպեց անգլիական շաբաթաթերթի մը մէկ յօդուածը՝ նըւիրուած անգլեւթուրք յարաբերութեան։ Ըսելէ յետոյ թէ Թուրքիա բացառիկ դերք մը կը գրաւէ արեւելեան Միջերկրականի մէջ, լոնտոնեան պարբերաթերթը կը գովէ նաեւ անոր կատարած յեղաշրջումը։

«Ցետպատերազմեան յեղափոխութեանց մէջ՝ ամէնէն կատարեալը եւ հիմնականը թրքականն է։ Ընկերային տեսակէտներով մեծ գործունէութեան մէջ է Թուրքիա։ Ջնջուած են հին նախապաշարումները ու դրութիւնները եւ կազմուած է բոլորովին նոր պետութիւն մը»։

Ուրիշներ ալ կը բաժնեն այս կարծիքը, դիտել տալով թէ նոր Թուրքիոյ վարիչները, ինկայէս նոր ոգիով կ'աշխատին, ամէն բանէ առաջ նկատի առնելով ո՛չ թէ անձնական դիրքը, այլ հանրային շահը։ Այլ խօսքով՝ չըկայ հին կաշառակերութիւնը, պաշտօնը կթան կով դարձնելու մտայնութիւնը։ Մաքուր յեղափոխականներ են, տրամադիր ամէն զրկանքի ու զոհողութեան։

Հիմ ունի՞ այս պնդումը։ Լաւ է խօսքը տալ փաստերուն, այն ալ թրքական փաստերուն, որպէսզի պատասխանն ըլլայ առարկայական։

Ընտրենք Թոյլատու չըլլալով երկար վերլուծումի մը, ներկայացնենք միայն մէկ փաստ,— Մուհէտտին Իւսթիւնտաղի պարագան։ Այս մարդը սովորական պաշտօնեայ մը չէ, այլ առաջնակարգ վարիչ մը, ըլլալով թէ՝ կուսակալ եւ թէ քաղաքապետը Պոլսոյ նման քաղաքի մը, որ իրականին մէջ կը շարունակէ մնալ Թուրքիոյ մայրաքաղաքը։ Բնակչութեամբ՝ Անգարայի եօթնապատիկն է, առեւտուրով եւ հարստութեամբ՝ թերեւս հարիւրապատիկը։ Նախարարներուն եւ երեսփոխաններուն մէկ ոտքը միշտ Պոլիս է. իսկ տօնական օրերուն եւ մանաւանդ ամառը՝ գրեթէ բոլորը կը պարպեն Անգարան ու հոս կը լեցուին։

Նոյնը նաեւ օտար դեսպաններուն եւ հիւպատոսներուն համար։ Միայն գործի համար Անգարա կ'երթան։

Մուհէտտին ահա վարիչն է այս կարեւոր կեդրոնին, որուն միայն քաղաքապետական պիւտճէն հինգ միլիոն թրքական ոսկիի կը հասնի։

Կուսակալութենէն եւ քաղաքապետութենէն զատ, ան կը վարէ նաեւ Հալք կուսակցութեան Երկրայացուցչութիւնը, որ վեր է ամէն բանէ։

Բացառիկ ուրիշ երեւոյթ մը։ Չափազանց կասկածոտ, Անգարա շարունակ կը փոխէ իր մեծ ու փոքր պաշտօնեաները, մէկ տեղէն միւսը ղրկելով։ Պաշտօնեայ մը ամէնէն շատը երկու տարի կրնայ մնալ տեղ մը։ Երբեմն վեց կամ նոյնիսկ մէկ ամիսէն կը փոխուի։ Պէտք չէ երկար մնայ,— Ահա նոր վարչաձեւին սկզբունքը։

Արդ, Մուհէտտին Իւսթիւնտաղ տասը տարիէ ի վեր կը պահէ իր կրկնակ պաշտօնները, որոնց վրայ եկաւ աւելցնելու երրորդ մը՝ երկու տարի առաջ։ Կը նշանակէ թէ կեդրոնին աչքի լոյսն է, անոր բացառիկ վստահութիւնը կը վայելէ։ Արդէն, քէմալական վարչաձեւին հաստատման սկիզբը, երկու տարի վարած է Ընդհանուր Ապահովութեան Տնօրէնի ամենակարեւոր պաշտօնը։

Ուրեմն, ամենայն իրաւամբ Մուհէտտին կրնայ նկատուիլ նոր վարչաձեւին հայելին։ Տեսնենք թէ ի՞նչ կը ցոլացնէ այս հայելին։

×

Մնալու համար առարկայական գետնի վրայ, պիտի չներկայացնեմ բոլոր պատմուածները, պիտի չըսեմ թէ կուսակալ-քաղաքապետը ամէն ամիս որոշ գումարներ կը ստանայ Պոլսոյ մեծ ու անթիւ հաստատութիւններէն— ընկերութիւններ, գործարաններ, արհեստակցական միութիւններ, եւն.։ Կը ստանայ՝ իբրեւ կաշառք կամ «ըլուրթեան բաժին» (սուս փայը), ինչպէս կ'ըսեն Թուրքերը։ Պիտի ներկայացնեմ միայն այն դէպքերը, որոնք ստուգելի են, արձանագրուելով ո՛չ միայն մամուլին, այլեւ դատարաններուն մէջ։

Առաջին դէպքը՝ որ տեղի ունեցաւ 3—4 տարի առաջ, Էսնաֆ դրամատան խնդիրն է։ Այդ հաստատութեան նպատակն էր վարկ բանալ էսնաֆին (արհեստաւոր դաս), բայց քանի մը տարուան մէջ մէկ դրուշ իսկ չմնաց կէս միլիոն ոսկի դրամագլուխէն։ Ամբողջ դրամագլուխը հալեցաւ ազդեցիկ մարդոց գրպաններուն մէջ։ Քանի մը բերողը կը ստանայ 5, 10 կամ 20 հազար ոսկի՝ իբրեւ փոխ, բայց չի վերադարձըներ։ Զանազան մեքենաներ կը գընէին եւ բանի չեն ծառայեր, կը փճանան։ Մէկ խօսքով՝ կէս միլիոնը չոգիացաւ։

Դրամատունը քաղաքապետական ըլլալով, բնականաբար Մուհէտտինին ուղղուեցան քննադատութեան բոլոր սլաքները։ «Միլլիէթ»ի (Ներկայ Թան թերթին նախորդը) մէջ, քաղաքապետական ժողովի անդամներէն եւ ծանօթ օրագրող Էթէմ Իզզէթ շատ բուռն յօդուածներ հրատարակեց, ի մէջ այլոց ըսելով թէ՝ Մուհէտտին իր «անձնական ագարակը դարձուցած է Հալք կուսակցութիւնը»։ Գործը մինչեւ դատարան ինկաւ, բայց փակուեցաւ իրաւախոհութեամբ։

Աւելին, փոթորկեցաւ Քաղաքապետական ժողովը, գլխաւորութեամբ Հալքի այդ ատենուան Պոլսոյ լիագոր Ճէվտէթ Քէրիմի, որ շատ բուռն ճառեր արտասանեց, բացէ ի բաց մեղադրելով քաղաքապետը թէ՝ իր մարդոցը բաժնած է դրամատան կէս միլիոն ոսկին։

Գայթակղութիւնը անպարտելի էր, եւ անխուսափելի կը նկատուէր Մուհէտտինի թաւալագլոր անկումը։ Այդպէս չեղաւ, սակայն։ Ներքին գործավարութիւնը փակեց խնդիրը. հակառակ իր իսկ քննիչներուն տուած տեղեկագիրներուն թէ՝ ակներեւ է գեղծումը, որուն հետեւանք եղաւ էսնաֆ դրամատան փակումը։

×

Անցեալ տարի՝ նոր գայթակղութիւն մը, ծանօթ՝ «Օթօպիւսի խնդիր» անունով, եւ մէջտեղ հանուած Թուրքերէն «Թան» թերթին կողմէ։

Համաձայն այդ թերթին, քանի մը հոգի կը յաջողին կաշառքով ձեռք բերել Պոլսոյ որոշ թաղերու միջեւ օթօպիւս բանեցնելու մենաշնորհը։ Արտօնութեան միջնորդը կ'ըլլայ Սապուր Սամին, որ նշանաւոր անձ մըն է, իբրեւ ուհաճոյքի ընկերը բազմաթիւ գործավարներու եւ մանաւանդ Ներքին գործավար եւ Հալք կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Շիւքրիւ Գայայի։ Արտօնութիւնը տուողն ալ, ի հարկէ վստ կաշառքի, քաղաքապետ Մուհէտտինն է։

Թուրքերէն թերթը տուաւ նաեւ այլ անուններ եւ ահագին աղմուկ բարձրացաւ, որովհետեւ խնդիրը կը վերաբերէր տասնեակ հազարաւոր ոսկիներու։

Սապուր Սամի եւ ընկերները անուանարկութեան դատ բացին Թանի խմբագրապետ Ահմէտ Էմին Եալմանի դէմ եւ դատապարտել տուին զայն։ Որովհետեւ, դատարանը ըստ էութեան չքննեց գործը, այսինքն նկատի չառաւ թէ քննադատութիւնը ճի՞շդ է թէ ոչ։ Անոր միակ փնտռածը սա է.— անձնական վիրաւորանք եղա՞ծ է, յիրաւի կամ յանիրաւի։ Աւելի պարզ խօսելով, եթէ գողին գող ըսես, օրէնքը նորէն կը պատժէ քեզ։ Այնպէս որ, Ահմէտ Էմինի դատապարտութիւնը չի նշանակեր Սապուր Սամիի եւ հետեւաբար քաղաքապետին անմեղութիւնը։

Միւս կողմէ, Անգարայէն մասնաւոր քննիչներ եկան եւ մանրամասնօրէն քննեցին օթօպիւսի գործը։ Հարցաքննելով բազմաթիւ անձեր եւ ամէնէն առաջ քաղաքապետը եւ օգնականները։

Աւելի վերջը կ'անդրադառնամ քննութեան ելքին, միայն անցողակի յիշեմ թէ՝ «Թան» թերթը այս առթիւ յարոյց նաեւ Բանկալթիի Հայոց գերեզմանատան խնդիրը։ Ասկէ զատ, տեղն ու տեղով գրեց թէ կուսակալ-քաղաքապետը բազմաթիւ հնագիտ. քարեր եւ սիւներ խլացուցած է, մէկ մասը ծախելով, միւս մասն ալ փոխադրելով իր ագարակը։

Այլ առակ լուարուք։

1930ին, քաղաքապետը կ'որոշէ արդիական մեծ գերեզմանատուն մը շինել։ Նախ կը ձեռնարկէ պետական հող մը գնելու, բայց յանկարծ կը հրաժարի անկէ եւ Լիֆօ օղլու Էշրէֆ անուն մէկու մը հողը կը գնէ եւ գերեզմանատան կը վերածէ, ի հարկէ ահագին դրամ ծախսելով։

Հետագային երեւան կուգայ որ, Լիֆօ Օղլուի ըրածը պարզապէս փոխանցում մըն է։ Սուլթանական իշխանէ մը իբրեւ լքեալ գոյք պետական գանձին մնացած էր ընդարձակ հող մը։ Լիֆօ օղլու կը գնէ այդ հողը՝ արտավարը 30 ոսկիէն, եւ Քաղաքապետութեան կը ծախէ՝ արտավարը 73 ոսկիէն։ Ուրիշ խօսքով, պետութեան մէկ ճիւղէն հող կ'առնէ եւ կուտայ ուրիշ ճիւղի մը, եւ այս պարզ միջնորդութենէն կը շահի մօտ 25.000 ոսկի..

Երբ գայթակղութիւնը երեւան ելաւ, Անգարայէն քննիչներ եկան եւ հաստատեցին թէ քաղաքապետ Մուհէտտին յանցաւոր է, քանի որ Լիֆօ օղլու անոր պաշտպանեալն է, իսկ կաշառքի գործը յաջողցուցած է Անաստաս անուն յոյն մը որ տարիներէ ի վեր կ'ընէ նման գործեր, իբրեւ քաղաքապետին կաշառքի խողովակը...

Տարիներով հոս հոն թափառելէ յետոյ՝ քննութեան տեղեկագիրը գնաց Պետական Խորհուրդի Քաղաքային ճիւղին, որ պատկանեալ դատարանն է նման գործերուն։ Այդ ճիւղը միաձայնութեամբ անպարտ արձակեց քաղաքապետը, բայց ընդհանուր դատախազը բողոքեց։ Ասոր վրայ գումարուեցան Պետական Խորհուրդին բոլոր ճիւղերը եւ վճիռը բեկանուեցաւ։ Ընդհանուր ժողովը գտաւ որ յանցաւոր են քաղաքապետը եւ չորս գլխաւոր օգնականները, եւ հետեւաբար պէտք է դատուին։

Պետական Խորհուրդի Պատժական Դ. ատեանը անցեալ ամսուն (յուլիս 1ին) սկսաւ դատել մեղադրեալները։ Քաղաքապետը յուզիչ պաշտպանողական մը կարդաց, յիշեց իր մեծ պաշտօնեաները, լացաւ, յուզումէն մարեցաւ եւ վերջապէս յաջողեցաւ անպարտութեան որոշում ստանալ, յաղթականօրէն վերադառնալ Պոլիս, ուրկէ մեկնած էր գլխիկոր..

Բայց ուրախութիւնը փորը մնաց, ինչպէս պիտի տեսնենք։

ՀԵՌԱՏԵՍ ԵՒ ՎԵՐԱՊԱՀ

Ժամանակէ մը ի վեր Թուրք կիսապաշտօնական մամուլը կը զբաղի Հայերով եւ կը ճգնի ապացուցանել թէ Հայկը, Թորգոմը, Տրդատը ծագումով Թուրքեր էին, թէ ցեղակիցներ ենք, եղբայրներ, միայն կրօնքով տարբեր։

Սանճաքի պատմութեան հետ ծնաւ նաեւ ցեղակցութեան պարագան։

Ինչպէս բացատրեց «Յառաջ»ը, այս «ցեղակցութեան» նորոյթը մէջտեղ դրուած է գաղտնի նպատակներով։

Ինչ շարժառիթներով ալ որ մէջտեղ դրուած ըլլայ ցեղակցութեան հարցը, մեզի համար հետաքրքրական է գիտնալ թէ, ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէին, ի՞նչ է Թուրք հանրային կարծիքը այս հարցի մասին, եւ Հայերը ինչպէ՞ս պէտք է մեկնեն այս յանկարծական յայտնութիւնը։

Քղանցքը ժողված պարի մտնելու եւ ծափ զարնելու ժամանակը չէ։

Այս հարցերուն անդրադառնալէ առաջ, կ'ուզեմ կարգ մը պարագաներ յիշեցնել մեր հասարակութեան։

Մեծ պատերազմի ընթացքին ամբողջ հայութիւնը գաղթական կեղերով սրէ ու հուրէ անցնելէ վերջ 1916—1917ին, երբ Թուրքերը տեսան որ քանի մը հարիւր հազար մազապուրծ ազատած Հայեր Կովկաս ապաստանած իրենց եղբայրներուն հետ կը գործակցին հայկական դատին յաղթանակը ապահովելու համար, անբացատրելի զոհողութիւններու գնով, անմիջապէս գաղտնի գործակալներու միջոցով, Թրքահայի եւ Ռուսահայի խնդիր հանեցին մէջտեղ եւ համարձակեցան քարոզել թէ Ռուսահայերուն պատճառով կոտորուեցան Թրքահայերը եւն.։ Թրքական օդանաւերը Սարըղամիշի մէջ նետեցին նոյնիմաստ հայերէն թռուցիկներ, մեզ երկուքի բաժնելու համար, մեր ճակատը պառակելու միտքով։

Եւ պէտք է ըսել որ յաջողեցան։ Անոնք օգտագործեցին մեր թեթեւամտութիւնը, քաղաքական տհասութիւնը։

Այդ տագնապի օրերուն զբաղեցանք այս հարցով, իրար բզկտեցինք, պառակտուեցանք, մինչեւ որ Թուրքերը մեզ դուրս քշեցին մեր հայրենի հողերէն, Կարինէն, Վանէն մինչեւ Ալեքսանտրապօլ, սպառնալով Երեւանին։

Խելքի եկանք, բայց շատ ուշ էր արդէն։

Դեռ աւելի քամնելին կայ։

Պատերազմի ընթացքին եւ յետոյ միծամասնական շարժման նախօրեակին, եթէ Հայերը, Վրացիները եւ Թաթարները չկրցան փոխադարձ համակցողութեան մը գալ, գլխաւոր պատճառը այն է որ, ամէն օր նոր դաւեր կը լարէր պաշտօնական Թուրքիան։

Անոնց քարոզութեան համաձայն, Վրացիներուն եւ Թաթարներուն դժբախտութեան պատճառը Հայերն էին։ Մեր պատճառովն էր որ Թուրքիան Կովկասը չէր կրնար գրաւել, Վրացիներուն եւ Թաթարներուն անկախութիւն շնորհելու համար։ Մենք էինք պատճառը որ Վրացիները եւ Թաթարները երկար ատեն չկրցան ռուսական լուծէն ազատիլ, մենք էինք որ միշտ դաւաճանեցինք մեր հարեւաններուն մեր շահերէն առաջնորդուած։

Վրացական եւ Թաթարական թերթերն ալ խլրացուցին այս առասպելները։

Հայերուն համար սարքուածէր թիկունքի եւ ճակատի միջեւ գոյամարտ մը, մինչ Թուրք բանակը անխնայ աւերելով կը յառաջանար։

Ո՞ւր էր մեր «ցեղակցութեան» դաշտավարը այդ շրջանին։

Այս փաստերէն վերջ, քէմալական իշխանութիւնը իր արդիւնացման բարիքներէն ոչ միայն բաժին չհանեց մեզի, այլեւ տապարը իջեցուց ազգային պատմական, ու կրթական հաստատութիւններուն հիմերուն, փլցուց, կործանեց զանոնք։ Հայերու ներքին փոքրիկ ինքնավարութեան իրաւունքն անգամ, բարոյական, ընտանեկան ու կրօնական, որ նոյնիսկ Սուլթաններու օրով պահուած էր, ջնջեց, նսեմացուց յատուկ օրէնքներով։

Գործադրեց ճերմակ ջարդ մը որ եթէ շարունակուի, կրնայ Հայուն վերջին հետքն անգամ անհետացնել Թուրքիոյ մէջէն, ապազգայնացնելով եւ ձուլելով։

Հայ ժողովուրդը ինքնամփոփման ճիգ մը կ'ընէ արտասահմանի մէջ, կարուած հաղորդակցութեան միջոցներէ խորհրդային Հայաստանէն, կարուած անոր հետ գործակցելու հնարաւորութենէն։

Հայը իր տէր կ'ուզէ վարել իր ճակատագիրը, ընդհանուր միութիւն մը, իշխանութիւն մը սարքելով։

Աշխարհը փոթորկի վրայ նստած է։ Պատերազմի վտանգը պատրաստ պայթելու։ Անշուշտ ուրիշ հարստահարուած ազգերու հետ, հայ ժողովուրդն ալ արդարութեան կը սպասէ, գոնէ այս անգամ իրական արդարութեան։ Թուրքիան դեռ հաշիւներ ունի դէպի հիւսիս եւ դէպի հարաւ ու արեւելք։ Թուրքիոյ ընդդիմադիրներ ալ ունի, նոյնիսկ, երկրին մէջ։ Թուրքիոյ գլխուն ալ կրնան անակնկալներ գալ եւ դժուար է գուշակել թէ որ կողմէն, ինչպէս եւ ինչ հետեւանքներ կրնան ունենալ։

Արտասահմանի հայութիւնը գոնէ այժմ գիտակցութեան եկած, միաւորական փաղանգ մըն է, շատ մը տեսակէտներով։

Եւ ահա Թուրքիան մէջտեղ կը նետէ Սանճաքի խնդրին իրեն նպաստաւոր լուծումէն վերջ, ցեղակցութեան խնդիրը մեզ արտասահմանի մէջ ալ չէզոքացնելու, մեր փոքրիկ ճակատները ճեղքելու նպատակով։

Թուրքը մեզ լաւ կը ճանչնայ։

Ցեղակցութեան խնդիրը քաղաքագիտական փոշի մըն է նետուած մեր երեսին, կուրացնելու համար մեր աչքերը։

Թուրքիան գիտակից է իր խաղաղութեան։

Եթէ ցեղակիցներ ենք, ի՞նչ պէտք կայ տասնեակ հազարաւոր գաղթականներ, կոշտ ու անտաշ, զուրկ կրթական ու ճարտարարուեստական նախաձեռնութենէ, զուրկ ընկերային բարեշրջման ընդունակութենէ, հաւաքել Պալքաններու էն յետամնաց գիւղերէն եւ փոխադրել Հայաստան, Վան, Պիթլիս, Կարին, ահագին գումարներ ծախսելով։

Եթէ ցեղակիցներ ենք, չէ՞ն կրնար արեւելեան հայկական նահանգները մեծ մասամբ ամայի, մեզի վերադարձնել իբրեւ մեր ժառանգութիւնը, ազատ ու ինքնավար, մեզ հետ կնքելով դաշինք մը տեւական ու տրամաբանական։

Եթէ ցեղակիցներ ենք, չէ՞ն գիտեր, չէ՞ն ճանչնար մեր ցեղին յատկութիւնները, չէ՞ն ըմբռներ որ մեր ժողովուրդը իր բազուկով ու խելքով եւ ձեռներեցութեամբ, իր արտասահմանի մէջ ձեռք բերած յարաբերութիւններով, իր դրամով, կրնայ ծաղկեցնել այդ հողամասերը, եւ նոր ճամբաներ բանալ արդիացած Թուրքիոյ առջեւ։

Եթէ ցեղակիցներ ենք, ի՞նչ պէտք կայ անհամար գործակալներով ամէն տեղ հետապնդել մեզ, ջլատել մեր ձեռնարկները։

Եթէ ցեղակիցներ ենք, չէ՞ն կրնար մեր ազգային ղեկավար մարմիններուն հետ կանոնել սեղանի մը շուրջը բոլորուիլ եւ լուծել հայկական դատը...

Այս հարցումներուն պատասխանը մինչեւ այսօր բացասական է։

Անողոք իրականութիւնը այն է որ Թուրքը պաշտօնական եւ անպաշտօն բոլոր միջոցներով կը ձգտի պառակել հայկական ճակատը, կը ճգնի միանգամընդմիշտ թաղել մեր դատը մեր ձեռքերով, մեր միամտութեամբ։

Ցեղակցութեան խնդիրը նոր փորձ մըն է, որուն դէմ հայկական մամուլն ու հայ ազգային շրջանակները ամէն տեղ պէտք է ըլլան չափազանց հեռատես եւ վերապահ։

Իսկ եթէ անկեղծ են Թուրքերը, եւ թէ կ'ուզեն վերահաստատել արդարութիւնը, ճամբան բաց է իրենց առջեւ։

Զատուինք հովերէն։ Մնալով միշտ հեռատես ու վերապահ, ստեղծենք մեր համահայկական ազգ. կեդրոնական վարչութիւնը, անակնկալներուն դէմ չըլլալու համար մեր ճակատագիրը գիտակցօրէն։

ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Ի՞նչ հարկ մեկնութեան՝ [illegible] սուր մարդուն։

** Ինչ որ է ոտքին տակ մրջիւնի վիճակ, քունինն ալ նոյնն է փիղի ոտքին տակ։

** Մինչեւ գէրը նիհարնայ, նիհարին հոգին կ'ելլէ։

** Խնդա թշնամիիդ ներկայութեան, լաց բարեկամիդ մօտ։

** Հաւկիթ մը բերնի մէջ աւելի կ'արժէ, քան հաւ մը հանոցին մէջ։

** Համբերութիւնը բանալին է ազատութեան։

** Հրաշէն հնարուեցաւ, [illegible] անհետացաւ։

** Հասոյթը վազուն ջուր է, ծախքը ջրաղաց։

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԸԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԷԼԵԱՆ

Ճամբայ ելանք. այս անգամ մեր չորս Զէյթունցիներն ալ հուժկու ջորիներու վրայ հեծած կը ճամբորդէին։ Մակս ժաւէր իր ձին հեծած՝ Ուիլլին քովէն կ'երթար, անիկա իրը նկատելով։ Ան թշնամիէն աւելի վստահելի բարեկամ մըն էր, ուստի ոեւէ միջամտութիւն չըրինք։ Մընթին յառաջ քշեց իր ձին, Ֆրէտ ու ես ալ հետեւեցանք իրեն։

Հայտէ՛, պոռաց Կրիկոր ժաւէր։ Եւ բոլոր խայտաբղէտ ամբոխը կիներու եւ երախաներու՝ հեծաւ կենդանիներուն վրայ. ոմանք արդէն բեռնաւորուած գնչուի գոյքերով, ոմանք թամբած, ոմանք առանց թամբի, ոմանք ալ, սանձի տեղ յարդէ սանձեր ունէին։ Վայրկեան մը վերջ Ֆրէտն ու ես մեր ձիերը կը քշէինք շրջապատուած անոնց աղտոտ բազմութեամբ։ Ֆրէտ ձեռքը արդէն իր սիրական երդէնիկի սանդղաշարին վրայ էր դըրած։

Կիներու, երախաներու եւ կենդանիներու այդ այլազան ամբոխին կը հետեւէր խոշոր շուներու վոհմակ մը որ մեր ետեւէն ժամու մը չափ կատաղօրէն հաջեց, մինչեւ որ աւարի յոյս չունենալով այլեւս, կորսուեցաւ գնաց։

— Այդ սատանայ աղջիկը որ Ուիլով տարուած է, կարող է շատ աւելի վայրագութիւններ գործել քան Թուրքերը Սթամպուլի եւ այս տեղերուն միջեւ, ըսաւ Ֆրէտ տխուր ժպիտով մը։ Անիկա ինծի կը թուի թէ Սաթանիթան է, Կղէոպատրան՝ Կեսարի կինը, կամ Սալոմէն եւ բոլոր Պորճիայի տիկինները, մէկ անձի մէջ ամփոփուած։ Բայց անիկա ունի աւելի բան մը որ անոնք չունէին։

— Երկրպագութիւն, ըսի ես։ Գեղեցկութիւն, մարդկան շնորհ, խելապտոյտ հրապոյր։

— Ոչ. հաւանաբար անոնք ամէնքն ալ ունէին այդ բոլորը։

— Այն ատեն ձիավարութիւն։

— Թերեւս։ Կղէոպատրան ձի չէ՞ր կրնար հեծնել։

— Ի՞նչ ուրեմն, հարցուցի ես շուարած։

— Անխոհեմութիւն, պատասխանեց, պատրաստելով իր գործիքը։

— Զի վախնաք, տիկիններ, ըսաւ ան, խօսքը ուղղելով մեր շուրջի աղտոտ կիներուն. պիտի երգեմ։

ԳԼՈՒԽ 5

Ռուսիա, Ռումանիա, Պուլկարիա, Բոհէմիա, Պարսկաստան, Հայաստան,— ասոնց ամբողջութիւնը կը կազմէր հալածող երկիր մը այն խումբին համար՝ որուն հետ կը ճամբորդէինք։ Երախաներն անգամ շատ քիչ գաղափար ունէին այդ զաւաղիր երկիրներուն մէջ խօսուած լեզուներէն ոմանց մասին։ Ուիլն ու իր քովի աղջիկը գերմաներէն կը խօսէին, բայց իմ մօտ գտնուող պառաւ կինը իմ գիտցած լեզուներէս ոեւէ մէկուն ծանօթ չէր թըւեր։ Քանի մը անգամ փորձեցի զինքը խօսեցնել, բայց ամէն անգամին գլուխը կը շարժէր։

Ֆրէտ լեզուներու մէջ ունեցած իր ձիրքին շնորհիւ, անոնցմէ տասնեակներուն հետ փորձեց խօսիլ, սակայն ո՛ր լեզուն որ գործածեց անոնք այնպիսի երեւոյթ մը կ'առնէին որ իբր թէ այդ մէկը միայն չեն գիտեր։ Որպէս պատասխան անոնք միայն կը ժպտէին, քար լռութիւն կը պահէին եւ ուսերը թօթուելով Կրիկորին կողմը կը նայէին, ակնարկելով որ տունին մեծը միայն իրաւասու է օտարականներու հետ խօսելու։ Բայց Կրիկոր Մընթինին հետ քիչ մը հեռացաւ մեզմէ։

Մական (այսպէս կը կոչէին աղջիկը), ընդվզեցուցիչ կերպով եւ կատղեցնելու աստիճան կը սիրաբանէր Ուիլլին հետ, եթէ սկզբնաւորութեան իսկ ինքզինքը յաղթական հռչակելը եւ ի հեճուկս միջամտողներուն սպիտակ ժանիքին ցոյց տալը սիրաբանել կոչենք։

Փոքր երախաներն անգամ զէնք ունէին. բայց Մական ուրիշ ոեւէ մէկէն աւելի լաւ զինուած էր եւ իր գրաւած մարգարտազարդ նոր ատրճանակով սպառնաց մարդու մը որ համարձակած էր իր ձին Ուիլլին ու իր ձիին միջեւ քշել։ Մարդը կարեւորութիւն չընծայեց այդ սպառնալիքին, Մական զայն երեք անգամ ապտակեց եւ զէնքը կրկին կուրծքին մէջ պահելով դաշոյն մը հանեց։ Այս անգամ վստահ որ Մակային ըրածը կատակ չէր, մարդը ձին խթանեց գնաց։

Ուիլ ոչ մէկ ատեն չարաչար գործածեց եւ օգտագործեց Մակայի երկրպագութիւնն ու վայրենութիւնը. ընդհակառակն անիկա կիներու հանդէպ խոր յարգանք ունէր։ Բայց աղջիկը այդպէս չէր։ Զէինք գիտեր թէ ան իրապէս Կրիկոր ժաւէրի աղջի՞կն էր թէ ոչ. թէ իրապէս գնչուհի՞ էր, որու երբեք չէր նմաներ. սակայն անիկա վստահաբար Մերձաւոր Արեւելքի աղջիկն էր, որ սեռերու միջեւ հանդարտ վիճակ մը չըմբռներ։ Իր վարուելակերպը Ուիլլին հետ պարզապէս հակօրինական էր։

— Ամերիկան պարտաւոր է սեւերը լուսաւորել, ըսի ես։

— Ապրարարէ, եթէ կը փափաքիս, խնդաց Ֆրէտ։ Մեր Ամերիկացին հպարտ է եւ անխոհեմ։

Ֆրէտ բոլոր պատասխանատուութիւնը մէկ կողմ նետեց եւ բարդութիւններ կանխելու դիտումով սկսաւ եղանակներ նուագել։ Մեր հեծելախումբը քանի մը անգամ կանգ առաւ, որովհետեւ ձիերը անոր նուագի հնչիւններուն անծանօթ էին, բայց այնպիսի ոգեւորութիւն մը սկսաւ անոնց մէջ որ ջորիներէն մէկը իր ուրախութիւնը արտայայտելու համար տեղին մէջ կը թապլտէր եւ կամ աքացիներով կը ջանար երկնքի ամպերը փարատել։ Այս կենդանիին բեռը ուրիշ ջորիի մը վրայ բառնալը մեզի համար [illegible] տառապանք մը եղաւ։

Եւ տարօրինակ կերպով եկաւ հասաւ այն կէտին որ իր նուագին բուն նպատակը կը կազմէր, դադրեցնել [illegible] սիրաբանութիւնը։ Ֆրէտի նուագը [illegible] անսանձ կատաղութիւնը [illegible] ցուց եւ դպաւ անոր բանաստեղծական ջիղերուն։ Ու անիկա երգեց։

Միակ [illegible] երգը զոր ես [illegible] Մակային երգերն էին անոնք։ Ամենակարողն Աստուած միայն— որ անոնք ստեղծած է— գիտէ իրապէս թէ, գնչուները ո՛ւրկից ծագում առած են, բայց չկայ երկիր մը ուր անոնք կոխած չըլլան, ոչ ալ ոեւէ ցաւ, որուն [illegible] վկայ եղած չըլլան։ Դարեր առաջ եւ ժամանակի արգանդին մէջ [illegible] բացառիկ շնորհը տեսնելու այն՝ ինչ որ մենք մնացեալներս հազիւ երբեմն կրնանք լսել։ Գնչուները իրենց [illegible], լամծն ու զգացածը չեն հասկնար, բայց սովորական խօսակցութեան յաւիտենականութեան կը գիտակցին։

(Տար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԿՐԹԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԷՆ

«Խորհ. Հայաստան» (28 օգոստոս) կը հրատարակէ կրթական գործավար Բ. Մարտիրոսեանի հրահանգը, որու համաձայն բացուած կը յայտարարուի ուսումնական նոր տարեշրջանը սեպտեմբեր 1էն սկսեալ:

Նոյն թերթին յաջորդ օրուան թիւին մէջ կը կարդանք.—

«Սեպտեմբեր 1էն սկսեալ, կը վերսկսին բարձրագոյն դպրոցներու պարապմունքները:

Պետական համալսարանը եւ ուսումնարաններու մեծ մասը աւարտած են նորոգումներու եւ այլ շէնքերու վերաշինութեան աշխատանքները, սակայն նորոգման աշխատանքներու բացման եւ ունոր ֆաքիւլթէններու բացման եւ ուսանողութեան թուական աճման հետեւանքով՝ հեռու են լրիւ գոհացնելէ պահանջները: Օրինակ, պետ. համալսարանը 80 լսարանի փոխարէն ունի միայն 40 լսարան, այնպէս որ ստիպուած է օգտագործել գիտական աշխատանոցներն ալ իբրեւ լսարան: Մեծ անյարմարութիւն կը ներկայացնէ այն պարագան, որ համալսարանի գործնական եւ տեսական աշխատութեանց սրահները կը գտնուին բազմարուեստեան վարժարանի բաժնին մէջ:

Բոլոր այս անպատեհութեանց պատճառն այն է որ դպրոցական շինարարութիւնը դանդաղ կ'ընթանայ: Այսպէս 1936ին համալսարանին կից լաբորատորական շինել մասնաւոր շէնք մը լսարաններով եւ 700 հոգինոց սրահով մը,— պէտք է այս տարի աւարտէր այդ շէնքը, մինչդեռ կէսն իսկ աւարտած չէ տակաւին:

1938 — 1939 ուսումնական տարեշրջանին համար, պետ. համալսարանն ու բազմարուեստեան վարժարանը չեն լրացուցած տակաւին իրենց դասախօսական կազմը եւ թափուր կը մնան տարրաբանութեան, երկրաբանութեան, անտեսագիտութեան, պատմութեան եւ կարգ մը ուրիշ ճիւղերու ամպիոնները: Դասախօս ճարելու համար մարդ ղրկուած է Մոսկուա, Լէնինկրատ, Խարկով եւ այլ կեդրոնական քաղաքներ:

Բազմարուեստեան վարժարանը այս տարի կը բանայ խճուղիներու եւ կամուրջներու շինութեան բաժին մը:

Ֆիզդաստիարակական բարձր. վարժարանը համեմատաբար բախտաւոր վիճակով մը կը դիմաւորէ ուսումնական նոր տարին:

Այգեգործական վարժարանը կը բանայ բոյսերու պաշտպանութեան եւ պտղա-բանջարաբուծական բաժին»:

Նոյն թերթին 28 օգոստոս թիւին մէջ կը կարդանք.—

«Երեւանի մէջ այս շաբաթ տեղի ունեցաւ կրթական գործավարութեան պաշտօնեաներու, տեսուչներու եւ ուսուցիչներու խորհրդակցութիւն մը, որուն կը մասնակցէր Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի քարտուղար Խ. Ցակոբեան (ԽՄԲ.— Շատոնց չի լսուիր Գ. Ցարութիւնեանի ձայնը): Անցած տարուան կրթական շրջանին եւ նոր տարուան ծրագիրներուն մասին զեկոյց տուաւ կրթ. գործավար Բ. Մարտիրոսեան: Մասնաւորաբար կանգ առաւ ուսուցիչներու ընդհ. դաստիարակութեան, աշակերտներու եւ ուսուցիչներու համայնավարական կրթութեան վրայ: Եւ յետոյ խօսեցաւ ուսուցիչներու դասաւանդութեան եւ այդ մասին գործավարութեան ձեռք առնելիք միջոցներու վրայ:

Ամէնէն վերջ խօսք առաւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի փոխնախագահ Սիմակ Սահակեան:

ՆՈՐ ԴԷՄՔԵՐ

Կոմունիստ կուսակցութեան Կիրովականի շրջանի քարտուղար Մ. Արմէնեան, յօդուածի մը մէջ («Խորհ. Հայաստան», 28 օգոստոս) կը պարծենայ թէ Լէնինի կուսակցութիւնը նոր դէմքեր կը պատրաստէ, երիտասարդութիւնը յառաջաւոր դիրքերու վրայ կը բարձրացնէ, այսպէս քանդելով «այն վնասակար տեսակէտը թէ մարդիկ չկան՝ եւ մարդկային նիւթը կը պակսի երկրին մէջ»: Ահա նոր տաղանդներ, նոր ուժեր, երիտասարդ վարիչներ կը հասնին ամէն կողմէ,— Կիրովականի շրջանին մէջ չկայ կառավարական, կրթական եւ ընկերային հաստատութիւն մը, ուր վարիչի աթոռները գրաւուած չըլլան երիտասարդներու կողմէ: Երիտասարդներ՝ աւելի վերը, կեդրոնին մէջ,— Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահն է Ս. Կարապետեան, դասախօս Գ. Պետրոսեան նշանակուած է պետ. համալսարանի տեսուչ, Հ. Մեղաւորեան՝ անասնաբուժական վարժարանի տնօրէն, Բ. Աստուածատրեան՝ առողջապահական գործավար, Ռ. Շահբազ՝ փոխ - գործավար համայնական տնտեսութեան, Գ. Ցովհաննէսեան՝ գործավար թեթեւ արդիւնաբերութեան, Մ. Գէորգեան՝ Քանաքեռի ելեկտրակայանի շինութեան պետ, Ա. Ջարչօղլեան՝ մթերումներու գործավար, աւելցնենք՝ Հայկ Պարոնեան՝ խմբագիր «Խորհ. Հայաստան»ի:

Անդրիրանեան երկաթուղին

Ինչպէս գրած էինք, վերջերս տեղի ունեցաւ անդրիրանեան երկաթուղիին բացումը, մեծ հանդիսաւորութեամբ:

«Լա Թրիպիւն տէ Նասիոն» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս մասին.—

Անդրիրանեան երկաթուղին կոչուած է արմատապէս բարեփոխելու Իրանի տնտեսական եւ ռազմագիտական կացութիւնը, որովհետեւ անոր կը շնորհէ Արեւելքի հաղորդակցութեանց հսկելու կարելիութիւնը՝ Եւրոպայի եւ Ասիոյ միջեւ կատարուած փոխանակութեանց համար:

Անցեալին մէջ Իրան ենթակայ եղած է քաղաքական մեծ դժուարութիւններու՝ անգլիական եւ ռուսական միջամտութիւններուն պատճառաւ:

Այժմ Իրան ձերբազատուած է այդ միջամտութիւններէն եւ տիրացած կատարեալ անկախութեան:

Այս երկաթուղիին երկարութիւնն է 1390 քիլոմեթր: Իրանի առաջին երկաթուղին է, եթէ չհաշուենք Թէհրանէն քանի մը քիլոմեթր երկարութեամբ երկաթուղին՝ դէպի սրբավայր: Ցարդ, ամբողջ Իրանի մէջ հաղորդակցութիւնը կը կատարուէր ուղտերով, էշերով ու կառքերով: Նոր երկաթուղին կը կտրէ ամբողջ երկիրը՝ Պարսից ծոցէն մինչեւ Կասպից ծովուն ափը: Արժած է 30 միլիոն անգլիական ոսկիի հսկայ գումար մը, որ հայթայթուած է առանց արտաքին փոխառութեան:

Հիւսիսային մասին մէջ, Շահիի եւ Խարի միջեւ, գիծը կ'անցնի 85 փապուղիներէ, որոնց երկարութեանց ընդհանուր գումարն է 24 քիլոմեթր: Մեծագոյն փապուղին 2800 մեթր երկարութիւն ունի:

Հարաւային մասին մէջ, աւելի քան հարիւր սարերկեայ ճամբաներ բացուած են, երեսուն քիլոմեթր ընդհանուր երկարութեամբ: Այս աշխատանքները կատարած են 40.000 բանուորներ:

Երկաթուղիին շինութեանց աշխատանքները վարած է «Քոնսորսիում Քամսաքս»ը որ կազմուած է տանըմարքական եւ շուետական ընկերութիւններէ: Հրապարակ հանուած էին բաժնեթուղթեր, որոնց տէրերը կը պատկանէին զանազան ազգութիւններու,— ֆրանսացի, անգլիացի, պելճիքացի, զուիցերիացի, գերման, իտալացի, աւստրիացի եւ հոլանտացի: Արտաքին ոչ մէկ փոխառութեան դիմուած է՝ այս ծրագիրը իրականացնելու համար: Ծախքերը ամբողջովին պիտի վճարուին ազգային եկամուտներէ: Այս հսկայ ձեռնարկը յաջողած է նոր Իրանի առաջնորդներուն կորովի ջանքերուն շնորհիւ: Անդրիրանեան երկաթուղին առաջին մասն է ճամբաներու մեծ ծրագրի մը: Այս յաջողութեան մէջ մեծ դեր մը ունեցած է քարիւղը, որ Իրանի գլխաւոր հարստութիւնն է: Երկաթուղին դէպի Սէմնան երկարելու աշխատանքները արդէն բսկած են: Ան պիտի կցուի Մէշէտին ու այդ շրջանը եւս պիտի կապուի Թէհրանի: Այս գիծը երբ շինուի, կրնայ կապուիլ Պուխարայի ռուսական գիծին, որ կ'երթայ Թաշքէնտ, Սամարա եւ Սիպերիա: Նախնական աշխատանքներ սկսած են նաեւ Թաւրիզ Թէհրան գիծին շինութեան եւ Քիւմը Պելուճիստանի երկաթուղիին միացնելու համար:

Այս կերպով իրականացած պիտի ըլլայ Եւրոպա — Պաղտատ — Հնդկաստան համաշխարհային առեւտրական մեծ առանցքը: Միանգամայն, Իրանեան եւ ռուսական նախանիւթերուն համար Հնդկական Ովկիանոսին վրայ ելքեր կը բացուին:

ՍԷՆ Լումի Կապոյտ Խաչի Սանուհիներու խմբանկարը
(Տես երէկուան թիւը)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՍՈՒՆԿԷՆ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒԱԾ

Վիէն.— Ընկեր Ներսէս Խաչիկեանի տիկինը, սեպտեմբեր 11ին չուկայէն սունկ կը գնէ, տուն կը բերեն, կ'եփեն ու կ'ուտեն: Անմիջապէս կը հասկնան որ թունաւորուած են: Բոլորս կը հասնինք նախնական դարմաններ կ'ընենք (հում կաթ, մածուն, սառոյց):

Բժիշկը կը հասնի եւ ներարկումներ կը կատարէ: Միեւնոյն ատեն քննելով սունկերը կը նկատէ որ մէկերկուքը թունաւոր են: Շնորհիւ անմիջական խնամքին, կրցանք երկուքին ալ փրկել ստոյգ մահէն:

Ցուսա՞նք թէ այս դէպքէն պիտի խրատուին ուրիշներ...

Ռ.

ՕՏԱՐ ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ

«La Culture Physique» ամսագիրը իր սեպտեմբերի թիւը գրեթէ ամբողջովին զարդարած է Ֆոթօ Արաքսի քաշած նկարներով, մասնաւորապէս գնահատելով անոնց արհեստագիտական նրբութիւնները: Այս առթիւ թերթը կը շնորհաւորէ մեր աշխատակիցը, Պ. Գրիգոր Ծօլօլեան, որ ոչ միայն շքանշան մը ստացած է, այլեւ ֆրանսական հպատակ դարձած, իր տիկնոջ հետ, 1938 օգոստոս 7 թուակիր պաշտօնագրով:

Տ.

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՎԱԶՐԻԿ

(Գ. եւ վերջին մաս)

— Վազգէնը տունեց, կրկին փախաց նա, սուր աչքերը վրաս յառած:

Վազգէնի բանբերն էր թափառական, արկածախնդիր Վազրիկը:

Սքանչելի՜ մանուկ:

Աչքերս յուզմունքի արցունքներով լցուեցին, գրկեցի նրա փոքրիկ անհանգիստ գլուխը,, սղմեցի կրծքիս եւ պինդ, պինդ համբուրեցի: Ահա թէ ինչո՞ւ այս կայտառ, կենդանի երեխան ժամերով ինքն իրան դատապարտել էր նստել քարսու առաջ, սովորութեան հակառակ յանձն էր առել խաղալ մի հիւանդ, թոյլ երեխայի հետ, ահա թէ ինչո՞ւ էր զայրանում, երբ ընկերը դիպաւ նրա կրծքին ուր նա կրում էր բոլոր ցաւերից ամենանուիրականը, յեղափոխական փրկարար ու վեհեմ գաղտնիքը: Նրան պատուիրել էին թղթերը յանձնել ինձ, երբ տանը մեզնից դուրս ոչ ոք չէր լինի: Եւ նա սպասում էր համբերութեամբ:

Տանտիկինը ներս եկաւ:

— Վազրի՛կ գնո՞ւմ ես:

Հա՛, ի հարկէ, նա գնում էր, նա արդէն դրան առաջն էր, պատասխան անգամ չտուեց, բացեց դուռը եւ դուրս ընկաւ, կորաւ խաւարի մէջ:

Ա՜յն զուրսը... ցուրտ էր, մռայլ ու ահաւոր: Հրացանների ձայները սաստկացան, չնէրն աւելի ողբաձայն եւ աւելի բարձր ոռնալ սկսեցին, ծերունին ընդոստ վեր ցատկեց քնից եւ երեսը խաչակնքեց:

Վազրիկը գնա՜ց... այն արիասիրտ, զուլթական մանուկը, որ ոչնչից էր վախենում:

Վազգէնը գրում էր ինձ, որ չշարժուեմ իմ թաքստոցից եւ սպասեմ իր յաջորդ նամակին: Եւ այնուհետեւ նամակները գալիս էին կանոնաւորապէս Վազրիկի ձեռքով, փոքրիկ բանբերը ամէն օր, նոյն ժամերին, նոյն ձեւով ներս էր մտնում, կուրծքը միշտ խրնամքով կոճկած, միշտ զգոյշ ու լուրջ: Տանեցիներից մենք գաղտնիք չունէինք, բայց Վազրիկը մինչեւ վերջը յամառում էր իր ծայրայեղ զգուշութեան մէջ եւ նրանց ներկայութեան չէր համաձայնում կուրծքը բանալ: Նրա այդ սիրուն քմահաճոյքը կատարած լինելու համար իմ խնդրով տանտիկինը փոքրիկի հետ սեւէ պատրուակով դուրս էր գնում, հէնց որ Վազրիկը յայտնւում էր: Ծերունին շատ լաւ չէր տեսնում, այդ գիտէր Վազրիկը եւ նրանից չէր քաշւում, իրեն բոլորովին ապահով զգալով՝ նա չտապով մօտենում էր ինձ, չոքում էր առաջս եւ կամացուկ կրկնում էր իր սովորական նախադասութիւնը, ցոյց տալով կուրծքը:

— Քակի՛ր, էստ տեղ բան կայ:

Թղթերը հանում էի եւ նա կրկին անյայտանում էր, կրծքի վրայ փոխադարձապէս տանելով իմ նամակները Վազգէնին ուղղուած:

Եւ մի երեկոյ նա սովորականից շատ ուշացաւ: Մութն ընկաւ, ճրագը վառւեց, բայց Վազրիկը չկար դեռ եւս: Ամէնքս էլ լուռ էինք եւ անհանգիստ, մենք այնպէս սովորել էինք նրան տեսնել որոշ ժամերին:

Խրճիթը իր մութ ստուերներով այդ երեկոյ մեզ ճնշում էր: Լռութեան մէջ անախորժ էր հնչում նոյնիսկ ողորմելի կաթուի սովորական մռռոցը եւ ծերունու «տէր ողորմեա»յի չրխկոցը:

Սիրտս լի էր մութ թախիծով եւ ես սկսեցի անդադար քայլել յետ ու առաջ: Դեռ երբեք դրսի խաւարը այս աստիճան խեղդող, այս աստիճան ահաւոր չէր թւացել ինձ, կարծես մի մութ ու սեւ բան, դանդաղ, հրէշաւոր զալարումներով օղակ-օղակ պտտում էր մեր շուրջը թանձր խաւարի հետ, սպառնալով խեղդել, ոչնչացնել մեզ:

Հողիս ցաւում էր անորոշ ու սեւ կասկածներից:

Ցանկարծ մի ուժգին պայթիւն լըսւեց հէնց մեր փողոցում: Ամէնքս վեր թռանք, խլեցինք հրացաններս, ականջներս ձայնին պահելով: Եւ նոյն վայրկեանին դուռը շխկոցով բացւեց եւ ներս ընկաւ Վազրիկը գունատ, աչքերը չռած, դէմքի վրայ անհնարին ցաւի կնիքը, շրթունքները իրար սղմած, տանս չճչալու համար: Առանց ներկայ եղողներու վրայ ուշք դարձնելու եւ մոռացած իր սովորական զգուշութիւնը, նա ուղիղ դէպի ինձ վազեց, ծնկների վրայ ընկաւ եւ հեւալով ու նուաղած շշնջաց.

— Քակի՛ր, էստ տեղ բան կայ:

Մինչդեռ ես ձեռքս կ'երկարէի դէպի կուրծքը, նա անկարող եղաւ չոքած մնալ, եւ ընկաւ թիկունքի վրայ, աչքերը կիսախուփ, դէմքը գունատ, ինչպէս մեռել:

Շտապեցի բաց անել կուրծքը:

— Մ'անե՛... մ'անե՛, մ'ան... հեծեծացին նրա շրթունքները:

Վազրիկի կուրծքը այս անգամ իրօք ցաւում էր, այնտեղ մի չար գնդակ էր նստած: Կրծքի վրայից զգուշութեամբ հանեցի ծակոտուած ու արիւնոտ թղթերը, եւ նրանց տակ բացւեց լայն վէրքը, որից ծորում էր արիւնը:

Էլի երկու փոքրիկ ցնցում, եւ թեթեւ խռխռոց եւ նա խպառ լռեց, այն սքանչելի մանուկը: Վազրիկ իր վերջին շունչը փչեց:

Ծերունին հասկացաւ, ոտքի կանգնեց տեղից, բայց ընկաւ, եւ ծնկների վրայ սողալով մօտեցաւ փոքրիկ նահատակին, մի ձեռքով նրա աչքերը փակեց, եւ միւսով շօշափեց, դասւ վէրքը, ապա խռպոտ ձայնով հեկեկաց ծերի սպանիչ արցունքով, տանտիկինը սարսափած՝ իր փոքրիկին գրկեց, կարծես մի մութ վտանգից ազատելու համար եւ նոյնպէս հեծկլտաց:

Երկու հրացան բերինք, խաչաձեւ դրինք նահատակի կրծքին եւ գլուխները բանալով՝ ծունկ չոքեցինք նրա դիակի առաջ: Ճրագի լոյսը պլպլում էր մեղմիւ, մեր ստուերները խաղում էին մեռելի շուրջը ոգիների պէս եւ մենք կատարում էինք հոկումներից վեհագոյնը:

Ցանկարծ ծերունին ոտքի կանգնեց իր չորցած հասակի ամբողջ բարձրութեամբ, կարծես երկնքին աւելի մօտ լինելու համար, արիւնոտ ձեռքերը տարածեց դէպի վեր, դողդոջուն ձայնով բացականչեց.

— Տէ՜ր, տէ՜ր, քո դաւակի արիւնը համարիր... փրկութեան արիւն... տե՛ս, ի՜նչ մաքուր է, ի՜նչ կարմիր...

Մեր միահամուռ եւ ուժգին հեծկլտոցը խլացրեց ծերունու ձայնը, նա ծնկների վրայ ընկաւ նորէն դիակի առաջ:

Նոյն վայրկեանին դրսում նոր հրացաններ որոտացին, մենք շրջապատուած էինք:

Զէնքերնիս խլեցինք եւ դուրս ընկանք խաւարի մէջ:

Բոլոր Վազրիկների անբիծ արեան սիրուն՝ կռիւ էր պէտք:

Եւ կռիւն սկսեց...

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— Յ. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ցանկարծ ճնշումը փոքր ինչ տեղի տըւաւ: Կրցաւ շուրջը դառնալ, եւ առանց իր գիտելուն, ինքնաբերաբար միտքը ինկան զանազան դէպքեր, մանաւանդ իր ամուսինին ճակատագիրը, հէք ամուսինին՝ որ բանտէն չէր վերադարձած, ուր «ժանտատենդէն մեռած» էր: Նոյնքան հէք Մելինէին լեզուին վրայ եկան բանաստեղծ Աւետիք Իսահակեանի բառերը, եւ սկսաւ երգել բարձրաձայն ու յուզուած:

Ծերունի կնոջ ոտնաձայնը թեւ կ'առնէր կը թափանցէր յուզմունքի ալիքներով բակին մէջ իրարու վրայ խըռնուած ամբոխին վրայ: Ամէնքն ալ գիտէին հայ բանաստեղծին այս գեղօնը, եւ բառերը զղուշաւոր սիրոյ սիրտ կպումնքի մը պէս տառապակոծ հոգիներու պունդին վերեւ կը սաւառնէին: Ամէնքն ալ կեցած մտիկ կ'ընէին հայ կնոջ այդ հայրենաբաղձ ցանկութեան: Արբշռած լռութիւն մը կը տարածուէր սրբանուէր թուխքով մարդոցմով.— կենդանիներով լեցուն այդ խանին բակին մէջ, որուն մէջտեղը գիւղեներու լեռ մը կ'ամբարտակէր...

Երբ Մելինէ վերջացուց, Թուրքերու վայրենաբարոյ ճնշումին թափը մեղմացած էր եւ խաւարարդել Հայորդիներուն ամբոխը շունչ մը կ'առնէր: Շատ շատերը կը հեծկլտային, աչքերէն կը բղխէր կոզկոզալին նուաղկոտ թառանչք մը, եւ անանուն տառապանք մը կը տողորէր կը տոչորէր խանին այդ մահահոտ անդաստակը: Ամէն ոք իր տեղը կը փնտռէր, ոտքի վրայ կենալու երկքայլ վայր մը: Ժամեր տեւեց, մինչեւ որ ամէնքը գտան ապաստան մը, կտոր մը կարծր հող, որուն վրայ կարենային երկարել քիչ մը իրենց յոգնած անդամները: Սիրանոյշ եւս իր հօրաքրոջ եւ Լուսինեկրապօվիչի հետ անկիւն մը գտած էր, ուր կարենային նստիլ:

Շնչարգելիչ դարչահոտութենէն պաշարուած, մարդու եւ անասունի կղկղանքներու միջեւ, շարժելու անկարող, անօթի ծարաւ, իրենց վիճակէն ազատելու համար փորձ մը իսկ ընելու ամէն հնարաւորութենէ զուրկ, մահ եւ ամէն տեսակ տառապանք աչքի առջեւ, եղկելիներուն այս գունդը այսպէս միայն կ'անցընէր գիշերը Հալէպ քաղաքին մէջ:

— Համբերող եղէք: Եւ Տէրը ողորմի մեզի, չմոռնանք եւ մինչեւ վերջը ապաւինինք իրեն, որ թոյլ կուտայ այս ամէնուն գալ մեր վրայ, — կը հծծէր ծերունին Մելինէ, Սիրանոյշի գլուխը իր չորցած ցամքած կուրծքին դէմ բռնած:

— Միթէ Տէրը չէ՞ր որ առաջնորդ եղաւ ինծի: Օրհնեա՛լ ըլլայ իր անունը, որովհետեւ ան պիտի չլքէ իրեն յուսացողները:

Սիրանոյշ այդ դարչելի կացութեան մէջ կը ցնցուէր շարունակ:— Մեր կարօտութեան միջոցին ան մեզ երեսի վրայ ձգեց,— կարծես ասիկա իր հոգիին աղաղակն էր, որ միակ և յուսահատ կը պայքարէր եւ կը գոտեմարտէր ճառաքայթ մը լոյսի համար միայն:

Անոր բոլորտիքը կը թնդար հեկեկանքը հարիւրաւորներու, եւ անընդհատ հառաչանք մը կը լեցնէր շէնքը: Անկարելի էր քունի վրայ խորհիլ: Վատառակարեկ ու խոնջ մարմինները երազային թմբիրով մը միայն վարակուած էին եւ անով էր որ պահիկ մը կը մոռցուէր անոնց դարհուրելի կացութիւնը:

Առաւօտուն իրենց առջեւ պատկերացուած տեսարանը ա՛լ աւելի ահաւոր էր քան ինչ որ կը նկարուէր գիշերը իրենց երեւակայութեան մէջ: Խանին բակին չափաւոր մեծութիւնը մարդկային համարուած էակներով խճողուած էր, իրարու քով, իրարու վրայ դիզուած, կծկուած: Փոսա ու դիւրափուլ գերաններու վրայ պընդուած սրահը եւս, շատ մը տեղեր փլչելու սպառնալիքին տակ, տեղ տեղ ալ պատերը թափած, խճողուած էր մարդոցմով, եւ վարէն կը տեսնուէր նաեւ որ նոյն բանն էր տանիքին վրայ:

Հետ բերուած կենդանիները խառն կը կենային մարդոց մէջ եւ անոնց հետ, եւ անդին, մէկ կողմը, աշտարակի պէս կը ցցուէին երկու հարիւր դիակներ, փտութեան զանազան աստիճաններու վրայ, կիսամերկ կամ պատառոտուն, աղտեղի ցնցոտիներով հազիւ հազ ծածկուած: Անոնք մնացած էին նախորդ կարաւաններէն, անօթի կամ սեւէ հիւանդութենէ մեռած եւ տակաւին ողջ մնացողներէն հոս բերուած եւ իրարու վրայ դետեղուած: Ահա այս դիակներուն տակ էր որ կը սպրդէին ամէն տարիքէ կմախքանման մարդիկ, լուռ, եւ անզգայ արտաքին սեւէ ազդեցութեան, նոյնիսկ կենդանւոյն մեռած:

Եւ չարաբաստիկ մարդոց այս դըժոխքին մէջտեղեւը կ'ուղարկէր իր շըլացիկ ճառագայթները: Ծանծերու անթիւ անհամար զանգուած մը կը պատէր կը պարփակէր ամէն կողմ: Ամէն կողմ կը գտնուէին անպատ եւ ամենաճոխ ուտելիք, անոնք ալ յոգնած ու թմրած, կարճ մը միայն կը թռչկէին եւ սեւ ու խիտ շարքերով դարձեալ կ'իջնային ամէն անշարժ բաներու վրայ:

Իրիկունը հասնողներէն շատերը արդէն հիւանդացած էին: Մէկ մասը անկողէ բռնուած, ջո՛ւր, ջո՛ւր կ'աղաղակէին, ուրիշներ պառկած էին անդադար ու վատուժած: Ամէնքն ալ գոգցես անտարբեր կը սպասէին իրենց ճակատագրին: Շատ քիչերը միայն կրցան այդ ապականուած օդին մէջ իրենց պաշարին մնացորդները ուտել: Անոնց կերի եւ ջուրի մնացած զրաստները սկսան անհանգարտ ըլլալ եւ իյնալ հոս ու հոն թափառայած դեւին պառկողներու միջեւ, բան փնտռելու, որով կարենան յագեցնել իրենց քաղցն ու ծարաւը:

— Պէտք է ամէն բան ընեն Վալիին հասնելու համար, Լուպա՛,— հծծեց Սիրանոյշ, որ արդէն ջերմէ կը տառապէր:— Գնա՛, երբ դեռ ժամանակ կայ: Մի՛ վարանիք, գացէ՛ք:

Լուպոմնա Կրապովիչ ոտքի ելաւ դժուարաւ: Երկու կողմին վրայ կ'երերար: Ծլմորած բոլորտիքը նայելով, սարսափէն կը ցնցուէր: Նոյնիսկ դըղուանք կը զգար իր մարմինին դարչահոտութենէն: Կարծես պիտի խեղդուէր, եւ սաստիկ սրտի խառնուք մը կրկին գետինը նետեց զինքը:

Ի վերջոյ կեցաւ գոգցես զգայազիրկ, ոտքերուն վրայ:

Սիրանոյշ եւ Մելինէ, ընդարմացած, պառկած էին անոր քով:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

Բայց պէտք է հասկնալ դառնալ, որ այս գոհողութիւնները սահման մը ունին:

Այս տարի պատահար մը տեղի ունեցաւ, որ սոխալեց մեզ փոխելու մեր դիրքը: Այս տարի Չեխոսլովաքիոյ մէջ կատարուեցան քաղաքապետական ընտրութիւնները: Այս ընտրութիւնները մտահոգութեամբ դիտողներ կային, որովհետեւ կը վախնային գերման ազգային շարժման միութենէն:

Փորձուեցաւ ազդել ընտրութեանց արդիւնքին վրայ: Փրակայի կառավարութիւնը անհրաժեշտ գտաւ գործ դնել բիրտ ահաբեկչութիւն: Զուտէթեան Գերմանները բռնի ուժի ենթարկուեցան, որպէսզի իրենց ուզածին պէս չկարենան քուէարկել: Եւ այս ցոյցը արտաքին աշխարհին աւելի գովելի ցուցնելու նպատակով Պ. Պէնէշ սուտ մը գլորեց թէ Գերմանիա զօրաշարժ կատարած է: Այս մասին ես կ'ընեմ հետեւեալ յայտարարութիւնը.— Նորութիւն չկայ այսպիսի սուտերու մէջ: Մէկ տարի առաջ, ուրիշ պետական մարդ մը յայտարարեց, թէ 20.000 գերման զինուորներ ցամաք հանուած են Մարոք: Ֆրանսական դեսպանին ուղղուած խօսք մը բաւական եղաւ ցնդեցնելու այս սուտը:

Չեխական յայտարարութիւնը բացարձակապէս սուտ է: Այս մտքով ալ ես տեղեկացուցի ուրիշ պետութեան մը, բայց այս լուրը հաղորդուած էր Փրակայի կառավարութեան, որ օգտագործեց զայն ընտրութեանց վրայ ազդելու համար: Ես կը վստահեցնեմ, թէ չկայ ոչ մէկ զինուոր աւելի, որ զօրաշարժի ենթարկուած ըլլայ, քան սովորական ժամանակ եղածը, եւ թէ ճիշդ հիմա ոչ մէկ զինուոր կայ, որ իր խաղաղութեան ժամանակուան զօրանոցէն դուրս հանուած ըլլայ: Մենք կ'ուզենք խուսափիլ Չեխոսլովաքիոյ վրայ ճնշում բանեցնելու երեւոյթէն իսկ:

Արդ, Եւրոպա գրեթէ զօրաշարժի ենթարկուած էր ծառայելու համար ծրագիրներուն կառավարութեան մը, որ կ'ուզէր ազդել ընտրութեանց վրայ: Փրակայի կառավարութիւնը, իրեն յատուկ անխղճութեամբ, չվարանեցաւ կասկածի արատը նետելու մեծ պետութեան մը վրայ, որպէսզի խուճապի ենթարկէ Եւրոպան:

Բայց Գերմանիա պահեց իր հանդարտութիւնը, որովհետեւ որոշ էր, որ քաղաքապետական ընտրութիւնները պիտի գային հաստատել Զուտէթեան Գերմաններու իրաւունքները: Այն ժամանակ բուեցաւ, թէ Գերմանիա ընկրկեցաւ Չեխոսլովաքիոյ ուժին եւ Ֆրանսայի ու Անգլիոյ միջամտութեան առջեւ: Դուք կը հասկնաք, թէ մեծ պետութիւն մը երկրորդ անգամ այսպիսի բան չի կրնար ընդունիլ...

Գերմանական նախկին կայսրութիւնը մեզի համար դաս մը եղաւ. ան իր կարողութեան սահմանէն անդին գնաց խաղաղութեան սիրոյն, բայց դարձեալ պատերազմը չխնայուեցաւ մեզի: Մայիս 28ին, ես ձեռք առի խիստ միջոցներ.—

1.—Ուժեղացում բանակի եւ օդատորմիղի, զոր հրամայեցի ես եւ որ անմիջապէս գործադրուեցաւ:

2.— Հրամայեցի, որ արեւմուտքի մէջ ամրութիւններ կառուցուին:

Կրնամ ապահովցնել ձեզ, թէ մայիս 28էն ասդին ամէն ժամանակներու ամէնէն ահարկու ամրութիւնները կը կառուցուին: Նշանակեցի Տոքթ. Թօտը, գերման ճամբաներու ընդհանուր քննիչը, այս շինութեանց հսկիչ: Եւ անոր հանճարեղ մղումին տակ արդէն լրացած է մեծագոյն շինութիւններէն մին: Իր վարչութեան տակ աշխատած են այս ամրութեանց վրայ 278.000 մարդ, 48.000 աշխատաւորներ եւ Աշխատաւորական ծառայութեան 100.000 անդամներ, հազարաւոր ճարտարապետներ եւ հետեւակ զօրաբաժիններ:

Երկաթուղիները օրական փոխադրեցին 8000 վակոն նախանիւթ: Այս ամրութեանց շինութիւնը անպայմանօրէն պիտի լրանայ ձմեռէն առաջ: Անոնց պաշտպանողական կարողութիւնը ապահովուած է: Այժմ կան պէթոնով վերանորոգուած 1000 ամրութիւններ: Այս պողպատէ եւ պէթոնէ պատնէշի ետին,— երեք գիծ աւելի քան յիսուն քիլոմեթր խորութեամբ — կանգնած է ամբողջ գերման ժողովուրդը, զէնքը ձեռքին: Ես այս արշաւանքը կատարեցի ապահովելու համար խաղաղութիւնը: Ես չեմ կրնար մեկուսի կենալ եւ անսպառ համբերութեամբ դիտել Չեխոսլովաքիոյ մէջ գերման ժողովրդի հարստահարումը: Պ. Պէնէշ հնարքներու կը դիմէ: Ան կ'ուզէ բանակցութեանց սկսիլ եւ խնդիրները ձգձգել, բայց առիկա այլեւս երկար չի կրնար տեւել: Խօսքերու եւ նախադասութիւններու հարց չէ այս, այլ իրաւունքներու: Գերմաններու ուզածը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ինքնորոշման իրաւունք, ինչ որ ունին բոլոր ժողովուրդները — եւ ոչ թէ դատարկ խօսքեր:

Պ. Պէնէշէն ոչ ոք կը խնդրէ, որ Զուտէթեան Գերմաններուն նուէր մը տայ: Անոնք իրաւունք ունին պահանջելու, որ ապրին իրենք ուրիշ բոլոր ժողովուրդներու նման: Կը կարծեմ թէ ես խաղաղութեան կը ծառայեմ, այս մասին ո եւ է կասկած չձգելով: Ես չեմ ուզեր, որ մեզ յանձնեն երեք միլիոն Ֆրանսացիներ հարստահարելու համար կամ երեք միլիոն Անգլիացիներ: Բայց ես կը պահանջեմ, որ վերջ գտնէ 3.500.000 Գերմաններու հարստահարումը Չեխոսլովաքիոյ մէջ: Ես կ'ուզեմ, որ այս հարստահարումը տեղի տայ ինքնորոշման իրաւունքին: Ինչ որ ես կը պահանջեմ, մեր բոլորին պահանջն է, հայրենակիցներ: Ես կը պնդեմ, թէ օրէնքը պէտք չէ վերածուի անարդարութեան: Գերմաններ է որ կը պաշտպանեմ ես:

Ես չեմ ուզեր երկրորդ Պաղեստին մը տեսնել Գերմանիոյ սահմանագլուխին վրայ: Խեղճ Արաբները անպաշտպան են եւ լքուած: Չեխոսլովաքիոյ Գերմանները ոչ անպաշտպան են, ոչ ալ իրենց բախտին ձգուած »:

Յիշելէ ետք թէ Նիւրեմպէրկի համագումարին ներկայ են «մեր աւստրիացի հայրենակիցները», Հիթլէր շարունակեց.

— « Երբ ես Հռոմ էի, ըմբռնեցի թէ ինչպէս մարդկային պատմութիւնը խիստ նեղ հայեցակէտէ մը կը դիտուի: Ժողովուրդ մը կրնայ դարձեալ յարութիւն առնել հազար տարիներ ետք: Գերմանիա եւ Իտալիա ասոր օրինակներն են: Անոնք վերածնած ազգեր են: Այսօրուան այս երիտասարդութիւնը կը ծաղկի պատմական հողէ մը: Հռոմէական կայսրութիւնը դարձեալ կը սկսի շնչել: Գերմանիա նոր պետութիւն մը չէ: Ես Նիւրընպէրկ բերել տուի հին կայսրութեան թագին դոհարները, որպէսզի ցոյց տամ ամբողջ աշխարհին, թէ Նոր Աշխարհի գիւտէն շատ դարեր առաջ գոյութիւն ունէր հզօր գերմանական կայսրութիւն մը»:

Հիթլէր իր ճառը փակեց հետեւեալ խօսքերով.

— « Գացէք ձեր տուները. դուք իրաւունք ունիք բարձր բռնելու ձեր գերման գլուխները: Մենք երբեք պիտի չխոնարհինք օտար ճնշումի տակ: Կ'երդնում: Աստուած օգնէ ինծի »:

Ընդհ. Ճնշում Հաթայի մէջ

Անտիոքէն կը հեռագրեն.— Երեսփ. ժողովը օրէնք մը քուէարկեց որով ներում կը շնորհուի օրինազանցներուն, մէջն ըլլալով այն արաբ եւ ալեվի քաղաքական յանցաւորները որ կռուած են Թրքական գերակշռութեան դէմ:

*** Երեսփ. ժողովը քուէարկեց նաեւ հետեւեալ օրէնքները.—

1.— Նամակի դրոշմաթուղթեր տպել: 2.— Տասանորդի (աշար) տուրքը ջնջել: 3.— Գլխարկը իբր ազգային գլխանոց ընդունիլ: 4.— Թուրքիոյ անկախութեան քայլերգը իբր ազգ. քայլերգ ընդունիլ: 5.— Բազմաթիւ վայրերու մէջ միջին վարժարաններ բանալ: 6.— Արձակուրդի ընթացքին նոր պետութեան պատկանող օրէնքներուն հրատարակման ու գործադրութեան համար կառավարութեան լիազօրութիւն տալ:

Ժողովը կառավարութեան յանձնարարեց անհրաժեշտ դիմումները ընել, Հալէպի եւ Լաթաքիէի սահմանակից հաթայական գիւղերուն վրայ սուրիացի պաշտօնեաներու կողմէ գործադրուած ճնշումին վերջ մը տալու համար:

Ազգ. ժողովը այս որոշումները տալէ վերջ առժամաբար դադրեցուց իր աշխատանքը, մինչեւ 1938 նոյեմբեր:

Կ. Խաչի վերջին խումբին վերադարձը

Կ. Խաչի օդափոխութեան Գ. խումբի վերադարձի մասին երէկ թիւրիմացութիւն մը պատահած ըլլալով, սոորեւ կը հրատարակենք բուն ղեկոյցը.—

Գ. խումբը Փարիզ կը հասնի ՍԵՊՏ. 16ԻՆ ԺԱՄԸ 4ին, Լիոնի եւ միւս քաղաքներու խումբը Լիոն կը հասնի ՍԵՊՏ. 16Ի ԳԻՇԵՐԸ ժամը 10.40ին, իսկ Մարսէյլի խումբը՝ ԱՌՏՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 10ԻՆ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողով կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Աւընիւ տ'իթալի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն:

ԱՆԻԷՐ ԳՈՒԱԹՈԼՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Զաւարեան», «Մուրատ», «Մշօ», «Սէրէմճեան» եւ «Արդութեան» խումբերու ընկերները 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Խրիմեան» սրահին մէջ: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Հայկ Խորեանի բնակարանը: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Սեպտ., երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ: Օրակարգ Նախորդ ժողովի շարունակութիւնը: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, սովորական վայրը: Կարեւոր օրակարգ: Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ 16 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Խաժակ» ակումբին մէջ: Նիւթ՝ «Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծագումն ու զարգացումը»: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼԻՕՆԻ Շրջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԱՎԻՆԻՕՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Փոր Սան-Թրալի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ակնունի» ենթակոմիտէն, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը: Կարեւոր օրակարգ:

«ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վասանդեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

«ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմիտէի ժողովը 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

«ՎՌԱՄԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքավայրը:

«ԻՇԽԱՆ» խումբի ժողովը 15 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին:

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին:

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բերթիէ) Պատանեկան խմբակի ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը: Կը խօսի Ընկեր Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ: Նիւթ՝ «Մարզանքի օգուտները»:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ Պատ. խումբերու ժողովը՝ 15 Սեպտ., Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին: Կը խօսի Ընկ. Ա. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ: Նիւթ՝ «Հայաստանի աշխարհագրութիւն»:

Վերոյիշեալ ժողովներուն ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Շնորհիկ Եազտանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Սիրուհի Եազտանեանը, Հաճի Մարիամին թոռը, Շապին Գարահիսարի շրջանէն: Բնիկ Շոլլիսարցի: 1917ին աքսորուած է Եոզկատի կողմերը, 13 տարեկանին եւ յետոյ առեւանգուած կարծեցի թուրք գաղթականի մը կողմէ Գուրպան անունով: Իմացնել հետեւեալ հասցէին. Chenorhik Hazdanian, 11, Rue de la Paix, Viviez (Aveyron), կամ «Յառաջ»ի միջոցով:

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Յովակիմ: 1928ին կը գտնուէր Ցունաստան: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Կ. Խաչի Խրիմեան դպրոցի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան կոմիտէի, Հայ կամաւորներու միութեան, Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները, նաեւ բոլոր ծնողքները, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր սրահին մէջ: Օրակարգ՝ դպրոցի ընդարձակման կամ հողի մը գնման հարց:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Սէն Շամոնի «Վարուժան» կոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Աբէլ Աբէլեանի, իր հօր մահուան առթիւ (Պոլիս):

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

1er PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 16 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

VENDREDI 16 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3836

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՓՈՐՁԸ

Խորունկ սփոփանքի մը տպաւորութիւնը գործեց Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութիւնը, այնքան անսովոր եւ անակն — կալ: Իսկապէս պատմական ձեռնարկ մը, որ օրհնութիւն պիտի համարուի, եթէ յաջողի փրկել խաղաղութիւնը :

Եւ զարմանալի չէ որ աշխարհի բոլոր խաղաղասէրներն ալ, նոյնիսկ ձախակողմեան հոսանքները որոնց կ'ողջունեն Պ. Չէյմպըրլէնը,— դասական ներկայացուցիչը բրիտանական պահպանողականութեան եւ աշխարհակալութեան :

Այսպէս, Փարիզի մէջ, մեծարանքի առաջին խօսքն արտասանեց ոչ միայն Պ. Տալատիէ (արմատական), այլ եւ նախկին վարչապետը, Պ. Լէոն Պլում, որ իր երէկուան խմբագրականը նուիրած էր այս աննախընթաց նախաձեռնութեան :

— « Պ. Չէյմպըրլէնի որոշումը կը ներկայացնէ ազնիւ յանդգնութիւն մը խաղաղութեան կամքին մէջ, եւ իսկապէս անհրաժեշտ է այդ յանդգնութիւնը, ըլլայ իսկ արկածալի եւ խիզախ: Պ. Չէյմպըրլէն այս վճռական փորձը կը կատարէ մասնաւորապէս ծանր պահու մը, երբ Եւրոպայի եւ աշխարհի խաղաղութիւնը կրնայ վտանգուիլ քաղաքացիական պատերազմի սկզբնաւորութեամբ մը, Զուտէթեան երկրին մէջ :

... ինչ տեսակէտով ալ քննեմ Պ. Չէյմպըրլէնի արի վճիռը, խաղաղութեան պատեհութիւն մըն է որ կը տեսնեմ: Ահա թէ ինչո՛ւ կը ծափահարեմ զայն... Մենք բոլորս կը ծափահարենք ամէն ինչ որ կը դժուարացնէ պատերազմը »:

Բացառութիւն կը կազմէ ժողովրդական ճակատին ծայրայեղ թեւը, համայնավար կուսակցութիւնը, որուն պաշտօնաթերթը, « Իւմանիթէ», սա հեգնական տողերը կը սահեցնէր երէկ, իր քաղաքական խմբագրին բերնով.

— « Պ. Չէյմպըրլէն ազդարարութիւն չուղղեր Գերմանիոյ: Կը զարնէ Պէրխթէսկատէնի զանգակը: Զբսեր,— «Արգիլուած է առանց յառաջ երթալ արկածախնդրութեանց մէջ»: Այլ կը թախանձէ,— «Թոյլ կուտա՞ք որ լսեմ ձեր պահանջները: Նեղութիւն մի կրէք ինծի տեղեկացնելու համար: Հաւանեցէք որ ես ինքս օդանաւով կատարեմ Քանոսայի ճամբորդութիւնը: (Պատմական խօսք մը որ կը նշանակէ խոնարհիլ, նուաստանալ): Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը պարզապէս Չեխոսլովաքիան զոհելու համար կ'երթայ Պէրխթէսկատէն »:

Նոյն ողբաձայն եղանակն էր կը հնչեցնէ Մոսկուան, ուր գանութեամբ գիտել կուտան թէ «Ֆրանսայի մէջ իսկ կարգ մը շրջանակներ ամուր կառչած՝ Անգլիոյ քղանցքին, կը պատրաստուին իր բախտին ձգելու Փրական »:

Բոլորովին անհիմն չէ այս վերջին մտավախութիւնը :

Արդէն իսկ լայն ճեղք մը բացուած է Փարիզի մէջ, պաշտօնական շրջանակներէն մինչեւ լրագրականը, ընդառաջ երթալու համար նոյնիսկ հանրաքուէի պահանջին:

« Մաթէն »ի խմբագրապետը, Սթէֆան Լօզան, երէկ հետեւեալ խորագիրներով կը սկսէր իր խմբագրականը.— «Զուտէթեան Գերմանները հանրաքուէ կը պահանջեն: Ֆրանսա չի կրնար ընդդիմանալ ատոր »:

— « Ֆրանսա չի կրնար ընդդիմանալ, եթէ խաղաղութիւն կ'ուզէ: Չի կրնար ընդդիմանալ, եթէ կ'ուզէ հաւատարիմ մնալ յաւիտենական սկզբունքներու որոնք իր պատիւը կը կազմեն»:

Քաղքենի թերթը աւելի յառաջ կ'երթայ.

— « Պատմութեան մէջ առաջին անգամ չէ որ կը տեսնենք ցեղով, լեզուով, մշակոյթով, ձգտումներով տարբեր երկու ժողովուրդներ որոնք չեն կրնար նոյն տանիքին տակ ապրիլ: Այդպէս պատահեցաւ Անգլիոյ եւ Իրլանտայի միջեւ, եւ արդիւնքը գիտենք: Այդպէս պատահեցաւ Մակեդոնիոյ մէջ, տեղի տալով շարք մը պատերազմներու : Այդ կը տեսնենք այսօր, Պաղեստինի մէջ»:

Եւ կ'եզրակացնէ թէ Ֆրանսա պարտաւոր չէ պատերազմելու ուրիշ երկրի մը ներքին գործին համար»: Ոչ իսկ 1924ին կնքուած դաշնագրով :

Ուրիշ թերթ մը, «Լը Ժուռ», թունդ ազգայնական, հրապարակաւ կ'ամբաստանէ Չեխոսլովաքիոյ նախագահը, Պ. Պէնէշ, թէ 1919ին ճնշեց Քլէմանսոյի Լորտ Ճորճի, Ուիլսընի եւ ուրիշներու վրայ, որպէսզի 15 միլիոննոց պետութիւն մը ստեղծեն, այլացեղ ժողովուրդներով, իր մասին յանձն առնելով զայն դարձնել «կատարեալ Զուիցերիա մը»: Եւ կը յայտարարէ թէ այս խոստումը չկատարուեցաւ:

Ժիւռայի ծերակուտականը, Պ. Շարլ Տիմօն, բաց նամակ մը ուղղելով արտաքին նախարարութեան, կը հարցնէ թէ ժամանակը եկած չէ՞ դաշնակցային պետութեան վերածելու Չեխոսլովաքիան, ինքնավարութիւն շնորհելով այլացեղ ժողովուրդներուն, նման Զուիցերիոյ :

Եւ այսպէս բազմաթիւ արտայայտութիւններ: Նոյն գլխաւոր օրկանին մէջ, Պ. Լէոն Կարիպալտի նոյնպէս կը յիշեցնէ թէ Պ. Պէնէշ չյարգեց իր խոստումը եւ յիմարութիւն կը նկատէ «Չեխերուն համար պատերազմի բռնուիլ Գերմանիայի մը դէմ որ կրնայ տասը միլիոն զինուոր հանել »:

Այս մթնոլորտին մէջ, դժուար չէ նախատեսել Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութեան արդիւնքը,— գլուխ գլխի տալով Գերմանիոյ Առաջնորդին հետ, նոր եւ աւելի ծանր զոհողութիւններ պարտադրել չեխական կառավարութեան, փրկելու համար խաղաղութիւնը: Ուրիշ խօսքով, հանրաքուէ, յանգելու համար մինչեւ անջատում :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԹՌԱՒ ԺԱՄԱԴՐՈՒԵԼՈՎ ՀԻԹԼԵՐԻ ՀԵՏ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ՓՈՐՁ ՄԸ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ընդհանուր գոհունակութիւն Փարիզի մէջ եւ այլուր

Ճիշդ այն պահուն երբ ամէն յոյս կորսուած կը համարուէր, իբրեւ հետեւանք Չեխոսլովաքիոյ մէջ պատահած արիւնալի դէպքերուն եւ բանակցութեանց խզման, Անգլիոյ վարչապետը ձեռնարկեց փորձի մը որ աննախընթաց կը համարուի, ժամանակակից պատմութեան մէջ :

Չորեքշաբթի օր, Պ. Չէյմպըրլէն հետեւեալ հեռագիրը ուղղեց Հիթլէրի, Պերլինի բրիտանական դեսպանին միջոցաւ.

— « Նկատի առնելով տագնապալի կացութիւնը, որ հետզհետէ կը ծանրանայ, կը խորհիմ գալ տեսնել ձեզ անյապաղ, խաղաղ ելք մը փնտռելու համար: Կ'ուզեմ գալ օդանաւով եւ պատրաստ եմ ճամբայ ելլելու վաղը: Կը խնդրեմ ինծի տեղեկացնել թէ ամէնէն շուտ երբ կրնաք տեսնել զիս եւ նշանակել հանդիպումի վայրը: Երախտապարտ պիտի մնայի արագ պատասխան մը ստանալով »:

Հիթլէր պատասխանեց անմիջապէս, յայտնելով թէ պատրաստ է տեսակցելու հինգշաբթի, 15 սեպտեմբեր (երէկ):

Այս պատասխանին վրայ, Պ. Չէյմպըրլէն օդանաւ նստաւ երէկ առտու, ժամը 8.30ին, եւ թռաւ չիտակ Հիթլէրի ամառանոցը, Պէրխթէսկատէն: Օդանաւը պահ մը կանգ առաւ Միւնիխի մէջ եւ յետոյ իջաւ ամառանոցը:

Այս լուրը շատ խոր տպաւորութիւն գործեց ամէն կողմ, մասնաւորապէս Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ: Հակառակ տեղատարափ անձրեւին, ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր Անգլիոյ վարչապետութեան եւ արտաքին նախարարութեան շէնքերուն առջեւ: Երբ հաղորդուեցաւ տեսակցութեան լուրը, բազմութիւնը խելայեղօրէն ծափահարեց, ջերմապէս գնահատելով վարչապետին նախաձեռնութիւնը: Թղթակիցները կառքէ կառք, հեռաձայնէ հեռաձայն կը խուժէին, լուրը հաղորդելու համար: Այր եւ կին իրար խառնուած էին, բան մը աւելի իմանալու համար: Ոստիկանները հազիւ կը յաջողէին պահպանել բարեկարգութիւնը :

Երբ լուրը Փարիզ հասաւ, Պ. Տալատիէ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— « Երէկ իրիկուան դէմ, տեսնելով դէպքերու սրընթաց հոլովումը Չեխոսլովաքիոյ մէջ, որ մեծապէս կը դժուարացնէր տեղական բանակցութիւնները, նախաձեռնութիւնն առանձնեցի անձնական եւ ուղղակի հաղորդակցութիւն մը հաստատելու Անգլիոյ վարչապետին հետ, գտնելու համար բացառիկ եղանակ մը, որուն շնորհիւ կարելի ըլլար Գերմանիոյ հետ քննել ամէնէն ազդու միջոցները՝ բարեկամաբար լուծելու չեխեւգերման վէճը եւ հետեւաբար ապահովելու Եւրոպայի խաղաղութիւնը: Ուստի մասնաւորապէս ուրախ եմ, տեսնելով երկու բարեկամ կառավարութեանց համաձայնութիւնը»:

Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութիւնը կը համարուի վերջին յոյսը փրկելու խաղաղութիւնը: Արդարեւ, դէպքերու ընթացքը ցոյց կուտայ թէ՝ բանակցութիւնները խզուած եւ Չեխոսլովաքիան խռովայոյզ վիճակ մը ստացած ըլլալով, գերմանական կառավարութիւնը տրամադիր է խօսքէն գործի անցնելու: Հիթլէր արդէն խորհրդակցութիւններ ունեցած էր իր զինուորական խորհրդականներուն եւ սպայակոյտի անդամներուն հետ, միջամտութեան մը ծրագիրը քննելու համար: Ֆրանսայի մէջ ալ, վարչապետը յաջորդաբար ունկնդրութեան կ'ընդունէր կուսակցութեանց վարիչները (բացի համայնավարներէն), Երեսփ. Ժողովին եւ Ծերակոյտին նախագահները եւն.: Իսկ Փարիզի չեխական դեսպանը ներկայանալով արտաքին նախարարին, ապահովութիւն կը խնդրէր: Նախարարը պատասխանեց թէ Ֆրանսա պիտի չընկրկի որ եւ է սպառնալիքի առջեւ, միեւնոյն ատեն շեշտելով թէ պատրաստ է աջակցելու որ եւ է հաշտարար լուծումի :

Զօրաշարժի պատրաստութիւն - 2,000,000 զինուոր

Նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը եւ Ֆրանսայի յանձնառութիւնները, իրազեկներ կը հաւաստեն թէ պատերազմական նախարարն ալ միջոցներ ձեռք առած է, զօրակոչի ենթարկելու համար ութ դասեր, 1924էն մինչեւ 1931, ինչ որ կը նշանակէ երկու միլիոն զինուոր: Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, կառավարութիւնը երկուքի բաժնուած է այս հարցին մէջ: Արտաքին նախարար Պ. Պոնէ եւ փոխ - վարչապետ Պ. Շօթան պատրաստ են ընդունելու հանրաքուէի առաջարկը, իբրեւ միակ միջոցը հաշտարար լուծումի մը: Այս տեսակէտին հակառակ են ընդհ. սպայակոյտը, գաղթական նախարար Պ. Փօլ Ռէյնօ եւ գաղթային նախարար Պ. Ժորժ Մանտէլ, այն պատճառաբանութեամբ որ եթէ Ֆրանսա նորէն տեղի տայ Հիթլէրի սպառնալիքին առջեւ, ինչպէս ըրաւ Հռենոսի վերագրաւման ատեն եւ համաձայնի Չեխոսլովաքիոյ բաժանման, պարզապէս յետաձգած պիտի ըլլայ անխուսափելի ընդհարումը Գերմանիոյ հետ :

Հակառակ այս լուրերուն, Փարիզ կը պահէ իր պաղարիւնը: Միակ արտակարգ պարագան զինուորական փոխադրութիւնն է, ինչպէս եւ ... լրագրավաճառներու իրարանցումը :

Տեսակէտներու տարբերութիւնը հետզհետէ կը շեշտուի երկրին մէջ: Լէոն Պլում առջի օր կը թելադրէր միջազգային ոստիկանութիւն հաստատել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջաններուն մէջ, ինչպէս եղաւ Սարի հանրաքուէին ատեն: Իսկ երէկ ջերմապէս կը շնորհաւորէր Պ. Չէյմպըրլէնի նախաձեռնութիւնը: «Մաթէն» եւ ուրիշ կարեւոր թերթեր, ինչպէս եւ երեսփոխաններ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԽՕՍՔԸ՝ ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔ

Նոր դէպքեր եւ զօրաշարժ Չեխոսլովաքիոյ մէջ

Բանակցութեանց խզումէն վերջը, Հէնլայնի կուսակցութիւնը մէջտեղ դրած է նոր նշանախօսք մը,— ազգերու ինքնորոշման իրաւունք, հետեւաբար եւ հանրաքուէ: Անգլիոյ վարչապետը հակառակ չէ այս ծրագրին, եւ կը յուսացուի թէ այդ հիման վրայ պիտի համաձայնի Հիթլէրի հետ :

Հակառակ պաշարման վիճակին, նոր դէպքեր պատահեցան գերմանական շրջաններուն մէջ: Մինչեւ հիմա սպաննուած են 23 հոգի, վիրաւորուած՝ 75 հոգի: Հինգշաբթի օր ծանր կռիւ մը պատահեցաւ չեխ զօրագունդի մը եւ 2000 քաղաքացիներու միջեւ: Գերմանները ծուղակը ձգեցին 40 ոստիկան - զինուորներ, գերի բռնելով նաեւ վեց մաքսային պաշտօնեաներ: Չեխական կառավարութիւնը զօրք, թնդանօթ եւ գնդացիր ղրկեց: Հրամանատարը առաջարկեց որ Գերմանները անձնատուր ըլլան եւ պարպեն պահականոցը եւ ուրիշ հանրային շէնքեր: Գերմանները պատասխանեցին թէ եթէ զօրքը կրակ բանայ, գնդակները պիտի անցնին սահմանէն անդին, գերմանական քաղաքի մը մէջ: Վախնալով որ այս պարագան կրնայ Գերմանիոյ միջամտութիւնը հրաւիրել, հրամանատարը քաշուեցաւ առժամապէս եւ հրահանգ խնդրեց ընդհ. սպայակոյտէն: Կառավարութիւնը նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, յանձնարարեց հրամանատարին վեց քիլոմեթր հեռու քաշել զօրքը եւ սպասել նոր հրահանգներու: Ուշ ատեն հիթլէրականները տակաւին տէր էին քաղաքին եւ 46 Չեխերն ալ գերի: Գերմանները զինուած էին հրացաններով եւ ատրճանակներով: Ուրիշ սահմանամերձ քաղաքի մը, Էկէրի մէջ չորս հոգի սպաննուեցան: Զանց կ'առնենք միւս դէպքերը, որոնք իրարու կը նմանին :

*** « Նիւ Եորք Հէրըլտ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ՝ հակառակ պաշտօնական հերքումներուն, չեխական կառավարութիւնը զօրաշարժի ձեռնարկած է, գէթ մասնակի, այնպէս որ, այսօր - վաղը 800.000 — 900.000 հոգի զէնքի տակ առնուած պիտի ըլլան: Մինչեւ հիմա դրօշի տակ առնուած էին 400.000 հոգի: Երէկ 200.000 հոգի եւս աւելցած էին, եւ հազարաւորներ կը հասնին ժամէ ժամ: Կառախումբերը անընդհատ զինուոր կը փոխադրեն առանց ազգի խտրութեան,— Չեխեր, Գերմաններ, Լեհեր, Հունգարներ եւ ուրիշ տարրեր: Թղթակիցը կ'ըսէ թէ շատերը հրացան չունին: Բեռնատար կառախումբեր լեցուած են խոշոր թնդանօթներով, որոնք սահմանամերձ շրջանները կը փոխադրուին հրասայլերու եւ զրահապատ ինքնաշարժներու հետ: Այս նոր զօրաշարժը աւելի մեծ է քան այն որ տեղի ունեցաւ մայիս 21ին, երբ Չեխերը անխուսափելի կը գտնէին Գերմանիոյ միջամտութիւնը: Զինուորները հաճութեամբ կը պատասխանեն զօրակոչին :

Օրերէ իվեր ահագին քանակութեամբ կազարդել դիմակներ կը ծախուին Փրակայի մէջ: Բազմութիւնը պոչ կապած է խանութներուն առջեւ: Մէկ դիմակը կ'արժէ 110 չեխական քրոն :

*** Չէյմպըրլէն - Հիթլէր տեսակցութիւնը անախորժ տպաւորութիւն գործեց Փրակայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ, որոնք կը վախնան որ հանրապետութեան նախագահը Շուշնիկի վիճակին հասնի, արտաքին ճնշումով, այսինքն համակերպի գերմանական շրջանին անջատման :

Իտալիա եւ Ճափոն Գերմանիոյ հետ են

Իտալիա բացորոշապէս ճշդեց իր դիրքը՝ չեխական տագնապին հանդէպ: Արտաքին նախարարութեան, աւելի ճիշդ՝ Մուսոլինիի կիսապաշտօնական օրկանը, «Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա», որ նախապէս առաձգական տեսակէտ մը պարզած էր, այս անգամ աւելի բաց կը խօսի, պարզապէս հանրաքուէ առաջարկելով, իբրեւ միակ ելք: Այսպէս, նոր զեկոյցը այլեւս չի խօսիր Քարլսպատի ութ կէտերուն կամ ինքնավարութեան վրայ՝ Չեխոսլովաքիոյ սահմաններուն մէջ, ոչ ալ զուիցերիական դաշնակցային կազմը կը պաշտպանէ: Այլ բացորոշապէս կը թելադրէ անջատում գերմանական հողամասին, ուրիշ խօսքով՝ երկրորդ «անշլուս» մը (կցում, ինչպէս եղաւ Աւստրիոյ պարագային):

Յօդուածը գիտել կուտայ թէ Չեխոսլովաքիան վաւերական եւ առեղծուածային ստեղծագործութիւնն է Վերսայլի դիւանագիտութեան: Այդ պետութիւնը ունի 7 միլիոն Չեխեր, 3ուկէս միլիոն Գերմանացիներ, մէկ միլիոն Հունգարներ, 2ուկէս միլիոն Սլովաքներ, բազմաթիւ Ռութէններ եւ Լեհեր, առանց հաշուելու միւս ազգերը, մանաւանդ Հրեաները: «Կատարեալ խճանկար մը, ինչպէս կը կոչէին երբեմն Աւստրիա-Հունգարիան: Ամբողջութիւնը այս ազգութեանց որ վերջերս միացեալ ճակատ կազմեցին, կը գերազանցէ Չեխերուն թիւը: Փոքրամասնութիւններ չեն որ կը գտնուին մեծ եւ համասեռ մեծամասնութեան մը առջեւ, այլ ժողովուրդներ որոնք կարեւոր ուժ մը կը կազմեն իրենց համրանքով եւ ազգային գիտակցութեամբ: Այժմ կը մնան լուծման երկու եղանակներ.— Կա՛մ ինքնորոշման իրաւունք տալ Գերմաններուն, եւ կամ ժխտել այդ իրաւունքը: Փրակայէն անջատուելու իրաւունք տալով Զուտէթեան Գերմաններուն, արդարութեան եւ մանաւանդ խաղաղութեան ճամբան բռնած կ'ըլլան: Միւս լուծումը անկարգութեան եւ պատերազմի ճամբան է»:

*** Ճափոնի արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչը յայտարարեց թէ իրենց երկիրը Գերմանիոյ կողմը պիտի բռնէ, եթէ պատերազմ ծագի: « Մեր երկիրը պատրաստ է իր ուժերը միացնելու Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, պայքարելու համար կարմիրներու գործողութեանց դէմ, համաձայն հակաբոլշեւիկ ուխտին: Զուտէթեան Գերմաններու հարցին բարդացումը մեծ մասով հետեւանք է բոլշեւիկեան Միջազգայինի որ չուանները կը քաշէ չեխական կառավարութեան կռնակէն: Եւրոպան բոլշեւիկացնելու յուսահատական ծրագրին մէջ, Կոմինտէրնը ամէն բան փորձեց, ընդդիմանալու համար հարցին խաղաղ լուծման »:

ԱԽԱԶԻ ԲԱՇԽՈՒՄԸ սկսաւ երէկ, Սէնի շրջանին մէջ, ի նախատեսութիւն օդանաւային յարձակումներու :

100.000 ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐ Պելկրատի չեխական դեսպանատունը դիմեցին, արձանագրուելու եւ չեխական բանակին մէջ ծառայելու համար :

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ նախարարական խորհուրդը արտակարգ նիստ գումարեց, քննելու համար միջազգային կացութիւնը: Բոլոր զինագործարանները կը բանին գիշեր ցերեկ :

ՊՈԼՍՈՅ ԿՈՒՍԱԿԱԼԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Նախորդ թղթակցութեան մէջ ըսինք թէ Պոլսոյ կուսակալ-քաղաքապետ Մուհետտին անպարտ արձակուեցաւ Պետական Խորհուրդի պատժական ատեանին կողմէ: Բայց ընդհ. դատախազը բեկման դիմեց անմիջապէս: Եւ որովհետեւ դիմումը քննողը պիտի ըլլայ Ընդհ. Ժողովը որ աւելի առաջ յանցաւոր գտաւ քաղաքապետը, կը սպասուի որ բեկանէ անպարտութեան վճիռը, ի հարկէ եթէ վերէն միջամտութիւն չըլլայ ի նպաստ մեղադրեալին...:

***

Բայց ահա «նոր փորձանք մը» ինչպէս կը հաղորդեն Թուրք թերթերը: Քննելով օթօպիւսի գեղծումի պաշտօնական տեղեկագիրները, Պետական Խորհուրդի Քաղաքային ճիւղը պէտք տեսած է դատի ենթարկելու քաղաքապետ Մեւհիտտինը եւ գլխաւոր գործակիցները:

Այս ձեւով, թերթերէն եւ քաղաքային քննիչներէն յետոյ, ահա դատական բարձրագոյն օրկան մըն ալ կուգայ հաստատելու թէ Մուհետտին գեղծում գործած է նաեւ օթօպիւսի խնդրին մէջ:

×

Եւ վերջապէս, արդիական գերեզմանատան փուռը չպոչուած, ահա նոր փուռ մը,— Բանկալթիի հայկական գերեզմանատան խնդիրը: Համաձայն «Ճումհուրիէթ»ի (25 Յուլիս 1938), «Ս. Յակոբի գերեզմանատան գործին վերաբերեալ քննութեանց տեղեկագիրը այս օրերս պիտի յանձնուի Պետական Խորհուրդին»:

Ի՞նչ է այս պատմութիւնը: Ազգային նկատումներ կը ստիպեն չբանալ վարագոյրը: Հետեւաբար միայն ամփոփեմ գործին փուլերը եւ գոհանամ «Թան» թերթին ըրած յայտնութիւններովը, որոնք շատ պակասաւոր են:

Կուսակալ-քաղաքապետ Մուհետտին, որ կատաղի հայատեաց մըն է, Սանասարեան աւագին խանը կլլող մարդն է: Եւ պարզապէս անհատական շատ գծուծ շահի մը, աւելի ճիշդ՝ փոքրոգութեան համար: Իր կաթնեղբայրը (սիւտ գարտէշի) տարիներ առաջ վարձակալ էր Սանասարեան խանին մէջ: Երբ Խնամակալութիւնը մաս մը դրամ կ'ուզէ դիզուած աւագին վարձքերու հաշուին, կ'ազդարարէ հրաժարիլ այդ առնելիքէն:— Վերջը գէշ կ'ըլլայ, չեմ խառնուիր: Եւ սպառնալիքը գործադրեց Մուհետտինի միջոցաւ, ոչ միայն գրաւել տալով կէս միլիոն ոսկի արժող այդ աւագին խանը, այլեւ 40—50,000 ոսկի ծախքի ենթարկելով հայ համայնքը:

Զքբրենք այս խնդիրը, որ ցաւոտ կողմեր ունի նաեւ հայկական տեսակէտով, այսինքն աններելի անհոգութիւններ, եւ անցնինք Բանկալթիի կամ Ս. Յակոբի գերեզմանատան հարցին:

Շլացած Սանասարեանի յաջողութենէն, Մուհետտին փորձեց գրաւել նաեւ Բանկալթիի այդ ընդարձակ հողը որ 30 տարիէ ի վեր դադրած է գերեզմանատուն ըլլալէ՝ գտնուելով քաղաքին մէջ, եւ որ մօտ երկու միլիոն ոսկի կ'արժէ:

Դատը կորսնցուցինք, մօտ 50,000 ոսկի ալ ծախքի ենթարկուելով: Կը մնար միայն վճռաբեկի որոշումին սպասել, զոնէ այդ հողին վրայ շինուած շէնքերը եւ եկեղեցին ազատելու համար:

Ահա այս հոգեվարական պահուն առաջարկուեցաւ իրաւախոհութեան գալ քաղաքապետութեան հետ: Երկար բանակցութիւններէ յետոյ գոյացաւ իրաւախոհութիւն մը, որուն համաձայն Քաղաքապետութիւնը կը տիրանայ գերեզմանատան գրեթէ ամբողջութեանը, իսկ հայ համայնքին կը մնան շէնքերը, եկեղեցին եւ կտոր մը հող:

Արդ, «Թան» թերթը անցեալ տարի պնդեց թէ հոս ալ տեղի ունեցած է խոշոր գեղծում մը: Իրաւախոհութիւնը յաջողցուցած է նշանաւոր Սապուր Սամին, փոխարէնը ստանալով 150,000 ոսկի արժող հողամաս մը այդ գերեզմանատունէն: Կը գանգատէր թէ այդ հողը առնուած է Քաղաքապետութեան բաժնէն:

Քաղաքապետը անմիջապէս հերքում մը տուաւ մամուլին, բացատրելով թէ Քաղաքապետութիւնը բնաւ չէ տուժած իրաւախոհութենէն, քանի որ ըստ օրինի հայ համայնքին կը պատկանին արդէն շէնքերը եւ տակի հողը: Յետոյ հասկցուց որ, եթէ ուէ հող տուած է ուրիշներու, ասիկա եղած է հայ համայնքին յատուկ բաժնէն...

Անուանարկութեան դատավարութեան ատեն, Սապուր Սամի խոստովանեցաւ թէ հողամաս մը առած է հայ համայնքին բաժնէն, բայց ձրի չէ առած, այլ վճարած է փոխարժէքը.— 70,000 ոսկի...

— Բերայի Հայոց Թաղականութիւնը դատարան թող գայ եւ յայտնէ թէ ի՞նչ ըրած է այդ 70.000 ոսկին, որո՞ւն է ներկայիս, թէ ծախսած է:

Այսպէս պահանջեց «Թան» թերթին փաստաբանը, ըսելով թէ Սապուր Սամի մէկ դրուշ իսկ չէ վճարած, այլ այդ հողը առած է իբր կաշառք, շնորհեալ քաղաքապետէն:

Դատարանը ընթացք չտուաւ այդ պահանջին, որովհետեւ— ըսի արդէն — ըստ օրինի իրաւասու չէ քննելու գործին էութիւնը:

Բայց ահա— ինչպէս կը հաղորդեն Թուրք թերթերը— այս խնդիրն ալ ինկած է դատարան, եւ Մուհետտին պիտի հրաւիրուի հաշիւ տալու նաեւ հայկական գերեզմանատան գայթակղութեան մասին:

×

Այս հաշուով, կուսակալ քաղաքապետը դատի տակ է երեք ամբաստանութեամբ.—

1.— Արդիական գերեզմանատան կառուցումը, ուր կը մեղադրուի թէ 25 հազար ոսկի շահեցուցած է իր կաշառքի խողովակներուն.— Անասթաս եւ Լիքօ Օղլու:

2.— Օթօպիւսի գործը, ուր կ'ամբաստանուի թէ տասնեակ հազարաւոր ոսկի շահեցուցած է Սապուր Սամիին եւ ուրիշներու, կաշառքի փոխարէն անոնց տալով երթեւեկի մենաշնորհը:

3.— Բանկալթիի կամ Ս. Յակոբի հայկական գերեզմանատան իրաւախոհութիւնը, ուր կը մեղադրուի թէ 70 կամ 150 հազար ոսկի շահեցուցած է Սապուր Սամիին:

Պիտի կրնա՞յ օձիքը ազատել: Չենք գիտեր: Ասիկա կախուած է իրեն ըլլալիք նախարարական կամ աւելի բարձր հովանաւորութեան աստիճանէն, բայց դատապարտուի թէ ազատի, մէջտեղը կը մնայ անջնջելի իրողութիւն մը — մարդ մը՝

Որ Հանրապետական Թուրքիոյ պատիւը կը մարմնացնէ, իբրեւ երկրին ամէնէն կարեւոր կեդրոնին տասը տարուան միահեծան վարիչը:

Որ երկու տարի վարած է Ընդհ. Ապահովութեան ամէնէն փափուկ ու հիմնական ճիւղը, այն ալ վարչաձեւին հաստատման սկիզբները...

Որ ամսական 2000 ոսկի թոշակ կը ստանայ կուսակալի եւ քաղաքապետի կրկնակ պաշտօններէն.

Որ միաժամանակ Հալքի Պոլսոյ լիազորն է եւ անտարակոյս կը վճարուի նաեւ այդ յաւելուածական պաշտօնին համար.

Որ իր ձեռքին տակ ունի նաեւ կարեւոր գաղտնի վարկեր.

Որ, վերջապէս, տունի, ջեռուցման եւ այլ ծախսեր չունի. իրեն տրամադրուած ըլլալով ամէն ինչ, սկսեալ լէբալ գոյք եղող շքեղ ապարանքէ մը մինչեւ լոյս, ածուխ, ինքնաշարժ եւայլն:

Այս տեսակ մէկը, ահա, դատի կը քաշուի երբեմն խոշոր ամբաստանութեամբ, երբեմն ալ կաշառակերութեան, գեղծումի ամբաստանութիւն:

Ալ կրնաք երեւակայել թէ ի՞նչ կ'ընեն հոն վարիչները եւ մանաւանդ անոնք որ իրապէս դրամի պէտք ունին: Որովհետեւ, նախկին շրջանին հետ բաղդատմամբ, կեանքը առնուազն տասն անգամ սղած է, մէկ կողմէ գիներու բարձրացման, միւս կողմէ այլազան հաճոյքներու ստեղծման հետեւանքով: Շուայտութիւն մը, որուն նմանը կարելի չէ գտնել նոյնիսկ սուլթանական պալատին մէջ: Եւ նաեւ լուրջ մտահոգութիւն ապագայի մասին:— Ի՞նչ կ'ըլլայ, ի՞նչ չըլլար, բեռս կապեմ: Ահա մտածումը բոլոր պաշտօնեաներուն, մեծ թէ փոքր:

Եւ ինչ որ ամէնէն աւելի յատկանշական է, կաշառակերութիւնը եւ կողոպուտը տեղի կ'ունենան պաշտօնապէս, ըսել կ'ուզենք պաշտօնական վարիչներու գիտակցութեամբ: Նաեւ մեղսակցութեամբ: Արդարեւ, սակաւաթիւ բացառութիւններէ զատ, գործավարները եւ երեսփոխանները միաժամանակ «գործ» կ'ընեն, դրամ կը դիզեն: Այն ալ միլիոններով երբեմն: Օրինակ, կուսակալ Մուհետտին միլիոնատէր է այսօր.— կալուածի եւ հնչուն դրամի տեսակէտով: Նոյնը նաեւ «Ճումհուրիէթ»ի խմբագրապետ Եունուս Նադին, որուն «վաճառական» տիտղոսը տուաւ «Ժուռնալ տը Մոսքու», երբ Թուրք խմբագրապետը գրեց թէ սովիէթներն են որ դիտմամբ կ'ընկղմեն իրենց նաւերը, սպանիական կռիւը ընդհանուր պատերազմի վերածելու համար:

×

Ինչպէս կը տեսնէ ընթերցողը, ո՛չ մէկ խօսք իմ կողմէ: Ներկայացուցի միայն մինչեւ Թուրք մամուլը եւ Թուրք դատարանը արձագանգող դէպքերը, որոնք շատ չնչին մասն են իրականութեան: Որովհետեւ, եթէ խիստ քննութիւն մը բացուի, ինչե՜ր, ինչե՜ր երեւան պիտի չելլեն:

Չարաշահութիւնը այլեւս կաշառակերութիւն չէ առաջուան նման, այսինքն պատահական, այլ դարձած է կատարեալ ճարտարարուեստ մը, որուն արմատները կ'երկարին մինչեւ ամենաբարձր օրկանները, մինչեւ բոլոր շինարարութիւնները: Գործարա՞ն շինուեցաւ, կարեւոր ապարա՞նք մը եղաւ, մենաշնո՞րհ մը հաստատուեցաւ, ու վարիչները անպայման պիտի իւղոտին: Եւ որովհետեւ տասնեակ միլիոններ կը յատկացուին զանազան ձեռնարկներու, բնականաբար միլիոններ ալ կը չահին գրպանները...

Ասոր համար կան արհեստով միջնորդներ, ինչպէս սա Սապուր Սամին, որուն ձեռքէն մէկ միլիոն ոսկի անցած է վերջին 15 տարուան ընթացքին:

×

«Հապա սա քննութիւնները, դատերը եւ պատիժնե՞րը»— ըսէք թերեւս: Սպարտայի օրինակը պիտի յիշեմ իբրեւ պատասխան: Գողցիր, բայց օձիքդ ձեռք մի տար: Հակառակ պարագային կը մնաս անպաշտպան եւ կը պատժուիս:

Յաճախ ալ կը վերնայ պաշտպանութիւնը այլ պատճառներով: Օրինակ, կ'ըսուի թէ կուսակալ Մուհետտինի բախտին անիւը դարձաւ այն օրէն ասդին, երբ ամուսնացուց իր շատ գեղանի աղջիկը, որուն շնորհիւ է որ կոտրեց կուսակալութեան մրցանիշը, 10 տարի մնալով Պոլիս...

Այսպէս թէ այնպէս, իրողութիւն է որ կաշառակերութիւնը եւ չարաշահութիւնը կատարեալ փտախտի վերածուած են Հանրապետական Թուրքիոյ մէջ: Մուհետտինի պարագան ո՛չ առաջինն է, ո՛չ վերջինը, ո՛չ ալ մեծագոյնը: Միայն հայելի մըն է: Նայեցէ՛ք եւ դատեցէ՛ք...:

ՄԵԾ ԱՐՇԱՒԱՆՔՆԵՐԸ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՌԻԹՆԵՐԸ

Սկսած պատմութեան ամենահին շրջաններէն տեղի ունեցած են մեծ գաղթեր, մեծ արշաւանքներ:

Հայոց երկիրը գտնուած է այդ արշաւանքներու ճամբուն վրայ: Ան ամէնէն աւելի ոտնակոխ է եղած, ամէնէն աւելի ճնշուած եւ աւերուած է արշաւող հորդաներու կարաւաններուն տակ: «Հայոց երկիրը իր զաւակներուն համար բանտ եւ գերեզման է դարձած՝ աւերիչ արշաւանքներու կալաւաններով տակ», կ'ըսէ իրաւամբ պրոֆ. Ադոնց:

Հայոց պատմութիւնը՝ պատմութիւնն է անդադար քանդող, աւերող արշաւանքներու եւ վերաշինութեան: Հայ ժողովուրդը շատ կը նմանի այն մարդուն որ իր տունը շինած է բանուկ քառուղիներուն ճիշդ մէջտեղը: Անցնող դարձող կարաւանները զայն ջարդ ու փշուր ըրած են, բայց ան միշտ ոտքի է կանգնած եւ վերաշինած իր աւերուած տնակը:

«Սմբակք երիվարաց մաշեցին զբլուրս եւ զերինս մեր», կ'ըսէ հայ գրիչը: «Յանտառաբոյծ խոզից եւ յանցաւորաց ճանապարհի կոխեցաք իբրեւ զկաւ գռեհաց եւ գլուխ մեր կոտեցան քարինք» կը գրէ Յովհաննէս կաթողիկոս:

Պատմութեան մէջ ոչ մէկ ժողովուրդ աւելի չէ տառապած այդ արշաւանքներէն, որքան հայ ժողովուրդը: Ահա թէ ինչու կարեւոր նկատեցինք քննել արշաւանքներու շարժառիթները, որոնցմէ այնքան ցնցուած է հայ ժողովուրդը:

×

Գիտենք որ մարդկային քաղաքակրթութիւնը երկու հիմնական ձեւերով սկսած է.— նստակեաց ժողովուրդներու, որոնց սնունդի հիմն է հացը, եւ վաչկատուն ժողովուրդներու, որոնց սնունդի հիմն է կաթը եւ կենդանիներու միսը:

Հայաստանի լեռնալանջերուն վրայ վերջերս երեւան հանուած վայրի ցորենի գիւտը կը հաստատէ թէ հայ ժողովուրդը շատ հին ժամանակներէն կապուած է հողին, հիմնելով նստակեաց ժողովուրդներու բարձր քաղաքակրթութիւն:

Պատմութեան մէջ յաճախ կրկնուած է երեւոյթ մը.— վաչկատուն ցեղերը աւելի տոկուն են եւ յանդուգն, քան նստակեաց ժողովուրդները: Անոնք յաճախ յարձակած են նստակեաց ժողովուրդներու վրայ, քանդած են անոնց ամրութիւնները, գրաւած են անոնց քաղաքները, հուրի եւ սուրի մատնած են անոնց քաղաքակրթութիւնը եւ մնացորդ բեկորներու վրայ հաստատած են իրենց իշխանութիւնը:

Դարեր անցնելէ վերջ, նոյնիսկ իշխանութիւնները, իրենց կարգին հիմնած են նոր քաղաքակրթութիւն մը, սկսած են հետզհետէ խառնուիլ բնիկ, պարտուած ցեղին հետ, մեղկանալ եւ իրենց կարգին ընդունիլ նոր, վաչկատուն ցեղի մը յարձակումը: Այսպէս է որ քաղաքակրթութիւններ կործանած եւ հիմնուած են իրարու ետեւէ, այսպէս է որ սումերեան, ակատեան, ասորա-բաբելական, հիթիթեան եւ ուրիշ քաղաքակրթութիւնները ծաղկած ու ջնջուած են՝ արշաւող, վաչկատուն ցեղերու կողմէ (Հ. Ուէլս):

Հարց է ուրեմն թէ ուրկէ կուգան այս հեղեղները, որոնք են շարժառիթները ժողովուրդներու այս գաղթին, այս մեծ տեղաշարժերուն:

Երկու գլխաւոր աշխարհներէ եկած են մեծ արշաւանքները.— հիւսիսէն եւ միջին Ասիայէն:

×

Քրիստոսէ 2500 տարի առաջ է որ սկսած է հնդկական արշաւանքներու շարանը: Հիւսիսային ծովեզերեայ երկիրներու ժողովուրդներն են որ շարունակաբար հեղեղած են աշխարհը նորանոր բարբարոս ցեղերով: Ասոնց ամէնէն նշանաւորն են հնդեւրոպական կամ արիական կոչուած ցեղերու արշաւանքները: Անոնք հիւսիսէն սկսած են հողմահարի ձեւով տարածուիլ, Հնդկաստանէն, Իրանէն մինչեւ Իտալիա, միջերկրականեան երկիրներ ու Հայաստան:

Ասոնք էին որ կործանեցին նախարիական ժողովուրդներու քաղաքակրթութիւնները (Տրովադա, Միկենիա), իրենց լեզուն բերին եւ քաղաքակրթութիւնը հիմնեցին, որ մինչեւ այսօր կը յիշուի «արիական լեզուախումբ եւ քաղաքակրթութիւն» անունով:

Քրիստոսէ վերջ 4րդ, 5րդ եւ 9րդ դարերուն նորէն հիւսիսի ժողովուրդները (գերման զանազան ցեղեր, Գոթեր, Վանդալներ, Անգլներ, Նորմաններ եւն.) արշաւեցին Եւրոպայի վրայ, կործանեցին հռոմէական քաղաքակրթութիւնը, հիմնելով այսօրուան հելլէնեւգերման նոր քաղաքակրթութիւնը:

Արշաւանքներու կարեւոր վառարաններէն մէկն ալ Միջին Ասիան է, ուրկէ, սկսած քրիստոսէ 2000 տարի առաջ, անընդհատ դուրս եկած են Թուրքեւթաթար հեղեղներ: Չինական ժամանակագրութեանց մէջ յիշուած է թրքական արշաւանք մը, որ կատարուած է Ք. ա. 2000 տարի առաջ:

Այս արշաւանքներու ամէնէն կարեւորներն են 4րդ դարուն Հոներու արշաւանքը եւ 6րդ դարուն Աւարներունը, որոնք մէկ կողմէն մինչեւ Հնդ... դարիա, միւս կողմէ մինչեւ Մոնկոլ... տարածուեցան, Մաճառներու եւ Պուլկարներու արշաւանքը (ասիական ժողովուրդ) մինչեւ Դանուբ գետի ափերը: Քինկիզ խանի եւ Թիմուրլէնկի արշաւանքները 12—14 դարերուն:

×

Պատմութեան համար կարեւոր հարց է թէ ինչ պատճառներ դրդած են այդ ժողովուրդները լքելու իրենց հայրենիքը, թափուելու նոր երկիրներու վրայ, քանդելու եւ փճացնելու ... քաղաքակրթութիւնները:

Մինչեւ հիմա զանազան ենթադրութիւններ հիմք էին ըռնած:

ա) Կը կարծուէր թէ այս ցեղերը ընդհանրապէս խաշնարած ժողովուրդներ էին, որոնք իրենց աճող արջառներուն արօտ գտնելու հոգով կ'արշաւէին նոր երկիրներ, կը քանդէին ... կայանները, կ'աւարառէին ու կը կործանէին քաղաքակրթութեան դրոշակները, հուրի եւ սուրի մատնելով զանոնք, կը վերածէին ամայի ... վաստաններու, որոնց վրայ խաղաղօրէն կը ճարակէր իրենց արջառը:

բ) Ուրիշ ենթադրութեան մը համաձայն, այս արշաւող ժողովուրդները կը լքէին իրենց հայրենիքը, որովհետեւ իրենց սահմանները նեղ կուգային աճող ժողովուրդին համար, (ինչպէս այսօր կարգ մը եւրոպական երկիրներ), ուստի կը ջանային գաղթել իրենց երկրէն նոր երկիր եւ ապրելու նոր հող գտնելու ու գրաւելու համար:

գ) Երրորդ ենթադրութեան մը համաձայն, կը կարծէր թէ այս արշաւող ցեղերը ազատատենչ ժողովուրդներ էին, որոնք ճնշուելով իրենցմէ աւելի զօրաւոր ցեղերէ, կը թողէին իրենց հայրենիքը, կ'արշաւէին իրենց կարգին օտար հայրենիքներու վրայ, գերութեան կուռ մղելով եւ իրենց համար նոր երկիր մը գրաւելով:

×

Աշխարհագրական եւ պատմական հետազօտութիւններ լոյս կը սփռեն արշաւանքներու շարժառիթներուն վրայ եւ ցոյց կուտան թէ այս ենթադրութիւնները սխալ են:

Պատմութեան սկիզբը խաշնարած ժողովուրդներ չէին հեռանար իրենց արօտներու աշխարհէն: Մինչեւ այսօր քոչուորները չեն թողուր իրենց ամառնային եւ ձմեռնային արօտավայրերը: Ուրեմն ուրիշ տեղ պէտք է փնտռել գաղթերու պատճառը: Գաղթող ցեղերէն շատեր խաշնարածներ չէին: Ինչպէս Նորմանները, 9րդ դարուն, երկրագործ ժողովուրդներ էին: Ուրեմն սխալ է ենթադրել թէ գաղթող ցեղերը արօտ փնտռելու համար է որ դուրս եկած են իրենց հայրենիքէն:

Երկրորդ ենթադրութիւն ալ հիմնական չէ: Երբ երկրի մը ժողովուրդը ... չտեղնայ եւ անոր սահմանները ... գան, ան չի թողուր իր երկիրը եւ ... ռանար, այլ իր սահմաններուն վրայ կը ճնշէ, կը տարածուի կեդրոնէն ... շրջափակին վրայ, ոչ թէ բոլորովին կը հեռանայ իր երկրէն:

Ֆրանքները բազմանալով տարածուեցան իրենց հայրենիքէն չու...

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ՃԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Եւ Մակային տրուած էր երգել այդ բոլոր բաներու մասին ձայնով մը՝ ինչպէս անձրեւը կ'իջնէ երկինքէն ծառերուն վրայ եւ հեռաւոր վայրեր, ոչ այնքան բարձր, բայց ծաւալուն որ կը հասնի մինչեւ անհունութիւն:

Ֆրէտ շատ մը դադրեցուց իր սիրելեալ նուագարան հնչեցնելը, աղջըկան երգերը ընկերակցելու յարմարութիւն չունէին,— անվերջանալի տուներ (երգի) անհաւասար երկարութեամբ եւ իւրաքանչիւր տունի վերջաւորութեան յանկերգ մը, որ հազարաւոր յուզումներէն կը բարձրանայ մինչեւ մաքի յափշտակութիւն, մարելու համար երազային վիճակի մը մէջ ու կը վերջանայ անվերջ բարձր ելեւէջով մը:

Բոլոր գնչուներն ու մեր չորս Ճէյթունցիները, ինչպէս նաեւ Ռուսթէմ Խանի նիհար ծառան յանկերգներուն կը մասնակցէին, այնպէս որ մենք Դառա Տաղի ձիւնածածկ կատարներէն կ'անցնէինք անդիտակ ժամանակի թաւալումին, երբ գիւղերու մօտէն անցած ատեննիս փողոցին անպիտան շուները մեր ետեւէն կը սկսէին կատաղօրէն հաջել:

— Շուները կը հաջեն բայց կարաւանը կը շարժի, գիտել տուաւ Ֆրէտ:

Մթնելէն մէկ ժամ առաջ մտանք բլուրներու երկար եւ անկանոն անցք մը, որ ճամբուն մէջ լայն կորութիւն մը կը կազմէ, եւ առանձնացած քահվէի մը առջեւ կանգ առինք.— աւերակ մը որուն վրայի յարկին պատը հինցած պարկերով կարկտուած էր. բայց անոր տէրը դուրս գալով այնքան ջերմօրէն ժպտաց մեզի որ մոռցանք իր անձեւ պատերուն անհիւրընկալ վիճակը, յուսալով որ իր ժպիտն ու իր սէյամներուն խորութիւնը մեզի պիտի ապահովէին հանգստութիւն եւ մաքրութիւն: Պարա՛պ յոյս:

Մական Ուիլէն քիչ մը հեռացաւ: Ամէն մարդ մէկ կողմ քաշուեցաւ: Միայն Մընթին առաջ անցաւ եւ խարխուլ տունէն ներս մտաւ. մենք հետեւեցանք իրեն ու մեր ետեւէն գնչուները՝ իրենց կենդանիներով եւ աղմկալից: Վերջը ներս մտան կիները եւ ամենավերջը՝ Մական, որովհետեւ ամենագեղեցիկն էր ան եւ գեղեցկութիւնը իր հետ կը բերէ սատանան:

Ինքզինքնիս գտանք երկար սենեակի մը մէջ, ուր կային ախոռներ: Մէկ ծայրը տեսակ մը աւազան՝ կենդանիներուն համար, իսկ միւս ծայրը քարէ հսկայ օճախ մը: Սենեակին երկու կողմերը հիւրերու յատուկ փայտէ սախտակամածներ:

Կրակին ջերմութիւնը հաճելի կաղդոյր մը պարգեւեց մեր ընդարմացած ոսկորներուն: Գաբիկի մասին չէինք մտածեր այլեւս, երբ ան օճախին մօտ մորթերու եւ բուրդէ ծածկոցներու դէզի մը տակէն յուլօրէն ոտքի ելլելով բարեւեց Մընթին եւ հրամայեց կրակին մէջ փայտ լեցնել անմիջապէս:

— Եկողը մեծ անձնաւորութիւն մըն է, յայտարարեց ան:

Քահվէին սպասաւորները, սեփականատիրոջ եօթը զաւակները, հնազանդեցան եւ հրամանները կը գործադրէին արագօրէն եւ խոնարհաբար: Թուրքեր էին անոնք: Բոլոր Թուրքերը յարգանքի մէջ ցուցամոլ են հանդէպ անոր՝ որ մեծ համբաւ ունի: Մընթի կարեւորութիւն անգամ չընծայեց անոնց. Գաբիկ մօտենալով Մընթիին ձեռքը տուաւ անոր այնպէս՝ ինչպէս կ'ընեն հաւասար դիրքի մէջ գտնուող անձեր:

— Լորտ Մօնթիէ, ըսաւ զարմանալի կերպով սխալ հնչելով այս բառը— Թագաւորութեանս սահմանը ասկէց կը սկսի. բարի եկաք:

— Թագաւորութի՞ւնդ, ըսաւ Մընթին, անոր ձեռքը թօթուելով, բայց հաւասարէ հաւասար դիրքը շատ ալ չընդունելով: Ինքը Գաբիկէն աւելի բարձր էր ու գեղադէմ եւ կասկած չկար թէ աւելի արժէքաւոր ո՞ր մէկն էր, նոյնիսկ առաջին բաղդատութիւնով մը:

Գաբիկ ջղային կերպով խնդաց:

— Մըրզա, ըսաւ պարսկերէն լեզուով, տիւզ նէ կիրիֆթ-ահ փատիշահ ասդ. (իշխա՛ն, չձերբակալուող աւազակը թագաւոր մըն է):

Անիկա գլխուն վրայ դրած էր քալփաք մը, եւ թաւամազ այծի կաշիէ վերարկու մը, որ մէկէ աւելի կռիւներ էր տեսած: Առանց տարակոյսի կարելի է ըսել որ իր զգեստները գնդակներէ ծակծկուած էին եւ անվարժ մատներով նորոգուած: Իր շուրջը կը տեսնէր թշուառութեան հպարտանքը, որ աւազակ մը ըլլալու իր զօրութեան հետ խոտոր կը համեմատէր:

— Այս երկրին մէջ մեր հանդիպած առաջին մարդն է ասիկա, որ ինքզինքը չփորձեց ուրիշ բան մը հռչակել քան այն՝ որուն բնաւ չի նմանիր, փսփսաց Ուիլ:

— Կարծեմ յաւակնութիւնն է: Բայց հոգ չէ. մարդը կը սիրեմ, պատասխանեց Ֆրէտ:

Յայտնի է որ Մընթին ալ կը սիրէր անիկա, մէկդի դնելով անոր աղայութիւնները: Գաբիկ սեփականատիրոջ տղաներէն մէկուն հրամայեց կրակին մօտ տեղ մը մաքրել եւ Մընթիի բրդէ վերմակներուն հոն փռուելուն հսկեց, ճիշդ քովը իր դոյքերուն, հաւասար դասակարգի վրայ գտնուելու համար: Ուիլ իր տեղը պատրաստեց տախտակամածին հանդիպակաց կողմը, Ֆրէտն ու ես ալ մեր բուրդէ ծածկոցները տեղաւորեցինք անոր մօտ: Ռուսթէմ Խանը նեղ դրութեան մը մատնուեցաւ: Անորոշ վիճակի մէջ կեցած վայրկեան մը, նախ նայեցաւ գնչուներուն որոնք իրենց կենդանիներուն մէջ մասը տեղաւորած՝ սկսած էին մասը տախտակամածը գրաւել. յետոյ նայեցաւ ինծի եւ Մընթիին միջեւ գտնուած ընդարձակ միջոցը: Ծնունդով թուխ գոյն ժողովուրդները շատ աւելի կը գիտակցին «գոյնի գիծ»ին, քան ... ունէ սպիտակ մարդ: Կը տեսնէր զինքը, անկարող իրեն համար ընտրութիւն մը ընելու, աւելի ցեղային ... դրդուած: Ռուսթէմ Խան ... հոն ուր իր Հայ սպասաւորը իր տեղը մաքրած էր, տղուն քանի մը կարգադրութիւններ տուաւ, եւ ... մէջ իր մուտքը պատրաստեց: Վերջը գտնելով Մընթիին աջեւ կեցաւ. Գաբիկ անոր կը նայէր նուազ համակրաբար կերպով: Մընթիին եւ իր միջեւ գտնուած լայն պարապութիւնը ցոյց տալով ըսաւ Ռուսթէմ,

— Սահիպը կը հաճի՞ թոյլ տալ ... իմ իզզաթ-ս (պատիւ) խնդրոյ առարկայ է:

— Կրողը տանի իզզաթդ, պատասխանեց Մընթին:

(Շար.)

[illegible] մինչեւ Էլպա եւ Դանուբ գետերը: Զինացիները բազմանալով տարածուեցան իրենց սահմաններուն վրայ:

Այն ենթադրութիւնը թէ՝ որոշ ցեղեր, ճնշուելով իրենցմէ աւելի զօրաւոր ցեղերէ, թողած են իրենց հայրենիքը, եկած են նոր հայրենիք փնտռելու, մասամբ հաւանական է: Հայկին առասպելը ծանօթ է, Բէլի երեսէն խոյս տալով եկած, բնակած է Հայոց երկիրը, իրեն ենթարկած բնիկները: Չալըճէտտէն՝ Խորազմներու Շահը՝ նոյնպէս խոյս տալով Ճինկիզ խանի առջեւէն, արշաւած է Հայաստանի վրայ (1220—30): Իրաւ է որ այս արշաւանքներուն պատճառը ճնշումն է զօրաւոր ցեղի մը, տկար ցեղի մը վրայ, բայց աւելի մասնակի լուծումն է հարցին եւ վերջնականապէս չի բացատրեր մեծ գաղթերու բուն պատճառը:

Հաւանական է որ Ավարները, Գոթերը, Վանդալները եւ նոյնիսկ Հոնները եւ Թուրքերը (սելճուքեան) այս պատճառով դուրս եկած են իրենց հայրենիքէն, պատուհասը դառնալով քաղաքկրթութեան, որովհետեւ «ով որ շատ ճնշուած է, գիտէ լաւագոյնս ճնշել», կ'ըսէ Նիցէ:

Վերջին տասնեակ տարիներու աշխարհագրական հետախուզութիւնները նոր լոյս սփռելու պատմութեան այս մութ կէտին վրայ:

Գաղթերու երկու գլխաւոր օճախներու վրայ կատարուած ուսումնասիրութիւններ ցոյց կուտան երեւոյթներ, որոնք հիմնովին կը շրջեն մինչեւ հիմակուան ենթադրութիւնները: Դիտուած է որ Հիւսիսային Ծովու երկիրները հետզհետէ ծովամոյն կ'ըլլան, մինչեւ այսօր Հոլանտայի հողին դանդաղօրէն ծովուն մակերեսէն ցածնալը ծանօթ երեւոյթ է:

Հիւսիսային ծովը, 5000 — 2500 թ. քրիս. առաջ, կուլ տուած է հողի ընդարձակ տարածութիւններ: Մինչեւ հիմա գերմանական ծովեզրու կուտայ ցամաքներ, մինչ միւս կողմէ Ֆինլանտական հողամասը հետզհետէ կը բարձրանայ ծովու մակերեսէն:

Կիւսթաւ Ադոլֆի ժամանակ գործուած նաւահանգիստները այսօր ծովու մակերեսէն այնքան բարձրացած են որ, անգործածելի դարձած են:

Ծովի յառաջխաղացութեան հետ նկատի առնենք նաեւ կլիմայի փոփոխութիւնները, որոնք անկարելի դարձուցած են ժողովուրդի կեանքը:

Խոնաւութիւնը եւ ցուրտը աւելցուցած են այս ժողովուրդներու ապրուստի հողը: Ժամանակ մը Կրէօնլանտան Կրինլանդ կոչուած է, որ կը նշանակէ «կանանչ երկիր», արօտներու երկիր: Մինչ այսօր խոնաւութիւնը եւ ցուրտը գրեթէ անբնակելի դարձուցած է զայն:

Եթէ հիւսիսի բնակիչները մէկ կողմէ մաքառած են բնութեան դէմ, այսպէս վարժուելով չարքաշ կեանքի, միւս կողմէն ծովու յառաջխաղացութենէն խոյս տալով, դանդաղօրէն գաղթած են դէպի հարաւի բարեբեր երկիրները: Այսպէս է որ կը բացատրուի քա.է 2500 տարի առաջ կատարուած հնդեւրոպական արիական ցեղերու մեծ արշաւանքը:

Մինչեւ այսօր գերման հոգիին խորը կայ տեսակ մը թաքուն բաղձանք դէպի հարաւ արշաւելու, տեսակ մը բնազդային մղում (Drang) զայն կը դրդէ դէպի հարաւի երկիրները: Ասիկա կուգայ խոնաւ եւ անրեւ երկիրներու մէջ ապրողի հոգեկան վիճակէն, որ պաշտամունքն ունի կենսաբեր արեւին եւ տաք երկիրներու:

Գիտական հետազօտութիւններու համաձայն՝ հիւսիսային Եւրոպայի կլիման (700 ք. առաջ) նախ չորցած է, անձրեւները հազուադէպ են դարձած, ապա տաքցած, յետոյ սկսած է ցրտել, մշակելի հողերն ու արօտները ճահիճներու են փոխուած, այլեւս ցորեն չէ աճած այդ հողերուն վրայ, ինչպէս մինչեւ այսօր:

Մինչեւ 300 ք.է առաջ, կլիման այնքան վատթարացած է որ հիւսիսային ցեղերը սկսած են չունել ամէն ուղղութեամբ: Այս արշաւող ցեղերու յատկանիշն է, անոնց մեռելներուն այրելը եւ մոխիրները անօթի մէջ պահելը:

Վ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ՄԱՅՐ. ԱՐԵՒԵ ՔԻ ՄԷՋ

«Սիոն» իր վերջին թիւին մէջ կը գրէ (1938 սեպտեմբեր).—

— «Տ. Ասողիկ վրդ. այս տարի, Զատկական տօներու առթիւ գացած է մինչեւ ռուսական սահմանագլուխը, Մանչուրի եւ Հայլար քաղաքները, ուր ցարդ չէր կրցած երթալ, քաղաքական վիճակին պատճառաւ: Առաջին քաղաքին մէջ Ռուսերը ունին երեք եկեղեցիներ. հոն կան 57 Հայեր, մեծ ու փոքր, տնտեսապէս աննախանձելի, բայց սրտի տէր մարդիկ: Երբ կառաչարէն վար կ'իջնէ, ամբողջ Հայ գաղութը իրենց ի գլուխ ունենալով տեղւոյն ռուս քահանաներէն մին, զինքը կ'առաջնորդեն դէպի Ռուսաց Մայր եկեղեցի, ուր առաջին անգամ ըլլալով կը հաղորդէ Ազգին եւ եկեղեցւոյ ողջոյնն ու օրհնութիւնները եւ պահպանիչով կ'արձակէ ժողովուրդը:

Այդտեղ կը կատարէ պատարագ եւ մկրտութիւն նոյն եկեղեցիի մէջ, սնօրհնէք, գերեզմանօրհնէք եւ հինգ երախայ կը մկրտէ, որոնց ամէնէն մեծը 16 տարեկան տղեկ մըն: Այդտեղ հիւրասիրուած է Մկրտիչ Սուքիասեան անուն Ախալցխացի ազգայինի մը տունը:

Երկրորդ քաղաքը եկեղեցի չունենալուն, տան մը մէջ կը պատարագէ. այդտեղ եւս կան եղեր 35 Հայեր, կը կատարէ մէկ մկրտութիւն, տնօրհնէք եւ գերեզմանօրհնէք ըստ կարգին, տեղւոյն Հայութիւնը բաղդատմամբ առաջնոյն աւելի բարեկեցիկ է: Մօտ տասն օր անցնելէ ետք այս երկու քաղաքները, որոնք Խարբինէն 24 ժամ են երկաթուղիով, կը դառնայ Խարբին, կրկին կ'երթայ Զանչուն եւ Տայրէն քաղաքները, շուրջ 20 օրեր, այս անգամ Թէնչին եւ Շանկհայ չէ գացած: Ի մօտոյ մտադիր է երթալ դարձեալ Տայրէն, պսակադրութիւն մը կատարելու, անկէ ալ, աշնան, ծարոն անցնիլ ողորմութեամբն Աստուծոյ, վերադարձին Շանկհայ եւս պիտի հանդիպի:

Շանկհայի Հայութիւնը յունիս 12-ին դիմած է Ռուսաց եպիսկոպոսին, եւ խնդրած որ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեն Վեհափառ Հայրապետի մահուան քառասունքին առթիւ. տեղւոյն եպիսկոպոսը սիրով ընդառաջ գացած է անոնց խնդրանքին ու տրամադրած չորս քահանաներ, եւ իրենց Մայր եկեղեցին՝ այդ նպատակին համար, այդ առթիւ քահանաներէն մին բացատրած է դամբանականով մը Կաթողիկոսին դերքն ու դերը մեր եկեղեցական կեանքին մէջ: Տեղւոյն բոլոր հայ գաղութը, ինչպէս նաեւ շատ մը օտարներ ներկայ եղած են սոյն արարողութեան:

Շանկհայի հայ գաղութը այժմ ունեցած է 7 հոգիէ բաղկացած Վարչ. մարմին մը, որուն արժանաւոր նախագահը եղած է Եգիպտահայ Տիար Հայկ Աստուրեան, որ շատ սիրուած ու յարգուած, երիտասարդ ու կորովի մէկ անդամն է հայ գաղութին. նոյնպէս ալ առաջին կարգի վրայ կը գտնուի ի շարս Հայոց: Այժմ լծուած են Շանկհայի մէջ աղօթատուն մը ունենալու գործին, այդ նպատակաւ ալ ընտրութենէն անմիջապէս վերջ հանգանակութիւն բացած են, ներկայ եղող 12 կարեւոր անդամներուն միջեւ, գոյացած է 1500 չինական տոլար, որուն 500ը Պ. Հայկ ինքը նուիրած է առաջին առթիւ, ու խոստացած է նաեւ այդ նպատակին ամիսը 100 տոլար չինական իբր անդամավճար:

Սրտառուչ է եղած Ասողիկ վրդ.ի հանդիպումը Պ. Հայկ Աստուրեանին: Երուսաղէմէն Շանկհայ հասնելուն, երբ վերելակով կը բարձրանայ իր յարկաբաժինը, վարդապետը կը տեսնէ վեղարով, կը շփոթի, ինչ ընելը չգիտնալով, ու երբ դեռ չնստած կը սկսի իր տունը օրհնել՝ չի կրնար արցունքները զսպել, ու անյայտ կարօտով կը փարի ձեռքի խաչին, զինքն ալ յուզելով իրեն հետ. հրաժեշտի պահուն կը հարցնէ. «Հայր Սուրբ, բանի մը պէտք ունի՞ս»: Հայր Ասողիկ կը պատասխանէ. «Ոչ մի բանի, եկեղեցիի մը պէտք ունիմ այստեղ». ու ան կը խոստանայ այդ մասին իր կարելին ընել: Ահա այժմ գլուխը անցած արժանաւորապէս Հայ գաղութին, կ'ուզէ գոհացնել իր հոգեկան փափաքը եւ վարդապետին խնդրանքը: Նպատակադրուած տունը արդէն իսկ գնուած է, 18 հազար էնի, որուն գրեթէ կէսը վճարուած, իսկ մնացեալը քանի մը ամիսէն վճարելի: Տունը կը գտնուի քաղաքին ամէնէն բանուկ թաղին, Փրէսթըն կոչուած մասին մէջ՝ որ առեւտրական կեդրոնն է:

Ասողիկ վրդ. Խարբին գտնուած միջոցին, անխափան կը շարունակէ Հայերէնի գիշերային դասընթացքը, եւ այժմ կազմած է նաեւ երկրորդ դասարան մը ութ երկսեռ աշակերտներէ բաղկացած: Առաջինները արդէն բաւական վարժուած են գրել, կարդալ եւ խօսիլ:

ՀԱՐԻՒՐ ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԸ

Խվէրէկէն կը գրեն Արեւելքի.—

Կեսարիոյ Հայոց հոգեւոր հովիւ Ցակոր քհնյ. օգոստոս 27ի օրը Պ. Ցարութիւն Սվաճեանի հետ Խվէրէկ այցելեց: Նոյն օրը իրիկուան լոյս Զուարթի արարողութեան նախագահելով, Կիրակի առաւօտ պատարագ մատոյց, ընդհ. հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց եւ Թուրքերէն լեզուով քարոզեց:

Տաճարը լեցուած էր Խվէրէկ-Ֆէնէսէի 100 տունէ բաղկացեալ երկսեռ ժողովուրդին կողմէ: Դպիրները շատ ներդաշնակօրէն երգեցին պատարագը: Երկուշաբթի երեկոյին վերատեսուչ Պ. Արշակ Սէմիրճեանի ընդունարանին մէջ 40 հոգինոց ճաշասեղան մը տրուեցաւ որու ներկայ եղաւ նաեւ նախկին «Նուֆուս մէմուր»ի Մըըրլըզադէ Պայ Մէհմէտ:

Հոգեւոր հովիւը այցելեց տեղակալ Պ. Իհսանի, զինուորական ճիւղի նախագահ հազարապետ Պ. Աւնիի եւ ոստիկան զօրքի հրամանատար Պ. Սալիհի, որոնցմէ անկեղծ ընդունելութիւն գտաւ:

Խվէրէկ եւ Ֆէնէսէ թաղերը լայն պողոտայով մը միացած ըլլալով իրարու, ամբողջ քաղաքը ելեկտրական լոյսով զարդարուած է: Սակայն, վերջին օրերս տեղացող անձրեւները պարտէզներու կողմը ահռելի աւեր գործած եւ ամբողջ ջաղացքներն ու կաշիի գործարանները քշած տարած են:

Գալով Ֆէնէսէի Ս. Թորոս եկեղեցիին, պարզապէս աւերակ մը դարձած է: Շրջակայ բակին պատերը ամբողջովին քանդուած են: Երբեմնի Բուբինեան չորս բաժանումներով վարժարանը աւերակոյտի վերածուած ըլլալով, գետինը պատկան իշխանութիւններու կողմէ ծախուած է:

Թուականէս 250 տարի առաջ, Զըմըշկածաքէն 7 տուն Հայեր գալով Ֆէնէսէի մէջ հաստատուած են: Ասոնք հետեւեալներն են.— 1. Քէշիշ օղլուլար, 2.— Քիւչիւք Մելքոն օղլուլար (որ Տէր հօր նախնիքներն են), որոնցմէ սերած է Տ. Պետրոս քահանան, 3.— Եուպարա օղլու, 4.— Սուլթան օղլու հաճի Աստուր, 5.— Տըտըրխ օղլու, 6.— Տէլի Կարապետ օղլու, 7.— Խմճի օղլու: Ասոնք արդի եկեղեցիին տեղը կը գտնեն Ցոյներէ մնացած կիսաւեր մատուռ մը, ուր կը բաւականանան կրօնական պաշտամունք կատարելու: Այդ միջոցին արդէն Խվէրէկի մէջ բաւական թիւով հայութիւն մը գոյութիւն ունի եղեր: Ասոնք Ատանայի կողմերէն գաղթեր են, որով 130 տարի առաջ Սեբցի Ցակոբոս եպիսկոպոս Խվէրէկ այցելելով Ֆէնէսէի մէջ կը հիմնէ Ս. Թորոս եկեղեցին, որ մինչեւ այսօր յաջորդաբար 12 քահանաներ ունեցած է տեղացիներէն: Այժմ 130 տարուան հնութիւն մը ունեցող տաճարը ողորմելի վիճակ մը կը ներկայացնէ, որ ընդհ. հայութեան ուշադրութեանը առարկայ պէտք է ըլլայ, գոնէ մասամբ մը նորոգել տալու համար: Այս գործը 200 ոսկիի կը կարօտի:

Ֆէնէսէի Ս. Թորոս եկեղեցիին ետեւի կողմը կը գտնուի Խաչ լեռը, որ ընդհ. Խվէրէկ-Ֆէնէսցիներու համար նուիրական ըլլալով, Աստուածածնի տօնին Շաբաթ երեկոյին կրակ կը վառեն, ինչ որ հին հեթանոսական սովորութենէ մնացած է:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՊՐԻՒՍԷԼ, 13 սեպտ.— Պրիւսէլի Հայ Երիտասարդաց եւ Ուսանողական Միութիւններու Գրադարանի Ցանձնախումբը, օգտուելով Պ. Արշակ Սաֆրաստեանի ներկայութենէն, զայն հրաւիրած էր բանախօսելու տեղւոյս Հայ Ակումբի սրահին մէջ:

Պ. Սաֆրաստեան ներկայիս քաղաքս կը գտնուի, մասնակցելու համար Արեւելագէտներու միջազգային համագումարին:

Բանախօսութեան նիւթն էր՝ Հայաստանի հնագոյն պատմութիւնը սեպագրութեան լոյսին տակ:

Հիմնուելով սեպագրական ամենահին արձանագրութեանց վրայ, բանախօսը մէկ ժամէն աւելի խօսեցաւ հընագոյն Հայաստանի եւ հայկական թագաւորութեանց մասին, քա.է 2500 — 3000 տարի առաջ:

Իր շահեկան բանախօսութիւնը վերջացուց, թելադրելով մանաւանդ հայ երիտասարդութեան, սորվիլ Հայոց պատմութիւնը, հայ մատենագրութիւնն ու լեզուն, վառ ու կանգուն պահելու համար մեր ազգային գոյութիւնը:

Գրադարանի Ցանձնախումբը կազմակերպած է շարք մը օգտակար ու շինիչ բանախօսութիւններ, եւ հիմնած Հայերէն գիրքերու բաւական ճոխ գրադարան մը, որ տրամադրելի է իր անդամներուն եւ անխտիր բոլոր համակիրներուն: Շաբաթը անգամ մը տեղի կ'ունենան մտերմական հաւաքոյթներ եւ ներկաները յանձնախումբին կողմէ կը մեծարուին թէյ:

Ահա օգտաշատ ձեռնարկ մը, որ արժանի է ամէն քաջալերանքի:

Հ. Տէրոսկի

ՀԱԹԱՅԻ (Սանճաք) ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, Հաթայի (Սանճաք) երեսփ. ժողովը «միաձայնութեամբ» վաւերացուց իննսուն վար շրջանին սահմանադրութիւնը, որ ամբողջովին հիմնուած է ֆէտերական կարգուսարքին վրայ: Ահաւասիկ թարգմանութիւնը.—

ՅՕԴ. 1.— Հաթայ, իր ներքին գործերուն մէջ կատարեալ անկախութեան տէր, Թուրք մեծամասնութեան կըրթուած եւ հանրապետական վարչաձեւով կառավարուող ուրոյն եւ անկախ պետութիւն մըն է:

ՅՕԴ. 2.— Հաթայի պետութեան կեդրոնը Անթաքիան է (Անտիոք):

ՅՕԴ. 3.— Հաթայի բոլոր հայրենակիցները օրէնքի առջեւ հաւասար եւ առանց ցեղի, լեզուի եւ կրօնի խտրութեան նոյն քաղաքացիական ու քաղաքական իրաւունքներու տէր եւ առանց բացառութեան օրէնքը յարգելու պարտականութիւնը ունին:

ՄԱՍ Բ.

Օրէնսդրական ուժ

ՅՕԴ. 4.— Օրէնսդրական ուժը, յանուն Հաթայի ժողովուրդին, Հաթայի ազգ. ժողովին կողմէ կը գործածուի: Հաթայի ազգ. ժողովը, պատրաստուելիք յատուկ օրէնքին համաձայն, չորս տարուան համար կ'ընտրուի եւ 40 անդամէ կը բաղկանայ: Միայն թէ, ժողովին արձակուրդէն վերջ, ժողովին հաւանութեան ենթարկելու պայմանաւ, կառավարութիւնը իրաւասու է առժամեայ օրէնքներ պատրաստելու:

ՅՕԴ. 5.— Օրէնքներ պատրաստելու համար առաջին նախաձեռնութիւնը կը պատկանի Հաթայի ազգ. ժողովին եւ գործադիր իշխանութեան: Բայց եւ այնպէս, միայն գործադիր իշխանութեան կը պատկանի ծախքերու, տուրքերու, առանց բարեփոխման կամ մերժելուն վերաբերեալ օրէնքներու պատրաստութեան նախաձեռնութիւնը:

ՅՕԴ. 6.— Մինչեւ որ օրէնքի մը չենթարկուի, ինչպէս որ ո եւ է տուրք չի կրնար դրուիլ կամ գանձուիլ, նոյնպէս փոխառութիւն մըն ալ չի կրնար կնքուիլ: Գործադիր իշխանութիւնը, ամէն տարի, յաջորդ տարուան համար պիւտճէի օրինագիծ մը պիտի ճշդէ: Ժողովին կողմէ չընդունուած եւ չվաւերացուած ոչ մէկ ծախք տարուան ընթացքին չի կրնար կատարուիլ: Ամէն եկամտական տարեշրջանի վերջը, այդ տարուան վերջնական հաշիւները օրէնքով մը կազմուած մարմնի մը կողմէ քննուելէ յետոյ ժողովին կը ներկայացուին:

ՅՕԴ. 7.— Օրէնքներն ու որոշումները պարզ մեծամասնութեամբ կ'ընդունուին: Մեծամասնութիւնը կը կազմէ ժողովի անդամներուն կէսը:

ՅՕԴ. 8.— Երեսփոխանները երբ Հաթայի Ազգ. ժողովին կ'անդամակցին, սա ձեւով երդում կ'ընեն.— «Պատւոյս վրայ կը խոստանամ թէ, հայրենիքին եւ ազգին երջանկութեանն ու ապահովութեանը եւ ազգին բացարձակ տիրապետութեան հակառակ նպատակ մը պիտի չհետապնդեմ եւ հանրապետութեան սկզբունքներուն հաւատարմութենէ պիտի չհեռանամ»:

ՅՕԴ. 9.— Ոչ մէկ երեսփոխան պատասխանատու չէ ազգ. ժողովին մէջ իր տուած քուէին, յայտնած կարծիքին եւ ըրած յայտարարութեան ժողովէն դուրս յայտնելուն պատճառաւ: Թէ ընտրութենէն առաջ եւ թէ վերջը, իրեն ոճիր մը վերագրուած երեսփոխանի մը իբրեւ ամբաստանեալ հարցաքննութիւնը կամ բանտարկութիւնը եւ կամ դատավարութիւնը ընդհանուր ժողովի որոշումին կապուած է: Անյայտնի ոճիր մը բացառութիւն կը կազմէ: Միայն թէ այս պարագային իրաւասու իշխանութիւնը պարտաւոր է անմիջապէս տեղեակ պահել ժողովը: Իր ընտրութենէն առաջ կամ վերջը, երեսփոխանի մը դէմ տրուած ապաժական վճիռի մը գործադրութիւնը, երեսփոխանութեան պայմանաժամին լրանալուն կը յետաձգուի: Երեսփոխանութեան պայմանաժամի միջոցին ժամանցում նկատի չառնուիր:

ՅՕԴ. 10.— Արձակուրդի ատեն, Հաթայի պետութեան նախագահը կամ ազգ. ժողովի նախագահը, եթէ պէտք տեսնէ, կրնայ ժողովը նիստի հրաւիրել: Ազգ. ժողովին տարեկան նստաշրջանը 4 ամիսէն պակաս չի կրնար ըլլալ:

ՅՕԴ. 11.— Ժողովին վիճաբանութիւնները հրապարակային են եւ սովորաբար կը հրատարակուին: Բայց, ներքին կանոնագրին մէջ նշանակուած պայմաններու համաձայն, ժողովը գաղտնի նիստեր ալ կրնայ գումարել: Գաղտնի նիստերուն վիճաբանութեանց հրատարակութիւնը ժողովին որոշումէն կախում ունի:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆՐԵՄԻԱ ՉԷԼԷՊԻ ՔԷՕՄԻՒՐՃԵԱՆ, Ստամպոլոյ պատմութիւն: Հրատարակեց եւ ծանօթագրեց Տոքթ. Վահրամ Ց. Թորգոմեան: Հատոր Գ.: Ազգ. Մատենադարան ՃԽԴ: Վիէննա, Մխիթարեան տպարան: Գին 3 զուիցերիական ֆրանք:

ԽԺԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 3. ԱՅՆԹԱՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Լուպովնա Կրապովիչ ուզեց ծռիլ բարեկամուհիին վրայ հրաժեշտ առնելու համար, բայց Սիրանոյշ հազիւ միայն աչքերը բացաւ:— Գնա՛, կը հծծէր: Գնա՛ եւ ազատուէ: Գնա՛ Պէքիր Սամի պէյին եւ խնդրէ որ մեզ շատ աւելի հեռուն ղրկէ, որ մեռնինք... գնա՛, գնա՛...

Ցայտնի ճիգ մը ընելով, վեր հանեց ձեռքը՝ Լուպովնա Կրապովիչին հասցնելու համար, բայց յանկարծական սրտի խառնըւք մը բռնուած, ինկաւ գետինը կրկին, դառնալով մէկ կողմին վրայ:

Լուպովնա Կրապովիչ անզուսպ սարսափէ մը մղուած, սկսաւ երթալ, գետինը պառկողներուն մէջտեղերէն դառնալով, առանց կարենալու բառ մը արտասանել, դէպի դուռը: Մինչեւ որ հոն հասաւ, տեղ տեղ կեցաւ, որպէսզի գետինը չիյնայ զանելիք տեսարաններէն եւ գլխու պտոյտէն:

Դրան առջեւ կեցած կամ նստած էին քանի մը ժանտարմաներ, կամ բաց հրապարակին վրայ կը շրջէին դատարկապորտ: Մեծ դուռը գոց էր, փոքրիկ դուռնէ մը միայն կը մտնէին կ'ելլէին:

— Ասկից ոչ մէկը կրնայ դուրս ելլել,— պոռաց իրեն պահակը, երբ ելաւ դրան առջեւ: Փողոցին փոշեցաւ ան դրան առջեւ: Փողոցին փոշեցաւ? — [line] ...

— Ի՞նչպէս եկած ես հոս, քանի որ Հայուհի չես,— հարցուց զինուորը զարմացած:

— Ես ասիկա չեմ գիտեր: Թո՛ղ որ երթամ: Ես Կովկասէն եմ եւ հոս ոեւէ գործ չունիմ,— Եւ քայլ մը առաւ դէպ առաջ: Պահակը վարանոտ անոր կը նայէր:

— Ետա՛ք,— ըսաւ յետոյ:— Արգիլուած է: Ոչ ոք կրնայ դուրս ելլել: Ոչ մէկ Հայ կրնայ դուրս ելլել: Ասիկայ կրնայ ըլլալ, բայց ես Կովկասուհի եմ, եւ երէկ իրիկուն խառնաշփոթութեան միջոցին թափորին մէջ մտած եղայ եւ հոս եկայ: Ըսի բայց մարդ մտիկ ընող չեղաւ: Բայց ասիկա ըրնաւ ինծի չվերաբերիր: Ես հոս ի՞նչ գործ ունիմ, թո՛ղ որ երթամ: Նայէ՛, ինչ վիճակի մէջ եմ:— Եւ ցոյց տուաւ իր աղտոտ լաթերը, վրան գլուխը:

— Ուրեմն, ո՞վ ես դուն: Պէտք է սպասես մինչեւ որ Զավուշը— ենթասպան գայ: Ես չեմ կրնար թողուլ որ դուն դուրս ելլես:

Ժանտարմաներէն մէկ քանին ուշադիր եղած էին եւ աւելի մօտեցան:

— Ո՞ւր է Զավուշը,— հարցուց Լուպովնա Կրապովիչ:— Կ'ուզեմ խօսիլ անոր: Ես Հայուհի չեմ, պիտի տեսնէք ասիկա դուք ամէնքդ:— Եւ վայրկեան մը ցոյց տուաւ իր երեսը, զոր ծածկած էր վարշամակով մը:

— Եթէ ասիկա Հայուհի չէ,— ըսաւ ժանտարմաներէն մին,— հոս ոեւէ գործ չունի:— Պիտի երթայ:— Եւ պահակին դառնալով.— Մենք այրերուն համար պատասխանատու ենք: Թող որ երթայ: Հայուհի ալ չէ, լեզուէն չե՞ս հասկնար:

— Ի՞նչպէս պիտի հասկնամ: Բոլոր ասոնք գէշ Թուրքերէն կը խօսին: Ասկից բան մը չի հասկցուիր:

Լուպովնա պահակին եւ ժանտարմային միջեւ խօսքի այս փոխանակութեան ժամանակէն օգտուեցաւ քանի մը քայլ աւելի առաջ երթալու համար: Հիմա փողոցն էր, եւ բոլոր ոյժը հաւաքելով աճապարեց, կրցածին չափ արագ, մարդոց մէջ խառնուեցաւ, այնպէս որ խանին դուռը այլեւս չէր տեսնուեր: Հիմա կը մնար մաքրել իր հագուստը ոեւէ տեղ մը, ոեւէ ապաստան գտնել, որովհետեւ իր սա վիճակով չէր կրնար հասնիլ Պէքիր Սամի պէյի մօտ:

Օտար այս քաղաքին փողոցին մէջ օտարուհին կեցած էր վարանոտ: Ցետոյ առաջ գնաց կամաց կամաց: Պարտաւորուած էր ապաստան մը գտնել քրիստոնեաներու մօտ: Տակաւին բաւական չափով դրամ ունէր իր տակի հագուստին մէջ կարած, ուր կը կրէր նաեւ Սալահէտտին պէյի գիրը: Խաչձեւեց քաղաքը եւ եկաւ ժամացոյցի աշտարակին մօտ, որ Թուրքիոյ գրեթէ բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ կը գտնուի հանրային շէնքերուն մօտերը իբրեւ նշան յառաջդիմութեան եւ քաղաքկրթութեան:

«Օթէլ Պարոն»ին քարէ մեծ շէնքին առջեւ հասաւ կամուրջի մը վրայ, ուրուն ետեւը քիչ մը նստաւ խորհրդածելու համար: Այդ միջոցին կը մօտենային եւրոպական հագուստով բայց գլուխնին փէսով երկու մարդիկ: Լըսեց որ անոնք իրարու հետ Ֆրանսերէն կը խօսէին: Երբ աւելի մօտեցան, Լուպովնա ոտքի ելլելով երկուքին խօսք ուղղեց միեւնոյն լեզուով, եւ խնդրեց՝ որ ըսեն իրեն թէ ո՞ւր կըրնայ գտնել Հալէպի քրիստոնեայ բնակչութեան թաղը:

— Ուղղակի գացէք ասկէց եւ ձախակողմ, հին գերեզմանատան երկայնքէն, եւ հինգ վայրկեանէն հոն էք,— պատասխանեց մարդոցմէ մին, անտարբեր կերպով մը չափելով զայն:

Լուպովնա Կրապովիչ շնորհակալութիւն յայտնեց եւ տրուած ուղղութեան հետեւեցաւ, որ տարաւ զինքը գուրի նմանող նրբանցք մը, ուրկէց անդին քրիստոնեաներուն թաղն էր, որոնց քարաշէն տուները քով քովի սեղմուած էին նեղ փողոցներու մէջ, եւ որոնք քաղաքին միւս մասերուն դէմ կը փայլէին յատուկ եւ մեծ մաքրութեամբ:

Քանի մը անօգուտ փորձերէ վերջ՝ արեւելածին Ֆրանսուհիի մը մօտ ապաստան մը գտաւ, եւ մէկ ամսուան վարձքը կանխիկ վճարեց:

Հանուելով՝ իր հագուստները ջուրով լեցուն կոնքի մը մէջ դրաւ դարչհոտութիւնը վանելու, հին մարդը մերկանալու համար: Մտաւ պատրաստ անկողինը, ընկղմեցաւ խոկոյն մահատիպ քունի մէջ մինչեւ իրիկուն: Տանտիրուհին ճաշ բերաւ իրեն, եւ յետոյ ինք սկսաւ լուալ իր լաթերը, եւ յաջորդ առտուընդմայ ելաւ դէպի կառավարական շէնքը Վալիին այցելութեան:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(26)

բացէ ի բաց Հանրաքուէ կ'առաջարկէն, պարզապէս ներքին խնդիր համարելով չեխսլովաքիան վէճը :

*** Պ. Չէյմպըլէնի հետ ճամբայ ելան երկու խորհրդականներ ալ, Սըր Հորէյս Ուիլսըն, որ կառավարութեան ընդհանուր խորհրդականն է եւ Ուիլեըմ Սթրէնկ, ներկայացուցիչը արտաքին նախարարութեան, որ պիտի կատարէ նաեւ թարգմանի պաշտօնը : (Չէյմպըլէն գերմաներէն չի գիտեր, Հիթլէր ալ՝ անգլիերէն) : Սըր Հորէյս Ուիլսըն զօրաւոր դէմք մըն է որ միշտ վարագոյրին ետեւէն կը գործէ եւ մինչեւ հիմա մերժած է երկրէն դուրս ելլել : «Ես այն Անգլիացիներէն չեմ որ արտասահման կը ճամբորդեն» , կ'ըսէ միշտ : Մեծ - վայելուչ եւ լակեաց մարդ, այս խորհրդականը յաջող միջնորդութիւններ կատարած է բանուորական վէճերու մէջ եւ միշտ լաւատես է : Ինքն էր որ դիւրացուց Չէյմպըլէնի եւ Մուսոլինիի բանակցութիւնները, յանգելու համար անգլեւիտալական համաձայնութեան : Իր կարծիքով, միշտ կարելի է եւրոպական թնճուկն ալ կարգադրել բանուորական վէճերու պէս, համոզկեր միջոցներով եւ իրաւարարութեամբ :

*** Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութիւնը գոհունակութիւն պատճառեց նաեւ Գերմանիոյ մէջ, անակնկալի մը տպաւորութիւնը գործելով : Լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ ձայնասփիւռով, իսկ թերթերու մէջ՝ չանդալից խորագիրներով :

Ի՞նչպէս զարգացաւ չեխական տագնապը

1.--- Առաջին խուճապը ծագեցաւ, երբ օգոս. 14ին սկսան գերմ. ռազմափորձերը, որոնց կը մասնակցէին 1,500,000 զինուորներ : Զէնքի տակ կանչուեցան 750,000 պահեստիներ, ծառայութեան ժամանակը լրացուցած զինուորներ ազատ չարձակուեցան, ինչպէս նաեւ պետական մասնակի գրաւման ենթարկուեցան ինքնաշարժեր, ձիեր, ուտեստեղէն եւայլն :

2.--- Օգոստոս 31ին չեխական կառավարութիւնը ընդունեց իրաւախոհութեան ծրագիր մը, որ չգոհացուց Զուտէթեան Գերմանները : Այս ծրագիրը եթէ գործադրուէր, Չեխոսլովաքիա պիտի վերածուէր Զուիցերիոյ նման ապակեդրոնացեալ պետութեան մը :

3.--- Զուտէթեան Գերմաններու պետ Հէր Հէնլայն սեպտ. 2-ին տեսակցեցաւ Հիթլէրի հետ :

4.-- Սեպտեմբեր 4ին Փարիզի կառավարութիւնը զինուորական նախապատրաստական միջոցներ ձեռք առաւ, անակնկալի չգալու մտահոգութեամբ :

5.— Սեպտեմբեր 5ին Փրակայի կառավարութիւնը յայտարարեց, թէ նոր զիջումներ կ'ընէ եւ առաջարկեց իրաւախոհութեան նոր ծրագիր մը Զուտէթեան Գերմաններուն :

6.— Սեպտեմբեր 7ին սկսան Զուտէթեան հողամասերու մէջ քաղաքական խառնակութիւններ, ոստիկանական միջամտութիւն, ցոյցեր եւ ուրիշ բռնութիւններ, որոնք կացութիւնը ատոխճանարար ծանրացուցին :

7.— Սեպտեմբեր 10ին Կէօրինկ Նիւրըմպէրկի մէջ խօսեցաւ գրգռիչ եւ կծու ճառ մը :

8.— Սեպտեմբեր 11ին ամենուրեք, Փարիզ, Լոնտոն, Փրակա ու Պերլին դիւանագիտական տենդային եռուզեռ :

9.— Սեպտեմբեր 12ին Հիթլէր խօսեցաւ Նիւրընպէրկի մէջ իր նշանաւոր ճառը, որ արտաքնապէս յարձակողական, բայց ներքնապէս բանակցութիւններու դուռը բաց պահելու հանգամանք ունէր :

10.— Սեպտեմբեր 13ի գիշերը Զուտէթեան Գերմաններու կողմէ վերջնագիր մը տրուեցաւ Փրակայի կառավարութեան, որ պաշարման վիճակ յայտարարած էր խռովեալ շրջաններու մէջ :

11.— Սեպտեմբեր 14ին տեսակցութիւն, վերջնագրէն ետք, վարչապետ Հոճայի եւ Զուտէթեան Գերմաններու ղեկավարներէն Քունտի միջեւ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ մէջ պաշտպանելով գերմանական տեսակէտը, խաղաղութիւնը փրկելու միակ միջոցը կը նկատեն հանրաքուէն, պայմանաւ որ գործադրուի ոչ միայն Չեխոսլովաքիոյ գերմանական, այլեւ միւս շրջաններուն մէջ :

ԵՐԵՔ ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ԵՆ Պէյրութի մէջ, կ'ըսէ «Ազդակ» , իբրեւ հետեւանք թմրեցուցիչ դեղերու մաքսանենգութեան որ հետզհետէ կը մեծնայ : Մեր պաշտօնակիցը միայն սկզբնատառերով կը յիշէ հայ ամբաստանեալներուն անունները : « Հայ մը, Յ. Մ., երեք հայ բժիշկներու անուններ տուած է, յայտարարելով թէ անոնց միջոցաւ կ'ապահովէր մորֆին եւ քոքային : Ասոր վրայ ձերբակալուած է նաեւ Տոքթ. Ն. Ք. : Հարցաքննուած են տոքթորներ Հ., Ս., Խ., երեքն ալ ծանօթ ու դիրքի տէր բժիշկներ» : Մինչեւ սեպտեմբեր 7 ամբաստանուած կը համարուէին 23 հոգի, մեծ մասով Արաբներ,— 7 բժիշկ, 4 ատամնաբոյժ, 5 դեղագործ եւ ուրիշ 7 կասկածելիներ : Քննութիւնները կը շարունակուին : Վարձուած են 35 փաստաբաններ :

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ օրէ օր աւելի կը ծանրանայ : Ապստամբական շարժումը ծաւալած է Սամարիոյ շրջանին մէջ, լքջօրէն սպառնալով Գալիլիոյ եւ Յուդայի երկրին : Երուսաղէմի մէջ զինուորական իշխանութիւնը հրամայեց հսկողութեան տակ առնել հանրային շէնքերը, մաղելով բազմութիւնը : Եաֆայի մէջ ըմբոստները յաջողեցան գրաւել քաղաքապետարանը եւ ցահականոցը եւ անդի տուին քանի մը ժամ դիմադրելէ վերջ : Ամէն կողմ հրոսախումբեր կը շրջին, սպառնալով Հրեաներուն : 8000 պաղատու ծառեր արմատախիլ եղան հրէական գաղութի մը մէջ : Ըմբոստները գիծէն հանեցին բեռնատար կառախումբ մը, սպաննելով մեքենավարը եւ հնոցպանը :

ՅԻՇՏԱԿԱՀԱՆԴԷՍ
ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Նախաձեռնութեամբ Հայ կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան եւ մասնակցութեամբ բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հանրային կազմակերպութիւններու:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Ֆրանսական Նախկին ռազմիկներու առանձին պատուիրակութիւն մը պիտի մասնակցի դաշնակցային գրօշով: Իրենց կողմէ խօսք պիտի առնէ Պ. ՏԻԻԹՕ:

Խօսք պիտի առնեն նաեւ Պ. Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ (մամուլ), Մ. ՔԻՊԱՐԵԱՆ (Յուշարձանի շինութեան կեդր. Յանձնախումբ), Հ. ԱԿՈՆԵԱՆ (Զօմ), Պ. ՄԹԻՐԵԱՏԵԱՆ (Հայ Երիտ. Համագործակցային) եւ Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ (Մարտիկներու Միութիւն):

Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները:

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ.— Փլաս Կամպէթթայի նայող Փէռ-Լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մէթրօ փլաս կամպէթթա, եւ բազմաթիւ օթօպիւսներ 26, 96, 95 եւն.:

ԾԱՆՕԹ.— Ուխտագնացութենէն վերջ, երեկոյեան ժամը 7.30ին տեղի պիտի ունենայ Մարտիկներու աւանդական հացկերոյթը, Փլաս Կամպէթթայի Հանօյ ճաշարանին վերնայարկը:

Կ. Խաչի Գ. խումբին վերադարձը

Կ. Խաչի օդափոխութեան Գ. խումբի վերադարձի մասին երէկ թիւրիմացութիւն մը պատահած ըլլալով, ստորեւ կը հրատարակենք բուն ղեկոյցը.—

Գ. խումբը Փարիզ կը հասնի ՍԵՊՏ. 16ԻՆ ԺԱՄԸ 4ին, Լիոնի եւ միւս քաղաքներու խումբը Լիոն կը հասնի ՍԵՊՏ. 16Ի ԳԻՇԵՐԸ ժամը 10.40ին, իսկ Մարսէյլի խումբը՝ ԱՌՏՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 10ԻՆ :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'իթալի սրճարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգի քննութիւն:

ԱՆԻԼ-Թ ՊՈՒԱՖՈԼՈՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Զաւարեան», «Մուրատ», «Մչօ», «Սէրէմճեան» եւ «Արգութեան» խումբերու ընկերները 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Խրիմեան» սրահին մէջ: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն:

ՍՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 Սեպտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Հայկ Խորենի բնակարանը: Օրակարգ՝ Երջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Սեպտ., Երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ: Օրակարգ Նախորդ ժողովի շարունակութիւնը: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

ԿՐԸՆՈԲԼԻ «Եօթնեղբայրեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 17 Սեպտ., Շաբաթ, բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Ներ այանեալ անդամատետրով: Լանսէյի եւ Ռընաժի խումբերը պէտք է իրենց ներկայացուցիչները ղրկեն անպայման:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դ[illegible]րեան» գրասենեակը:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., Կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, սովորական վայրը: Կարեւոր օրակարգ: Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ 16 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Խաժակ» Ակումբին մէջ: Նիւթ՝ «Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծագումն ու զարգացումը»: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼԻՈՆԻ Երջ. կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, «Զարդարեան» գրասենեակին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԱՎԻՆԻՈՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., Կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Պար Սանթրալի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ակնունի» ենթակոմիտէն, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը: Կարեւոր օրակարգ:

«ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

«ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

«ՎՌԱՄԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքավայրը:

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին:

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Գամբ. Բօրթէ) Պատանեկան խմբակի ժողովը՝ 16 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական տեղը: Կը խօսի Ընկեր Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ: Նիւթ՝ «Մարզանքի օգուտները»:

Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ԼԱՎԻՍԹԻ Պատանեկան Միութեան հաւաքում ժողովը՝ 18 Սեպտ., Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, Ընկ. Ա. Պոյաճեանի բնակարանը: Կը խօսի Ընկ. Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ: Նիւթ՝ «Մարզանքի օգուտները»:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՜Մ...
(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան: Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը ապուած՝ վարդագոյն աղնիւ թուղթի վրայ:

Գին 5 ֆրանք (արտասահման 7.50 կամ 10 ֆր. ըստ Երկրի): Դիմել միմիայն Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին՝

S. Diradourian 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնի նահանգի Թիրպոլի քաղաքի Տէր Գարադաշեան քահանայի որդին՝ Յարութիւնը, որ աքսորի շրջանին Ակն քաղաքը կը գտնուէր : Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Hanedanian*ի*, 83, Rue de la Pointe, La Garenne, Colombes (Seine) :

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Ցոլակիմ : 1928ին կը գտնուէր Յունաստան : Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarian*ի*, 10 Rue de la Salle, Marseille, France :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Կ. Խաչի Խրիմեան դպրոցի վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան կոմիտէի, Հայ կամաւորներու Միութեան, Երիտասարդաց Միութեան բոլոր անդամները, նաեւ բոլոր ծնողքները, 16 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր սրահին մէջ: Օրակարգ՝ դպրոցի ընդարձակման կամ հողի մը գնման հարց:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը դժբախտ ՍԱՐԳԻՍ ԱԶԻԶԵԱՆԻ եղերական մահուան առթիւ իր խոր ցաւակցութիւնն ու վշտակցութիւնը կը յայտնէ իր մօրեղբօր Ենովք Սահակեանին, իր ազգականներուն Աբրահամ Գամբարեանին, Պետրոս Ալօեանին, Արիստակէս Անդրէասեանին եւ իր դժբախտ ծնողաց (Էջմիածին) :

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dameme, PARIS (13) A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ Վ.ԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 225 ֆրանք 120 ֆրանք

ՇԱԲԱԹ 17 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 17 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3837

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԱՄԷՆ ԳՆՈՎ

Թերեւս երբեք այնքան բարձր հնչած չէր աղաղակ մը,— «Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն» ...

Լեզուապատառ կանչ մը, որ մինչեւ հիմա կը լսուէր միայն եկեղեցիներու մէջ, իբրեւ քրիստոնէական աղօթք մը: (Ճիշդ այս միջոցին «Տէր ողորմեա» կ'երգեն բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, ի փիւռս աշխարհի, բայց մանաւանդ բրիտանական եւ ամերիկեան եւ... հայկական աղօթատեղիներու մէջ):

Խաղաղութիւն, ամէն գնով: Մինչեւ անգամ զոհելով աւանդութիւններ եւ ազգային արժանապատուութիւններ:

Վկայ՝ աշխարհի ամէնէն հզօր եւ խրոխտ կայսրութեան վարչապետին ձեռնարկը,— գլուխ գլխի զրոյց Գերմանիոյ Առաջնորդին հետ:

Օրուան լուրերը կ'ըսեն թէ շուկէս 3 ժամ տեւեց երկու վարչապետներուն զրոյցը, որուն մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Մինչդեռ, բոլորին կարծիքն այն էր թէ Չէյմպըրլէն Հիթլէրի հիւր պիտի մնար գոնէ մինչեւ շաբաթ օր:

Բայց, խօսակցութեան արագ ընթացքը եւ Անգլիոյ վարչապետին շոգեպինդ վերադարձը նոյնքան խօսուն պատկեր մը կը ներկայացնեն: Կը բացատրեն ոչ միայն կացութեան փափկութիւնը, այլեւ խաղաղութիւնը ամէն գնով ապահովելու կամեցողութիւնը: Մանաւանդ որ, վարչապետը անգամ մը եւս պիտի տեսակցի Հիթլէրի հետ, խորհրդակցելով նախ իր պաշտօնակիցներուն, յետոյ Ֆրանսայի վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ, որոնք Լոնտոն հրաւիրուած են:

Ինչպէս կը հաստատեն օրուան լուրերն ալ, Հիթլէր բացորոշ կացութեան մը առջեւ դրած է Անգլիոյ վարչապետը, յայտնելով իր նուազագոյն պահանջները:

Վաւերական տեղեկութիւններ կը պակսին այդ մասին, բայց տարակոյս չկայ թէ երկու վարչապետները սկզբունքով համաձայնած են հանրաքուէի մասին, եւ մանրամասնութիւնները ճշդելու համար է որ Պ. Չէյմպըրլէն կ'ուզէ խորհրդակցիլ իր կառավարութեան եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն հետ:

Ամէն պարագայի մէջ, տեսակցութիւնը եղած է բարեկամական, ինչպէս կը հաստատէ Պ. Չէյմպըրլէն ինք ալ, մամուլին ուղղուած յայտարարութեամբ մը: Բրիտանական դահլիճը անմիջապէս ժողով գումարեց, երէկ իսկ, լսելու համար վարչապետին զեկուցումը:

Ուշագրաւ է որ, ճիշդ այն պահուն երբ Անգլիոյ վարչապետը կը պատրաստուէր օդանաւ նստելու, Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրական Գերմաններուն առաջնորդն ալ չնդալից յայտարարութիւն մը հրատարակեց, պարզապէս միացում պահանջելով,— վերադարձ դէպի մայր–հայրենիքը, Գերմանիա: Անշուշտ ներշնչուած բուն իսկ Հիթլէրէն:

Ուրեմն, հանրաքուէն է որ պիտի վճռէ Զուտէթեան Գերմաններուն, ուրիշ խօսքով՝ չեխական պետութեան ճակատագիրը: Չէ՞ որ, երբ այդ սկզբունքը գործադրուի, բազմացեղ պետութեան միւս ժողովուրդներն ալ ոտքի պիտի կանգնին, միեւնոյն իրաւունքը պահանջելով իրենց համար:

Ճիշդ այս պարագան է որ խորունկ մտահոգութիւն կը պատճառէ չեխական կառավարութեան:

Երբ ազատ ինքնորոշման իրաւունք ստանան նաեւ Սլովաքները (2,345,0009, Հունգարները (720,000), Ռութէնները (568,000), Լեհերը (100,000) եւ միւս փոքրամասնութիւնները, այն ատեն կազմալոյծ վիճակ մը պիտի ստանայ Չեխոսլովաքիան: Ուրիշ խօսքով, մինակ պիտի մնան 7,480,000 Չեխեր, կազմելու համար իրենց սեփական պետութիւնը:

Այս տեսակէտը ջերմապէս կը պաշտպանուի ոչ միայն Պերլինի, այլ եւ Հռոմի մէջ, ուր տարօրինապէս գործօն դիրք մը բռնած են այս միջոցին, թէ քաղաքական շրջանակները եւ թէ մամուլը: Մինչդեռ, որոշ վերապահում կը տիրէր Աւստրիոյ կցման ատեն:

Այս տեսակէտէն չափազանց պերճախօս է Լորտ Րընսիմէնի ուղղուած բաց նամակը, որ կը վերագրուի նոյն ինքն Մուսոլինիի:

— Քաջութիւն, Լորտ Րընսիմէն: Հանրաքուէ առաջարկեցէք, աւելի ճիշդ՝ հանրաքուէներ: Սքանչելի գործ մըն է այս: Կան խառն շրջաններ ուր հանրաքուէն պիտի նշանակէ պարզապէս կցում եղբայր ժողովուրդին հետ: Կան շրջաններ ալ ուր ցեղերը իրարխառնուած են եւ ուր կարելի չէ կտրել-ձեւել: Այդ պարագային կարելի է գործադրել շրջանային բաժանումի եղանակը, կամ անոր պէս բան մը: Անգամ մը որ նշդուին հանրաքուէի ենթակայ շրջանները, կը մնայ նշանակել գործադրութեան թուականը, եղանակը եւ հսկողութիւնը, որ կրնայ միջազգային հանգամանք ունենալ, ինչպէս եղաւ անգամ մը, Սարի մէջ, գոհացուցիչ արդիւնք տալով»:

Բաց նամակը յատկանշական խօսք մը եւս կը սահեցնէ.— Այն ատեն Իտալիան, որ «գործնապէս չի կրնար բարեկամական քաղաքականութիւն մը վարել ներկայ Չեխոսլովաքիոյ հետ, պիտի կրնայ բարեկամութեամբ կապուիլ չեխական վաղուան պետութեան հետ»:

Ահա թէ ո՛րքան կոպտութեամբ դրուած է խնդիրը, համախորհուրդ Պերլինի հետ, որ գաղտնիք չունի Հռոմէն:

Անշուշտ միայն խաղաղութեան հոգը չէ որ տուն կուտայ այս թելադրութեանց:

Երբ անդին Հռոմ - Պերլին – Թոքիօ առանցքն է որ գլուխ կը ցցէ, տարածուելու եւ տիրապետելու համար, ասդին՝ անգլեւ-ֆրանսական միացեալ ճակատը կը փորձէ գոնէ յետաձգել ընդհարումը եւ ժամանակ շահիլ, որպէսզի կարենայ աւելի ուժգնօրէն ընդդիմանալ գերակշռութեան այդ պայքարին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ-ՀԻԹԼԷՐ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՏԵՒԵՑ ԵՐԿՈՒՔ ՈՒ ԿԷՍ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ ԵՒ ՆՈՐԷՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ

Ֆրանսայի վարչապետը եւ արտաքին նախարարը Լոնտոն հրաւիրուեցան

Անգլիոյ վարչապետը հինգշաբթի իրիկուան դէմ Միւնիխ իջաւ օդանաւէն եւ քիչ մը հանգստանալէ վերջ կառախումբ նստելով գնաց Հիթլէրի մենաստանը, Պէրխթէսկատէն: Խօսակցութիւնը տեւեց երկուքուկէս ժամ եւ Պ. Չէյմպըրլէն Լոնտոն վերադարձաւ երէկ, խորհրդակցելու համար կառավարութեան հետ: Այս խորհրդակցութենէն վերջը, վարչապետը նորէն Գերմանիա պիտի երթայ, երեքշաբթի կամ չորեքշաբթի օր, այս անգամ ուրիշ քաղաք մը, Քէօլնի մօտ:

Տեսակցութեան առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը (գերմանական) կ'ըսէ.—

« Առաջնորդ - վարչապետը այսօր Օպէրսալցպէրկի մէջ տեսակցեցաւ Բրիտանիոյ վարչապետին հետ: Այս խօսակցութեան ընթացքին տեսակէտներու լայն եւ սրտաբաց փոխանակութիւն մը տեղի ունեցաւ քաղաքական կացութեան մասին: Բրիտանիոյ վարչապետը վաղը Անգլիա կը վերադառնայ, խորհրդակցելու համար դահլիճին հետ: Քանի մը օրէն նոր տեսակցութիւն մը տեղի պիտի ունենայ »:

Անշուշտ հասարակ մահկանացուն բան չի հասկնար այս չոր ու ցամաք զեկոյցէն: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Չէյմպըրլէն պիտի խորհրդակցի ոչ միայն իր նախարարներուն, այլեւ Ֆրանսայի վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հետ, որոնք Լոնտոն կը սպասուին այսօր: Այս խորհրդակցութիւններէն վերջը, Անգլիոյ վարչապետը նորէն Գերմանիա երթալով, պիտի յանձնէ անգլեւ-ֆրանսական պատասխանը Հիթլէրի առաջարկներուն: Նոյն աղբիւրին համաձայն, այդ առաջարկներն են.—

1.— Հանրաքուէ կատարել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանին մէջ, կարելի եղածին չափ շուտ, նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը:

2.— Հանրաքուէն պէտք է կատարուի հեռացնելով չեխ պաշտօնէութիւնը եւ ոստիկանութիւնը: Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Չէյմպըրլէն թելադրած է որ հանրաքուէն կատարուի միջազգային հսկողութեամբ, ինչպէս կ'առաջարկէ ֆրանսական կառավարութիւնն ալ եւ ինչպէս տեղի ունեցաւ Սարի մէջ, 1935ին, բայց Հիթլէր մերժած է:

3.— Չեխեւգերման վէճը այսպէս լուծելէ վերջ, խորհրդաժողով մը գումարել, մասնակցութեամբ չորս պետութեանց (Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա եւ Իտալիա), քննելու համար կեդր. Եւրոպայի ընդհ. կացութիւնը եւ ուրիշ եւրոպական խնդիրներ:

Կը կարծուի թէ բրիտանական կառավարութիւնը պիտի ընդունի Հիթլէրի առաջարկները: Ֆրանսական կառավարութիւնն ալ տրամադիր կ'երեւայ կարճ կապելու: Անգլիոյ խորհրդարանը, որ ըստ օրէնքի կը բացուի նոյեմբերին, բացառիկ նիստի հրաւիրուեցաւ յառաջիկայ շաբթուան համար: Տակաւին ճշդուած չէ թէ այս գումարումը Չէյմպըրլէնի եւ Հիթլէրի երկրորդ տեսակցութենէն առա՞ջ տեղի պիտի ունենայ թէ վերջը:

*** Անգլիոյ վարչապետը ջերմ ընդունելութեան մը արժանացաւ Գերմանիոյ մէջ: Մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր Միւնիխի կայարանը եւ մինչեւ Հիթլէրի բնակավայրը, Պէրխթէսկատէն, որուն կայարանն ալ չքնաղապէս զարդարուած էր: Բազմութիւնը անընդհատ կը ծափահարէր եւ համակրանքի խօսքեր կ'արտասանէր: Չէյմպըրլէն, որ 69 տարեկան է, առաջին անգամ օդանաւ նստած ըլլալով, յոգնած երեւոյթ մը ունէր: Խօսակցութեան ներկայ էին անգլիացի եւ գերմանացի թարգմաններ, քանի որ երկու վարչապետները իրարու լեզու չեն հասկնար:

Գերմանական թերթերը ողջունելով հանդերձ Անգլիոյ վարչապետը, կը շարունակեն չնդալից մանրամասնութիւններ եւ պատկերներ հրատարակել, ապացուցանելու համար « Չեխերուն վայրագութիւնը »: Բոլորը միաբերան կը գանգատին թէ Չեխերը քաղաքացիական պատերազմ կը պատրաստեն, թէ կրակին հետ կը խաղան, թէ զինուորական միջոցներ ձեռք առնելով «իրենց մտային խանգարումը եւ ոճրապարտ ցածութիւնը կ'ապացուցանեն»: Եզրակացութիւնը.— « Գերմանիա այլեւս պիտի չհանդուրժէ չեխական զրգռութեանց: Թող իրենց ձեռքերը քաշեն վտաքի տակաէն, քանի ուշ չէ: Գերմանիա չի կրնար բաժնուիլ իր եղբայրներէն որոնք կ'ուզեն մեծագոյն Գերմանիոյ միանալ, համաձայն ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին »:

*** Լոնտոնի մէջ ալ անհամբերութեամբ կը սպասեն Չէյմպըրլէնի առաքելութեան ելքին, որ գաղտնիք մը չէ այլեւս,— հանրաքուէ եւ անջատում:

Անգլիոյ հանրային կարծիքը սոսկալով պատերազմի հետեւանքներէն, կը նախընտրէ հանրաքուէն: Այս հարցին մէջ վարչապետը իր կողմն ունի ոչ միայն կուսակցութիւնները, այլեւ բոլոր դաշնակցութիւնները:

Կացութեան ծանրութիւնը ապացուցանելու համար, կը բաւէ ըսել որ բրիտանական դահլիճը շարունակ ժողովներ կը գումարէ, ինչպէս ֆրանսականը: Թագաւորն ալ մայրաքաղաք վերադարձաւ իր ամառանոցէն: Ապահովագրական ընկերութիւնները դադրեցուցին պատերազմի դէմ եղած ապահովագրութիւնները, որոնց սակագինը վրդովիչ համեմատութիւններ առած էր: Այսպէս, Միջերկրականէն անցնելիք նաւեր, որոնք մինչեւ հիմա 2 — 3 շիլին կը վճարէին, ստիպուեցան 5—10ական վճարել այս քանի մը օրերու ընթացքին:

*** Լորտ Րընսիմէն եւ իր գլխաւոր խորհրդականը Լոնտոն վերադարձան երէկ, խորհրդակցելու համար Պ. Չէյմպըրլէնի հետ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԷՆԼԱՅՆ ԱՆՋԱՏՈՒՄ ՊԱՀԱՆՋԵՑ ԵՒ ՓԱԽԱՒ

Ձերբակալման հրամանագիր իրեն եւ գործակիցներուն դէմ

Հէնլայն, Չեխոսլովաքիոյ հիթլէրական Գերմաններուն Առաջնորդը, չնդալից յայտարարութիւն մը հրատարակեց ճիշդ այն պահուն երբ Անգլիոյ վարչապետը կ'որոշէր տեսակցիլ Հիթլէրի հետ: Այս յայտարարութեան վրայ, չեխական կառավարութիւնը ձերբակալման հրամանագիր հանեց Հէնլայնի եւ միւս վարիչներուն դէմ, բայց անոնք փախած էին արդէն:

Ահաւասիկ Հէնլայնի յայտարարութիւնը, որ անմիջապէս հաղորդուեցաւ ոչ միայն թերթերով, այլեւ Գերմանիոյ ձայնասփիւռներուն միջոցաւ.

— « Հայրենակիցներ, ամուր՝ ձեր վստահութեամբ եւ գիտակից՝ իմ պատասխանատուութեամբ, կը հաստատեմ բովանդակ աշխարհի հանրային կարծիքին առջեւ, թէ իբրեւ հետեւանք գնդացիրներու, զրահապատ կառքերու եւ հրասայլերու չարժման ընդդէմ Զուտէթեան գերման անպաշտպան ժողովուրդին, չեխական հարստահարութիւնը հասած է իր գագաթնակէտին: Այս ընթացքով, չեխ ժողովուրդը կ'ապացուցանէ ամբողջ աշխարհի առջեւ թէ վերջնապէս անկարելի դարձած է համակեցութիւն մը նոյն պետութեան մէջ: Քսանամեայ բռնի տիրապետութեան մը փորձառութիւնները եւ մանաւանդ այս վերջին օրերու ծանր զոհաբերումները կը հարկադրեն յայտարարել.—

Ա.— 1919ին, մենք հարկադրուեցանք չեխական պետութեան մէջ մտնել հակառակ մեր կամքին եւ առանց օգտուելու ազգերու ազատ ինքնորոշման իրաւունքէն որ մեզի խոստացուած էր հանդիսաւորապէս:

Բ.— Առանց երբեք հրաժարելու ազատ ինքնորոշման իրաւունքէն, մենք ամէն բան փորձեցինք, ամէնէն ծանր զոհողութիւնները կրելով, ապահովելու համար մեր գոյութիւնը չեխական պետութեան մէջ:

Գ.— Ձախողեցան մեր բոլոր փորձերը՝ չեխ ժողովուրդը եւ անոր պատասխանատու վարիչները բանաւոր եւ արդար իրաւախոհութեան մը առաջնորդելու համար, ձախողեցան՝ իբրեւ հետեւանք անոնց կործանումի անհաշտելի կամքին:

Այս անդոհագին ժամուն, ձեզի կը ներկայանամ, Զուտէթեան Գերմաններ, կը ներկայանամ գերման ժողովուրդին եւ բովանդակ աշխարհի առջեւ եւ կը յայտարարեմ,— Մենք կ'ուզենք ապրիլ իբրեւ ազատ Գերմանացիներ: Մենք կ'ուզենք նորէն խաղաղութիւն եւ աշխատանք վայելել մեր հայրենիքին մէջ: Մենք կ'ուզենք վերադառնալ եւ միանալ Գերմանիոյ: Թող Աստուած օրհնէ մեզ եւ մեր արդար պայքարը »:

*** Այս յայտարարութենէն առաջ, կուսակցութիւնն ալ բուռն զեկոյց մը հրատարակած էր, որ ամենածանր ամբաստանութիւններ կ'ընէր չեխական կառավարութեան դէմ: Ահաւասիկ հատուած մը.

— « Չեխական ժողովրդապետութիւնը վերջնապէս ձգեց իր դիմակը: Անպաշտպան կիներ եւ մանուկներ, հարիւրաւոր մեռելներ եւ ծանր վիրաւորներ: Չեխերը կը սպաննեն եւ կը թալանեն: Ինչ որ տեղի կ'ունենայ այսօր Եւրոպայի սրտին վրայ, կրնայ բաղդատուիլ միայն Սպանիոյ բոլշեւիկեան վայրագութեանց հետ ... Մենք մինչեւ վերջին վայրկեանը ջանացինք խաղաղ լուծում մը գտնել, բայց չեխական կառավարութիւնըմիշտ մերժեց Քոնրատ Հէնլայնի պահանջները: Այս կացութեան առջեւ, շատ բնական է որ Գերմանները իրենց եւ իրենց ընտանիքներուն կեանքը պաշտպանեն բոլոր միջոցներով »:

*** Ինչպէս ըսինք, չեխական կառավարութիւնը անմիջապէս ժողով գումարելով, որոշեց ձերբակալման հրամանագիր հանել Հէնլայնի եւ ընկերներուն դէմ, որոնք ամբաստանուած են իբրեւ դաւաճան: Ոստիկանութիւնը անմիջապէս սկսաւ հետապնդել ամբաստանեալները, բայց անոնք անհետացած էին: Երկու յայտարարութիւնները բուռն զայրոյթ պատճառեցին Չեխոսլովաքիոյ մէջ: Կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ պաշարման վիճակ հրատարակել ուրիշ հինգ շրջաններու մէջ, ուր ծանր դէպքեր պատահած էին: Թերթերը կը գրեն թէ ահուսարսափը այնքան սաստկացած է որ, բազմաթիւ Չեխեր կը գաղթեն գերմանական շրջաններէն եւ մեծ մասով Փրակա կ'երթան: Կառավարութիւնը կը շարունակէ զինուորական պատրաստութիւնները:

Մուսոլինի անջատում կը թելադրէ

« Փոփոլօ տ'Իթալիա», Մուսոլինիի օրկանը, առջի օր բաց նամակ մը հրատարակեց, որ ուղղուած է Լորտ Րընսիմէնի եւ կը վերագրուի նոյն ինքն Մուսոլինիի:

Նամակը պարզելով Չեխոսլովաքիոյ կազմութեան պարագաները, կ'առաջարկէ.

— « Դո՛ւք, Լորտ Րընսիմէն, պարտաւոր էք պարզապէս հանրաքուէ առաջարկել Պ. Պէնէշի, ոչ միայն Զուտէթեան Գերմաններուն, այլեւ բոլոր ազգութեանց համար որ կը պահանջեն զայն: Պ. Պէնէշ պիտի մերժէ՞: Այն ատեն կրնաք հասկցնել անոր թէ Անգլիա երկու անգամ պիտի մտածէ, պատերազմի ձեռնարկելէ առաջ, պահպանելու համար պետութիւն մը որ հրէշային կեղծիք մըն է, նոյնիսկ իր աշխարհագրական կազմով: Ապացոյց այն որ այդ պետութիւնը քանիցս կոչուեցաւ «կոկորդիլոս» կամ «խճողակ» պետութիւն: Եթէ Լոնտոն հասկցնէ թէ Անգլիա ամուր կը մնայ, ոչ ոք տեղէն պիտի չշարժի: Վտանգը չարժեր ճրագը, եթէ նոյն իսկ ան դրուած ըլլայ Մեծ - Արեւելքի մասոնական աշտանակին մէջ: Եթէ Հիթլէր ուզէր կցել երեքուկէս միլիոն Չեխեր, Եւրոպա իրաւունք ունէր յուզուելու եւ շարժելու: Բայց Հիթլէր այդպիսի բան չի մտածեր: Առաջնորդը կը զբաղի միայն 3ուքուկէս միլիոն Գերմաններով: Ոչ ոք կրնայ մերժել անոր այդ իրաւունքը, ոչ ոք կրնայ ընդդիմանալ անոր պարտականութեանց կատարման, աւելի պակաս մենք, Իտալացիներս որ նախընթացներ ունինք այդ մասին: Քաջութիւն, Րընսիմէն, հանրաքուէ, աւելի ճիշդ՝ հանրաքուէներ առաջարկեցէք, սքանչելի գործ մըն է այս եւ դուք պիտի անմահանաք պատմութեան առջեւ »:

ՎԵՑ ԳՈՒՆԴ զօրք պիտի ղրկուի Պաղեստին, զօրացնելու համար անգլիական բանակը, իբրեւ հետեւանք յարաճուն խռովութեանց որոնք օրէ օր կը ծանրանան:

ՉԵԽԱԿԱՆ ԹՆՃՈՒԿԸ ԵՒ ԻՐ ԾԱԼՔԵՐԸ

Եւրոպայի քաղաքական մթնոլորտը ելեկտրականացած է: Մեծ պետութիւններու մեծ մայրաքաղաքներուն մէջ, ուր նստած են ազգերու եւ ժողովուրդներու ճակատագրին վճիռները, կը տիրէ ընդհանուր ջղագրգռութիւն մը: Ամէն շրթունքի վրայ մէկ հարցում.

Պատերա՞զմ արդեօք:

Քաղաքական այսօրուան խուճապին առանցքը կը կազմէ Չեխոսլովաքիան, մօտ 15 միլիոննոց երկիր մը, որ Վերսայլի պտուղն է, եւ ինչպէս Վերսայլի ծառին վրայ հասունցած ամէն պտուղ փտած մաս ունի, այնպէս ալ Չեխոսլովաք պետութեան կառուցուածքին մէջ կան խարխուլ, կազմալուծման աղբիւրներ:

Բովանդակ աշխարհը փոթորկող այսօրուան բուռն, յաճախ անզուսպ պայքարին առանցքը ինչքան ալ Չեխոսլովաքիան է, այսուհանդերձ մարտնչող կողմերը կը հետապնդեն շատ աւելի լայն, ամբողջ Եւրոպան, կամ աւելի ճիշդ, մէկ կողմէ գերմանական ու միւս կողմէ անգլեւֆրանսական կայսրութեանց շահերը ու ապագան ընդգրկող հարցեր:

Մէկ կողմը կանգնած է հիթլերական Գերմանիան, ահարկու, ռազմապաշտ, մեծնալու եւ տարածուելու հակամէտ, մանաւանդ Աւստրիոյ կցումէն աւելի նորանոր յաղթանակներու հեռանկարէն գինովցած:

Միւս կողմը կանգնած են Ֆրանսան եւ բրիտանական կայսրութիւնը, իրենց անսահման շրջապատով, գոհ աշխարհի արդի գոյավիճակէն, լիացած գաղութներով ու հողերով, եւ այս պատճառով ալ զուսպ ու խաղաղասէր:

Եւ այս երկու հզօր ախոյեաններու, երկու մեծ ռազմիկներու միջեւ ռազմադաշտ հանդիսացած Չեխոսլովաք փոքր պետութիւնը, որ գերմարդկային փորձեր կը կատարէ ելք մը գտնելու համար, բայց որ կողմն ալ դառնայ՝ կը հանդիպի անախորժ, վտանգաւոր խոչընդոտներու: Ցարիլ գերմանական ճակատի՞ն: Բայց այս կը նշանակէ Չեխոսլովաք պետութեան հիմքերը քանդել, թոյլ տալ որ աւելի քան 3 միլիոն Գերմաններ «անշլուս» ընեն ու միանան գերման հսկային, ինչպէս նաեւ նախընթաց ստեղծել, որ դուրս քաշեն իր սահմաններուն մէջ ապրող Հունգարներ, Լեհեր, Ռութէններ եւ կամ ապակեդրոնացեալ կարգեր պահանջեն Սլովաքներ, եւ ուրիշ այլացեղ տարրեր:

Ցարած մնալ ֆրանքեւռուսական ճակատի՞ն: Բայց այս պարագային ալ անընդհատ ճնշում Լոնտոնէն, Փարիզէն ու թերեւս Մոսկուայէն,— զիջիլ միշտ, քայլ առ քայլ ընդունիլ Գերմաններու կողմէ առաջադրուած պահանջները, տեղի տալ հանրաքուէի, եթէ նոյնիսկ այս զիջումը պետութեան ամբողջականութեան սպառնալիք դառնալու հանգամանք ստանայ:

Այս երկընտրանքին առջեւ է այսօր փոքր պետութիւն մը, որ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ տնտեսական ու ռազմագիտական կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ իր աշխարհագրական դիրքով, որ հազիւ երկու տասնեակ տարուան կեանք ունի, եւ տակաւին նոր կազմակերպուած ու մեծ պատերազմի աղէտները վերաշինելու աշխատանքին լծուած, ահա կանգնած է «լինել - չլինելու» ճակատագրական հարցին առջեւ:

Չեխոսլովաքիա այլացեղ ազգերու երկիր մըն է, արեւմտեան կողմէն ճանկի գլխու նման խրած Գերմանիոյ կուշտին: Հարաւէն կ'ընդգրկէ Հունգարիան, նոյնպէս նախկին Աւստրեւհունգար պետութեան աւերակներէն ծնած, որ հաշտ ու բարեկամ տրամադրութիւններ չի տածեր իր այս երկւորեակ եղբօր հանդէպ: Հիւսիս - արեւելքէն Լեհաստանը, որ գաղջ վերաբերմունք ունի միայն եւ միտք չունի ուրիշի համար կրակէն շագանակ հանելու եւ իր մատները այրելու:

Չեխ պետութեան մէջ կ'ապրին այսօր 14.729.356 հոգի, որոնց մէջ զուտ Չեխերու թիւն է 7.480.000: Մնացեալ ազգաբնակչութեանց թիւն է,— Գերմաններ՝ 3.318.445, Հունգարներ՝ 719.569, Սլովաքներ՝ 2.345.000 եւ մնացեալները զանազան ազգութեանց պատկանող փոքրամասնութիւններ՝ Լեհ, Ռումէն, Ռութէն, Սերպ, Հրեայ եւայլն: Հրեաներու թիւը մօտ 200.000 է:

Գերմանները, որոնք կը բնակին Զուտէթեան երկրին մէջ, գրեթէ համախումբ են եւ կ'ապրին գերմանական սահմաններուն վրայ, շուրջանակի, հիւսիս - արեւմուտք - հարաւ: Խիտ գործօն դերք բռնած են համբային կեանքի ամէն ասպարէզներու մէջ, յառաջադէմ են ու յարձակողական, եւ կը տածեն եթէ ոչ Գերմանիոյ կցուելու, գոնէ անջատուելով գերմանական հունի մէջ թաւալելու ջերմ տրամադրութիւն: Ապակեդրոնացում կամ Զուիցերիոյ նման դաշնակցային պետութիւն դառնալու ձգտում ունին նոյնպէս Լեհերը, Հունգարները, Ռութէնները եւ նոյնիսկ Սլովաքները, որոնք թիւով խիտ կարեւոր զանգուած կը կազմեն եւ Չեխերու հետ կապուած են շատ ջերմ զգացումներով ու շահերով:

Չեխ ժողովուրդը, որ տիրական դեր ունի չեխեւսլովաք պետութեան մէջ, քաջ ու կորովի է, ռազմական տեսակէտէն ալ արժէք, թէ քանակով եւ թէ որակով: Ան անցած է 1914 — 18ի պատերազմի տաք ու պաղ փոթորիկներէն եւ զէնքի ուժով տիրացած իր անկախութեան: Ամբողջ երկիրը խաղաղութեան ժամանակ կը պահէ 202 հազար զինուոր, իսկ պատերազմի պարագային կրնայ հանել մինչեւ 2 միլիոն 800.000: Ունի աւելի քան 700 ռազմական օդանաւ, եւ պատերազմական սպառազինման տեսակէտէն նկատելի քայլեր առած ու որոշ արդիւնքներու հասած:

Վերսայլի դաշնագրէն աւելին խաղաղասիրական քաղաքականութիւն տանող մեծ պետութիւնները, անվարան կարելի է ըսել, եթէ կ'ընդդիմանան Չեխոսլովաքիոյ վրայ գործադրուած գերմանական ճնշման եւ երկուստեք բանակցութիւններու ճամբով կը փորձեն ելք մը գտնել կնճիռէն, պատճառը այն է որ ոչ թէ կը խնայեն չեխ պետութեան կամ նկատի ունին Չեխիոյ բաղկացուցիչ ազգերու շահերը, այլ որովհետեւ կը վախնան մեծցող, աճող, կեդրոնական Եւրոպայի վրայ վերէն վար փռուած Գերմանիայի մը վաղուան խօսքէն ու պահանջներէն: Ասկէ ալ՝ լորտ Ռընսիմէնի առաքելութիւն, Լոնտոնի դահլիճի ազդարարութիւն... Պերլինին, Փարիզէն չափաւորութեան ու պաղարիւնութեան խորհուրդներ Փրակայէն եւն.: Պերլին կրնա՞յ անտարբեր մնալ այս խորհուրդներուն կամ չափաւորութեան աղաչական յորդորներուն: Օրերու խնդիր է այդ պարագան: Բայց Հիթլերի եւ մանաւանդ Կէօրինկի բուռն եւ յանդուգն ճառերը քիչ յոյս կը ներշնչեն, որ նացի յոխորտանքը կանգ առնէ այնտեղ, ուր է այժմ: Աւստրիոյ համեմատաբար դիւրին կլանումը սրած է ախորժակները, որ ինչպէս կ'ըսէ հայկական առածը, միշտ ալ ուտելով կը բացուին:

Ոչ ոք կը ժխտէ անշուշտ, որ Գերմանիա հողային սուր պահանջներ ունի եւ կը տառապի բազմամարդութենէ ու հողի պակասէ, նախանիւթէ եւայլն: Ոչ ոք կը ժխտէ նոյնպէս, որ չեխ պետութիւնը վերակազմութեան դատապարտուած է եւ այնտեղ ապրող այլազգի ժողովուրդները որոշ իրաւունքներ պէտք է վայելեն պետութեան ընդհանուր ու ներքին ղեկավարութեան մէջ:

Բայց այս երկու հանգամանքներուն տակ ծածկուած է այլապէս վտանգաւոր ծրագիր մը,— քայլ առ քայլ իրականացնել Մեծագոյն Գերմանիոյ յարձակողական եւ նուաճողական ծրագիրները:

Աշխարհ կամ դէթ ժողովրդապետական կոչուած մարդկութիւնը պիտի կրնա՞յ դիմանալ այս նոր եւ արկածալի աշխարհակալութեան:

Կ'ապրինք ու կը տեսնենք:

ԱՍԱՏՈՒՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Պելճիքա

«Թան» կը շարունակէ իր պրպտումները միջազգային մամուլի մասին: Արդէն ամփոփած էինք անգլիական մասը: Պատասխանելով հարցաբանին, ժորժ Ա. Տէրրի այսպէս կը ներկայացնէ պելժիական մամուլը.—

1830ի պելժիական սահմանադրութիւնը մէկն է Եւրոպայի ամէնէն ազատական սահմանադրութիւններէն, ոգիով թէ տառով: Պելժերը, հակառակ ամէն բանի, պահպանած են իրենց էական ազատութիւնները: Այսպէս ունին մամուլի ազատութիւն մը, որ բացարձակ է, ամբողջական եւ պայմանաւորուած չէ որ եւ է հարցի հետ:

Յօդ. 18.— Մամուլը ազատ է, երբեք գրաքննութիւն պիտի չհաստատուի, երբեք երաշխաւորութիւն պիտի չպահանջուի գրագէտներէն, հրատարակիչներէն կամ տպագրիչներէն: Երբ հեղինակը ծանօթ է եւ կը բնակի Պելժիոյ մէջ, հրատարակիչը, տպագրիչը կամ ցրուիչը չի կրնար հետապնդումի ենթարկուիլ:

Յօդ. 98.— Երդուեալ դատաւորներ կը նշանակուին ոճրային, քաղաքական եւ մամուլի դատերու համար:

Սահմանադրութեան այս տրամադրութիւններուն իբրեւ հետեւանք՝ անկարելի է վարչական ճամբով արգելք հանդիսանալ մտածման ազատ արտայայտութեան: Պատասխանատուութեան հարցը կը քննուի ոչ թէ դատական իշխանութեան, այլ երդուեալ դատաւորներու կողմէ:

Մամուլի այս քաղաքական ազատութիւնը ամբողջովին պահպանուած է մինչեւ այսօր: 1914 — 1918, գերմանական տիրապետութեան շրջանին, պելժ լրագրողները աւելի նախամեծար համարեցին ընտանիքով միասին անօթի մնալ, քան թէ ենթարկուիլ գերմանական գրաքննութեան: Անոնք կոտրեցին իրենց գրիչը Պելժիոյ պատմութեան ամէնէն ողբերգական այդ շրջանին, եւ երբ ազատագրուեցաւ երկիրը, 1919էն սկսեալ, այս անգամ աւելի մեծ մոլեռանդութեամբ կապուեցան իրենց ազատութեան: Ալպէր Թագաւորը, որ պատերազմէն վերջ կը ճանչցուէր իբրեւ «պելժ մամուլին մեծ պաշտպանը», մահուընէն մէկ տարի առաջ կը յայտարարէր լրագրողներուն. «Սահմանադրական եւ խորհրդարանական վարչաձեւի մը տակ, ինչպէս է Պելժիան, ազատ մամուլը անհրաժեշտութիւն մըն է եւ մէկ վարչաձեւին հիմնական սկզբունքներէն»: Իսկ Վանտէրվէլտ, երբեմնի փոխ - նախագահը պելժ մամուլի ընկերակցութեան, կը յայտարարէր ընկերակցութեան յիսնամեայ յոբելեանին առթիւ. «Հրապարակագիրները պէտք չէ մոռնան, որ այն երկիրներուն մէջ ուր դրութիւն չունի խորհրդարան, գոյութիւն չունի նաեւ ազատ մամուլ: Հրապարակագիրներն ու երեսփոխանները պարտաւոր են աշխատիլ միասնաբար, որովհետեւ երկուքն ալ կը պաշտպանեն հայրենի ժառանգ մը»: Նոյն ընկերակցութեան նախագահը, Հոսթ, որ վերջէն նախարար եղաւ, կ'ըսէր թէ «մամուլի հարցին մէջ պելժ օրէնսդրութիւնը աշխարհի ամէնէն վեհանձն եւ ազատախոհ օրէնսդրութիւնն է, որ կը համապատասխանէ ազատութեան եւ արդարութեան ըսկզբունքներով սնած պելժ ժողովուրդին ամէնէն խոր ցանկութեանց»:

Այսուհանդերձ, ԺԹ. դարու վերջերը եւ ներկայ դարուն սկիզբը բուռն վիճաբանութիւններ կատարուեցան մամուլի մէջ, յաճախ անարդար ձեւով, մասնաւորաբար այն հրապարակագիրներուն կողմէ, որոնք խստիւ կը քննադատէին Լէոփոլտ Բ.ի գաղթային քաղաքականութիւնը, թէեւ ոչ մէկ խստութիւն ի գործ դրուեցաւ անոնց դէմ:

Պելժ լրագրողները իրենց ասպարէզին հպարտութիւնն ունին եւ ցոյց կուտան, իրենց խմբագրապետներուն եւ թերթի տնօրէններուն հետ խորապէս հաղորդակից, կատարեալ կարգապահութիւն մը: 1935ին, Վան Զէլանտի դահլիճին օրով, երբ զրոյց շրջեցաւ թէ կառավարութիւնը, համաձայն իր տնտեսական ծրագրին, որոշ հսկողութիւն պիտի կատարէ մամուլին վրայ, ընդհանուր դժգոհութիւն մը յայտնուեցաւ անմիջապէս, եւ կառավարութիւնը հրաժարեցաւ իր ծրագրէն: Աւելցնենք որ կառավարութեան եւ մամուլին յարաբերութիւնները համակարգութեան մէջ դնելու համար՝ նախընթաց փորձ մըն ալ կատարուած է, տեսակ մը ահաղանդ, աւելի կանուխ: 1926ին, հրովարտակ — օրէնք մը պատիժ կը սահմանէր ամէն խաղերու դէմ, որոնք կը կատարուէին գիտակցաբար՝ սխալ տեղեկութիւններով խախտելու համար պետութեան վարկը: Նման ամբաստանութեանց հեղինակները պիտի յանձնուէին դատարան: Ասիկա կը նշանակէր մեղանչել սահմանադրական աւանդութեանց: Ահա թէ ինչո՛ւ չգործադրուեցաւ հրովարտակ - օրէնքը: 1934ին, Թէօնիսի դահլիճին օրով, նոր հրովարտակ - օրէնք մը պատժական տնօրինութիւններ կը բանաձեւէր ամէն անոնց դէմ, որոնք կ'աշխատէին խախտել վստահութիւնը փրանքին մասին: Թերթերու տնօրէններն ու լրագրողները կատաղի պայքար մը բացին հրովարտակ - օրէնքին դէմ, որ, անգամ մը եւս, անգործադրելի մնաց:

Այսուհանդերձ, 1937ին, երբ մամուլի դատ մը տեղի ունեցաւ Պրիւսէլի մէջ, ընդհ. դատախազը իր տեսակէտները աշխատեցաւ հիմնաւորել այդ երկու հրովարտակ - օրէնքներուն վրայ, բայց վերաքննիչ ատեանը ինք զինք իրաւասու չհամարեց վճիռ տալու համաձայն անգործադրելի ճանչցուած այդ հրովարտակներուն:

Պէտք է խոստովանիլ որ, երեք տարիէ ի վեր, պելժ մամուլի ընկերակցութեան կողմէ դատապարտուած բարքերը մուտ գործած են արդէն հանրային վիճաբանութեանց մէջ, եւ վարկաբեկում, անուանարկում, զրպարտութիւն տեղի կ'ունենան մամուլի մէջ ազատ համարձակ: Քաղաքական դէմքեր խիստ յարձակումներու կ'ենթարկուին մամուլի մէջ: Իրենց պատիւը պաշտպանելու համար, երբ անոնք կը դիմեն օրինական միջոցներու, կը տեսնեն որ դանդաղ կ'ընթանան պատիւը վերականգնելու համար ընդունուած եղանակները: Մամուլի ընկերակցութիւնն ալ դժգոհ էր այս կացութենէն: Պահանջուեցաւ որ պատժուի զրպարտութիւնը կամ անուանարկութիւնը այնքան խստութեամբ, որքան Անգլիոյ մէջ: Բայց մինչեւ այժմ կարելի չեղաւ գտնել բանաձեւ մը, որ գոհացնէր լրագրողներու ազատ վիճաբանութեան իրաւունքը՝ պատժելով հանդերձ այդ իրաւունքէն չարամտութեամբ օգտուիլ փորձողները: Կառավարութիւնը բարեփոխեց մամուլի յանցանքները դատելու ձեւը՝ քիչ մը արագացնելու համար դատավարութեան ընթացքը, սակայն Խորհրդարանին դատական յանձնախումբը մերժեց վաւերացնել զայն, որովհետեւ պելժ օրէնսդրութիւնը գրեթէ նուիրական կը համարէ ազատութեան յարգանքը:

Այսպէս, Պելժիոյ մէջ մամուլը բացարձակ ազատութիւն վայելելով՝ մեծապէս ազդած է հանրային կեանքի վրայ: Այսպէս կաթոլիկ պահպանողական կառավարութեան 40 տարիներու գործունէութիւնը չկրցաւ արգելք հանդիսանալ, ընկերային ու քաղաքական ասպարէզի մէջ, գաղափարներու յեղաշրջումին, որուն այնքան նպաստեց մամուլը: 1926ին մամուլին պայքարն էր որ նպաստեց փութացնելու Փուլէ - Վանտէրվէլտի դահլիճին անկումը, հակառակ խորհրդարանական մեծամասնութիւն մը ունենալուն իր ետեւ: «Դրամատէրներու կառավարութեան դէմ» մամուլին պայքարով էր դարձեալ, որ 1934 — 1935ին անկարելի դարձաւ պաշտպանել ֆրանքը եւ իշխանութեան գլուխ եկաւ նոր կառավարութիւն մը որ նոր արժեզրկում մը եւս կատարեց: Մամուլի պայքարին հետեւանքով էր, սկսեալ 1932էն, որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ ամրացնել արեւելեան սահմանը: Մէօզի աջ եզերքին վրայ: Վերջապէս իր բռնած դիրքին շնորհիւ էր, որ յանուն ազատութեան աւանդական սկրոյն, 11 ապրիլ 1937ին Րէքսի շարժումը կը ձախողէր Պրիւսէլի մէջ:

Այս քանի մը փաստերը բաւական են ցոյց տալու համար թէ պելժ մամուլը ինչ կարեւոր դեր կը խաղայ երկրին մէջ զանգուածներու ընկերային ու մտաւորական ազատագրութեան տեսակէտով:

(Ի)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Իբրեւ կցում մը նախորդին, կ'արժէ սովորութեան իբրեւ օրինակ բերել նաեւ «ձայն»ը, որ տեղ տեղ ժողովրդական լեզուով եղած է «ձէն» եւ գրուած՝ է ով, ինչպէս ամենայն՝ ամէն:

Այս ծանօթութիւններուն վրայ պէտք աւելցնել, թէ — ինչպէս յաճախ կրկնած ենք — մեր նոր գրականին բարդութիւնները ստեղծողները պէտք է ըլլան հին գրականին կանոններուն համաձայն, գլխաւորաբար նկատի ունենալով փոփոխելի ձայնաւորներուն (է, ի, եա — ե, ի — ը (բնական կամ գրաւոր), ու — ը (ըսուած կամ ոչ) պարագան: Այսպէս՝ շէն — շինական, առեան — առնական, գիր — գրել կամ գըրել, մութ — մթին կամ մըթին: Հետեւաբար որքան անիրաւ եւ ադէտ կ'ըլլան անոնք որ կը յաւակնին պնդել, թէ կանոններուն այդքան ջերմօրէն կապուիլ անհրաժեշտ չէ: Անհրաժեշտ է, բացի այն պարագայէն՝ երբ սովորութիւնը կամ թագուն ներքին լեզուական նկատում մը մերթ շեղում կը պարտադրէ: Այսպէս՝ կանոնէն դուրս գրուած ու գործածուած է՝ վանքապատկան, փոխանակ վանապատկանի (չէ՞ որ Ք տառը — իբրեւ յոգնակիի նշան — կը կորսնցնէ բարդութեան կամ ածանցումի առեն — անմիտ, անկամ, վանական, փառակազմ, կամաւոր, բարբացուցական (բարք), եւն. եւն.): Թէ ինչու վանքապատկան ըսուած է,—կրնաս խորհիլ, զոր օրինակ, որ «վանապատկան»ը կրնար շփոթեցնել, Վան քաղաքին իբրեւ պատկանող: Միւս բոլոր ոչ - կանոնական շեղումներն այս կամ նա ձեւով կրնաս մեկնել կամ նուազագոյն պարագաներու մէջ, իբրեւ բացարձակ անկանոնութիւն մը, յայտնի կամ լռելեայն պատճառով: Խնդիրը այն է որ չես կրնար, բառ կամս կամ միտս, խաթարել օրէնքը: Լեզուական շնորհքը եւ հիմը կը պահանջեն որ Երուսաղեմապատկան ըսես, ոչ թէ ի՞նչ Երուսաղէմապատկան, քանի որ է կը փոխուի Իի կամ Եի: Թէեւ հիմա ո՞վ կը նայի այս նրբութիւններուն, ի մեծաց ցփոքունս: Բայց կոչ կ'ուղղեմ նկատի առնել գոնէ, մեզի ծանօթ երեք լեզուները, ֆրանսերէն, անգլիերէն, գերմաներէն, եւ իւրաքանչիւրը, իր հնութեան համաձայն, թող հաստատէ մեր ըսածին ճշմարտութիւնը, այն միտքով որ հաստատագոյն, որոշ կանոններու վրայ կ'ընթանայ եթէ ոչ անպատճառ խօսուած, այլ գրուած կամ բանաւոր բարբառը:

Սիրելի Արազ, այս կէտերուն վրայ ծանրանալուն պատճառը այն է, թէ այս ամառնային արձակուրդի եղանակը տարօրինակ լեզուական անձն-

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Ռուսթէմ Խան մութ կերպով գունաւորեցաւ:

— Անգամ մըն ալ բանակումի առեն ձեզի հետ վրանակից եղայ, սահիպ, անցեալ լաւ օրերուն... այն օրերուն երբ...

— Երբ դուն եւ ես Բաժի մը ծառայեցինք, հէ՞, կը յիշեմ: Կը յիշեմ որ անիկա քու վրանդ էր, Ռուսթէմ Խան: Եթէ յիշողութիւնս զիս չի դաւաճաներ, Օրաքզէի փաթանները խմինս այրած էին ու ես ալ ստիպուած եղայ քու վրանիդ մէջ քնանալ, փոխանակ դուրսը անձրեւին տակ պառկելու:

— Ճիշդ է, հուզուր:

— Չեմ յիշեր թէ այդ առթիւ պատուոյ մասին խօսք բացի քեզի: Եթէ այն առեն ունէ մէկուն պատիւը խնդրոյ առարկայ էր, առ ալ կարծեմ քուկդ պէտք է եղած ըլլար: Անձրեւին տակ պառկելով քիչ անպատուուած պիտի ըլլայի: Հիմակ մեզ ամէնքս անպատուած պիտի ըլլաս եթէ... օ՜հ, նեխած արարած: Ըսէ տղուդ որ ծածկոցներուդ գտնուած միակ տեղին վրայ փռէ եւ դատողութիւն ունեցողի պէս վարուէ:

— Բայց հուզուր...

Մընթին ձեռքովը խնդրին փակուած ըլլալը հասկցնող շարժում մը ըրաւ եւ դառնալով սկսաւ խօսիլ Գագիկին հետ, որ հրամայեց անմիջապէս խօզուրտ բերել: Սեփականատիրոջ տղաքը աճապարանքով գործի սկսան: Տան տէրը ինքը իրական Թուրք մըն էր, բայց տղաքը իրեն չէին նմաներ, անոնք աւելի գործունեայ էին:

Գնչուները Կրիկոր Ժաւրին հետ, որ կը գտնուէր քահվէին տիրոջը եւ կրակարանին մօտ, դրուեցին միւս կողմի ամբողջ տախտակամածը, իւրաքանչիւրը իր կնոջ քով. բացառութիւն ըլլալով Մական, որ բոլոր մարդիկներէն խոյս տալով՝ ամէնէն ծայրը գրեթէ Ջորիի մը սմբակներուն քով մութ տեղ մը իրեն համար ծածկոցէ բոյն մը պատրաստեց: Այդ վայրկեանին մտածեցի թէ ան այդ դիրքը ընտրեց՝ Ուիլին մօտ ըլլալու համար, բայց վերջը գաղափարս փոխեցի: Քանի մը անգամ Կրիկոր Ժաւրի զինքը կանչեց, բայց ան պատասխան չտուաւ:

Քահվէին մէջ ուրիշ մարդ չկար: Կամ այն էր որ այդ գիշերուան ճամբուն վրայի ճամբորդները միակ մենք էինք եւ կամ— ինչ որ աւելի հաւանական կը թուէր— Գագիկ հեղինակութիւն բանեցուցած եւ սրճարանի միւս յաճախորդները դուրս քշած էր: Վստահաբար մեր գալուն տեղեակ էին, որովհետեւ լաւ տեսակի առատ խօզուրտ կար եւ ուրիշ ուտելիքներ,— միս, հաց, պանիր, բանջարեղէն:

Ամէնքս ճաշելէ վերջ երբ քարէ պատին կռթնած կրակին կը նայէինք, ուր զանազան ստուերներ վեր վար կը պարէին, եւ որ կատարեալ վայրի տեսարան մը կը պարզէր, Կրիկոր դարձեալ Մակային ձայնեց: Անիկա կրկին չպատասխանեց: Ուստի իր տեղէն ելլելով պահուած մտրակին մօտեցաւ:

— Պիտի ծեծեմ ըսի, պոռաց Թուրքերէն լեզուով, եւ մտրակը ատրճանակի գնդակի պէս երեք անգամ շաչեցուց: Ուիլ այս բառերը չիմացաւ եւ չհասկցաւ ալ. բայց քովս գտնուող Ռուսթէմ Խանը թէ՛ լսեց եւ թէ հասկցաւ:

— Աղա՛, գոչեց ան. հիմա կարգ մը դէպքերու ականատես պիտի ըլլանք: Այդ աղջիկը զտարիւն գնչու չէ եւ կամ աչքերս կը խաբեն զիս: Անիկա կամ գողցուած կամ որդեգրուած է անոնց կողմէ: Գնչուի բնազդ չունի ան: Ժիփանները— ինչպէս կը կոչեն անոնք իրենց աղջիկները— պէտք է որ ճերմակ մարդիկներէ հակակրին. անոնք արտօնուած են մինչեւ իսկ փճացնել զանոնք, բայց ոչ մէկ առեն սիրահարիլ: Անիկա գնչու օրէնքին հակառակ շարժեցաւ: Աքթամէնը (գնչուներուն պետը) պէտք է պատժէ զայն: Կիներուն նայեցէք:

— Մակա՛, որոտաց Կրիկոր Ժաւրի, խոշոր մտրակը դարձեալ շաչեցնելով: Կարծեմ Գագիկ բառէ մը անհանգիստ ակնարկ մը ուղղեց, բայց ոչ մէկը աւելի հետաքրքրութիւն ցոյց տուաւ, բացառութիւն ըլլալով ծերունի Թուրքը կրակին մօտ՝ որ խորամանկ կատուի մը նման մէկ աչքը բացաւ:

Աքթամէնը կրկին պոռաց. այս անգամ Մակա ծաղրեց զայն: Կրիկոր իր հեղինակութիւնը պարտադրելու համար կատաղօրէն խոյանալով աղջկան վրայ, քաշեց բազուկէն եւ սենեակին մէջտեղը նետեց: Մակա առանց գետին իյնալու դարձեալ ոտքի կանգնեցաւ եւ սպասեց հպարտ՝ ինչպէս Սաթանիան, մինչ միւսը ուսումնասիրուած անգթութեամբ կամաց մը մտրակը ետ քաշեց: Ծեր Թուրքը այս անգամ երկու աչքերը բացաւ:

Մէկ բան շատ որոշ էր որ մեզմէ ոչ մէկը պիտի թոյլատրէր որպէսզի աղջիկը գանակոծուէր. կարծեմ նոյն իսկ Ռուսթէմ Խանը, որ գնչուներուն կամ քօղամերկ կիներու հիացող մը չէր, այդ բանին պիտի չհանդուրժէր: Բայց Ուիլը անոր շատ մօտիկը կը գտնուէր. ու երբ անոր արիւնը տաքնայ, զարմանալի կերպով արագաշարժ կ'ըլլայ: Եւ ահա Կրիկորի ձեռքէն մտրակը խլելով, պահակ կը կենար աղջկան եւ անոր միջեւ. մենք տակաւին շարժելու միջոց անգամ ունեցած չէինք: Ծերուկ Թուրքը դարձեալ փակեց իր երկու աչքերը՝ հառաչելով:

— Մեր քաջ սպաները— քաջ բայց շատ անխոհեմ, մրմնջեց Ֆրէտ: Ցուցանք որ արիասիրտ գնչու մը հրապարակ գայ աղջկան պաշտպանութեան համար կռուելու: Ինծի կը թուի թէ Ուիլը կարծես զայն կը սեփականացնէ փաթէրանի (գնչու բառ մը, որ կը նշանակէ փորոտիք, ընդհանուր) օրէնքով: Ունէ մէկը որ իրաւունք ունի աղջկան ծեծուելուն կամ ոչ, անոր այդ իրաւունքը կ'ըլլայ: Եթէ անգամ մը այդ իրաւունքը հաստատուի...

— Վիզդ կը կտրեմ, եթէ անոր դպչիս, ազդարարեց Ուիլ առանց կերկերումի, եւ վճռական կերպով:

Գնչուն կեցած էր աչքերը լայն բացած եւ կը չափէր զօրաւոր Ամերիկացիին գնդերները իր ու իրեն օրինական որսին միջեւ: Սենեակին մէջ գտնուող բոլոր գնչուներուն աչքերը անոր վրայ էին, եւ հարցը ինչ կերպով ալ լուծուելու ըլլար, մէկ բան պարզ էր որ ընկրկիլ չկար այլեւս: Մենք թիւով քիչ էինք, բայց գնչուներու խումբէն աւելի լաւ զինուած, այնպէս որ իրենց մարդուն օգնութեան կողմը բռնելը անհաւանական կը թուէր:

(Տար.)

...ղութիւններու ուշադիր ըրաւ մեզ ։ Մինչեւ իսկ կարդացինք «վիճակահանութեան քարշում, քաշում»! արտառոցութիւն մը: Tirage de la loterie, որուն արդէն «վիճակահանութիւն» բառն ձեւն է մեր լեզուին համար, րել գեղեցիկ կերպով, կամ վիճակախաղ: Ո՞ւր ենք, նո՞ր միթէ պիտի ...ենք այսքան պարզ բացատրութիւններ Մեծասքանչին համար, ուրեներ մեր Մեծասքանչ։ Ըսուի ինչո՞ւ ... մեծասքանչ: Ըսուի ... քաղաքականութիւն ... եթէ լեզուն ալ նշանակենք ... եւ քմածին խաղերու, ո... մէջ իւրաքանչիւրը իր էջը քջէ.. ... օտարութեան պղտոր ջուրերուն մէջ... հետեւանքը դուք գուշակեցէք:

Աղալ, խաղալ, լալ, Թրջել, մնալ, ...նալ — երթալ, կենալ (կալ), ապրիլ (կեալ) բայերուն արմատը կ'ըլլայ ա... (ջրաղաց), խաղաց (անխաղաց), ...ց (անլաց), Թաց (անԹաց), մնաց (...մնաց), գնաց (օդագնաց), կայ ... կաց (յառաջիկայ, ընդդիմակաց), ...կեաց (նստակեաց):— Հագնիլ, փախչիլ, կորուսիլ, վախնալ, մատչիլ, ...չիլ, հանդչիլ բայերուն արմատն ...։ գգեստ — զգեաց, փախուստ, կորուստ, երկիւղ, մատոյց, Թաքուստ, ...անգիստ (կրնաք շատ դիւրաւ դոր... ծածել այս արմատները Թէ իբրեւ ...գոյական եւ Թէ իբրեւ բարդ կամ ա... ծանց):

Քաջարթուն Մամիկոն կազմ ու պատրաստ է պատասխան տալու.— Ըսէ արմատները ժտել, դնել, նչել, ...նել, չիել, խօսիլ, քծնիլ, մեռնիլ բայերուն: Ոսքի է արդէն, միայն ...ենք ըրէք.— ժիտ, դիր, նիշ, կալ, ...ուփ, բան կամ խօս, քծինք (իբրեւ ...գոյական), մահ կամ մեռ (այս վերջինը յոգի իմաստով — անմեռ որդ, ...ժոխքին անմեռ տանջանքը եւն.): Ըսէ դուն, Մլեհ, ի՞նչ կ'ըլլայ «մաքառել» բային արմատը: Մլեհ, քաջալանջ, կ'որոտայ — այդ բայը իրեն յատուկ արմատ չունի. կը գործածուի կռիւ, պայքար, դուպար, մարտ: Բայց իբրեւ գոյական ունի «մաքառում»: Շատ ճիշդ:

Գրական բարձր չարադրութիւններու կամ գրուածներու մէջ ընդունինք, Թէ զորս կարելի է գործածել փոխանակ զոր, զորոնք կամ պարզապէս որոնք: Բայց սա «չքնաղ» հատուածին մէջ խնդրեմ ցոյց տայիք ... զորս ձեւին անհրաժեշտութիւնը — «Ասոնք յառաջ կուգան ճարպային աղտոտութիւններէ զորս !!! օճառը ոչ ջուրը կրնան հանել»: (Նոյնութեամբ ընդօրինակեցի Թերթէ մը): Համաձայն չե՞ք արդեօք Թէ այս ձեւ գրուածներ կ'անչքացնեն Մեծասքանչը: Այնպէս չէ՞, վեհդ Ծովասար:

Քհչ մը... բանասիրութիւն, սԹափումի (սԹափման!!) համար.— հեռի կամ հեռու նոյն է անշուշտ «հեռու» (անցեալ տարի, մօտաւոր անցեալ) բառին հետ, որուն գերմաններէն նմանիչն ալ է her, eher: Արդեօք ջատագովութիւնը... Շատագովութի՞ւն է: Քիչ մը ծիծաղ, բայց վերջապէս.. բանասիրական է:

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

** Հաջել չգիտցող շունը՝ գայլ կը հրաւիրէ ոչխարին ։

** Հիւանդին անկողին չեն հարցներ ։

** Հին բարեկամը Թշնամի չըլլար ։

Հաթայի նախագահին հատաստինները

Թայֆուր Սէօքմէն, Հաթայի նախագահը, հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է թուրք մամուլի ներկայացուցիչներուն.

— Բոլորին կրնաք յայտարարել Թէ այս ազատ երկինքին տակ ապրող ՀաԹայցիները, առանց ցեղի, կրօնքի, տարրի, կուսակցութեան եւ անձի խտրութեան, իբրեւ մէկ զանգուած պիտի ապրին եւ պէտք է ապրին: Ոեւէ մէկը ինչպէս չպիտի կրնայ գերակշռութեան յաւակնութիւնը ունենալ ուրիշի մը վրայ, նոյնպէս ալ իր անցեալ գործունէութեան համար պատասխանատու չպիտի նկատուի եւ պէտք չէ նկատուի: Վարագոյրը գոցուեցաւ: Ամէն անհատ որ պարկեշտօրէն կ'աշխատի նոր բեմին վրայ եւ բարւոք կերպով կը կատարէ իր պարտականութիւնը, պէտք է ապահով ըլլայ իր մարդկային ու քաղաքացիական իրաւունքներու մասին: Իսկ հակառակն ըլլալով, անոնք որ չեն յարգեր Հաթայի օրէնքները եւ հանրային իրաւունքները կ'ուզեն խաղալիկ դարձնել իրենց, պէտք է վերջնականապէս համոզուին Թէ ամենածանր պատիժներու պիտի ենթարկուին:

Ցարդելի է զգացումը զոր ամէն մարդ կը կրէ սիրտին մէջ, ինչպէս նաեւ գաղափարը զոր կը սնուցանէ գլխուն մէջ: Բայց երբ հայրենիքը եւ ժողովուրդը քայքայող զգացումներ եւ գաղափարներ բերնէն ելլեն եւ գրչով գրուին ու տարածուին, այն ատեն Հաթայի օրէնքները պատրաստ կը սպասեն ծածրակին վրայ: Ասիկա գիտնալու են:

Նախագահ ընտրուած, Թայֆուր Սէօքմէն քննական պտոյտի մը ելած էր եւ Գըրք Խանի մէջ հայ ներկայացուցիչներուն յայտարարած Թէ Սանճաքէն մեկնող Հայերը պէտք է վերադառնան, վստահ՝ որ պիտի յարգուին իրենց իրաւունքները: Թայֆուր համդիպած է նաեւ Րիհանիէ եւ նոյն հաւաստիքները տուած արաբ համայնքի ներկայացուցիչներուն, ինչպէս կը գրէ «Հաթայ» Թերթը (1 Սեպտ.):

Հալք Էվինի առջեւ— կ'ըսէ Թուրք Թերթը — ժողովուրդը աստիճանաբար կը խտանար եւ մերթերան կը պոռար. (կեցցէ՜ ԱԹաԹիւրք, կեցցէ՜ անոր հերոս զաւակը՝ Թայֆուր Սէօքմէն: Այս ցոյցերուն վրայ, Թայֆուր չէնքին պատշգամը ելաւ եւ շնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ ըսաւ.

— «Հաթայի մէջ՝ Թուրք, Արաբ, Չէրքէզ, Հայ անունով խտրութիւն չկայ. բոլորը Հաթայի հայրենակից են եւ բոլորս եղբայրներ ենք: Առանց ցեղի ու կրօնի խտրութեան, բոլոր տարրերու իրաւունքները պիտի յարգուին: Ինչպէս շատ երջանիկ օրեր պիտի տեսնենք»:

Պայ Սէօքմէն յետոյ ընդունեց ժողովրդական զանգուածներուն այցելութիւնները: Այս առթիւ ընդունեց նաեւ արաբ ներկայացուցիչները եւ մասնաւորաբար հետաքրքրուեցաւ Ամըդի շրջանէն գաղթած կարգ մը Արաբներու խնդրով: Հարցուց Թէ Հաթայի հողին վրայ ծնած ու մեծցած երկրացի մը ի՞նչպէս կրնայ Թողուլ իր տեղը եւ մեկնիլ:

— «Հայրը տղուն, եղբայրը եղբօր հետ կռուայ կռիւ ընել, եւ ասոնց մէջ ալ կարմիր կամ դեղին տոմս ունեցողներ կրնան դտնուիլ: (Կ'ակնարկէ ընտրական արձանագրութեանց, որոնց մէջ Թուրք արձանագրուողները «կարմիր», արաբ արձանագրուողները «կանաչ» տոմս կը ստանային): Հարկ է մոռնալ ասոնք եւ թաղել անցեալին մէջ: Այլեւս ամէն բան անցած է եւ մեր ձեռքն ունինք Մեծ ԱԹաԹիւրքին նուէրը՝ սիրելի անկախութիւն մը. մեր առջեւն ալ կան մեծ խոստացուած փայլուն եւ երջանիկ օրեր: Ձեռք ձեռքի տալու եւ եղբօր նման աշխատելու ենք, ԱԹաԹիւրքին այս մեծ աւանդը պահելու ենք»:

«Աղայութիւն, էֆէնտիութիւն չըկայ. բոլորը հաւասար են օրէնքին առջեւ: Ոեւէ մէկը չի կրնար ուրիշի մը իրաւունքները ոտնակոխել, ինչպէս նաեւ ծուռ նայիլ անոր: Ով որ րողոք ունի՝ Թող դիմէ ինծի. պատրաստ ենք ամէն բան ընելու»:

⁂ Գըրք Խանի մէջ կը բնակէր Պետրոս անունով աղքատ Հայ մը՝ բոլորովին կոյր: Այս Թշուառ մարդը ամէն օր կը նստէր ձին եւ ապաւինելով հաւատարիմ կենդանիին ուշիմութեան, կը հրջէր մօտիկ գիւղերը, կը հաւաքէր իւղ, պանիր, հաւկիթ՝ որոնց շահով կ'ապրեցնէր զաւակները:

Օգոստոս 30ին, սովորականին պէս կը նստի ձին եւ կ'երթայ գիւղ: Ճամբան, երկու Թուրքեր կ'ելլեն դէմը, կը կեցնեն ձին, վար կ'առնեն կոյր Հայը եւ կը սկսին ծեծել ու կողոպտել: Կ'առնեն հէք Հայուն վրայ գտնուող 15 ոսկիական ոսկին եւ, դաշոյնի հարուածներ ալ կուտան:

Բարի անցորդներ կոյրը կը հասցնեն քաղաք, իսկ ժանտարմաներ, փնտռտուքէ մը ետք, կը յաջողին ձերբակալել հրէշներէն մէկը: Բայց ի՞նչ օգուտ: Թուրքեր ներկայանալով Գըրք Խանի հայ երեսփոխանին, կը բարեխօսեն, որպէսզի ազատ արձակել տայ չարագործը: Հայը կրկնել չի տար աղաչանքը եւ հրէշը կ'արձակուի...

«ԿԵՂԾ ՀՆԴԻԿ ՖԱՔԻՐ ՄԸ»

Պոլսոյ Գուրուն թերթը կը գրէ այս խորագրին տակ.—

Զինադադարէն վերջ, ԻսԹանպուլէն Ֆրանսա գացող Հայերէն Գրիգոր Գալֆայեան անուն մէկը, իր անունը փոխելով Թահրա պէյ եղած էր: Ասկէ յետոյ Թատրոններու բեմերուն վրայ Հնդիկ Փաքիրի դերը խաղալ սկսաւ: Փարիզի մէջ շահած դրամներով Նիսի մէջ դղեակ մը գնեց: Հոն Հնդիկ Թահրա պէյ իր դերը աւելի ընդլայնեց: Մէկ կողմէ ծեր կիներուն «ֆալ» կը բանար, միւս կողմէ Ֆրանսացիներուն ազգ. վիճակահանութեան տոմսակները կը ծախէր: Ֆրանսացիք 11 ֆրանք արժող տոմսերը այս մարդուն ձեռքէն 15 ֆրանքի կը գնէին: Որովհետեւ Թահրա պէյ կը ծանուցանէր Թէ, իր «ալշիմի» գիտութեանը շնորհիւ, իր ծախած տոմսակներուն անպատճառ բան մը կ'ելլէ:

«ԵԹէ քոստը դեղ ունենայ, իր գլխուն կը քսէ» ըսուածին պէս, «Իմ ծախած տոմսակներուս անպատճառ կը զարնէ» ըսելով ծանուցումներ ընող այս կեղծ Հնդիկ Փաքիրը, եթէ իր ձեռքը ուժ կայ, ֆրանսական ազգային վիճակահանութեան բոլոր մեծ պարգեւները իրեն հանել կուտայ:

Բայց տարօրինակ չէ՞, Ֆրանսայի նըման բարձր մակարդակով քաղաքակրթուած երկրի մը մէջ, ժողովրդական խաւը այսքան բացայայտ ճմարտութիւն մը չի կրնար ըմբռնել եւ կեղծ Թահրա պէյ ոստիկանութեան միջոցով սահմանէ դուրս կը հանուի:

⁂ «Ժումհուրիէթ» եւս կ'արձագանգէ այս լուրին, «Հայ Հնդիկ Ֆաքիր Թահրա Ֆրանսայէն վտարուեցաւ» խորագրին տակ:

ՕՐ. ԶԱՊԷԼ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Օր. Զապէլ Պօյաճեան վերջերս հըրատարակած է անգլերէն արժէքաւոր հատոր մը նուիրուած հելլէն հայրենիքին ու արուեստներուն:

Սոյն պատուական գործը նախ գընահատուեցաւ Լոնտոնի անգլիական մամուլին մէջ ու «Manchester Gardian», «Evening Standard», «Scotsman» եւ ուրիշ կարեւոր Թերթեր պատշաճ գրախօսականներ հրատարակեցին Օր. Զ. Պօյաճեանի գրքին վրայ որ կը կրէ «In Greece with Pen and Palette» անունը:

Կիպրոսի յունարէն մեծ օրաթերթին՝ «Էլէֆթէրիա»ի մէջ, Պ. Նուպար Մաքսուտեան գրեց ամփոփ գրախօսական մը, պանծացնելով հայկական ընդունակութիւնները ու բացատրելով Օր. Զապէլ Պօյաճեանին տաղանդն ու կարողութիւնները:

Գրախօսականը կը վերջանայ հետեւեալ բառերով.

— «Օրիորդ Պօյաճեան իբրեւ զգայուն բանաստեղծուհի ու ներհուն նըկարչուհի կը ներկայացնէ Արարատեան Հին Մեծ Հայաստանի աննկուն ու գերազնիւ զգացումները ու անապարտ ոգին, այսպիսով ցոյց կուտայ Թէ ինք ալ իբր երբեմնի Մեծ Հայքի մէկ դուստրը, կը փափաքի իր այս գործով բացատրել Թէ Հին Հայաստանն ալ իր բաժինը բերած էր քաղաքակրթական գործերուն մէջ»: Տ.

Հ. Մ. Ը. Մ.

ՖՈՒԹՊՈԼ

Միութեանս Փարիզի Ֆութպոլիստներու ընդհանուր տարեկան ժողովը տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի, 8 Սեպտեմբեր, երեկոյեան ժամը 9ին, ուր կազմուեցաւ յանձնախումբ մը 5 հոգիէ, — Պարոններ Ցակոբ Թօքաթլեան ատենապետ, Միսաք Երանեան քարտուղար, Պալի Քիւչիւքեան գանձապահ, Արամ Գալէնտէրեան եւ Ցակոբ Թէյեան խորհրդականներ:

Նորակազմ յանձնախումբը իսկոյն գործի ձեռնարկելով երեք խումբերուն ալ մրցումներ ճարեց Սեպտեմբեր 11, Կիրակի օրուան համար:

Ա. խումբը պարտուեցաւ Cheminots de Trappesի Ա. խումբէն 2—1ով: Միակ պատճառը եղաւ դատաւորին կողմնակցութիւնը ի նպաստ իրենց խումբին:

Պահեստին, որ Ա. խումբին ընկերացած էր, կոկիկ մրցում մը ըրաւ հաւասար արդիւնք ձգելով նոյն խումբին պահեստին հետ:

Գալով Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մ. Ռաֆայէլեան խումբին որ իր ամբողջական կազմով չկրցաւ ներկայանալ (արձակուրդի պատճառաւ) պարտուեցաւ Իտալացիներու պահեստէն 5—2ով:

Կիրակի, 18 Սեպտ. Ա. խումբը իր մեկնի Essonne, մրցելու նշանաւոր Ա. խումբին դէմ, որ կը պատկանի Փարիզի պատուոյ դասակարգին: Անցեալ տարի մեր Ա. խումբը փառաւոր եւ անյուսալի յաղթանակ մը տարաւ վերոյիշեալ խումբին վրայ: Մաղթենք որ այս տարի եւս նոյն յաղթանակը կրկնուի: Ժամադրութիւն՝ ժամը 1.30ին, Կառ տը Լիոն: Պահեստին կը մեկնի Longjumeau մրցելու տեղական Ա. խումբին դէմ: Այս գիւղը կը գտնուի Փարիզէն 14 մղոն հեռու: Ժամադրութիւն՝ ժամը 1.30, Ports Orléansէն առնել մասնաւոր օԹօպիւսներ որոնք այս գիւղը կ'առաջնորդեն:

Մ. Ռ.ի խումբը պիտի մրցի հաւանաբար Luzarcheի Ա. խումբին դէմ ։

Միսաք Երանեան

ՀԱԹԱՅԻ (Սանճաք) ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գ. ՄԱՍ

Գործադիր իշխանութիւն

Ցօդ. 12.— Գործադիր իշխանութիւնը կը վարեն, յանուն ՀաԹայի ժողովուրդին, ՀաԹայի պետութեան նախագահը եւ գործադիր ժողով մը:

Ցօդ. 13.— ՀաԹայի պետութեան նախագահը Ազգ. Ժողովին կողմէ կ'ընտրուի հինգ տարուան համար ։ Պետութեան նախագահը իր ընտրութենէն անմիջապէս յետոյ հետեւեալ երդումը կ'ընէ.— «Պատւոյ խօսք կուտամ Թէ, իբր պետութեան նախագահ, պիտի յարգեմ ՀաԹայի պետութեան օրէնքները եւ Հանրապետութեան սկզբունքները, պիտի պաշտպանեմ զանոնք իմ բոլոր ուժովս եւ պիտի ջանամ աշխատիլ ՀաԹայի հայրենակիցներուն երջանկութեանը, խստիւ դէմ պիտի կանգնիմ այն բոլոր վտանգներուն, որոնք կ'ուղղուին ՀաԹայի ժողովուրդին ապահովութեան եւ ի հարկին կեանքս տրամադրելէ չպիտի խուսափիմ պաշտպանելու համար ՀաԹայի փառքն ու պատիւը, ձեռք բերելու համար անոր բարձրացումը եւ գլուխ հանելու համար ստանձնած պարտականութիւններս»:

Ցօդ. 14.— Պետութեան նախագահը օրէնքին բացորոշ սահմաններուն մէջ ներման իրաւունքը կը գործածէ: Ընդհ. ներումը միմիայն օրէնքով մը կրնայ շնորհուիլ:

Ցօդ. 15.— ՀաԹայի Ազգ. Ժողովին կողմէ ընդունուած օրէնքներուն բոլորն ալ պետութեան նախագահին կողմէ կը վաւերացուին եւ ոչ մէկ օրէնք վաւերացումէն առաջ չի կրնար գործադրուիլ: ՀաԹայի Ազգ. Ժողովին կողմէ ընդունուած օրէնքին վաւերացումը մէկ ամիս միջոցով կրնայ յետաձգուիլ պետութեան նախագահին կողմէ եւ այդ օրէնքը իր օգտակար տեսած խորհրդածութիւններով ժողովին ներկայացնելով անոր կըրկին քննութիւնը կրնայ պահանջել ։ Կրկին քննութիւնը միմիայն վերադարձուելուն Թուականէն մէկ ամիս յետոյ կրնայ տեղի ունենալ: Պետութեան նախագահը օրէնքը երկրորդ վիճաբանութեամբ ընդունուած ձեւին մէջ վաւերացնել պարտաւոր է:

Ցօդ. 16.— ՀաԹայի պետութեան նախագահը, գործադիր ժողովին առաջարկին վրայ Ազգ. Ժողովը կրնայ ցրել: Այսպիսի պարագայի մը, առանց ձգձգումի պարտաւոր է կատարել տալ նոր ընտրութիւնները:

Ցօդ. 17.— Ազգ. Ժողովին հանդէպ պատասխանատու գործադիր ժողով մը կը կազմուի: Այս ժողովը նախագահ մը եւ անոր ընտրելիք առաւելագոյն չորս անդամէ կը բաղկանայ: Գործադիր ժողովին նախագահը Պետութեան նախագահին կողմէ կ'ընտրուի:

Ցօդ. 18.— Գործադիր իշխանութեանց կազմութեան եղանակը, պարտականութիւններն ու պատասխանատուութիւնները առանձին օրէնքով մը կը ճշդուին:

ՄԱՍ Դ.

Դատական իշխանութիւն

Ցօդ. 19.— Դատական իշխանութիւնը յանուն ՀաԹայի ժողովուրդին կը գործէ օրէնքով կազմուած դատարաններու միջոցաւ, Կը գտնուի Բարձրագոյն ատեան մը որուն անդամները պետութեան նախագահին կողմէ կը նշանակուին: Այս անդամները, որոշ պարագաներու մէջ, Պետութեան նախագահին կողմէ Բարձրագոյն դատարանին միւս անդամներուն կարծիքը առնելէ յետոյ միայն կարելի է հրաժարեցնել:

Ցօդ. 20.— Բարձրագոյն ատեանը, ՀաԹայի բոլոր դատարաններուն որոշումները դարձեալ քննելու իրաւունքով եւ իրաւասութեամբ, օրէնքին իրեն յանձնած ուրիշ պարտականութիւններն ալ կը կատարէ: Գործադիր ժողովը պարտաւոր է Բարձրագոյն ատեանին եւ միւս դատարաններուն վճիռները գործադրել: Դատական իշխանութեան որոշումները ուրիշ ոեւէ իշխանութեան կողմէ չեն կրնար քննուիլ կամ բարեփոխուիլ:

Ցօդ. 21.— Բարձրագոյն ատեանն ու միւս դատարանները իրաւասութիւն չունին քննելու Թէ դատարանի օրէնքները Սահմանադրութեան հակառա՞կ են Թէ ոչ:

ՄԱՍ Ե.

Զանազան տրամադրութիւններ

Ցօդ. 22.— ՀաԹայի հայրենակիցներուն օտար երկիր ճամբորդութեանը համար ՀաԹայի անցագիր մը պիտի պատրաստուի:

Ցօդ. 23.— ՀաԹայի մէջ կարգն ու կանոնը եւ անդորրութիւնը ապահովելու համար, պիտի կազմուի ոստիկանական եւ ոստիկան զօրքի ուժ մը, որուն Թիւը 1500ը չպիտի անցնի:

Ցօդ. 24.— Այս օրէնքը ի զօրու է հրատարակութեան Թուականէն սկսեալ ։

Ցօդ. 25.— Այս օրէնքին տրամադրութիւնները կը գործադրէ Գործադիր ժողովը:

ՅԱԽԱԼԻ ԱՐԿԱԾ ՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սեպտ. 5ի իրիկուան ժամը 9ին Սէն Ժէրոմէն Մարսէյլ իջած ատեն Սարգիս Ազիզեան, բնիկ Վանեցի, սոսկալի արկած մը կ'ունենայ:

ԿաԹնավաճառի խոշոր բեռնակառք մը զարնուելով, 5 մէԹր հեռուն կը ձգէ դժբախտ տղուն մարմինը: Ուշիքը վնասուած ըլլալով երկու օր վերջը կը մեռնի հիւանդանոցին մէջ: 918ի Վանի վերջին նահանջին մնաց Վան, ապա զինուորական ծառայութեան ենթարկուելով քէմալական բանակին մէջ հազիւ 1921ին կ'ազատուի եւ Ֆրանսա կուգայ հաստատուիլ ։ Ծնողքը այժմ կը գտնուին Էջմիածին:

ԽԶՐ ՀԱՑԱԶԻՆՁ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Նոր պահարանի մը մէջ դրած էր Սալահէտտինի գիրը, եւ պահարանը դրած խանութին մէջ Վալիին հասցէն Թուրքերէն գրել տուաւ: Սալահէտտինի գրութեան ինք ալ կցեց ֆրանսերէն նամակ մը, որով անմիջապէս տեսակցութիւն մը կը խնդրէր:

Այս նամակը կառավարական չէնքը տանելով, խնդրեց իսկոյն հասցնել զայն Վալիին, որովհետեւ շատ կարեւոր լուրեր կը պարունակէր: Ինք ալ սպասեց զով նախասենեակին մէջ, ծալլապատիկ գետին նստած, ինչպէս արդէն այդ երկրին մէջ երկար ամիսներ իր բնակութեան միջոցին վարժուած էր:

Ժամը կ'անցնէր ժամուն ետեւէն, բայց Վալին դեռ չէր գար: Համբերութեամբ կը սպասէր: Վերջապէս եկաւ ծառան, որուն յանձնած էր նամակը, եւ Թեթեւ մը անոր ուսին դպչելով՝ խնդրեց որ իր ետեւէն գայ: Երկայն նրբանցքին մէջէն առաջնորդուեցաւ, մինչեւ որ ուրիշ ծառայ մը բարձր դուռ մը բացաւ եւ նշան ըրաւ իրեն որ ներս մտնէ:

Զով սրահին մէջ Վալին նստած էր գրասեղանի մը ետեւը: Լուպովնա Կրապովիչ ուղղակի անոր կողմը գընաց: Վալին ակնոցը հանեց աչքէն եւ անոր նայեցաւ: Խոշոր հուժկու մարմին մը խելացի գլուխ մը կը կրէր, որմէ դուրս կը յառէին իրեն երկու կապոյտ աչքեր հանդարտօրէն:

Լուպովնա Կրապովիչ անմիջապէս վստահեցաւ այս մարդուն, որ կը սպասէր իր խօսելուն:

— Նորին Վսեմութի՛ւն,— սկսաւ ռուսերէն,— կարդա Սալահէտտին պէյի նամակը եւ իմ ալ գիրս: Ես Վրացուհի եմ: Կը խնդրեմ որ զիս Կ. Պոլիս դարձնէք:

— Ինչո՞ւ ճամբայ չէք ելլեր: Ձեզի համար արգելք մը չկայ,— պատասխանեց Վալին, որ Թեթեւ մը կը կակազէր:

— Ոչ մէկ Թուղթ ունիմ: Խումբ մը Հայերու մաս կազմած էի եւ անոնց հետ տարագրուած:

— Ինչո՞ւ այս գիրը ցոյց չտուիք ։ Անմիջապէս կ'արտօնէին ձեզ: Ո՞ւր է այս միւսը՝ որուն մասին կը խօսի Սալահէտտին պէյ:

— Միւսը, Սիրանոյշ Զուհաճեան, կը գտնուի երէկ իրիկուն հոս հասնող կարաւանին մէջ, եւ դիակներով լեցուած խանին մէջ արդէն իսկ մեռնելու վրայ է:

— Ի՞նչ կը նշանակէ դիակներով լեցուած խանին մէջ: Եւ ի՞նչ տեսակ Հայերու վրայ է ձեր խօսքը: Բայց նստէք, տեսնեմ:— Եւ Վալին աԹոռ մը ցոյց տուաւ:

Լուպովնա Կրապովիչ նստաւ, եւ պատասխանելէ առաջ աչքերը սեւեռեց Պէքիր Սամի պէյին.

— Անթապցի Հայեր են, եւ սկսաւ պերճախօս բառերով նկարագրել, Թէ ի՛նչ պարագաներու տակ խեղճերը վերջապէս ապաստան մը գտան խանին մէջ:

Պէքիր Սամի պէյ բազմոցով զարկաւ սեղանին վրայ, շնչերակները ճակատին վրայ ուռած: Առաւ հեռաձայնը, եւ սկսաւ խօսիլ Թուրքերէն ։ Երկար խօսակցութենէ մը վերջ, որուն միջոցին երԹալով աւելի կը բարկանար, ձայնափողը կրկին կախեց: Լուպովնա Կրապովիչ ոչինչ կըցած էր հասկնալ խօսուածքէն:

— Հրաման տուի պարպել այդ խանը որուն մասին խօսեցաք, եւ որ երկար ատենէ ի վեր մաքրուած պէտք էր ըլլար, եւ Հայերը պատսպարել պարտէզի մը մէջ: Կ'ընեմ ինչ որ ձեռքէս կուգայ՝ կառավարութեան կարգադրութիւնները կարելի եղածին չափ մարդասիրական ոգիով գործադրելու համար, բայց ամենակարող չեմ:

— Ժանտարմաներուն մէջ կայ մէկը՝ որ միւսներէն շատ աւելի գէշ է: Դեռ երէկ ծեծելով գետին տապալեց Սիրանոյշ Զուհաճեանը եւ անոր հօրաքոյրը՝ ծերուկ կին մը: Կը ներուի՞ միթէ այս բանին: Կարելի չէ՞ արդեօք խումբէն զատել այս մարդը:

— Անունը ի՞նչ է,— հարցուց Վալին, ձեռքը գրիչ մը առնելով:

— Իպրահիմ Ալի Չավուշ,— պատասխանեց Ռուսուհին:

Վալին երկտող մը գրելով, զանգակը հնչեցուց: Ներս մտնող ծառային յանձնեց գրաւոր հրամանը:— Այդ մարդը քննութեան համար հոս վար պիտի դնեմ: Վստահ եղէք այդ մասին: Ձեմ ուզեր որ այդ խայտառակութիւնը շարունակուի: Ինչո՞ւ համար այդ Սիրանոյշ Զուհաճեանը չէ օգտագործած բարեկամիս՝ Սալահէտտինի այս նամակը: Զինքն ալ ձեզի հետ Պոլիս ղրկե՞մ:

Լուպովնա Կրապովիչ պահ մը վարանեցաւ իր պատասխանին համար ։ ԵԹէ Վալին առաջարկութիւնը ինք սիրով ընդունէր, Սիրանոյշ սակայն պիտի ընդունէ՞ր իր կարգին: Ան պիտի չընդունէր, ապահովաբար պիտի ոչնչացնէր Պէքիր Սամի պէյի բարի դիտաւորութիւնը, այնքան սարսափելի բաներ ապրելէն եւ տեսնելէն վերջ, որոնցմով իր բոլոր տրամադրութիւնները մԹագնած, վրդոված էին, եւ կը մերժէր բաժնուիլ իր միւս հայրենակիցներէն: Բայց մէկը միայն կրնար օգնութեան հասնիլ ցաւով ու հեծութեամբ քայքայուած այս էակին,— նոյն ինքն Սալահէտտին պէյ:

Լուպովնա Կրապովիչ բացատրեց Վալիին, Թէ Սիրանոյշի հոգին ի՛նչ տեսակ ճակատագրական կապերով կաշկանդուած էր:

— Թող Ձեր Վսեմութիւնը հրամայէ միայն որ անոր հետքը չկորսնցնենք, որպէսզի Սալահէտտին պէյ եւս գիտնայ Թէ ան ո՛ւր կը գտնուի:— Լուպովնա այսպէս վերջացուց իր բացատրութիւնները:

Պէքիր Սամի պէյ իր տեղը նստաւ աչքերը վար կախած: Ուղղամիտ մարդ մըն էր, որ պատերազմին այս ծանր նեղութիւններէն կայսրութեան միակ փրկութիւնը բոլոր կառավարական օրկաններուն կեդրոնի դիտակից իշխանութեան մը հպատակութեան մէջ կը տեսնէր, բայց ա՛յնպիսի կեդրոնական իշխանութեան մը՝ որ իր ըրածին ու Թողածին գիտակցութիւնը ունենայ, ինչպէս ըսինք ։ Որովհետեւ այս պատերազմը այնպիսի բեռներու տակ ճնշած էր Թուրք ժողովուրդը, որոնց մէջ ոեւէ ուրիշ ժողովուրդ եւս նման պայմաններով երկար ատենէ ի վեր պիտի կործանէր արդէն: Թուրքիոյ պետական մարմինին կառչող Թերութիւններուն եւ յանցանքներուն հանդէպ կոյր չէր ըլլար: Գիտէր նաեւ, Թէ տիրող մարդիկը եւ անոնց ետեւ գտնուող ու յուժ մտող մարդիկը այնքան անձնազոհ եւ մաքուր չէին, ինչպէս կը ջանային ցոյց տալ իրենքզինքնին:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

«Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն» կ'աղաղակէ միջազգային մամուլը

Բովանդակ միջազգային մամուլը ջերմ գոհունակութիւն կը յայտնէ Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութեան առթիւ, յաջողութիւն մաղթելով։ Անշուշտ բացառութիւններ ալ կան, բայց զանցառելի քանակութիւն մը կը կազմեն անոնք, քանի մը ձայն ամէն երկրի մէջ. բացի խորհրդային մամուլէն որ բացասական դիրք բռնած է իրեն յատուկ հաշիւներով։

Ինչպէս հաղորդած էինք, տեղական թերթերը ջերմապէս կը գնահատեն Անգլիոյ վարչապետին նախաձեռնութիւնը։ «Փըթի Փարիզիէն» կը գրէ թէ Պ. Չէյմպըրլէն ճամբայ ելած է դիւանը պատրաստ ունենալով ծրագիր մը, որուն հիմը պիտի կազմէ հանրաքուէն, բոլորովին ազատ, անգլիական կամ միջազգային զօրագունդի մը հսկողութեամբ, ինչպէս եղաւ Սարի մէջ։

«Էքսէլսիոր» յաջողութիւն մաղթելով, կ'ըսէ թէ Անգլիոյ վարչապետին շարժումը արժանի է բոլոր մայրերու երախտագիտութեան։

«Լը Ժուռ», թունդ ազգայնական, բոլոր սրտցաւ մարդոց հիացումին արժանի կը գտնէ Պ. Չէյմպըրլէնի քաջութիւնը։

Նախկին նախարար Ֆլանտէն, անկախ ընկերվարական, ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհին հիացման արժանի կը գտնէ Անգլիոյ վարչապետին ձեռնարկը, «Լ'Օռ Լիպր»ի մէջ. եւ կը հաստատէ թէ պատերազմը անկարելի պիտի դառնայ այսուհետեւ։

«Լ'Օտոր» յաջողութեան կը հաւատայ, եթէ Պ. Չէյմպըրլէն Հիթլէրի ներկայանայ իբրեւ «մուրացիկ վանական մը»։

«Լ'Էօվր», արմատական պաշտօնաթերթը, կազդուրիչ գտնելով պատկերը, կէս-լուրջ, կէս երգիծական շեշտով մը կը մաղթէ որ ուրիշ երեք հրաւէրներ ալ ուղղուին.— մէկը՝ Տալատիէի, երկրորդը՝ Մուսոլինիի, երրորդը՝ Սթալինի ...

Համայնավար պաշտօնաթերթը «Իւմանիթէ»— ըսեր էինք արդէն — «խոովիչ» կոչելով Պ. Չէյմպըրլէնի նախաձեռնութիւնը, կը յիշէ Կէօրինկի եւ Հիթլէրի նախատինքները Մեծն Բրիտանիոյ դէմ եւ կը կարծէ թէ տեսակցութիւնը պիտի ծառայէ խրախուսելու Գերմանիոյ Առաջնորդին մեծամոլութիւնը, ինչպէս եւ գոհելու Չեխոսլովաքիան։ Նոյն կարծիքն ունի ուրիշ ձախակողմեան թերթ մը, «Լ'Օպ», որ կը գրէ թէ Պ. Չէյմպըրլէնի ձեռնարկը բարոյական յաղթանակ մը պիտի համարուի հիթլէրական իշխանութեան կողմէ։ «Կը վախնանք որ այս այցելութիւնը համոզէ մարդ մը որուն բոլոր յանդգնութիւնները յաջողեցան, թէ բովանդակ տիեզերքը իր ոտքն ինկած է, յանձին աշխարհի ամէնէն հպարտ կայսրութեան վարչապետին»։

Ընդդիմադիր շաբաթաթերթ մը, «Շօք», ժամանակը եկած կը նկատէ ազգային փրկութեան դահլիճ մը կազմելու, նախագահութեամբ մարաջախտ Փէթէնի։

*** Անգլիական մամուլն ալ խորապէս կը գնահատէ վարչապետին ձեռնարկը։ «Թայմզ» գիտել կու տայ թէ «պատերազմը յիմարութիւն մը եւ ոճիր մը պիտի ըլլայ, այս պարագային եւ թէ մարդկութիւնը դէպի յիմարանոց պիտի դահավիժի, եթէ աշխարհի ամէնէն բազմամարդ ցամաքամասին ազգերը խելապէս սկսին իրար ոմբակոծել եւ փոշիացնել, գեղեցիկն Պոհեմիոյ երեքուկէս միլիոնոց բնակիչներուն համար»։ Ընդունելով հանդերձ որ այդ երեքուկէս միլիոնին ճակատագիրը կարեւորութիւն ունի եւ թէ վտանգուած են ազգային սկզբունքներն ու փաստարկութիւնները, «ցնորամտութիւն եւ ապշութիւն պիտի ըլլար եթէ անոնց նեղութիւնները պատրուակ դառնային ընդհանուր թշնամութեանց անդունդին մէջ գլորելու մարդկութիւնը»։

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» յաջողութիւն կը մաղթէ Պ. Չէյմպըրլէնի ձեռնարկին, «որ այնքան արիաբար կը շեղի դիւանագիտական նախընթացներէն»։ «Տէյլի Հէրըլտ», աշխատաւորական օրկանը, իր կարգին յաջողութիւն մաղթելով, կ'աւելցնէ.— «Պ. Չէյմպըրլէն խիզախ մեթոտ մը ձեռք առաւ, եւ արժանի է բոլորին գնահատութեան»։ Միայն ազատական օրկանը, «Նիւզ Քրոնիքլ», վարչապետին եւ Հիթլէրի տեսակցութիւնը կը նմանցնէ Տոքթ. Շուշնիկի այցելութեան, որուն անմիջապէս յաջորդեց Աւստրիոյ կցումը եւ գիտել կու տայ.

— «Անշուշտ Պ. Չէյմպըրլէն կը կրէ զօրեղան հանդոյցը, բայց ո՞ր դանակով»։

Ամերիկեան մամուլն ալ ընդհանրապէս գոհ կ'երեւայ։ Իտալական թերթերը հանրաքուէ կ'առաջարկեն Չեխոսլովաքիոյ բոլոր ազգերուն համար, յաջողութիւն մաղթելով Անգլիոյ վարչապետին։ Լեհական, ռումանական, պելժիական եւն. թերթերը խաղաղութեան վերջին պատեհութիւնը կը նկատեն Չէյմպըրլէն-Հիթլէր տեսակցութիւնը։ Գերմանական եւ չեխական թերթերը վերապահ են, հասկնալի պատճառներով։

ՁԱՅՑԵՐ, ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին նախարարը եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը՝ Պ. Փօլ Պոնքուռ, տեսակցութիւններ ունեցան Ժընեւի մէջ, Նեղուցներու պայմանագրին եւ Ալեքսանտրէթի շրջանի մասին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ նաւահանգիստի վէճը լուծուած ըլլալով, բանուորները աշխատանքը պիտի վերսկսին այսօր, 17 սեպտեմբեր։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ նաւատորմը աշնանային ռազմափորձերու պիտի ձեռնարկէ մօտերս, մասնաւորապէս շարժման մէջ դնելով նոր մարտանաւերը։— Լեհական եւ պուլկարական բանակներն ալ սկսան տարեկան ռազմափորձերը, ընդարձակ ճակատի մը վրայ։

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ գործադուլին առթիւ, խռովութիւններ ծագեցան Լիոնի մէջ եւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան։ Աշխատանքի նախարարը իր մօտ հրաւիրեց գործատիրական եւ բանուորական պատուիրակները, մանաւանդ որ Փարիզի մէջ ալ գործադուլի վախեր կը յայտնուին։

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ԺԱՆ ԼՈՆԿԷի յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի այսօր, շաբաթ։ Թափօրը դէպի Փէռ Լաշէզ ճամբայ պիտի ելլէ ժամը 2ին։

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒՍԽԱՂԻ 10րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի հոկտեմբեր 4ին, Ռէնսի մէջ։

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ ծագեցան Լիոնի մէջ, մեծ վնասներ պատճառելով։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Զաւարեան», «Մուրատ», «Մշօ», «Սէրէմճեան» եւ «Արդութեան» խումբերու ընկերները 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Խրիմեան» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 Սեպտեմբեր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ընկ. Հայկ Խորեանի բնակարանը։ Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի օրակարգերու քննութիւն։ *Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։*

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Սեպտ., երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ։ Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւնը։ *Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ։*

Գաւառ

ԿՐԸՆՈԲԼԻ «Թօթնեդրքայրեան» կոմիտէի ընդհ. ժողովը 17 Սեպտ., շաբաթ, բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Լանսէյի եւ Ռըն[illegible]ժի խումբերը պէտք է իրենց ներկայացուցիչները ղրկեն անպայման։

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ «Ննտօք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Դուրեան» դպրոցը։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, սովորական վայրը։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ 16 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Խաժակ» ակումբին մէջ։ Նիւթ՝ «*Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծագումն ու զարգացումը*»։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Պար Սանթրալի սրահը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Անտոնի» ենթակոմիտէն, 16 Սեպտ., ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, սովորական տեղը։ Կարեւոր օրակարգ։

«ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

«ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

«ՎՌԱՄԵԱՆ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքավայրը։

«ԸՆԿԵՐ ԿԱՐՕ» ենթակոմիտէի ժողովը՝ 17 Սեպտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։

Այս բոլոր ժողովներուն ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԱԼԻՒԹԻ Պատանեկան Միութեան հաւաքոյթ ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, ընկ. Ա. Պոյաճեանի բնակարանը։ Կը խօսի Ընկ. Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ. նիւթ՝ «*Մարզանքի օգուտները*»։

ՑՈՅՑԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Նախաձեռնութեամբ Հայ կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան եւ մասնակցութեամբ բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հանրային կազմակերպութիւններու։

ԿԻՐԱԿԻ, 8 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Ֆրանսական նախկին ռազմիկներու առանձին պատուիրակութիւն մը պիտի մասնակցի դաշնակցային դրօշով։ Իրենց կողմէ խօսք պիտի առնէ Պ. ՏՐԻՍԹՕ։

Խօսք պիտի առնեն նաեւ Պ. Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ (մամուլ), Մ. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ (Յառաջխաղաց ընդհանուր կեդր. Յանձնախումբ), Հ. ԱԿՈՆՍԵԱՆ (Զօր), Պ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ (Հայ Երիտ. Համագործակցային) եւ Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ (Մարտիկներու Միութիւն)։

Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները։

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ.— Փլաս Կամպէթթայէն նայող Փէռ-Լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ։

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մէթրօ փլաս Կամպէթթա, եւ բազմաթիւ օթօպիւսներ 26, 96, 95 եւն.։

ԾԱՆՕԹ.— Ուխտագնացութենէն վերջ, երեկոյեան ժամը 7.30ին տեղի պիտի ունենայ մարտիկներու աւանդական հացկերոյթը, Փլաս Կամպէթթայի Ռանօթ ճաշարանին վերնայարկը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնի նահանգի Թիրպոլի քաղաքէն Տէր Գարագաշեան քահանայի որդին՝ Ցարութիւնը, որ աքսորի շրջանին Ակն քաղաքը կը գտնուէր։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Hanedanian*ի*, 83, Rue de la Pointe, La Garenne, Colombes (Seine)։

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անունը Մարիամ, հօր անունը Յովակիմ։ 1928ին կը գտնուէր Յունաստան։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarian*ի*, 10 Rue de la Salle, Marseille, France։

ԿՈՒԶՈՒԻ

Պիլէրի (Կարտան) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուցչուհի մը։ Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հասցէին. Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.)։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՎԱՂԸ, կիրակի, 18 Սեպտ., Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, պատարագի միջոցին, աղօթքներ պիտի ըլլան աշխարհի խաղաղութեան համար։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երիտ. Ընկերակցութիւնը ողջերթի երեկոյթ-պարահանդէս մը սարքած է Հոկտ. 1ին, ժամը 21էն մինչեւ առաւօտ, Պրէպան Մարսէյէի սրահին մէջ, ի պատիւ հայ զինուորներու։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՎԱԼԱՆՍ, Թ.— Ստացանք եւ տեղեկացանք։ Մանրամասնութիւնները կը ճշդենք։

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի շիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խ. Կէօտէրճեանի*) եզերուած հայկական զոյգ եռագոյնով։*

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի *եւ երկու խմբանկարներ։*

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի *եւ Ռոստոմի նկարները Ցուցարձանով։*

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիմանեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի *եւ նկարները։*

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 *ֆր. արտասահման՝* 6 *ֆրանք։*

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Demesme — PARIS (13)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Կ. Մուրատեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք անձամբ, նամակով եւ անձամբ ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց որդւոյն ԿԻՐԱԿՈՍ ՄՈՒՐՎԱՐԴԵԱՆի մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Ամերիկայի մէջ ինքնաշարժի արկածի մը հետեւանքով։

Այս առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի 25ական ֆրանք կը նուիրեն Բազմաչէնի Հայր. Միութեան եւ Կ. Խաչին։

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի

42, Rue des Petits Carreaux, Փարիզ Mr. Pierre Marchal [illegible]

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline, à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	275 ֆրանք	170 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 18 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3838

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ՝ ՕՐՈՒԱՆ ԺԽՈՐԻՆ ՄԷՋ

Այն խորունկ եւ յարաճուն մտահոգութեան մէջ, որ վարակած է ամբողջ աշխարհը, մէկ շաբաթէ ի վեր, ինչքա՛ն դասեր կարելի էր քաղել մեզի համար ...

Օրինակ՝ լրջութեան եւ համերաշխութեան պատկերը՝ փոքրիկ ժողովուրդի մը, Չեխերուն, որոնք հազիւ քսան տարի ազատութիւն եւ անկախութիւն վայելած, ահա կը մատնուին զարհուրելի անստուգութեան մը :

Բառը չափազանց տժգոյն է, բացատրելու համար բուն ողբերգութիւնը :

Բուն բառով՝ քանամեայ պետութեան ճակատագիրն է որ կը տատանի նժարին մէջ:

Եթէ յոյսեր կային երէկ, նուազագոյն զոհողութեամբ լուծելու համար այս թնճուկը, այսօր միամիտները միայն կը հաւատան միջին ճամբաներու :

Անդին, վիթխարի ուժ մը կանգնած սահմանին վրայ, սպառազէն՝ ոտքէն մինչեւ ակռաները, կը սպառնայ իր կամքը պարտադրել վճռապէս, խաղաղութեամբ կամ պատերազմով :

Այդին, նոյնքան հզօր ուժեր՝ անելին առջեւ կեցած, անկարելին կը փորձեն, խաղաղութիւնը փրկելու համար:

— «Մեզի յանձնեցէք գերմանական հողերը», կ'որոտայ Հիթլերական Գերմանիան :

— Ոչ թէ կցումը, այլ հանրաքուէն անգամ անընդունելի է մեզի համար, կը պատասխանեն Չեխերը: Կը նախընտրենք մեռնիլ, քան հանդուրժել այդ հարուածին :

Եւ բոլորին աչքերն ուղղուած են դէպի Լոնտոն, ուր կը գտնուի կացութեան բանալին: Չեխոսլովաքիոյ երկու զինակիցները, Փարիզ եւ Մոսկուա, մինչ կը յիշեցնեն թէ հաւատարիմ կը մնան իրենց յանձնառութեանց:

Արդ, եթէ բոլոր փորձերը ձախողին եւ կարգը գայ յանձնառութիւններ յարգելու, ո՞վ կրնայ նախատեսել հետեւանքները: Ոչ միայն Եւրոպայի, այլեւ ամբողջ աշխարհի համար:

Համաշխարհային ուժերուն ամենազօրը, Մեծն Բրիտանիա, ամէն բանէ առաջ այդ յանձնառութեանց գործադրութենէն կը սոսկայ, քանի որ, այդ պարագային, ինքն ալ պիտի հարկադրուի ապարէզ նետուիլ, գոնէ Ֆրանսան պաշտպանելու համար :

Ուրեմն, կը մնայ «չարը խափանել», ի հարկին զոհելով տկարը, անճարը :

Դժուա՛ր է նախատեսել այդ գերագոյն փորձին ելքը: Թէեւ, օրուան հզօրները վճռած են ամէն գնով ապահովել խաղաղութիւնը: Գոնէ ժամանակ շահիլ :

Ճիշդ այս կացութեան մէջ է որ երեւան կուգայ մեծ ու փոքր ժողովուրդներու նկարագիրը: Անոնց քաղաքական գիտակցութեան, պարտաճանաչութեան եւ պատասխանատուութեան խորութիւնը :

Փարիզէն մինչեւ Փրակա, Լոնտոնէն Պերլին եւ այլուր, փորձութեան մը, արկածալի քննութեան մը ենթարկուած են ժողովուրդները :

Անկախ՝ իրենց ռազմական, քաղաքական եւ տնտեսական ուժերէն, այդ ժողովուրդներէն իւրաքանչիւրը իր ջիղերն ալ փորձի ենթարկելուստիպուած է, նուազագոյն վնասով ազատելու համար :

Ահա տեսէք այս երկիրը.— հակառակ ներքին բոլոր խլրտումներուն եւ բանուորական յարաճուն տագնապներուն, մարդիկ օրտառուչ կարգապահութեան մը կ'ենթարկեն իրենք զիրենք, չխանգարելու համար օրուան վարիչներուն գործը :

Ազա՛տ է մամուլը: Քաղաքացիները ամէն դիւրութիւն կը վայելեն, արտայայտելու համար իրենց տեսակէտները: Շատ մը պարագաներու մէջ, խորապէս լարուած, թունաւորուած են կիրքերը, բռնկելու աստիճան :

Եւ սակայն, ո՞վ պիտի կրնար ժխտել այն լրջութիւնը եւ պաղարիւնը, որ կը տիրապետէ բոլոր քէներուն եւ խաչակրութեանց վերեւ :

Պատկերը շատ աւելի խօսուն է Լոնտոնի մէջ: Եւ խորապէս մարդկային ու սրտառուչ՝ հեռուն, Փրակայի մէջ :

Տեղը չէ քննել թէ ո՛վ է արդար, ո՛վ մեղաւոր:

Չեխ ժողովուրդը մատնուած է ճշմարիտ անելի մը, իբրեւ հետեւանք 1919ի դաշնագիրներուն, որոնք ազգերու ինքնորոշման իրաւունքէն, արդարութեան եւ ազատութեան սկզբունքներէն աւելի, ծառայեցին պարտեալները օգտելու, յաղթականներուն տիրապետութիւնը զօրացնելու :

Եթէ այդպէս չըլլար, ինչո՞ւ այսօր «կոկորդիլոս» կամ «Թխածոյ» պետութիւն պիտի կոչուէր Չեխոսլովաքիան, ուր 5 — 6 տասնաբաթիւ ժողովուրդներ թխուած են միեւնոյն տանիքին տակ, իրար հրմշտկելու, հարուածելու համար :

Փոխուեցա՛ն ժամանակները, ցնդեցաւ յաղթանակի չլացուցիչ գոլորշին, եւ այսօր պարտեալներն են որ արդարութիւն կամ հատուցում կը պահանջեն, սպառնալով տկարին:

Փլուզումը անխուսափելի էարդէն, Չեխերուն համար: Ո՞ր մէկ սպառնալիքին դիմանան, գերմանական զէն ու զրահի՞ն, թէ բրիտանական ահեղ ճնշումին :

Չքննենք թէ այսպիսի պարագայի մը մէջ ի՛նչ պատկեր պիտի ներկայացնէր մեզի պէս ժողովուրդ մը: Կը բաւէ դիտել եւ դատել,— Ահա ժողովուրդ մը, որ կրնար յուսահատիլ, ընկրկիլ կամ պառակտիլ, այս գերագոյն պահուն,— բայց կը պահէ իր պաղարիւնը, կը հաւատայ իր ճակատագրին, կը մնայ կարգապահ եւ ինքնավստահ ու համերաշխ ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ՊԱՀԱՆՋԱԾ Է ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԿՑԵԼ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱԼ ՄԻՒՍ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ

Չեխերը անկարելի կը գտնեն հանրաքուէն

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Անգլիոյ վարչապետը 2 — 3 ժամ գլուխ գլխի խօսակցելով Հիթլերի հետ, ուրբաթ օր վերադարձաւ Լոնտոն, եւ անմիջապէս տեղեկութիւններ հաղորդեց իր պաշտօնակիցներուն: Դահլիճը բացառիկ նիստ գումարեց երէկ առտու (շաբաթ), վերջնական եզրակացութեան մը յանգելու համար: Այս ժողովէն վերջը Լոնտոն պիտի հրաւիրուէին Ֆրանսայի վարչապետը՝ Պ. Տալատիէ եւ արտաքին նախարարը՝ Պ. Ժորժ Պոնէ :

Բնականաբար գաղտնի կը պահուին թէ Չէյմպըրլէն - Հիթլէր տեսակցութեան եւ նախարարական խորհրդակցութեանց մանրամասնութիւնները :

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ երբ Չէյմպըրլէն Հիթլէրի մենատանը հասաւ, նախ թէյասեղան մը սարքուեցաւ, մասնակցութեամբ երկու կողմերու խորհրդականներուն եւ թարգմաններուն: Յետոյ երկու վարչապետները առանձնացան Հիթլէրի մասնաւոր սենեակը, միասին առնելով միայն մէկ թարգման, Սըր Հորէյս Ուիլսըն: Խօսակցութենէն վերջը, Պ. Չէյմպըրլէն քաշուեցաւ Կրանտ Օթէլ հիւրանոցը, ուր 60 սենեակներ յատկացուած էին իրեն եւ հետեւորդներուն: Տասը պաշտօնական ոստիկաններ դրուած էին Անգլիոյ վարչապետին տրամադրութեան տակ, իսկ ուրիշ 80 գաղտնի ոստիկաններ ալ՝ Հիթլէրի անձնապահ վաշտէն, կը հսկէին ապահովութեան: Նոյն հիւրանոցին ուրիշ մէկ բաժնին մէջ տեղաւորուած էր Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, 60 խորհրդականներով եւ մասնագէտներով :

Ի՞նչ խօսեցան երկու վարչապետները, որոնց վերջնական դիրքէն կախում ունի խաղաղութեան ճակատագիրը :

Կարելի չէ բացարձակապէս վաւերական համարել այս մասին հրատարակուած տեղեկութիւնները: Բայց, կարգ մը լուրջ թերթեր յաջողած են քիչ-շատ վստահելի լուրեր քաղել :

Այսպէս, Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր հետեւեալ պայմանները առաջարկած է.—

1.— Անմիջապէս Գերմանիոյ ձգել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական այն շրջանները որոնց բնակչութեան 80 առ հարիւրը կամ աւելին Գերմանացի են :

2.— Շրջանային ինքնավարութեանց բաժնել այն մասերը ուր գերման բնակչութիւնը 80 առ հարիւրէն պակաս է:

3.— Մնացեալ չեխական պետութեան անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը ապահովել Գերմանիոյ, Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջոցաւ:

4.— Չէզոք դիրքի մը մէջ դնել չեխական պետութիւնը, յարեւմտեան Զուիցերիոյ: (Կը նշանակէ խզել Մոսկուայի հետ կնքուած զինակցութիւնը):

Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ նախարարներուն մեծ մասը համաձայն է գերմանական երկրամասը Գերմանիոյ ձգելու, պայմանաւ որ գործողութիւնը կատարուի խաղաղութեամբ, եւ երաշխաւորութիւններ տրուին կցելի շրջանին Չեխերուն եւ Հրեաներուն համար :

« ԳԻՏԵ՛Մ, ԳԻՏԵՄ ՁԵՐ ԸՍԵԼԻՔԸ »

Փարիզի արմատական օրկանին քաղաքական աշխատակիցը, Տիկին Թապուի, որ ընդհանրապէս արտաքին նախարարութեան շրջանակներէն կը ներշնչուի, իր կարգին հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ, քաղելով գերմանական աղբիւրէ.—

Հիթլէր ջերմապէս ողջունելով Պ. Չէյմպըրլէնը, դիտել տուած է.

— «Եթէ աւելի կանուխ եկած ըլլայիք, շատ մը բաներ պիտի չպատահէին»:

Թէյէն վերջը, Հիթլէր իր անգլիացի հիւրերը մինակ ձգած է Ֆոն Ռիպպէնթրոփի եւ Հէսի հետ, 40 վայրկեանի չափ: Յետոյ 50 վայրկեանի վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցած է, որուն մասնակցած են Հիթլէր, Ռիպպէնթրոփ եւ Շմիտ, Շթրէզէմանի հռչակաւոր թարգմանը: Երբ Չէյմպըրլէն կը յիշեցնէր կացութեան եզերական հանգամանքը, Հիթլէր ընդմիջեց, դիտել տալով թէ կ'ուզէ որ վարչապետը անմիջապէս բուն հարցին անցնի եւ հաղորդէ Անգլիոյ առաջարկները: Ասոր վրայ Չէյմպըրլէն նոյն հաստատուն շեշտով պատասխանեց թէ Մեծն Բրիտանիա սկզբունքով տրամադիր է քննելու հանրաքուէի խնդիրը: Հիթլէր անմիջապէս յայտարարեց թէ հանրաքուէի մասին կարելի է խօսիլ կցումէն վերջը միայն :

Յետոյ Գերմանիոյ Առաջնորդը խորապէս յուզուած եւ բառերը արագ-արագ արտասանելով ճառ մը խօսեցաւ, որ տեւեց 35 վայրկեան: Անգլիոյ վարչապետը երբեմն կը փորձէր ընդմիջել, բայց Հիթլէր կը կեցնէր, դիտել տալով.— «Գիտեմ, գիտեմ ձեր ըսելիքը», եւ կը շարունակէր ճառը: Հիթլէրի եզրակացութիւնը այն էր թէ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը չի կրնար վիճաբանութեան ենթարկուիլ եւ միայն մէկ ելք կը ցուցնէր,— գերմանական շրջանը կցել առանց հանրաքուէ կատարելու :

Իրիկուան ժամը 8ին, Հիթլէր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ իր զօրավարներուն հետ, մինչեւ գիշերուան ժամը 1, մինչ միւս կողմէ հրահանգներ կուտար դատական նախարարին, որպէսզի փութացնէ այն օրէնքները որ անհրաժեշտ են գերմանական շրջանին կցման համար :

*** Չէյմպըրլէն Լոնտոնի օդանաւային կայանին մէջ ողջունուեցաւ 3000 հոգինոց բազմութեամբ մը, որ ցնծութեան կանչեր կ'արձակէր.— «Ապրի՛ս, Չէյմպըրլէն»: Դիմաւորելու գացած էր նաեւ գերմանական դեսպանատան գործակատարը, որ յառաջ նետուելով ըսաւ.— «Կը յուսամ թէ յաջողեցաք»: Վարչապետը ժպտեցաւ, յիշելով եղած ընդունելութեան ջերմութիւնը: Յետոյ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ ձայնասփիւռին առջեւ.

— «Վերադարձայ նորէն, շատ աւելի շուտ քան կը յուսայի: Երէկ երկար խօսակցութիւն մը ունեցայ Հէռ Հիթլէրի հետ: Սրտաբաց խօսակցութիւն մըն էր, շատ բարեկամական, եւ հիմա գոհ եմ որ մեզմէ իւրաքանչիւրը լիովին

(Կուրբերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԷՐ ՈՂՈՐՄԵԱ ...

Միայն մեր մեծ մայրիկը չէ որ պատուհանին առջեւ կծկտած, ակնոցը քթին, մաշած Սաղմոս մը ձեռքը, կ'աղօթէ ու կ'աղօթէ.

— Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն..

Երեք օրէ ի վեր անընդհատ բազմութիւն մը կը հոսի Ուէսթմինսթրի Աբբայարանը, Անծանօթ Զինուորի դամբարանին առջեւ, նոյն աղերսը մատուցանելու համար Ամենակալին:

Այրեր եւ կիներ առտուն կանուխ կամ իրիկունը գործէ վերադարձած ատեն, կը հանդիպին Լոնտոնի փառաշուք տաճարը, ծունկի կուգան դամբարանին առջեւ եւ կ'աղօթեն կատարեալ երկիւղածութեամբ :

Բազմութիւնը երթալով աւելցաւ ուրբաթէն շաբաթ: Այնպէս որ, շատեր հարկադրուեցան կարգի սպասել:

Ուրբաթ օրուան բազմութեան մէջ կը գտնուէր նաեւ Տիկին Չէյմպըրլէն :

Երբ 70 տարեկան ամուսինը մինչեւ Պաւարիոյ լեռները կը թռչէր, յանուն խաղաղութեան, ծունկ մը աղօթքը շա՞տ է տիկնոջ համար:

Թերթ մը կը գրէ թէ հարիւրաւոր հաւատացեալներու մէջ, շատ քիչերը կրցան 15 վայրկեանէն աւելի մնալ, տեղ բանալու համար ուրիշներու :

Այս աղօթքները պիտի շարունակուին այսօր ալ, ինչպէս բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն մէջ, ի սփիւռս աշխարհի :

Կը թուի թէ այս ալ բաւական չի համարուիր, խաղաղութիւնը փրկելու համար :

Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը,— կաթողիկոս ամենայն Անկլիքանաց — շրջաբերական մը ուղղելով բոլոր թեմերուն եւ ազգին, կը պատուիրէ այս կիրակին սահմանել աղօթքի, յանուն խաղաղութեան :

Արքեպիսկոպոսը այնքան ծանր կը գտնէ կացութիւնը, որ, ժամավաճառութիւն կը նկատէ ժողով գումարել եւ բանաձեւ մշակել :

Կացութիւնը *կրիտիկական* է (կարգ մը ֆրանսագէտներ պիտի գրէին ... *քննադատական*!), կ'ըսէ անկլիքան հայրապետը, եւ կը յանձնարարէ անմիջապէս գործի ձեռնարկել: Մանաւանդ որ, թագաւորն ալ իր հաւանութիւնը յայտնած է :

Արքեպիսկոպոսը հանդիսաւոր աղօթքներէն զատ, կը յանձնարարէ պահ մը լռութիւն պահել, որու միջոցին իւրաքանչիւր հաւատացեալ կրնայ իր նախընտրած աղօթքը մրմնջել:

Այս առթիւ կը յիշեցնէ քանի մը մասնաւոր աղօթքներ,— Սաղմոսի ա.յսինչ գլուխ, Եսայի մարգարէի այսինչ գլուխ այսինչ համար, Մատթէոսի Աւետարանին 6րդ գլուխ 5 — 15 տուն, Ղուկասէն՝ 21րդ գլուխ, 25 — 36 տուն եւն.:

Ես ալ թղթատելով Մատթէոս աւետարանիչի նշանակուած գլուխները, հանդիպեցայ հետեւեալ տողերուն.

Երանի որ քաղցեալ եւ ծարաւի իցեն արդարութեան, զի նոքա յագեսցին:

... Երանի խաղաղարարաց, զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեսցին:

Երանի որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեան, զի նոցա է արքայութիւն երկնից :

Իմացայ թէ մեր եկեղեցիներն ալ աղօթք սարքած են այսօր, կիրակի :

Անշուշտ վռամշապուհ արք. պատուական տէրը այսօր պիտի ըլլայ...

Անշուշտ վռամշապուհ արք. պարտ ու պատշաճը տնօրինած է արդէն, քանի որ երիտասարդ փոխանորդ մըն ալ ունի հիմա :

Արդ, մե՞ղք մտած կ'ըլլամ, եթէ ես ալ թելադրութիւն մը ներկայացնեմ, ի սէր խաղաղութեան :

Կարելի չէ՞ այսօրուան «Տէր ողորմեա»ները քիչ մը «բարեզարդել»:

Տէր ողորմեա, տէր ողորմեա,
Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն,
Ազգին Չեխաց համբերութիւն,
Եւ Գերմանաց խոհեմութիւն :
Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա,
Տուր աշխարհիս արդարութիւն,
Տոհմին Թրքաց իմաստութիւն,
Սթալինայ՝ բժշկութիւն,
Ազգիս Հայոց ազատութիւն :

ՎԱՀԷ

Արտակարգ նախարարական ժողով Թուրքիոյ մէջ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.— Արձակուրդով Պոլիս գացած նախարարները ստիպողաբար Էնկիւրի վերադարձան երեքշաբթի օր, ներկայ ըլլալու համար արտակարգ ժողովի մը որ տեւեց վեց ժամ: Ներկայ էր նաեւ ընդհ. սպայակոյտին նախագահը: Կը հաւաստեն թէ դահլիճը ամբողջովին քննեց միջազգային կացութիւնը եւ նկատի առաւ այն վտանգաւոր հետեւանքները որ կրնան ծագիլ: Թուրքիոյ քաղաքական շրջանակները բարձրօրէն կը գնահատեն Պ. Չէյմպըրլէնի արի նախաձեռնութիւնը :

Մեծ խուճապ Փրակայի մէջ

Բոլոր թղթակիցները կը հաստատեն թէ մեծ խուճապ կը տիրէ Չեխոսլովաքիոյ մայրաքաղաքին մէջ: Կը խորհուի նոյնիսկ վերակազմել դահլիճը, պատերազմական նախարարութիւնը յանձնելով զօրավարի մը: Անընդհատ կը բանին այն խանութները որ կազարգել դիմակներ կը ծախեն: Բազմաթիւ պատանիներ ալ գորշ թուղթ կը ծախեն, պատուհանները մթնցնելու համար, օդանաւային արշաւանքներու ատեն: Կազարգել դիմակներու պահանջը այնքան մեծ է որ, կարգ մը խանութներ ամբողջովին ծախած են մանուկներու յատուկ դիմակները եւ այլեւս ապրանք չունին :

Մասնաւոր պաշտօնեաներ նշանակուած են չարաշահութիւնները արգիլելու համար: Շարունակ չեխ, հրեայ եւ գերման ընկերվարական փախստականներ կը հասնին գերմանական շրջաններէն, իրենց ընտանիքներուն հետ: Հաստատուած է որ շատերը իրենց ընտանիքներն ու զաւակները ներքին գաւառները փոխադրելէ վերջ, կը վերադառնան սահմանամերձ շրջանները: Զինուորները ուրախ են եւ ազգային երգեր կ'երգեն :

Ամէն տեղ ժողովուրդը ուտեստ, օճառ, ճրագ եւ ուրիշ նիւթեր կ'ամբարէ: Լրագրավաճառները գլուխ քերելու ժամանակ չունին: Տպարանէն ելած թերթը անմիջապէս կը սպառի:

*** Փրակայի մէջ հանգանակութիւն բացուեցաւ, ի նպաստ ազգային պաշտպանութեան: Բոլոր սեղանաւորական հաստատութիւնները, մասնաւոր կառքերը, բեռնակառքերը թռուցիկներ եւ յայտարարութիւններ կը ցրուեն, որպէսզի ժողովուրդը մասնակցի հանգանակութեան: Միայն առաջին օրը 2.300.000 քրոն գոյացաւ 11.000 անձերու նուիրուած գումարներէն :

ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ խստութիւնները օրէ օր կ'աւելնան Իտալիոյ մէջ: Այսուհետեւ արգիլուած է գործածել այն դասագիրքերը որոնց հեղինակները Հրեայ են :

ԺԱՆ ԼՈՆԿԷԻ յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ երէկ, շաբաթ, մեծ հանդիսաւորութեամբ: Հ. Յ. Դ. Եւրոպայի Կեդր. Կոմիտէն ալ ներկայացուցիչներ ղրկած էր: Ցաւակցական հեռագիրներ ուղղած են Կեդր. Կոմիտէն եւ Գաղթ. Գրասենեակը, թէ ընկերվարական կուսակցութեան եւ թէ Տիկին Լոնկէի :

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

3.— Երազ մը ծովուն վրայ

Նաւախուց կը մտնեմ, կ'ածիլուիմ, յետոյ կը բարձրանամ ճաշասրահ, ափսոսալով որ պիտի չկարենամ դիտել շոգենաւին բաժնուիլը ցամաքէն եւ Մարսիլիոյ խրիլը հորիզոնին մէջ:

Սեղանակիցներս են՝

Լայնեզր գլխարկով ծերունի մը, որ հասկցուց թէ Պելժ է եւ նկարիչ:

Տակառի նմանող մարդ մը, Ալճերիացի վաճառական, ապահովաբար քրիստոնեայ, որ քունին մէջ խնդացող մէկու մը դէմքն ունէր:

Երկարահասակ մարդ մը, արաբական սեւ մօրուքով,—ամէն անգամ որ պատառ մը կը դնէր բերանը, ոտքի կ'ելլէր եւ լուսանցքէն կը նայէր հորիզոնին:

Ֆրանսացի երիտասարդ մը, նիհար, ձէթի գոյն երեսով, պաշտօնեայ Ալժէի նահանգապետարանին մէջ:

Սեղանին վրայ մեծ դժուարութեամբ զսպեցի խնդուքս, երբ մեր այլացեղ խմբակին այս մարդիկը հաւար կտոր կ'ըլլային պնակ մը տալու կամ աղաման մը երկնցնելու համար իրարու՝ քաղքենիներու յատուկ զաւեշտական կենցաղավարութեամբ մը,—պահ մը միտքէս անցաւ, վրէժ լուծելու համար, պնակ մը կոտրել սեղանին վրայ՝ իբր թէ ձախաւեր շարժումով մը, բայց վախցայ որ, ետքէն, այս մարդիկը իրարու ետեւէ կարգով պիտի արտայայտէին իրենց քաղաքավարական հոգածութիւնը, թէ հագուստներս աղտոտեցա՞ն, մաքուր անձեռոցի պէտք ունի՞մ, եւ ուրիշ անհատնում հարցումներ եւ աժան սպասարկութեան ձեւեր:

Ճաշը հազիւ աւարտած՝ կամուրջին վրայ բարձրացայ, երբ արդէն ծերունի նկարիչը ընկեր մըն էր գտեր իրեն, մեզմէ յուսահատած, պատմելու համար անոր թէ հարբուխով վարակուեր է՝ երբ ձկնորսութեան է գացեր Միջերկրականի եզերքը, թէ ձկնորսութիւնը նկարչական դպրոց մըն է, որ կ'ուսուցանէ դիտել ջուրերու գունախաղերը, բուսական գոյներու լուծուիլը ծովուն մէջ...

Երբ կամուրջին վրայ բարձրացայ, հեռուէն Մարսէյլ պատրանքը կուտար հսկայ ապառաժի մը, մինչ՝ գլխուս վերեւ՝ որորները կը ձեւացնէին առատ ողկոյզով սարփինայ մը: Ժամ մը ամբողջ՝ կանգներ կը դիտէի ծովային այս թռչուններուն խաղերը,— երբեմն յանկարծ կ'իջնէին վար, կը թառէին ալիքներուն վրայ մեղմօրօր, ինչպէս սպիտակ լոտոսները սրբազան լիճերու մէջ. երբեմն ալ կը բարձրանային վեր, կը մօտենային շոգենաւին եզերքներուն երկու-երեք արմկաչափ, դեղին ծիլի մը նմանող իրենց կտուցը եւ սուր աչքերը մեզի ուղղած: Կը զուարճանայի՞ն թէ իրապէս սնունդի փշրանք մը կուզային հայցել մեզմէ: Վայելուչ ձեւերը, զորս անոնք կը կատարէին կապոյտ միջոցին մէջ, երկրաչափական խաղերը, զորս անոնք կը գծէին մեր աչքերուն առջեւ, ինծի ենթադրել կուտան թէ որորները անօթութեան բնազդով չէ միայն որ կը մօտենան շոգենաւերուն,— տարբեր իմաստ մը կայ անոնց նաղանքին, ճախրանքին ու սաւառնումին մէջ:

Խոշոր թիթեռնիկներու նման մերթ հպանցիկ կ'անցնին ծաղկափրփուր ալիքներու վրայէն, կամ նետի պէս յանկարծ կը սուզին միջոցին մէջ:

— Հինգ-տասը մղոն շոգենաւին ընկերանալէ վերջ՝ կը վերադառնան ծովեզերք, ըսաւ մէկը ետեւէս:

Ալճերիացի վաճառականն էր, որ խնդացող աչքերը թռչուններուն ուղղած՝ բացատրութիւն կուտար ինծի: Թէեւ մինչեւ երեկոյ, երբ շոգենաւը հասեր էր արդէն Միջերկրականի սիրտը, թռչուններու նոյն երամը, քիչ մը նօսրացած, սարփինայի նման կախուած մնաց մեր գլխուն վերեւ:

Յանկարծ հորիզոնին վրայ երեւցաւ ու քիչ վերջ մեր շոգենաւին ետեւէն հասաւ անգլիական յածանաւ մը: Հեզանազ՝ երկար ատեն հետեւեցաւ մեզի:

— Մեզ պաշտպանելու համար է, կ'ըսեն ճամբորդները:

Սպանիոյ արեւելքը, այդ օրերուն, յաճախադէպ դարձած էին շոգենաւերու վրայ կատարուած յարձակումները: Այս անգամ յածանաւն էր որ ժամերով կը զբաղեցնէր մեզ,— հեռացաւ, մօտեցաւ, զուգահեռ յառաջացաւ, եւ յանկարծ կորսուեցաւ:

Իրիկուն է արդէն:

Ճաշի զանգակը կը ղօղանջէ: Ծուլօրէն կ'իջնենք վար, կը ճաշենք նոյն ստորոգութիւններով: Ֆրանսացի երիտասարդ պաշտօնեան եւ պելժ նկարիչը ըսին թէ ամբողջ օրը քնացան:

Երբ կամուրջ բարձրացանք, արեւը կը մարէր:

Հրաշագեղ վերջալոյս մը ժամ մը մեզ գամուած պահեց կամուրջին վրայ: Նկարիչը անընդհատ կը խօսէր,— երկնքին ծայրը՝ ապառաժի նման ամպեր, գոյներու անձրեւով մը թրջուած, ծովուն վրայ՝ յաւերժահարսի անկողին մը, ուր կը թափի, ամպեղէն ապառաժի մը ճեղքէն, որ վիշապի երախի ձեւ ունի, ամբրոսիա եւ նարդոսեղէն տաք հեղ, համասպրամ եւ լոտոս: Յանկարծ լուսեղէն նիզակ մը կը ճեղքէ վիշապին մարմինը, ու կը տեսնուի խորան մը հրավառ շղարշներու մէջ, բայց շուտով կը մաշի գոյնը, լեղակ կը դառնայ, քիչ վերջ՝ պղինձ:

Բազմութիւնը նօսրացած է կամուրջին վրայ: Մութ է արդէն: Երբեմն լուսավառ շոգենաւեր կը մօտենան մեզի, նշան կուտան ու կ'անցնին: Պայծառ զգեստներ հագած դիւցազնի նման կը յամենան իրենց ճամբուն վրայ ու կը կորսուին:

Վերջալոյսը սալի մը ձգած է երկնքին վրայ: Անյարիր՝ կը դիտեմ զայն, երբ այլեւս բոլորովին մութ է դուրսը: Շուրջս ամայի: Գիշերը կը յառաջանայ, մինչ ես կը հսկեմ թողլով որ ծովուն հոտովը յագեցած հով մը գգուէ գլխս: Ալիքներուն շարշափը հաճոյք կը պատճառէ ինծի: Եւ երբ հեռուներէն եկող զօրաւոր ալիքի մը վրայ կը տատանի շոգենաւը, կը հրճուիմ՝ վանելով քունը զոր հետզհետէ կը կախուի աչքերէս:

Գլուխս ջուրին վրայ կախած, աչքերովս կ'աշխատիմ հետազօտել հորիզոնը, մութին մէջէն: Պահ մը երազը կը տանի զիս, յանկարծ կ'արթննամ՝ լուսաւոր կէտի մը կապելով աչքերուս թելը:

Ահաւասիկ ճողփիւն մը թեւճակներու, եւ լուսեղէն ողկոյզ մը ծովուն վրայ, դէմէն: Կեդրոնական կայմէն կախուած են գունաւոր լապտերներ, եւ երբ մեզի կը մօտենայ, կը տեսնեմ որ գեղաքանդակ նաւ մըն է արծաթապատ:

— Լեւոն Ե.ի նա՛ւն է, կ'ըսեմ մտովի, այն նաւը զոր Հայոց Թագաւորին նուիրեց սպանիացի Թագաւորը:

— Թագաւո՛ր, Հայո՛ց Թագաւոր, կը պոռամ հեղձամղձուկ ու լացակումած:

Եւ ահա Հայոց Թագաւորը, Լեւոն Ե., կ'երեւի կամուրջին վրայ: Տխուր էր եւ լուռ: Մանիշակագոյն քղամիդին աջ թիկնոցը հանգրիճելով ձախ ուսին վրայ՝ կոճկեր էր հրափայլ ճարմանդով մը: Գլխուն՝ ապրշումէ ապարօշ, որ մարգարտեայ արցունքներ ունէր վրան:

— Ո՞ւր այսպէս, Թագաւո՛ր Հայոց...

— Եւրոպա՛, օգնութիւն հայցելու...

— Ուրեմն նո՛յն պատմութիւնը դարեր առաջ, մտածեցի տխրօրէն:

— Դա՛ռն է մեր պատմութիւնը, երիտասարդ Հայորդի, շարունակեց տարագիր Թագաւորը: Կը հասկնամ հեգնական հարցումդ: Բայց գիտցիր որ ստիպուեր ենք միշտ իյնալ օտարին դուռները: Գիտե՛մ, դո՛ւն ալ կը դատապարտես զիս, կրկնելով թէ լատինասէր եղայ, բայց ազգայնական կուսակցութեան ա՛չքն ալ դուրսն էր,— ի հեճուկս Լուսինեան տոհմին որ Ֆրանքներու արիւն կը կրէ, ազգայնականները աշխատեցան գերման իշխան մը դնել Հայոց գահին վրայ, եւ յետոյ չվարանեցան օգնութեան կանչել Եգիպտոսի մէմլուքները: Ուրեմն, ինչո՛ւ չդատապարտել նաեւ Հայոց կաթողիկոսը, որ խալամ ամիրան կը հրաւիրէ գրաւելու Սիսը, երբ ձիւն-ձմեռով տաժանելի կռիւ մը կը մղէի Ապու-Պէքիրի բանակին դէմ:

—Սակայն առաջուընէ չխորհեցա՞ք որ մինչեւ իր հոգին վիրաւորուած ժողովուրդ մը,— անոր համար որ դուք նախապատուութիւն տուիք լատինական ծէսին,— կրնայ կորսնցնել իր խելքը եւ ծայրայեղօրէն վրէժխնդրութեան դիմել:

— Ներելի չէ, երիտասա՛րդ, դատաճանել այն ձեւով որ տեղի ունեցաւ: Կարծես քիչ ըլլային Ապու-Պէքիրի բանակին կատարած վայրագութիւնները, հրաւիրեցին Աշրէֆ թիմուրի բանակն ալ: Սիս, մայրաքաղաքը, անկարելի էր պաշտպանել այլեւս,— պարպեցի քաղաքը, միջնաբերդ փոխադրեցի ժողովուրդը եւ կրակի տուի նահանջի ճամբան մեր ետեւէն: Այս կռիւներուն մէջ ծնօտէս վիրաւորուած՝ կը հանգչէի միջնաբերդին աշտարակին մէջ, պահ մը յուսահատեցնելով թշնամին թէ անկարելի է գերի վարել Հայոց Թագաւորն ու ժողովուրդը, յանկարծ գիշերով կը լսեմ տապարի ձայներ, — իմ զինակիցներս էին, որոնք թշնամին յանձնելու համար զիս՝ կը կոտրէին հանգստարանիս դուռը: Պարանով մը, Ապրիլի ցուրտ ու թաց գիշերուան մէջ, պատուհանէն կը կախուիմ դուրս եւ աշտարակէն կը փախչիմ, յետոյ հաւատարիմ զինուորներու օգնութեամբ՝ զսպելու համար դաւաճանները: Այլ ի՞նչ օգուտ, թշնամին զօրաւոր էր, ժողովուրդը անօթի: Եւ անձնատուր եղայ: Տառապագին գերութենէ մը վերջ, Եւրոպա եկեր եմ՝ օգնութիւն հայցելու:

— Ի՞նչպէս օգնութիւն կը հայցէք Եւրոպայէն, որ միայն շահու վրայ հիմնած է իր կրօնքը, նկարագիրը, պատիւը: Խաչակրաց արշաւանքը գաղափարական պատերազմ մը չէր, այլ առեւտրական ձեռնարկ մը: Ճենովացիները, որ երբեմն այնքան հաւակիր էին Խաչակիրներու, յետոյ թշնամացան բոլորովին, որովհետեւ կ'ուզէին Եգիպտացիներուն հետ բաժնել Միջերկրականի աւազանին առեւտուրը: Զի Կիլիկեան թագաւորութիւնը, իր մեծապանծ նաւահանգիստներով, կը վնասէր եգիպտական ու ճենովական ձեռնարկներուն:

— Այդ տրամաբանութեամբ ալ, այժմ ինծի կը մնայ գտնել ուժեր, զանոնք շահագրգռել մեր երկրին հարստութիւններով, որպէսզի կարենանք վերակազմել օջախը: Համոզուած եմ որ, ինչպէս կարելի չէ կռնակ տալ Արեւելքին, նոյնպէս յիմարութիւն է արհամարհել Արեւմուտքի շահագրգռութիւնը: Գիտէք թէ ի՛նչ իմաստ ունի Հայոց պատմութիւնը,— հաւասարակշռութիւն պահել Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ: Դարեր ու դարեր հայ ժողովուրդը ամուր կառչեցաւ իր լերան, ցամաքային պատմաշրջանի քաղաքակրթութեան ճամբուն եզերքը: Բայց երբ քաղաքակրթութիւնը անկողին փոխեց եւ սկսաւ Ծովու պատմաշրջանը, հայ ժողովուրդին այն թեւը, որ ներհայեցական ուժով զգացեր էր գալիք դարերու մեծութիւնը, ծովուն մօտ հիմնեց նոր քաղաքակրթութիւն մը, շուքի մէջ ձգելով Միջերկրականեան այլ ժողովուրդներ:

— Թագաւո՛ր, իմաստուն է ձեր վերլուծումը, սակայն ինչո՞ւն է յաճախել հին ճամբաները, ահա ձեզի հետեւեցան եւ ձեր ճամբէն քալեց Հայոց ժողովուրդն ալ, փոխանակ սպասելու գէթ իր հայրենի սահմաններուն եզերքը (հասկնալի է թէ ի՛նչ կ'ըսեմ): Եւ վախնամ, այս ճամբով, ապահով ապաստաններ գտնելու յոյսով, երկրէ երկիր թափառական, իւրաքանչիւրս իյնանք օտար քարի մը տակ, օտար ծառի մը տակ: Թերեւս մեզմէ ոմանք յաջողին փառք եւ յաջողութիւն գտնել տարաշխարհի մէջ, ինչպէս հօս Հիւս. Ափրիկէի մէջ ժամանակին ունեցեր ենք հայկական բազմութիւններ ու փառքեր, բայց ի՞նչ կը մնայ այսօր անոնցմէ...:

Արթնցայ նաւախուցիս մէջ:

Կը լուսնար: Շոգենաւը կը մօտենար Հիւսիսային Ափրիկէի հորիզոնին:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՎԱՂՈՒԱՆ ՎԱԽԸ

Հիւանդութիւն մը կայ որ իր աւերները կը գործէ սերունդներէ ի վեր շարունակ այս ցեղին ստուար մէկ զանգուածին մէջ,— վաղուան վախը:

Բարոյական ու հոգեկան այս ախտին նախանշանները կրնան երեւութապէս հակասական ըլլալ, որովհետեւ քանի մը տեսակ վաղուան վախ կայ, ինչպէս կայ քանի մը տեսակ եսասիրութիւն:

Վաղուան վախին ձեւերէն մէկն ալ ո՛չ պարսաւի, ո՛չ ալ գովեստի արժանի ըլլալն է: Իր հանգստութեան յարատեւ ու միակ հոգը, փախուստ պատասխանատուութենէ, պայքարներէ, վտանգներէ, ճիգէ եւ յոգնութենէ, սէրէ եւ խանդավառութենէ, զոհաբերումէ եւ բոլոր բաներէն որոնք հանգիստը կը վրդովեն: Տեսակ մը կրաւորական եսասիրութիւն, որ կը նախընտրէ իր ախորժակը պակսեցնել քան թէ իր ճաշը ձեռքովը պատրաստել. որ կը յամենայ անգոյն ու անհամ գոյութեան մը տափակութեան մէջ, բաւ է որ ապահովութիւնն ունենայ այնտեղ ոչ մէկ արգելքի, ոչ մէկ բախումի կամ դժուարութեան հանդիպելու, նման այն ուղեւորին որ պիտի հաւնէր միայն տափարակ դաշտերու եւ ձգախէժի անիւներու վրայ ճամբորդել:

Ասիկա հաւաքականութեան մեծ պակասներէն մին է:

Արդի կեանքին մէջ, ամէն հաւաքականութիւն քաղաքականութեան հակահարուածին է ենթարկուած: Իրաւացի թէ անիրաւ, ասիկա իրողութիւն մըն է:

Հեռուէն, պատուհանին ետեւէն, շատ մը քննադատողներ ունինք, որոնք՝ անցեալը ասաղել, ապագայէն յուսահատիլ միայն գիտեն, նաեւ վհատեցնել՝ բոլոր անոնք որ գործելու, ձեռնարկելու կը միտին: Սակայն ընկերովի ապրելու, ընկերային կարգուսարքէ օգտուելու իրողութիւնն իսկ ընկերային պարտականութիւններ կը ստեղծէ:

Վաղուան վախը իր կնիքն է դրեր այս հին ցեղին պատկանող շա՛տ շատերու ճակատին: Ասոնք թէեւ իրենց առողջութենէն զատ ուրիշ բանով չեն զբաղիր եւ հանքային ջուրերու եւ գամոմիլի օգնութեամբ կը մարսեն, սակայն պատրաստ են քննադատելու, վարկաբեկելու համար բերան բանալու: Բան մը չեն սիրեր, բան մը չեն ցանկար անոնք. կարծես ձուկի արիւն կրեն իրենց երակներուն մէջ:

Վաղուան վախը՝ տեսակ մը ախտաւոր վիճակ է ժառանգականօրէն փոխանցուած սերունդէ սերունդ՝ լուծի տակ ապրողներու, քաղաքական ծանր մթնոլորտի տակ շնչող էակներու մէջ բոյն դրած՝ որոնց հոգին խաթարեր է ազգային ոգին, ծնունդ տալով մտածումի, զգացումի եւ կամեցողութեան այնպիսի կերպերու որոնք ժխտական են եւ կամ ամուլ:

Ճիշդ է, մեր ազգը ունեցեր է եւ ունի այնպիսի անհատներ որոնք, կեանքի մէջ, իրենց ուշիմութեամբ, յարատեւութեամբ ու կորովով արժանացեր են յարգանքի: Մեր ազգը ունեցեր է այնպիսի անհատներ, որոնք իրենց աշխատանքով, ճաշակի ու գեղեցիկի կալուածը բարձրացնելու նպաստեր են: Հայուն զգացումներուն բարձրութիւնը կը զգացուի անով որ ամէն վեհանձն ու ազնիւ գաղափար մեր մէջ ջերմ յարողներ է գտած: Մենք ունեցեր ենք եւ ունինք նոյնիսկ միջազգային քաղաքականութեան մեծ հարցերը դիւրաւ ըմբռնելու ընդունակ տարրեր: Վերջապէս այս ազգը՝ — որ ամէն երկրի մէջ, ամէն մարզերու մէջ ներկայացուցիչներ ունի այսօր,— եթէ իրեն արժանի յարգանքը չէ տեսած միշտ, այն կերպով ինչպէս հայ անհատը կը տեսնէ, ասոր պատճառն այն է որ մեր մէջ միութեան կապը խիստ թոյլ է. ազգային ուղղութիւն, հաւաքական ճիգ գոյութիւն չունի:

Ինչ որ ալ ըլլան անկարգութիւնները, երեւութական թէ իրական, մեզմէ իւրաքանչիւրը դեր մը ունի կատարելու, համեստ կամ բարձր, ի գուտ իր նմաններուն, իր ցեղին նաեւ ու յետոյ ալ յոգնուտ մարդկութեան:

Միակ գոհունակութիւնը՝ որ կեանքը արժանի կ'ընէ ապրելու:

Հարկ է, ուրիշ խօսքով, հայ անհատը դուրս հանել ինքզինքէն ուղղելու հետզհետէ աւելի չափով դէպի ընկերութիւնը, հաւաքականութիւնը:

Որքան ատեն որ եսասէր մնանք, հիւանդ ենք ազգովին:

Արդի կեանքի արմկահարութեանց մէջէն ապահով ընթանալու համար աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է ազգային գիտակցութիւն, միակ բուժանքը՝ վաղուան վախին դէմ:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՀԱՐՑՈՒՄԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Տէր եւ Տիկին Լարեան, իրենց ս... վական բնակարանին ճաշասենեակին մէջ, կիրակի օր, աւարտելէ վերջ իրենց ճաշը, կը խմէին սուրճ ու կը խօսակցէին (Եւրոպայի բոլոր բնակիչներուն նման) Չեխոսլովաքիոյ խնդրին մասին: Հէնլայնի, Հիթլէրի, Պէնէշի, Հոճայի եւ ընդհանուր պատերազմի մասին:

Իրենց միակ զաւակը, Ժանիկը, կը թերթէր մանկական պատկերազարդ հանդէս մը, որուն բոլոր էջերուն վրայ կար կռիւ ու պատերազմ:

Տիկին Լարեան համակուած էր սոսկումով, որովհետեւ շատ կը վախնար որ Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ կրնայ կռիւ մը սկսիլ ու պատճառ դառնալ մեծ, աղիտալի, աննախընթաց բռնկումի մը:

Պարոն Լարեան իր լաւատեսութեան մթերքը դեռ չէր սպառած ու կ'ըսէր.

— Ընդհանրապէս բոլոր մարդիկ ու բոլոր ազգերը հիմա դէպի միջին ճամբաները կը քալեն: Միջին ուղիներու մէջ կռիւ չըլլար այլ սէր եւ հաշտութիւն:

Տիկին Լարեան առարկեց.

— Ազգերը միշտ միջինին մէջ չեն կրնար մնալ: Միջին ճամբան հաւասարութեան ճամբան է, սակայն, կը պահանջէ մեծ զոհողութիւն, արժանապատուութեան վիրաւորանք: Միջին ճամբան վերջ ի վերջոյ կ'առաջնորդէ անկումի:

Պարոն Լարեան, սրտնեղութեամբ մը, ըսաւ.

— Պատերազմ կամ խաղաղութիւն. ինչ որ ըլլալու է թող ըլլայ, միայն շուտով թող ըլլայ: Անորոշութիւնը մարդուս հոգին կը կրծէ..

Ու ոտքի ելաւ, մարելով իր գլանիկը:

Փոքրիկ Ժանիկ հօրը ուղղելով խօսքը, հարցուց.

— Հայրիկ, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ ազգերը պատերազմի կը սկսին, ի՞նչ կ'ըլլայ որ կը սկսին պատերազմը...

Հայրը կ'ըսէ.

— Վայրկեան մը համբերէ, տղաս, որ բացատրեմ քեզի: Հիմա ննջասենեակ պիտի ելլեմ, մատենադարանէս մէջ գիրք մը փնտռելու:

Տիկին Լարեան կը բանայ աչքերը ու մանաւանդ բերանը.

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (23)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Գադիկ անծանօթ քանակութիւն մըն էր դարձած, միայն թէ իր սեւ աչքերը սովորականէն աւելի կը փայլէին. բայց ո եւ է նշան չըրաւ. մենք հանդարտ կը մնայինք, չուզելով կռուին նախաձեռնարկները ըլլալ: Ուիլը առանձին հակառակորդի դէմ ինքզինքը կրնար պաշտպանել եւ հարկը պահանջած ատենը կարող էր մեր օգնութեանը վստահիլ:

Յանկարծ սակայն Կրիկոր Ժաիր ձեռքը իր ներքնաշապիկին տարաւ: Մակա ճչաց: Բումթէմ Խանը քովէս րաճփուիթի հայհոյանք մը թօթուց եւ չորսս մէկանց ոտքի ցատկեցինք: Մական զէնք չքաշեց, թէեւ վստահօրէն մեծ դաշոյն ալ ունէր, պատրաստ ատրճանակ ալ: Այլ Գադիկի կողմը նայեցաւ, որ տարօրինակ կերպով կը տատանէր իր ծածկոցներուն վրայ, կարծես թէ ատկէց աւելի ոչ մէկ բան աշխարհի մէջ իրեն համար նուազ հետաքրքրական չըլլար: Բայց ակնարկը այնքան արագ ազդեցութիւն ունեցաւ որքան ելեկտրական կայծը որ հանքը կը կրակէ: Ու յանկարծ խստութեամբ պոռաց:— Եօ՛ք:

Այս բառին վրայ մօտալուտ փոթորիկին հետքն անգամ դադրեցաւ: Եօք, թուրքերէն կը նշանակէ պարզապէս «ոչ», բայց ասիկա բաւական եղաւ որ Կրիկոր իր նախկին տեղը երթայ իր կիներուն եւ թուրքին միջեւ, անամօթօրէն հնազանդ, Մական ձգելով Ուիլին քով: Մական Գադիկին չնայեցաւ այլեւս, որովհետեւ ես մանաւորաբար զայն կը դիտէի:

— Աղջկան ուրիշ տէր մը եա, յարեց Ֆրէտ: Եթէ Ուիլը բարեկամս եղած չըլլար, Գադիկին ու Ուիլին միջեւ կռիւ մը այդ աղջկան համար, շատ զուարճալի պիտի ըլլար: Տես, Ամերիկան անոր ասպարէզ կը կարդայ:

Բայց Ուիլ այդ տեսակ բան չըրաւ. ծպտեցաւ Մակային, անոր սիկարէթ մը հրամցուց զոր աղջիկը մերժեց, եւ Ֆրէտին ետեւ իր տեղը վերադարձաւ, թողլով Մական առանձին, կանգնած այնքան սիրուն, որքան անցեալ վէպի մը ոգին:

Գադիկ յանկարծ ձայնեց որ վառելանիւթ բերեն, որուն վրայ թուրքին եօթը տղաքներէն երեքը վազեցին կրակին վրայ փայտ դիզելու: Թռչտող բոցերը վայրկենաբար այդ ընդարձակ, ոչ-հանգստաւէտ եւ հոսանքով լեցուն շտեմարանը փառայեղ գոյնով եւ անսահման ստուերներով սրահի մը վերածեցին: Մխամորճերու, ծխափողերու եւ կամ լուցկիներու վայրկենական կայծկլտումներէն զատ ուրիշ ոեւէ լուսավառութիւն չկար:

Ֆրէտ՝ տաքցած, հանգստացած եւ բաւականաչափ կերակրուած, նետեց իր գլանիկը ու ձեռք առաւ իր անբաժան նուագարանը: Ու իր աչքերը յառած մուխէն սեւցած խոշոր գերաններուն, որոնք կրակի լոյսին տակ ոսկի եւ կարմիր գոյներով կը փայլէին, ներշնչուելով սկսաւ քաղցր եղանակներ նուագել. անցնելով Աննի Լօրիէն մինչեւ Սուէնի գետը, որուն տեւողութեան Ուիլ կուլար:

Երկու, երեք, չորս եղանակներու միջոցին Մակա անշարժ կեցած էր մեր միջեւ, ձեռքերը շրթներուն դրած. կրակին լոյսը կը խաղար իր դէմքին վրայ, մինչեւ որ վերջապէս Ֆրէտ փոխեց նուագին բնոյթը եւ փորձեց վերյիշել պատառիկները այն երգին զոր Մակա կէսօրին երգած էր: Քանի մը անգամ այսպէս փորձելով ճիշդ եղանակը գտաւ:

Նուագը գնչուի սիրտին բանալին է եւ Ֆրէտ բացաւ զայն: Հանդիպակաց տախտակամածին մարդերն ու կիները եւ փոքրիկ քնաթաթախ երախաները սկսան օրօրուիլ ու շորորալ համաչափ կերպով: Ֆրէտ գուշակեց պատահելիքը եւ սկսաւ նուագը աւելի բարձրացնել: Եւ Մական ապշեցուցիչ բան մը ըրաւ: Նստաւ գետինը եւ երբ թէ առանձին եղած ըլլար՝ կօշիկներն ու գուլպաները հանեց:

Այն ատեն Ֆրէտ սկսաւ եղանակը սկիզբէն նուագել, մատները ստեղներուն վրայ դրած: Մական առանց բառ արտասանելու, անկիւն մը նետեց իր կօշիկներն ու գուլպաները եւ վրայի բուրդէ զգեստը եւ սկսաւ պարել:

Ժամանակ կայ երբ մեզմէ իւրաքանչիւրը իր լաւագոյնը կ'ընէ: Դրամ, ամուսնութիւն, պարգեւ, ծափահարութիւն, փառք, աղօթք,— ասոնց ամէնուն համար իւրաքանչիւրիս սրտին մէջ մէյ մէկ բանալի կայ ու կրնայ բանալ յուզումի զեղումներու ճամբան: Կա՛մ Ուիլը կամ Ֆրէտին նուագը կամ ուրիշ բան մը, կամ այս ամէնը, անոր ձիրքերուն դարանիքը բացին այդ գիշեր: Անիկա պարեց այնպէս՝ ինչպէս միջատը բոցին մէջ,— մոլորեալ կին մը անշէջ կրակին մէջ, որ գնչուի սիրտերը կ'այրէ ազգային սովորոյթներու ի խնդիր եւ կը ստիպէ ինքզինքը փաթէրանի ենթարկել,— որովայնը պատռել:

Դիմացը՝ գնչուները իրենց տախտակամածին վրայ լուռ երկնցած պառկած էին եւ դժուարաւ կը շնչէին: Մենք չորսս պատին յենած տեսակ մը լուռ խրախճանքի ականատես կ'ըլլայինք. միայն Ֆրէտը կը շարժէր, իր սիրեցեալ նուագարանը աւելի դիւթիչ դարձնելով:

Մական ոեւէ մէկէ մը գովասանք լսելու համար չէ որ կը պարէր եւ ոչ ալ գիտակցօրէն: Ժողովուրդի մը պատմութիւնն էր ան որ որպէս սրինգ կը նուագէր: Այդ գիշերուան ա... պարը կօշիկով չէր կրնար կատարուիլ, այլ բոկոտն եւ գետնի վրայ: Այդ պարը կը պատմէր ան... փելի հովերէն ու ջուրերէն, հեռաւորութիւններէն, աստղերէն, ցերեկներէն, գիշերէն, նաեւ անձրեւին աւրել... բիլը, առաւօտեան ցօղին յամրօրէն իջնելը, տեսակ տեսակ թռչուններէն, հազարաւոր կենդանիներէն եւ միջատներէն, ինչպէս եւ մարդէն՝ որ այդ ամէնուն տէրն է, եւ կնոջ մասին որ մարդուն տէրն է,— մարդը որ բոպիկ նստած պարզ հողին վրայ փառաւորուած հաճոյքովը կեանքի նորաստեղծ, ազնուր եւ հրաշալի:

Թուրքին եօթը տղաներէն մին ... րին վերջաւորութենէն առաջ սպառ ... բերաւ, որուն ձայնը սկսաւ աւելի ... մտրակել զայն, եւ դառնալ աւելի արագ, աւելի կատաղի եւ բոլոր ... մաններէն աւելի աղաւ, մինչեւ որ ... զգաց անոր անվերջանալի հանգամանքը, եւ թմրկահարութիւնը դադրեցաւ:

Սա արուեստ էր, կատարեալ ... ուեստ: Ոչ մէկ շնչաւոր կին պիտի կրնար զայն վերջացնել...

(Շար.)

— Ի՞նչ ըսիր··· Ի՞նչ ըսիր··· :
— Ինծի նայէ, վեր ելլել չկայ: Ես դեռ երէկ, աւլեր, մաքրեր եմ ննջասենեակը, սաւաններն ու բարձի երեսները փոխեր եմ: Հոգիս ելեր է: Իսկ դուն նորէն հոն պիտի մտնես, հին ու մին գրքերդ սեղին անդին դնես, փոշոտես, աղտոտես, ամէն բան տակն ու վրայ պիտի ընես, դարակ, սեղան, աթոռ, հայելի, վարագոյր, գորգ, անկողին: Ոչ, վերի սենեակը պիտի չմտնես:

Պարոն Լարեան երկու ձեռքերը մէջքին դրած կը պոռայ.

— Ալ բաւական է: Համբերութիւնն ու ազնուութիւնն ալ չափ մը, սահման մը ունին: Որովհետեւ տիկինը աւլեր է, մենք իրաւունք ունինք ալ սենեակէն ներս մտնելու, գիրք մը փնտռելու, կարդալու: Բռնակալութեան այս սահմանը չէի տեսած:

Յօսը տիկինն է.

— Բռնակալին մեծը, չարը, անսիրտը դուն ես: Օր մը այդ միքրոպի բոյն գրքերդ պիտի առնեմ ու փողոց պիտի նետեմ: Մաքուր ննջասենեակիս մէջ այդ փոշիի, փայտոջիլի, ցեցի, ճճիի բոյն գրքերդ չեմ ուզեր: Ննջասենեակը իմս է. տանտիրուհին ես եմ: Պիտի չերթաս, ըսի:

— Հորդ ապրա՞նքն է ննջասենեակը: Այս տունին, ննջասենեակին աքուորը, տէրն ու տիրականը ես եմ:

— Ննջասենեակը ինծի յանձնուեցաւ:

— Քեզի տրուեցան մառանը, խոհանոցը, ճաշասենեակը, լուացարանը: Եթէ ուզեմ անոնք ալ կ'առնեմ: Այս տունը իմ պապենական ժառանգութիւնս է:

— Հիմա կը պոռամ եւ ազգականներս ու բարեկամներս օգնութեան կը կանչեմ:

— Կանչէ: Ես դէպի սենեակը քալեմ ու դուն ալ տես:

Տիկին Լարեան ոտքի կ'ելլէ.

— Մահճակալ, անկողին, գորգ, վարագոյր իմս են: Պիտի չմտնես, պիտի չաղտոտես: Հիմա կը պոռամ ամբողջ ձայնովս:

Ու կը բռնէ Պ. Լարեանի օձիքէն:

— Ձգէ օձիքս, հիմա քթիդ բերնիդ հատ մը կը զարնեմ ···

— Զարկ, եթէ կը համարձակիս: Ազգականներուս եւ բարեկամներուս հաշիւ պիտի տաս:

Պարոն Լարեան ձեռքը կը վերցնէ. օդին մէջ մէկը կը բռնէ ձեռքը:

Տիկին Լարեան գնդասեղ մը առած կը վազէ. օդին մէջ մէկը կը բռնէ գնդասեղը եւ կ'անցնէ իր բաճկոնին վրայ: Պարոն Լարեան կը վերցնէ խոզանակը. օդին մէջ գտնուող մէկը կ'առնէ խոզանակը ու անով կը մաքրէ ձիթենիի փոշոտած ճիւղ մը: Տիկին Լարեան ապտակելու կը պատրաստուի. ժանիկը կը վազէ լալով: Պարոն Լարեան կը պոռայ, տիկին Լարեան անուշահոտութեան շիշ մը կը բռնէ իր քթին:

Կը զարնուի դուռը:

Ժանիկ կ'ելնէ, կը բանայ:

Բարեկամներ են եկողները, երեք չորս հոգի:

Խնդրին տեղեկացած են արդէն, քանզի պարոնին եւ տիկնոջ ձայները հեռուէն լսելի վիճակի մը մէջ էին: Մէկը կ'ըսէ.

— Ամօթ է, համաձայնեցէք:

Ուրիշ մը կ'ըսէ.

— Կարգադրեցինք այս խնդիրը:

Երրորդը կ'ըսէ.

— Ի սէր Աստուծոյ, կռիւ մի հանէք: Խաղաղութեամբ լուծեցէք սա խնդիրը, հինգ վեր, հինգ վար յարմարցուցէք:

Պարոն Լարեան կ'ըսէ.

— Ես ննջասենեակս կ'ուզեմ. ոչ մէկ պայման չեմ ընդունիր:

Տիկին Լարեան կ'ըսէ.

— Ես չեմ ըսեր թէ ամբողջովին իմս է ննջասենեակը, սակայն, չեմ կրնար հանդուրժել որ ուզածին պէս մտնէ, ուզածը ընէ ···

— Համաձայնեցէք, համաձայնեցէք ···

— Անկարելի է: Իր պայմանը անընդունելի է:

— Տիկին Լարեան, զիջողութիւն մը ըրէք:

— Մինչեւ ե՞րբ, մինչեւ ո՞ւր ···

— Ոչ մէկ զիջողութիւն չեմ ընդունիր: Ննջասենեակը իմս պէտք է ըլլայ:

Այցելուներէն մին կ'ըսէ.

— Եթէ բանի գրաւէք ննջասենեակը, ես Տիկին Լարեանին կողմէն պիտի ըլլամ:

— Ե՛ս ալ ···

— Ե՛ս ալ ···

— Ես ալ իմ մարդիկս ունիմ ···

Հիւրերը կը նստին: Նոյնպէս տէր եւ տիկին Լարեան:

Պարոն Լարեան կ'ըսէ տղուն.

— Եկուր, տղաս, քեզի բացատրեմ թէ ինչպէս կը սկսի պատերազմը:

Ժանիկ կ'ըսէ.

— Շնորհակալ եմ, հայրիկ: Հիմա շատ լաւ գիտեմ թէ երկու ազգեր ինչպէս կը սկսին պատերազմը:

Ձայն մը կ'ըսէ.

— Եթէ ազգերը խելացի ըլլային՝ կը հասկնային իրենց տխմար ըլլալը:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«Կորնթեան նամականի»

Գրեց՝ ԳՐ. ՆՇԱՆԵԱՆ

«Յունական հրաշք» բացատրութիւնը դասական դարձած է այլեւս, որակելու համար իմացական - գեղարուեստական այն աննախընթաց կատարելութիւնը, որուն հասաւ հին Ելլադան, ամենակարճ ժամանակի մը ընթացքին:

Մտածումի, ճաշակի ու հերոսութեան վերասլաց, գրեթէ գերմարդկային բոցավառում մը՝ «յունական այդ հրաշքը»՝ որ յեղակարծօրէն ժայթքեց հին աշխարհի այլանդակ քաոսին վրայ, մէկ երկու դար լեցուց իր ճաճանչներով ու մարեցաւ ի վերջոյ:

Սխալ է ըսել անշուշտ թէ մարեցաւ. որովհետեւ ինչ որ արտադրած էր Ելլադա գեղարուեստի մարզին մէջ, եղաւ ու մնաց «տիպար» մը յետագայ մարդկութեան, ինչ որ խորհեցաւ ու երազեց անիկա, իբրեւ սաղմ ծառայեց դալիք իմաստասիրութեան, գիտութեան:

Գր. Նշանեանի «Կորնթեան նամականին» կը ձգտի լեցնել կարեւոր պակաս մը:

Եւ թէ չեմ սխալուիր, Գր. Նշանեան ի պաշտօնէ գրող մը չէ: Գրագէտի յաւակնոտութիւնը չէ որ թելադրած է իրեն պատրաստել ներկայ հատորը: Բարեբախտաբար: Կարճ շրջան մը միայն ճանչցած եմ զինքը, Գուզկունճուդ, իր առաղձագործարանի սեղանին առջեւ: Ու հաճելի անակընկալ մը եղաւ հաստատել որ երբեմնի նրբակիրթ կահագործը մխացած, ճոխացած է Նշանեանի մօտ Ելլադայի գլուխ գործոցները ըմբռնող, անոր իմացական խորհուրդները թափանցող գեղապաշտ գրասէրով մը:

Նշանեան իր նիւթը մշակած է «սիրող»ի մը, amateurի մը խղճամիտ նուիրումով, պիտի ըսէի՝ խանդաղատանքով:

Նշանեան կը խոստովանի իր յառաջաբանին մէջ որ ինք միշտ տենչանքը ունեցաւ հայրենի յիշատակարանները ճանչնալու չափ ուխտի երթալու նշխարքներուն հին Ելլադայի, որ «երկրորդ հայրենիքն է քաղաքակիրթ բոլոր ժողովուրդներուն»:

Նշանեան, սակայն նման չէ հմտութեամբ տկած այն աթոռակալ բանասէրներուն, որ իրենց աշխատասենեակի անհորիզոն ձեղունին տակ, գրքեր կրծելով ու որոճալով, կը բաւականան տեսնելու, կազմելու պատմութիւնը:

Ազատ՝ բանասիրական այդ ծանրաբեռն պաշարէն, այս գրքին հեղինակը լաւագոյն ճամբան ընտրած է. իրենց հարազատ միջավայրին մէջ գացած է այցելելու, դիտելու եւ ըմբոշխնելու հնութեան մը մեծ այն բեկորները, վայելելու աւելի քան թէ հետազօտելու, իր տպաւորութեամբ ամբողջացնելու ինչ որ գիրքերը աւանդած էին իրեն կամ թելադրած:

Դժուարութիւններով, անակնկալ արկածներով համեմատած այդ եռամեայ ուխտագնացութիւնները նիւթը կը կազմեն «Կորնթեան նամականի» հատորին, ուր, գրքերու մէջէն քամուած հատընտիր հմտութիւնը կենդանացած կը գտնենք ուղեւորական վառ տպաւորութիւններով ու հոգեբուխ խորհրդածութիւններով:

390 էջնոց, պատկերազարդ, մաքրատիպ եւ կուռ հատոր մը, որ խնամուած, երկարաշունչ աշխատանքի տպաւորութիւնը կը թողու իրաւամբ:

Ցխուն գլուխներու տակ, հեղինակը, իր ճամբորդական ապրումներու մէջէն մի առ մի կ'ոգեկոչէ հին Ելլադայի բոլոր պատմական կեդրոնները, դիցաբանական յիշատակարանները:

Ոստաններէն այսօր կը մնան անշուք աւաններ, տաճարներէն՝ սիւներ կամ կամարներ··· օտար տիրապետութիւններ եղծած են կամ կողոպտած հին սրբավայրերը կամ գեղարուեստական կոթողները, յունական կառավարութիւնը, շատ ալ ի վիճակի եղած չէ արդիլելու այդ վանդալականութիւնը եւ արժեցնելու իր երկրին անփոխարինելի հարստութիւնը: Բայց ինչ որ կարելի եղած է փրկել, ինչ որ այսօր հողի տակէն լոյս աշխարհ կը բերուի, բաւական է ապացուցանելու այն խէժալ կատարելութիւնը, այն տիպար ոճը, որուն հասած էր հին յունական արուեստը՝ յղացումի եւ կառուցումի, խորհուրդի եւ քանդակի բոլոր մարզերուն մէջ:

Յաջորդաբար հեղինակը մեզ կ'առաջնորդէ Պելոպոնէսի կամ Ատտիկէի բոլոր այն վայրերը՝ որոնց անունը հնութեան խորէն դեռ կը հնչէ խորհրդաւոր փանթիոնները, վեհ շեփորներու նման: Վայրեր՝ ուր աստուածներ ապրեցան, հերոսներ պայքարեցան, փիլիսոփաներ՝ պատգամեցին, ըմբիշներ՝ խիզախեցան, եւ ուր հանճարը երգեց, կառոյց կամ մարմարին հոգի տուաւ: Նշանեան կը տանի մեզ Կորնթոս կամ Դելփիս, Ելեւսիս կամ Աթէնք, Փաթրաս կամ Պիրկոս, Ողիմպիա կամ Նափլիոն եւ բոլոր այն վայրերը՝ որոնք բեմը եղած են պատմական դրուագներու, ճակատագրական յայտնութեանց:

Բայց աշխարհագրական չոր նկարագրութիւն մը, եւ կամ տեղագրական թուումն մասանց մը չէ Նշանեանի գիրքը: Շատ աւելի լայն է ու խոր անոր տարողութիւնը: Կուռ հմտութեամբ հեղինակը — ամէն անգամ որ առիթը կը ներկայանայ — կը շօշափէ հին յունական իմաստասիրութեան մեծ հարցերը եւ լուծումները, հելլէն դիցաբանութեան խորհուրդները եւ պատգամները, Ելլադայի մշակոյթին ոգին ու իմաստը:

Նշանեան, ուրեմն երկրին դիմագիծը կը պայծառացնէ անոր հոգեկան իմաստով: Յիշատակարանները կը պարուրէ իրենց խորհուրդով: Այս տեսակէտով չափազանց խորաթափանց են Ելեւսեան խորհուրդներու, Դելփեան «պաշտամունք»ներու, կամ յոյն իմաստասիրական դպրոցներու նուիրուած իր մեկնաբանութիւնները: Կորնթեան «հեթաիր»ներէն — սրբակրօն այն պոռնիկներէն մինչեւ Սոկրատի մը, Դիոգինեսի մը կեանքի դրուագները իրենց տեղը ունին գրքին մէջ:

Հեղինակը գիտցած է այլազանութիւնը եւ չահեկանութիւնը վառ պահել: Ծանրաշուք անցեալը թեթեւցած է թռուցիկ ներկայով. հպանցիկ նիշեր կուգան բարեխառնել իմացական վերլուծումները: Պատմութիւնը կը պայծառացնէ աշխարհագրութիւնը եւ փոխադարձաբար:

Դիւքերու եւ դիցուհիներու ողխատականը զուգընթաց կ'երթայ հեղինակի ուղեւորական ելեւէջներուն. ու յանկարծ մեհենական աւերակներու քով կը հանդիպինք անխուսափելի հայ գաղթականին, — ուրիշ աւերակ մըն ալ ան, — կամ ծաղկոտն սարերու ոտքին՝ դէմ առ դէմ կուգանք հայ լամուկին,— ուրիշ ծաղիկ մըն ալ ան:

Այս սրբազան ու երկարաշունչ ճամբորդութեան ընթացքին միակ բանը որ երբեմն կրնայ յոգնեցնել ընթերցողը, — ան ալ հեղինակին անձնական խորհրդածութիւններու խճողումն է, բարոյական ազնիւ յառաջադրութեամբ թէեւ, սակայն տեղ տեղ կը ծանրաբեռնէ գրքին արդէն լուրջ բովանդակութիւնը: Երբ յիշատակներով հարուստ քարերը կը խօսին, մեղմէ իւրաքանչիւրին կը մնայ լռելեայն միայն ունկնդրել իր սրտին կամ իր մտքին բարբառը: Եւ մանաւանդ երբ կ'իջնենք Արուեստի եւ իմաստութեան այն մեծ ակունքը, որ եղաւ Ելլադան, անհրաժեշտ է մերկանալ քրիստոնէական զգամիղէն: Նախնական, կոյս ջուրերուն հարկ է մօտենալ հեթանոս, մերկ հոգիով:

«Կորնթեան նամականի»ն գրուած է վարժ, մշակուած հայերէնով մը, որ գիտէ նիւթին համաձայն սահուն կամ կարկառուն, ժուժկալ կամ փարթամ հանդերձանքի մը վերածուիլ:

Նշանեան գրքին կցած է յստակ, ժուժկալ ու հայատառ քարտէսը պատմական Յունաստանի, ինչ որ կը դիւրացնէ ընթերցողին թափառումը այդ երեւակայական տեղափոխութեանց ընթացքին:

Թերեւս նպատակայարմար պիտի ըլլար եթէ Նշանեան այս քարտէզի կցէր նաեւ հին յունական պատմութեան համառօտ եւ էական ժամանակագրութիւնը, այդպէսով գրքին նիւթը պիտի դրուէր իր վայրին եւ դարուն իսկական շրջանակին մէջ:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Օգոստոսի վերջերը, Ամսթէրտամի մէջ գումարուեցաւ աշխարհագրութեան միջազգային համաժողովը: Թերեւս դիտել տան ոմանք որ կ'արժէ՞ր աշխարհագրութեան համաժողով գումարել այն պահուն, երբ բոլորովին անորոշ դարձած են երկիրներու սահմանները: Անկախ այս հեգնական դիտողութենէն, պէտք է արձանագրել, որ աշխարհագրութեան համաժողով մը չէր կրնար աւելի լաւ ընտրութիւն կատարել Ամսթէրտամէն դուրս, — արդարեւ Հոլանտայի աշխարհագրութիւնը կը յիշեցնէ Ծննդոց գրքին այն գլուխը, ուր Եհովա ջուրերը կը բաժնէ ցամաքէն:

Առաւելապէս այս երկրին մէջ է որ մարդը կը համարուի աշխարհագրական տարր մը:

Համաժողովին անդամները, 1200 հոգի, (10 առհարիւրը՝ Ֆրանսացի, — Թուրքերն ալ կը մասնակցէին), նախ զբօսարշաւներ կազմակերպեցին երկրին մէջ, դիտելու համար Զուիտէրզէն, ծովէն արուեստականօրէն դուրս ժայթքած քաղաք մը, Ռոթէրտամը իր նաւահանգիստով, Վելուվի, Կելտէրլանտի եւ Տրէնթի սառնարաններն ու հանքերը, գերաբերաններու աւազով արուեստականօրէն կազմուած դաշտավայրերը Զելանտի մէջ:

Համաժողովը լսեց զեկոյցներ քարտիսագրութեան, երկրաբանութեան, լուսանկարչական, երկրաչափական, պատմական եւ մարդկային աշխարհագրութեանց եւ ովկիանագրութեան մասին: Մասնաւորաբար հետաքրքրական էին վիճաբանութիւնները բնական աշխարհագրութեան հարցերու շուրջ, (սառնարաններու կազմախօսութեան մասին, Իսլանտայի եւ Կրօէնլանտի գիտական արշաւախումբերուն վարիչները կարեւոր լուսաբանութիւններ տուին, 50.000 տարիներէ ի վեր անհետ կորսուած ըլլալով հոլանտական սառնարանները): Մարդկային աշխարհագրութեան հարցերը շատ աւելի խորացած էին վերջին տարիներուն կատարուած ուսումնասիրութեանց շնորհիւ, — այսպէս արդէն գոյութիւն ունի մարդաբանա - աշխարհագրական փիլիսոփայութեան ճիւղ մը, որու մասին կարդացուած զեկոյցէ մը վերջ քննութեան առնուեցան գիւղի եւ քաղաքի յարաբերութիւնները: Վիճաբանութիւն կատարուեցաւ նաեւ գաղթերու մասին: Մեթոտաբանութեան յանձնախումբը, քննելով աշխարհագրութեան մանկավարժական խնդիրները, փափաք յայտնեց ուժ տալ այս ճիւղին, որովհետեւ աշխարհագրութեան դասախօսներն են որ կրնան համբրաշխութեան եւ հաշտութեան ոգի ստեղծել նորահաս սերունդին մէջ:

Յաջորդ համաժողովը պիտի գումարուի չորս տարի վերջ, ո՞ւր, — յայտնի չէ, եթէ քաղաքներ սակարկութիւն կը կատարեն ստանալու համար այդ պատիւը:

Ահա գիտութիւն մըն ալ, որ այնքան կը խանդավառէ եւ կ'ոգեւորէ մտաւորականները: Արդարեւ, ինչպէս Հոլանտական կիկլոպեան թումբի մը յիշատակարանին վրայ գրուած է, ժողովուրդներուն նման՝ կենդանի գիտութիւնն ալ երբ կը կառուցանէ՝ իր ապագան է որ կը կերտէ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Յաճախ արտայայտուած ենք այս նիւթին մասին: Այս անգամ Խոմոն Ժալուն է որ կ'արծարծէ: Մեծանուն քննադատը յայտնապէս դիրք բռնած է քաղաքականութեան դէմ, թէեւ իր մտաւորական աշխատանքներուն հետեւող մը անմիջապէս պիտի նշմարէ որ դիրք բռնած է նաեւ քաղաքական ամփիթատրոնին մէջ:

Այսուհանդերձ, կը գրէ. — Քաղաքականութիւնը բարկ ալքոլ մըն է, որ ուժգնօրէն կ'ազդէ կարգ մը ուղեղներու վրայ: Քաղաքականութիւնը միաժամանակ միջոց մըն է դիրք շինելու: Արդի աշխարհի մէջ քանի՜նե՛ր կան, որոնք նախարար դառնալու վարժութիւններ կ'ընեն: Երէկ երիտասարդներ ունէինք, որոնք բանաստեղծութիւն ու վէպ կը գրէին, այսօր՝ նուիրուած են քաղաքականութեան: Աւելի լա՛ւ, միջակ գրագէտ մը պակաս կ'ունենանք: Բայց եւ քաղաքականութիւն խաղցող մը աւելի:

Ցետոյ Խոմոն Ժալու կ'արձանագրէ արհամարհանքը, զոր ցոյց կուտան գրագէտները քաղաքագէտներուն, քաղաքագէտները գրագէտներուն հանդէպ:

Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ Ժիւլիէն Կրէն. — «Կ'ատեմ քաղաքականութիւնը: Ան կը սպառնայ անհատական ազատութեան: Ան կը խանգարէ իմ աշխատանքս: Ամբողջ սրտովս ես նուիրուած եմ արուեստին եւ գրականութեան: Ամբողջ աշխարհը քաղաքականութեան մէջ նետուած է, ես ոչ՝ որովհետեւ ոչ մէկ հաճոյք կը զգամ քաղաքականութենէն: Ես կ'ապրիմ ականջներս խցած, այլապէս պիտի չկարենայի գրել եւ ստեղծագործել: Ես այն կարծիքն ունիմ թէ ստեղծագործական աշխատանքը նպատակ մըն է ինքն իր մէջ»:

Անտրէ Ժիտ իր կարգին կը խոստովանի այս նոյն գրագէտին թէ այլեւս ուրիշ մտածում չունի, բայց եթէ Ռուսիան եւ համայնավարութիւնը: Ի՞նչ իմաստ ունի գիրք գրելը, երբ կը գտնուինք աննախընթաց դէպքերու նախօրեակին:

Խոմոն Ժալու ծիծաղելով դիտել կուտայ որ եթէ մարդիկ հետեւէին Անտրէ Ժիտի, գիրք պիտի չգրէին քրիստոնէութեան, Վերածնունդին եւ Ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան նախօրեակին: Ընդհակառակն այդ դէպքերէն ի՞նչ կը մնայ այժմ, եթէ ոչ գիրքեր:

Կը թուի թէ մենք այս հարցերուն մասին առիթ պիտի ունենանք քանիցս անդրադառնալու:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Այսուհանդերձ համոզուած էր, որ ամէն բանէ առաջ հիմա խնդիրը կայսրութիւնը պատերազմին ահաւոր դժուարութիւններուն մէջէն դուրս բերելուն վրայ էր: Մնացածը պիտի ըլլայ արդէն այնուհետեւ եւ ինք որ կը պատկանէր ազատութիւնը եւ անկախութիւնը Զերքէզական լեռներուն մէջ մինչեւ վերջը պաշտպանող սերունդի մը, որ մերժեց յաղթական Ռուսիոյ ընծայած ամէն տեսակ պատիւները, եւ գնաց Թուրքիոյ մէջ փնտռել աւելի համեստ բայց աւելի ազատ ազդեցութեան շրջանակ մը, իր առաջին գործը կը համարէր իր պարտականութեան անդադար կատարումը իբրեւ կառավարութեան պաշտօնեայ օրկան մը: Հայկական հարցին մէջ ալ այս սկզբունքին համաձայն կը շարժէր: Տարագրութեան հրամաններուն հետեւանքով այս եղկելիներուն ենթարկուած չարչարանքները անտարբեր չէին թողուր զինքը: Միայն թէ գիտէր որ պատերազմի ժամանակ միշտ դժբախտներ կը գտնուին, որոնք անմեղօրէն տառապիլ կը պարտաւորուին, եւ թէ ամենաբարձր օրէնքը ամբողջովին փրկութիւնն է:

Ջանդէր ըլլալով որ իր իշխանութեան շրջանակին մէջ փոխադրուող Հայերը կարելի եղածին չափ հոգայ, լաւ վարուի անոնց հետ, արդէն քանիցս դժուարութիւններ ունեցած էր Կ. Պոլսոյ իշխանաւորներուն հետ, մանաւանդ կառավարութեան տեղական լրտեսներուն հետ:

Սիրանոյշի ճակատագրին եւ անձին նկատմամբ Լուպովնա Կրապովիչի նկարագրութիւնը յուզեց զինքը: Կը տեսնէր թէ կառավարական հրամանին գործադրութիւնը ինչ ահաւոր քայքայումներ առաջ կը բերէր, եւ ամէն ինչ սիրով պիտի ընէր այդ հրամանը տանելի ընելու համար: Բայց իր իշխանութիւնը, իր ոյժը սահմանափակ էր: Իր պաշտօնին հետ կապ ունեցող հազարաւոր մանրամասնութիւններուն մէջ սա պարագան ալ մէջտեղ ելաւ որ տարագիրներու փոխադրութեան հարցը ընդարձակ ծաւալ մը ստացաւ, եւ իր ուսերուն վըրայ կը ծանրանար նաեւ Սուրիոյ եւ Արաբիոյ բնակչութեան հոգը: Եւ, վերջապէս, գրեթէ անհնարին էր հսկողութիւն կատարել բոլոր տեղական մարմիններուն վրայ, թէ իրօք պէտք եղածին պէս կը կատարէի՞ն իր հրամանները: Յօժար էր օգնել Սիրանոյշին, յօժար էր փոխադրութիւնները մարդավայել կերպով կատարել, բայց տիրող արտաքին պարագաներուն տակ ի՞նչպէս կրնար այս ամէնը ի գործ դնել: Անթապցի տարագիրներուն դէպքը, որուն մանրամասնութիւնները քիչ առաջ հաղորդած էր Ռուսուհին, նոր ապացոյց մը եղաւ իրեն, թէ ինք որքան քիչ բան կրնայ ընել, իր բարեացակամութեան հակառակ, եւ տխուր ու գլխիկոր կը խորհրդածէր, այնքան որ կարծես մոռցած էր իր այցելուին ներկայութիւնը:

Մեծ սրահին տիրապետող լռութեան մէջ՝ քաղաքին կեանքին ժխորը խիստ տկար կերպով միայն կը հնչէր: Պահ մը վերջ հարցուց Լուպովնա Կրապովիչ.

«Կարելի՞ է արդեօք որ բարեկամուհիս անգամ մըն ալ այցելեմ»:

Պէքիր Սամի պէյ վեր նայեցաւ, կարծես անակնկալի եկած.

«Ներողութիւն, ձեզ բոլորովին մոռցած էի: Ձեր խօսքերը զիս տխուր մտածումներու մէջ խորասուզեցին: Անտարակոյս կրնաք այցելել Հայուհիին: Որպէսզի ապահով երթաք, գրաւոր հրաման մը պիտի տամ ձեզի, ինչպէս նաեւ բացարիկ արտօնագիր մը ձեր Պոլիս ճամբորդութեան համար»:

Զանգակը հնչեցնելով, ներս մտնող քարտուղարի մը յանձնարարեց երկու գիր, զոր ստորագրելով կնքեց:

«Ասով ամէն կողմ կրնաք մտնել», ըսաւ, երկու թուղթերը Ռուսուհիին երկնցնելով: «Ասիկա, պզտիկը, Հայուհիին մօտ ձեր այցելութեան համար է, միւսը՝ մեծ թուղթը՝ երկաթուղիի կայարանին զինուորական հրամանատարութեան ցոյց պիտի տրուի, որով արտօնուած էք ճամբորդել»:

Լուպովնա Կրապովիչ շնորհակալ եղաւ եւ ուզեց հրաժեշտ առնել, բայց վալին կեցուց զայն.

«Վայրկեան մը: Սալահէտտին պէյը լաւ կը ճանչնամ: Գիտեմ նաեւ որ Թահիր փաշային հետ երկար ատենէ ի վեր աշխատած է սերտ գործակցութիւն մը առաջ բերելու համար Օսմ. Կայսրութեան ժողովուրդներէն Թուրք տարրին եւ Հայերու միջեւ: Գիտցածիս նայելով, անիկա սաստիկ ընդդիմացած է տարագրութեան հրամաններուն: Ըսէք ասիկա ձեր բարեկամուհիին»:

Կեցաւ եւ նայեցաւ պատուհանէն դուրս, կառավարական շէնքին իբրեւ բակ ծառայող փոքր պարտէզին ծառերուն փոշեթաթախ, պինդ աղարթներուն վրայ:

«Անձամբ կը ճանչնա՞ք դուք Սալահէտտին պէյը», հարցուց պահ մը վերջ, Լուպովնա Կրապովիչի վրան գլուխը վերէն վար չափելով:

«Այո: Կը ճանչնամ զայն իբրեւ ուղղամիտ եւ օգնելու պատրաստ մարդ մը»:

«Այդպէս է: Բայց ի՞նչ կրնար ընել: Անոր ըսած եմ միայն ձեզի եւ ձեր բարեկամուհիին համար: Թերեւս ասով թեթեւնայ ձեր վիճակը: Սալահէտտին չի պատկանիր այն մարդոց դասակարգին, որոնք քաղաքական վաղանցիկ յարաբերութիւններէ եւ դիրքերէ կ'աշխատին դրամագլուխ շինել իրենց: Անկախ մարդ մըն է, եւ իր ազատ կարծիքը վայրկենական կամ ժամանակաւոր առաւելութիւններու համար զոհող մարդ չէ, այնքան ուղիղ է իր նկարագիրը: Երբ հայկական հարցին մէջ կառավարութեան կարգադրութիւններուն դէմ իր ընդդիմախօսութեամբ ո եւ է յաջողութիւն չունեցաւ, անձամբ գնաց Թալէաթ փաշային և վերապահումներ ըրաւ անոր: Պնդեց մանաւանդ որ Իթթիհատի հրամանները ետ առնուին: Թալէաթ ինքզինքը արդարացուց, ըսելով, թէ ասիկա իր պաշտօնին իրաւասութենէն դուրս է եւ պէտք է դիմէ Էնվէր փաշայի, զոր Սալահէտտին նոյնքան լաւ կը ճանչնայ:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(28)

կը հասկնայ թէ ի՛նչ կայ միւսին մտքին մէջ: Անշուշտ չէք սպասեր որ ձեզի յայտնեմ թէ ի՛նչ կրնայ ըլլալ խօսակցութեանարդիւնքը: Այժմ պիտի խօսիմ պաշտօնակիցներուս հետ եւ խորհուրդ կուտամ կանխահասօրէն չընդունիլ որ եւ է անվաւեր տեղեկութիւն մեր խօսակցութեան մասին: Այդ բոլորին վրայ պիտի խօսիմ այս գիշեր իմ պաշտօնակիցներուս եւ ուրիշներու, մասնաւորապէս Լորտ Բընսիմէնի հետ, եւ աւելի վերջը, թերեւս քանի մը օրէն, ուրիշ խօսակցութիւն մը պիտի ունենամ Հէռ Հիթլէրի հետ, որ ըսաւ թէ այս անգամ կ'ուզէ կէս ճամբու վրայ դիմաւորել զիս, ծեր մարդու մը խնայելու համար օդանաւային այսքան երկար ճամբորդութիւն մը»:

*** Վարչապետը իր առաջին տեսակցութիւնը ունեցաւ Լորտ Բընսիմէնի հետ, որ Փրակայէն Լոնտոն վերադարձած էր նոյն օրը: Անգլիացի թղթակիցը մերժեց որ եւ է յայտարարութիւն ընել, «շատ փափուկ» համարելով կացութիւնը: Անգլիոյ Թագաւորը, որ նոյնքան մտահոգ է, չորս էջնոց անձնական նամակ մը ուղղած էր Պ. Չէմպըրլէնի, յաջողութիւն մաղթելով:

Ի՞նչ կը խորհին Փարիզի եւ Փրակայի մէջ

Ֆրանսայի հանրային կարծիքը երկուքի բաժնուած է, չեխական տագնապին առթիւ, մանաւանդ հիմա որ ժամերը կը մօտենան, ճակատագրական որոշումներ տալու համար: Վարչապետը եւ արտաքին նախարարը ժամէ ժամ կը սպասեն անգլիական կառավարութեան հրաւէրին, Լոնտոն երթալու եւ ամբողջ կացութեան տեղեկանալու համար: Փարիզի դիւանագիտական շրջանակներուն մէջ ալ իմացած են թէ Հիթլէր պարզապէս կցում կը պահանջէ, յետոյ ժողովրդական քուէարկութեամբ վաւերացնելու համար զայն:

«Կը նախընտրենք պատերազմը»

Չեխական կառավարութիւնը հակառակ է ոչ միայն կցումին, այլեւ հանրաքուէին: Փոխ-վարչապետը ուրբաթ գիշեր ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ կը նախընտրեն կռուիլ, քան համակերպիլ հանրաքուէին:

— «Հանրաքուէն ամէնէն կարճ ճամբան է դէպի պատերազմ: Չեխոսլովաքիոյ մէջ չի կրնար գտնուիլ կառավարութիւն մը որ ընդունի հանրաքուէն: Եթէ դիպուածով այդպիսի կառավարութիւն մը գտնուի, մէկ ժամէն պիտի ջախջախուի ամբողջ ազգին զայրոյթին տակ: Չեխ ազգը կը նախընտրէ մեռնիլ քան տեսնել հայրենիքին յօշոտումը: Ասկէ զատ, հանրաքուէն չի կրնար որ եւ է բան լուծել այս վէճին մէջ: Առնուազն մէկ միլիոն Գերմանացիներ պիտի գաղթեն հանրաքուէի ենթակայ շրջաններէն եւ պիտի կազմեն գերմանական նոր փոքրամասնութիւն մը որ տեղի պիտի տայ գերմանական նոր հարցի մը եւ ճնշումի մը Չեխոսլովաքիոյ վրայ, մինչեւ որ կործանի: Մեր երկրին մէջ ոչ հանրաքուէ կրնայ ըլլալ, ոչ ալ միջազգային ոստիկանութիւն: Մենք վերահաստատեցինք բարեկարգութիւնը եւ կրնանք պահել զայն, միեւնոյն ատեն շարունակելով գործադրել մեր ծրագիրը՝ ազգութեանց կատարեալ հաւասարութեան համար: Կը խնդրեմ որ երկիրը կատարեալ վստահութիւն ունենայ կառավարութեան եւ բանակին վրայ»:

Գերմանական կուսակցութիւնը պառակտա՞ծ է

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ պառակտում ծագած է Հէնլայնի կուսակցութեան մէջ, չափաւորները ըմբոստացած ըլլալով ծայրայեղներուն դէմ: Բայց հակասական են այս մասին հրատարակուած լուրերը:

Իրողութիւնը այն է որ Հէնլայն փախած է իր անմիջական կուսակիցներուն հետ, ինչպէս հաղորդած էինք երէկ: Չեխական կառավարութիւնը քննութեան ձեռնարկած է, լուծելով Հէնլայնի կուսակցութիւնը եւ մարտական կազմակերպութիւնները: Գերմանական աղբիւրէ կը պնդեն թէ ձերբակալման հրաման հանուած է Հէնլայնի եւ միւսներուն դէմ, որոնք միեւնոյն ատեն երեսփոխան են: Չեխական կառավարութիւնը միեւնոյն ատեն ձեռնարկած է զինաթափութեան: Գերմանական կառավարութիւնը կը սպառնայ ձերբակալել Գերմանիա հաստատուած Չեխերը:

Ուրիշ երկիրներու մէջ

Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի չեխական տագնապին: Նախագահ Ռուզվէլթ կարեւոր խորհրդակցութիւններ կատարեց իր նախարարներուն հետ: Միեւնոյն ատեն յետաձգեց իր ճաները, որպէսզի չստիպուի հեռանալ մայրաքաղաքէն:

Մոսկուայի թերթերը քանի մը տող միայն նուիրած են Չէմպըրլէն-Հիթլէր տեսակցութեան, սիւնակի մը տակ: Միւս կողմէ խոշոր գիրերով կը ծանուցանեն թէ բազմաթիւ ժողովներ գումարուած են Անգլիոյ գործարաններուն մէջ, դաշնակին քաղաքականութեան դէմ բողոքելու եւ լորտ Բընսիմէնը ետ կանչել տալու համար... «Իզվեստիա», կառավարական օրկանը, կը գրէ թէ Ժընեւի մէջ Չէմպըրլէնի ընթացքը «ծանր նուաստացում մը կը նկատեն Անգլիոյ համար, նման այն քրիստոնեայ մարտիրոսներուն որոնք որ եւ է բանի առջեւ կանգ չէին առներ, իրենց աւետարանը քարոզելու համար»:

*** Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակներուն մէջ խոր մտահոգութեամբ կը հետեւին կացութեան ելեւէջներուն: Իտալիոյ մէջ անհամբեր կը սպասեն Անգլիոյ վերջնական որոշման, յետոյ ընդհանուր խորհրդակցութիւն մը կատարելու համար չորս մեծ պետութեանց միջեւ: Հարեւան երկիրները,— Զուիցերիա, Պելժիա, Հոլանտա, Լեհաստան, Ռումանիա կը շարունակեն պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առնել:

[illegible] ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Թագաւորն ու Թագուհին Փարիզ եկան Լոնտոնէն:

140 ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ կամ վիրաւորուեցան Պաղեստինի մէջ, իբրեւ հետեւանք Արաբներու եւ բրիտանական զօրքին միջեւ պատահած ընդհարումի մը: 13 օդանաւեր կը մասնակցէին գործողութեանց, անընդհատ ռումբ տեղացնելով:

ՍՊԱՆԻՈՅ ազգայնական օդանաւերը նորէն ռմբակոծեցին Պարսելոնան: Երեսուն հոգի մեռան, 114 հոգի վիրաւորուեցան:

ՆԱՆՍԻԻ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ նոր հրամանատարը, զօր. Իւպէռ, որուն հրամանատարութեան ենթակայ է նաեւ Մաժինոյի գիծը, իր պաշտօնին ձեռնարկեց հինգշաբթի օր: Նոր հրամանատար մըն ալ նշանակուեցաւ Պոռտոյի համար, ուր կը գտնուի 16րդ զօրաբանակը:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԻԱԼ ՔԱՂԱՔ

(Դէմքեր Ատափազարէն)

ՎԱՐԴԳԷՍ ԵԳԻՇԷԵԱՆԻ

Յառաջաբան՝ Շ. Նարդունիի

Պատկերներ Ատափազարի կեանքէն եւ գաւառական խոնարհ դասակարգին ապրումներէն: Գրուած երգիծական շունչով եւ հայրենապաշտութեամբ:

Իր գիրքը կ'ա՛րժ քաղաքը կորսնցուցած ամէն տարագիր իր հոգին խօսող [illegible] մը պիտի գտնէ անպայման:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷԹ ԳՈՒԱՔՈԼՈՆՑԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 23 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին կը գտնուցանէ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Սեպտ., երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ: Օրակարգ. Նախորդ ժողովի շարունակութիւնը: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, սովորական վայրը: կարեւոր օրակարգ. կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները:

ԱՎԻՆԵՕՆԻ «Մուրատ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Գար Սանթրալի սրահը: կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը: կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարզպետ» խումբի հերթական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին: կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ: Նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԱՎԻՍԹԻ Պատանեկան Միութեան հաւաքում ժողովը՝ 18 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, ընկ. Ա. Պոյաճեանի բնակարանը: կը խօսի Ընկ. Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ: Նիւթ՝ «Մարզանքի օգուտները»:

ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան եւ մասնակցութեամբ բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հանրային կազմակերպութիւններու:

ԿԻՐԱԿԻ, 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ, ԺԱՄԸ 15ԻՆ

Ֆրանսական նախկին ռազմիկներու առանձին պատուիրակութիւն մը պիտի մասնակցի դաշնակցային դրօշով: Իրենց կողմէ խօսք պիտի առնէ Պ. ՏԻԻԹՕ:

Խօսք պիտի առնեն նաեւ Պ. Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ (մամուլ) Մ. ՔԻՊԱՐԵԱՆ (Յուշարձանի շինութեան կեդր. Յանձնախումբ), Հ. ԱԿՈՆԱԵԱՆ (Զօմ), Պ. ՄԹԻՐԱՑԵԱՆ (Հայ Երիտ. Համագործակցային) եւ Տ. ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ (Մարտիկներու Միութիւն):

Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները:

ՀԱՒԱՔԱՎԱՅՐ.— Փլաս Կամպէթթայի նայող Փէռ-Լաշէզի գլխաւոր մուտքին առջեւ:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Մէթրօ փլաս Կամպէթթա, ու բազմաթիւ օթօպիւսներ 26, 96, 95 եւն.:

ԾԱՆՕԹ.— Ուխտագնացութենէն վերջ, երեկոյեան ժամը 7.30ին տեղի պիտի ունենայ Մարտիկներու աւանդական հացկերոյթը, Փլաս Կամպէթթայի «անօթ» ճաշարանին վերնայարկը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, Ո՛Վ ՈՒՍԱՂԷ՛Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան: Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը ապուած՝ վարդագոյն ալնիւ թուղթի վրայ:

Գին.— սպիտակ թուղթի վրայ տպուածները պիտի ծախուին 5 ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք: Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները՝ այսօրուընէ 7,50 ֆրանք: Ամէն մէկ հատորի առաքումին համար դրկել փոստի ծախք 0,65 դրոշմաթուղթ: Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք (բոս երկրի): Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, Մարսէյլ:

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի

42. Rue des Petits **Carreaux** Փարիզ Mr. Pierre Marchal-ի խանութը:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տրապիզոնի նահանգի Թիրպոլի քաղաքի Տէր Գարագաշեան քահանայի որդին՝ Ցարութիւնը, որ աքսորի շրջանին Ակն քաղաքը կը գտնուէր: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Hanedan-ianի, 83, Rue de la Pointe, La Garenne, Colombes (Seine):

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Յովակիմ: 1928ին կը գտնուէր Ցունաստան: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France:

— Մարաշցի Անտոն Պալճեան կը փնտռէ իր կինը՝ Շուշան Քէօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարի Ալթունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին: Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine):

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն:

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին դրասենեակը Օգոստոս 15էն սկսեալ Երկուշաբթի եւ Շաբաթ ժամը **15էն 18ը, 26, Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):**

Տեսչութիւն

ՄՈՒՇԱՏՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երիտ. Ընկերակցութիւնը ողջերթի երեկոյթ-պարահանդէս մը սարքած է Հոկտ. 1ին, ժամը 21էն մինչեւ առաւօտ, Պրէպան Մարսէյէի սրահին մէջ, ի պատիւ հայ զինուորցուներու:

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը՝ 22 Սեպտեմբեր Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ հանդերձեղէնի բանուորներու եւ բանուորուհիներու սէնտիքան կը խնդրէ մեզմէ ծանուցանել թէ իր զինուորցու անդամներուն համար հաստատուած է մասնաւոր սընտուկ մը, «Զինուորի Սուն», Ֆրանսացի եւ օտար թող փութան դիմել Սէնտիքային կեդրոնը, 2, Bld. Paul Peytral (ռիւ տը Ռոմի մօտ), լրացուցիչ տեղեկութիւններ ստանալու համար: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԿԸ ՈՒԶՈՒԻ

Պիվէրի (Կարտան) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուցչուհի մը: Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հասցէին. Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.):

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

MARDI 20 Septembre 1938

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3839

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎԵՐՍԱՅԼԻ ՓԼՈՒԶՈՒՄԸ

Ի՞նչ լուծում ալ ստանայ չեխական թնճուկը, ելքը մէկ է, — վերջնական փլուզումը Վերսայլի մէջ կնքուած դաշնագիրներուն, որոնք իբրեւ թէ պիտի ապահովէին խաղաղութիւնը :

Ո՞վ պիտի կրնար համրել այն ճեղքերը, որ բացուեցան մասնաւորապէս 1933էն ասդին, սրընթաց ուժգնութեամբ :

Գերմանիան 100,000էն աւելի զինուոր չունէր: Այսօր միլիոններով կը հաշուեն իր բանակը: Ան իրաւունք չունէր ռազմական օդանաւեր շինելու կամ 5 – 6 մարտանաւէն աւելի պահելու: Այսօր մարդիկ շուարած են անոր օդատորմիղին ահագնութեան եւ նաւատորմին յարաճուն յաւելման առջեւ :

Գերմանիա, տակաւին երէկ, միայն վճիռներ, հրամաններ լսելու դատապարտուած էր: Այսօր ինքն է որ պատգամներ եւ պայմաններ կ'արձակէ, — «աս կ'ուզեմ, ան կ'ուզեմ»:

Ան ինքնագլուխ վերահաստատեց պարտաւորիչ զինուորութիւնը: Վերագրաւեց եւ վերազինեց Հռենոսի շրջանը: Մէկ հարուածով գերմանական նահանգի մը վերածեց խարխուլ Աւստրիան: Իրարու ետեւէ պատռեց պարտութեան դաշնագրին բոլոր պայմանադրութիւնները: Մէկ խօսքով, հասաւ դիրքի մը որ «հաւասարութիւն» կը կոչուէր, եւ որ արդէն կը ձգտի գերակշռութեան, անտեղիտալի եւ սպառնալից :

Եւ ահաւասիկ աշխարհը կը գտնէ նոր եւ աւելի յանդուգն հարուածի մը առջեւ, — կազմալուծում, անդամատում Չեխոսլովաքիոյ :

Միամտութիւն պիտի ըլլար ենթադրել թէ փոթորիկը պիտի փարատի, Գերմանիոյ յանձնելով այդ երկրին գերմանական շրջանները, ինչպէս համաձայնած են Լոնտոն եւ Փարիզ, ամէն գնով փրկելու համար խաղաղութիւնը :

Հանրաքուէ կատարուի թէ ոչ, գերմանական երկրամասին անջատումը մեքենաբար պիտի սրէ, նաեւ, միւս ազգութեանց ախորժակները:

Երբ Հիթլէրի զինակիցը, Մուսոլինի, «հանրաքուէներ» կը պահանջէ, յատկապէս յիշելով Հունգարներն ու Լեհերը եւ միւսները, կը նշանակէ թէ գերմանական հարցը միայն մէկ օղակն է ամբողջ ծրագրի մը:

Մնաց որ, միւս ազգութիւնները եւ անոնց ազգակից պետութիւններն ալ չեն ծածկեր իրենց տրամադրութիւնները :

Եթէ 720,000 Հունգարները կամ 100,000 Լեհերը բաւական չեն առանձին պետութիւն կազմելու, ի՞նչ բան կրնայ արգիլել անոնց կցումը իրենց պատկան պետութեանց, Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի: Ելք մը, որ լիովին կը համապատասխանէ Հռոմ - Պերլին առանցքին քաղաքականութեան: Դեռ կան Սլովաքները, 2,345,000 հոգի, որ կրնան անջատուիլ, կամ կազմել դաշնակցային պետութիւն մը՝ Չեխերուն հետ :

Չենք ուզեր աւելի հեռուներն երթալ, քննելով այս «խճանկար» կամ «կոկորդիլոս» պետութեան քայքայման արտաքին անդրադարձումները:

Արդէն օրակարգին մաս կը կազմէ այդ անդրադարձումներուն ամէնէն անմիջականը, — խզում չեխեւխորհրդային եւ ֆրանքեւխորհրդային զինակցութեանց, որոնք սկիզբէն ի վեր աչքի փուշ են դարձած հիթլէրական Գերմանիոյ համար :

Եթէ այդ խզումն ալ իրականութիւն դառնայ, միակտուր պատնէշ մը ձեւացնելով Խ. Միութեան եւ արեւմտեան Եւրոպայի միջեւ, մեկուսացնելով, եթէ ոչ պաշարելով անծայրածիր Ռուսաստանը, ո՞վ կրնայ մօտաւորապէս նախատեսել հետեւանքները:

Մանաւանդ որ, Չեխոսլովաքիոյ քայքայումը իր կարգին պիտի կազմալուծէ նաեւ Փոքր Համաձայնութիւնը (Չեխոսլովաքիա, Ռումանիա, Եուկոսլավիա):

Հաշտութեան հին դաշնագիրներու փլուզման պատկերազարդ պատմութիւն մըն ալ կը ներկայացնէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը:

Ճիշդ այն միջոցին երբ հրաբուխ մը կ'որոտար Կեդր. Եւրոպայի սրտին վրայ, այս միջազգային հաստատութիւնը իր ընդհ. ժողովը կը գումարէր: Գլխաւոր օրակարգն ալ՝ Ազգաժողովի ուխտին 16րդ յօդուածը, որուն կապանքներէն ազատիլ կ'ուզեն բազմաթիւ պետութիւններ, չուզելով կրակը նետուիլ, այս կամ այն պետութեան գլխուն փորձանք մը պատահած ատեն :

Ինչպէս կը պատմէ թղթակից մը, Ազգերու Դաշնակցութիւնը այնքան շուարուն եւ անճրկած վիճակ մը ունէր, սեպտեմ. 15ին, որ չկրցաւ ընդհ. ժողով գումարել, առ ի չգոյէ... ճառախօսի: Բոլորն ալ կլանուած՝ օրուան տագնապով — պատերազմի սպառնալիք — տրամադրութիւն չունէին ժողովի երթալու կամ բերան բանալու :

Անշուշտ ճառախօսներ գտնուեցան յաջորդ օրը: Բայց ի՞նչ օգուտ: Ընդհանրապէս երկրորդական կամ հեռաւոր երկիրներու ներկայացուցիչներ, բոլորն ալ ջանացին ապացուցանել թէ աւելի լաւ է որ իւրաքանչիւր պետութիւն իր գլխուն ճարը նայի, փոխանակ մեքենաբար կրակը նետուելու, յանուն հաւաքական ապահովութեան :

Մնաց որ, Ազգաժողովին երկու հզօր խնամակալները, Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա, իրենք ալ մետաքսի թելով մը կապուած էին այս ժողովին հետ: Երկու պետութիւններէն ալ մէկ երկու նախարարներ 24 ժամ երեւցան ու վերադարձան, աւելի ծանրակշիռ հոգեր ունենալով Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ :

Կը մնայ գիտնալ թէ ի վերջոյ ինչպէս պիտի թաղուի Ազգաժողովը, այսքան սնանկութիւններէ եւ փլուզումներէ վերջ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ Կ'ՈՐՈՇԵՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՅԱՆՁՆԵԼ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆ ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԿԻՐԱԿԻ ԼՈՆՏՈՆ ԳԱՑԻՆ ԵՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆ ԵՐԵԿ

Նախարարական բացառիկ ժողով, որոշումը վաւերացնելու համար

Ինչպէս կը նախատեսուէր, Ֆրանսայի վարչապետն ու արտաքին նախարարը Լոնտոն հրաւիրուեցան, խորհրդակցելու համար չեխական տագնապի մասին:

Շաբաթ օր Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը հինգ ժամ անընդհատ ժողով գումարեց, լսելով Պ. Չէմպըրլէնի զրոյցը՝ Հիթլէրի հետ: Վարչապետը ժողովին հաղորդեց Հիթլէրի պայմանները, որոնք այլեւս կասկած չէին ձգեր Գերմանիոյ մտադրութեանց մասին: Թէր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ, ժողովը սկզբունքով հաւանեցաւ որ Գերմանիոյ յանձնուին Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանները: Յետոյ որոշուեցաւ անմիջապէս Լոնտոն հրաւիրել Ֆրանսայի վարչապետն ու արտաքին նախարարը, որպէսզի համախորհուրդ գործեն :

Պ. Պ. Տալատիէ եւ Ժորժ Պոնէ կիրակի առտու օդանաւ նստելով, Լոնտոն գացին եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեցին: Խորհրդակցութիւնները սկսան առտուն եւ տեւեցին մինչեւ կէս գիշեր, երեք ընդհատումներով: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.

— «Լիովին քննելէ վերջ միջազգային կացութիւնը, բրիտանական եւ ֆրանսական կառավարութեանց ներկայացուցիչները կատարելապէս համաձայնեցան իրենց քաղաքականութեան մասին, խաղաղօրէն լուծելու համար Չեխոսլովաք խնդիրը: Երկու կառավարութիւնները կը յուսան թէ այսուհետեւ կարելի պիտի ըլլայ աւելի ընդհանուր կարգադրութիւն մը նախատեսել, ի նկր Եւրոպայի խաղաղութեան»:

Պ. Տալատիէ մերժեց որ եւ է բացատրութիւն տալ այս համառօտ զեկոյցի մասին, որուն լեզուն միայն դիւանագէտները կը հասկնան :

Արդ, իրազեկ թղթակիցներ կը հաւաստեն թէ երկու կառավարութիւնները երկար եւ տաժանելի վիճաբանութիւններէ վերջ, որոշած են ընդունիլ Հիթլէրի պահանջները, ուրիշ խօսքով՝ Գերմանիոյ ձգել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանները: Այս համաձայնութիւնը պիտի վաւերացուէր երէկ, Երկուշաբթի, Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդին կողմէ :

«Նիւ Եորք Հէրըլտ» եւ Լոնտոնի թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն գոյացած համաձայնութեան մասին. —

Պ. Չէմպըրլէն ժողովը բացաւ կարդալով մանրամասն զեկուցում մը Հիթլէրի հետ ունեցած տեսակցութեան մասին: Գերմանիոյ Առաջնորդը առանց այլեւ այլի պահանջած է անջատել եւ Գերմանիոյ յանձնել գերմանական շրջանները, այլապէս պատերազմը անխուսափելի է եւ Գերմանիա այդ շրջանները պիտի գրաւէ զինու զօրութեամբ :

Իբրեւ փոխարինութիւն չեխ ժողովուրդին, Գերմանիա յանձն կ'առնէ Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Լեհաստանի, Հունգարիոյ եւ Խ. Միութեան հետ երաշխաւորել չեխական պետութեան անկախութիւնը եւ չէզոքութիւնը :

Այստեղ անախորժ կացութեան մը մատնուեցան Ֆրանսայի ներկայացուցիչները, որովհետեւ չեխական պետութեան չէզոքութիւնը ինքնին յառաջ պիտի բերէ անոր զինակցութեան խզումը Մոսկուայի եւ Փարիզի հետ: Շատեր այն համոզումն ունին թէ Հիթլէր աւելի մեծ կարեւորութիւն կու տայ այս հարցին, քան 3ուկէս միլիոն Գերմաններու կցումին: Լոնտոն եւ Փարիզ տրամադիր կ'երեւան տեղի տալու նաեւ այս կէտին մէջ, թէեւ Փրակա եւ Մոսկուա ուժգնօրէն պիտի մերժեն :

Այս խնդիրը նեղացուցիչ պարագայ մը կը պարունակէ նաեւ Անգլիոյ համար: Հաւանելով հանդերձ որ գերմանական շրջանները Գերմանիոյ յանձնուին, անգլիական կառավարութիւնը չուզեր նոր յանձնառութիւններ ստանձնել Կեդր. Եւրոպայի մէջ, երաշխաւորութեամբ: Անգլիացիները տրամադիր չեն Հռենոսէն մինչեւ Փրակա երկարելու բրիտանական սահմանը :

Այս խնդիրը այնքան փափուկ հանգամանք ունէր որ, կը սպառնար անգլեւֆրանսական գործակցութեան: Վիճաբանութիւնը շարունակուեցաւ ժամէ ժամ, խոր անձկութեամբ: Ֆրանսացիները ազդարարեցին որ եթէ Անգլիա չմասնակցի երաշխաւորութեան, այն ատեն Չէմպըրլէն - Հիթլէր բանակցութիւնը մէկդի պիտի դրուի եւ Ֆրանսա պիտի կատարէ իր յանձնառութիւնները, այսինքն պիտի կռուի Չեխերուն համար, երբ անոնք յարձակում կրեն :

Այս սպառնալիքին առջեւ, Անգլիացիները տեղի տուին: Որովհետեւ, եթէ Ֆրանսա պատերազմի բռնուի Գերմանիոյ հետ, ուշ - կանուխ Անգլիան ալ պիտի խառնուի: Ուրեմն, մինչ մէկ օր առաջ, շաբաթ, Անգլիա վճռապէս հակառակ էր երաշխաւորութեան, կիրակի օր վերջին պահուն ակամայ համակերպեցաւ, տեղի տալով Ֆրանսայի ճնշումին :

Իսկ հանրաքուէ՞ն: Թերթերը չեն կրցած սոյնդ տեղեկութիւններ քաղել այդ մասին: Կարծողներ կան թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա այդ մասին ալ համաձայնած են, հանրաքուէն աւելորդ համարելով քանի որ անվիճելի է Գերմաններուն յաղթանակը: Յետոյ, երկու կառավարութիւնները նկատած են որ հանրաքուէն վտանգաւոր նախընթաց մը պիտի կազմէ Եւրոպայի միւս պետութեանց համար, ոչ միայն խրախուսելով Չեխոսլովաքիոյ Հունգարներն ու Լեհերը, այլ եւ գրեթէ ամէն երկրի մէջ ցրուեցան փոքրամասնութիւնները: Հաւանելով հանդերձ Չեխոսլովաքիոյ սահմաններուն վերաքննութեան, Անգլիա եւ Ֆրանսա կը խուսափին ամբողջ Եւրոպայի սահմաններուն ընդհանուր վերաքննութենէն :

*** Անգլեւֆրանսական խորհրդակցութեանց ատեն հազարաւոր քաղաքացիներ խռնուած էին Անգլիոյ վարչապետարանին առջեւ, ժամէ ժամ լուրի սպասելով: Թշնամական ցոյցեր ալ պակաս չէին: Շատեր կը պոռային, — «Չէմպըրլէն պէտք է հրաժարի», «կեցցէ՛ Չեխոսլովաքիան»: Երկու հարիւր հեծեալ եւ հետեւակ ոստիկաններ ցրուեցին ցուցարարները, բայց անոնց կանչերն ու ժխորը կը լսուէին նախարարական դահլիճին մէջ: Ցուցարարները կը վերադառնային բոլշեւիկեան ցոյցէ մը, որ տեղի ունեցած էր Հայտ Փարքի մէջ: Բոլոր պաշտօնական հաստատութիւնները հսկողութեան տակ առնուած էին, եւ բազմաթիւ գաղտնի ոստիկաններ կը գործէին ամէն կողմ :

Չէմպըրլէն եւ Հիթլէր նորէն պիտի տեսակցին

Երբ Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը վաւերացնէ Լոնտոնի մէջ գոյացած համաձայնութիւնը, Չէմպըրլէն նոր տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Հիթլէրի հետ, հաւանաբար այսօր, երեքշաբթի, Կոտէսպէրկի մէջ (Հռենոսի շրջան), հաղորդելով անգլեւֆրանսական պատասխանը: Այնպէս որ խաղաղութեան ճակատագիրը պիտի որոշուի ոչ թէ Լոնտոնի, այլ Կոտէսպէրկի մէջ: Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը այժմէն հաղորդած է թէ պիտի չընդունի որ եւ է որոշում որ կը տրուի առանց իր հաւանութեան :

Ուրեմն, ամէնէն ճակատագրական օրը այսօր է :

Դիւանագիտական ձեռնարկներուն եւ զինուորական պատրաստութեանց հետ զուգընթաց, կը շարունակուին... հանդիսաւոր աղօթքները, խաղաղութեան համար: Կիրակի օր Անգլիոյ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ աղօթքներ արտասանուեցան, առանց դաւանանքի խտրութեան: Փարիզի եկեղեցիներն ու հրէական սինակոկն ալ (ինչպէս եւ Հայոց եկեղեցիէն) աղօթքներ կատարեցին: Նոյն արարողութիւնները կատարուեցան աշխարհի բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն մէջ: Սրտառուչ էին Չեխոսլովաքիոյ մէջ կատարուած մաղթանքները:

*** Հիթլէր ընդունելով «Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը, յայտարարեց թէ չեխական խնդիրը «պէտք է լուծուի անմիջապէս եւ միանգամ ընդ միշտ: «Փրակայի եւ Մոսկուայի զինակցութիւնն էր որ սախպեց զիս մեծ օդատորմիղ մը տեղծել: Ես համոզուած եմ Պ. Չէմպըրլէնի անկեղծութեան»:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԱՆԴԱՄԱՏԵԼ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՆ

Եթէ պատերազմ ծագի, Իտալիոյ դիրքը ճշդուած է...

Մուսոլինի կիրակի օր ճառ մը խօսելով Թրիէսթէի մէջ, անգամ մը եւս հաստատեց թէ Իտալիա ոչ միայն Գերմանիոյ համամիտ է չեխական հարցին մէջ, այլեւ անոր կողքին պիտի կռուի, եթէ պատերազմ ծագի :

— «Թրիէսթէցիներ, ժողովուրդի մը կեանքին մէջ վայրկեաններ կան ուր վարիչները պէտք չէ խուսափին իրենց պատասխանատուութիւններէն, այլ պէտք է զանոնք ստանձնեն լիովին: Ինչ որ կ'ուզեմ ըսել ձեզի, չի բխիր միայն Հռոմ - Պերլին առանցքի քաղաքականութենէն, այլ իր պատմական եւ ինքնատիպ արդարացումը կը գտնէ այն բարեկամութեան մէջ որ մեզ կը կապէ Մաճառներուն, Լեհերուն եւ թիւ 2 խճանկար պետութեան միւս ժողովուրդներուն: Ինչ որ պիտի ըսեմ ձեզի, կը բխի գիտակցութեան ոգիէ մը զոր կ'ուզէի կոչել աւելի քան իտալական, — եւրոպական :

Երբ պատմութեան դրած հարցերը կը հասնին անդարձելին բարդութեան մը աստիճանին, միակ լուծումը ամէնէն պարզն է, ամէնէն տրամաբանականը, ամէնէն արմատականը, այն ինչ որ մենք ֆաշականներս կը կոչենք ամբողջական: Այն հարցին մէջ որ այս միջոցին կը խռովէ Եւրոպան, լուծումը մէկ անուն ունի, հանրաքուէ. հանրաքուէներ այն բոլոր ազգերուն համար որ կը պահանջեն զայն, այն ազգութեանց համար որ բռնադատուեցան մնալու այն պետութեան մէջ որ կ'ուզէր ըլլալ Մեծն Չեխոսլովաքիա եւ որ այսօր կ'ապացուցանէ իր կազմական անհաստատութիւնը:

Բայց պէտք է ուրիշ բան մըն ալ ըսել, — որոշ պահու մը մէջ, դէպքերը կը ստանան ձիւնակոյտի մը խելացնող թաւալման ընթացքը, ՈՒՍՏԻ, ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է ՇՈՒՏ ՇԱՐԺԻԼ, ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԵՆՔ ԽՈՒՍԱՓԻԼ ԱՆԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ ԵՒ ԲԱՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ: Այս պարագան անշուշտ կ'ըմբռնէ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը, որ Լոնտոնէն Միւնիխ գնաց իբրեւ խաղաղութեան սրաթռիչ պատգամաբեր մը. որովհետեւ որ եւ է յապաղում ոչ թէ կը փութացնէ լուծումը, այլ կը դիւրացնէ ճակատագրական ընդհարումը: Հակառակ Մոսկուայի բացած պայքարին, այդ լուծումը սկսած է թափանցել եւրոպական ժողովուրդներու սրտին մէջ: Կը մաղթենք որ սա վերջին ժամուն կարելի ըլլայ յանգիլ խաղաղ լուծումի մը: Կը մաղթենք նաեւ որ եթէ այդ կարելի չըլլայ, պատահելիք ընդհարումը սահմանափակուի: Բայց եթէ այդ ալ չյաջողի, եւ եթէ տիեզերական ճակատ մը կազմուի Փրակայի թէր կամ դէմ, պէտք է գիտնան որ Իտալիոյ տեղը ընտրուած, ճշդուած է արդէն»:

ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Առաջնորդը յետոյ խօսեցաւ ներքին խնդիրներու մասին եւ առանց վերապահութեան շեշտեց թէ պիտի շարունակուի հակահրէական քաղաքականութիւնը.

— «Օրուան հրատապ հարցը ցեղի խնդիրն է: Այս ասպարէզին մէջ ալ, մենք պիտի կատարենք անհրաժեշտ լուծումները: Անոնք որ կը կարծեն թէ մենք հետեւած ենք կապկութեանց կամ, աւելի դէշը, թելադրութեանց, մաքով աղքատներ են որոնց չենք գիտեր մեր արհամարհա՞նքը պէտք է յայտնենք թէ գութը: Ցեղային ծրագիրը յանպատրաստից չծագեցաւ, ինչպէս կը կարծեն անոնք որ վարժուած են յանկարծական զարթումներու, վարժուած ըլլալով երկար եւ երկչոտ քունի: Այդ ծրագիրը կապ ունի կայսրութեան նուաճման հետ. որովհետեւ պատմութիւնը կը սորվեցնէ մեզի թէ կայսրութիւնները կը նուաճուին զէնքով, բայց կը պահուին հեղինակութեամբ եւ հեղինակութեան համար: Անհրաժեշտ է ցեղային յստակ եւ խիստ գիտակցութիւն մը որ հաստատէ ոչ միայն տարբերութիւններ, այլեւ խիստ բացորոշ գերակշռութիւն -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.— ԴՐԱՄԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

Վերջերս զուիցերիական կառավարութիւնը, կաթին գինը աւելցուց մէկ սանթիմ մը: Գիւղացին՝ ասկից վերջ կաթը մէկ սանթիմ աւելի աժան պիտի ծախէ, իսկ սպառողներս սանթիմ մը աւելի սուղ պիտի գնենք: Տարբերութիւնն է երկու սանթիմ իւրաքանչիւր լիդր կաթի վրայ: Այս տարբերութիւնը պիտի երթայ պետութեան գանձը: Երկու սանդիմի ոչինչ գումար մը... որ տարուան վերջը պիտի վերածուի՝ պետութեան գանձին մէջ երեսուն միլիոն զուիցերիական ֆրանքի, այսինքն ֆրանսական 240 միլիոն ֆրանքի:

Անգամ մը եւս կ'ապացուցուի թէ չկան «փոքրիկ շահ»եր: Ամէնէն փոքրիկ կարծուածներն անգամ ժամանակի ընթացքին աւելնալով կը վերածուին պատկառելի գումարներու:

Մեր մէջ ալ ազգային կազմակերպութիւններու համար միշտ դրամի պէտքը ունինք: Ազգային միացեալ ճակատի կազմութեան, ազգապահպանման եւ ընկերային ձեռնարկներու համար դրամի պէտք կայ: Արդեօք կարելի չէ՞ որ մենք ալ հետեւինք զուիցերիական օրինակին:

Այսպէս Ֆրանսա բնակող հայութեան համար ի՞նչ է օրական երկու «սու» յատկացնել իր ազգին համար: Երկու «սու»ով ոչ իսկ կարելի է ունենալ գաւաթ մը ջուր: Բայց տարուան վերջը իւրաքանչիւրին տուած երկու «սու»երը աւելնալով պիտի կազմեն կոկիկ գումար մը, որմէ ազգային ձեռնարկները լիուլի կ'օգտուին: Եթէ նոյնիսկ Ֆրանսահայութեան ընդհանուր թիւը 70,000 հաշուելով միայն կէսը վճարէ, նորէն տարուան վերջը պիտի գոյանայ աւելի քան մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար ֆրանքի գումար մը, որ կրնայ մեծ բարիքներ բերել այս գաղութին:

Թող ամէն գաղութ այսպէս շարժի, մէկը իր «սու»երովը, միւսը իր «լէփթա»յովը, անդինը իր «լէվա«յովը կամ «լէյ»ովը եւ ամէնն ալ կ'ունենան տարեկան եկամուտ մը, համաձայն իրենց թիւին եւ պահանջներուն:

Մեր ազգային ձեռնարկները միշտ սպասած են մեծահարուստ բարերարի մը, կարենալ գործելու համար: Այս ունակութիւնն է որ ժամանակի ընթացքին խաթարած է ժողովուրդին հոգեբանութիւնը, մեռցնելով համագործակցութեան ամէն գաղափար:

Երկու «սու», ի՞նչ է որ. ո՞վ պիտի չուզէ տալ իր ազգին համար:

Բայց նախ անհրաժեշտ է գաղթային մարմին մը, զայն հաւաքելու եւ ծախսելու համար:

Բ.— ԱԶԳԱՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ԽՆԴԻՐ

Նորէն օրուան նիւթ է ազգապահպանման հարցը: Մանաւանդ դպրոցական տարեշրջանի վերաբացման առթիւ, կարծէք աւելի ուժգնօրէն կը զգանք մեր զաւակներուն օտարացումը: Իբրեւ դարման հազար տեսակ բաներ կ'առաջարկուին, բայց միշտ գործնական լուծումներու քովէն կ'անցնինք:

Կրկին առնենք Զուիցերիան օրինակ: Այս ժողովուրդը՝ հակառակ իր շատ մը թերութիւններուն, կրնայ մեզ գործնական օրինակ ծառայել:

Զուիցերիոյ մէջ դպրոցը ամէն բան չի սորվեցներ, պէտք է դպրոցէն դուրս ալ, դեռահասները հետեւին կարգ մը դասաւանդութեանց: Եւ ահա «կիրակնօրեայ դպրոց»ները, որոնք նոյնքան պարտաւորիչ են որքան միւս դպրոցները շաբթուան մէջ: Կիրակի առաւօտ, տղաքը փոխանակ եկեղեցի երթալու, կ'երթան դպրոց ուր կ'աւանդուին կրօնական եւ բարոյագիտական դասեր: Ասկից զատ Չորեքշաբթի օրերը, կէսօրէն վերջի արձակուրդներն ալ կը փոխարինուին մասնաւոր դասերով,— քաղաքացիական կրթութեամբ:

Մեր մէջ ինչո՞ւ կարելի չըլլայ հետեւիլ նոյն գիծին: Կիրակի առաւօտ 8—12, ընդամէնը չորս ժամ եւ շաբթուան մէջ օր մը (կարծեմ Հինգշաբթի կէսօրէ վերջ), 2—6: Այսպէսով կ'ունենանք շաբաթական 8 պահ հայերէնի, եւ հայկական գիտելիքներու ուսուցման համար: Ասիկա բնականաբար դպրոցական մանուկներուն համար: Չափահասներուն համար ալ կարելի է գիշերային դասընթացքներ հաստատել, շաբթը 2—3 իրիկուն՝ 8.30—10.30, ընդամէնը 5—6 ժամ: Այսպէս է որ կը գործեն զուիցերիական «քուր փրօֆէսիօնէլ»ները, որոնց լրացումէն վերջ աշակերտը կը ստանայ վկայագիր մը:

Ծնողքներուն կ'իյնայ իրենց զաւակները ղրկել սոյն դպրոցները:

Գալով դասընթացքներուն պէտք է կազմուած ըլլան համաձայն միջավայրին պահանջներուն, մանկավարժական որոշ ուղղութեամբ մը: Ասոր համար ալ պէտք է ունենալ մասնաւոր դասախօսներ որոնք իրենց գիտցածը ցուցնելէ աւելի, սորվեցնել գիտնան: Այս դասախօսները պէտք է ըլլան վճարովի, որպէսզի կարենանք չօշափելի արդիւնք պահանջել,

Բայց այս ամէնը համադրող, կարգի դնող, ծրագիր մշակող եւ վճարումները կատարող մարմին մը պէտք է: Ազգային դաստիարակութեան նման խնդիր մը հասնող Միութեան կամ անհատին կարելի չէ վստահիլ: Այդ մարմինը կրնայ ըլլալ եւ պէտք է որ ըլլայ Գաղթային Իշխանութիւնը, որուն ակնարկեցի քիչ վերը:

Գ. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԴԵՐԸ

Երբ ազգապահպանումի մասին կը խօսինք, չենք կրնար նկատի չունենալ շատ կարեւոր ազդակ մը՝ հայկական մամուլը: Մեր մշակոյթին, մեր լեզուին լաւագոյն տարածողն է ան: Բայց որպէսզի ան ըլլայ համայնական, որպէսզի կարդացուի ամէնէն եւ փնտռուի, պէտք է որ ունենայ նիւթերու զանազանութիւն, պէսպիսութիւն, ամէն ճաշակի ընթերցող հրապուրելու համար: Թերթը չէ որ ընթերցողին պիտի պարտադրէ նիւթը, ընթերցողն է որ կը պարտադրէ իր նախասիրած նիւթը: Այլապէս կոնակ կը դարձնէ թերթին: Բնական է թէ այսպիսի թերթ մը 2—3 հոգինոց աշխատակիցներով կարելի չէ գլուխ հանել:

Մեր մէջ թերթերը միշտ ունին բազմաթիւ աշխատակիցներ, սակայն այդ աշխատակիցները չեն հետեւիր լրագրական որոշ ծրագրի մը, այլ կը գրեն նիւթերու շուրջ որոնք թերեւս շատ հետաքրքրական են, բայց ընթերցողին ճաշակին յարմար չեն: Ձրի աշխատակից ըլլալը պատճառ մը չէ անծրագիր աշխատակցելու: Ընդունելով որ թերթին վարիչ խմբագիրը աւելի տեղեակ է իր ընթերցողներու ճաշակին, ան պէտք է պատրաստէ մանրակրկիտ ծրագիր մը եւ ինքը տայ այս կամ այն կամաւոր աշխատակցին նիւթը եւ ուղղութիւնը: Այն ատեն միայն կարելի կ'ըլլայ թերթը լեցնել զանազան նիւթերով եւ շահեկան դարձնել ամէն դասակարգի ընթերցողի համար: Հայ թերթերու ձրի աշխատակիցները, կամաւորապէս յանձն են առած գրել: Արդ, իրենց համար դժուար չէ որոշ կարգապահութեան մը հետեւիլ: Այն ատեն վստահ եմ որ հարիւրին հարիւր թերթը կ'ըլլայ աւելի հետաքրքրական եւ վաճառումը ա՛լ աւելի: Կան թերթեր, օրինակ «Յառաջ»ը, որ կը ջանան գոնէ շաբաթը մէկ օր գրական թիւ մը տալ: Այս շատ լաւ է, սակայն կը մոռնանք հայ պատանիները, որոնց հասողութեան յարմար նիւթեր չունին մեր թերթերը: Կարելի չէ՞, օրինակ՝ Կիրակի թիւերէն վերցնել ծանուցումները եւ այդ էջը յատկացնել պատանի սերունդին: Երկու երեք ձեռնհաս աշխատակիցներ դիւրաւ կրնան լեցնել զայն հայկական նիւթերով, 18 տարեկանէն վար պատանիներու: Այս պիտի մղէ զանոնք հայերէն կարդալու: Սխալ է ֆրանսերէն եւ կամ անգլերէն խօսող Հայերու մասին մտածել եւ քաջալերել, ինչպէս կ'ըլլայ Ամերիկայի մէջ: Մենք բնաւ չենք տեսներ թերթեր անգլիախօս Գերմաններու եւ կամ ռումանախօս Ֆրանսացիներու համար: Այս բանը մեզ կը տանի Հրկաններուն որ բազմալեզու ժողովուրդ մը դարձած են:

Դ.— ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ

Բաւական երկար ատենէ ի վեր կը ծեծուի այս խնդիրը: Ցոյց տրուեցան անյետաձգելի այս պահանջին բոլոր պատճառաբանութիւնները: Ազգային գործերու կեդրոնական վարիչ մարմնի մը կազմութեան պէտքը գրեթէ ամէն Հայ կը զգայ, նոյն իսկ մէկ մասը առիթը չի փախցներ միւսներուն ականջին պոռալու:

Ուրեմն ի՞նչ է պատճառը որ կարելի չըլլար գլուխ հանել այդ միութիւնը եւ վարչութիւնը: Անպատճառ այս միութիւնը ցանկացողներու քովն ի վեր կան նաեւ չցանկացողներ, որոնք ամէն խոչընդոտ, կամ կրաւորական արգելքներ կը հանեն, ձեռնարկը վիժեցնելու համար:

Անվիճելի են միացեալ ճակատի մը տալիք օգուտները: Այսպիսի միութեան մը կազմութեան հակառակ կրնան ըլլալ միայն հայ ժողովուրդին թշնամիները, որոնց շահը կը պահանջէ տեսնել այս բազմութիւնը անկազմակերպ եւ անձեւ, իրենց ուզած բոլոր խաղերուն կարենալ գործիք դարձնելու համար:

Ուրեմն բոլոր անոնք որ մեր մէջէն, թերեւս զանազան անձնական եւ կամ կուսակցական հաշիւներէ տարուած կ'ուզեն արգելք ըլլալ եւ ընդառաջ չեն երթար ազգային միութեան կազմութեան, պարզապէս օգնած կ'ըլլան մեր թշնամիներուն: Ապա ուրեմն կը դառնան թշնամի իրենց իսկ ժողովուրդին: Այսպիսիներուն կարճամտութեան վրայ մարդ չի կրնար չարդահատիլ: Ոչ միայն կարճամտութիւն, այլեւ հոգեկան սնանկութիւն:

Բնական է ասոնց մէջ կան այնպիսիներ, որոնք նոյնիսկ ծախու հանած են իրենց խիղճը ու ազգութիւնը:

Ան որ կը խորհի մեր թշնամիին նըման, ան որ գիտնալով եւ կամ չգիտնալով կը կատարէ այնպիսի գործունէութիւն մը, ան որ մեր արիւնը քամողէն կը ստանայ՝ իր այս գիրքին համար՝ գովեստ եւ քաջալերութիւն, ըլլայ անձ թէ կուսակցութիւն, կը կատարէ ազգադաւութիւն, դառնալով գործիք թշնամիներու:

ՊԵՐՃ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Հ. Յ. Դ. ՑԵՂԱԿՐՕՆՆԵՐՈՒ Ե. ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԸ

ՏԻԹՐՈՅԹ.— Հայ կնոջ մեծագոյն կազմակերպութեան՝ Հ. Կ. Խաչի պատգամաւորական ժողովէն (Պոսթըն) վերջ, Տիթրոյթի մէջ գումարուեցաւ Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօն Ուխտերու 5րդ պատգամաւորական ժողովը:

Հրապարակային հանդիսաւոր բացումը տեղի ունեցաւ Օգոստոս 15ին, Հ. Յ. Դ. Զաւարեան Տան սրահը: Հակառակ սաստիկ տաքին սրահը լեցուած էր ծայրէ ծայր:

Խումբ մը ցեղակրօնուհիներ, ներս մտնող հանդիսականներուն կուրծքը կը զարդարէին եռագոյն զարդանիշներով: Բեմին աջ եւ ձախ կողմերը կը ծածանէին ամերիկեան աստղազարդը եւ հայկական եռագոյնը, իսկ խորը կ'երեւար հետեւեալ վերտառութիւնը, — «Ողջոյն Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօններու Ե. Պատգմ. Ժողովին եւ բարի գալուստ պատգամաւորներուն»:

Ժողովը բացուեցաւ «Յառաջ Նահատակ»ով, որմէ վերջ օրուան նախագահ ուխտակից Յակոբ Մուրատեան, քանի մը խօսքով ողջունեց պատգամաւորներն ու պատգամաւորուհիները: Յաջորդաբար բանախօսեցին ընկերներ՝ Ա. Գալուստեան (Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէ), Հրաչ Դարբինեան (Հ. Յ. Դ. Միջին Արեւմուտքի Շրջանային Գործադիր Մարմին), Աստուր Կիրակոսեան (ատենապետ Ցեղակրօններու Կեդր. Վարչութեան), Սեդրակ Մինաս (ատենադպիր, անգլերէն): Բոլորէն վերջ խօսեցաւ Ամերիկայի ընդհ. գործիչ Ա. Արշակունի, յանուն Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կ. Կոմիտէի:

Բոլոր բանախօսներն ալ, մէկ մէկ թուեցին Ցեղակրօններու հինգ տարուան կատարած աշխատանքները, եւ ապա անոնց ուշադրութեան յանձնեցին, Ամերիկայի հայ ձուլարանին մէջ հասակ նետող նոր սերունդի փրկութեան գործը: Կարճ ուղերձներ կատարեցին Մուրատ Սեպուհ (Նիւ Եորք) եւ Վահրամ Արիկեան (Քանսաս եւ Նիակարաֆոլս):

Արտասանեցին Օր. Սիրարփի Գրիգորեան (Նիակարաֆոլս), Ա. Իսահակեանի «Էյ ջան հայրենիք»ը եւ Օր. Ս. Տէրտէրեան (Ս. Քէթրինաս) «Հայ դրօշին»:

Մեներգեցին Օր. Գ. Տէրտէրեան «Լորիկ» եւ «Gia nina mia», դաշնակ՝ Օր. Զ. Սահակեան: Ինչպէս նաեւ Օր. Է. Սարգիսեան դաշնակի ընկերակցութեամբ իր քրոջ՝ Ատրինէի, երգեց փրոֆ. Գալֆայեանի «Նոր օրօր»ը եւ անգլերէն՝ «A Heart That's Free»ն:

Բոլոր բանախօսները, արտասանողները, երգողներն ու նուագողները արժանացան բուռն ծափերու:

Երիտասարդ ջութակահար, Պ. Սուրէն Պայընտըրեան քանի մը անգամ բեմ գալով նուագեց Ղազարեանի «Ուռին» եւ Montiի «Czardas»ը, որուն ներդաշնակօրէն դաշնակով ընկերացաւ Օր. Լ. Մէլքեան: Օրիորդը առանձին նուագեց նաեւ Kowalskiի «Հունգարական պար»ը:

Հանդէսը փակուեցաւ, Րէհթիլոյի «Սփէնիչ տէնս»ով, զոր նուագեց Պ. Ս. Պայընտըրեան դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. Լ. Մէլքեանի:

Ի պատիւ պատգամաւորներուն, Տիթրոյթի մասնաճիւղը սարքած էր հացկերոյթ - պարահանդէս մը օգոստոս 17ին, չորեքշաբթի, իրիկուն ժամը 8ին ընդարձակ սրահի մը մէջ: Այս առթիւ արտասանուեցան բաժակաճառեր, մաղթելով յաջողութիւններ: Եղան նաեւ մեներգ, արտասանութիւն եւ նուագ, իսկ պարը տեւեց մինչեւ ուշ ատեն:

*** Ցեղակրօնները սովորութիւն են դարձուցած ամէն տարի մեծ խանդավառութեամբ տօնել «Դրօշի օր»ը: Այս տարի, իրենց պատգմ. ժողովի փակման առիթով, Տիթրոյթի մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ Հ. Յ. Դ. կոմիտէներու եւ Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղերուն օգոստոս 21ին, կիրակի, ամբողջ օրը Նազարի ագարակին մէջ բացօթեայ պիտի տօնուէր «Դրօշի օր»ը: Դժբախտաբար տեղացող սաստիկ անձրեւին պատճառաւ (որ այս տարի խանգարեց բոլոր ձեռնարկները) հանդէսը տեղի ունեցաւ «Զաւարեան» Տան սրահը, ներկայութեամբ հազարաւոր երկսեռ բազմութեան, որոնք լեցուցած էին սրահին ներսը եւ դուրսը պատուհաններուն առջեւ:

Սրահը կը ծփար տեղական եւ հայկական դրօշներով, պարզելով խրախճական ուխտի օր մը: Տեղի ունեցան ուր պատշաճի բանախօսութիւններ, երգ, նուագ եւ հայկական ու տեղական պար, ստեղծելով խանդավառ մթնոլորտ մը:

Հանդէսը վերջացաւ ուշ ատեն, բայց շատեր տակաւին կ'երգէին ու կը պարէին չուզելով բաժնուիլ տաք [illegible]նակէն:

ԱՍԳԷԼ

ԵՒՐՈՊԱՆ ԿՐՆԱ՞Յ ԽՈՒՍԱՓԻԼ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻ ՄԸ ՎԱԽԵՐԸ

Անգլիոյ նախկին նախարարներէն Ուինսթըն Չըրչիլ հետեւեալ ուշագրաւ տեսութիւնը հրատարակած է «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի մէջ (15 սեպտ).—

Այս ճակատագրական օրերուն Եւրոպայի վրայ կը սաւառնի երկիւղը, ոչ թէ վախկոտ ու տմարդի, այլ վրդովիչ երկիւղը: Մտահոգութիւնը պէտք չէ ըլլայ այնքան սա մասին թէ ինչ ըսաւ Հիթլէր, այլ այն մասին թէ ի՞նչ կրնայ ընել ան: Իր սպառնալից ճառը պէտք է դատել այն կապակցութեամբ, թէ ինչ տեղի կ'ունենայ իրականութեան մէջ: Այդ ճառը չարիքին դուռը չի փակեր: Ան միայն ժամանակ շահիլ կը փորձէ, որպէսզի պատրաստութիւնները լրանան: Եւ փաստը այն է, որ պատրաստութիւնները ռազմական հանգամանք ունին:

Գերմանիա մեծ չափով զօրաշարժի ենթարկուած է: Նաւատորմը շարժման մէջ դրուած է. օդային ուժերը պատրաստ են, եւ ցամաքային բանակին երկու երրորդը պատերազմական վիճակի հասցուած է: Երկրին տնտեսական եւ ճարտարարուեստական կազմակերպումը եւ ընդհանրապէս կեանքը պատերազմի ժամանակուան ձեւ ստացած են:

Նացի վարչաձեւին պետերը այս հսկայական զոհողութիւնները պարտադրած են իրենց երկրին, ինչ որ ասկէ առաջ խաղաղութեան ո եւ է ժամանակաշրջանի մէջ չէ եղած:

Անկարելի է որ այս ծայրայեղ ու անբնական կացութիւնը այսպէս լարուած վիճակի մէջ մնայ երկար ժամանակ: Բանակները կամ պէտք է գործի անցնին եւ կամ պէտք է արձակուին: Ձմեռը կը մօտենայ եւ Հոկտեմբերի կէսէն վերջ կլիման կրնայ խստանալ: Կը նշանակէ՝ ժամանակը շատ կարճ է կամ այս ահարկու ուժերը տուն ղրկելու, կամ պատերազմի ճակատ նետելու: Եթէ այս ուժերը ցրուեն առանց որոշ յաղթանակի մը, այն ատեն Նացի կարգուսարքին շուրջ, որ արդէն խիստ քննադատութեան առարկայ է Գերմանիոյ մէջ, պիտի ծագի աւելի մեծ դժգոհութիւն մը, որ կրնայ անդրադառնալ անոր ապագային վրայ:

Արժանահաւատ ականատեսներ կը հաւաստեն, թէ որոշ ծրագիր մը կը գործադրուի քայլ առ քայլ: Անտարակուսելի է, որ կեդրոնական Գերմանիայէն դէպի Հռենոսեան [illegible] զինուորական մեծ ուժերու առաջխաղացում մը, ինչպէս նաեւ Չեխոսլովաքիոյ եւ Աւստրիոյ սահմաններու վրայ ստուար ուժերու կեդրոնացումը մաս է որոշ ու մշակեալ ծրագրի մը, որ պէտք է ամբողջացուի մինչեւ այս ամսու վերջ:

Պէտք է ենթադրել, որ ամէն ինչ պատրաստ է կամ պատրաստ պիտի ըլլայ յառաջիկայ 10 օրերու ընթացքին յարձակելու Չեխոսլովաքիոյ վրայ այնպիսի զինուորական ուժերով զէնքերով, որոնց ուժի մասին նացիները բարձր հաւատք ունին: Ինչ որ կը սպասուի, այն է որ ծագի արիւնահեղ ըմբոստութիւն մը կամ պատահական բախում մը, Հիթլէրի յարմար նկատած պահուն, որպէսզի միջամտութեան եւ ներխուժումի պատրուակ տայ:

Հաւանական չէ, որ վերջնագիր տալու պէտք զգացուի: «Երբ ես զարնեմ, կ'ըսէր Հիթլէր մէկ տարի առաջ արդէն մոռցուած ճառի մը մէջ, ժամանակ պիտի չկորսնցնեմ Մուսոլինիին նման վիճաբանութիւններով: Պիտի զարնեմ ինչպէս կայծակը գիշերուան մէջ»:

Չեխոսլովաք հանրապետութեան մէջ կայ բացարձակ վճռականութիւն կռուելու կեանքի ու ազատութեան համար: Իր բոլոր սահմանները, նոյնիսկ Աւստրիոյ կից, լաւ ամրացուած են եւ կը պաշտպանուին հզօր ու անձնուրաց բանակով մը: Կ'ըսուի թէ, Գերմանները ծրագրած են յարձակիլ այս փոքր հարեւանին վրայ ամէն կողմերէ ներս խուժելով մեծաթիւ ուժերով, թափանցելով թոյլ անցքէն գրահապատ ու մեքենաշարժ զօրաբաժիններով եւ ցնցել Փրակն ու նման քանի մը հին քաղաքները օդային ռմ-

---

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (24)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Հազիւ թմբուկին ղօփիւնը դադրած՝ տանիքէն ձայն մը հայերէն լեզուով կանչեց եւ Գաղիկ ոտքի ցատկեց:

— Տանիքը մագլցինք եւ տեսնենք, էֆէնտիմ, ըսաւ, իր վրայ քաշելով կարկտուած այծի կաշիէ վերարկուն:

— Ի՞նչ տեսնենք, էրմէնի, հարցուց Րուսթէմ Խան: Րէճփութին աչքերը Մական դիտելէն դեռ կը բոցավառէին փակած բոցով մը:

— Տեսնելու թէ այդ մեծխօսիկութեանդ ետեւը էրիկմարդութիւն ունի՛ս, պատասխանեց Գաղիկ եւ ճամբան առաջնորդեց:

Ցեղային հակակրութիւնը դեռ ոչ ոք չէ բացատրած:

— Քէօփէկ.— չո՛ւն քիցի ռոնաց Րէճփութ: Գաղիկ սակայն առանց կարեւորութիւն տալու առաջ անցաւ, որուն հետեւեցաւ Մընթին եւ մնացեալ բոլորս: Մական եւ գնչուները ամենաետեւէն կուգային, մեր ետեւը խռնուած՝ գերաններու մէջէն դէպի սանդուղը եւ սիւնակներուն վրայէն մագլցելով տանիքին վրայ ելանք: Վերը աստղերուն տակ մարդ մը կեցած էր, մէկ ձեռքը դէպի Տարսոն երկարած:

— Նայեցէք, ըսաւ ան պարզապէս:

Դէպի արեւմուտք կարմիր լոյս մը կը տեսնուէր, որ երկնակամարին վըրայ կատաղօրէն կը փայլէր, հրաբուխի ժայթքումի մը նման:

Երեք վայրկեան լուռ այս տեսարանը դիտեցինք, մինչեւ որ գնչուներէն մէկը սկսաւ հեծկլտալ:

— Այդ լոյսը ի՞նչ է կը կարծես, հարցուցի ես:

— Ես գիտեմ թէ ի՛նչ է, ըսաւ Գաղիկ կարճ:

— Ըսէք ուրեմն:

— Էֆէնտի, Հայաստանի սիրտն է որ կ'այրի: Անոնք իմ հայրենակիցներուս, իմ ազգակիցներուս տուներն են:

— Բայց, Տէր Աստուած, Օրիորդ Վանտէրմէնը ո՞ւր է կը կարծէք, գոչեց Ֆրէտ:

Ուիլ Մակային մօտ կեցած՝ անոր աչքերուն մէջ կը նայէր, կարծես անոնց մէջ յուսալով կարդալ Հայաստանի առեղծուածը:

ԳԼՈՒԽ 6

Զորս մէկանց առաջին մտածումը զոր ունեցանք այն էր թէ, Գաղիկ թերեւս սուտ խօսեցաւ եւ կամ իր անձնական կարծիքը ըսաւ: Միջոցին մէջի բոցը շատ մեծ կը թուէր եւ այրող տուներէն յառաջ եկած չէր կրնար ըլլալ, նոյնիսկ ենթադրելով որ ամբողջ գիւղը բոցերու մէջ ըլլար: Եւ սակայն տարբեր բացատրութիւն մը չէինք կրնար տալ: Սեւ ծուխի հեռաւոր ամպ մը՝ կարմիր յատակով, կենսային կատաղի փոթորիկի մը նըման, թաւալեցաւ մթութեան մէջ:

Լո՛ւռ կեցանք, դատելու համար դէպքի վայրին հեռաւորութիւնը. Գաղիկն ալ կանգնած էր առանձին՝ տանիքին եզրին վրայ, եւ իր այծի կաշիէ վերարկուն կը կախուէր Հիւսարի պատմուճանի մը նման: Մընթին մեր ետեւը կը ճմլէր: Գնչուները երբեմն հատուկտոր բաներ կը փսփսային: Քիչ վերջ Մակա Ուիլլին ականջին բաներ մը ըսաւ եւ երկուքը միասին վար իջան, որոնց անմիջապէս հետեւեցան բոլոր գնչուները. այլապէս մթութեան մէջ Ուիլլին ուր երթալը պիտի չկրնայինք հասկնալ:

— Ասիկա կ'ապացուցանէ թէ աղջիկը գնչու չէ, ըսաւ Րուսթէմ Խան, Ֆրէտին եւ իմ միջեւ կանգնելով: Իրենց ցեղէն մէկէ մը չպիտի կասկածէին անոնք:

— Զայն Մակա Ժաիր կը կանչեն: Գնչուներու պետին անունը Ժաիր է: Ձե՞ս կարծեր որ անոր հայրն է, ըսի ես:

— Եթէ Կրիկորը անոր հայրը ըլլար, աղջիկէն չպիտի վախնար, պատասխանեց Րէճփութ: Բոլոր գնչուները իրարու կը նմանին: Իրենց կիները պէտք է պարեն եւ անպարկեշտ բաներ խօստանան, ատոր շատ արժէք չեն տար. բայց երբ կարգը խօստումը գործադրելուն կուգայ ժիբաճաճ (գնչու մանկամարդ կինը) հաւատարիմ է իր ռօմին (ամուսին): Եւ որովհետեւ ասիկա գնչու չէ, անոր ետեւէն գացին որպէսզի հսկեն անոր վրայ: Ասոնց մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ Ամերիկացիները Մորմոններ են եւ բազմակին եւ շատ ճարպիկ ատրճանակի գործածութեան մէջ. ատոր համար է որ ամէնքն ալ անոր ետեւէն գացին, փոխանակ մէկ կամ երկու հոգիի:

— Այն ատեն վար իջիր եւ դիտէ, չըլլայ որ սպաննեն զինքը, հրամայեց Մընթին, որուն վրայ Րուսթէմ Խան դժուարահաճութեամբ հնազանդելով հեռանալու պատրաստուեցաւ: Այնպիսի ձեւ մը ըրաւ որ ըսել կ'ուզէր թէ Մընթիին համար ամէն ինչ ընելու պատրաստ էր,— մինչեւ անգամ իր չսիրած մարդուն կեանքը փրկելու: Ճիշդ այդ միջոցին դէպի մեր կողմը եկող ձիերու խումբի մը դոփիւնը լսուեցաւ:

— Տեսնեմ ո՛վ կուգայ, ըսաւ:

— Եէրքս սահիպին արիւնը քու գըլխուդ ըլլայ, Րուսթէմ Խան, պատասխանեց Մընթին: Ու Րուսթէմ Խան վար իջաւ:

Բայց մեզի ալ տրուած չէր երկար մնալ այդտեղ:

Մեր ներքեւը սրճարանին մէջ մեծադղորդ բաղխումներ իմացանք, եւ ահա Րէճփութին գլուխը տանիքէն բացուածքէն դարձեալ երեւցաւ:

— Ցիմարները դուռը կ'ամրացնեն կոր, այդ կերպով դուրսէն թշնամի մը մեզ պիտի կարենայ այրել առանց մենք մեզ կարենալ պաշտպանելու, պոռաց:

Այս բառերուն վրայ Գաղիկ մեր մօտ գալով ակնարկը Մընթիին ուղղեց: Ֆրէտն ու ես երկուքին մէջտեղը կեցանք, որովհետեւ առաջին քանի մը րոպէներուն այնպէս կարծեցինք թէ Հայը ոճիր մը պիտի գործէր: Անոր աչքերը փայլեցան եւ ատամները երեւցին: Կարելի չէր գուշակել որ իր ձեռքը, այծի կաշիէ վերարկուին տակ, զէնք մը բռնա՞ծ էր թէ ոչ:

— Դուք Անգլիացի մարդիկներ հիմակ փորձի մը պիտի ենթարկուիք, ըսաւ:

Ինչպէս որ Տարսոն Եէնի Խանի մէջ առաջին տեսութեամբ իսկ իրեն համակրած էի, հոս ալ այդ վայրկեանին հակակրութիւն մը զգալով խնդացի: Գաղիկ խորհեցաւ որ իր վրայ կը ծաղրիմ:

(Շար.)

...բռնկածումներով այնպէս արագ, տեւապարտ ձեւով մը, որ ամէն դիմադրութիւն վերջ գտնէ քանի մը օրէն:

Եթէ այս է Գերմաններու երազը, այն ատեն անախորժ յուսախաբութիւն մը անխուսափելի է: Օդային բռնկածում մը կրնայ քանդել Փրակայի ինքնապաշտպանութիւնները, մահ սփռել չէզոքներու եւ զաւակներու մէջ, բայց չի կրնար արգիլել, որ պաշտպանողական բանակը չդիմադրէ, ոչ ալ կրնայ արի զինուորները դուրս վտարել իրենց ամրութիւններէն:

Արդէն կը տեսնենք, թէ ինչպէս Սպանիոյ Հանրապետականները կը յաջողին դիմադրել օդային յարձակումներու, թէեւ հակայարձակողական միջոցներէ ալ զուրկ են: Իսկ Չեխ բանակը շատ լաւ սպառազինուած է, ունի օգանչելի հրասայլեր (թանք), անոնց դէմ եւ օդանաւերու դէմ զօրաւոր հրետանի: Ժողովուրդը կորովի է եւ դիմադրական վճռականութիւն ունի:

Անշուշտ միշտ ալ անխոհեմութիւն է անծանօթ ապագան գուշակել, բայց ուշ է որ Չեխերու ոգին ընկճուած չէ վերջերս տեղի ունեցած ճնշումներէն, եւ պատերազմին առաջին 3—4 շաբաթներու արդիւնքը ուրիշ բան չէ կրնար ըլլալ, եթէ ոչ յարձակող կողմին համար 300 — 400.000ի կորուստ մը:

Այսպիսի տեսարան մը անտարբեր աչքերով չի կրնար դիտուիլ քաղաքակիրթ աշխարհին կողմէ: Գերմանիայէն դուրս շատ քիչ մարդիկ ազդուած են Նացի քարոզութենէն: Երբ առաջին գետակը արձակուի եւ գերմանները փորձէ անցնիլ չեխական սահմանը, անմիջապէս համաշխարհային ազդուկը պիտի փրթի ազատ ժողովուրդներու կոկորդէն, որ պիտի հրչակէ խաչակրութիւն նախայարձակին դէմ:

Ամէն երկրի մէջ ալ աշխատաւորական զանգուածներու ականջին «չեխոսլովաք» բառը, որ առաջ անծանօթ էր, այժմ կը նշանակէ «ինքնապաշտպանութիւն»: Այս բոլորը ցոյց կու տան, որ Նացի Գերմանիան ինքզինք կը գտնէ ոչ թէ տեղական, այլ համաշխարհային պատերազմի մը առջեւ:

Ոմանք տակաւին կը կարծեն թէ Հիթլէր ու իր գործակիցները չեն մտածեր յարձակիլ Չեխերու վրայ, թէ պիտի ցրուեն զինուորական ուժերը եւայլն: Եթէ այսպէս է, այն ատեն ամէն ոք կրնայ ուրախանալ: Բայց եթէ այսպէս չէ, եւ մեծ ոճիրը անմիջական է, այն ատեն մեր առջեւ հարց կը ծագի,— կրնա՞նք կասեցնել այդ ոճիրը եւ ի՞նչպէս...

ՀԱՅ ՋԻՆՈՒՈՐԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի մեր երիտասարդ ընկերներէն Արմենակ Կնեազեան, որ իր ծառայութիւնը կը կատարէ Սթրազպուրկի հեծելազօրքին մէջ, նշանաւոր թեան եւ մարզական մրցումներու մէջ առաջնութիւն շահած ըլլալով, ստացած է ոսկի շքանշան մը, գեղեցիկ ժամացոյց մը եւ զանազան նուէրներ:

Տղաք, ձեզ տեսնենք, միշտ աւելի բարձր:

Ա.

Հայկական երգահանդէս Պերլինի մէջ

ՊԵՐԼԻՆ.— Ինչպէս ծանուցած էր «Յառաջ», Պերլինի հայ գաղութը պատեհութիւնը ունեցաւ վայելելու հայ երգը շնորհիւ Տիկին Աստղիկ Բաբլանեանի երգահանդէսին, որ տեղի ունեցաւ ուրբաթ, 2 սեպտ. «Շուպըրթ» սրահին մէջ:

Բացառիկ եւ ուրախառիթ երեւոյթ մըն էր այս, մեր գաղութին համար, վերանորոգուելու՝ ազգային ոգիով եւ արժէքով: Սրահը լեցուցած էին ընտիր բազմութիւն մը, ինչպէս նաեւ գերման եւ ռուս բարեկամներ, արուեստասէրներ եւ արուեստագէտներ: Ներկայ էին շատ մը գերման թերթերու երաժշտական բաժնի թղթակիցներ: Հիւրերուն մէջ մասնաւորաբար նկատելի էր հայեւգերման միութեան նախագահը՝ Տօքթ. Պ. Ռորպախ որ մասնաւոր հետաքրքրութիւն էր յայտնած ձեր թղթակցին, լսելու կոմիտասի յօրինած երգերը, վասնզի ճանչցած էր վարդապետը դեռ ուսանող եղած ատեն, Պերլին եւ Լայբցիկ:

Շնորհալի երգչուհիին դաշնակով կ'ընկերանար Պ. Ջաւէն Խաչատուրեան (Աղեքսանդրիայէն) 18 տարեկան, որ կը հետեւի Պերլինի պետական երաժշտանոցին:

Երգահանդէսին առաջին մասը կը բաղկանար հինգ հայերէն երգերէ: «Ծով» եւ «Սիրուհիս քեզ համար», Սրուանձտեանցէ, «Մի լար»՝ Պոյաճեանէ, «Դուլ - դուլ» եւ «վարդ» Ռ. Մելիքեանէ:

Այս հինգ երգերն իսկ բաւական եղան փոխադրելու մեզ հայ արուեստի տաճարը: Տիկին Բաբլանեան կ'երգէ երաժշտական բծախնդիր ճշդութեամբ: Անսպառ ձայնի թրթռացումներու եւեւէջները կը յայտնաբերեն յաջողութեան ամէն ապահովութիւն:

Երկարատեւ ծափերով եւ ծաղկեփունջի նուէրներով, մէկը՝ Հայ Գաղթային Միութեան վարչութենէն — փակուեցաւ — առաջին մասը:

Կարճ դադարէ մը ետք երկու ռուսերէն երգ.— «Հիւսիսային աստղ»՝ Գլինկայէ եւ «Ջինամարդ»՝ Րիմսկի Կորսակովէ, նաեւ գերմաներէն երկու երգ — «Aufenthalt»՝ Շուպըրթէ եւ «Zueignung» Րիխարթ Շթրաուսէ: Օտար երգչուհիի մը համար այսքան յաջող գերմաներէն երգելը գնահատելի էր, ոչ միայն իբրեւ երաժշտութիւն այլեւ արտասանական յաջողութիւն: Ինչ խօսք որ «Մայրենիքի» մեծասքանչ կատարելութիւնը այստեղ կ'օգնէ մեր տարակեաց արուեստագէտներուն եւ ամէնուն:

Այս երկրորդ բաժնին մէջ էր որ առանձին երկու կտոր ալ նուագեց Պ. Ջաւէն Խաչատուրեան: Պեթհովէնի Sonate op. 78 Fis - dur եւ Շոփէնի «Երկու էթիւդ»ները: Այնքան յաջող, կատարեալ եւ կախարդական էր այս նուագը, որ ոգեւորեց ներկաները մեծ յուզումով եւ անվերջ ծափեր թնդացուցին սրահը: Արդէն վիրթուոզ մըն է կրնանք ըսել համեստ եւ ժրաջան այս երիտասարդը, պարծանք՝ իր հօր՝ Խարբերդցի, Փրոֆ. Խաչատուրեանի եւ Հայերուս:

Երրորդ մասը կը պարունակէր դարձեալ հինգ հայերէն երգեր, բայց հինգը ութի բարձրացաւ կրկնութեան խնդրանքով: «Կռունկ», «Քէլէ - քէլէ», «Քէլէր - ցոլէր»՝ Կոմիտաս վարդապետէ, «Խնձորի ծառի տակին», «Դու նստել ես աղբիւրին» Մեհրապեանէ, «Պճինկօ» Սրուանձտեանցէ:

Երգահանդէսին տպաւորութիւնը լաւագոյն էր, վայելքին հետ մէկտեղ մեր սիրտը հպարտանքով լեցուեցաւ, վասնզի հայ երգն ու երաժիշտները գնահատանքի արժանացան նաեւ բծախնդիր քննադատներէ՝ գրկուած գերման թերթերու կողմէ:

Գնահատական նուիրող թերթերէն ինծի ծանօթ են առայժմ «Ֆէօլկիշէր Պէօպախտըր», «Պերլինէր Թակէպլաթ», «Ախթ ուր Ապընդբլաթ» եւ «Տոյչէ Ալլկէմայնէ Ցայթունկ» որոնք ամէնքն ալ «հայկական երաժշտութիւն» եւ ուրիշ վերտառութիւններով յիշած էին հայ անունը:

Պ. ՑՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ Կ'ԸԼԼԱՆ

Խոմպուրկի գիտնականներէն նշանաւոր հոգեբոյժ եւ ընկերաբան Փրոֆ. Սիտնէյ Սմիթ, որ ծանօթ է գերագոյն յուսահատութեան պատճառներու մասին իր կատարած վերլուծումներով, հրատարակութեան տուաւ վերջերս վիճակագրական այնպիսի տեղեկութիւններ, որոնք վրդովում կը պատճառեն իրապէս:

Նախ, փրոֆէսօրը գիտած է որ աշխարհի բնակչութիւնը հետզհետէ աւելի հակում ցոյց կու տայ անձնասպանութեան: 1865ին մէկ միլիոնի վրայ 105 հոգի անձնասպան կ'ըլլային տարուան մէջ: 1938ին՝ 196 հոգի: Ուրեմն 40 առ հարիւր յաւելում անձնասպաններու: Մասնաւորաբար պատերազմէն վերջ շատ նուազած է մարդկային կեանքի ուժը: Այսպէս կ'ենթարու մօտ՝ անձնասպանները շատցած են 123 առ հարիւր համեմատութեամբ:

Անձնասպանութեան ձեւի մասին եւս քիչ մը տեղեկութիւն տալով, փրոֆէսօրը կ'արձանագրէ որ 5000 անձնասպաններէ 1700ը իրենց կեանքին վերջ տուած են գործածելով լուսաւորութեան կազը (ընդհանրապէս քաղաքներու մէջ), 800ը կախուած են (գիւղերու մէջ), 800ը ջրամոյն խեղդուած են, 600ը թոյն խմած են, 500ը կտրած են իրենց կոկորդը, եւ միայն 250 հոգի գործածած են հրացան կամ ատրճանակ:

Անգլիացի փրոֆէսօրը յետոյ քննած է այն տեսակէտը թէ արհեստներէն որ եւ է դեր ունի՞ն անձնասպանութեանց մէջ,— ըստ վիճակագրութեան՝ անձնասպաններուն մեծամասնութիւնը կը բաղկանայ հիւսուածեղէնի եւ հանքերու մէջ աշխատողներէ, ինչպէս նաեւ նաւահանգիստի բանուորներէ եւ բժիշկներէ: Բրդեղէնի մէջ աշխատողները ամէնէն աւելի ենթակայ են անձնասպանութեան: Ընդհակառակն, երաժշտութեան հետեւողներուն մէջ շատ քիչ անգամ կը պատահի անձնասպանութիւնը: Իսկ գիտէ՞ք թէ ո՞ր արհեստաւորներն են որ անձնասպանութիւն չեն փորձեր երբեք,— տուն ծածկողները: Ապահովաբար անոր համար որ 50 —60 մեթր բարձրութենէ մը պաղ ու կարծր սալայատակը դիտելը քաջութիւն կը պահանջէ, նոյնիսկ եթէ յանձն առնէք մեռնիլ:

Քանի որ այդպէս է,— տանիք բարձրացէք կամ տանիք բարձրացուցէք անոնք որ կ'ուզեն մեռնիլ՝ իրենց հետ ուզելով մեռցնել ուրիշները:

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ՎՏԱՐՈՒՄԸ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ ԵՒ ԱՒՍՏՐԻԱՅԷՆ

10.000 օտար Հրեաներ պիտի արտաքսուին Իտալիայէն մինչեւ 1939 մարտ 12, համաձայն սեպտեմբեր 1ի հրամանագրին, որ հրատարակուած ըլլալով պաշտօնաթերթին մէջ, բացարձակ է այլեւս: Հրամանագիրը կ'ըսէ թէ այսուհետեւ ոչ մէկ օտար Հրեայ պիտի ընդունուի Իտալիոյ, Լիբիոյ կամ Եգէականի գաղթավայրերուն մէջ: 1919էն ի վեր տրուած հպատակութիւններն ալ ջնջուած են: Անոնք որ չեն հեռանար մինչեւ մարտ 12, պիտի պատժուին եւ յետոյ պիտի արտաքսուին:

*** Վիէննայի մէջ Հրեաները բնակարաններէ դուրս վտարելու գործողութիւնը բուռն թափ առած է: Հազարաւոր բնտանիքներ դուրս հանուած են իրենց տուներէն, որովհետեւ Հրեաները պէտք չէ որ բնակին այն շէնքերուն մէջ, ուր արիականներ կ'ապրին:

Վիէննայի մէջ միայն մէկ թաղ կայ, Լէոփոլշթատ, ուր արտօնուած են բնակելու Հրեաները: Այս թաղի բնակարաններն ալ արդէն խճողուած են եւ նորերու տեղ մնացած չէ:

Երբ Հրեաները աղերսագին հարց կու տան, թէ ուր երթան, տեղ չունին, իրենց կը պատասխանուի.— «Գացէք ուր որ կ'ուզէք, մեզի՞ ինչ: Դանուբը շատ լայն է...»

Ցարդ Վիէննայէն արտասահման գաղթած են 60.000 Հրեաներ: Տակաւին այնտեղ կը մնան 200.000, որոնք շատ կ'ուզեն հեռանալ, եթէ հնարաւորութիւն եւ երթալիք վայր գտնեն:

ՏԱՐԱԾԵՆՔ ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

«ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԷՆ

Խանճեանեան եղբայրներ (Փարիզ) 10 օրինակ «Երուսաղէմ կը նուիրեն ազգային վարժարաններու եւ հանրային հաստատութիւններու: Ցանկացուցինք.

1— Պէյրութի Հայ Ճեմարանին:

2— Կիպրոսի Մելգոնեան վարժարանին:

3— Գահիրէի Գալուստեան վարժարանին

4— Ֆիլիպէի Մխիթարեանց վարժարանին

5— Ժընեւի «Հայաստան» որբանոցին

6— Համմանայի սանաթօրիոմի հայ հիւանդներուն

7— Ազոնիէի (Պէյրութ) սանաթօրիոմի հայ հիւանդներուն:

8— Վար Նահանգի սանաթօրիոմի հայ հիւանդներուն

9— Հօթ-Սավուայի սանաթօրիոմի հայ հիւանդներուն

10— Կալացի ազգ. վարժարանին

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Մարսէյլ

Ց. Գ.— Նուիրատուներու ցանկերը հետզհետէ պիտի հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ:

Աշխատակցողներու համար դիմել 2 Rue Philippe de Girard, Մարսէյլ, Պ. Ս. Տիրատուրեանի:

Գինին վրայ ստիպուած ենք կատարել հետեւեալ փոփոխութիւնը:

Մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, սպիտակ թուղթի վրայ տպուածները՝ 5 ֆր., այդ թուականէն վերջ՝ 7,50 ֆրանք: Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները այսօրուընէ սկսեալ պիտի ծախուին 7,50 ֆրանքի: Արտասահմանի համար գինն է այժմէն 10 եւ 15 ֆր. (ըստ երկրի): Գործակալ չենք ընդունիր:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՆՔ ՄԵԶ՝ ՀԱՐՍ ՓԵՍԱՅ...

«Ազդակ» երեք խմբագրականներու մէջ անգամ մը եւս ապացուցանելով տարագիր Հայերու վերադարձի ընբոյցներուն առուրիւնը, կ'եզրակացնէ (7 Սեպտ.).

— «Իսկապէս Թուրքը ո եւ է ձեւով, ուղղակի թէ անուղղակի, փորձա՞ծ է խօսիլ մեզի հետ: Կամ գոնէ տրամադի՞ր է ականջ տալու, եթէ մենք երթանք իրեն:

«Վերածնունդ»ի համաձայն, «հոգի՛ կուտայ» ինչպէս կ'ըսեն, երեկուընէ՝ պատրաստ է.

«ՀԶՕՐ ԹՈՒՐՔԻԱՆ իր զանազան խաչինքներուն համար Հայերու բարեկամութեան կ'սպասէր՝ իրապաշտ քաղաքականութեան մը հետեւելով»:

Իսկ մե՞նք, Նորէն այդ թերթէն լսենք պատասխանը.

«Իսկ մենք՝ աշխարհի ամէն կողմ ցրուած եւ ՈՒՐՈՐՄԵԼԻ ՓԱՐԻԱՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԾՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐՍ, բարձրաղաղակ կը յայտարարենք թէ՝ հոն ուր Թուրքն է, մենք անոր դէմ կեցած ենք»:

Եզրակացութեան ծորակը արդէն իսկ բացուած է.— լեզու գտնենք Թուրքին հետ, փոխադարձ շահերու ատողջ հայեցակէտէն առաջնորդուած»: Որովհետեւ՝

«Եթէ Թուրքիա Հայոց վերադարձի մասին մտածելով իրեն համար շահեր կ'ուզէ ապահովել, մենք ալ այդ հարցին լուծման փափաքելով՝ մեր շահը պէտք է պաշտպանենք, բայց միշտ բարեկամութեան եւ համերաշխ ոգիի իրապաշտ քաղաքականութեամբ»:

Նիւթին անցնելէ առաջ՝ «ըստ կարգի» դիտողութիւն մը: Բարձր քաղաքականութեան ոլորտներուն մէջ կը ճախրեն, խելք կը ծախեն այս ժողովուրդին, բայց տրամաբանութեան «այբ»ն անգամ չեն գիտեր: Այսպէս, մէկ կողմէ Թուրքիան կը հռչակեն «ՀԶՕՐ», Հայն ալ «ՈՂՈՐՄԵԼԻ ՓԱՐԻԱՆԵՐ», իսկ միւս կողմէ կ'ուզեն որ բանակցութիւն կատարուի «փոխադարձ շահեր»ու հիման վրայ:

Ո՞ւր ենք բարեկամներ, հրապարակային բեմի՞ն վրայ թէ յիմարանոց: «Հզօր» մը ի՞նչպէս կրնայ բանակցիլ գիջնիլ մարդոց հետ որ «ողորմելի փարիաներ» են: Չէ՞ որ քաղաքական կեանքի մէջ միայն ուժի՛ն կարեւորութիւն կ'ընծայեն, իսկ փարիայէն՝ շատ շատ կ'ողորմին...

Ինչ կը վերաբերի բուն նիւթին, կարդացէք «Վերածնունդ»ի խորհրդածութեանց եզրակացութիւնը իբրեւ ընկալ, մնացածը նկատեցէք թրքական մտայնութեան հայելին եւ այն ատեն պարզ կը դառնայ կացութիւնը:

Իրապէս, Թուրքը ինքզինք կը նկատէ ազգ մը որ գերիվեր է բոլորէն, զինուորական ուժի թէ քաղաքակրթական բարձրութեան տեսակէտով: Չէ՞ որ Աթաթիւրք միայն աշխարհի մեծերը չխոնարհեցուց՝ բոլորը մէկ ծովերէն անդին նետելով, անկոխ եւ մութ պատմութիւնն ալ նուաճեց՝ մարդկային միտքին ու աչքին չսեւած ծալքերը պարզելով ու հրապարակին վրայ փռելով, «ի պէտս զարգացելոց»...:

Մի խնդաք: Ա՛յն է տիրող մտայնութիւնը ոչ միայն տաքարիւն երիտասարդներու, այլեւ պայպարիին ու սարէց շատ մը Թուրքերու մօտ: Մանաւանդ հիմա, Սանճաքի խնդրին նոր դարձուածքին վրայ, զոր կը նկատեն աշխարհի մեծերուն խոնարհութիւնը՝ իրենց ուժին առջեւ:

Արդ, աւելի քան միամիտ ըլլալու է, խորհելու համար որ այս պայմաններուն մէջ Թուրքը կը յօժարի Հայուն բարեկամութիւնը փնտռելու: Ընդհակառակն, աւելի քան զոռոզ ու աններող դարձած է, խօսքով թէ գործքով:

Գործք՝ Պոլսահայ համայնքին անզամհատումը, որ— տարօրինա՛կ զուգադիպութիւն— այնքան արագօրէն կը կատարուի ատենէ մը ի վեր, այսինքն ճիշդ այն միջոցին երբ մեր երանելիները ղրկել ու տրամադրութեան բարիփոխում կը տեսնեն: Պիտի ըսէինք՝ կ'երազեն...

Խօսք՝ թրքական մամուլին պարբերական հրատարակութիւնները:

Ահա ամէնէն վերջինը՝ «Սոն Փոսթա»յի ըրածը, «Լ'Օմ Լիպր»ի ծանօթ յօդուածին առթիւ: Թուրք թերթը ոչ միայն չի յօժարիր դաշնագրային ուեւէ տրամադրութիւն ի նպաստ Սանճաքի Հայերուն, այլ եւ բացէ ի բաց կը հրաւիրէ զանոնք ֆրանսական իշխանութեան դէմ գործել: Աւելի ճիշդ՝ կը սպառնայ, հասկցնելով թէ աշխարհ «ի՛նչ կաղապարներու կրնայ մտնել», եւ հետեւաբար ի՛նչ փորձանքներ բերել Հայերուն գլխուն...

Բարեկամութեա՞ն, համաձայնութեան առաջա՞րկ է մեզի: Մտածումն անգամ ներելի չէ: Մարդիկը պարզապէս կ'առաջարկեն անձնատուր ըլլալ ամբողջովին, ուրիշներէ երես դարձնելով եւ իրենց ոտքը իյնալով...: Այդ պարագային՝ կը խոստանան ողորմիլ, այսինքն՝ չնեղել, չքսելու համար այլ բան»:

ՋՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

— 1937ին Ֆրանսայի մէջ սպառած է 51,261,119 քիլօ ծխախոտ, 4 միլիար 570, 850,000 ֆր. արժողութեամբ:

⁂ Հիթլէր երկու քոյրեր ունի, Անժէլա եւ Փոլա: Առաջինը ամուսնացած է, իսկ երկրորդը ամուրի է եւ կը բնակի Վիէննա: Երկուքն ալ ներկայ եղան Նիւրեմպէրկի նացի համագումարին:

⁂ Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆոնք յայտարարեց, թէ սխալ է Միացեալ Նահանգներու արտաքին նախարար Հըլլի այն կարծիքը, թէ գերման տնտեսութեան մեթոտները պատճառ պիտի դառնան միջազգային առեւտուրի նուազման: Ֆունք յաւեց, որ Գերմանիա այժմ ի վիճակի է ոչ միայն երկկողմանի, այլ բազմակողմանի առեւտրական համաձայնութիւններ կնքելու օտար պետութեանց հետ: Ան կրնայ, օրինակ, Նախանիւթ եւ Հարաւային Ամերիկայէն գնել եւ փոխարէնը ծախել ճարտարարուեստական ապրանքներ:

ԽԶԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ինք իսկ պատմած է ինծի թէ էնվէր ինչ պատասխանած է Հայերուն դէմ կարգադրութիւնները եա առնելու իր պնդումին. «Հայերու անունը բերանդ մի՛ առներ, ո՛չ մէկ խօսք անոնց մասին: Ո՛վ որ անոնց մասին խօսի ինծի, նոյնիսկ եթէ ամէնէն լաւ բարեկամս ըլլայ, թշնամի կը դառնայ»: Այսպէս Սալահէտտին ամէն կողմ մտաւ ելաւ Հայերուն համար, բայց պարզ միակ անհատ մը ի՞նչ կրնայ ընել կոմիտէին ուժին դէմ: Ինքն ալ հետեւանքները չափելով ամէն գործէ քաշուեցաւ:

Վալին վերջին բառերը տեսակ մը վարանումով ըսաւ: Քիչ մը դադարէ վերջ շարունակեց.

— Եթէ ես միշտ այն համոզումը չունենայի, թէ պաշտօնիս վրայ պէտք է յարատեւեմ հանրութեան օգտակար ըլլալու համար, մինչեւ հիմա շատոնց անոր օրինակին կը հետեւէի,— եւ խոշոր մարդը հառաչ մը արձակեց, կարծես ակամայ:

Լուպովնա Կրապովիչ ոտքի ելած էր:

— Շատ բան չեմ հասկնար այդ քաղաքական խնդիրներէն, Ձերդ Վսեմութիւն, պատասխանեց:— Ես իրողութիւններ միայն կը տեսնեմ, զարհուրելի իրողութիւններ: Ասոնց պատասխանատուն ո՛վ է, չեմ գիտեր: Բայց գոնէ կը փափաքիմ բարեկամուհիիս օգնել:

Վալին ձեռքը անոր երկնցնելով.

— Վստահ եղէք թէ ամէն բան պիտի ընեմ, ձեռքս եկածը, ձեզի օգնելու համար,— ըսաւ եւ առաջնորդեց զայն մինչեւ դուռը:

Երբ Լուպովնա Կրապովիչ Հայերու գտնուած նոյն խանը վերադարձաւ, Վալիին հրամանը արդէն իր ազդեցութիւնը գործած էր: Հայերու կաթուանը այդ զարհուրելի բնակավայրը ձգելու վրայ էր եւ լայն շարքերով այդ դժբախտները դրան առջեւ էին արդէն: Շատերը այնքան տկար ինկած էին որ չէին կրցած միւսներուն հետեւիլ, ամբողջ թիւ մըն ալ մեռած էին եւ անոնց մարմինները սոուարացուցած էին ներքին բակին մէկ անկիւնը բարձրացած դիակոյտը: Դրան առջեւ եղողներն ալ երբեւալ տատանեալ, անձայն անշշուկ եւ առանց ուեւէ արտայայտութեան վիճակ մը ունէին:

Ժանտարմայի թուրք ենթասպային դառնալով, Լուպովնա Կրապովիչ իր թուղթը ցոյց տուաւ եւ փափաք յայտնեց Սիրանոյշը տեսնել:

Զաւուշը կարդաց ուշադրութեամբ եւ զողունի ժպիտ մը թռաւ իր երեսին վրայ:

— Նորին Վսեմութիւն Վալին կը փափաքի՞ արդեօք որ ես գտնեմ այդ կիները եւ ղաւնոնք իրեն տանիս,— հարցուց թուղթը ետ տալով:

— Ո՛չ, ես կը փափաքիմ միայն երկու կիները տեսնել եւ անմիջապէս:

Զավուշը անոր նայեցաւ աչքերը անկած անամօթ ծիծաղով մը:

— Այո՛, այդպէս աւելի աղէկ է, դուն կը փնտռես զանոնք անձամբ: Ես չեմ կրնար ամէնքը ճանչնալ: Քեզի հետ ժանտարմա մը կու տամ,— եւ ժանտարմաներէն մէկուն նշան ըրաւ:

Ենթասպան պէտք եղածը անոր ըսելէն վերջ, ժանտարման ճամբայ մը բացաւ այդ մարդոց հեղեղին մէջ եւ Լուպովնա Կրապովիչ անոր հետեւեցաւ խանին ներսը: Սիրանոյշ եւ Մելինէ Արամը գտաւ միեւնոյն տեղը: Ջուրին քով կեցած կը սպասէին համբերութեամբ, որպէսզի հնար ըլլայ ձգել զարհուրելի այդ վայրը: Անոնց շուրջ կը հնչէր հիւանդներուն հեծեծիւնը եւ մահամերձներուն հոնդիւնը, ինչպէս նաեւ ժխորը դուրս չուողներուն, որոնք սակայն դէպի խանին դուռը դժուարաւ քայլ կ'առնէին: Հէք մանուկներ, իրենց մայրիկներուն կառչած, կամ չափահասներուն կցուած, անձկագին աչքերով անոնց կը հետեւէին: Ուրիշներ՝ որոնց վերջին ազգականները կամ ծնողքը գիշերը մեռած կամ այդ րոպէին հոգեվարք էին, հանդարտօրէն եւ գունատ նստած էին գետինը: Ու այդպէս պիտի մնային մինչեւ որ ուժասպառ կարենային իրենցմէ առաջ գացողներուն հետեւէին երթալ 'էպի մշտնջենական լռութիւնը, միա՛կ յո՛յսը՝ որ իրենց կը մնար եւ զոր ոչ ոք կրնար յափշտակել իրենց ձեռքէն...: Աղտեղի վարշամակին տակէն խորասոյզ ու տենդաբորբ աչքերով Սիրանոյշին մեռելատիպ ու քաշուած դէմքին վրաեւ կը ծփար ծիծաղի մը ստուերը, երբ տեսաւ Լուպովնա Կրապովիչը որ իրեն կողմը կու գար:

— Հոս եմ, սէ՛րդ իմ Սիրանոյշ,— աղաղակեց Ռուսուհին, գրկելով իր բարեկամուհին:— Վալին ապահովեց իմ Պոլիս ճամբորդութիւնս եւ հոգ պիտի տանի որ մենք քեզ նորէն գտնենք:

— Ինչո՞ւ համար: Ոչ ոք պէտք ունի զիս նորէն գտնելու, Լուպա Լուպովնա: Ես ուրախ եմ միայն որ այլեւս քու կեանքդ խղճիս վրայ բեռ չեմ ունենար: Ապահով Պոլիս գնա: Ահա թուղթ պանքայի վրայ, որ քեզի պիտի փոխանցէ բոլոր հոն աւանդ ունեցածս:

Լուպովնա Կրապովիչ մեքենաբար առաւ Սիրանոյշին իրեն երկարած թուղթը զոր յամրօրէն դարձուց մատներուն միջեւ: Չէր գիտեր, թէ ինչպէս անդրադառնայ Սալահէտտինի պէյի մասին Վալիին խօսքերուն, այս քարի պէս կարծր յուսահատութեան պահուն՝ որուն մատնուած էր Սիրանոյշ: Վերջ ի վերջոյ ըսաւ.

— Պէքիր Սամի պէյ Սալահէտտինի մասին խօսեցաւ ինծի: Պաշտօնէն հրաժարեր է, երբ մեզի դէմ կարգադրութիւնները (ինքզինքն ալ անդիտակցաբար Հայերուն հետ կը հաշուէր) չէ կրցեր ետ առնել տալ կամ փոխել: Պէտք է ըսեմ քեզի որ այս բաներուն պատասխանատու են Թալէաթ եւ Էնվէր:

Սիրանոյշ լռութեամբ մտիկ կ'ընէր:

— Սալահէտտի՞ն,— հարցուց յետոյ, կարծես ուշաբերած մէկու մը պէս:— Այո՛, բնականաբար ան ուեւէ յանցանք չունի: Ապահովաբար, ասիկա գիտեմ ես: Եւ միւսները...

Դադար մը առաւ: Յետոյ տարբեր շեշտով մը, երբ թէ քիչ առաջ լսածը մոռցած էր արդէն, ըսաւ.

— Գնա՛, Լուպա՛, գնա՛: Լաւ է որ քեզ ապահովութեան մէջ գիտնամ:

Թարգմ. ՆՏԱՆ

(Շար.)

(29)

ներ: Եռրայական խնդիրը պարզապէս մէկ երեւոյթն է այս հարցին: Մեր դիրքը ճշդուած է փաստական անվիճելի տուեալներով: Համաշխարհային ծրրայականութիւնը ամբողջ 16 տարի անհաշտ թշնամի մը եղաւ Ֆաշականութեան, հակառակ մեր վարած քաղաքականութեան: Իտալիոյ մէջ մեր քաղաքականութիւնը սահմանուած է սեմական այն տարրերուն որոնք նաւուն մօտենալ կը փորձեն յարձակելու համար: Բայց եւ այնպէս, այն խտալահպատակ Հրեաները որոնք անվիճելի արժանիքներ ունին, զինուորական թէ քաղաքային, Իտալիոյ եւ անոր կարգուսարքին հանդէպ, պիտի վայելեն որոշ հոկացողութիւն եւ արդարութիւն: Գալով միւսներուն, անոնց հանդէպ պիտի վարենք անջատման քաղաքականութիւն մը»:

Այս ճառը որ 26 վայրկեան տեւեց, մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Գերմանիոյ մէջ, ուր այլեւս որ եւ է կասկած չունին Իտալիոյ աջակցութեան մասին:

Թրիէսթէի 5000 Հրեաները բացակայ էին այս բանախօսութենէն: Մուսոլինի ակնարկեց նաեւ Աւստրիոյ կցումին.— «1938 մարտին տեղի ունեցաւ դէպք մը որ կը ձեւակերպուէր 1878էն ի վեր: Միլիոնաւոր քաղաքացիներ կը ցանկային ատոր եւ ոչ մէկը հակառակ էր: Թրիէսթէ կը գտնուի նոր կացութեան մը առջեւ, բայց պատրաստ էզիմագրաւելու զայն»:

«Համաձայնեան անընդունելի է, Չեխերը պիտի կռուին»

25էն 50 տարեկաններ զինուոր

Մինչ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի նախարարները արիւն - քրտինք մտած էին Լոնտոնի մէջ, խաղաղօրէն լուծելու համար վէճը, առանց չեխական կառավարութեան կարծիքն առնելու, այս վերջինը կը ճշդէր իր դիրքը, վճռապէս մերժելով հանրաքուէն: Արդէն հաղորդած էինք փոխ - վարչապետին ճառը: Վարչապետը ինք, Միլան Հոճա, կիրակի օր ճառ մը խօսելով, հանդիսաւորապէս խոստացաւ թէ հանրաքուէ պիտի չկատարուի եւ թէ պիտի կռուին մինչեւ մահ: Այս ճառէն առաջ, նախարարական խորհուրդը որոշած էր ամբողջական զօրաշարժ կատարել, աստիճանաբար բայց յարատեւօրէն: Զօրաշարժի գործողութիւնները կը շարունակուին գիշեր ցերեկ: Քանէն մինչեւ յիսուն տարեկան բոլոր տղամարդիկ զինուորութեան ենթակայ ըլլալով, իրաւունք չունին երկրէն հեռանալու: Արտասահմանէն հասած բոլոր նամակները եւ հեռագիրները գրաքննութեան կ'ենթարկուին: Կառավարութիւնը ժամէ ժամ կը սպասէ գերմանական արշաւանքին: Փոքր արշաւ մը տեղի ունեցած է արդէն, Աշի մէջ, ուր Գերմանացիներ կոխեցին մաքսատունը եւ պաշարեցին զայն, ձեռնառումբերով, գնդացիրներով եւ մեքենաշարժ հրացաններով: Ներսը մնացած երեք պաշտօնեաներ դուռները փակելով հրթիռներ արձակեցին, օգնութիւն խնդրելու համար: Երբ ոստիկաններն ու զինուորները եկան, 200 արշաւողները Գերմանիա փախան, վիրաւորելով երեք պաշտօնեաները: Կառավարութիւնը կը կարծէ թէ այս կարգի արշաւները պիտի շարունակուին, քանի որ ստուարաթիւ հրոսախումբեր կազմուած են սահմանագլուխին վրայ, փախստական Գերմանացիներու կողմէ: Անշուշտ այս դէպքերուն պիտի յաջորդէ բուն զինուորական միջամտութիւնը, եթէ կարելի չըլլայ խաղաղութեամբ կարգադրել վէճը:

Վարչապետը իր ճառին մէջ բացատրեց թէ կառավարութիւնը կարելին փորձեց, խաղաղութեամբ լուծելու համար վէճը, բայց ըմբոստութիւն ծագեցաւ ճիշդ այն պահուն երբ կը կարծուէր թէ բանակցութիւնները պիտի յաջողին: Այն ատեն կառավարութիւնը վճռապէս գործի ձեռնարկեց: Պաշարման վիճակը պիտի չվերջանայ ըմբոստ շրջաններուն մէջ, ցորչափ անհրաժեշտ է բարեկարգութեան համար: Վարչապետը աւելցուց.

— «Ինչ որ հանրաքուէ կը կոչեն, չի կրնար միշտապէս լուծել հարցը: Այս մասին համաձայն են ոչ միայն երկրին վարիչները, այլեւ բոլոր այն բանիմաց մարդիկ որ կը ճանչնան Չեխոսլովաքիոյ եւ Կեդր. Եւրոպայի պայմանները, որոնք այնքան բարդ են, թէ ազգութիւններով եւ թէ հողերով: Հանրաքուէն անընդունելի է, որովհետեւ նմանօրինակ խնդիրներու ամբողջ շարք մը պիտի բանայ: Բայց եւ այնպէս կառավարութիւնը վճռած է աշխատիլ խաղաղութեան համար: Ցանուէն պետութեան սահմանադրական իշխանութեանց կը յայտարարեմ.— Հակառակ Հէնլայնի մերժումին եւ հակառակ փորձուած ապստամբութեան, կառավարութիւնը հսկելով երկրին հողային ամբողջութեան վրայ, պիտի շարունակէ խաղաղ համաձայնութեան մը յանգիլ ազգութեանց եւ մասնաւորապէս Գերմաններուն հետ: Այդ համաձայնութեան համար կառավարութիւնը այլեւս պէտք չունի Հէնլայնի, ոչ ալ իր գործակիցներուն որոնք փախած են, որովհետեւ պատահած դէպքերը կ'ապացուցանեն թէ կառավարութիւնը այսուհետեւ ուղղակի գործ ունի Զուտէթեան գերման ժողովուրդին պանդուածներուն հետ, որոնց մեծամասնութիւնը համաձայնութիւն կ'ուզէ»:

Ճառը վերջացաւ հանդարտութեան եւ համերաշխութեան յորդորներով:

Հէնլայն 40,000 կամաւոր հաւաքած է

Հէնլայն, Զուտէթեան Գերմաններուն Առաջնորդը, որ այժմ Գերմանիա կը գտնուի, նոր եւ աւելի կրակոտ յայտարարութիւն մը ուղղելով իր կուսակիցներուն, հաղորդեց թէ 40.000ի հասած է իր հաւաքած կամաւորներուն թիւը: Ասոնք հրաման ստացած են գրաւելու «հայրենիքին սահմանները եւ պատելու իրենց հարստահարեալ եղբայրները»: Յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ չեխական կառավարութիւնը «այլեւս տէր չէ կացութեան, բոլշեւիկեան տարրերուն հանդէպ: Պ. Պէնէշ սուտ կը խօսի եւ մինչեւ վերջին վայրկեանը կը խաբէ իր ժողովուրդը բուն կացութեան մասին: Ան այնքանվատ էոր չի խոստովանիր բանուորին եւ գիւղացիին չի խոստովանիր իր քաղաքականութեան կործանումը: Ան իր վերջին յոյսը դրած է եւրոպական աղէտի մը վրայ: Հասած է ծայրագոյն անձկութեան ժամը: Հետեւաբար մենք կը պահանջենք ինքնապաշտպանութեան իրաւունքը, կազմելով Զուտէթեան Գերմաններու արձակազէն բանակը»:

Հէնլայնի ծրագրին համաձայն, արձանագրուած 40.000 կամաւորները պիտի բաժնուին չորս մասի, իւրաքանչիւրը 10.000 հոգի: Տակաւին հարիւրաւորներ կ'արձանագրուին նոյն դրօշին տակ:

*** Գերմանական թերթերը կը շարունակեն կծու մեղադրանքներ ուղղել չեխական կառավարութեան դէմ: Կառավարութիւնն ալ սկսած է ձերբակալել կասկածելի Չեխեր, իբրեւ պատասխան Հէնլայնի կուսակցութեան լուծման:

ՋԻՍՊԱՆ ԼԻՈՆԻ ՔՆԻՆ ԱԸ ՏԱՂՈՎ

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ընդհ. գործադուլ հռչակեցին Սէնի եւ Սէն - է Մառնի նահանգներուն մէջ, հետեւողութեամբ Լիոնի բանուորներուն որոնք ամուրօրէն կը շարունակեն պայքարը:

ՊՈՒՆԿԱՐԻՈՅ Թագաւորը, որ Փարիզ կը գտնուէր, իր երկիրը վերադարձաւ, Զուիցերիա եւս հանդիպելով:

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
Mutualité, Կիրակի, 30 Հոկտեմբեր

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 21 Սեպտեմբեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, իր Ակումբին մէջ: կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

ԱՆԻԷԹ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 23 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին՝ կը զեկուցանէ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Տարզպետ» խումբի հերթական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին: կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷՅԱՆ: Նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ծրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մոնբէլիէի «Իշխան» խումբի ընկերները՝ 21 Սեպտ. երեկոյ: կարեւոր օրակարգ: Ներկայ կ'ըլլայ Ընկ. Յ. ՊԱՊԻԿԵԱՆ:

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Աքապեաններու բնակարանը: կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ պատանիներու խմբական ժողովները՝ 21 Սեպտ., Չորեքշաբթի, սովորական տեղը:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՃՕՆԻ «Ռոստոմ» եւ «Քրիստափոր» խումբերու ժողովները, 22 Սեպտ., սովորական տեղը:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ, սովորական տեղը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 21 Սեպտ., Չորեքշաբթի երեկոյեան ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, Ե. ՈՒՍԱՂԷ՛Մ...
(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)
ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ:

Գին, — սպիտակ թուղթի վրայ տպուածները պիտի ծախուին 5 Ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք: Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները՝ պատուիրէ 7,50 ֆրանք: Ամեն մէկ հատորի ապսպրանքի համար ղրկել փոստի ծախք 0,65 դրոշմաթուղթ: Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք (ըստ երկրի): Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, Մարսէյլ:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱԼ ՔԱՂԱՔ
(Նշխարներ Աստփազարէն)
ՎԱՐԴԻՆ ԵՂԻՇԷԵԱՆԻ
Յառաջաբան՝ Շ. Նարդունի

Պատկերներ Աստփազարի կեանքէն եւ գաւառական խոնարհ դասակարգին ապրումներէն: Գրուած երգիծական շունչով եւ հայրենաբաղձութեամբ:

Իր գիւղը կամ քաղաքը կորսնցուցած ամէն տարագիր իր հոգիին խօսող կէտ մը պիտի գտնէ անպայման:

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

— Տրապիզոնի նահանգի Թրիպոլի քաղաքի Տէր Գարապաշեան քահանայի որդին՝ Յարութիւնը, որ աքսորի շրջանին Ակն քաղաքը կը գտնուէր: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Hanedanianի, 83, Rue de la Pointe, La Garenne, Colombes (Seine):

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Յովակիմ: 1928ին կը գտնուէր Յունաստան: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France:

— Մարաշցի Անտոն Պալեան կը փնտռէ իր կինը՝ Շուշան Քէօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարի Ալթունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին: Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine):

ԽՈՒՆՃԱՏԵՍԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երիտ. Ընկերակցութիւնը ողջերթի երեկոյթ-պարահանդէս մը սարքած է Հոկտ. 1ին, ժամը 21էն մինչեւ առաւօտ, Պրէպան Մարսէյլի սրահին մէջ, ի պատիւ հայ զինուորցուներու:

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մասնաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 22 Սեպտեմբեր Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԿՈՒԶՈՒԻ

Պիվէրի (Կարտան) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուցչուհի մը: Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հասցէին. Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.):

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demeame — PARIS (13)

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,
Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ:

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ: Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ:

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խ. Կէնտէրեանի) եռերուած հայկական զոյգ եռագոյնով:

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ:

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով:

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միքայէլեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօյաջեանի եւ նկարները:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր. արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր: Դիմել մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 21 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 21 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3840

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՀԱՅԿԱԿԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՉԵԽԱԿԱՆԸ...

Գաղտնիք չմնաց այլեւս։ Վարագոյրը լայնօրէն բացուած է դիւանագիտական թատերաբեմին վրայ, պարզելով ահաւոր ողբերգութիւն մը,— Անճար պետութիւն մը իր բախտին ձգուած, հակառակ բոլոր հանդիսաւոր յանձնառութեանց, նոյնիսկ զինակցութեանց։

Բոլորովին տարբեր հարց է թէ այդ պետութիւնը,— Չեխոսլովաքիան, ընդունա՞կ էր աւելի երկար ապրելու, հաստատուած ըլլալով արուեստական հիմերու վրայ, իբրեւ Թխածոյ խճանկար մը զանազան ազգութեանց։

Մենք այսօր կ'ուզենք խնդիրը քննել տարբեր տեսակէտէ մը,— յաղթականներու նորագոյն սնանկութիւնը, այնքան չնդալից եւ անպարտելի։

Այս պատկերը ո՛րքան կը յիշեցնէ մեր ժամանակակից պատմութիւնը, 1878ին, 1895—96ին, 1908—1914ին եւ վերջապէս 1920—22ին...

Ինչպէս այն ատեն, այսօր ալ օրուան վարիչները մէկ օրէն միւսը վարպետ բանաձեւեր կը գտնեն, արդարացնելու համար որեւէ նահանջ կամ խուսափում։

Երէկ՝ վեց պետութեանց «ներդաշնակութեան» կամ հաւասարակշռութեան բանաձեւն է որ մեր մուխը կը մարէր, ճակատագրական պահուն։ Ճիշդ այն վայրկեանին երբ կը կարծէիր թէ քանիչորս ժամ է մնացած, փշուր մը արդարութիւն, հատուցում առնելու համար։

Այսօր գտած են աւելի ճկուն եւ մարդկային — մարդասիրական — բանաձեւ մը, խաղաղութի՛ւն։

Այո՛, խաղաղութիւն ամէն գնով, խնայելու համար միլիոնաւոր զոհեր եւ նիւթական փլուզումներ։ Խաղաղութիւն, քանի որ վիթխարի եւ անողոք ուժ մը, հիթլերական Գերմանիան, եւ անոր հետ ալ նոյնքան ամեհի ուժ մը, ֆաշական Իտալիան կը սպառնան բոցավառել Եւրոպան։

Եւ ինչո՞ւ այդքան խրար անցնիլ, քանի որ զոհողութիւնը պիտի կատարուի ուրիշի գլխուն վրայ,— մինչեւ ի հաշիւ տկարին եւ անճարին։

Իսկ հանրային կարծի՞քը... Օ՛, մինչ արթուն է այն, ինչպէս հայկական ողբերգութեան զանազան շրջաններուն, երբ արիւնը կը հոսէր գետերու պէս, երբ ամբողջ գիւղեր եւ քաղաքներ մոխիրի վրայ կը նստէին, երբ հարիւր հազարաւոր այրեր, կիներ եւ մանուկներ սպանդանոց կ'առաջնորդուէին անարգել։ Աւելի դիւրաւ քան ոչխարի հօտերը...

Այն ատեն «հայասէրներ» կային։ Կամ աւելի ազնիւ բառով մը՝ մարդասէրներ։

Այսօր ալ կան զանազան «սէր»երով տոգորուած դէմքեր եւ հոսանքներ, որոնք ճառեր կը խօսին եւ կրակոտ բաներ կը գրեն, յանուն ժողովրդապետութեան, քաղաքակրթութեան, մարդկութեան։

Եւ կոչե՛ր, հրապարակային ժողովներ, բացադանչութիւններ ու բանաձեւեր, որոնք սահմանուած են սիրտ պաղչելու։

Երէկ Ժոռէսներն եւ Փրէսանսէներն էին որ արդարութիւն կը պահանջէին, այնքան հզօր դէմքերու հետ,— փոթորկելով անհամար բազմութեանց հոգիները։ Եւ հալածականները, մինչ խանդավառ ու դիւրահաւան, կը կարծէին թէ Եւրոպան է որ բռունցքը սեղմած՝ պիտի գործադրէ արդարութիւնը։

Այսօր Լէօն Պլումներն ու Մարսէլ Քաշէններն են որ կ'ափսոսան, երբեմն ալ չանթեր կ'արձակեն, տեսնելով տկարին լքումը եւ զօրաւորին յաղթանակը։

Ֆրանսայի նախկին վարչապետը, որ այժմ զբաղած է խմբագրականներ հասցնելով, որ դեռ քանի մը օր առաջ կը ծափահարէր Պ. Չէմպրլէնը եւ կը թելադրէր նաեւ օգնութեան կանչել Մ. Նահանգներու նախագահը, ափսոսանքի անզօ՛ր աղաղակ մը կ'արձակէր երէկ,— նոր կացութեան առջեւ։ Կը զարմանար որ Չէմպըրլէն Պէրխթէսկատէն գնաց, «բայց ոչ ոք Լոնտոն հրաւիրեց Պ. Պենէշը կամ Հօճան»։ Եւ կ'ողբա՛ր,— առանց անոնց մասնակցութեան կազմուած է ծրագիր մը, «որ կը յօշոտէ Չեխոսլովաք պետութեան երկիրը, կ'անդամատէ անոր գերիշխանութիւնը եւ կը խզէ զինակցութիւնները»։ Եւ ամօթապարտ կը զգար ինքզինքը։

Իսկ համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն, որ այնքան վառ յոյսեր ներշնչած էր Չեխերուն, կոնակը տուած՝ Մոսկուայի, տակաւին «կեցցէ՛ Չեխոսլովաքիոյ ամբողջութիւնը» եւ «կեցցէ՛ խաղաղութիւնը» կ'աղաղակէր երէկ, մասնաւոր յայտարարութեամբ մը.

— «Այս յաղթանակէն վերջ, Հիթլէր վաղը կրնայ պահանջել ֆրանսական գաղթավայրերը եւ Ալզաս - Լոռէնը, իսկ Մուսոլինի կրնայ պահանջել Թունուզը, Քորսիքան, Նիսը եւ Սավուան։ Ֆրանսայի ապահովութիւնը եւ խաղաղութիւնը վտանգուած են այսպէս հպատակելով գերման ժողովուրդի դահիճին կամքին»։

Այսպէ՛ս կը գրէին Համիտի կամ Իթթիհատի օրով ալ, երբ աւելի հաստատուն վիճակ ունէր Եւրոպան, երբ երկու մարտանաւ բաւական էին խափանելու ջարդերը...

Ի՞նչ բան փոխուած է հայկականէն մինչեւ հայէջականը կամ չեխականը, իբրեւ քաղաքականութիւն կամ յառաջդիմութիւն։

Այո՛, փոխուա՛ծ է բան մը, բայց դէպի աւելի դէշը,. աւելի վատը։

Երանի՜ թէ կարենայինք ըմբռնել, հիմա որ աշխարհը կը տեսնենք ոչ թէ սպիտակ պապկներով, այլ աչօք բացօք։ Եւ ամէն օր աւելի մերկ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ ԼՈՆՏՈՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՈՐՈՇՈՒՄԸ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՀԱՂՈՐԴՈՒԵՑԱՒ ՉԵԽԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ

Ընդհանուր յուզում Չեխոսլովաքիոյ մէջ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ գումարեց երկուշաբթի օր, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին, քննելու համար Լոնտոնի մէջ գոյացած համաձայնութիւնը։

Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ.

— «Վարչապետ Պ. Տալատիէ եւ արտաքին նախարար Պ. Ժորժ Պոնէ զեկուցում տուին Լոնտոնի մէջ կատարուած բանակցութեանց եւ այն պայմաններու մասին որոնց հիման վրայ համաձայնութիւն գոյացած է բրիտանական կառավարութեան հետ։ Նախարարական խորհուրդը իր հաւանութիւնը յայտնեց վարչապետին յայտարարութեանց եւ դիրքին, ինչպէս եւ բրիտանական կառավարութեան հետ համախորհուրդ առաջարկուած լուծումներուն»։

Ընթերցողներուն համար գաղտնիք չէ այս դիւանագիտական բացատրութեան իմաստը։ Ինչպէս մանրամասնօրէն բացատրած էինք երէկ, Անգլիա եւ Ֆրանսա համաձայնած են անդամատելու եւ չէզոքացնելու Չեխոսլովաքիան, միեւնոյն ատեն չեղեալ համարելով այդ երկրին զինակցութիւնը Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան հետ։ Հիթլէրի վերջնագրին համաձայն, անյապաղ Գերմանիոյ պիտի յանձնուին այն շրջանները որոնց բնակչութեան 75 առ հարիւրը Գերմանացի են։ Այն շրջանները ուր գերմանական տարրերը 50 առ հարիւրը կ'անցնին, բայց 75 առ հարիւրէն վար կը մնան, պիտի վայելեն տեղական ինքնավարութիւն, ինչպէս նախատեսուած էր չեխական կառավարութեան 4րդ ծրագրով։ Միեւնոյն սկզբունքը պիտի գործադրուի Չեխոսլովաքիոյ հարաւային եւ արեւելեան շրջաններուն մէջ, ուր Լեհերը եւ Հունգարները կարեւոր թիւ մը կը կազմեն։ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները պիտի երաշխաւորուին պետութեանց կողմէ։

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԱՄԵՆԱՄԵԾ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Բոլոր թերթերը կը գրեն թէ նախարարական խորհուրդը հաւանութիւն յայտնեց միաձայնութեամբ։ Այս առթիւ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան, այդ որոշման յանգելէ առաջ։ Մասնաւորապէս ժխտական դիրք բռնած էր գաղութներու նախարարը, Պ. Փոլ Ռէյնօ, որ կ'առաջարկէր տեղի չտալ Հիթլէրի սպառնալիքներուն առջեւ։ Չէմպըրլէն - Հիթլէր ծրագրին դէմ պայքարեցան նաեւ գաղթային նախարարը՝ Պ. Մանտէլ, որ գործակիցն եղած է Քլէմանսոյի, հողագործական նախարարը՝ Պ. Քէօյլ, եւ ծովային նախարարը, Պ. Քամփէնքի։

Ֆրանսական կարգ մը շրջանակներ նուաստացման տպաւորութիւն մը կրեցին, երբ իմացան թէ կառավարութիւնը ընդունած է Հիթլէրի պայմանները։ Անոնց կարծիքով, Ֆրանսա դիւանագիտական ամենամեծ պարտութիւնն է որ կը կրէ 1906էն ի վեր, երբ Վիլհէլմ Բ. ստիպեց հրաժարեցնել արտաքին նախարարը, Պ. Տէլքասէ։ Թերթ մը կ'ըսէ այս առթիւ.— «Հիթլէր այլեւս պատճառ չունի Եւրոպան պատերազմի անդունդը գլորելու, քանի որ իր բոլոր ուզածն ստացաւ»։

ՉԵԽԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԸ ԿՈՒԼԱՅ

Նախարարական խորհուրդէն վերջը, արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց չեխական դեսպանը, Պ. Օզուսկի եւ անոր հաղորդեց Ֆրանսայի որոշումը։ Դեսպանը հազիւ կրցաւ զսպել իր յուզումը, երբ դուրս կ'ելլէր արտաքին գործերու պաշտօնատունէն։ Արցունքներ կը հոսէին իր աչքերէն, երբ իր դիմացը տեսաւ թերթերու թղթակիցները որոնք անհամբեր լուրի կը սպասէին։ Դեսպանը հազիւ կրցաւ արտասանել հետեւեալ բառերը.

— «Իմ երկիրս դատապարտեր են առանց լսելու զայն...»։

Փարիզի չեխական շրջանակներուն մէջ կ'ըսեն թէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ կատարուած բանակցութեանց ատեն, Հիթլէր բացարձակապէս պնդած է իր պայմաններուն վրայ եւ անտեսած՝ չեխական կառավարութիւնը։ Այս կացութեան առջեւ, երկու պետութիւնները հարկադրուած են տեղի տալ, խնայելու համար նոր պատերազմ մը որ կրնար սուղի մատնել միլիոնաւոր ընտանիքներ։

Ֆրանսայի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւաստեն թէ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը «կորովի եւ յամառ» պայքար մը մղած են, որպէսզի Անգլիա հաւանի երաշխաւորութիւն ստանձնել Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմաններուն համար։ Անգլիոյ նախարարները այս կէտին մէջ տեղի տուած են երեք ժամուան գաղտնի խորհրդակցութենէ մը վերջ։ Երկու կառավարութիւնները ջանացած են «կարելի եղածին չափ ցաւ չպատճառել, վիրաբուժական գործողութիւնը կատարած ատեն»։

Սասունցի Դաւիթի հազարամեակը

Հայաստանի կեդր. կոմիտէն Սեպտ. 7ի նիստին մէջ որոշեց 1939 Մայիսին տօնել «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեայ յոբելեանը, «ուր բացառիկ պայծառութեամբ արտայայտուած է ժողովրդի ազատասիրական ոգին ու հերոսութիւնը, նրա պայքարն օտարերկրեայ նուաճողների դէմ»։ (Խ. Հայաստան, 8 սեպտ.)։

Հուշակաւոր Բերիան Մոսկուա կը փոխադրուի

Վրաստանի կեդր. կոմիտէն նիստ գումարելով օգոստոս 31-ին, պաշտօնէ արձակեց Ա. քարտուղարը՝ հռչակաւոր Բերիան, որ ուրիշ աշխատանքի մը կոչուած է Մոսկուայի մէջ։ Իրեն յաջորդած է Նեստորովիչ Չարկվիանի։ Երկրորդ քարտուղարն ալ փոխուած է (Շերոզիանի, փոխան Կոճլամազաշվիլիի)։

Բերիա Կովկասի ամենազօր փոխարքան էր, որ այնքան գլուխներ վառեց, սկսելով Աղասի Խանջեանէն։

Հիթլէր եւ Չէյմպրլէն կը տեսակցին այսօր

Հիթլէր Կոտէսպէրկ (Հռենոս) գնաց երէկ, սպասելով Անգլիոյ վարչապետին որ հոն պիտի երթայ այսօր, չորեքշաբթի, յայտնելու համար անգլեւֆրանսական պատասխանը։

*** Փրակայէն կը հեռագրեն թէ չեխական կառավարութիւնը սկզբունքով ընդունած է անգլեւֆրանսական ծրագիրը, խուսափելու համար պատերազմէն. բայց կարգ մը լուսաբանութիւններ պիտի պահանջէ։ Երէկ նոր ժողով մը գումարուեցաւ, խմբագրելու համար վերջնական պատասխանը։

ՉԵԽԵՐԸ Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԸՆԴՈՒՆԻՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄԱՏՈՒՄԸ

Հունգարիա եւ Լեհաստան ալ բաժին կ'ուզեն առնել

Աւելորդ է ըսել թէ անգլեւֆրանսական որոշումը ընդհանուր սրտաբեկութիւն պատճառեց Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Դահլիճը գիշերանց նիստ գումարեց, նախագահութեամբ Պ. Պենէշի, քննելու համար ծրագիրը։ Պարզ է որ գերագոյն զոհողութիւնը կը պահանջուի Փրակայէն, իբրեւ փրկագին խաղաղութեան։ Կատարեալ անելի մը մատնուած է երկիրը։ Առաջարկուած պայմանները ընդունիլ՝ կը նշանակէ բաժան-բաժան ընել երկիրը, իսկ մերժելը անխուսափելի պիտի դարձնէ պատերազմը։

Հանրապետութեան նախագահը բանալով ժողովը, բացատրեց կացութեան ծանրութիւնը եւ իւրաքանչիւրին պատասխանատուութիւնը, մանաւանդ որ զինակիցները իրենք դասալիք եղած են, յանուն խաղաղութեան։ Լոնտոնի ծրագիրը ռումբի մը տպաւորութիւնը գործեց եւ առաջին անգամ ըլլալով չեխական կառավարութիւնը համոզուեցաւ թէ մինակ մնացած է հիթլէրական Գերմանիոյ դէմ, փոխանակ պաշտպանուելու իր զինակիցներուն՝ Ֆրանսայի, Խ. Միութեան եւ հաւանաբար Անգլիոյ կողմէ։ Կառավարութեան առջեւ կը մնային երեք ելքեր.—

1. Ցետաձգել վերջնական որոշումը։ Համոզել Անգլիան եւ Ֆրանսան որ նորէն քննեն խնդիրը, այն յոյսով թէ այդ երկիրներու հանրային կարծիքը կրնայ մէկդի դնել տալ ծրագիրը։

2. Սկզբունքով ընդունիլ ծրագիրը եւ պայքարիլ խորհրդաժողովի մը մէջ, օգնութիւն խնդրելով։

3. Մերժել ծրագիրը իբրեւ անընդունելի եւ կռուիլ, ի հարկին բոլորովին առանձին։ Այս առթիւ ըսենք թէ երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7.30ին Փրակայի բոլոր լոյսերը մարած էին եւ օդանաւային մարզանքներ կատարուեցան, ինչ որ առաջին անգամ տեղի կ'ունենար ամիսներէ ի վեր։

Երէկ ժամէ ժամ կը սպասուէր վերջնական որոշման, որ պէտք է Լոնտոն հաղորդուի Չէյմպըրլէնի եւ Հիթլէրի երկրորդ տեսակցութենէն առաջ։

Աննկարագրելի է բուն ժողովուրդին դայրոյթը, որ խորապէս կ'ազդէ կառավարութեան վրայ։ Օտար դեսպանները, եւ մասնաւորապէս անգլիականն ու ֆրանսականը անընդհատ կ'այցելեն արտաքին գործերու պաշտօնատունը, իմանալու համար կառավարութեան որոշումը։ Նախարարները գլուխ քերելու ժամանակ չունին, գիշեր թէ ցերեկ։ Վարչապետը պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ.

— «Անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց խորհրդակցութեան արդիւնքը այժմ կը քննուի դիւանագիտական բանակցութիւններով։ Ինչպէս ըսի երէկ, կառավարութեան բոլոր տարրերը եւ բոլոր սահմանադրական իշխանութիւնները միացեալ ճակատ մը կազմած են եւ այդպէս ալ պիտի մնան։ Կառավարութիւնը իր կարելին պիտի ընէ, ժողովուրդին կենսական շահերը պաշտպանելու եւ պետութիւնը վնասէ փրկելու համար»։

Անընդհատ ժողովներուն հետ միաժամանակ յառաջ կը տարուի զօրաշարժը։ Թերթերը եւ երեսփոխանները բացէ ի բաց կը յայտարարեն թէ Լոնտոնի ծրագիրը անձնասպանութեան կ'առաջնորդէ, քանի որ երկիրը պիտի կորսնցնէ իր ածխահանքերը, ապակիի եւ յախճապակիի գործարանները, քիմիական հաստատութիւնները։ Ցեառոյ, հազարաւոր Չեխեր, Հրեաներ եւ ոչ-հիթլէրական Գերմաններ պիտի խուժեն դէպի չեխական շրջանները, բազմապատկելով գործազուրկներուն թիւը։ Հակահիթլէրական Գերման մը կ'ըսէ.

— Եթէ ես Չեխոսլովաքիոյ վարչապետ ըլլայի, զինուորական դաշինք մը կը խնդրէի Պերլինէն, Գերմանիոյ կը յանձնէի վճռելը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՄՈՒԼԻՍ

ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ԵՒ ՑԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպայի այսօրուան փոթորկայոյզ վիճակին մէջ, քաղաքական աշխարհի անցուդարձերը դիտելու եւ մանաւանդ անոնց իմաստը կարենալ յստակ տեսնելու եւ ըմբռնելու համար անհրաժեշտ է, որ մարդ իր աչքերը սեւեռեալ պահէ Լոնտոնի վրայ եւ իր ուշադրութիւնը չհեռացնէ Տոնինկ փողոցէն (արտաքին գործերու պաշտօնատուն): Որովհետեւ այնտեղ է, որ կը խմորուին, կը ծեծուին եւ լուծումի կը յանգին քաղաքակիրթ մարդկութեան ճակատագրին կապուած կենսական հարցերը, որովհետեւ, առանց Բրիտանիայի հաւանութեան կամ կամքին, այս երկրագունդի վրայ քիչ անգամ տերեւ կը շարժի:

Անհասարակ դժուար է ճիշդ ըմբռնել ու ճիշդ գնահատել անգլիացի անհատը իբրեւ հանրային մարդ, զինուոր, մտածող կամ քաղաքական առաջնորդ: Անհասարակ դժուար է ճիշդ հասկնալ եւ ուղիղ թափանցել Անգլիացիի թէեւ յաճախ դանդաղ, բայց խորայատուկ մտածողութեան:

Այսպէս եղած է դարերու ընթացքին: Եւրոպայի եւ Ասիոյ միւս ժողովուրդները կամ անոնց վարիչները միշտ ալ խրտչած են Լոնտոնէն, վարանոտ ու կասկածոտ աչքերով նայած են «Նենգամիտ Ալպիոն»ին վրայ: Եւ որովհետեւ երկրագունդի վրայ չկայ ժողովուրդ մը կամ անկիւն մը, որ ուղղակի կամ անուղղակի գործ ունեցած չըլլայ Լոնտոնի հետ, Անգլիա իր պետական արտաքին քաղաքականութեան մէջ ամենուրեք ալ դիտուած է իբրեւ անվստահելի, նենգ, իր շահերուն համար ուրիշները վագրի կլափը նետող եւայլն:

Բայց, մարդկութիւնը յուզող այսօրուան հիմնական հարցերուն թափանցել կարենալու համար, կամայ ակամայ, ինչպէս ըսինք, աշխարհ պարտաւորուած է նայիլ դէպի Լոնտոն եւ ճիգ ընել հասկնալու, այսօր մանաւանդ, երբ մեծ պատերազմէն հազիւ քսան տարի անցած, դարձեալ ազգերու եւ պետութիւններու երկու հզօր ու վիթխարի խմբաւորումներ կանգնած են իրարու դէմ սպառնալից, եւ մնացեալ բոլոր երկրորդական ու փոքր ազգերն ու պետութիւններն ալ կը թաւալին այդ երկու մեծերուն շուրջ, կամայ ակամայ:

Բովանդակ աշխարհի, բայց առանձնապէս Եւրոպայի վրայ ճնշող, ծանրօրէն նստած հարցը խաղաղութեան խնդիրն է, որ 1919էն ասդին ստուգանաբար զարգանալով, ձեւափոխուելով, զանազան կերպարանքներէ ու փուլերէ անցնելով այսօր խախուտ վիճակի մը հասած է:

1919ի հաշտութեան վեհաժողովները եւ անոնցմէ ծնած դաշնագիրները բոլորն ալ անխտիր իրենց մէջ կը պարունակէին խորունկ դժգոհութեան եւ նոր պատերազմի սաղմերը: Հակառակ նախագահ Ուիլսընի — այդ մեծ մարդասէրին— բուռն ու հոգեխռով թափին, հակառակ անոր անյաղթահարելի դժուարութեանց դէմ մաքառելու կորովին ու հեռատեսութեան — մէկը որ քիչ գնահատուեցաւ իր ժամանակակիցներէն եւ իբր հրապարակ « ի խաչ հան զդա» ի զլովքին միայն արժանացաւ—Եւրոպայի այնօրուան յաղթականները իրենց նեղ եսերն ու շահերը յաջողեցան առաջ քշել, եւ Վերսայլէն ելեցան ոչ միայն խաղաղութեան դաշինքներ, այլ նաեւ ապագայ պատերազմներու սերմեր:

Սխալը — եւ ճակատագրական — թերեւս կատարուեցաւ առաջին իսկ օրէն, երբ գերման բանակը,— ամէն կողմէ ճարահատ, բայց տակաւին իրապէս ո եւ է ռազմադաշտի վրայ չպարտուած, հետեւապէս հոգեբանօրէն անփոփոխ մնացած — զինեց զինադադարի:

Եւ թշնամին անմիջապէս ընդունեց, առանց խոր մտածելութերեւս եւ առանց հեռատեսութեան: Այն ատեն ուան դաշնակից բանակներու ընդհանուր հրամանատարը, Ֆօշ, որ զինուորի աչքով կը նայէր իրողութեանց վրայ, շատ եռանդ սպառեց տեղի չտալու, առաջարկեց ու պնդեց զինադադարը կնքել Պերլինի մէջ, որպէսզի տեւտոնական աչարկու վանդը, որու մասին այնքան խօսուած ու գրուած էր, գլուխէն ճզմուի իսպառ, որպէսզի ապագայ գերմանական ըսպառնալիքի ամէն սաղմ ոչնչանայ, որպէսզի գերման մեծ ժողովուրդը, որ անշուշտ հողի ու տարածութեան բանաւոր պահանջներ ունի, իր ապագայ բարգաւաճումը եւ զօրացումը այսուհետեւ փնտռէ ոչ թէ զէնքի ուժին, այլ խաղաղ թափանցումի ձեւերուն մէջ: Աւելի պարզ՝ որպէսզի Գերմանիա կամ ուրիշ որ եւ է մեծ պետութիւն այսուհետեւ չհամարձակի՛ն մըտածել թէ բիրտ ուժն է աշխարհակալութեան եւ քաղաքական տիրակալութեան միակ ազդու զէնքը: Որպէսզի, աշխարհի բոլոր ազգերուն, բայց մանաւանդ մեծ պետութիւններուն պարզ ըլլայ, թէ միջազգային հարցերը կարգադրելու եւ ընդհանրապէս միջպետական յարաբերութեանց ու քաղաքականութեանց միակ քաղաքակիրթ միջոցը այսուհետեւ փոխադարձ բանակցութեանց մէթոտն է, ոչ թէ պատերազմը: Որպէսզի, ամէն ոք ըմբռնէ թէ հարցեր լուծելու կարճ ու ապահով, անվտանգ ճամբան իրարհասկացողութիւնն է, ոչ թէ զէնքը:

Այս հիմնական սխալէն ետք,— Ֆօշի տեսակէտի պարտութեան սխալը մեծ զինադադարին — գործուեցան նաեւ յաջորդական ուրիշ վրիպումներ: Աշխարհը վերածուեցաւ, խաղաղութեան անիրաւ դաշնագիրներու շարքով մը, երկու կարգի ժողովուրդներու եւ պետութեանց — 1) յաղթականներ, որոնք յետագային դարձան լիացած, յագեցած, հողերով ու գաղթավայրերով հարուստ, հետեւաբար գոհ ու խաղաղասէրներ, եւ 2) Պարտուածներ, որոնք կորսնցնելով հող ու գաղթավայր, մեծ պատերազմէն դուրս գալով կորուստով ու կազմալոյծ, դարձան դժգոհներ եւ հետեւաբար ռազմասէրներ կամ վրէժխնդիրներ: Ասոնց միացաւ, յետագային, մեծ պատերազմէն յաղթական դուրս ցատկող, բայց դժգոհ մնացած Իտալիան, որ նոր մարդու մը կորովի ղեկավարութեան տակ եւ նոր վարչաձեւի մը տիճամիէ հարկադրանքով միացաւ պարտուողներու խումբին եւ ստիճանաբար հեռացաւ իր երէկի զէնքի ընկերներու փարախէն:

Եւ աշխարհը, բայց մանաւանդ Եւրոպան դարձեալ վերածուեցաւ երկու կէսի — մէկ կողմը՝ գերման-իտալական խմբակցութիւնը կամ Պերլին-Հռոմ առանցքը եւ միւս կողմը՝ Ֆրանքօ-բրիտանական — ռուսական ճակատը կամ Լոնտոն — Փարիզ — Մոսկուա առանցքը:

Եւ 1919ին, Վերսայլի եւ յաջորդական հռչակաւոր խորհրդաժողովներէն ետք, ստեղծուեցաւ դրսովիճակ մը, որ գրեթէ ոչ ոքը չէր գոհացներ, զէթ մարդկութեան յառաջադէմ մըտածողութեան խորթ ու անախորժ կը թուէր: Դժգոհ մնացին ոչ միայն Գերմանիան եւ Իտալիան, այլ եւ Հունգարիա, Պուլկարիա, Թուրքիա, նոյնիսկ Ճափոն: Երեւութապէս գոհ էին միայն, կամ գէթ գոհացողի, կուշտի, յագեցածի քաղաքականութիւն վարեցին Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա: Եւ սակայն տարիներով, յարատեւօրէն, այնպիսի ժամանակաշրջանի մը, երբ Մ. Նահանգներու նման մեծ ժողովուրդ մը ոտքերու փոշին թօթված կը հեռանար հին աշխարհէն, այլեւս անգամ մըն ալ չվերադառնալու վճռականութեամբ, եւ ռուսական համայնավարութիւնը կ՚աշխատէր Լենինէն մինչեւ Սթալին, 1917էն մինչեւ այսօր, սկիզբները ըսպառնական, դաժան, յարձակողական, յետագային լքուած, ինքզինք կրծող, կծկուած ու խաղաղասիրութեան նըշանաբանի շուքին ապաստանած՝ նորանոր աճող ներքին ու արտաքին վըտանգներու առջեւ:

Այս էր իրերու կացութիւնը մինչեւ 1937, երբ տեղի ունեցան Անգլիոյ նախկին թագաւորին գահէ հրաժարման պատմական դէպքը եւ Չէմպըրլէնի վարչապետական աթոռ բարձրացումը, երբ արդէն Իտալիա կլանած էր Եթովպիան, Ճափոն՝ Մանչուքօն եւ Չինաստանէն մեծ մաս մը, իսկ Հիթլէր պատռած էր Վերսայլի դաշնագրին կապանքները, մտած էր Ռուր, հետագային մէկ ոստումով Աւստրիոյ «անշլուսը» գլուխ հանելու անողոք ու անյողդողդ վճռականութեամբ:

Այսպիսի բախտորոշ պարագաներու մէջ էր, որ Լոնտոնի մէջ պետական ղեկավարութեան գլուխ կ՚անցնէր Չէմպըրլէն:

ԱՄԱՏՈՒՐ

ԵՐԿՈՒ ԵՐԿԻՐՆԵՐԻ ՁԱԽԱԿՆԵՐԻ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

« Ցառաջ »ի սեպտեմբեր 9ի թուի մէջ « Տէյլի Թէլէկրաֆ » թերթի զինուորական թղթակից Զօր. Թէմպըրլէի յօդուածի թարգմանութիւնը կարդալով, միտքով սլացայ դէպի Հայաստան:

Կարծեմ այս անգլիացի զօրավարը, նա է որ 1919ի գարնանը Հայաստան էր եկել դնդապետի աստիճանով, անգլիական կառավարութեան կողմից յատուկ առաքելութեամբ ուղարկուած: Առիթ ունեցայ 1919 թ. ապրիլին Նոր-Բայազիտում ծանօթանալու հետեւեալ պարագաների տակ. —

Նոր-Բայազիտի գաւառի Բասարգեչարի շրջանին մէջ որ սահմանակից է Գանձակի գաւառին (Ադրբէջանին) 1919 սկիզբներին մնացել էին մի քանի թաթար գիւղեր, որոնք չէին ուզում ենթարկուել հայկական իշխանութեանը: Եւ մի գիշեր էլ դաւադրութեամբ Զօդ գիւղում սպանում են մի քանի հայ սպաների, որոնց կարգին Զօր. Սիլիկեանի ազգական երկու եղբայր Սիլիկեաններ: Մեր կառավարութիւնը Բասարգեչարի շրջանի անյուղարձին ծանօթանալով, անմիջապէս պաշտօնէ արձակեց Նոր-Բայազէտի գաւառապետը, սրա օգնականը եւ գաւառային ոստիկանապետը: Միեւնոյն ժամանակ Երեւանից Բասարգեչարի շրջանն ուղարկեց Զօր. Դանիէլ-Բէկ Փիրումեանին եւ գնդ. Թէմպըրլէյին: Վերջինիս մասնակցութիւնը նրա համար էր, որ ապստամբ թաթարների հետ կարելի լինի գործը խաղաղ միջոցներով վերջացնել:

Զօր. Փիրումեանը եւ Գնդ. Թէյպըրլէ, Բասարգեչար հասնելով, վերցնում են 100ի չափ զինուորներ, մէկ սպայի ղեկավարութեամբ: Դաւալզուռնայով յառաջանում են դէպի Զօդ գիւղը, ուր տեղի էր ունեցել հայ սպաների ամարդի սպանութիւնը: Իսկ մինչեւ իրենց գնալը լուր էին ուղարկել Զօդի թաթարներին, անգլիացի զօրավարի միջնորդութեամբ, գործը քննելու եւ միմիայն յանցաւորներին պատժելու առաքելութեան մասին: Հարեւան թաթարներն էլ Զօդ հաւաքելով, փոխանակ ըստ ընդունուած սովորութեան՝ աղ ու հացով ընդունելու, սկսում են իրենց դիրքերից կրակ տեղալ նուագով իրենց մօտեցող զինուորական քննիչների վըրայ: Տեսնելով որ ոչ մի յորդոր եւ նուագ չի կարողանում համոզել թաթարներին, մերոնց խաղասիրական առաքելութեան մասին, Զօր. Փիրումեանի հրամանով մեր զինուորները շղթայ կապած, հրացանները պատրաստ բռնած, յառաջանում են դէպի գիւղը, եւ հազիւ 150 քայլ մնացած սկսում են կանոնաւոր համազարկերով յառաջանալ եւ թաթար ապստամբներին դէպի Ադրբէջան փախցնել: Գնդ. Թէմպըրլէ եւս համոզւում է որ մերոնք ծայրայեղ վայրկեանին միայն ստիպուած են եղել զէնքի դիմել:

Իրենց պարտականութիւնը կատարելուց յետոյ Զօր. Փիրումեանց եւ Զօր. Թէմպըրլէ դէպի Երեւան վերադարձին, մի երկու օր մնացին Նոր-Բայազիտում: Հիւրընկալ Վ. Արեւշատեանը ճոխ սեղան էր պատրաստել, ինչ խօսք որ նաեւ իշխան-ձուկը (խաշուկ, խորովուկ եւ տապկուկ) եւ հրաւիրել էր նաեւ գաւառական վերին նոր նշանակուած պաշտօնեաներին եւ քաղաքի մի քանի յայտնի անձնաւորութիւնների, որոնց թւում եւ Նոր-Բայազէտի քաղաքագլուխ ընկեր Վ. Աֆրիկեանին, որին կատակով «Լորտ Մէըր» էինք կոչում, անգլիացի հիւրին առջեւ...

Թէ առաջին եւ թէ երկրորդ օրը բաժակաճառեր շատ եղան, մաղթանքներով լի, որոնք անգլիերէնի էր թարգմանում գնդ. Թէմպըրլի անձնական թարգման Աճէմեանը: Երբ որ հրաժեշտի ժամը մօտեցաւ, գնդ. Թէմպըրլէ ելաւ տեղից իր շնորհակալական խօսքը առնելու: Ոչ ոք մեզանից անգլիերէն չիմանալու պատճառով բնականաբար, առ ի քաղաքավարութիւն լուռ ու մունջ, անշարժ նըստած սպասում էինք որ անգլիացի հիւրը իր անգլիերէն ճառը վերջացնի եւ ապա լսենք Թարգմ Աճէմեանին: Սակայն մեծ եղաւ մեր զարմանքը, երբ Անգլիացու բերնից հայերէն կըցկտուր բառեր լսեցինք եւ անմիջապէս բոլորս ալ լարեցինք մեր լսողութիւնը, լսելու համար գնդապետին հայերէն ճառը, որ տեւեց մի քանի վայրկեան:

Իսկոյն ամէն կողմից յարձակուեցինք Աճէմեանի վրայ, բոլորս էլ մէկ հարցումով թէ գնդապետը ո՞րկից է սովորել հայերէ՞ն:

Աճէմեան բացատրեց որ երէկ իրիկոյեան ընթրիքից յետոյ, գնդապետ Թէմպըրլէ իր ճառը գրել էր անգլիերէն եւ ինքն էլ թարգմանել է հայերէնի, մէկ-երկու անգամ իրեն հետ հայերէն ճառը կրկնելով, գոց սովորել է: Ճաշերդ ատւօտ մեր հիւրերը ինքնաշարժով մեկնեցան Երեւան, որոնց ի պատիւ 25 ձիաւոր ոստիկաններով մի քանի մղոն տեղ ուղեկցեցինք:

Անցան տարիներ, մեր սեւ ճակատագրի բերումով մեր երկիրը տակն ու վրայ եղաւ, Էրզրումի եւ Սարդարապատի հերոս զօր. Փիրումեանը Կարսի կուռներին գերի ինկաւ Թուրքերի ձեռքը, ամիսներով տառապելուց յետոյ մի կերպ ազատուելով, այս անգամ ընկաւ բոլշեւիկների ձեռքը:

Իսկ Ալբիոնի բախտաւոր զաւակը գնդ. Թէմպըրլէ վերադարձաւ իր երկիրը, ստացաւ զօրավարի աստիճան եւ համապատասխան առաւելութիւններ:

ԲԵՆՕ

Զմիւռնիոյ աղէտին տարեդարձին առթիւ

1922 սեպտեմբեր 11ին Քէմալի բանակը յաղթականօրէն Զմիւռնիոյ անունման քարափին կը յառաջանար դէպի զօրանոցն ու կառավարական շէնքը:

Ամէն տեղ որ տակաւին Հելլէն քաջ բանակին վրայ մեծ յոյսեր դրած էին եւ անոր վերջին զրահին կը սպասէին, գոնէ Զմիւռնիոյ պատերուն առջեւ, բոլորովին յուսախաբ, անոնց խուճապահար փախուստը տեսան:

Ներքին պայքարը քայքայած էր հզօր բանակին բարոյական ուժը, երէկուան հայրենասէրը դաւաճան դարձած էր, քաջը՝ վատ եւ վախկոտ:

Հելլէն բանակը, հակառակ իր լաւագոյն ուժերուն, թուրք անօթի, բոպիկ եւ մերկ զինուորներու առջեւ, տեղի տուած էր, զէնքը ձգած, ոչխարներու հօտի մը նման, իրար հրմշտկելով իր տունը հասնիլ կը կարծէր:

Իսկ ժողովուրդը: Կրակին ու ջուրը, թալանն ու կողոպուտը խուճապի մատնած էին զայն, անտէր ու անտիրական:

Մենք տեսանք այդ գեղեցիկ երկրին բոցերու մէջ ճարճատիլը, դարերու աշխատանքին քանի մը օրուան մէջ կործանումը:

Հայը, Զմիւռնիոյ վաճառականութեան հոգին էր:

Հայը Զմիւռնիոյ ամէնէն կենսունակ տարրն էր:

Հայ արհեստաւորը կը շինէր, դարբինը կը դարբնէր, հիւսնը կը կանգնէր:

Հայ եկեղեցին, օտարներու զմայլումին առարկան էր: Դպրոցները գիտակ սերունդ մը կը հասցնէին միշտ ալ մրցելով օտար հաստատութիւններու հետ:

Զմիւռնիան ոչ միայն առեւտրականներ, այլեւ՝ Հայ ժողովուրդին ցաւովը, տառապանքովը հետաքրքրուող մտաւորականներ եւ յեղափոխականներ ալ հասցուց:

Ընդհանուր հայութեան մէկ արժանաւոր զաւակն էր Զմիւռնահայը, պատուախնդիր իր անունին:

Վստահ էր իր ապագային եւ հաւատար որ ազատութիւնը պիտի բականանայ: Ան իր Մայր Հայրենիքին անկախութիւնը կ՚երազէր:

Ազգային կեանք կար, թատրոն, հանդէս, պարահանդէս իրարու կը յաջորդէին, առիթ տալով վայելելու հայկական կեանքը եւ զուարճանալու համար մարդկօրէն:

Զատիկ, Ծնունդ, Կաղանդ եւ մանաւանդ Բարեկենդանը բացառիկ առիթներ կուտային մեզի, մեր տուներուն մէջ, մեր թաղին վրայ, եկեղեցիին բակը տեսնել հայ ոգեւորութիւնը եւ վայելել անոր ուժն ու ոգին, որ մեզ իրար կը միացնէր:

Շատ գեղեցիկ յիշատակներ ունինք մեր հայրերու կեանքէն:

Անոնք՝ աշխատանքի, սիրոյ եւ ազգային պատւոյ արժանավայել զինուորներ եղան:

Փոխանցման շրջան մըն է որ կ՚անցընենք տակաւին: Իրաւ է, երկար տեւեց, սակայն ես վստահ եմ թէ ցեղիս կենսունակութեան եւ բարոյական կորովին վրայ: Այսպէս երկար տատանումներէ վերջ, վերաթափանցումի չուշանայ:

Ես կը հաւատամ որ հայ ժողովուրդը պիտի տիրանայ իր անկախութեան: Իսկ բուներու ալ իրենց յարմար անկիւնը պիտի տայ իրենց ուղածին պէս ապրելու համար:

Հայ ժողովուրդը, տարուան ամէնէն տխուր եղանակներուն իսկ մշտադալար մանիշակն է անուշաբոյր, ամառներու հաստաբուն ծառերու շուքին մէջ գրեթէ անյայտ, սակայն կայ ու կը մնայ եւ կը սպասէ գարնան:

Գեղեցիկ է մանիշակին ծաղիկը համեստ եւ անուշաբոյր:

Շատ աւելի գեղեցիկ է հայ ցեղը անուշաբոյր. տոկուն արմատով, կ՚ապրի. հաւատացէք:

Կ. ՏԱՑԻԵԱՆ

ՁՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

⁂ Աւստրիոյ նախկին վարչապետ Տոքթ. Շուշնիկ, ստիպուած ըլլալով ապացուցանելու թէ ինք արիական ծագում ունի, որպէսզի թոյլատրեն իր 12 տարեկան տղուն դպրոց յաճախել, նամակ գրած է Քամնիք գիւղի երէցին եւ իր ծնողքին ծննդեան վկայականները խնդրած: Քամնիք Եուկոսլաւիոյ մէջ գիւղ մըն է, ուր ծնած է Շուշնիկ:

⁂ Վիլլոն-Սիւր-Իվէթի մէջ (Ֆրանսա) Վերսայլի եպիսկոպոսը օծնել տուած է եկեղեցի մը, որ կրօնական արարողութեանց ժամերէն դուրս պիտի ծառայէ նաեւ իբրեւ սինէմա: Եկեղեցի եւ շարժանկար մէկ յարկի տակ:

ԴԱՇԱԿ ու ՔԵՐԹՈՂ (25)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՔԷԼԵԱՆ

— Նէյէ՞ կէլտին (ինչո՞ւ եկար), յանդիմանեց զիս Թուրքերէն լեզուով: Ի՞նչ կը կակաս փակուած հաւերու նման:

Նիչէվօ (ռուսերէն լեզուով անտարբերութիւն մըն էր ասիկա): Իւրաքանչիւր գաղափարի արտայայտութեան համար առանձին լեզու կը գործածէր: Ցետոյ աւելցուց. այս անգամ անգլերէն. վար իջնենք եւ չձգենք որ այս յիմարները շատ աղմուկ հանեն: Մէկը պէտք է տանիքը մնայ. մէկ հոգին կը բաւէ:

Ուստի ես հոն մնացի եւ սկսայ պոռալ անգլերէն լեզուով ձիաւորներու խումբի մը, որ դուռը այնպէս կը բախէր որ իբր թէ սուլթանին ժամանումը աւետող լրաբերներու շաթիրներն ըլլային: (Շաթիր կը նշանակէ բարձր անձնաւորութեան մը ձիուն առջեւէն վազող անձ): Ցայտնի էր որ խարխըլած դուռը կոտրելով ներս պիտի մտնէին եւ արդէն դաժան երեւոյթ ունէին: Քանի մը անգամ պոռացի թէ ովքե՞ր էին իրենք: Անոնց պետը վերջապէս ինքզինքը յայտնեց.

—Ես Հանս ֆոն Բէտլինպուրկն եմ, գոչեց:

Բայց ես այս անունը չյիշեցի:

— Միայն աւազակները այսքան աբարդ ձեւով կը ճամբորդեն գիշեր ատեն, ըսի ես: Ո՞վ կայ հետերնիդ:

Ուրիշ ձայն մը շտապ եւ կտրուկ բառեր պոռաց Թուրքերէն լեզուով, որուն ոչ գլուխը եւ ոչ ալ պոչը կրցի որոշել:

Ցետոյ Գերմանացին բացատրեց մեր պարերն ու երգերը:

— Դուք այն խումբը չէ՞ք որ հետս խօսեցաք իմ շինութեանց կայանին մէջ:

— Մենք մեր ժամանակը գրեթէ խօսելով կ՚անցընենք: Կ՚ուտենք, կը սուլենք, կը խմենք, կը խնդանք, պատասխանեցի ես:

— Որովհետեւ կարծեմ դուք իմ փնտռած մարդիկս էք: Հետս գտնուողները Թուրք պաշտօնեաներ են, ես ի վիճակի եմ անոնց տուած հրամանները բարեփոխելու, միայն ձգեցէք ներս մտնեմ:

— Քանի՞ հոգի էք, հարցուցի: Կեանքս վտանգի ենթարկելու աստիճան վար ծռած էի գլուխս, եւ յիմար մը անգամ զայն կրնար տեսնել եւ կրակել անոր՝ մութ երկնքին վրայ: Բայց քանի հոգի ըլլալնին չկրցի համրել:

— Քանի հոգի ըլլալնիս ձեզի պէտք չէ: Դուռը բացէք: Ես Հանս ֆոն Բէտլինպուրկն եմ: Իմ անունս կը բաւէ:

Ուստի կեղծ զօռօղութիւն ծախելով, բայց ծանր մտածումներու մատնուած, ըսի.

— Այս տանիքէն հինգ հրացաններ ձեզ գետինը կը փռեն հիմակ: Եթէ չէք հաւատար, բան մը ընել փորձեցէք: Աւելի լաւ է մինչեւ մեր պետին արթննցնելնիս սպասէք այդտեղ:

— Միայն թէ շուտ ըրէ, յարեց Գերմանացին. եւ տեսայ որ գլանիկ մը կը վառէ: Արդեօք ըսածիս հաւատա՞ց. չեմ գիտեր: Վար իջայ. հոն գտայ Մընթին եւ Գազիկը որոնք դուրսի դրան մօտ իրարու քով կեցած էին: Վերի խօսակցութիւնը չէին իմացած անոնք այն աղմուկին պատճառով, զոր սեփականատիրոջ տղաքը յարուցած էին դրան առջեւ արգելքներ զետեղելու ատեն: Ամէն ոք իր տեղը վերադարձած էր քնանալու, լացի Թուրք տիրոջմէն՝ որ արթուն կը մնար եւ ջղային վիճակով մը կը ճեմէր:

Գերմանացիին ըսածները կրկնեցի, յուսալով որ Գազիկ դիմադրել պիտի առաջարկէ: Եւ սակայն ինքն էր որ նշան ըրաւ Թուրքին եւ հրամայեց անոր դուռը բանալ:

— Բայց էֆէնտի...

— Չապուք, շուտ կ՚ըսեմ:

— Չէ արզ քիւնամ, յարեց Թուրքը հեզութեամբ: Որ կը նշանակէ «ի՞նչ կրնամ խնդրել», ամէն բան Աստուծոյ ձեռքն է:

—Տանէն ինը կ'ինէր են, ըսաւ Գազիկ ջղային քմծիծաղով մը եւ մեզ մօտ կրակին քով եկաւ: Թուրքը խարխափելով դրան ետեւը դրուած արգելքները վերցուց. մենք ալ հանդարտ կերպով մեր տեղերը նստանք, մինչեւ որ նոր հասնողները իրենց ձիերով ներս մտան, իրենց հետ բերելով պաղ օդի հոսանք մը, որուն պատճառով սենեակը մուխով պատեցաւ եւ ամէն ոք իր ծածկոցին տակը մտաւ:

— Դուռը ետեւնուն գոցէ՛, որոտաց Գազիկ: Եթէ շատ ուշ կուգան՝ ետեւ մնացողներուն վրան գոցէ դուռը:

— Այդ յանձնապաստան մարդը ո՞վ է, հարցուց Գերմանացին անգլերէն լեզուով:

Գեղադէմ մէկն էր ան, քաղաքային տարազով բայց զինուորական ձեւով զինուած, գլխին փոքր ֆէս մը, նման Փրուսիացիներուն որոնք կ՚ուզեն Թուրքերուն հաւատացնել որ իրենք կը սիրեն Թուրքերը: Բուսթէմ Խան զայն ուշադրութեամբ դիտելով սկըսաւ անէծք կարդալ: Գերմանացիին հետ ներս մտնողներէն մէկը մութին մէջ սկսաւ տեղ փնտռել իրենց կենդանիները կապելու համար: Բայց ֆոն Բէտլինպուրկ ձիուն սանձը իր հետեւորդներէն մէկուն տալով կեցաւ առանձին, ձեռքերը ետեւը կապած:

— Ես մարդ մըն եմ որ ուրիշ կարգ մը բաներու շարքին գիտեմ նաեւ անունը անոր որ կաշառեց Զագալլըգ գայմագամը, պատասխանեց Գազիկ յամրօրէն եւ անգլերէն լեզուով:

Գերմանացին խնդաց:

— Ուրեմն առանց երկար վիճաբանութեան գիտես անշուշտ որ ես ուրացողներէն չեմ: Այս գիշեր ինչ որ կ՚ըսեմ, կառավարութեան պաշտօնեաները վաղը պիտի հաստատեն: Դուն Գազի՞կն ես, որուն Չէյթունցիք անունը կուտան:

— Ես շնագայլ (չագալ) չեմ, ըսաւ Գազիկ չոր կերպով, շեշտելով Չագալլըգ բառին վրայ, որ կը նշանակէ շնագայլերու վայր:

Գերմանացին հազաց, մէկ ոտքը առաջ դրաւ եւ երկու ձեռքերը կուրծքին վրայ ծալլեց: Այդ դրութեան մէջ անիկա ինքզինքը ամենակարող ու բարի մէկու մը կը նմանցնէր եւ ինքը գիտէր այդ պարագան: Անոր ով ըլլալը հասկցած էի այլեւս եւ կը զարմանայի թէ ինչպէս աւելի կանուխ չկրցայ ճանչնալ զինքը:

(Շար.)

Թուրքիոյ ապագան եւ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Ա.

ԽՄԲ.— «Լը Սուառ», Պրիւքսէլի մեծ օրաթերթը, կարեւոր ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց սեպտեմբեր 10ին, Աթաթիւրքի հիւանդութեան եւ Թուրքիոյ ապագայի մասին: Կը ներկայացնենք երեք մասի բաժնելով.—

Վերջերս մէկէ աւելի անգամներ վրիպած լուրեր հրատարակուեցան նախագահ Աթաթիւրքի առողջական վիճակին մասին:

Եւ, ինչպէս կը սպասուէր, ձեռնհաս աղբիւրներէ անմիջապէս կիսապաշտօնական հերքումներ հրատարակուեցան:

Բայց առաջին լուրերը դժբախտաբար հիմնաւոր են: Նոր չէ որ կ'իմանանք թէ Աթաթիւրք հիւանդ է: Տասնեւութը ամիսներէ ի վեր, զգալով որ իր դիմադրական կորովը կը նուազի, Աթաթիւրք դադրեցուց իր գիշերային եւ ցերեկուան վայելքները, որոնց մէջ կը մաշեցնէր ինքզինք, արհամարհելով զգուշաւորութեան ամէն խրատ, ինչ որ Արեւելքցիի մը, մանաւանդ բարձրաստիճան ու յաղթական զինուորականի մը համար կը նկատուի հոգեկան մեծութեան նշան:

Շատ չանցած, Էնկիւրիի բարձր գիրքը, ուր իր բնակարանը մօտ հազար մեթր բարձրութեան վրայ կը գտնուի, իրեն նպաստաւոր չթուեցաւ: Ուստի ան երկարեց իր ամառնային բնակութիւնը Սթամպուլի մէջ: Այս տարի Փարիզէն փրոֆէսէօր մը կանչուեցաւ քննելու համար ականաւոր հիւանդը, եւ ամէն այցելութեան խստացուց ըէժիմը եւ բազմապատկեց զգուշութեան պատուէրները: Յունիս ամսուն Տոլմա Պաղչէի պալատն ալ անյարմար նկատուեցաւ այս մեծ մարդուն հանգստութեան համար: Եւ այժմ վերջերս գնուած եւ Վոսփորի ջուրերուն մէջ, պալատին ճիշդ առջեւը խարսխած «Սավարոնա» շքեղ զբօսանաւին մէջ կ'ապրի փրկիչը Թուրքիոյ որ դատապարտուած էր անդամատումի մեծ ցնորամիտներու կողմէ, որոնք 1919ին կը փափախէին Եւրոպայի... եւ քիչ մըն ալ Ասիոյ քարտէսները:

Հիւանդին վիճակը ծանրակշիռ է: Պատուիրուած խնամքներէն տանք մանրամասնութիւն մը, որ պերճախօս է: Աղմուկը եւ նաւի մեքենաներուն պատճառած ցնցումը խիստ կ'անհանգստացնէին զայն: Ուստի, զբօսանաւին ուժ հայթայթելու համար, բերած են սուզանաւ մը եւ կցած զբօսանաւին ընդծովեայ պարանով մը:

Արդարեւ, ոչ ոք կրնայ ճշդորոշել դիմադրական չափը մարդու մը, որ առողջութեան զմայլելի փաստերը տուած է թէ՛ պատերազմի, եւ թէ՛ քաղաքական յաղթանակներու, թէ՛ անվիճելի ղեկավարի մը հոգերուն եւ աշխատանքներուն մէջ. բայց վարիչ շրջանակները ստիպուած են այժմէն իսկ հաշուի առնել ամէն հաւանականութիւն:

1.— Ո՞վ պիտի ըլլայ այն անձը, որ ի հարկին ստանձնէ այս ծանր ժառանգութիւնը:

2.— Ի՞նչ հետեւանքներ կրնան յառաջ գալ ատկէ, Թուրքիոյ թէ՛ արտաքին եւ թէ՛ ներքին քաղաքականութեան համար:

Այս երկու հարցերը անհրաժեշտ է քննել, մանաւանդ անոր համար որ, նոր համաձայնութիւններ, մօտ տասը տարիէ մը ի վեր, յառաջ բերած են նոր փոփոխութիւն մը Թուրքիոյ տնտեսական ու դիւանագիտական դիրքին մէջ: Այն աստիճան, որ Թուրքիա այժմ կը հակի, պետութիւնները բաժնող սուր պայքարին մէջ, դէպի այն արեւմտեան ազգերը, որոնք ամէնէն չործօն կերպով կը պայքարին քաղաքակրթութեան պահպանման համար եւ որոնց մօտ մարդկային արժէքները ամէնէն շատ կը յարգուին:

ԻՐ ՅԱՋՈՐԴԻՆ ՀԱՐՑԸ

Դեռ երկու տարի առաջ, երկդիմութիւն չէր վերցներ անունը այն մարդուն, որ ըստ երեւոյթին ամէն հաւանականութիւն ունէր յաջորդելու Աթաթիւրքին եւ անոր նման տիրաբար վարելու իր հայրենիքին յեղափոխութիւնը:

Թէ՛ Թուրք զանազան ազգաբնակչութեանց զգացումները նկատի առնելով — ցեղով Թուրքերէն՝ այսինքն խուժաններէն զատ եւ փոքրամասնութիւնները, որոնք քաղաքացիական տեսակէտով գործնական հաւասարութիւն չեն վայելեր Թուրքերուն հետ, — ինչպէս Յոյներ, Հրեաներ, Հայեր եւ աւելի անդին Քիւրտեր ու Արաբներ), թէ՛ Թուրքիան լաւ ճանչցող կամ այնտեղ բնակող օտարականներու կարծիքով Աթաթիւրքին կանխորոշ յաջորդը զօրավար Իսմէթ փա-լով Իսմէթին փառապսակներ: Ինէօնիւ (Ինէօնիւ անունն է գիւղի մը, որու մօտ 1923ին, անկախութեան պատերազմին Իսմէթ շահեցաւ փայլուն յաղթանակ մը):

Բայց այն ատեն Իսմէթ փաշա վարչապետ էր, պալատին վստահելին եւ քաջառողջ:

Ատկէ ասդին ան կորսնցուց այս երեք առաւելութիւնները:

Ան կորսնցուց վարչապետութիւնը 1937 Սեպտեմբերին: Թուրքիոյ մեծ ռազմափորձերը աւարտած էին բերելով Իսմէթին փառապսակներ: Իսմիրի մեծ ռազմափորձերը տեղի պիտի ունենային ամիս մը ետք: Այս երկու դէպքերուն միջեւ զեկոյց մը իրեն, ինչպէս նաեւ ամբողջ աշխարհին իմացուց թէ ամիս մը արձակուրդ պիտի առնէ որուն շատ պէտք ունի: Այս պայմանաժամին վերջանալուն, Ազգ. Մեծ Ժողովը կը գումարուէր Էնկիւրիի մէջ եւ կ'ընդունէր առանց դժուարութեան կազմութիւնը նոր դահլիճի մը, գլխաւորութեամբ ազգային տնտեսութեան նախարար Ճէլալ Պայարի, արհեստով սեղանաւոր:

Ապշահար ժողովուրդին այս առթիւ ըսուեցաւ, թէ այսպիսի ժամանակներու մէջ, տնտեսական, ելմտական եւ ընկերային կենսական խնդիրներ կը պահանջեն, որ կառավարութեան գլուխը անցնի տնտեսագէտ մը:

Տեղի ունեցաւ իրարանցում մը: Կը վախցուէր որ բանակի, ամենազօր բանակի պետերը վիրաւորուած զգային եւ խլրտէին, բայց լռութիւնը տիրեց եւ ոչ ոք գիտցաւ թէ ինչ գնով ու պայմաններով:

Շատ մը դիտողներ մտածեցին, թէ Գոնիայի մէջ կեցնելով միշտ բարկացայտ Աթաթիւրքը, որ այնտեղ հասած էր արդէն եւ կ'ուզէր Սանճագ մտնել Թրքական զինուորներու գլուխը անցած, դեռ անցեալ Ապրիլին, հնարամիտ Իսմէթ Ինէօնիւ ինք իր ձեռքով պատրաստած էր իր շնորհազրկումը, բայց ոչ ոք կրցաւ ստուգել այս պարագան:

Իսմէթ քաշուեցաւ Հէյպէլի Ատայի իր համեստ բնակարանը (Իշխանաց կղզիներէն մին), եւ այնուհետեւ ալ հրաժարեցաւ պաշտօնական արարողութեանց, ինչպէս նաեւ պետական ծանրակշիռ հարցերու շուրջ խորհրդակցութեանց: Նոյնիսկ թուեցաւ թէ զղջացած չէին զայն Էնկիւրի բերելով, դժուարին պարագաներու մէջ զայն ձեռքի տակ պահելու համար: Նոյնիսկ խօսուեցաւ իրեն համակիր սպաներու մէջ դաւադրութեան մը մասին, եւ այս բոլորը մնացին վիճելի զրոյցներ:

Այնուհետեւ Իսմէթ հիւանդացաւ:

Ան ալ կը տառապէր լեարդէ, կամ մաղձափամփուշտի հիւանդութենէ, ինք որ միշտ պահած է խստակրօն ժուժկալութիւն եւ ընտանեկան կեանքի սովորութիւնները: Ֆրանսացի փրոֆէսէօրը, որ Կազիին համար եկած էր, այցելեց նաեւ անոր իր ճամբորդութեան ընթացքին, ինչ որ իբրեւ վարագոյր ծառայեց միւս այցելութեան համար:

Կ'ըսեն թէ այժմ առողջական վիճակը աւելի լաւ է: Անոնք, որ կրնան զինքը տեսնել, յաճախ կը հարցնեն թէ հետզհետէ ուժ առնելով պիտի կազդուրուի՞:

Բայց պաշտօնապէս եւ իբրեւ թեկնածու նախագահութեան ան արձանագրուած է «հիւանդ»:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ ՍԱՆՃԱՔԻ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ.— Տոքթ. Լեփսիուսի հիմնած կազմակերպութեան «Գերման Արեւելեան Առաքելութիւն» ամսագիրը, «Orient im Bild», հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ Սանճաքի Հայերու արտագաղթի եւ թշուառութեան մասին, իր անդամներէն Լ. Կասցիկի ստորագրութեամբ (1938 Սեպտեմբեր).—

Իմ համոզումով, աւելի լաւ եղած պիտի ըլլար, եթէ ոչ մէկ Հայ տեղէն չշարժէր: Սակայն բոլոր Հայերուն մէջ, իբրեւ ազդարարութիւն, արթնցած էր ոչ շատ հեռաւոր անցեալին յիշողութիւնը... պատերազմը, տեղահանութիւնը, անասելի մեծ աղէտը, որ տարիներ շարունակ իր զոհերը կը պահանջէր. ու այդ աղէտը այնպէս տրորեց հայ ժողովուրդը, որ մինչեւ օրս ալ տակաւին ան կրցած չէ շտկել իր մէջքը...

Տխուր էր իմ տպաւորութիւնս մանաւանդ Սուք Սու գիւղակէն, Ամըգի դաշտին մէջ: Դեռ մէկ ամիս առաջ ան շրջապատուած էր բարձր բարտիներով եւ բազմաթիւ պտղատու ծառերով, որոնց շուքին տակ մանուկներու խումբեր կը խաղային:

Երբ Յուլիսին ես, բժիշկի մը հետ, նորէն հոն եկայ՝ հիւանդներ քննելու եւ դեղեր բաժնելու, ամբողջ գիւղը ահարկու լռութեան մը մատնուած էր. ոչ մէկ կին, ոչ մէկ երախայ. մենք կը հանդիպէինք միայն ծեր, համր այրերու՝ կացին մը իրենց ուսերուն եւ վիշտ— բայց եւ վճռակամութիւն— դէմքերուն: Ու այն ատեն միայն, երբ մենք սովորական ողջոյնը— «Աստուծոյ բարին»— արտասանեցինք, անոնք մօտեցան մեզի եւ փոխանակեցին ողջոյնը:

— Ո՞ւր են ձեր կիներն ու երախաները, հարցուցինք մենք, խորապէս ապշած:

— Մեկնած են ու ապահովութիւն գտած:

Այս կարճ, դառն պատասխանը տուին, երկիւղէ ու յուսահատութենէ լայնցած իրենց աչքերը աւելի բացուեցան, երբ նայեցան դէպի հեռուն, Հալէպի ուղղութեամբ: Անոնք պատմեցին մեզի, թէ որքան աժան ծախած էին իրենց լծկանները, իսկ վերջը կտրած էին նաեւ իրենց ծառերը՝ մեկնող ընտանիքներու ճանապարհածախսը ապահովելու եւ իրենց կիներուն ձեռքը գոնէ քիչ մը դրամ տուած ըլլալու համար: Ըսին նաեւ, թէ բոլորովին անկարելի է մնալ այս գիւղին մէջ, վասնզի ան շրջապատուած է Թրք. գիւղերով, որոնց բնակիչները վերջին ժամանակները թշնամական եւ գրգռիչ ընթացք մը ունին եւ կը յայտարարեն, թէ այսուհետեւ Հայերը իրենց գիւղերուն մէջ կրնան միայն իբրեւ Թուրք մնալ, թէ անոնք պէտք է իրենց աղջիկները կնութեան տան Թուրքերուն, թէ խաչը պէտք է անհետանայ եկեղեցիին վրայէն եւայլն:

— Թրքական վտանգը այստեղ շատ մեծ է, յայտնեցին անոնք,— Թուրք զինուորները ցարդ իրենք զիրենք լաւ պահած են, բայց տեղական Թուրք ազգաբնակչութիւնը, ինչպէս մեծ պատերազմի ատեն, ի յայտ կը բերէ արտակարգ մոլեռանդութիւն եւ կը սպասէ այն վայրկեանին, երբ ինք կրնայ վերսկսիլ աւերիչ կռիւը քրիստոնեաներու դէմ:

Եթէ այսպէս կը շարունակուի, բոլոր Հայերը, անտարակոյս պիտի լքեն Սանճաքը, ու ոչ միայն անոր համար, որ՝ կը վախնան Թուրքերէն, այլ եւ անոր համար որ՝ տեղական Թուրքերու ճնշման տակ՝ պիտի զրկուին իրենց աշխատանքէն եւ ուշ կամ կանուխ պիտի լուծուին մահմետականութեան մէջ:

Մեծ մտահոգութեամբ կը մտածեմ ես վերահաս ձմրան մասին: Անցած ձմեռը ծանր էր ու երկար. պէտք եղաւ հաց ու ալիւր տալ աւելի քան 2000 հոգիի, չհաշուելով 900 երախաները, որոնք օրը մէկ անգամ հաց ու տաք կերակուր կը ստանային: Իսկ այս ձմեռ կարիքը, անտարակոյս, աւելի մեծ պիտի ըլլայ...

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (10 սեպտ.).

— «Հայ կեանքի ողբերգութիւններէն մէկն ալ հայ գրքի ճակատագիրն է:

Թող խոշոր չնկատուի բառը, որովհետեւ խօսքը հայ գրքի մասին է, որ լիովին կը բաժնէ հայ ժողովուրդի ճակատագիրը. կ'ապրի թշուառ ու տարագիր, անտեսուած ու արհամարհուած նոյնիսկ, ինչպէս ինքը՝ հայ ժողովուրդը:

Նախ, ըսենք անմիջապէս որ ոչ մէկ ժողովուրդ թերեւս այնքան մեծաքանակ ուսպաշտամունք ունեցած է գրքի հանդէպ, որքան հայը. բայց, նաեւ, ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան ըդճացական շրջանակի մէջ պահած է այս մեծարանքը, որքան Հայը: Բացի այս յարգանքէն, հայ գիրքը մեր հանրային կեանքին մէջ մեծ դեր մը չէ կատարած: Գիրքը իբրեւ գրականութիւն, իբրեւ պատմութիւն եւ գաղափարական շարժման իբրեւ աւաղան, մեծ բազմութիւններ չէ ոգեւորած: Եթէ գրուի օր մը հայ գրքի պատմութիւնը, դժուար պիտի ըլլայ գտնել հատոր մը, որ հայ մտաւորական կամ ընկերային կեանքին մէջ փոթորիկ առաջ բերած կամ յեղաշրջում կատարած ըլլայ: Օտար գրականութենէն անուններ գիտենք, որոնք դարաշրջան ստեղծած են եւ գրական, ընկերաբանական կամ փիլիսոփայական շարժումներու դրօշակիրը դարձած: Հայ կեանքի մէջ գիրքը իր տեղը, իր դերը տուած է թերթին ու հանդէսին, որոնք ամէն բան եղած են եւ են տակաւին: Կը բաւէ յիշենք Մասիսը, Հայրենիքը, Ազատամարտը, տարբեր ժամանակաշրջաններ եւ գաղափարական ու ընկերային - քաղաքական տարբեր սերունդներ եւ շարժումներ յատկանշելու համար: Ունինք թերթերու անուններ, բայց ոչ գիրքերու: Եւ աս՝ անոր համար, որ հայ թերթը ամէն բան է եղած մեզ համար. թէ լուր, թէ գիտութիւն եւ թէ գրականութիւն ու արուեստ: Զարիք մը անշուշտ, ի վնաս գրքին,. այսինքն՝ ի վնաս աւելի աշխատուած, մտածուած եւ մշակուած գրականութեան: Զարիք մը, ու սակայն, ի վերջոյ, հարկադրական բարիք կը վերածուի, հայ գիրն ու գրականութիւնը գոնէ թերթի ձեւով ժողովուրդին հասցնելով:

Անշուշտ, զուրկ չենք բոլորովին գիրքէ. ունինք գիրք. քիչ թիւով բայց ոչ քիչ արժէքով:

Դժբախտութիւնը այն է միայն, որ այս քիչն իսկ չունինք ձեռքի տակ: Անոր մէկ մասը միայն հրատարակուած է, իսկ միւս մասը, մեծագոյնը, կամ մնացած է թերթերու եւ հանդէսներու մէջ եւ կամ անտիպ ու-լու մեր կեանքին մէջ:

Երկու պարագային ալ անտեսուած, գրեթէ ուրացուած է հայ գիրքը, որ սակայն կոչուած է մեծ դեր կատարելու մեր կեանքին մէջ:

Ի՞նչպէս ընել որ վերջ գտնէ այս ողբերգութիւնը:

Բարդ է անշուշտ այս խնդիրը եւ աւելի բարդ՝ անոր լուծումը, եթէ ընդունինք պահ մը թէ լուծելի խնդիր մըն է ան:

Ըսինք թէ ունինք հրատարակուած գիրքեր. բայց, խնդիր է թէ անոնցմէ քանի՞ն է որ ժողովուրդին կը հասնի. եւ յետոյ՝ անոնք որ կը հասնին, ունի՞ն արժէք:

Գիտենք թէ իր ատենին հասած են ժողովուրդին Թափառական Հրեայները, Գաղտնիք Փարիզուն, եւ մեր օրերուն նման գիրքեր ու պրակներ բաւական մեծ քանակութեամբ կը հասնին ժողովուրդին. բայց կ'անդրադառնա՞նք, որ գիրքեր ունինք մենք, որոնք մեծ արժէք ունին, բայց կը մնան դէզերով: Զօհրապի գիրքերը կարելի է հարիւրներով գտնել, իրենց հրատարակութեան թուականէն աւելի քան 20 տարի ետքն ալ: Նահատակ Գրագէտներու գործերը, շուրջ 10 տարիէ ի վեր հրատարակուած, կարելի է գտնել հազարներով. Նմանապէս Համաստեղի ու ժամանակակից գրողներու գործերը, առանց յիշելու Օշականը, որ կը սպասէ երիտասարդ սերունդներու զարթումին:

Հայ գիրքը հայ մշակոյթն է, մէկ բեկորը անոր, եթէ գիտնանք ընտրել զայն եւ սիրելի դարձնել զանգուածներուն: Րաֆֆի մը իր գործերով հրաշք կը գործէ մեր օրերուն իսկ: Քանի՛ Րաֆֆիներ ունինք դեռ, որոնք իրենց գործերուն լոյսովը կրնան լուսաւորել ազգային պանդխտութեան մէջ հովերէն ծեծուող մեր տուները: Ունինք այդ գործերէն, տպուած, թերթերու մէջ ցրուած կամ վանքերու մէջ ձեռագիր պահուած: Չե՞նք կրնար գործի անցնիլ հայ գիրքը ազգային հոգածութեան առարկայ դարձնելու համար. հրատարակուածը սպառելու, ցրուածը հաւաքելու եւ անտիպը՝ տպելու::

Չե՞նք կրնար համոզուիլ, եւ համոզել Հայը՝ թէ հայ գիրքը հայ գոյութեան պահպանման ամէնէն ամուր ազդակներէն է. թէ՝ հայ գրքի տարածումն ու ընթերցումը ազգային ու ազգապահպանման գործ է: Ազգային աջակցութիւն մը՝ հայ ժողովուրդի դէմքին ու ոգիին պայծառացման համար»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Հայուհին խօսած էր մեղմիկ ձայնով մը, որ դողդոջ շատ հեռուէն կուգար: Դէմքը հանդարտ էր: Անվերջ յոգնածութիւն մը, նման չտեսնուած պարտասում մը միայն կը դարէր անոր դիմագիծերուն եւ կեցուածքին վրայ: Մելինէ Արամ կեցած էր անոր մօտ, տակաւին միշտ ուղիղ: Իր հիւծ ու երիթացած դէմքին վրայ տարիքին քաշած խորշոմները կարծես փորագրուած էին, եւ իր բարակ շրթունքները ամուր մը պրկուած էին իրարու վրայ: Բայց իր աչքերուն մէջ կը շողար տակաւին միշտ բարեմոյն անձնուիրութեան ճառագայթը, որով ընդունած էր աղջիկները Այնթապի մէջ իբրեւ երկնառաք օժանդակ մը: Իր ցամքած չորցած ու աղտոտած ձեռքը Լուպովնա Կրապովիչի երկարելով.

— Շնորհակալութիւն քեզի,— ըսաւ պարզ ու կոկիկ ձեւով մը:— Շատ բան ըրիր մեզի համար, որպէսզի մեզ այս դժոխքէն փրկես:

— Ե՞ս: Ո՛չ: Վալին՝ Պէքիր Սամի պէյն է ընողը,— հակադարձեց Ռուսուհին:

— Անշուշտ, անշուշտ, բայց եղածին համար դուն աղաչեցիր, զաւկս: Ապրի՛ս եւ երջանիկ ըլլաս, շատ մը մահամերձներու աղօթքն ու շնորհակալութիւնը պիտի հովանաւորեն եւ պաշտպանեն քեզ կեանքիդ ճամբուն վրայ:

— Մելինէ Արամ Սիրանոյշի նման յուշիկ ու դաշն կը խօսէր: Զիրենք պատող պաշարող դիակներուն վերեւ բիւր բիւրաւոր ճանճեր կը բզզային, եւ տապախարշ օդը ժանտահոտ գոլորշիներով արգասաւորուած էր: Հայերը միշտ շարան շարան յամրօրէն կը չուէին դուռնէն դուրս:

— Գնա՛ ուրեմն, Լուպա՛ Լուպովնա, գնա՛: Փութա՛ փրկել քեզ: Մեր ճամբան գոցուած է, եւ ուրախ եմ որ այդպէս է,— ըսաւ Սիրանոյշ:

— Պարտէզ մը կ'երթաք: Պիտի աշխատիմ անմիջապէս որ վրան մը յատկացնեմ ձեզի եւ անկից աւելի լաւ կենդանի մը: Նաեւ ուտելիք եւ ծածկոց: Մինչեւ այս իրիկուն ձեռք պիտի բերեմ այս ամէնը:

— Ո՛չ, Թողուր: Ես միւսներէն աւելի աղէկ ըլլալ չեմ ուզեր,— մերժեց Սիրանոյշ: Բայց Մելինէ հաւանութեան նշան ըրաւ Ռուսուհին.

— Այո՛, ըրէ՛ այդպէս: Որչափ ատեն որ ապրինք եւ իրարու կարենանք օգտակար ըլլալ, պէտք է այդպէս ընենք: Ես դեռ ուժով եմ, բայց շատերը արդէն կիսամեռ են: Եւ տղաքը...— Փղձկեցաւ եւ կիզիչ թախիծով մը ակնարկներ կ'արձակէր դէպի փոքրերը, որ ոեւէ օգնութենէ զուրկ, մեռելներու քով կը սպասէին:

— Գնա՛ ուրեմն: Մեզի ղրկէ ինչ որ հոս կրնաս գտնել: Մեր մտածումները քեզի հետ են յաւէտ:

Ծերունի կինը նորէն ձեռքը երկնցուց Լուպովնա Կրապովիչի, որ բռնեց զայն ու տարաւ շրթունքին:

Սիրանոյշը կրկին ողջագուրեց, որ առանց փոխարինելու, գրեթէ անգիտակցօրէն թողուց որ գգուէ զինքը Ռուսուհին: Լուպա դարձաւ եւ ժանտարման ընկերացաւ իրեն դուռնէն դուրս:

Պէտք էր փութար Պոլիս հասնիլ, երբ դեռ շատ ուշ չէր, եւ շտապելու անհամբերութիւն մը յանկարծ տողորեց զինքը, այնպէս որ Սիրանոյշին բաժանումը վախցածին չափ անհանդուրժելի չերեւցաւ: Կը զգար թէ որքա՛ն աւելի շուտ գործէր հիմա, այնքան աւելի մեծ էր հեռապատկերը՝ իրեն շատ սիրած այս երկու էակները գոնէ փրկելու: Եւ այս մտածումով արագ արագ դարձաւ ապաստան գտած խանը: Արեւելածին Ֆրանսուհիին օգնութեամբ հոգաց ինչ որ կրնար օգտակար ըլլալ Սիրանոյշին եւ Մելինէին համար, եւ իրիկունն իսկ Հայերու յատկացուած պարտէզը առաջնորդեց նոր կենդանին, վրանը բեռցած: Հոն յանձնեց զայն Մելինէ Արամին, եւ առանց Սիրանոյշը արթնցնելու, որ հողին վրայ պառկած կը քնանար, թողուց Հայերը, ճիշդ ժամանակին հասնելու համար այն կառախումբին, որ նոյն գիշերը պիտի մեկնէր Բալահէկ, Պոլսոյ ուղղութեամբ երկաթուղիին վերջին կէտը:

Յաջորդ առտուն Հայերը ճամբայ ելան: Ամենամեծ մասը Դամասկոսի վրայով Հօրան ղրկուեցաւ, իր հովիտներով բեղնաւոր լեռ մը, փոքր մասը անապատին մէջէն քալելով պիտի երթար Եփրատ, անոր եզերքը իբրեւ գաղթական հաստատուելու, ինչպէս կ'ըսուէր: Եփրա՛տ: «Հայր Ջրոց» (կամ Գետահայր), ինչպէս կ'անուանեն զայն Արաբները, որ երկու հազարէ աւելի քիլոմէթր գնացքի մը վրայ կը թափառի անմարդաբնակ, քարոտ անապատի մը մէջէն: Իրաւ է որ անոր եզերքներուն վրայ կը գտնուին ընդարձակ մակերեսներ ջրարբի հողերու եւ հունձերու: Բայց այս մշակելի փարթամ հողը արեւէն կ'այրի կը մրկի, եւ հազիւ թէ կարելի ըլլայ պահել այդ կողմերը ամէնէն առկուն, դիմացկուն անապատական տունկեր:

Վիմածածուկ կամ ապառաժուտ բլուրներ կ'ընկերանան Եփրատի հոսանքներուն, յաճախ ճիշդ մօտիկը ջուրերուն, եւ դարձեալ հետզհետէ դէպի ներսերը ետ քաշուած: Մինչեւ միակ կարեւորութիւն ունեցող քաղաքին, Տէր-էս-Զօրի առջեւ կը գտնուին լոկ հին բերդերու փլատակներ, ամէնէն նորերը՝ Հռոմէական ժամանակէն մնացած, որոնք, բոլորովին լքուած արեւին անագորոյն հրկիզումին մէջ, կ'երթան կուրօրէն կը կորսուին կ'անհետին գետին դեղնաշորթ հոսանքներուն վերեւ:

Իրաւ է որ Արաբներ, վրանաբնակներ տուներ ունին այս մարզերուն մէջ, եւ որոնց ողորմելի սեւաթորմի վրանները, որոնք վրանէ աւելի արեւային առագաստներ են, փոքր կէտերու պէս կը կենան մեծ ամայքին մէջ: Մէսքենէէն վեր կը գտնուին դեռ քրտաբնակ քանի մը փոքր գիւղեր, որոնց գնդաձեւ կաւակերտ հիւղակները մոռցուած հսկայական խաղալիքներու պէս կը բարձրանան ջրարբի տափարակ դաշտանկարներու լերկ մակերեսէն դուրս: Ոչխարի եւ այծի փոքրիկ երամակներ կ'արածին եզերքին երկայնքը, եւ տեսակ մը կենդանութեան պատրանքը կուտան քարածուփ անապատին բացառաչոր առանձնութեան մէջ: Բայց վարօք դէպի Տէր-էս-Զօր գետը կը հոսի այնքան անմխիթար պարապութեան մը մէջէն, որուն նման տեղեր շատ քիչ կայ աշխարհի վրայ:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(30)

հողերը եւ միանգամ ընդ միշտ երես կը դարձնէ ժողովրդապե-տական երկիրներէն »:

Կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ հանդարտութեան հրա-ւիրել ժողովուրդը, անընդհատ բանեցնելով ձայնասփիւռ գործիք-ները: Յայտարարութիւն մը կ՚ըսէ.

— « Լոնտոնի առաջարկները պէտք չէ վերջնական համարել: Պահեցէք ձեր հանդարտութիւնը եւ վստահութիւնը »:

Փրակայի անթելը անընդհատ կը բանի Լոնտոնի, Փարիզի, Մոսկուայի եւ ուրիշ մայրաքաղաքներու հետ:

«Արմատախիլ ոչնչացնել չեխական խլիրդը»

Լոնտոնի մէջ լրջօրէն կը վախնան որ Չեխերը յուսահատելով իրենց լքումէն, անհաւասար պատերազմի մը մէջ նետուին, այն ակնկալութեամբ թէ Ֆրանսա, Խ. Միութիւնը եւ Անգլիա ի վեր-ջոյ պիտի ստիպուին միջամտել եւ տեղական ճակատամարտը պի-տի վերածուի ընդհանուր պատերազմի մը, ինչպէս եղաւ 1914ին: Այս հաւանականութիւնը նկատի առնելով, Անգլիա եւ Ֆրանսա շարունակ խոհեմութեան խրատներ կուտան չեխական կառավա-րութեան:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Լեհաստան եւ Հունգարիա մասնաւոր աշխատանքներ կը կատարեն, իրենց կարգին կցելու համար այն հողամասերը ուր մեծամասնութիւն կը կազմեն իրենց ազգակիցները: Վարշաւայի կառավարական օրկանը կը գրէր առ-ջի օր, խոշոր խորագիրներով.

— Կը պահանջենք Լեհաստանի վերադարձնել Չեխոսլովաքիոյ լեհական հողերը»:

Ծովակալ Հորթի, Հունգարիոյ խնամակալը, Պերլին գնաց, մարաջախտ Կէօրինկի հրաւէրով: Երկրորդ այցելութիւնն է այս, վերջին ամիսներու ընթացքին:

Լեհական կառավարութիւնը զօրացուց լեհեւչեխական սահ-մանագլուխը, նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը:

*** Գերմանական թերթերը կը պահանջեն «արմատախիլ ո-չնչացնել չեխական խլիրդը (քանէր) Եւրոպայի սրտէն»: Անոնց հրատարակութեանց համաձայն, Հիթլէրի վերջնական պայմանն է բոլորովին ճանչել Չեխոսլովաքիան եւ արմատապէս բաժնել եր-կիրը, բաղկացուցիչ ազգութեանց միջեւ:

Այս առթիւ թերթերը միշտ կը յիշեցնեն Մուսոլինիի ճառը, որ կը թելադրէր հանրաքուէներ կատարել բոլոր ազգութեանց համար: Ամէն պարագայի մէջ, կը չեշտեն թէ Հիթլէր եւ Մու-սոլինի երբեք պիտի չգոհանան միջին ճամբաներով: Այս անգամ բոլոր թերթերը կրակ կը տեղան Մոսկուայի դէմ, անոր վերա-գրելով ամբողջ պատասխանատուութիւնը: Յետոյ չոնդալից նկա-րագրութիւններ կը հրատարակեն «չեխական վայրագութեանց» մասին:

«Եթէ Հէնլայն ձերբակալուի, ես եմ Առաջնորդը»

Երկուշաբթի օր ամբոխային ցոյցեր տեղի ունեցան Տրէզտէնի մէջ, նախաձեռնութեամբ Չեխոսլովաքիայէն փախած Գերմաննե-րու: Այս առթիւ բուռն ճառեր խօսուեցան: Ահա քանի մը նմոյշ-ներ:

— «Մենք սահմանագլուխը չանցանք անդէն մնալու համար, ինչպէս էինք հոն եղած ատեն: Մենք մեր հայրենիքը պիտի վերա-դառնանք զէնքով եւ յաղթական »:

— « Մենք չուտով պիտի վերադառնանք, իբրեւ զինուորները մեր հայրենիքին: Մենք պիտի յաղթենք, որովհետեւ այդպէս կ՚ուզէ Հիթլէր: Ընկերներ, կը մօտենայ փրկութեան ժամը: Հա-սած ենք պայքարի վերջին հանգրուանին: Պիտի վերջանայ քսան տարուան ստրկութիւնը: Մէկ դար առաջ, Զուտէթեան երկիրը մաս կը կազմէր Գերմանիոյ: Ներկայ կացութեան յանցանքը կ՚իյ-նայ անոնց վրայ որ 1918ին յօշոտեցին Կեդր. Եւրոպան իբրեւ մսի կտոր մը: Մեր ժողովուրդին իրաւունքը ոտնակոխ եղաւ Չեխ-բուն կողմէ, բայց հասած է վրէժխնդրութեան ժամը: Մեր Առաջ-նորդը Հիթլէրն է: Պենէշ քաղաքական ստախօսութեան վարպետն է»: Աւելորդ է ըսել թէ ամբոխը մոլեգնօրէն կը ծափահարէր բո-լոր ճառերը:

*** « Տէյլի Մէյլ »ի թղթակիցը կը գրէ թէ՝ Հիթլէր հետեւ-եալ յայտարարութիւնն ըրաւ իրեն.

— « Եթէ Հէնլայն ձերբակալուի, ես ինքս պիտի ըլլամ Զու-տէթեան Գերմաններուն առաջնորդը եւ այն ատեն պիտի տեսնեմ թէ Տոքթ. Պենէշ դեռ որքան ատեն պիտի շարունակէ հրամանա-գիրներ հրատարակել: Կը յուսամ թէ ինծի դէմ ալ ձերբակալման հրամանագիր չի հաներ »:

*** Անգլիերէն եւ ֆրանսերէն թերթերը արգիլուեցան Չեխո-սլովաքիոյ մէջ:

Գերմանական եւ ֆրանսական պատրաստութիւնները սահմանին վրայ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսա կը շարունակէ իր պաշտպանողական պատրաստութիւնները սահմանագլուխի ամ-բողջ տարածութեան վրայ, որուն դիմացը նոյնպէս տենդագին պատրաստութիւններ կը կատարեն Գերմանացիները: Գերմանա-կան ամրութիւններէն շատերը կը տիրապետեն Մոզէլի կամուրջ-ներուն: Գետին գերմանական ափին վրայ, լուսարձակներ եւ հակօդային մարտկոցներ դրուած են անտառներու մէջ: Գործե-րը գրեթէ կանգ առած են Լիւքսէմպուրկի եւ Լոռէնի մէջ: Շատ-եր գրեթէ կը համարձակին Մոզէլը անցնիլ, Գերմանիա երթալու հա-մար. թէեւ Գերմանացիները ազատօրէն Լիւքսէմպուրկ կը մտնեն:

Լիւքսէմպուրկի սահմանին ֆրանսական մասին մէջ ճամբա-ները լեցուած են ականներով: Մէցի մէջ հանդարտութիւն կը տի-րէ ինչպէս ամբողջ Լոռէնի մէջ, եւ ամէն մարդ իր գործերով կը զբաղի: Մէցի բոլոր պետական պաշտօնեաններուն ազդարարուած է որ քաղաքէն չհեռանան, առանց մասնաւոր արտօնութեան:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 21 Սեպտեմ-բեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 9ին, իր ակումբին մէջ. կը խօսի ընկեր ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

ԱՆԻԷԹ ՊՈԻԱՔՈԼՈՆԻԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 23 Սեպ-տեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին՝ կը զեկուցանէ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարզպետ» խումբի ներթական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին: կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ. նիւ-թը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մոնբէլիէի «Իշխան» խումբի ընկերները՝ 21 Սեպտ. երեկոյ. կարեւոր օրակարգ. Ներկայ կ՚ըլլայ Ընկ. Յ. ՊԱՊԻԿԵԱՆ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի բացառիկ ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. կարեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկեր-ները 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարա-նին մէջ:

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Արապեաններու բնակարանը. կա-րեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ պատանիներու խմբական ժողովները՝ 21 Սեպտ., Չորեք-շաբթի, սովորական տեղը:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՑՑՕՅԻ «Ռոստոմ» եւ «Քրիստափոր» խումբերու ժողովնե-րը, 22 Սեպտ., սովորական տեղը:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ, սովո-րական տեղը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 21 Սեպտ., Չորեքշաբթս երե-կոյեան ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մա-րիամ, հօր անուն Յովակիմ: 1928ին կը գտնուէր Յունաստան: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղե-կացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France:

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Պալճեան և իր կինը՝ Շուշանթէօրօղ-լեան, Հալէպէն եկած ՄարիԱյթունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին: Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine):

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ

Պիվէրի (Կարտան) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուց-չուհի մը: Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հաս-ցէին. Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.):

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՏԷՍԻՆԻ Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը կը խնդրէ ծանուցանել թէ կնիքին վրայ աւելցուած «շրջա-կայք» բառը ջնջուած է: Նախկին կը-նիքին մակագրութիւնը ի զօրու է:

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մաս-նաճիւղի Ընդհ. ժողովը՝ 22 Սեպտեմ-բեր Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ան-դամներու ներկայութիւնը պարտաւո-րիչ է:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Demeame — PARIS (13)

ՎԵՐՋԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ. — Ազգերու Դաշնակցու-թեան Խորհուրդի չորսաթ օրուան նիստին մէջ, Անգլիոյ ներկայա-ցուցիչը տեղեկութիւններ հաղորդեց Պաղեստինի կացութեան մա-սին: Այս առթիւ բացատրեց թէ կառավարութիւնը անհրաժեշտ կը գտնէ բաժանումը, իբրեւ հիմ Պաղեստինի հարցին լուծման:

*** Թէլ – Աւիվի մէջ ական մը պայթեցաւ, կառքի մը տակ, որ ութ Հրեայ ուղեւորներ կը փոխադրէր: Կառքը ջարդուփշուր եղաւ եւ երեք հոգի մեռան: Ամէն օր արիւնալի դէպքեր կը պատա-հին երկրին զանազան մասերուն մէջ:

ԼԵՀԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐՈՒՆ կը մասնակցին հարիւր հազար զինուորներ: Առաջին անգամ էոր ռազմափորձեր կը կատարուին այնքան ընդարձակ ծաւալի մը վրայ, հարաւային - արեւելեան Լեհաստանի մէջ, ռուսական սահմանին վրայ: Գործողութեանց ներկայ են մարաջախտ Սմիկլի, պատերազմական նախարարը եւ ուրիշ բարձրաստիճան զօրականներ: Ռազմափորձերուն գլխաւոր նպատակն է փորձել թէ ռուսական բանակը կրնա՞յ սահմանն անց-նիլ եւ մինչեւ Կեդր. Եւրոպա արշաւել, Լեհաստանի ճամբով (Հա-րաւային ճամբայ): Առաջին օրուան փորձերուն մէջ նշանակելի յաջողութիւն ունեցան իբրեւ թէ Խ. Միութենէն յարձակող օդա-նաւերը, հրասայլերը եւ հետեւակազօրքը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Պ. Ռուպէք, Ուկրայնայի ընդհ. դատախազը, մեռած է խորհրդաւոր պարագաներու մէջ: Հանգուցեալը ահարկու համբաւ մը հանած էր իր սարքած մաք-րագործումներով եւ քաղաքական դատերով: Բազմաթիւ ձերբա-կալութիւններ կատարուեցան:

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ բանուորներու գործադուլը կը շարունակուի, տարածուելով ամէն կողմ: Աշխատանքի նախարարը տեսակցու-թիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ: Ոստիկան մը ակամայ վի-րաւորեց բանթօղ մը, Սէն Ժէռմէնի մէջ: Լիոնի գործադուլն ալ կը շարունակուի նոյն սաստկութեամբ:

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 22 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 22 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3841

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ո՞ՐՆ Է «ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ»Ը

Փշուր փշուր կ'եղծուին, կը փոշիանան Մեծ Պատերազմէն վերջ կնքուած դաշնագիրները, որոնց դէզը ապահովաբար կրնար հաւասարիլ Էյֆէլի բարձրութեան :

Անխուսափելի, անպարտկելի վերաքննութիւնն է որ կը կատարուի, հետզհետէ աւելի ուժգին եւ սրընթաց: Եւ կը կատարուի այն պահուն երբ հին ու նոր վարիչներ միշտ կը խօսին դաշնագիրներու նուիրականութեան, ստորագրուած յանձնառութեանց գործադրութեան մասին :

Երէկ, ընկերվարական օրկանը, «Լը Փոփիւլէռ», հեղինակութեամբ կ'արձանագրէր կարգ մը հատուածներ՝ օրուան վարիչներու հանդիսաւոր յայտարարութիւններէն.

— «Ֆրանսա ամէն պարագայի մէջ հաւատարիմ պիտի մնայ իր կնքած դաշինքներուն եւ դաշնագիրներուն: Ան հաւատարիմ պիտի մնայ իր ստանձնած յանձնառութեանց»: (Արտաքին նախարար Ժոռժ Պոնէ. 1938 սեպտեմբեր 4) :

— « Անհողդողդելի ենք եւ նուիրական մեր յանձնառութիւնները Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ: Ֆրանսական կառավարութիւնը, ինչպէս ամբողջ ժողովուրդը տոգորուած է երկու հաւասարապէս հզօր զգացումներով,— 1. Առիթ չունենալ գործադրելու այդ յանձնառութիւնները : 2. Երբեք չուրանալ մեր տուած խոստումը, եթէ, դժբախտաբար, մեր յոյսերը ի դերեւ ելլեն»: (Պ. Տալատիէ, վարչապետ, 1938 յուլիս 12) :

— « Ֆրանսա ոչ կրնայ անտարբեր գտնուիլ Կեդր. Եւրոպայի ճակատագրին հանդէպ, ոչ ալ խուսափիլ այն զինակցութենէն որ կը պարտաւորէ զինքը պաշտպանել Չեխոսլովաքիոյ անկախութիւնը »: (Պ. Շոթան, փոխ-վարչապետ, 1938 փետրուար 26, երեսփ. ժողովին մէջ) :

Անշուշտ միայն Ֆրանսայի վարիչները չեն որ այսքան հանդիսաւոր յայտարարութիւններ ըրած են, զանազան առիթներու մէջ: Կարելի էր նոյնքան պերճախօս հաւաստիքներ քաղել ուրիշ երկիրներէ :

Ահաւասիկ Մեծն Բրիտանիան, որ թէեւ որոշ յանձնառութիւններ չունէր Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, բայց բազմաթիւ առիթներով հաստատած է թէ խօսքն ու գործը բոլորովին տարբեր բաներ են: Եւ եթէ իսկապէս կը ճգնի հրէական հայրենիքի մը վերածել Պաղեստինը, համաձայն Պալֆուրի յայտարարութեան (1917), այդ մէկ պարագան չի կրնար սրբել ուրիշ անվիճելի արատներ :

Անոնք նուիրական են, երբ անմիջական կապ ունին քու աշխարհակալութեանդ հետ եւ դուն կրնաս կրակը նետուիլ, զանոնք պաշտպանելու համար: Ուրիշ պարագաներու մէջ, միշտ կարելի է յարմարիլ, սակարկել, անցուկը մոռցուկ դարձնել եւ նոր կացութեան մը առջեւ դնել ենթականի:

Յետոյ, կը պատահին պարագաներ ալ, երբ յանձնառուն, դաշնագիրը ստորագրողը ինք շնորհներ կ'ընէ կամ զեղումներ կը կատարէ, միշտ համաձայն իր շահերուն :

Այսպէս էր որ վերազինուելու իրաւունք տուին Պուլկարիոյ եւ Հունգարիոյ, մինչ նոյն իրաւունքը վտանգաւոր կը համարէին Գերմանիոյ համար :

Այս վերջինը ինքն իր գլխուն պատռեց դաշնագիրը, եւ անարգել գլուխ հանեց ինչ որ կը ցանկար: Այլեւս ինչո՞ւ գրկել միւսները: Մանաւանդ որ կրնային ծառայել իրենց շահերուն, եթէ չեխական անակնկալը վեր ի վայր չշրջէր ամէն բան:

Ուրեմն, վերաքննութեան ճամբան բացուած է արդէն, ողբալի ծաղրանկարի մը վերածելով դաշնագիրներու նուիրականութիւնը :

Չեխոսլովաքիոյ քայքայումը կը բանայ նախընթաց մը, որուն պարզած հեռանկարը գլխու պտոյտ կրնայ պատճառել:

Ահաւասիկ, արդէն ասպարէզ նետուած են երկու հարեւան երկիրներ, Լեհաստան եւ Հունգարիա, իրենց բաժինը պահանջելու համար :

Եւ ի՛նչ ողբերգութիւն,— այս պահանջը կը դրուի ճիշդ այն պահուն, երբ չեխական կառավարութիւնը գիշերը ցերեկին խառնած, ի զուր ելք մը կը փնտռէ, գոնէ գերմանական փորձանքէն ազատելու համար :

« Ինքնորոշման իրաւունք»,— ահա կարճ եւ կտրուկ բանաձեւը, էջ մը եւս պատռելու համար Վերսայլի մագաղաթէն :

Ո՞վ պիտի կրնար ընդդիմանալ այս սկզբունքին, երբ ամբողջ բանակներ շարժման մէջ դրուած են, խօսքէն գործի անցնելու համար: Երբ Հռոմ-Պերլին առանցքը անընդհատ իւղ կը լեցնէ կրակին վրայ, մէկուն թեւը մշտելով, միւսին ճամբայ ցուցնելով, երրորդը սպառնալիքի տակ պահելով :

Եւ ո՞վ կրնայ երաշխաւորել թէ չեխականով պիտի վերջանայ այս կազմալուծումը :

Կը բաւէ ակնարկ մը նետել յետպատերազմեան Եւրոպայի քարտէսին վրայ, տեսնելու համար թէ դեռ ի՛նչ «խճանկար» պետութիւններ կան, իբրեւ աչքի փուշ: Ենթակայ՝ ճարճատումի:

Չեխերուն վերջին յոյսը Մոսկուան էր: Արդ, համաձայն վերջին լուրերու, չեխական դեսպանը աջ-ձախ իյնալէ վերջը, հետեւեալ պատասխանը ստացեր է,— Մենք ստիպուած ենք հետեւիլ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ընթացքին:

Դեսպանը գերագոյն փորձ մը կատարելու համար, ուզած է տեսնել Սթալինը: Բայց արտաքին գործերու պաշտօնատունէն հասկցուցեր են թէ աւելորդ է ...

Այս պայմաններուն մէջ, ո՞րն է դաշնագիրներու ամէնէն նուիրականը: Լոզա՞նը թէ Կարսը ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԲԱՆԱԿՑԻԼ...

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ-ՀԻԹԼԷՐ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ՅԵՏԱՁԳՈՒԵՑԱՒ

Լեհաստան եւ Հունգարիա վճռապէս կը պահանջեն իրենց բաժինը

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ԿԱԶՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Չեխական կառավարութիւնը գիշեր-ցերեկ ժողով գումարելէ վերջ, Լոնտոն եւ Փարիզ հաղորդեց իր առաջին պատասխանը, որ վերապահումներ կը յայտնէ եւ կ'առաջարկէ բանակցութիւններ կատարել: Այս առթիւ կը յիշեցնէ իրաւարարութեան դաշնագիր մը որ կնքուած է 1925ին, Գերմանիոյ հետ: Այս հիման վրայ, չեխական կառավարութիւնը կ'առաջարկէ միջազգային իրաւարար ատեանին յանձնել վէճը :

Այս պատասխանը անգոհացուցիչ համարուեցաւ թէ Լոնտոնի եւ թէ Փարիզի մէջ: Փրակայի ֆրանսական եւ անգլիական դեսպանները գիշերանց ներկայանալով Չեխոսլովաքիոյ վարչապետին, ազդարարեցին թէ պէտք չէ ժամանակ կորսնցնել, որովհետեւ կացութիւնը շատ ծանր է եւ ստուարաթիւ զինուոր համախմբուած է սահմանին վրայ :

Չեխական կառավարութիւնը երեքշաբթի օր երրորդ անգամ ժողով գումարեց կէս գիշերէն վերջը, պատասխանելու համար Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ճնշումին: Երկրորդ ժողովին մէջ, որ տեւած էր մինչեւ առտու, կառավարութիւնը գրեթէ կը մերժէր անգլեւֆրանսական առաջարկները: Այս առթիւ Լոնտոն եւ Փարիզ հաղորդուած պատասխանը կը խնդրէր կշռել գերմանական հողերը Գերմանիոյ ձգելու որոշման հետեւանքները: Այս պատասխանին վրայ էր որ նոր ազդարարութիւններ ուղղուեցան Փարիզէն եւ Լոնտոնէն, եւ Անգլիոյ վարչապետը այսօրուան (հինգշաբթի) յետաձգեց իր տեսակցութիւնը՝ Հիթլէրի հետ, Կոտէսպէրկի մէջ:

Մէկ օրէն միւսը կացութիւնը աւելի ծանրացաւ, իբրեւ հետեւանք Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ բռնած դիրքին: Երկուքն ալ կը պահանջեն իրենց վերադարձնել Չեխոսլովաքիոյ այն հողերը ուր մեծամասնութիւն կը կազմեն իրենց ազգակիցները :

Հունգարիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը Պերլին գացին, իսկ Պերլինի լեհական դեսպանը Պէրխթէսկատէն գնաց (Հիթլէրի մենաստանը), այդ պահանջները յայտնելու համար: Պաշտօնապէս կը հաստատուի թէ Հունգարիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը գաղտնի տեսակցութիւն մը ունեցած են Հիթլէրի հետ: Այս այցելութենէն վերջ հասած է լեհական դեսպանը :

Գերմանական կառավարութիւնը ոչ միայն հաճութեամբ լսած է Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի պահանջները, այլեւ հրաւիրած է զանոնք իրեն հետ միասին միջամտելու, եթէ հարկ ըլլայ :

Այս առթիւ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Հիթլէր մէկ շաբաթէն աւելի պիտի չսպասէ, խօսքէն գործի անցնելու համար: Առաջնորդը այս պարագան պիտի յիշեցնէ այսօր, Անգլիոյ վարչապետին հետ խօսած ատեն: Լեհաստան եւ Հունգարիա հրապարակաւ կը քաջալերուին նաեւ Իտալիոյ կողմէ, ինչպէս կը հասկցուէր Մուսոլինիի ճառէն, Թրիէսթէի մէջ :

Լեհական կառավարութիւնը վճռական դիրք մը բռնած է արդէն եւ մամուլը սպառնալից հրապարակութիւններ կ'ընէ, գրգռելով հանրային կարծիքը: Սեպտեմբեր 20ին Վարշաւայի հեռագրական գործակալութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ազդարարէ թէ Լեհաստան պատրաստ է իրենց հայրենիքին ճամբան բանալու Չեխոսլովաքիոյ 200,000 Լեհերուն համար: Եւ կ'աւելցնէ.— « Եթէ կարելի չըլլայ այդ բանը կատարել տարբեր միջոցով, Լեհաստան զայն գլուխ պիտի հանէ զինու զօրութեամբ: Անցեալ մարտին բաւական եղաւ այս խօսքը, լուծելու համար լեհեւլիթուանական վէճը: Այսօր ալ, ինչպէս այն ատեն, մենք կազմ եւ պատրաստ ենք»:

Մամուլը աւելի բուռն լեզու կը գործածէ եւ ամէն օր ժողովրդական ցոյցեր կը կատարուին, պահանջելով լեհական երկրամասը (Թէշէնի շրջան) :

Վարշաւայի հեռագրական գործակալութեան մէկ զեկոյցը կ'ըսէ.— Լոնտոնի եւ Փարիզի հեռագիրները կը ծանուցանեն թէ Ֆրանսա եւ Մեծն Բրիտանիա կը պահանջեն որ Լեհաստան եւ Հունգարիա երաշխաւորեն Չեխոսլովաքիոյ նոր պետութեան սահմանները: Այդ երաշխաւորութիւնը պիտի չտանք, ցորչափ Թէշէնի շրջանը մաս չի կազմեր Լեհաստանի :

Ընդդիմադիր մամուլն ալ, որ մինչեւ հիմա նպաստաւոր էր Չեխոսլովաքիոյ, ուժ կուտայ այս պահանջներուն, առաջարկելով չեխեւլեհական նոր սահմանագիծը գծել համաձայն 1918 նոյեմբեր 5ի կացութեան :

Հունգարիոյ դիրքն ալ նոյնքան վճռական է, ինչպէս կը հաստատեն նախարարական տեսակցութիւնները եւ հրատարակուած զեկոյցները: Գերմանիա հասկցուցած է Հունգարիոյ թէ ով որ վտանգը աչք չառնէր, բան չի կրնար շահիլ: Այս ազդարարութեան առջեւ, Հունգարիոյ վարիչները որոշած են ի հարկին ար-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ՏԵՂԻ ԿՈՒՏԱՅ

Աժանս Հավաս կ'իմանայ թէ չեխական կառավարութիւնը ամբողջ գիշերը խորհրդակցելէ վերջ, ընդունեց անգլեւֆրանսական ծրագիրը: Կը նշանակէ թէ փարատած է պատերազմի վտանգը: Պ. Չէյմպրլէն այսօր այս պատասխանը պիտի հաղորդէ Հիթլէրի:

*** «Կոտէսպէրկ, ուր պիտի տեսակցին Հիթլէր եւ Չէյմպըրլէն, փոքր գիւղ մըն է Հռենոսի վրայ, շրջապատուած այգիներով ու բարձրադիր բլուրներով, որոնց վրայ կանգուն կը մնան միջնադարեան դղեակներ :

Այս գիւղի մէկ հիւրանոցէն էր, որ Հիթլէր 1934ին հրամայեց « արիւնահեղ ըմբոստութիւնը», որու հետեւանքով նացիները իշխանութեան գլուխ անցան Հռենոսեան շրջանին մէջ :

Կ'ըսուի թէ Կոտէսպէրկ Հիթլէրի նախընտրած առանձնավայրն է, քանի որ 1920ին, երբ անօթի էր, անգործ ու անծանօթ, հիւրանոց մը զինք խնամեց: Հիթլէր չմոռցաւ այս բարիքը եւ այժմ ալ երբեմն կ'այցելէ Կոտէսպէրկ ու կ'իջեւանի նոյն հիւրանոցը :

ԱՆՎԵՐՋ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Գերման եւ չեխ զօրքերը դէմ դիմաց

Անվերջ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Լոնտոնի մէջ: Մտահոգութիւնը չէ փարատած տակաւին, քանի որ Չեխոսլովաքիա վերապահումներ կը յայտնէ, իսկ անդին գերմանական բանակը կազմ եւ պատրաստ կը սպասէ, սահմանը անցնելու համար : Պ. Չէյմպրլէն հարկադրուած է համբերութեան յորդոր մը ուղղել Հիթլէրի, որ այլեւս չի ճանչնար չեխական կառավարութիւնը եւ անմիջական համակերպում կը պահանջէ :

Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութիւնը պահանջեց արտակարգ նիստի հրաւիրել խորհրդարանը: Պ. Չէյմպըրլէն վճռապէս մերժեց, ստանձնելով ամէն պատասխանատուութիւն: Վարչապետը այս առթիւ դիտել կուտայ թէ զբաղած է «դժուարին եւ փափուկ» բանակցութիւններով որոնք եթէ յաջող ելքի մը չյանգին, կրնան «ամէնէն ծանր հետեւանքները» յառաջ բերել Անգլիոյ համար: Մանաւանդ հիմա որ Գերմանիոյ հետ միացեալ ճակատ կազմած են Լեհաստան եւ Հունգարիա, իրենց բաժինը պահանջելով չեխական աւարէն: Մէկ խօսքով, Չեխոսլովաքիան քարտէսէն ջնջելու հարցն է որ կը յուզուի այս միջոցին: Սլովաքներուն մէջ ալ հետզհետէ կը զօրանայ անջատողական շարժումը :

Հակառակ պաշտօնական հերքումներու, իրազեկներ կը պնդեն թէ Հիթլէր տեսակ մը քաղաքավարի վերջնագիր յանձնած է Պ. Չէյմպըրլէնի, պայմանաժամ տալով մինչեւ հոկտեմբեր մէկ: Եթէ մինչեւ այդ օրը խաղաղութեամբ չլուծուի վէճը, գերմանական զօրքը պիտի անցնի սահմանը :

Ամէն պարագայի մէջ, իրողութիւն է որ Անգլիա միշտ կը ճնշէ Փրակայի վրայ, համակերպելու եւ աւելի մեծ փորձանքներ կանխելու համար: Լոնտոնի մէջ կը վախնան թէ գերմանական արշաւանքը չի կրնար սահմանափակուիլ տեղական պատերազմով մը :

Անգլիական խորհրդարանը պիտի բացուի Չէյմպըրլէն - Հիթլէր տեսակցութենէն վերջը, եթէ կառավարութիւնը յարմար դատէ :

*** Մինչ այս մինչ այն, զինուորական պատրաստութիւնները կը շարունակուին երկու կողմէն ալ: Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը եւ հանրապետութեան նախագահը երկար խորհրդակցութիւններ ունեցան բանակին հրամանատարներուն եւ ընդհ. սպայակոյտին հետ: Զօրաշարժը յառաջ կը տարուի ամէն ուղղութեամբ: Գերմանական զօրքն ալ կասկածելի շարժումներ կը կատարէ սահմանագլուխին վրայ, ուր ամէն օր միջադէպեր կը սարքուին: Չեխական կառավարութիւնը կ'ըսէ թէ Գերմանիայէն ղրկուած հրոսախումբեր կը ջանան խռովութիւններ յարուցանել, միջամտութիւնը փութացնելու համար :

«Ոչ ոք կրնայ կեցնել մեզ»

Մուսոլինի, որ Թրիէսթէէն վերադարձած ատեն Եուկոսլավիա մտած եւ ջերմ ընդունելութիւն գտած էր, նոր ճառ մը խօսեցաւ Ուտինէի մէջ :

Փառաբանելով Իտալիոյ նիւթական եւ հոգեկան զօրութիւնը, Առաջնորդը յայտարարեց .

— « Մենք ունինք ապահով սահմաններ: Մենք վերագրաւեցինք Լիբիան: Մենք լուծեցինք խառնաշփոթ խաղաղութեան մը բոլոր դիւանագիտական խնդիրները եւ այժմ այնքան զօրաւոր ենք ցամաքի վրայ, ծովու վրայ եւ օդին մէջ որ երբեք չէր տեսնուած: Մենք կը նախընտրենք երկիւղ պատճառել: Եւ կը յայտարարենք ի լուր աշխարհի թէ խաղաղութիւնը կարելի է միայն համաձայնելով ֆաշական նոր Իտալիոյ հետ: Մենք յաջողութեամբ կատարեցինք մեր արշաւը դէպի Հռոմ: Արշաւը չէ վերջացած տակաւին. ոչ մէկը պիտի կրնայ կեցնել մեզ »:

Առտուն ալ Կորիցայի մէջ խօսելով, Մուսոլինի հետեւեալ ազդարարութիւնն ուղղած էր.

— « Կարգ մը նշաններ կը ցուցնեն թէ երկինքը կը պայծառանայ. բայց որովհետեւ մենք ֆաշականներս տրամադիր չենք որ եւ է կանխահաս լաւատեսութեան, խօսելէ առաջ կը սպասենք որ վարագոյրը իջնէ ողբերգութեան բոլոր արարներուն վրայ: Բայց եթէ ողբերգութիւնը վերջաբան մը եւս ունենայ, մենք պատրաստ ենք դիմագրաւելու »:

ՌՈՒՍԱՑՄԱՆ ԹԱՓԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Այս վերնագրով քանի մը տեղեկութիւններ հաղորդած էինք վերջերս, պարզելով ռուսացման քաղաքականութեան զանազան երեւոյթները Խորհրդային Միութեան մէջ։

«Պրաւդա»յի վերջին թիւերը նոր փաստեր կուտան այդ մասին։

Մեր ընթերցողին յայտնի է, որ «անկախ» հանրապետութիւններու մէջ ջնջուած են գրեթէ բոլոր անկախ գործավարութիւնները։ Բոլոր ժողովրդական գործավարները, ինչպէս ներքին, պարենաւորման, դատական եւայլն ենթակայ են համամիութենական նոյնանուն գործավարներուն եւ զրկուած են անկախ գործունէութեան իրաւունքէն։
Այս միջոցով Մոսկուան քաղաքական-վարչական կեդրոնացում ստեղծեց, տիրաբար վարելու համար հանրապետութեանց բոլոր ներքին գործերը։ Միակ եւ վերջին գործավարութիւնը, որ կը պահէր իր համեմատական անկախութիւնը, կրթական գործավարութիւնն էր։ «Ամօթխած» Մոսկուան որոշած էր պահել այդ գործավարութիւնը, «անկախութեան» այս վերջին մնացորդը։ Սակայն այս ասպարէզին մէջ ալ կը վարէ այնպիսի քաղաքականութիւն մը որ կը ձգտի այդ մնացորդն ալ հաւասարեցնել զէրոյի մը։ Նուր ուղղութիւն պիտի տար բարձրագոյն դպրոցները։ Երեւութապէս չուզելով հիմնել հանրային կրթութեան համամիութենական գործավարութիւն, Մոսկուան կազմակերպեց «համամիութենական բարձրագոյն կրթութեան կոմիտէ մը», որ ընդհանուր ուղղութիւն» պիտի տար բարձրագոյն կրթութեան վերաբերեալ գործերու մէջ։ Ճիշդ է այդ կոմիտէին կը մասնակցին նաեւ «դաշնակից» հանրապետութեանց ներկայացուցիչները։ Կոմիտէի առաջին գործը եղաւ հրատարակել հետեւեալ գլխաւոր պայմանը բարձրագոյն դպրոց մտնելու համար։ Իւրաքանչիւր քաղաքացի, երբ կ՚ուզէ մտնել համալսարան, պարտաւոր է քննութիւն տալ ռուսերէն լեզուէն։

Այսպէս, օրինակ, Հայաստանի համալսարանը կը պահանջէ իւրաքանչիւր ուսանողէ, բացի հայերէնէ, նաեւ ռուսերէնի քննութիւն։

Յետագային քայլ մը եւս յառաջ գացին։ Թէեւ միջնակարգ եւ տարրական դպրոցները կը մնային տեղական գործավարութեան իշխանութեան տակ, Մոսկուան զանազան ճանապարհներով պարտադրեց բոլոր դպրոցներուն միանման դասագիրքեր, իսկ վերջերս նաեւ միօրինակ դասագիրք... պատմութեան եւ գրականութեան։ Առաջինը արդէն գործադրուած է, իսկ երկրորդը կը պատրաստուի։ Հայ միջնակարգ դպրոցը հայոց գրականութեան պատմութեան մասին այնչափ բան պիտի գիտնայ, որչափ... Մոսկուայի դպրոցի ռուս աշակերտը։

Այս ալ բաւական չհամարելով, ինչպէս արդէն գրած էինք, ռուսերէն լեզուն դարձաւ պարտաւորիչ «ոչ-ռուս» դպրոցներու համար։ «Պրաւդա»ի մէջ մանրամասնօրէն տեղեկութիւններ կը տրուին, թէ որքան պիտի գիտնան ռուսերէն լեզուն ա) տարրական դպրոցներու աշակերտները, բ) միջնակարգ դպրոցներու առաջին չորս դասարանները եւ գ) միջնակարգ դպրոցներու վերջին դասարանները։ Իսկ յետոյ Գեր. Խորհուրդի մէջ խօսուած ճառերէն մէկուն մէջ կարդացինք — «Խ. Միութեան իւրաքանչիւր քաղաքացի պարտաւոր է իր մայրենի լեզուին չափ գիտնալ ռուսերէն լեզուն»։

Եւ վերջապէս, «Իզվեստիայի» եւ «Պրաւդայի» վերջին թիւերէն կ՚իմանանք, որ խորհրդային միութեան բոլոր բարձրագոյն դպրոցներու կառավարիչները այսուհետեւ պիտի ենթարկուին ուղղակի «Համամիութենական կոմիտէին», հանրապետական գործավարները այլեւս ո եւ է իրաւունք չունին կարգադրութիւն ընելու անոնց։ Հանրապետութեանց կը վերապահուի միայն բարձրագոյն դպրոցներու «վարչական եւ տնտեսական գործերը»։

Այս կարճ լուրերը, զորս քաղած ենք խորհրդային մամուլէն, կը պարզեն, թէ որքան հեռուները գացած է ռուսացման գործը Խորհրդային միութեան մէջ։

Զուգընթացաբար, կառավարական կարգադրութիւնները եւ առաջնորդներու ճառերը կը ջանան հիմնովին փոխել նաեւ ժողովուրդներու հոգեբանութիւնը։

Ամէնուրեք կը տարածուի մէկ հայրենիքի գաղափարը։ «Խորհրդային Հայաստանի» եւ «Գրական Թերթի» մէջ հրատարակուած ոտանաւորներն անգամ կ՚երգեն «Մեծ Հայրենիք»ը, «Խորհրդային Հայրենիք»ը, անծայրածիր սահմանները· բուն հայրենիքները արդէն կը բռնեն երկրորդական տեղ։ Վարիչներն ալ իրենց ճառերու մէջ կը խուսափին «Ուկրայնա», «Վրաստան» եւ «Հայաստան» անուններէն եւ կը նախընտրեն ըսել՝ «Վրացական խորհրդային ժողովուրդ եւայլն»։

Բոլոր այն նամակներու մէջ, որ կը խմբագրեն հանրապետութեանց զանազան համագումարներու մէջ եւ կը ղրկուին «Հանճարեղ»ին, միշտ նոյն շեշտը։ Գաղափար մը տալու համար այդ մասին ընթերցողի ուշադրութեան կը յանձնենք քանի մը հատուածներ Ուկրայնայի ուսուցչական համագումարի նամակէն, ուղղուած Ստալինի («Պրաւդա» 23 օգոստոս)։

— «Մենք իր բարձրութեան վրայ պիտի դնենք եղբայրական մեծ ռուս ժողովուրդի եւ անոր գրականութեան ուսուցումը։ Այն լեզուի, որով գրուած են Լէնինի եւ Ստալինի անմահ գործերը եւ այն գրականութեան, որու ներկայացուցիչներն են՝ Պուշկին, Տոլստոյ, Գորկի» եւայլն։ — «Մեր մանուկներուն սորվեցնելով աշխարհագրութիւն, գիտութիւն մեր անծայրածիր հողամասերու եւ անոր հարստութիւններու մասին, մենք պարտաւոր ենք տարածել անոնց մէջ սէր հանդէպ հայրենիքի»։

Նոյնանման նամակներ կը տեղան ամէն կողմէ, Թուրքեստանէն, Խազախստանէն, Հայաստանէն եւայլն։ Բոլորին մէջ կը փառաբանուին «անծայրածիր հողամասերը», «ռուսաց լեզուն» եւ «հերոսական ռուս ժողովուրդը»։

Ահա այսպէս կը գործադրուին ժողովուրդներու ազատութիւնը եւ անկախութիւնը երկրի մը մէջ, որ այսօր «պատրաստ» է պաշտպանելու... չեխ ժողովուրդի անկախութիւնը։

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

ԹՈՒՂԹ ՄԸ ՈՐ ՊԻՏԻ ԲԱՑՈՒԻ... 6939ԻՆ

Մեր պատանեկութեան եւ երիտասարդութեան օրերուն՝ Ամերիկա կը համարուէր տարօրինակութիւններու երկիր, ընտանեկան, ընկերային, տնտեսական եւ քաղաքական զանազան կարգի խնդիրներու մէջ։ Այդ տարօրինակութիւններէն մին էր, զոր օրինակ, նորակազմ Ամերիկեան քրիստոնէութեան կողմէ այլասարաս առաքելութիւններ — միսիոնարութիւն նորաձեւ անունին տակ — դարաւոր քրիստոնեայ արեւելեան համայնքներու համար։ Այսօր մէն մի չափահաս կրնայ յիշել ամերիկեան ո եւ է տարօրինակութիւն մը, յիշողութեան մէջ կանգառուած։

Բայց ժամանակ անցնելով, եւ Գոլոմպոսի կամ Ամերիկոսի Նոր աշխարհը թեւակոխելով, իր կարգին, չափահասութեան տարիքը, նոյն տարօրինակութիւններուն մրցանիշը յանձնեց դարձեալ Հին Աշխարհին, Եւրոպական Ցամաքին, ի մասին մանաւանդ քաղաքական եւ դիւանագիտական կարգի նորութիւններու եւ այլանդակութիւններու։

Սակայն տարօրինակութեան տեսակ մը հով կը փչէ ահա Միսիսիփիի ափունքէն — ինչպէս կ՚ըսէին մեր ծերերը — 1939ի համար ծրագրուած Արուեստահանդէսին առթիւ։ Բնական է թէ աշխարհը իրենց ոտքը տանելու համար՝ Ամերիկացիք ամէն բան պիտի մտածէին և տարօրինակութիւններու բնազդն ալ պիտի արթննար, գէթ րոպէ մը, բայց բովանդակ բնակուած աշխարհները իրենցմով զբաղեցնելու բաւող յաւիտենական րոպէ մը։

Հոս այսօր կը փափաքիմ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն պարզել այդ նոր տարօրինակութիւնը, որուն պակաս մնացած կարեւոր ու անյետաձգելի մասն ալ կը համարձակիմ լրացնել —

Ուաշինկթընի հայրենիքը, այս Արուեստահանդէսին բարեդէպ առիթով, մեր արդի ժամանակներուն մէկ պատգամագիրը կը փափաքի հաղորդել ապագայ սերունդներուն։ Թէ ինչպէս.— Ցխուն ոտնաչափ խոր հողին տակ հանդիսաւորապէս պիտի թաղուի մետաղեայ գլան մը, որ պիտի պարունակէ ճշգրիտ տեղեկութիւններ բոլոր այն բաներուն վրայ, զոր արդի քաղաքակրթութիւնը արտադրած է մարդկային եւ բնական կեանքին բոլոր մարզերուն մէջ, եւ որուն բացումն ալ տեղի պիտի ունենայ... Շնորհաց թուականին 6939 տարին։ Այս հսկայական գիրը ուղղուած է մեր թոռնաթոռ թոռնաթոռներուն, որոնք մէկ ակնարկով ամփոփ ծանօթութիւն մը պիտի ունենան սա մեր հիմակուան տառապալից ժամանակներուն ընդհանուր վիճակին վրայ, — կը հասկնաք անշուշտ որ պիտի փառաբանուի Արուեստը, Գիտութիւնը, Ճարտարութիւնը այսինքն, ծովուն, հողին սահմաններուն մէջ, որոնց մէջ պիտի ամփոփուի Քաղաքակրթութիւնը, կամ ինչ որ կ՚ըմբռնուի այդ անունով, անոր հիմայքին մէջ խորասուզելով, անյայտացնելով բուն մարդկայնական կարգերուն մէջ տեսնուած ահաւոր անարդարութիւններ՝ որոնց վրայէն անձայն անշշուկ պիտի անցնի ծանօթ գլանը, հարթելով «արդի» ժամանակներուն վայրենաբարոյ, գրաստային արարքները։

Ո՞ր ընթերցողը հիմա չի հասկնար, թէ ինչեր, ինչեր պիտի պատմուին այդ թուղթին մէջ, ինչեր պիտի ըսուին այն ժխտական առաքինութեան վրայ, որուն յառաջդիմութիւն անունը տրուած է։

Բայց 6939ի բնակիչ աշխարհին մարդիկը այդ գլանին ընթերցումով չէ որ պիտի գոհանան։ Այդ թերակատար եւ մարդկայնականօրէն (humanitairement) անճիշդ — չըսելու համար ստապատում — Մագաղաթին հետ միաժամանակ պիտի կարենան գտնել իրենց հետաքրքրութիւնը գոհացնող, ամբողջացնող ուրիշ վաւերաթուղթեր, պատմութեան, օրագրութեան այլապէս ճշգրիտ էջերուն մէջ, որոնք խնամով պահած են գլանին այլանդակութիւններէն տարբեր հմտութիւններ, ի պէտս ապագայ զարգացելոց։

Չենք գիտեր, թէ այդ տեսակ մը առասպելական թուականին ողջ գլուխով պիտի հասնի՞ արդեօք այդ տոկսուած ապագայ մարդկութիւնը։ Չենք գիտեր, թէ արդի մարդկութեան հասկացողութեան համար անհրաժեշտ ֆիզիքական եւ իմացական եւ բարոյական գործարաններն ու կարողութիւնները ժառանգաբար դար ըստ դարէ, պիտի փոխադրուի՞ն արդեօք մինչեւ 6939 թուականը։ Կամ, ինչ որ ամէնէն աւելի հաւանական է, ժամանակի մինչեւ այդ շրջանը նոր Քրիստոս մը կամ, աւելի, նոր Մուհամմէտ մը իր անակնկալ երեւումով պիտի չայլափոխէ՞ արդեօք Գլանին նախատեսած թուականը։ Եւ այդ պարագային, ի հարկէ, մեր թոռնաթոռներուն թոռնաթոռները բաւական դժուարութիւն պիտի կրե՞ն Գլանին ընթերցումը ճշդող երկու տարբեր թուանշաններու համար։ Աս ալ հաշիւ մըն է, չէ՞։

Կը տեսնուի, ուրեմն, թէ Գլանին ճակատագիրը թերի է երկու տեսակէտով — Նախ՝ իր պարունակութեան, յետոյ՝ թուանշաններուն անակնկալ, նոյնիսկ հաւանական փոփոխութեան տեսակէտով։ Այն ատենը, շատ մեղք պիտի ըլլայ Արուեստահանդէսի կազմակերպիչներուն ծանրածանր աշխատութեան։ Որովհետեւ, վերջապէս, շատ դիւրին բան չէ այնքան հսկայ յառաջդիմութիւններ ուրուագծել Գլանի մը կանեփեակին վրայ։

Չմոռնանք ըսել, թէ այդ հրէշածաւալ Գլանին պահարանին պատրաստութիւնը աւարտած են Փիթսպուրկի գործաւորները, եւ պահարանն ալ ղրկուած է Նիւ Եորք, ի պարտ ու պատշաճ տնօրինութիւն, ինչպէս երբեմն կ՚ըսուէր Հայոց Պատրիարքարանին դիւանական լեզուով, սա հին դարի ժամանակներուն, երբ Գլանին պարունակած ծանօթութիւնները տակաւին բոլորովին եղծած չէին արդարութեան եւ ճշմարտութեան ըմբռնումները, եւ մարդկայնականութեան մշակուած ակօսներ գոյութիւն մը կը պահէին դեռ։

Բայց ուշ մնացինք ամփոփելու համար Գլանի մասին եւ այդ առիթով «Նիւ Եորք Թայմզ»ի տեսութիւնը.— «6939 ամրան գեղեցիկ օր մը, ըսենք Նոր-Զելանտացի հնախոս մը թերեւս պիտի յաջողի հասնիլ այն տեղը, ուր տեղի ունեցաւ 1939ի Ամերիկեան Միջազգային Արուեստահանդէսը։ Խնամով պահպանուած հնամենի քարտէսի մը շնորհիւ, թերեւս երեւան պիտի հանէ մետաղեայ գլան մը՝ զոր այսօրուան, այսինքն՝ սա մեր օրերուն մարդիկը սահմանած են վաղուան աշխարհին համար, ըսելով անոր.— «Ահա թէ ինչ էր 1939ի քաղաքակրթութիւնը։»

«Տարակոյս չկայ թէ այդ թուականի մարդիկը պիտի ունենան միեւնոյն զգացումները՝ զոր մենք ունեցանք Թութ-Անք-Ամոնի շիրիմին առջեւ։ Այդ գլանին հետ միաժամանակ թերեւս գտնուին գիրքեր, որոնք անոնց — այդ հին գալիք սերունդներուն — պիտի յայտնեն մեր շատերուն կրած յուսահատութիւնը քաղաքակրթութեան բռնած ընթացքին առջեւ։ Եւ գիտութեան մարզին մէջ մեր ճիգերուն թանձրացեալ ապացոյցները մեր այդ սերունդներուն ծիծաղելի կերպով տղայամիտ պիտի երեւան։ Մեր արուեստին նմոյշները թերեւս դարձեալ նորաձեւութիւն ըլլան։ Բայց թաղուած թերթերը միեւնոյն ատեն պիտի խօսին Եւրոպայի մը վրայ, որ մինչեւ բերանը եւ մինչեւ գլուխէն վեր զէնքերով զինուած է, պատերազմներով, որոնք պաշտօնապէս «պատերազմ» չեն կոչուիր, եւ որոնք կատաղաբար կը մղուին Չինաստանի եւ Սպանիոյ մէջ։

«Ինչ որ ունինք չունինք, զետեղենք այդ լեռնանման գլանին, պարունակին մէջ, որպէսզի ապագայ սերունդները կարենան դատել մեզ։ Այդ խողովակին մէջ մեր դնելիքը թերեւս քաղաքակրթութեան վերջին բառն է։ Թերեւս սա մեր արդի քաղաքակրթութիւնը նորէն լաւագոյնն է զոր աշխարհ պիտի չունենայ բնաւ։ Այս վճիռը պիտի տայ Նոր-Զելանտացի հնաբանը իր պաշտօնակիցներուն օգնութեամբ»։

Թող ներէ մեզի «Նիւ Եորք Թայմզ» իր շատ ճշգրիտ ու արդարակորով դիտողութիւններուն վրայ փոքրիկ յաւելում մը ընել։ Մենք ալ ապրած ու տեսած ենք իրեն եւ իրեն հասակակից ու ժամանակակից խմբագիրներուն չափ, ըլլայ Նիւ Եորքի պողոտաներուն վրայ, ըլլայ Թէմզի եւ Սէնի ափունքը։

Որպէսզի այս շրջանին մէջ, որուն արձագանգները դեռ չեն մարած բոլորովին, գրիչ բռնող ուեւէ հրապարակագիր արժանի ըլլայ իր կոչումին եւ կրած անունին, պէտք է անդրադառնայ, որպէսզի գլանի մը յիշատակութեան առիթով, ա՛յն զարհուրելի, զզուելի եւ յաւէտ անամօթ անարդարութեան, որուն արդի Եւրոպան եւ Ամերիկան ենթարկեցին Հայ ցեղը, ի հեճուկս անոր քաղաքակրթական, մարդկայնական նկարագրին, որուն փորձն ու ապացոյցը ունեցան պատերազմի միջոցին, ի՛նչ կ՚ըսեմ, նոյն իսկ վերջին այդ պատերազմէն հազարաւոր տարիներ առաջ։

Թող թոյլ տայ իրեն «Նիւ Եորք Թայմզ» աներկիւղ առաջարկել իր հեղինակաւոր ձայնով, որ այդ գլանին մէջ ամփոփուին մանաւորապէս այն չարչարանքները, մարտիրոսութիւնները, քաղաքակրթութիւնները եւ քրիստոնէութեան անունով տառապանքները, որոնց ենթարկուեցաւ Հայ ցեղը, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի պաշտած կամ պաշտել ձեւացուցած սկզբունքներուն, սրբութիւններուն անունով։ Թող գրուի անոր մէջ, թէ պատերազմէն առաջ, մանաւանդ պատերազմի միջոցին, երկայնամիտ յաղթականները իրենց ջոջերով ու ... բերներով քնացուցին Հայ ցեղը, յորդորելով զայն իր նկարագրին լաւագոյն ներշնչումներուն համեմատ գոտեպնդուիլ, հասարակաց ոսոխին դէմ համագարկին մաս կազմել, վստա՛հ, վստա՛հ, վստա՛հ ըլլալով որ յաղթողական պայմանաձեւ սեղանին վրայ իրեն սեփական սահմանները պիտի գծուին, ազգային Գաղափարականին ուղղութեամբ։ Սիրելի «Նիւ Եորք Թայմզ», քեզի մեծ պատիւ մը շահած կ՚ըլլաս, աւելցնելով նաեւ, որ Համաձայնականները Պոլսոյ այն ատենուան սպանիական դեսպանին միջոցաւ պաշտօնական թղթիկ ներկայացուցին Թալէաթին, Էնվէրին, սպառնալով որոտագին, թէ հա՛, հըլա՛յ որ մեր կողքին գտնուող Հայերուն դպչիք, հա՛, հըլլայ որ խոշտանգէք, խուէք, ԸԼԿԷք զանոնք...։ Եւ, սիրելի պաշտօնակից, այդ թուղթէն անմիջապէս վերջ, սկսաւ Հայ Ցեղին ծանօթ մարտիրոսագրութիւնը, որ առնուազն 800,000 զոհերու արիւնով ներկուեցաւ։ Ու երբ Պիղատոսի աւազանը սարքուեցաւ, մոռցա՛ն բոլոր սրբութիւնները, եւ այդ հին հերոսութիւններուն երկու հանրածանօթ վկաները, Լոյտ Ճորճ եւ Չըրչիլ (մին վարչապետ, միւսը ծովային նախարար, յայնմ ժամանակի), մինչեւ այսօր տակաւին չեն դադրած արդարութեան և մարդկայնութեան մասին ճառելէ, երբ իրենց զառամած բանին կը յաւակնին նոր աւիշ մը ներարկել։

Գրել տուէք այդ գլանին մէջ— եւ թէ ծխախոտի մխացող գլանիկ մ[ը] այն— թէ ոչ միայն բուն արդարութիւնը չգործադրեցին, այլ երկու-երեք միլիոն սպաննուած, գաղթական, լքուած Հայերուն անձնական, հասարակաց, եկեղեցական անշարժ ու շարժուն հարստութիւնները յափշտակել տուին ջարդարարին՝ առանց ուեւէ փոխարինութեան։ Եւ այսօր ալ թոյլ կուտան որ հէք մնացորդներուն արգիլեն Հայերէն խօսիլը, ցեղային յատկութիւններու պահպանումը, իր լեզուին ազատ ուսուցումը, նոյնիսկ իր մեռելները թաղելը... Ո՛հ, ինչ ամբարշտութիւն, պիտի ըսէր, եթէ եւրոպամերիկեան քաղաքակրթութեան մը հիմնադիրը մէջտեղ գար դիպուածով կամ հրաշքով— ինչ որ կը նշանակէ անկարելի...։

Սիրելի պաշտօնակից, դուն այս մանրամասնութիւնները երեսի վրայ ձգելով, Չինաստանի եւ Սպանիոյ մասին կը խօսիս։ Նիակարայի Ջըրվէժը կառավարող ոգիները վկայ— ներողութիւն,— դուն այս յիշատակութիւնը կ՚ընես, որովհետեւ այդ երկու դէպքերն ալ— մանաւանդ չինականը— կրնան քու երկրին դուներուն ջախջախին ալ զարնել։ Եթէ [illegible] երկրի մը ազատ բերաններէն կամ գործարաններէն մէկը հըլլայ, ո՞վ կրնար համարձակիլ այս տեսակ առաջարկներ ընել։

Որպէսզի գլանը լաւ փաթթուի, կարելի է քիչ մը թուղթ կցնել իբրեւ յաւելուած, ինչպէս յաճախ ըրած է մեր Նարեկացին, Եհովան սրբագրելու համար, եւ գոնէ լուսանցքին վրայ տեղ մը գրել, թէ Ամերիկա... թոյլ չտուաւ որ գիտական զուտ մեթոտով պաստառի վրայ ներկայացուի Հայ Ցեղին մարտիրոսագրութեան գէթ նուազագոյն մէկ դրուագը, մինչ Հոլիւտի յոյր ու վտիտ սադիրը «զարմօք զաւակօք», մինչեւ իսկ դըպ-

ՃԵՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՑԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

— Շինութեանց յանձնառուն էր որ ճամբուն վրայ, երկաթուղիին կայանին մօտ մեզ հարցափորձած եւ մեզի ուղղութիւն ցոյց տուած էր, բայց իր ձեւերը բոլորովին տարբեր էին այժմ։ Այն ատեն աշխատած էր հաշտարար երեւոյթ մը առնել եւ գրեթէ քծնած էր Մընթիին, մինչդեռ հիմա ձեռնոցները կը նետէր։

Իր մարդիկը իրենց ձիերը պատսպարելիք տեղ մը չի գտնելով, սկսան մեր ձիերը քաշել, որուն ի տես գնչուները սկսան խլրտիլ, կրաւորական եւ առանց շարժումի բողոք մը տակաւին, որ կարող էր կռուի յանգիլ։ Ուիլ գրեթէ ոտքի ելաւ, միջամտելու համար, բայց Մընթին անոր նշան ըրաւ որպէսզի պահէ իր պաղարիւնը, եւ Մընթիին ծանրաբարոյ բառերն էին որ օրէնքը տեղը բերին։

— Բարի եղէք ըսելու ձեր մարդոցը որ մեր կենդանիներուն չի խառնուին, ըսաւ մեղմութեամբ։

Գերմանացին դարձեալ խնդաց։

— Թերեւս չիմացաք անունս։ Ես Հանս ֆօն Բէտլինպուրկն եմ։ Որպէս Պաղտատ երկաթուղագծին մնայուն յանձնառու, այս նահանգին բոլոր տուներուն վրայ իրաւասութիւն ունիմ մասնաւոր հանգստաւէտ պայմաններ ունենալ, թէ իմ եւ թէ հետեւորդներուս համար։ Ասոր վրայ աւելցուցէք նաեւ հետս գտնուող Թուրք սպաները, որոնց իրաւունքի մասին՝ կը յանդգնիմ ըսել՝ չպիտի վիճիք։

Մընթին չխնդաց, թէեւ Ֆրէտ պարզուած տեսարանէն ուրախ էր։

— Վարուելակերպ սորվելու համար քիչ մը դասի պէտք ունիք, ըսաւ Մընթին։

— Ի՞նչ ըսել կ՚ուզէք, հարցուց Գերմանացին։

Առանց ուեւէ աւելորդ շարժում մը ընելու Մընթին ոտքի ելաւ։

— Ըսել կ՚ուզեմ թէ եթէ անմիջապէս եւ այս վայրկեանին չհրահանգէք ձեր մարդոց որ մեր կենդանիները հանգիստ ձգեն, ձեզ պէտք եղած դասը պիտի տամ։

Գերմանացին ծաղրական կերպարանքով մը զայն բարեւելով, ձեռքը գրպանը տարաւ ցոյց տալու համար իր բազմահարուածեան ատրճանակը։

Մընթին երկու քայլ առաջացաւ։ Գերմանացին երդում մը ընելով ատրճանակը դուրս քաշեց։ Ուիլ Նէրքս՝ Ֆրէտին եւ մասամբ ալ Գերմանացիին ետեւը կեցած՝ մասնաւոր կերպով հազաց։ Գերմանացին գլուխը ետեւ դարձուց եւ տեսաւ որ Ուիլ ալ զինուած էր իրենինին չափ խոշոր ատրճանակով մը։

— Օ՜հ, շատ լաւ, ի՞նչ հարկ կայ դէպք յարուցանելու, ըսաւ եւ ատրճանակը պատեանին մէջ զետեղելով, Թուրքերէն հրաման մը արձակեց։ Մընթին ալ իր տեղը վերադառնալով նստաւ, Գերմանացիին մարդիկը իրենց ձիերը կապեցին մերիններուն հետ եւ Հանս ֆօն Բէտլինպուրկ աղուոր ժպիտով մը ըսաւ.

— Ձեզի համար թող պարզ ըլլայ որ պաշտօնական առանձնաշնորհումի մը միջամուխ եղաք։

— Որքան ատեն որ դուք շնորհքով վերաբերում ցոյց տաք, կրնաք ձեր յանձնարարութիւնը գործադրել, պատասխանեց Մընթին։

Ցանկարծ Ֆրէտ բարձրաձայն խնդաց, ըսելով.

— Մարտիրոս անասունին նայեցէք։

Ֆրէտ իրաւացի էր։ Փիթըր Միղըլ, որ իր հաշւոյն միսիոնարութիւն կ՚ընէր եւ որ ժամանակին այնքան անուանարկիչ օրագրութիւն կը բանէր, ըստուերներուն մէջէն դուրս ելլելով եւ Գերմանացիին մօտէն վախ ի վախ յառաջանալով, փորձեց ինքզինքը տաքցնել։ Հանս ֆօն Բէտլինպուրկ բազուկի զօրաւոր հարուածով մը, զայն իր տեղը մութին մէջ նետեց։

— Զուֆ-չուֆ. Զիւրուֆ, մրմռաց։

Իր հաստատած կարգին ստորադասներուն կողմէ խանգարուիլը զինքը խռովեց։ Եւ այս մասնաւորաբար ազդելու համար այն խեղճ Թուրքերուն վրայ որոնք իր հետ եկած էին։ Փիթըր Միղըլ այս յանդիմանութեան վրայ այլեւս մէջտեղ չելաւ, այլ սենեակին միւս կողմը անցնելով սկսաւ գնչուները դիտել վարպետ ցեղաբանի մը երեւոյթով։

— Դուք իմ յանձնարարութեանս մասին խնդացիք, կարծէք խորհելով որ շնորհք խնդրելու եմ եկած, ըսաւ Բէտլինպուրկ։ Պատահաբար հոս կը գտնուիմ ես փրկելու համար ձեզ եւ ձեր խումբը ապօրէն կալանաւորումէ մը։ Ինծի հետ եղող Թուրք պաշտօնեաները հրահանգ ունին հոս գտնուողները բոլորը—մէջը ըլլալով նաեւ դուք — ձերբակալելու։ Բարեբախտաբար ես ի վիճակի եմ այդ հրամանը բարեփոխելու։ Գաղիկ, ձեր քով գտնուող այդ սրիկան, հանրածանօթ խռովարար մըն է եւ ոճրագործ մը։ Անոր ձերբակալութիւնն ու դատապարտութիւնը հրահանգուած է յենուած կարգ մը ուրիշ յանցանքներու կարգին, նաեւ այն բանին որ երկաթուղագծին վրայ աշխատող Հայ գործաւորներուն մէջ դժգոհութեան խլրտում ստեղծած է։ Բոլոր այս գնչուները իր գործակալներն են եւ ամէնքն ալ ձերբակալման հրամանի տակ կը գտնուին։ Դուք ալ ապահով կերպով մինչեւ ծովեզերք պիտի առաջնորդուիք։

— Ինչո՞ւ ապահովութեան համար ուղեկիցի պէտք պիտի ունենանք, հարցուց Մընթին։

— Տանիքին վրայ չէ՞ք դուք. միթէ չտեսա՞ք հրդեհը, պատասխանեց Գերմանացին։ Հայկական ապստամբութիւն մը սաղմին մէջ խեղդուեցաւ։ Շարք մը գիւղեր կ՚այրին։ Ուրիշ վայրերու մէջ ալ խռովութիւններ կան եւ բոլոր օտարականները վտանգի տակ են, մանաւանդ դուք, որ Գաղիկի նման մարդու մը հետ ճամբորդելը յարմար նկատած էք։

— Փիթըր Միղըլը ի՞նչ կապ ունի այդ բանին հետ, հարցուց Ուիլ։ Նոր գիրքի մը մէջ ան մեր մեղքերը կը գրէ։

— Անիկա ձեր ինքնութիւնը կը յայտնէ։ Ան պիտի յայտնէ նաեւ Գաղիկին գործակալները։ Անձնական բողոք մը ունի Ռուսթամ Խան անունով մէկու մը դէմ, եւ այս վերջինը Տարսոն պէտք է վերադառնայ, իրեն ուղղուելիք հարցումներուն պատասխանելու համար։ Ան բանի գողութեան համար ամբաստանուած է։

(Տար.)

Բանտային չարչարանքները Խ. Միութեան մէջ

ԲԱՆՏԱՐ ՓԷՀԼԷՎԻ (Իրան), 26 Օգոստ. (Յառաջ).— Այսօր Շահումեան նաւը բերաւ խորհրդային դժոխքէն խումբ մը բանտարկեալներ: Մինչեւ այժմ եկած գաղթականներէն զատ, եկած են նաեւ բռնատար նաւով բանտարկեալներ Բագուի շրջանէն:

Բոլորն ալ խիստ ողբերգական վիճակի մէջ հասած են Իրան: Եկողներն են Հայ, Թուրք եւ մաս մըն ալ Ասորիներ:

Եկող Հայերու թիւն է 25: Անոնք բանտարկուած են եղեր մէկ մասը Բագուի, միւսն ալ Թականրոգի մէջ, 7 ամիս շարունակ ենթարկուեր են զրկանքի, անօթութեան եւ տանջանքներու, ծեծի եւ սպառնալիքի:

Առանց երկար չարչարելէ ետք, բոլորն ստորագրել տուած են թուղթ մը, թէ «մենք վնասարարներ ենք, լրտեսներ ենք օտար պետութեան մը եւ պատերազմի պարագային սատանձնած ենք փճացնել կառավարական ապամթերքն ու պարէնները»:

Եկողները կը պատմեն, թէ բանտերը լեցուած են եւ տեղ չկայ նորերու համար, այնպէս որ վերջին երկու ամիսներուն սկսած են աքսորականները առանձնացնել գիւղաքաղաքներու բանտերուն մէջ, ուր շարունակ ծեծի տակ կը պահեն խեղճերը:

Ռոստովէն Հայ սափրիչի մը հարցաքննութեան ժամանակ կը հրամայեն— «գլուխդ վեր պահէ»: Սափրիչը կ'ենթարկուի հրամանին: Հարցաքննիչը ձեռքի խարազանով ուժգնօրէն կը զարնէ խեղճին կուրծքին, ուրկէ արիւնը կը խուժէ: Հարցաքննիչը կը յայտարարէ.— «Բանտարկեալը կոկորդի հիւանդութիւն ունի. բժշկական նոր սիստէմ է, այս ձեւով պիտի բժշկենք ձեզ»:

Այս ձեւի ծեծը վերջերս շատ է տարածուած: Կամ կոկորդին կը խփեն կամ վզին եւ կամ վառած մոմով կ'այրեն յետոյքը: Այս բարբարոս եղանակներով ալ վկայութիւն կը կորզեն եւ խոստովանութեան թուղթեր ստորագրել կուտան:

Այստեղ կը գտնուին տասնեակ ընտանիքներ, որոնց ամուսինները այս վիճակին ենթարկուած են 7—8 ամիսներէ ի վեր եւ որոնցմէ ոեւէ տեղեկութիւն չկայ: Եկողներու մէջ կան նաեւ ամուսիններ, որոնք զրկուած են իրենց ընտանիքներէն եւ անոնց մասին ոեւէ լուր չունին:

Ծեծը վերջերս այնպիսի տարածում եւ ընդհանուր հանգամանք ստացած է, որ բանտերու մէջ չկայ որեւէ կամերա (խցիկ), որ իր զոհը չունենայ: Երբ խումբով հարցաքննութեան կը տանին, այն ատեն կը նկատուի թէ մէկն ու մէկը պակաս է...

Իրանի կառավարութիւնը մեծ հոգածութիւն ցոյց տուած է եւ կը շարունակէ ցոյց տալ եկողներուն, անոնց կ'օգնէ նիւթապէս եւ որոշ վայրեր կը ղրկէ:

Սեպտ. 1ին դարձեալ եկան իրանահպատակ բանտարկեալներ: Լէնինկրատէն աքսորուած մտաւորական մը նախ դիմեց մեզի նպաստի համար (նախ քան տեղւոյս պետական գաղթականական օժանդակ մարմնին դիմելը): Աղքատախնամը մասնաւոր օգնութիւն ըրաւ անոր: Երբ հարցուցի իրեն իր վիճակի մասին, 50 տարեկան խեղճ մարդը յուզմունքէն լացաւ եւ հեծկլտաց.

— «Ծեծում են անվերջ ասիական վայրենութեամբ. բանտային կեանքը անտանելի է»:

Այս մտաւորականը աւարտած է Լենինականի փաքիւլթէն, պաշտօնավարած է հաւատարմօրէն խորհրդային գրասենեակներու մէջ: Ան պատմեց թէ ստիպած են որ «լրտես ըլլալու» թուղթ ստորագրէ, ինք մերժած է: Ատոր վրայ ծեծած են զինք մինչեւ ուշաթափ ըլլալը, որու հետեւանքով փոխադրած են հիւանդանոց եւ ստորագրել տուած են ի վերջոյ պահանջուած թուղթը:

Ռոստովէն եկած ծերունի մը կը պատմէ թէ իր 24 տարեկան որդին ութ ամիսէ ի վեր բանտն է, որմէ հրաշքով երկտող մը կրցեր է ստանալ: Անոր ըսելովը, գիշեր ցերեկ կը ծեծեն նկուղներու մէջ, թափելով բոլորը իրարու վրայ ու ամէն օր զոհերու թիւը կը մեծնայ:

Օ.

րոցներու բեմին վրայ կը հանուին ի տես զգաստ փոքրիկներու:

Մեծ ծառայութիւն մատուցած կ'ըլլայ... 6,939ի եւրոպամերիկեան սերունդներուն:

Մենք հարկ եղածը կատարած ենք արդէն մեր փոքրիկ հօտին:

ԵՏԱՆ

Այծ՝ Անդրանիկի գերեզմանին

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան, ու մասնակցութեամբ բազմաթիւ երիտասարդական, հայրենակցական եւ հանրային կազմակերպութիւններու, 18 Սեպտեմբերին՝ կիրակի, տեղի ունեցաւ աւանդական ուխտագնացութիւնը Անդրանիկի գերեզմանին վրայ, Փէռ Լաշէզ:

Ժամանակէն առաջ երկսեռ բազմութիւն մը կը սպասէր դրան առջեւ: Տեսայ պատանիներ, երիտասարդներ որոնք ժամացոյցի մը պէս մտիկ կ'ընէին դրուագներ Անդրանիկի կեանքէն:

Ճիշդ ժամանակին թափորը կարգի կեցաւ: Հայ Արիներն ու Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները կը հսկէին կարգապահութեան: Որքա՜ն խօսուն էր պատկերը: Ամէնէն առաջ կ'երեւային հայ եւ ֆրանսական ռազմիկները իրենց դրօշները պարզած: Ետոյ ծաղկեպսակներ դրօշազարդուած օրիորդներու ձեռքին մէջ: Ետոյ օրուան բանախօսներն ու հիւրերը: Երբ թափորը գերեզմանին առջեւ հասաւ, մէկ վայրկեան լռութիւն տիրեց: Ետոյ խօսք առաւ դոկտ. Բաղդասարեան.

— Անցեալ տարի, այսօր, կ'ըսէինք թէ՝ կը լսուին փոթորիկի ձայները: Այս տարի սակայն, ոչ թէ կը լսենք, այլ փոթորիկին մէջ կ'ապրինք: Փոթորիկ մը որ կը սպառնայ ամբողջ աշխարհին: Վա՛յ անոր որ տկար է: Ժամանակը եկած է վերջ տալու քինախնդրութիւններու: Պէտք է եղբայրանալ, միանալ առանց կուսակցական դաւանանքի խտրութեան, ապահովել մեր ինքնապաշտպանութիւնը:

Ֆրանսական Նախկին Ռազմիկներու Դաշնակցութեան կողմէ Ֆրանսերէն ուղերձ մը կարդաց Պ. Տիւպուա.

— Ֆրանսական Նախկին Ռազմիկներու Միութիւնը խորապէս յուզուած, կուգայ մասնակցելու ձեր ազգային հերոս Զօր. Անդրանիկի յիշատակին սարքուած տօնակատարութեան: Լսած եմ այս հայ մեծ զինուորին կեանքն ու գործունէութիւնը, որ տարիներ շարունակ ի սպաս դրուեցան իր ժողովուրդի ազատագրութեանը համար: Մենք սրտանց կը մաղթենք՝ որ, իր երազը իրականանայ եւ հայ ժողովուրդը վերստանայ իր անկախ հայրենիքը »:

Զափահաս Որբերու Միութեան կողմէ, Պ. Հ. Ակոնայեան կարդաց խնամուած ճառ մը, եւ թուեց պատմական փաստեր, ապացուցանելու համար թէ ուժը միշտ տիրապետող է եղած եւ արդարութիւնը՝ սուրին ծայրը: Ետոյ ժխտեց այն անհիմն մեղադրանքները՝ որ կը նետուին Հայ Յեղափոխութեան դէմ ու յայտնեց իրենց հաւատքը՝ վաղուան մասին:

Հայ Սպայից Միութեան կողմէ Պ. Թադէոսեան պատկերացուց Զօր. Անդրանիկի երազը: Յայտնեց թէ՝ Անդրանիկ այլեւս չտոկալով բռնութեան խժդժութիւններուն հրաբուխի մը պէս պոռթկաց: Ան ամէն տեղ էր զէնը ձեռին: Մանաւանդ հոն ուր հալածանք կար հայ ժողովուրդի դէմ: Ան տեսակ մը ուժ, եռանդ արթնցուց հայ երիտասարդութեան սրտին մէջ: Խրախուսեց, յայտնելով թէ միայն զէնն է մեր փրկութիւնը: Ու «զարկինք, զարկուանք»: Փառք այդ բոլոր բազուկներուն:

Յուշարձանի շինութեան Կեդրոնական Յանձնախումբի կողմէ խօսք առաւ Պ. Անուշաւան Գաբրիէլեան որ մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց արձանին շինութեան մասին: Բացատրեց թէ կարգ մը դժուարութիւններու համար այս տարի կարելի չեղաւ լրացնել յուշարձանը: Եւ ուրախութեամբ յայտարարեց որ, յուշարձանը գրեթէ պատրաստ է: Բայց քիչ մը բան կը պակսի: Եթէ այդ ալ հոգացուի, ոչ թէ եկող տարի, այլ նոյն իսկ այս տարի կրնանք զետեղել հոս: Այս մասին վստահ ենք որ հայ ժողովուրդը ձեռքէն եկածը չպիտի զլանայ: Քառասուն հազար ֆրանք արդէն վճարուած է: Մնացածը ոչինչ բան մըն է: Անոնք որ կը փափաքին տեսնել յուշարձանը, կրնան դիմել Կեդր. Յանձնախումբին:» :

Երիտ. Միութեանց Համագործակցական Մարմնին կողմէ խօսեցաւ Պ. Մուրատեան, որ փառաբանեց Անդրանիկի գործը: Ջերմ բառերով ներբողեց հայ երիտասարդութեան համագործակցութիւնը եւ թելադրեց ազգային գերագոյն շահը վեր բռնել հատուածական հաշիւներէն: Այս առթիւ յոյս յայտնեց թէ հայ երիտասարդութիւնը, վաղը եւս, նոյնքան կորովի ու միակամ կերպով պիտի գիտնայ շարունակել Անդրանիկներու «կէս մնացած գործը»:

Ամէնէն վերջ խօսք տրուեցաւ Պ. Վ. Իշխանեանի (Մամուլ), որ, յիշելով Վարուժանի Հովիւը,, ըսաւ թէ Անդրանիկը եւս մէկն եղաւ այն բազմաթիւ անուանի ու անանուն հերոսներէն, որոնք, ծագումով համեստ թէեւ՝ բայց ոգիով վսեմ, օր մը յանկարծ Հայրենի լեռները բարձրացան՝ «Քրիստոսի խաչին տակ կախուած» հրացանը խլելով: Այդ հերոսներն էին որ, ըսաւ, իրենց արիւնի թելերովը դիւակներու լեռնակոյտին ետեւէն ջանացին Ազատութեան Արեւը քաշել՝ մեր արտասուալից աչքերը ողողելու համար նոյն այդ ազատութեան լոյսովը: Անոնք էին, դարձեալ որ մեր կեանքի վերջին յիսնամեակին մէջ դարաշրջան մը ստեղծեցին, մեր ներկան՝ 600 տարիներու ստրկութեան մը անդունդին վրայէն միացնելով մեր անցեալին հետ, երբ «մենք ալ թագաւորներ ունէինք»...: Ճիշդ է որ, վերջացուց, Անդրանիկ, Փիդիքալպէս դադրած է իր մասնակցութիւնը բերելէ այդ գործին, բայց, ինծի կը թուի թէ անոր ոգին իր այս հողակոյտէն կը բարձրանայ տեւականօրէն եւ կը տարածուի մեր վրայ, ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս ինք երբեմն՝— «Իբրեւ արծիւ սաւառնում էր լեռ ու ձայր»:

Ծաղկեպսակներ բերած էին Կամաւորներու Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը, Իսիի Մասնաճիւղը, Անիէռի Մասնաճիւղը, Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը եւ Շայլին Գարահիսարի Հայրենակցական Միութիւնը:

Տօնակատարութենէն վերջ բազմութեան մէկ մասը եւ արիները այցելեցին Պօղոս Նուպարի դամբարանը, ուր նոյնպէս յարգանքի արտայայտութիւններ եղան: Այս առթիւ ճառեր խօսեցան Պ. Պ. Վ. Անդրէասեան եւ Մուրատեան:

Պարմանի

Գիշերը տեղի ունեցաւ աւանդական հացկերոյթը, Փլաս Կամպէթթայի ճաշարանին վերնայարկը: Ժամանակէն առաջ, երկսեռ բազմութիւն մը արդէն լեցուած էր սրահը, եւ մեր ընկերներէն շատերը զրկուեցան ընկերական այս խանդավառ հանդիպումէն: Սեղանապետ ընտրուեցաւ Ա. Շահխաթունին որ Հռոմէն նոր վերադարձած՝ մէկ օր յետաձգած էր իր ճամբորդութիւնը: Սեղանը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով, զոր երգեցին Մոլինոյի ռազմիկ ընկերները: Մէջ ընդ մէջ եղան երգեր եւ զանազան բաժակաճառեր: Առաջին անգամ խօսեցաւ Ն. Միսաքեան, որ գեղեցիկ եւ յուզիչ բառերով բացատրեց քաջութեան աստուածային խորհուրդը: Ու առաջարկեց խմել քաջերու արեւշատութեան համար: Հայ Սպայից Միութեան կողմէ բժ. Գէորգեան դրուատեց հայ ռազմիկները եւ շեշտեց թէ ամենամեծ եւ ծանր պարտականութիւնը կը տանի հայ մայրը: Առաջարկեց խմել հայ մայրերու կենացը: Հայ մայրերուն անունով կարճ բայց գեղեցիկ խօսքերով պատասխանեց Տիկին Կարմիրմօրուքեան: Բաժակաճառեր առաջարկեցին նոյնպէս ռազմիկ ընկերներ:

Ի վերջոյ խօսք տրուեցաւ Տ. Բաղդասարեանին, որ շահեկան տեղեկութիւններ տալով գաւառի կազմակերպութեան մասին, ներկաներուն հաղորդեց գաւառի ռազմիկ ընկերներու ողջոյնը: Պարզեց Միութեան կատարած գործնական եւ բարոյական դերը եւ վայելած յարգանքը բոլոր հայ կազմակերպութիւններու կողմէ: Շնորհակալութիւն յայտնեց Ֆրանսական Ռազմիկներու Դաշնակցութեան, որուն ընդհանուր քարտուղարը կը մասնակցէր սեղանին: Շնորհակալութիւն յայտնեց զանազան կազմակերպութեանց, Հայ Սպայից Միութեան եւ մանաւորապէս «Յառաջ»ի, որ ամենամեծ բարոյական ազդակը եղած է մեր Միութեան յառաջդիմութեան եւ զարգացման:

Ճառերը կ'ընդմիջուէին երգերով: Ցիշատակելու արժանի են Տիկիններ Ա. Պարսամեան եւ Փափազեան որոնք գեղեցիկ մեներգներ երգեցին:

Հացկերոյթը վերջացաւ շատ ուրախ եւ բարձր տրամադրութեամբ: Ընկերները իրարմէ բաժնուեցան ներշնչուած վառ հաւատքով եւ նոր նուաճումներու կարօտով:

Զինուոր

ՄԱՄՈՒԼ

ԵԹԷ ՃԱՆՉՆԱՅԻՆ ՄԵԶ...

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 Սեպտ.).

— «Յաճախ արձագանգ կ'ըլլանք հայ ժողովուրդին եւ իր արժէքներու մասին օտարներու կողմէ եղած գնահատանքներուն: Լուսաւոր գիծեր շատ ունի արդարեւ հայ ժողովուրդը, իր դարաւոր կեանքին մէջ ձգած է գեղեցիկ հետքեր. ու դեռ այսօր ալ ապացոյցները կուտայ ան իր մտաւոր ճիգին եւ իր հոգեկան կենսունակութեանը: Օտարը՝ որ այս բոլորը կը գնէ՝ չի կրնար համակրանքով չի լեցուիլ: Ատկէ՛ դրուատիքի արտայայտութիւնները որոնք առիթէ առիթ կը շռայլուին հայ ժողովուրդին:

Բարեկամ մը որ հաճոյքով կը հետեւի ինքն ալ մեր ըրած արտայայտումներուն, անցեալ օր դիտել կուտար դառնութեամբ:

— Բարեբախտաբար մեր օտար բարեկամները լրիւ չեն ճանչնար մեզ. մեր լուսաւոր կողմերը միայն գիտեն, ու ծանօթ չեն մեր ներսի [illegible]. եթէ տեղեակ ըլլային անոնք մեր ներքին ախտերուն ու աղտերուն՝ մեր անունն անգամ պիտի չտային...

Ու մեր բարեկամը մեզ յիշեց կարգ մը թարմ դէպքեր: Անունով, տեղով: Պարագան հայ անունը կրող [illegible]ղուկներու՝ որոնք կ'ուրանան իրենց ծագումը: Ոչ այն հին սերունդի Հայերէն՝ որոնք դարեր առաջ օտար ափ նետուած, ժամանակին հետ հալեր ու աժգոյներ են, եւ որոնք իրենց հոգիին մէջ դեռ տաք գիծ մը կը պահեն Հայու: Առանց չէր մեր բարեկամին ակնարկը: Այլ այնպիսի դէրտերու՝ որոնց բերնէն դեռ կուգայ չամանին համը եւ որոնք արդէն կը խպնին հայ երեւալու: Ու մէկ-երկուք չեն այդ [illegible]ները: Ոմանք ծախած են արդէն իրենց հոգին եւ իրենց ժողովուրդին կոնակ դարձուցած. իրենց ծագումը կը յիշեն այն ատեն միայն երբ պէտք ըլլայ հայ անունէն օգտուիլ: Կան ուրիշներ ալ որոնք դեռ կը յիշեն իրենց ծագումը, բայց կղպած են իրենց սիրտը իրենց ազգին. անո՛նք ալ կ'օգտուին իրենց հայու անունէն, դրա՛մ կը դիզեն հայութեան հանդէպ ստեղծուած համակրանքին շնորհիւ, օտարներուն մօտ [illegible] թէ հայ են երբ դիւրութիւն մը կորզելու պէտք ըլլայ, բայց այդ տղրուկները երբեք չէք տեսներ հայ կարիքներու շուրջ. ոչ դպրոց կը ճանչնան, ոչ ալ եկեղեցի. ու երբ դիմելու ըլլաս հանրային կարիքի մը համար՝ կը մոռնան թէ հայ չեն իրենք:

Մեր բարեկամը թուեց նոյնիսկ անուններու շարան մը, մարդոց՝ որոնք հայ անունէն կը պժգան, եւ որոնք առիթ չեն փախցներ հայ անունը չահագործելու: Ոչ մէկ հանգանակութեան մէջ կը տեսնես իրենց անունը. եկեղեցիին բակն իսկ չեն մտներ. իրենց հոգը չէ եթէ դպրոցն ալ փակուի. բայց վստահ եղէք որ այս խլուրդները պիտի ըլլան ամէնէն առաջ օգտուող՝ եթէ օրինական դիւրութիւններ ստեղծուին հայ տարրի մասին, կամ եթէ աւելի նպաստաւոր ռէժիմ մը ապահովուի հայ Նանսէնեաններուն...

...Ի՜նչ լաւ է որ մեր օտար բարեկամները չեն ճանչնար մեզ մեր ախտերուն եւ աղտերուն մէջ...

Եթէ ճանչնայի՜ն...»:

ՆԱԽԿԻՆ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐԸ ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ՃԱՆՉՑՈՒԵՑԱՆ

Ֆրանսական բանակի երբեմնի հայ լեգէոնականներուն կռուողի իրաւունքը (ancien combattant) վերջնականապէս ճանչցուած է ֆրանսական պատերազմական եւ ազգային պաշտպանութեան նախարարութեան 25 Յուլիս 1938ի թիւ 06711 հրամանագրով:

Այս պաշտօնագիրը Հալէպի Ֆրանսական բանակի Հայ Լեգէոնական Միութեան յղուած է Արեւելեան մասնաւոր բանակներու պետ՝ հարիւրապետ Մորոյի կողմէ: Ահա ամփոփումը.—

«Պատիւն ունիմ Ձեզ յայտնելու պատերազմական եւ ազգային պաշտպանութեան նախարարութենէն ստացուած թիւ 06711 թուագիր որոշմնագրի Ֆրանսական բանակի երբեմնի հայ լեգէոնականներու վերաբերեալ մասը, ըստ որում բոլոր այն լեգէոնականները, որոնք 11 Նոյեմբեր 1918էն առաջ մասնակցած են զինուորական գործողութեանց, նախկին ռազմիկ կը ճանչցուին եւ իրաւունք կ'ունենան carte de combattantի:

Ա.— Առնուազն երեք ամիս 1 — 7— 18—8—10—18 լեգէոնի առաջին եւ երկրորդ վաշտերու եւ կամ 23րդ սուրիական գումարտակի զինուորական գործողութեանց մասնակցած ըլլան:

Բ.— 1—7—18—8—10—18ի օրերուն վիրաւորուած վաշտերէն եւ կամ գումարտակէն մէկին կամ միւսին զինուորական գործողութեանց ընթացքին վիրաւորուող եւ վտանգաւոր հիւանդութեանց ենթարկուողները՝ առանց ապաքինման շրջանը նկատի առնելու:

Գ.— Դարձեալ 1 — 7 — 18 — 7 — 10 —8- օրերուն գերի ինկածները, առանց արգելափակման տեւողութիւնը խնդրոյ առարկայ ըլլալու:

Դ.— Ոեւէ մէկ զօրամասէ ըլլալով պատերազմական վէրք ստացողները, առանց ապաքինման տեւողութիւնը նկատի առնելու:

Այս չորս պայմաններէն զատ, carte du combattantի իրաւունք կ'ունենայ դարձեալ այն լեգէոնականը, որ մասնակցած է, հոգ չէ թէ զատ զատ զօրամասերու զինուորական գործողութեանց, միայն թէ այդ մասնակցած օրերու ընդհանուր գումարը երեք ամիսէն պակաս եղած չըլլայ:

Սպասարկութեան պետը կարեւորութեամբ կ'ազդարարէ որպէսզի օրէնքի այս տրամադրութիւնները չլրացնողները դիմում չընեն իզխանութեանց:

ԼՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Եւ ահա՛ հոս, հո՛ս «գաղթական» պիտի գան Հայերը, գոնէ ա՛յն մասը՝ որ կրցեր է... ապրելով գալ մինչեւ հոս:

Բայց աս ալ ի դերեւ ելաւ: Եղկելի Հայորդիները շարունակ կը հալածուէին դէպի գետը եւ դէպի այն անկիւնը՝ զոր Եփրատ կը կազմէր Տէր-էս-Զօրի տակը իրեն մէջ թափող Խապուրի ձախակողմը: Իրենց հաստատուն բնակարաններէն վտարուող շատ մը հարիւր հազարաւորներէն քանի մը տասը հազարներ հազիւ գացած էին մինչեւ Եփրատի վրայ: Բայց այս տասը հազարներն ալ ո՞ւրկէց պիտի գտնէին բաւարար սնունդ: Եփրատի շուրջ թափառայած վրանաբնակները մեծ մասով արդէն անսուաղութենէ կը մեռնէին: Անսուաղութիւնը պարբերական էր հոն, եւ, այնպէս, անոնց կերակրուելու պէտքը հազարաւոր տարիներէ ի վեր ամէնէն ստորին աստիճանի մը վրայ կը գտնուի: Ուտելիք ձեռք բերելու համար հաղորդակցութեան միջոց չը կայ, որովհետեւ շատ պզտիկ եւ քառանկիւնի տափանաւերով միայն նաւարկութիւնը կարելի է: Ատոր վրայ աւելցուր նաեւ պատերազմի միջոցին զինուորական վարչութեան կողմէ գրաւումը ամէն մէկ հացաբոյսի, որ նոյնիսկ բնակչութեան սնընդառութենէն կրնայ մնացած ըլլալ ոեւէ տեղ:

Սակայն Հայերը, շնորհիւ իրենց ջանասիրութեան, իրենց իմացականութեան եւ գործունէութեան, հողագործական աշխատութիւններուն մէջ իրենց փորձառութեան, որ յատուկ էր հարիւրէն ութսուն գիւղացիներէ բաղկացած այս ժողովուրդին, շնորհիւ անոնց կազմակերպական ձիրքին, զոր այնքան զարգացուցած էր այս ժողովուրդը վաճառականութեան մէջ, ա՛յս ժողովուրդը որ հիմա մահուան ճամբուն վրայ մինչեւ Եփրատի եզերքը վտարուած էր, պիտի յաջողէր կենսապահպանումի ամէնէն անհրաժեշտ պաշարին համար բաւարարող մաս մը ձեռք բերել ոռոգումի զանազան միջոցներով եւ կազմածներով, ջրարբի դաշտագետիններու տափարակ մակերեսին վրայ: Բայց կառավարութիւնը նոյնիսկ այս ամայութեան եւ առանձնութեան մէջ ոեւէ հնարաւորութիւն չտուաւ անոր: Անապատին կիզիչ արեւուն տաք ճառագայթներուն դէմ աննշան ապաստան մը միայն տուող բացօթեայ եւ բոլորովին անբաւական բանակատեղիներու մէջ թխմուած, առանց ոեւէ սնունդի, այս եղկելի ժողովուրդը շարունակ քշուեցաւ «գաղթավայր»է «գաղթավայր», անկից ալ նորէն տեղափոխուելու պարտաւորուած:

Եւ այս անապատական հեռաւոր միայնութենէն դուրս ոեւէ ձայն արձագանգ չտուաւ արտաքին աշխարհին մէջ: Մարդկութեան մնացածին հետ ոեւէ կապակցութիւն խզուած էր հոս: Հազարաւորներ եւ բիւրաւորներ կրնային այս անապատներուն մէջ իրենց ձայնը բարձրացնել եւ փրկութեան համար աղաղակ բառնալ, բայց «ձայն բարբառոյ յանապատի»ն, այդ ճիչն ու ճիչը կը փճանար կը տարտղնէր անապատային հովին մէջ, կը ըսպառէր կը մարէր շողշողուն աստղերուն տակ ամայի երկինքին մէջ:

Հայերու իրերաձոյլ կարաւանը, որուն մաս կը կազմէին Սիրանոյշ եւ Մելինէ Արամ, դանդաղօրէն վերսկսաւ իր չուն Հալէպ քաղաքէն դէպ արեւելք: Իրենց ետեւը սպառնացայտ կ'ամբարտակէր երկայնախոտ բլուրը, որուն վրայ կայկայուած կը ցոլէր հնամենի ճեփճերմակ միջնաբերդը: Իրենց առջեւ ապալեր կարծրատոր լեռը վիմուտ կառոյցքով կը սեւեռէր կապտաւուն տապալին երկինքին մէջ, եւ լերկ կոպճուտ հողի մկանունքներ մահ կուգային անոր շուրջ: Թափորը փաղաղիչ արեւի մը հրդեհակէզ տաղնապին տակ կը սողոսկէր այդ անմխիթար ամայութեան մէջէն: Մերթ ընդ մերթ անոնց մօտէն ու քովէն կը սուրային արագոտն քանի մը կառքեր ծիածիդ, կարծես հուսկ յետին յիշողութիւն մը, թէ աշխարհի վրայ տակաւին ուրիշ մարդիկ ալ կան, որոնք չեն պարտաւորուած դանդաղ ու տառապալից փնտռել իրենց գերեզմանը: Կարաւանը տակաւին քանի մը ուտելիք ունէր, տակաւին մարդիկ ու կենդանիները կրնային ինքզինքնին քաշքշել, տակաւին միտքը կը կառչէր ա՛յն հնարաւորութեան, թէ Պէքիր Սամի պէյ պիտի կրնայ ոեւէ լուր մը ստանալ կեդրոնէն «վայրենի ժանտարմա»ները զսպելու իրաւասութեամբ: Բայց գիտէին թէ «հասնել է ժամանակ»...:

Այդ աչքըծակ ժանտաժուտ ժանտարմաներն ու պաշտօնեաները արդէն իսկ խլրդօրէն կը դիտէին կարաւանին իրեն հետ բերած վերջին խեղճուկրակ առարկաները... որպէսզի գողնային:

Քանի մը օրէն հասան Մէսքէնէ: Քանի մը շէնքերէ միայն բաղկացած այս վայրը, գետէն հեռի, բլուրին ստորոտը, եւ դէպի Եփրատի ափը իջնող դաշտագետինին մէջ, դադար եղաւ: Ասոնց առջեւ եկած էին, կարծես դիմաւորելու մարդկային կերպարանքէ ելած վտիտ, կիսամերկ, ջերմոտ, դողդոջուն Հայեր, առաջուընէ հոն հասնող: Օրերով բան կերած չէին, շաբաթներէ ի վեր հազիւ կրնային պատառ մը չոր ու ցամաք հաց գտնել, աւելի յարդ թէ գարիի ալիւր պարունակող հաց:

Թուրք զինուորներն իբրեւ զբօսանք ըրած էին այս անօթեւաններուն ցըրուել սանկ քիչ մը ալիւր, զոր խեղճերը անյագաբար կը լիզէին... Ձիերուն եւ ջորիներուն քակորէն հատնդով կը հաւաքէին տակաւին չմարսուած գարիի հատիկներ: Ու դեռ կը շարունակուէր այս ահաւոր մահուան մատնուող շարքերուն ճանապարհը...

Սիրանոյշ օրերէ ի վեր ափ մը չոր ալիւրէ զատ ուրիշ բան չէր կերած, որովհետեւ ալիւրը եփելու ոեւէ հնարաւորութիւն չկար, եւ իրեն քով տակաւին մնացած քչիկ մը հացը խնամով կը պահէր կը պահպանէր Մելինէ Արամի համար:

Բայց ծայրը տակաւին չէր գար: Շատ մը օրերէ վերջ որոնք բոցանուտ խարոյկներու պէս ճակատը կը մրկէին եւ ոչինչ կը ձգէին իրենց ետեւէն, ո՛չ յիշողութիւն, ո՛չ յոյս, հազիւ թէ տխուր մտածում մը միայն, կարաւանին վերապրողները հասան մինչեւ Էլ Համամ, գետին վրայ: Սիրանոյշ յաջողած էր մինչեւ հոս բերել իրենց կենդանիներէն մին՝ որ վրանը բեռցած էր:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

չաւել, Գերմանիոյ հետ կողք կողքի :

Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ Հունգա-րիոյ խնամակալը եւ Լեհաստանի արտաքին նախարարը տեսակ-ցութիւն մը պիտի ունենան: Երկուքն ալ Գերմանիա գացած են, մասնաւոր հրաւէրով, բայց մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին:

*** Ռումանական մամուլը մեծ մտահոգութեամբ կը հետեւի դէպքերու ընթացքին, քանի որ այդ երկիրն ալ կը բաղկանայ բազմացեղ ժողովուրդներէ, որոնց մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն Հունգարները :

*** Լեհական կառավարութիւնը մասնաւոր հրահանգներ ուղ-ղեց Փարիզի, Լոնտոնի, Հռոմի եւ Պերլինի դեսպաններուն, որ-պէսզի պարզեն կառավարութեան տեսակէտը: Դեսպանները մաս-նաւորապէս շեշտած են թէ Լեհաստան չի կրնար ընդունիլ որ եւ է կարգադրութիւն լեհական շրջանի մասին, առանց իր հաւանու-թեան :

Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը Թուրքիա կ'երթայ

Գերմանիոյ տնտեսական նախարար Հէր Ֆունք էնկիւրի մեկ-նեցաւ սեպտեմբեր 19ին, Թուրք կառավարութեան հրաւէրով : Պիտի այցելէ նաեւ Եւրոպայի հարաւ - արեւելեան երկիրներու մայրաքաղաքները: Նախարարին կ'ընկերանայ մասնագէտներէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը : Պերլինի Թրքական դեսպա-նը՝ Համի Արփակ ողջերթ մաղթեց նախարարին, մեկնումի ա-տեն :

Կը հաւաստեն թէ գերման նախարարին ճամբորդութիւնը կապ ունի տնտեսական այդ մեծ ծրագրին հետ, որով կը մտած-ուի Թուրքիայէն եւ Մերձաւոր Արեւելքէն ապրանքներու ներա-ծումը կատարել Սեւ Ծովու վրայով դէպի Դանուբ գետը եւ անկէ ալ միջին Եւրոպա եւ Գերմանիա: Այսպէսով վերջ պիտի գտնէ ապ-րանքներու փոխադրութիւնը Միջերկրականի ճամբով:

Արդէն այժմ կը բանի Տրապիզոն (Թրանզիթ) Անդր - Իրան-եան երկաթուղին: Եթէ վերոյիշեալ ծրագիրը գործադրուի, Գեր-մանիա եւ միջին Եւրոպա ուղղակի պիտի կապուին Պարսկական ծոցին եւ Հնդկական ովկիանոսին, հաղորդակցութեան նոր գիծով մը, առանց Միջերկրական ծովէն անցնելու:

Այս ծրագրին իրականացումով Գերմանիա տիրական դիրք մը պիտի գրաւէ Փոքր Ասիոյ, Իրանի, Աֆղանիստանի, Իրաքի եւ Սու-րիոյ վաճառականութեան մէջ :

*** Պոլսէն կը հեռագրեն թէ շուտով պիտի գործադրուի Թուրքիոյ տնտեսական քառամեայ նոր ծրագիրը: Պիտի կառուց-ուին հանքային եւ ճարտարարուես. գործարաններ, ծովուն վրայ արդիական նաւահանգիստներ եւ պիտի գնուին 28 առեւտրական նաւեր :

Քառամեայ ծրագրին գործադրութեան յատկացուած է 13 մի-լիոն սթերլին, զոր Թուրքիա ապահոված է Անգլիայէն :

Ընկերվարական համագումարը Լոնտոնի մէջ

Անգլիոյ Աշխատաւորական Գործադիր Խորհուրդը հեռագրով եւ հեռախօսով սեփոզարար ժողովի հրաւիրեց, եւրոպական եր-կիրներու ընկերվարական կուսակցութեանց եւ արհեստակցական միութիւններու վարիչները :

Ժողովը տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 20ին, եւ քննելով մի-ջազգային կացութիւնը, բանաձեւ մը քուէարկեց, հաւաքական գործակցութեան համար :

Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան կողմէ ժողովին կը մասնակցէր նախկին նախարար Վէնսան Օրիօլ :

Կաթող. պատրիարքը առաջնորդ Ամերիկայի

Ամերիկայի ռամկավարներու «երեսփ. ժողովը» առաջնորդ ընտրած է կաթողիկոսական նուիրակը, Գարեգին արք. Յովսէփ-եան, որ վերջերս Էջմիածին կանչուած էր, համաձայն նոյն աղ-բիւրէն բխած լուրերու :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ նկատելով որ շատեր իրենց դրամ-ները կը քաշեն, իբրեւ հետեւանք միջազգային տագնապին, մաս-նաւոր բանախօսութեամբ մը յանձնարարեց քաղաքացիներուն պաղարիւն մնալ, արագօրէն վճարել տուրքերը եւ գնել ազգային պաշտպանութեան պարտաթուղթերը: Այս առթիւ յայտարարեց թէ մորաթորիոմ պիտի չհռչակուի դրամատուն դրուած աւանդ-ներու համար եւ թէ ամէն միջոց ձեռք առնուած է, ամուր պահե-լու համար ֆրանքին եւ պետական պարտաթուղթերուն գինը : Ե-թէ նոյնիսկ շատեր շարունակեն քաշել իրենց գումարները, պետա-կան գանձը դրամի նեղութիւն պիտի չկրէ :

ՀԱՅՈՒՀԻ ՄԸ, Տիկին Զապէլ Միրիճանեան, որ կռուած էր իր ամուսնին հետ, անձնասպանութիւն փորձեց, նետուելով մեթ-րոյի գծին վրայ, Միրոմէնիլի կայարանին մէջ: Կինը ծանրապէս վիրաւորուած էր եւ հրշէջներն ու ոստիկանները մէկ ժամ աշխա-տեցան, դուրս հանելու համար: Քիչ վերջը հիւանդանոց փոխա-դրուեցաւ նաեւ ամուսինը, որ նոյնպէս վիրաւորուած էր: Տիկին Միրիճանեան 28 տարեկան է եւ ունի երկու զաւակներ :

12 ԲԱՆԹՈՂՆԵՐ ձերբակալուեցան Լիոնի մէջ, խանգարած ըլլալով աշխատանքի ազատութիւնը: — Ցնցումներ բանուորնե-րու գործադուլը կը շարունակուի թէ Լիոնի եւ թէ Փարիզի մէջ :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, Անգլիոյ փարչապետին խրատուիլակը չինե-լով, կախեր են կախաղանէ մը, իբրեւ թշնամի խաղաղութեան :

ԱՀԱԳԻՆ ԱՐՋ ՄԸ իջած է Քոնտոմի մէջ (Ժէռս), ահուսար-սափի մատնելով քաղաքին բնակիչները: Խիստ հետապնդումներ կը կատարուին :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷԹ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆԴԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 23 սեպ-տեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին կը զեկուցանէ Ընկ. Վ. ԽՆԽԱՆԵԱՆ:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Ջաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մշօ», «Վռամեան», «Մուրատ», «Սերէմճեան» եւ «Արդութեան» խումբի բոլոր ըն-կերները 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ծանօթ հաւաքավայրը: Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վարզպետ» խումբի հերթական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին: կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷՅԱՆ: Նիւ-թը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժո-ղովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, սովորական հաւաքատեղին: Օ-րակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՍԷՆ ԺԷՌՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողո-վը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ. Ներկայանալ անդամատետրով. Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Փ.ԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի բացառիկ ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին: կարեւոր օրակարգ. Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկեր-ները 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարա-նին մէջ:

ՊՈՒԱԼԻՒՋԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Նրապետեանի բնակարանը: կա-րեւոր օրակարգ: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՆԻԿՈԼ ԴՈՒՄԱՆ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժա-մը 2ին, սովորական տեղը:

ՔԵՌԻ խումբի ժողովը, կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին: Մանրամաս-նութիւնները տեղւոյն վրայ:

ԶՕՅԱՍՏԱՆ ենթակոմիտէի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին:

ԽԱԺԱԿ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին:

ՉԱԹԳ-ՇԷՐՕ խումբի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 2ին:

ՀՂՄԱԶԱՍՊ խումբի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին:

Այս ժողովներուն ներկայ կ'ըլլան Շրջ. Կոմիտէի ներկայացու-ցիչները:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԱ ՎԻՍԹԻ պատանիներու «Անդրանիկ» խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյեան, ընկ. Պօյաճեանի բնակարանին մէջ:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ «Ռոստոմ» եւ «Քրիստափոր» խումբերու ժողովնե-րը, 22 Սեպտ., սովորական տեղը:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ, սովո-րական տեղը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Րաֆֆի» խումբի ժողովը՝ 21 Սեպտ., Չորեքշաբթի երե-կոյեան ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մա-րիամ, հօր անուն Յովակիմ: 1928ին կը գտնուէր Յունաստան: Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղե-կացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France:

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Պալճեան եւ իր կինը՝ Շուշանիկ Քէօրօղ-լեան, Հալէպէն եկած Մարի Ալթունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին: Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine):

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ

Առնուվիլ - լէ - Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւ-նը կը ծանուցանէ թէ 25 Սեպտեմբեր, կիրակի օր, Վարագայ Խաչի տօնին եւ եկեղեցւոյս անուան 7րդ տարեդի-ցին առթիւ պիտի կատարուի մատա-ղի օրհնութիւն: Պիտի պատարագէ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան: Կը հրաւիրուի շրջաններու եւ Փարիզի բարեպաշտ ժողովուրդը: Սկիզբ ժա-մերգութեան ժամը 8.30, Ս. Պատա-րագ՝ 10.30: Շոգեկառքը կը մեկնի կառ. տիւ Նորէն առտուն ժամը 8.05, 8.49, 8.59, 9.40, 10.05, եւ 10.36:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կա-մաւորներու եւ Մարտիկներու ժողո-վը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժա-մը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ:

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի Մաս-նաճիւղի Ընդհ. Ժողովը՝ 22 Սեպտեմ-բեր Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բոլոր ան-դամներու ներկայութիւնը պարտաւո-րիչ է:

ԿԸ ՈՒԶՈՒԻ

Ուսուցիչ մը կամ ուսուցչուհի մը, Իսի-լէ-Մուլինոյի Կ. Խաչի «Խրիմ-եան» դպրոցին համար: Դիմել ան-ձամբ կամ նամակով Boyadjian, 29 Avenue du Bas Meudon, Issy-les-Moulinaux (Seine):

ԿԸ ՈՒԶՈՒԻ

Պիվէրի (Կարտան) Կրթասիրաց Միութիւնը կը փնտռէ կարող ուսուց-չուհի մը: Դիմել մինչեւ Սեպտեմբեր 30 կամ Հոկտ. 15, հետեւեալ հաս-ցէին. Léon Kayadjanian, Cartier Colle Vielle, Gardanne (B. D. R.):

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ՈՒՐԲԱԹ 23 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 23 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3842

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՀԻԹԼԷՐԻ ԵՒ ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԻ ԵՐԷԿՈՒԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Երէկ, հինգշաբթի, Անգլիոյ վարչապետը Կոտէսպէրկ (Հանոս) գնաց, Հիթլէրի հաղորդելու համար անգլեւֆրանսական պատասխանը: Տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ իրիկուան ժամը 3ին: Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ Հիթլէր նոր պահանջներ պիտի դնէ, լուծուած համարելով չեխական հարցը: Զարտուղ զրոյցներ կը շրջին այս մասին, մանաւանդ որ Հիթլէր արդէն խրախուսած է լեհական եւ հունգարական կառավարութեանց պահանջներն ալ: Լեհաստան կը պահանջէ Թէշէնի նահանգը եւ Շլեզիոյ մնացեալ մասը, իսկ Հունգարիա՝ Սլովաքիան, մասամբ կամ ամբողջովին:

Պ. Չէյմպըրլէն պիտի փորձէ սանձել այս երկու պետութեանց ախորժակները, թէեւ անոնք հաստատում կը պահանջեն նոյնքան վճռականութեամբ որքան Գերմանիա: Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիոյ վարչապետը հարկադրուած է աճապարել, որովհետեւ Հիթլէր կը սպառնայ Չեխոսլովաքիա արշաւել այս գիշեր իսկ, եթէ լիովին գոհացում չստանայ:

Պ. Չէյմպըրլէն պիտի ջանայ համաձայնութեան գետինը հարթել եւրոպական ընդհանուր խնդիրներու համար: Զանազան աղբիւրներ կը պնդեն թէ Հիթլէր պայմանաժամ սահմանած է մինչեւ հոկտեմբեր 1: Այս պարագան գիտնալով, անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները իրենց կարգին վերջնագիր մը յանձնեցին չեխական կառավարութեան:

Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ Չէյմպըրլէն - Հիթլէր խորհրդակցութիւնը երբեք պիտի չնմանի վերջին տարիներու դիւանագիտական բանակցութեանց: «Ոչ ձգձգում, ոչ ալ մասնաւոր յանձնաժողովներ, այլ կտրուկ որոշումներ, անմիջապէս գործադրելի»:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր պիտի պահանջէ մինչեւ մէկ շաբաթ պարպել գերմանական շրջանը, ներս առնելով գերման փախստականները, որոնք պիտի ստանձնեն բարեկարգութեան հոգը, իրենց կամաւորական վաշտերով: Եթէ Չեխերը մերժեն, այս արձակազէն բանակը պիտի շարժի դէպի Չեխոսլովաքիա, գերմանական բանակն ալ ետեւէն: Գերմանական հրամանատարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է, ի նախատեսութիւն խռովութեանց:

Ի՞նչ կ'ըսեն թերթերը օրուան տագնապի մասին

Ֆրանսական մամուլը -- թէ՛ աջակողմեան եւ թէ՛ ձախակողմեան ազդեցիկ թերթեր -- այն տեսակէտը կը պարզեն, թէ անգլեւֆրանսական համաձայնութիւնը չեխական հարցին մասին խաղաղութիւնը պահպանելու միակ միջոցն է, եւ խորհուրդ կու տան Չեխերուն ընդունիլ զայն:

«Թան», ըսելէ ետք թէ անգլեւֆրանսական առաջարկը զիջողութեան վերջին սահմանն է, քանի որ Զուտէթեան Գերմաններու երկիրը պիտի կցուի Գերմանիոյ, վախ կը յայտնէ, թէ ուրիշ ցեղային խմբաւորումներ ալ բաժանումի պահանջներ պիտի ներկայացնեն, եթէ Զուտէթներու հարցը արագօրէն ու կարճ ժամանակի մէջ չփակուի:

«Փըթի Փարիզիէն» կ'ըսէ, թէ Չեխոսլովաքիայէն պահանջուած զոհողութիւնը ահաւոր է, բայց պատերազմի մը սարսափը շատ աւելի մեծ ու ահաւոր է:

«Ժուռնալ» կը գտնէ, որ կացութիւնը ողբերգական է, մանաւանդ որ Չեխոսլովաքիոյ անդամատումով շատ վտանգաւոր նախընթաց մը կը ստեղծուի:

Ազգայնական «Էփոք»ն է միայն, որ կը յիշեցնէ Ֆրանսայի իր ստորագրած դաշինքին նուիրականութիւնը եւ կ'ըսէ.

-- «Ֆրանքօ-չեխոսլովաք դաշինքին ոգին յստակ ու անմխտելի է: Ֆրանսա ըսաւ Չեխերուն. «Երդուեցէք որ պիտի պաշտպանէք զիս, եթէ յարձակման ենթարկուիմ, եւ ես կ'երդնում, որ պիտի պաշտպանեմ ձեզ, եթէ դուք յարձակման ենթարկուիք»:

«Իմանիթէ» կը շարունակէ պաշտպանել այն տեսակէտը, թէ անգլեւֆրանսական համաձայնութեամբ պատերազմի վտանգը չանհետացաւ, այլ մեծցաւ, որովհետեւ Հիթլէր այսուհետեւ աւելի պահանջկոտ պիտի դառնայ եւ նոր սպառնալիքներ պիտի տեղայ մարդկութեան գլխուն:

*** Խորհրդային մամուլը ուժգնօրէն կը յարձակի Ֆրանսայի վրայ եւ կը մեղադրէ զայն, թէ կը խուսափի իր դաշնագրի պարտաւորութիւնները կատարելէ Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ:

«Իզվեստիա» ի Ժընեւի թղթակիցը կը գրէ.

-- «Ժընեւի մէջ Անգլիոյ ընթացքը ոչ ոքի համար անակնկալ ու զարմանալի չէ, քանի որ ան Չեխերուն զօրավիգ կանգնելու պաշտօնական յանձնառութիւն չունի, բայց Ֆրանսայի անձնատուութիւնը ապշեցուցիչ է: Հիթլէր յաջողեցաւ Ֆրանսան նետել Մաժինոյի գիծէն անդին եւ մաքրել կեդրոնական ու հարաւ-արեւելեան Եւրոպան ֆրանսական ազդեցութենէ: Մարդ կրնայ երեւակայել այժմ, թէ Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա ի՛նչ դիրք պիտի բռնեն ֆրանսական խոստումներու հանդէպ եւ ի՛նչպէս Ֆրանսա պիտի կարենայ պահպանել իր զինակցութիւնը Լեհաստանի հետ»:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը նիստ գումարելով, բանաձեւ մը քուէարկեց, որով կը յայտնէ թէ չի կրնար ուժ տալ կառավարութեան վարած քաղաքականութեան՝ չեխական տագնապին մէջ: Իր կարծիքով, ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները կրնային կանխել Չեխոսլովաքիոյ կործանումը, աւելի ամուր դիրք բռնելով, փոխանակ տկարութիւն ցուցնելու: Արմատականները մերժեցին խորհրդարանը ժամանակէն առաջ վերաբանալու առաջարկը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԵՐԸ ՏԵՂԻ ՏՈՒԻՆ ՄԻՆԱԿ ՄՆԱՑԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ

«ԿԸ ԶՈՀՈՒԻՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ, ԻՆՉՊԷՍ ԵՐԲԵՄՆ ԶՈՀՈՒԵՑԱՒ ՄԵԾ ՍՈՒՐԲԸ ԽԱՉԻՆ ՎՐԱՅ»

Ամբոխը զինուորական դիկտատուրա կը պահանջէ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, չեխական կառավարութիւնը վերջին պահուն տեղի տուաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ճնշումին առջեւ, ընդունելով անոնց առաջարկները, առանց վերապահութեան:

Այս ծանրակշիռ որոշումը տրուեցաւ չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 5ին, եղերական ժողովէ մը վերջ որ տեւեց գրեթէ 24 ժամ անընդհատ, գիշեր-ցերեկ: Ծանուցագիրը անմիջապէս յանձնուեցաւ Փրակայի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն, որոնք ժամէ ժամ պատասխանի կը սպասէին, միշտ յիշեցնելով թէ որ եւ է մերժում կրնայ ահռելի աղէտի մը մատնել Չեխոսլովաքիան եւ առհասարակ Եւրոպան:

Իսկապէս աննկարագրելի էր ոչ միայն այս պատմական ժողովը, այլեւ Փրակայի ընդհանուր պատկերը: Հազարաւոր քաղաքացիներ խռնուած էին քաղաքին մէջ եւ կառավարական շէնքերուն առջեւ, լուրի սպասելով անսահման անձկութեամբ եւ խորին յուզումով: Կառավարութիւնը նախապէս որոշած էր անգլեւֆրանսական ծրագիրը ընդունիլ վերապահութեամբ, առաջարկելով Լա Հէյի իրաւարար ատեանին քննութեան յանձնել զայն: Անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները կէս գիշերէն վերջ անկողինէն հանելով Հանրապետութեան նախագահը, Պ. Պենէշ, ազդարարեցին թէ խնդիրը չի կրնար լուծուիլ ոչ իրաւարարութեամբ, ոչ ալ ձգձգումով: Նախարարներն ալ իրենց տուներէն կանչուեցան եւ ժողովի նստան գիշերուան ժամը 2ին, ի վերջոյ յանգելու համար անձնատուութեան: Ուրիշ ելք չկար: Եթէ ծրագիրը մերժուէր, Չեխոսլովաքիա պիտի հարկադրուէր մինակը պատերազմիլ Գերմանիոյ դէմ, քանի որ Անգլիա, Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը բացորոշապէս յայտնած էին թէ չեն կրնար օգնել:

Ճակատագրական որոշումէն վերջը, կառավարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.

--- «Քսան տարուան խաղաղութենէ մը վերջ, մենք մեզ գտանք բուռն տագնապի մը առջեւ: Հարեւան երկրի մը քաղաքական տիրամիտ ուժերը սպառնացին մեր երկրին: Հարկ էր մեր սեփական ուժով ճակատիլ շատ աւելի զօրաւոր հակառակորդի մը դէմ: Նոյնիսկ անկէ առաջ մենք ստիպուած էինք ապաւինիլ մեր բարեկամներու օգնութեան. բայց երբ զինու զօրութեամբ սպառնացին մեզի, եւրոպական տագնապը այնքան ծանրակշիռ համեմատութիւններ ստացած էր որ, մեր բարեկամները մեզի խորհուրդ տուին ազատութիւնը եւ խաղաղութիւնը գնել հողային զոհողութիւններով, որովհետեւ իրենք չէին կրնար օգնել մեզի: Նկատի առնուեցաւ նախագահ Պենէշի իրաւարարութեան առաջարկը: Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ դեսպանները մեզի յայտնեցին թէ այդպիսի եղանակ մը չի կրնար փարատել տագնապը: Մեր առջեւ կը ցցուէր ահաւոր սպառնալիքը պատերազմի մը որ կրնար նոյն իսկ հիմէն սարսել Չեխերու եւ Սլովաքներու ազգային գոյութիւնը: Հանրապետութեան նախագահը եւ կառավարութիւնը մեծ պետութեանց պահանջին առջեւ ուրիշ բան չէին կրնար ընել, եթէ ոչ ընդունիլ առաջարկը, որովհետեւ մինակ ենք: Կառավարութիւնը պետութիւնը պիտի կառավարէ նոր պայմաններով եւ կը կարծէ թէ Ազգ. ժողովը, որ նիստի պիտի հրաւիրուի այս առթիւ, յանուն ժողովուրդին պիտի վաւերացնէ կառավարութեան ծանրակշիռ որոշումը, եթէ կը կշռէ անոր եղերական շարժառիթները: Կառավարութիւնը մեր սիրելի հայրենիքին անկախութիւնը պիտի պաշտպանէ իր նոր շրջանակին մէջ: Բանակցութեանց ընթացքին մենք պիտի շարունակենք արթուն հսկել, միշտ պատրաստ, եթէ բացարձակապէս անհրաժեշտ ըլլայ, մեր կեանքերն ու գոյքերը դնելու նժարին մէջ, մեր ժողովուրդին եւ պետութեան համար»:

ԱՍՏՈՒԱԾ ԳԻՏԷ ՈՐ...

Այս պաշտօնական զեկոյցէն զատ, ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ քարոզութեանց նախարարը, մասնաւորապէս շեշտելով.

--- «Պատմութեան մէջ աննախընթաց ըլլալով, մեր զինակիցներն ու բարեկամները մեզի պարտադրեցին պայմաններ որոնք սովորաբար կը պարտադրուին պարտուած թշնամիներու: Աստուած գիտէ որ կարգ մը պարագաներու մէջ աւելի մեծ քաջութիւն կը պահանջուի ապրելու քան թէ անձնասպան ըլլալու համար: Աստուած գիտէ թէ աշխարհի վրայ չկայ պատուաւոր մարդ մը որ կարենայ ըսել թէ ահուդողի մատնուեցանք եւ վատութիւն ցոյց տուինք, երբ այսօր կէս օրէն վերջը արտօնեցինք մեր արտաքին նախարարը որ տեղեկացնէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի թէ կը զոհուինք Եւրոպայի փրկութեան համար, ինչպէս երբեմն զոհուեցաւ մարդկութեան փրկութեան համար այն մեծ սուրբը որ խաչին գամուեցաւ փշապսակը գլխուն: Սիրելի եղբայրներ, քոյրեր, հայրեր, մայրեր եւ մանուկներ, մենք մեղադրանքներ պիտի չուղղենք անոնց որ մինակ ձգեցին մեզ եւ անօգնական: Պատմութիւնը իր վճի-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ռումանիան ալ մտահոգ Հունգարական պահանջներուն առթիւ

Հավասի թղթակիցը Պուքրէշէն կը հեռագրէ թէ Հունգարիոյ խնամակալին, վարչապետին եւ արտաքին նախարարին Գերմանիա այցելութիւնը, որ տեղի ունեցաւ չեխական տագնապին ամէնէն եղերական պահուն, նոր կացութեան մը առջեւ կը դնէ Ռումանիան, որ վերապահ դիրք մը բռնած էր մինչեւ այսօր: Պուքրէշի մէջ կը կարծեն թէ չեխական գերիշխանութեան խորտակումը, զոր սարքեց Պերլին եւ որուն հաւանութիւն յայտնեցին Լոնտոն եւ Փարիզ, կը սպառնայ ամէնէն ծանր հետեւանքները յառաջ բերել հարաւային – արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Ան կը յարուցանէ «Տրանկ նախ Օսթէն»ի (Դէպի Արեւելք) եւ ընդհանրապէս գերմանական ուժին ծաւալման խնդիրը:

Այս հոսանքներուն դէմ, Ռումանիա, որ կ'ըմբռնէ վտանգը, չի յաւակնիր գործողութեան մը նախաձեռնութիւնը ստանձնել: Հունգարիոյ միջամտութիւնը, ընդհակառակն, անոր ձեռնարկները Փրակայի մէջ, անոր վերաքննական յաւակնութիւնները եւ Գերմանիայէն սպասած օգնութիւնը անմիջականօրէն կը վտանգեն Փոքր Համաձայնութեան դաշինքը եւ ուղղակի կը սպառնան Ռումանիոյ շահերուն:

Այս առթիւ դիտելի է որ ճիշդ այն պահուն երբ Պուքրէշի խորհրդաժողովը սկզբունքի համաձայնութիւն մը կը հաստատէր Հունգարիոյ հետ, համաձայնութիւն մը որ կրնար ամրացնել կեդրոնական Եւրոպայի կացութիւնը եւ հանդարտեցնել խլրտումը, Գերմանիա յարմար դատեց ճակատ յարդարել Չեխոսլովաքիոյ դէմ, սրելով բոլորին ախորժակները:

Հունգարիա, որ կը յուսար պրծիլ գերմանական հզօր խնամակալութենէն, յափշտակուած՝ վերաքննական շարժումէն, ահա նորէն անձնատուր կ'ըլլայ անոր:

Չեխոսլովաքիայէն վերջը առաջին վտանգուած ազգը, Ռումանիա, անշուշտ ամէնէն առաջ մտահոգութեան պիտի մատնուէր, մանաւանդ որ Թրանսիլվանիոյ գերմանական փոքրամասնութիւնը, 800,000 հոգի, սերտօրէն ենթակայ է Պերլինի ազդեցութեան:

Յայտնի է որ մեծ ջանքեր կատարուած են խռովելու համար հունգարական փոքրամասնութիւնը: 1914ի պատերազմէն ի վեր Գերմանիա միշտ աչք տնկած է ռումանական քարիւղին եւ ցորենին: Այս տարուան սկիզբէն իվեր Կարոլ թագաւորին վարած կռուի քաղաքականութիւնը Երկաթեայ պահակներու դէմ, որ Գերմանիայէն նպաստ կը ստանար «Ֆարպէն» ընկերութեան մասնաճիւղերուն միջոցաւ, հրամանատար Քոտրէանուի դատապարտութիւնը, ուժէն ազդին վերանորոգումը, այս բոլոր աշխատանքը վերջնապէս պիտի վտանգուէր, եթէ Գերմանիա կարենար ազատօրէն սպառնալ Ռումանիոյ եւ եթէ Պերլինի կողմէ քաջալերուած Հունգարիա մը կարենար վերսկսիլ իր վերաքննական խլրտումը, բազմապատկուած ուժերով:

Ռումանիոյ երկու զինակիցները, Լեհաստան եւ Եուկոսլավիա, իրենք ալ ենթակայ են գերմանական ծաւալման հարուածներուն: Բայց Լեհաստան շատոնց ակռայ կը կրճտէ Չեխոսլովաքիոյ դէմ, Թէշէնի հողամասին պատճառով, իսկ Եուկոսլավիա ալ այժմ ինքզինքը ապահով կը զգայ գերմանական ցանկութիւններէն:

Միւս կողմէ, խորհրդային օգնութիւնը կը ներկայացնէ այնպիսի վտանգներ որոնց չուզեր ենթարկուիլ Ռումանիա: Իսկ Իտալիա այնքան կապուած է Գերմանիոյ որ, կարելի չէ ո եւ է բան յուսալ անկէ:

Կը մնան արեւմտեան մեծ պետութիւնները: Պուքրէշի մէջ անձկութեամբ կ'ուզեն գիտնալ թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա ռազմագիտական ո՛ր կէտին վրայ պիտի կազմակերպեն դիմադրութիւնը եւ ո՛ր ժամուն պիտի սկսին «ոչ» ըսել Գերմանիոյ: Այս պատասխանէն վերջն է որ կառավարութիւնը պիտի որոշէ իր դիրքը:

Լեհաստան վերջնագիր ղրկած է...

Վերջին լուրերու համաձայն, Լեհաստան ծանուցագիր մը ուղղած է չեխական կառավարութեան, պահանջելով իրեն վերադարձնել Թէշէնի նահանգը եւ Շլեզիան: Ծանուցագիրը վերջնագրի հանգամանք ունի: Միեւնոյն ատեն լեհական կառավարութիւնը չեղեալ հռչակեց 1925ի դաշնագիրը, որ կը ճշդէ Չեխոսլովաքիոյ լեհ փոքրամասնութեանց կացութիւնը: Այս առթիւ, Լեհաստան հասկցուցած է թէ լեհարնակ շրջաններու խնդիրը պէտք է կարգադրուի ճիշդ այնպէս ինչպէս Զուտէթեան Գերմաններու խնդիրը:

Պաշտօնապէս կը հաղորդուի թէ Լեհաստանի զինուորներու այն դասը որ պիտի արձակուէր երէկ, դրօշի տակ պիտի մնայ: Սպարապետը վերադարձաւ ռազմափորձերէն եւ խորհրդակցութիւն մը կատարեց արտաքին նախարարին հետ: Զէնքի տակ պահուած զինուորները եւ սպաները անոնք են որ մասնակցեցան ռազմափորձերուն:

Վարշաւայի մէջ ալ բուռն ցոյցեր կատարուեցան Չեխոսլովաքիոյ դէմ: Ցուցարարները յետոյ գացին հունգարական դեսպանատան առջեւ եւ աղաղակեցին.

-- «Կը պահանջենք միացեալ սահմանագլուխ մը Հունգարիոյ հետ»:

*** Հունգարական կառավարութիւնն ալ վճռական դիրք բռնած է: Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Հունգարիոյ նախարարներուն վերջին այցելութեան առթիւ, համաձայնութիւն գոյացած է որ Գերմանիա, Իտալիա, Լեհաստան եւ Հունգարիա միացեալ ճակատ ներկայացնեն, պաշտպանելու համար Հարաւա-Հարեւալ ժողովուրդներու իրաւունքները:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԱՈՒԼԻՍ

ՉԷՄՊՐԼԷՆի ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Չէյմպըլէնի իշխանութեան գլուխ անցնիլը եղաւ պատմական դարձակէտ մը, ինչպէս բրիտանական կայսերական շահերու, նոյնպէս համաշխարհային քաղաքականութեան ընդհանուր հարցերու տեսակէտէ ։

Ան աւելի հիմնական ու հետեւողական դարձուց իր նախորդին՝ Պոլտուինի ուղղութիւնը,— խուսափիլ պատերազմէ, խուսափիլ զինակցութիւններէ եւ պաշտօնական յանձնառութիւններէ, որպէսզի որ եւ է փափուկ պահու մը Բրիտանիա ազատ զգայ շարժելու իր նախասիրած ձեւով, ջանալ կարգադրել քաղաքական ամէն թնճուկ՝ բանակցութիւններով ու պետական վարիչներու միջեւ անձնական շփումներով ։

Ասոր զուգընթաց՝ Անգլիա, տեսնելով Հռոմ-Պերլին առանցքի անհանդուրժելի յարձակողականութիւնը եւ օր աւուր սպառնական դարձող կեցուածքը, մանաւանդ խրատուած Եթովպիոյ գլխուն իջած լախտէն, բռնեցաւ սպառազինումի աճուր տենդէն, նետուեցաւ կրկէս աննախընթաց թափով զօրանալու, պատկառազդու եւ մինչեւ ակռաները զէն ու զրահ դառնալու, որպէսզի իր ձայնը լսեն, իր խօսքին անսան ։

Սպառազէն խաղաղութիւն ամէն գնով, բացի այն պարագային երբ ֆրանքօ-բրիտանական կայսերական ու հողային շահերը վտանգուին որ եւ է ձեւով ։

Այս հիմնական առաջադրութիւններով ճամբայ ելաւ Չէյմպըլէն, եւ ցարդ իր առջեւ ծառացած ամէն խոչընդոտի յաջողեցաւ յաղթել առաւել կամ նուազ չափով ։

Ան հաշտուեցաւ Եթովպիոյ նուաճումին, շրջեց միջերկրականեան իր դարաւոր քաղաքականութիւնը եւ փորձեց լեզու գտնել նոր Իտալիոյ հետ, թոյլ տալով որ Ափրիկէի մէջ կայսրութիւն դառնայ ան՝ իր լայնատարած գաղութներու կողքին ։

Ան չվարանեցաւ հեռացնելու իր գործակիցներէն Իտընը, որ երիտասարդական գաղափարականութեամբ տակաւին կառչած կը մնար Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցով հարցեր կարգադրելու եղանակին, կը դժկամակէր հաշտուիլ իր պետին գործնապաշտ գծին,— «Հարկը օրէնք կը լուծէ» ։ Իտընի գաղափարականութիւնը օրէ օր կը խրտչեցնէր Հռոմ ու Պերլինը, մինչ Տոնինկ փողոցի ծեր աղուէսը պէտք ունէր այս կեդրոններուն հետ լեզու գտնելու, անշուշտ միշտ Փարիզի հետ համախորհուրդ եւ Ուաշինկթընի «բարեհաճ դիտողի» նայուածքին տակ ։

Ան Պերլին ղրկեց լորտ Հալիֆաքսը, քաղաքական ընդհանուր հարցերու մասին ընդհանուր եւ հիմնական համաձայնութեան մը գետին պատրաստելու նպատակով, եւ վերջէն ալ իր արտաքին նախարարը դարձուց զայն ։

Ղրկեց լորտ Ռընսիմէնը Փրակա, երբ Չեխոսլովաքիոյ հորիզոնին վրայ մութ ամպեր բարձրացան եւ օդը մըռայլեցաւ, որպէսզի դահավէժ փոթորիկի մը առաջքը առնելու կերպեր գտնէ, փոխադարձ բանակցութիւններու ճամբով ։

Քանի մը անգամներ Լոնտոն հրաւիրեց Փարիզի վարիչները եւ անոնց հետ գլուխ գլխի Եւրոպայի ու աշխարհի բարդ հարցերը լուծելու, անդամուտ, առանց պատերազմի ելք մը հարկելու միջոցները որոնեց ։

Չէյմպըլէն ու իր գործակիցները կը ձգտէին, եւ այժմ ալ կը շարունակեն իրենց այս հիմնական գծին մէջ, կառուցանել խաղաղութիւն մը, ուր համերաշխական ընդհանուր պատերազմ մը անհնարին դառնայ գէթ յառաջիկայ կէս դարու ընթացքին, եթէ նոյնիսկ մասնակի ու տեղական պատերազմներ մղուին հոս հոն, ինչպէս Սպանիա, Մայրագոյն Արեւելք եւայլն ։

Անոնք համոզուած էին ու են, թէ նոր ընդհանուր պատերազմ մը ոչ միայն պիտի աւերէ Եւրոպան եւ անոր դարաւոր քաղաքակրթութիւնը, այլեւ, ինչ որ աւելի կարեւորն է, պատերազմին վերջաւորութեան թէ յաղթողը եւ թէ պարտուողը անճանաչելի դուրս պիտի գան, բոլորն ալ հաւասարապէս պիտի տուժեն, եւ աւելի սպանչէն ոչ մէկը պիտի յաջողի շահիլ։ Ի հարկէ, մարդկային ու նիւթական ուժի եւ աղբիւրներու տեսակէտէ Լոնտոն-Փարիզ-Մոսկուա առանցքը անպարտ է, կրնայ յարատեւել կրակի գիծերու վրայ տարիներ տարիներ եւ ի վերջոյ յաղթական ելլել։ Բայց ինչ օգուտ յաղթանակէ մը, ուր ամէն ոք խորտակուած, կործանուած, անճանաչելի վիճակի մը պիտի հասնի ։ Կարճ՝ Եւրոպան, հաւասարապէս բոլորն ալ, պիտի նմանին մոխիրի վրայ, հարուստ ու աղքատ, մեծ ու պզտիկ, հզօր ու տկար նոյն չափով ու ձեւով խորտակուած, աւերուած, փլած ։

Ի՞նչպէս կարելի է հասնիլ այսպիսի խաղաղութեան մը, երբ մէկ կողմէ ցեղապաշտութեան նոր դրօշին տակ կազմակերպուած իտալական ու գերմանական միահեծան իշխանապետութիւնները (totalitaire) սպառնական պահանջներով ակռայ կը կճրեն աջէն, իսկ միւս կողմէ աշխարհի մէկ վեցերորդին վրայ ահա արդէն աւելի քան քսան տարիներէ ի վեր նըստած է համայնավարական դաժան ու անանուն վարչաձեւի մը անսպառում անէծքը ։

Ի՞նչպէս հասնիլ տեւական խաղաղութեան, երբ արեւելքէն կարմիր բոցը ու արեւմուտքի մէջ գորշ վտանգ մը, համայնավարութեան կամ ցեղապաշտութեան կեղծիքներու տակ, նորանոր նախճիրներ կը ծրագրեն խեղճ մարդկութեան գլխուն ։

Այս դժուարին, խիստ վճռելի եւ բարդ հարցը կը թուի թէ չափով մը ձեւաւորուած է անգլիական պետական ղեկավարութեան մտածողութեան մէջ։ Ի հարկէ, անյաղթելի խոչընդոտներու, անհնարին ջանքերու, հերկուլեան ուժի ու կամքի կարօտ հարց է այդ, որ ցարդ ոչ մէկ անբռնկ յաջողած է գլուխ հանել ։ Եւ հրաշք պիտի ըլլայ, քսաներորդ դարու մեծագոյն, անհաւատալի հրաշքը, եթէ իրականանայ այս մեծ երազը, որուն համար այնքան աղնիւ մարդիկ այնքան արիւն փոխեցին, որուն երկրուան ամէնէն մեծ հաւատաւորը՝ Ուիլսըն անփառունակ դժբախտ իջաւ, տենչը սրտին, որուն ի խնդիր դարեր առաջ մինչեւ անգամ Քրիստոս պարտուեցաւ եւ խաչ բարձրացաւ «խաղաղութիւն ամենեցուն»ը շրթունքին ։

Լոնտոն, Չէյմպըլէնի տիրական ու գործնապաշտ մղումին տակ, տրամադրուած է մտածելու, թէ աշխարհի ճակատագիրը վարելու համար միակ ելքը եւրոպական չորս մեծերու եղբայրակցութիւնն է, Մեծն Բրիտանիա, Գերմանիա, Իտալիա ու Ֆրանսա։ Այս տեսակէտը խոչընդոտ չի հանդիպիր Պերլինի ու Հռոմի մէջ, եթէ այս երկուքին հողային-գաղութային սափրողական պահանջներուն ձեւով մը հնարաւոր ըլլայ գոհացում տալ ։

Եթէ այս չորս մեծերու մէջ գործակցութեան եղանակ մը կարելի դառնայ ստեղծել որոշ դաշնագրային սահմաններով, այն ատեն մնացեալ մարդկութիւնը, նոյնիսկ ահարկուն Ճափոնը եւ խորհրդային միութիւնը կամայ ակամայ, կը թաւալին պարտադրուած զոյգավճակին մէջ, քանի որ անդին ալ, աշխարհի միւս կարեւոր կէսը՝ Ամերիկա բարեհաճ աչքերով կը դիտէ, եւ նոյնիսկ բարոյական գետնի վրայ չի վարանիր իր գործակցութիւնը բերելու ։

Բայց...

Եւ այս բախտորոշ «բայց»ը։ Հապա Ֆրանսան։ Ի՞նչպէս փարատել անոր դարաւոր վախը տեւտոնեան ճակատէն։ Մեծցող, տարածուող, օրէ օր Միջին Եւրոպայի վրայ իր լայն հասակը փռած յարձակողական Գերմանիան ի՞նչպէս կրնայ ապահովել Ֆրանսան, որ ոչ միայն ծովերէ անդին կայսերական շահեր ունի, այլեւ մայր երկիրը ինքը վտանգի երկիւղէն չէ ձերբազատուած։ Պատասխանը պիտի տայ ժամանակը, որ արդէն արագ պահավիժումներով կը հասունցնէ խնդիրները։— Դէպի Արեւելք, դէպի Ուքրանիա, ճամբայ տալ գերման յառաջխաղացումին, ինչպէս վճռական կերպով դրած է Հիթլէր իր «Իմ Պայքարը» գրքին մէջ, փակել արեւմուտքի մէջ ամէն հարց, գոհացնել զայն դէպի Արեւելք մղելով, եւ այս գնով ալ իրականացնել խաղաղութեան դըժնդակ գործը։ Այս ճամբուն վրայ կրնան փլուզումներ տեղի ունենալ, ինչպէս Աւստրիոյ կցումը, Զուտէթեան Գերմաններու անջատումը կամ Չեխոսլովաք պետութեան անդամատումը, եւայլն։ Բայց սոսկ մեծ հարցին առջեւ երկրորդական նշանակութիւն ունին։ Անգլօ-ֆրանսական աշխարհակալութեան դիրքերը շահերու քով կը նմանին փոքր շահերն ու նկատումները։ Մանաւանդ մանել Մոսկուայի գլխուն ... Այս է Եւրոպայի տեւական խաղաղութեան գինը ։

Եւ զարմանալի չէ, որ Մոսկուա իրար կ'անցնի, կը փրփրի, կը յուզուի ի տես Չէյմպըլէնի թռիչքին դէպի Հիթլէր, 70ամեայ հասակին, եղբայրութենական ձեւով, երբ անդին մը նացեալ մարդկութիւնը, շունչը բըռնած, աղօթքի կը կանգնի խաղաղութեան աղբիւրին ։ Մոսկուա գիտէ իր գլխուն գալիքը ։

Բայց կրնա՞ն Լոնտոն ու Փարիզ այսքան զիջիլ, մինչեւ այսքան հեռաւորութիւն երթալու յանձնառու ըլլալ ։

Կը թուի թէ կրնան ։

ԱՍԱՏՈՒՐ

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ՅԱՋՈՐԴԷ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ

ԽՄԲ.— Երէկ հրատարակեր էինք Պրիւսէլի «Լը Սուառ» թերթին թըղթակցութեան առաջին մասը։ Ահաւասիկ երկրորդ մասը.—

Թերեւս աւելի լուրջ պիտի ըլլար գործօն զինուորականի մը թեկնածութիւնը։

Նախ՝ ասիկա Թուրքերու ամէնէն մեծ աւանդութիւնն է, եւ աւելի ճիշդը՝ թերեւս միակ աւանդութիւնը ։

Յետոյ՝ ասիկա պիտի նշանակէր որոշ կերպով շարունակականութիւն մը։ Աթաթիւրք զինուորական մըն էր։ Անոնք, որ իրեն հետ երկիրը փրկած էին, զինուորականներ էին ։ Բացարձակ նախապատուութիւն կը տրուի միշտ այն հարցերուն միայն, որ կը գոհացնեն բանակը նախ եւ առաջ, ինչ պարագաներու մէջ ալ ըլլայ ։

Բայց բանակը պիտի կրնա՞յ «տալ» այդ մարդը եւ այդ պարագայի՞ն ։

Եթէ այսպիսի կացութիւն ստեղծուի, այն ատեն պատեհութիւն պիտի բացուի կամ քանի մը փայլուն ու երիտասարդ զօրավարներու կամ նուիրապետութեան գլուխը գտնուող քանի մը պետերու առջեւ։ Այն թանձր վարագոյրին մէջէն, որ կը ծածկէ թուրք զինուորական բարձր դասու անձերն ու գործերը, կը թուի թէ կը նշմարուի դէմքը այժմեան սպայակոյտի պետ զօր. Ֆէվզի Չաքմաքի, իբրեւ թեկնածու՝ Աթաթիւրքին յաջորդելու։

Ֆէվզի Չաքմաք պետ մըն է, որ բոլորն ալ կ'ընդունին թէ ունի սուր աչք, կորով, պաշարիւն եւ զինուորական ու դիւանագիտական բարձր կարողութիւն։ Ցայտնապէս սախական դիմակի տակ ան կը ծածկէ՞ արդեօք բաւական ընդունակութիւններ լուծելու տնտեսական եւ ընկերային, ելմտական ու դրամական հարցեր, առաջնորդելու իր երկրին յեղափոխութիւնը դէպի արդիական երկիրներու ընդհանուր կեանքի ձեւերը։

Այսպիսի հարց կարելի է դնել այս առթիւ. բայց եթէ ան ուզէ Աթաթիւրքի յաջորդը ըլլալ, իր դիրքը այնպէս է որ ամէնէն ահարկու մրցակիցներէն մէկը պիտի հանդիսանայ ։

«Վերջինը, բայց ոչ արհամարհելին»։ Շրջանակներու վրայ յեղյեղուած անուններու կարգին կը գտնենք Ֆէթհի պէյը, Փարիզի երբեմնի եւ Լոնտոնի արդի դեսպանը ։

Այն օրէն ի վեր որ վտանգը մօտալուտ կը համարուի, Ֆէթհի պէյ չի լքեր իր բարեկամ Աթաթիւրքը, որու կողքին կռուեցաւ Անկախութեան դաժան պատերազմի ընթացքին։ Թէեւ նախկին զինուորական, ան ունի այնպիսի պատրաստութիւն, որ կը պակսի միւսներուն,— տնտեսագիտութեան, ելեւմտական, ընկերային կեանքի եւ դրամական հարցերու մասին։ Եւ բնականաբար կը ճանչնայ Եւրոպան, անոր ուժերը, տկարութիւնները եւ դիւանագիտական ամէն նրբութիւն ։

Ան ճանչցուած է իբրեւ բարեկիրթ, խոր, ճարտար դէմք մը, այնքան ճարտար, որ, ինչպէս կ'ըսէր մէկը, կրնար վերթիւօզիթէի փորձութեան մէջ իյնալ, ճշդելու համար թէ ինչպէս կրնայ յաջողաբար եթէ ոչ միաժամանակ բարեկամ ու հակառակորդ «գլորել» ...։

Ընդունելով որ ասիկա ճշմարիտ է, այսուհանդերձ այս հանգամանքը զինք յանձնարարելի կը դարձնէ իբրեւ թեկնածու, եւ ոչ թէ կը վնասէ իրեն, որովհետեւ մենք կը գտնուինք Արեւելքի մէջ, ուր թէեւ գլխարկները փոխած են, բայց գլուխները կը մընան միշտ նոյնը ։

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐԷ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐՈՒ ՄԷՋԷՆ

Բայց, իսկապէս ո՞վ պիտի կատարէ ընտրութիւնը թեկնածուներու մէջէն եւ կամ այն «դրսեցիներէն», որոնք կրնան յայտնուիլ վերջին վայրկեանին ։

Ըստ երկրին Սահմանադրութեան եւ ըստ անըմբռնարելի երեւոյթներու, Էնկիւրիի Ազգային Մեծ Ժողովն կ'րնայ ընտրել Թուրքիոյ նոր նախագահը ։

Բայց անոնք իսկ որ մակերեսային կերպով կը ճանչնան Թուրքիոյ քաղաքական բարքերը, գիտեն թէ երբ Ազգ. Մեծ Ժողովը նիստ գումարէ, արդէն ընտրութիւնը ապահովուած կ'ըլլայ։ Ան կը խաղայ խորհրդարանական կատակերգութիւն մը, ոչ աւելին, եւ ասիկա վերջին կատակերգութիւնը չէ որ պիտի ըլլայ ։

Ո՞վ պիտի ըլլայ ուրեմն այս ճակատագրական ընտրութեան իսկական դերակատարը ։

Տասնըերկուքէն տասնըհինգ հոգինոց խմբակ մը, բանակին բարձր հրամանատարները, երկար ատեն նախարարական աթոռներ գրաւողներ, որոնց նկարագիրը եւ փորձուած յըստակատեսութիւնը կը պարտադրեն, որ իրենց հետեւորդները եւ գործակիցները ընդունին ինչ որ Աթաթիւրքի վստահութիւնը պահած է իրենց համար։ Բայց բոլորն ալ, բացարձակապէս բոլորն ալ, նախքան իրենց նախընտրութիւնը յայտնելը, միաձայն հաւանութիւն պիտի տան «նշանակուածին», իբրեւ արտայայտութիւն «ժողովրդական կուսակցութեան», որուն կը պատկանին բոլորն ալ եւ որուն յաջողութիւնը եւ գերակշռութիւնը կ'ապահովեն։

Արդարեւ, ինչպէս Իտալիոյ մէջ ֆաշական կուսակցութեան խմբակցութիւնները, ինչպէս Գերմանիոյ մէջ Փորշ Շալիկաւորներու խումբերը, այնպէս ալ Թուրքիոյ մէջ ժողովրդական կուսակցութիւնը եղած է գործիքը երկրին քաղաքական նուաճման։

Վեց ճերմակ նետերով զարդարուած կարմիր խորհրդանշանին տակ, ներքին ամբողջ քաղաքականութիւնը կը մղուի, կը սրուի, կը ղեկավարուի ժողովրդական կուսակցութեան կողմէ։ Անոր պետերը, կեդրոնի թէ շրջաններու մէջ, միշտ վեր կ'սլլին։ Անոր մասնաճիւղերը իրենց վայրերուն մէջ անդիմադրելի են։ Անոր մարդիկը տեղին վրայ կը կատարեն ինչ որ պէտք է կատարել։ Անոր զօրութիւնը կիսովին թաքուն է, բայց անսահման ։

Ինչպէս որ անոնք «կը կատարեն» իրենց տեղական ընտրութիւնները եւ միայն այս կուսակցութեան անդամները կ'ընտրուին, այնպէս ալ պիտի «կատարուի» այս ընտրութիւնը, եթէ արդէն որոշուած չէ, այս վերջերս տեղի ունեցող գաղտնի ժողովներու ընթացքին ...։

Եւ տակաւին կը խօսուի այս կուսակցութեան պետի մասին, որ իր վրայ կը միացնէ ներքին գործերու նախարարութիւնը,— Շիւքրի Քայա։ Ան շատ յարմար կը նկատուի լըրացնելու Աթաթիւրքի յաջորդութիւնը եւ կարելի է վստահ ըլլալ թէ երկիրը պիտի կառավարուի հզօր ձեռքով մը, որուն աւանդօրէն միշտ պէտք ունի Թուրքիա ։

(Մնացեալը յաջորդով)

Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ

(Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ)

Յ. Տէր Յակոբեան տպարանէն նոր լոյս տեսած այս գիրքը պատիւ կը բերէ անխոնջ եւ սիրուած հեղինակին, որ հասարակ «վիպերգութիւն» մը չգրած, այլ խոր ուսումնասիրութիւն մը Երուսաղէմի մէջ Քրիստոսի քառասունէն 60 — 70 տարի ետք տիրապետող կեանքին, իր ամբողջ երեսներով։

Ընթերցողը կը գտնէ հոն Երուսաղէմի տեղագրութիւնն ու հայկական ցեղերու կողմէ գրաւումը, ինչպէս նաեւ Հրեաներու բուռն դիմադրութիւնը, Սուրբ Քաղաքին ու շրջակայ վայրերուն մէջ տարածուած բորոտներու սարսափելի վիճակը եւ անոնց նիստ ու կացը, համեմելով Շաբաթ օրերու յատուկ իրենց խաւանեկրնցող սովորութեամբ, ճիշդ այնպէս ինչպէս կը կատարուէր մեր մէջ ի հնումն, եւ ինչպէս պահած են ցարդ եգիպտի Ղպտերը ։

Շատ հետաքրքրական եւ միանգամայն շատ հաճելի գիրք մըն է Շ. Նարդունիի «Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ»ը, որ ապրուած վէպի մը պէս կը կարդացուի մէկ շունչով ։

Ամ՜ղջ Ռամիա ...

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՃԵԱՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՍԻՐՈՅՆ

Փոխանակեմ

Փարիզի չ'Էօվր օրաթերթի ընթերցողներէն մին հետեւեալ ճառակը ուղղած է խմբագրութեան.

—Եւ այժմ, ի՞նչ պիտի կատարուի։ Չեխոսլովաքիան նոր զիջումի՞ն եւ պիտի ընէ։ Կը թուի թէ անկարելի է այս, քանի որ այդ երկիրը զիջողութեան վերջին սահմանին հասած է արդէն ։

Բայց Հիթլէր կը պահանջէ աւելի։ Ան կը պահանջէ, որ Գերմանիոյ վերադարձուին Զուտէթեան Գերմանները ։

Հարցը դրուած է, եթէ կ'ուզէք քիչ մը նոյնիսկ կոպիտ կերպով. բայց դրուած է ։

Այսպէս, Ֆրանսայի մէջ շատեր — մանաւանդ զօրաշարժի ենթակայ մարդոց մեծամասնութիւնը — կը մտածեն, թէ Զուտէթեան Գերմաններու համար պատերազմ մղել չարժեր։

— Ուրեմն պէտք է վատօրէն դաւաճանե՞լ Չեխերուն։

— Ոչ, դաշնագիր կնքուած է եւ պէտք է որ յարգենք մեր ստորագրութիւնը ։

Բայց նէքը կայ։ Զուտէթեան Գերմանները կ'ըսեն, թէ իրենք կ'ուզեն միանալ Գերմաններուն ։

Շատ լաւ, թող անոնք, որ կը նախընտրեն Հիթլէրեան Գերմանիան, եր-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Րուսթէմ Խան բարկացած պոռաց.

— Բռնութիւնը շատ մեղմութեամբ տեղի ունեցաւ եւ շուտով վերջ գըտաւ։ Գալով զղջութեան՝ եթէ ասիկա ըրած եմ անձնական դատողութեամբս. այդ բանին համար պիտի պատասխանեմ Աստուծոյ միայն այն ատեն, երբ ժամս հնչէ։ Իսկ դուք ի՞նչ նկատումով այդ խեղճ յիմարը ձեզի պոչ ըրած Ասիոյ խորերը կը քաշքշէք.— դուք Գերմանացի, ան՝ Անգլիացի։

Գերմանացին կծու պատասխան մը պատրաստած էր, ճիշդ այդ վայրկեանին սակայն Թուրքերը գտան Մակա Ժաւիրը, որ մթատուներին մէջ, երկու ծերունի կիներու միջեւ պահուըտած էր։ Ու մինչ Թուրքերը կ'աշխատէին զինքը առաջ քշել՝ Մակա սկսաւ ճչալ. ամէնքս ոտքի ցատկեցինք։ Բայց այս անգամ ամենաարագ շարժողը Գադիկն եղաւ եւ անոր վիթխարի ուժին առաջին ապացոյցը տեսանք։ Ֆրէտ, Ուիլ եւ ես նորեկներուն ձիերուն վրայ հսկելու հոգը ըստանձնեցինք, որպէսզի Մական չփախցնեն։ Մընթին ալ իր ատրճանակը Գերմանացիին գլխուն ուղղած էր։ Բայց Գադիկ առանց բոպէ մը կորսնցնելու, խոյացաւ Գերմանացիին կոկորդին վրայ։ Գերմանացին կրակեց անոր, հարուածը վրիպեցաւ. կրկին անգամ պիտի կրակէր, երբ ահա սեղմուեցաւ կոկորդէն այնպիսի ուժով որ շնչարգելութենէ սկսաւ տառապիլ եւ գինովի նման տատանիլ։

Գնչուներէն մէկը, որ Մակայի օգնութեան փութալու պէտք չէր տեսած՝ իր առողջ դատողութեան ապացոյցը տուաւ գուշակելով Գադիկի մտքէն անցածը եւ շատ մը փայտի խուրձեր լեցուց արդէն ճարճատող կրակին վրայ։

— Լա՛ւ, պոռաց Գադիկ, յուսահատօրէն կռուող Գերմանացին իր ուզած ուղղութեամբ հոս հոն քաշքշելով ։

Տեսնելով որ մենք սենեակին միւս ծայրը կեցած ենք, Մընթին ու Րուսթէմ Խանը խրախճանութեան մէջ մտան, ուր երկու Թուրք սպաներ եւ ութ զափթիէներ չորս գնչուներու հետ կը կռուէին, Մական անոնց ձեռքէն խլելու համար։ Ոչ ոք զէնք գործածելը յարմար կը նկատէր, թէեւ ստուերներուն մէջ պաղ մետաղը կը փայլէր այնպէս՝ ինչպէս կայծակը որոտումէն առաջ։ Մընթին իր կռուփները գործածեց։ Րուսթէմ Խանն ալ Բէճփութ դաշոյնին տափակ մասը։ Մական իր զգեստներուն մեծ մասը Թուրքի մը ձեռքերուն մէջ թողած, կը կռուէր անկաշկանդ։ Վայրկեան մը վերջը Թուրքերը պաշտպանողական անցան։ Րուսթէմ Խան սպայի մը ձեռքին զարնելով անոր ատրճանակը վար ձգել տուաւ, մնացեալները կ'աշխատէին իրենց զէնքերը գործածել, երբ յանկարծ Գերմանացին սուր ճիչ մը արձակեց։ Բոլոր կռիւները դադար ունին, որուն ընթացքին յաղթանակը կը խլէ ան, որ աւելի արթուն կը գտնուի։ Կեցանք ու մեր ետեւը նայեցանք, կարծէք մեր կեանքերը վտանգի տակ չըլլային։

Գադիկ՝ Գերմանացին ոտքերուն տակն էր առած, դէմքը դէպի բոցերը եւ յիմարի մը նման կ'աքացէր ու կը ճչար։ Գադիկ մարտահրաւէրի պէս բան մը աղաղակելով երկու անգամ զայն դարձուց, յետոյ իր տոկուն նեարդներու բոլոր ուժովը վեր բարձրացնելով զայն, գլուխն ի վար նետեց կրակին մէջ։

Թուրքերը սարսափահար ետ քաշուեցան եւ աչքերը մեր վրայ յառած կեցան։ Ամէնքս կրակելու պատրաստ զէնք մը առինք, յանկարծակիի չգալու համար։

Հանս Ֆոն Քէսլինկպուրկ, որուն դէմքն ու մազերը բաւական գէշ կերպով այրած էին, կրակէն ետ սողոսկեցաւ. իր վրայէն խանձած բուրդի հոտ կուգար։ Գադիկ անոր մօտենալով, զայն կրկին կրակին վրայ քըշեց։ Այս անգամ Գերմանացին կրակին վրայէն ցատկելով գնաց բոցերուն եւ տանիք պատին մէջտեղը անկիւն մը, ուր դէր մէկը վազցնելու չափ տաք եղած պէտք է ըլլայ։ Հոն կեցաւ դէմքը բազուկովը ծածկած, մինչ Գադիկ անոր վրայ կը տեղացնէր տաճկերէն լեզուով մեծաքանակուած հայհոյանքներու տարափ մը։ Նախ Գերմանացիին զէնք չարձակելուն զարմացայ, ու յետոյ թէ ինչպէս այդ տաքութեան մէջ ատրճանակը չպայթեցաւ. բայց յետոյ տեսայ որ,— տեսէք Գադիկին բացառիկ ուժը— Գադիկ առած էր անոր ատրճանակը եւ մէկ ոտքը անոր վրայ դրած կեցած էր։

Վերջապէս տեսնելով որ իր գեղեցիկ վերարկուն խանձած քուրջի վերածուած է, Գերմանացին որոշեց Գադիկին հնազանդիլ, եւ կրակին վըրայէն ցատկելով տարածուեցաւ սալայատակին վրայ, ողբաձայն աղաղակներ արձակելով, ուր Գադիկի հրամանով՝ սրճարանատիրոջ եօթը տղաքը անոր վրայ ջուր սրսկեցին։ Իր այրուածքները անշուշտ ցաւ կը պատճառէին. բայց կարծածիս չափ վտանգաւոր չէին։ Դեռ մեր կասցին մէջէն նախնական դարմանումի համար պէտք եղածը հանեցի եւ Ուիլը՝ որուն մենք բժիշկի պաշտօն տուած էինք, անոր համար որ անգամ մը դիպլոմութեան մը ներկայ գըտնուած էր ան, Նիւ Եորքի մեռելատան մը մէջ՝ որպէս լրաբեր ծպտուած, Ուիլը այս, գնչու կին մը կանչելով իր ընելիքներու մասին հրահանգներ տուաւ անոր։

Սակայն Հանս Ֆոն Քէսլինկպուրկի ջղային նոպան անցած չէր տակաւին։ Կնոջ ձեռքէն դեղին ամանը խլելով ինքն սկսաւ իր դէմքին եւ ձեռքերուն վրայ քսել. յետոյ ոտքի ելլելով ասիկա կը նմանէր անանուն եւ կատղած կենդանիի մը. յօնքերն ու ունքերը մեծ մասով այրած էին։ Ինչպէս որ ցուլը կը պոռայ արիւնը հոտ առած ատեն, ճիշդ այնպէս ալ Քէսլինկպուրկ պոռաց ան ամէնը գրաւած էին բոցերուն մէջ եղած ատեն. եւ հրամայեց իր Թուրքերուն որ պէտք մեզ բոլորս ձերբակալեն։

Գադիկ խնդաց անոր վրայ եւ անգլերէն լեզուով ըսաւ. որպէսզի մենք ալ հասկնանք իր բառերը.

— Այդ Թուրքերը իմ գերիներս են, ինչպէս եւ դուն։

Թուրքերուն մասին ըսածը ճիշդ էր։ Թէեւ անոնք տակաւին զինաթափ եղած չէին. բայց գնչուները զինքերը պաշարած էին, նոյնիսկ գնչու կիները մինչեւ իրենց ակռաները զինուած էին եւ կռուելու պատրաստ։

(Շար.)

22–9–38

...ման բնակչին այնտեղ, խել անոնք, որ ... նախընտրեն այսօրուան գոյավի- ... կը ... մնան Չեխոսլովաքիոյ ... թող ... մէջ:

Այսպէսով, Չեխոսլովաքիա ուրախ պիտի ըլլայ, որ ազատած է այնպիսի փոքրամասնութիւններէ, որոնց հետ գլուխ ... չի :

Այսպէսով, ամբողջ աշխարհ գոհ պիտի մնայ : Չեխերը պարտաւորուած պիտի ըլլան իրենց հողամասերէն ո ... պիտի Քիչ կորսնցնելու, Զուտէթեան ... Գերմանները իրենց փափաքին պիտի ... եւ Հիթլէր ալ իր հայրենա - ... ազատագրած պիտի ըլլայ»:

Ուրիշ ընթերցող մը նոյն թերթին մէջ կը գրէ ·

— « Ցունաստանի եւ Թուրքիոյ մի- ... բնակիչներու փոխանակութիւնը ... տասը դարաւոր վէճի մը : Ինչու ... փորձել նոյնը այսօր ···

... Նացիները կը յայտարարեն, որ Զուտէթները հարիւր առ հարիւր Գերմաններ են : Ինչո՞ւ ուրեմն Գեր - ... մէջ չտեղաւորել զանոնք : Ա - ... ուրիշ պետութեան մը գործե - ... միջամուխ ըլլալու հարկադրան- ... պիտի ազատէին նացիները :

Ամբողջ աշխարհ գոհ պիտի մնայ, ... նացիսաէր Զուտէթները փոխա - ... անոնց հետ, զորս Գերմա - ... չուզեր պահել իր մէջ : Այս գոր- ... գործութիւնը դժուար չէ, նախընթացը ... Յունաստանի եւ Թուրքիոյ ... մէջ :

Ինչպէս իրականացնել այս ծրա - ... գիրը :

Չեխոսլովաքիոյ մէջ կան 3.500.000 Գերմաններ, բայց բոլորն ալ նացիա- կան չեն : Ասոնցմէ 36 առ հարիւրը յայտարարած են, թէ չեն ուզեր նա- ցիանալ, ընդհակառակն : Կը նշանա - կէ միայն երկու միլիոն Գերմաններ կը սիրեն նացիական Գերմանիան :

Ասոնց դիմաց՝ Գերմանիոյ եւ Աւս- տրիոյ մէջ կան մօտ 600.000 Չեխոսլո- վաքներ : Նաեւ 600.000 Հրեաներ Գեր- մանիոյ մէջ եւ 300.000 Աւստրիոյ մէջ, որոնք ոչ միայն նացիանալ չեն ու - զեր, այլ կ'ատեն Գերմանիան : Ըն - դամէնը մօտ 900.000 Հրեաներ :

Ուրեմն՝ Գերմանիոյ մէջ կան 1 մի- լիոն 500.000 «անբաղձալիներ», ո - րոնցմէ կը փափաքի ազատիլ :

Արդ, կարելի է այս մէկուկէս մի - լիոն անբաղձալիները փոխանակել Չեխոյ երկու միլիոն «արիականնե - րուն» հետ :

Այնպէս կարելի է ընել, որ Զու - տէթներուն հողամասերուն վրայ զե - տեղուին այս Հրեաները, որպէսզի Գերմանիա ո եւ է առեն չբաղձայ այդ հողամասերը գրաւելու » :

Նամակագիրը կը թելադրէ, որ մի- ջազգային հսկողութեան տակ կա - տարուի բնակչութեանց այս փոխա - նակումը եւ երկու պետութիւններն ալ որոշ գումար յատկացնեն փոխա - նակութեան գործողութիւններուն համար :

ՉՈՐՍ ՀՈՎԻՒԵՆ

*** Վերջին շաբթուան ընթացքին, Գերմանիոյ մէջ սկսան ինքնաշարժե - րու մէջ հեռաձայն հաստատել : Այ - սուհետեւ ով որ ուզէ, իր ինքնաշար- ժէն պիտի կրնայ խօսիլ հեռաձայնով իր ուզած վայրին ու անհատին հետ :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Խ. ԱԲՈՎԵԱՆԻ ԴԻՒԱՆԸ

«Խորհ. Հայաստան» (8 սեպտ.) կը գրէ ·—

Խ. Աբովեանի ժառանգորդներուն մօտ երեւան հանուած են նոր ձեռա - գիրներ, — « Վէրք Հայաստանի » վէ- պին ձեռագիրը, «Պատմութիւն Տիգ- րանի», «Զանգի», «Աղասու խաղը » (չափածոյ), «Լինգա» (պատմական ուսումնասիրութիւն), «Տեսական եւ գործնական քերականութիւն», «Նա - խաշաւիղ» եւայլ գործեր :

Այդ ձեռագիրներուն հետ, Հայաս- տանի գրական Թանգարանին յանձ - նուած են նաեւ Աբովեանի ուսանողա- կան տետրակները գերմաներէն լե - զուով :

Մեծ կարեւորութիւն կը ներկայա - ցնեն Աբովեանի ուսումնասիրութիւն - ները Թիֆլիսի Հայերուն, անոնց հար- սանեկան սովորութիւններուն մասին, քրտական ժողովրդական աւանդու - թիւնները, գիտական ակնարկ մը Քիւրտերու ծագման, լեզուին, կեան- քին եւ սովորութիւններուն մասին (գերմաներէն) : Ուշադրաւ են նաեւ Համառօտ ակնարկ Հայաստանի մա - սին», «Ցառ Հայաստանի տնտեսական եւ կուլտուրական դրութեան մասին» աշխատութիւնները :

ՆՈՐ ՋՐԱՆՑՔՆԵՐ ԵՒ ՋՐՄՈՒՂՆԵՐ

Երեւանի նոյն թերթը կը գրէ (4 սեպտեմբեր) թէ հողային գործավա- րութեան ջրային տնտեսութեան վարչութիւնը այս տարի բա -ւական աշխատանք թափած է նոր ջր - րանցքներու եւ ջրմուղներու շինու - թեան ճամբով :

Աշտարակի, Կոտայքի, Շամշա - դինի, Ախտայի, Ամասիոյ, Կիրովա - կանի, Ապարանի, Ղամարլուի, Վե - դիի, Լենինականի եւ Միկոյեանի շրջաններուն մէջ այժմ կը շինուին 16 նոր ջրանցքներ, ինչպէս նաեւ ջրամ - բարներ, որոնք կ'ոռոգեն աւելի քան 1970 հեկտար անջրդի հողամաս : Այս շինութեանց համար պիտի ծախսուի մօտ մէկ միլիոն 700 հազար րուբլի :

Ցիստն գիւղերու խմելու մաքուր ջուր հայթայթելու համար կը շինուին նոր ջրմուղներ, որոնց շինութեան վը- րայ պիտի ծախսուի 3 միլիոն 200 հազար րուբլի :

ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՑԸ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏ. ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

Երեւանի Պետ. Երաժշտանոցը եւ երաժշտ. ուսումնարանը վերաբաց - ուեցան սեպտեմբեր 1ին : Այս տարի Երաժշտանոցին եւ ուսումնարանին մէջ կ'ուսանին 115 հոգի : Պետ. Երա- ժշտանոցին մէջ կը շարունակուին սակաւէն ընդունելութիւնները : Մոս- կուայէն հասած ուսումնական ծրա - գրին համաձայն, արդէն դասաւան - դուող երաժշտական մասնագիտական առարկաներէն զատ՝ այս տարի պիտի դասաւանդուին նաեւ իտալերէն լե - զու, բեմական արուեստ, ռուսերէնի հնչարանութիւն, ժողովրդական ե - րաժշտութիւն, գրականութիւն : Աւել- ցուած են նաեւ ընկերաբանական ու քաղաքական դասեր :

Նախկին բաժիններու փոխարէն, այս տարի Պետ. Երաժշտանոցին մէջ բացուած են ստեղծագործական, ձայնական, դաշնամուրի, նուագի ղե- կավարութեան եւ երաժշտական պատմութեան փաքիւլթէներ : Այդ փաքիւլթէներուն համար, հրաւիր - ուած են նոր դասախօսներ : Դաշնա - մուրի փաքիւլթէին մէջ պիտի դասա- ւանդեն փրոֆ. Ա. Մնացականեան, Ն. Խանկալամեան, Ե. Խոսրովեան, Օ. Բաբասեան, Ա. Դոլուխանեան, իսկ Լենինկրատէն յատկապէս հրա - ւիրուած է դաշնակահար Ռոպէր Անդրէասեան :

Ստեղծագործական փաքիւլթէին մէջ պիտի դասաւանդեն փրոֆ. Ա. Տէր - Ղեւոնդեան, Վ. Տալեան, եր- գահան Գ. Եղիազարեան (Մոսկուա - յէն) :

Ձայնական փաքիւլթէին մէջ պիտի դասաւանդեն փրոֆէսօրներ Ն. Կարդեան եւ Գեանջեան : Պիտի հրա - ւիրուի նաեւ Ս. Բարխուդարեան : Ուս. տարւոյն մէջ երկու անգամ Մոսկուայէն Երեւան պիտի գայ Փրո- ֆէսօր Բաղդադուրով, որ գործնական աշխատանքներէ զատ պիտի կատարէ շարք մը դասախօսութիւններ ձայնա- կան արուեստի մեթոտներու եւ մե - թոտաբանութեան մասին :

Նուագի ղեկավարութեան փաքիւլ - թէին մէջ պիտի դասախօսէ փրոֆ. Սառաջեան, պատմագիտական փա - քիւլթէի փրոֆէսօրներէն՝ Մելիք Վրթանէսեան, փրոֆ. Լէկկէր, Կոռ- լարեւսկի, Զ. Վարդանեան :

Նորոգուած է երաժշտանոցի գիտա- կան ուսումնասիրութեանց աշխատա - նոցը, ուր այս տարի տեղի պիտի ու- նենան ձայնագրումները : Այս տարի հոկտեմբերին երաժշտանոցը կուտայ 12 նոր շրջանաւարտներ :

ՀՐԵՇ ՄԸ

Նոր - Բիւթանիոյ բնակիչներէն Պօ- ղոս Պուլնազեան շարունակ կը ծեծէր իր կինը, Խոնարհիկ : Յուլիս 20ին, գինովցած կը վերադառնայ տուն եւ դարձեալ կը ծեծէ : Ցասմհատած, կինը կ'երթայ գանգատիլ ոստիկա - նութեան : Նոյն գիշերը, Պուլնազեան հացի դանակով 11 հարուած կուտայ եւ կը սպաննէ իր կինը :

Սեպտեմբեր 5ին, ժողովրդային դատարանը 10 տարի բանտարկու - թեան դատապարտեց ոճրագործը :

ԲԱՆԱՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Մարսէյլէն ստացած ենք երկու Թղ- թակցութիւններ, իբրեւ պատասխան Ա. Զօպանեանի յոբելեանին եւ դասա- խօսութեան առթիւ եղած խեղաթիւր- եալ հրատարակութեանց : Մեր ընկեր- ները ի զուր յոգնած են, գրի առնելով այդ նոր լուսաբանութիւնները : Մար- զիկ, թերթեր եւ յօդուածագիրներ կան, որոնք արժանի են միայն մէկ բանի, — արհամարհանք :

*** Նոյն խորհուրդը կուտանք ըն - կեր Վ. Հիւսեանի, որ պատասխան մը ղրկած էր հնչակեան օրկանին մէջ հրատարակուած ծածկանուն վայրա- հաչութեանց : Աւելորդ՝ նոյնիսկ մէկ անգամուան համար, քանի բոլորն ալ գիտեն թէ այդ ծածկանուն Թղթակ - ցութիւնը վերէն վար սուտ է :

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ « ՅԱՌԱՋ »Ը

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

— · —

« Սիփան - Կոմիտաս » երգչախում- բի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ վերամուտի առթիւ կանոնաւորա - բար սկսած են փորձերը, ծանօթ հա - ւաքատեղին :

Կը հրաւիրուին բոլոր անդամները, ինչպէս նաեւ նորեր, որոնք կրնան ներկայանալ ամէն երեքշաբթի եւ ուրբաթ իրիկունները, 8, Rue Bossuet, Հայ Երիտասարդաց Միութեան կեդ - րոնը :

« Անուշ »ը, որուն բեմադրութիւ - նը կը պատրաստուի, պիտի ներկա - յացուի յառաջիկայ հոկտեմբեր 30ին, Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ :

Յովհաննէս Թումանեանի մահուան սասնեւհինգամեայ տարեդարձին ա - ռիթով խօսք պիտի առնեն ծանօթ դէմքեր :

Այս գեղարուեստական մեծ ձեռ - նարկին իրենց գործակցութիւնը պի - տի բերեն համագործակցական ինը միութիւններ, (Հայ Երիտասարդաց Միութիւն, Հայ Երիտասարդաց Ա - կումբ, Հ. Մ. Ը. Մ. Հայ արիներ, Հայուհեաց միութիւն, Զափահաս Որբերու Միութիւն, Գարակէօզեան Սանուց եւ Իսի լէ Մուլինոյի Երի - տասարդաց միութիւնները) :

« Անուշ »ի ներկայացման պիտի ընկերանայ սէնֆոնիք մեծ նուագա - խումբ մը, ղեկավարութեամբ Պ. Ա. Պարթեւեանի, որ այս առթիւ մասնա- ւորապէս դաշնաւորած է Տիգրանեանի մօթիֆները, կարգ մը բազմաձայնա - կան յաւելումներով :

« Անուշ »ի դերակատարն է Օր. Ա - սիա Կոստանեան, որ նոր վերադար - ձած է Հնդկաստանէն, ուր երգած էր անգլիական գլխաւոր ռատիօ կայան - ներու մէջ : Պ. Գմբէթեան ստանձնած է Մօսիի դերը, Սարօ՝ Պ. Գ. Մէհ - թէրեան :

Այս առթիւ երգչախումբը կ'ընդու- նի նոր անդամներ :

Տ.

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

Հաշուեկշիռ Նոյ. 1936—31 Օգոս. 938

Մուտք. — Մնացորդ պատրաստ 1 նո- յեմբեր 1936ին 214.30 ֆրանք, նուի - րատուութիւն 3276.90, հին պահանջ - ներէ գանձուած 388, բաժանորդներէ 100, գիրքերու վաճառումէն գոյա - ցած 7320.10, փոխառութիւն 2000 ֆր. գումար 13.299.30 ֆրանք :

Ելք. — Ա. Ցարութիւնեանի հատո- րին մնաց. 1200 ֆրանք, «Արդի Հայ Գրականութիւն»ի տպագր. 9062.50, առաքման ծախս 895, Թղթակց., եր - թեւեկ 245.45, գրենական պիտոյք 155.90, քլիշէներու, զանազան 633, պարտքի վճարուած 1000, մնացորդ պատրաստ 31 օգոստոս 1938ին 107.45 ֆրանք, գումար 13.299.30 ֆրանք :

Հաշուեքննիչ՝ Վ. Թագւորեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւննե - րը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ՄԱՄՈՒԼ

« ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՁԱԳՈՒԿԸ»

« Ազդակ » երեք խմբագրականներ հրատարակելով այս խորագրին տակ, կ'եզրակացնէ (15 սեպտ.).

— « Այսպէս, ուրեմն, Թուրքը Հա- յը կը հրաւիրէ երեք դարձնելու՝

1. «Դաշնակ - Հնչակ»էն, որովհե - տեւ անոնք «դրդուեցին Հաթայի ժողո- վուրդը», երբ ան «հանդարտ մնալ կ'ուզէր » :

2. Ֆրանսացիէն, որովհետեւ «Հայը մեզ հակաթուրք գործունէութեան եւ կէս ճամբան երեսի վրայ թողուց» :

3. Սուրիացիէն, որովհետեւ « վաղը պիտի նեղէ Հայերը, երբ ծայրայեղ - ները ուժովնան » :

Իսկ ի՞նչ կը խոստանայ այս եր - բեակ զոհողութեանց փոխարէն :

Կար առեն մը, երբ ոմանք կը հաւա- տային թէ խորհրդաւոր բան մը կայ Թրքական այս ընթացքին մէջ եւ թէ նպատակն է պարզապէս հաշտուիլ Հայ ժողովուրդին հետ, անշուշտ «փոխա - դարձ շահեր»ու հիման վրայ, այսին- քն ո եւ է ձեւով գոհացնելով զայն :

Հիմա, երբ մէջտեղը կայ քանի մը ամսուան պերճախօս փորձառութիւ - նը, չենք կարծեր որ ամէնէն միամի- տըն անգամ սնուցանէ նման պատ - րանք մը :

Արդարեւ, թղթատեցէք Թուրքերէն թերթերը եւ պիտի տեսնէք թէ հիմ - նովին փոխուած է եղանակը :

Ահա «Ճիւմհուրիյէթ»ը որ ամէնէն աւելի կը հոտոտայ մեր կեանքը, իր հայանուն բարեկամներու միջոցաւ : 1936ին կը հասկնէր թէ «շատ աղէկ պիտի ըլլայ » հայութեան համար : 1938ի կէսերուն, ընդհ. ներումի եւ վերադարձի յոյսը կը շողացնէր : Իսկ հիմա տեսէք թէ ի՞նչ կ'ըսէ :

Անդրադառնալով Սանճաքի խորհր- դարանի անդրանիկ նիստին խօսուած ճառերուն, « շատ պերճախօս» կը գտնէ «Հայ երեսփոխաններէն Գազան- ճեան էֆէնտի»ի ճառը, իբրեւ «թարգ- մանը թուրք եւ հայ գործակցու - թեան» : Ցետոյ դառն կը գտնէ նոյն իսկ թուել «անցեալի սխալները, ո - րոնք անիրաւ տեղը եղբայրը եղբօր թշնամի դարձուցին» : Միայն պահ մը կը յիշէ այդ սխալները ու կ'անցնի, «որպէս զի կարենանք մեր յետագայ կեանքին մէջ օգտուիլ եղբայրական գործակցութեամբ ապրելու բոլոր հը- նարաւոր երջանկութիւններէն » :

« Ինչ գեղեցիկ խօսքեր, պիտի ըսէ միամիտ Հայը : Մարդը չենք շնորհք կը հասկցնէ թէ պէտք է մոռնալ անց- եալը եւ եղբօր նման վայելել բոլոր կարելի երջանկութիւնները. — Վերա- դառնալ Թուրքիա, ետ ստանալ կալ - ուածները եւ թերեւս ալ տեսակ մը ինքնավարութիւն ունենալ : Ջէ՞ որ նոյն միս — արիւնէն ենք ···:

Ափսոս, սակայն, որ երազ է : Թուրք խմբագրապետին այդ բոլոր փաղա - քուշ բառերը կը վերաբերին միայն Սանճաքին : Այնպէս է որ, նոյն յօդ - ուածին մէջ վերլուծելէ յետոյ նոյն երեսփոխանին ճառը զոր կը կոչէ « գլուխ գործոց », այսպէս կ'եզրա - կացնէ :

« Հաթայի երջանկութեան նախա - պայմանը կախուած է Հաթայցիներու այդ ճիշդ ըմբռնումէն եւ անոր հա - մաձայն գործելէն : Հիմնուած առաջին նիստի առաջին ճառերու վճռապէս դրական իմաստին վրայ, կ'ըսենք թէ Հաթայցիները ուղիղ ճամբու վրայ են եւ կը յանձնարարենք շարունակել ա - նոր մէջ» (Ճիւմհուրիյէթ, 5 սեպտեմ- բեր 1938) :

Ինչպէս կը տեսնէք, ո՛չ մէկ խօսք ընդհանուր հայութեան մասին. միայն « Հաթայ», սկիզբէն մինչեւ վերջը : Մէկ խօսքով, «եղբօր պէս երջանիկ » ապրելու «աւետիս»ն ալ կը պատկանի միայն Հաթայի Հայերուն ···:

Բայց ի՞նչ յոգնիլ, երբ նոյն օր - ուան Թուրքերէն միւս թերթերըպէտք եղածէն աւելի բաց կը խօսին :

Ահա «Սօն Փօսթա»ն : Դատելով իր վերնագրէն՝ «Պատմական պահ Հա - թայի Հայերուն համար», կը տար - ուիք խորհելու թէ իրապէս պատմա - կան բաներ պիտի ըսէ, նոր հորիզոն- ներ բանալով հայ եւ թուրք յարաբե - րութեանց առջեւ : Մինչդեռ կը կար- դաք եւ զարմանքով կը տեսնէք որ այդ «պատմական»էն ոչ իսկ «մուկն ծնծիւն» դուրս կուգայ : Բայց եզրա - կացութիւնը լսենք բառացի ·

« Եթէ Հայերը տէմոկրատ են, եթէ անկեղծ են իրենց դատին մէջ զոր լը- սած եմ աւելի քան 30 տարիէ ի վեր, ինծի համար հնչած է պատմական ժամը — ձեռք ձեռքի տալ Հաթայի թուրք «տէմոկրաս»ին հետ, յուսամ որ հայ մտաւորականները զոնէ այս անգամ սխալի մէջ չպիտի իյնան, եւ հայ փօլիթիքաններն զոնէ այս ան - գամ ճիշդ ճամբան պիտի գտնեն եւ աշխուժով պիտի հետեւին անոր («Սօն Փօսթա», 5 սեպտ. 1938) ·

Լսեցէք, լսեցէք, «իմաստուն»ներ կամ Թրքամոլներ բոլոր երկիրներու, Աթէնք գտնուիք թէ Պէյրութ կամ Փա- րիզ : Հայոց համար «պատմական ժամ»ը, որուն մարգարէութիւնը այն- քան եռանդով կը չփորէիք ծագէ ծագ, ահա հնչած է : Ծանօթութեամբ մը որ եղական է նոյնիսկ Թրքական կաղապարով, « Սօն Փօսթա»յի խմբ- բագրապետը մեր հայկական ամբողջ դատը բերած խտացուցած է խորթ բառի մը մէջ. — տէմոկրասի, եւ կը ցուցնէ լուծման ձեւն ու վայրը. — գործակցիլ թրքական տէմոկրասիին՝ Հաթայի մէջ ···

Նոյն այդ խմբագրականին մէջ, Սօն Փօսթա կը գրէ բառ առ բառ ·

« Հաթայ ծագուկն է դէմոկրատ Թուրքիոյ» (Հաթայ դէմոկրատ Թուրքիային խավրուսուտուր) :

Նոյն բանը կը կրկնէ ուրիշ թիւի մէջ, իրեն ձայնակից ունենալով միւս թեր- թերն ալ : Արդէն, իրականութիւնն ալ այս է, քանի որ Սանճաքի մէջ ամէն ինչ ձեւուած չափուած է Անգարայի կաղապարին վրայ, սկսեալ ընտրու - թեան ձեւէն մինչեւ դրօշը, օրէնքնե - րը եւայլն :

Ուրեմն, լաւագոյն աճման պարա - գային իսկ, ծագուկ Հաթայը պիտի ըմպի մօրը, պիտի դառնայ նոր Թուրքիա մը :

Արդ, հասկնալու համար թէ «ձա - գուկ»ը ի՞նչ պիտի տայ Հայերուն, կը բաւէ նկատի առնել թէ «մայր»ը ի՞նչ տուաւ Պոլսահայութեան, վեր - ջին 15ամեակի ընթացքին » :

ՄՏԱՑԱՆՔ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (ժո - ղովածու), Ա. Հատոր. — Արտասահ- մանի գրողներ : «Հայ Գրագէտներու բարեկամներ» մատենաշար թիւ 11 : Փարիզ : 1939 : Գին 25 ֆրանք : Ընդ - հանուր հասցէ. — M. Barsamian, 121 Rue Marcadet, Paris (18) :

ԵՐԲ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 4. ՀԱԼԷՊ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Միսը իրենց ձեռքէն առած էին, չէր գիտեր թէ որոնք կամ ով, եւ ար- դէն ատոր վրայ մտածած ալ չունէր :

Էլ Համամի մէջ հաւաքուած էին քանի մը հազար Հայեր : Հոս շատ լայնցած եւ սրընթաց գետը իրենց առջեւ, իսկ բոլորտիքն ալ մերկ ու երկ անապատը : Քանի մը կաւեղէն շէնքեր թուրք ժանտարմաներուն իբ - րեւ ապաստան կը ծառայէին : Հայե - րուն ընդհանուրին համար վրաններ խոստուած էին, որոնք քիչ շատ շուք կուտային, բայց շատ հեռուի համար բաւական չէին : Անապատով միայն սահմանափակուած այս հաւաքավայ- րին բնակիչները կը թափառէին անընդ - պատակ գետեզերքը հոս հոն, իրենց տառապակից ընկերներուն ամբոխին մէջ կամ անզգայ ու անգիտակից կը նայէին գետինը : Քանի մը··· երջա - նիկներ միայն կրնային Արաբներէն վար տեսակէն գարիի ալիւր գնել, ծանրութեամբ դրամ տալով : Մերթ ընդ մերթ կառավարութիւնը քչիկ մը չոր ու ցամաք հաց կը բաժ - նէր, բայց տարագիրներուն սոսկալի մեծամասնութիւնը կամաց կամաց կը դիմանար անսուաղութեան : Ոչ մէ - կուն միտքէն կ'անցնէր փախչիլ, ո - րովհետեւ նոյնիսկ եթէ կարելի ըլլար յաջողիլ ո եւ է կերպով անապատի վտանգներուն, թափառաշրջիկ Արաբ- ները տեսածնին կը զարնէին, անոր վրան գլուխը կողոպտելու համար : Այլերէն մնացածները ճամբայ շինելու կը գործածուէին Թուրքերու կողմէ : Անտանելի տաք կլիմային տակ, առանց բաւարար ուտեստի, այս ծանր աշխա- տութեան մէջ խեղճերը կը մնանային սարսափելի արագութեամբ :

Սիրանոյշ ամենամեծ ճիգով իր վը- րանը կանգնած էր գետին բարձր ա - փին վրայ եւ հոն պահած էր իր պա - շարին դոյզն մնացորդը : Մելինէ Ա- ւամ կը հասկցուի անշուշտ որ բոլո - րովին անզգայ դարձած էր : Մերկ չըսուելու չափ միայն հագուած պատ- կած էր վրանին ներսը, տաքէն կ'այ - րէր կը մրկէր, բայց գոնէ արեւուն ճառագայթներէն պատսպարուած, եւ կը սպասէր իր վախճանին : Ստամոք- սը չէր տաներ ո եւ է ուտելիք, եւ Եփրատի ջուրով կակուղցուած հացը կը մերժէր առանց ո եւ է կարողու - թեան : Հեռուները միայն կը յառէր եւ շարունակ շրթունքը կ'երերցնէր ա- ռանց բառ մը խօսիլ կարենալու : Առ - տու մը Սիրանոյշ տեսաւ որ մեռեր է իրեն մօտը : Մոմի պէս մարեր էր, եւ Սիրանոյշ անոր մարմինը գետը նե - տեց, անտարբեր, որպէս թէ շատ բնական բան մըն էր ըրածը :

Հիմա բոլորովին մինակ էր : Այլեւս ուտելիք ալ չունէր : Իր վերջին կեն - դանին առաջինին պէս անյայտ եղած էր գիշեր մը : Ձինքը հոգացող մը չունէր : Այս անսուաղ, աղտեղի, հի - ւանդ Հայերը չէին կրնար այլեւս ար- թննալ զգլանացած ժանտարմանե - րէն ոչ մէկուն ցանկութիւնը : Կ'ապ - րէ՞ր թէ մեռած էր, հո՞ն էր թէ ոչ, ոչ ոք կը հետաքրքրուէր, եւ նոյնիսկ ինք իրեն համար անտարբեր դարձած էր :

Մեքենաբար կեանքը կը քշէր կը տանէր ձեռքը ինկած ո եւ է բանով, քանի մը չոր խոտ, ջուրին մէջ թրջե- լով :

Եւ իրեն վերեւ օրըստօրէ կը ճառա- գայթէր արեւը աւելի ուժգին, որ դէ- պի արեւմուտք շողշողուն գոյներով, լուսրագոյն եւ ոսկերանգ, կը խոնար- հէր, բոցանուտ մատներով կարծես երկինքը համբուրելով, շոյելով, մին- չեւ որ այս վերջինը աղօտ կանանչէն եւ աղւնեգոյն գորշախայտէն փոխա- կերպուէր լուակաց գիշերուան խոր կապոյտին, տեսակ մը վահանի, ո - րուն վրայ կը վառէին պսպղուն աստ- ղեր, հազարներով եւ բիւրերով : Ի - րեն առջեւ կը չէր կ'եփէր դեղնորակ գետը, որուն մկանունքին վրայ մերթ ընդ մերթ փոքր մակոյկներ գերման եւ թուրք զինուորներով կ'ակօսէին, մարդիկ՝ որոնք ուտելիք ունէին, մարդիկ՝ որոնք ազատ եւ ի կեանս էին...

Քանի մը շաբաթ վերջ, հաւաքա - վայրին մէկ մասը շարժումի մէջ դը- րուեցաւ, եւ Սիրանոյշ ալ պարտաւոր- ուեցաւ ճամբայ ելլել : Չէր կրնար իրեն հետ առնել վրանը : Ծախեց զայն ափ մը գարիի հատիկի փոխարէն :

Գիշերը իր ունեցած հագուստները Արաբ լակոտները առած տարած էին, եւ հիմա հազիւ ծածկուած, ուսերը վարշամակ մը ձգած, որ գլուխը եւս արեւէն պիտի պատսպարէր, ոտքերն ալ առանց կօշիկի, ճամբայ ելաւ միւս եղերաբախտ էակներուն հետ՝ նոր ա- նապատական գնացք մը եւս ընթանալու համար : Ցերեկուան տօթին կը յաջոր- դէր գիշերային ցրտութիւնը, որ կը դողացնէր, մանաւանդ առտուան հո- վը երբ կը սկսէր փչել : Քանի մը ոս- կեդրամ ալ մնացած էր քովը, որով կրցաւ երբեմն սրկէ նրկէ բան մը գնել : Բայց որովհետեւ Արաբները կը մերժէին ոսկեդրամով մը ո եւ է բան տալ, Սիրանոյշ ինչպէս նաեւ մնացող եւ դիւրութիւն մը ունեցող Հայերը պարտաւորուած էին գոհանալ ափ մը գարիով, կտոր մը հացով, ի փոխա - րէն ոսկիի :

Սա մթին գիտակցութիւնը ունէր, թէ վախճանը մօտալուտ պէտք է ըլ- լայ : Ինչո՞ւ համար տակաւին զբաղէր իր կեանքը երկարաձգելու, ինչո՞ւ համար իր դրամին վերջին մնացորդը պարզապէս փողոցը չնետէր, ինչո՞ւ համար Եփրատի հոսանքին մէջ իր զարհուրելի չարչարանքներուն վախ - ճան մը չտար, — չէր գիտեր : Ամէն բան իրեն անտարբեր կը թուէր, եւ իր մտածումները մեռածի պէս էին : Մե- քենաբար, ոչինչ տեսնող աչքերով մտաւ գնացքին մէջ դէպի առաջին հա- ւաքավայրը, դէպի Րաքքա՝ Եփրատի վրայ : Գնացքը քանի մը օր միայն պի- տի տեւէր, եւ անսուաղութեան պա - րագաները հոն բոլորովին այնքան վատթար պիտի չըլլային՝ ինչպէս Էլ Համամի մէջ, քանի որ այն տեղի կառավարիչը հոն տարագրուած հայ ժողովուրդին մնացորդներուն հոգա - ծու եղաւ աւելց առաջ :

Կարաւանը ուր ինքը կը գտնուէր, սկսաւ շարժիլ : Ժանտարմաները գա- ւազանի հարուածներով կը քշէին այս կէս սովալլուկ մարդիկը : Հայ ժողո- վուրդին բեկորները բթացած, ան - զգայացած, տառապանքի բաժակը քամելով լիուլի, մարդկային ո եւ է յուզումի եւ զգացումի անկարող, կը շուէ՛ր, կը շուէ՛ր, կը շուէ՛ր, գաւա- զանի հարուածներուն տակ : Էօլմէք փէնա, էօլմիշ էյի — «Մեռնիլը դըժ - ուար է, բայց մեռած ըլլալը լաւ է » : — այս առածը անգիտակցաբար կը ծփար ամէնուն աչքին առջեւ իբրեւ միակ մտածում ···

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

որ պիտի արձակէ այս օրուան մասին։ Մեր պարտականութիւնն է չէզոքի նայիլ մեր առջեւ եւ ամրապնդել միութիւնը ազգին որ ապրած է եւ պիտի ապրի։ Այսուհետեւ մենք մեզի պիտի ըլլանք։ Զօրաւոր պիտի ըլլանք, եւ ձեզի կ'իյնայ ստեղծել նոր խոյանքի մը դարաշրջանը, հաւատարիմ մենք մեզի, հաւատարիմ մեր ազգի հանճարին։ Մենք պիտի պաշտպանենք մեր հողն ու բնակութիւն-ները։ Մենք նոր կեանքի մը մէջ կը մտնենք, մեր գլուխը բարձր բռնած» ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՅԱՅՏՈՑԹԸ

Հակառակ այս յորդորներուն, փողոցներու մէջ խռնուած բազմութիւնը չէր կրնար զսպել իր յուզումը եւ բուռն ցոյցեր կատարեց, թափօրներ կազմելով եւ դրօշներ պարզելով։ Ցոյցերը սկսան իրիկուան ժամը 5էն վերջը, բայց արդէն առտուն աչքի կը զարնէր ընդհանուր յուզումը։ Ժամը 5ին 2000 այրեր եւ կիներ Փրակայի գլխաւոր պողոտան հաւաքուելով, ցոյցեր կատարեցին, առանց գիտնալու թէ երկրին ճակատագիրը կնքուած է արդէն։ Ոստիկանութիւնը փորձեց բազմութիւնը ցրուել, բայց չյաջողեցաւ։ Ուրիշ հրապարակի մը վրայ հաւաքուած էին 3000 քաղաքացիներ, մինչ կիները պատուհաններէն կ'ողջունէին զանոնք։ «Կեցցէ՛ բանակը», կ'աղաղակէր բազմութիւնը։ Ձայները երթալով կը բարձրանային.

— «Թո՛ղ ձգեն որ պատերազմինք... Մենք զինուորական դիկտատուրա կը պահանջենք ...

Պահեստի ոստիկաններ կանչուեցան, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար, սակայն ցուցարարները տեղի չտուին։ Անոնք դրօշներ պարզած կ'երգէին եւ մարտական կանչեր կ'արձակէին։ Քիչ վերջը անձնատուութեան լուրը բերնէ բերան շրջան կ'ընէր արդէն։ Մարդիկ խումբերու բաժնուած կը վիճէին, կը պոռային, բռունցքները կը սեղմէին։ Բազմութիւնը երթալով կը ստուարանար։ «Անկցի՛ Պենէշ», անկցի՛ Հօճա» աղաղակներ ալ կը լսուէին։ Իսկ չատեր կուլային։ Երկու հազարնոց, հինգ հազարնոց, եօթը հազարնոց բազմութիւններ կը շրջէին փողոցներուն մէջ, եւ ոստիկանութիւնը ի զուր կը ջանար զսպել հոսանքը։ Նախագահական պալատին երկաթեայ դուռները ամրօրէն փակուած եւ հսկողութեան տակ առնուած էին։ Հեծեալ զինուորները բռնած էին գլխաւոր ճամբաները։ Հրամանատարը աղաչեց որ հեռանան, բայց բազմութիւնը կը մնչէր, որպէսզի ճամբան բանան դէպի նախագահական դղեակը։ Աննկարագրելի ժխորին մէջ կը լսուէին հետեւեալ աղաղակները.

— «Անկցի՛ Պենէշ ... Դղեակին պատուհանէն վար նետեցէք զայն ...

Նմանօրինակ ցոյցեր կատարուեցան ամբողջ գիշերը։ Կէս գիշերին դեռ հազարաւորներ կը շրջէին, երգելով եւ պոռալով, մասնաւորապէս Վանչեսլաս Թագաւորին արձանին առջեւ (այս արքան իշխած է հազար տարի առաջ)։ Ցոյցերը շարունակուեցան երէկ ալ։

Լիթվինով խիստ կ'առաջարկէ

Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհանուր ժողովին չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, Ի. Միութեան գործավարը երկար ճառ մը խօսեցաւ, մասնաւորապէս ծանրանալով չեխական տագնապին վրայ։ Այս առթիւ յայտարարեց թէ «Ի. Միութեան զինուորական իշխանութիւնները պատրաստ են անմիջապէս մասնակցելու խորհրդաժողովի մը Ֆրանսայի եւ Չեխոսլովաքիոյ զինուորական ներկայացուցիչներուն հետ, քննելու համար կացութեան պահանջած միջոցները»։ Եւ շարունակեց.

— «Ասկէ զատ, մենք կը կարծենք թէ չեխոսլովաքեան խնդիրը պէտք է Ազգաժողովին առջեւ բերուի, գոնէ ցնցելու համար համաշխարհային կարծիքը եւ լուսաբանելու ուրիշ կարգ մը պետութեանց դիրքը՝ ի հարկին օգնութեան հասնելու, գործօն կամ կրաւորական եղանակով մը։ Բայց եւ այնպէս, անհրաժեշտ է սպառել բոլոր կարելի միջոցները, խուսափելու համար զինեալ ընդհարումէ մը, եւ մենք կը կարծենք թէ այդ միջոցներէն մէկն է անմիջապէս խորհրդաժողովի մը հրաւիրել Եւրոպայի մեծ պետութիւնները եւ ուրիշ շահակից պետութիւններ, ի հարկին հաւաքական գործողութիւն մը կատարելու համար։ Տակաւին երեք օր առաջ, չեխական կառավարութիւնը հարցուց խորհրդային կառավարութեան թէ պատրա՞ստ է անմիջական օգնութիւն ընծայելու Ֆրանսայի հետ, համաձայն կնքուած դաշնագիրներուն։ Խորհրդային կառավարութիւնը անմիջապէս հաղորդեց բացարձակապէս յստակ եւ դրական պատասխան մը։ Անշուշտ բոլորդ ալ կ'ընդունիք թէ այդ կրնար ըլլալ ուղղամիտ պատասխանը այն պետութեան որ միջազգային դաշնագիր մը ստորագրած է եւ հաւատարիմ պաշտպանն է Ազգերու դաշնակցութեան »։

Պ. Լիթվինով այս առթիւ մեղադրանքներ ուղղեց նախայարձակ պետութեանց դէմ, դիտել տալով թէ իրարու ետեւէ լքուեցան Չինաստանը, Եթովպիան, Սպանիան, Աւստրիան եւ այժմ ալ Չեխոսլովաքիան։ Եւ շատ յլ հաւաստիքներ տուաւ Ի. Միութեան խաղաղասիրական քաղաքականութեան մասին ։

Մուսոլինի նորէն կ'ազդարարէ

Մուսոլինի նոր ճառ մը խօսեցաւ Թրէվիզոյի մէջ եւ յայտարարեց.

— « Եթէ այսօր Չեխոսլովաքիա փափուկ շրջանի մը մէջ կը գտնուի, պատճառը այն է որ ոչ թէ Չեխոսլովաքիա է, այլեւ Չեխեւգերման - Լեհ - Մաճառ - Ռումէն - Սլովաքիա է։ Ես կը պնդեմ որ ամբողջովին լուծուի այս խնդիրը։ Այս միջոցին Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը իր փոքր նաւը կ'առաջնորդէ դէպի խաղաղութեան նաւահանգիստը։ Բոլոր օտարականները սոխուեցան խոստովանիլ, թէեւ ակամայ, թէ Եւրոպայի ժողովուրդներուն մէջ ամէնէն հանդարտը իտալականն է, այս տագնապին առջեւ»։

Իտալական թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի կը պահանջէ ոչ միայն անջատել Չեխոսլովաքիոյ բաղկացուցիչ մասերը, այլեւ արմատէն սրբել Չեխոսլովաքիան, որուն բուն վարիչը կը համարուի Մոսկուան։ Այս ընդհանուր ժխորին մէջ, Պապը պատուիրեց հաւատացեալներուն աղօթել աշխարհի խաղաղութեան համար, այս կիրակի օր ։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՊԱՆԻՈՅ հանրապետական կառավարութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնեց ետ զրկելու օտար կամաւորները։ Այս առթիւ ճառ մը խօսեցաւ իր վարչապետը, Ազգաժողովին առջեւ։

ՄԱՐՍԷՅԼ - ԱՎԻՆԵՕՆ բեռնատար կառախումբը յարձակման ենթարկուեցաւ տասը աւազակներու կողմէ, որոնք ատրճանակները բռնած՝ կը սպառնային զարնել պաշտօնեաները։ Աւազակները յաջողեցան յափշտակել բազմաթիւ կապոցներ եւ արժէքաւոր առարկաներու սնտուկը ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷԹ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 23 Սեպտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ կը զեկուցանէ Ընկ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ.

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մչօ», «Վռամեան», «Մուրատ», «Սէրէմճեան» եւ «Արղութեան» խումբի բոլոր ընկերները 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ծանօթ հաւաքավայրը։ Օրակարգ՝ Նախորդ ժողովի շարունակութիւն։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Տարզպետ» խումբի ինքնական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ. Նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը».

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով.

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը.

Վ.ԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ. կարեւոր օրակարգ.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի բացառիկ ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը.

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ.

ՔՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Սրապեաններու բնակարանը. կարեւոր օրակարգ. Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը.

ՎԱԼ ՊԱՐԷԼԻ (Մարսէյլ) «Վարուժան» խումբի ժողովը՝ այսօր. Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, ընկ. Արամ Պեափկեանի բնակարանին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը.

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մօրիսի «Յառաջ» խումբի ընկերները. 25 Սեպտ., կիրակի առաւօտեան ժամը 10ին, սովորական հաւաքատեղին։

Նոյնպէս ժողովի կը հրաւիրէ Նէօվիլի «Երկաթ» խումբի ընկերները, 24 Սեպտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին.

Զարտաւորիչ Ներ ալութիւն.

Սոյն ժողովներուն կը մասնակցի Շրջ. Կոմիտէի Ներկայացուցիչը.

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՆԻԿՕԼ ԴՈՒՄԱՆ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին, սովորական տեղը։

ՔԵՌԻ խումբի ժողովը, կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին։ Մանրամասնութիւնները սեղանոյն վրայ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ենթակոմիտէի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։

ԽԱԺԱԿ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին.

ՁԱԽՈ ՇԵՐՕ խումբի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 3ին.

ՀԱՄԱԶԱՍՊ խումբի ժողովը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին.

Սոյն ժողովներուն ներկայ կ'ըլլան Շրջ. Կոմիտէի Ներկայացուցիչները.

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ԼԱ-ՎԻՍԹԻ պատանիներու «Անդրանիկ» խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյեան, ընկ. Գօյաճեանի բնակարանին մէջ.

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ խումբի ժողովը՝ 23 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ, սովորական տեղը.

ԱՐԱՐԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 20ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

25 Սեպտեմբեր, կիրակի, Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ

18 Bld. Michelet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՊԸՆՈՒԱ Տ'ԱԶԻ

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 3.30ին

Ընկ. Թէքէեան լուսարձակով պիտի ներկայացնէ Մուսա Լերան քաջասուն օրերէն դրուագներ։

Կ'արտասանեն՝ Պ. Պ. ԹԻՒԹԷԼԵԱՆ, Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ։ Ֆրանսերէն արտասանութիւն մը՝ փոքրիկն Օր. Մ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԷ։ Հայկական պար՝ Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչի սանուհիներու կողմէ։ Կ'երգէ Օր. ՓԵՐՃՈՒՀԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Քօնսէրվաթուարէն)։ Ջութակ՝ Պ. ԼԷՒՈՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ (Մարսէյլի Երաժշտական Լիսէէն) եւ Օր. ԷԼԻԶ ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Օր. ՀԵՐՈՒ ՔԸՄՊԸԼԵԱՆ (Մարսէյլի Քօնսէրվաթուարէն) որոնց դաշնակով կ'ընկերակցի Madame SUZANNE ANDRÉ։

Մուտքը ազատ է

ԱՐԱՐԱՅԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՏՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

կը տօնուի Արարայի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշին պաշտօնական յանձնումը։

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Երրորդութաղապետարանի սրահին մէջ։

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Կ. ԽՐԻՄԵԱՆ

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ ֆրանսական Նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, որուն կը մասնակցի Ֆրանսական Նախկին Պատերազմիկներու եւ Հաշմանդամներու Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.)։

Յակոբեան ընտանիքը եւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր եւ ազգականին՝

ՍԱՐԳԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 24 սեպտ. Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, 60 Ավընիւ Արիսթիտ Բրիան, Պանեօ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Պանեօ Քոմիւնի գերեզմանատունը ։

ԾԱՆ.— Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այն նկատել ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ։

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ

Առնուվիլ - լէ - Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ 25 Սեպտեմբեր, կիրակի օր, Վարագայ Խաչի տօնին եւ եկեղեցւոյս անուան 7րդ տարեդարձին առթիւ պիտի կատարուի մատաղի օրհնութիւն։ Պիտի պատարագէ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան։ Կը հրաւիրուին շրջաններու եւ Փարիզի բարեպաշտ ժողովուրդը։ Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30, Ս. Պատարագ՝ 10.30։ Շոգեկառքը կը մեկնի Կառ տիւ Նորէն առտուն ժամը 8.05, 8.49, 8.59, 9.40, 10.05, եւ 10.36։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԱԼԱՆՍ.— Խորին շնորհակալութիւններս Հ. Յ. Դ. Վալանսի կոմիտէին, Կ. Խաչի Մասնաճիւղին, Հայ Կամ. եւ Ռազմիկներու Միութեան Համազգայինի եւ Զօմ.ի Մասնաճիւղերուն, Մարզականի, Սէն Ժիւլի Հ. Յ. Դ. «Վրէժ» խումբին եւ բոլոր այն ընկերներուն եւ բարեկամներուն որոնք անձամբ, նամակով կամ թերթով ցաւակցութիւն յայտնեցին՝ ... բացեալ կնոջս՝ ԵՂԻՍԱԲԵԹ ՏՕՆ... ՓԵՏԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

Լ. Տօնապետեան

ԾԱՆՕԹ.— Տարաբախտ ... 1915ի սարսափները ... քէմալականներու կողմէ ... ուեցաւ զաղթել Խարբերդէն ... ի վերջոյ Ֆրանսա գալով ... նայ ընկ. Լեւոն Տօնապետեանի ... կը թողու չորս անչափահաս զաւակներ ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(ժողովածու)

Ա. հատոր.— Արտասահմանի գրական ... ներ։ «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» Մատենաշար թիւ 11։ Գին ... ֆրանք (Ֆրանսա, գաղութներ, ... Պալքաններ)։ Ուրիշներ երկիրներ ... տոլար։ Հասցէ.— M. Barsamian, 121 Rue Marcadet, Paris (18)։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 24 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 24 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3843

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԴԷՊՔԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԸ

Չափազանցութիւն պիտի չըլլար ըսել թէ՝ Անգլիոյ վարչապետին եւ Հիթլէրի նոր տեսակցութենէն առաջ, ինքնին կնքուած է Չեխոսլովաքիոյ ճակատագիրը :

Կատարուած իրողութիւնները իրարու կը յաջորդեն արդէն, եւ Անգլիոյ վարչապետը պարզապէս կարդի սպասելու կոչ մըն է որ կ'ուղէ ինչպէս Գերմաններուն, նոյնպէս Լեհերուն, Հունգարներուն, Սլովաքներուն եւ մնացեալին: Ուրիշ բացատրութեամբ, չատոնց համակերպած ըլլալով Չեխոսլովաքիոյ անդամահատումին, կը ջանայ կանխել բուռն գործողութիւններ եւ ցնցումներ, որոնք չափազանց վտանգաւոր են, արդէն իսկ խախուտ խաղաղութեան մը համար :

Եթէ հաւատանք վերջին լուրերուն, գերմանական շրջանին փոխանցումը սկսած է արդէն: Գործողութիւնները կրնան աւելի արագանալ, Կոտէսպէրկի տեսակցութենէն վերջը: Լեհական շրջանն ալ դատապարտուած է, քանի որ երկու զօրաբաժիններ կազմ եւ պատրաստ կը սպասեն սահմանագլուխին վրայ: Հունգարական «ժառանգութիւն»ն ալ ջուր չի վերցներ. մանաւանդ որ Հիթլէր եւ Մուսոլինի նոյն վճռականութեամբ կը պաշտպանեն Փէշթայի դատը: Աւելի ճիշդ, իրենք են որ թեւ տուած են Հունգարական կառավարութեան :

Անդին կը մնան Սլովաքները եւ Ռութէնները, որոնք նոյնպէս իրենց բաժինը կը պահանջեն, հակառակ հաւատարմութեան ցոյցերուն: Զպահանջեն իսկ, Հռոմ եւ Պերլին պիտի չհանդուրժէին որ նորէն «խճանկար» կամ խայտաբղէտ պետութիւն մը կազմուի նախկին Չեխոսլովաքիոյ բեկորներով:

Այս է տագնապին ամբողջ ելքը, ուշ-կանուխ :

Իսկ այնուհետե՞ւ: Այդ պիտի ըլլայ Կոտէսպէրկի բուն երկունքը.— Բոլորովին նոր քարտէս մը կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի մէջ, նոր քաղաքականութեամբ, որ կը նշանակէ ուժերու նոր դասաւորում :

ՎԵՑ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐ ՊԻՏԻ ՀՐԱԺԱՐԷԻՆ, ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՀԱՄՈԶԵՑ ՈՐ ՄՆԱՆ

Կը հաստատուի թէ խոր տարակարծութիւններ կը տիրեն դահլիճին մէջ, իբրեւ հետեւանք չեխական տագնապին: Երեք նախարարներ, Պ. Փօլ Ռէյնօ (դատական), Ժորժ Մանտէլ (գաղթային) եւ Շանթիէ տը Ռիպ (Թոշակներու) արդէն պատրաստեր էին իրենց հրաժարականները, իբրեւ բողոք վարչապետին արտաքին քաղաքականութեան դէմ, բայց Պ. Տալատիէ երկար բացատրութիւններէ վերջ համոզեց որ ետ առնեն: Այս առթիւ չեչտեց թէ դասալքութիւն պիտի ըլլար հրաժարիլ ճիշդ այն պահուն երբ Չէմպըրլէն կը խորհրդակցի Հիթլէրի հետ:

Ուրիշ երեք նախարարներ, Քամփէնքի (ծովային), որ «դիւանագիտական Սըտան», պարտութիւն կը կոչէ անգլեւֆրանսական զիջումը, Ժան Զէյ (կրթական) եւ Քէօյլ (հողագործական) նոյնպէս կ'ուզէին հրաժարիլ, բայց երեքն ալ արմատականներ ըլլալով, Պ. Տալատիէ յիշեցուց կուսակցական կարգապահութիւնը, իբրեւ նախագահը կուսակցութեան :

Աւելորդ է բացատրել թէ վեց նախարարներու հրաժարման տրամադրութիւնը ինքնին կ'ապացուցանէ տարակարծութեանց խորութիւնը: Կարծողներ կան թէ դահլիճը պիտի տապալի, օրուան տագնապին լուծումէն անմիջապէս վերջը: Առաջին երեք նախարարները մանաւորապէս զայրացած էին Փրակայի ֆրանսական դեսպանին դէմ, որ երեքշաբթի առտու չեխական կառավարութեան, ներկայանալով, ազդարարած էր թէ եթէ մերժեն անգլեւֆրանսական ծրագիրը, Ֆրանսա օգնութեան պիտի չհասնի, գերմանական արշաւանքի մը պարագային: Անշուշտ այս ձեռնարկը կատարուած է արտաքին նախարարին հրահանգով, եւ դանդատողները կը կարծեն թէ Պ. Ժորժ Պոնէ Լոնտոնի համաձայնութենէն ալ անդին անցած է:

Վարչապետը անձամբ հերքեց հրաժարման լուրերը, տագնապը փարատած ըլլալով :

*** Խորհրդարանի ձախակողմեան խմբակցութեանց ներկայացուցիչները առջի օր կրկին այցելեցին վարչապետին, խնդրելու համար որ փութացնէ խորհրդարանին վերաբացումը: Վարչապետը բացատրեց թէ ժամանակը հասած չէ տակաւին :

*** Փարիզի լեհական դեսպանը արտաքին գործերու պաշտօնատունը երթալով, յիշեցուց թէ Լեհաստան եւս իր բաժինը կը պահանջէ Չեխոսլովաքիայէն: Արտաքին նախարարը պատասխանեց թէ այդ խնդիրը պիտի քննուի գերմանական հարցէն վերջը: Այս առթիւ բացատրեց որ եթէ պետութիւնները յանձն առնեն բաժան-բաժան ընել չեխական հանրապետութիւնը, չեխ ժողովուրդին զայրոյթը կրնայ խորտակել Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

*** Չէմպըրլէն - Հիթլէր տեսակցութեան հետ զուգրնթաց, Հռոմ ալ դիւանագիտական գործունէութեան կեդրոն մը դարձաւ: Հինգշաբթի օր իրարու ետեւէ Իտալիոյ արտաքին նախարարին այցելեցին անգլիական, գերմանական եւ հունգարական դեսպանները: Առաջինը տեսակցեցաւ կէս ժամ, մանաւորապէս ծանրանալով անգլեւիտալական յարաբերութեանց վրայ: Գերմանական դեսպանը տեղեկութիւններ հաղորդեց Կոտէսպէրկի տեսակցութեան մասին, իսկ հունգարականը յիշեցուց Հունգարիոյ բաժինը.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԵՒ ՀԻԹԼԷՐ ԵՐԷԿ ԱԼ ՏԵՍԱԿՑԵՑԱՆ

«Կացութիւնը չափազանց փափուկ է»

Անգլիոյ վարչապետը երէկ, ութբամ ալ երկար խօսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, Կոտէսպէրկի մէջ (Հռենոսեան շրջան, Քէօլնի մօտ): Հինգշաբթի օրուան տեսակցութիւնը տեւած էր աւելի քան երեք ժամ: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ .

— «Պ. Չէմպըրլէն տեսակցութիւն մը ունեցաւ Գերմանիոյ վարչապետին հետ, ժամը 4էն 7.15: Որոշուեցաւ խօսակցութիւնը վերսկսիլ վաղ առտու: Վարչապետին կարծիքով, կենսական է որ բոլոր շահակից կողմերը այնպէս վարուին որ Չեխոսլովաքիոյ կացութիւնը չբարդանայ, վտանգելով բանակցութեանց ընթացքը : Վարչապետը ջերմ կոչ մը կ'ուղղէ բոլորին, որպէսզի աջակցին բարեկարգութեան պահպանման եւ զգուշանան որ եւ է արարքէ որ կրնայ միջադէպեր յարուցանել »:

Երկու վարչապետներուն խօսակցութիւնը տեղի ունեցաւ գըլուխ գլխի: Յետոյ երկու կողմի պատուիրակութեանց անդամներն ալ մասնակցեցան խօսակցութեանց: Առաջինը տեղի ունեցաւ Կոտէսպէրկի չքեղ հիւրանոցին առաջին յարկը, ժամը 4էն 6.20 : Պ. Չէմպըրլէնէն եւ Հիթլէրէն զատ, ներկայ էին միայն գերման պաշտօնատար մը, Շմիտ, որ կը ծառայէր իբրեւ թարգման եւ Պերլինի բրիտանական դեսպանատան քարտուղարը, որ ատենադրութիւնը կը կատարէր: Այս խօսակցութեան ընթացքին, յարակից սրահի մը մէջ կը խորհրդակցէին Գերմանիոյ արտաքին նախարարը եւ իր օգնականները անգլիացի պատուիրակներուն հետ: Ժամը 6.20ին երկու վարչապետները սրահ իջան եւ խօսակցութիւնները շարունակուեցան հաւաքաբար :

Անգլիական շրջանակներու մէջ ակներեւ յոռետեսութիւն չէր տիրեր խօսակցութեանց արդիւնքի մասին. բայց եւ այնպէս զգալի էր մտահոգութիւնը՝ անակնկալ դէպքերու մասին: Իրազեկներու կարծիքով, Անգլիոյ վարչապետին առաջին հոգը եղած է Հիթլէրի ուշադրութիւնը հրաւիրել որեւէ զինուորական միջամտութեան հետեւանքներուն վրայ: Նոյն աղբիւրին համաձայն, խօսակցութեանց գլխաւոր նիւթերէն մէկը եղած է միջազգային յանձնաժողովի մը խնդիրը: Անգլիոյ վարչապետը անհրաժեշտ կը գտնէ այսպիսի յանձնաժողով մը, կարգադրելու համար նախ գերմանական, յետոյ հունգարական եւ լեհական պահանջները. բայց առայժմ պէտք է սահմանափակուիլ միայն գերմանական շրջաններով:

Կ'ըսուի թէ Հիթլէր բացորոշ հաւաստիքներ տուած չէ Պ. Չէմպըրլէնի մատնանշած վտանգներու մասին, բայց յիշեցուցած է թէ անկարգութիւններ կրնան պատահիլ, իբրեւ հետեւանք չեխական նոր դահլիճին կազմութեան:Կըհաստատուի թէՉէմպըրլէն ալ ընդունելով այս հաւանականութիւնը, ազդարարութիւն մը ուղղել տուած է չեխական կառավարութեան :

*** Հիթլէր Կոտէսպէրկ հասած էր հինգշաբթի առտու, ընկերակցութեամբ քարոզութեանց նախարար Տօքթ. Կէօպէլսի եւ սպարապետ Զօր. Քայթէլի: Իսկ Անգլիոյ վարչապետը, որ Քէօլն իջած էր օդանաւով, Կոտէսպէրկ հասաւ ժամը 2ին, ընկերակցութեամբ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին եւ առաջնորդուեցաւ Փեթերսպուրկ հիւրանոցը :

*** Անգլիական պատուիրակութեան անդամները «չափազանց փափուկ» համարելով կացութիւնը, իրենց կարգին խոհեմութեան յորդորներ կ'ուղղեն: Պ. Չէմպըրլէն Լոնտոնէն մեկնելէ առաջ յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին, չեշտելով թէ իր գլխաւոր նպատակն է Եւրոպայի խաղաղութիւնը եւ թէ այս ուղեւորութիւնը պիտի ցուցնէ ատոր ճամբան :

*** Գերմանական աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Հիթլէր հետեւեալ պահանջները դրած է .— 1. Բոլոր փոքրամասնութիւնները բաժնել չեխական պետութենէն.— 2. Ջնջել հաշուել չեխական դաշնագիրները Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան հետ.— 3. Չէզոքացնել Պոհեմիոյ մնացեալ մասը, միջազգային երաշխաւորութեամբ.— 4. Հրաժարեցնել չեխական նոր դահլիճը: (Նոր վարչապետին բոլշեւիկեան հակումներ կը վերագրուին: Դահլիճին մէջ կը գտնուի ուրիշ զօրավար մը եւս: Կ'ըսուի թէ 21 խորհրդային սաւառնակներ հասած են Չեխոսլովաքիա, սպաներով եւ պաշտօնատարներով):

Անջատողական շարժումը կը ծաւալի

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա պիտի պահանջէ նաեւ անջատել Սլովաքիան: Այս առթիւ գերմանական թերթերը կը հարցնեն.

— «2,500,000 Սլովաքները պիտի համարձակի՞ն անգամ մը եւս կրկնել Չեխերուն հետ ապրելու փորձարկութիւնը: Պիտի ուզե՞ն վերակենդանացնել պատմական վաղեմի կապերը: Այս հարցումը պիտի ուղղուի նաեւ կազմալոյծ պետութեան արեւելեան (Կարպաթեան) շրջանին 500,000 Ուկրայնացիներուն, որոնք պետութիւն մը չունին որ խօսի ի դիմաց իրենց, հետեւաբար կը կարօտին Չեխոսլովաքիան վերակազմող պետութեանց աջակցութեան »:

*** 200,000 Հունգարներ — ամենամեծ բազմութիւնը Մեծ պատերազմէն իվեր — հաւաքուելով Փէշթայի գլխաւոր հրապարակին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԳՐԱՒԵՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ՇՐՋԱՆՆԵՐ

Լեհերն ալ խօսքէն գործի անցած են

Չէմպըրլէն-Հիթլէր խօսակցութիւնը հազիւ սկսած, հեռագիրները կը ծանուցանէին թէ Զուտէթեան Գերմանները արդէն գրաւած են երեք սահմանամերձ քաղաքներ, Էկէր, Աշ և Կրասլից, անմիջապէս ձեռք առնելով ոստիկանութիւնը, իրենց կամաւորական վաշտերուն միջոցաւ: Չեխ ոստիկաններն ու զինուորները քաշուած են, ընդհարումներէ խուսափելու համար: Տեղ տեղ Գերմանները վարչական իշխանութիւնը ձեռք առին Չեխերու հետ: Անմիջապէս կեռ խաչի դրօշներ պարզուեցան եւ ժողովուրդը խրախճանքի ցոյցեր կատարեց :

Հակառակ բոլոր զգուշութեանց, կարգ մը ընդհարումներ ալ պատահեցան սահմանամերձ վայրերու մէջ: Պերլինի թերթերը կը չեշտեն թէ Գերմանիա վճռած է անյապաղ գրաւել գերմանական շրջանը, ինչ որ ալ ըլլայ երկու վարչապետներուն խօսակցութեանց արդիւնքը: Զրոյցի մը համաձայն, Չէմպըրլէն հաւանած է որ գերմանական զօրքը ներս մտնէ մինչեւ 14 քիլոմեթր խորութեամբ :

Միւս կողմէ, լեհական երկու զօրաբաժիններ կազմ եւ պատրաստ կը սպասեն սահմանին վրայ:Թէշէն քաղաքը, որ երկուքի կը բաժնուի սահմանին վրայ, Լեհերու ձեռք անցած է արդէն: Այս փոխանցումը կատարուեցաւ առանց որ եւ է միջադէպի, եւ ոստիկան - զօրքը անձնատուր եղաւ: Միեւնոյն ատեն յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ որ ժողովուրդին կը պատուիրէ պատրաստ ըլլալ, պաշտօնապէս ընդունելու համար զօրքը ուրբաթ օր (երէկ): Կը կարծուի թէ սահմանին վրայ համախմբուած երկու զօրաբաժինները պիտի գրաւեն ամբողջ լեհարնակ շրջանը :

Երբ այս լուրերը Վարշաւա հասան, 50,000 քաղաքացիներ համախմբուեցան գլխաւոր հրապարակին վրայ : Զօր. Սքվարցինսքի ճառ մը խօսելով բացագանչեց.— «Կեցցէ Լեհաստանը որ կ'ընդարձակուի Թէշէն-Շլեզիայով»: Բազմութիւնը պատասխանեց.— «Անկցի՜ն չեխ աւագակները, անկցի՜ Պենէշ »: Յետոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որ կ'ըսէ թէ ամբողջ ազգը կանգնած է իր սպարապետի կողքին, եթէ հարկ ըլլայ Չեխոսլովաքիա արշաւել, գրաւելու համար լեհական շրջանները :

Չեխոսլովաքիոյ դահլիճը փոխուեցաւ

Չեխական դահլիճը, որուն վարչապետն էր Միլան Հոճա, հրաժարեցաւ սեպտեմբեր 21ին, անգլեւֆրանսական ծրագիրն ընդունելէ քանի մը ժամ վերջը, տեղի տալով ժողովրդային զայրոյթին առջեւ: Նոր դահլիճը կազմեց բանակին ընդհ. քննիչը, Զօր. Սիրովի, ազգային միութեան հիման վրայ: Նոր վարչապետը հետեւեալ կոչը ուղղեց ժողովուրդին .

— « Այն պահուն երբ ժողովուրդը եւ պետութիւնը ճակատագրական շրջան մը կ'անցընեն, բոլորիդ կը յորդորեմ մնալ ձեր դիրքերուն վրայ,— զինուորը՝ իր զէնքին, գիւղացին՝ իր արօրին, բանուորը՝ իր արհեստին, պաշտօնատարը՝ իր գրասենեակին գըլուխը: Բանակը արթուն կը հսկէ հանրապետութեան ապահովութեան վրայ, բայց իր պարտականութիւնը կրնայ կատարել միայն այն ատեն երբ ազգը իր կողքին կանգնի միացեալ եւ հանդարտ : Ձեր վճռականութիւնը արտայայտեցէք ձեր աշխատանքով ի նըպաստ պետութեան, անմիջապէս վերադարձէք ձեր գործին գլուխը, այն ատեն է որ կարելի պիտի ըլլայ ապահովել պետութեան պաշտպանութիւնը: Ուրիշ ցոյցեր պարզապէս պատրուակ պիտի ծառայեն հակառակորդին »:

Հանրապետութեան նախագահը, Պ. Պենէշ ալ իր կարգին հետեւեալ յորդորը ուղղեց ձայնասփիւռ ճառով մը .

— « Անձնատուր չըլլանք բուռն կիրքերու: Մենք համաձայնութիւն կ'ուզենք բոլորին հետ: Կը կրկնեմ, ես իմ ծրագիրս ունիմ: Ամուր է մեր քաղաքական ուղեգիծը եւ մենք զայն պիտի պատշաճեցնենք նոր կացութեան: Ձեր յուզումն իսկ, զոր խորապէս կ'ըմբռնեմ, օգտակար է պետութեան: Թշնամին ակնդէտ կը սպասէ մեր կազմալուծման : Զվատնենք մեր ուժերը, որովհետեւ պէտք պիտի ունենանք անոնց: Մենք մեր մէջ միանալով, պիտի կրնանք արժանաւորութեամբ դուրս գալ եւրոպական տագնապէն: Զգուշացէք սուտ լուրերէն եւ գրգռիչներէն: Մի վախնաք ապագայէն: Չեխ ազգը պիտի չմեռնի »:

*** Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, բուռն ցոյցեր կատարուեցան անձնատուութեան գիշերը, մասնակցութեամբ բիւրաւոր քաղաքացիներու, որոնք դահլիճին հրաժարականը կը պահանջէին : Այդ գիշեր հազարաւոր բերաններէ կը ժայթքէր հզօր աղաղակ մը,— « Հայրենի՛ք»: Ուսերու վրայ բարձրացած պատանիներ վեր կը բռնէին ազգային դրօշը որ կը ծածանէր բոլորին վրայ: Շատեր կը հեծկլտային, ուրիշներ կուլային կամ բուռն կանչեր կ'արձակէին: Այդ օրը հարիւր հազարէն 250,000 հոգինոց բազմութիւն մը բռնած էր Փրակայի փողոցները :

10,000 ՑՈՒՑԱՐԱՐՆԵՐ բուռն ընդհարում մը ունեցան ոստիկանութեան հետ, Լոնտոնի մէջ, չեխական հարցին առթիւ: Ցուցարարները կ'աղաղակէին.— «Չէմպըրլէն պէտք է հեռանայ, կեցցէ՛ Չեխոսլովաքիան» եւն.: Մեծ մասը բոլշեւիկներ էին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ կառախումբին վրայ յարձակող վեց աւազակները յաջողած են յափշտակել 182 քիլօ ծանրութեամբ ձոյլ ոսկի, որ կ'արժէ 7,000,000 ֆրանք: Յարձակումը կատարուեցաւ Սէն Պարթէլէմի արուարձանին մէջ, բացառիկ յանդգնութեամբ :

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼՆԵՐԸ իրարու կը յաջորդեն զանազան շրջաններու մէջ: Կառավարութիւնը զինուորական գրաւման տակ առաւ Ռուպէի մանարաններ, որոնք փակուած են 1937էն ի վեր, զինուորական ապսպրանքներ ընդունած ըլլալով հանդերձ: Մարսէյլի լուացարաններն ալ գործադուլ հռչակեցին: Կը յուսացուի վերջացնել շինութեանց բանուորներու գործադուլը, իրաւարարութիւնը ընդունուած ըլլալով :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԸ

Մեծն Բրիտանիա կրնայ, եւրոպական չորս մեծ պետութեանց դաշինքը ապահովելու սիրոյն, կեդրոնական Եւրոպայի մէջ եւ Խորհրդային Միութեան հաշւոյն զիջումներ ընել Գերմանիոյ եւ այսպէսով ապահովել մարդկութեան երազած «կայուն Բուչուն»ը, որ խաղաղութիւն կը կոչուի:

Վերոյիշեալ հաշտութենէն ասդին Լոնտոն կը հետեւի հետեւեալ հիմնական քաղաքականութեան.—

1— Ապահովել մայր երկիրը ամէն հաւանական յարձակման կամ ոտնձգութեան դէմ, ծովէն, ցամաքէն թէ օդէն:

2— Ապահովել կայսրութեան ծովային ճամբաները Ատլանտեանէն մինչեւ Կարմիր ծով եւ Խաղաղական ովկիանոս:

3— Ապահովել բրիտանական ընդարձակ գաղթավայրերը, երկիրներն ու ստացուածքները արեւելքէն կամ արեւմուտքէն սպառնացող ոեւէ հաւանական կամ հեռաւոր վտանգի դէմ:

Այս երեք կենսական կէտերը անձեռնմխելի պահելու շուրջ կը թաւալի, երկու տասնեակ տարիներէ ի վեր, Անգլիոյ քաղաքական միտքը: Աշխարհի որեւէ անկիւնի մէջ ծագած որեւէ խնդրի կարգադրման առթիւ Լոնտոն կ'առաջնորդուի հիմնապէս այս երեք կէտերը պահպանելու մտահոգութեամբ: Կայսրութեան բոլոր բաղկացեալ մասերուն մէջ այս երեք հիմնակէտերու մասին գոյացած է յստակ հասկացողութիւն եւ երբեք, ոեւէ առիթի կամ պատահարի պատճառով, ներդաշնակութիւնը չի կրնար խանգարուիլ:

Այս երեք տիրական խնդիրներու համար միայն բրիտանական առիւծը կրնայ բաշերը ցցել ու մռնչել: Այս երեք շահերու պաշտպանութեան համար միայն շարժման մէջ կրնան դրուիլ այս աննախընթաց ու անսահման կայսրութեան անսպառ եւ անպատմելի աղբիւրները, մարդկային թէ նիւթական:

Այս երեք կէտերուն համար է միայն, որ Անգլիան յանձնառու եղած է, հակառակ իր «կղզիացման» քաղաքականութեան կամ պետութեանց ոեւէ դաշնաւորումի մասնակցելու իր աւանդական դժկամակութեան, ապահովել Ֆրանսայի ու Պելժիոյ անձեռնմխելիութիւնն ու հողային ամբողջականութիւնը: Այս յանձնառութեամբ ան կը պաշտպանէ ինքզինք, այսինքն մայր հայրենիքը, գերմանական վտանգին դէմ: Եւ զուր չէ, որ Չէմպըրլէն կը յայտարարէ, թէ Անգլիական սահմանագլուխը կը հասնի մինչեւ Հռենոս:

Նոյն նպատակով է, որ դարձեալ Անգլիա յանձն առած է հարկին զինու զօրութեամբ պաշտպանել Փորթուկալի ու Եգիպտոսի հողային ամբողջականութիւնը: Ասով ան կը պաշտպանէ իր կայսրութեան ծովային գլխաւոր պողոտան— Միջերկրականը: Ասոր պերճախօս վկաներն են Ճիպրալթարը, Սուէզը, Սինկափուր եւն. մինչեւ Հեռաւոր Աւստրալիան ու Նոր Զելանտան: Եւ բրիտանական հիմնական երակներուն չդպչելու մտահոգութեամբ էր, որ Ճապոն իր աշխարհակալութեան աչքը ուղղեց ոչ թէ դէպի Աւստրալիա, այլ դէպի Մանչուքօ եւ Չինաստան, ուր խրեցաւ: Թոքիոյի կարճահասակ, բայց խելքով բարձր մարդոց համար աւելի նպատակայարմար թուեցաւ աշխարհակալութեան նաւային ցուպիկը ուղղել դէպի Ռուսաստան ու դէպի Չինաստան, քան դէպի հարաւ, դէպի անգլիական գօտիները:

Նոյնիսկ այսօր, այս տողերը գրի առնելու պահուն, Լոնտոն կը վարանի անդամատումի ենթակայ Չեխոսլովաքիոյ մնացեալ մասին հողային ամբողջականութիւնը երաշխաւորելու յանձնառութիւն ստանձնել միւս մեծ պետութիւններու— Գերմանիա, Ֆրանսա, Իտալիա— եւ Չեխերու սահմանակից փոքր պետութեանց կարգին, որովհետեւ կեդրոնական Եւրոպայի թնճուկը հեռաւոր կերպով միայն առնչութիւն ունի իր հիմնական քաղաքականութեան հետ, եւ չեխական կնճիռի այս կամ այն կերպ լուծումը չանդրադառնար իր երեք հիմնական կէտերուն վրայ: Ուստի՝ ինչո՞ւ պաշտօնական յանձնառութեան մը տակ մտնել, կարելի չէ՞ ձեւով մը խուսափիլ այդպիսի պարտաւորանքէ մը:

Եւ եթէ մտնէ Անգլիան, վստահ պէտք է ըլլալ, որ Ֆրանսայի ամբողջականութեան մտահոգութենէն առաջնորդուած կ'առնէ այդ քայլը, ինչ որ համազօր է ըսելու թէ մայր հայրենիքի ապահովութեան ճակատը ամրացնելու թելադրանքն է դեր խաղցողը իր այդ քայլին մէջ:

Լոնտոնի քաղաքական մտածողութեան համար երկրորդական մակարդակի վրայ կ'իյնան 1) կեդրոնական Եւրոպայի, 2) Հեռաւոր Արեւելքի եւ 3) Խորհրդային Ռուսիոյ հետ կապուած բոլոր խնդիրները: Անտարակոյս, ան անտարբեր չէ այդ կէտերու վրայ ծագած կամ ծագելիք որեւէ վէճի հանդէպ, քանի որ այդպիսի վէճ մը կրնայ անդրադառնալ եւրոպական ընդհանուր խաղաղութեան վրայ: Եւ խաղաղութեան քաղաքականութիւն վարող երկիր մը չի կրնար անտարբեր աչքերով դիտել որեւէ կացութիւն կամ ուսերը թօթուել ու անցնիլ: Աշխարհի որ անկիւնին որ հարց ծագի, այնտեղ է Անգլիան, չի կրնար չըլլալ. չէ՞ որ բրիտանական կայսրութեան մէջ արեւը մայր չի մտներ: Բայց այս շահագրգռութիւնը նման չէ այն կենսական շահագրգռութեան, որ կը բխի մեր մատնանշած առաջին երեք կէտերէն:

Ի՞նչ կը հետեւի այս նախադրեալներէն.—

1) Այն, որ Լոնտոն, խաղաղութեան հրամայականին առջեւ, աշխարհի մեծագոյն մասին համակրանքը իրեն հետ ունենալով հանդերձ, ի վիճակի է զիջելու գերման պահանջկոտութեան առջեւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ: Ասկէ՝ Չեխերու երկրին անդամահատումը, որ կը ծրագրուի արդէն, թերեւս ազգային կուռ պետութիւն կազմելու տեսակէտէ նոյնպէս Չեխերու համար նպաստաւոր: Ասկէ՝ Պէրխթէսկատէնի Չէմպըրլէն-Հիթլէր տեսակցութիւնը եւ երկրորդ գրոյցը Կոտէսպէրկի մէջ:

2) Այն, որ Լոնտոն, միանգամընդմիշտ փակած ըլլալու համար գերման ծաւալականութեան առջեւ իր ու ֆրանսական գաղթավայրերու դուռը, ինչպէս նաեւ գոհացում տուած ըլլալու համար դժգոհ ու սպառնալից Գերմանիոյ, կրնայ աչք գոցել, որ տեւտոնական ահարկու զէնքը ուղղուի դէպի արեւելեան Եւրոպա, դէպի Խորհրդային երկիր: Ասկէ՝ Պերլինի ախորժակի սրումը Ուկրանական բերրի դաշտերուն ի տես: Ասկէ՝ Մոսկուայի անձարներուն խուլ մրթմրթումը եւ ակռաներու կրճտոցը: Եւ ի՞նչ: Քսան տարիներէ ի վեր անընդհատ քանդող, կործանող, մարդկային ամէն սուրբ ըմբռնում ջնջող սրապղծող մարդիկ կը սպասէի՞ն, որ Անգլիան խնայէր պետութեան մը, որ պիտի չվարանէր աշխարհը կրակի տալ ու ամէն կարգ ու սարք չորս հովերուն ցրուել, եթէ ուժը ունենար, եթէ կարենար...

Համայնավարութիւնը չխնայեց ոչ ոքի: Կը թուի թէ ժամանակը կը մօտենայ եւ քաղաքական շահերը այնպէս կը դասաւորուին, որ շուտով ոչ ոք ալ չխնայէ համայնավարութեան եւ անոր դժբախտ օրրան Ռուսաստանին...

Մեծն Բրիտանիա նմանապէս կրնայ զիջիլ Հեռաւոր Արեւելքի մէջ: Չինճափոնական սպանդը կը վկայէ այս ճշմարտութեան: Լոնտոն չէ միջամտած եւ տրամադիր չէ միջամտելու Թոքիոյի ծաւալումին, մինչեւ թերեւս այն օրը, երբ եւրոպական կնճիռները կը հարթուին քիչ շատ կայուն ձեւով, եւ ինք ու Մ. Նահանգները, գերման - իտալական յարձակողականութիւնը զսպելու կամ որոշ հունի մէջ դնելու դժուարին գործը աւարտած, առիթն ու հնարաւորութիւնը կ'ունենան աւելի գործօն ուշադրութիւն դարձնելու դէպի Ծայրագոյն Արեւելք:

Այսպիսի պատասխանատու եւ ծանրակշիռ փորձարկութեան մը միջամուխ ըլլալու համար նախ եւ առաջ անհրաժեշտ է թիկունքը ապահով ըլլալ, Եւրոպան կարգի դնել, գլուխ հանել չորսերու դաշինքը, այսինքն ժամանակի մը համար, 40—50 տարի, հեռացնել պատերազմական Մոլոքը, կտրել թափը դիւային սպառազինումներու, որոնք կը փճացնեն, մէջքը կը կոտրեն մեծ ու փոքր պետութիւններու բոլորին, աշխարհի տնտեսական կնճիռները լուծելու ուղիներ որոնել, արժեզրկել այսօրուան մրցակից ու հակառակորդ առանցքները՝ Լոնտոն - Փարիզ - Մոսկուա մէկ կողմէ եւ Պերլին - Հռոմ - Թոքիօ միւս կողմէ, եւ թոյլ տալ որ խաղաղութեան մթնոլորտի մը մէջ մարդկութիւնը փորձէ դարման փնտռել իր անդարմանելի ցաւերուն:

Հիմնաւոր է Չէմպըրլէնի խաղաղութեան քաղաքականութիւնը: Ան առաջ կը մղուի վճռականութեամբ ու ձեռնհասութեամբ: Վա՜յ անոր, որ այս ուղեգծին վրայ խոչընդոտ կը կանգնի: Չեխոսլովաքիան անոր օրինակ:

Գալով Ֆրանսայի, նկատելի է որ ժամանակէ մը ի վեր ան կորսնցուցած է համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ ամէն նախաձեռնութիւն եւ պարտաւորուած է միշտ լսել իր մեծ դաշնակցին: Փարիզ պարտաւորուած է աչքը յառել Լոնտոնին, ամէն անգամ որ կարեւոր հարց մը կը ծագի քաղաքական երկնակամարի վրայ: Եւ ասիկա շատ ալ հասկնալի է:

Երբ մեծ կնճիռներու հանդէպ նախաձեռնութիւնը եւ վերջին խօսքը Լոնտոնէն ու Պերլինէն կը բխին, մնացեալները բոլորը ի վերջոյ կը հետեւին նախաձեռնարկներուն, կամայ ակամայ, մանաւանդ որ չորսերու դաշինքի իրականացումը կը փարատէ բազմաթիւ վախեր եւ պետութիւններու այսօր խօսած չինարէն լեզուն, որով բոլորն ալ իրար չեն հասկնար, կը փոխարինէ այնպիսի նոր լեզուով մը, զոր բոլորն ալ կը հասկնան:

Այս է խաղաղութեան հանգրուանը, որուն կը ձգտի Չէմպըրլէնի քաղաքականութիւնը:

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿՐՆԱ՞Յ ՓՈԽՈՒԻԼ

ԽՄԲ.— Ահաւասիկ երրորդ եւ վերջին մասը Պրուսէլի «Լը Սուար» թերթին թղթակցութեան, նուիրուած Թուրքիոյ.—

Այս կուսակցութեան, աւելի ճիշդը անոր պետերուն խորհրդապահ եւ գերակշիռ ազդեցութիւնը բարիք մըն է երկրին համար: Ազգային Մեծ Ժողովին անդամ դառնալու համար ընտրութեան մը ընթացքին, եթէ այս կուսակցութեան ազդեցութիւնը նուազ ըլլար, երեւան պիտի գային փառասիրութիւններ, մրցակցութիւններ, անխուսափելի բախումներ, որոնք երկիրը պիտի պառակտէին եւ թերեւս յառաջ բերէին քաղաքացիական պատերազմ, որ նուազ ահաւոր պիտի չըլլար ինչպէս Բիւզանդիոնի կամ Օսմանցիներու տիրապետութեան օրերուն:

Թուրքիա, այսպիսի ներքին պատերազմի մը մէջ, պիտի կորսնցնէր ամէն իրական յառաջդիմութիւն, որուն թափը կը շեշտուի տասնեւհինգ տարիներէ ի վեր, հակառակ փոքր ցնցումներու եւ ծայրայեղութեանց: Ան վրայ պիտի տար ամբողջ արդիւնքը դիւանագիտական նշանակելի ճարտարութեան որ երբեք չվրիպեցաւ Լոզանէն ի վեր (1923) եւ երեւան եկաւ նաեւ Մոնթրէօյի մէջ, յետոյ Անգլիոյ ու Ֆրանսայի հետ կնքուած վերջին համաձայնութեանց մէջ: Ան պիտի կորսնցնէր ամէն ինչ, որ հետզհետէ իրեն կ'ընծայէր մեծ պետութեան մը փայլը:

Ինչ որ ըսինք ցարդ, կը բաւէ ցոյց տալու թէ նախագահական ընտրութիւնը ի՛նչ հետեւանքներ կրնայ ունենալ Թուրքիոյ ներքին քաղաքականութեան տեսակէտէն:

Առնուազն քանի մը տարուան համար, կարելի է համարձակ ըսել թէ մեծ բան մը փոխուած պիտի չըլլայ: Ժողովրդական Կուսակցութիւնը (Հալք) հոն է, իր վստահութիւնը վայելող մարդոցմով, իր արթուն քննիչներով, իր ընդհանուր քննիչներով, որոնք աւելի գերադաս են քան նահանգապետները, կուսակցութիւն մը աշխարհական ոգիով, որ կրցաւ զսպել ու սահմանափակել ազդեցութիւնը կրօնական մոլեռանդութեան, որուն պատճառով 19րդ դարուն նոյնիսկ Սուլթաններէն ամէնէն լաւերը ձախողեցան: Այս կուսակցութիւնը ամուր շղախ մըն է, լաւ ձեռքերու մէջ, եւ երբեք այնքան ալ շուտով կազմալուծուելու վտանգին տակ չէ:

Նոր պետին հետեւելիք տնտեսական ուղեգծին հետեւանքները կրնան ի վերջոյ սպառնալ, ժամանակի ընթացքին, այս շղախին կամ փեռեկտել զայն: Թշուառութիւնը մեծ է Թուրքիոյ մէջ, իսկ գիները՝ արտակարգ ու անմատչելի: Մէկ տարիէ ի վեր կառավարութիւնը ջանքեր կը թափէ մեղմացնելու այս վիճակը, չափաւորելու անհաւատալի տուրքերը՝ (բոլոր պետական պաշտօնեաներու թոշակին 30—40 առհարիւրը): Բայց այս առաջին ջանքերը տակաւին արդիւնք մը տուած չեն, եւ ծախքերու արտասովոր շատութիւնը կրնայ սպառնալ ընկերային եւ տնտեսական վերահաստատման, ինչ որ ցարդ չահած է:

Պատճառ չկայ, որ նոր պետը չըմբռնէ այս խորտակիչ բեռը թեթեւցնելու անհրաժեշտութիւնը:

Աւելի քիչ հաւանական է, որ ան տեղի տայ բարենորոգչական նոր գաղափարներու առջեւ, յարեւնման Խորհրդային Միութեան օրինակին, կամ Ֆրանսայի տնտեսական փորձառութեանց վրայ կաղապարուած: Թուրքիոյ մէջ չէ որ ընկերային հարցերը պիտի կրնային մոլորեցնել իշխանութեան գլուխ գտնուողները:

Նոր նախագահին ընտրութեան հետեւանքները կրնան այլապէս ծանր ըլլալ արտաքին քաղաքականութեան տեսակէտէն, որովհետեւ այս մարզին մէջ ուղեգիծը աւելի դիւրաւ կրնայ փոխուիլ:

Անկարելի է բնականաբար եւ զուր պիտի ըլլար ի յառաջագունէ ուրուագծել քաղաքական հակումները անոր, որ պիտի յաջորդէ Աթաթիւրքին, այն անուններու մէջէն զորս յիշատակեցինք:

Ընդհակառակն, կարելի է եւ պատշաճ է ճշդել երկու հիմնական ձգտումներ, որոնց մէկուն չկրնայ չյարմարիլ Աթաթիւրքի յաջորդը, ով որ ալ ըլլայ, համաձայն իր երկրի բնութեան եւ ապագայի խոր ըմբռնումին:

Ասոնցմէ առաջինն է — ասիական հակումը: Երկրորդը՝ եւրոպական հակումը:

ԱՍԻԱԿԱՆ ՀԱԿՈՒՄԸ

Ասիական հակումը ամէնէն հաւանական յատկանիշը պիտի կազմէ Իսմէթ փաշայի եւ թերեւս Ֆէվզի փաշայի նախագահութեան:

Այս հակումին գլխաւոր գիծերը պիտի ըլլան.—

Թուրքիոյ հեռացումը — կամաց կամաց, նրբօրէն, ստուգանաբար — Անգլիայէն, Ֆրանսայէն եւ առհասարակ «արեւմտեան» պետութիւններէն:

Խիստ սերտ մերձեցում Խորհրդային Միութեան, ինչպէս էր 1936էն առաջ:

Շատ աւելի կարեւոր եւ աւելի բացայայտ աջակցութիւն իսլամական գործօն ուժերու, մինչեւ իսկ Պաղեստինի Արաբներուն, եւ վերադարձ դէպի կրօնական գաղափարը աւելի լայն սահմաններով:

Շատ աւելի սերտ գործակցութիւն Սաադապատի դաշինքը կնքող պետութեանց հետ (Իրան, Իրաք, Աֆղանիստան), անոր մէջ առնելով թերեւս Իպնը Սէուտի Արաբիան եւ յետոյ Եգիպտոսը:

Հետեւաբար, քաղաքական այն խորունկ թաւալումը որով Թուրքիա երկու տարիէ ի վեր հակեցաւ դէպի Անգլիա ու Ֆրանսա, հակակշռելու համար Իտալիան արեւելեան Միջերկրականի մէջ, պիտի վտանգուի հիմէն իսկ: Այն անսահման ծախքերը, զորս Անգլիա կը տրամադրէ շէնելու համար ռազմանաւեր, նաւահանգիստներ, ձուլարաններ, պողպատի եւ պայթուցիկի գործարաններ Նեղուցներու պաշտպան երկրին, զուր գացած պիտի ըլլան: Գալով Ֆրանսայի տալիք վարկերուն, ատոնք տակաւին ծրագրային վիճակի մէջ են, թէեւ բաւականաչափ ճամբան հարթուած է Անգլիոյ տուածին կէսին չափ գումարի մը համար...

Ասիկա կը բաւէ ցոյց տալու, թէ իրենց բովանդակ կարողութեամբ Գերմանիա եւ Իտալիա, նոյնքան հզօր եւ անուղղակի միջոցներով պիտի ջանան ուժ տալ այն թեկնածուին, որ ամէնէն շատ յոյսը կը ներշնչէ փոխելու ուղղութիւն մը, որ կրնայ նեղել զիրենք այն օրը երբ ընթացք տան իրենց շռայլ սպառնալիքներուն:

Ասիկա միւս կողմէ ցոյց կու տայ նաեւ, թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա եւս պիտի պայքարին այս խաղին դէմ, իրենց բոլոր միջոցներով:

Եւ մանաւանդ, կասկածելի է որ Ժողովրդական Կուսակցութիւնը նպաստաւոր աչքով դիտէ դէպի նոր յեղափոխութիւն մը այն քաղաքականութեան մէջ որուն կը հետեւի Մոնթրէօյի խորհրդաժողովէն ի վեր: Արտաքին գործերու նախարար Րիւշտիւ Արաս վերջին երկու տարիներու ընթացքին քանիցս զեկուցումներ տուած է իր արտաքին քաղաքականութեան մասին, Հալք Էվիի մէջ, երեսփ. ժողովին կից, եւ ի զուր չէ որ յոգնած է:

Կը թուի ուրեմն, թէ եւրոպական հակումը պիտի յաղթանակէ ու տիրապետէ:

Այս հակումը, որուն արտայայտիչներն են Ճէլալ Պայար, Ֆէթհի պէյ, Շիւքրիւ Քայա եւ ուրիշներ, կը տրամադրէ շարունակել միջերկրականեան արդի քաղաքականութիւնը եւ տնտեսական - ելեւմտական վերջին համաձայնութիւնները:

Այս հակումը Թուրքիոյ համար կը նշանակէ պահել, ամրապնդել և զօրացնել Պալքանեան Համաձայնութիւնը, անոր մէջ քաշել վերջապէս Պուլկարիան — ինչ որ գերագոյն յոյսն է զինուորականներուն — ի հարկէ առանց լքելու արեւելեան դաշինքը, սակայն վերապահ մնալով Արաբներու հանդէպ, քանի որ ատոնք վէճի մէջ են Անգլիոյ հետ: Ասոնցմէ զատ, արեւմտեան հակումը կը նշանակէ շարունակել բարքերու աշխարհականացումը, առանց սակայն սուր պայքար մղելու իսլամական կրօնքին դէմ: Իսկ Խորհրդային Ռուսիոյ հանդէպ պահել բարեհաճ չէզոքութիւն, անշուշտ անողոք մնալով համայնավարական ներարկումներու դէմ, ինչպէս այժմ:

Ամփոփելով, Աթաթիւրքի գործը շատ խոր է եւ անոր բացած ակօսը կը պարունակէ շատ մը երաշխիքներ, այնպէս որ իր յաջորդին համար դիւրին պիտի չըլլայ հիմնական փոփոխութիւն մը մտցնել: Երկիրը պիտի չկրնայ դիմանալ այսպիսի երկրորդ փորձառութեան մը: Անոր կը մնայ շարունակել բացուած ճամբան:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (28)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Մակային աղամանդակուռ ատրճանակը աչքիս դարկաւ եւ նոյնիսկ Քօուբ սպան, որուն ուղղած էր աղջիկը, տրամադիր չերեւցաւ այդ մասին վիճելու:

— Դուք Գերմաններդ ամէնքդ ալ իրարու կը նմանիք, ըսաւ Գադիկ արհամարհոտ ժպիտով մը: Ձեր միտքը շուն մը անգամ կրնայ գուշակել: Խորհեցար որ այս օտարականները ինծի դէմ պիտի դառնան: Քու բթացած միտքդ անգամ չանդուցիր թէ անոնք պիտի նախընտրէին քեզի ասպարէզ կարդալ, քան թէ զիս բանտարկուած տեսնել: Յիմա՛ր, մարդիկ զիս պարո՞ւն տեղը Զէյթունի աչք կը կոչեն: Ես ի՞նչ բանի պահակութիւն կ'ընեմ: Անձնական սնտուկիդ մէջ պահուած նամակները զուր տե՞ղը կարդացի: Դուն Ասիոյ մէջ միակ լրտեսը չե՞ս: Ես Գադիկն ըլլամ եւ չհասկնամ երկաթուղածին վրայ աշխատող Հայերը արձակելու խորհուրդ տուողին անունը: Ես Գադիկն ըլլամ եւ պատճառը չգիտնամ, հա՞, Քէօփէֆ, շուն քեզի: Կ'ուզես իմ ժողովուրդս մուրացիկի խումբի մը վերածել, որպէսզի Թուրքերու շնորհին արժանանայ: Դուն կը փափաքիս զիս ձեռք ձգել, որովհետեւ քու հետապնդած նպատակներուդ տեղեակ եմ: Երկու ամիս առաջ արդէն գիտէիր թէ այս նոր ջարդերը ե՞րբ պիտի սկսին: Ամիս մը, երեք շաբաթ եւ չորս օր առաջ հրամայեցիր որ գերեզմանս փորեն եւ եղաւ ըրիր, զիս անոր մէջ ողջ ողջ թաղել: Այս վայրկեանիս ո՞վ կ'արգիլէ զիս որ քեզ ողջ ողջ կրակին մէջ այրեմ:

Բայց հոն հինգ արդելքներ կային, որովհետեւ կը կարծեմ որ Բուսթէմ Խանը այդ անգթութեանը պիտի ընդդիմանար, եթէ նոյնիսկ առանձին ըլլար: Գադիկ Մընթիին աչքերուն մէջ նայելով ժպտեցաւ:

— Քօբէմա.— մի՛ վախնաք— ձայնեց: Ցետոյ իր ակնարկը դարձուց Թուրքերուն եւ Փիթըր Սիգըլին վրայ, որ սենեակին հեռի մէկ անկիւնը կեցած՝ Մակային կը նայէր:

— Քու խող զափթիէներուդ հրամայէ որ զէնքերը վար դնեն:

Ընդհակառակը սակայն, Գերմանացին պոռաց որպէսզի մեր վրայ կրակեն:

Բայց Թուրքերը չկրակեցին, որուն պատճառը պարզ էր թէ մենք էինք: Դիւրին որս մը խոստացուած էր իրենց.— ձերբակալուած կ'ըլլար, աւար ու մեր ապահովութեան ուղեկցելու համար լայն վարձատրութիւն: Անտարակոյս Ֆոն Բէտլինպուրկ զանոնք վստահեցուցած էր թէ մեր հիւպատոսը մեզ համար զիրենք պիտի վարձատրէր: Ուրեմն պատճառ մը եւս որպէսզի Անգլիացիներուն եւ Ամերիկացիներուն վրայ զէնք չգործածեն: Մակային համար տեղի ունեցած կռիւին միջամտելէն ի վեր ուրիշ ոեւէ շարժում ըրած չէինք, բայց Թուրք տեղակալը մեր ուժերը չափած էր: Այդ մասին թերեւս իր մարդոց ականջին բաներ մը փսփսացած էր, կամ թերեւս իրենք ինքնաբերաբար այդ եզրակացութեան յանգած էին: Երկու պարագային ալ ազդեցութիւնը նոյնն էր:

— Հրաման տուր ատոնց որ զէնքերը վար դնեն, հրամայեց Գադիկ, Գերմանացիին կողերուն աքացի մը զարնելով: Անոր վերարկուն սաստիկ տաքութեան մէջ այնքան խանձուած էր որ, մէկ մասը բոլորովին ծուխ ծուխ եղաւ:

Այս անգամ Հանս Ֆոն Բէտլինպուրկ հնազանդեցաւ, նորէն անոր համար որ իր այրուցքները կ'սկսէին զինքը նեղել, եւ երկրորդ՝ կը տեսնէր որ իր հեղինակութիւնը իր խումբին վրայ՝ կը կորսնցնէր: Ուստի կատաղօրէն պոռաց.

— Զէնքերը վար դրէք:

Բայց ան կարծածէն շատ աւելի կորսնցուցեր էր իր հեղինակութիւնը եւ կամ սկիզբէն իսկ արդէն իր սպասածէն աւելի նուազ կը վայելէր անկէ: Թուրք տեղակալը— քառասունի մօտ անձ մը, որուն դէմքին վրայ յայտնօրէն կը տեսնուէին տափական ախորժակները— խնդաց՝ եւ իր մարդոց «պատրա՛ստ» հրամանը արձակեց: Ցետոյ դէպի մեր կողմը, իր ձեռքովը կէս զինուորական շարժում մը ըրաւ, հասկցնել ուզելով թէ մենք գոնէ մտահոգուելու պատճառ չունինք, բայց Գադիկին կարեւորութիւն անգամ չտուաւ:

Այս անգամ Մական էր որ փրկեց կացութիւնը: Հակառակ անոր որ Թուրքերը իր հագուստները պատռած էին եւ այդ կիսամերկ վիճակին մէջ շատ անպատշաճ՝ այր մարդերու բազմութեան մը մէջ երեւալ եւ հագուստները փոխելու մասին չէր մտածած անգամ, Մական՝ առանց ամչնալու եւ այնքան գեղեցիկ ու այնքան կատաղի ինչպէս յովազ մը, խոյանալով տեղակալին վրայ, խլեց անոր ատրճանակն ու սուրը:

Գնչու կնոջ մը կողմէ զինաթափ ըլլալը տեղակալին ո՛չ ազգային հպարտութեան եւ ոչ ալ անոր կրօնական նախապաշարումներուն կը վայլէր. բայց Թուրքը զարմանալիօրէն ճակատագրապաշտ է եւ անյուսալին կատարելը անոր իւրայատուկ:

— Զէ՞ որ քիսմաթ, մրմնջեց, ասութիւն մը որ պարտուած Թուրքին տեւական բացատրութիւնն է, որուն ի լուր Գադիկ արհամարհանքով ականջները կճրտացուց:

Սակայն միւս մնացած զինուորները զինաթափ ըլլալը այնքան ալ դիւրին չէ: Անոնք իրենց անձերէն աւելի սպայի վիճակին համար կը մտահոգուէին, մանաւանդ որ այդ նուաստ վիճակը կնոջ մը կողմէ պարտադրուած էր: Եւ անոնք մերժեցին զէնքերը վար դնել, ընդհակառակը, հրացանները ուղղեցին. ճիշդ այդ պահուն Գերմանացին սկսաւ անոնք քաջալերել եւ խնդալ: Մական իր հրազէնին փողը տեղակալին ականջին մօտեցուց՝ հրամայեց անոր որ կրկնէ հրամանը, մինչ գնչու կիները կը ծափահարէին «օ՛խ», «ա՛խ» աղաղակներով: Տեղակալը բացարձակ անզօր, սարսափահար, Մակային հրամանը գործադրեց, իր մարդիկը որոնք պիտի նախընտրէին մեռնիլ, քան թէ կնոջ մը հրամանին ենթարկուիլ, համակերպեցան անոր ու իրենց զէնքերը առանց ամչնալու կամաց մը վար դրին:

— Այսպէս: Զէյթունցի կիները հրաշալի են, ըսաւ Գադիկ, եւ Մական պարզ հաստատումով մը, խնդաց անոր:

Գնչու կիները զէնքերը հաւաքեցին, Մական ալ ջորիներուն մօտ գնաց հագուստները փոխելու:

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիբիլի Արագ.— Միեւնոյն բառը կրկնելով մը կամ նախադրութեամբ մը գործածելու գեղեցիկ ձեւը կայ ։ ...կակէս՝ պատ ի պատ (ոչ թէ պատէ պատ ... անհարկի ձեւը), չար ի չար, ... բոյլ ի բոյլ, թոյր ի ... ի հոյլ, ... նաեւ՝ գոյնզգոյն, օր ըստ օրէ, ... առ մի, խումբ առ խումբ, կարգ առ կարգ, այլ ընդ այլոյ (տարօրի-նակ, անհարկի), հետզհետէ (հին ...) ... մէջ եւ եւ, ինչպէս նաեւ ... մի ըստ միոջէ (մի առ մի, իրարու ե-տեւէ), խիտ առ խիտ, պլակ առ պլ-..., դէմ առ դէմ, երես առ երես, ... առ տող, տող ընդ մէջ, քայլ առ քայլ, մաս առ մաս, մէջ ընդ մէջ, վե-րայ ... (հարեւանցի, վարկպարա-զի), չէթ առ չէթ, այլովքն հանդերձ ։ Նախդիրով կամ նախադրութեամբ բոլոր այս ասացուածները, վերլու-ծամբ առեն, կը նշանակուին իբրեւ ...օրէն մակբայ ։ Կարեւոր է կրկին ... տալ, ինչպէս վերը ակնարկե-... թէ յաճախ, նոյնիսկ միշտ, նոր ...ները կ՚անտեսեն պատ ի պատ ...ները ...օրէն ասացուածին բուն նշա-նակութիւնը, եւ կը գրեն գայն մի-... (պատէպատ), շփոթելով ուղղա-կի պատ (mur) բառին հետ, մինչ ա-... բոլ խաղական իմաստն է ծուռումուռ, ...թիւրուած, այսինքն՝ մանուա-... իրարու մէջ անցած, շփոթ, այս-... կ՚ըսուի պատ ի պատ բացա-...թիւն, պատ ի պատ վարմունք, ... եթէ կ՚ուզէք, այսինքն՝ ոչ ... հեռի պատիր բառէն, որմէ ... պատրանք ։ Անոնք որ շատ ... գիտեն այս «պատ ի պատ» ածա-... կամ մակբային բնիկ իմաստը, ... վրայ շատ դէշ կ՚ազդէ ... պա-... պատ ձեւը (իբր թէ...պատէ պատ ...նել, ինչ որ չէ խակապէս, թէեւ, ... անկախաբար այդպիսի բացա-...թիւն մըն ալ կրնայ ըլլալ) ։ Ար-... կայ պատատուկ, պատուածոյ ։ ... է թէ «պատ» բառն ալ պատելէն ..., բայց տարբեր ձեւով, եւ հոս խոր-... որմին վրայ չէ, այլ պատ ի պատ (պատուածոյ, մանուածոյ, ո-լորածոյ) բացատրութեան վրայ ։

Սիբիլի Արագ, ըսի նախորդով, թէ հրապարակը հետզհետէ կ՚ողողուի լեզուական անճշդութիւններով, ան-հատնում վրէպներով, ինչ որ մերթ մինչեւ իսկ յուսահատութիւն կը պատճառէ ։ Կ՚աղաչեմ, գոնէ ազգո-վին ուժով, տակուն, առհաւական, ... ընդհանրային առաւելութիւն մը ունե-նանք ։ Կարծուածէն շատ աւելի ան-հրաժեշտ է գոնէ մեր լեզուական ... կանգուն պահել իր կուսական ...թեամբ, թէկուզ՝ տանտիկնա-կան պատկառանքով ։ Եւ զարմանալին այն է որ այս աններելի վրէպները գլխաւորաբար անոնց կողմէ, որ, այ-սպէս, ընտիր գրողներ են, արդա-րեւ ։ Այնպիսիներէն մէկն էր որ գրած էր անպարտ, ... անպարտելի իմաս-տով ։ Քերթուածի մը մէջ էր, բայց խնդիր չէ ։ Քերթուածին նեղ սահմա-նը լեզուական վրէպներու իբրեւ պա-տրուակ կամ արդարացում չի կրնար համարուիլ ։ Ըսէ «անյաղթ» ։ Ան-պարտ կը նշանակէ «անմեղ» ։ Անպարտ եմ ես յարենէ արդարոյդ այդորիկ ։ Ահա գեղեցիկ եւ անպարտելի օրինակ մը անպարտ բառին բուն իմաստին ։ Այսինքն՝ պարտական (յանցաւոր) չեմ ։

Այս առթիւ, Արագդ իմ, թոյլ տուր որ գրաբառ օրինակին գեղեցկութիւնը մատնանիշ ընեմ դասարանիս, ուր կան մեր հին Մեծաքանչին ոչ միայն հիացողներ, այլեւ հմուտներ ։ Ձեմ խորանար, անհոգ եղիր ։ Մատով միայն կը նշեմ գրաբառին հորիզոնը ու կ՚անցնիմ մեր ճեմելիքը ։ Արդարոյդ այդորիկ՝ սեռական հոլով, որուն բուն կամ ուղղական (ուղիղ) ձեւը կ՚ըլլայ «արդարդ այդ» (այդ արդա-րը, այդ արդար մարդը) ։ Ածականը —այդ— ինչպէս հոլովուեր, համա-ձայներ է իր գոյականին — արդար (գոյականաբար ածական — արդար մարդ) ։ Սիրտէս կուգայ այս ածակա-նին եւ գոյականին — արդարդ այդ — եզակի եւ յոգնակի բոլոր հոլովները գրել հոս, եւ քանիներ ուրախ պիտի ըլլային, բայց կը քաշուիմ դասապե-տիս մոլուտ դէմքէն ։

Վեր հանել, լոյս բերելգործածեն «յայտնել, հրատարակել» իմաստով ։ Լաւ ։ Բայց ... սխալ ։ Մեքենայով բեռը վեր հանել, անշուշտ կը հաս-կցուի ։ Կամ, ինչ որ ալ ըլլայ, դուն այս բեռը չես կրնար վեր հանել, աս ալ կը հասկցուի անշուշտ ։ Բայց « գաղտնիքը վեր հանել» չըլլար, ու-շադրութիւն, Մամիկոն, Մլեհ ։ Պէտք է ըսել՝ «գաղտնիքը ի վեր հանել», ե-թէ անպատճառ հին ձեւով կ՚ուզես գործածել ։ Նաեւ՝ «լոյս բերել սեն-եակը» կ՚ըսուի, բայց չըսուիր՝ «այս գիրքը լոյս բերողը», իբրեւ հրատա-րակող ։ Պէտք է ըսես՝ «ի լոյս բերող», եթէ անպատճառ կապուած ես այդ բացատրութեան ։ Ֆրանսացի կամ ու-րիշ ո եւ է օտար գրող լատիներէնէ բառ մը կամ բայ մը փոխ առնելու ա-տեն, հիմնական ձեւը կը գործածէ, չէ՞ ։

Երուսաղէմի պաշտօնաթերթ Սիոնի վերջին թիւը ցոյց կուտայ, թէ երբ խնդիրը փցուն վիճաբանական կիրքե-րուն վրայ ըլլայ, «իրազեկ» անունին տակ թաքնուած կամ անծանօթ խմբագիրներ «գրականութիւն» կ՚ընեն, քիչ շատ լեզու դուրս կը հանեն, բայց այնպէս՝ խոշոր սխալներ կը գոր-ծեն ։ Ինչպէս... «Ժամը 7ին աստ ժամանեց» ։ Ի՞նչ է այս աստը ։ Եթէ պարզապէս ըսուէր՝ «հոս», տգիտու-թիւն մը պակաս ցուցադրուած կ՚ըլ-լար Երուսաղէմի Հայոց... Ճեմարա-նին մէջ ։ Քանի որ... գրաբառ գրել կ՚ուզէ, պէտք էր խորհիլ, թէ «ժա-մանել» չարժում ցոյց տուող բայ մըն է եւ անոր տեղական մակբայը կ՚ըլլայ այսր, ոչ երբեք աստ ։ Նստաւ աստ կ՚ըլլայ, այց ոչ բնաւ նստաւ այսր, ինչպէս ժամանեաց այսր կ՚ըլլայ, եւ ոչ բնաւ աստ ։ Այս աննշան բանը հաս-կնալու կամ հասկցնելու համար, Օքսֆորտի Համալսարան երթալու կամ անկէց վարժապետ ճարելու հարկ ալ չկայ ։

Միեւնոյն համարին մէջ տեսէք իրաւցնէ անուանի վանքին հայերէնի մէկ ուրիշ նմոյշը.— «Միաբանք եւ ժողովուրդէն զգալի !! բազմութիւն մը ... » ։ Ի՞նչ է սա «զգալի»ն բազ-մութեան առջեւ ։ Եթէ բազմութիւն կայ, կ՚իմացուի, կը տեսնուի արդէն, զգալու ինչ գործ կայ հոս ։ Բայց, կատակը մէկ կողմ, արդարեւ ցաւա-լի է այս անուշադրութիւնը, եւ միտքերն ու տրամադրութիւնները բարեփոխելու պէտքը «զգալի» է վան-քին համար ։ Այս պարագային «զգա-լի» բուն բառն է... բայց... զգալի ...բազմութիւն! Թերեւս Scolastiqueով կարելի ըլլայ վերլուծել այս ստորո-գութիւնը ։

Բայց շարն ընդ հուպ ։

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՃԸՆՏԻՐ ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ ԲԵՐԹՈՒԹՆԵՐԷՆ

—.—

«Խորհ. Հայաստան», 10 սեպտ.—

Քալեցէք Աբովեան փողոցն ի վար, տակաւին չհասած կոմունարներու այ-գին՝ կանգ առէք ։ Աջ կողմը կը տես-նէք չորս յարկով մեծ ու գեղեցիկ շէնք մը ։

Քաղաքին երկրորդ հիւրանոցն է ։

Շէնքին գեղեցկութիւնը թող չհրա-պուրէ ձեզ, որովհետեւ պանդոկին անց ու դարձին մօտէն ծանօթանալէ վերջ՝ կը յանգիք տխուր եզրակացու-թեան ։

Այնտեղ մշտական ապրողները շատ դժգոհ են որ տնօրէնութիւնը մէկ-երկու օրով սենեակ վարձու կուտայ կողմնակի մարդոց (ճամբորդնե-րուն) ։ Ատիկա իր պատճառները ու-նի ։

Մշտական ապրողներու մեծ բազ-մութիւն մը իրենց ընտանիքի ան-դամներով, տնային կենդանիներով, երաժշտական գործիքներով ու կե-րակուր պատրաստելու պարագանե-րով կայուն բնակութիւն են հաստա-տած իբրեւ պանդոկ կառուցուած այդ ապարանքին մէջ ։

Պանդոկը, բնակչութեան թիւին համեմատ, օժտուած է բազմակող-մանի պաշտօններով, եւ իր գործու-նէութեամբ կը կրէ համադրական հանգամանք ։

Այսպէս, մինչեւ կէսօր այդ շէնքին միջանցքները կը ներկայացնեն ման-կապարտէզի սրահներ ։ Երեխաներու վազվզոցը, ճիչն ու աղաղակը մեծ կենդանութիւն կը մտցնեն շէնքին մէջ ։ Մէկ-երկու օրով ապրողին հա-մար՝ այդ աշխուժութիւնը այնքան ալ հաճելի չէ զուցէ, սակայն անսահ-ման ուրախութիւն կը պատճառէ մայրերուն ։ Երջանկութեան ժպիտով մը կը ծածկուի գրան մէջ կանգնած մօր դէմքը, երբ իր երեխան միւսնե-րէն աւելի արագ կը վազէ, կամ կը պոռայ միւսներէն աւելի բարձր ։

Կէսօրին, պանդոկը կը վերածուի խոհանոցի ։ Սենեակներուն մէջ գործի դրուած կերակուրի մեքենաները եւ փրիմիւսները իրենց քաղցրահնչիւն սիմֆոնիով կը հիացնեն պանդոկ ի-ջեւանած ճամբորդները, իսկ բազմա-տեսակ կերակուրներուն անուշ հոտը կը գրգռէ նոյնիսկ քիչ առաջ կուշտ կերպով ճաշած մարդուն ախորժակը ։

Երեկոյեան պանդոկը կը դառնայ նուագա-թատերաբեմ ։ Երգ ու պա-րի, երաժշտութեան ու ծիծաղի ձայ-ները կը սուրան օդին մէջ ու կամաց-կամաց կը հալին կամարներուն տակ ։

Կէս գիշեր է արդէն ։ Ցերեկուան անցուդարձէն ձանձրացած հիւրերը կենդանութեան նշան ցոյց կուտան ։ Բերախ են որ գիշերուան մութը վերջ դրաւ դժոխային աղմուկին ։ Մանելով անկողին, կը պատրաստուին քնանալ, բայց յանկարծ ...

Այսինքն՝ ոչ թէ յանկարծ, այլ կա-մաց-կամաց սենեակներուն աներե-ւոյթ ծակերէն արագաշարժ լուերը կ՚արշաւեն դէպի անկողին, ուղեկցա-բար անսահման քանակութեամբ փայ-տոջիլներու եւ անոնց ձագերուն ու ձագուկներուն ։ Ու մահճակալին մէջ, վիրաւորի մը նման պառկած ճամբորդը ուրիշ փափաք չունի այդ պահուն, բայց եթէ, ա՜խ, շո՛ւտ լուսնար եւ դուրս փախէր Երեւան քաղա-քի խորհրդային պանդոկէն ։

ՄՐՑՈՒՄ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

Կրթական գործավարութեան հովա-նաւորութեան տակ, գրողներու եւ կո-մունիստ երիտասարդներու Միու-թիւնները մրցում մը բացած են ման-կական գրականութիւնը հարստացը-նելու համար գեղարուեստական գոր-ծերով (բանաստեղծութիւն, պոէմա, պատմուածք, հէքեաթ, վիպակ) ։

Մրցումին կրնան մասնակցիլ ով որ կը փափաքի կը բաւէ որ «պատկերա-ցնեն Ստալինեան դարաշրջանի կոմու-նիստ երիտասարդներուն, դպրոցա-կաններուն եւ արիներուն երջանիկ կեանքը, անոնց հայրենասիրութիւնը, անոնց սէրը հանդէպ Ստալինի եւ խորհրդային երկրին» ։

Յաջող գրութիւններուն համար սահմանուած է վեց մրցանակ ․

1.— Առաջին կարգի մրցանակ մէկ հատ, 5000 ռուբլի ։

2.— Երկրորդ կարգի մրցանակ, երկու հատ, 3000 ռուբլի ։

3.— Երրորդ կարգի մրցանակ, ե-րեք հատ, 2000 ռուբլի ։

Ժիւրին կազմուած է հետեւեալնե-րէն.— Ս. Միքայէլեան (նախագահ), Բ. Մարտիրոսեան, Ս. Սարգսեան, Հ. Գրիգորեան, Արազի, Գ. Բորեան, Ս. Զօրեան, Ա. Թամազեան, Ե. Ցարու-թիւնեան, Գ. Ալէքեան ։

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեւանի Ակադեմիային կողմէ հը-րատարակութեան տրուեցան վերջերս հետեւեալ գործերը.— Զաքարիա Ա-գուլիսեցիի «Օրագիր»ը, Աբրահամ Երեւանցիի Պատերազմների պատմու-թիւնը, Հ. Կարապետեանի Հայաս-տանի հանքային աղբիւրները, Աղա-ջանեանի երկրագործական մէկ գիր-քը, ինչպէս նաեւ Հայ աշուղները, Հայկական ժողովրդական փոլկլորը ։

*** «Խորհ. Հայաստան»ի խմբա-գրութիւնը վերջերս խորհրդակցու-թեան հրաւիրած էր Երեւանի կարգ մը գրողները, — Դ. Դեմիրճեան, Միքայէլ Մանուէլեան, Արազի, Սի-րաս, Գուրգէն Բորեան, Բաբգէն Կա-րապետեան, Բեն, Մկրտիչ Կորիւն, Անդրանիկ Ցովսէփեան եւ ուրիշներ ։ Բոլորն ալ խոստովանեցան որ գրող-ները կապ չեն պահեր «Խորհ. Հա-յաստան»ի հետ, գրականութեան եւ արուեստի հարցերու մասին վերլու-ծումներ չեն կատարուիր, գիրքեր ու գրական թերթեր շատ քիչ կը հրա-տարակուին, «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ գրախօսականներ չեն երեւար ։

Խմբագրութեան կողմէ՝ Հայկ Պա-րոնեան ամփոփեց յայտնուած մըտ-քերը եւ կարգ մը թելադրանքներ ը-րաւ ։

ԵՐԲ ԿԸ ՊԱԿՍԻ ԱՂԸ, ՇԱՔԱՐԸ, ՕՃԱՌԸ, ԼՈՒՑԿԻՆ ...

« Խորհ. Հայաստան» (11 սեպտ.) խմբագրականով մը կը յարձակի «ա-ռեւտրի օրգաններում նստած ժողո-վրդի անարգ թշնամիների» վրայ, որոնք «երկրում գտնուող առատ ապ-րանքը փտեցնում էին պահեստնե-րում, շրջաններին զրկում էին անհրա-ժեշտ ապրանքներից, աշխատաւոր ժողովր-դի մէջ դժգոհութիւն ստեղծելու նը-պատակով» ։ Այսքան մը խօսքը կամ սովորական ամբաստանութիւնը կրկ-նելու համար, խմբագիրը ամբողջ սիւնակ մը թխելէ վերջ՝ կ՚աւելցնէ թէ «խորհրդային պետութեան Եժով-եան սուրը կտրեց նրանց կեղտոտ ձեռքը» ։ Բայց քիչ վերջ կը խոստո-վանի որ ժողովուրդին առօրեայ եւ կենսական կարիքները մատակարա-րող մարմինները կը շարունակեն թե-րանալ իրենց գործունէութեան մէջ ։ Եւ կարգ մը առեւտրական կեդրոննե-րու մէջ, Բասարգեչար, Կոտայք, Ախ-տա, Ղափան, Ալլահվերդի, Ղամար-լու, երբեմն հազուադէպ կը դառ-նան առօրեայ գործածելի ապրանք-ներ,— աղը, շաքարը, լուցկին, օճա-ռը, քարիւղը, կորկոտ, անուշեղէն, եւայլն ։

Ցետոյ նոյն թերթը կը քննադատէ պատկան մարմինները, որոնք երկրին մէջ դեղձը առատ ըլլալով հանդերձ մէկ հատ դեղձ չեն կրնար մատակա-րարել զրկուած շրջաններուն ։

ԵՐԵՒԱՆԻ ԲԱՐԵԶԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Երեւանի փողոցները ասֆալթով ծածկելու համար վարկ բացուած է երկուքուկէս միլիոն ռուբլի ։ Արդէն լրացած են կարգ մը փողոցներ ։ Կը մնան Սունդուկեան եւ Մարքսի փո-ղոցները եւ Օրջոնիկիձէի պողոտան ։

Հանրակառքի նոր գիծեր կը դրուին Լէնինի փողոցին մէջ 5 քիլոմեթր եր-կարութեամբ, իրար միացնելու հա-մար Մաքսի եւ Աբովեան փողոցները ։ Այս գործին յատկացուած է մէկ մի-լիոն ռուբլի ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԿՐԸՆՈԲԼ, 19 Սեպտ.— Կիրակի կէսօրէ վերջ տեղի ունեցաւ Օր. Ա. Վարժապետեանի երգահանդէսը Սաք-րէ Քէօրի Թատերասրահին մէջ ։

Օրիորդը երգեց մեծ յաջողու-թեամբ, փայլեցնելով իր ձիրքերը ։

Ցայտագրին մաս կը կազմէին Կո-միտասի վարդապետի « Հայաստան»ը եւ «Ալագեազ»ը, այս վերջինը զու-գերգ ընկերակցութեամբ Ս. Պ.ի ։ Երգեց նաեւ ուրիշ երգեր՝ ինչպէս « Զմեռն անցաւ», «Ուռենին», «Անոյշ գարուն» եւայլն ։ Ժողովրդական բու-որն ծափերու տակ կրկնեց Պարթեւ-եանի «Օ՛ Պրճինկօ» եւ Սարգիսեանի « Գարուն »ը ։ Մեծ անակնկալ մը ե-ղաւ իր հեղինակած «Ինչո՞ւ»ն ։

Ցայտագրին մաս կը կազմէին բազ-մաթիւ օտար երգեր, Ֆրանսերէն կը-տորներ ու դասական երաժշտութենէ ու օբերաներէ հատուածներ ։

Ցայտագրի վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ Թումանեանի «Անոյշ»էն տե-սարան մը, ընկերակցութեամբ Ս. Պ.ի ։ Ունկնդիրներու խնդրանքին վը-րայ կրկնուեցաւ այս տեսարանը ։

Հայերէն զատ կային նաեւ Ֆրան-սացի ունկնդիրներ, որոնք ջերմապէս գնահատեցին հայկական երգերը եւ երգչուհին ։ Գաղութիս այն մասը, որ ինքզինք գեղարուեստասէր կը կոչէ, դժբախտաբար կը բացակայէր ։ Ա. Վարժապետեան չէր ուզած իր երգա-հանդէսին ո եւ է կազմակերպութեան անուն կցել ։ Եթէ այս է պատճառը, որ շատեր բացակայեցան, թող գիտ-նան թէ երաժշտական վայելք մը կոր-սնցուցին ։

Ե. Տ.

ՌՈՒՍԻՈՅ ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ

« Նիւ Եորք Հէրըլտ Թրիպիւն » մեծ օրաթերթի փարիզեան տպագրութիւ-նը սեպտեմբեր 21ին գրած է ուշա-գրաւ խմբագրական մը, որու կարե-ւոր կէտերը կը ներկայացնենք քաղ-ուածաբար.—

Ներկայ կացութեան ամէնէն զար-մանահրաշ երեւոյթներէն մին է Ռ. Ռուսաստանի չքացումը եւրոպական պատկերին վրայէն ։ Մեծ պետութիւն-ներու ելրաքանչիւրին ճշգրիտ դիրքը Չեխոսլովաքիոյ հարցին հանդէպ այժմ որոշապէս յայտնի է, բայց ո եւ է խօսք չի լսուիր Ռուսիոյ մասին կամ Ռուսաստանէն ։ Այս լռութիւ-նը զարմանք կը պատճառէ ։

Ռուսաստան չորս տարի առաջ Ազ-գերու Դաշնակցութեան մէջ առնուե-ցաւ այն մտածումով, որ եւրոպական ներդաշնակութեան մէջ իր դերը ու-նենար ։ Ազգաժողովի անդամ դառնա-լէ առաջ, ապառազինումներու սահ-մանափակման եւ այլ միջազգային նման խորհրդաժողովներու մէջ իր բռնած գործօն դիրքով, ան որոշ բաղ-ձանք ցոյց տուած էր թոյլատրել ի-րեն, որ եւրոպական գործերու մէջ իբրեւ մեծ պետութիւն իր խօսքը ը-սէ ։ Նոյնիսկ անոր տրուեցաւ Ազգա-ժողովի Խորհուրդին մէջ տեւական աթոռ մը ։ Վերջին չորս տարիներու ընթացքին առաջնորդող դեր կատա-րեց միջազգային ծանր հարցերու քն-նութեանց մէջ, ինչպէս Եթովպական պատերազմը, Սպանիոյ չմիջամտելու որոշումը եւն. ։ Ան փոխադարձ ա-ջակցութեան դաշինքներ կնքեց Ֆը-րանսայի եւ Չեխոսլովաքիոյ հետ ։

Եւ ահա Եւրոպական ծանրակշիռ տագնապ մը, որուն մէջ բաժին կ՚առ-նեն բոլոր մեծ պետութիւնները, իսկ Ռուսաստանը չկայ ամբողջովին... Լռութիւնը կատարեալ է ։ Ֆրանսայէն վերջ ամէնէն շատ ուղղակի շահա-գրգռուողը Ռուսիան էր, քանի որ դաշնակից է Չեխոսլովաքիոյ ։ Բայց ահա ոչ ոք անոր կարծիքը հարցուցած է եւ ինք ալ ոչ ոքի կարծիք չի հար-ցներ ։ Ասիկա խորհրդաւոր լռութիւն է ։

Ամէն ոք կը մտածէր, թէ այսօրի-նակ տագնապի ատեն կարծիքներու տեւական փոխանակութիւն տեղի պի-տի ունենար Մոսկուայի եւ Լոնտոնի ու Փարիզի միջեւ ։ Մինչեւ անգամ Լոնտոնի ամերիկեան դեսպանը ամէն օր անընդհատ տեղեակ պահուեցաւ կացութեան, իսկ Ռուսաստան ան-տարբեր կը նստի ։

... Ի՞նչ կը թխսէ խորհրդային Ռուսաստան, կամ որ եւ է բան կը թխսէ՞, թէ քաշուած է իր պատեանին մէջ, ամփոփուած իր կէս-ասիական կայսրութեան մէջ...

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

*** Անգլիոյ մէջ հեռատեսիլը (թելէվիզիոն) արդէն բազմաթիւ բա-ժանորդներ ունի եւ արագօրէն կը տարածուի ։

Անցեալ շաբթու վարչապետ Չէմ-պըրլէնի օդանաւով դէպի Գերմանիա թռիչքը եւ վերադարձը Լոնտոնի մէջ դիտուեցաւ թելէվիզիոնի միջոցաւ ։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ « ՅԱՌԱՋ »Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ՌԱՔՔԱ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Եփրատի լայնշի հոսանքներուն վը-րայ կը դարէր կը դադարէր այգածին արեւը, անոր դեղին ջուրը կարճ պահ մը արծաթերանգ փոփոխելով ։ Ա-նոր աջակողմը, բլուրները, հեռա-կայքին մէջ աղեղնաձեւ ամփոփուած, մարմարիոնի նման կը շողային սպի-տակ, եւ հարթ ձախ եզերքը կը տա-րածուէր կը ձգտէր կարծրատոր բա-ցատանի մը պէս, աչքին հասած տե-ղը, մինչեւ հեռուն հորիզոնը, որ օ-րակշիռ աղօտին հալածոյ, ծիրանի կրակին մէջ կը կայծկլտէր ։ Ափուն-ձէն ոչ այնքան հեռու, կը պսպղային սակեշող պատեր ու կղմինտրներ, մի-նարէներ կը փայլատակէին նրբին, շողալից սիւներու նման, փլած պա-տերու եւ հաստ աշտարակներու մնա-ցորդները՝ որոնք երկարաձիգ շարքե-րով օղակ առ օղակ կը բարձրանան, անդրանկածին լոյսին մէջ սեւագգեստ կը տեւեն կը մանրանան, եւ անոնց աղջամուղջին ստուերները երկար ե-րիզներ կը նետեն վճիտ, հարթ դե-տիններուն վրայ, որոնք դէպի արե-ւելք քանի մը գետափնեայ պարտէզ-ներ կը ցուցնեն ։ ՌԱՔՔԱ, աւերակնե-րու հնամենի քաղաքը անապատին մէջ, որուն բնակիչները անցած թա-ղուած կայսրութիւններու մնացած դրամներով կ՚ապրին, անապատին մէջ փորելով ու գտնելով, կ՚արթննար ահա նորընծիւղ արշալոյսի մը դէմ ։

Փլած հին շէնքերու աւերակներով ծածկուած դեղնագոյն հրապարակնե-րուն մէջ եւ քաղաքին նեղ փողոցնե-րուն մէջ արդէն եռուզեռ մը կը տի-րէր ։ Տեղ տեղ փողոցներուն վերեւ լարուած արեւարգել առագաստներկը ծփային առաւօտեանզովանցիկ հովին դէմ. բայց, շատ չանցած, ամառնային օրուան փաղաղիչ տապը խորամուխ սուզեց ամէն գործունէութիւն եւ կա-պացուց ունէ չարժում ։

Կիներ ու տղաքներ փութացին դէ-պի գետ, ջուր բերելու համար խոշոր պղինձէ ամաններով կամ այծենիի տիկերով ։ Առեւտրականներուն եւ գործաւորներուն կրպակները բաց-ուեցան ։ Կարծր ճիւղերով ու սա-ղարթներով բեռնաւոր էշերը թեթեւ-ցան ։ Ամբողջ գիշերը քալող առանձին կարաւաններ, իրենց վարիչներու ա-ղաղակին տակ, քայլ կ՚առնէին՝ ծան-րակիր ու դանդաղաշարժ, դէպի բա-ները քանի մը փլփլած խաներու ։

Այսպիսի կարաւաններէն մէկուն գլուխը գտնուող անհատ ձիաւոր մը հասնելով ապաստանարանին դրան առջեւ վար իջաւ ։ Թրքական սպայի համազգեստին վրայ ճերմակ բուրդէ լոյն արաբական վերարկու մը կը կը-րէր ։ Իր փոշոտած կօշիկները ցոյց կուտային գիշերանց կատարած եր-կար գնացքը ձիով ։ Ձիուն սանձէն բռնած՝ կարծես կը սպասէր որ մէկը գայ առնէ տանի զայն ։ Կարաւանն ալ հասաւ իր կարգին, եւ ձիաւորին առ-ջեւէն կ՚անցնէին կենդանիները յամ-րօրէն ։ Կարաւանին ծայրը գտնուած ձիաւորներէն մին առճապարանքով ցատկեց թամբէն, երբ սպասողը տե-սաւ եւ ձին առաւ անոր ձեռքէն ։

— Մէկ ժամէն ետ կը դառնամ, Իսմայի՛լ,— ըսաւ արաբերէն ճերմակ վերարկուով մարդը ։ Հիմա անմի-ջապէս կառավարիչին կ՚երթամ ։ Ա-հա՛, առ պուրնուզս ։

— Հոս ձեզի պիտի սպասեմ, պէյ, եւ ամէն բան պիտի պատրաստեմ քե-զի համար,— պատասխանեց ծառան, պուրնուզը ձիերէն մէկին համետին վրայ նետելով ։

Համազգեստին ուսանոցը ցոյց կու-տար թէ սպան Թուրք բանակին զին-ուորական բժիշկ է, զօրավարի աս-տիճանով ։ Խանին դուռնէն կամաց կամաց դուրս ելաւ եւ իր առջեւ գըտ-նուած հրապարակէն անցնելով գնաց Ռաքքա քաղաքին կառավարիչ՝ Սա-ուտ Քեամիլ պէյի տունը ։

Հոն հասնելուն իսկոյն առաջնոր-դուեցաւ կառավարական ամենաբար-ձըր պաշտօնատարին աշխատութեան սենեակը ։ Կառավարիչը ոտքի ելաւ եւ շատ մտերմական կերպով ողջունեց զայն ։

— Գալդ տեսայ,— սկսաւ կառա-վարիչը, երբ իր այցելուն նստաւ եւ ձեռքերուն մէջ գարկաւ որ սովորական սուրճը բե-րեն ։— Շատ շնորհակալ եմ քեզի, որ համբէգ այս շեղումը ըրիր, ինծի այ-ցելելու համար ։

Զինուորական բժիշկը թիկնաթոռին կրթնեցաւ ետ ետ երթալով, եւ հե-տաքրքրական նայուածքներ կ՚ուղ-ղէր Սաուտ Քեամիլի ։

— Քեզի զտայ ճիշդ այնպէս ինչպէս կը մտածէի, սիրելի բարեկամ,—պա-տասխանեց, եւ որովհետեւ ձեռքս ե-կածը ըրի քեզի համար, արդէն իսկ պիտի գայի առանց քու հեռագրին ։

— Մինչեւ հիմա աղէկ կ՚երթամ, հոգ չէ ։ Բայց առտուընէ սկսեալ մին-չեւ ուշ ատեն գործերը չեն հատնիր ։ Երբ տաքը անցնի, աւելի աղէկ պիտի ըլլայ ։ Ցոյսս քու վրայ դրած եմ, որ-պէսզի կառավարութեան մօտ ոյժ տաս եւ յաջողցնես առաջարկս այս անտանելի վիճակը փոխելու ։ Ասիկա չի կրնար տեւել այսպէս ։ Դրամի կը կարօտիմ եւ ամէն բանէ առաջ ու-տեստեղէնի ։ Պէտք ունիմ բժիշկի, հիւանդապահի, անկողինի, դեղի ։ Իսկապէս ամէն բան կը պակսի հոս, հոգալու համար ինծի ղրկուած այս մարդոց ահագին բազմութիւնը ։

Տոքթ. Պրունս, որ պատերազմը ծագելուն վրայ Լոնտոնէն Գերմանիա վերադարձած եւ յետոյ թրքական բա-նակին մաս կազմած էր, եւ որ թուր-քերէն եւ արաբերէն լեզուներուն մէջ իր հմտութեան հետեւանքով վինուո-րական բժիշկ կարգուեցաւ զօրավարի աստիճանով, ուսերը թօթուեց եւ պա-տուհանէն դուրս նայեցաւ, ուրկից հեռուն աւազուտ բացաստանին վրա-յէն գետը կը տեսնուէր ։

— Կը վախնամ որ այդ մասին շատ բան պիտի չկրնամ ընել ։ Արդէն բա-նակին համար անգամ անհրաժեշտ պէտքերուն կէսը հազիւ կը ստանամ ։ Հոս կամ ուրիշ տեղեր գտնուած Հա-յերո՞ւն համար ինչ կը մնայ, նոյնիսկ եթէ կառավարութիւնը դիւրութիւն կամ նպատակ ունենայ անոնց օգնե-լու ։

Ռաքքայի կառավարիչը որ բոլոր ձեռքէն եկածը կ՚ընէր դժբախտ հայ տարագրուածներուն չարչարանքնե-րը մեղմացնելու համար, դժգոհի կամ բարկացողի ձեռքի շարժում մը ըրաւ ։

— Այո՛, գիտեմ որ Կ. Պոլսի մէջ մարդիկ ուրիշ հոգեր ունին, խիստ տագնապող հոգեր, ուր մնաց որ Հա-յերով հետաքրքրուին, Սակայն ինչ որ ալ ըլլայ, ասիկա դիմանալիք վի-ճակ չէ ։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

(33)

վրայ, պահանջեցին Չեխոսլովաքիոյ Հունգարաբնակ հողերը։ Երբ ճառախօսները Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի անունները կ'արտասանէին, բազմութիւնը կը ծափահարէր Գերմանիան, Իտալիան, Լեհաստանը եւ ուրիշ բարեկամ ազգեր։ Երեսփոխան մը յայտարարեց.

— «Վերջապէս հնչած է ժամը դարմանելու Հունգարիոյ եղած անիրաւութիւնը։ Մեր համբերութիւնը սպառած է։ Երեսուն մի-լիոն Հունգարներ կը պահանջեն իրենց բաժնուած մէկ միլիոն եղբայրներուն վերադարձը»։

Ի՞նչ կ'ըսեն օտար թերթերը

«Լը Փօփիւլէր»ի մէջ Լէօն Պլում կ'աղաղակէ իր սեպտ. 22ի խմբագրականով.

— «Օղակուած՝ անյոյս կացութեան մը մէջ, ո եւ է աջակցութեան յոյս չունենալով դիմադրութեան համար, չեխ ժողովուրդը ենթարկուեցաւ ճակատագրի մը, որ պարտադրուած էր իրեն։

Աւելի լաւ պիտի ըլլար, եթէ Չեխերու տառապանքին եւ զայրոյթին վրայ չաւելցնէին կեղծաւոր կարեկցութեանց գարշանքը։ Ես չեմ կրնար խղճիս առջեւ պարտազանց գտնուիլ, լռեցնելով բողոքս։ Եթէ չէք ընդունիր, ոչ մէկ պարագայի մէջ իմ վրայ յոյս մի' դնէք, ըսաւ Ֆրանսան։ Ուրեմն Ֆրանսական կառավարութիւնը ենթադրեց թէ մերժում մը կամ նոյնիսկ ճգճգուած վիճարանութիւն մը պիտի ազատէր զինքը աջակցութեան այն պարտաւորութիւններէն որոնք բացորոշապէս կը կապեն զինքը Չեխոսլովաքիոյ։ Զօրութեամբ հասկցուած այս հաստատումին դէմ է որ կը բողոքեմ ես... Այժմ Չեխոսլովաքիա տեղի տուած է անագորոյն ճակատագրին առջեւ։ Բայց տակաւին Լոնտոնի ծրագրին կը պակսի բան մը, էական բան մը։ Անոր կը պակսի Գերմանիոյ Առաջնորդին վերջնական հաւանութիւնը։ Լոնտոնի ծրագիրը իր ամբողջութեան մէջ Պէրխթէսկատէնի ծրագիրն է, բայց Ֆիւհրէրը (Առաջնորդը) ինքը միշտ միեւնո՞յնն է։ Շաբաթ մը անցաւ երկու տեսակցութիւններուն միջեւ եւ այս չարթուան ընթացքին շատ բաներ փոխուեցան։ Անգամ մը որ Թումբը խորտակուի, բոլոր պահանջները, բոլոր ախորժակները ազատ ասպարէզ կը գտնեն։ Լեհաստան եւ Հունգարիա, դրդուած Մուսոլինիէն աւելի շատ քան Հիթլէրէն, իրենց բաժինը կը պահանջեն։

Ի՞նչ պիտի ընէ Առաջնորդ-վարչապետը։ Ահա՛ թէ ուր հասաւ Եւրոպան...

*** «Թան» անձկութեամբ կը հարցնէ իր խմբագրականին մէջ.

— «Պահ մը խորհեցէք թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ Եւրոպայի ապագան, եթէ լեհական եւ հունգարական պահանջներուն հետեւանքով, ուրիշ անդամատումներ նախատեսուին չեխոսլովաք պետութենէն, եթէ այդ երկրէն ուրիշ սահմանագլուխներ ալ վիճելի դառնան։ Մէկ կողմէ, Հունգարիոյ բանի միջամտութիւնը Գերմանիոյ կողքին մեքենաբար չարժման մէջ պիտի դնէ այն դաշնագիրը որ կը կապէ երեք պետութիւնները, եւ հետեւանքը պիտի ըլլայ ընդհարում մը զոր դժուար է սահմանափակել տեղին վրայ։ Միւս կողմէ, Հունգարիոյ վերջնական հպատակումը գերմանական ազդեցութեան՝ ուղղակի մինչեւ Ռումանիոյ եւ ամբողջ պալքանեան շրջանին դուռները պիտի հասցնէ Գերմանիոյ քաղաքական եւ տնտեսական գերակայութիւնը։ Կացութիւն մըն է այս որուն առջեւ Ֆրանսա եւ Անգլիա պարտաւոր են ստիպողաբար խորհրդակցիլ եւ հաւաքական դիրք մը բռնել, երբ դեռ Եւրոպան նորէն չէ դրուած կատարուած իրողութեան մը առջեւ»։

** Իւմանիթէի մէջ (համայնավար պաշտօնաթերթ) Կապրիէլ Փէրի կը գրէ.

— «Փրակայի գաղափարը, իրաւարարութիւնը, հաշտարարութիւնը Ֆրանսական գաղափար մըն էր, այնպէս չէ՞, պարոն Էտուար Էրիօ։ Ասիկա նշանաւոր առաքեալ Արիսթիտ Պրիանի գաղափարն էր Ժընեւի մէջ — «Մէկդի՛ թնդանօթները եւ արագահարուածները, իրաւարարութիւն եւ հաշտարարութիւն»։

Պոնէ – Տալատիէի բանաձեւն է.— «Մէկդի իրաւարարութիւնը եւ հաշտարարութիւնը. ծունկի եկէք Գերմանիոյ թնդանօթներուն եւ արագահարուածներուն առջեւ»։ Պ. Պ. Տալատիէ եւ Պոնէ կատարեցին գլուխ գործոց խայտառակութիւն մը։ Աւել, ար-համարհել տուին Ֆրանսան Չեխոսլովաքիոյ կողմէ»։

«Լ'Էփօք» (ազգայնական) կը յիշեցնէ Տալատիէի ճառերը՝ Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ եղած յանձնառութեանց գործադրութեան մասին, եւ բուռն դժգոհութեամբ կը կրկնէ, թէ պատերազմին առաջքը ոչ թէ առնուեցաւ, Չեխոսլովաքիոյ անդամահատումով, այլ պարզապէս յետաձգուեցաւ։ Վտանգը աւելի ահաւոր է այսուհետեւ, կ'աղաղակէ թերթը։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼՆ ԱԼ ԻՐԱՐ ԱՆՑԱԾ Է

Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի Թուրք մամուլը ջերմապէս գնահատելով հանդերձ Անգլիոյ վարչապետին «հերոսական ճիգը ի խնդիր խաղաղութեան», դիտել կուտայ, անգլեւֆրանսական ծրագրին առթիւ.

— «Այսպիսի լուծում մը անշուշտ համաձայն է արդարութեան սկզբունքին, բայց չի փոխեր սա իրողութիւնը թէ նորէն բիրտ ուժն է որ կը պարտադրէ իր կամքը։ Ո՞ւր մնացին դաշնագիրները, յանձնառութիւնները, խոստումները։ Գերմաններէն վերջ, Հունգարացիները եւ Լեհերն ալ պահանջներ կը ներկայացնեն։ Փոքր պետութիւններ, միացէք եւ սպառազինուեցէք, ապաւինելով միայն ձեր սեփական ուժին»։

Թուրքիոյ քաղաքական շրջանակները կը յանձնարարեն ամենասերտ գործակցութիւն եւ համերաշխութիւն Պալքանեան Միութեան եւ Արեւելեան դաշինքով միացած պետութեանց, անխորտակելի ճակատ մը կազմելու եւ իւրաքանչիւրին ներքին թէ արտաքին սահմանները պաշտպանելու համար։

*** Անգլիական նաւարաժին մը, որ Պոլսոյ ջուրերը գացած էր, հրաման ստացաւ ստիպողաբար վերադառնալու։ Մարտանաւերը պիտի այցելէին նաեւ պուլկարական եւ ռումանական ջուրերը, բայց ամբողջ ծրագիրը չեղեալ համարուեցաւ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆՆԵՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Ա.ոծի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «կորիւն» Ակումբին մէջ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, ընկ. Գեղամեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԽՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Մշօ», «Վռամեան», «Մուրատ», «Սէբէստեան» եւ «Արդութեան» խումբի բոլոր ընկերները 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ծանօթ հաւաքավայրը։ Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն։

Գաւառ

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի առաւօտեան ժամը 9ին, սովորական վայրը։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարզպետ» խումբի հերթական դասախօսութիւնը՝ 24 Սեպտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։ Կը դասախօսէ Ընկ. Ա. ՔԷՕՍԷԵԱՆ, նիւթը՝ «Նոր սերունդի կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը»։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ՝ նախորդ ժողովի շարունակութիւն։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Վ.ԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի բացառիկ ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՊՈՒԱԼԻՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր Սրապեաններու բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մորիսի «Յառաջ» խումբի ընկերները, 25 Սեպտ., կիրակի առաւօտեան ժամը 10ին, սովորական հաւաքատեղին։

Նոյնպէս ժողովի կը հրաւիրէ Նէօվիլի «Երկաթ» խումբի ընկերները, 24 Սեպտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին։

Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

Սոյն ժողովներուն կը մասնակցի Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչը։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՆԻԿՈԼ ԴՈՒՄԱՆ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին, սովորական տեղը։

ՔԵՌԻ խումբի ժողովը, կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՀՈՅԱՍՏԱՆ ենթակոմիտէի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։

ԽԱԺԱԿ խումբի ժողովը՝ 25 Սեպտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 2ին։

ՁԱԹՕ-ՇԵՐՕ խումբի ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 2ին։

ՀԱՄԱԶԱՍՊ խումբի ժողովը 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին։

Սոյն ժողովներուն ներկայ կ'ըլլան Շրջ. Կոմիտէի ներկայացուցիչները։

ԱՐԱՐԱՅԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 20ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՀԱՅ ԼԵԺԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

25 Սեպտեմբեր, կիրակի, Շոմօ աէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ

18 Bld. Michelet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ՊԸՆՈՒԱ ՏԱՋԻ

(Հրաւիրուած Փարիզէն)

Հանդէսին հրաւիրուած են Ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչները եւ հայ ազգային կազմակերպութիւնները։

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 3.30ին

Ընկ. Թէքէեան լուսալձակով պիտի ներկայացնէ Մուսա լերան քառասուն օրերէն դրուագներ։

Դերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ «ԵՍ ՄԵՌԱՅ» զաւեշտը։

Հանդէսի ընթացքին ստորիոյով նուագ (հայերէն եւ ֆրանսերէն) Պ. ՍԻՐՈՒՋԷ։

Արտասանեն՝ Պ. Պ. ԹԻՒԹԷԼԵԱՆ, Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ։ Ֆրանսերէն արտասանութիւն մը՝ փոքրիկն Օր. Մ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԷ։ Հայկական պար՝ Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչի սանուհիներու կողմէ։ Կ'երգէ Օր. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Քօնսէրվաթուարէն)։ Ջութակ՝ Պ. ԼԵՒՈՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ (Մարսէյլի Երաժշտական Լիսէէն) եւ Օր. ԷԼԻԶ ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Օր. ՀԵՐՈՒ. ՔԸՄՊԸՂԵԱՆ (Մարսէյլի Քօնսէրվաթուարէն) որոնց դաշնակով կ'ընկերակցի Madame SUZANNE ANDRÉ։

Մուտքը ազատ է

Միութեան վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ տեղւոյն վրայ։

Կը խնդրուի ծաղկեպսակ չի բերել։

ԱՐԱՐԱՅԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՏՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Արարատի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշի պաշտօնական յանձնումը։

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Երրորդութեան սրահին մէջ։

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Գ. ԽՐԱՅԵԱՆ

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ Ֆրանսական նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, որուն կը մասնակցի Ֆրանսական Նախկին Պատերազմիկներու եւ Հաշմանդամներու Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.)։

Կ'երգեն Օր. ԾԱՂԻՆԱՐ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնի Քօնսէրվաթուարէն) եւ Օր. ՍՐԲՈՒՀԻ ԼԻՒԼԷՃԵԱՆ։

Լուսարձակով պիտի ներկայացուի Մուսա լերան քառասուն օրերու հերոսամարտէն դրուագներ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու ժողովը՝ 24 Սեպտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խրիմեան» սրահին մէջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Յովակիմ։ 1928ին կը գտնուէր Յունաստան։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France։

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Պալճեան եւ իր կինը՝ Շուշանիկ Յօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարի Ալթունեան անունով, St. Aubanէն փարիզ եկած է 1929ին։ Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Ménil, Asnières (Seine)։

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ

Առնուվիլ - լէ - Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ 25 Սեպտեմբեր Կիրակի օր, Վարագայ Խաչի տօնին եւ եկեղեցւոյս անուան 7րդ տարեդարձին առթիւ պիտի կատարուի մատաղօրհնութիւն։ Պիտի պատարագէ Գեր. Տիրան Վրդ. Ներսոյեան։ Կը հրաւիրուի շրջաններու եւ Փարիզի բարեպաշտ ժողովուրդը։ Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30, Ս. Պատարագ՝ 10.30։ Շոգեկառքը կը մեկնի Կառ տիւ Նորէն առաւօտեան ժամը 8.05, 8.49, 8.59, 9.40, 10.05, եւ 10.36։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

A. DER AGOPIAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 25 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 25 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3844

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՀԱՒՈՐ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

Օրուան լուրերը մեկնութեան չեն կարօտիր: Եւ ամէն կողմ կը լսուի միեւնոյն հարցումը.— խաղաղութի՞ւն թէ պատերազմ:

Մտահոգութիւնը այնքան խոր է, որ նախկին վարչապետը, Լէոն Պլում երէկ անձկութեամբ կը թախանձէր, որպէսզի նախագահ Րուզվէլթ անմիջապէս իր խօսքն արտասանէ, «իբրեւ աշխարհի ամենամեծ հեղինակութիւնը» եւ զինադուլ հաչակել տայ:

Վերջին լուրերու համաձայն, ամէն յոյս կորսուած չէ տակաւին: Չէյմպըրլէն Լոնտոն վերադառնալէ առաջ նոր տեսակցութիւն մը ունենալով Հիթլէրի հետ—տեսակցութիւն մը որ շատ պաղ կը համարուի — հաւանիր է որ Չեխերը անմիջապէս պարպեն գերմանական շրջանը որ ամբողջութեամբ Գերմանիոյ պիտի յանձնուի շատ լայն սահմաններով: Փոխադարձաբար, Հիթլէր յանձն առեր է սահմանը չանցնիլ եւ երկու - երեք օր սպասել, մինչեւ որ Չեխերը ժամանակ ունենան պարպելու: Անգլիոյ վարչապետը պայմանները Փրակա հեռագրած է գիշերանց: Առկախ կը մնան Լեհերու այս Հունգարներու պահանջները, որոնց յառաջդրումը պահանջած է Անգլիոյ վարչապետը: Վերջնական ելքը կախում ունի Փրակայի պատասխանէն, ինչպէս եւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խորհրդակցութիւններէն:

Պ. Տալատիէ զեկոյց մը հրատարակել տալով զինուորական զգուշութեանց մասին, յայտարարեց թէ անոնք ընդհ. զօրաշարժի հանգամանք չունին: Որոշուած է սախպողաբար կանչել կարգ մը պահեստի դասեր, եւ, զինուորական փոխադրութիւնները դիւրացնելու համար, բռնագրաւումներ կատարել երկրին կարգ մը մասերուն մէջ:

*** Մուսոլինի, որ լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւի կացութեան եղելութիւններուն, երէկ առտու նոր ճառ մը խօսեցաւ Փատովայի մէջ, չեշտելով թէ Իտալիա կանգնած է Գերմանիոյ կողքին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԶՕՐԱՇԱՐԺԸ

Երէկ առտու Փարիզի պատերուն վրայ կը կարդացուէին ազգ. պաշտպանութեան նախարարին յայտարարութիւնները, անմիջական զօրաշարժի մասին, որ վճռուած էր գիշերանց: Ուրբաթ կէս գիշերէն առաջ վարչապետը, որ միեւնոյն տեն ազգ. պաշտպանութեան նախարար է, պատերազմական նախարարութիւն հրաւիրեց սպարապետը՝ Զօր. Կամլէն եւ նաւատորմին ընդհ. հրամանատարը՝ ծովակալ Տարլան, երբ հաստատուեցաւ չեխական զօրաշարժը: Ուրիշ զգուշական միջոցներ ալ ձեռք առնուեցան երէկ, եւ վարչապետը ժամէ ժամ լուրի կը սպասէր, Լոնտոն երթալու համար:

Վարչապետը ունկնդրութեան ընդունելով իր կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը, պարզեց կացութեան ծանրութիւնը: Այս առթիւ հետեւեալ ծանրակշիռ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— « Եթէ Չեխոսլովաքիա յարձակման ենթարկուի, զօրաշարժի հրաման պիտի արձակեմ, որովհետեւ Ֆրանսա պէտք է կատարէ իր փոխադարձ օգնութեան յանձնառութիւնը: Կարելի է տարբեր կարծիք ունենալ այս մասին, բայց իմ տեսակէտս այս է: Եթէ հարցը միայն Զուտէթներու մասին ըլլայ, հարկադրուած եմ խորհրդակցիլ Լոնտոնի եւ իր պաշտօնակիցներուս հետ:

Երբ քանի մը ժողովականներ աւելի նեղացուցիչ հարցումներ կ՚ուղղէին, վարչապետը կարճ կապեց, յայտարարելով.

— « Ես դիւանագիտութիւն չեմ կրնար ընել հանրային հրապարակի մը վրայ »:

Հարցումներ եղան նաեւ խորհրդարանի վերաբացման մասին: Վարչապետը պատասխանեց թէ ի հարկին խորհրդարանը նիստի պիտի հրաւիրուի, սահմանելու համար իր պատասխանատուութիւնները:

Եւ աւելցուց.— Ֆրանսա կատարած է եւ դեռ կը կատարէ վերջնական փորձ մը խաղաղութեան համար: Հասած ենք զիջումներու ծայրագոյն սահմանին »:

Արմատական խմբակցութիւնը անգամ մը եւս իր կատարեալ վստահութիւնը յայտնեց կառավարութեան:

*** Մասնակի զօրաշարժի հրամանը կը վերաբերի այն պահեստի սպաներուն, ենթասպաներուն եւ զինուորներուն որոնց տետրակներուն կցուած ճերմակ թուղթին վրայ նշանակուած են 2 եւ 3 թիւերը: Բոլորն ալ պարտաւոր են անմիջապէս միանալու իրենց պատկան զօրամասերուն, առանց որ եւ է ազդարարութեան սպասելու: Աւելորդ է ըսել թէ խնդիրը կը վերաբերի արեւելեան սահմանագլուխին եւ մասնաւորապէս Մաժինոյի գծին:

*** Անգլիական թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա հետեւեալ պայմանները դրած է.—

1. Անմիջապէս կրճատել չեխական բանակը.— 2. Անուղղակի հսկողութեան տակ առնել չեխական զինագործարանները եւ թոյլ չտալ որ ալրանք ծախեն Գերմանիոյ թշնամի պետութեանց.— 3. Խզել Չեխոսլովաքիոյ զինակցութիւնները Խ. Միութեան եւ Ֆրանսայի հետ.— 4. Չեխական կառավարութիւնը որ եւ է նոր զինակցութիւն պիտի չկրնայ կնքել առանց Գերմանիոյ հաւանութեան:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Չէյմպըրլէն առաջարկած է.—

1. Միջազգային յանձնաժողով մը կազմել, նոր սահմանները գծելու համար.— 2. Անմիջապէս ցրուել զօրաշարժի ենթարկուած գերմանական եւ չեխական բանակները.— 3. Խաղաղութեան կոչ մը ուղղել բրիտանական, գերմանական, ֆրանսական եւ իտալական կառավարութեանց կողմէ.— 4. Միջազգային երաշխաւորութեան տակ առնել Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները:

*** Գերմանական զօրքը զանազան շարժումներ կը կատարէ Միւնիխի շրջանին մէջ: Բազմաթիւ նոր զինուորներ կը հասնին ռազմաթերքով: Փողոցներու մէջ անցուդարձը դադրած է այս պատճառով:

*** Միջոցներ կը խորհուին կազմակերպել դիմակներ տրամադրելու համար Փարիզի ժողովուրդին: Պատսպարաններու մասին ալ կարգադրութիւններ եղած են:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ ԼՈՆՏՈՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ ԱՌԱՆՑ ՀԱՄԱՁԱՅՆԵԼՈՒ ՀԻԹԼԵՐԻ ՀԵՏ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՄԷՋ, ՄԱՍՆԱԿԻ՝ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Գերմանական բանակին շարժումները եւ Պ. Տալատիէի ազդարարութիւնները

Կացութիւնը մէկ անգամէն ծանրացաւ ուրբաթ առտու, ընդհանուր յուսահատութեան մը մատնելով ամբողջ աշխարհը:

Կարգադրուած էր որ այդ առտու ժամը 11.30ին շարունակուին Չէյմպըրլէնի եւ Հիթլէրի խօսակցութիւնները, Կոտըսպէրկի մէջ: Տեսակցութեան ժամը կը մօտենար, երբ անգլիական պատուիրակութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.

— « Վարչապետ Պ. Չէյմպըրլէն վարչապետ Հիթլէրի նամակ մը ուղղեց, որուն կը յուսացուի թէ պիտի պատասխանէ: Ուստի յետաձգուեցաւ երկու վարչապետներուն հանդիպումը որ տեղի պիտի ունենար այս առտու »:

Ժամէ ժամ կը սպասուէր Հիթլէրի պատասխանին, որ սակայն կ՚ուշանար, աւելցնելով մտահոգութիւնը: Ժամը 1ին լուր առնուեցաւ թէ Հիթլէր պատրաստած է իր պատասխանին նախագիծը, բայց տակաւին կը խորհրդակցի իր խորհրդականներուն հետ: Գերմանական շրջանակներու մէջ կը խոստովանէին թէ բաւական լուրջ դժուարութիւններ ծագած են, բայց դիտել կուտային թէ ամէն խորհրդաժողովի առեն տագնապներ կը ծագին, հետեւաբար պէտք չէ չափէն աւելի յոռետես ըլլալ:

Ժամը 1.30ին Հիթլէրի արարողապետը Պ. Չէյմպըրլէնի ներկայանալով, ճաշի հրաւիրեց զայն, քանի որ Հիթլէրի պատասխանը չէր հասած տակաւին:

Ժամը 3.15ին Պ. Չէյմպըրլէնի մէկ ներկայացուցիչը կը ծանուցանէր թէ Հիթլէրի պատասխանը չէ հասած տակաւին:

Ժամը 3.35ին Անգլիոյ վարչապետը ստացաւ Հիթլէրի պատասխանը:

Ժամը 4ին գերմանական շրջանակները կը հաղորդէին թէ հաւանական չէ որ խօսակցութիւնները վերսկսին ժամը 5էն առաջ:

Ժամը 4.30ին գերմանական շրջանակներու մէջ կը հաւաստէին թէ Պ. Չէյմպըրլէնի ուղղած նամակը վաւերագիր մըն է որ պիտի ներկայացուի բանակցութիւններէն վերջը, տեղի չտալու համար սխալ մեկնութեանց: Միեւնոյն առեն կը հաղորդէին թէ նամակը բաւական երկար է եւ կը ճշդէ քննուած խնդիրները, ուրուագծելով նախատեսուած լուծումները:

Ժամը 5ին Հիթլէրի թարգմանը, Տոքթ. Շմիտ մեկնեցաւ Պ. Չէյմպըրլէնի հիւրանոցէն, ուր մնացած էր մէկուկէս ժամ, Հիթլէրի պատասխանը յանձնելէ վերջ:

Ժամը 6ին Պ. Չէյմպըրլէնի խորհրդականը եւ Պերլինի անգլիական դեսպանը գացին Գերմանիոյ արտաքին նախարարին մօտ, իսկ վարչապետն ու միւս պատուիրակները մնացին հիւրանոցը:

Ժամը 7ին Չէյմպըրլէնի գլխաւոր խորհրդականը հաղորդեց թէ վարչապետը կը խորհի Լոնտոն վերադառնալ շաբաթ առտու, գիշերը տեսակցութիւն մը ունենալով Հիթլէրի հետ: Թէեւ նոր ճիգ մը պիտի փորձուէր այդ խօսակցութեան ընթացքին, բայց առ այժմ ձախողած կը համարուին բանակցութիւնները: Կը կարծուի թէ Գերմանիա մերժած է Անգլիոյ պահանջած երաշխաւորութիւններն եւ հաւաստիքները:

Ժամը 7.30ին Պերլինի բրիտանական դեսպանը, որ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին այցելած էր Չէյմպըրլէնի խորհրդականին հետ, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ: Յետոյ նախարարը Հիթլէրի քով գնաց, զեկուցում տալու համար: Անգլիացի պատուիրակները մնացին հիւրանոցին դահլիճը: Յետոյ հրաւիրուեցան Ֆոն Ռիպպէնթրոփի կողմէ որուն հետ նոր խօսակցութիւն մը ունեցան եւ վերադարձան իրենց հիւրանոցը:

Ժամը 8ին գերմանական զեկոյց մը կը հաղորդէր թէ Պերլինի բրիտանական դեսպանը եւ Պ. Չէյմպըրլէնի խորհրդականը բաժնուեցան Գերմանիոյ արտաքին նախարարէն:

Ժամը 10.15ին գերմանական աղբիւրէ կը հաղորդէին թէ Պ. Չէյմպըրլէն Հիթլէրի հիւրանոցը գացած է իր խորհրդականին, դեսպանին եւ գերման արարողապետին հետ, վերջին տեսակցութիւնը ունենալու համար Հիթլէրի հետ:

Ժամը 10.32ին Անգլիոյ վարչապետը Օթէլ Տրէզէն հասնելով, անմիջապէս առաջնորդուեցաւ Հիթլէրի մօտ:

Ժամը 12.25ին Անգլիոյ վարչապետը տակաւին կը խօսակցէր Հիթլէրի հետ:

Այս խօսակցութիւնն ալ գոհացուցիչ արդիւնքի մը յանգած չըլլալով, Անգլիոյ վարչապետը շաբաթ առտու (երէկ) վերադարձաւ Լոնտոն, խորհրդակցելու համար իր կառավարութեան հետ:

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Ինչո՞ւ խզուեցան բանակցութիւնները

Մեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ երկու վարչապետներուն միջեւ փոխանակուած նամակներու մասին: Բայց իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ բանակցութեանց ընդհատման գլխաւոր պատճառն է գերմանական զօրքին անմիջապէս Չեխոսլովաքիա մտնելու խնդիրը, որու մասին յատկապէս կը պնդէր Հիթլէր: Չէյմպըրլէն կ՚առաջարկէր սպասել մինչեւ բանակցութեանց ելքը եւ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանագծումը: Եւ գրաւոր հաւաստիքներ կը պահանջէր այս մասին: Մինչեւ կէս գիշերուան խօսակցութիւնը համաձայնութիւն չէր գոյացած այս մասին եւ գործերը կատարեալ անելի մը յանգած էին: Այն աստիճան որ, իրազեկներ կ՚ըսէին թէ Չէյմպըրլէն Հիթլէրը վերջին անգամ մըն ալ կը տեսնէ, պարզապէս մնաք - բարով ըսելու համար: Բայց երբ ուշացաւ հրաժեշտի ժամը, նորէն յոյսեր ծնան: Զրոյց կը շրջէր թէ Հիթլէր նոր բանաձեւ մը ներկայացուցած է, միջին ճամբան բռնելով: Այդ բանաձեւին համաձայն, գերմանական զօրքը Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանը պիտի մտնէր իբրեւ այլաբանական գրաւում (խորհրդանշան), պարպել տալով չեխական զօրքը: Այս առթիւ կ՚ըսուէր թէ Չէյմպըրլէն յանձն առած է չեխական կառավարութեան հաղորդել այս առաջարկը, միեւնոյն առեն խորհրդակցելով իր կառավարութեան հետ:

ՉՈՐ ՈՒ ՑԱՄԱՔ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, «Լ'Էօվր»ի դիւանագիտական աշխատակիցը, որ ընդհանրապէս պաշտօնական շրջանակներէ կը քաղէ իր տեղեկութիւնները, հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ երկու վարչապետներուն միջեւ փոխանակուած նամակներու մասին.—

Պ. Չէյմպըրլէնի նամակը բացորոշ պատասխան, այո կամ ոչ կը պահանջէր Հիթլէրէն, կարգ մը հարցերու մասին: Նամակը չոր էր եւ պաղ, եւ կը յիշեցնէր.— Մեծն Բրիտանիա գրաւոր յայտարարութիւն մը կը պահանջէ Հիթլէրէն թէ որ եւ է յարձակում պիտի չգործէ Չեխոսլովաքիոյ դէմ, բանակցութեանց ընթացքին եւ թէ գերմանական բանակը պէտք է վերջացնէ զօրաշարժը:

Հիթլէր, որ առտուն տեսած էր իր զօրավարները, պատասխանեց քիչ մը նեղուած, բայց առանց տեղի տալու դրուած հարցերու մասին: Այդ միջոցին երկարօրէն խորհրդակցած էր նաեւ իր արտաքին նախարարին հետ եւ գիտէր Խ. Միութեան եւ Լեհաստանի միջեւ փոխանակուած ծանուցագիրները:

Քանի մը վայրկեան վերջը, Հիթլէր կարծես տեղի տալու տրամադիր էր, բայց իր երկու խորհրդականները թելադրեցին անդրդուելի մնալ: Այդ առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան անգլիացի եւ գերման պատուիրակներուն միջեւ: Այս խորհրդակցութիւններէն վերջն էր որ Չէյմպըրլէն որոշեց Լոնտոն վերադառնալ, վերջին տեսակցութիւն մը ունենալով Հիթլէրի հետ:

Հիթլէր կը բարձրացնէ ձայնը եւ կը սպառնայ

Միշտ նոյն աղբիւրին համաձայն, հինգշաբթի առտու Հիթլէր հաւաստած էր իր ընդհ. սպայակոյտին թէ որ եւ է դաշնագիր պիտի չստորագրէ, մինչեւ որ սահմանամերձ ամրութիւնները գերմանական բանակին ձեռքը չանցնին: Այս առթիւ ըսած է իր արտաքին նախարարին.

— « Հին աղուէսը (Չէյմպըրլէն) իմ ստորագրութիւնս պիտի չտեսնէ, մինչեւ որ ամրութիւններ ձեռքս չանցնին: Այն ատեն պիտի որոշեմ թէ ինչ կը ստորագրեմ:

Հիթլէր յայտարարած է թէ չեխական նոր կառավարութեան կազմութիւնը գրգռիչ քայլ մըն է: Չէյմպըրլէնի հետ խօսած ատեն, Հիթլէր քանիցս բարձրացուց իր ձայնը, եւ իւրաքանչիւր խօսքը կը վերջանար բռնութեան սպառնալիքով: Թարգմանը կը ջանար քիչ մը չափաւորել չեշտը: Երբ կարգը եկաւ երաշխաւորութեանց, Չէյմպըրլէն իր կարգին բարձրացնելով չեշտը, դիտել տուաւ թէ այդ երաշխաւորութիւնները անգլիական գործեր են եւ Գերմանիոյ կամքէն կախում չունին: Առաջին օրուան խօսակցութիւնները սպարդին անցան, բացիմասնագէտներու մակերեսային խորհրդակցութիւններէն որկը վերաբերէին չեխական նոր սահմաններուն: Ուստի համաձայնութիւն չգոյացաւ հաւաքական զեկոյցի մը մասին եւ Չէյմպըրլէն գոհացաւ զեկոյց մը ուղղելով մամուլին: Այդ իրիկունն իսկ (հինգշաբթի) կ՚ուզէր Լոնտոն վերադառնալ, խորհրդակցելու համար իր կառավարութեան եւ Փարիզի հետ, բայց Հիթլէր սպառնաց թէ բանակցութեանց խզում պիտի նկատէ իր մեկնումը եւ պիտի հարկադրուի զինեալ միջամտութիւն հրամայել: Եւ հեռաձայնի ուղղակի գիծ մը հաստատել տուաւ Կոտըսպէրկի եւ Լոնտոնի միջեւ, որպէսզի Չէյմպըրլէնի մեկնումը անհրաժեշտ չհամարուի եւ կարենայ նոր խօսակցութիւն մը ունենալ ուրբաթ օր:

Կէս գիշերին տեսակ մը սրտաբեկութիւն կը տիրէր անգլիական շրջանակներու մէջ: Հիթլէր սախպողաբար իր մօտ կանչած էր ընդհ. սպայակոյտին պետը: Իր քով են արդէն սպարապետը եւ ուրիշ զօրավարներ, եւ նոյն օրը կը սպասուէր նաեւ Լեհաստանի արտաքին նախարարը: Հիթլէր կ՚ուզէր կատարուած իրողութեան առջեւ դնել աշխարհը, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խորհրդարաններուն վերաբացումէն առաջ:

Ուրբաթ իրիկուն, բրիտանական ձայնասփիւռին ազդարարը (սփիքըր) այսպէս կը սկսէր իր զեկուցումը.— « Սիրելի ունկնդիրներ, աչաւասիկ սեւ լուրեր ...»:

Չեխական ընդհ. զօրաշարժը վեց լեզուով

Կացութեան ծանրացումը կայծակի արագութեամբ տարածուած էր ամէն կողմ: Չեխական կառավարութիւնը անմիջապէս ընդհանուր զօրաշարժ հրատարակեց, գործադրելի՝ վեց ժամէն: Զօրաշարժի հրամանագիրը կարդացուեցաւ չեխերէն, յետոյ սլովաքերէն, գերմաներէն, հունգարերէն, ռութէներէն եւ լեհերէն: Հրամանագիրը կ՚ըսէ թէ բոլոր զինուորցուները պէտք է անմիջապէս մեկնին իրենց յատկացուած վայրերը: Բոլոր անհատական ձիերը, կառքերը, ինքնաշարժները, օդանաւերը գրաւման ենթակայ են: Քաղաքային օդագնացութիւնը արգիլուած է: Զինուորական լուրերը խիստ գրաքննութեան ենթարկուած են: Ձայնասփիւռի միջոցաւ եղած յայտարարութիւնը կը վերջանայ հետեւեալ կոչով.

— « Քաղաքացիներ, հասած է վճռական ժամը: Յաջողութիւնը կախում ունի իւրաքանչիւր քաղաքացիէ: Թող ամէն մէկը իր ուժերը տրամադրէ հայրենիքին: Արի եղէք եւ հաւատարիմ: Մեր պայքարը արդարութեան եւ ազատութեան պայքար մըն է: Կեցցէ՛ Չեխոսլովաքիա »:

Զօրաշարժի հրամանագիրը կը վերաբերի բոլոր զինուորցուներուն, մինչեւ 40 տարեկան:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏԱՂ՝ ՁՕՆՈՒԱԾ ԳՐՔԵՐԻՆ

Օ՜, գրքերի աշխարհը — տիեզերք է անեզր :
— Արեւների նման բազմապիսի ·
Եւ աստղերի նման, ե՛ւ շողերի —
Ես սիրում եմ գրքերը, որ աշխարհի մասին
Բարբառում են անձունկ ու մտերիմ :
Տարփանքով, ինչպէս պատանին ,
Ես սիրում եմ գրքերը թէ՛ նոր, թէ՛ հին,
Թէ արուեստով գրուած, թէ անարուեստ :
Բայց եւ կամքով անշեղ, ինչպէս ղեկավարը ,
Ինչպէս այրն է հասուն ձգտում սիրած գործին ,—
Ես սիրում եմ գրքերի աշխարհը ,
Իմ խոհերի վսեմ այրուձին :—
Նրանք շատ են ու բազմապիսի, տարբեր ու զունագեղ,
Ծնուած զանազան դարերում ու երկրներում ,
Իւրաքանչիւրը բերում է մի առանձին պարզեւ,
Իւրաքանչիւրն իր մէջ մի աշխարհ է կրում :—
Մեր կեանքի երկար ճանապարհին
Հանդիպում են նրանք հետզհետէ ,
Եւ դառնում են ընկեր ու մտերիմ ,
Կամ մնում են անցած տարիների յետեւ :
Ուղեկից են դառնում մինչեւ ի մահ
Մի քանիսը միայն՝ անդաւաճան յաւէտ ,
Եւ այնպիսի գրքեր կան, որ չարքերի նման
Հալածում են մեզ մինչեւ վե՛րջ,
Գրքեր կան ,որ կեանքում մի ակնթարթ միայն
Մեզ ժպտալով՝ անցնում են ու կորչում ,
Բայց նրանցից մնում է մեր սրտերում մի բան,
Որ տարիներ ենք մենք անրջում :
Գրքեր կան, որ խոժոռ են ու խստադէմ ,
Ինչպէս ուսուցիչը, կամ առաջնորդը ,—
Եւ այնպիսի գրքեր ես գիտեմ ,
Որ հայրերի նման անհաղորդ են :
Աղջիկների նման սեթեւեթ
Կան կարկաչուն գրքեր, որ հանդիպում են մեզ,
Հրապուրում, գերում — եւ մոռացւում յաւէտ ···
Օ՜, գրքերի աշխարհը — Տիեզերք է անեզր :—
Նրանք շա՜տ են ու բազմապիսի ,
Իւրաքանչիւրն իր մէջ մի աշխարհ է ուրոյն ,
Եւ պատմում են նրանք մեզ աշխարհի մասին
Խօսքերով անկրկնելի եւ անազորոյն :—
Կան անզգեստ գրքեր, կան պճնազարդ,
Ֆոլիանտներ, որոնք սնամէջ են, ինչպէս
Ասորական արքայ Բալթազարը,
Որ պճնում էր իրեն պչրուհու պէս :
Եւ անարուեստ գրքեր կան, որ բնութեան նման
Խառնիխուռն են թւում, խառնիճաղանճ ,
Բայց գերում են, կապում մինչեւ ի մահ ,
Երբ անխոնջ ոգով եւ տքնութեամբ ջանաս
Խորասուզուել, բանալ գաղտնիքները նոցա ,
Նոցա ներքին դաշնութիւնն հասկանալ ,—
Այդ գրքերը խոհի ամրոցներ են գոցած ,
Եւ կը բացուեն քո դէմ, երբ լինես անահ ,
Գրքեր կան որ դրսից նման են հսյաշէն
Գոյակների, սակայն ներս ես մտնում դու երբ —
Գաղջ՝ շնչում է դէմքիդ ամայութեան փոշին ,
Եւ սեղմում է կոկորդդ մի մեռեալ ձեռք :
Անտառների նման գրքեր կան թանձր ու մութ,
Կան ովկիանի՛ նման անհուն գրքեր ,
Կան զեփիւռի նման, նման քամո՛ւ,
Կան, որ զգւում են մեզի, ինչպէս ձեռքեր :
— Եւ սրինգի ձայնով կան գրքեր ,
Եւ որոտի ձայնով կան գրքեր ,
Եւ կան անձա՛յն գրքեր, որ լռին
Սրսկում են մեր սիրտը եղերական կրքեր ···
Օ՜, գրքերի աշխարհը — Տիեզերք է անեզր , —
Ես սիրում եմ նրանց բազմախորհուրդ
Այս ինքնութիւնը դաշն, անկրկնելի ,
Նրանց միջեւ եղած տարբերութիւնն այս խոր ,—
Եւ բոլորն են նրանք ինձ սիրելի :
Արեգակի բոլոր երանգների նման,
Տիեզերքի նման բազմալեզու —
Ես սիրում եմ նրանց երփներանգ
Այս հուրերը կիզուն :
Եւ բնութեան բոլոր ձայների ,
Եւ մարդկային կեանքի բուրմունքների բոլոր
Այս ճառագումն եմ ես սիրում վերին,
Այս բո՛յլը մշտահոլով :
Եւ այս ամէնը՝ մեծ մի դաշնութիւն կազմած ,
Կազմած ուրոյն մի կեանք, մի ինքնամփոփ աշխարհ —
Մեր տների փայտեայ դարակներում բազմած՝
Ապրում են լո՛ւռ կեանքով եւ կենդանի են յար ,
Ես սիրում եմ նրանց լաբիրինթոսը այս լուռ ,
Երանգների՛, գոյնի՛ շռայլութիւնն այս մեծ ,
Ինձ սիրելի է միշտ բազմազեղումն այս խոր ···
Օ՜, գրքերի աշխարհը — տիեզե՛րք է անեզր :

« Գիրք ճանապարհի »

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

4.— ԵՐԿՐԻՆ ԱՆՈՒՆԸ

Այն որ, մեկնելով Եւրոպայէն, առաջին անգամ ոտք կը դնէ ափրիկեան հողին վրայ, եւ անոնք որ դպրոցական յիշատակ - ծանօթութիւններ միայն ունին Ափրիկէի մասին, կ՚ենթադրեն տեսնել, շոգեհալէն դուրս ելած - չելած, ուղտեր, ջայլամներ, ծառացած օձեր, վագրեր, յովազներ, ու սեւամորթներ, արմաւենիներ, աւա՜ղ, աւա՜ղ, անծայրածի՛ր աւազ։

Ահա թէ ինչո՛ւ Եւրոպացիները, անոնք որ բնակութիւն հաստատած են այստեղ, հեգնանքով կ՚ըսեն բարեկամ ճամբորդին, որ դուրս կ՚ելլէ շոգենաւէն ու կ՚իջեւանի իրենց մօտ ·

— Հէ՞, ջայլա՛մ տեսնելու եկար, հէ՞ ···

Այսպէս կ՚ողջունէր նաեւ զիս Փըլանսացի շատ համակրելի երիտասարդ մը, Անրի Մարթէն :

Ի՛նչ ջայլամ, ի՛նչ վագր կամ ի՛նչ անապատ,— Հիւս · Ափրիկէն երկիր մըն է դրախտային գեղեցկութեամբ։ Գունաւոր քարթ - փոսթալներու վրայ՝ կարծես նկարիչ մըն է չիներ զայն։ Կամ պարիկները, գրօսանքի ժամանակ, թուփ ու ծաղիկ են սփռեր ամէն կողմ, յետոյ մոցեր՝ հեռացեր։ Ու թերեւս Եհովան, երբ զբաղած էր աշխարհի ստեղծումով, սպահ մը յոգնած, չափն ու ձեւը մոռցած՝ երանգապնակին ամբողջ գոյնը, ու մանաւանդ լոյսը հոս է թափեր։ Արդարեւ, երբ ճամբորդը կը կտրէ Միջերկրականը հիւսիսէն հարաւ, առաջին բաղդատութեամբ մը պիտի ըսէ թէ Եւրոպան կը նմանի տասը մոմնոց ելեկտրական լամբով մը լուսաւորուած մթնշաղ սենեակի մը, մինչ Ափրիկէ լուսաւորուած է արփահեղեղ ջահերով,— լո՛յս, լո՛յս եւ ա՛յնքան լոյս է ամէն կողմ եւ ամէն առարկայ, որ կը վախնամ թէ թափանցիկ կը դառնամ ես ալ :

Եւ վերջապէս պէտք չէ կարծել երբեք թէ բարարոս երկիր մըն է Ափրիկէն,— ճիշդ է, դարաշրջաններ եղան, երբ բարբարոսացաւ, վայրենացաւ, որչ դարձաւ գազաններու եւ ծովահէններու, այսուհանդերձ փառաւոր պատմութիւն մը ունի իր ետեւ եւ մեծ քաղաքակրթութիւն մը :

×

Ափրիկէ ծանօթ է բազմաթիւ անուններով,— հին մատենագիրները զայն կոչած են Եթովպիա, Լիբիա, Եթերիա, Հեսպերիա, Եսխատիա, Կեփենիա, Ուտիպիա, Ովկէանիա, Կորիփէ : Այս անունները տրուած են անոր համար, որ հին աշխարհի այս մասը ծանօթ էր այն սահմանափակ տարածութեամբ որու անունը կը կրէր, — այսպէս Հելլէնները կոչելով Լիբիա կամ Եթովպիա, որոնք մասեր են ամբողջութենէն, կը հասկնային բովանդակ Ափրիկէն։ Կամ Հեսպերիա կոչուած է, հին յունարէն բառով մը, որովհետեւ կը ներկայացնէր արեւմտեան աշխարհը, Եսխատիա կոչուած է, որովհետեւ կը ներկայացնէր աշխարհի ծայրը, Ովկէանիա կոչուած է որովհետեւ կը ներկայացնէր ովկիանոսը եզերող երկրամասը, Կորիփէ կոչուած է, որովհետեւ կը ներկայացնէր բարձրաւանդակ մը Միջերկրականի եզերքներուն վրայ։ Եւ վերջապէս ծանօթ է Կեփենիա անունով՝ իր առատ պտուղները յիշեցնելու համար, Ուտիպիա անունով՝ իր լորամարգիները յիշեցնելու համար :

Ափրիկէ անունը առաջին անգամ գործածած է լատին քերթողահայրը՝ Ենիոս։ Բայց թէ ի՛նչ կը նշանակէ Ափրիկէ, զանազան բացատրութիւններ կը տրուին այդ մասին։ Ոմանք կ՚ըսեն թէ Ափրիկէ կը ծագի հին յունական բառէ, որ կը նշանակէ «հարաւ - արեւելեան հով»։ Կամ՝ «ցուրտ չտեսնող» երկիր (փրիկէ = ցուրտ)։ Ուրիշներ կը պնդեն թէ Ափրիկէ կը սերի լատինական բառէ մը, որ կը նշանակէ «արեւադէմ»։ Բայց Սուիդաս աւելի կը մօտենայ բուն իմաստին, երբ կ՚ըսէ թէ Կարքեդոնի հին անունն է։ Արդ, Կարքեդոն Փիւնիկեան գաղութ մըն էր, եւ իր հին անունը, Աֆրիկա, կը նշանակէր Տիւրոսէն անջատ հիմնարկութիւն մը, կամ Տիւրոսէն գաղթած ծովագնացներու հանգրուան մը։ Ետքէն Արաբները Աֆրիկիէ կոչեցին (իէ ածանց մըն հոս) ամբողջ ափրիկեան աշխարհը, այսպէս հասկցնելով թէ բովանդակ այդ ցամաքամասը կը գտնուի Աֆրիկայի տիրապետութեան տակ :

Ու քաղաքի մը անունը դարձաւ ամբողջ ցամաքամասին անունը, ինչպէս ժամանակ մը Լիբիացիներու հայրենիքին անունով այդ ամբողջ ցամաքամասը կը կոչուէր Լիբիա։

Արաբները, տիրելով կամ ծանօթանալով Ափրիկէի, ետքէն անոր հիւսիսային մասը բաժնեցին երեք մասերու,— մաղրէպ-էլ- Աքսա (արեւմտեան), մաղրէպ - էլ - ավսաթ (միջին), էֆրիքիա (արեւելեան, բուն Ափրիկէն,— Տրիպոլիս)։

Իսկ այն երկրամասը, որ այսօր Ֆրանսացիներուն ծանօթ է Algérie անունով, կոչեցին Ճէզիրաթ - էլ Մաղրէպ, այսինքն Արեւմուտքի կղզին, որ սկիզբները կ՚երկարէր, այդ անունով, մինչեւ Ովկիանոս։ Արդարեւ, կղզի մը կը ձեւացնեն Հիւս · Ափրիկէի Ֆրանս · հողերը, — մէկ կողմէն կը կտրէ Միջերկրականի կապոյտ ծովը, միւս կողմէ՝ անապատներու աւազի ծովը։ Թրքական տիրապետութեան շրջանին՝ սովորութիւն էր կոչել, աւելի կարճ, Էլ-Ճէզիրէ,— այս բառէն՝ այսօր Ալճերիա կամ աւելի՝ ֆրանսացուած՝ Algérie :

Շ · ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԵՐԱԺԻՇՏՆԵՐ ԵՒ ՓՈՂԱՀԱՐՆԵՐ

Հիւանդ ըլլալով ներկայացայ բըժիշկներուն։ Անոնք յանձնարարեցին օդափոխութիւն մը։ Որոշեցի մեկնիլ Ամպուազ, որ կը գտնուի Ֆրանսայի պարտէզը կոչուած հին նահանգին՝ Թուրէնի մէջ։ Գիւտերը լեցուն են ղղեակներով, միջնադարեան եկեղեցիներով եւ պատմական մառաններով գինիի։

Ամպուազն ալ ունի այդ բոլորէն ու քէչ մը ամէն բան — գետ, այգի, պղղաստան, ծաղկաստան։ Մէկ բան բացակայ էր — երաժշտութիւն։

Տանտիրուհիիս աղջկան հարցուցի ·

— Սիրելի օրիորդ, կրնա՞ք ինծի ըսել թէ ի՛նչու երգի կամ նուագի ձայն չկայ ամբողջ Ամպուազի մէջ։

Պատասխան ·

— Ամպուազցիներս շատ կը սիրենք երաժշտութիւնը։ Շատ տուներ, ինչպէս պանդոկ - ճաշարաններ ունին ռատիօ։

— Կ՚երեւի ունին ունենալու համար միայն։ Քաղաքին մէջ ալ, երկու տեղ, նուագախումբի բեմեր տեսայ եւ սակայն ձայն չլսեցի մինչեւ հիմա։

— Ունինք փանֆարի խումբ մը որ վերջերս մեկնեցաւ Պելճիքա՝ Օսթանդ, մրցման մը մասնակցելու համար։

— Եւ դրաւ կը մտնեմ որ առաջին հանդիսացաւ ···

— Առաջի՞ն, կ՚ըսէք առաջի՞ն ···

— Այո՛, առաջին անյաջողութեան մէջ։

— Աւելի դէշ։ Նուագելու արտօնութիւն իսկ չեն տուած։

— Ինչո՞ւ համար։

— Գիտէ՞ք, Օսթանդը հարուստ գրօսաքաղաք է։

— Բան մըն ալ աւելի

— Մեր նուագախումբին թոյլ չեն տուած նուագել՝ որովհետեւ մեր երաժիշտները համազգեստ չունենալով, ամէն մէկը իր ունեցած հին կամ նոր հագուստով գացած էր։ Անոնց մէջ կային նոյնիսկ քասքէթ ունեցողներ։

— Կ՚երեւի համեստ գիւղաքաղաք մը կարծած են Օսթանդը։ Ա՛հ, սա աշխարհագրութեան պակասը ··· Եւրոպայի մէջ։ Ինչ եւ է։ Սակայն հնարամիտ չէ եղեր նուագապետը։ Կրնար անօրինակ յաջողութիւն ձեռք բերել՝ մերկացնելով երաժիշտները եւ իբրեւ մերկապաշտներու նուագախումբ ներկայանալով, թզենիի տերեւներով միայն ծածկուած։

— Ճիշդ է որ Օսթանդի մէջ մերկութիւնը յարգի է, ըլլալով ծովաքաղաք։

— Իսկ Ամպուազի բնակչութիւնը ի՛նչ ընդունելութիւն ըրաւ իր ձախողած նուագածուներուն։

— Նախ ծածկեցին իրողութիւնը։ Հիմա, սակայն, հանրածանօթ դարձնիք է։

— Կ՚երեւի այդ պատճառով է որ երաժշտական սուգի մէջ է քաղաքը եւ տեղէ մը երաժշտութեան ձայն չելլեր։

— Մի՛ կատակէք։ Շատ զգայուն են Ամպուազցիները։

— Նուագածուներուն համազգեստ պիտի չինուի՞։

— Չեմ գիտեր։

— Եթէ ես ըլլայի Ամպուազի քաղաքապետը, իրենց հագուստն ալ իրենց վրայէն կ՚առնէի։ Այստեղէն մինչեւ Պելճիքա երթալ եւ, ո՜վ զաւթակղութիւն— առանց նուագելու, անձայն անձուն վերադառնալ։

— Քաղաքապետ ըսիք ··· Ահա բուն պատճառը նուագ չըլլալուն։ Քաղաքապետը Լուար գետին մէջ գտնուող Ոսկեկղզին չէնցուց ու ժողովուրդը հոն կը խուժէ, լողնալու, պարելու եւ գրօսնելու համար։ Քաղաքին մէջ գտնուող պանդոկ - ճաշարաններու եւ սրճարաններու տէրերն ալ բարկացած՝ դադրեցուցին նուագը, քաղաքը անշքացնելու համար։ Խուլ ընդդիմութիւն մը կայ ···

— Մե՜ղք որ ոչ-խուլերը զոհ կ՚երթան այդ տխմար պայքարին։ Այս ի՛նչ անբախտ քաղաք է եղեր Ամպուազը, երաժշտութեան տեսակէտով։ (Մխիթարուէ եւ հրճուէ, ո՜վ Ոգիդ Հայկազեան, միայն քու որդիներուդ մէջ չէ որ գոյութիւն ունին տխմար պայքարներ։)

— Անբա՞խտ ···։ Կը սխալիք։ Մեր նուագածուները ձրի Օսթանդ գացին, կերան, խմեցին, պտտեցան։ Նոյնիսկ քանի մը օր Փարիզ մնացողներ եղան։ Այս բոլորը առանց նուագելու։

— Իսկ եթէ նուագէին, վստահաբար երկինքները պիտի բարձրանային ու վերջը վերադառնային։

— Հաւանաբար։ Հիմա քով քովի կուգան եւ գաղտնի կը խնդան ···

—Ամպուազցիները ձգած խոր ··· մութեան մէջ։ Կը հասկնամ, ··· գամ, երաժշտութիւնը բախտաւ··· լայէ աւելի՝ երաժիշտները բախտ··· ւոր են։ Մանաւանդ փողային նուա··· գախումբերը կազմուած կ՚ըլլան ··· ջանիկ մարդոցմէ։ Անոնք յաճախ ··· ւաղող փողը բռնելու տեղ՝ կը բռ··· նեն բախտին փողը որ լեցուն է ոսկ··· հունչ երգերով։ Այս առթիւ պատմ··· թիւն մը ընեմ։ Ժամանակին, Պոլ··· ցի մը, կը սախպուի պալքանեան ··· կիր մը գաղթել, ուր կը փնտռէ ··· խատանք։ Գիւղը կը դառնէ հող··· ուեղ եւ սակայն չի յաջողիր գործ ··· դանել։ Խեղճը ոչ դրամագլուխ ու··· նէր, ոչ ալ արհեստ։ Չէր գիտեր ··· եւ տեղական լեզուն։ Իր վոխտ ··· կը ցամքի քանի մը շաբթուան ··· թացքին եւ մարդը կ՚իյնայ թշուա··· ռութեան փուշերուն մէջ։ Օր մը ··· քանի մը օրուան անօթի, ժամանակ··· ու գլխիկոր թափառած ժամանակ ··· փողոցներուն մէջ, մայթի մը վրայ ··· կը լսէ ձայն մը։ Մէկը իր անուն··· կուտար ·

— Արտա՛շ, Արտա՛շ ···

Յուսահատութեան վիհէն վեր կ··· նէ նայուածքը ու կը տեսնէ յոյն ··· բարեկամ մը, մաքուր հագուած, ··· գիմացէն կը մօտենայ իրեն։ Կը սեղ··· մեն իրարու ձեռք։ Յոյնը կ՚ըսէ ·

— Ի՞նչ կ՚ընես հոս, Արտաշ ···

— Կը մեռնիմ անօթի, ծարաւ, ··· գործ, անյոյս։ Մօտերս հաւանաբ··· կը լսես մահուանս ժամը հնչելը ···

— Մօտերս կրնաս ուրիշ բան ··· չել ···

— Դուն ի՞նչ կ՚ընես ···

— Ես քաղաքին նուագախումբի ղեկավարն եմ։

— Երանի՜ քեզի։

— Արտաշ, նուագածուի պէտք ··· նինք փողահար կ՚ըլլա՞ս։

— Դժոխքի կրակներուն վրայ ··· պիկ ոտքով կը պարեմ ալ, ··· մը հացի համար, սակայն, փող ··· չեցնել չեմ գիտեր ···

— Կարեւորութիւն չունի։ Խումբի մէջ երկու հոգի կան արդէն ··· նուագածու չեն։ Հագած են համա··· զգեստը, առած են փողանուագը ··· կը կենան խումբին մէջ, երաժշտու··· թիւն եղած ժամանակ եւ ձայնասա··· րին նայելով՝ կ՚ընեն նուագելու ձե··· ւեր։ Դուն ալ կ՚ընես անոնց պէս։ ··· նինք իրենց ստացած ամսականին ··· ար ինծի կուտան։ Ես բան չեմ ···քէ։ Եղա՞ւ, կ՚ընե՞ս ···

— Ըրի գնաց ···

— Ամսականը դէշ չէ ···

— Համաձայն եմ։

— Եկուր քեզ տանիմ ներկայացնեմ։

Ու գործը կը կարգադրուի։ Պոլսեցին կը հագնի համազգեստը, կ՚ընէ նուագելու ձեւեր, կը ստանայ ամսականը։ Այսպէս կը շարունակուի քանի մը ամիս։ Օր մը, նուագախումբի փորձին ատենը, Թատրոնին ··· կուգայ ու կը հրամայէ որ լսէ նուագածուները։ Լռութիւն։ Թատերապետը կը հրամայէ որ Արտաշը առանձին նուագէ։ Պոլսեցին կը ··· կնայ որ մատնուած է, միւս երկու կեղծ նուագածուներէն, որոնք իրենց ամսականին կէսը նուագապետին կուտային, եւ իմացած էին որ Արտաշ վճարում չըներ։ Անոնց նախանձն ··· Արտաշի անծանօթ չէր։ Պոլսեցին ··· ղարին կ՚ըսէ ·

— Ես ամէնէն վերջը եկած եմ մասնակցիլ այս նուագախումբին։ Ինձմէ առաջ թող միւսները, կարգով, առանձին նուագեն։

— Թող նուագեն, կը հրամայէ ···րը :

Ու կը բռնուին երկու ··· կեղծարարները։

Երեք խարդախները կը դր··· ճամբու։ Ղեկավարը կը պաշտ··· րովհետեւ նորը գտնել կարելի չէր։

Եւ յաջորդ ներկայացման, քաղա··· քին հարուստ թատերասէր - երաժ··· տասէրները կը տեսնեն որ խումբին ··· պակսած են երեք հոգի։ Կը սկս··· բուռն բողոքներ ու դիտողութիւններ։

— Անպատճառ խնայողութեան ··· մար ճամբած է երեք արուեստագէ··· ները · զզուելի է այս։

— Գեղարուեստի մէջ խնայողու··· թիւնը դաւաճանութիւն է սուրբ Ար··· ուեստին դէմ։ Մանաւանդ երբ հարկ ··· չկայ խնայողութեան։

— Եւ ճամբել խումբին ամէնէն ··· վարպետ ու խանդավառ անդամները։

— Մանաւանդ փողահար Հայը ··· յայտնապէս մեծ արուեստագէտ մը ··· էր, մէկ հատիկ էր, ուղղակի ներշն··· չումով կը նուագէր, կ՚ապրէր փողա··· հարած ժամանակ ։

— Ես ալ դիտած եմ որ ··· յուզուէր փողահարած ժամանակ։

— Այդ Հայը նուագածու ծնած է, ··· ուրիշ բան է բնատուր ձիրքը։

— Այդ Հայը ղեկավար ըլլալու ···

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ · թարգմ · Ա · ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Այն ատեն Գադիկ մեր կողմը դառնալով ոտքին մատով զպաւ Հանս Ֆոն Քէսլինպուրկին, որ յամառօրէն մեր օծանելիքը իր այրած մասերուն վրայ կը քսէր :

Տակաւին դուք չէք գիտեր թէ ո՛րքան վատոգի է այս մարդը։Արաբ աշխարհ կը նողկայ Թուրքերէն, որոնք կիներն ու մանուկները կը կողոպտեն, կը ծախեն ու կը սպաննեն։ Բայց այդ աշխարհը ի՞նչ կը մտածէ Գերմանացիի մը մասին, որ օտար մը ըլլալով Թուրքիոյ մէջ, կը հրահրէ մարդասպանութիւնը, գողութիւնը, հրդեհումը, ոճրագործութիւնը պարզապէս պատճառ դառնալով իր, կամ իր արիւնոտ երկրին կործանումին։ Այս մարդը գրգռիչ մըն է, եզրակացուց Գադիկ։

— Սուտ կը խօսիս, գոչեց Քէսլինպուրկ զայրալից։ Դուն, չուն Հայ, կը ստես։

Գադիկ՝ առանց անոր կարեւորութիւն տալու շարունակեց ·

— Ասիկա Գերմանացի այն մարդիկն է որ անգամ մը փորձեց Ձէյթուն երթալ հոն արջ որսալու համար, ինչպէս կ՚ըսէր ինք։ Բայց ես գիտէի որ լրտես մըն էր։ Ձէյթունի աչք անունը վրաս լաւ յարմարելուն համար չէ միայն որ այդ տիտղոսով կը կոչուիմ։ Սթամպուլի քաղաքագէտներուն կողմէ իրեն տրուած արտօնագիր մը ունի— թերեւս այժմ իսկ իր գըրպանը կը գտնուի— որով իրեն շնորհուած է Ձէյթունը շահագործելու իրաւունքը, տեղ մը զոր երբեք չէ տեսած։ Հիմակ ալ այս մտադրութիւնը կը քաջալերէ, որպէսզի այդ Թուրք զինուորները Ձէյթուն մտնելու պատրուակ մը ունենան · բան մը որուն կը ցանկայ սրտանց։ Իր փափաքն է որ դուք Անգլիացի մարդիկներդ չի հանդիպիք իր ճամբուն վրայ։ Ատոր համար կ՚ուզէ որ ապահով ետ՝ դէպի Տարսոն վերադառնաք, որպէսզի հոն պատահելիքներուն ականատես չըլլաք։ Բոլոր այս ըսածներուս թերեւս չէք հաւատար։

Վար ծռելով սկսաւ Գերմանացիին վերարկուին գրպանները խառնել՝ անհամբեր մատներով եւ անոնց մէջէն դուրս թափեց թաշկինակներ, տուփեր, գլանիկներ, լուցկիներ՝ որ հըրաշքով տաքութեան մէջ բռնկած չէին, եւ բաւականաչափ դրամ։ Գադիկ դրամին ուշադրութիւն չըրաւ, բայց գնչու ծեր կիներէն մին մօտենալով հաւաքեց զանոնք, որուն ան ոչ մէկ դիտողութիւն ըրաւ։

— Իր մենաշնորհը վրան չէ։ Այս գիշեր բան մը չեմ կրնար ապացուցանել։ Ըսի թէ փորձի մը ականատես պիտի ըլլաք։ Դուք ընտրեցէք։ Այս Գերմանացին եւ այդ Թուրքերը իմ գերիներս են · դուք ատոր հետ գործ չունիք։ Կարող էք Տարսոն երթալ, եթէ կը փափաքիք, եւ Թուրքերուն պատմել որ Գադիկը իրենց ասպարէզ կը կարդայ։ Մինչեւ ամենամօտ պահականոցը ձեզի ուղեկիցներ պիտի ունենաք։ Վաղը առտու արշալոյսին յիսուն մարդ պիտի ունենաք, որոնք ձեզ պիտի տանին։

Այս բառերուն վրայ Ռուսթէմ Խան քանի մը գոյն փոխեց։

— Հա՛յ, ո՞վ ես դուն որ քեզմէ մեծերը փորձի ենթարկել կ՚ուզես, հարցուց բարկութեամբ եւ կուրծքը զինուորական կերպով առաջ ցցելով։ Ուիլ Բաճիուրթի այս կեցուածքէն շատ չախորժեցաւ։

— Դուն անկէց աւելի բարձր չես, միջամտեց Ուիլ։ Այն ատեն Մակաժաիր սենեակին մէջէն համբոյր մը ուղարկեց · բայց չկրցինք գիտնալ թէ այդ համբոյրը Ռուսթէմ Խանը չափելո՞ւն համար էր թէ ոչ Ուիլլին, Գադիկին ի նպաստ չարժած ըլլալուն համար։

Ֆրէտ ըստ իր սովորութեան, դըրութիւնը մեղմացնելու համար եղանակ մը սկսաւ մրմնջել եւ Ռուսթէմ Խան կարծելով որ ինդային այդ ձայները զինքը անարգելու համար կը հանէ՝ վագրի մը նման դարձաւ դէպի միամիտ Ֆրէտը։ Մընթիին պատրաստ սրամտութիւնն ու չեչտակի ձայնը միայն տեղի ունենալիք գժտութիւնը կանխեց։

(Շար·)

ԱՆԷԾՔԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼԻՆ ՄԷՋ

Սկսած հին ժամանակներէ մինչեւ մեր օրերը՝ անէծքը, մանաւանդ հոգեւորականի կամ ծնողքի անէծքը, կարեւոր դեր է կատարած անհատներու եւ ժողովուրդներու ճակատագրին վրայ :

Այսօրուան մարդը,— աւելի ճիշդ է ըսել—, ոչ - նախապաշարեալ մարդը, ազատ՝ անէծքի ազդեցութենէն, ոչ կը հաւատայ անոր, ոչ ալ կը սարսափի անկէ : Տարբեր է սակայն անոր ազդեցութիւնը այն մարդուն կամ ժողովուրդին վրայ, ուր անէծքի հասկացողութիւնը ժողովրդական կեանքի եւ բարոյական ըմբռնումի մասը կը կազմէ :

Ինչ է անէծքը, անոր ստեղծած հոգեկան վիճակը անհատին եւ ժողովուրդին վրայ : Կ'արժէ քննել այս հարցը, անոր համար որ յաճախ պատմական անէծքներ արձակուած եւ գործածուած են հայ ժողովուրդի առասպելին եւ պատմութեան մէջ :

×

«Ով որ այս արձանագրութիւնը եղծանէ կամ խորտակէ եւայլն՝ ... Թող Աստուծոյ անէծքը անոր եւ անոր սերունդին վրայ ըլլայ», կ'ըսէ մօտաւորապէս հին ժամանակներէն մեզի հասած սեպագիր արձանագրութիւնը :

Իմ կարծիքով, անէծքի ըմբռնումը նախ-արիական, աւելի ճիշդ կ'ըլլար ըսել, սեմական եւ առաջաւոր Ասիոյ ժողովուրդներու յատուկ հասկացողութիւն է : Աստուածաշունչը, որուն աղբիւրը բաբելական է, կը սկսի աստուածային անէծքով : Եհովա կ'անիծէ Ադամը, «քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց քո», կ'անիծէ Եւան, «ցաւով պիտի ծնանիս», կ'անիծէ օձը : Իսրայէլի պատմութիւնը լեցուն է մարգարէութիւններով, անէծքներով եւ անոնց կատարումի դրուագներով :

Խոյս տալ հոգեւորականի, մարգարէի, ծնողքի անէծքէն այնքան առաքինութիւն է, որքան ստանալ անոնց օրհնութիւնը : Ծանօթ է թէ ինչպէս Յակոբ ստացաւ իր հօր, Իսահակի օրհնութիւնը :

Ըստ էութեան անէծքը, մարգարէութիւններ, դիւթեան պատգամներ եւ գուշակութիւններ նոյն հոգեկան վիճակի արդիւնքներն են, ինչպէս պիտի բացատրենք աւելի վերջը :

Կասկած չկայ թէ կրօնքի առաջին վարդապետներուն (մոգերուն) կողմէ հնարուած է անէծքը, իբրեւ սաստիչ միջոց ժողովուրդները ուղիղ ճանապարհի առաջնորդելու համար : Մինչեւ մեր օրերը, հոգեւորականի հանդիսաւոր անէծքը (անաթեմա) հաստ միջոց է անհնազանդները, սրբապիղծները դարձի բերելու համար :

Հրեայ ժողովրդի աշխարհահայեացքը թրծուած է մարգարէութեանց հաւատքով : Անոր կրօնքը կատարումն է մարգարէութիւններու · մարգարէն Աստուծմէ ղրկուած գերբնական անձ մըն է, որ կը վերանորոգէ օրէնքները, կը սահմանէ պատիժներ եւ ապաշխարութիւններ, երբ ժողովուրդը գայթակղի : Մարգարէն կը գուշակէ գալիք դէպքերը, անոր մարգարէացումները կը ստեղծեն ժողովուրդի ենթագիտակցութեան մէջ մարգարէութեանց կատարումին սաղմերը :

Դրուագ մը հրեայ պատմութենէն ցոյց կուտայ մարգարէութեանց կատարումի ընթացքը : Մարգարէները խորհուրդ տուած էին Հրեաներուն՝ չխառնուիլ աշխարհի քաղաքականութեան : Այս խորհուրդին հակառակ Մակաբայեցիները Հռոմի դեսպան ղրկեցին եւ անոր դաշնակցութիւնը խնդրեցին : Հրեայ կրօնապետները այս քայլը մարգարէներու պատուէրին դէմ մեղանչում համարեցին որու հետեւանքը պիտի կրէր հրեայ ժողովուրդը :

Ուրիշ ատեն մը գահին թեկնածու Մակաբայեցիները, չկրնալով իրարու հետ համաձայնիլ, դիմեցին Հռոմի իրաւարարութեան (63 ք · ա ·), առոր վրայ Պոմպէոս, Երուսաղէմ գալով, առանց այլեւայլի Պաղեստինը կցեց Հռոմի : Հրէական անկախութիւնը իրաւապէս վերջ գտաւ : Անկէց վերջ հրէական ըմբոստութիւնները եւ պայքարները, որոնց հետեւանքով Երուսաղէմը կործանեցաւ Տիտոսի կողմէ (70 ք · վ ·), նկատուած էին իբրեւ կատարումը մարգարէութեանց եւ անոնց արձակած անէծքին : Առոր համար կրօնասէր Հրեան կը հաւատայ թէ «իրենց մեղքերուն համար վտարուած են Ս · Երկրէն», եւ թէ ապաշխարութիւնով (ապաշխարութեան եւ սուգի օր հրէից = Թիշապէավ) պիտի կարենայ ողոքել Եհովան եւ անոր անէծքը վերցնել հրեայ ժողովուրդին վրայէն :

Մեղքի գաղափարին, ինչպէս նաեւ անէծքի հասկացողութեան տրամաբանական հետեւանքներն են ապաշխարութեան, զոհաբերութեան, փրկագործութեան գաղափարները :

Այսպէս, աստուածային պատուհասումի ենթակայ ըլլալու հոգեկան վիճակը կը պայմանաւորէ ժողովուրդի մը ճակատագիրը :

×

Հայկական առասպելը խոր հետքեր ունի անէծքի հաւատալիքի մասին : Ամէնէն հին դրուագը որ մեզ հասած է «Արտաշէս արքայի անէծքն է», զոր մեզ կը պատմէ Խորենացին : Ասիկա միայն պատմութիւն մը չէ, այլ հայկական դիւցազներգութեան, առասպելին մէջ մնած ժողովրդական վէպ, միեւնոյն ատեն խոր հաւատալիք :

Ինչպէս որ հաւատքը ժողովուրդի մը կամ անհատի մը հոգեկան կեցուածքը կ'ամրացնէ, (Հրեաներու հաւատքը՝ Իսրայէլի ընտրեալ ժողովուրդը ըլլալու), այնպէս ալ, ժողովուրդի մը կամ անհատի մը վրայ ինկած աստուածային անէծքը կը խորտակէ անոր գոյութեան հիմերը :

Գողթն գաւառի գուսանները այսպէս կ'երգեն դրուագը :

Մինչ դու գնացեր
Եւ զերկիր ամենայն
Ընդ քեզ տարար,
Ես աւերակացս
Որպէս թագաւորեմ :

Ըսեր է Արտաւազդ իր հօր դերեզմանին վրայ : Եւ Արտաշէս դերեզմանէն անիծեր է իր որդին ·

Եթէ դու յորս հեծցես
Յազատ ի վեր ի Մասիս ,
Զքեզ կալցեն քաջք, տարցեն
Յազատ ի վեր ի Մասիս ,
Անդ կացցես ,
Եւ զլոյս մի՛ տեսցես :

Եւ ահա անէծքի կատարումը : Պատմութիւնը կ'ըսէ —

« Արտաւազդ, երբ Արտաշատի կամուրջէն կ'անցնէր, որսի երթալու ատեն խելագար ինկած է վիհի մը մէջ» :

Ըստ աւանդութեան Արտաւազդ հարազատ որդի մը չէ, այլ դեւ մը ·

Վիշապազունք գողացան
Զմանուկն Արտաւազդ
Եւ դեւ փոխանակ եդին :

Այսպէս ժողովրդական առասպելի մէջ Արտաւազդ կը կրէ անէծքի հետեւանքը, կը շղթայուի Մասիսի վիհը, գամբռներ կը լզեն անոր շղթաները, մաշեցնելու համար անոր կապանքները, բայց անոնք կ'ամրանան դարբիններու հարուածներով : Աւագ ուրբաթի կէս գիշերը դարբիններ կ'երթան սալին վրայ երեք անգամ մուրճը իջեցնելու, այն հաւատքով որ ամրանան Արտաւազդ արքայի կապանքները : Հայ ժողովուրդի բարոյական հասկացողութեան մէջ ան « չար արքան է» որ երբ դուրս գայ՝ պիտի կործանէ աշխարհը ·

Կամի նա ելանել վրէժխնդիր հոգիով
Իւր անվերջ տանջանքի թոյնը մահաբեր
Աշխարհի չորս կողմը շաղ տալու մոխրով
Բայց՝ ամուր են նորա ծանր շղթաներ :
Զարկեցէ՛ք, դարբիններ, կռանը սալին,
Զարկեցէք կռանը —շղթայքն ամրանան,—
Անիծեալ արքայի կապանքն ամրանան,
Զարկեցէ՛ք, դարբիններ, կռանը սալին :

Ինչպէս կը նկարագրէ Յ · Յովհաննիսեան բանաստեղծութիւնը :

Խորենացիին Արտաւազդը չարութեան ոգին է : Մինչ ըստ Եզնիկի (Եզնիկ Ա · 74), Արտաւազդ յափշտակուած է վիշապներէն եւ բանտարկուած Մասեաց վիհերուն մէջ : Արալէզ շուներ կը լզեն անոր շղթաները, որպէսզի ան ազատի եւ փրկէ մարդկութիւնը : «Յայժմ կենդանի կայ, նա ելանելոց է եւ ունելոց զաշխարհս» (Եզնիկ) :

Ըստ Խորենացիի՝ Արտաւազդ չարի սկզբունքն է, ըստ Եզնիկի՝ մարդկութեան փրկիչն է : Այս երկու հայեցողութիւնները իրարու դէմ են : Խալաթեանց կ'ըսէ թէ՝ Արտաւազդ լուսաւորութեան, լոյսի սկզբունքն է : Ան ըմբոստ, գիտութեան, ճշմարտութեան արքան է ընդդէմ խաւարին, աւանդութեան, տգիտութեան :

Արտաւազդ հայ ժողովուրդի արիական - ցեղային ձայնին յայտնիչն է, (ծանօթ է արիական ժողովուրդներու հարցասիրութիւնը, զննական ոգին), ընդդէմ աւանդապաշտ նախ - արիական ոգիին : Զարմանալի չէ որ մէկ կողմէն ան կործանիչ չար ոգի համարուի, միւս կողմէ ազատարար, փրկիչ :

Ինչ որ ալ ըլլայ, մեր այսօրուան նիւթի համար կարեւորը այն է որ հօր անէծքը կը լսուի եւ կը կատարուի եւ ժողովուրդի վէպը կը պատմէ եւ կը վաւերացնէ զայն :

Վ · ՄԵԼԻՔԵԱՆ

մէն յարմարութիւն ունէր :

— Ահա այս է ճշմարիտ արուեստագէտին դառն ճակատագիրը :

— Ողբալը օգուտ չունի : Պէտք է ուժգնօրէն պաշտպանել արուեստագէտները · մանաւանդ Հայը :

Ու ջոջերուն կողմէ պատգամաւորութիւն մը կը ներկայանայ թատրոնին տիրոջ դրասենեակը, պահանջելով որ անմիջապէս ետ առնուին ճամբուած նուագածուները : Հակառակ պարագային կը սպառնայ պոյքոթի ենթարկել թատրոնը :Տէրը կ'ապուշնայ ու կ'ըսէ ·

— Բայց անոնք ...

— Ո՛չ մէկ բայց ...

Թատրոնին տէրը կը նահանջէ, խոհեմութիւն կը համարէ մէջտեղ չհանել անոնց կեղծարարութիւնը, չխայտառակելու համար ինքզինքը ու իր թատրոնը :

Կեղծ նուագածուները կրկին կը լծուին ... կեղծարարութեան :

Փողահար Արտաշ գործի կը լծուի :

Կը սորվի քիչ մը փողահարութիւն, քիչ մըն ալ ձայնագրութիւն եւ երբ յոյն ղեկավարը լաւագոյն պաշտօնով մը կը մեկնի, մեր Արտաշը կ'ըլլայ խմբավար, առաջին գործը ընելով վտարել երկու կեղծ ու լրտես նուագածուները :

Այս դէպքը ամբողջովին իրական է, եւ ունի իր նմանները, ամէն ասպարէզի ու ամէն ազգի մէջ :

Ուշադրութիւն մը բաւական է տեսնելու համար բազմաթիւ կեղծ թերուս փողահարներ, կառավարական, բարեգործական, հայրենակցական, կուսակցական որոշ կազմակերպութիւններու մէջ :

Այդ կեղծ փողահարները կ'ըսեն ·

— Կը փչենք, պահպանելու համար երաժշտական ներդաշնակութիւնը ... մեր ստամոքսին :

Աշխարհը նոյնն է Պալքաններէն Ամպուլաղ ու Ամպուլաղէն Սան Ֆրանչիսքօ ու նորէն մինչեւ Պալքանները :

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

« ԳԱՐԱԿԷՕԶ » ԿԱՄ ԹՐՔ· ՍՏՈՒԵՐԱԹԱՏՐՈՆԸ

Վերջերս Թրքական մամուլին մէջ տեղի ունեցաւ վէճ մը Գարակէօզի գոյութեան մասին, երբ փափաք կը յայտնուէր նորոգել եւ բարեզարդել Գարակէօզի գերեզմանը :

Գարակէօզի գերեզմանը կը գտնուի Պրուսայի մէջ, բայց շատեր կը պնդեն թէ վաւերական արժէք չի ներկայացներ այդ դամբարանը, քանի որ արուեստական դէմք մըն է Գարակէօզը, թէ երբեք ապրած չէ իրական անձնաւորութիւն մը Գարակէօզ անունով : Ընդհակառակն, ուրիշներ կը պնդեն թէ Գարակէօզ ապրած է Եըլտըրըմ Պայազիտի օրով, որու հրամանով կախաղան բարձրացուած է անոր համար որ իր միմոսութիւններով կը գրգռէր սուլթանին բանուորները, արգելք հանդիսանալով Ուլու - ճամիի շինութեան, Պրուսայի մէջ :

Ինչ որ ալ ըլլայ, կ'ըսէ Երճիւմէնդ Էքրէմ - Թալու ֆրանսերէն ուսումնասիրութեան մը մէջ, Գարակէօզ ժողովրդական դէմք մըն է, վաւերական կամ ոչ, որ երկար տարիներ զուարճացուցած է Թուրք զանգուածները, խնդացուցած ,ծիծաղ ու զուարթութիւն սփռած հոն ուր դաժան իրականութիւնը հեծեծանքի ու մղձաւանջի մթնոլորտ է ստեղծած : Եւ յետոյ, Թուրք հին պատմագիրներ անմահացուցած են զայն իբրեւ ազգային տիպար մը զուարթութեան, առաքեալ մը սկեպտիկ փիլիսոփայութեան :

Առաջին անգամ Շէյխ Մէհմէտ Քիւչիւքերին է, բնիկ Պրուսացի, որ կենդանացուցած է Գարակէօզը, ինչպէս անխուսափելի ընկերը՝ Հաճիվատ, անոնց ծիծաղաշարժ խօսակցութիւնը փոխադրելով բեմի վրայ, Թափանցիկ սպիտակ վարագոյրի մը ետեւ :

« Հայալ » (ստուերաթատրոն) կը կոչուէր այդ բեմադրութիւնը, որ կը յիշեցնէ հնդկական, չինական, ճապոնական կամ հին պարսկական թատրոնը, — վարագոյրի մը ետեւ, լոյսով մը թափանցիկ դարձած, ստուերդերասաններու խաղն ու խօսակցութիւնը : Արդ, Թրքական ստուերաթատրոնը ազգայի՞ն է թէ փոխառութիւն Հնդիկներու «Ճին»երէն, ճափոնացիներու Ստուերներէն, հին Պարսիկներու «Ժէք - էլի »ներէն : Ճիշդ է որ Թրքական ստուերաթատրոնէն շատ առաջ գոյութիւն ունէին Ծայր · Արեւելքի բեմական այդ խաղերը, բայց Շէյխ Քիւչիւքերի աշխատեցաւ ինքնատպութիւն եւ ազգայնութիւն տալ Գարակէօզի, այնքան որ այսօր Թրքական ստուերաթատրոնին երկու հերոսները երբեք չեն նմանիր Հնդիկներու «Ճին»երուն կամ ճափոններու « Ստուեր »ներուն :

Շէյխ Քիւչիւքերի իր հերոսներուն շնորհեց երգիծաբանական տաղանդ, ծաղրելու եւ սրբագրելու համար զանգուածներու թերութիւնները, ինչպէս նաեւ պալատներու բնակչութիւնը : Այսպէս Գարակէօզ դարձաւ ժողովուրդի զաւակ, միամիտ եւ անշահախնդիր, որ չի փնտռեր բառերը՝ ծածկելու համար իր մտածումը, եթէ նոյնիսկ գայթակղութիւն պատճառէ : Ընդհակառակն Հաճիվատ կեղծ արարած մըն է, որ կը սիրէ ծեքծեքուն խօսակցութիւնը, յաւակնութիւն ունի մեծ երեւնալու եւ մեծերու մօտ յաճախելու :

Այս երկու հերոսները այնքան ժողովրդականացան, որ պալատներուն մէջ իսկ յաճախակի դարձան թափանցիկ վարագոյրին ետեւ կատարուած ներկայացումները : Եւ խաղացանկն ալ հետզհետէ դարձաւ այլազան : Այսպէս ստեղծուեցան նոր դէմքեր,— « Թուզսուզ Տէլի Պէքիր»՝ որ կը մարմնացնէ գինով եւ կռուազան այրը, «Ալթըփարմաք Պէպէրուհի»ն՝ որ կը մարմնացնէ կէս - խենթ եւ այլասերած այրը, «Գարակէօզին կինը»՝ որ զզուելի մեղերայ մըն է եւ փորձանք մը այր մարդուն գլխուն : Աւելի վերջ բաւական բարդ ձեւ առաւ,— « Խաղեր բաղնիքին մէջ», «Կեղծ ամուսնութիւն» ,« Գարակէօզ երգիչ », «Արզու եւ Քամպէր », « Քէրէմ եւ Ասլի», «Պտոյտ մը դէպի Եալովա », եւ այսպէս դէմ ելան «Զէննէ » (կինը) եւ պարուհիները (ճէնկի) : Ինչպէս սկիզբները սուլթաններու սարային եւ վէզիրներու քոնաքին մէջ, այնպէս ալ նաեւ ժողովրդական խրախճանքներու եւ «սիւննէթ»ի հանդիսութեանց միջոցին սովորութիւն դարձաւ քաշել թափանցիկ վարագոյրը եւ Գարակէօզ խաղալ :

Այսպէս զարգացաւ Գարակէօզ խաղցողներու (Հայալի կը կոչուէին ասոնք) մասնաւոր արուեստ մը, որու նուիրեալները ընդհանրապէս կուգային «Էնտէրուն»էն, այսինքն պալատական ծառաներու դպրոցէն, որ սուլթանական տիրապետութեան օրերուն՝ կը համարուէր տեսակ մը համալսարան գեղեցիկ դպրութեանց : Ահա այդ դպրոցէն՝ կը յիշատակուին, իբրեւ նշանաւոր «հայալիներ», Քեա-

ԽՕՍՔ ԲԱՐԻ ԵՐԹԻ

ԽՄԲ.— 1917 հոկտեմբերին ծնած երիտասարդներու զինուորագրութեան առթիւ, խորհրդային մամուլը կը յորդի փառաբանական սաղմոսներով եւ տաղերով, պանծացնելու համար խորհրդային հայրենասիրութիւնը : Այս առթիւ շարք մը ոտանաւորներ հրատարակած է նաեւ «Ս · Հայաստան» : Ահաւասիկ նմոյշ մը ·—

Ճամբադ բարի լինի, հայրենիքի զինուոր ,
Մեր երկիրը, ահա, կանչում է քեզ զէնքի,
Լսիր կանչը նրա, ոնց հարազատ քո մօր ,
Եղիր կտրիճ մարտիկ մեր մեծ հայրենիքի :
Բռնիր քո կուռ ձեռքում սուրը արդարութեան ,
Կոփուած է այն բարձր, վսեմ գաղափարով , —
Ընդդէմ շահագործման, չարի եւ բռնութեան,
Հայրենիքի զինուոր, զընա՛, զնաս բարով :
Գնա՛, թող քո ճամբին փռուեն յաղթանակներ,
Թող թշնամին սարսի երթից քո յաղթական ,
Գնա՛, թող քեզ ուժ տայ եւ զուրգուրանքը մեր
Եւ հայրենի երկրի ներկան եւ ապագան :
Գնա՛, թող քո սրտում բոցավառուեն հուրեր ,
Թող չմարի քո մէջ ազատութեան ոգին ,
Քեզ բարի ե՛րթ, քեզ կեա՛նք, քեզ յաղթանա՛կ, քեզ սէ՛ր ,
Քեզ՝ մեր հզօր երկրի երիտասարդ որդին :
Եղիր կռուում մրրիկ, եղիր ահեղ սամում,
Լցուած ժողովրդի ուժով եւ ցասումով ,
Խփի՛ր կռուի ժամին, խարդախ մեր թշնամուն,
Խորհրդային մարդու հպարտ զգացումով :
Ճամբադ բարի լինի, հայրենիքի զինուոր ,
Մեր երկիրը, ահա, կանչում է քեզ զէնքի,
Լսի՛ր կանչը նրա, ոնց հարազատ քո մօր,
Եղիր կտրիճ մարտիկ մեր մեծ հայրենիքի :

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ

Թիֆ Սալիհը, որ հարուստ մեռաւ, Սէրչէ Մէհմէտը, որ անօթի մեռաւ եւ անդամալոյծ, իսկ Հազիմ կ'ապրի տակաւին :

Գարակէօզի արուեստը մղում տըւաւ նաեւ շինելու խամաճիկներ, ի պէտս ստուերաթատրոնին, — այդ խամաճիկները կը շինուէին խաւաքարտէ կամ ուղտի կաշիէ : Այդ ասպարէզին մէջ անուն հանած էր մասնաւորաբար Վէլի Ուսթա, որ ոչ միայն ձեւ կուտար խամաճիկներուն, այլ եւ կը ներկէր զանոնք վարպետօրէն :

Վերջացնելէ առաջ, արձանագրենք որ Հայոց մէջ Գարակէօզի ուսումնասիրութեամբ զբաղած է Արմենակ Սաքըզեան, որ ֆրանսերէն հրատարակութիւններ ալ ունի այդ մասին :

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ՐԱՔՔԱ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Բժիշկը իր արեւէն սեւցած դէմքը նորէն պատուհանէն դուրսին դարձնելով, լուռ նայեցաւ կառավարիչին, եւ յետոյ ըսաւ ·

— Անշուշտ ստացած ես կառավարութեան հրամանները, կարգադրութիւնները, չէ՞ :

— Այո՛, անշուշտ եւ ըստ այնմ ալ կը շարժիմ :

— Կոմիտէին ծածկագիր հեռագիրնե՞րն ալ,— հարցուց Տոքթ · Պրուն :

— Այդ մասին հոս անգամ չէ : Իմ գործս կառավարութեան հետ է,— պատասխանեց Սաուտ Բէամիլ, յուզուած չըլլալ :

— Բայց կառավարութիւնը երկրորդական կուգայ, առաջինը Կոմիտէն է : Կ'երեւայ, կը մոռնաս այս կէտը, սիրելի բարեկամ : Եւ յետոյ, կացութիւնը այնքան խառնաշփոթ է, գործերը այնքան բարդացած են որ ոչ ոք կրնայ քակել այս ահաւոր հայկական հարցին թնջուկը : Անշուշտ ես վերջինն եմ որ հաւանիմ այս դժբախտներու ենթարկուած վիճակին եւ անոնց հանդէպ բռնուած ընթացքին, բայց այս մասին պէտք է երկու կէտ նկատի առնել :

Տոքթ · Պրուն ոտքի ելլելով սենեակին մէկ ծայրէն միւսը սկսաւ երթալ գալ :

— Պատասխանատուութիւններու մասի՞ն խօսք ընել կ'ուզես,— ընդմիջեց զայն Սաուտ Բէամիլ պէյ :— Լա՛ւ, պարզէ՛ դուն ինչ որ կը խորհիս այս մասին : Բայց ես կ'ուզեմ , գոնէ այս մարզին մէջ, գոնէ սա վիճակին մէջ, կրթնիլ բանաւորութեան եւ մարդկայնութեան, մարդասիրութեան, ինչ որ նոյնն է :

— Ո՛չ, պատասխանատուութիւններու մասին չեմ ուզեր խօսիլ :Միայն քեզի ցոյց տալ կ'ուզեմ որ այս հարցին մէջ բան մը յաջողցնելը, բան մը ձեռք բերելը որքա՜ն դժուար է :Նախ, Հայերուն ալ յանցանքը կայ : Գիտես դուն, որքան մեծամիտ ու յաւակնոտ են, երբ կը հաւատան աւելի զօրաւորները ըլլալ : Արդէն պատերազմէն առաջ Թուրքերուն գաղտնիք չէր, թէ Ռուսիա միտքը դրած է Կովկասեան Հայերուն օգնականութեամբ անկարգութիւններ առաջ բերել Թրքական սահմանագլուխի մարզերուն մէջ : Արտասահմանի մէջ նախապատրաստուած այս ծրագիրներուն Թրքահայերն ալ հաւանեցան : Դէպք մը որուն մէջ ես ալ խառնուեցայ, կը ցուցնէ թէ այս դրդումները ո՛րչափ առաջ գացած էին : Լոնտոնի մէջ Թուրք պաշտօնատար մը, Շիւքրի պէյ, սպաննուեցաւ մի ոմն Փիսկիւլեանի եւ Վարդ անունով ուրիշ Հայու մը կողմէ : Երկուքն ալ փախան անգլ · կառավարութեան աջակցութեամբ : Բայց Անգլիացիները անտեղեակ չէին, թէ Ռուսերը, Հայերուն օժանդակութեամբ, իրենցմէ աւելի շուտ Սուրիա եւ Միջագետք կ'իջնէին : Իրենց համար կը բաւէր որ Հայերուն դէմ Թուրքերուն կասկածը աւելնար եւ խնդրոյ նիւթ մարզերուն վրայ ըզգուշական միջոցներ կարենային ձեռք առնել Ռուսերուն դէմ :

— Արդ, Շիւքրի պէյին այս երկու սպանիչները ,Փիսկիւլեան և Վարդ , ռուսեւպարսկական սահմաններուն մէջ մերթ ընդ մերթ կ'երեւէին իբրեւ գրգիչ եւ պարագլուխ անկարգութիւններու : Հայկական ապստամբութեան մը վախը երթալով աճեցաւ Կ · Պոլսոյ մէջ : Հիմա, պատճառ կը փնտռուէր, Հայերը հեռացնելու համար սահմանակից մարզերէն : Փիսկիւլեան, Վարդ եւ իրենց նմանները կը շարունակէին գրգռութիւններ առաջ բերել, բռնի արարքներ կը գործէին, վտարանջութեան աղաղակ կը բարձրանային, հայկական կամաւորական գունդեր կը կազմէին Թուրքիոյ դէմ եւ յայտնի համարձակ առաջ կը քշէին իրենց յառակաղիծները, անկախ Հայաստան մը հիմնելու համար այս երկրին աւերակներուն վրայ :

— Այս գրգռիչ յանձգութիւններէն զերծ պիտի չըլլար Թրքական երկրամասը : Այսպէս, կռիւ եղաւ Վանի մէջ եւ Թուրքերը պարտուեցան : Յետոյ ճակատամարտն ալ կորսնցուցին Սարը Գամըշի մօտ : Արեւելեան սահմանին վրայ բոլոր Թրքական զինուորական գործողութիւնները անյաջող կ'անցնէին : Ռուսերը կը յառաջանային, եւ տակաւ ա՛լ աւելի կը ստուարանային հայկական ապստամբութենէ մը առաջ գալիք վտանգները :

— Այդպիսի մարդոց ընթացքին բերումով հայ ժողովուրդին անվստահելիութեան մասին համոզումը զօրացած էր : Ուստի որոշուեցաւ տեղահանութիւնը, փոխադրութիւնը Հայերուն : Մինչեւ հոս ամէն բան խելքի մօտ է : Եթէ Կովկասի եւ Պարսկաստանի Հայերը սանկ քիչ մը քիչ խանդավառութիւն ցոյց տուած ըլլային ռուսական դատին նկատմամբ, եթէ Փիսկիւլեանի եւ Վարդի պէս մարդասպաններ որոնք — ինչպէս կ'ըսուի— Թրքահայեր են, բացէ ի բաց ապստամբութիւն գրգռած չըլլային, եթէ Արեւելեան սահմանին վըրայ զինուորական գործողութիւնները քիչ շատ ի նպաստ Թուրքերու եղած ըլլային, այս որոշումը պիտի չտրուէր : Կամաւորական խումբերով Թուրքերուն դէմ մղուած կռիւներուն Հայոց մասնակցութիւնը, վերեւ յիշուած անձերուն ոտնձգութիւնները, Շիւքրի պէյի սպանութեան պէս դէպքեր — ահա Հայերուն յանցանքը : Այս է պատճառը որ իրենք՝ Հայերն ալ իրարու մէջ միաբան չեն, եւ իւրաքանչիւրը իր անձը միայն կը խորհի :

Երբ այնուհետեւ բոլոր Հայերուն տեղահանութեան հրաման տրուեցաւ, —· եւ ասիկա է երկրորդ կէտը, որու մասին կ'ուզեմ խօսիլ,— երեւան եկաւ այն իրողութիւնը՝ որ յատկանշական է ա՛յս երկրին՝ Թուրքիոյ համար— Պաշտօնեաներուն կատարեալ անբանականութիւնը եւ Թուրք ժողովուրդին զանգուածին տգիտական , շատ վար աստիճանը : Տեղահանութիւնը իբրեւ ապացոյց նկատուեցաւ Թրքական դատին հանդէպ Հայերուն դաւաճանութեան : Հետեւաբար Հայը թշնամի մըն էր, հետեւաբար ոչ մէկ վերապահումի, ոչ մէկ մեղմութեան արժանի էր, հետեւաբար պէտք էր փճացնել զայն : Ուստի տեղի ունեցան բոլոր այն դէպքերը, որոնց կրնայ սպասել մարդ այսպիսի պարագաներու մէջ : Տեղահանութիւնը սկսաւ , հետեւանքներն ալ ինքնին մէջտեղ եկան : Պաշտօնատարներուն ստորին ցածոգի բնազդումները, նաեւ զանգւածին նոյն ստորին եւ ցածոգի բնազդումները չէին սանձուեր : Անանկ եղաւ, որ քարը անգամ մը գլորեցաւ , մէջտեղ ելաւ Կոմիտէի անդամներուն անուշիմութիւնը, որոնք մէկէն ի մէկ հնարաւորութիւնը տեսան Հայերուն փճացումով զօրացնել իրենց համա - Թրքականութիւնը :

Թարգմ · ԵՏԱՆ

(Շար ·)

(34)

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, Mutualitèի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Մթնոլորտը չափազանց թանձրացած է Չեխոսլովաքիոյ մէջ, թէեւ երեւութապէս հանդարտութիւն կը տիրէ: Հեռաձայնի հաղորդակցութիւնները խզուած են Պերլինի հետ: Զինուորական փոխադրութիւններ կը կատարուին ամէն կողմ: Փրակայի մէջ զօրաշարժի թափօրը աչքի կը զարնէ չորս - չորս բեռնակառքերու անընդհատ երթեւեկներով: Ոստիկանութիւնը խստօրէն կը հսկէ բարեկարգութեան: Կառավարութիւնը հրամայեց բանակին գրաւել գերմանական շրջանին որոշ կէտերը: Տեղ - տեղ ալ չեխական զօրքը ետ քաշուած է, աւելի նպաստաւոր դիրքեր բռնելու համար:

Մոսկուա կը սպառնայ, Վարշաւա կը մերժէ

Խ. Միութեան փոխ-գործավարը իր մօտ հրաւիրելով լեհական դեսպանատան գործակատարը, անոր յանձնեց ծանուցագիր մը որով խորհրդային կառավարութիւնը կը յայտնէ թէ պիտի խզէ ոչ-յարձակման դաշինքը, եթէ լեհական կառավարութիւնը չեխական հողը մտնէ: Խորհրդային ծանուցագիրը հիմնուած է այն լուրերուն վրայ թէ Լեհաստան զինուոր կը համախմբէ չեխոսլովաք սահմանագլուխին վրայ եւ թէ այդ զինուորները պիտի անցնին սահմանը: Խորհրդային կառավարութիւնը կը սպասէ որ հերքուին այդ լուրերը:

Լեհական կառավարութիւնը անմիջապէս պատասխանեց այս ծանուցագրին, Մոսկուայի գործակատարին միջոցաւ.—

1.— Պետութեան ապահովութեան հետ կապուած տնօրինութիւնները կախում ունին միայն լեհական կառավարութենէն, որ պարտականութիւն չունի բացատրութիւն տալու ոեւէ մէկուն:

2.— Լեհական կառավարութիւնը ճշգօրէն գիտէ իր կողմէ կնքուած համաձայնութեանց բնագիրը:

Գործակատարը հրաման ստացաւ նաեւ իր կառավարութեան զարմանքը յայտնելու այս ձեռնարկին առթիւ, գիտել տալով թէ որ եւ է բացառիկ միջոց ձեռք առնուած չէ լեհեւխորհրդային սահմանին վրայ, Լեհաստանի կողմէ:

Վերջին լուրերու համաձայն, Խ. Միութիւնը ստուարաթիւ զինուոր կեդրոնացուցած է լեհական սահմանին վրայ:

*** Լեհաստանի մէջ ցոյցերը կը շարունակուին լեհաբնակ շրջաններու կցման համար: Կը հաստատուի թէ ստուարաթիւ զինուոր եւ ռազմամթերք փոխադրուած է սահմանագլուխին վրայ, բոլոր կայարաններուն մէջ: Պատերուն վրայ փակցուած յայտարարութիւններ կ'ըսեն թէ «հնչած է ժամը»:

Խ. Միութիւնը պիտի օգնէ՞

Բանակցութեանց խզումէն վերջը, Ազգերու Դաշնակցութեան անգլիական առաջին պատուիրակը իր կառավարութեան հրահանգով ներկայացաւ Պ. Լիթվինովի, իմանալու համար Խ. Միութեան դիրքը: Պ. Լիթվինով նախ դիտել տուաւ թէ սաղնայի սկիզբէն ի վեր առաջին անգամ է որ պաշտօնապէս դիմում կը կատարուի, հասկնալու համար իր կառավարութեան դիրքը: Ցետոյ յայտարարեց, երկար բացատրութիւններէ վերջ.

— «Գերման - անգլիական - ֆրանսական վերջնագրէն ետքը, Չեխոսլովաքիա ուզեց իմանալ թէ ի՛նչ դիրք պիտի բռնէ Խ. Միութիւնը, եթէ Գերմանիա նոր պահանջներ դնէ, եթէ խզուին անգլեւգերման բանակցութիւնները եւ եթէ Չեխոսլովաքիա վճռէ զէնքով պաշտպանել իր սահմանները: Հասկնալի էր այս հարցումը, քանի որ Չեխոսլովաքիա ընդունած էր վերջնագիր մը որ ուրիշ բաներու կարգին կը տրամադրէր նաեւ ռուսեւչեխ դաշինքին խզումը: Այս կացութեան առջեւ, Խ. Միութիւնը անշուշտ բարոյական իրաւունք ունէր չեղեալ համարելու դաշինքը: Սակայն եւ այնպէս, խորհրդային կառավարութիւնը որ պատրուակներ չի փնտռեր իր յանձնառութիւններէն խուսափելու համար, պատասխանեց թէ պիտի գործադրուի չեխեւխորհրդային դաշինքը, եթէ Ֆրանսա օգնութեան հասնի Չեխոսլովաքիոյ, տուեալ պայմաններուն մէջ»:

Նորէն հրաւէր համերաշխութեան

Չեխական կառավարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Կառավարութիւնը Պ. Զէյմպըլէնէն ստացաւ հեռագիր մը որով կը խնդրէ ամէն տեղ եւ մասնաւորապէս խառն բնակչութեամբ վայրերու մէջ զգուշանալ ամէն արարքէ որ կրնայ տեղի տալ միջադէպերու: Կոչը ուղղուած է ամէնուն եւ մասնաւորապէս Գերմաններուն: Այդպիսի միջադէպեր պէտք չէ յարուցուին ոչ չեխոսլովաք սահմաններէն ներս, ոչ ալ միւս կողմէն: Չեխոսլովաքիա իր մասին անշուշտ պիտի գործադրէ կարելին, որպէսզի այդպիսի դէպքեր եւ միջամտութիւններ չծագին: Կառավարութիւնը կը յիշեցնէ իր հանդարտութեան եւ բարեկարգութեան հրաւէրը: Ան իր կարելին պիտի փորձէ որպէսզի Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները չխանգարուին եւ կը յուսայ թէ նոյնը պիտի ընեն միւս բոլոր տարրերը որոնց ուղղուած է Պ. Զէյմպըլէնի խօսքը:

o o

Ուրիշ լուրեր օրուան տագնապի մասին

Գերմանական մամուլը կը շարունակէ սլաքներ արձակել Մոսկուայի եւ Փրակայի դէմ, պնդելով թէ անոնք են որ կը խափանեն Հիթլէր - Զէյմպըլէն համաձայնութիւնը: Այս առթիւ կը գրեն թէ չեխական նոր կառավարութիւնը արշաւանքներ սարքած են գերմանական շրջանին մէջ:

Նոր ընդհարումներ պատահեցան առջի օր, նոյն շրջանին մէջ: Գերմանական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ 50 հոգի սպաննուած են: Գերմանական թերթերը «ջարդարար» կը կոչեն Չեխոսլովաքիոյ նոր վարչապետը, Զօր. Սիրովի: Եւ կ'ըսեն թէ արդէն խել 900.000 Չեխեր զէնքի տակ առնուած են:

*** Ուրբաթ օր քանի մը հազար ցուցարարներ Փարիզի չեխական դեսպանատան առջեւ երթալով, համակրանքի ցոյցեր կատարեցին: Ցուցարարները խռնեցին ոստիկանական շղթան եւ այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան: Ոստիկանութիւնը քանի մը հոգի ձերբակալեց, բայց յետոյ ազատ արձակեց: Թափօր մըն ալ Պուլոնյը - Պիյանքուրի մէջ կազմուած էր, նախաձեռնութեամբ մետաղագործական բանուորներու, բայց ոստիկանութիւնը ցրուեց:

*** Զօր. Ֆօշէ, Չեխոսլովաքիոյ ֆրանսական զինուորական պատուիրակութեան նախագահը, նեղանալով իր կառավարութեան բռնած դիրքէն, հրաժարեցաւ ֆրանսական բանակէն եւ ինքզինքը դրաւ չեխական բանակին տրամադրութեան տակ:

Ո՞վ է Չեխոսլովաքիոյ նոր վարչապետը

Զօրք Եան Սիրովի, Չեխոսլովաքիոյ նոր վարչապետը, ծնած է 1889ին Մորավիոյ մէջ: Համեստ ծնողքի զաւակ, փոքր հասակէն զաղթած է Ռուսաստան ապրուստ ճարելու, ճարտարապետական ուսումը աւարտելէ ետք:

Մեծ պատերազմին սկիզբը կը գտնուէր Վարշաւա, երկար ժամանակ Ուկրանիոյ մէջ ապրելէ ետք:

Զինուորական ասպարէզի հակում չունէր, բայց յանկարծ պատերազմի ընթացքին իր մէջ գաղափար ծագեցաւ համախմբել Ռուսիոյ Չեխերը եւ կռուի մղել զանոնք Աւստրիա - Հունգարիոյ դէմ: Այսպէս կազմուեցաւ նշանաւոր չեխական զօրաբաժինը, որուն գլուխ անցաւ ինք եւ կարեւոր դեր կատարեց Աւստրիացիներու դէմ մղուած ճակատամարտներու մէջ:

Այս զօրաբաժինն էր, որ 1918ին կտրեց անցաւ 10.000 քիլոմեթր ճամբայ, Վլատիվոսթոքի վրայով մտնելու Ֆրանսա եւ անկէ ալ՝ ռազմաճակատ:

Այս կռիւներու ընթացքին զօր. Սիրովի վիրաւորուեցաւ եւ կորսնցուց մէկ աչքը:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ

Պարահանդէս թէյասեղան, կիրակի 25 Սեպտեմբեր, ժամը 5էն կէս գիշեր, 8 Ռիւ Պօսիւէ: Պար, պիւֆէ: Մուտքը 5 ֆրանք:

ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 20ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՀԱՅ ԼԵՌՆԷՐՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Մ. ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

25 Սեպտեմբեր, կիրակի, Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ

18 Bld. Michelet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ **ԸՆԿ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ**

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ՊԸՆՈՒՍ Տ'ԱԶԻ**

(Հրաւիրուած Փարիզէն)

Հանդէսին հրաւիրուած են ֆրանսական զինուորական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչները եւ հայ ազգային կազմակերպութիւնները:

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 3.30ին

Ընկ. Թէքէեան լուսարձակով պիտի ներկայացնէ Մուսա լերան քառասուն օրերէն դրուագներ:

Դերասան ՂԱԶԱՐԵԱՆ կը ներկայացնէ «ԵՍ ՄԵՌԱՅ» զաւեշտը:

Հանդէսի ընթացքին ռատիոյով նուագ (հայերէն եւ ֆրանսերէն) Պ. ԱԼՔԱԶԷ

Կ'արտասանեն՝ Պ. Պ. ԹԻՒԹԷԼԵԱՆ, Ս. ԲՐՈՒՏԵԱՆ, Ն. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ: Ֆրանսերէն արտասանութիւն մը՝ փոքրիկն Օր. Մ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԷ: Հայկական պար՝ Պուլվար Օտտոյի կապոյտ Խաչի սանուհիներու կողմէ: Կ'երգէ Օր. ՓԵՐՃՈՒՀԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Կօնսէրվաթուարէն), Ջութակ՝ Պ. ԼԷՒՈՆ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ (Մարսէյլի Երաժշտական Լիսէէն) եւ Օր. ԷԼԻԶ ՅԱԿՈԲԵԱՆ, Օր. ՀԵՐԱ ՔԸՉՊԸԼԵԱՆ (Մարսէյլի Քօնսէրվաթուարէն) որոնց դաշնակով կ'ընկերակցի Madame SUZANNE ANDRÉ:

Մուտքը ազատ է

Միութեան վիճակախաղը տեղի կ'ունենայ տեղւոյն վրայ:

Կը խնդրուի ծաղկեպսակ չի բերել:

ԱՂՋԿԱՆՑ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1, Avenue du CHâteau, St. Gratien (S. et O.)

Անարատ Ցղութեան հայ քոյրերու վարժարանը կը վերաբացուի Հոկտեմբեր 2ին:

Այն ծնողք որ կը փափաքին իրենց աղջիկները արձանագրել տալ, բարեհաճին դիմել վարժարանի տեսչութեան Երկուշաբթի եւ Շաբաթ օրերը ժամը 15—18:

ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ

Հաղորդակցութեան միջոց.— կառ. սիւ Նոռէն՝ երկաթուղիով:

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine Tél. Observatoire 13 - 45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագէտ. ամէն տեսակ խնդիրներու Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոնի օրինական հետակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն: Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ծառերու եւ գաստիարակութիւններու խմբագրութիւն: Փողոցային արկածներու ենթարկուած չքաւորներուն կուտայ կանխավճար առանց տոկոսի եւ միջնորդէ ք: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—10 եւ 5—7:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

ԱՆՈՒՇ ՍԵԽԵՐ

ՍՈՂԱՆԽԱԿԱՆ, ՄԱՐՍԻԼԻՈՅ ԵՒ ԻԶՄԻՐԻ

Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ

Դիմել՝ **Husnian Tiber,** 14 Rue Mondetour, Paris 1er

Մէթրօ Etienne Marcel Հեռաձայն՝ Gut. 92—94

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԿԱՄ. եւ Մարտ. Միութեան Անիէռ Գուաքոլոնպի վարչութիւնը ընդհ. ատդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ռազմիկ ընկերները այսօր, կիրակի ժամը 3.30ին. Ներկայ կ'ըլլայ Տ. Բաղդասարեան:

Հաւաքավայր.— 51 Rue Gramme Գուա քոլոնպ:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի Մուրատեան վարժարանին դպրոցական 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի Հոկտեմբեր 1էն:

Արձանագրութիւններու համար պէտք է դիմել վարժարանին դրասենեակը ամէն օր ժամը 15էն 18ը, 26 **Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):**

Տեսչութիւն

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Փօղոսեան 50 ֆրանք կը նուիրեն Փարիզի Սեբաստիոյ Նախանձայոյզ Միութեան, ողբացեալ Սարգիս Յակոբեանի մահուան առթիւ:

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՐԱԳ

Առնուվիլ - լէ - Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ 25 Սեպտեմբեր, կիրակի օր, Վարագայ Խաչի տօնին եւ եկեղեցւոյս անուան 7րդ տարելիցին առթիւ պիտի կատարուի մատաղի օրհնութիւն: Պիտի պատարագէ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան: Կը հրաւիրուի շրջաններու եւ Փարիզի բարեպաշտ ժողովուրդը: Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30, Ս. Պատարագ՝ 10.30: Շոգեկառքը կը մեկնի կառ. տիւ Նորէն առտուն ժամը 8.05, 8.49, 8.59, 9.40, 10.05, եւ 10.36:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dемesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	225 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	265 ֆրանք	130 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MARDI 27 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3845

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Ճգնաժամը հասած է իր գագաթնակէտին, եւ աշխարհի հըզօրները գերագոյն փորձն է որ կը կատարեն, փրկելու համար խաղաղութիւնը, մետասաներորդ ժամուն :

Երէկ իրիկուն ժամը 8ին Հիթլէր մեծ ճառ մը պիտի խօսէր, պարզելով իր տեսակէտները :

Մ. Նահանգներու նախագահը, Ռուզվէլթ, որուն յառած են բոլոր աչքերը, ստիպողական կոչ մը ուղղեց Հիթլէրի եւ Պէնէշի, «յանուն 130 միլիոն Ամերիկացիներու, որպէսզի չխզեն բանակցութիւնները եւ ջանան տակաւին հարցերը կարգադրել խաղաղ, պարկեշտ եւ շինարար միջոցներով: Հակամարտ տեսակէտները կրնան հաշտուիլ: Անգամ մը որ բանակցութիւնները խզուին, բանականութիւնը տեղի պիտի տայ բռնի ուժին առջեւ: Բռնի ուժը որ եւ է խնդիր չի լուծեր ապագային, ոչ ալ մարդկութեան համար »:

Վերջին պահուն Լոնտոն հրաւիրուեցաւ նաեւ Ֆրանսայի սպարապետը, Զօր. Կամլէն, որ մեկնեցաւ օդանաւով :

Լաւատեսներ կը կարծեն թէ անգլօ-ֆրանսական միացեալ ճակատը ամրապնդուած ըլլալով, կարելի պիտի ըլլայ փրկել խաղաղութիւնը: Ամենադէշ պարագային, կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ սահմանափակել ընդհարումը: Իտալական եւ գերմանական թերթերը կը շեշտեն թէ կացութեան բանալին Փարիզի մէջ կը գտնուի:

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Սթալին, մարաջախտ Վորոշիլով եւ ընդհ. սպայակոյտը խորհրդակցութիւն մը կատարեցին շաբաթ, կիրակի եւ երկուշաբթի :

Այսօր լոյս մը կը սպասուի թէ Լոնտոնէն եւ թէ Պերլինէն, մանաւանդ որ երկու կողմերն ալ տրամադիր կ'երեւան նոր զիջումներ կատարելու :

ԶՕՐԱՇԱՐԺԻՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Աւելի քան առաջ զինուորական փոխադրութիւն

Ինչպէս գրած էինք կիրակի օր, կառավարութիւնը մասնակի զօրաշարժ հրատարակեց գիշերանց, իբրեւ զգուշական միջոց: Ամբողջ օրը հազարաւոր պահեստիներ անմիջապէս ճամբայ ելան դէպի իրենց զօրամասերը: Իրազեկներ կը կարծեն թէ Ֆրանսա արդէն դրօշի տակ ունի աւելի քան մէկ միլիոն զինուոր, իսկ նորակոչ պահեստիներուն թիւը կը հաշուեն 100,000էն մինչեւ 500,000 հոգի: Թերթերը կը գրեն թէ տասը նոր զօրաբաժիններ փոխադրուած են դէպի Մաժինոյի գիծը, շաբաթէն կիրակի: Նորակոչներուն մեծ մասը մասնագէտներ են օդանաւի, գնդացիրի, թնդանօթի, կամ ամրաշէն զինուորներ, ելեկտրագէտներ, մեքենագէտներ, եւն.: Շատերը երիտասարդներ չեն, ծառայած ըլլալով Մեծ պատերազմին :

Մասնակի զօրաշարժին հետ, կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, զինուորական բռնագրաւումներու մասին, որոնց ենթակայ են բոլոր ձիերը, կառքերը եւ ուտեստը՝ սահմանամերձ շրջաններու մէջ: Նաեւ գրաքննութիւն հաստատուած է անթելի կայաններուն վրայ, որպէսզի սխալ տեղեկութիւններ չհաղորդեն: Երրորդ հրամանագիր մը կը տրամադրէ բոլոր երկաթուղիներուն վրայ նախապատուութեան տալ զինուորական փոխադրութեանց, թէ ճամբորդի եւ թէ բեռնատար կառախումբերու մէջ:

Մեծ պատերազմէն ի վեր, առաջին անգամ էր որ զօրաշարժ կը հրատարակուէր ընդհանուր ազդով մը: Նախապէս այս ազդարարութիւնը կ'ըլլար անձնապէս: Կ'ըսուի թէ բոլոր զինուորները գերմանական սահմանագլուխը փոխադրուած են :

Զօրաշարժի ձերմակ յայտարարութիւնները պատերը փակցուած էին ուրբաթէն շաբաթ լուսնալու գիշերը ժամը 4ին եւ մինչեւ իրիկուն բազմութիւնը իրար կը հրմշտկէր կարդալով զանոնք, ինչպէս եւ վիճելով կամ հայրենասիրական կոչեր ուղղելով : Անշուշտ լացողներ ալ պակաս չէին, մանաւանդ մայրեր եւ քոյրեր: Անհամար բազմութիւն խռնուած էր արեւելեան կայարանը (Կառ դը լ'Էսթ), զինուորական փոխադրութեանց առթիւ: Ժողովուրդը միշտ հանդարտ է եւ բարեկարգութեամբ կը հետեւի կառավարութեան հրամաններուն :

*** Կառախումբերուն եւ կայարաններուն լամբարներուն վրայ կանանչ ապակիներ դրուած են, որոնք աղօտ լոյս մը կու տան:

Պելժիոյ մէջ ալ մասնակի զօրաշարժ

Պելժիական կառավարութիւնը հետեւեալ որոշումները տուաւ գիշերային նիստի մը մէջ .—

1. Դրօշի տակ առնել կարգ մը պահեստիներ, գլխաւորաբար անոնք որ մասնագէտ են ստիպողական քանդումներ կատարելու սահմանամերձ շրջաններու մէջ, յարձակման պարագային :

2. Նոյնպէս հրաւիրել գունդ մը 1937ի քաղաքապահ զօրքէն:

Այս որոշումներուն ենթակայ են 4400 զինուորներ, որոնց մեկնումի հրամանը հաղորդուեցաւ գիշերանց, հեծելանուորդ զինուորներու կողմէ, ինչ որ բաւական իրարանցում պատճառեց: Յաջորդ առաւօտ նախարարները նորէն ժողով գումարեցին մինչեւ կէսօր, բայց զինուորական նոր միջոցներ ձեռք չառնուեցան: Այս առթիւ խորհրդակցեցան գործարանները շարժման մէջ դնելու, պարենաւորումը կազմակերպելու, ժողովուրդը օդանաւային յարձակումներու դէմ պաշտպանելու միջոցներու մասին :

*** Հոլանտան ալ զինուորական միջոցներ ձեռք առաւ, պաշտպանելու համար իր չէզոքութիւնը: Բոլոր արձակուրդները ջնջուեցան եւ ուրիշ բացառիկ տնօրինութիւններ եղան :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ԿԸ ՄԵՐԺԵՆ ՀԻԹԼԵՐԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆ ՈՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՆՈՐԷՆ ԼՈՆՏՈՆ ԳԱՑԻՆ

Մուսոլինի կը սպառնայ իր կարգին զօրաշարժ կատարել, եթէ...

Կացութիւնը շատ աւելի ծանրացաւ շաբաթէն կիրակի, երբ պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ Չեխոսլովաքիա եւ Ֆրանսա մերժած են Հիթլէրի վերջին պայմանները :

Ինչպէս հաղորդած էինք, Չէմպըրլէն Լոնտոն վերադարձաւ շաբաթ առտու, ստանալով Հիթլէրի պատասխանը՝ իր գրած նամակին: Անգլիոյ վարչապետը համաձայնութեան յոյս չտեսնելով, կ'ուզէր խորհրդակցիլ իր պաշտօնակիցներուն հետ: Վերադարձէն անմիջապէս վերջը, ժողովի հրաւիրեց «ներքին դահլիճը», որ կը բաղկանայ իր անմիջական գործակիցներէն,— Լորտ Հըլիֆաքս (արտաքին), Սըր Ճօն Սայմըն (ելմտական) եւ Սըր Ս. Հօր (ներքին): Վարչապետը անոնց հաղորդեց իր գրած նամակը եւ Հիթլէրի տուած պատասխանը: Յաջորդ օրը, կիրակի, բացառիկ նիստի հրաւիրուեցաւ ամբողջ դահլիճը, քննելու համար կացութիւնը: Առաջին նախարարական խորհուրդը գումարուեցաւ ժամը 10,30ին եւ տեւեց մինչեւ 13.25: Ցեռոյ վարչապետը Թագաւորին ներկայացաւ: Երկրորդ ժողովը գումարուեցաւ ժամը 15ին, տեւելով մինչեւ 17: Միեւնոյնատեն Լոնտոն կանչուած էին Ֆրանսայի վարչապետն ու արտաքին նախարարը: Անոնց մեկնումէն առաջ, Ֆրանսայի դահլիճն ալ բացառիկ նիստ մը գումարեց կիրակի առտու եւ միաձայնութեամբ որոշեց կառավարութեան դիրքը: Իրիկուան ժամը 17.40ին Պ. Պ. Տալատիէ եւ Ժորժ Պոնէ օդանաւ իրենալով, Լոնտոն հասան ժամը 18.52ին, եւ ուղղակի գացին Ֆրանսական դեսպանատունը: Ժամը 20.40ին երկու նախարարները Անգլիոյ վարչապետարանը գացին, խորհրդակցելու համար բրիտանական կառավարութեան հետ: Խորհրդակցութիւնները շարունակուեցան երէկ ալ, երկուշաբթի:

Այդ խորհրդակցութեանց ընթացքին էր որ պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ Ֆրանսա եւ Չեխոսլովաքիա մերժած են Հիթլէրի յուշագիրը, որ Փրակա հաղորդուած էր Պ. Չէմպըրլէնի միջոցաւ և որ կը տրամադրէր անմիջապէս գրաւել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանը: Ֆրանսայի վարչապետը եւ արտաքին նախարարը աւելի քան երեք ժամ խորհրդակցեցան Պ. Չէմպըրլէնի եւ երեք նախարարներուն հետ, միջին ճամբայ մը գտնելու եւ խաղաղութիւնը փրկելու համար: Անգլիա պաշտպանողական դիրք մը բռնած էր, նախարարական երեք յաջորդական ժողովներէն վերջը, որոնց մէկը տեղի ունեցաւ կէս գիշերին: Կացութիւնը այնքան բարդացած էր որ, երկու երկիրներուն վարիչները գերագոյն փորձ մը կը կատարեն, մետասաներորդ ժամուն փրկելու համար խաղաղութիւնը: Պ. Տալատիէ տակաւին ամէն յոյս կորսնցուցած չէր երէկ առտու :

Չեխական կառավարութեան հետ մերժելով Հիթլէրի պայմանները, Ֆրանսա ինքնաբերաբար յանձն առած կ'ըլլայ ի հարկին զինու զօրութեամբ օգնութեան հասնիլ Չեխոսլովաքիոյ, եթէ այս վերջինը յարձակում կրէ: Չեխական կառավարութիւնը իր պատասխանին մէջ կը բացատրէ թէ երբ Գերմանիոյ պայմանները նոյնութեամբ ընդունին, բացարձակապէս անձնատուր եղած պիտի ըլլան, քանի որ նոր սահմանագլուխին մէջ պիտի մտնեն նաեւ չեխական ամրութիւնները: (250,000,000 տոլար ծախսուած է այս ամրութեանց համար):

Ի՞նչ պահանջած է Հիթլէր

Անգլիական կառավարութիւնը կիրակի օր մամուլին յանձնեց Հիթլէրի յուշագիրը, որուն կցուած է նաեւ քարտէս մը, իր հասկացողութեամբ :

Հիթլէր իր յառաջաբանին մէջ դիտել կու տայ թէ կացութիւնը բոլորովին անտանելի դարձած է Զուտէթեան Գերմաններուն համար, հետեւաբար վտանգաւոր՝ Եւրոպայի խաղաղութեան համար: Ուստի կը պահանջէ անյապաղ պարպել Զուտէթեան շրջանը: Քարտէսին մէջ, յանձնուելիք շրջանը կարմիր ներկուած է, իսկ այն մասերը որոնց մէջ հանրաքուէ պիտի կատարուի, ներկուած են կանանչ: Վերջնական սահմանագլուխները պէտք է գծուին համաձայն շահակիցներու բաղձանքին: Այդ բաղձանքները ճշդելու համար, անհրաժեշտ է երկրորդ ժամանակաշրջան մը, որպէս զի հանրաքուէ սարքուի: Այդ միջոցին խռովութիւնները պէտք է սանձուին ամէն գնով, եւ հաւասարութիւն պէտք է հաստատուի : Քարտէսի մէջ նշանակուած հողերը անմիջապէս պիտի գրաւուին գերման զօրքին կողմէ :

Բուն գերմանական հարցը անմիջապէս եւ վերջնապէս լուծելու համար, գերմանական կառավարութիւնը հետեւեալ առաջարկները կը ներկայացնէ .—

1. Չեխական բոլոր զինեալ ուժերը, ոստիկանութիւն, ոստիկան զօրք, մաքսային պաշտօնէութիւն եւ սահմանապահ ուժեր պէտք է քաշուին քարտէսին վրայ նշանակուած հողերէն, որոնք պէտք է Գերմանիոյ յանձնուին հոկտեմբեր 1ին:

2. Պարպուած երկրամասը պէտք է յանձնուին իրենց ներկայ վիճակին մէջ: (Այստեղ կը յիշուին մանրամասնութիւնները): Գերմանական կառավարութիւնը կը հաւանի որ չեխական կառավարութեան եւ բանակին կողմէ մէկ մէկ լիազօր ներկայացուցիչներ մասնակցին գերմանական զօրքի ընդհ. կեդրոնին, կարգադրելու համար պարպումի ձեւակերպութիւնները:

3. Չեխական կառավարութիւնը պարտաւոր է անմիջապէս արձակել այն բոլոր Գերմանները որ կը ծառայեն չեխական պետութեան որ եւ է մէկ մասին ոստիկանութեան կամ զօրքին մէջ, եւ արտօնէ որ անոնք իրենց տուները վերադառնան :

4. Չեխական կառավարութիւնը պէտք է արձակէ բոլոր գերմանացի բանտարկեալները :

5. Գերմանական կառավարութիւնը կը հաւանի որ հանրաքուէ կատարուի այն շրջաններուն մէջ, որոնք աւելի ճշգրտօրէն պիտի նշանակուին ամէնէն ուշը մինչեւ 25 նոյեմբեր: Հանրաքուէին հետեւանքով անհրաժեշտ համարուած սահմանային փոփոխութիւնները պիտի ճշդուին գերմանեւչեխ կամ միջազգային յանձնաժողովի մը կողմէ:

Հանրաքուէն ալ պիտի կատարուի միջազգային յանձնաժողովի մը հսկողութեամբ: Այն բոլոր քաղաքացիները որ վիճելի շրջաններուն մէջ կը բնակէին 1918 հոկտեմբեր 28ին, կամ այնտեղ ծնած էին այս թուականէն առաջ, իրաւունք ունին քուէարկելու : Բոլոր քուէտու այրերու եւ կիներու պարզ մեծամասնութիւնը պիտի վճռէ ժողովուրդին կամքը՝ գերմանական կամ չեխական պետութեան միանալու համար: Քուէարկութեան ատեն, երկու կողմերը պիտի քաշեն իրենց զինուորական ուժերը: Թուականը եւ տեւողութիւնը փոխադարձաբար պիտի որոշուին գերմանական եւ չեխական կառավարութեանց կողմէ :

6. Գերմանական կառավարութիւնը կ'առաջարկէ որ գերմանեւչեխ իրաւասու յանձնաժողով մը կարգադրէ մնացեալ բոլոր մանրամասնութիւնները :

Պարպուելիք գերմանական տարածութիւնը պէտք է յանձնուի առանց քանդելու կամ անգործածելի դարձնելու զինուորական եւ տնտեսական հաստատութիւնները կամ հաղորդակցութեան գործիքները, մէջն ըլլալով օդանաւային ստորերկրեայ շինութիւնները եւ անթելի բոլոր կայանները: Բոլոր տնտեսական կամ երթեւեկի իրեղէնները, մասնաւորապէս երկաթուղիները պէտք է յանձնուին անվթար: Նոյն պայմանը կը դրուի նաեւ հանրային սպասարկութեանց համար (կազի եւ ելեկտրականութեան գործարաններ եւն.): Վերջապէս պէտք չէ տեղափոխուին որ եւ է ուտեստ, ապրանք, արջառ, հում նիւթեր եւն.:

Ի՞նչ կ'առաջարկեն Անգլիա եւ Ֆրանսա

Իսկ անգլօ-ֆրանսական ծրագիրը, որ ընդունուած էր չեխական կառավարութեան կողմէ, կը պարունակէ հետեւեալ պայմանները .—

1. Առանց հանրաքուէի Գերմանիոյ յանձնել այն շրջանները որոնց ժողովուրդներուն աւելի քան յիսուն առ հարիւրը Գերմանացիներ են, պայմանաւ որ յետագայ բանակցութիւններով սահմանագլուխը ճշդուի հոն ուր պարագաները անհրաժեշտ կը դարձնեն, միջազգային յանձնաժողովի մը կողմէ, մասնակցութեամբ չեխ պատուիրակի մը:

2. Ժողովուրդներու փոխանակութիւն մը կատարել ազատ կամքով, որոշ պայմանաժամի մը ընթացքին :

3. Եթէ չեխական կառավարութիւնը պատրաստ է ընդունելու այս կարգադրութիւնները, որոնք նիւթական փոփոխութիւններ յառաջ պիտի բերեն պետութեան կացութեան մէջ, ան իրաւունք ունի երաշխիքներ խնդրելու իր ապագայ ապահովութեան համար: Հետեւաբար, ծրագիրը կ'առաջարկէ միջազգային ընդհանուր երաշխաւորութիւն մը, որ պիտի ապահովէ Չեխոսլովաքիոյ անկախութիւնը որ եւ է կարելի նախայարձակման դէմ, երաշխաւորութիւն մը որ պիտի յաջորդէ փոխադարձ եւ զինուորական ներկայ դաշնագիրներուն: Բրիտանական կառավարութիւնը տրամադիր է մասնակցելու այդ երաշխաւորութեան :

Անգլօ-ֆրանսական ծրագիրը այս առթիւ կը շեշտէ Չեխոսլովաքիայէն պահանջուած մեծ զոհողութիւնը, խաղաղութեան դատին համար :

Մուսոլինի կը ճառէ եւ կը սպառնայ

Իտալիոյ Առաջնորդը անընդհատ ճառ կը խօսի այս միջոցին: Շաբաթ օր խօսած էր երկու ճառեր, մասնաւորապէս յարձակելով Ֆրանսայի վրայ: Կիրակի օր խօսեցաւ Վիչէնցայի մէջ եւ սպառնաց իր կարգին զօրաշարժ հռչակել, եթէ միւսները չդադրեցնեն իրենց զինուորական պատրաստութիւնները: Այս առթիւ շեշտեց.

— «Այլեւս բոլորն ալ կը խոստովանին թէ սխալներ գործուեցան 1919ի դաշնագիրներուն մէջ: Ես այդ պարագան հասկցայ 1921ին: Բայց կը խնդրեմ որ մարգարէի յատկութիւններ չվերագրէք ինծի, որովհետեւ մարգարէները ձեր ցեղին չեն պատկանիր: Այժմ դիւրին է նախատեսել թէ ինչ կրնայ պատահիլ: Ի՞նչ պէտք

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՌՈՒՍԵՐԷՆԻ ՀԱՐՑԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Վերջին տարիների անխնայ ու արիւնոտ պայքարը հպատակ ոչ-ռուս ժողովուրդների ազգային ինքնավարութեան դէմ չէ գոհացուցած Մոսկուայի կառավարութիւնը :

Դաշնակցային եւ ինքնավար հանրապետութիւնները գործնապէս վերածուեցան խստօրէն կեդրոնացած պետութեան գաւառների, որոնք այսօր կը նախանձին միատարր Ֆրանսայի ամենահամեստ մի մասնիկի, օրինակ Ալփօրվիլի քաղաքապետութեան իրաւասութիւնների լայնութեան ու ներքին անկախութեան : Նորաստեղծ «ամենառամկավար» սահմանադրութիւններն ու գերագոյն խորհուրդները, շնորհիւ Ստալինի բռնապետութեան ուժեղանալուն, ոչ միայն չթեթեւացրին «ազատ» փոքր ժողովուրդների շղթաները, այլ իբրեւ նոր եւ յաւելեալ օղակներ աւելի եւս ծանրացրին նրանց :

Փոքր ազգերի մշակոյթները հալածուեցին ամենուրեք : Մասնաւորապէս Խոր. Հայաստանի իրականութիւնից յայտնի են ամէնքին «ինքնաւարութիւնների», այժմ «վնասակարուած»ների, «կաթուածահարների» ու անհետացումների բարբարոսութիւնները, որոնց զոհ գացին քսանհինգ դարերի հայ հոգեկան ներշնչումներին քիչ շատ կապուած այնքան մտաւորականներ՝ գիտութեան, գրականութեան ու քաղաքականութեան մարզերում :

Չեկան նրանց դիակների վրայով բացած էր «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական», միակերպ ու միջազգային մշակոյթի ճանապարհը : Մինչդեռ զուտ, բիւրեղացած ու մէկ համամարդկային մշակոյթ գոյութիւն ունենալ չի կարող, քանի գոյութիւն ունին տարբեր աշխարհագրական, պատմա-տնտեսական ու հոգեբանական պայմաններում ապրող ժողովուրդներ : Հայը նոյնքան է տարբերւում Ռուսից, որքան Հայաստանի երկնահաս ժեռաժայռ գագաթները տարբերւում են Մոսկուայի տափաստաններու ճնճղուկի սարեր կոչուած մի քանի մարդահասակ բլրակներից :

Մշակոյթներն օդում չեն ստեղծւում, այլ ժողովուրդների ծոցում, սնանելով նրանց կեանքի, գիտակցութեան, ապրումների ու շրջապատի առանձնայատկութիւններից, ինքնատիպ եւ բազմազան :

Խորհրդային միակերպ եւ միջազգային կոչուած մշակոյթն այլ բան չէ, քան համայնավար ցարի պաշտամունքով աղաւաղուած մեծ-Ռուսերի ազգային մշակոյթը : Պարտադրել նրան «Համճարեղի» ստրկութեան տակ հեծող հին ու նոր փոքր ժողովուրդներին նոյնն է, թէ 170 միլիոն քաղաքացիներից պահանջել ամէն օր ուտել միայն բորշչ կամ շչի (ռուսական ապուրներ) եւ ուրիշ ոչինչ :

Հարաւի Հայն ու Վրացին բացարձակապէս ոչինչ ունին ընդհանուր հիւսիսի Ննեցի կամ Կարելի հետ, բացի Ստալինեան ընդհանուր կապանքներից :

Սակայն Մոսկուան երբեք կանգ չի առել արգելքների առջեւ պարտադրելու աշխարհակ հպատակների մի մասին իր քաղաքականութիւնը : Այս պարագային եւս նա չէր վարաներ վերածել բոլոր ոչ-Ռուսներին Իվանուշկաների ու Դունեաշաների կաղապարներում, թէկուզ մտրակի ուժով :

Կար ժամանակ, որ խորհրդային իշխանութիւնը ոչ միայն չէր ոտնահարում փոքր ազգերի գերագոյն արժէքը — լեզուն, այլ եւ Ռուսերի հետ ձուլման ենթակայ ու գիր չունեցող ցեղային խմբաւորումներին լատինական տառերով այբուբեններ էր տալիս ու խրախուսում նրանց մայրենի լեզուի կազմաւորմանը : Ստիպուած էր այդպէս անելու : Մի օրից միւսն անկարելի էր Լենինի-Ստալինի լեզուն դարձնել հասկանալի միլիոնաւոր ոչ-Ռուս բազմութիւններին : «Ընկերվարական» մշակոյթին նրանց հաղորդակից անելու միակ միջոցը մայրենի լեզուն էր : Թւում էր նպատակայարմար նախ սրսկել հոգեկան ռուսացումը, ապա ձեւականը — ռուսախօսութիւնը, որ պիտի յաջորդէր առանց ստիպումի : Լենին ասել էր. «Ոչ-Ռուսերն ատում են ռուսերէնը, որովհետեւ նրանց մէջ բռնութեամբ են ուզում տարածել այդ լեզուն : Մեծ եւ զօրաւոր ռուս լեզուն Ռուսաստանի օտարազգիների մէջ իր ճանապարհը հարթելու համար պէտք չունի դագանակի. կեանքի պայմանների թելադրութեամբ կ'իւրացնի ամէնքը ռուսերէնը» : Համոզուած դրանում նա խորամանկօրէն պնդում էր, որ — «ճշմարիտ ժողովրդապետութիւնը պիտի հիմնուի բոլոր ազգերի ու լեզուների հաւասարութեան վրայ. պետական լեզու պիտի չլինի. ոչ մի առանձնաշնորհ որեւէ լեզուի համար» (19րդ հատոր 36 էջ) : Սա չէ նշանակում թէ, «մենք մեզ վրայ ենք վերցնում պաշտպանել ամէն մի ազգի ազգային զարգացումը, ընդհակառակը, մենք նախազգուշացնում ենք զանգուածներին այդպիսի պատրանքից եւ ողջունում ենք ազգերի ի մի ձուլման կարելիութիւնները» : «Մենք չենք ձգտում ազգերի ձեւաւորման, չենք սահմանաբաժանում նրանց առանձին առանձին ու ամուր պետական կառուցուածքներով : Ընդհակառակն, նպաստում ենք ազգային տարբերութիւնների անհետանալուն, անջրպետների խորտակման եւ այն ամենին, ինչ ազգերի մէջ կապերը դարձնում է աւելի ու աւելի սերտ ու տանում դէպի ազգերի ձուլում» (19րդ հատոր 53 էջ) :

Անշուշտ Լենինի այս «ընկերվարական ու միջազգայնական» վերլուծումների յետին միտքը կը հասկանայ հաւի ուղեղի չափ խելք ունեցողն իսկ. 105 միլիոն մեծ-Ռուսերը չէ, որ պիտի ձուլուեն 31 միլիոն Ուկրայինցիների կամ 5 միլիոն Բէլօ-Ռուսների կամ երկու միլիոն Վրացիների մէջ ու իւրացնեն նրանց լեզուն ու մշակոյթը, այլ ճիշդ հակառակը : Հաշիւը ճիշդ էր, բայց Մեծ մարքսեանը անտեսել էր մի աննպաստ հանգամանք — փոքր ժողովուրդների դիմադրական կարողութիւնը մեծ-Ռուսերի ոտնձգութիւնների դէմ. 5 տարիների արիւնալից «բռնաջնջումները ազգայնամոլների, սպեցֆիկների եւ դաւաճանների» ցոյց տուին, որ նա արհամարհելի մեծութիւն չէ, որ Լենինեան լեզուների հաւասարութեան սկզբունքի ամենասահմանափակ կիրառումն անգամ յանգում է աղետալի կացութեան մոսկովեան լեզուի ու «միջազգային» մշակոյթի համար :

Չեն ուզում սովորել ռուսերէն «հանրապետութիւնների» մէջ, երբ անհրաժեշտ պէտք չունեն նրան : Բէլօռուսիայի շատ դպրոցներում ռուսերէնը չի աւանդւում, բայց աւանդւում է… լեհերէնը : Ուկրայինայի հազարաւոր դպրոցներում ռուսերէնի դասեր գոյութիւն չունեն. ինչո՞ւ. ուսուցիչ չունենք — պատասխանում են : Նոյն պատկերը Վրաստանում, Ադրբէջանում, Հայաստանում եւ աւելի փոքր անդրկասպեան երկիրներում : Փախչում են բռնակալութեան լեզուից ու մշակոյթից : «Պրաւդա»ն գրում էր. — «Ժողովուրդի թշնամիները, փաշականութեան դրամատիրական-ազգայնական գործակալները բոլոր միջոցներով ձգտում էին խափանել ռուսերէնի ուսուցումն ազգային հանրապետութիւնների մէջ : Դրամատիրական-ազգայնականները դաշնակցած՝ տրոցկիստ-բուխարինեան լրտեսների հետ փորձում էին խորհրդային մեծ միութիւնը վերածել միմեանց օտար, բաժան բաժան ժողովուրդների խմբի, որպէսզի նրան թուլացնեն ու աշխարհակալների աւարին յանձնեն» :

Կրեմլյում իրար անցան : Եւ որովհետեւ խուճապի մատնուած իշխանութիւնները միշտ ծայրայեղութիւնների մէջ են ընկնում, գործավարների խորհուրդն էլ կայացրեց մի հերոսական, բայց անիրագործելի որոշում :

— «Միութեան բոլոր ոչ-ռուս դպրոցներում պարտադիր է ռուսերէնի ուսուցումը :

— «Առաջին դասարանում շաբաթական 4 ժամ, երկրորդում 5 ժամ եւ այլն յատկացնում էին ռուսերէնին : Տարրական դպրոց աւարտողը պիտի ռուսերէն ազատ կարդալ ու պատմել գրական մի հատուած : Միջնակարգ դպրոց աւարտողը գրէ ռուսերէն շարադրութիւն» : Այսպէս մի ամբողջ օրինագիծ :

Ամենալաւ օդային ամրոցներ կառուցանող ազգայնամոլ մեծ-Ռուսը աւելի հեռուն գացին պահանջելով, որ խորհրդային ոչ-Ռուս քաղաքացիները գիտնան ռուսերէն իրենց մայրենի լեզուին հաւասար կատարելութեամբ : Պատճառաբանում էին նրանք այդ պահանջը յարեւման ցարական սեւ-հարիւրակային (այդպէս էին կոչւում հին ժամանակ ծայրայեղ միապետականների խմբերը) օտարակեր չինովնիկները.

— «Ռուս լեզուն պետական միութեան զէնքն է. նրա համատարած գիտնալը Խ.Ս.Հ.Մ. բոլոր ժողովուրդների կողմից՝ պետութեան ամրութեան գրաւականն է. ահա թէ ինչու ռուսերէնը պիտի ամէն մի խորհրդային քաղաքացու սեփականութիւն դառնայ : Դժուար գործ է, բայց նա պիտի գլուխ հանուի իսկական մեծամասնական խանդավառութեամբ, յամառութեամբ եւ ազնուութեամբ» :

Ու յանկարծ գլխի ընկան, որ սխալ են արել քանի չափ ժողովուրդների լատիներէն տառերով այբուբեն տալով : Հրամայեց Օսերի, Չուվաշների, Մարիյցիների, Եակուտների եւ ուրիշների այբուբենը կազմել ռուսական տառերով, որպէսզի դիւրացնեն եւ ռուսերէնի ուսուցումը : Քսան տարուան ընթացքում հրատարակուած դասագրքերը պիտի վերահրատարակուին, տասնեակ հազարաւոր ուսուցիչներ նախ իրենք պիտի նոր այբուբենով գրել կարդալ սովորեն : Ինչ պիտի լինի հին այբուբենով դպրոց աւարտածներն ու մինչեւ օրս հրատարակուած գիտական, գեղարուեստական եւ այլ գրքերը — այդ մասին տեղեկութիւններ չհանդիպեցինք խորհրդային մամուլում :

Լուռ է այդ մամուլը նաեւ այն մասին, թէ որտեղի՞ց պիտի գտնեն 100 հազար ռուսերէնի դասատուներ ազգային դպրոցների համար, երբ ամբողջ Խ. Միութեան եւ մասնաւորապէս բուն Ռուսաստանում ուսուցիչների սով է, իսկ եղածների մի մասն էլ կիսագրագէտ է : Հարց է ծագում նաեւ, թէ ազգով ռուս ուսուցիչը կարո՞ղ է արդիւնաւոր կերպով ռուսերէն դասաւանդել, օրինակ, մի ուզբէկ երեխայի, առանց նրա մայրենի ուզբէկերէն իմանալու եւ քանի՞ ռուսերէն լաւ իմացող ուզբէկ կարելի է գտնել ամենամօտիկ անցեալում գրեթէ գլխովին անգրագէտների Ուզբէկիստանում :

Երբ Մոսկուայում ամպերն որոտում են «ազգայնամոլութեան» ու յարակից «ախտերի» դէմ, ամենից առաջ դող է բռնում Հայաստանի, յետոյ Բէլօռուսիայի, ապա Ուկրայինայի եւ այլոց վարիչներին : Ովքեր ամենից շատ են տուժել, նրանք էլ ամենից աւելի ուշադիր են Եժովների զայրոյթին : Ռուսերէն լեզուի հարցում եւս Խ. Հայաստան առաջին իրարանցման մէջ ընկաւ. հարուածային կարգով մի հազար ռուսերէնի «դասատու» պատրաստեց, երկու ռուսական ուսուցչանոցներ հիմնեց, ռուս դրամայի թատրոն հաստատեց Երեւանում, ռուսերէն օրաթերթի հրատարակութեան ձեռնարկեց եւայլն եւ այլն :

Իսկ խեղճ Բէլօռուսները մինչ այն աստիճան կորցրել էին իրենց խելքը որ հանրապետութեան սահմանադրութեան մէջ մտցրին «երկու պետական պարտադիր լեզուների — բէլօռուսերէնի եւ ռուսերէնի» յօդուածը : Ծանօ՞թ էին Բէլօռուսիայի սահմանադրութիւն կազմողները Լենինի կարծիքին այդ մասին, անշուշտ այո, որովհետեւ նրանք համայնավարներ էին : — «Պէ՞տք է պարտադիր պետական լեզու» վերնագրի տակ, Իլյիչը (Լենին) պահանջում է ոչ միայն վերացումը պետական լեզուի, այլեւ մուծումը սահմանադրութեան մէջ յատուկ յօդուածի պետական լեզուի չգոյութեան մասին, որպէսզի որ եւ է խարդախութիւն չլինի այդ հարցի վերաբերմամբ (19րդ հատոր, 88 էջ) : Ահա թէ «ազգայնամոլութեան» վախը մինչեւ ո՛ր աստիճան կարող է մոռացութեան տանել Լենինի յաջորդներին :

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՆՈՐ ԳԵՐՄԱՆՈՒՀԻՆ ԵՒ ԻՐ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ

Վերջերս գրութիւն մը կարդացի Գերմանիոյ կին-Առաջնորդին գործունէութեան մասին : Կ'ուզէի ներկայացնել զայն « Յառաջ »ի ընթերցողներուն :

Տիկին Կերթրուտ Շօլց-Քլինկ մեծարժէք Գերմանուհի մըն է, որ կ'իշխէ անհուն փեթակին ուր գերման կինը, առանց տարիքի խտրութեան կ'աշխատի մեծն Գերմանիոյ համար :

Տիկին Շօլց՝ կը դարբնէ ազգային ընկերվարական կնոջ ճակատագիրը : Ինչպէս Հիթլէր, ինքն ալ կը ստեղծէ նոր աշխարհ մը, անգիտանալով շաբաթական հանգիստն անգամ :

Կինը պարզ պաշտօնեայի մը, հասունցած մայրական ուրախ յարկին տակ, ան կ'ապրէր իրեններուն հետ երջանիկ : Ոչ ոք կրնար կարծել թէ ան կրնար այսքան արտասովոր դէմք մը դառնալ : Մինչդեռ դէպքերը այնքան խորապէս ցնցեցին գերման կեանքը, որ ան երեւցաւ առաջին գծի վրայ :

Տիկին Շօլց արագօրէն հրապուրուեցաւ ազգային ընկերվարական տենդով, եւ կրցաւ իր առանձնած առաքելութիւնը կատարել կորովի խանդավառութեամբ :

Ան գործակիցն է Առաջնորդին, կ'աշխատի անոր կողքին : Վստահելի միակ կինն է, որ կը բաժնէ գերման Առաջնորդին խանդավառութիւնն ու մտահոգութիւնը :

Ծրագիր, յատակագիծ, թելադրութիւն կը ծնին իր պայծառ մտքէն : Ան ամէն օր՝ Առաջնորդին կը բերէ իր անխոնջ աշխատանքին պտուղը, արժանանալով անոր բարձր հիացումին :

Տիկին Շօլց հիմնադիրն է գերման «կնոջ տուն», նախագահ կարմիր խաչի, հիւանդապահուհիներուն, տնօրէն գերման աշխատանքի ճակատի գրասենեակին, հիմնադիր նախագահ մայրերու հանգստեան տան, «Մայր եւ մանուկ» հաստատութեան եւն. : Ստեղծիչն է «Նշանածներու դպրոցին» :

Ան գլուխն է մարմին առած բոլոր այն կազմակերպութեանց, որոնց շրջանակին մէջ կ'ընթանայ նոր Գերմանիոյ կնոջ կեանքը :

Ան առաջինն եղաւ որ քարոզեց միատեսակ ճաշի եւ կիրակնօրեայ խաշածոյի գաղափարը :

1933էն ի վեր Տիկին Շօլց յաջողած ազատել գերման կնոջ հոգին անպատուաբեր զգայնութեան մշուշէն : Իր համոզումով, «գերմանական կեանքը հաստատուած է այնպիսի օրէնքներու վրայ որ յղացուած են աստուածային օրէնքներէն» :

Արդի Գերմանիան նուիրագործեց կարեւորութիւնը կնոջ իբրեւ գործօն տարր :

Կինը կը գրաւէ այրը, կ'ապրի անոր հետ : Կինը մայր պիտի ըլլայ, նոր մարդիկ պիտի արտադրէ : Կինը պիտի վարէ ընտանեկան տնտեսութիւնը՝ եւ օրուան ճաշացուցակը : Այնպէս որ գերման կնոջ ամէն օրը կարգի կանոնի տակ առնուած է :

Գերման կինը այնպէս կը դաստիարակուի որ կարենայ դառնալ օգնական եւ ընկերը իր ամուսնոյն, գնահատել անոր կեանքը, աջակցիլ անոր եւ յարատեւել տալ ազգային-ընկերվարական ճամբուն վրայ : Գերմանուհին այդ աշխատանքին լծուած է յանուն ամէնէն ճարտար սկզբունքներու :

Գալով մայրութեան, ան կնոջ հոգերուն ամենաբարձր տեղը կը գրաւէ : Ազգային ընկերվարութիւնը «հիթլէրականութիւն» կը մղէ կարելի եղածին չափ շատ զաւակ արտադրելու, ոչ թէ իբրեւ մարդկային հրաման, այլ որովհետեւ «հպարտութիւն կը սեպէ ունենալ առողջ զաւակներ, դաստիարակել զանոնք եւ այսպէս ապահովել կեանքի յաւիտենականութիւնը» :

Գերմանացի կինը, որուն ձեռքէն կ'անցնի ազգին հարստութեան 7,5 առ հարիւրը, պարտաւոր է իր աջակցութիւնը ընծայել քառամեայ ծրագրին իրականացման, յանուն Գերմանիոյ տնտեսական անկախութեան :

Ան բոլոր միջոցներով — թռուցիկներով, անթելով, շարժանկար՝ գործնական դասընթացքներ եւն. — պէտք է սորվի լուծել սա տեսակ հարցեր. — Ի՞նչ ունել ընթրիքին, իրիկուան ճաշին, առտուան նախաճաշին» : Նոյն մտածումները նաեւ հագուստ-կապուստի, տանտիրութեան գործերուն. եւն :

Այս բոլոր մտահոգութիւններու մէջ մասնաւոր ուշադրութիւն կ'ընծայուի երիտասարդ Գերմանուհիին, քանի որ ան պիտի պատրաստէ ապագան :

Մինչեւ 17 տարեկան Գերմանուհին, Տիկին Շօլցի հրամանին համաձայն, անդամ է Գերման երիտասարդուհիներու Միութեան : Գործ համազգեստ առնել, սրունքները մերկ, աղջիկները պէտք է սորվին լողալ, ցատկել, վազել, նետել եւն. : Այսպէս կը վարժուին մարզանքի եւ կարգապահութեան : Յետոյ խմբովին կը կատարեն ընտանեկան վարժութիւններ :

17էն մինչեւ 21 տարեկան նոյն ծրագիրը, ինչպէս եւ հողագործական աշխատանք եւ մանկատածութիւն : Ու վերջապէս ազգային-ընկերվարական դաստիարակութիւն :

Տիկին Շօլցի կազմակերպութեան ենթակայ գերմանուհին պէտք է գոց սորվի քանի մը կանոններ եւ կրկնէ ամէն առտու :

— « Չկայ ուրիշ ազնուականութիւն բացի աշխատանքէն :

— Ընտանիքը խարիսխն է ազգային կեանքին :

— Որպէսզի տղան լաւ քաղաքացի ըլլայ, մայրը պէտք է սորվի ազգային ընկերվարութեան պատուէրները :

Գերմանուհին պէտք է գիտնայ ազգային տօները, աշխարհագրութիւնը, պատմութիւնը :

Ամէն բանէ առաջ, եւ մասնաւորապէս պէտք է գիտնայ Առաջնորդին, յետոյ միւս գլխաւոր վարիչներուն կեանքը :

Պէտք է լսէ եւ ըմբռնէ հիթլէրականութեան Սուրբ Գիրքին, « Իմ Պայքարը»ի շաբաթական մեկնութիւնները : Վերջապէս բան մը պէտք է ընէ, բան մը ստանալու համար :

Քանի մը ամիսէ ի վեր Տիկին Շօլց կ'աշխատի սորվեցնել նաեւ ճաշակ եւ կնոջական հրապոյրներ : Այս մտահոգութեամբ ալ հաստատուած են կարգ մը կանոններ :

Միւս կողմէ, խօսեցեալները վեց շաբթուան շրջան մը կ'ընեն «Նշանածներու տուն» մէջ, որուն իւրաքանչիւր սենեակին մէջ կը գտնուի օրօրոց մը, պուպրիկով : Երիտասարդ գերմանուհին կը գրգռի այդ պուպրիկով, ինչպէս մայր մը իր զաւակով : Պետութիւնն ալ հազար մարքի պարգեւ մը սահմանած է, տուն-տեղ ըլլալու համար :

Կ'երթաք այս կամ այն խանութը եւ կը կահաւորէք երկու սենեակ, մէկ խոհանոց : Կահաւորումը պարզ եւ առողջապահիկ :

Այսպէս գերմանական վիթխարի ցանցին բոլոր մասերուն մէջ կը փայլի կինը :

Եւ այդ կինը կը թծուի հետեւեալ դաւանանքով .

— « Մենք կը սիրենք մեր հայրենիքը, բայց գիտենք որ մեր սիրածը պարզ երկվայրկեան մըն է անոր յաւիտենական կեանքին : Մենք կ'ուզենք քալել շիտակ եւ մեր գլուխները բարձր, այն կատարեալ գիտակցութեամբ թէ ազգի մը ուժն ու մեծութիւնը կը բխին իր բաղկացուցիչ անհատներու ուժէն : Այս գիտակցութիւնը թող մեզի համար դառնայ օրէնք մը եւ կազմէ մեր ամէնէն նուիրական պարտականութիւնը : Ջանանք միշտ հնազանդիլ իր կոչին » :

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱՋԵԱՆ

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (30)

ՋԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

— Գագի՛կ, ինչ որ Բուլթէմ Խանը կ'ուզէ ըսել, հետեւեալն է կարծեմ, — որ իմ բարեկամներս ու ես ձեզ հետերնիս առած ենք որպէս առաջնորդ որսորդական արշաւանքի մը : Ձեզ կ'առաջարկենք այդ համաձայնութիւնը անշեղ գործադրել :

Գագիկ իւրաքանչիւրին վրայ սուր ակնարկ մը նետելով գլուխը շարժեց :

— Ես որսորդներու որսացուիլը տեսած եմ, ըսաւ չոր կերպով :

— Ես ալ կրկին շարժողի մը պատժուիլը տեսած եմ, յանդիմանեց Բէճփութ եւ նստաւ կռնակը պատին տըւած :

— Դիեակնե՛ր եւ արջե՛ր, ժպտեցաւ Մընթին :

Գագիկ բարկացաւ.

— Հապա եթէ ուրիշ որս մը առաջարկեմ, ի՞նչ պիտի ընէք :

— Առաջարկէ եւ կը տեսնես :

— Այս շունը, ըսաւ Գագիկ, Գերմանացիին կողերուն դարձեալ աքացի մը տալով, փրկելիք ուրիշ անձի մը մասին ոչ մէկ բան ըսաւ : Ես ատոր կը վկայեմ :

Ատոր ճշդութիւնը մենք ալ հաստատեցինք :

— Եւ սակայն ես Ջէյթունի աչքն եմ եւ գիտեմ որ իր նպատակն էր իր բանտարկեալները հոս թողուլ եւ փութալ հանդիպիլ կնոջ մը… ան օրիորդ Վանտէրմանի, որ կը կարծէ թէ դէպի Մարաշի միսիոնը իր ճամբան կը շարունակէ : Այս մարդը կը փափաքի այդպէս ընելով, իբր թէ փրկել օրիորդը որպէսզի աշխարհը աւելի լաւ կուրցնէ որ իր վատ արարքները չտեսնէ : Այսու ամենայնիւ հիմակ որ աղջիկը իրեն այլեւս օգտակար չի կրնար ըլլալ, նայեցէք իր [illegible] : Անոր անունն անգամ չլինէր :

Գերմանացին ուսերը թօթուեց, ըսել ուզելով որ այս տեսակ վայրենի մարդու մը հետ վէճի բռնուիլը զուր տեղը շունչ հատցնել կ'ըլլայ :

— Օրիորդ Վանտէրմանի ո՛ր տեղը գտնուելուն մասին ի՞նչ լուր ունիք, հարցուց Ուիլ :

Մակս Ժաւիր ուրիշ կնոջ մը անունը առնելուն պէս, երկու ուրիշ կիներու միջեւ գտնուած իր տեղէն յանկարծ ոտքի ցատկեց :

— Ձեր հոս գալէն մէկ ժամ առաջ անոր մասին տեղեկութիւն ստացայ էֆէնտի, պատասխանեց Գագիկ : Օրիորդն ու իր խումբը այսօր ցերեկին վախով հանդիպեցան եւ բլուրները բարձրացան : Անոնք հիմա այս խողին երեւակայածէն շատ աւելի առաջ գացած են. — անգամ մըն ալ աքացեց Ֆոն Քէյլինպուրկը. — աւելցուց աւելի քան մէկ օրուան ճամբայ :

— Ուրեմն նախ օրիորդը փնտռելու երթանք, ըսաւ Մընթին, որուն ամէնքս համակարծիք գտնուեցանք :

— Զինքը կը գտնէք : Դղեակ մը պիտի տեսնէք եւ հոն պիտի գտնէք զայն : Համաձայն էք, այնպէս չէ՞ էֆէնտի, ըսաւ Գագիկ :

Յետոյ հրաման տուաւ որպէսզի բանտարկեալները ամուր կերպով կապեն, որուն մասնակցեցան գնչուները ու մեր Ջէյթունցի սպասաւորները. իսկ ինքը կապեց Գերմանացիին ձեռքերն ու ոտքերը : Ուիլ անոր [illegible] վիրակապով փաթթեց, ես ալ անոր օգնեցի, բայց շնորհակալութեան ոեւէ արտայայտութիւն չըստացանք :

— Իհր զայդ վէռիւէդ. աւազակներուն կողմը կը բռնէք :

— Փասդ մալ աուֆ. պիտի պատժուիք, ըսաւ ծաղրալից կերպով :

Ջէյթունցիները Փիթըր Միլըրն ալ սկսած էին կաշկանդել, բայց անիկա այնպիսի ոռնոց մը բարձրացուց որ Գագիկ ի վերջոյ հրամայեց որպէսզի առանց կապելու զինքը նետեն ճամբորդներու ձիերուն ուտելիքներուն համար յատկացուած տախտակէ [illegible] ամբարին մէջ, ուր պառկեցաւ, քնացաւ եւ խռկաց ամբողջ տեւողութեամբ, բերանը մկան ծակի մը դէպ-ցուցած :

Գագիկ յետոյ տանիքին վրայի մեր Ջէյթունցի պահակին հրամաններ տըւաւ եւ մեզի ալ քնանալ հրամայեց պատրիարքական հեղինակաւոր շեշտով մը :

— Ձեզ գիտեր թէ ճամբայ ելլելու որոշումս ե՞րբ պիտի տամ, ըսաւ :

Մէկը որ բաւական յոգնութիւններէ վերջ ջերմութիւն եւ հանգստութիւն կը գտնէ, պատեհութիւնը եկածին պէս քնելու կը սկսի : Աղուոր կրակը ճարճատեցաւ, բոցավառեցաւ եւ հուսկ ուրեմն կարմրագոյն անկողինի մը մէջ մեռաւ : Բանտարկուածները շատ հաւանաբար բոլորն ալ արթուն էին, որովհետեւ ոսկորները կապուած էին : Միայն Գագիկ նստած մնաց իր ծածկոցներուն վրայ, օճախին մօտ. կարծեմ այդ վիճակին մէջ ալ քնացաւ. ամէնէն վերջը ես քնացայ. բայց մեզմէ ոչ ոք կրցաւ երկար ժամանակ քնանալ :

Տանիքէն դարձեալ պոռալու ձայն մը բարձրացաւ : Գնչուները ամէնքը մէկիրենց ալ ձեռքերը զէնքերուն տարին, ինչպէս կ'ըլլայ մարդ ողորկ ճամբէ մը յանկարծական մացառուտի մը մէջ բռնուած պահուն : Վայրկեան մը յետոյ մէկը փայտի նոր դէզեր դրաւ կրակին վրայ. այս անգամ անոնց դէմքերը իրենց սովորական հանդարտութիւնը գտած էին : Մինչեւ իսկ կիները այնպէս կ'ընէին որ կարծես գիշերուան այդ պահուն քահվէին դրան ուժգին բախուիլը ուշադրութեան արժանի բան մը չըլլար :

Գագիկ տեղէն չի շարժեցաւ, բայց տեսայ որ ան ալ զէնքը ձեռքին կը բռնէր եւ սովորականէն աւելի արթուն կը շնչէր : Ֆոն Քէյլինպուրկ օգնութիւն աղաղակել մերթ թուրքերէն, մերթ գերմաներէն լեզուով, սրճարանին տէրը զէնք մը երկարեց, երկար, փայլուն զէնք մը, [illegible] առաջին պատերազմի գոմիթաճիներու ձեռքէն : Եւ ինքն ալ իր տղաքը դրան մօտ վազեցին, անոր եւ արգելքներ զետեղելու :

— Եավա՛շ, հրամայեց Գագիկ եւ Թուրքերէն բառ մը որ այսօր կը նշանակէ «շատ աղմուկ մի հանէք» որպէսզի թշնամին չիմանայ :

Բայց մեծ դրան բախումը բան չպակսեցաւ, եւ սրճարանը արձագանգեց լեցուեցաւ աղմուկով որ [illegible] Ջէյթունցի մարդուն պոռացածը ինք իմանար : Գագիկ ոտքի ելլելով գնաց սենեակին մէջտեղը կեցաւ, [illegible] կրակին լոյսը իր եւ[illegible] : Քանի մը վայրկեան ականջ դրաւ, իր նիհար դէմքին վրայ թեթեւ ժպիտ մը ուրուագծուեցաւ եւ սուր, սատանայական իր [illegible] կը թուէր թէ իմացած [illegible] խօսակցութիւնը :

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԱՐԴԱԼ ՃԱՇԻ ՎՐԱՅ, ՍՈՒՐՃ ԽՄԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ

«Նոր. Հայաստան» (8 Սեպտ.) ... կը նկարագրէ բոլշեւիկեան ... մը, գումարուած՝ Աշտարակի ... մը.—

... ժողովի մասին ոչ մէկ յայտարա-րութիւն տրուած էր։ Միայն «Ծա-նուցագրի» միջոցով յայտնած էին թէ ժողովը պիտի սկսի երեկոյեան ժա-մը 6ին։

Արդէն ժամը 6 է։ Սրահը, սեղա-նի առջեւ նստած է կուսակցական ... գործիչը, Բ. Սեթեան, հարցնելով թէ ե՞րբ պիտի հաւաքուին անդամնե-րը։

Վերջապէս ժամը 7.30ին եկան ան-դամները։ Հիմակ ալ բացակայ է զե-կուցաբերը, Գ. Վարդանեան։ Քիչ վերջ կը հասնի։

Օրակարգ.— «Պրաւդայի» յուլիս 31ի խմբագրականը կուսակցութեան ... մասին։ Սակայն ... զեկուցաբերը չէր գտած «Նոր. Հայաստան»ի այն թիւը, ուր տպուած էր «Պրաւդայ»ի խմբագրականը։ Կը ... այս ու այն ընկերոջ մօտ։ ... ոք ունի այդ թերթը։ Սկսաւ տաք վիճաբանութիւն մը զեկուցաբերին եւ ... գործիչին միջեւ։

— Բնա՛, կը պոռայ զեկուցաբերը, ... որ ես քեզ ասել էի, որ այդ թեր-թը կը ճարես։

— Ախպէ՛ր, ինչ զեկուցող ես որ ես քեզի համար թերթ ճարեմ։

Վիճաբանութիւնը կը շարունակուի ... մը այսպէս։ Ցանկարծ ներս կը ... տիկին մը, Գայեանէ Մինաս-եան, որ զեկուցաբերին կը յանձնէ ... խմբագրականը։ Եւ ժո-ղովը սկսաւ 8.15ին։

Ժողովին իբրեւ քարտուղար՝ թեկ-նածու ներկայացուեցան Մուրատեան եւ Խաչատրեան։

— Ինձ նախագահ կ'ընտրէք՝ կը լի-նիմ, կ'ըսէ Մուրատեան։

— Դու քեզ զեկավարեցիր, մնաց ժողովը զեկավարես, մէջ ինկաւ Շ. Բոցինեան։

— Ախպէ՛ր, խոմ ես պատենտաւորւած քարտուղար չեմ, որ ամէն անգամ ինձ էք ընտրում, կը պատասխանէ Խաչատրեան։

Ժողովականները ընդ առաջ գացին Մուրատեանի պահանջին եւ զայն ընտրեցին նախագահ, իսկ Խաչատր-եանի օրինական պահանջը նկատի չառնուեցաւ, նորէն քարտուղար ընտ-րուեցաւ։ Սակայն Խաչատրեան յա-մառօրէն մերժեց եւ հրաժարեցաւ քարտուղարութենէ։ Ժողովականնե-րէն մէկը, Մ. Վարդանեան, առանց ընտրուած ըլլալու, ինքնակոչ, գրա-ւեց քարտուղարին աթոռը։ Ժողովա-կանները սովորական երեւոյթ համա-րելով՝ առարկութիւն չըրին «դեմոկ-րատիայի խախտման այդ փաստի դէմ», ինչ որ առիթ տուաւ սրամիտ ակնարկներու։

Քիչ վերջ, ժողովին նախագահը յայտարարեց.

— Այսպէս ժողով չի կարելի սկսել, մենք քննում ենք ընդունելութեան հարցը, սակայն երիտասարդներից եւ բանուորներից ոչ մէկը չի եկել ժո-ղովին։

— Ի՞նչ է, առաջարկում ես յետա-ձգե՞լ, մէջ ինկաւ Խաչատրեան։

— Ո՛չ, չեմ ուզում յետաձգել, այլ էն եմ ասում, որ սա յանցագործու-թիւն է, պատասխանեց նախագահը։

— Էդ ինչո՞ւ, դու որ տարին մի անգամ ես մասնակցում ժողովին, յանցագործութիւն չի, իսկ այսօր-ուայ ժողովը յանցագործութիւն է։

Եւ այսպէս կէս ժամ անիմաստ վի-ճաբանութիւն եւս։

Ի վերջոյ զեկուցաբերը կը կարդայ «Պրաւդայի» խմբագրականը, յետոյ կը յիշատակէ բազմաթիւ գիւղեր, ուր կուսակցութեան շարքերը շատցնելու մասին ոչ մէկ աշխատանք կը կատար-ուի։

Ժողովականներէն խօսք առին մի-այն երկու հոգի, լրացնելու համար զեկուցումը, եւ ըսին թէ պէտք է հա-ւանութիւն յայտնել «Պրաւդա»յին։

Եւ ժողովը փակուեցաւ բոլշեւիկ-օրէն։

«Ցեղակիցներ»

Անցեալները Լօզանի Սէն Ֆրանսուա հրապարակէն կ'անցնէի, երբ Թուր-քերէն խօսակցութեան ձայներ ուշա-գրութիւնս գրաւեցին։ Մօտեցայ, ե-րեք-չորս Թուրք ուսանողներ մար-զական առարկաներ ծախող խանութի մը դրան առջեւ կը վիճէին։ Ի՞նչ մեղ-քըս պահեմ, աւելի մօտեցայ ցուցա-փեղկին եւ հոն շարուած իրերը նայե-լու պատրուակին տակ, ուզեցի իմա-նալ թէ սա մեր պատուական «ցեղա-կիցները» ինչ բանի մասին կը վի-ճէին։

Նրբամարմին, բարձրահասակ ու-սանող մը կ'ըսէր, կարճուկ եւ հաս-տամարմին ընկերոջ մը.

— Եղբայր, ձգէ սա ազգայնակա-նութիւնը, հոս չէզոք երկրի մէջ ենք։ Երբ երկիր վերադառնաս եղիր ազ-գայնական որքան որ կ'ուզես եւ հա-լածէ զանոնք ուզածիդ չափ։ Եկուր մտնենք սա խանութը, կինը շատ լաւ մեզի ծառայեց անցեալ օր, նոյնիսկ հարիւրին 10 զեղչ մըն ալ ըրաւ։ Մեր շահը կը պահանջէ որ օգտուինք այս առիթէն։

Բայց կարճուկ, հաստամարմինը ջղագրգիռ կը պատասխանէր.

— Ոչ, ոչ, ոտքս այդ խանութը չեմ դներ, այդ կրողը տանելիք կինը անց-եալ օր ինծի Հայու տեղ դրաւ։ Ըլլա-լիք բան չէ որ նորէն հոն վերադառ-նամ, ինծի ըրած այդ նախատինքէն վերջ։ Ոչ, անկարելի է։ Իմ արիւնս չընդունիր որ ինծի՝ սա ջարդուելու արժանի Հայերուն նմանցնեն։

Ալ չկեցայ եւ մտայ խանութը որուն վաճառորդուհին կը ճանչնամ, Զուի-ցերուհի մը ամուսնացած մեր Դաւի-թին հետ։

— Բարեւ, տիկին, ի՞նչ է պատա-հեր որ, Թուրք ուսանողները դուրսը կը վիճին ձեր խանութը մտնելու կամ չմտնելու մասին։

= Հա, իրա՞ւ կ'ըսէք, ըսաւ տիկինը ու դէպի ցուցափեղկը յառաջացաւ, տեսնելու համար թէ ովքեր էին։

— Ա՜հ, ա՜հ, կը յիշեմ, քանի մը օր առաջ խումբ մը ուսանողներ եկան գնումներ ընելու եւ որովհետեւ արե-ւելեանի նման լեզու մը կը խօսէին, հարցուցի թէ Հայեր են։ Աստուած իմ, պատասխանը չուշացաւ, ամէնը միաբերան ըսին «ոչ, ոչ, Հայեր չենք մենք, մեզ նկատեցէք ինչ ազգէ որ կ'ուզէք, բայց ոչ Հայեր, (tout mais pas ça)։ Եւ մեկնեցան առանց գնու-մի։ Սա երկայնահասակը երկու երեք օր վերջը եկաւ ու գնումներ մը ըրաւ, հաւանաբար միջադէպէն լուր չունէր։ Այդ մասի՞ն է որ կը վիճին սա խպիլկ-ները...։

Խանութէն դուրս ելած ատենս, տե-սայ այդ ուսանողները կը հեռանա-յին, գոհ՝ իրենց ազգային եւ ցեղա-յին արժանապատուութիւնը փրկած ըլլալով...։

Ահա թէ որոնք են մեր «ցեղակից-ները», ըստ նոր Թուրանի։

ՊԵՐՃ

Ֆրանսա կ'երաշխաւորէ Սուրիոյ ապահովութիւնը

Դամասկոսէն կը գրեն արաբական թերթերուն.—

Նախարարական խորհուրդը շատ կարեւոր ժողով մը գումարեց եւ քըն-նեց հետեւեալ խնդիրները.— 1. Մի-ջազգային ներկայ կացութիւնն ու Սուրիոյ դիրքը։ 2.— Ճէզիրէի խնդի-րը։ 3.— Փարիզի բանակցութիւննե-րը։ 4.— Ճէպէլ Տրիւզի պետերէն ո-մանց վերջին ելոյթը։

Միջազգային ներկայ կացութեան ու Սուրիոյ սահմաններուն ապահո-վութեան մասին փոխ-վարչապետ Սաատալլահ պէյ Ճապրի յայտնեց թէ ֆրանսական զինուորական իշխանու-թիւնը այս մասին սկսած է քննու-թիւններ կատարել եւ միջոցներ ձեռք առնել սահմաններու պաշտպանու-թեան համար։ Հիւսիսային սահման-ները արդէն զօրացուցած են նոր ու-ժերով։ Հետեւաբար, ըսած է Ճապրի պէյ, վախ չունինք մեր սահմաննե-րէն։

Պատերազմի պարագային ծովային ճամբաներու վտանգուելու հաւանա-կանութիւնը յիշելով, ելմտական նա-խարարը առաջարկած է որ երկու տարուան բաւելիք հացահատիկ ամ-բարուած ըլլայ։ Որոշուած է վերա-քննել այս խնդիրը եւ ցորենի մթերա-նոցները ընդարձակել։

Ինչ կը վերաբերի Ճէզիրէի խնդ-րին, նախարարները փափաք յայտ-նած են որ առանց սպասելու Փարիզի բանակցութեանց արդիւնքին, պէտք է բարձր քոմիսէրի հետ խորհրդակցե-լով հարթել տագնապը։

Պատերազմի վախը կը շարունակուի եւ հրապարակը մատնուած է սաստիկ տագնապի։ Դրամատուները դադրե-ցուցած են վարկերը, բազմաթիւ ա-ռեւտրականներ մատնելով անշարժու-թեան։ Եթէ շարունակուի այս վիճա-կը, շատեր պիտի սնանկանան։ Ունե-ւոր դասակարգը քանի մը օրէ ի վեր սկսած է ուտեստ մթերել պատճառ դառնալով գիներու անսովոր բարձ-րացման։

«Էքօ տը Սիրի» հետեւեալ ման-րամասնութիւնները կը հաղորդէ ֆրանսական նոր պայմաններու մասին.

1.— Վաւերացնել Սանճաքի համա-ձայնութիւնը։ 2.— Խառն վարչաձեւ մը հաստատել վերին Ճէզիրէի մէջ։ 3.— Ֆրանսական ուժերը Սուրիա պա-հել ամբողջ դաշնագրին տեւողու-թեանը (25 տարի)։ 4.— Զինուորա-կան ամրացումներ կատարել Ալէվի-ներու երկրին մէջ։

Հակահրէական հալածանք Խ. Միութեան մէջ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն.—

Ըստ Անաստուածեան Միութեան պաշտօնաթերթ «Պէզպօժնիկ»ի, Զե-կան երեւան հանած է հրէական հա-կայեղափոխական եւ սիոնական կազ-մակերպութիւն մը Մոսկուայի մէջ։

Այս կազմակերպութեան կեդրոնա-տեղին կը գտնուէր Մոսկուայի կեդ-րոնական սինակոկին մէջ եւ մասնա-ճիւղեր ունէր ուրիշ քաղաքներու մէջ։

Վարիչն էր Րաբբի Մէտալի։

Կազմակերպութեան բոլոր անդամ-ներն ալ ձերբակալուեցան։ Անոնց դէմ եղած ամբաստանութիւններն են.— 1. «Կրօնական դպրոց»ի պիտակին տակ մարզել լրտեսներ եւ վնասարար-ներ.— 2. Խափանարարութիւն եւ վը-նասարարութիւն, որպէսզի խանգար-ուի Պիրօպիճանի զարգացումը (Պի-րօպիճան Հեռաւոր Արեւելքի մէջ խոր-հրդային հողամաս մըն է, յատկաց-ուած Հրեաներուն իբր ինքնավար շրջան։ Վերջերս վերածուեցաւ հրէա-կան ազգային անկախ հանրապետու-թեան)։— 3. Խափանարարութեան ենթարկել Օզէթն «Գոմզէթ»ը (խորհր-դային կոմիտէներ, որոնք կը զբաղին ռուսական Հրեաներու ներգաղթի եւ կուսակցական գործերով)։

Անցեալ տարի Պիրօպիճանի բազ-մաթիւ վարիչներ ձերբակալուած էին իբրեւ Թրոցքիականներ եւ վնասա-րարներ, մէկ մասն ալ իբր ճափոնա-կան գաղտնի ոստիկանութեան գոր-ծակալներ։

Առաջին անգամն է, որ Խորհրդային մամուլի մէջ կը խօսուի սիոնական-ներու վնասարարութեան մասին։

ՁՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

*** Սեպտեմբերի 20—24ին ահա-ւոր ու աննախընթաց ուրական մը մահ ու աւեր սփռեց Մ. Նահանգներու ամբողջ արեւելեան ափունքին վրայ, Ֆլօրիտայէն մինչեւ Քանատա։

Քամին կը փչէր մինչեւ ժամը 200 քիլոմեթր արագութեամբ եւ անձրեւն ու մրրիկը ծովը իր անկողնէն դուրս կը նետէին, խորտակելով տուն, ծառ, ճամբայ, պատուար, ամէն ինչ որ կ'իյ-նար իրենց ճամբուն վրայ։

Սեպտեմբեր 24ին մեռեալներու թի-ւըն էր 507, անտուն եւ պնպատսպար մնացած 50,000 հոգի։ Նիւթական կորուստը կը հաշուուի աւելի քան 380 միլիոն տոլար։ Շատ մը քաղաք-ներ ու գիւղեր ողողուած են ջուրով։ Շատ վայրերու մէջ ալ հեռագրական ու հեռախօսային հաղորդակցութիւ-նը խանգարուած է։

Դաշնակցային ու նահանգային կա-ռավարութիւնները, ինչպէս նաեւ բա-րեգործական հաստատութիւններն ու Ամերիկեան Կարմիր Խաչը կազմակեր-պած են արագ օգնութիւն։ 170.000 անձեր աշխատանքի կոչուած են ա-ղէտեալներուն օգնութեան գործը գը-լուխ հանելու համար։

*** Ֆրանսայի մէջ, Փոն տը Պարէ գիւղը 135 տարիներէ ի վեր միեւնոյն գերդաստանէն կ'ընտրէ իր քաղաքա-պետները։

Այժմու քաղաքապետը՝ Բոժէ Շան-սէլ յաջորդած է իր եղբօր, հօր, մեծ հօր եւ պապին շարունակաբար չըթան երկարելով 1803էն մինչեւ 1938։

*** Մ. Նահանգներու մէջ, հետեւ-եալ հարցարանը ուղղուած է.— «Եւ-րոպայի ո՞ր երկիրը նախընտրելի է ձեզի համար»։

Պատասխան.— Անգլիա 55, Ֆրան-սա 38, Իրլանտա 4 եւ Գերմանիա 0.75 առ հարիւր։

Հարցում.— Ո՞ր պետութիւնը պա-տասխանատու կրնայ ըլլալ նոր պա-տերազմի մը բռնկումին։

Պատասխան.— Գերմանիա 32, Ի-տալիա 27, Ճափոն 17, խորհրդային Ռուսաստան 11 առ հարիւր։

*** Գերմանիոյ մէջ անթելի ունկն-դրութիւնը օրէ օր մեծ համեմատու-թիւններու կը հասնի։ Այժմ կան 9.600.000 ստացիոններ ամբողջ երկրին մէջ։

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՔԱՐՈԶՈՒԹԻՒՆԸ

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն հե-տեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (19 Օգոստոս).

— «Վերջերս, սիստեմաթիք կեր-պով եւ անդադրաբար, Թրքանպաստ քարոզութիւնը նոր թափ կը ստանայ Հարաւ. Ամերիկայի մէջ։

Ցաճախ տեղական լուրջ օրաթեր-թեր եւ պարբերականներ կը հիւրըն-կալեն այնպիսի յօդուածներ, որոնք Թրքականէն զատ տարբեր աղբիւր չեն կրնար ունենալ։

Մեզ անծանօթ հեղինակները այլեւս բառեր չեն գտներ փառաբանելու եւ պանծացնելու Թուրք ժողովուրդը եւ պետութիւնը։

Առաւելապէս կը խօսին «Նոր Թուր-քիոյ» քաղաքական, ընկերային եւ մշակութային նուաճումներու եւ բա-րենորոգութեան մասին։

Ինչպէս կ'երեւի, Թուրքերը հասկը-ցած են, որ Լատին Ամերիկան Թրքու-թիւնը եւ Թուրքիան ընդունած է եւ կ'ընդունի իբր նախատինք եւ հայհո-յանք՝ չպրտուած մարդկութեան եւ քաղաքակրթութեան հասցէին։

Անոնք գիտեն, անշուշտ, որ այս ա-պատասէր եւ ազնուական ժողովուրդ-ները մէկ մը ծանրապէս վիրաւորելու եւ նախատելու համար տարբեր հայ-հոյանք չունին, քան «Թուրքօ» բառը։

Եւ ահա Թուրքերը սկսած են Թրքա-նպաստ զօրաւոր քարոզութիւն մը ոչ միայն Եւրոպայի եւ Հիւս. Ամերիկա-յի, այլ եւ Հարաւ. Ամերիկայի հան-րապետութիւններու մէջ, ուր Թուր-քերը ո՛չ քաղաքական եւ ո՛չ ալ տըն-տեսական շահեր ունին ներկայիս, բայց երեւի կ'երազեն ունենալ ապա-գային։

Անցեալները Պոլիս քաշուած երկ-բորդական ժապաւէն մը կը ներկայա-ցնէին տեղւոյս կարգ մը թատրոննե-րը, ուր ցոյց կը տրուէր քէմալական բանակը, անոր յաղթական մուտքը Պոլիս, Աթաթիւրքը իր աշխատանո-ցին մէջ, լողանքի պահուն, Անգա-րայի համայնապատկերը, եւրոպա-կան տարազով քանի մը Թուրքեր, մզկիթներ եւայլն։

Երբեմնի Թուրքիան եւ Թուրքը, մթութեամբ եւ արեւելեան խորհրդա-ւորութեամբ քօղարկուած, ապահո-վաբար, աւելի հետաքրքրութիւն պի-տի արթնցնէր, քան արդի քօղազերծ Թուրքը, որ ժապաւէնի մէջ ուղղակի ծիծաղելի դարձած էր։

Ժապաւէնը քաշուած էր Թուրքը քաղաքակիրթ ցոյց տալու նպատա-կով։

Թէ որքա՞ն յաջողած էր, այդ չէ կարեւորը, այլ այն, որ Թուրքերը կ'ուզեն ինքզինքնին ցոյց տալ իբրեւ քաղաքակրթուած եւ ժամանակակից ժողովուրդ։

Նոյն ուղղութեամբ կը գրուին նաեւ յօդուածները, անջրպետ մը բանալով Նոր Թուրքիոյ եւ Հին Թուրքիոյ մի-ջեւ։ Անշուշտ, եթէ կան շատեր, ո-րոնք միայն կը ծիծաղին ու կ'անցնին, բայց կան նաեւ միամիտներ, որոնք կը հաւատան թէ Թուրքը կերպարա-նափոխուած է ոչ միայն արտաքնա-պէս, այլ ներքնապէս։

Պարզ է, որ Թուրքերը երկու ուղ-ղութեամբ կը տանին։

Մէկ կողմէ դիւանագիտական ճամ-բով եւ ամենազօր դրամի միջոցով կը ջանան արգիլել տալ կամ խափանել հակաթուրք ամէն տեսակ քարոզու-թիւն, իսկ միւս կողմէ առաւել չա-փով եւ սիստեմաթիք կերպով կ'աշ-խատին Թրքանպաստ քարոզութիւնը տարածել մինչեւ Լա Փլաթայի ա-փերը։

Անոնք դիւանագիտական ճամբով եւ դրամի միջոցով կրցան խափանել «Մուսա Լերան քառասուն օրերը» ժա-պաւէնի վերածելու ծրագիրը, որ ա-մենամեծ նախատինքը կարելի է հա-մարել մարդկութեան եւ քաղաքակր-թութեան։

Թուրք «դիւական, թատրոնական եւ ցեղարանական արշաւանք» մը ըս-կսած է մեր դէմ, մեզ ցեղակից դար-ձնելով եւ չփոթ ստեղծելով ամէն կողմ։

Իսկ մենք ի՞նչ կ'ընենք այս նորօ-րինակ արշաւանքը եթէ ոչ ամբողջա-պէս կասեցնելու, գոնէ անոր ազդե-ցութիւնը մասամբ չէզոքացնելու հա-մար։

Ողբերգութիւնը, սակայն, այն է որ անուղղակիօրէն կամ անգիտու-թեամբ, գոնէ Հարաւ. Ամերիկայի մէջ, կը նպաստենք Թրքական քարո-զութեան մեր նիստ ու կացով, վարք ու բարքով եւ սխական շարք մը սո-վորութիւններով»։

ԽՉԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ԲԱՔՔԱ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Ինչ որ սկիզբները զուտ մտավա-խութեան կարդադրութիւն մըն էր, դարձաւ եղաւ ատելութեան միջոց մը։ Կովկասի եւ սահմանակից մար-զերուն մէջ անպատասխանատու պա-րագլուխներու առաջ բերած գրգռու-մը տեսակ մը բնական անհրաժեշտու-թեամբ սառնակոյտ մը դարձաւ, որ փճացուց հայ ազգաբնակչութիւնը իր ահաւոր անկումին ծանրութեան տակ։ Սակայն պէտք էր որ սակա-ւաթիւ Հայերը, որոնք այս երկ-րին՝ Թուրքիոյ պարագաները կը ճանչնան։

— Կ. Պոլսոյ մէջ կը թուի այն կար-ծիքը կը տիրէր, թէ Հայերուն տեղա-հանութեամբ միայն առաջքը առնուե-ցաւ ապստամբութեան մը եւ երկիրը փրկուեցաւ։ Ուստի գործը պէտք էր մինչեւ ծայրը տանիլ տեսակ մը ճա-կատագրականութեամբ եւ Հայերը փճացնել, մէ՛կ խօսքով։ Այս կերպով կը նկատեմ ես բուն կացութիւնը։ Հիմա, կը հաւատա՞ս դուն արդեօք որ կառավարութեան վրայ կարելի ըլ-լայ յոյս դնել՝ ուէ ձեւով օգնութիւն մը ձեռք բերելու համար ի նպաստ Հայերուն։

Սաւա Քեամիլ իր Գերմանացի բա-րեկամին երկար բացատրութիւնները լռութեամբ մտիկ ըրած էր։

— Եթէ պարագաները քու քիչ ա-ռաջ նկարագրածին պէս են, յոյս չը-կայ գրեթէ։ Բայց ես այդ տեղահան-ուածներուն դժբախտութեան ճիշդ մէջը կը գտնուիմ, որոնք, ի՛նչ որ ալ ըլլայ, բոլորովին անմեղ են,— ըսաւ դադարէ մը վերջ։

— Շատ լաւ կը հասկնամ քեզ, քու միտքդ, բայց կը մտածեմ որ ամենա-լաւ, այո՛, միակ օգնութիւնը՝ զոր դուն կրնաս ընել այս եղկելիներուն, ա՛յն պէտք է ըլլայ որ խուսափիս այս պաշտօնդ լքելու ուէ պատճառ, եւ մնաս հոս։ Եթէ սակայն ի նպաստ Հայերու քու դիմումներդ կամ պա-հանջումներդ շարունակես ընել Կ. Պոլիս, պէտք է սպասես որ պաշտօնդ կը փոխեն, ուրիշ տեղ կը ղրկեն քեզ, եւ ուրիշ մը կուգայ քու տեղդ, որ քեզի պէս չի խորհիր։

— Ճիշդ է,— յարեց կառավարիչը, բայց ես առանձին բան մը չեմ կըր-նար ընել։

— Ամէն պարագայի մէջ, նորէն բան մը կ'ընես, եւ թերեւս ժամանակ-ներն ալ բարւոքին։ Պէտք է սպասես։ Սիրով եւ յօժարութեամբ կ'ուզեմ օգ-նել քեզի, բայց մեր մէջ միայն պէտք է մնայ։ Ամէն պարագայի մէջ, ձեռ-քէս մեծ բան մը չի կրնար գալ։

— Ուրեմն անգամ մը եկուր ինծի հետ՝ Հայերուն հաւաքավայրին շըր-ջանը ընենք։ Ես վստահ եմ որ կրնաս բարւոքումներ ձեռք բերել այդ ահա-ւոր վիճակին, զոր պիտի տեսնես աչ-քերովդ,— թախանձեց իր բարեկա-մին Սաւա Քեամիլ պէյ։

— Անշուշտ։ Բայց նախ պէտք է որ քիչ մը հանգչիմ։ Զըլ՞լար արդեօք որ կէսօրէ վերջ սկսինք,— ըսաւ բժիշ-կը, ձեռքը կառավարիչին երկնցնե-լով։

Սաւա Քեամիլ պէյ ոտքի ելած էր։

— Ինչո՞ւ չէ։ Ձիերը պատրաստել կուտամ,— պատասխանեց եւ իր բա-րեկամին ընկերացաւ մինչեւ դուռը։

—Ուրեմն ցտեսութիւն այսօր կէսօ-րէ վերջ,— կրկնեց Տոքթ. Պրունս եւ քալ առաւ դէպի սանդուխը, իր ըը-նակիլ ուզած խանը երթալու համար։

Կառավարիչը իր սենեակը դարձաւ։ Բաց պատուհանի մը առջեւ աթոռի մը վրայ նստած, միտքովը խորա-սոյզ՝ կը նայէր դուրսը դէպի տա-փարակ դաշտագետինը, որ կ'երկա-րէր մինչեւ գետը։ Իր անորոշ, տար-տամ նայուածքները կեցան մակոյկի մը կողմը, որ հանդարտօրէն հոսանքն ի վար սահելով կը մօտենար։ Աչքե-րովը անոր կը հետեւէր։ Հեռաւորու-թիւնը այնքան մեծ էր որ չէր կրնար մանրամասնութիւնները ճշդել։

— Այս պատուական Պրունսը կըր-նայ իրաւունք ունեցած ըլլալ։ Բայց տակէց ի՞նչ օգուտ, ինչ օգնութիւն։ Այդ իր միտքերը կրնա՞ն միթէ մխի-թարել ուէ խեղճ հայ տարագիր, ինչպէս սա հէք ողորմելի աղջիկը Սի-րանոյշ Զուհաճեանը,— ըսաւ ինքնի-րենը կիսաձայն, եւ ոտքի ելլելով գը-նաց դէպի գրասեղանը, աշխատու-թիւնը վերսկսելու։

Մակոյկը— տեղական բարբառով «Զատուր», զոր կառավարիչ Սաւա Քեամիլ պէյ իր պատուհանէն տեսած էր, գետափին կը մօտենար։

Երկու հոգի կը վարէին զայն։ Ետե-ւը նստած էր երրորդ մը, որ այդ եր-կու թիավարներուն հրամաններ կ'ար-ձակէր, տախտակեայ երկար ձող մը իբրեւ ղեկ գործածելով։ Զատուրը կեցաւ գրեթէ քաղաքին վերօք։ Քա-նի մը մարդիկ, որոնք առաւօտեան ժամերուն զովութենէն օգտուելով գետափ եկած էին, մակոյկին կողմը վազեցին, որովհետեւ անոր մօտեցած ու կեցած տեղը սովորական նաւա-մատոյցը չէր։ Հետաքրքրութեամբ լեցուած գացին առաջ, բայց յարգա-լից հեռաւորութեան մը վրայ կեցան, երբ տեսան որ անկից դուրս կ'ելլէր Թուրք մը՝ բարձրաստիճան սպայի համազգեստով, եւ կ'օգնէր քօղածա-ծուկ տիկինի մը որ իր կարգին մա-կոյկէն ելլէ։ Քօղածածուկ տիկինը կը կրէր կարմիր մետաքսէ ծալծալ ըղ-գեստ։ Թուրքը իրեն հետեւող երկու ծառաներուն քանի մը հրամաններ տուաւ, զանազան սնտուկներ գետա-փը հանուեցան, եւ յետոյ էշ մը, ո-րուն վրայ նստաւ Թրքուհին։ Փոքրիկ խումբը յամրօրէն սկսաւ շարժիլ դէ-պի քաղաք։ Բայց յանկարծ կեցաւ։ Թրքուհին ձեռքովը միւս կողմի ափը ցոյց տուաւ, որ շատ հեռուն ծած-կուած էր փոքր սրածայր վրաններով, տեղահան Հայերուն մէկ մասին հա-ւաքավայրը, ուր «տուժուած» էին հինգ հազար հոգի։ Ուրիշ հազարներ կառավարիչին թոյլտուութեամբ կը բնակէին բուն Բաքքա քաղաքին մէջ, որ իր հնամենի փլփլած աւերակնե-րուն վրայ ամէն կողմ անկիւն կը ըն-բռնադրէր, ուր խեղճ Հայերը գոնէ կրնային սանկ նանկ շուք գտնել։

Թուրք սպան եւ իր հետեւորդները շարունակեցին իրենց յամր գնացքը։ Արտակարգ թափոր մը այս արտա-կարգ երկրին մէջ։ Բարձրահասակ մարդը իր գորշ կանանչ համազգես-տով, թաղիքէ սեւ գլխարկ մը գլու-խը, էշ նստող կնոջ կարմիր մետաքսէ զգեստը, արկղակիր Թուրք զինուոր-ները կ'երթային տափարակ դեղին դաշտագետինին վրայէն, Միջագետա-յին առաւօտի մը ոսկենշոյլ լոյսէն ո-ղողուած։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.)

է ընել սխալի մը առջեւ։ Դարմանել զայն։ Արդ, պէտք է դարմանել այն սխալները որոնց հետեւանքով ունեցուցին Չեխոսլովաքիան։ Ատոր համար կ'արժէ՞ որ Եւրոպայի ժողովուրդները իրարու վրայ խոյանան։ Մինչեւ որ հակառակը ապացուցանեն, ես չեմ կարծեր թէ պիտի պատահի այն որ մարդկային պատմութեան ամէնէն եղերական առեղծուածներէն մէկը պիտի ըլլար։ Մենք որ եւ է զինուորական միջոց ձեռք առած չենք, բայց եթէ ուրիշներ չարունակեն չարժման մէջ դնել իրենց բանակներն ու տորմիղները, պէտք չէ զարմանալ, եթէ Իտալիան ալ նոյն բանը կատարէ։ Իտալիա կայսրութիւնը չահեցաւ ոչ միայն Հապէշներուն դէմ, որոնց կ'առաջնորդէին Եւրոպացիներ, այլեւ 52 պետութեանց պատժական տնօրինութեանց դէմ։ Իտալիան պատրաստ է ճակատելու։ Իտալացի ժողովուրդը մէկ դէմք ունի,— հանդարտութիւն եւ վճռականութիւն»։

Մուսոլինի երկու ալ ճառ մը պիտի խօսէր։ Շաբաթ օրուան երկրորդ ճառին մէջ, Առաջնորդը հետեւեալ ակնարկն ուղղեց Ֆրանսայի դէմ.

— «Ալպեան լեռներէն անդին եղած մեր հակառակորդները, որոնք տակաւին կապուած են մաշած գաղափարներու, մեզ չեն ճանչնար։ Չեն ճանչնար մեզ եւ այնքան բթամիտ են որ չեն կրնար փառնգաւոր ըլլալ»։

Այս առթիւ տեղական թերթերը դիտել կու տան թէ իտալերէն «Սթիւփիտօ» բառը շատ աւելի նախատական իմաստ ունի, քան ֆրանսերէն «սթիւփիտ»ը։

Ժողովուրդին պաշտպանութեան եւ տեղափոխութեան համար

43,000 նկուղ—պատսպարան

Ներքին նախարարը կիրակի օր ունկնդրութեան ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, հաւաստեց թէ ամէն միջոց ձեռք առնուած է քաղաքացի ժողովուրդին պաշտպանութեան եւ տեղափոխութեան համար, եթէ պարագաները հարկադրեն։ Մասնաւոր կառքեր եւ բեռնատար կառքերը պիտի տրամադրուին անհատական ինքնաշարժներու համար։ Փարիզեան շրջանի ժողովուրդին տեղափոխութիւնը պիտի կրնայ կատարուիլ արագօրէն, մանաւանդ որ անհատական եւ կամաւոր մեկնումները բազմաթիւ են արդէն։ Գալով բուն կազմակերպուած տեղափոխութեան, այդ ալ ապահովուած է, եւ որոշ նահանգներու իշխանութիւնները արդէն ձեռք առած են անհրաժեշտ միջոցները, տեղաւորման համար։ Մասնաւոր յայտարարութիւններ եւ պաշտօնական զեկոյցներ տպուած են, որոնք ի հարկին ժողովուրդին պիտի տեղեկացնեն այն վայրերը ուր կարելի է չոգեկառք նստիլ, քաղաքէն հեռանալու համար։ Պիտի գործածուի նաեւ անթելը եւ բարձրախօս գործիքներ պիտի դրուին փողոցներու մէջ։ Քաղաքացիները պարտաւոր են մարել բոլոր լոյսերը, երբ լսեն ազդարար սուլիչը։ Աւելի քան 5000 շրջանային փարիչներ նշանակուած են, անհրաժեշտ հրահանգները տալու համար ժողովուրդին, վտանգի պահուն։ 43,000 նկուղ-պատսպարաններ ցուցակագրուած են մասնագէտներու կողմէ, հաւաքական պաշտպանութեան համար։ Սարքուած են նաեւ անմիջական օգնութեան կայաններ, իսկ Փարիզի հրշէջ գունդը 6500 պահեստիներ պիտի ունենայ իր տրամադրութեան տակ, կազմ եւ պատրաստ՝ միաժամանակ հազար հրդեհ մարելու։

Ուրիշ զգուշական միջոցներ ալ ծրագրուած են, բայց գաղտնի կը պահուին առ այժմ։

*** Պանք տը Ֆրանսը 5000 ֆրանքնոց թղթադրամներ շրջաբերութեան հանեց երէկ։ Ասոնք շատոնց տպուած էին, եւ երկու տեսակ են, առաջին շարքը՝ 1918ին պատրաստուած, երկրորդը՝ 1934ին։

Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութիւնները

Բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ գերմանական հրամանատարութիւնը ամէն պատրաստութիւն տեսած է, ի հարկին ամբողջական գործողութիւն մը կատարելու համար։ Հիթլէրական կուսակցութեան մարտական խումբերն անգամ հրաման ստացած են համախմբուելու զանազան կէտերու վրայ, մինչեւ երեքշաբթի օր (այսօր)։ Արդէն 250,000 հոգի պատերազմական վիճակի մէջ դրուած են։ Պիտի օգտագործուին նաեւ Պարտաւորիչ Աշխատանքի վաշտերը, որոնց անդամները կէս զինուորական կըրթութիւն ստացած են։ Պերլին քաղաքն անգամ պատերազմական շրջանի երեւոյթը կը ներկայացնէ, մանաւանդ անոր համար որ շատ լայն միջոցներ ձեռք առնուած են օդանաւային յարձակումներու դէմ։ Հակօդային թեթեւ թնդանօթներ դրուած են բարձր շէնքերու ապմական կէտերուն վրայ եւ գիշեր ցերեկ փորձեր կը կատարուին ի նախատեսութիւն անակնկալ յարձակումներու։ Զինուորական հեռաձայնի օժանդակ ցանցեր հաստատուած են, ինչպէս եւ թեւեր՝ շէնքերու վրայ դրուած թնդանօթներու եւ վարը՝ փողոցը տեղաւորուած զինուորական կառքերու միջեւ։ Ամէնէն արտակարգ պատրաստութիւնները աչքի չեն զարներ, քանի որ սարքուած են գիտական ամենավերջին կատարելագործութիւններով։

*** Վիէննայի մէջ երկու գիշեր մարեցին բոլոր լոյսերը, զինուորական նկատումներով։ Որոշուած էր այսպէս շարունակել մէկ շաբաթ, ի նախատեսութիւն չեխական յարձակումներու, բայց առեւտրականները բողոքեցին։ Օդագնացութիւնը արգիլուած է Վիէննայի վրայ։

160,000 զինուոր կազմ եւ պատրաստ Հունգարիոյ մէջ

Փէշթայէն կը հեռագրեն թէ վարչապետին եւ արտաքին նախարարին եւ Հիթլէրի վերջին տեսակցութենէն իվեր, զինուորական պատրաստութիւնները յառաջ կը տարուին սրընթաց։ Զէնքի տակ առնուած են երեք դասեր։ Վերջին ռազմափորձերուն մասնակցող պահեստիները մեծ մասով դրօշի տակ պահուած են։ Եթէ հաշուենք երկու սովորական դասերն ալ, այժմ կազմ եւ պատրաստ կը սպասեն 160,000 զինուորներ։

*** Հունգարիոյ ազգային - ընկերվարականները (հիթլէրական) փորձեցին 600 հոգինոց արձակազէն վաշտ մը կազմել, չեխական սահմանին վրայ։ Ցեղոյ թիւը պիտի բարձրանար 2500ի։ Կառավարութիւնը արգիլեց եւ կամաւոր երիտասարդները զինաթափ ընելով տուն ղրկեց։

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՏՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Արարատի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշին պաշտօնական յանձնումը։

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, երրորդ թաղապետարանի սրահին մէջ։

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Կ. ԽՐԱՅԵԱՆ

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ ֆրանսական նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, որուն կը մասնակցի Ֆրանսական Նախկին Պատերազմիկներու եւ Հաշմանդամներու Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.)։

Կ'երգեն Օր. ԾՈՎԻՆԱՐ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնի Քոնսէրվաթուարէն) եւ Օր. ՍՐԲՈՒՀԻ ԼԻՒԼԷՃԵԱՆ։

Լուսարձակով պիտի ներկայացուի Մուսա լերան քառասուն օրերու հերոսամարտէն գրուագներ։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1 Bld. du Nord, Le Raincy, S. et O.

Դպրոցասէր Տիկնանց գիշերօթիկ աղջկանց վարժարանին վերաբացումը տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ Հոկտեմբեր 1ին։

Արձանագրութեան համար դիմել ամէն օր վարժարան։

ԾԱՆՕԹ.— Առնել Gare de l'Estէն Garganի գիծը եւ իջնել Raincy-Pavillon. կամ Օփերայէն առնել 21A օթոպիւսը եւ իջնել Raincy-Pavillon։

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ.ՐԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի շիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խուկէնտէրեանի) եղերուած հայկական զօրք եռագոյնով։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուցարձանով։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ՓՐԱԿԱ Կ'ՈՒԶԷ ԲԱՆԱԿՑԻԼ ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ ՀԵՏ

Եուկոսլաւիա եւ Ռումանիա պիտի կռուի՞ն

Լեհական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով Չեխոսլովաքիոյ, պատասխան պահանջեց սեպտեմբեր 21ի ծանուցագրին։ Չեխական կառավարութիւնը պատասխանեց թէ պատրաստ է բանակցելու, Թէշէնի լեհական շրջանի մասին։

Պուքրէշէն եւ Պելկրատէն կը հեռագրեն թէ Փրակայի ռումանական եւ եուկոսլաւական ներկայացուցիչները տեղեկացուցած են չեխական կառավարութեան թէ իրենց երկիրները պիտի կատարեն դաշնագրով կնքուած յանձնառութիւնները եւ պիտի օգնեն Չեխոսլովաքիոյ, եթէ յարձակում կրէ առանց տեղի տալու։

Այս ազդարարութիւնը ուղղուած է Հունգարիոյ դէմ։ Հունգարական թերթերը կրակ կը տեղան այս առթիւ, յիշեցնելով.

— «Հիթլէր վերջնագիր մը յանձնեց։ Մուսոլինի յայտարարեց թէ Իտալիա պատրաստ է եւ որոշած է իր տեղը։ Մենք Հունգարներս ալ պատրաստ ենք։ Մենք կը սպասենք, բայց երկար պիտի չսպասենք»։

Փէշթայի կարեւոր թերթերէն մէկը խմբագրական մը հրատարակեց, ուղղուած՝ «Մեր սլովաք եղբայրներուն»։ Խմբագրականը գրուած է երկու լեզուներով, հունգարերէն եւ չեխերէն։

*** Պելկրատի մէջ համակրանքի ցոյցեր կատարուեցան ի նպաստ Չեխոսլովաքիոյ։ Ոստիկանութիւնը արգիլեց եւ այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ներքին նաւատորմը ճամբայ ելաւ անծանօթ ուղղութեամբ։ Կը կարծուի թէ խարիսխ ձգած է հիւսիսային ծովուն մէջ։— Այս կիրակի ալ աղօթքներ կատարուեցան Անգլիոյ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, խաղաղութեան համար։ Հաւանական է որ խորհրդարանը վերաբացուի այս շաբթու, լսելու համար կառավարութեան զեկուցումները։ Անգլիոյ պատերազմական նախարարութիւնն ալ տենդագին աշխատանքի մը լծուած է այս միջոցին։

ԼԵՀԵՒՉԵԽ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԸ փակուեցաւ, զինուորական համախմբումներու հետեւանքով։ Երկաթուղին չի բանիր Փրակա-Փէշթա-Վիէննա գծին վրայ։

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ գործադուլը վերջացաւ, կառավարութեան միջամտութեամբ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս, Գէորգ Մարգարեան (Ակնցի), մօր անուն Մարիամ, հօր անուն Յովակիմ։ 1928ին կը գտնուէր Յունաստան։ Կը խնդրեմ իր մասին լուր ունեցողներէն տեղեկացնել Mme. Aghavni Markarianի, 10 Rue de la Salle, Marseille, France։

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Գալճեան եւ իր կինը՝ Շուշան Քէօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարի Ալթունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին։ Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine)։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Ժողովածու)

Ա. հատոր.— Արտասահմանի գրողներ։ «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» Մատենաշար թիւ 11։ Գին 5 ֆրանք (Ֆրանսա, գաղութներ եւ Պալքաններ)։ Ուրիշ երկիրներ 1 տոլար։ Հասցէ.— M. Barsamian, 121 Rue Marcadet, Paris (18)։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 28 Septembre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3846 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՄԷՆ ՅՈՅՍ ՉԷ ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՏԱԿԱԻՆ

Երկուշաբթի կէս գիշերին մօտ բազմութիւններ կ'երթեւեկէին գլխաւոր հրապարակներուն վրայ, աւարի տալով երեկուան թերթերուն բացառիկ թիւերը, որ հրատարակեր էին Հիթլէրի ճառը:

Եւ դէմքերը աւելի մթագնեցան, ի տես չոնդալից խորագիրներուն,— Վերջնական են մեր պայմանները: Զուտէթեան երկրամասը պէտք է յանձնուի Հոկտեմբերի 1ին եւն.:

Արդարեւ, Գերմանիոյ Առաջնորդին ճառը ոչ թէ կը մեղմացնէր, այլ աւելի կը ծանրացնէր կացութիւնը: Գերմանական արշաւանքը անխուսափելի կը համարուի այլեւս չաբաթ օր, 1 Հոկտեմբեր, եթէ ուրիշ ամէն միջոց ապարդիւն մնայ:

Եւ սակայն բոլոր դուռները փակուած չեն տակաւին, այդ ճառէն վերջն ալ: Եւ դիւանագէտները կը յուսան ելք մը գտնել, վերջին պահուն: Պ. Չէյմպըրլէն ինքն ալ կը յուսայ:

Այդ ճառէն առաջ, կատարուեցան երեք սախրողական ձեռնարկներ, որոնք բոլորովին անհետեւանք չեն կրնար մնալ:

Առաջին,— Մ. Նահանգներու նախագահին կոչը, որու մասին խօսեր էինք երէկ:

Երկրորդ՝ Անգլիոյ վարչապետին անձնական նամակը Հիթլէրի: Նամակին բովանդակութիւնը գաղտնի կը պահուի, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Պ. Չէյմպըրլէն տրամադրութիւն յայտնած է կարգ մը բարեփոխումներ կատարելու, անգլեւֆրանսական ծրագրին գործադրութեան եղանակներու մասին, փութացնելով սահմանագծումը: (Երէկ օդանաւով հաղորդուեցաւ Հիթլէրի պատասխանը):

Երրորդ՝ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան զեկոյցը, որ բացորոշապէս կը հաստատէ թէ արշաւանքի մը պարագային Ֆրանսա պիտի հարկադրուի օգնել Չեխոսլովաքիոյ, իսկ Անգլիա եւ Ռուսաստան ալ «ապահովաբար Ֆրանսայի կողքին պիտի ըլլան»:

Լաւատեսներ կը կարծեն թէ այս պարագաները կրնան ի վերջոյ մտածել տալ Հիթլէրի, մանաւանդ որ հիմնականը ապահոված է արդէն,— անջատում գերմանական երկրամասին: Կը թուի թէ այնքան բրտօրէն յարձակելով Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին վրայ, Գերմանիոյ Առաջնորդը ինքն ալ կ'ուզէ մնացեալը չահիլ բարոյական ճնշումով, փոխանակ զինեալ միջամտութեան:

Ամէն պարագայի մէջ, տակաւին շատ մը տաք ու պաղ հովեր պիտի փչեն մինչեւ չաբաթ, երբ կը լրանայ Հիթլէրի սահմանած պայմանաժամը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ԵՒ ՍԽԱԳԱՀ ՐՈԶՎԷԼԹԻ ԿՈՉԸ

Վարչապետ Պ. Տալատիէ եւ արտաքին նախարարը, որոնք Լոնտոն կը գտնուէին կիրակի օրէն ի վեր, վերադարձան երկուշաբթի իրիկուն եւ անմիջապէս նիստի հրաւիրեցին նախարարական խորհուրդը: Այս այցելութեան առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ կատարեալ համաձայնութիւն գոյացած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը անմիջապէս պատասխանեց նախագահ Րուզվէլթի կոչին, հաւաստելով թէ ամէն միջոց պիտի փորձէն խաղաղութիւնը պահպանելու համար: Նոյն բովանդակութեամբ պատասխանեց նաեւ Անգլիոյ վարչապետը, հաւաստելով թէ կառավարութիւնը կը շարունակէ փորձել բոլոր միջոցները, խաղաղօրէն կարգադրելու համար վէճը: Այս առթիւ կը յիշէ Հիթլէրի ուղղուած նոր կոչը:

Երկար պատասխան մըն ալ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը ղրկեց, պարզելով կատարուած զոհողութիւնները եւ յիշեցնելով Գերմանիոյ հետ կնքուած իրաւարարութեան դաշնագիրը:

Մ. Նահանգներու նախագահին կոչին պատճէնը ղրկուած էր նաեւ միւս կառավարութեանց, արտաքին նախարարութեան միջոցաւ:

*** Փարիզի ամերիկեան դեսպանատունը յանձնարարեց Ֆրանսայի եւ Հունգարիոյ ամերիկեան քաղաքացիներուն որ իրենց երկիրը վերադառնան, եթէ հոս մնալու ստիպուած չեն:

*** Նախկին վարչապետ Պ. Ֆլանտէն նամակ մը հրատարակելով «Թան»ի մէջ, կ'ըսէ թէ ամէն գնով պիտի ընդդիմանայ Ֆրանսայի զինեալ միջամտութեան, երբ խորհրդարանը վերաբացուի: Այս առթիւ կ'ըսէ թէ Ֆրանսա պէտք չէ ընդհ. զօրաշարժ կատարէ, եթէ վստահ չըլլայ թէ Անգլիան ալ պիտի կատարէ, պարտաւորիչ զինուորութիւն հռչակելով:

Օրուան տագնապը եւ Թուրքիա

Պոլսէն կը հեռագրեն սեպտ. 26 թուականով.—

Ինչպէս Պալքանեան կարգ մը պետութիւններ, Թուրքիան ալ յայտնապէս մտավախութիւն կը զգայ Գերմանիոյ հողային ծաւալման ծրագիրներէն դէպի Մօտաւոր Արեւելքի ներքին ջուրերը, որքան ալ քօղարկեալ ըլլան այդ ծրագիրները: Թէեւ չափաւոր իր դնահատումներուն մէջ, Թուրք մամուլը աւելի շատ կը ձգտի դատապարտել Գերմանիոյ ինչպէս եւ Իտալիոյ բռնած դիրքը: «Ճիւմհուրիյէթ» լրագիրը (Թուրքերէն ուֆրանսերէն), որ դեռ վերջերս խորապէս գերմանասէր էր, այսօր բացէ ի բաց կը մեղադրէ Գերմանիան եւ իր կուսակիցները թէ դիտակցօրէն բռնկեցնել կ'ուզեն աշխարհը, այսպէս ժողովրդականացնելով պատերազմի գաղափարը արեւմտեան խաղաղասէր ժողովրդապետութեանց մէջ: Կ'ըսէ նաեւ թէ անոնք ապարէզ կը կարդան Անգլիոյ որուն համբերութիւնը սպառիլ սկսած է:

Թուրք թերթը կ'աւելցնէ թէ Իտալիա ուզելով հաճելի ըլլալ Գերմանիոյ, ամենածանր պատասխանատուութիւններ կը չալկէ, արհամարհելով ժողովրդապետութիւնները եւ անգիտանալով Չեխոսլովաքիան «որ ուշադրութեան արժանի ամբողջութիւն մը կը կազմէ»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ՎՆՐՋՆԱԿԱՆ ԿԸ ՆԿԱՏԷ ԻՐ ԴՐԱԾ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ ՍԱՀՄԱՆԵԼՈՎ ՄԻՆՉԵՒ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1

«ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻՆ Պ. ՊԵՆԷՇԻ ՁԵՌՔԻՆ ՄԷՋ»

«Մենք ուրիշ հողային պահանջներ չունինք Եւրոպայէն»

«ԱԼԶԱՍ - ԼՈՌԷՆԸ ԱՅԼԵՒՍ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻ ՄԵԶԻ ՀԱՄԱՐ».— ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՐԿՈՒ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՉԵՆ, ԱՅԼ ՄԷԿ ԶԱՆԳՈՒԱԾ».— ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄԻԼԻԱՌՆԵՐ ԾԱԽՍԱԾ Է ԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ ՀԱՄԱՐ.— ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍՊԱՌԱԾ Է:

Հիթլէր երկուշաբթի գիշեր ժամը 8ին խօսեցաւ ճառ մը, որուն խոր անձկութեամբ կը սպասէր ամբողջ աշխարհ, իբրեւ Գերմանիոյ վերջին խօսքը: Իսկապէս ալ, Առաջնորդը հանդիսաւորապէս յայտարարեց թէ Կոտըսպէրկի յուշագիրը «վերջինն է եւ վերջնական»:

Բանախօսութիւնը տեղի ունեցաւ Պերլինի մարզական պալատին մէջ, որ լեցուած էր անհամար բազմութեամբ: Երբ Հիթլէր ներս մտաւ իր հետեւորդներով, ամբողջ հինգ վայրկեան չդադրեցան ծափերն ու բացագանչութիւնները: Ժողովին բացումը կատարեց Տօքթ. Կէօպէլս, քարոզութեանց նախարարը, հետեւեալ յայտարարութեամբ.

— «Առաջնորդ իմ, խօսեցէք գերման ազգին, բովանդակ ժողովուրդին, այս ճակատագրական ժամուն, ձեր միաձայն եւ վճռակամ ժողովուրդին որ համախմբուած է ձեր շուրջը: Այս ժողովուրդը ոտքի կանգնած է ձեր կռնակը, իբրեւ մէկ մարդ: Ոչ մէկ բան, ոչ մէկ սպառնալիք, ոչ մէկ ճնշում կրնայ մեզ ետ կեցնել մեր անվիճելի իրաւունքէն: Գերման ժողովուրդը միաձայն է եւ միակամ իր այս վճիռին մէջ: Այժմ, գերագոյն վճիռի այս ժամուն, մենք կը կրկնենք մեր ամբողջ սրտով.— «Առաջնորդ, հրամայէ. մենք պիտի հնազանդինք»:

Հիթլէր իր ճառը սկսաւ յիշեցնելով թէ փետր. 22ին առաջին անգամ ըլլալով խորհրդարանին առջեւ պարզեց անվիճելի պահանջ մը:

— «Այն ատեն ազգը հասկցաւ զիս: Չհասկցաւ միայն քաղաքագէտ մը, որ անհետացաւ եւ իմ խոստումս կատարուեցաւ: Երկրորդ անգամ իմ պահանջներուս մասին խօսեցայ Նիւրընպէրկի մէջ: Այսօր առաջին անգամ կը խօսիմ ձեր բոլորին առջեւ: Կը հասկնաք թէ ի՛նչ կը նշանակէ այս: Աշխարհ այլեւս կասկած պէտք չէ ունենայ այդ մասին: Այլեւս Առաջնորդը կամ մէկ մարդ չէ որ կը խօսի, այլ գերման ժողովուրդը: Ժողովուրդը միացած է ինծի եւ ուխտած: Թող կարգ մը ուրիշ դիւանագէտներ ալ փորձեն թէ կրնա՞ն միեւնոյն բանն ըսել իրենց ժողովուրդներուն համար: Ձեզի ծանօթ է այն խնդիրը որ խորապէս կը յուզէ մեզ քանի մը ամիսէ ի վեր: Այդ խնդիրը այնքան Չեխոսլովաքիա չի կոչուիր որքան պարոն Պենէշ: Այդ անունին մէջ կը խտանայ ամէն ինչ որ այսօր կը յուզէ միլիոնաւոր ժողովուրդներ եւ զանոնք կ'ոգեւորէ մոլեռանդ վճռականութեամբ մը»:

Յետոյ պարզելով իր արտաքին քաղաքականութեան նպատակները, Հիթլէր շեշտեց թէ Գերմանիա ոչ կ'ուզէ ուրիշ ժողովուրդներ հարստահարել կամ իշխել անոնց վրայ, ոչ ալ ատելութիւն կը սնուցանէ ուրիշ ո եւ է ժողովուրդի դէմ: Յիշեց նաեւ այն փորձերը զորս կատարած է աշխարհի խաղաղութիւնը ապահովելու եւ սպառազինութեանց կրճատում յառաջ բերելու համար: Իւրաքանչիւր պարագայ յիշած ատեն կը կրկնէր,— «Այդ ալ մերժեցին»: Եւ շարունակեց.

— «Այսօր կրնամ խոստովանիլ: Մենք գլուխ հանեցինք վերազինում մը զոր աշխարհ երբեք չէ տեսած: Ես կրնամ բացէ ի բաց ըսել ձեզի.— Ես վեթերան ազգային-ընկերվարական մըն եմ, եւ ռազմաճակատի գերման վեթերան մը: Գերման ժողովուրդ, առ զէնքդ: Հինգ տարուան ընթացքին, ես զինեցի, եւ մեր զօրքը սպառազինեցի ամէնէն արդիական զէնքերով: Իմ եղբայր Կէօրինկի հրամայեցի ստեղծել օդանաւային ուժ մը, պաշտպանելու համար Գերմանիան ո՛ր եւ է յարձակումի դէմ: Դուք այժմ ունիք բանակ մը որով կրնայ հպարտանալ գերման ժողովուրդը եւ զոր աշխարհ պիտի յարգէ, եթէ երբեք ռազմադաշտ նետուի: Մենք մեզի համար ստեղծեցինք հակօդային լաւագոյն տորմիղը եւ հրասայլերու դէմ պաշտպանութեան լաւագոյն միջոցները ամբողջ աշխարհի մէջ: Ես խաղաղութեան անսասան քաղաքականութիւն մը վարեցի նոյնիսկ ամէնէն ծանր զոհողութեանց գնով: Հազարումէկ խնդիրներ քննեցի վերջին հինգ տարիներու ընթացքին, աշխատելով գիշեր ցերեկ եւ գիտնալով թէ որքան սարսափելի բան է պատերազմը, ուզեցի Գերմանիոյ խնայել այդ աղէտը»:

Հիթլէր այստեղ ակնարկելով Լեհաստանի հետ եղած յարաբերութեանց, բացատրեց թէ յաջողեցաւ պայմանագիր մը ստորագրել, որ տասը տարուան համար կը խափանէ ընդհարումի որ եւ է վտանգ: Յետոյ յիշեց Անգլիոյ հետ կնքուած նաւային համաձայնութիւնը: Եւ նորէն շեշտեց թէ Գերմանիա խաղաղութիւն կ'ուզէ:

— «Բայց կարելի չէ տեւական խաղաղութիւն ապահովել ժողովուրդներու միջեւ, երբ կողմերէն մին կ'ըսէ.— «Ես պատերազմ չեմ ըներ», իսկ միւսը կ'ըսէ.— «Ես պատերազմ կ'ընեմ երբ որ ուզեմ»: Պէտք է որ երկու ժողովուրդները խոստանան պատերազմ չմղել իրարու դէմ: Գալով Ֆրանսայի, ես յայտարարեցի, Սարի շրջանին Գերմանիոյ վերադարձուելէն վերջը, թէ այլեւս որ եւ է հողային վէճ չունինք Ֆրանսայի հետ: Ըսի թէ Ալզաս-Լոռէնը այլեւս գոյութիւն չունի մեզի համար: Մենք գիտենք որ Ալզաս-Լոռէնը սահմանամերձ շրջան մըն է եւ թէ անոր ժողովուրդը երջանիկ պիտի ըլլայ, եթէ նորէն չկռուինք անոր համար: Մենք երկու մեծ ժողովուրդներ ենք որ կ'ուզեն աշխատիլ եւ ապրիլ, եւ որ կրնան աւելի լաւ ապրիլ, գործակցելով իրարու հետ»:

Դառնալով Իտալիոյ, Հիթլէր ջերմապէս ներբողեց Մուսոլինին, «միակ մարդը որ կ'ըմբռնէ մեր կացութիւնը: Մենք երբեք պիտի չմոռնանք ինչ որ ըրաւ ան վերջին ժամանակներս, պիտի չմոռնանք նաեւ Իտալացի ժողովուրդին բռնած դիրքը: (Բուռն ծափեր եւ կեցցէներ): Գերմանիա եւ Իտալիա երկու պետութիւններ չեն, այլ զանգուած մը որ պիտի պաշտպանէ ինքզինքը»:

Եւ այնուհետեւ իր ամբողջ զայրոյթը թափեց Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահին վրայ: Բացատրեց թէ Պ. Պենէշ սուտ խօսեցաւ, միջազգային կարծիքը գրգռելու համար, ըսելով թէ Գերմանիա զօրաշարժ կատարած է Մայիս 21ին: Պնդեց թէ Գերմանները կը հարստահարուին Չեխոսլովաքիոյ մէջ, եւ պատմեց Չեխոսլովաքիոյ կազմութեան պարագաները: «Սլովաքները չէին ուզեր գործ ունենալ Չեխերուն հետ, բայց բռնի կցուեցան անոնց: Չեխերը մէկ միլիոն Հունգարներ ալ կցեցին, ինչպէս եւ 200,000 Լեհեր եւ բազմաթիւ Ուկրայնացիներ: Ես կ'ըմբռնեմ այդ Հունգարներուն, Լեհերուն եւ Ուկրայնացիներուն ճակատագիրը. բայց կ'ուզեմ խօսիլ միայն իմ Գերմաններու ճակատագրի մասին»:

— «Պ. Պենէշ կը կարծէ թէ ամէն բան թոյլատրուած է իրեն, թէ ամբողջ հինգ տարի հազարաւոր Գերմաններ ստիպուեցան հեռանալ Չեխոսլովաքիայէն, անօթի չմնալու համար:

— «Պ. Պենէշ կը կարծէ թէ ամէն բան թոյլատրուած է իրեն, ցորչափ իր կռնակն ունի Ֆրանսան, Մեծն Բրիտանիան եւ Ռուսաստանը: Առանց երկդիմութեան ըսի Պ. Չէյմպըրլէնի թէ ո՛րն է բացարձակապէս միակ լուծումը: Ես կը խօսիմ Գերմաններուն անունով: Անոնց անունով էր որ խօսեցայ, երբ ըսի թէ չեմ կրնար անտարբեր մնալ խեղդարի մը հանդէպ որ կը խոշտանգէ երեքուկէս միլիոն հայրենակիցներ: Հասկցուցի թէ Գերմանիոյ համբերութիւնն սպառած է: Պենէշ ընդունեց անգլեւֆրանսական ծրագիրը, բայց կը փորձէ խուսափիլ անոր գործադրութենէն: Փոխանակ հողերը յանձնելու, կը վտարէ Գերմանները: Արդէն իսկ 144,000ի հասած է գերման փախստականներուն թիւը: Արդ, հասած է կարգադրութեան ժամը: Կոտըսպէրկի ծրագիրը վերջինն է եւ վերջնականը: Պ. Պենէշի դիւանագէտները կը յուսան թէ Չէյմպըրլէն եւ Տալատիէ պիտի իյնան: Այժմ երկու հոգի կը մնան ճակատ ճակտի,— Պենէշ եւ ես: Հոկտեմբեր 1ին Պենէշ պէտք է յանձնէ գերմանական հողերը: Ես երբեք վատ եղած չեմ: Ես իմ ժողովուրդիս առջեւէն կը քալեմ իբրեւ անոր առաջին զինուորը.. Իմ ետեւէս կը քալէ ժողովուրդ մը որ երբեք չի նմանիր 1918ի ժողովուրդին... Ես երախտապարտ եմ Պ. Չէյմպըրլէնի, իր ջանքերուն համար: Ես հաւաստեցի անոր թէ գերման ժողովուրդը խաղաղութիւն կ'ուզէ: Ամէն ապահովութիւն տուի այդ մասին, եւ կը կրկնեմ,— երբ Զուտէթեան խնդիրը լուծուի, ուրիշ հողային խնդիր պիտի չունենանք: Պենէշի ձեռքն է խաղաղութիւնը եւ պատերազմը: Կա՛մ ան ազատութիւն կուտայ Գերմաններուն եւ կ'ընդունի մեր պայմանները, եւ կամ մենք պիտի երթանք գտնել այդ ազատութիւնը: Մենք մինչեւ անգամ կ'ուզենք երաշխաւորել «Չեխերը», բայց Զուտէթեան հարցին մէջ իմ համբերութիւնս սպառած է: Ուստի կը խնդրեմ գերման ժողովուրդէն եւ կ'ըսեմ անոր.— Քալէ՛ իմ ետեւէս, կիներ եւ տղամարդիկ, մենք արձակած ենք մեր վճիռը: Պենէշի կը մնայ ընտրութիւնը»:

Բանախօսութիւնը վերջացաւ աննկարագրելի ցոյցերու մէջ:

Չէյմպըրլէնի վերջին փորձը եւ Անգլիոյ ազդարարութիւնը

Պերլինի ճառէն առաջ, Անգլիոյ վարչապետը անձնական նամակ մը ուղղեց Հիթլէրի, իր մասնաւոր խորհրդականին, Սըր Հորէյս Ուիլսընի հետ: Խորհրդականը երկուշաբթի օր ժամը 5ին ներկայացաւ Գերմանիոյ Առաջնորդին եւ յանձնեց նամակը:

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Չէյմպըրլէնի նամակը բարեկամական է, բայց շատ բացորոշ եւ վճռական բովանդակութեամբ: Անգլիոյ վարչապետը տրամադիր կ'երեւայ բարեփոխելու անգլեւֆրանսական ծրագրին գործադրութեան եղանակները, բայց միեւնոյն ատեն ատեն կ'ազդարարէ թէ ոչ Ֆրանսա, ոչ ալ Անգլիա չեն կրնար աւելի յառաջ երթալ:

Այս նամակին հետ մէկտեղ, Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը յայտարարեն թէ անցեալ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ՄԻՋԻՐԱՆԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ ԵՒ ԻՐ ԱՐԺԷՔԸ

ԹԷՀՐԱՆ, 10 Սեպտ.— Օգոստոսի 26ը՝ Միջիրանեան գծի միացման ու պաշտօնական հանդիսաւոր բացման օրը՝ դարձաւ այսուհետեւ պատմական մի դէպք Իրանի կեանքում :

Նոր Իրանը ունի մի շարք նման ազգային պատմական մեծ օրեր, ինչպիսին էր, օրինակ, Յունուար 8ը 1936 թուի, երբ Պարսկուհիները դէն շպրտեցին իրենց չարշաֆները՝ հարէմական ստրկական կեանքի այդ խորհրդանիշը, եւ սկսան հագուիլ քաղաքակիրթ երկիրներու կիներու նման :

Եւ թէեւ այդ բարենորոգումը Իրանի ընկերային կեանքի մէջ ամենից անհաւատալին էր թւում, բայց եւ այնպէս տեղի ունեցաւ եւ հակառակ սակաւաթիւ անհամակիրների սուգին, առաջ բերաւ մեծ խանդավառութիւն, մանաւանդ գիտակից տարրերի մէջ :

Այսօր ամբողջ Իրանը՝ սկսած պետական իշխանութեան բարձունքներից մինչեւ ժողովրդական խոնարհ խաւերը անհամեմատ աւելի մեծ խանդավառութեամբ ու անխառն պարծանքով ընդունեց Միջիրանեան երկաթուղիի լրացման լուրը :

Տարիներ շարունակ իր փայփայած երազը այսօր իրականութիւն է :

Եւ իրաւունք էլ ունի, քանզի դա մի գործ է որ կը համարուէր անիրագործելի, մի խելագար ձեռնարկ :

Մի՞թէ հնարաւոր է յաղթահարել երկրի երկրաբանական ու կլիմայական հսկայ դժուարութիւնները. մի՞թէ հնարաւոր է առանց փորձառութեան, առանց որակեալ բանուորների ու պաշտօնեաների նման մի մեծ ձեռնարկ գլուխ բերել : Վերջապէս, ո՞րտեղից վերցնել նիւթական միջոցներ : Չէ՞ որ տասնեակ եւ հարիւրաւոր միլիոն թումանների խնդիր էր · Իրանը ինքը չունէր, իսկ արտասահմանը մատնուած էր տնտեսական եւ ելմտական տագնապների, դեռ թող նենք մի կողմ այն պարագան, թէ ո՛րքան բաղձալի է օտար դրամագլուխով գործ տեսնելը :

Չէր մոռացւում եւ այն, որ Իրանը չունի իր ճարտարարուեստը, հետեւաբար հարկադրուած է բոլոր գլխաւոր շինանիւթերն ու իրեղէնները գնել արտասահմանի հեռաւոր կեդրոններում եւ տեղ հասցնել· մի բան, որ պահանջում է ե՛ւ ժամանակ, ե՛ւ հսկայ ծախքեր :

Դեռ 25 տարի առաջ յղացուած է Միջիրանեան երկաթուղիի կառուցման գաղափարը, սակայն այդ օրերին Իրանը չունէր որեւէ միջոց ոչ միայն նման մի հսկայ ձեռնարկի, այլ եւ աւելի շատ համեստ գործեր գլուխ հանելու համար :

Երկիրը աղքատ, ապահովութեան կատարեալ բացակայութիւն, իշխանութիւնը թոյլ ու պառակտուած...

Բայց այն, ինչ որ անհնարին էր համարւում հին Իրանում, նոր Իրանը փայլուն կերպով իրագործեց :

Նոր Իրանի տնտեսական նուաճումների մէջ, Միջիրանեան գծին կառուցումը, անշուշտ, բռնում է առաջնակարգ տեղ, եւ այդ ոչ միայն իր տնտեսական եւ ռազմական մեծ նշանակութեամբ, այլ եւ նրա հետ կապուած հազար ու մի դժուարութիւնների յաղթահարումով եւ անհաշիւ զոհաբերութիւններով, ժողովրդի կողմից մասնաւորապէս :

Արդ, գծին շինութեան աշխատանքների աւարտումն եւ երթեւեկութեան պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ ու ցնծութեամբ :

Երեք օր՝ Օգոստոս 26, 27 եւ 28ին տեղի ունեցան հանդիսութիւնները մայրաքաղաքում ու գաւառներում :

Մայրաքաղաքի մամուլն ալ այդ օրերին լոյս ընծայեց բացառիկ համարներ, զարդարուած պատկերներով եւ նկարագրութիւններով եւ մանրամասն տեղեկութիւններով ու յօդուածներով :

Հանդիսութիւնների նկարագրութիւնը մեր նպատակից դուրս է, ուստի միայն այսքանը կ'ասենք, որ Օգոստոս 26ին փոքրիկ կայարանում՝ Սէֆիդ Չէշմէում (Սուլթանաբադից դէպի հարաւ մօտ 70 քիլոմեդր հեռաւորութեան վրայ), ուր գծին հիւսիսային եւ հարաւային մասերը միանում են, տեղի ունեցաւ հանդէսների գլխաւոր եւ առաջին մասը :

Շահը եւ գահաժառանգը՝ ներկայութեամբ նախարարների, խորհրդարանի պատգամաւորների, բարձրաստիճան զինուորական եւ քաղաքացիների, դիւանագիտական ներկայացուցիչների, երկաթուղին կառուցանող «Կամպսաքս» ընկերութեան ճարտարագէտների ու բարձր պաշտօնէութեան, մայրաքաղաքից ու շրջակայ գիւղերից եկած բազմութեան՝— խփեցին վերջին երկու ոսկի բեւեռները եւ այդպիսով միացրին գծին հիւսիսային եւ հարաւային մասերը· ապա Շահը հարաւից յիշեալ կայարանը արդէն հասած կառախումբի առջեւի եռագոյն ժապաւէնը կտրելով, ճանապարհ տուեց առաջին կառախումբին, որ եւ անցաւ հանդիսականների խանդավառ ցոյցերի տակ...

Յիշատակենք նաեւ Շահին արտասանած ճառը, որ, ինչպէս յաճախ, պարունակում է նոր աշխատանքների ծրագիր ու հրահանգներ :

Լսելով ճանապարհների եւ հաղորդակցութեան նախարարի զեկուցումը գծին կառուցման մասին, Շահը ասաց·

— «Այսօր Իրանի ժողովրդի ամենափառաւոր օրերից մէկն է : Որքա՜ն գոհ եւ երջանիկ պիտի զգանք մենք մեզ, տեսնելով Միջիրանեան գծին կառուցման լրացումը, որ միացնում է մեր կայսրութեան երկու ծայրամասերը : Այսօր ես ինձ առանձնապէս երջանիկ եմ զգում եւ համոզուած եմ, որ դուք ամէնքդ, եւ ամբողջ ազգը ընդունում էք, թէ այսօր մի մեծ պատմական օր է, մի փառաւոր օր, քանզի իրականացած է ամբողջ ազգի ամենաթանկագին բաղձանքներից մէկը» :

Ապա դառնալով ճանապարհների եւ հաղորդակցութեան նախարարին, աւելցուց·

— «Բայց մենք պիտի չբաւականանանք իրագործելով եւ վերջացնելով այս գծին կառուցումը, որ, անշուշտ, մի շատ դժուարին եւ մեծածախս ձեռնարկ էր : Մենք հէնց այժմեանից պիտի ձեռնարկենք ուրիշ գծերի կառուցման գործին, արտայայտելով նոյն ուշադրութիւնը եւ կամքը :

(Այս ցանկութիւնը արդէն իրագործուած է : Սկսած են նախապատրաստական աշխատանքները, Թէհրան - Թաւրիզ գծին կառուցման համար, ինչպէս Միջիրանեանի միացումը Սիմնան քաղաքին հետ) :

Պատասխանելով արտաքին նախարարի ողջոյնի խօսքերին, Շահը ասաց·

— «Ճիշդ էք նկատում, որ այս հսկայ ձեռնարկը ի կատար է ածուած մեր ժողովուրդի սեփական միջոցներով, առանց օտար դրամագլխի օժանդակութեան : Ես շատ գոհ եմ երկրի ամբողջ ազգաբնակութիւնից, որ միշտ պատրաստ է սրտանց կատարելու ամէն զոհաբերութիւն, երբ գործը վերաբերում է հայրենիքի բարենորոգման : Ամբողջ ազգը ըմբռնեց, որ այս շինարարական գործը ծառայելու է Իրանի երջանկութեան եւ յառաջդիմութեան : Մեր ազգը՝ մի ազնիւ ու պատուախնդիր ազգ է, եւ երբ պատուոյ խնդիր է դրուած լինում հայրենիքի յառաջդիմութեան եւ բարձրացման գործում, նա կանգ չէ առնում ոչ մի զոհաբերութեան առջեւ : Արդարեւ, մեր ժողովուրդը ունի քաջութեան եւ ազնուութեան մի հազուագիւտ յատկութիւն : Նա որոշել է ընթանալ մի ուղիով, որ տանում է հայրենիքը դէպի երջանկութիւն : Նա մեծապէս ապացուցուց, որ համակրում է եւ իրեն կապուած է զգում Միջիրանեանի կառուցման գործի հետ : Խորապէս զգածուած եմ իմ ժողովուրդի արտայայտած զգացումներից եւ շատ շնորհակալ եմ» :

×

Միջիրանեան երկաթուղին միացնում է Պարսից ծոցը Կասպից ծովի հետ, հարաւում սկսւում է Բանդար Շահփուրից եւ վերջանում է հիւսիսում Բանդար Շահում, կտրելով մի շարք կարեւոր վայրեր ու քաղաքներ՝ Ահվազ, Սուլթանաբադ, Ղում, Թէհրան, Շահի, Սարի :

Գծի կառուցումը տարւում էր միաժամանակ հիւսիսային (Կասպից ծովից մինչեւ Թէհրան) մասում եւ հարաւային (Թեհրան - Պարսից ծոց) մասում :

Շինութիւնները սկսան 1927 հոկտ. 5ից ամերիկեան Poland գործակալութեան կողմից : Ուրեմն կառուցումը տեւած է 10 տարի եւ 11 ամիս :

Սակայն 1928ին աշխատանքների շարունակութիւնը յանձնւում է մի միջազգային ընկերութեան, որ գործում է մինչեւ 1931 :

1931ին կառավարութիւնը իր ձեռքն է առնում գծի կառուցման գործը եւ շարունակում է աշխատանքները մինչեւ 1933 մայիս ամիսը :

Այս շուրջ 5ուկէս տարուան ընթացքում կարելի եղած է հիւսիսում կառուցանել 127 քիլոմեթր՝ Բանդար Շահից մինչեւ Շահի, իսկ հարաւում՝ 250 քիլոմեթր՝ Բանդար Շահփուրից մինչեւ Սալիհաբադ (այժմ Անտիմէշք) : Երկու մասում էլ սկսւում է անմիջապէս երթեւեկը :

Վերջապէս, 1933 մայիսին կառավարութիւնը յանձնում է աշխատանքների շարունակութիւնն եւ աւարտումը «Կամպսաքս» ընկերութեան, որ պիտի կառուցանէր մնացեալ 1000 քիլոմեթրը, պայմանաւ որ աւարտէր հիւսիսային մասը, այն է Շահից մինչեւ Թեհրան, շուրջ 335 քիլոմեթր, մինչեւ 1937 յունիս 22ը, այսինքն՝ չորս տարում, իսկ հարաւայինը, Սալիհաբադից մինչեւ Թեհրան, շուրջ 675 քիլոմեթր, մինչեւ յունիս 22ը 1939 թ., այսինքն վեց տարում :

Բայց «Կամպսաքս» ընկերութիւնը շնորհիւ թէ իր թափած ջանքերին ու եռանդին, եւ թէ մասնաւորապէս այնպիսի հմուտ ղեկավարներին, ինչպիսին է նրա գլխաւոր ճարտարագէտ Պ. Սաքսիլդը, որ միաժամանակ «Կամպսաքս»ի ընդհ. տնօրէնն է, կարողանում է աւարտել հիւսիսային մասը պայմանագրով նախատեսուած ժամանակից հինգ ամիս առաջ, այն է՝ 1937 փետրուար 9ին (ուր եւ անմիջապէս սկսւում է երթեւեկը), իսկ հարաւայինը՝ 9 ամիս առաջ, 1938 օգոստոս 20ին :

«Կամպսաքս»ը կազմուած է երկու դանիական ճարտարապետական ընկերութիւններից, որոնցից մէկն է՝ « Kampmann, Kierulff եւ Saxild A/s » (կրճատուած՝ «Kampsax» - «Կամպսաքս»*, իսկ միւսը՝ «Saabye եւ Lerche» ընկերութիւնից, երրորդը՝ մի շուեդական ընկերութիւն է՝ « Nydovist եւ Holm a/b», որ արտադրում է գլխաւորապէս շոգեքարշեր :

ԿՎԻԴԱՄ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ, ԵՒՐՈՊԱ ԴԷՊԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ՞ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

I.

« Թան »ի աշխատակիցներէն Ժաք Պարտու, այս խորագրին տակ, հրատարակեց շատ հետաքրքրական յօդուածաշարք մը, որու մէջ, յունիս ամիսէն սկսեալ, քննութեան կ'առնէ կեդրոնական Եւրոպայի տագնապը : Թարգմանաբար կուտանք կարեւոր գլուխները, ուր կը յայտնուի յօդուածագրին յայտնատեսութիւնը այն դէպքերուն մասին, որոնք կը մթագնեն Եւրոպայի հորիզոնը ներկայիս.—

Աչքիս առջեւ դրուած է Աւստրօ-գերմանիոյ նոր քարտէսը : Չեմ կրնար աչքերս բաժնել քարտէսէն, այնքան պայծառօրէն գրուած է վրան վաղուան պատմութիւնը, կրակէ գիրերով :

Նախ դիտեցէք Չեխոսլովաքիան : Փխրուն կղզեակ կամ սարաւանդ մը ճամար կը նետէ դէպի դուրս,-ընտրեցէք : Կռթնած՝ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ վրայ, կապուած՝ հիւսիսային եւ հարաւ - արեւելեան երկիրներու դաշտերուն, Պոհեմիոյ լեռները կրնան ծառայել, խաղաղութեան կամ պատերազմի ժամանակ, միջոց առեւտրական հաղորդակցութեան կամ զինուորական դիմադրութեան : Առանց այս կրկնակ խարխուլին, որ զայն կը շղկապէ եւ կ'ամրացնէ, չեխական թերակղզին, որ ամբողջովին պաշարուած է նոր Գերմանիոյ թեւերուն մէջ եւ ի հարկին կրնայ զրկուիլ Հիւսիսի եւ Հարաւի հետ ամէն հաղորդակցութենէ՝ երկաթուղիով, ճանապարհով, ջուրով, կը գտնուի պաշարումէն զատ դիւրութեամբ խեղդամահ ըլլալու սպառնալիքին առջեւ :

Հիթլերական Գերմանիոյ ապագայ պատմութիւնը եւս նոյնքան յստակ կը կարդացուի այս քարտէսին վրայ : Խաղաղասէր Գերմանիոյ առջեւ, աշխարհագրական ձեւով, Աւստրիան, դաշնակցային, բարեկամ, արեւմտեան առանցքին միացած, տնտեսական եւ մշակութային կապերով Միւնխի հետ շղկապուած, կը կազմէր ապահովութեան պատուար մը, բայց ոչ պատնէշ մը : Զինուորի մը աչքերով, գերմանական Զուիցերիան անշարժութեան կը դատապարտէր չեխական թեւը փակելով անոր հարաւի ճամբան : Տնտեսագէտին աչքով, իբրեւ ինքն իր վրայ դարձող նշանատախտակ եւրոպական երկաթուղիներու, իբրեւ բնական շուկայ հարաւ-արեւելեան երկիրներու համար, Աւստրիան կրնար գերմանական հանրապետութեան ծառայել իբրեւ կեդրոն ծաւալման եւ վաճառաշրջանի : Ան կրնար իրենց բերել գնորդ, սուրհանդակ, պայմանագրութիւն եւ շահաստան :

Բայց այն օրէն ի վեր, երբ այդ երկրամասը, Գերմանիոյ կցուած եւ շրջաններու բաժնուած, այլեւս դարձած է հարաւային նահանգ միացեալ, կեդրոնացեալ եւ զօրաւոր Գերմանիոյ, իր հրամանատարական մեքենան Պերլինի մէջ դրուած, կապուած՝ դէպի հարաւ եւ արեւելք յարձակողական առանցքին, նոյն քարտէսը կը կարդացուի տարբեր ձեւով : Այսուհետեւ, սլաւական թերակղզին, որ խրած է փրուսիացած Գերմանիոյ սրտին մէջ, դարձած է մարտահրաւէր մը եւ սպառնալիք մը : Պէտք է որ կորատուի եւ բաժան - բաժան ըլլայ, կամ ամէն պարագայի՝ զինաբեկ եւ չէզոք դիրքի մը մէջ դրուի : Արեւելեան ձեւերու մէջ, հարաւ արեւելեան շահաստաններու ճամբան եւ երկաթուղային նշանատախտակը, որու տիրացումով կ'աճին գերմանական տնտեսութեան ծաւալական ուժերը՝ առանց աւելի լաւ հաւասարակշռելու իր ներքին կեանքը, պիտի դառնան նոր դէնքեր տնտեսական, թերեւս զինուորական նուաճումներ կատարելու համար այն երկիրներուն մէջ, որոնք կցումէն վերջ սահմանակից կամ դրացի դարձած են հիթլերական Գերմանիոյ :

Ահա կերպ. Եւրոպայի վտանգը :

×

Նոր Եւրոպայի մէջ, յառաջիկային զօրաշարժ յայտարարելու ժամանակ, Աւստրիոյ կցումը ի՞նչ չափով կ'աւելցնէ ուժը որ կը դրուի Հիթլերի տրամադրութեան տակ, եթէ պարագաներն ու մարդիկ արդէ՞ք հանդիսանան նուաճումներ կատարելու, — առանց կռիւ ընելու :

Նախ մարդկային ուժ : Աւստրիա, միանալով Գերմանիոյ, անոր կուտայ 10 առ հարիւրի յաւելում մը զօրաշարժի ենթակայ զինուորներու : Ճիշդ է որ, զինուորական ծառայութիւնը տակաւին երեք տարի առաջ միայն հաստատուած ըլլալով Դանուբի վրայ, գերմանական պահեստի բանակը, իբրեւ մարզուած զինուոր, կ'ունենայ 150.000 հոգի աւելի : Այս օգնական ուժը գերմանական զօրաբաժիններուն թիւը 41էն կը բարձրացնէ 47ի, գերմանական բանակին ապահովելով թուական գերակշռութիւն մը եւրոպական բոլոր բանակներուն վրայ, ի բաց առեալ ռուսական բանակը : Եւ սակայն, ինչի՛ կը ծառայէ զինուորական նոր ուժեր աւելցնել, երբ անկարելի է պարենաւորել զանոնք հացով ու միսով : Դեր - զօրավար Մարքս վերջերս կը յիշեցնէր թէ 1918ի ընդհ. յարձակողականին ժամանակ՝ գերման անօթի զինուորները կը մերժէին յառաջանալ պարէնի մթերանոցներէն անդին :

Գերման զինուորական մասնագէտներու կարծիքով, երկիր մը, հողագործական տեսակէտէն, պատերազմի պատրաստ կը համարուի այն ատեն միայն, երբ իր արտադրական կարողութիւնը 40 առ հարիւր աւելի է նախապատերազմեան սպառումէն : Արդ, համապատօրէայ պարէնը կրճատելու եւ ինքնաբաւութեան հասնելու հիթլերական վերջին ճիգերէն յետոյ, Գերմանիա հարկադրուած է ներածել 20 առ հարիւր համեմատութեամբ գոլ (calories) որ անհրաժեշտ է սնուցանելու համար արիական ցեղախումբերը : Փոխանակ գոցելու արտադրութեան այդ բացը, Աւստրիոյ կցումը ընդհակառակն աւելի կը շեշտէ արտասահմանէն ունեցած իր կախումը : Եւրոպական ուղեփոխ գիծերու միջոցաւ արտասահմանէն գնումներ կատարելով, կրնայ 20—60 առ հարիւր համեմատութեամբ մը գոհացնել ցորենի, հաճարի, վարսակի, եգիպտացորենի իր պահանջները : Կաթի, կարագի, պանիրի իր կարօտութեան կողմէ՝ զուիցերիական Աւստրիան կրնայ օգնութեան հասնիլ Արիականներուն, որոնք ենթարկուած են ամէնէն ժուժկալ սննդառութեան : Բայց աւստրիական արտածումները հաւասար են գերմանական ներածումներուն մէկ վեցերորդին,— 211.000 դէմ 1,250.000 կենդինար :

Այսպէս, գերմանական տնտեսութեան անհաւասարակշռութիւնը ծանրագոյն աստիճանի է հասած :

Չեխերը պատմութեան առջեւ

Չեխոսլովաքիա վերսայլի դաշնագրէն ծնած անկախ պետութիւն մըն է, որ սահմանակից է Գերմանիոյ, Հունգարիոյ, Ռումանիոյ եւ Լեհաստանի : Կոկորդիլոսի ձեւով պառկած է կեդրոնական Եւրոպայի մէջ, գլուխը խրած երեք կողմէ Գերմանիոյ մարմնին մէջ : Ունի 14 միլիոն 500.000 բնակիչ, որոնց 7.500.000 Չեխեր են, մնացեալները՝ Զուտէթներ (գերման) Սլովաքներ, Հունգարներ, Ռութէններ, Լեհեր եւայլն :

Զուտէթեան երկրի մէջ կան մօտ 3 միլիոն 500.000 Գերմաններ, որոնց մասին Հիթլէր այնքան աղմուկ բարձրացուց եւ յաջողեցաւ միացնել մայր երկրին :

Շատեր կը կարծեն թէ Զուտէթներու երկիրը 1919ի հաշտութեան դաշնագրի ուժով Գերմանիայէն խլուեցաւ եւ միացուեցաւ նորաստեղծ Չեխոսլովաքիային : Այդպէս չէ : Վերսայլի դաշնագրով միայն շատ փոքր շրջան մը կորսուեցաւ Փրուսիայէն, ընդամէնը 50.000 բնակչութեամբ, եւ կցուեցաւ Չեխիոյ : Մնացեալ ամբողջ հողամասը աւստրոհունգարական երկիր էր, եւ երբեք գերմանական երկիր եղած չէ :

Պոհեմիա կը կազմէ Չեխոսլովաքիոյ կարեւոր շրջաններէն մին, ուր դարերով քով քովի ապրած են Չեխեր եւ Գերմաններ : Պոհեմիոյ հին պատմութիւնը ծանօթ է, Հռովմայեցիներու ժամանակ այստեղ կ'ապրէին Կելտեր, զորս Հռովմայեցիները կը կոչէին Պոի, եւ ասոնց երկրի մայրաքաղաքը Տակիտոսի կողմէ անուանուած է Պոիոհէմիում, ասկէ ալ յետոյ օրուան Պոհեմիա յորջորջումը : Քրիստոսէ մէկ դար առաջ գերման ցեղախումբեր արշաւեցին Պոհեմիա, ինչպէս նաեւ սահմանակից Մորաւիա, անկէ ալ յառաջացան դէպի ար.

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Բացէք եւ թող ներս գան, հրամայեց վերջապէս :

— Չեմ բանար, դոչեց սրճարանատէրը : Զիս պիտի չարչարեն տանով տեղով :

— Բա՛ց ըսի քեզի :

— Բայց գերի պիտի բռնեն մեզ :

Գազիկ աջ ձեռքի շարժում մը ըրաւ : Կրիկոր ժաիր ոտքի ելլելով փախաւ : Մնացեալ գնչուները մէկ մէկ մութին մէջը անոր հետեւեցան եւ ահա հայհոյչներու եւ հարուածներու աղմուկ մը ծայր տուաւ : Կրիկոր ժաիրի նախապէս յիշածին նման, անոնք միշտ Գազիկի հրամաններուն հլու եւ հնազանդ կ'ենթարկուէին : Թուրքերը տո եկան նկուն եւ ընկճուած եւ դրան ամրութիւնները քանդուեցան : Դուռը բացուեցաւ, սառուցեալ օդի հոսանք մը ներս մտաւ, միաժամանակ տասներնը զինուած մարդիկ սենեակ թափեցան՝ աչքերնին կրակին բոցէն մթագնած :

— Գազի՛կ, ո՞ւր է Գազիկը :

— Անիծուած յիմարներ, հոս եմ, ո՞ւր պիտի ըլլամ :

— Իրա՞ւ դուն ես, Գազիկ :

— Դուռը կրկին գոցեցէք եւ փականքները դրէք :

— Այ, Գազիկ, Գազիկ, այո՛ դուն ես :

— Գազիկն է, Գազիկը, նայեցէք, ահա :

Ամէնքն ալ Գազիկի շուրջը հաւաքուեցան, զայն մօտէն տեսնելու համար. անոնց հագուստներուն վրայէն ձիւնի քրտինք կը հոսէր եւ ցեխին մէջ թաթխուած էին :

— Գազիկն եմ, այո, եւ այն բոլորը ինչ որ ձեզի ըսի պատահեցա՞ւ արդեօք :

— Այո՛, բոլորը. նոյնիսկ աւելին, աւելի՛ վատը :

— Թելադրութիւններուս համաձայն չարժեցա՞ք :

— Ո՛չ Գազիկ : Անոնք մէկ կողմ դրինք : Խօսեցանք եւ իրարու մէջ չհամաձայնեցանք : Վերջը հասկցանք, բայց այլեւս շատ ուշ էր : Մինչ մենք տակաւին իրարու հետ կը վիճէինք, անոնք կոկորդ կը կտրէին : Ու երբ պաշտպանողականի անցնելու համար փողոց վազեցինք, անոնք արդէն տանիքներուն վրայէն հրացանաձգութեան սկսած էին :

— Հա՛ :

Այդ չոր բացագանչութիւնը բրած ատեն ակռաները իրարու սեղմած էր ան եւ խնդուք չէր կարելի կոչել :

— Գազիկ, մաիկ ըրէ :

— Այ : Հիմա «Գազիկ, մաիկ ըրէ» եղաւ : Բայց քիչ ատեն առաջ ես էի որ «մաիկ ըրէք» կ'ըսէի : Այն ատեն կաղն ի կաղ կը քալէի եւ խղդուկ ձայներ կ'արձակէի : Զիս ո՞վ մաիկ ըրաւ որ հիմա ես ձեզ մաիկ ընեմ :

— Բայց Գազիկ, կինս տարին :

— Հա՛ :

— Գազի՛կ աղջիկս :

— Հա՛ :

Երրորդ անձ մը առաջ անցնելով մատը տախտակամածին վրայէն երկայն հրացաններուն վրայ տարաւ :

— Իմ աչքերուս առջեւ կինս ու երկու աղջիկներս առին, Գազի՛կ : Խօսելու ժամանակ չէ հիմա. արդէն մեզի շատ ես խօսած, Գազիկ. այժմ գործի մարդ ըլլալդ հաստատէ : Այս իմ աչքերովս տեսայ անոնց երկուքին մազերէն բռնած փողոցներէն քաշքշուիլը : Ա՛խ, երանի թէ աչքերս փորէին, քան թէ այդ տեսարանը դիտէի : Գազիկ...

— Ա՛յ... Գազիկ :

— Զիս չպիտի ծաղրես : Թուրք մը պարկի եւ տասը հոգի ետեւէս եկան : Ճչացին. ի՞նչ կրնայի ընել. միշտ կրակեցի մինչեւ որ հրացանին փողը մատներս այրեց : Յետոյ այդ անիծուած Թուրքերը տունս ետեւէս հրդեհեցին : Ընկերներս զիս մէկ կողմ թողլով գացին ուրիշներ փնտռելու, որպէսզի մեզի միանալով դիմադրութիւն մը կազմակերպենք : Ուրիշ մարդ չգտանք Գազիկ : Քեզի կ'ըսեմ որ այդ արիւնարբու Թուրքերը գիւղին եկեղեցիին մէջ մեր կիներն ու աղջիկները աճուրդի են հանած : Գործելու ատենն է հիմակ :

— Հա՛ : Ո՞վ էր ձեզի պնդողը որ գիշեր Զէյթուն գաք եւ քաղաքը ամրացնելու համար ինծի օգնէք. այս պնդումը կ'ընէի եղանակը ըլլար կամ ոչ. գիշեր ու ցերեկ ամէն ատեն : Ձեզ ո՞վ տոխեց, երկար ատեն առաջ, որ ձեր կիները հոն ղրկէք :

— Բայց Գազիկ, դուն չես հասկնար : Քեզի համար մօտ կին չգտնելը բան մը չէ. մենք մայրեր ունինք, քոյրեր, կիներ...

— Ինծի համար բան մը չէ, այո՛ : Այս աչքերը տեսան մօրս բռնաբարումը, տաճկական համազգեստով Փիւրտի մը կողմէ :

— Լաւ. այդքանը միայն կը հաստատէ որ դուն ալ մեզ հետ ես : Այդքանը անգամ կը հաստատէ որ...

— Մէկը ձեզի հե՛տ : Ինչո՞ւ չշարժեցաք այն ատեն, երբ ես կեանքս վտանգի տակ դրած՝ հազար անգամ պնդեցի ձեզի :

— Չէինք կրնար, Գազիկ : Այդ բանը պիտի փութացնէր...

Գազիկ մարդուն խօսքը ընդմիջեց սխուր անէծքով մը :

— Պիտի փութացնէ՞ր : Բայց սպասումը գոնէ մէկ օրով յապաղեցուց հաւերու նման մորթուելու այս ջարդերը : Եւ հիմա կ'ըսէք, «Գազիկ, եկուր մեզ առաջնորդէ» : Քանի՞ հոգի մնացած էք որ առաջնորդեմ :

— Ո՞վ գիտէ. մենք տասներնը հոգի ենք...

— Հա՛ : Ուրեմն տասներնը մարդո՞վ պիտի վազեմ Տարսոնի եւ Ա[illegible] նայի կողոպտիչներուն դէմ :

— Մեր ժողովուրդը քեզի պիտի միանայ, Գազիկ :

— Քու մօտդ պիտի խմբուին :

— Եկէք ուրեմն :

— Զէյթունի մէջ պիտի խմբուին :

— Օ՛հ, Գազիկ, ինչպէ՞ս Զէյթուն պիտի հասնին : Անիծեալ Թուրքերը բանակներով զօրք թափած են...

— Կ'ըսեմ ձեզի որ Զէյթուն [illegible] է գան :

— Զիւոր զինուորները ճամբաներուն վրայի փախստականները կը [illegible] տապլեն :

— Ինչպէս որ նախապէս հազար [illegible] դամ ըսի ձեզի :

— Հայերը պաշտպանելու համար [illegible] զրկուած են անոնք...

— Միշտ պատրուակ է անիկա :

— Ու անոնք միշտ կը սպաննեն [illegible] սպաննեն... կը սպաննեն : Տասնեակ [illegible] մը անոնցմէ երկու մղոնի վրայ [illegible] հետապնդեց. մինչեւ որ [illegible] մը մէջ պահուըտեցայ : Վրանին [illegible] յէ. նայէ մեր հագուստներուն : Մինչեւ մորթերնիս թրջած ենք. յոգնած [illegible] բեկ եւ անօթի : Գազիկ, մարդ մը [illegible] գիր մեր վրայ :

(Շար.)

...րում Գավառներ։ Ցեռոյ Ներխու – ...ին Սլաւները ։ ...Բիւզանդական Քուաստիկի առաջին ...հեց դարերուն Պոհեմիա եւ Մորա – վիա թատր էին գերման ներխուժում- ներու եւ արշաւանքներու։ Վեցերորդ դարուն արդէն Սլաւներու տիրապե – տութիւնն է ամբողջապէս ։

9րդ դարուն Սլաւները հիմնեցին մեծ պետութիւն մը «Մեծ Մորա – վիան», որ իր մէջ կը պարունակէր Լեհաստանի Սլովաքները։ 10րդ դա – րուն Մաճառները խորտակեցին այս պետութիւնը եւ մինչեւ 1918 պահե – ցին իրենց տիրապետութեան տակ ։

13րդ դարուն Սլովաքիա ժամանակ մը մտաւ Պոհեմիոյ իշխանութեան տակ, յետոյ՝ 14 եւ 15րդ դարերուն դարձաւ անկախ։ Չեխերը եւ Սլովաք- ները միեւնոյն ծագումն ունին, մի – եւնոյն լեզուն կը խօսին, թէեւ յա – ճախ տարբեր տիրապետութեանց են- թակայ եղած են։ 1490էն մինչեւ 1918 երկուքն ալ ենթարկուեցան միեւնոյն տէրութեան՝ Հունգարական տիրակալու – թեան ։

Պոհեմիոյ թագաւորութիւնը տեւեց մինչեւ 1620։ Սլովաքիա երբեք ա – ռանձին «թագաւորութիւն» չունեց – աւ։

Չեխիոյ հին իշխանապետները «թագաւոր» տիտղոսը չէին կրեր, այլ իշխանապետներ էին, ճանչցուած է – ին Հռոմէական կայսրներէն, միջին դարուն եւ յետագային խնամութիւն կը կնքէին գերման իշխաններու հետ, ազգակցութիւն ունէին եւ ճանչ – ցուած էին պալատն, ու յաջորդական կայսրներէ։ Պոհեմիոյ Կարոլոս թա – գաւորն էր, որ (1346—78) Փրակեան իրեն մայրաքաղաք դարձուց ։

Պոհեմիա ինկաւ Հապսպուրկներու իշխանութեան տակ 1526ին, որ չա – րունակուեցաւ չորս դար ։

1919ին յաղթական դաշնակիցները, երբ բաժանման ենթարկեցին Աւստ – րօ-Հունգարական կայսրութիւնը, միացուցին Պոհեմիան Սլովաքիայի եւ կազմեցին այժմեան Չեխոսլովաք հանրապետութիւնը ։

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՊՈՒՔՐԷՇԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Պուքրէշի մեր թղթակիցը կը գրէ․ Առաջին անգամ ըլլալով Ռումէն համալսարանի մէջ հաստատուեցաւ այս տարուընէ սկսեալ հայերէնի եւ Թուրքերէնի դասընթացք չորսաբթը 2ական ժամ, կազմակերպուած հա – րաւ արեւելեան Եւրոպայի կաճառին կողմէ, որ 6—7 օտար լեզուներու դասընթացք ունէր մինչեւ հիմա Պուքրէշի գրական համալսարանին կից։ Ուրեմն այս տարի կ՚աւելնան հայերէնն ու թուրքերէնը ։

Դասախօս նշանակուած է հայ ժողովուրդի անխոնջ աշխատակիցը, Պ. Ց. Ճ. Սիրունի, որ պիտի աւանդէ հայերէն գրաբար, հայ հին մատենա- գրութիւն եւ Թուրքերէն ։

Մինչեւ հիմա հետեւեալ համալսա- րաններու մէջ ունէինք հայերէնի ամ- պիոններ՝ Պերլին (Արտաշէս Աբեղ – եան), Փրիւսէլ (Նիկ. Ադոնց) ։ Իսկ Փարիզի արեւելեան լեզուներու վար- ժարանին մէջ սկիզբէն ի վեր կը շա- րունակուին հայերէնի եւ Թուրքերէ – նի դասերը ։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏԱՂԱՒԱՐԸ ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ ընդունուած է թուրքկառավարութեան ծրագիրը՝ 1939ի Նիւ Եորքի համաշխարհային ցուցահանդէսին մէջ արեւելեան պալատի մը մասին ։

Այս պալատի մէկ մասը պիտի բաղկանայ փողոցային կրպակներէ, որոնք պիտի ըլլան օրինակութիւնները Պոլսոյ այդ կարգի կրպակներուն, իրենց խունկերով, ծխախոտներով եւ պտուղներով ։

Գլխաւոր շէնքը պիտի ունենայ քարէ պատուանդան մը, որուն վրայ սպաները պիտի բարձրանան կապոյտ ու կանանչ կղմինտրներով, բանուած զանազան ուրուագիծերով։ Թրքական ճաշարան մըն ալ պիտի բացուի առաջին յարկին վրայ ։

Խանութներ պիտի բացուին՝ պար – զելու համար Թրքական զանազան ար- հեստներ, պղնձագործութիւն, կաշե- գործութիւն եւ գորգագործութիւն։

Թրքական տաղաւարին շուրջ առատ ջուր պիտի գործածուի։ Ջուրի աւա – զաններ պիտի շինուին գլխաւոր շէն – քի երեք կողմերը եւ կեդրոնը պիտի շինուի լճակ հաչելի մը, շրջապատ – ուած նոճիներով։ Մուտքը պիտի զար- դարուի մարմար սիւներով ։

Թրքական կառավարութիւնը իր յա- տուկ շէնքը պիտի ունենայ Ազգու – թեանց սրահին մէջ։ Այս շէնքը պիտի կառուցուի երկաթէ ձողերով ու պի- տի ունենայ պատշգամներ։ Ներսը պի- տի դրուի Թուրքիոյ նախագահ Քէ – մալ Աթաթիւրքի ապակեայ արձանը։

Ճաշարանին վրայ պիտի պատրաս – տուի գրադարան մը, որուն մէջ գրքե- րով եւ արուեստի առարկաներով պի- տի ցուցադրուի Թուրքիոյ 5000 տար- ուան պատմութիւնը ։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԲԻՀԱՆԻԿԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

«Զարթօնք» կը գրէ․— Բիհանիկէն (Սանճաք) քաղաքս ե – կած հայրենակիցէ մը կը տեղեկա – նանք թէ տեղին 70 անուոր հայութե- նէն հեռացած 60 ընտանիքները վե – րադարձած են իրենց գիւղը։

Այս առթիւ դիմում եղած է Թաղա – կանութեան կողմէ, Հ. Բ. Ը. Միու – թեան, որպէսզի վերաբացուի իրենց վարժարանը, որ նպաստընկալ է ։

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ՀՕԿՆ ԱՄ. ԼՈՒԾՈՒԵՑԱՒ

Յունահայ Հօկի արտակարգ պատ – գամաւորական ժողովը սեպտեմբեր 11ին գումարուելով, Թօքինոյի ազգա- յին վարժարանին մէջ, ի ներկայու – թեան Հօկի մասնաճիւղերու ներկա – յացուցիչներուն եւ Յունաստանի Հօ – կի մասնաճիւղերու ներկայացուցիչ – ներուն եւ Յունաստանի Հօկի կեդր. վարչութեան անդամներուն, որո – շեց․—

ա) Յունահայ Հօկը Յունաստանի մէջ եւս լուծուած է եւ մինչեւ հաշ – ուեյարդար կը պահէ իր գոյութիւնը ։

բ) Ընտրուած է հաշուեյարդար մարմին մը որուն անդամ նշանակ – ուած են Պ. Պ. Կ. Աղասեան, Տօքթ. Վ. Մարտիկեան, Ց. Ցարութիւնեան Վ. Դաքէսեան եւ Գ. Գալուստեան ։

Սոյն մարմինը պաշտօն ունի միա – ժամանակ գրաւելու եւ յաջողցնելու տեղական նոր միութեան մը կազմու – թիւնը ։

գ) Նոյնպէս ընտրուած է հաշուե – քննիչ մարմին մը ։

դ) Որոշուած է «Յունահայ Տուն»ի ֆոնտի գումարը 40 հազար տրախմի իբրեւ աւանդ ի պահ դնել Հ. Բ. Ը. Միութեան Աթէնքի մասնաժողովին մօտ եւ միաժամանակ ձեռնարկներ ը- նել սոյն գումարով Հայաստան հելլէ- նական ապրանքներ ղրկելու, որոնց մասին տեղեկութիւններ պիտի ուղ – ուին Հայաստանի կառավարութենէն։

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԹԵՐԹԵՐԸ ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԱՍԻՆ

«Թան», ըսելէ ետք թէ միջազգա- յին կացութիւնը տակաւին մռայլ է եւ վտանգը անհետացած չէ, դիտել կու տայ.

— «Կարեւոր խնդիրը այն է, որ գերման ուժականութիւնը (dyna - misme) թաղուած նացիականութեան վրայ, զոյգ նպատակ կը հետապնդէ, - կցել Գերմանիոյ գերմանացեղ, ա- ւելի ճիշդը գերմանախօս ու գերմա – նասէր բնակչութիւնները եւ տարածել գերման ազդեցութիւնը դէպի արե – ւելք ու հարաւ ։

« Ներկայ տագնապին արմատը կը գտնուի այն իրողութեան մէջ, որ Պերլին կը ձգտի Զուտէթեան հարցը լուծել բռնի ուժով »։

Լէոն Պլում կը գրէ «Փոփիւլէր»ի մէջ, թէ Չեխոսլովաքիա չի կրնար սպրդել ու Գերմանիոյ յանձնել Զու – տէթեան հողամասերը այնպէս ինչ – պէս Հիթլէր կը պահանջէ, քանի որ առանց յետագային կրնան իբրեւ յար- ձակման խարխուխ ծառայել իրենց դէմ ։

*** Մ. Նահանգներու մամուլը ե – ռանդագին կ՚արծարծէ Ամերիկայի չէզոքութեան հարցը։ Շատ թերթեր կը մեղադրեն նախագահ Րուզվէլթը, թէ Շիկակոյի մէջ խօսած ճառով ո – րոշ յոյսեր ներշնչեց, թէ Մ. Նա – հանգներու համակրանքը ժողովրդա- պետական երկիրներու կողմն է։

Կարգ մը թերթեր, միաբերան կ՚ա- ղաղակեն, թէ Ամերիկա դուրս պէտք է մնայ եւրոպական կնճիռներէն.— « Եւրոպայի կեանքին մէջ երկու շր- ջաններ կան միշտ. առաջին՝ պատե – րազմի շրջան եւ երկրորդ՝ յաջորդ պատերազմին պատրաստուելու շր – ջան »։

ԴԷՊԻ ՏԷՄԱՎԷՆՏ

Չորս Գերմանացիներ յաջողած են, առաջին անգամ ըլլալով պատմու – թեան մէջ, մագլցիլ Իրանի ամենա – բարձր լեռնագագաթը՝ Տեմավէնտ, որ 18,600 ոտք բարձրութիւն ունի։

Չորս մագլցողները առաջին օրը հասած են 6890 ոտք բարձրութեան, ուր կար ընդարձակ անտառ մը ։ Յա- ջորդ օրը շարունակեցին իրենց ճամ – բան, եւ 13,280 ոտք բարձրութեան վրայ հանգչեցան ձիւնակոյտերու ։ Երրորդ օրը հասան 17,060 ոտք բարձ- րութեան, որ ամբողջապէս սառցա – կոյտերով ծածկուած էր։ Օդը 0էն 15 աստիճան վար ցուրտ էր։ Չորրորդ օրը հասան գագաթը ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Մ. Ը. Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը 14 տարիէ ի վեր մեծ ճիգերով կը պաշտպանէ իր գոյութիւնը։ Անոր ծոցին մէջ եկած ու գացած են հազարաւոր պատանի – ներ ու երիտասարդներ, որոնք զանա- զան չափերով օգտուած են բարոյա – պէս ու ֆիզիքապէս ։

Այսօր ալ 70է աւելի պատանիներ ու երիտասարդներ գրեթէ բոլորն ալ բանուորի զաւակներ, կ՚օգտուին անոր մարմնակրթ. առողջարար շարժու – մէն։ Մեր մասնաճիւղը, իր 14 տար – ուան գոյութեան ընթացքին, քանի մը անգամներ, նիւթական ծանր տագ – նապներու մատնուած ըլլալով, ստիպ- ուեցաւ իր համակիրներուն ու հայ գաղութին նիւթական աջակցու – թեան դիմել եւ գաղութը լայնօրէն բարոյապէս ու նիւթապէս քաջալե – րեց։

Արդ, այս տարի ալ, մեր Հ. Մ. Ը. Մ.ը շնորհիւ իր ունեցած ֆիզիքական շատ բարձր յառաջդիմութիւններուն, պատուոյ դասակարգ բարձրացած ըլ- լալով եւ համաձայն Ֆր. մարզական Դաշնակցութեան օրէնքներուն տրա – մադրութեան, ստիպուած է իր սե – փական մարզադաշտը ընդարձակել եւ զանազան անհրաժեշտ շինութիւններ կատարել. Հակառակ պարագային լուծման վտանգին կ՚ենթարկուի ։

Պահանջուած շինութիւնները պիտի արժեն 10.000 ֆրանքէն աւելի գումար մը, որու մօտաւորապէս 2000 ֆը – րանքը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը ապահոված է իր անդամներուն ներքին հանգանա – կութեամբ մը, իսկ մնացեալ գումա- րին մասին վարչութիւնը, սոյն կո – չով, կը դիմէ ընդհանրապէս ֆրան – սահայ գաղութին, ու մասնաւորապէս մարսէյլահայ գաղութին, որպէսզի թոյլ չտան Հ. Մ. Ը. Մ.ի պէս ազգօ- գուտ կազմակերպութիւն մը տապա- լի մատնուի, հարիւրաւոր պատանի- ներ ու երիտասարդներ զրկուին մարմ- նակրթական դաստիարակութենէ ։

(Կնիք)

ԾԱՆՕԹ.— Այս առթիւ քաղաքիս մէջ կազմուած է հանգանակիչ մար – մին մը որ կը գրաւէ դրամական ա – ռաքումներով։ Հեռաւոր հայրենակից- ներէն կը խնդրուի նիւթական աջակ – ցութիւնները ընել հետեւեալ հասցէ – ին.— 2, Rue Colbert, B. Kalenderian, Bar de la Poste, Marseille :

ՉՈՐՍ ՀԱՎԵՐԷՆ

Եւրոպայի քաղաքական անստոյգ կացութեան պատճառով եւրոպական դրամագլուխը կը շարունակէ փախչիլ Ամերիկա։ Մ. Նահանգներու գանձա- յին նախարար Պ. Մորկընթօ սեպտեմ- բեր 17ին յայտարարեց, թէ «այս առ- թիւ մտատանջուելու պատճառ չկայ։ Եթէ մարդիկ կ՚ուզեն իրենց դրամը այստեղ ղրկել իբրեւ ապահով ապաս- տանարան, մենք շատ լաւ հոգ կը տա- նինք անոնց դրամին »։

Նախարարը ըսաւ, թէ սթերլին— ֆրանք — տոլարի գիներու միջեւ եռակարանային վերիվայրումը չափա – զանց աննշան չափով մը միայն տեղի ունեցած է բաղդատմամբ այն ջղա – գրգիռ վիճակին, որ կը տիրէ Եւրո- պայի քաղաքական կեանքին մէջ ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՔՍԱՆԱՄԵԱԿ ՄԸ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդա – ծութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ Արարայի տա- րեդարձին առթիւ (17 Սեպտ.)․

— «Գիտենք թէ շատերու համար մոռցուած կամ մոռցուելու վրայ յուշ մըն է այլեւս Արարան. գիտենք թէ ազգային պաշտօնական շրջանակները կը գոհանան ժխտոյն նոդեհանդէսով մը միայն, եւ լեգէոնականները իրենց խէկ, ցրուած աշխարհի չորս ծագե – րուն, հազիւ տարին անգամ մը գոր- ծի կը ձեռնարկեն, իրարու քով գալու եւ անցեալի յիշատակին հետ կազմա – կերպութիւնը ողջ ու առողջ պահելու համար։

Արարա՞ն միայն. քանի՛ Արարա – ներ ժխտոյն յուշեր դարձած են, մեր մեղքով եւ մեր անգիտութեամբը։

Բուռ մը հայ քաջեր, ոգեւորուած ազգային ազատագրութեան գաղա – փարով, լեցուած՝ զոհաբերութեան անհուն զգացումով, անհաւասար կռուի մէջ կը նետուին. կը գրաւեն բարձունքը՝ Արարան՝ թշնամին պար- տութեան մատնելով։ Ի՜նչ յաղթա – նակ եւ ինչ խանդավառութիւն։ Ցաղ- թանակ՝ որ կը նպաստէ, իր վճռական թափով, Պաղեստինի ճակատի ընդ- հանուր յաղթանակին, թշնամի ճա – կատին քայքայումին եւ նահանջին։ Ցաղթանակ՝ որ բացի զինուորական յաջողութիւն մը ըլլալէ, կը դառնայ շօշափելի, պերճ ու պերճախօս ապա- ցոյց հայ քաջութեան ու հայ հոգիի ա – րութեան ու վճռականութեան։

Փոքր «ածու» հայ երկիրն ու հայ ժողովուրդը, բայց «արութեան» մեծ գործեր։ Եւ այս գործերը, այս ա – ւարքները՝ դեռ հեռու մեր երկրէն. օտար սահմաններու մէջ եւ օտար եր- կինքներու տակ։ Կրնա՞նք չափել ա- նոնց թափն ու տարողութիւնը, երբ հայրենի հողին վրայ, հայ լեռներու շուքին տակ կը կռուի հայը, յանուն իր հայրենիքին ու անոր ազատու – թեան։ Ցանուն կեանքի եւ ազատ գո – յութեան իրաւունքներուն։

Տժգոյն են օրերը, որ կ՚ապրինք. տարիները՝ որոնք կ՚անցնին պանդխ – տութեան մէջ։ Մեր պատմութիւնը կը գրուի ջրախառն մելանով. մեր ժո – ղովուրդը, յանձին նորահաս սե – րունդներուն, կը ծուատուի, կը գու- նաթափի եւ բեկոր առ բեկոր կ՚ընկղմի օտար զանգուածներու ծովուն մէջ։

Ու մենք կը դիտենք այս բոլորը, քանի մը յուզիչ խօսք, հանդիսաւոր օրերու եւ քանի մը կաթիլ արցունք, եթէ կ՚ուզէք, հանդարտեցնելու համար մեր խիղճը։ Այսքան միայն, մինչ մեր հերոսական անցեալը, անոր ոգեկո – չումը՝ մեծ, ոգեշունչ սրտապնդում մը պիտի տայր մեզի եւ պիտի դառ – նար փրկարար լաստ մեզ եւ մեր նորահաս սերունդներուն համար։

Ինչո՞ւ վառ չպահել Արարան, պայ- քարի ու քաջութեան իր դրուագնե – րով. ինչո՞ւ կենդանի չպահել զայն՝ ամէն տարի, գրաւոր ու բերանացի աւանդացումի բոլոր միջոցներով։

Եւ Արարայի հետ, բոլոր միւսները, սկսեալ Խանասորէն մինչեւ մեծ պա – տերազմին համաշխարհային դրուագները. մինչեւ Ղարաքիլիսէ, Ուրֆան, Այն- թապը, Վասպուրականը, Սուէտիան ու Հաճընը, եւ այնքա՜ն ուրիշներ։ Մինչեւ Սարդարապատ ու Ղարաքի – լիսէն։

Հոն այս բոլորին մէջ ինկող հերոս- ներովը. այս բոլորին կատարած նը – ւաճումներովը, եւ անոնց ազգային, բարոյական, ռազմական ու քաղաքա- կան նշանակութեամբը։

Հարկ եղաւ որ օտար մը, հայու բա- րեկամ, եւ հայուն ճակատագրով ժո- ղովուրդի մը զաւակը՝ Ֆրանց Վէր – ֆէլ հրապարակ գար, հերոսական այս արարմունքներէն մէկը քանդա – կելու եւ աշխարհի ազգերուն սեղա – նին նետելու համար։ Մուսա Լեռը ունեցաւ իր խանդավառ, ոգեշունչ երգիչը, հոգ չէ թէ օտար, որ կերտեց մեծադործ ու հայ ցեղի արժանաւո – րյալ գործ մը, ուր յաւերժացած կը գտնենք հայուն քաջութիւնը, ընդ – միշտ հերքելով անոր ճակատին նետ – ուած անզօրութեան եւ անարիութեան մրուրը։

Ո՞վ պիտի գայ քանդակելու այն միւս հերոսամարտները, ոչ նուազ յուզիչ, ցնցողիչ եւ քաջակորով, որոնք Հայոց նոր պատմութիւնը կը լեցնեն, կը լուսաւորեն ու կը տանին յաւակնելու զայն հին օրերու մեծա – շուք թուականներուն։

Այն համոզումն ունինք, որ դիւ – ցազնական այս քայլերը միկուսի, պատահական պոռթկումներ չեն։ Անոնք կը խօսին մեր ժողովուրդին, աւելի ճիշդ՝ մեր ցեղին ու անոր արիւ- նին ու երակին, անոր ոգիէն ու խառ- նուածքին։

Մեր, բոլորի՛ս պարտքը թող ըլլայ՝ վերականգնել ու ամփոփել հայկական հերոսամարտներու պատմութիւնը, այլ անոնց ընդհանուր համայնա – պատկերը եւ յանձնել մեր ժողովուր- դին։ Ցանձնել մեր երիտասարդու – թեան, իբրեւ ազգային Աւետարան մը, այս հեթանոս ու կապկապ օ- րերուն։

Իբրեւ ոգեկան պատնէշ ու վահան՝ աշխարհի չար հովերուն դէմ։

Եւ թող ասիկա մեր սրտագին մե – ծարանքը կազմէ մեր խնկելի նահա – տակներու յիշատակին եւ մեր ցեղին հպարտ ոգիին»։

[illegible] ՀԱՅԱՑԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ՐԱՔՔԱ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

Իրենց առջեւ աւերակային քաղա – քը իր խորհրդաւոր, վաղնջական կործանած շէնքերով, իսկ իրենց ետե- ւը Եփրա՛տ, որ հոս հանդարտօրէն եւ վեհինանամ լայն մկանունքներով կու- տակուելով կը հոսէր։

Այսպէս, Սալահէտտին պէյ եւ Լու- պովնա Կրապովիչ կուգային Րաքքա, այցելելու Սիրանոյշին եւ փրկելու զայն։

Կէս ժամ վերջ քաղաքն էին։ Նեղ փողոցները մարդ լեցուած։ Հայ կի – ներ ու տղաքներ կեցած էին հացա – գործներու խանութներուն առջեւ, մուրիկ, եւ համբերութեամբ կը ըս – պասէին որ սեւէ ձեւով կտոր մը իյ – նայ… Ուրիշ Հայուհիներ, աղտոտ ձեռմակներէններով ծանր բեռնաւոր – ուած, կը շուէին վար դէպի գետը, հոն լուալու համար։ Արաբներ իրենց ծփուն զգեստներով ամբոխին մէջէն կ՚երթային։ Ոչխարի եւ այծի հրա – մակներ ջուր խմցնելու կը տանէին ։

Սեւ, ձմերուկ դիզուած տուներուն առջեւը փայտէ լաստակներու վրայ, դարին դիզուած էր, ինչպէս նաեւ սակաւիկ մը խաղող։

Սալահէտտին պէյ քաղաքին մուտ- քին առջեւ կեցող պահակներէն մին ի- րեն կանչեց, եւ փափաք յայտնեց կա- ռավարիչին մօտ առաջնորդուելու ։ Երբ իր խումբով տուն հասաւ, ուր կը բնակէր քաղաքին ամենաբարձր պաշ- տօնատարը, խոկոյն ներսը հաղորդեց իր ժամանումը։ Սաուտ Քեամիլ պէյ ինք անձամբ եկաւ դիմաւորել եւ ող – ջունել զայն։

— Ձեր բոլոր հեռագիրները ստա – ցած եմ,— ըսաւ յետոյ։— Սիրանոյշ Զուգաճեան Հայուհին, որով կը հե – տաքրքրուիք, գտնուած է, բայց իր վիճակը անյոյս կը թուի։ Զայն բերել տուի հոս իմ տունս, բայց չէի կրնար այլեւս անոնք առնել եւ բոլորովին անզգայացած է ։

Կառավարիչը իր աշխատութեան սենեակը տարաւ Սալահէտտինը եւ Լուպովնա Կրապովիչը եւ խնդրեց իր այցելուներէն որ հաճին նստիլ։ Բայց Սալահէտտին մերժեց։

— Կը փափաքիմ տեսնել զայն, Վըսեմափայլ Տէր,— ըսաւ մեղմով,— եւ անմիջապէս տեսնել։

— Հրամմեցէ՛ք, պէյ էֆէնտի։

Կառավարիչը դէպի դուռը դարձաւ, իր երկու այցելուները, որոնք այնքան հեռուներէն եկած էին օրհասական մը այցելութեան, անոր հետե – ւեցան։ Քանի մը ճեմելիքէ անցան լըռութեամբ, մինչեւ որ հասան դուռ մը, զոր բացաւ Սաուտ Քեամիլ պէյ։

Բուրդէ անկողինով մը ծածկուած փայտեայ մահճակալի մը վրայ պառ- կած էր Սիրանոյշ, մետաքսէ բարակ ծածկոց մը վրան։ Անոր թառամած դէմքին վրայ կը բոցբոքէին սեւ աչ – քերը անբնական կրակով մը ակնա – կապիճներուն մէջ խորասոյզ։ Բերա – նը, կիսաբաց, կը թուէր ժպտիլ ։ Սենեակը բոլորովին թափուր էր մին- չեւ անկողինը՝ ուր ան կը հանգչէր։

Սալահէտտին աղջկան անկողինին քով էր, որուն ծայրը կ՚արտասուէր Լուպովնա Կրապովիչ ։ Կառավարիչը դուռը գոցած էր իր ետեւէն, եւ երեք հոգին առանձինն թողուած, Թուրքը, Վրացուհին եւ Հայուհին։

Սիրանոյշ փոռած էր լռիկ մնջիկ։ Այլեւս կարող չէր նոյնիսկ գլուխը դարձնելու։ Իր աչքերը, որոնք պա – տուհանին մէջէն սեւեռած էին դաշ – տագետնին վրայ, կամաց կամաց կը դառնային դէպի Սալահէտտինի երե- սը։ Տկար փայլատակում մը ցոյց տը- ւաւ որ ճանչցած էր զինքը։ Շրթունք- ները կը շարժէին, բայց առանց սեւէ ձայն առաջ բերելու։

Սալահէտտին բռնեց անոր ձեռքը եւ շատ վար ծռեցաւ անոր կողմը։

— Թաթը կ՚ւ՛յլ՛մ,— ըսաւ յու – շիկ եւ անոր այլապէս տիրական ձայ- նը կը դողդղար,— Թաթը կ՚ւ՛յլ՛մ, անուշի՛կ վարդս։

Բայց Հայուհիին նայուածքը ար – դէն ուրիշ կողմ դարձած էր նորէն ։ Իր աչքերը բացատանին ամայութիւ- նը կը փնտռէին մինչեւ հորիզոն։

Հազիւ իմանալի, կը հծծէր Սիրա – նոյշ.

— Ահա հո՛ն է Գարահիսա՛ր։ Զով են անոր պարտէզները իր ծառերուն ստուերներուն ներքեւ։ Վճիտ ջուրը կը վազէ կարկաչելով դդչելով քարե- րուն վրայէն, եւ հովը կը փչէ զո – վացիկ իր լեռներէն։ Գարահիսա՛ր, հայրենի՛քս։

Սալահէտտին կը հասկնար անոր բառերը զոր Թուրքերէն կը խօսէր, եւ որոնք կտոր կտոր կ՚ընէին անոր սիր- տը ։

— Սիրանո՛յշ,— ըսաւ,— ես քովդ չե՞մ միթէ, ե՛ս, Սալահէտտին։ Միա- սին պիտի երթանք Գարահիսար, դուն եւ ես։

Մահամերձը նորէն աչքերը ուղղեց սիրականին երեսին, բայց գրեթէ օ – տարացած, խոշորցած եւ հարցական – դիր ։

— Ո՛հ, ո՛չ, Սալահէտտին պէյ է – ֆէնտի, ես արդէն Գարահիսարի մէջ եմ, եւ քեզ հետ— երբեք չեմ կրնար քեզի հետ երթալ—, դուն Թուրք ես եւ իմ ու քու մէջտեղը կը կենայ իմ ազգիս բոլոր բազում մեռեալնե՛րը…

Սալահէտտին բռնած էր անոր ձեռ- քը, որ անշարժ ու անյոյզ կը կենար իրենին մէջ։ Հիմա նոյնիսկ զգաց, թէ ան— Սիրանոյշ— ինչպէ՛ս շատ թե – թեւ, տկար շարժում մը կ՚ընէր իր ձեռքը անոր ձեռքին մէջէն քաշելու համար։ Սալահէտտին խռոված, խո- րին վիշտով թողուց անոր ձեռքը։ Սի- րանոյշ միշտ անոր կը նայէր։

Լուպովնա Կրապովիչ կուլար եւ մարմինը կը սարսռար զուսպ հեծկլ – տուքներով։

— Սիրանոյշ, սէ՛րդ իմ Սիրանոյշ, մենք եկանք քեզ փրկելու,— ըսաւ ճնշուած ձայնով, մինչ դէմքը կ՚ո – ղողուէր արցունքով։ Սէրդ իմ Սիր… ամէն ինչ անցաւ գնաց, երազը գը – նա՛ց։ Հիմա ազա՛տ ես։

Առանց իր նայուածքը անջատելու Սալահէտտինի թախծոտ ու քարա – ցած դիմագիծերէն, Սիրանոյշ պա – տասխանեց խորունկ հծծող ձայնով մը ։

Ազա՞տ։ Ես ազատ եմ։ Ոչ ոք եւ ո- չինչ կրնայ գիս վար դնել։ Ես Գարա- հիսար կ՚երթամ, ես արդէն հոն եմ ։ Սիրտս լուռ է, լռ՛ու համակ, Սալա- հէտտի՛ն։ Բայց հոգիս զայն սփոփեց, զա՛յն, սիրտս, որ կը սիրէր քեզ շատ, քեզ, Սալահէտտի՛ն։

Գոցցես հուսկ յետին համբոյրի մը իբրեւ նշանակ, անոր աչքերը հեղ մը եւս սահեցան Թուրքին դիմագիծե – րուն վրայ, որ անշարժ կեցած էր ա- նոր մօտիկը իրարու մէջ անցած ջղա- պիրկ ձեռքերով ։ Քրտինքի խոշոր կաթիլներ կը շողային անոր ճակա – տին վրայ։

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Շար.) (36)

չարթուան ընթացքին Պ. Չէյմպըլէն փորձած է միջոց մը գտնել Գերմանիոյ վարչապետին հետ, խաղաղօրէն կարգադրելու համար չեխոսլովաքեան հարցը: Տակաւին կարելի է այդ միջոցը գտնել բանակցութիւններով: Զուտէթեան շրջաններուն փոխանցման մասին եղած գերմանական պահանջը արդէն գոհացուած է Ֆրանսական, բրիտանական եւ չեխոսլովաքեան կառավարութեանց կողմէ: Բայց եւ այնպէս եթէ, հակառակ Մ. Բրիտանիոյ վարչապետին բոլոր ջանքերուն, Չեխոսլովաքիա գերմանական յարձակման մը ենթարկուի, անմիջական արդիւնքը այն պիտի ըլլայ որ Ֆրանսա պիտի հարկադրուի օգնութեան հասնիլ անոր եւ Մեծն Բրիտանիա եւ Ռուսաստան ապահովաբար Ֆրանսայի հետ պիտի ըլլան:

Տակաւին շատ ուշ չէ, վերջ տալու համար այս մեծ ողբերգութեան եւ որպէսզի բոլոր երկիրներու ժողովուրդները պնդեն խնդիրը ազատ բանակցութեամբ կարգադրելու տեսակէտին վրայ:

*** Անգլիոյ խորհրդարանը նիստի հրաւիրուած է այսօր, չորեքշաբթի, քննելու համար այս խնդիրը: Անգլիական կառավարութիւնն ալ իր կարգին մասնակի զօրաշարժ հռչակեց: Ջէնքի տակ առնուեցան պահեստի սպաները, ենթասպաները եւ զինուորները: Օդանաւային նախարարութիւնն ալ իր կարգին միջոցներ ձեռք առաւ. իսկ նաւատորմը արդէն շարժման մէջ դրուած էր քանի մը օր առաջ: Քաղաքացի ժողովուրդին պաշտպանութեան համար պատրաստուած են 35 -- 40,000,000 կազարգել դիմակներ, որոնք ձրի պիտի բաժնուին:

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ գումարեց երէկ: Պետական խորհուրդն ալ ժողով գումարեց արքայական պալատին մէջ:

Պատուէրներ նոր զինուորներուն

Ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը կը հաղորդէ.-- Երկտասարդ նորագիրներու յառաջիկայ զօրակոչին առթիւ, սովորաբար կը հրահանգուի նորագիրներուն.-- ճարել յարմար հագուստներ՝ ցուրտէն պաշտպանելու համար ուղեւորութեան միջոցին կամ իրենց տեղը հասած ատեն.--- 2. Կարելի եղածին չափ գործածել այն կառախումբերը որոնց միջոցաւ կրնան ցերեկ ատեն հասնիլ իրենց սահմանուած զօրանոցը:

Ի ԽՆԴԻՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Դիւրութիւններ գաւառ երթալու համար

Հանրօգուտ շինութեանց նախարարը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.--

Երկաթուղիներու ազգ. ընկերութիւնը անցեալ շաբաթ եւ կիրակի օրերը տրամադրած էր բազմաթիւ յաւելուածական կառախումբեր, Փարիզէն մեկնելու համար: Ամէն միջոց ձեռք առնուած է, ընդ առաջ երթալու համար յարաճուն հոսանքին որ կ'ուղղուի դէպի գաւառ: Պարագաները նկատի առնելով, հանրօգուտ շինութեանց նախարարութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզէն մեկնիլ ուզողները որ օգտուին ընծայուած դիւրութիւններէն:

*** Լիոնէն կը հեռագրեն թէ բազմաթիւ բնակիչներ կը հեռանան քաղաքէն: Պ. Էռիօ հրամանագրով մը կը յանձնարարէ շտեմարաններէն դուրս հանել բոլոր դիւրավառ նիւթերը: Ինչպէս Փարիզի, նոյնպէս Լիոնի մէջ աւազ բաժնուած է բոլոր թաղերուն մէջ, ի նախատեսութիւն հրդեհներու:

Նահանգապետը յանձնարարեց այն քաղաքացիներուն որոնց ներկայութիւնը անհրաժեշտ չէ քաղաքին մէջ --- մասնաւորապէս կիներ, մանուկներ եւ ծերունիներ -- օգտուիլ փոխադրութեան միջոցներէն, քաղաքէն դուրս տեղաւորուելու համար: Ստուգուած է որ անկարելի է զանգուածօրէն պարպել քաղաքը: Շրջանին բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ կոչեր ուղղուած են կամաւորներու, որպէսզի ի հարկին կարելի ըլլայ գետինները մաքրել, պատգարակներ կրել, վիրաւորներ դարմանել եւն.:

*** Անցեալ ապրիլին Սէնի նահանգային խորհուրդը 269 միլիոն ֆրանքի վարկ մը քուէարկած էր, որպէսզի զինուորական իշխանութիւնը 4,900,000 կազարգել դիմակներ չինել տայ, ժողովուրդին համար: Տեղական թերթերը կը գրեն թէ միթերքը պատրաստ չէ, ժամանակը շատ կարճ ըլլալով:

*** Պաշտօնաթերթը նոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն կարգ մը նիւթերու արտածումն ալ կ'արգիլուի, քանի որ անոնք անհրաժեշտ են ազգային պաշտպանութեան համար: Այդ նիւթերուն մէջ կը գտնուին ձգախէժը, ընկոյզէ փայտը, ալիւմինիոմը, կլիսէրինը, պղինձը, անագը, նիքէլը, ձգախէժը, զանազան թթուներ եւն.:

*** Կառավարութիւնը եւ քաղաքապետութիւնը կը շարունակեն պատրաստութիւնները, լրացնելու համար քաղաքին պաշտպանութիւնը, պատերազմի պարագային: Ինչպէս հաղորդած էինք արդէն, ամէն միջոց ձեռք առնուած է քաղաքը պարպելու համար: Անոնք որ հարկադրուած են հոս մնալ, պիտի օգտուին ստորերկրեայ պատսպարաններէն: Բացի տուներու նկուղներէն, պատսպարաններ սարքուած են նաեւ ստորերկրեայ երկաթուղիին մէջ (մեթրօ), ինչպէս եւ դարմանատուններ հաստատուած են: Կիրակի օր փորձեր կատարուեցան փողոցներու լուսաւորութեան նոր եղանակի մը մասին որ աղօտ լոյս մը կը ձգէ սալայատակին վրայ, բայց ծածկուած ըլլալով, անտեսանելի է վերէն: Փողոցներում էջ եղած բոլոր կառքերը պէտք է կապոյտ ապակիներ դնեն իրենց սովորական լոյսերուն վրայ: Վտանգի պահուն, գլխաւոր լոյսերը պէտք է մարեն, միայն կապոյտ լոյսը ձգելով:

Վտանգի պահուն լոյսերը մարած ատեն, անոնք որ իրենց տուներուն մէջ կը մնան, պէտք է թուղթի կտորներ փակցնեն պատուհաններուն վրայ, որպէսզի որ եւ է լոյս չթափանցէ: Խստիւ կը յանձնարարուի որ եւ է ջուր չթափել հրձիգ ռումբերէ ծագած հրդեհներու վրայ, այլ զանոնք մարել աւազով:

Բացի հարկադրաբար բեռնակառքերէ, բազմաթիւ նոր հանրակառքեր ալ զինուորական իշխանութեան յանձնուեցան եւ անոնց տեղ պիտի բանին հիներ:

*** Սեզոնաւորական հաստատութիւնները դժուարութիւն չեն յարուցաներ աւանդները ետ պահանջուած ատեն: Պանք տը Ֆրանսն ալ մասնաւոր զեկոյցով մը կը ծանուցանէ թէ պատրաստ է ամէն դիւրութիւն ընծայելու վճարումներու եւ գանձումներու համար:

*** Կին բժիշկներու ընկերակցութիւնը ծրագիր մը պատրաստած է, ի հարկին ժողովուրդին տրամադրութեան տակ դնելու համար իր անդամուհիները:

*** Կրթական նախարարը որոշեց հոկտեմբեր 10ին յետաձգել դպրոցական վերամուտը, նկատի առնելով քաղաքական կացութիւնը:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ քաղաքային զօրաշարժ ալ հռչակեց, հայրենասիրական ծառայութեան հրաւիրելով 17էն մինչեւ 60 տարեկան քաղաքացիները:

ԵԳԻՊՏՈՍ ալ զգուշական միջոցներ ձեռք առաւ: Նախարարները ամէն օր ժողով կը գումարեն, Անգլիոյ ներկայացուցիչներուն հետ:

ԿԵՂԾ ԱՆՁՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ գործ մը երեւան հանուեցաւ Պոլսոյ մէջ: Այս առթիւ ձերբակալուեցաւ գլխաւոր ամբաստանեալը, Ալպէռ Տիփիլի, ժիռոնտի նահանգապետութեան օտարականներու բաժնին վերատեսուչը: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ կասկածելի օտարականներ, նոյնիսկ դատապարտեալներ 500էն մինչեւ 2500 ֆրանք վճարելով ինքնութեան թուղթեր կը ստանային այդ պաշտօնատարին միջոցաւ, որ ուրիշ թուղթեր ալ կը ճարէր: Հաստատուած է որ մօտ 60 հոգի Ֆրանսա մնալու արտօնութիւն ստացած են այս կարգի թուղթերով:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Շ. Զ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 30 սեպտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 քուռ Լաֆայեթ:

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ"

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ չքեղ տպագրութեամբ:

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի չիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ: Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ:

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խլէնտէրեանի) եռագոյն հայկական զոյգ եռագոյնով:

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ:

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուցարձանով:

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միքիաէլեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր: Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ:

Գին, — սպիտակ թուղթի վրայ տպուածները պիտի ծախուին 5 ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք: Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները՝ 7,50 ֆրանք: Ամէն մէկ հատորի առաքման համար դրկել փոստի ծախք 0,65 դրոշմաթուղթ Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք (ըստ երկրի): Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, Մարսէյլ:

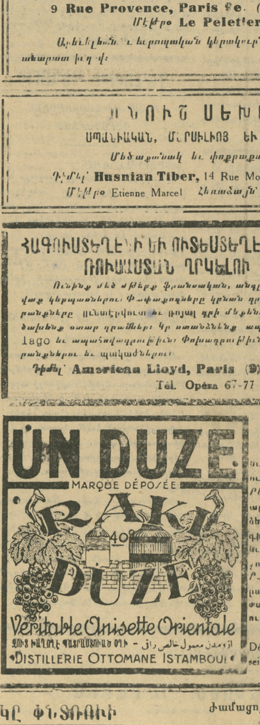

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Գալճեան և իր կինը՝ Շուշանիկ Քօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարի Ալթունեան անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին: Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Ménil, Asnières (Seine):

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères. à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	205 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	235 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
29
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
JEUDI
29 Septembre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3847

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ԺԱՄՈՒՆ...

Շատ աւելի ծանր, գրեթէ յուսահատական են վերջին լուրերը, ինչպէս պարզած ենք մանրամասնօրէն:

Ամէնէն չարաշուք պարագան այն է որ, ոչ միայն զինուորական պատրաստութիւնները շոգեկինդ յառաջ կը տարուին բոլոր հարեւան կամ սահմանակից երկիրներու մէջ, սկսելով Մեծն Բրիտանիայէն, այլեւ Գերմանիա ինք ալ ընդհ. զօրաշարժ հռչակած է:

Երկրորդ չարաշուք իրողութիւն մը կը կազմէ Գերմանիոյ սահմանած նոր պայմանաժամը, «գոհացուցիչ պատասխան մը ստանալու համար Չեխոսլովաքիայէն»:

Այս առթիւ, յուռետեսներ գերմանական արշաւանքը անխուսափելի կը նկատեն այսօր իսկ, հինգշաբթի,— կամ վաղը կէսգիշերէն վերջ, երբ կը լրանայ Հոկտեմբեր 1ի պայմանաժամը:

Երրորդ ծանրագոյն իրողութիւնը Հիթլէրի բռնած ժխտական դիրքն է ոչ միայն նախագահ Ռուզվէլթի առաջին կոչին, այլեւ Չէյմպրլէնի անձնական նամակին հանդէպ:

Եւ սակայն, այս մռայլ կացութեան մէջ անգամ, ըսենք՝ մետասաներորդ ժամուն, մարած չեն բոլոր յոյսերը:

Նախագահ Ռուզվէլթի նոր եւ գերագոյն կոչին հետ, Մեծն Բրիտանիոյ բռնած վճռական դիրքը ապահովաբար պիտի նպաստէ չարը խափանելու :

Նախագահին կոչէն աւելի, Անգլիոյ դիրքը յուսատու է մեզ տեսակէտով,— Անգլիա չուզեր կռուիլ Չեխերուն համար, իսկ Ֆրանսայի հետ ասպարէզ նետուելու պարագան շատ ջուր կը վերցնէ տակաւին :

Միւս կողմէ, կարգ մը շրջանակներու մէջ կը կարծուի թէ մետասաներորդ ժամուն վճռական դեր մը կրնայ կատարել Մուսոլինի, իր միջնորդութիւնը առաջարկելով կամ 15 օրուան պայմանաժամ մը ապահովելով :

Բարերար ազդեցութիւն մը կրնայ գործել, նաեւ, բրիտանական խորհրդարանը, որ վերաբացուեցաւ երէկ, լսելու համար վարչապետին յայտարարութիւնները :

Ամէն պարագայի մէջ, «դուռները փակուած, բայց կղպուած չեն», ինչպէս գիտել կուտար անգլերէն թերթ մը :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ՊԻՏԻ ԱՐՇԱՒԷ՞ ԱՅՍՕՐ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԶՎԵԼԹԻ ՆՈՐ ԿՈՉԸ

Գերմանական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով, չեխական կառավարութեան պայմանաժամ սահմանեց մինչեւ չորեքշաբթի ժամը 2 (երէկ), գոհացուցիչ պատասխան մը տալու համար: Հակառակ պարագային ընդհանուր զօրաշարժ պիտի հրաւիրէր: Գերմանիոյ պաշտօնական շրջանակներն ալ շատ ծանր կը նկատեն կացութիւնը: Բազմաթիւ օտար թղթակիցներ հեռացան Պերլինէն: Զօրաշարժը սկսած է արդէն եւ հաղորդակցութիւնները խանգարուած են մայրաքաղաքին մէջ :

Կը հաւաստեն թէ Չէյմպրլէնի խորհրդականը աշխատած է համոզել Հիթլէրը որ երկարաձգէ նախապէս սահմանուած պայմանաժամը (1 Հոկտեմբեր), բայց դրական պատասխան չէ ստացած :

Զանազան աղբիւրներու համաձայն, Գերմանիա ոչ միայն ընդհանուր զօրաշարժ կը կատարէ, այլեւ այսօր իսկ (հինգշաբթի) պիտի գրաւէ Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանը, եթէ պատասխան ստացած չըլլայ չեխական կառավարութենէն: Գերմանական կառավարութիւնը կը կարծէ որ եթէ Չեխերը արդէն միջոցներ ձեռք չեն առած պարպելու համար վիճելի շրջանը, ժամանակ պիտի չունենան այդ գործողութիւնը կատարելու շաբաթ օր, մէկ Հոկտեմբեր :

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պ. Չէյմպրլէնի խորհրդականին հետ խօսած ատեն,— երկու անգամ — Հիթլէր ոչ միայն անդրդուելի կ'երեւար, այլեւ բարկացած: Խորհրդականը ի զուր փորձած է համոզել Առաջնորդը :

*** Հիթլէր երկար պատասխան մը ուղղեց նախագահ Ռուզվէլթի կոչին, պատերազմի պատասխանատուութիւնը ձգելով Չեխոսլովաքիոյ վրայ: Այս առթիւ կը խօսի մեծ պատերազմին, հաշտութեան դաշնագիրներու եւն. վրայ եւ կ'եզրակացնէ թէ Գերմանիոյ համբերութիւնն սպառած է եւ թէ «այլ եւս կարելի չէ յետաձգել հարցին լուծումը: Ոչ թէ գերմանական, այլ միայն չեխական կառավարութեան կ'իյնայ վճռել,— խաղաղութի՞ւն կ'ուզէ թէ պատերազմ»:

Հակառակ այս ժխտական պատասխանին, նախագահ Ռուզվէլթ նոր կոչ մը ուղղեց երէկ, չորեքշաբթի, առաջարկելով չէզոք երկրի մը մէջ հրաւիրել շահակից պետութիւնները եւ խաղաղութեամբ լուծել վէճը: Այդ պարագային, Հիթլէր մարդկութեան բարերարներու կարգը պիտի դասուի, այլապէս «պատմութիւնը, պատերազմի մը մէջ կորսուած ամէն մարդու, կնոջ եւ մանուկի հոգին պատասխանատու պիտի նկատեն մեզ բոլորս »:

*** Չեխական կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ, կաղոնի վայր մը փոխադրելու համար մայրաքաղաքը: Երեք յարմար վայրեր նշանակուած են, Մորավիոյ եւ Սլովաքիոյ մէջ, նկատելով որ Պոհեմիան անպաշտպանելի է եւ բանակը չի կրնար կռուիլ առանց Մորավիա քաշուելու :

*** Քաղաքացիներու պաշտպանութիւնը ապահովելու համար, 34 հոգինոց վարչութիւն մը կազմուեցաւ: Անդամներուն մէջ կը գտնուին մէկ զօրավար, եւ ութիչ վեց բարձրաստիճան սպաներ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐԻ ԺԽՏԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԵՒ ՉԷՅՄՊՐԼԷՆԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԿՌՈՒԻԼ ՓՈՔՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

ՆՈՐ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Խորհրդարանին վերաբացումէն 24 ժամ առաջ, Անգլիոյ վարչապետը ճառախօսութիւն մը խօսեցաւ երեքշաբթի գիշեր ժամը 8ին: Ճառը տեւեց ութ վայրկեան եւ անմիջապէս թարգմանուեցաւ ֆրանսերէնի, գերմաներէնի, իտալերէնի եւ չեխերէնի: Ճառը վայրկենապէս տարածուեցաւ ի սփիւռս աշխարհի :

Պ. Չէյմպրլէն շատ յուզուած եւ յոգնած կ'երեւար այս անգամ: Ունկնդիրները այն տպաւորութիւնը կը կրէին թէ վարչապետը վհատած է այլեւս եւ կ'ուզէ հրաժարիլ, ձախողած համարելով իր բոլոր ջանքերը: Ճառէն քանի մը վայրկեան առաջ, Լոնտոնի գլխաւոր փապուղիներէն (մեթրօ) ութը փակուած էին ցնոր տնօրինութիւն, անյապաղ հակօդային պատսպարաններու վերածուելու համար : Միեւնոյն ատեն կառավարութիւնը կ'որոշէր շարժման մէջ դնել բրիտանական ամբողջ նաւատորմը, չորեքշաբթի առտու (երէկ): Չէյմպրլէն աւելի բացորոշ յայտարարութիւններ պիտի ընէր երէկ, խորհրդարանին վերաբացման առթիւ:

Ահաւասիկ վարչապետին ճառը, գրեթէ ամբողջութեամբ ·

—«Վաղը խորհրդարանը պիտի վերաբացուի եւ լրիւ յայտարարութիւն մը պիտի ընեմ այն դէպքերու մասին որ յանգեցան ներկայ անձկալից եւ տագնապալի կացութեան: Երբ ես օդանաւով կ'երթայի կուգայի Եւրոպայի մէջ, կացութիւնը կը փոխուէր ժամէ ժամ, բայց այսօր կարճ դադար մը կը տիրէ եւ կ'ուզեմ քանի մը խօսք ուղղել ձեզի, այրեր եւ կիներ Բրիտանիոյ եւ կայսրութեան, եւ թերեւս ուրիշներու: Թոյլ տուէք նախ քանի մը խօսք ըսել անոնց որ նամակներ գրած են կնոջս եւ ինծի, վերջին շաբաթներու ընթացքին, իրենց երախտագիտութիւնը յայտնելու համար իմ ջանքերուս առթիւ, յաջողութիւն մաղթելով: Այդ նամակներուն մեծ մասը կուգան մեր հայրենակիցներու կիներէն, մայրերէն եւ քոյրերէն եւ դեռ կան անհամար ուրիշներ Ֆրանսայէն, Պելժիայէն, Իտալիայէն, մինչեւ անգամ Գերմանիայէն եւ սրտակեղեք բան էր կարդալ անոնց մէջ խտացած յարաճուն անձկութիւնը: Եթէ ես կը զգայի իմ պատասխանատուութեանս ծանրութիւնը այդ նամակները կարդալէ առաջ, այժմ գրեթէ ջախջախիչ կը թուի այդ պատասխանատուութիւնը:

«Ինչքան զարհուրելի է, ցնորական, անհաւատալի է որ մենք խրամներ փորենք եւ կազարդել դիմակներ փորձէնք հեռաւոր երկրի մը մէջ ծագած կռիւի մը պատճառով, այնպիսի ժողովուրդներու միջեւ որոնց մասին ոչինչ գիտենք: Շատ աւելի անհնարին կը թուի որ արդէն սկզբունքով կարգադրուած կռիւ մը տարրկայ դառնայ պատերազմի: Ես շատ լաւ կ'ըմբռնեմ թէ ինչու չեխական կառավարութիւնը չի կրնար ընդունիլ գերմանական յուշագրով դրուած պայմանները: Եւ սակայն ես կը հաւատայի թէ Պ. Հիթլէրի հետ ունեցած տեսակցութենէս վերջը, եթէ միայն ժամանակը ներէր, կարելի պիտի ըլլար կարգադրութեան մը յանգիլ, Գերմանիոյ փոխանցելու համար այն երկրամասը զոր յանձն առած է յանձնել չեխական կառավարութիւնը, ապահովելով արդարութիւնը շահակից ժողովուրդներուն համար :

« Ինչպէս գիտէք արդէն, ես ըրի ինչ որ կրնար ընել մէկ մարդ, կարգադրելու համար այս վէճը: Գերմանիա կատարած այցելութիւններէս վերջը, յստակօրէն կ'ըմբռնեմ թէ Պ. Հիթլէր կը զգայ որ ինք պէտք է պաշտպանէ հանդիսանայ այն բոլոր Գերմաններուն որոնց տրտունջները գոհացում չեն ստացած: Ան ինծի ըսաւ մտերմաբար եւ անցի օր ալ հրապարակաւ կրկնեց թէ երբ Զուտէթեան Գերմաններու խնդիրը կարգադրուի, Գերմանիա այլ եւս հողային պահանջներ պիտի չունենայ Եւրոպայի մէջ: Պէրխթէսկատէնի այցելութենէն վերջը, ես չեխական կառավարութեան յանձնեցի այն առաջարկները որ կը խտացնէին Պ. Հիթլէրի պահանջները, եւ բոլորովին զարմացայ, երբ, նորէն Գերմանիա գացած ատեն, տեսայ որ Գերմանիա կը պահանջէ անմիջապէս իրեն յանձնել եւ անմիջապէս գերման զօրքին գրաւման ենթարկել իր ուզած երկրամասը, առանց նախապէս կարգադրութիւններ ընելու այն բնակչութեանց համար որ գերմանացի չեն կամ չեն ուզեր մնալ Գերմանիոյ: Պէտք է ըսեմ որ ես բանաւոր չեմ գտներ այս ընթացքը: Եթէ այդ պահանջը կը բխի ամենաթեթեւ կասկածէ մը զոր Պ. Հիթլէր կրնայ սնուցանել չեխական կառավարութեան դիտաւորութեանց մասին, իր խոստումներուն գործադրութեան համար, ես յանձն առի յանուն բրիտանական կառավարութեան, երաշխաւորել տրուած խոստումներուն գործադրութիւնը :

Ես պիտի չլքեմ խաղաղութեան համար թափած ջանքերս, որչափ ատեն որ պատեհութիւն մը կը մնայ: Ես յօժար եմ նոյնիսկ երրորդ այցելութիւն մը կատարելու Գերմանիա, բայց այս պահուս չեմ տեսներ որ եւ է նպաստաւոր պարագայ միջնորդութեան համար :

Մինչ այս մինչ այն, կան կարգ մը միջոցներ զորս կրնանք եւ պէտք է ձեռք առնենք երկրին մէջ: Մենք պէտք ունինք կամաւորներու՝ հակօդային ծառայութեան, ոստիկանութեան, հրշէջ գունդերու եւ երկրապահ զօրքին համար: Մի յուզուիք, եթէ իմանաք որ մարդիկ ծառայութեան կը կանչուին իրենց հակօդային պաշտպանութեան վաշտերուն եւ մարտանաւերուն միանալու համար: Ատոնք պարզապէս զգուշական միջոցներ են զորս ամէն կառավարութիւն պարտաւոր է անհրաժեշտօրէն ձեռք առնել, այսպիսի ժամանակներու մէջ: Այդ չի նշանակեր թէ մենք վճռած ենք պատերազմիլ կամ թէ պատերազմը մօտալուտ է: Ինչքան ալ համակրանք ունենանք փոքր երկրի մը հանդէպ որ պայքարի բռնուած է աւելի մեծ եւ հզօր ազգի մը հետ, չենք կրնար անպատճառ ամբողջ բրիտանական կայսրութիւնը պատերազմի մէջ նետել այս միակ պատճառով: Եթէ պիտի կռուինք, պէտք է կռուինք աւելի շատ աւելի լայն հարցի մը համար: Ես խաղաղասէր մարդ մըն եմ ամբողջ հոգիովս: Ազգերու զինեալ ընդհարումը մղձաւանջ մըն է ինծի համար: Սակայն եթէ համոզուած ըլլամ թէ ո եւ է ազգ վճռած է աշխարհին տիրապետել բռնի ուժի սպառնալիքով, ես կը կարծեմ թէ պէտք է դիմադրել: Այդպիսի տիրապետութեան մը տակ ազատասէր ժողովուրդներուն համար կեանքը չարժեր ապրիլ : Բայց պատերազմը ահռելի բան է, եւ Բրիտանիա անոր մէջ նետուելէ առաջ, պէտք է վստահ ըլլայ թէ իսկապէս մեծ հարցեր վըտանգուած են: Այն ատեն անդիմադրելի կը դառնայ ամէն բան վտանգելու կոչը, անոնց պաշտպանութեան համար: Առ այժմ կը խնդրեմ ձեզմէ հանդարտութեամբ սպասել յառաջիկայ քանի մը օրերու դէպքերուն: Ցորչափ պատերազմը չէ սկսած, միշտ յոյս կայ թէ կրնայ խափանուիլ, եւ գիտէք որ ես պիտի աշխատիմ խաղաղութեան համար, մինչեւ վերջին վայրկեանը»:

*** Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Չէյմպրլէնի մասնաւոր խորհրդականը, Սըր Հորէյս Ուիլսըն, որ վարչապետին անձնական նամակը յանձնած էր Հիթլէրի եւ կէս ժամ ալ խօսած անոր հետ, աննպաստ պատասխան տարած է :

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Միլիոնաւոր կազարգել դիմակներ կը բաժնուին Անգլիոյ մէջ

Կառավարութիւնը այժմէն միջոցներ կը խորհի, ազգային Միութեան դահլիճ մը կազմելու համար, ի նախատեսութիւն պատերազմի, ինչպէս եղաւ Մեծ պատերազմի ընթացքին: Կուսակցութեանց եւ բոլոր հոսանքներու ներկայացուցիչները անընդհատ կը խորհրդակցին Պ. Տալատիէի հետ: Հաւանաբար Ազգային Միութեան դահլիճին պիտի մասնակցին բոլոր հոսանքները, բոլշեւիկներէն մինչեւ ծայրագոյն աջերը: Այս վերջիններուն ներկայացուցիչները անցի օր ունկնդրութեան ընդունուեցան վարչապետին կողմէ, պարզելով իրենց տեսակէտները: Բայց բոլոր անհամաձայնութիւնները չեն հարթուած: Օրինակ, բուռն ընդդիմութեան կը տիրէ նախկին վարչապետ Ֆլանտէնի դէմ, որ յուսահատօրէն կը պայքարի, որպէսզի ընդունուին Գերմանիոյ բոլոր պահանջները եւ բարեկամութիւն հաստատուի Պերլինի հետ, զոհելով Ֆրանսայի դաշնակիցները: Լուրջ առարկութիւններ կան նաեւ բոլշեւիկներու մասնակցութեան դէմ :

Նախարարական խորհուրդի անցի օրուան նիստին մէջ, նորէն անհրաժեշտ չհամարուեցաւ ժամանակէն առաջ վերաբանալ խորհրդարանը: Վարչապետը դեռ կը յուսայ թէ կարելի պիտի ըլլայ ելք մը գտնել, պատերազմը կանխելու համար: Այս առթիւ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ, գնահատելով ազգին պաղարիւնը, բարեկարգութիւնը եւ զգուշական միջոցներու կանոնաւորութիւնը :

—« Խաղաղութեան պայքարը չէ վերջացած տակաւին: Բանակցութիւնները կը շարունակուին: Մի կարծէք թէ մեր դիւանագիտութիւնը անգործ է: Դեռ այսօր իսկ ձեռնարկներ կատարուեցան բազմաթիւ մայրաքաղաքներու մէջ: Իբրեւ նախկին ռազմիկ, հա՞րկ է որ ըսեմ թէ իմ նախագահած կառավարութիւնս որ եւ է հնարաւորութիւն զանց պիտի չառնէ, պահպանելու համար պատուաւոր խաղաղութիւնը »:

*** Ընդդիմադիր թերթերը կը գրեն թէ, աջակողմեան ներկայացուցիչներու ունկնդրութեան ատեն, արտաքին նախարարը չէ կրցած բացորոշ պատասխաններ տալ Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան զինուորական մասնակցութեան մասին, ինչպէս կը հաւաստէր Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան զեկոյցը :

*** Բրիտանական կառավարութիւնը ոչ միայն շարժման մէջ դրաւ ամբողջ նաւատորմը եւ մաս մը զօրք, այլեւ հրամայեց կազարգել դիմակներ բաժնել ժողովուրդին: Միլիոնաւոր դիմակներ բաժնուեցան Թագաւորէն եւ Թագուհիէն սկսեալ մինչեւ ամէնէն խոնարհ բանուորին: Գահաժառանգ իշխանուհին եւ քոյրը Սկովտիա փոխադրուեցան: Լոնտոնի ամերիկեան դեսպանատունն ալ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՐԱՆԷՆ

ՄԻՋԻՐԱՆԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ ԵՒ ԻՐ ԱՐԺԷՔԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ասացինք որ Միջիրանեան երկաթուղու կառուցումը կապուած էր այնպիսի մեծ դժուարութիւնների հետ, որ, թւում էր, անիրագործելի մի ձեռնարկ։

Այդ դժուարութիւնների մէջ առաջին տեղն են բռնում բնական պայմանները՝ երկրի մակերեւոյթի կազմութիւնն ու կլիման։

Հարթութիւններին՝ դաշտային եւ անապատային տարածութիւններին յաջորդում են հսկայ բարձրաւանդակներ եւ անանցանելի լեռներ, որոնք կազմում են խոր ձորեր, կիրճեր, յաճախ այդ ձորերով ու կիրճերով անցնում են լեռնային արընթաց գետեր ու մեծ հեղեղատներ, որոնք գարնան ձիւների հալուելուց եւ անձրեւներից դառնում են այնքա՜ն յորդառատ, որ իրենց աւերիչ հսկայ ընթացքով քանդում ոչնչացնում են ամէն ինչ ու ողողում ահագին տարածութիւններ։ Տեղ-տեղ երկաթուղագիծը կտրում անցնում է այնպիսի բարձրութիւններով, որոնք 2000 մեթրից էլ բարձր են ծովի մակերեսից։

Ահա այս հանգամանքների պատճառով է, որ արհեստագիտական դժուարութիւնները եղել են շատ մեծ ու բազմաթիւ։

Որոշ գաղափար տալու համար միայն, ասենք, որ հիւսիսային մասում՝ Մազանդարանում, 27 քիլոմեթր տարածութեան վրայ (210րդ եւ 237րդ քիլոմեթրի միջեւ) երկաթուղին անում է աներեւակայելի օձապտոյտներ, անցնելով բազմաթիւ կամուրջներով եւ փապուղիներով։ (Վերջիններից մէկի երկարութիւնը՝ Գեադուկ լերան վրայ, հիւսիսային մասում,— 2880 մէթր է, իսկ միւսինը՝ Հարաւում, Աբ-Դիզինը 2526 մեթր։ Ամբողջ երկաթուղին ունի 224 փապուղի (թունէլ), որոնց 93ը հիւսիսային մասում, իսկ 131ը Հարաւում, ընդհանուր երկարութեամբ՝ 84 քիլոմեթր։

Կամուրջների ընդհանուր թիւն է՝ 4772, որոնցից հիւսիսում՝ 1933, իսկ Հարաւում՝ 2839։

Կամուրջները շինուած են կամ քարից կամ բետոնից եւ կամ երկաթից։ Շատերի երկարութիւնը 100 մեթրից աւել է։ Կամուրջներ կան, որ թէեւ շատ երկար չեն, բայց այնքան մեծ դժուարութիւնների հետ է կապուած եղել նոցա շինութիւնը, որ խլել է ահագին ժամանակ, աշխատանք եւ ծախս։

Այսպէս Քարուն գետի կամուրջը (Հարաւում ամենախոշոր գետը) ունի 1030 մեթր երկարութիւն եւ մօտ 20 մեթր լայնութիւն։

Սէզար գետի կամուրջը (Հարաւում Սալիհաբադի շրջան) ունի 324 մեթր երկարութիւն եւ 25 մեթր բարձրութիւն։ Ծախսուած է 2,500,000 րիալ։ (պաշտօնական սակարանով անգլ. ոսկին 80 րիալ է, 100 ֆրանս. ֆրանքը 45 րիալ, տոլարը 60 տինար, րիալը 100 տինար)։

Շուր գետի կամուրջը (Թէհրան-Ղում ճանապարհին) ունի 208 մեթր երկարութիւն եւ 18 մեթր բարձրութիւն։ Ծախսուած է՝ 2,500,000 րիալ։

Աբ-Դիզի կամուրջը ունի 194 մեթր երկարութիւն։ Ծախսուած է՝ երեք միլիոն 400,000 րիալ։

Շահբազանի կամուրջը ունի 189 մեթր երկայնութիւն եւ 50 մեթր բարձրութիւն։ Ծախսուած է՝ հինգ միլիոն րիալ։

Եւ այսպէս մի շարք ուրիշները։

Ընդհանրապէս եթէ նկատի առնենք գետին անցած ամբողջ ճանապարհի մակերեւոյթի կազմութիւնը, շուրջ 1400 քիլոմեթր տարածութեան վրայ կը տեսնենք, որ հարթութիւնները կազմում են ընդամենէ 27 առ հարիւր, իսկ բարձրաւանդակներն ու լեռնային մասերը՝ 73 առ հարիւր։

Գծին կառուցման դժուարութիւնների մէջ, ասացինք, մեծ դեր ունին նաեւ կլիմայական պայմանները։

Աշխատանքները, ինչպէս վկայում է Պ. Սաքսիլը, տարուել են չափազանց աննպաստ պայմաններում։

Հիւսիսում, Մազանդարանում, ձմեռը բանուորներն ու պաշտօնեաները աշխատել են երբ ցուրտին աստիճանը եղել է 35 զերոյից վար (դէպի մի կողմ թողած Մազանդարանի մալարիայի աւերը), իսկ Հարաւում, ամռան ամիսներին, երբ եղանակի ջերմութիւնը եղել է 50 զերոյից վեր...

«Կամպսաքս»ի միջոցով (նրա կառուցած 1000 քիլոմեթրի վրայ ծախսուած է շուրջ 2,000,000,000 րիալ կամ 25,000,000 անգլ. ոսկի) իսկ ամբողջ ճանապարհի վրայ (1400 քիլոմեթր) 2,188,334, 220 րիալ եւ 3,587,448 ստերլին։

Այս ամբողջ գումարը կառավարութիւնը ճարած է գլխաւորապէս շաքարի եւ թէյի պետական մենաշնորհից, որ հաստատուած է 1925ին։ Ըստ այս մենաշնորհի օրէնքի իւրաքանչիւր 3 քիլօ շաքարի վրայ դրուած է եղել 2 րիալ տուրք, իսկ իւրաքանչիւր 3 քիլօ թէյի վրայ՝ 6 րիալ։

Այս տուրքից ստացած եկամուտը կազմում է՝ 2, 195, 180, 700 րիալ։ Բացի այդ կառավարութիւնը ստացել է Ազգ. Դրամատունից իբրեւ փոխառութիւն՝ 3,587, 448 ստերլին։

Այսպէս երկաթուղին կառուցուած է սեփական միջոցներով, առանց օտար դրամագլուխի օժանդակութեան։

Միջիրանեանը ունի 52 հատ եօթը զանազան դրութեամբ վայրաշարժներ, գնուած Անգլիոյ, Շուէտի եւ Գերմանիոյ մէջ։ Ապսպրած է նոր 65 վայրաշարժներ, որով երկաթուղին կ'ունենայ 117 հատ։

Ամէն կարգի վակոններու թիւն է **830**, որոնց **455**ը կը գործեն հիւսիսի, 375ը հարաւի մէջ։ Ապսպրուած են նոր 1130 ամէն կարգի վակոններ, Եւրոպայի զանազան գործարաններէն։ Այսպէս երկաթուղին պիտի ունենայ ընդամէնը՝ 2297 վակոն։

Իբրեւ վառելանիւթ կը գործածուի գլխաւորապէս մազութ եւ փայտ։

Ամբողջ երկաթուղին ունի 90 կայարան, որոնց մէջ աչքի կը զարնէ Թէհրանի կայարանը իր հոյակապ գեղեցկութեամբ եւ յարմարութիւններով։

Կայարանը կառուցել է ճարտարապետ Rebainche ը իր 45 օգնական ճարտարագէտներով եւ ճարտարապետներով։

Կայարանը բռնում է 2 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն եւ բաղկացած է 45 առանձին շէնքերից։ Կառուցմանը մասնակցել են 12 օտար եւ տեղական ընկերութիւններ։

Շէնքը շինուած է ժամանակակից՝ նոր դասական ոճով եւ իր գեղեցկութեամբ ու յարմարութիւններով կըրնայ մրցիլ եւրոպական լաւագոյն կայարանների հետ։

Կայարանին առջեւ կը գտնուի Ներկայ Շահին մեծ արձանը։

Գալով Միջիրանեանի նշանակութեան երկրի բարգաւաճման եւ յառաջդիմութեան տեսակէտից, տեղական մամուլը եւ մասնաւորապէս Journal de Téheranը կը գրէ.

— Միջիրանեանը երկու կարեւոր խնդիրներ է լուծում.— Առաջին՝ բաց է անում մի դուռ երկրի տնտեսական բարգաւաճման համար։ Ապահովում է արագ ու դիւրին փոխադարձ փոխանակութիւն ապրանքների հիւսիսի եւ հարաւի միջեւ եւ այսպէս կապում է երկրի երկու լայնածաւալ ծայրագաւառները՝ Մազանդարանն ու Խուզիստանը իրենց ուրոյն գիւղատնտեսական եւ ճարտարարուեստի արտադրութիւններով, ուրեմն ստեղծում է տնտեսական ամբողջութիւն երկրի մէջ, վերջ տալով գաւառների եւ մանաւանդ ծայրագաւառների նախկին տնտեսական անջատման եւ մեկուսացման։ Միջիրանեանը նպաստելու է նաեւ թէ ներքին եւ թէ արտաքին առեւտուրի կեդրոնացման եւ աշխուժացման, ստեղծելով բարւոք պայմաններ։

Երկրորդ խնդիրը որ Միջիրանեանը գալիս է լուծելու, ունի լայն ընկերային հանգամանք։

«Մեր երկիրը ենթակայ էր բազմաթիւ չարիքների, որոնց դէմ պայքարը շատ դժուարին էր լինում։ Օրինակ՝ զանազան համաճարակները կամ սովը այս կամ այն գաւառում։ Այժմ Միջիրանեանի կառուցումով հնարաւոր է դառնում կեդրոնից կամ հարեւան գաւառից անմիջապէս օգնութիւն հասցնել վտանգուած գաւառին։

Միջիրանեանը կը ներկայացնէ ուրիշ արժէք մը։

Առաջ ժողովուրդը գրեթէ անշարժ վիճակի մէջ էր. շատ քիչ կը ճամբորդէր եւ հետեւաբար մի գաւառի բնակիչները միւս գաւառի բնակիչների հանդէպ նախապաշարուած էին լինում։ Մի տեսակ փոխադարձ անհասկացողութիւն էր տիրում նրանց միջեւ ամբողջ երկրում։ Միջիրանեանը վերջ է տալիս այս տխուր կացութեան եւ նոր ու լայն հնարաւորութիւնների դուռ է բաց անում բնակիչների փոխադարձ շփման համար, որի հետեւանքով ժողովրդի մէջ ստեղծուում է ընդհանուր հասկացողութիւն, մտաւոր կապ ու հաղորդակցութիւն։ Այսպէս Միջիրանեանը գալիս է մեծ զարկ տալու երկրի բնակիչների մէջ եղբայրութեան եւ հայրենասիրութեան վսեմ զգացումներին»։

Մայրաքաղաքի սեպտեմբեր 2ի թերթերը հաղորդում են որ Միջիրանեանի հիւսիսային եւ հարաւային մասերի միացման կայարանի՝ Սէֆիդ Չէշմէի անունը փոխուած է եւ ի պատիւ թագաժառանգի եւ նրա հարսնացու Եգիպտոսի իշխանուհի Ֆովզիէի, տրուած է Ֆովզիէ անունը։ Այս առթիւ Եգիպտոսի թագաւորը, Ֆարուք Ա.ի եւ Շահին միջեւ փոխանակուած են շնորհակալութեան եւ շնորհաւորութեան հեռագիրներ։

Միջիրանեանի բացման առթիւ Շահը ստացաւ բազմաթիւ հեռագիրներ աշխարհի բոլոր մասերէն։ Նոյն առթիւ Շահը բազմաթիւ շքանշաններ նուիրեց հաղորդակցութեանց նախարարին եւ անոր պաշտօնեաներուն, Կամպսաքս ընկերութեան գլխաւոր վարիչին եւ օգնականներուն։

ԿՎԻԴԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ԿՐՆԱ՞Յ ԿՌՈՒԻԼ

Այն պահուն երբ Եւրոպան ճգնաժամի մէջ է եւ պատերազմի մղձաւանջը կ'ապրի, աւելորդ չըլլար թերեւս արագ ակնարկ մը նետել հիթլէրական Գերմանիոյ ռազմական ոյժին վրայ՝ հիմ ընդունելով վերջին ուսումնասիրութիւնները։

Բոլոր ժողովուրդներուն նման, Գերմանիոյ ուզածն ալ խաղաղութիւն է, բայց «գերմանական խաղաղութիւն» (Pax Germanica)։ Այսինքն, առանց ընդհարելու Անգլիոյ հետ եւ միշտ զգուշանալով արիւնահեղութենէ, իր զէն ու զրահին սարսափին տակ պահել դրացիները եւ անոնց պարտադրել իր ըմբռնած ձեւով հաշուեյարդար։ Ասոր համար ալ տարիներէ ի վեր կը դարբնէ վտանգաւոր եւ զարհուրելի զէնքեր։

Սակայն ճակատագրականօրէն պիտի գայ այն օրը, երբ հիթլէրական պահանջները պիտի բախին՝ հպարտութիւնը վիրաւորուած ժողովուրդի մը ինքնասիրութեան, որ պիտի ուզէ պաշտպանել իր անկախութիւնը։ Այդ օրը պատերազմը պիտի դառնայ անխուսափելի։

Կարգ մը մասնագէտներու կարծիքով, արդի Գերմանիան նուազ հզօր է քան 1914ի կայսերականը։ Ասոր հակառակը պնդողներ ալ կան։ Ինչ որ կը պակսի սակայն Երրորդ Րայխին, դրամն է։ Ի հարկէ դրամը երբեք արգելք չէ եղած որ երկիր մը պատերազմական ձեռնարկներ կատարէ. սակայն Գերմանիոյ գանձը շատ լեցուն չէ այս պահուն։ Նախապատերազմեանը աւելի հարուստ էր։ Ան արտասահմանի մէջ ունէր 24 միլիառ ոսկի մարք եւ պետական դրամատան շրջաբերութիւնը կը հասնէր 4 միլիառի։ Հիթլէրական Գերմանիան պահանջ չունի արտասահմանի մէջ եւ Րայխսպանքի շրջաբերութիւնը կը հասնի 2 միլիառ ոսկի մարքի։ Այսուհանդերձ արագ եւ վճռական հարուած մը կրնայ մեծ վարկեր ապահովել իրեն։

Հողագործական արտադրութեան գալով, շատեր կը կարծեն թէ 1933 եւ 1934 տարիներուն բացուած պայքարը չտուաւ սպասուած արդիւնքը։ Շատ հանճարեղ միջոցներ փորձուեցան, բայց Գերմանիա չկրցաւ ինքնաբաւ դառնալ գլխաւոր երկու պատճառներով.— աղքատ հող եւ բնակչութեան խտութիւն։ Ներկայ Գերմանիոյ 20 առ հարիւր աւելի կը սպառէ քան իր արտադրութիւնը։ Բայց շնորհիւ իրենց անյողդողդ կամքին, Գերմանացիները լծուեցան յամառ աշխատանքի, լուծելու համար երկու հիմնական հարցեր.— Պահեստի մը բերքի ամբարում եւ սպառման ներդաշնակութիւն։ Պահեստի պաշարները կը կազմեն առաւելապէս պահածոյ միս, ձուկ, սննդական ճարպեր, եղ եւ շաքար։ Իսկ սպառումը ենթարկուած են սահմանափակման երկար ատենէ ի վեր։

Իբրեւ ճարտարարուեստական երկիր, Գերմանիա կը վայելէ համաշխարհային համբաւ։ 1937ին արտադրած է 200 միլիոն թօն հանքածուխ եւ 203 միլիոն թօն լինեիթ, 1913ի 87 միլիոն լինեիթին դէմ։ Բայց երկրի մը ճարտարարուեստական դիմադրականութիւնը կախում ունի առաւելապէս երկաթի եւ պողպատի արտադրութենէն։ 1937ին Անգլիա եւ Ֆրանսա միասնաբար արտադրած են 17 միլիոն թօն ձոյլ երկաթ, իսկ Գերմանիա 16 միլիոն։ Միեւնոյն թուականին պողպատի արտադրութիւնը եղած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի համար 21 միլիոն թօն, իսկ Գերմանիա 19 միլիոն 800 հազար թօն։ Բայց պէտք չէ մոռնալ որ այս արտադրութեան հասնելու համար, Գերմանիա արտասահմանէն ներածած է — առաւելապէս Շուէտէն — 16 միլիոն թօն հանքային հում նիւթ։ Պատերազմի մը պարագային Գերմանիա իր յոյսը կրնայ դնել միայն իր եւ Շուէտի հանքային արտադրութիւններուն վրայ՝ համագումար 20 միլիոն թօն, փոխան 30 միլիոնի, որուն պէտք ունի։ Գերմանիա տարիներէ ի վեր կ'օգտագործէ նաեւ երկրի եւ արտասահմանի գերմանական գաղութներէն հաւաքուած հին երկաթեղէնները, որոնք ձուլելով կը ստանայ տարեկան 10 միլիոն թօն պողպատ։ Գերմանիա այժմ ունի երկու տարուան պահեստ։

Գերմանիա նաւթային բնական արտադրութիւն չունի. բայց իր հանճարեղ հնարամտութեան շնորհիւ կրցած է մասամբ ազատիլ անգլեւասաքսոններէն։ Իր հողին արտահանած տարեկան 200 միլիոն լինեիթէն կ'արտադրէ 12 միլիոն թօն իւղ եւ կուպր եւ գիտական նորագոյն փորձերու ենթարկելով զայն, կը ստանայ 2 միլիոն թօն թեթեւ էսանս եւ 2 միլիոն թօն քարիւղ։ Պահեստ աւելի քան երկու միլիոն թօն։ Մազութ գրեթէ չունի. տարեկան 150 հազար թօն միայն։ Կը ներածէ տարին կէս միլիոն թօն։ Մազութի պահեստը կրնայ երկու տարի բաւարարել զինք։

Գերման զօրծոն բանակը կը բաղկանայ մէկ միլիոն 100 հազար հոգիէ, 1914 թուականի 750 հազարին դիմաց։ Այս պահուն զէնքի տակ ունի երկու միլիոննոց սպառազէն բանակ մը՝ ամէնավերջին կատարելութեամբ։ Ահարկու ոյժ մը կը կազմեն պահեստաինները, մօտաւորապէս ութ միլիոն, լաւ մարզուած, կարգապահ եւ տոկուն։ Խոցելի կէտ մը սակայն.— ստորադաս սպաներու զգալի պակաս կայ բանակին մէջ։

Իր ամէնէն ահարկու զէնքը օդային բանակն է։ Ունի աւելի քան 6000 օդանաւ եւ 25 հազար վկայեալ օդանաւորդներ, մէջը հաշուելով նաեւ օդային առեւտրական տորմիղը։ Որակ, քանակ եւ կազմակերպութիւն կը կազմեն գերման օդանաւորդութեան երեք գլխաւոր յատկանիշերը։

Ծովային ռազմական նաւատորմը դեռ երիտասարդ է, սակայն մեծ ճիգեր կը թափուին զայն հաւասարեցնելու համար Ֆրանսականին։ 1942ին գերման նաւատորմին տարողութիւնը պիտի հասնի 430 հազարի, բաղկացած բոլորովին նոր եւ տոկուն զրահաւորներէ։ Դժբախտաբար խոցելի կէտ մը ունի.— հեռաւոր ծովային խարիսխներ չունի, քանի որ զրկուած է գաղութներէ։

Եզրակացնելով, կարելի է ըսել որ եթէ Գերմանիա չկարենայ արագ եւ վճռական հարուած մը տալ իր թշնամիին կամ թշնամիներուն, երկարատեւ պատերազմի մը պարագային կրնայ վտանգուիլ։ Որովհետեւ այդ ատեն կարելի պիտի չըլլայ շատ հաստատ նպաստ սահմանափակել բազմաթիւ շահերու ընդհարման պատճառով, եւ իր դիմացը պիտի գտնէ հարուստ եւ հզօր հակառակորդներ։ Առաջին բախումը զարհուրելի պիտի ըլլայ. բայց պէտք է նկատի ունենալ որ, պատերազմի մը պարագային, իր թշնամիները սարսափեցնելու համար, Գերմանիա առաջին իսկ րոպէէն ասպարէզ պիտի նետէ իր առաջնակարգ օդային տորմիղը, իր սպառազէն եւ պողպատեայ բանակը եւ նաւատորմիղը, որուն առաջին գործին վրայ պէտք է դնել իր համբաւաւոր սուզանաւերն ու արընթաց զրահապատ յածանաւերը։

Գերմանիա պիտի ջանայ լաւագոյնս օգտագործել իր համաշխարհային հռչակ վայելող բանակին եւ սուզանաւերուն հմայքը։ Հաւանաբար պիտի ջանայ իր սարսափին տակ պահել կարգ մը ժողովուրդներ՝ անոնց մէջ արթնցնելով մօտաւոր անցեալի դառն յիշատակներ, պարտադրելու համար «Գերմանական խաղաղութիւնը»։

Այսուհանդերձ, եթէ խորապէս քննենք հարցերը, պիտի տեսնենք որ Գերմանիա ոչ մէկ շահ ունի երկարատեւ պատերազմի մը մէջ, եւ ապահովաբար այս է պատճառը որ գերման ռազմավարութիւնը կը փնտռէ արագ եւ վճռական հարուածներ, եւ զայն կ'ուզէ վերածել անդիմադրելի հեղեղի մը՝ իր մոլեռանդ եւ խանդավառ երիտասարդութեան դրոհին շնորհիւ։

Գերման վարիչները աններելի սխալ մը գործած կ'ըլլան սակայն, եթէ ստորագնահատեն իրենց հաւանական հակառակորդներու ուժերը։

Հ. ՎԻՇԱՊԵԱՆ

Միջոցներ Փարիզի պաշտպանութեան համար

ԼՈՅՍԵՐԸ ՄԱՐԵԼ

Ազդանշանը տրուած ատեն բոլոր լոյսերը մարել, մէջը հաշուած նաեւ ինքնաշարժերու լոյսերը։

Փողոցի օդային ու ելեքտրական լամբերը ծածկել կապոյտ լուսարգելներով։

Փարիզի մէջ 73, արուարձաններու մէջ 80 սուլիչներ եւ ոստիկաններու 300 ահազանգեր պիտի հնչեցնեն նշանը։

ՆԿՈՒՂ - ՊԱՏՍՊԱՐԱՆ

Պատրաստուած են 43.000 նկուղ-պատսպարաններ, որոնց մուտքը շէնքերու դուրսի կողմը նշաններով ցոյց տրուած է։

Նոյնպէս կան հաւաքական պատսպարաններ, դուրսէն մուտքը նշանով ցոյց տրուած։

Փարիզը բաժնուած է 5000 կղզեակներու, որոնց պետերը պէտք եղած

«ՃԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (32)

ՋԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Գաղիկ եա երթալով գնաց նստաւ իր ծածկոցներու կոյտին վրայ։ Գիւղացիները զայն սկսան յանդիմանել եւ դատապարտել խմբովին։ Կրակին ջերմութենէն անոնց հագուստները կը հոտէին։

— Ա՛յ, Գաղիկ, պէտք չէ որ ցեղդ մոռնաս. պէտք չէ մոռնալ անցեալը Գաղիկ։ Ցիչէ որ առնօք Հայաստանը մեծ էր։ Միայն խօսելով բան չըլլար, պէտք է որ գործես այժմ։ Կ'ուզենք որ մեր ղեկավարն ըլլաս Գաղիկ. Զէյթունի Գաղիկի որդին։

Ան իր հայրենակիցներուն նայեցաւ հրացայտ աչքերով եւ երկու ձեռքերով սկսաւ ծունկերուն զարնել. յետոյ յանկարծ դառնոք դէպի տանիքը բարձրացուց, ծայրայեղ խեղճութեան մատնուած մէկու մը նման։

— Օ՛հ, իմ ժողովո՛ւրդս։

Հոգեկան այդ տագնապը միայն վայրկեան մը տեւեց եւ ձեռքերը վար առաւ սեղմուած մատներով։

— Ռազմամթերքը ի՞նչ ըրիք, հարցուց։

— Ցովհաննէս Զիմխիսի դղեակին տակ՝ ալրերուն մէջ պահեցինք։

— Ադ գիտեմ. ո՞ւր է հիմա։

— Այսօր արշալոյսին Թուրքերը գտան. մէկը իմաց տուած էր անոնց։ Զիմխիսը, կինն ու զաւակներն ալ յարդին մէջ ողջ ողջ այրեցին։

— Ախ դուք տխմարներ։ Շաբաթ մը առաջ անոնք արդէն ապրանքին տեղը գիտէին։ Մէկ ամիս առաջ ձեզի յանձնարարեցի որ Զէյթուն ղրկէք, բայց մէկը ձեզի ըսաւ որ ես մատնիչ մըն եմ, եւ դուք յիմարներդ անոր մտիկ ըրիք։ Որքա՞ն ռազմանիւթ ունիք։

— Ամբողջ ունեցածնիս մեզ մօտ կը գտնուի։ Ես տասներկու գնդակ ունիմ։

— Ես տասը։

— Ես ինը։

— Ես երեսուն երեք։

Իւրաքանչիւրը ափ մը կամ երկու ափ լեցուն գնդակ ունէր։ Գաղիկ ընդհանուրգինամթերքին վրայ անոնց աւելցնելիք բաժնին նայեցաւ չատծանր արգահատանքով մը։ Կարծես խօսելու դադանակը սատած ըլլար։

— Քեզ ընտրեցինք որպէսզի մեզ ղեկավարես, Գաղիկ։

Խօսելու կարողութիւնը վերստանալով Գաղիկ յարեց.

— Զիս ձեր ղեկավա՞րը կ'ընտրէք։ Լաւ կ'ընդունիմ։ Հիմակուընէ սկսեալ ձեզ պիտի ղեկավարեմ։ Ցանուն Աստուծոյ որ լեռներուն մէջ հաց պարգեւեց իմ հայրերուս, պէտք է ինծի հնազանդիք։ Կամ իմ խօսքս պիտի ընդունիք իբրեւ օրէնք։

— Քու խօսքդ մեզ համար օրէնք է Գաղիկ։

— Եւ կամ դարձեալ պիտի երթաք հոն՝ ուր Թուրքերը սպիտակ կըհագնին, ուր տանիքներու խողովակներէն արիւն կը կաթկթի եւ ածխացած գերաններ դէպի երկինք կը բարձրանան։ Կամ ինծի պիտի հնազանդիք այս վայրկեանէն սկսեալ, եւ կամ ինծմէ գթութիւն հայցելու համար պէտք է որ Թուրքերուն քով վերադառնաք։ Մինչեւ հիմա շատ խօսք մտիկ ըրի։

—Իսկապէս առնական մարդու խօսքեր, ըսաւ Մընթին եւ ոտքի կեցաւ, որուն հետեւելով ամէնքս ոտքի ելանք. մինչեւ անգամ Բուսթէմ Խանը՝ որ չէր ախորժեր անկէց՝ բարեւեց հինաւուրց պատերազմիկը որ իր նպատակը այնքան հասկնալի կերպով կը յայտարարէր։ Մակս Ժաիր կեցած սենեակին մէջ Ուիլլին աչքերը կը փնտռէր։ Ֆրէտ քնաթաթաչ վիճակի մէջ, անգգալաբար առնելով իր երգէոնիկը, սկսաւ նուագել։ Վայրկեան մը յետոյ չորսս մէկտեղ կ'երգէինք «Որովհետեւ ան շատ լաւ մարդ մըն է» երգը, որուն վրայ Գաղիկ ոտքի ելաւ, որպէս փոխադարձ յարգանք մեր արտայայտութիւններուն. ան այդ միջոցին իր այծի մորթովը Ռոպէնսոն Գռուզօին կը նմանէր։

Փիթըր Միգըլ մեր յարուցած աղմուկէն արթնցած էր։ Ու մեր ուրախութիւնը լրացնելէ վերջ իր մօտ գացի հասկնալու համար թէ ի՛նչ կ'ըսէ — տեսայ որ կ'աղօթէր բարձրաձայն ու անդային՝ մկան ծակին մէջէն, ոչ թէ իր, այլ մեզ համար կ'աղօթէր։ Ժամացոյցիս նայեցայ։ Առաւօտեան ժամը երկուքը կ'անցնէր։

— Տղա՛ք, այսօր Կիրակի է ըսի։ Մարտիրոս Միգըլը արթնցած Կիրակի ըլլալը միտքը ինկեր է։ Շաբաթի հանդարտութիւնը անբարոյական եղանակներով խանգարած ըլլալնուս եւ մեր այս մեղքին թողութեան համար կ'աղօթէ։

Իմ այս խօսքերս անսովոր ազդեցութիւն մը գործեցին։ Մընթին, Ֆրէտը եւ Ուիլը սկսան ծիծաղիլ։ Բուսթէմ Խանն ալ խնդաց լիահագագ։ Բայց բոլոր Հայերը, Գաղիկն ալ մէջն ըլլալով, անմիջապէս տախտակամածին վրայ ծնրադրելով սկսան աղօթել. գնչուները գաղտնապէս կը ծիծաղէին այս տեսարանին ի տես։ Եւ հեռուն չտեմարանի ծակէն կը լսուէր Փիթըր Միգըլի հնչիւն, հատկտեալ բառերը.—

«Եւ, ով Տէ՛ր, մի թողուր որ անոնք Քու բարկութեանդ ենթարկուին։ Մի՛ թողուր որ դժոխքին մէջ այրին։ Ո՛վ Տէր, ուրիշ պատահութիւն մըն ալ շընորհէ անոնց։ Թող Տասնաբանեայ Պատուիրանքներդ կրակէ գիրերով գրուին անոնց սրտերուն վրայ, բայց մի թողուր որ անոնց հոգիները յաւիտենապէս նզովուին։ Ներէ անոնց, ո՛վ Տէր որ այսօր Շաբաթ ըլլալը մոռցան, ամէն։»

Այդ գիշեր հիանալի գիշեր մըն էր։

ԳԼՈՒԽ 7

Այդ գիշերուան չարունակութիւնը խսկական մղձաւանջ մը եղաւ.— Ջորիներն ու ձիերը կը խրխնջէին բնազդական վախով մը, տեսնելով որ գործողութիւն մը պիտի պատրաստուի իրենց. որովհետեւ գնչուներն ու Հայերը տախտակամածէն ծրարներ դուրս կը քաշէին, առանց պատճառի մէկ ծրարը տասնեակ անգամ կը կապէին ու կը քակէին, Բուսթէմ Խան կարգով բոլոր փախստական Հայերը կը հարցափորձէր. Գաղիկ՝ ձեռքերը ետեւը դրած եւ իր անխնամ սեւմօրուքը կուրծքին սեղմած՝ վեր վար կը ճեմէր. փառաւոր ու բոցավառ կրակը թնդանօթի հարուածի պէս կը պայթէր՝ ամէն անգամ որ Թուրքին աղուէսը անոր վրայ ոստոստ փայտեր կը չարէին։

(Շար.)

Միջազգային մամուլը

ՊԵԼՃԻՔԱ (Բ.)

Պատերազմէն առաջ խոր փոփոխութիւններ կրեց պելճիական մամուլը: Պարտադիր կրթութեան օրէնքին (1913) հետեւանքով, ընթերցողներու թիւը աւելցաւ: Այնպէս որ տեղերու թերթերը սկսան տպուիլ 20 առ հարիւր աւելի բարձր թիրաժով, մասնաւորապէս 1929էն 1938 տարիներուն: Բայց բոլոր այդ թերթերը ստիպուած են լայն տեղ տալ մարզական կեանքին, աւելի շատ ընթերցող գտնելու համար, որովհետեւ շատեր, մանաւանդ արդի երիտասարդութիւնը, թերթ կը գնէ՝ կարդալու համար միայն ու միայն մարզական լուրերը:

Դիտելի է որ քանի շատցան կրթական վարժարանները, սկսեալ 1920էն, մանաւորապէս 1930էն վերջ, այնքան նուազեցան ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուող թերթերը, մինչ հետզհետէ աւելի կը զարգանային եւ կը տարածուէին ֆլաման լեզուով հրատարակուող թերթերը: Եւ երեւակայել որ սկիզբները մարդ վրան անգամ չէր նայեր ֆլաման թերթերուն: Պատերազմէն առաջ, Պելճիքայի մէջ կը հրատարակուէին միայն քանի մը հատ ֆլաման օրաթերթեր սահմանափակ թիրաժով,— այսօր պելճիական օրաթերթերուն մէկ երրորդը կը հրատարակուի ֆլաման լեզուով եւ բարձր թիրաժով: Այն ֆրանսերէն թերթերը որոնք լոյս կը տեսնեն ֆլաման նահանգներու մէջ, շատ դժուարութեամբ կ'ապրին, թէեւ, մանաւանդ Անվէրսի մէջ, մեծ հեղինակութիւն կը վայելեն: Ասկէ զատ, որոշ չափով աւելցուած է ֆլաման շաբաթաթերթերուն թիւը, անոնց մէջ 10—12 թերթեր կան որ մեծ դեր կը կատարեն իբրեւ ֆլաման ազգայնական շարժման յառաջապահ:

Հարկ է արձանագրել որ 2—3 տարիէ ի վեր կը հրատարակուին վալոն բարբառով պարբերաթերթեր, տակաւին շատ տկար:

Թիւերը խօսեցնելու համար, արձանագրեցէք որ Պելճիքայի մէջ ներկայիս կը հրատարակուին 42 ֆրանսերէն օրաթերթեր եւ 3 ելմտական թերթեր, իսկ 19 ֆլաման օրաթերթեր եւ 3 գերմաներէն թերթեր: Անշուշտ բոլոր այս թերթերը հաւասար թիրաժ չունին: Պելճիքայի մէջ, որ հաղորդակցութեանց միջոցներու տեսակէտով հարուստ եւ բնակչութեան տեսակէտով խիտ երկիր մըն է, գաւառական թերթերը դժուարութիւն չեն կրեր բաժանորդ գտնելու համար, մանաւանդ որ գաւառապաշտիկ ոգին շատ զարգացած է Պելճիքայի մէջ:

Այսպէս կամ այնպէս, Պրիւսէլի մեծ օրաթերթերը, ֆլաման կամ ֆրանսական լեզուով, կը կարդացուին բովանդակ երկրին մէջ, այսինքն թէ իրենց թիրաժին կէսէն աւելին կը սպառին գաւառներու մէջ: Դիտելի է միայն որ հիւսիսային նահանգներու բնակչութիւնը, քաղաքներէ դուրս, ֆլամաներէնէ զատ ուրիշ լեզու չի գիտեր, այնպէս որ միայն ֆլամաներէն թերթեր կը կարդան, իսկ Վալոնայի մէջ կը սպառի միայն քանի մը հազար ֆլամաներէն թերթ, զոր կը կարդան հանքերու եւ գործարաններու մէջ աշխատող ֆլաման բանուորները: Ֆլաման թերթերու խմբագիրները ուշադրութեամբ կը հետեւին Պրիւսէլի եւ Վալոնայի բոլոր թերթերուն, ընդհակառակն վալոնական բարբառով հրատարակուած թերթերու խմբագիրները երբեք չեն կարդար Ֆլամաններու թերթերը, ասկէ կը ծագին յաճախ թիւրիմացութիւններ: Վալոնայի մէջ, օրինակի համար, ժամը ժամին կը հետեւին ու ծանօթ են Ֆրանսայի մէջ պատահած դէպքերուն, բայց ոչ մէկ բան գիտեն Ֆլամաններու երկրին անցուդարձերէն:

Պելճիքայի մէջ, որ ութ միլիոն բնակիչ ունի եւ երկու ազգային լեզու կը խօսի, գոյութիւն չունին «միլիոնի» թիրաժով օրաթերթեր: Ամենաբարձր թիրաժ ունեցող թերթերն են Soir, Het Laatste Nieuws, Dernière Heure, Libre Belgique, Peuple, Gazet van Antwerpen, որոնք կը տպուին 300.000էն 100.000 օրինակ: Անոնց հետեւ կուգան 100.000էն 50.000 օրինակ տպուող թերթերը, 10—12 հատ: Ցետոյ նոյնքան մը 50.000էն 25.000 օրինակ տպուող թերթերը: Ասոնց մէջ կան սահմանափակ թիւով տպուած թերթեր, որոնց հաւատարիմ բաժանորդներն են ընտիր մտաւորականներ, առաւել աւելի հեղինակութիւն կը վայելեն քան բարձր թիրաժով թերթերը:

Ձեւի եւ բովանդակութեան տեսակէտով, պելճիական թերթերու մեծամասնութիւնը կը յիշեցնէ ֆրանսական գաւառական թերթերը քան Փարիզի մեծ օրաթերթերը: Ու բոլորովին տարբեր անգլիական եւ հոլանտական թերթերէն, որոնք սանկի պէս լայն երեսներով կը տպուին եւ միշտ բազմաթիւ էջերով: Պելճիական թերթերը կը խմբագրուին նուազ խտացեալ քան ֆրանսական թերթերը, ունին 6 — 10 էջ,— կարգ մը թերթեր, որոնք լայն տեղ կուտան ծանուցումներու, երբեմն կը տպուին մինչեւ 24 էջ: Ֆորման ֆրանսական թերթերու մեծութիւնն ունի, բայց որոշ հակում մը կայ — որ ընթերցողներու կողմէ եւս գնահատուեցաւ — պզտիկցնելու ծաւալը եւ աւելցնելու էջերը:

Պելճիական մամուլը չհետեւեցաւ ամերիկեան մամուլին մեթոտներուն, — մեծադիր խորագիրներ դնել, ստոյգ կամ անստոյգ ամէն լուր հրատարակել, դէպքերը չափազանց մեծցնելով նկարագրել, ոճիրները եւ գայթակղալից պատմութիւնները շահագործել, եւայլն: Ընդհանրապէս, Պելճիքայի ֆլամաներէն կամ ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուող թերթերը ցոյց կուտան որոշ վերապահութիւն հանդէպ ոճիրներու եւ գայթակղութիւններու: Կը հրատարակեն յօդուածներ այլազան նիւթերու շուրջ, անուանի աշխատակիցներու ստորագրութեամբ: Պելճ ընթերցողը շատ պահանջկոտ է թերթի բովանդակութեան տեսակէտով, այնպէս որ թերթերուն տնօրէնները իրենց հաւատութեամբ կը հետեւին հանրային ախորժակին, սնուցանելու համար զանոնք ճոխ նիւթերով:

Ընդհանուր ձեւով խօսելու համար, կրնանք ըսել թէ պելճիական թերթերու «ոճը մաքուր է»,— խմբագրութիւնը միշտ կը խուսափի մեծադիր թերթի տարազէն՝ նախընտրելով դասական թերթի տարազը, որ կը սիրէ լուրերը տալ վերապահութեամբ եւ մազէ անցընելով եւ յօդուածներ հրատարակել պարբերական ճաշակով, ընդհանուր դաստիարակչութեան ծրագրով: Պելճ ընթերցողը առաւելապէս կը սիրէ այսպիսի թերթերը: Պատկերազարդութիւնը կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ, մասնաւորաբար բարձր թիրաժով թերթերու մէջ, ընդհակառակն ծաղրանկարը հազուադէպ է: Կան թերթեր ալ, որոնք հրապուրիչ, քաշող ձեւեր կուտան, թեթեւ ու արդիական, աչք բռնող խորագիրներով, ու նիւթերը կուտան կարճ, խուսափելով ձանձրացուցիչ երկարաբանութիւններէ:

Ուժեղ մրցակցութիւն մը կայ թերթերու մէջ, աւելցուցէք նաեւ ընթերցողին աճուն պահանջները, եւ հասկնալի կը դառնայ թէ ինչո՛ւ պելճիական թերթերը աւելի լեցուն են, «սննդառատ»: Ընդհանուր լուրերու կողքին՝ կը դրուին քաղաքական լուրջ յօդուածներ եւ մարզական տեղեկատուութիւններ, ամէն օր կը ներկայացնեն սակարանային կեանքը, կը հաղորդեն ձայնասփիւռի (T.S.F.) եւ շարժանկարի յայտագիրները, մասնաւոր էջեր կը յատկացնեն կնոջ եւ երեխաներու, հողագործական աշխատանքներու, կը հրատարակեն միշտ երկու թերթօն միասին, շաբաթական դրական թիւեր շատ լաւ խմբագրուած:

Այսպէս, եթէ պելճիական թերթը նուազ խտացեալ է քան ֆրանսական թերթերը, անպայման աւելի բովանդակալից է քան ամերիկեան եւ հոլանտական, գերմանական եւ զուիցերիական թերթերը:

Պելճիական թերթերը կը հրատարակուին շաբաթը եօթը օր, բացի Լիէժ քաղաքէն, ուր ընդհանուր համաձայնութեամբ մը թերթ լոյս չի տեսներ կիրակի առաւօտները:

հրահանգները պիտի տան ժողովուրդին:

ՀՐԴԵՀԻ ԴԷՄ

Կազմ ու պատրաստ են 750 հրշէջ մեքենաներ:

6480 պահեստի հրշէջներ պիտի կոչուին պաշտօնի, անմիջապէս որ նշանը տրուի:

Շէնքերու սեփականատէրերը պատասխանատու են իրենց յանձնուած աւազին:

ԿԱԶԻ ԴԷՄ

Առողջապահական բազմաթիւ կայաններ հաստատուած են Փարիզի մէջ:

Կազով ողողուած գօտիները ամայացնելու կամ մաքրելու համար պէտք եղած մեքենականութիւնը պատրաստ է:

Ժողովուրդին գործածութեան յատկացուած կազարգել դիմակներու շինութիւնը յառաջ կը տարուի արագօրէն:

ՊԱՐՊՈՒՄ

Մանուկներու համար յատկացուած է որոշ քանակութեամբ պէնզին, որ զերծ է զինուորական բռնագրաւումէ:

Ճամբորդները կ'ընդունուին կառախումբերու վակոններու մէջ այն քանակութեամբ, որքան տեղ կը ճարուի:

Կամաւոր կերպով մեկնողները իրենց ուզած տեղը երթալու ազատ են:

Պարպումի ատեն երկաթուղիներու մեկնումի մասին ժամանակացոյցը պատրաստուած է:

Տասնեմէկ գլխաւոր գիծեր նախասահմանուած են պարպումի:

Մասնաւոր յայտարարութիւններ եւ պաշտօնական զեկոյցներ պիտի տեղեկացնեն ժողովուրդին այն վայրերը, ուր կարելի է շոգեկառք նստիլ ու հեռանալ: Պիտի գործածուին նաեւ անթելը եւ բարձրախօս գործիքներ, որոնք պիտի զետեղուին փողոցներու մէջ:

Ամերիկահայ Հօկին չարաշահութիւնները

ԽՄԲ.— Հնչակեան գործիչ մը, Լ. Մարտիրոսեան որ Հայաստան ալ գացած էր եւ որ նախապէս գործօն դեր կատարած է Ամերիկահայ Հօկին մէջ, զարմանազան յայտնութիւններ կը հրատարակէ այդ կազմակերպութեան չարաշահութեանց մասին: Ահաւասիկ առաջին մասը. (Եր. Հայաստան, **31** օգոստ.):

Բայց ի՞նչպէս կատարուեցան նիւթական բոլոր չահատակութիւնները:

Հիմակ կարգը եկած է պատասխանել այս հարցումին:

Ամէնէն առաջ պէտք է յիշատակել թոշակաւոր պաշտօններու բաշխումի խնդիրը: Մարդիկը այդ պաշտօնները ապահովեր էին միմիայն իրենց անձնական շահուն համար: Հօկի միամիտ անդամները կը կարծէին որ կեդրոնի քարտուղարը մեծագոյն զոհողութեամբ էր որ լծուած էր գործին. մէկը՝ որ կրնայ եղեր շաբաթական 50 տոլար առնել բուրժուական հաստատութեան մը ծառայելով, երբ ինք Հօկին կը գործէր շաբաթական 20 տոլարով, դա արդէն անգնահատելի զոհողութիւն էր: Պէտք էր ըսել որ ատեն մը ես ալ այս միամիտներուն պէս կը մտածէի: 1932 թուին, սակայն, երբ Տիթրոյթի համագումարին ներկայ եղայ՝ աչքանքով նկատեցի որ քարտուղարը 1200 տոլար գանձեր էր եւ տակաւին կը պահանջէր 880 տոլար: Դա կը նշանակէր 40 տոլար շաբաթական, այո, 40 տոլար շաբաթական՝ այնպիսի ատեն մը՝ երբ շատեր անգործ էին, իսկ գործողներն ալ հազիւ իրենց գոյութիւնը կրնային քաշքշել...

Շաբաթական **40** տոլարնոց պաշտօններ, տարեկան **7000** տոլարի մսխում Ամերիկայի մէջ Հօկեան կազմակերպութեան համար, իսկ ի՞նչ կը մնար Հայաստանի աշխատաւորութեան համար. այո, բացարձակ անարդարութիւն է այս հարցման բացասական պատասխան տալ՝ Խորհրդային Հայաստանի աշխատաւորութիւնը միշտ ալ ստացեր է իր բաժինը. — Շնորհակալական հեռագիրնե՛ր ...

Բայց երանի թէ նիւթական շահագործումի ամբողջ պատկերը սոսկ վերջանար. տարեկան 7000 տոլարի մսխումը ոչինչ բան էր:

Անցնինք ուրեմն, աւելի մութ գործերու երեւան հանելու գործին:

Գաղութահայութիւնը երբ ծանօթացաւ մի քիչ խորհրդային Հայաստանի իրականութեան, պատերազմի ու տեղահանութեանց հետեւանքով հոս հոն ցրուած թշուառ Հայերը Հայաստանի հողին վրայ տեղաւորելու խնդիրը դարձաւ օրուան կարգախօսը. կազմուեցան հայրենակցական միութիւններ նոր աւաններու շինարարութեան ծրագրով եւ հանգանակուեցան հազարաւոր տոլարներ:

Սկզբնական շրջանին՝ հայրենակցականները իրենց հաւաքած դրամները ուղղակի կը ղրկէին Հայաստանի՝ Հօկի գլխաւոր վարչութեան: Ամերհօկի կեդրոնը դրամական փոխանցման այս ձեւը աննպաստ նկատեց իրեն համար. ինչո՞ւ իրենց միջոցով չըլլար այդ փոխանցումը: Անմիջապէս գրեցին Երեւան՝ Հօկի նախագահին յայտնելով որ հայրենակցականներու դրամները իրենց միջոցով Հայաստան փոխանցումը իրենց վարկը պիտի բարձրացնէր Ամերիկայի մէջ եւ Խորհրդային Հայաստանեան պրոպագանտին աւելի ուժ պիտի տար: Հօկի նախագահին ուզածն ալ այդ էր, որովհետեւ հայրենակցականները երբ իրենց դրամները ուղղակի իրեն կը ղրկէին, ինքն էր որ պիտի ճանչցուէր որպէս միակ պատասխանատուն, բայց երբ Ամերհօկի կեդրոնի խողովակէն կ'անցնէին անոնք՝ պատասխանատուները գտնելը դժուար կը լինէր: Ահա թէ ի՞նչպէս Հօկի կեդրոնի մարդիկը դարձան Երեւանի գլխաւոր վարչութեան նախագահի դրամական գործակալները. ասկէ վերջն է որ կը սկսի վարագուրուած չարաշահութեանց շրջանը որ տեւեց մինչեւ Հօկի լուծարքի թուականը:

Բայց ի՞նչպէս կ'ըլլային նիւթական չարաշահութիւնները:

Ամերհօկի կեդրոնը հայրենակցականներու դրամը Երեւանի գլխաւոր վարչութեան փոխանցած պահուն՝ փոխանակ տրամադրուած ամբողջ գումարը — ըսենք 5000 տոլար — Հայաստան ուղարկելու, ամէն անգամ մէկ երկու հազար տոլար Հօկի հաշուոյն վար կը դնէին եւ միեւնոյն ատեն կը պահանջէին որ իրենց ուղարկուի 5000 տոլարի համապատասխան ստացագիր՝ զոր թերթին ճակատը դնելով կը կուրցնէին բոլորոց աչքերը: Գլխաւոր վարչութեան նախագահը այդ բանը սկզբնապէս կ'ընէր շատ յօժարութեամբ, չէ՞ որ Հօկը արտասահմանի մէջ Խորհ. Հայաստանի պրոպագանդը վարող կազմակերպութիւնն էր, երբ անոր նիւթական միջոցները կը պակսէր, պէտք էր կերպով մը օգնել անոր: Ցառաջ տարուած չարաշահութեանց վրայ ձգուած գաղափարական վարագուրումն է աս, որու տակ թաղնուած իրականութիւնն այլ էր, Գ. Վարդանեան ինքը՝ մեծ մասով արդէն կ'իւրացնէր հայրենակցականներու դրամները եւ չնչին մասը կը գործածէր նպատակին, եւ որովհետեւ Նիւ Եորքի տղաքը օգներ էին իրեն՝ անոնք եւս պէտք էր բաժին մը վերցնէին:

Ապացո՞յց կ'ուզէք:

Նախ փաստենք Գ. Վարդանեանի չարաշահութիւնը:

1933 թուականին նոյեմբեր ամսին Խ.. Հայրենակցականի ներկայացուցիչը որ Ամերիկայի պատկան կեդրոնէն տեղեկացեր էր որ 8000 տոլար ուղարկուած էր Հօկի նախագահին, քննիչ դիմում կատարեց Գ. Վարդանեանի որ այդ գումարը անմիջապէս գործածուելու էր իրենց աւանի շինարարութեան գործին. Գ. Վարդանեան հոտն առնելով մօտեցող վտանգին՝ մարդը ձերբակալել տուաւ, նետեց զայն Չեկայի բանտը եւ դեկտեմբերին մեկնեցաւ Փարիզ: Խեղճ մարդը 6 ամիս չարչարուելէ վերջ հազիւ կրցաւ իր օձիքն ազատել եւ դուրս գալ բանտէն՝ կմախքացած վիճակով:

Ապացո՞յց Նիւ Եորքի կեդրոնի չարաշահութեանց:

1932 թուականին Ամերհօկի քարտուղարը Հօկեան համագումարին յայտարարեց որ իրենք Երեւանի գլխաւոր վարչութեան պարտական էին 2000 տոլար: Նիւ Եորքի իշխանները չսիրեցին այս անխոհեմ յայտարարութիւնը եւ խստօրէն քննադատեցին քարտուղարը, որ ինքզինքն արդարացուց այն բանով, թէ ինք առաւ ուզեր էր մասնաճիւղերը մղել գերագոյն զոհողութեանց:

«Բանուոր»ի օրաթերթ դառնալու տարին եւ անոր յաջորդող շրջանին՝ Նիւ Եորքի տղաքը սկսան աւելի խոշոր կտորներ մկրատել հայրենակցականներու իրենց յանձնուած գումարներէն: Բայց վարագոյրի ետեւ խոշորցած չարաշահութեանց կծիկը արդէն սկսեր էր քակուիլ ու անոր ծայրը խորհրդային իշխանութիւնը բռներ էր, իրարու ետեւ բռնուեցան ու դատապարտուեցան Հօկեան գծի վարիչները. Հօկը ենթարկուեցաւ լուծարքի, ինչպէս եւ Բարեգործականը եւ Մելքոնեան ֆոնտը, որոնց շուրջը նոյնպէս չահատակութեանց շրջանակները կազմուած էին:

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԵՒՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ

«Նոր Օր»ի խմբագիրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 Սեպտ.).

— «Կարեւորը՝ փաստն է, այն թէ Թուրք թերթերը ամիսներէ ի վեր յօդուածներ կը հրատարակեն, մեր բարեկամութեան կոչում կ'ընեն, անցեալը մոռնալով ձեռք ձեռքի տալու եւ եղբայրօրէն ապրելու անուշ խօսքեր կ'ընեն:

Մաս մը հայ շրջանակներ Թուրք մամուլին այս հրատարակութիւններուն դրդապատճառը փնտռեցին Հաթայի մէջ ու այնպէս ցոյց տուին թէ Հաթայի շրջանին մէջ հաստատուած հայութեան քանի մը հազար քուէներու շահելու քաղաքականութիւն մըն է եղածը:

Առոր ճիշդ չըլլալը հաստատուեցաւ Հաթայի վրայ Թուրք տիրապետութեան հաստատումէն յետոյ: Թուրքերը իրենց ուզածները առանց կռիւի մը արիւն թափելու ստանալէ յետոյ ալ, Թուրք թերթերը շարունակեցին զբաղիլ Հայերով եւ անոնց բարեկամութեան կոչում ընելով:

Միամտութիւն պիտի ըլլար մտածել թէ Թուրքերը մեզմէ վախնալնուն պատճառաւ մեզմով կը զբաղին: Թուրքիոյ ուժը այսօր հասած է այնպիսի աստիճանի մը, որ զինք անխոցելի կը դարձնէ: Ոչ թէ մեզմէ, այլ Ֆրանսայէն անգամ չվախցաւ եւ ստիպեց Փարիզի կառավարութիւնը որ Հաթայի հարցին մէջ զիջի եւ ընդունի Թրքական տեսակէտը:

Թուրք թերթերու հրատարակութիւնները Հայերու մասին վախի պատճառներու վերագրելը միամտութիւն է:

Ուրիշ ի՞նչ պատճառներ կրնան ըլլալ: Կամ Թուրքերը ինչո՞ւ կ'ուզեն որ մենք մեր թշնամանքը դադրեցնենք իրենց դէմ եւ հետեւինք իրենց ցոյց տուած ճամբուն:

Կարգ մը հայ թերթեր, Հայերու մասին Թուրք թերթերու հրատարակութիւններուն մէջ ծուղակ եւ կամ հակաթուրք հայ ճակատը ճեղքելու նպատակ կը տեսնեն: Թուրքերը կը շոյեն, կը փայփայեն, որպէսզի հայ պանդուխտին մէկ մասին Թուրքիոյ հանդէպ սնուցած թշնամական զգացումները փոխեն եւ պառակտեն հայ ժողովուրդը: Այսպէս մտածողներ շատ կան մեր մէջ ու այսպէս մտածողները թերեւս իրաւունք ունին այդպէս տրամաբանելու անցեալի փորձառութեան լոյսին տակ:

Ես այդպէս մտածողներուն մէջ չեմ, որովհետեւ քաղաքական կեանքին մէջ ենթադրութիւններուն վնասակար ըլլալուն համոզումը ունիմ:

Կրնայ ըլլալ որ այդպէս մտածողները ճիշդ կը տրամաբանեն. բայց կրնայ ըլլալը համոզում չէ: Կրնայ նաեւ ճիշդ չըլլալ: Չեմ ալ կրցած հասկնալ թէ Թուրք թերթերը ինչ նպատակներ կը հետապնդեն Հայերու մասին թեր ու դէմ հրատարակութիւններ ընելով:

Բարեկամութի՞ւն: Ինչո՞ւ չէ: Դրացի ժողովուրդներ ենք ու պիտի ապրինք միասին: Փոխանակ իրարու դէմ ատելութիւն եւ թշնամանք սնուցանելու, կապուինք բարեկամութեան եւ խաղաղ կենակցութեան յարաբերութիւններով: Բարեկամութեան մէջ շահ ունին երկու ժողովուրդներն ալ: Բայց՝ ինչպէ՞ս պէտք է իրականացնել բարեկամութեան փափաքը. երկու ազգերու մերձեցման ճամբան ինչպէ՞ս պէտք է հարթել: Պէտք է հաստատուն խարիսխ մը գտնել, անոր վրայ Թուրքեւհայ բարեկամութեան շէնքը բարձրացնելու համար:

Անցեալը մոռնալը բացարձակ նախապայման է, բայց միայն այդ նախապայմանով կարելի չէ ձիթենիի ճիւղ երկարել եւ եղբայրական մթնոլորտ ստեղծել: Պէտք է ուրիշ բաներ ալ ընել, երկու ժողովուրդները բարեկամացնելու համար եւ այդ բաներու մասին պէտք է մտածեն Թուրքերը, քանի որ առաջին անգամ բարեկամութեան եւ ցեղային միութեան առասպելը հրապարակ դրուեցաւ իրենց կողմէ:

Բարեկամ ըլլանք: Բայց ոչ խօսքով: Ու բարեկամ ըլլալու համար Թուրքերը պէտք է մտածեն մեր ժողովուրդի ապագայի մասին: Մեր չար կամ բարի բախտէն, ահաւոր կոտորածներէ յետոյ, այսօր իբր ազգ մեր գոյութիւնը կը պահենք: Ասիկա հաշուի առնելիք կէտ մըն է: Քանի որ իբր ազգ կ'ապրինք, պէտք է մեզի տրուի մեր գոյութիւնը ամուր հիմերու վրայ դրուելու միջոցներ: Թուրքիա Հաթայի մէջ գտնուող Թուրքերուն հանգիստը ապահովելու համար յանձն առաւ մինչեւ անգամ զէնքի դիմելու. ինչո՞ւ ուրեմն չմտածել թէ հայ ժողովուրդն ալ պէտք է իր գոյութիւնը պահելու եւ իր ապահովութիւնը ամուր հիմերու վրայ դնելու տեղ մը, ուր հաւաքուին աշխարհի բոլոր կողմերը ցիր ու ցան Հայերը:

Թուրքերու բարեկամութիւնը մեզի համար թանկագին պիտի ըլլայ այն պարագային, երբ Եւրոպացիներուն չկրցածը Թուրքերը ընեն: Եւ ասիկա մեծ զոհողութիւն մը պիտի չըլլայ Թուրքերուն կողմէ: Հայ ժողովուրդը ասպետական եւ երախտագէտ ժողովուրդ է եւ յաւիտեանս յաւիտենից եղբայրական զգացումներ պիտի ունենայ Թուրքիոյ հանդէպ, եթէ Թուրքերը միջոց գտնեն Հայերուն տալու ազատ ապրելու իրաւունքը: Հայեւ-Թուրք բարեկամութիւնը սեղանի վրայ դրուելէն յետոյ, Թուրք թերթերը պէտք է աւելի խորանան, աւելի յստակ կարծիքներ յայտնեն, արմատական լուծում մը գտնելու համար այս ժողովուրդը դարերէ ի վեր չարչարող հարցին: Բարեկամութեան լաւագոյն ճամբան այս է: Այս կերպով է որ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ տեւական խաղաղութիւն կը տիրէ եւ վերջ կը գտնեն եւրոպական պետութիւններուն մեքենայութիւնները, որոնց վնասները կուշտօրէն ճաշակած են Հայ եւ Թուրք ժողովուրդները»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ՍԻՐԱՆՈՅՇ.— 5. ՐԱՔՔԱ

(Գերմանական աղբիւրէ պատմուած)

— Սալահէտտին,— ըսաւ անգամ մըն ալ հեծեծագին: Ցետոյ իր աչքերը դարձեալ փնտռեցին հորիզոնը, բանի՛ր մը՝ զոր ինք միայն կրնար տեսնել:

Պահ մը խոր լռութիւն տիրեց թափուր, աղօտալոյս սենեակին մէջ: Դուրսէն ալ չէր հնչեր ոեւէ ձայն:

Ցանկարծ շարժեցաւ Սիրանոյշ եւ թեւերը թեթեւ մը վեր առաւ:

— Գարահիսա՛ր,— գոչեց, եւ իր ձայնէն կ'արձագանգէր խոր հրճուանք մը, մեծ խաղաղութիւն մը: Ցետոյ մաշած, վտիտ, բարակ թեւերը վար ինկան ծանրօրէն, դէմքը քար կտրած, եւ իր երբեմնի այնքան կենդանի աչուկներէն փախ տուաւ ամէն փայլ:

Սիրանոյշ մեռած էր, իր քաջակորով հոգին հայրենիք դարձած, հայրենի՛ք, որուն համար ան ա՛յնքան երկար ատեն, ա՛յնքան հաւատարմօրէն եւ ա՛յնքան, աւա՜ղ, ի զուր աշխատած ու պայքարած էր:

Լուպովնա Կրապովիչ խորը թաղուած էր անբացատրելի լռութեան մը: Պատկառանքով փակեց մեռած բարեկամուհիին յոգնած աչքերը, զոր համբուրեց խանդակաթ: Ցետոյ ձեռքերը զետեղեց կուրծքին վրայ եւ ոտքի ելաւ:

Սալահէտտին միշտ իր տեղը կը կենար անկողինին քով: Իր դէմքը կարծես ծերացած էր եւ բերանին անկիւնները կը սարսռային թեթեւօրէն: Դժուարաւ շունչ կ'առնէր: Իր նայուածքը անդադար կը սեւեռէր մեռնողին անսուաղ, ծիւրած, երկթացած երեսին, որուն դիմագիծերուն վերեւ հիմա մահուան անդորրութիւնը սփռուած էր թեթեւակի յաղթական, խաղաղաւէտ ժպիտ մը:

Լուպովնա Կրապովիչ Սալահէտտինի մօտեցաւ, թեթեւ մը հպելով անոր ուսին:

— Ուշ մնացինք, բայց ոչ չափազանց ուշ: Գոնէ տեսա՛նք զինքը:

— Սալահէտտին կարծես երազէ մը արթնցաւ: Թեթեւ մը ձեռքը վեր առաւ եւ դարձեալ թուլակի ձգեց զայն վար:

— Ո՛չ, — ըսաւ, իր ձայնը խռպոտ շեշտ մը առաւ:— Ո՛չ, Լուպովնա Կրապովիչ: Շատ ուշ մնացինք: Չափազանց շատ ո՛ւշ: ՄԵՆՔ ԹՈՒՐՔԵՐՍ ՄԻՇՏ ՈՒՇ ԿԸ ՄՆԱՆՔ...

Եւ մելամաղձոտ դէպի դուրս քայլ առաւ: Վրացուհին ձեռքը դրած էր անոր թեւին վրայ: Միասին մեկնեցան սենեակէն, ուր Սիրանոյշ, Հայուհի՛ն, իր վերջին քունը մինակ կը քնանար, երեսը դարձուցած դէպի Հայաստա՛ն, դէպի Գարահիսա՛ր (das Gesicht nach Armenien gewendet, **nach Karahissar**):

Թարգմ. ԵՏԱՆ

(Վերջ)

գրգռչական միջոցներ ձեռք առաւ: Բոլոր պաշտօնեաները կազմ-ւել դիմակներ ստացան: Հինգ հարիւր դիմակներ ղրկուած են Ամերիկայէն, հազար հատ ալ ճամբան են: Աւելի քան 40 միլիոն դիմակներ շինուած են Անգլիոյ մէջ, ինը միլիոնը միայն Լոնտոնի համար: Անհամար բազմութիւններ կարգի կը սպասէին դիմակներ ստանալու համար, ինչպէս պիտի ընէին եթէ հաց բաժնուէր:

Միւս կողմէ հազարաւոր բանուորներ գործի լծուած են, խրամներ փորելու համար հանրային պարտէզներու եւ հրապարակներու մէջ: Աշխատանքները կը շարունակուին գիշերն ալ:

*** Փարիզի մէջ ալ կարգադրութիւններ եղած են, կազմ-ւել դիմակներ բաժնելու համար:

Նոր գանձատոմսեր եւ գեղչի սակը

Ելմտական նախարարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն, բացի 1938 մայիս 2ի օրէնքով նախատեսուած վեցամսեայ եւ տարեկան գանձատոմսերէն զատ, եռամսեայ սովորական գանձատոմսեր ալ շրջաբերութեան կը հանուին: Այս գանձատոմսերը կը բաղկանան 100, 500, 1000 եւ 5000 ֆրանքնոց կտրօններէ: Տարեկան տոկոսն է հարիւրին երեք:

Երկրորդ հրամանագրով մը ազգ. պաշտպանութեան պարտաթուղթերուն տոկոսը պիտի ըլլայ 4ուկէս առ հարիւր:

Ուրիշ երկու հրամանագիրներով տարեկան 3 առ հարիւր տոկոս կը նշանակուի 75 -- 105 օրուան սովորական գանձատոմսերուն համար, 3·50 առ հարիւր՝ վեցամսեայ եւ 4 առ հարիւր՝ միամեայ գանձատոմսերուն համար:

Պանք տը Ֆրանսը երկուքուկէսէն երեք առ հարիւրի բարձրացուց գեղչի սակը:

*** Քաղաքական տագնապին հետեւանքով, երկուշաբթի օր ահագին քանակութեամբ դրամ քաշուեցաւ սեղանաւորական հաստատութիւններէն եւ խնայողական սնտուկներէն: Ելմտական նախարարութիւնը անտեղի գտնելով այս խելագար խուճապը, նորէն կը յիշեցնէ թէ կառավարութիւնը որոշած է բացառիկ տնօրինութեանց չդիմել: Միւս կողմէ, ամէն դիւրութիւն կ'ընծայուի, որպէսզի քաղաքացիները կարենան իրենց ուզած տեղին վրայ գանձել աւանդ գումարները, թղթատարական չէքերը եւն.: Անոնք որ բնակավայր կը փոխեն, պարզապէս խնդրագիր մը տալով կրնան իրենց հաշիւը փոխանցել չէքի գրասենեակէ մը ուրիշ գրասենեակ մը:

Փարիզ տեղափոխուած կիներն ու մանուկները

Նախարարական խորհրդի աջի օրուան նիստին մէջ, առողջապահական նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց Փարիզի կայարանները հասած կիներու եւ մանուկներու տեղաւորման համար ձեռք առնուած միջոցներու մասին: Յետոյ յայտնեց թէ հրահանգած է արագօրէն քննել զինուորական նպաստներու խնդրագիրները:

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ ձեռք առնուած միջոցները կը վերաբերին այն կիներուն եւ մանուկներուն որոնք պարպուած են հիւսիսային-արեւելեան շրջաններէն, իբրեւ զգուշական միջոց:

Զօրաշարժ ամբողջ Եւրոպայի մէջ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կարեւոր պատրաստութիւններ տեսնուած են, ի նախատեսութիւն պատերազմի: Տասնեակ հազարաւոր բանուորներ գունդերու մէջ դասաւորուելով, ճշմարիտ ռազմափորձեր կատարած են վերջերս, ամբողջ երկրին մէջ, կանոնաւոր զինուորներու հետ: Այսպէս մարզուած են 35,000 երիտասարդներ Լէնինկրատի շրջանին մէջ, 6000 Եարօսլաւի մէջ, քանի մը հազար կեդր. Ասիոյ մէջ եւն.: Ուրիշ ռազմափորձեր ալ պիտի կատարուին բազմաթիւ շրջաններու մէջ:

Հաւասի թղթակիցը կը կարծէ թէ պահեստիներու մէկ մասն ալ դրօշի տակ առնուած է: Ամէն պարագայի մէջ, Մոսկուայի զօրանոցները մեծ մասով թափուր են եւ բազմաթիւ տեղափոխութիւններ կը կատարուին:

ՊԵԼՃԻԱ

Պելճիական կառավարութիւնը որոշեց լրացնել զգուշական միջոցները, դրօշի տակ առնելով վեց դասեր: Իւրաքանչիւր դաս կը բաղկանայ 50,000 զինուորէ, ուրեմն համագումար 300,000 հոգի: Այս զօրաշարժին շնորհիւ Պելճիա կրնայ պատերազմական վիճակի մէջ դնել տասը զօրաբաժին գործօն բանակէն եւ վերակազմել առաջին պահեստի վեց զօրաբաժինները:

*** Ազգերու Դաշնակցութեան բոլոր յանձնաժողովները իրենց նիստերը դադրեցուցին սեպտեմբեր 27ին, ժամը 5էն սկսեալ, որովհետեւ Զուիցերիոյ կառավարութիւնը որոշած էր բոլորովին մարել քաղաքին լոյսերը, հակօդային պաշտպանութեան փորձեր կատարելու համար:

Հսկողութիւն օտարականներու վրայ

Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութիւնը պաշտօնական զեկոյցով կը տեղեկացնէ թէ՝ Հիւսիսային շրջանի եւ Փա-տը-Քալէի հանքագործներու սէնտիքային կողմէ եղած դիմումի մը վրայ, նախարարութիւնը որոշած է ներքին եւ դատական նախարարներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել «Ֆրանսայի եւ անոր վարչական կարգուսարքին թշնամի» օտարականներու վրայ: Զեկոյցը կը յիշեցնէ թէ այլեւս պէտք չէ կրկնուին վերջերս պատահած դէպքերուն պէս միջադէպեր եւ թէ անմիջական պատիժներ պէտք է տնօրինուին խռովայոյզ օտարազգիներու դէմ:

Ինչպէս յայտնի է, հազարաւոր լեհ բանուորներ կ'աշխատին հիւսիսային շրջանի հանքերուն մէջ, տարիներէ ի վեր:

*** «Փարիզի «Քաղաքապետական Տեղեկատու»ն սեպտ. 27ի թիւին մէջ հրատարակեց նամակ մը, որ մտահոգութիւն կը յայտնէ երեք միլիոն օտարականներու դիրքի մասին: Նամակագիրը գիտել կուտայ թէ երբ ընդհանուր զօրաշարժ հռչակուի եւ բազմաթիւ Ֆրանսացիներ ճակատ մեկնին, այդ օտարականները կրնան «այս երկրին քաղաքականութեան եւ ճակատագրին տէր դառնալ խռովարարութեամբ եւ բռնութեամբ:» Եւ կ'աւելցնէ թէ «բազմաթիւ օտարականներ բացէ ի բաց կը խառնուին մեր գործերուն եւ կը պղտորեն միտքերը, բարոյական ահաբեկումով կամ ննդամիտ փափաքներով»:

Իբրեւ եզրակացութիւն, նամակագիրը կը պահանջէ որ ոստիկանական վերատեսչութիւնը անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնէ գոնէ Սէնի նահանգին մէջ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՐ ԳՈՒՐՊԵՒՈՒԱՅԻ «Արամ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին, նոյն օրակարգով:

Գուաւռ

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 30 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայեթ:

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Գոյամարտ» Օրացոյցը, վեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ:

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի շիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ: Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ:

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խսկէնտէրեանի) եզերուած հայկական զոյգ եռագոյնով:

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ:

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուշարձանով:

Թերթիկներուն մէջ գետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր: Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏՕՆԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Արարատի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշին պաշտօնական յանձնումը:

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Երրորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ:

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԻՔՔԵԼԵԱՆԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Կ. ԽՈՐԱՅԵԱՆ

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ ֆրանսական նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, որուն կը մասնակցի Ֆրանսական Նախկին Պատերազմիկներու եւ Հաշմանդամներու Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.):

Կ'երգեն Օր. ԾՈՎԻՆԱՐ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնի Քոնսէրվաթուարէն) եւ Օր. ԱՐՓՈՒՀԻ ԼԻՒԼԷՃԵԱՆ:

Լուսարձակով պիտի ներկայացուի Մուսա լերան քառասուն օրերու հերոսամարտէն դրուագներ:

ՅԱՌԱՋ կը ծախուի Մարշալի շրջանին մէջ

42, Rue des Petits Carreaux, Փարիզ Mr Pierre Marchalի խանութը:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

59 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68-02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագէտ. ամէն տեսակ խնդիրներու: Ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ ամուսնութեան, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն: Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ժառանգութեանց խմբագրութիւն: Փողոցային արկածներու ենթարկուած չքաւորներուն կուտայ կանխավճար առանց տոկոսի եւ միջնորդչէքի: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—10 եւ 5—7:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

4000 ԳՐԱԳԷՏՆԵՐ, որոնք անդամ են գրագէտներու միջազգային միութեան եւ կը պատկանին 50 ազգերու, մասնաւորապէս անգլիացի, ֆրանսացի եւ չեխ, կոչ մը ուղղեցին իրենց գերմանացի եւ իտալացի պաշտօնակիցներուն, որպէսզի իրենց հետ միասնաբար մերժեն զինեալ միջամտութիւնը չեխական տագնապին մէջ, մանաւանդ որ ընդունուած են Գերմանիոյ պահանջները, համաձայն ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին: Կոչը գիտել կուտայ թէ «գերման եւ իտալացի գրագէտները եթէ մերժեն արտայայտուիլ ի նպաստ խաղաղութեան, ուրացած պիտի ըլլան քաղաքակրթութիւնը, դաւաճանելով մարդկութեան եւ ջախջախիչ պատասխանատուութեան մը տակ իյնալով»:

ԷՆԿԻՒՐԻԷՆ կը հեռագրեն թէ նախարարական խորհուրդի որոշումով վեց հոգի զրկուեցան հպատակութենէ եւ արտաքսուեցան երկրէն, իբրեւ գործակալներ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի: Վտարուածներէն երկուքը Կովկասցիներ են, մին Վրացի, միւսը Ատրպէճանցի: Ասոնց դէմ եղած մեղադրանքը այն է թէ քարոզութիւն կը կատարէին բարեկամ պետութեան մը դէմ (Խ. Միութիւն) եւ կը ջանային յեղափոխական կազմակերպութիւն յառաջ բերել:

ՄԱԳԱՂԱԹՆԵՐ

(Քերթուածներ)

ԱՀԱՐՈՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

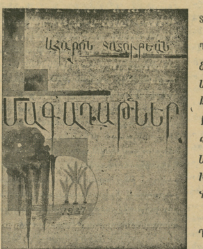

Փառաւոր հատոր մը, 300 էջ. Տպուած սակաւաթիւ օրինակներով. գուներու այս հոյակապ երգերը դագիրքէն.—

ՑԱՅԳԱՔԱՂԱՔ

ՍԷՐԸ ՓՈՒՇԷ ՊՍԱԿՈՎ

ԽԵՂՃ ՄԱՐԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ՔԵՀԵՆԱԿԱՆՔ

ԳԱՆԱՍՏԵՂԾԸ Կ'ԱՍՏՈՒԱԾԱՆԱՅ

ՍԻՐՏՍ ԿԱՐՄԻՐ ՎԱՐԴԵՐՈՎ

ԻՆՔՆԱԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՒՂԻ ՍԻՒՔԵՐ՝ ԵԱՐՈՋ ԵՐԳԵՐ

Գին 40 ֆրանք

Դիմել հեղինակին,

17, Rue Damesme, PARIS

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան, Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակ տպուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ:

Գին, — սպիտակ թուղթի վրայ տպուածները պիտի ծախուին 5 ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք: Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները՝ 7,50 ֆրանք: Ամէն մէկ հատորի առաքման համար ղրկել փոստի ծախք 0,65 դրոշմաթուղթ Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք (ըստ երկրի): Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, Մարսէյլ

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Ղեկավար Տ. ՕՆՈՍԵԱՆ

15, Rue du Pourtour, Clamart, Seine Tél. Observatoire 13-45

Հեռաձայնել երեկոները 8էն վերջ:

Հայկական, եւրոպական եւ կովկասեան եղանակներ: Միակ նուագախումբը հաճելի դարձնելու համար ձեր հանդէսները, հարսնիքները եւ հաւաքոյթները:

" ՇԻՐԱԿ "

Արեւելքի միակ իսկական օղին է:

Անզուգական, Անմրցելի, Անխարդախ:

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր, պատրաստուած զուտ չամիչի ճիւթով: Հայ աւանդական սեղանին զարդ:

ՐԱՔԸ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անիսոնով պատրաստուած հայկական օղին է ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը, Զգուշացէք արուեստական օղիներէ որոնք ձեր ստամոքսը կ'այրեն եւ գիշերները քուն կը խանգարեն եւ կը վնասեն ձեր առողջութեան: Խմեցէք միայն ՐԱՔԸ ՏԻՒԶը որուն անարատ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը ծանօթ է:

Dalakupeian 8 Rue Suffren, Dépôt: 7 Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Փայլածու Փընթեան, Եակոբճան Գարօղլանեան եւ զաւակը Յարութիւն, Տէր Պօղոսեան, Տէր Յովսէփեան (Արժանթին), Արթինեան, Գարօղլանեան, Քէօրօղլուեան, Հայրապետեան (Յունաստան), Տ. Պետրոսեան (Ռումանիա), Փընթեան, Քէլլէճեան (Կ. Պոլիս), Արթինեան, Առաքելեան, Ավշարեան, Տ. Մեսրոպեան, Պէնլեան, Մոմջերեան, Խաչիկեան, Մասլաքեան, Ուշագլեան, Կէօզիւմեան, Պալըրճեան, Խօրողեան (Ֆրանսա), ընտանիքները ցաւով կը ծանուցանեն մահը եւ շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլորին որ անձամբ եւ գրաւոր ցաւակցեցան ինչպէս եւ հիւանդութեան պարագային ալ անձնուիրաբար խնամք տարին ողբացեալ

ՅԱԿՈԲ ՓԸՆԹԵԱՆԻ

որ մահացաւ 43 տարեկան հասակին, 8 սեպտ., Մարսիլիոյ «Օթէլ Տիէօ» հիւանդանոցին մէջ, ուրկէ մարմինը փոխադրուեցաւ եւ ամփոփուեցաւ Սէն-Փիէրի գերեզմանատունը ամսոյս 10ին:

20 Սեպտ. 1938, Մարսէյլ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Մարաշցի Անտոն Պալճեան և իր կինը՝ Շուշանիկ Քէօրօղլեան, Հալէպէն եկած Մարսիլիա 1929ին. իսկ Փարիզ եկած է անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին: Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Ժողովածու)

Ա. հատոր.— Արտասահմանի գրողներ: «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» Մատենաշար թիւ 11: Գին 25 ֆրանք (Ֆրանսա, գաղութներ, երկիրներ՝ 1 Պալքաններ): Ուրիշներ երկիրներ՝ 1 տոլար: Հասցէ.— M. Barsamian, 121, Rue Marcadet, Paris (18): 5-1

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

La Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 30 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 30 Septembre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3848 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԱՍՊԱՐԷԶ ԿԸ ՆԵՏՈՒԻ ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԻ ԵՒ ՌՈԶՎԷԼԹԻ ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՀԻԹԼԷՐ ԵՐԷԿ ԺՈՂՈՎԻ ՀՐԱՒԻՐԵՑ ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆԸ, ՄՈՒՍՈԼԻՆԻՆ ԵՒ ՏԱԼԱՏԻԷՆ, ՄԻՒՆԻԽԻ ՄԷՋ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՈՒՐԱԽՈՒԹԵՆԷՆ ԿՈՒԼԱՐ, ԵՐԲ ԻՄԱՑԱՒ ԱՅՍ ԼՈՒՐԸ, ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ ԽՕՍԱԾ ԱՏԵՆ

Լոյսի շող մը եկաւ, ճիշդ այն պահուն երբ ամէն յոյս կորսուած կը համարուէր :

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, վերջին պահուն կը յուսացուէր թէ Մուսոլինի վճռական դեր մը կրնայ կատարել, իր միջնորդութիւնը առաջարկելով կամ պայմանաժամը չահելով :

Այդ ձեռնարկը կատարուած է արդէն, յանգելով խորհրդաժողովի մը, որ գումարուեցաւ երէկ, Միւնիխի մէջ, մասնակցութեամբ Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վարչապետներուն: Ամբողջ աշխարհ խորունկ սփոփանք մը զգաց այս աւետաբեր լուրին վրայ եւ հիմա անհամբեր կը սպասէ վերջնական արդիւնքին: Ամէն պարագայի մէջ, առ այժմ փարատած է պատերազմի մղձաւանջը, որ երթալով կը թանձրանար, 24 ժամ մնացած ըլլալով Հիթլէրի սահմանած պայմանաժամին, 1 հոկտեմբեր (վաղը):

Ի՞նչպէս տեղի ունեցաւ այս բարենշան իրողութիւնը :

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԶՎԷԼԹԻ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԸ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ

Չորեքշաբթի առտու անընդհատ կը բանէր դիւանագիտական մեքենան: Անգլիոյ խորհրդարանը վերաբացուած ըլլալով, մարդիկ անձկութեամբ կը սպասէին վարչապետին գերագոյն յայտարարութեան: Նոյն իրիկունը ծանրակշիռ յայտարարութիւններ պիտի ընէր նաեւ Ֆրանսայի վարչապետը: Կրակոտ ճառ մըն ալ պատրաստած էր Տոքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը: Պիտի խօսէր նաեւ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը, Զօր. Սիրովի: Մէկ խօսքով, ամէնքն ալ փոթորիկի մը կը սպասէին : Մանաւանդ որ, Հիթլէր որոշած էր ընդհանուր զօրաշարժ հրատարակել նոյն օրը: (Գերմանական գործակալութիւնը ուշ ատեն հերքեց այդ լուրը, ինչպէս եւ այն տեղեկութիւնը թէ նոր պայմանաժամ տրուած է մինչեւ հինգշաբթի ժամը 14, բայց հեռագրական գործակալութիւնները եւ կարեւոր թղթակիցներ կը պնդեն թէ երկու լուրերն ալ ճիշդ էին, եւ գործադրութիւնը յետաձգուեցաւ վերջին պահուն):

Արդ, ի՞նչ կ'անցնէր կը դառնար այդ ճակատագրական օրը , չորեքշաբթի առտու :

1. Պերլինի ֆրանսական դեսպանը երկար տեսակցութիւն մը կ'ունենար Հիթլէրի հետ, անոր հաղորդելով Ֆրանսայի տեսակէտը օրուան տագնապի մասին: Միեւնոյն ատեն արտաքին նախարարը շարունակ հաղորդակցութեան մէջ ըլլալով Լոնտոնի հետ, Պերլինի դեսպանին կը հաղորդէր նոր թելադրութիւններ, չեխական հողերու գրաւման մասին:

2. Հռոմի անգլիական դեսպանը իր կարգին տեսակցութիւն մը կ'ունենար Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ եւ անոր կը յանձնէր Պ. Չէյմպըրլէնի մէկ հեռագիրը որ ստիպողաբար կը խնդրէր Մուսոլինիէն բարեխօսել Հիթլէրի մօտ, ի սէր խաղաղութեան: (Առաւօտեան ժամը 10.30): Մէկ ժամ վերջը, դեսպանը երկրորդ տեսակցութիւն մը կ'ունենար Կոմս Չիանոյի հետ, աւելի լայն տեղեկութիւններ հաղորդելով Չէյմպըրլէնի առաջարկներու մասին: Այս առթիւ իրեն հաղորդուեցաւ թէ հրահանգներ տրուած են Պերլինի իտալական դեսպանին որ իմացնէ Հիթլէրի թէ Իտալիա իր յանձնառութիւնները կատարելով հանդերձ, կը յուսայ թէ կարելի է գոնէ 24 ժամ յետաձգել Գերմանիոյ ծրագրած գործողութիւնը , խորհրդակցելու համար շահակից պետութեանց հետ:

3. Նախագահ Ռոզվէլթ անձնական նամակ մը կը դրկէր Մուսոլինիի, բացի այն գերագոյն կոչէն որ ուղղուած էր Հիթլէրի եւ որու մասին խօսած էինք երէկ: Նախագահին քարտուղարը կ'ըսէ թէ այդ նամակը բացարձակապէս անձնական ըլլալով, չի կրնար յայտնել բովանդակութիւնը: Իրազեկներու կարծիքով, Նախագահը յիշեցնելէ վերջ եւրոպական պատերազմի մը ահաւոր հետեւանքները, կը խնդրէր Մուսոլինիէն իր ազդեցութիւնը ի գործ դնել, վէճը բանակցութիւններով կամ ուրիշ խաղաղ միջոցներով լուծելու համար: Մուսոլինի այս առթիւ շնորհակալութիւն յայտնեց ամերիկեան դեսպանին, Պ. Ռոզվէլթի վստահութեան համար :

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ 45 ՎԱՅՐԿԵԱՆ ԿԸ ԽՕՍԻ ՀԻԹԼԷՐԻ ՀԵՏ

Այս ստիպողական ձեռնարկներէն անմիջապէս վերջը, Մուսոլինի հեռաձայնը բացաւ ժամը 12ին 5 մնացած, եւ ամբողջ 45 վայրկեան խօսելով Հիթլէրի հետ, համոզեց զայն որ գոնէ 24 ժամ յետաձգէ ընդհանուր զօրաշարժը, որպէսզի կարելի ըլլայ նոր փորձ մը կատարել, խաղաղութիւնը փրկելու համար :

Հիթլէր հաւանեցաւ եւ անմիջապէս հեռագիրներ ուղղեց Մուսոլինիի, Չէյմպըրլէնի եւ Տալատիէի, զանոնք ժողովի հրաւիրելով Միւնիխի մէջ, հինգշաբթի առտու ժամը 11ին կամ կէսօրէն վերջը, 3ին: Երեք վարչապետները սիրայօժար ընդունեցին հրաւէրը, եւ անմիջապէս ճամբայ ելան, Մուսոլինի՝ կառախումբով, Տալատիէ եւ Չէյմպըրլէն՝ օդանաւով :

Այս պատմական ժողովը գումարուեցաւ Միւնիխի արդիական շէնքերէն մէկուն մէջ, ուր Հիթլէր կը բնակի երբեմն :

Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ կարելի պիտի ըլլայ համաձայնութիւն մը յանգիլ, Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջանին գրաւման ձեւակերպութեանց մասին: Պերլինի պաշտօնական գործակալութիւնը այս առթիւ նորէն կը յիշեցնէր թէ խնդիրը յետաձգում չի կրնար վերցնել, եթէ ոչ ուրիշ բանի գոնէ Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութեանց պատճառով: Այս առթիւ կ'աւելցնէր թէ Առաջնորդը կ'ուզէ վերջին փորձ մը կատարել, խաղաղօրէն ստանալու համար գերմանական հողերը :

Լոնտոնի չեխական դեսպանը իմանալով խորհրդաժողովին լուրը, հարցուց Անգլիոյ վարչապետին թէ իր երկիրն ալ իրաւունք չունի՞ ներկայացուցիչ մը ղրկելու: Վարչապետը պատասխանեց թէ այդ մասին պիտի խօսի Նախագահ Պենէշի հետ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս ըսինք, Անգլիոյ երեսփ. ժողովը բացուեցաւ չորեքշաբթի կէսօրէն վերջը, լսելու համար վարչապետին զեկուցումը օրուան տագնապի մասին:

Աննախընթաց տեսարան մը կը ներկայացնէր այս ժողովը, յիշեցնելով պատերազմի օրերը: Անգլիոյ խորհրդարանին ժամանակակից պատմութեան մէջ միայն երկու երեք պարագաներ կան որ կը յիշեցնէին չորեքշաբթի օրուան պատկերը: Առաջինը՝ 1914 օգոստոս, երբ արտաքին նախարար Սըր Էտուըրտ Կրէյ կը յայտարարէր թէ Անգլիա քանի մը ժամէն պատերազմ պիտի հրատարակէ Գերմանիոյ դէմ: Երկրորդը՝ 1936 դեկտեմբեր, երբ Էտուըրտ Ը. կը հրաժարէր գահէն, կամաւոր աքսորի դատապարտելով ինքզինքը: Եւ վերջապէս 1918 նոյեմբեր, երբ զինադադար կը հռչակուէր :

Անսովոր բազմութիւն մը խռնուած էր խորհրդարանին մէջ եւ ամէնքն ալ կը կարծէին պատերազմը անխուսափելի է մինչեւ շաբաթ :

Պ. Չէյմպըրլէն իր յայտարարութիւնն սկսաւ խորապէս յուզուած: Դէմքը նետած էր եւ յաճախ ձայնը կը դողար, երբ կը պարզէր տագնապին ծագումն ու զարգացումը: Մանրամասնօրէն պատմեց լորտ Րընսիմէնի անդուլ ջանքերը, հաշտեցնելու համար Գերմաններու եւ չեխական կառավարութեան տեսակէտները, օգոստոս 21ի ծրագիրը, յաճախադէպ ընդհարումները սահմանին վրայ, կացութեան յարաճուն ծանրացումը, գերմանական զօրքին շարժումները օգոստոս 31ին, Ֆրանսայի ձեռք առած միջոցները, Պերլինի անգլիական դեսպանին խիստ ազդարարութիւնները՝ Անգլիոյ դիրքի մասին, եթէ յարձակում կատարուէր Չեխոսլովաքիոյ վրայ: Սեպտեմբեր 1ին բրիտանական դեսպանը տեսակցելով Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ, նորէն կը յիշեցնէր Անգլիոյ դիրքը: Միեւնոյն ատեն լորտ Րընսիմէն կը ջանար համոզել Պ. Պենէշը որ վերսկսին բանակցութիւնները: Նիւրընպէրկի համագումարին առթիւ ալ բրիտանական դեսպանը միշտ կը յիշեցնէր թէ Անգլիա պիտի հարկադրուի միջամտել, եթէ կացութիւնը ծանրանայ: Սեպտեմբեր 9ին դահլիճը նիստ գումարեց եւ կարգ մը զգուշական միջոցներ ձեռք առնուեցան: Սեպտեմբեր 11ին վարչապետը յայտարարութիւններ ըրաւ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գործակցութեան մասին: Բայց Նիւրընպէրկի ճառը «անմիջական եւ ցաւալի» ազդեցութիւն գործեց Զուտէթներուն վրայ եւ նոր ընդհարումներ պատահեցան չեխական ոստիկանութեան հետ: Լորտ Րընսիմէնի միջնորդութիւնը ձախողեցաւ: Սեպտեմբեր 14ին Հէնլայն յայտարարեց թէ իրենց սկզբնական ծրագիրը այլեւս անբաւական է եւ թէ իրենք ինքնորոշման իրաւունք կը պահանջեն: «Սեպտեմբեր 14ի իրիկունը կացութիւնը այնքան տագնապալի էր որ կը կարծուէր թէ գերմանական զօրքը կրնայ Չեխոսլովաքիա մտնել: Ամէն պարագայի մէջ, գերմանական զօրքին կողմէ արշաւանք մը կրնար Ֆրանսան մղել օգնութեան հասնելու Չեխոսլովաքիոյ, իբրեւ զինակից, եւ այսպէս յառաջ բերել եւրոպական պատերազմ մը ուր մեր երկիրն ալ պիտի մղուէր աջակցելու Ֆրանսայի : Այս պարագաներուն մէջ, վճռեցի թէ հասած է ժամանակը գործադրելու ծրագիր մը որու մասին կը մտածէի երկար ատենէ ի վեր »:

ՀԻԹԼԷՐ Կ'ՈՒԶԷՐ ԱՐՇԱՒԵԼ

Պ. Չէյմպըրլէն յետոյ պատմեց իր առաջին տեսակցութիւնը Հիթլէրի հետ, Պէրխթէսկատէնի մէջ (15 սեպտ.), եւ այդ առթիւ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՅԱՆՈՒՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ

Այսպէս ուրեմն, կարելի եղաւ ելք մը գտնել, մեռասաներորդ ժամուն, գերագոյն փորձ մը կատարելու համար, յանուն խաղաղութեան :

Չորս վարչապետներուն խորհրդակցութեան լուրն իսկ բաւական եղաւ սփոփելու միլիոնաւոր քաղաքացիներ, որոնք խոր անձկութեամբ կը սպասէին Հիթլէրի սպառնալիքին գործադրութեան :

Աւելորդ է գուշակութիւններ փորձել, Միւնիխի խորհրդակցութեանց ելքի մասին: Կարեւորը այն է որ՝ Անգլիոյ վարչապետին եւ Մ. Նահանգներու նախագահին անվհատ ճիգերն ու բարոյական ճնշումը, Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի մտերմական խօսակցութիւնը — 45 վայրկեան հեռաձայնով — ճամբան հարթեցին, գերագոյն փորձ մը կատարելու համար, յանուն խաղաղութեան :

Ենթադրութիւններն ու զրոյցները իրար կը հրմշտկեն, Միւնիխի տեսակցութեան առթիւ: Կարծողներ կան թէ կարելի պիտի ըլլայ համոզել Հիթլէրը որ գերմանական երկրամասին գրաւումը յետաձգէ հոկտեմբեր 15ին կամ նոյեմբեր 1ին: Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Թերեւս հաւանի անգլեւֆրանսական կամ միջազգային զօրքի մը հսկողութեան յանձնել վիճելի շրջանը, մինչեւ որ բանակցութիւնները վերջանան :

Բուն չեխական տագնապէն զատ, անշուշտ չորս վարչապետները պիտի խորհրդակցին նաեւ ընդհանուր հարցերու մասին, փորձելով քառեակ համաձայնութիւն մը, ինչպէս կ'առաջարկեն Պերլին եւ Հռոմ, երկար ատենէ ի վեր: Այդ ծրագրին իրագործումը կրնայ նոր անակնկալներ ստեղծել, մասնաւորապէս խախտելով զանազան զինակցութիւններ, եւ մեկուսացնելով Խ. Միութիւնը: (Ուշագրաւ չէ՞ անոր բացակայութիւնը Միւնիխի մէջ) :

Թողո՛ւնք ենթադրութիւնները, արձանագրելով սփոփարար ձեռնարկը,— յանուն խաղաղութեան :

ՄԵԾ ԳՈՀՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԼՈՒՍԱՏԵՍ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պ. Տալատիէ, որ պատրաստուած էր երկար եւ ծանրակշիռ ճառ մը խօսելու, գոհացաւ հետեւեալ ձայնասփիւռ յայտարարութեամբ, իմացած ըլլալով Միւնիխի ժողովը.

— «Խոստացած էի հրապարակային զեկուցում մը տալ միջազգային կացութեան մասին: Սակայն, կէսօրէ վերջ, գերմանական կառավարութեան կողմէ հրաւէր ստացայ հանդիպում մը ունենալու վաղը, Միւնիխի մէջ, Հիթլէրի, Մուսոլինիի եւ Չէյմպըրլէնի հետ: Ընդունեցի հրաւէրը:

Այսպիսի կարեւոր խօսակցութեան մը նախօրեակին, հարկ կը համարիմ յետաձգել տալիք բացատրութիւններս: Բայց մեկնելէ առաջ, պարտք կը նկատեմ շնորհակալութիւն յայտնել Ֆրանսայի ժողովուրդին՝ իր կորովի եւ ազնուական ընթացքին համար: Պարտք կը նկատեմ շնորհակալութիւնս յայտնել նաեւ այն Ֆրանսացիներուն՝ որոնք դրօշի տակ կանչուեցան, իրենց պաղարիւն եւ վճռական ընթացքին համար, որուն ապացոյցը տուին անգամ մըն ալ: Դժուար է իմ առաքելութիւնս: Վէճին առաջին օրէն սկսեալ, երբեք չդադրեցայ աշխատելէ՝ պաշտպանելու համար խաղաղութիւնը եւ Ֆրանսայի կենսական շահերը: Վաղը պիտի շարունակեմ այդ աշխատանքը ազգին հետ համախորհուրդ »:

*** Պատերազմական նախարարութիւնը նոր հրամանագիր մը հրատարակեց, որով զէնքի տակ կ'առնուի պահեստիներու նոր շարք մը,— անոնք որոնց տետրակներուն վրայ նշանակուած է «Թիւ 8»:

*** Երեսփ. ժողովի աջակողմեան խմբակցութեանց ներկայացուցիչները նորէն ներկայացան վարչապետին, ինչպէս եւ հանրապետութեան նախագահին, իրենց մտահոգութիւնները յայտնելու եւ խորհրդարանին վերաբացումը պահանջելու համար: Վարչապետը անհրաժեշտ լուսաբանութիւնները հաղորդելով, հաստատեց թէ կառավարութիւնը ընդհ. զօրաշարժ պիտի չհրատարակէ, ոչ ալ ուրիշ բացառիկ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, անխուսափելի դարձնելով պատերազմը, առանց նախապէս խորհրդարանին հաւանութիւնն ստանալու :

Նախկին վարչապետ Պ. Ֆլանտէն, որ խորհրդարանին անմիջական վերաբացումը կը պահանջէ, պատերազմը խափանելու եւ Գերմանիոյ հետ հաշտուելու համար, բուռն յայտարարութիւն մը հրատարակեց Տորիոյի թերթին՝ «Լա Լիպէրթէ»ի մէջ: Ոստիկանութիւնը գրաւեց թերթը: Յայտարարութիւնը փակցուած էր նաեւ պատերուն վրայ, բայց պատռեցին: Ձեռքի տակ չունենալով յայտարարութիւնը, տեղական թերթէ մը կը քաղենք հետեւեալ տողերը.

— «Ֆրանսայի ժողովուրդ, կը խաբեն քեզ: Ես մինակս կը խիզախեմ ըսել քեզի այս բանը ճիշդ այն պահուն երբ այնքան բորբոքած են կիրքերը... Զանազան թաքուն ուժեր պատերազմի կը մղեն երկիրը եւ խարդախութիւններ կը կատարեն յանուն հայրենասիրութեան ...»:

*** Միւնիխի խորհրդաժողովին լուրը մեծ սփոփանք պատճառեց մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ, ուր ընդհանուր մտահոգութիւն կը տիրէ մասնաւորապէս մէկ շաբաթէ ի վեր:

*** Երէկ, ժամը 3ին, երբ կը գումարուէր Միւնիխի ժողովը, հազարաւոր այրեր եւ կիներ դադրեցուցին աշխատանքը եւ մէկ վայրկեան լռութիւն պահեցին, յաջողութիւն մաղթելով յանուն խաղաղութեան:

*** Տոլարը 38.90ի բարձրացաւ Փարիզի սակարանին մէջ, անգլիականը՝ 178.90ի: Ֆրանքն ալ ամուր է:

*** Միւնիխի ժողովը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց նաեւ Ազգաժողովին մէջ, ինչպէս եւ Պերլինի, Հռոմի եւ Ամերիկայի մէջ :

ԱՅԼԱԶԱՆ ՈՒ ԾԱՆՐ ՀԱՐԿԵՐ

Տուր, տուր, տուր...

(Մասնաւոր թղթակցութիւն «Հայրենիք»ի)

Ա.

Այս միջոցիս Թուրք մամուլին մէջ շատ կը խօսուի գործառնութեան տուրքի տագնապի մը մասին: Մօտ 700 արհեստաւորներ Պոլսոյ մէջ քանդած են իրենց մեքենաները, իբրեւ բողոքի նշան տուրքի յաւելման դէմ: Իրար անցաւ Պոլսոյ իշխանութիւնը եւ սկսաւ քննութիւն կատարել: Անկարայէն ալ երեք պաշտօնեաներ եկան՝ յատկապէս՝ խնդիրը քննելու համար:

Շատ հետաքրքրական է դէպքը, իբրեւ նշանը տնտեսական այն զարհուրելի տագնապին, որուն մէջ կ'այրի, կը մրկի նոր Թուրքիան, տարիներէ ի վեր: Հետեւաբար կ'արժէ քիչ մը լայնօրէն պարզել զայն:

×

Տուրքերու ընդհանուր դրութեան անցնելէ առաջ, ներկայացնեմ գործառնութեան տուրքի տագնապը, աւելի ճիշդ՝ գործադուլը, քանի որ եղածը ուղղակի ցոյց մըն է:

Բազմաթիւ այլ տուրքերու կարգին, Թուրքիոյ մէջ կան նաեւ սպառման (իսթիհլաք) եւ գործառնութեան (մուամէլէ) անունով երկու մասնաւոր տուրքեր:

Այս տուրքերը հաստատուեցան 1937ին եւ անկէ ի վեր կը շարունակուին զանազան ձեւափոխումներով:

Ինչպէս անունէն կը հասկցուի, ըսպառման տուրք կը գանձուի այն բոլոր բաներէն զորս կը սպառէ ժողովուրդը: 1927ին փորձեցին գանձումը ընել գնումներու ատեն: Տպուեցան սուշով երկուքի բաժնուած մասնաւոր դրոշմաթուղթեր: Խանութպան մը եթէ ապրանք մը ծախէ, պարտաւոր է դրոշմաթուղթին մէկ մասը կտրել եւ վրան փակցնել: Միւս մասն ալ կը պահէ, որպէսզի կառավարական քննիչը կարենայ հակակշիռ կատարել:

Բայց միայն խանութպանները չէին որ ենթակայ էին այս պարտաւորութեան, այլ բոլորը: Ընկալագի՞ր պիտի տաս ոեւէ գումարի, օրինակ 1—2 ոսկիի համար,— սպառման դրոշմաթուղթ փակցնելու ես: Սեխ կամ ձմերո՞ւկ կը ծախես,— փակցնելու ես: Կատակ չեմ ըներ:

Ղալաթիոյ մէջ կայ փուռ մը, որ պողաչա կը շինէ,— տեսակ մը կարկանդակ, շինուած ալիւրով, իւղով եւ պանիրով, կամ առանց պանիրի: Արդ, ափի մեծութեամբ այս կարկանդակներն ալ ենթակայ էին դրոշմուելու պարտաւորութեան, եւ երբ պատահեցաւ որ հատ մը ծախուի առանց դրոշմուելու, «Ճումհուրիյէթ» պարտք սեպեց հրապարակել դէպքը, տալով այդ պողաչէնին եւ պակաս դրոշմաթուղթին լուսանկարները:

Գործը այնքան ծայրայեղութեան եւ ծիծաղելիութեան վերածուեցաւ, որ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ ջնջել այդ տուրքը: Իրականին մէջ միայն ձեւը փոխուեցաւ: Փոխանակ վաճառումներու ատեն տուրքը գանձելու եւ այսպէս դժուար դիրքի մը մատնուելու, կառավարութիւնը որոշեց բուն իսկ ակէն կատարել գանձումը, տուրքի ենթարկելով նախանիւթերը: Օրինակ, ինչո՞ւ պողաչայէն տուրք առնել, երբ կարելի է առնել բաղկացուցիչ նիւթերէն,— ալիւր, իւղ, պանիր եւայլն:

Այլ խօսքով՝ ուղղակի տուրքը դարձաւ անուղղակի, տեսանելի գանձումը վերածուեցաւ անտեսանելի գանձման: Եւ ժողովուրդը չունչ առաւ, այն միամիտ հաւատքով թէ ազատեցաւ սպառման տուրքէն: Մինչդեռ, միայն տեղը փոխուեցաւ ու փոխանակ խանութներու, հիմա մաքսատան կամ մթերանոցներու մէջ կը գանձուի տուրքը...:

×

Այսպէս, ուրեմն, երբ ծախուի ոեւէ ապրանք,— սկսեալ ալիւրէն մինչեւ իւղ, շաքար, ատաղձ եւն.— կառավարութիւնը կը գանձէ գումար մը, որուն համեմատութիւնը փոփոխական է եւ երբեմն մինչեւ հարիւրին 40ի կը հասնի (օրինակ՝ ատաղձին համար):

Բայց առով չի վերջանար գործը: Անկէ յետոյ կը սկսի գործառնութեան՝ շինութեան տուրքը: Օրինակ մը տանք, աւելի լաւ հասկցուելու համար:

Խաւաքարտէ տուփ շինող էք: Երբ հրապարակէն խաւաքարտ կը գնէք, արդէն իսկ կը վճարէք սպառման տուրքը որ աւելցած է ապրանքին գինին վրայ:

Բայց երբ տուփ շինէք, պարտաւորուած էք վճարել նոր տուրք մը, որ կը կոչուի գործառնութեան տուրք: Եւ որպէսզի կառավարութիւնը կարենայ հակակշիռ գործ դնել, մասնաւոր տոմարի մը մէջ արձանագրելու էք գործառնութիւնները, այսինքն շինուած ու ծախուած տուփերուն քանակը:

Մեր տուածը օրինակ մըն է: Իրականին մէջ, այս տուրքին ենթակայ են այն բոլոր հաստատութիւնները, որ բան մը կը շինեն, նախանիւթ մը կը ձեւափոխեն, սկսեալ ջաղացքներէն մինչեւ ամէն կարգի գործարանները:

Մինչեւ հիմա գործառնութեան տուրքին ենթակայ էին միայն այն հաստատութիւնները, որոնց մօթէօրները 5 ձիու ուժէն վեր էին եւ աշխատցուած բանուորներուն թիւն ալ՝ տասնէն վեր: Այլ խօսքով՝ միայն մեծ հաստատութիւնները ենթակայ էին, իսկ փոքրերը զերծ էին, իբրեւ սպաշտպանութեան կարօտ:

Թիւրիմացութեան տեղի չտալու համար, ճշդեմ թէ անդին կան շարք մը տուրքեր զոր կը վճարեն նաեւ փոքր արհեստաւորները: Այստ կացուցումը կը վերաբերէր միայն գործառնութեան տուրքին:

Կառավարութիւնը՝ որուն ամբողջ գործն է անդադար նոր հարկեր դընել, վերջերս որոշեց գործառնութեան տուրքը տարածել անխտիր բոլոր հաստատութեանց եւ արհեստաւորներուն վրայ, ինչ ալ ըլլայ մօթէօրին ուժը կամ բանուորներուն թիւը: Ժամանակին դիմումներ կատարուեցան, բայց ոեւէ արդիւնք չըրտուին, եւ օրէնքը դարձաւ վերջնական, գործադրելի 1 Օգոստոս 1938էն սկսեալ:

Տեսնելով որ ճար չկայ, արհեստաւորները սկսան քանդել իրենց մօթէօրները, զերծ մնալու համար նոր տուրքէն: Առնենին ինչ որ կ'ընէին մեքենայով, անկէ վերջ պիտի ընեն ձեռքով...

Այսպէս, համաձայն Թուրք Թերթերուն (30 Յուլիս 1938), միայն Պոլսոյ մէջ մինչեւ Յուլիս 29, մօթէօր գործածելէ դադրած են 650 արհեստաւորներ, որոնց 200ը՝ թորնաճը (մետաղէ կազմածներու ձեւ տուող), 250ը՝ ատաղձագործ, 70ը՝ թի շինող, 30ը՝ կօճակ շինող, 150ը՝ զանազան:

Ի՞նչ զանգատներ ունին այս խեղճ ու կրակ արհեստաւորները: Շահեկան է լսել՝ գաղափար կազմելու համար տուրքերու ծանրութեան մասին:

Տոմար պահելու պարտաւորութեան ենթարկուած աշխատանոցներու տէրերուն մեծ մասը կը նախընտրէ քակել մօթէօրները: Այս կացութեան առջեւ, թորնաճը, ատաղձագործ եւ կահագործ արհեստաւորները դիմեցին Արհեստակցական Միութեան եւ մեծ ժողով մը գումարեցին: Ժողովէն վերջ բուեցաւ թէ Ուզուն Չարշըի 230 թորնաճըներէն 190ը որոշած են քակել իրենց մեքենաները եւ թէ մէկ շաբթուան մէջ 40ի մօտ հաստատութիւններ քակած են իրենց մեքենաները եւ սկսած են ձեռքով ու ոտքով բանող «տէզկեահ»ներով աշխատիլ: («Ճումհուրիյէթ», 29 յուլիս 1938):

Նոյն Թերթին համաձայն (6 Օգոստոս 1938) ծխափող շինողներու կողմէ պատուիրակութիւն մը ներկայացած է Թերթին խմբագրատունը եւ յայտնած թէ «իրենք զատ զատ խանութներու մէջ կը գործեն եւ բանուոր չեն աշխատցներ, այլ իրենք են գործաւորը...:

Ատաղձագործներու միութիւնն ալ Օգոստոս 5ին դիմած է Երմտական գործավարութեան եւ գանգատած.

Ատաղձագործները զաւազան, տակառ, թի, թռչունի վանդակ, աթոռ, փայտէ մահճակալ եւ այլ իրեր շինողները եթէ ենթարկուին գործառնութեան տուրքի, «մօթէօր»ները պիտի քանդուին եւ առողէն չզարգացած այդ ճիւղը նախնական ձեւի մը պիտի վերածուի:

Պատուիրակութիւնը դիտել տուած է թէ փայտի վրայ աշխատողները արդէն իսկ ՀԱՐԻՒՐԻՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ՏՈՒՐՔ ԿԸ ՎՃԱՐԵՆ ՆԱԽԱՆԻՒԹԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ: Հետեւաբար խնդրած են զերծ կացուցանել գործառնութեան տուրքէն, իսկ մինչ այդ՝ միանուագ տուրքի մը ենթարկուիլ, փոխանակ տոմար պահելու պարտաւորութեան ենթարկուելու (Ճումհուրիյէթ, 6 օգոստ. 1938):

Ինչպէս կը տեսնուի, ատաղձագործը արդէն իսկ հարիւրին 40 տուրք կը վճարէ իր գործածած ատաղձին համար եւ հիմա կը պարտադրուի նոր տուրք մը տալու, հարիւրին 10—12 համեմատութեամբ: Միաժամանակ մասնաւոր տոմարակալ պահելու եւ գործառնութիւնները կրկնատոմարով արձանագրելու:

Անիկա արդէն վեր է ուժէն խեղճ արհեստաւորի մը, որ յաճախ բոլորովին մինակը կ'աշխատի, կէս կամ մէկ ձիու ուժ ունեցող «մօթէօր»ով մը:

Երեւակայեցէք, դարձեալ, որ թըռչունի վանդակ շինողներն անգամ ենթակայ են այս ծանր հարկադրանքին, այսինքն պէտք է երկու անգամ տուրք տան նիւթի մը համար եւ կրկնատոմարով հաշիւ պահեն...:

Հաշուակալութեան անպատեհութիւնը հոն չէ միայն որ աւելորդ ծախքի կ'ենթարկէ արհեստաւորը: Բերնէդ կը կտրես եւ հաշուակալ մը կը վարձես: Բուն ցաւը հոն է որ, այդ ձեւով դուռ կը բացուի տուրքէն շատ աւելի ծանր ծախքերու, քանի որ կառավարական քննիչը միշտ կրնայ սաղ մը գտնել տոմարիդ մէջ, չերեւալ նկատել զայն եւ ուզածին պէս գնահատել բրած շահդ եւ հետեւաբար վըճարելիք տուրքդ:

Ահա թէ ինչո՞ւ ատաղձագործները խնդրած են գոնէ տետրակ բռնելու հարկադրանքէն ազատել զիրենք, միանուագ, այսինքն որոշ տուրք մը տանելով իրենցմէ: (Այս մասին աւելի հանգամանօրէն կը խօսիմ յաջորդ թղթակցութեամբ, երբ քննեմ տուրքերու ընդհանուր դրութիւնը):

×

Աւելորդ է ըսել թէ տագնապը միայն Պոլսոյ յատուկ չէ, այլ ամբողջ երկրին: Սխալը չխճողելու համար, միայն մէկ բողոք արձանագրեմ:

Առափարկն ընթերցող մը կը գրէ «Ճումհուրիյէթ»ի (5 Օգոստոս 1938).

Գործառնութեան տուրքի վերջին փոփոխութեան հետեւանքով, Թուրքիոյ բոլոր անկիւնները գտնուող փոքր արհեստաւորները ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՓԱԿԵՑԻՆ իրենց 5 ձիու ուժով մօթէօրները եւ ԳՈՑԵՑԻՆ իրենց աշխատանոցները, որ մէջտեղ բերած էին շատ մեծ ջանքերով եւ աշխատանքով: Բրովինսեւ չեն կրնար մրցիլ արդիական եւ մեծ գործարաններուն հետ, որոնք ամբողջովին կ'օգտուին մաքսազերծութենէն եւ կրնան հարիւրին հինգ աւելի աժան ապրանք արտադրել:

Եւ խորհիլ որ ասոնք հրապարակով բասուածներն են: Ինչե՛ր, ինչե՛ր չեն ըներ արհեստաւորները առանձնութեան կամ մտերմական շրջանակներու մէջ, երբ չկայ կառավարութենէն հետապնդուելու վախը: Ուղղակի կը հայհոյեն մեծերուն, որովհետեւ մաքսէ զերծ եղող այդ «մեծ գործարան»ները կը պատկանին մեծերուն,— երեսփոխան, նախարար, ազդեցիկ դէմքեր:

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ, ԵՒՐՈՊԱ ԴԷՊԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

2.

Աւստրիոյ կցումէն վերջ, գերմանական գործարանները ապահովուեցա՞ն նախանիւթով աւելի քան գերմանական ստամոքսները՝ սննդանիւթով:

Նոյնիսկ փայտի կողմէ, Ատոլֆ Հիթլէրի այդ գործը չկրցաւ Գերմանիան ազատագրել արտասահմանի կախումէն: Դանուբեան շրջանի Ալպեան անտառները 1.700.000 թոնոյէն աւելի ատաղձ արտադրած չունին: Արդ, գերմանական ճարտարարուեստը, կը ներածէ հինգ միլիոն թոնօ ատաղձ: Լորէնի հանքերուն կորուստը եւս կարելի չէ ծածկել Աւստրիոյ հանքերուն տիրացումով: Գերմանիա, որ կը սպառէ 28 միլիոն թոնօ, իր հողէն կը ստանար 1937ին միայն 7 միլիոն: Աւստրիական հողը կու տայ հազիւ մէկ միլիոն: Եթէ նոյնիսկ եռապատկուի երկաթահանքէ արդիւնաբերութիւնը, կարելի չէ 3—4 միլիոն թոնոյէն աւելի երկաթ ստանալ երկրին ընդերքէն: Պարտաւորուած է ներածել նաեւ 16—18 միլիոն թոն: Կէօրինկ ներկայիս վիթխարի ձուլարաններ կը շինէ Լինցի մէջ, երկրին հայթայթելու համար անհրաժեշտ պողպատը (19 միլիոն թոնօ), բայց սպառումի այդ քանակին չափ պողպատ արտադրելու համար բաւական չէ աւստրիական 600 հազար թոնօ պողպատի արտադրութիւնը: Ուրեմն, պղինձի, կապարի, նոյնիսկ մագնեզիումի գերմանական քանի մը հանքերը բաւական չեն կէօրինկի, որ կարենայ ապահովել Գերմանիոյ պահանջները նախանիւթի մասին՝ խաղաղութեան, ինչպէս մանաւանդ պատերազմի ժամանակ, հաւասարակշռելու համար արիական տնտեսութիւնը եւ ազատագրելու համար Գերմանիան արտաքին շուկաներէն:

Աւստրիոյ կցումը զէթ ունի՞ առաւելութիւնը Գերմանիոյ չնորհելու այնքան ելեկտրական ուժ, որքան չկրցաւ տալ հանքային կամ սննդական ուժ:

Եթէ անդրհռենոսեան շրջանին մէջ տատ է հանքածուխը, ընդհակառակն կը պակսին երկու տարբեր տեսակի ածուխներ,— ճերմակ եւ դեղին ածուխ, որոնք նոյնքան անհրաժեշտ են դարձնելու համար ազգային տնտեսութեան անիւները, որքան խաղաղութեան, նոյնքան եւ աւելի պատերազմի ժամանակ:

Ելեկտրական ուժը, որ կ'արտածուի Աւստրիայէն,— տարեկան 12 միլիոն մարք — կը ներկայացնէ չօգտագործուած ջրային ուժերու մէկ հինգերորդը միայն: 12 մարտին, մարաջախտ Կէօրինկ, վիթխարի ջրաթումբի մը շինութեան առթիւ, Թաուէրնի լեռնային շրջանին մէջ հողին կը զարնէր առաջին բրիչը: Այս ջրվէժը կըրնայ տալ տասը միլիար քիլովաթ-ժամ:

Այս շինութիւններուն համար անհրաժեշտ են բաղուկներ, կրաղիւս, երկաթեղէն եւ փոթորակ (turbine): Եթէ հնդապատկուի անգամ, այս ճերմակ ածուխը չի կրնար վերակենդնել գերմանական տնտեսութեան հաւասարակշռութիւնը, ոչ ալ ծածկել դեղին ածուխի պակասը:

Արդ, դեղին ածուխի (քարիւղ) պահանջը անհո՛ւն է խաղաղութեան ժամանակ,— Գերմանիա 1936ին սպառած էր 5 միլիոն թոն քարիւղ,— այնպէս որ աւելի ստիպուած է սպառել պատերազմի ժամանակ: Շթայնպէրկէր եւ Տօքթ. Ֆրիտէնպէրկ կը հաշուեն 12—15 միլիոն թոն: Ճիշդ է որ Առաջնորդը յայտարարեց թէ 1937ի վերջը Գերմանիա, դեղին ածուխի տեսակէտով, ազատագրուած պիտի ըլլայ արտասահմանի գերութենէն: Արդարեւ, 1938ին, արտադրութիւնը աւելցած է 20 առհարիւր համեմատութեամբ, եւ առաջին եռամսեակին՝ քարիւղի հորերու ժայթքումը 106.272էն բարձրացաւ 127.276 թոնոյի: Գիտեմ որ Հանովրի մէջ եղեւան հանուեցան ուրիշ նոր հորեր: Գիտեմ նաեւ որ Շիխաուի եւ Էլպինկի ընկերութիւնները շինած են բազմազգան մօթէօրներ, որոնք կը բանին փոխարինուած ածուխով: Քաջալերուեցաւ փայտածուխի կազոժէնի գործածութիւնը: Անշուշտ շատ զարգացած է համադրական կամ փոխարինող նիւթերէ շինուած վառելանիւթերու պատրաստութիւնը: 1937ին անդրհռենոսեան քիմիագէտները արտադրեցին մէկուկէս միլիոն արուեստական էսանս, պէնզոլ, ալքոլ: Փոխարինող վառելանիւթի վերածեցին լիներթի հարիւրին 35ը: Եւ սակայն երկրին դեղին ածուխի պակասը չգոցուեցաւ:

Հետեւաբար, Աւստրիոյ կցումը, փոխանակ պակասը գոցելու՝ ընդհակառակն կը մեծցնէ:

Ճիշդ է որ դանուբեան հանրապետութիւնը,1930ին երկրին ընդերքէն մէկ լիթր էսանս անգամ չէր կրնար հանել, 1937ին յաջողեցաւ արտադրել 33.000 թոն: Եւ սակայն այս թիւը ցոյց կու տայ երկրին պահանջին 10 առ հարիւրը միայն: Այդ պահանջը կը հաշուեն 350.000 թոն: Մինչեւ 1936ի դեկտեմբեր ամիսը, Պուքրէշի վէճէն առաջ, այդ պահանջին գրեթէ ամբողջութիւնը կը ներածուէր Ռումանիայէն:

Աւստրիոյ կցումը տնտեսական գործողութիւն մը չէ: Զի բարելաւեր Հիթլէրական Գերմանիոյ պարէնաւորումը սննդանիւթով, երկաթով եւ պողպատով, սպիտակ եւ դեղին ածուխով: Ընդհակառակն կը ծանրացնէ գերմանական տնտեսութեան տագնապական անհաւասարակշռութիւնը:

Այդ կցումը քաղաքական եւ զինուորական գործողութիւն մըն է առաւելապէս: Ան Պերլինի կուտայ եւրոպական երկաթուղիներու ուղեփոխութեան ղեկավարութիւնը եւ արեւելեան հողամասերու պատմական շուկաներու հակակշիռը:

Այս ընթացքով, Գերմանիա, մաքսային եւ երկաթուղային պաշարումի մը ենթարկելով չեխական Թերակղզին, կրնայ խաղալիկ դարձնել զայն իր կամայականութեան, եւ խնամակալ դառնայ Պալքանեան պետութեանց՝ առեւտրական գերակշռութիւն սահեցնելով եւ նացիական թափանցում մը կատարելով:

Որպէսզի համագերմանականութեան ծրագիր մը հետապնդող Գերմանիան, վերստին ձեռք առնելով նախապատերազմեան յառաջադիմը, կարենայ տիրապետել Եւրոպայի վըրայ եւ զինարեկ դարձնել Արեւմուտքը, պէտք է որ ստանայ հունգարական ընդեղէնները, սերպիական հանքերը եւ ռումանական քարիւղը:

Անկէ՝ Հարաւ-Արեւելքի վտանգը, ամէնէն ծանրը այն վտանգներէն, որոնք հաւասարակշռութիւնը խախտելով կը սպառնան նաեւ խաղաղութեան:

ԺԱՔ ՊԱՐՏՈՒ

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

*** Մ. Նահանգները 1938 յունուար 1ին ունէր 129, 818.000 բնակիչ: 1937 տարուայ ընթացքին բնակչութեան ընդհանուր աճումը եղած է 941.000:

Այս թիւին մէջ չեն մտներ Փորթօ Ռիքօ, որ ունի 1.690.000 եւ Հավայի 403.000 բնակիչ:

** Պրիւսէլի մէջ սեպտեմբեր 18ին գումարուեցաւ խորհրդաժողով մը, որուն կը մասնակցէին 30 երկիրներէ պատուիրակներ: Այս խորհրդաժողովին նպատակն է միջոցներ գտնել օրէնսդրութիւն մշակել ու հաստատել ազգային արկածներու զոհերուն եւ անոնց հասցուելիք օգնութեան մասին:

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (33)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Թուրքն ու իր վեց տղաքը մեր վըրէժխնդրութենէն որպէս նախազգուշացում՝ մեզմէ հեռանալով ինքզինքնին պահեցին: Պարագային համեմատ Թուրքը անհաւատալի կերպով հանդիպած Հայուն անունին հոտը կ'առնէ. եւ այնպէս կը տրամադրէին Թերեւս որ մենք ալ անոնցմէ աւելի լաւ մարդիկ չէինք:

Զարմանալին այն էր որ տղոցմէն մէկը հոն թողուցին որպէսզի մեզի սպասէ, գանձելու համար սեննակին եւ ձիերու ուտելիքներուն դրամը:

— Մէկ բան միտքերնիդ պահեցէք, ազդարարեց Մընթին. մինչ չորս իրարու մօտ շարուած էինք, մեր կըռնակները պատին կոթնցուցած: Մինչեւ որ մեր անձերը անմիջական վըտանգի չենթարկուին, կռուի մը պարագային Թող Գագիկն ու իր մարդիկը միայն շարժին:

— Հասկցայ միտքդ: Վառօդը նախապէս մենք պայթեցնելու պարագային, փոխանակ լաւի աւելի գէշ բան մը ըրած պիտի ըլլանք. Բայց օրիորդ Վանտէրմանի մասին ի՞նչ լուր կայ, հարցուց Ուիլ:

— Կարծեմ ընդմիշտ կորսուած է ան, ըսաւ Ֆրէտ անոր դէմը կենալով: Ինծի կը թուի թէ մեր փոքրիկ Ուիլլին ալ պիտի կորսնցնենք: Կին մը որուն հետ կարճ ժամանակուան ծանօթութիւն ունի, մանաւանդ երբ այդ տիկինը կը կրէ տարօրինակ եւ երկվեցեակի մը չափ դանակներ: Եթէ անոր մէջէն ողջ դուրս ելլես՝ ամենախելօք մարդը եղած պիտի ըլլաս, Ուիլ:

— Գնա՛ մրջիւններու բազմութիւնը ծաղրէ:

— Վիճաբանելու տեղի չկայ, ըսի ես: Եթէ այս ճամբուն վրայ տեղ մը, վտանգի տակ գտնուող տիկին մը կայ, կարծեմ ամէնքս ալ գիտենք թէ ի՛նչ պէտք է ընենք անոր մասին:

Մընթի գլխով հաստատական նշան ըրաւ:

— Եթէ կրցանք զայն գտնել եւ հիւպատոսին լուր մը հաղորդել, այդ պարագային վրան կոխելիք աւելի ըմբռնակ մը եւս պիտի ունենայ անիկա:

— Կը խորհի՞ք թէ անոնք Անգլիացի կին մը պիտի համարձակին չարչարել, հարցուցի ես ջղայնացած:

— Ամերիկացի է ան, ըսաւ Ուիլ չփթունքներու մասնաւոր ձեւով մը:

Հայերէն մէկը, որուն հարցաքննութիւնը Րուսթէմ Խանի կողմէ վերջացած էր, գնաց Գագիկի ճամբուն վըրայ կեցաւ, անոր անվերջ ճեմելը ընդհատելով:

— Ի՞նչ կայ էֆլաթօն:

— Կինս, Գագիկ:

— Ա՛հ, կը յիշեմ կինդ: Ան գիս յաճախ կերակրած է:

— Անիկա գտնելու համար պէտք է ինծի հետ գաս Գագիկ.— կինս ու երկու աղջիկներս, որոնք քեզ յաճախ կերակրեցին:

— Աղջիկները սիրուն էին, ըսաւ Գագիկ: Կինն ալ գեղեցիկ էր եւ գեռ երիտասարդ: Յաճախ լսած եմ անոր տեսակը ձեզի՝ այրերուդ որ ինծի հետ Ձէյթուն գաք եւ վայրին ամրացնելուն օգնէք:

— Այդպիսի լաւ կին մը Թուրքերուն ձե՞ռքը պիտի թողուս Գագիկ: Եկուր, եկուր փրկենք զինքը:

— Շատ գէշ է, ըսաւ Գագիկ պարզապէս: Այդ տեսակ կիները աւելի սարսափելի տանջանքներու կ'ենթարկուին քան տգեղ կիները, զոր սուրի մէկ հարուածով կը սպաննեն: Տասը իրերայաջորդ ջարդերուն, տասը անգամ տեսած եմ Թուրքերուն բոլոր հայ կիներն ու աղջիկները աճուրդի հանելը: Կը ցաւիմ էֆլաթօն:

— Աստուա՛ծ իմ, ըսաւ Ուիլ հեծեծելով, մենք չորս՝ դանդաղաշարժներս ո՞րքան ատեն պիտի նստինք հոս եւ թոյլ պիտի տանք որ ճերմակ կին մը մեր ճամբուն վըրայ վտանգի ենթարկուի:

Վեր ցատկելով սկսաւ իր բուրդէ ծածկոցները ծալլել:

Հայը՝ զոր Գագիկ էֆլաթօն էր կոչած՝ ինքզինքը տախտակամածին վըրայ նետեց եւ խելագարի մը պէս կը ճչար: Րուսթէմ Խան անոր վրայէն անցնելով եկաւ Մընթիին դիմացը կեցաւ:

— Այս մարդիկը ապուշ են, ըսաւ: Թուրքերուն ինչ ընելիքը շատ լաւ գիտեն: Անոնք բոլորը նախապէս տեսած են ջարդերը: Հակառակատոր սակայն հիմակ որ կարգը այս մէկուն եկաւ, ոեւէ մէկը պատրաստ չէ: Կ'ըսեն— եւ իրականութիւն է—թէ Թուրքերը միսիոնի կայաններէն դուրս գտնուող բոլոր Եւրոպացիները պիտի սպաննեն, որպէսզի յետագային իրենց ըրածներուն որեւէ վաւերական ականատես չգտնուի, որոնց աշխարհը կը հաւատայ:

— Բայց կի՞ն մը... դժուար թէ սպիտակ կին մը, յարեց Ուիլ, որուն ականջներուն ծայրերը կարմրած էին. իսկ դէմքին մնացած մասը մահատիպ:

— Կինէն կախում ունի, պատասխանեց Րուսթէմ Խան: Տէր, տղեկ... իսկ եթէ գեղեցիկ է, կ'ըսեն որ անոնց համար երկրին ներսերը, օրինակի համար Կեսարիա կամ Մուսուլ, բարձր գիներ կը վճարեն: Անգամ մը Հարէմին մէջ մտնելէն վերջ, ո՞վ գիտէ թէ ինչ կը վիճակի անոնց: Ճամբան մեր առջեւը, աւելի քան վտանգաւոր է: Ով որ կ'ուզէ իր կեանքը փրկել, լաւագոյն է որ այժմէն Տարսոնի ճամբով ետ դառնայ:

— Ուրեմն փորձէ, եթէ այդքան կը վախնաս, ծաղրեց Ուիլ:

Վայրկեան մը մտածեցի թէ Րէճփութը այս խօսքերուն վրայ իր զէնքը պիտի քաշէր:

— Գիտեմ թէ այս լորտ սահիպը եւ ես ինչ պիտի ընենք, ըսաւ ան իր սեւ մօրուքին տակէն աւելի մութ գոյն մը ստանալով:

Գնչու կիներէն կախարդուած մարդոց համար է որ կը վախնամ:

Ուիլ կանգնած էր: Մընթիին ձայնը միայն վերահաս կուխ մը արգիլեց: Ան հարկ եղած պատասխանը տուաւ եւ Րուսթէմ Խան չորս քայլ ետ քաշուեցաւ:

— Ետ վերադարձուցէք զայն, գըրգռապետ սահիպ. ատ մարդը ետ դարձուցէք, պնդեց անիկա: Ինքն ու այդ իմ գիւղսիմը մեր մահուան պատճառ պիտի դառնան:

Ֆրէտ խնդալէն մէկ կողմ գնաց, եւ Րէճփութը աւելի կատղեցաւ:

— Իմ գիւղսիմը ո՞վ է, հարցուցի ես, գուշակելով պատճառը:

(Շար.)

Ամերիկեան ցեղը

Ամերիկեան հանրածանօթ հրատարակիչ Ուիլեըմ Րէնտոլֆ Հըրսթ, որ բազմաթիւ օրաթերթեր ու պարբերականներ Միացեալ Նահանգներու մէկ ծայրէն միւսը, գրած ու հրատարակած է հետեւեալ խմբագրականը բոլոր թերթերուն մէջ.—

Պ. Հիթլէրի— եւ անոր հետեւողութեամբ նաեւ Պ. Մուսոլինիի— ճիգը՝ աշխարհը դարձնելու ապահով արիական ցեղին համար, նոյնքան ապարդիւն, թէեւ ոչ նոյնքան պատուաբեր, ճիգ մըն է որքան Ամերիկայի ճիգը՝ աշխարհը դարձնելու ապահով ժողովրդապետական կարգերու համար:

Աշխարհը կարելի չէ դարձնել ապահով արիական ցեղին համար, եւ պէտք չէ որ ապահով դարձուի:

Եթէ արիական ցեղը չի կրնար ինքնիրեն հոգ տանիլ ուրիշ ցեղերու հետ մրցակցութեան մէջ, կը նշանակէ թէ տկարացած ցեղ մըն է եւ արժանի չէ պահպանուելու:

Անհնարին է զայն պահպանել եւ անոր յարաբերութիւնը ապահովել իր կեանքին բռնճնշելով գերազանց մտքի յառաջդիմութեան տէր ժողովուրդները եւ բռնճնշել ուժն ու դիմադրական կարողութիւնը անոնց, որոնց մրցակցութենէն կը վախնայ ինքը:

Ցեղերը երբեք հզօրացած չեն գերակայութեան պահպանումով:

Ցեղերը երբեք յառաջդիմած ու բարուոքած չեն իրենց յետնորդներուն զլանալով ֆիզիքական ու մտաւորական այն կարողութիւնները, զորս ուրիշ ձուլելի ցեղեր ունին եւ որոնք դիւրաւ ու բնական ճամբով կը ձուլուին ու կը միախառնուին, փոխանցելով յաջորդ սերունդներուն:

Ամերիկան այսօր աշխարհի ամէնէն հզօր ազգն է, բայց սակայն ոչ թէ այն պատճառով որ միախառնումի դէմ է, այլ որովհետեւ իբրեւ խառնումի հունէն անցած է:

Յաջորդ հզօրագոյն պետութիւնն է Անգլիան, նոյն հիմնական պատճառով, տարբերութիւնը միայն այն է որ Անգլիոյ ցեղային միախառնումը տեղի ունեցած է զէնքի եւ բռնութեան ուժով, մինչ Ամերիկայինը՝ խաղաղ ճամբով:

Մենք հրաւիրած ենք աշխարհի բոլոր ձուլելի ու բաղձալի ցեղերը գալ մեր երկիրը:

Մենք մտածած ենք, որ այդ ցեղերուն բարիք մը կ'ընենք, երբ մեր երկիրը դարձուցած ենք անոնց համար բոլորին ապաստան մը, դրախտ մը:

Բայց իրականութեան մէջ մենք մեզ է որ բարիք մը ըրած ենք այս ձեւով:

Մենք կ'ըսէինք.

— «Եկէք այս ազատ երկիրը, եւ մտածեցէք ինչպէս կ'ուզէք, խօսեցէք ինչ լեզու որ կ'ուզէք, գործեցէք ինչպէս կ'ուզէք, միայն յարգեցէք մեր ազատ օրէնքները եւ ազատ հիմնարկութիւնները»:

Այսպէս ընելով, ինչպէս մենք մեծ բարիք մը կը հասցնէինք բոլոր հալածական ժողովուրդներուն, բայց մտածեցէք միաժամանակ թէ ինչքան մեծ բարիք մը կ'ընէինք նաեւ մենք մեզ:

Բացատրենք այս բարիքի իմաստը, աւելի որոշ եւ յստակ կերպով բանաձեւելով մեր հրաւէրը.

Ենթադրենք թէ մեր հրաւէրը հետեւեալ կերպով խմբագրուած ըլլայ.

— «Ղրկեցէք մեր երկիրը՝ ազատ Ամերիկա ձեր բոլոր ամենայառաջադէմ եւ ամենաազատական մտածողները:

«Ղրկեցէք մեզ ձեր ամէնէն արի եւ արկածախնդիր դէմքերը:

«Ղրկեցէք մեզ այն բոլորը, որոնք կ'ատեն բռնութիւնը եւ կը պաշտեն ազատութիւնը:

«Ղրկեցէք մեզ այն բոլոր անձնըւէրները, որոնք ընդունակ են ամէն զոհողութեան պաշտպանելու իրենց գաղափարները:

«Ղրկեցէք մեզ բոլոր անոնք, որ երիտասարդ են, կորովի, նախաձեռնող, ընդունակ են հեռանալու դարաւոր նախապաշարումներու եւ սովորութեանց պարտադրանքներէն, կորով ունին արիաբար մտնելու աշխատանքի նոր մարզերու մէջ եւ չեն վախնար որդեգրելէ նորագոյն սկզբունքներ ու բարքեր:

«Ղրկեցէք մեզ այն մեծ մտածողները, որոնց հետ դուք տարակարծիք էք ձեր մտքերուն նեղ ըլլալուն պատճառով:

«Ղրկեցէք մեզ մարտիրոսներ, հանճարներ, ղրկեցէք մեզ հերոսներ:

«Ղրկեցէք մեզ անոնք, որ աւանդութեանց ստրուկը չեն կամ բռնութեանց տակ չեն ընկճուիր:

«Եւ մենք պիտի ստեղծենք ցեղ մը, որ պիտի դառնայ աշխարհի ղեկավարը:

«Մենք պիտի ստեղծենք ցեղ մը, որ պիտի պահպանէ ազատութիւնը, հաւասարութիւնը, պատեհութիւնը բոլորին անխտիր, բարգաւաճումը, խաղաղութիւնը, ներողամտութիւնը եւ եղջանկութիւնը, զոր մեր նախահայրերը չահեցան մեզ համար ու ժառանգ թողին մեզ»:

Զեւաւորենք ուրեմն մեր հրաւէրը ոչ թէ իր բարձր նպատակէն, այլ անոր օգտակար հետեւանքէն առաջնորդուած, եւ այն ատեն յստակօրէն պիտի ըմբռնենք, թէ ինչու Ամերիկան այսօր աշխարհի մէջ ամէնէն ուժեղ, ամէնէն յառաջդիմական եւ ամէնէն բարգաւաճ երկիրն է:

Այսպէս է, որովհետեւ մենք «զտարիւն» ցեղ մը չենք:

Որովհետեւ մենք փճացման ենթակայ անխառն ցեղ մը չենք:

Որովհետեւ մենք հարիւր տոկոս սրիական կամ որ եւ է այլ ցեղ մը չենք:

Այսպէս է, որովհետեւ մենք ցեղային խառնուրդ մըն ենք, անտարակոյս, խառնուրդի յատուկ գերազանց հզօրութեամբ:

Որովհետեւ մենք ընդունած ու ձուլած ենք ուրիշ բազմաթիւ մեծ ժողովուրդներու մտաւոր ու մարմնաւոր առաքինութիւնները եւ փոխանցած զանոնք սերունդէ սերունդ:

Որովհետեւ մեր մէջ առած ենք ուրիշ ձուլուելու ատակ ցեղերու ամէնէն յառաջադէմ դէմքերու լաւագոյն եւ արիագոյն մարմինները, միտքերն ու յատկութիւնները:

Որովհետեւ մեր երկիրը բերած, մեր տուներուն մէջ ընդունած, մեր սրտերուն մէջ առած ենք անոնք, որ ունեցած են ոյժ ու նախաձեռնութիւն, յստակ ու հեռահաս տեսողութիւն՝ թողելու հին, հիւծած, չահագործուած եւրոպական երկիրներն ու սխմթէմները եւ գալու մեր նոր երկիրը ու որդեգրելու մեր ազատ գաղափարները:

Մենք զատած ենք լաւերը Ամերիկային համար, իսկ Եւրոպային մնացած է տականքը:

Եւրոպան կրնայ ունենալ իր արիական ցեղը, իր արիական պատերազմները, իր արիական նախապաշարումները, իր արիական բռնապետութիւնները, իր արիական տականքներն ու փշրանքները:

Եւրոպայի ցեղը անցեալին կը պատկանի, մութ ու մռայլ անցեալին:

Ամերիկեան ցեղը լուսաւոր, երջանիկ ու յուսալից ապագայինն է: Մաքրութիւնը նաեւ մտքի մէջ կը կայանայ եւ ոչ թէ միայն արեան մէջ:

Անխառն ու մաքուր ցեղը այն է, որ ունի անխառն ու մաքուր սկզբունքներ ու կենցաղ, բարձր ու ազնիւ գաղափարներ ու վսատակ:

Ի՞նչ վիճակի մէջ է Թիֆլիզ քաղաքը

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՄԲԱՐԱՆՆԵՐ ՔԱՆԴՈՒԱԾ

Իրազեկ թղթակից մը կը գրէ.—

Թիֆլիզը նախկինը չէ, շատ է փոխուել, ընդարձակուել եւ ծաղկել:

Կինօները եւ մանաւանդ դպրոցները խիստ շատացել են: Ուրախ էր Թիֆլիզը անցեալում, ուրախ է եւ այժմ: Բոլշեւիկեան ռէժիմը բնաւ չի խաթարել վրացական զուարթ եւ կենսուրախ բնաւորութիւնը, որ իր դրոշմըն է դրել Տփղիսի կեանքի վրայ...

Ռուսերի Փառքի Տաճարի («Խրամ Սլավի») տեղում, այն քանդելուց յետոյ, կառուցւում է ինն յարկանի հսկայ մի շէնք, իսկ վրաց Սիոնի մայր տաճարը, էկզարխի ապարանքով հանդերձ՝ մնում է նոյնութեամբ իբր պատմական թանգարան:

Հայկական եկեղեցիներից միայն երկուսն են մնում, մէկը Հաւլաբարում, Ս. Գէորգ Զօրավար, իսկ միւսը՝ Կարմիր Աւետարանի եկեղեցին..

Մեհեխի բերդը այլեւս բանտ չէ, այլ վերածուած է պատմական թանգարանի: Այդ բերդի մէջն է գտնւում Շուշանիկի - Մեծն Վարդանայ Մամիկոնեան դստեր եւ վրաց Վախթանգ Բագաւորի կնոջ — նահատակի գերեզմանը:

Ցիցիանովսկի վերելքն այնքան է մեծացրուած եւ յարդարուած, որ վերայովն ազատօրէն երթեւեկում են ելեքտրաքարշն ու ինքնաշարժները միաժամանակ: Շէյթան Բազարն ու Սալդատսկի Բազարն քանդել են եւ խիստ ընդարձակել:

Հայոց Մայր Տաճարը՝ Վանքի եկեղեցին՝ առաջնորդարանով հանդերձ քանդել են եւ տեղում շինել օրինակելի դպրոց: Այդ եկեղեցու բակում գտնւում էին յաղթական հայ զօրավարների՝ Լորիս Մելիքեանի, Յով. Հաննէս Լազարեանի, Տէր Ղուկասեանի եւ այլոց գերեզմանները, որոնք նոյնպէս տեղահանուած են եւ զոր ծաղրուած...

Եւս առաւել մեծ խայտառակութիւնն այն է, որ Խօջիվանքի հանգստարանում թաղուած Րաֆֆու, Ծերենցի, Գրիգոր Արծրունու, Սիմէոն Ջաւարեանի, Նիկոլ - Դումանի եւ այլ հասարակական - ազգային գործիչների գերեզմանաքարերը եւս գործածուած են Նարեբեժնի, խմա գետափի փողոցի պատուարի համար: Կուր գետի ափերով, քաղաքի մէջ, հրաշալի փողոց են կառուցել...: Խօջիվանքը դարձրել են բաղ եւ զբօսավայր այգի:

Նաւթլուղի եւ կայարանի միջեւ ընկած տարածութիւնն ամբողջապէս բռնուած է ներկայումս գործարաններ եւ տների խիտ ցանցով: Այդտեսակ շինութիւններ կան եւ Նաւթլուղից դէնը: Նաւթլուղում է կառուցւում սպայական ակումբը եւ սպայական տունը, բաղկացած բազմաթիւ բնակարաններից, 2—3 յարկանի:

Մամա Դաւիթի (Հայր Դաւիթ սարը) գագաթին շինուած տները մեծ խնամքով են պահւում եւ ընդարձակւում իբր սքանչելի կուրօրտ - ամարանոց, ուր քաղաքացիք բարձրանում են ֆիւնիկուլեօրով (վերելակ - էլեքտրաքարշ):

Բուսաբանական այգին շատ լաւ է պահւում, ինչպէս եւ Մուշտէյիդի այգին:

Քաղաքը բաւականաչափ ընդարձակուել է Նաւթլուղի, Օրթաճալայի եւ մանաւանդ Դիդուբէյի ու Վակէի ուղղութեամբ:

Վարանցովի եւ ուրիշների արձանները փշացրուած են եւ փոխարինուած Լենինով, Շահումեանով, Ստալինով եւայլն:

Քաղաքի բոլոր թաղերն ու փողոցները կապուած են իրար հետ ելեկտրաքարշով եւ տրոլէյբուսով: Զպէտք չ մոռանալ, որ Խորհրդային երկրում, մասնաւորապէս Թիֆլիզում հըկան մասնաւոր կառքեր կամ ինքնաշարժ - մարդատարներ: Այդ է պատճառը, որ ելեկտրաքարշով երթեւեկութիւնն ուղղակի եռում է եւ շատ մատչելի է...

Բոտանիկական (բուսաբանական) այգին եւս ընդարձակել են եւ նրան կից շինել Կոմսոմոլների Լիճը, նոյնպէս ընդարձակել են Մուշտէյիդի այգին:

Թիֆլիզը ներկայումս շատ խիտ է բնակեցրուած: Կէսից աւելին Վրացիներ են, մնացածը Հայեր, Ռուսներ, Թաթար եւայլն:

Հայերն առաջուանից աւելի շատ են, իսկ Վրացիները Հայերի կրկնակին են, եթ էոչ աւելի:

Այն դպրոցներում, ուր սովորում են մեծ մասամբ հայ երեխաներ, ամէն օր հայերէնի դաս կայ: Վրացերէնը, իբր պետական լեզու, պարտադիր է Վրաստանի բոլոր բնակիչների համար, ինչպէս եւ ռուսերէնն այժմ, իբր համախորհրդային պետական լեզու:

Ըստ ցանկութեան՝ վրացի եւ ռուս կամ թուրք երեխաները եւս կարող են հայերէն սովորել, եթէ սովորում են այնպիսի թաղային դպրոցներում, ուր մեծամասնութիւն կազմում են հայ երեխաները:

Մանթաշեանի հաշուով շինուած փառաւոր շէնքը՝ Ներսիսեան դպրոցի համար՝ ներկայումս պետականացած է, իսկ Սալդատսկի բազարի հին Ներսիսեանը դարձեալ հայկական տիպի դպրոց է:

ԿՈՐԻՒՆ

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.—

Ինչպէս ասէ առաջ Գերմանիոյ մէջ, ներկայիս գերմանական տիրապետութեան ենթարկուած Աւստրիոյ մէջ ալ սկսած են մասնաւոր քննութեան ենթարկել հոն բնակող Հրեաները եւ անոնց կարգին Հայերը:

Հայերը պէտք է յայտնեն իրենց ծագումը, այսինքն ապացուցանեն թէ արիական ցեղին կը պատկանին:

Խնդրոյ առարկայ Հայերէն, ինչպէս նաեւ իրենց ծնողքներէն վկայագիր կը պահանջուի թէ իրենք հայ հօրմէ եւ հայ մօրմէ ծնած են: Այս պատճառով, սաոնցմէ շատեր Իսթանպուլի մէջ իրենց մկրտուած եկեղեցիէն, կրօն. իշխանութիւններէ ծընընդեան վկայական բերել կուտան եւ կը ներկայացնեն կառավարութեան:

Այս գործը ներկայիս այնքան սուր հանգամանք ստացած է Աւստրիոյ մէջ որ, անցեալները հայ Հռոմէականաց Պոլսոյ նախկին վիճակաւոր Յովհ. Արք. Նագլեան քիչ մնացեր է որ զոհ երթայ թիւրիմացութեան մը:

Արդարեւ, անցեալները, Նագլեան Գերապայծառ Վիէննայի Մխիթարեան վանքի վարդապետներէ մէկուն հետ հասարակաց պարտէզ մը նստած միջոցին, իրենց մօրուաւոր վիճակը եւ հագածերկար սեւ վերարկուն կասկած ներշնչելով թէ Հրեայ են, խումբ մը Աւստրիացիներ կը հրջապատեն զանոնք եւ կ'ուզեն բռնի ոստիկանատուն տանիլ: Անոնք ի զուր կ'առարկեն թէ իրենք Հայ են եւ արիական ցեղին կը պատկանին: Բայց, լսող չըլլար իրենց յայտարարութիւնը:

Ի վերջոյ սակայն, պաշտօնական անձեր եւ ոստիկաններ վրայ հասնելով, կը քննեն իրենց ինքնութեան թուղթերը եւ ազատ կը թողուն զանոնք:

Այս դէպքը պատճառ եղած է որ Վիէն. Մխիթարեան Միաբանութեան անդամները իրենց գլուխը ճշդեն կառավարութեան մօտ, իբր հայ արիական ցեղին պատկանողներ:

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ՍԵՂԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Հայ Գրագէտներու Բարեկամները, (դեռ մինչեւ վերջերս ծանօթ՝ Նահաստակ Գրագէտներու Բարեկամներ անունով), սովորութիւն ունին ճաշասեղան մը տալու ամէն անգամ որ հրապարակ կը նետեն նոր հատոր մը:

Այս անգամ հրապարակ հանած էին ծաղկաքաղ մը յետպատերազմեան շրջանի արտասահմանեան հայ գրողներու գործերէն: Եւ այդ առթիւ հացկերոյթի հրաւիրած էին խումբ մը մտաւորականներ եւ գրասէրներ:

Հացկերոյթը տեղի ունեցաւ Ֆլօրիա ճաշարանին մէջ, անցեալ կիրակի կէսօրին:

Ընկերական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, ընկեր Ս. Վրացեան կատարեց բացումը, քանի մը խօսքով ներկայացուց Հայ Գրագէտներու Բարեկամներուն կատարած աշխատանքը, հաւաք յայտնեց հայ ժողովուրդին կենսունակութեան մասին, փառաբանեց մշակոյթին կատարած դերը: Յետոյ խօսք տուաւ սեղանակիցներուն եւ այսպէս յաջորդաբար խօսեցան Շ. Միսաքեան, Ա. Թէրզիպաշեան, Հրաչ Սարգիսեան, Արշէն Միքայէլեան, Ասատուր Խաչեան, Շ. Նարդունի, Լեւոն Զօրմիսեան, տիկին Պերճուհի Բարսեղեան, Սահակ Տէր Թովմասեան:

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներուն քարտուղարը տուաւ նիւթական զեկոյց մը, որ հրապարակուած է «Յառաջ»ի մէջ.— այդ զեկոյցէն տեսնուեցաւ որ Միութիւնը պարտք չունի՝ հրատարակած ըլլալով հանդերձ 11 հատոր: Վերջին հատորը կը ներկայացնէ արտասահմանի նոր գրողները, — շուտով լոյս պիտի տեսնէ հատոր մը եւս, ամբողջացնելու համար արտասահմանի գրողներուն ցանկը: Երրորդ հատոր մը եւս՝ Հայաստանի գրողներուն նուիրուած: Այս երեք հատորները պիտի տան գրողներուն լուսանկարը, կենսագրականը եւ ճաշակ մը անոնց գրականութենէն:

Սեղանը ունէր գեղարուեստական բաժին մըն ալ,— երգեցին Տիկին Ա. Սարգիսեան, Օր. Մուշկամպարեան եւ ուրիշներ:

Տիկիններ Պարսամեանի եւ Սարգիսեանի առաջարկով՝ սեղանակիցները ազգային վիճակախաղի ամբողջական տոմս մը գնեցին եւ նուիրեցին Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ Միութեան: Այդ թիւն է 0,124,946:

Այս հրատարակչական համեստ ձեռնարկը դրամագլուխ մը չունի իր տնտուկին մէջ եւ սակայն, իր վայելած համակրանքին շնորհիւ, կրցաւ մինչեւ այժմ տալ 11 հատոր: Ընթերցասէր հասարակութեան կը մնայ քաջալերել, սպառելով հրատարակուած հատորները, որպէսզի նորեր հրատարակուին:

Հաւաքոյթը վերջ գտաւ ժամը 6ին:

Ներկայ մը

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ, 26 սեպտ.— Զ. Ո. Մ. Մարզականը 1938—1939ի պաշտօնական եղանակը չսկսած ուզեց փութպոլի բացումը կատարել իրեն հաւասար խումբի մը դէմ, ինչպէս անցեալ տարի: Միութիւնը կը հրաւիրէր F. C. Romans առաջին խումբին կողմէ, կիրակի օր կէս օրին խումբը կը հասնի Ռոման եւ պտոյտէ վերջ կը մեկնի դաշտ, որ բաւական հեռու է քաղաքէն:

Ժամը ճիշդ 2.45ին խաղը սկսաւ տեղացիներու բուռն յարձակողականով, բայց Զ. Ո. Մ.-երն ալ իրենց կարգին կը պատասխանէին բոլոր հարուածներուն: Հակառակ տեղատարափ անձրեւին մեր տղաքը առաջին կիսախաղին տիրացան, բայց դաշտին անվարժ ըլլալով չկրցան սպասուած արդիւնքը ձեռք բերել եւ փախցուցին շատ մը առիթներ: Բայց գեղեցիկ վայրէջքով մը Յակոբին կողմէ դէպի Մամբրէն չահեցուց առաջին կէտը գրեթէ 30 մեթր հեռաւորութենէ մը: Առաջին կիսախաղը վերջացաւ Զոմի յաղթութեամբ 1—0:

Երկրորդ կիսախաղին, երբ անձրեւը կը սաստկանար, խաղը սկսաւ դարձեալ նոյն թափով: Հակառակորդ խումբը բաւական նեղեց մեր կողմը, բայց շնորհիւ մեր վերջապահներու եւ բերդապահ Ժիրայրին հարուածները ապարդիւն մնացին, խաղին վերջանալուն 10 վայրկեան մեր տղաքը շահեցան երկրորդ կէտ մը եւս: Եւ այսպէս Զոմի առաջին մրցումը յաղթութեամբ պսակուեցաւ 2—0, դաշտ եկած էին շատ մը հայրենակիցներ, քաջալերելու համար մեր մարզիկները:

*** Զ. Ո. Մ. Մարզականը այս տարի պիտի խաղայ մէկ դասակարգ աւելի անցեալ տարուան վրայ քանի որ Տրոմ - Արտէշի 3րդ դասակարգի ախոյեան հանդիսացաւ: Պիտի ունենանք 8—10 պաշտօնական խաղեր եւ 10ի մօտ ալ բարեկամական խաղեր: Կը մաղթենք յաջողութիւն մեր մարզիկներուն:

Պ. Խաչերեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

ԽՄԲ.— Սեղանի վրայ դիզուած շարք մը կարճ պատմութիւններէ վերջ, այս էջին վրայ պիտի հրատարակենք ականատեսի մը յուշերը՝ Իգդիրի աղէտի մասին,— ԿՐԱԿԷ ՊԱՇԱՆՔ:

Մեր երկրորդ աքսորին յաջորդ տարիներուն՝ փարիզահայ պատմութիւնն անգամ՝ ընկերահոգեբանական որոշ երեւոյթներ, եթէ կարելի է ըսել՝ փոքր դարագլուխներ կը բնորոշէ:

Այդ երեւէջները՝ — սալայատակներ չափչփող, սրճարանները «թաւլու» խաղցող, պարահանդէս լուսացնող, օրական 16 ժամ ծունկին վրայ կաշի ծեծող, պնակ լուալով համալսարան դացող մերիններուն կեանքը՝ Սէնին շուրջ՝ անոր ջուրերուն պէս հանդարտ ու երբեմն աշխո՜ւյժ, փրփրո՜ւն — Ա. Խաչատուրեան իրեն յատուկ պարզութեամբ դիտելու եւ դատելու կարողութեամբ ու սրամիտ ոճով՝ «Յառաջ»ի մէջ ըսկսած էր տալ երբեմն:

Զչարունակեց: Զղասաւորեց: Մե՞ղք:

Բայց գիտե՞մ, գիտե՞մ, գրասեղանի ընկերս ալ Նարդունիին պէս թուխսի կը նստի «թիթեռնիկ թողնելու համար»:

Կը ճանչնամ իր բոյնը:

Թերահաւատ չեմ:

Անգամ մըն ալ տեղ մը գրեցի թէ կէս ժամուան մէջ խումբ մը հայորդիներու հանդիպելու՝ իրարու սիրտ բանալու համար՝ կը բաւէր իջնել Լիւքսէնպուրկի հանրային պարտէզէն մինչեւ Սէն Միշէլի մէթրօն:

Ասիկա մեր դաղթականի, բանուորի, «ղարիպ»ի, «քօքուր»ի կեանքն էր վերջապէս:

Հոն՝ երիտասարդ, աշխոյժ, կեանքի դէմ կռուելու կազմ ու պատրաստ, փուշ, բլուր, անդունդ չճանչցող ու սանձը հոգիներ:

Հոս՝ սակայն՝ կեդրոնէն սարսափով փախուստ: Հասուն: Խրճիթի, պաւկի տէր: Արդէն յոգնութեան նըշաններ: Թաղումը թուիչք առնող հոգիներու: Տափակ, տափա՛կ, տափակութի՜ւն...

Զուրանանք, անկիւնէ անկիւն, մութին մէջ գերեզմաններու վրայ բոցէ գիծեր քաշող կայծարձակ միջատներու պէս՝ լոյսի, լոյսի նշոյլներ:

Փա՛ռք զանոնք անուցանող ցեղիս անցեալի ներշնչման դրախտային աղբիւրներուն:

Երկու շրջան, երկու երեւոյթ:

Զգեցի կամուրջը «փոքրիկ դարաշրջան»ի մը:

X

Ու հիմա իրարու մօտ գալու համար երկրաշարժ մը, յեղափոխութիւն մը, — սոսոնք մեծ մեծ բառեր—առնուազն հասարակաց ընկերոջ մը թաղումը պէտք է որ պատահի:

Ու այս հաւաքոյթը դիւրացնելու նախապայմաններուն մէջ կ'իյնան նաեւ՝

Ա. Ամուրի ըլլալ: Բ. Ամուսնութեամբ կապուած չըլլալ օտարուհիի հետ: Գ. Իբրեւ կողակից հայուհի մըն ալ ունենաս՝ առնուազն hերոսուհի մը պէտք է եղած ըլլայ անիկա:

Չէ՞ որ կինը խափշիկ, կարմրամորթ, դեղին, թուխ թէ խարտեաշ՝ Եւայի մը ծնունդ է վերջապէս...:

Նշա՛ն, Նշա՛ն, ա՛յ տղայ, Կիրակի օրով, ժամ երթալիք օրով, անգամ մը հարսը, կեսուրը, զոքանչը, տալը, քենին, թիւ մէկ, թիւ երկու թշնամին. էիր երգեր:

Եւ սակայն՝ մարդ Աստուծոյ՝ չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ մոռցեր էիր խօսիլ՝ էրկան, համայնքին, ընտանիքին, ազգին թէ մարդկութեան մէկ այտը հըրեշտակ, միւսը... սատանայ՝ գլխագիր կնո՛ջ մասին:

Յեղափոխութենէ՞ վախցար...:

Իրաւունք ունիս թերեւս:

Միտքդ եկա՞ւ արդեօք թէ՝ մեր հաճի Վահրամը Աքիլլէսի պալատը օդը հանէր պիտի, մանկունակ եղնիկի մը պէս վայրի, Սոֆիայի մը համար...:

Վախցա՞ր թէ ուրիշ Վահրամներ, Արմենուհիներ գուցէ՝ օդը հանէին քեզի ալ, «Յառաջ»ի խմբագրատունն ալ:

Զըրիր: Բան մը գիտէիր հարկաւ:

Ծամբայ չփոխենք:

Ու քիչ առաջ թուած դիպուածներէն մին է որ՝ քով քովի կը ձգէր հին օրերու երեք ընկերներ:

Սաստիկ տաք օդ մը:

Փարիզի սալայատակները կը հալին, կը կակուղնան:

Երկինքը պուտ մը կապոյտ անգամ չունի:

Կը քրտնի տերեւները: Կը չողխանայ: Ու շոգին, քրտինքը, գորշ շղարշ մը կը քաշեն երկրի ու երկնքի միջեւ:

Երեքնիս ալ դիպուածին ստուածները խնկարկելէ վերջ՝ պղպջացող զով գարեջուրի գաւաթներուն առջեւ կը քակենք կծիկը խօսակցութեան:

— Երբեք, երբեք չէի յուսար, մըտքէս անգամ չէր անցներ թէ Արշամին ու Սահակին միասին հանդիպէի պիտի:

— Դիպուա՛ծ, բարեկամս:

— Դիպուա՛ծ:

— Օրհնեալ ըլլայ դիպուածը:

Տարիներ, երկար տարիներ առաջ դպրոցին նստարանները խուճապով ձգած, հետեւեալ օրուան գրահաշուին տետրակները չչորցուցած, մենք մեզ հարիւրաւոր դպրոցականներու, որոնց հետ, Ղալաթիոյ քարափին էինք գտեր:

Յունաստան: Քորֆու: Ֆրանսա: Ագարակ: Գործարան: Համալսարան:

Յանձնարարականներ: Նամակներ: Պատէ պատ էինք զարկեր մեր գլուխները:

Պատերը չերերացին մեր սաղմոսէն:

Դռները գոց մնացին:

Արշամ հայրենակիցներու օգնութեամբ երկրագործական աւարտեց: Ու հիմա երկրագործական նախարարութեան մէջ փոխ տնօրէն է եղած՝ Ֆրանսացիներուն արեւելեան տեսակէն վարունգ, դդում ու սմբուկ ուտել սորվեցնելու համար...:

Սահակն «սահմ» ուրիշ ճամբով մը՝ առեւտրական բարձրագոյն ուսումներու վկայականը գրպանը, արեւելքէն արեւմուտք, հիւսիսէն հարաւ կ'անցնի, իբրեւ պետական ներկայացուցիչ Ֆրանսական ճարտարարուեստի նեբածումն ու արտածումը հաւասարակշռելու, կերպով մը պետական ելմտացոյցին բացը գոցելու համար...:

Երրորդ ոտքը եռասանիին, մեղաւորը, ձեր ծառան, կը գրագլ... կընոջ՝ արուներու սրտին միսերը սըլաքներու խնամքովը:

Գրաբար եղա՞ւ:

Տարիներ առաջ, տկար սեւին թել թել ծամերը, իսկ հիմա ալ՝ անոնց եբենոսէ սրունքները կը զարդարեմ:

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(1)

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, Mutualitèի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

եղած խօսակցութիւնները. «Պ. Հիթլէր գանգատեցաւ բրիտանական սպառնալիքներէն։ Բացատրեցի թէ տարբեր բաներ են սպառնալիքը եւ ազդարարութիւնը։ Խօսակցութեանց ընթացքին այն զօրաւոր տպաւորութեան տակ էի թէ Գերմանիոյ վարչապետը կը նախատեսէ անմիջական արշաւանք մը դէպի Չեխոսլովաքիա։ Այնպէս որ, հարցուցի թէ ինչու այսքան երկար ճամբորդութիւն մը կատարել տուաւ ինծի, քանի որ պարզապէս ժամավաճառ պիտի ըլլամ։ Պատասխանեց թէ եթէ կարենայի տեղին վրայ հաւաստիք տալ իրեն թէ բրիտանական կառավարութիւնը սկզբունքով կ'ընդունի ինքնորոշման իրաւունքը, պատրաստ է քննարկելու գործադրութեան եղանակներու մասին։ Եթէ ըսէի թէ այդ սկզբունքը չէր կրնար ընդունուիլ բրիտանական կառավարութեան կողմէ, այն ատեն աւելորդ պիտի ըլլար խօսակցութեանց շարունակութիւնը։ Ես կասկած չունիմ թէ այցելութիւնս կանխեց արշաւանքը որուն համար ամէն բան պատրաստուած էր»։

Վարչապետը շարունակելով, պարզեց Ֆրանսայի հետ կատարուած խորհրդակցութիւնները եւ Լոնտոնի մէջ մշակուած ծրագիրը, որուն հաւանութիւն յայտնեց չեխական կառավարութիւնը։ Յետոյ նկարագրեց Կոտըսպէրկի այցելութիւնը, որ նոյնպէս արժանացաւ ջերմ ընդունելութեան։

ԽՄԲ.— Տեղի անձկութեան պատճառաւ, կարճ կը կապենք այս մասը։

Գերմանական յուշագրէն վերջը, Չէյմպըլէն անձնական նամակ մը կ'ուղղէ Հիթլէրի, միշտ չեշտելով թէ կարելի է համաձայնութեան մը յանգիլ։ «Կը յայտարարեմ հրապարակաւ թէ մենք պատրաստ ենք հսկելու ծրագրին գործադրութեան վրայ։ Չեմ կրնար հաւատալ թէ դուք կ'ուզէք աշխարհը նետել պատերազմի մը մէջ որ վերջ պիտի տայ քաղաքակրթութեան՝ հարցի մը համար որուն քանի մը օր յետաձգումով կարելի է կարգադրութեան մը յանգիլ»։

Վարչապետը այս նամակէն վերջն ալ կը շարունակէ իր ջանքերը, Պերլին ղրկելով իր խորհրդականը (26 սեպտ.), նոր նամակով մը։ Հիթլէր կը կարդայ նամակը, կը լսէ բացատրութիւնները և նորէն կը պնդէ իր յուշագրին վրայ։ Խորհրդականը ազդարարութիւններ կ'ուղղէ, եւ տեսնելով որ Հիթլէր չի փոխեր իր դիրքը, վարչապետին հրահանգով կը յիշեցնէ թէ Ֆրանսա պիտի կատարէ իր պարտաւորութիւնները Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ եւ թէ եթէ Ֆրանսա պատերազմի բռնուի Գերմանիոյ հետ, Անգլիա պիտի հարկադրուի օգնել անոր։

ՆԱՄԱԿ ՄԸՆ ԱԼ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ

Չէյմպըլէն յայտարարեց թէ անձնական նամակ մըն ալ Մուսոլինիի ուղղած էր, մասնաւորապէս յայտնելով թէ պատրաստ է անմիջապէս Պերլին երթալու եւ խնդիրը քննելու գերմ. եւ չեխական, եւ եթէ Հիթլէր կ'ուզէ՝ Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի ներկայացուցիչներուն հետ։ Այս առթիւ փափաքը կը յայտնէր թէ Պ. Մուսոլինի պիտի խնդրէ Հիթլէրէն ընդունիլ իր առաջարկը, «որ պիտի կանխէ պատերազմը մեր բոլոր ժողովուրդներուն համար։ Ես հաւատարիք տուած եմ թէ չեխական խոստումները պիտի կատարուին եւ վստահ եմ թէ կատարելի համաձայնութիւն մը կրնայ գոյանալ մէկ շաբաթէն»։

Մուսոլինի բարեացակամութեամբ կը պատասխանէ այս նամակին, հաղորդելով թէ անհրաժեշտ հրահանգները տրուած են Պերլինի իտալական դեսպանին։

— «Իբրեւ պատասխան, Պ. Հիթլէր կ'ընդունէր 24 ժամ յետաձգել զօրաշարժը»։

ԵՒ ԱՀԱ ԱՒԵՏԱԲԵՐ ԼՈՒՐ ՄԸ ...

Մինչ այս ճառը կը շարունակուէր երեսփ. ժողովին մէջ, ժամը 3.40ին լորտ Հըլիֆէքս, արտաքին նախարարը պաշտօնական պահարան մը կը ստանար Լորտերու ժողովին մէջ։ Նախարարը նամակը բանալէ եւ ակնարկ մը նետելէ վերջ, բովանդակութիւնը կը հաղորդէր լորտ Պոլտուինի։ Նախորդ վարչապետին քնարեր դէմքը պայծառացաւ յանկարծ։ Արտաքին նախարարը դուրս ելլելով, պաշտօնեայ մը փնտռեց, վարչապետին հաղորդելու համար աւետաբեր լուրը։ Իրարանցում մը սկսած էր արդէն լորտերու ժողովին մէջ։ Երբ նամակը երեսփ. ժողով հասաւ, ներքին նախարարը անմիջապէս զայն հաղորդեց Պ. Չէյմպըլէնի, որ կը շարունակէր խօսիլ։ Վարչապետը խորապէս յուզուած յայտարարեց.

— «Ուրիշ ըսելիք մը եւս ունիմ։ Ծիշդ հիմա իմացայ թէ Պ. Հիթլէր վաղը ժողովի կը հրաւիրէ զիս Միւնիխի մէջ»։

Այնքան արդէն բաւական եղաւ, որպէսզի երեսփ. ժողովը աննախընթաց ըլլայ, ինչ որ անսովոր բան է Անգլիոյ համար։ Երեսփոխանները ուրախութեան կանչեր կ'արձակէին, կը ծափահարէին, ողջոյններ կ'ուղղէին իտալական դեսպանին եւ ատենապետը հազիւ կը յաջողէր պահել բարեկարգութիւնը։ Վարչապետը ընդմիջելով շարունակեց.

— «Պ. Հիթլէր հրաւիրած է նաեւ Պ. Մուսոլինին եւ Պ. Տալատիէն։ Պ. Մուսոլինի ընդունած է հրաւէրը եւ տարակոյս չունիմ թէ Պ. Տալատիէ եւս պիտի ընդունի։ Աւելորդ է ըսել թէ ինչ պիտի ըլլայ իմ պատասխանս»։

Խանդավառութեան ցոյցերը վերսկսան աւելի բուռն արտայայտութիւններով։ Վարչապետը հազիւ կրցաւ շարունակել.

— «Վստահ եմ թէ չկայ ժողովական մը որ չխայտայ, իմանալով որ ատգնապը անգամ մը եւս կը յետաձգուի։ Անգամ մը եւս պատեհութիւն կ'ունենանք փորձելու թէ ինչ կրնան ընել բանականութիւնը, բարեկամեցողութիւնը եւ քննութիւնը՝ լուծելու համար այս հարցը։ Այժմ կը մնայ ինծի երթալ կատարել այս վերջին փորձը»։

Վարչապետը այնքան յուզուած էր որ ուրախութեան արցունքներ կը հոսէին աչքերէն։ Կարծես շունչը բռնուած էր եւ արմուկը գրասեղանին դրած կը հեւար։

Այս յայտարարութենէն վերջը խորհրդարանին նիստը յետաձգուեցաւ երկուշաբթի օրուան։

Հունգարիա յաղթակա՞ն եղած է

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Փրակայի թղթակիցը կ'իմանայ թէ Հունգարիոյ կառավարութիւնը Վարշաւայէն լուր ստացած է թէ Գերմանիա ազդարարած է, որ Զուտէթեան հողամասերը գրաւելու պարագային չի կրնար թոյլ տալ, որ Հունգարիա — Լեհաստան սահմանակից դառնան, ինչպէս կը բաղձայ հունգարական կառավարութիւնը։

Հ. Յ. Դ.

Փս. իզ

ԱՆԻԷԹ ԳՈՒԱԹՈԼՈՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր ժամը 8.30ին. ծանօթ հաւաքատեղին, նոյն օրակարգով։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 30 Սեպտ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայէթ։

1939 «ԴՐՕՇԱԿ» ՕՐԱՑՈՅՑ

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան «Դրօշակ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ չքեղ տպագրութեամբ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, մտածումի շիթեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ դրացի երկիրներու մասին, ասացուածքներ եւ առածներ։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խսկէնտէրեանի) եզերուած հայկական զոյգ եռագոյնով։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արդութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Յուշարձանով։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վանարեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Պօլոյեանի եւն. նկարները։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Լեհաստան հաւաստած է, թէ Գերմանիոյ այս ընդդիմութեան պատճառը այն է, որ Պերլին կ'ուզէ պարտուած Չեխոսլովաքիան գործածել իբրեւ խարիսխ, յարձակելու համար ռուսական Ուկրանիոյ վրայ եւ սպառնալ ռումանական քարիւղին ու արմտիքին։

Իսկ միւս կողմէ ռումանական եւ եուկոսլաւ կառավարութիւնները ազդարարած են Հունգարիոյ որ չյարձակի Չեխոսլովաքիոյ վրայ, հակառակ պարագային պիտի պարտաւորուին միջամտել։

Այս երեք նկատումները պատճառ դարձած են, որ Հունգարիոյ մէջ մարի Չեխոսլովաքիոյ դէմ կռուի մտնելու խանդավառ տրամադրութիւնը, որ գոյութիւն ունէր սկզբնական օրերուն։

Գալով Սոֆիայի, Փոքր Համաձայնութեան եւ Ռուսիոյ վերաբերմունքը պատճառ դարձած են որ Պուլկարներու մէջ յառաջ գայ Չեխոսլովաքիոյ համակիր տրամադրութիւն մը, որ սկսած է արտայայտուիլ արդէն պուլկարական մամուլին մէջ։

Ի՞նչ պիտի վճարուի զինուորի ընտանիքներուն

Պաշտօնական զեկոյցի մը համաձայն, դրօշի տակ առնուած զինուորներու կիները պիտի ստանան.— օրական 3 ֆր. 50 գործօն բանակին համար։ 3 ֆրանք՝ պահեստիներու համար։ 3 ֆր. մէկ զաւկի համար։ 3.50 ֆր. երկու զաւկի համար։ 4 ֆրանք 3 զաւկի համար։ 4.50 ֆր. չորս եւ աւելի զաւակներու համար։

*** Կառավարութիւնը բարելաւելու համար զէնքի տակ առնուած զինուորներու կարօտ ընտանիքներուն վիճակը, որոշեց անյապաղ աւելցնել անոնց յատկացուած նպաստները։ Այս առթիւ ծրագիր մը ներկայացուած է Պետական Խորհուրդին, անհրաժեշտ վարկերն ստանալու համար։

*** Աշխատանքի նախարարին կարգադրութեամբ, Սէնի նահանգին քաղաքապետութիւնները արտօնուած են առժամաբար գործադրել զինուորներու կիներուն վճարելու որոշ նպաստ մը, փոխանակ պարզապէս աւելցնելու զանոնք, ինչպէս եւ յաւելում մը՝ մանուկներու համար։

Սէն-է-Ուազի նահանգապետն ալ միջոցներ ձեռք առաւ, որպէսզի զէնքի տակ առնուած պահեստիներու ընտանիքները կարելի եղածին չափ կարճ ժամանակի մը մէջ ստանան զինուորական նպաստները, առանց երկար ձեւակերպութեանց մատնուելու։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՆ ԱԼ մեծագումար նուէրներ կը ղրկեն ազգ. պաշտպանութեան սնտուկին, կ'ըսէ զեկոյց մը։ Ամէն կողմէ նուէրներ կը հասնին այս հաստատութեան։ Գործադուլ մը 500 ֆրանք յանձնած է առջի օր։

ՓՐԱԿԱՅԻ փողոցները գիշեր ատեն կը ներկայացնեն պատերազմական վիճակ մը։ Կը տիրէ բացարձակ մթութիւն։ Մամուլի թղթակիցներ տեղէ տեղ կը շարժին գրպանի փոքր լուսարձակներով՝ համատարած խաւարին մէջ։

Պատուհանները ծածկուած են կապոյտ թուղթերով, որպէսզի ապակիները չջարդուին օդային յարձակման ատեն։ Շէնքերու մուտքերէն ներս եւս լոյսերը կը մարեն։

Զօրաշարժի օրէն իվեր փողոցներէն անհետացած են ինքնաշարժները։

ՓԱՐԻԶԻ ՀՐԷԱԿԱՆ Միութեանց դաշնակցութիւնը կոչ մը ուղղելով Ֆրանսա հաստատուած Հրեաներուն, կը յորդորէ հանդարտ եւ պաղարիւն մնալ։ Յետոյ կ'ըսէ թէ Հրեաները աւանդաբար կուսակից են խաղաղութեան, ինչպէս Ֆրանսայի ժողովուրդը։ Բայց եթէ պատերազմ ծագի, «յօժարակամ պիտի ծառայեն երկրին, զայն պաշտպանելու համար իր թշնամիներուն դէմ, ինչպէս ըրին իրենց եղբայրները 1914ին»։

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 10րդ շարքին վիճակահանութիւնը, որ պիտի կատարուէր Հոկտեմբեր 4ին, յետաձգուեցաւ, իբրեւ հետեւանք օրուան տագնապին։ Նոր թուականը պիտի ծանուցուի շուտով։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Յառաջիկայ Կիրակի օր, 2 Հոկտեմբեր, Ս. եկեղեցւոյ օծման 35րդ տարեդարձին առիթով, հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն տեղի պիտի ունենայ՝ եկեղեցւոյ բարերար Աղեքսանդր Մանթաշեանի ի յիշատակ։ Սկիզբ Ս. պատարագի՝ ժամը 10ին, սկիզբ հոգեհանգստեան պաշտօնի՝ ժամը 11.30ին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Մարաշցի Մանուկ Պալճեան և իր կինը՝ Շուշանիկ Յովհաննէսեան, Հալէպէն եկած Մարսէյլ բնակած է անունով, St. Aubanէն Փարիզ եկած է 1929ին։ Իմացնել H. Issayan, 38 Rue du Mésnil, Asnières (Seine)։

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒՆ

Յ. Կապոյտ Խաչի «Խրիմեան» մասնաճիւղը 6 Հոկտեմբեր, Հինգշաբթի օր։ Ծնողքներէն կը խնդրուի որ ներկայացնեն իրենց զաւակները արձանագրութեան համար, 2 Կիրակի օրը եւ կամ յառաջիկայ Կիրակի, 2 Հոկտ.։ Ամսավճար՝ մէկ աշակերտի համար 4 ֆրանք, երկուքին 7 ֆր. եւ երեքին 10 ֆրանք։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Demesme — PARIS (13)